This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

KAIS.KÖN.HOF- BIBLIOTHEK
105.175-B
Neu-

Digitized by Google

105175-B.

Österreichische Nationalbibliothek
+Z225869907

Digitized by Google

Digitized by Google

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

Uredio ga:

Ljudevit Modec.

Tečaj šestnaesti.

U Zagrebu 1875.

Izdao „Hrvatski pedagogijsko-književni sbor“.

Digitized by Google

Tiskom Dragutina Albrechta u Zagrebu.

Digitized by Google

Sadržaj.

U kolo na složan rad! Strana 1.
Najvažniji uzgojni faktori i njihove dužnosti. Stjepan Basariček 2., 3., 4.. 5.
Nove nam čitanke za pučke učione. 5., 6., 7., 8., 9., 19., 20., 21., 35., 36., 37., 38., 39., 40., 41.
Rieč dvie o stanju naših nar. učiona u Lici i Krbavi. Od Mijata Stojanovića. 9., 10., 11.
Smotra pedagogijske književnosti. F. 12.. 13., 14.
Ivan Henrik Pestalozzi. Od Josipa Posavca. 17., 18., 19., 33., 34., 67., 68., 69., 70., 84., 85., 86., 99., 100., 101., 102., 103.
Milutinu neide u glavu: što je i čemu je novac. S. V—é. 23., 24., 25., 26., 27., 41., 42., 43.
Smotra pedagogijske književnosti. I. F. 27., 28., 29.
Nazivlje za tjelovježbu, Priredio Andr. Hajdenak. 43., 44., 45., 123., 124., 222.. 223., 253., 254., 267., 268., 269., 285., 286., 301., 302.
Smotra pedagogijske književnosti. S. V. 45.
Naš novi zakon za pučke škole. Piše Stjepan Basariček. I. 49., 50., 51., II. 65., 66., 67., III. 81., 82.. 83., IV. 97., 98., 99., V. 129., 130., 131., VI. 145., 146., 147., 148., VII. 177., 178., 179., VIII. 209., 210., 211., 212., IX. 257., 258.. 259., X. 273., 274., 275., XI. 305., 306., 307.
Putopisne crtice s gornje Krajine. Napisao ih Dragutin Hirc. 52., 53., 54., 55., 56., 70., 71., 72.. 73.. 116., 117., 118., 119., 120., 132., 133., 134., 148., 149., 150., 151., 165., 166., 167., 168., 169.
Nešto o krasopisu u pučkih učionah. P. O 56., 57., 58.
Smotra pedagogijske književnosti. F. 58., 59.. 60., 76., 77., 78., 79.
Nešto o vatri u kuhinji. A. Irgolić. 73., 74., 75., 76., 103.. 104., 105., 106.
Još nešto o krasopisu u pučkih učionah. J. Kirin. 86., 87.
Osvrt po pedagogijskom svietu. Petar Tomić. 88., 89., 90.
O zatvoru djaka preko pôdne spojenu sa gladovanjem. P. O. 90., 91, 92.
Pogled u obitelj. Po „F. p. B." Kobali. 106., 107., 108.
Osvrt po pedagogijskom svietu. Petar Tomić. 108.. 109., 110.
Akademijski pedagogijski seminar. Dr. Vojislav Bakić. 113., 114., 115., 116.
Odziv na članak: „O zatvoru djaka preko podne." J. Martinović. 120., 121., 122., 123.
Smotra pedagogijske književnosti. 124., 125.
I opet o krasopisu u pučkih učionah. L. Vrbanić. 134., 135., 136.
O munjini. Po Dru. Ule-u izradio J. Kuten. 136., 137., 138., 139., 151., 152., 153.. 154., 155.. 217., 218.. 219., 220., 221., 222.
Treba li lokaciję u godišnjih šk. izviešćih. Ant. Irgolić. 139., 140.
Opet o zatvoru učenika preko podne. N. Kopsa. 155., 156., 157.
Mala uzorna gospodarstva kod pučkih škola. Napisao Ž. Šugh. 161., 162., 163., 164., 165.
Iskrena rieč. —a—, školnik. 169., 170., 171.
Plata učitelju kao orguljašu. 171., 172., 173.
Pčelarstvo na svjetskoj izložbi u Beču. Čitao August Matoš na učit. sjed. u Vukovaru. 179., 180., 181., 182., 183., 197., 198., 199.. 200., 201.
Zemljovidnjak. Dragutin Körbler. 183., 184., 185.
Smotra pedagogijske književnosti. Stj. Basariček. 185., 186., 187., 188.
Skolski izleti. Dr. Hirc. 193., 194., 195, 196., 197.
Obćinski ili mjestni šk. nadzornici. —o—. 201., 202.
Učitelj kao orguljaš. —a—, školnik. 202., 203., 204.
Ustanove, po kojih bi valjalo graditi nove škole, da budu odgovarale ne samo u ped.-didaktičkom, već i zdravstvenom pogledu. Priredio i čitao u „Hrv. ped. knjiž. sboru" Ante Irgolić. 212., 213., 214., 215., 216., 217., 227., 228., 229., 230., 231., 244., 245., 246., 247., 248.
U oči naimenovanja šk. nadzornika. 225., 226., 227.
Što biva u svietu. Sabrao Kobali. 231., 232., 233.
Još jedna o lokaciji učenika. Ante Irgolić. 233., 234., 235.
Kako da nam učione dodju do liepih prirodopisnih sbirka, poimence iz životinjstva. Dr. Körbler. 236., 237., 238.
Recimo koju o estetičnom naobraženju i uzgoju u narodnoj školi. Napisao Mijat Stojanović. Čitano u gl. sk. „Hrv. ped. knjiž. sbora". 241., 242., 243., 259., 260., 261., 262., 263.. 264.

Digitized by Google

Seoba naroda i Huni. Ivan Martinović. 248., 249., 250., 264., 265., 266., 267.
Pozdrav u pučkoj učioni. Po Wiedemannu napisao Andr. Čurčić. 251., 252., 253.
Špilja „Samograda“ kod Perušića. Dr. Hirc. 275., 276., 277., 278., 279., 280.
Učitelju je izkorenjivati zle navike i običaje. Kobali. 280., 281., 282.
Odgovaraju li naše šk. knjižnice svomu zadatku? F. Jozičić. 283., 284., 285.
Treba li uzgajati narod k političkoj zrelosti i može li tomu škola štogod pomoći. K. V. 289., 290., 291., 292., 293.
Izlet u Dalmaciju. Piše Davorin Trstenjak. 293., 294., 295., 296., 307., 308., 309., 310., 311., 312., 313., 341., 342., 343., 344., 345., 346., 355., 356., 357., 358., 359., 373., 374., 375., 376., 377., 378.
Zaboravite! Po „Fr. p. B.“ Kobali 297., 298., 299.
Nešto o naših osjećalih. Po Dittesovoj Psyhologiji. M. Vuković. 299., 300., 301., 313., 314., 315.
Obuka u rudstvu u pučkoj školi. Po Volksschule x+y. 315, 316., 317.
Pedagogijski pabirci. K—i. 317., 318.
Stogodišnjica zagr. učiteljišta. x+y. 321., 322.
Prirodopisne sbirke u nar. učionah. Davorin Trstenjak. 322., 323., 324., 325., 326.
Josip Lancaster. Franjo Valpotić. 326., 327., 328., 329., 337., 338., 339., 340., 341.
O razpravah. Priobćio Andrija Čurčić. 329., 330., 331., 378., 379., 380.
Smotra ped. književnosti. Stjepan Basariček. 331., 332., 333.
Domaće tehničke kulturne biline. Dr. Hirc. 346., 347., 348., 349., 350.
Nešto o duševnom djelovanju moždana. Pohrvatio Milan Kobali. 353., 354., 355.
Prosvjeta u Rusiji. Iz „Škole“. 360., 361.
Viesti o naših školah. Tomislav Jozičić. 362., 363., 364.
Od kolike je ciene sitnozor za prirodoznanstvena iztraživanja. Čitao Dr. Hirc u skupštini gorskoga učiteljstva. 369., 370., 371., 372., 387., 388., 389., 390., 391.
Nova učila. Priobćuje M. Kobali. 380., 381.
Viesti o naših školah. 382.
Kako da se unapriedi domaći uzgoj. Napisao Andr. Čurčić. 385., 386, 387.
Estetika u pučkoj školi. Prevadja Milan Kobali. I. 391., 392., 393. II. i III. 421., 422., 423., IV. i V. 453., 454. VI. 455., 456. VII. 457., VIII. 467., 468. IX. 468, 469.
Kratak odgovor na „Vienčevu“ prosudu moje poetike u br. 30. Antun Pechan. 393., 394., 395., 396.
Nazivlje za mačevanje. Priredio Andr. Hajdenak. 396., 397., 407., 408., 409.
Wolfgang Ratich. Ivan Martinović. 401., 402., 403.
Viesti o naših školah. 409., 410., 411., 412.
Zrak, što ga dišemo. (Jedan ulomak iz školske dijetetike od prof. M. Petrovića.) 417., 418., 419., 420., 421., 435., 436., 437., 438., 439., 440.
Jezera. Zemljopisna crtica od A. Hajdenaka. 423., 424., 425., 426., 427.
Dodatak k nazivlju za tjelovježbu. Od Andr. Hajdenaka. 428., 429.
Na 1. listopada 1875. (Poslanica hrv. učiteljstvu.) Stj. Hudec. 433., 434., 435.
Stupovnice u močvari ljubljanskoj. Dav. Trstenjak. 440., 441., 442., 443., 444., 445.
Spomenimo se i budućih nam šk. knjižnica! Dr. Körbler, učitelj. 445., 446., 447.
Godišnja uč. skupština ličko-otočkoga okružja. M. Stojanović. 449., 450., 451., 452.
Biline otrovnice. Priobćio Fran Kesterčanek. 457., 458., 459., 460., 461., 469., 470., 471., 472., 473., 474.
Viesti o naših školah. 461., 462.
Izvještaj o desetgodišnjici učit. „Zadruge“. Izvjestio J. Kuten, tajnik. 462., 463., 478., 479., 494., 495., 558., 559., 573., 574.
Djetinje igre. A Čurčić. 465., 466., 467.
Jezera. Po njem. izvorih Andr. Hajdenak. 474., 475., 476., 477.
Oris psihologije. Piše J. Glaser. 481., 482., 483., 484., 497., 498., 499., 513., 514., 515., 516., 517., 533., 534., 535., 536., 537., 548., 549., 550., 562., 563, 564.
Žirafa. Po Volksschule D. Hirc. 484., 485.
Svietlo. 486., 487., 488., 489., 565., 566., 567.
Rieč o provedbi šk. zakona. 489., 490.
Tajne u kapi strošine. Po njemačkom Milan Kobali. 499., 500., 501.
Učiteljska skupština petrovaradinskoga okružja g. 1875. Priobćuje Vilim Radl. 501., 502., 503., 504., 505., 506., 507., 524., 525., 526., 527.
Spužva. Dr. Hirc. 516., 517.
Pedagogijske crtice. Napisao D. Kehr, a pohrvatio Milan Kobali. 517., 518.
„Novi teologi“ proti „novim pedagogom“ i dvie ženske preparandije u Zagrebu. 518—524.
Metodički prinesci k početnomu računstvu s obzirom na novu mjeru i vagu. K. Vidačić. 529., 530., 531., 532., 533.

Digitized by Google

Prva gl. učit. skupština podžupanije koprivničke. J. Šalamun. 537., 538., 539.
O gospodarstvu i cjepiljnacih u pučkoj školi. Napisao Josip Klobučar. 455.. 456., 457., 458.
Razprave III. bremske učit. skupštine. Priobćio Milan Kobali. 550., 551.
Učiteljsko družtvo „Fruška gora." Provedba novoga šk. zakona u podžupaniji rumskoj. Ljuboje Dlustuš. 551., 552., 553., 554., 555.
Tehnička vješting. Napisao Dr. Kehr. Pohrvatio Milan Kobali. 564., 565.
Novi pedagogi nemiruju, a novi teologi bjesne. 568., 569., 570., 571.

Dopisi: Iz kotara velikogoričkoga. Kobali. 14., 15., 46., 302. — Iz Karlovca. Petar Tomić, prof. 29., 30., 31. — Iz Virovitice. S. B. 47. — Učiteljište petrinjsko. —ch.— 61., 62. — Iz Vrhovca. Dr. Körbler. 62., 63. — Od Našica. L. Vrbanić. 80. — Iz Gline. Verić, tajnik. 80. — Iz Mitrovice. —o—. 92—95. — Iz slavonske Podravine. —z. 111. — Da smo na čistu. Stj. Basariček. 126. — Glavna skupština učit. družtva grada Petrovaradina i okolice. Tomislav Jozičić. 140., 141., 142. — Primorje. —y. 157—159. — Izpod Kalnika. x. 159., 160. — Dobrovoljni prinesci za učila učione u Miholjcu. Mijo Špoljar, učitelj miholječki. 173., 174. — Zapisnik III. gl. skupštine ped. knjiž. sbora", držane dne 24. ožujka 1875. 174., 175., 176. — Iz Petrovaradina. — Jedna u horu. Tomislav Jozičić. 188., 189., 190. — Iz Djakovštine. r. 190., 191. — Iz Komareva. C.— 190., 191. — Razvitak i djelovanje uč. družtva u Glini. Verić. 204., 205., 206., 207. — Učit. družtvo u Glini. Verić. 223. — Iz Fužinah. Dane Rendulić. 238. — Iz Rume. Ljuboje Dlustuš. 239. — Iz Krapine. N. Kopsa. 239. — Iz Zagorja. N. Kopsa. 254—255. — Iz podžupanije jastrebarske. Prijatelj. 255. — Iz Karlovca. Priv. up. odbor. 269., 270. — Iz Garčina Jakov Kalajdžić, učitelj. 270. — Iz podžup. jastrebarske. D. Körbler, uč. vrhovački. 286., 287. — Javni upros od Kolandera učit. 303. — Iz kotara našičkoga. L. V—ć. 318—320. — Iz podžupanije križke. A. B—k, učit. 334. — Izpod Kleka. Todor Novković. — Iz Oborova. 335. — Iz brodskoga okružja. Kučera, uprav. 350., 351. — Izpod Ozlja. Jos. Živković, uč. 366., 367. — Iz Vojnića. V. Š. 367., 368. — Iz Križevaca. H. 383., 384. — Izpod Ozlja. J. Živković, učit. 397., 398. — Vinkovci. Kučera, uprav. 398., 399. — Iz kot. dol. miholjačkoga. B. 399., 400. — Na Bigju. —ić, učit. 412., 413. — Učit. družtvo u Mitrovici. Nik. Ferković. 413., 414. — Iz podžup. jastrebarske. K—ć. K—r. 415. — Iz Podgorača. Ferd. Ulses. 429—431. — U Miholjcu pod Kalnikom. 413. — Bregi. Ant. Basariček. 491., 492., 493. — Iz brodskoga okružja. J. M. Ljubić, učit. 493. — Iz Vojnića. V. Stakić. 507. — U Orahovici. L. V. — Pod Kalnikom svašta nova. 508. — Skupština dalmatinskih puč. učitelja u Zadru. Iz „Primorca." 509. — Samobor. N. Š. 539. — Iz Gora. 541. — Jamnica. Premužak. 542. — Iz Slatine. J. Š. 555. — Primorje. —e—y. 556. — Iz Vrbovca. Ad. Smaić. 557. — Iz podžupanije zagrebačke. Y. 571., 572., 573.

Književnost. Pogled u lučbu, po Bernsteinu preveo Gj. Ester. 79. — Mladi mornar ili put brodom iz Senja u Trst. 304. — Selske pripoviesti, napisao P. Bučar. 304. — Različiti spisi Mih. Pavlinovića. 304. — Tjelovježba u pučkoj školi. Izradio A. Hajdenak. 320. — „Djetinji vrtić." Zabavne pripoviesti dobroj djeci. Napisao Ljudevit Tomšić. 333. — Zemljovid „Hrvatske i Slavonije" od J. J. Pauliny-a. 333. — Statistika narodnjega školstva u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. Hrv. ped. knjiž. sbor. 415. — Hrvatska štilistika od Janka Tomića. 415. — Schülerfehler-Lebensfehler und ihre Heilung od Fidela Mähra, gimn. profesora u Beču. 448. — Uzorni ratar. Napisao Mijat Stojanović. 480. — Njemačko-hrvatsko nazivlje za tjelovježbu i mačevanje. Priredio Andr. Hajdenak. 480. — Osnovi fizike. Napisao M. Petrović. 559. — Mala zemljodjelska čitanka za srb. nar. škole. Napisao dr. Gjorgje Radić. 559. — Srbske narodne pjesme. Skupio po Sriemu B. M. 559. — Pančevac, kalendar. Uredio P. Popović. 559. — Kratka slovnica za tri nižja razreda uč. pučnih. Složio Iv. Mihalović, učitelj preparandije. 559. — Djindjilino. Preveo dr. Kačić-Peko. 560. — Nova mjera i nova vaga. Za puk napisao Milan Kučenjak, župnik pod Bielom. 576. — Sudbeno živinarstvo. Napisao Josip Ubl, prof. živinarstva i živinogojstva na kr. gospodarsko-šumarskom učilištu križevačkom. 576.

Raznice. Imenovanje u krajiškom odjelu za nastavu i bogoštovje. 16. — Učit. družtva o Krajini. — Tridesetgodišnjica Stojevu seminaru. 31. — Šk. štedionice. — Koliko Cislajtanija kani trošiti na pučko školstvo. 32. — Ismajil misir. podkralj. — Koliko Amerikanci čine za prosvjetu. 48. — Zabave na korist „učit. Zadruge." — Glasovi o tjelesnoj kazni. — Učit. plate u vojvodini Hessenskoj. — Liepo čislo nove nam braće. 64. — Udruživanje hrv. učitelja. 80. — Učit. odvjetnici. — Zar glad u školi? 96. — Predlozi o školstvu u srbskoj skupštini. 111. — Novi šk. nadzornici u Cislajtaniji. 112. — Hospitiranje učiteljskih pripravnika. 112. — Učit. družtvo u Varaždinu. — To je dobrotvoran zavod. — Koliko teži

Digitized by Google

jedna zviezda. — Temelj novoj knjižnici u spomen Komenskomu. 143. — Vitežka družina. 144. — Nj. Veličanstvo pohodilo učiteljište u Arbanasih. — Uzrok kratkovidnosti učenika. — Drž. učiteljište u Trstu. 191. — Novi mirovinski zakon za pučke škole u Ugarskoj. — Proslava 25godišnjice učitelja Beckera i 50godišnjice učit. Arndta. 208. — Češki učit. sbor „Pražka Budče.“ — Školstvo u županiji sv. gothartskoj. — Liep primjer. 224. — Ženska učiteljišta u Cislajtaniji. — Francuzki novac uzdiže njemačko školstvo. — Položaj ravnatelja u dolnjoj Austriji. 240. — Učit. družtvo u Osieku. — Hrv. jezik na goričkom učiteljištu. — Kako li će se doskočiti pomanjkanju učitelja. — Nova služba za učitelje. 255. — Županske škole. — Plate čeških učitelja. 256. — Gimnastika na zagr. učiteljištu. — Učit. družtvo podžupanije jastrebarske. — Ravnopravnost u Cislajtaniji. — O crnogorskom školstvu. 271 — Učit. štedionice i „mirovinska podporna zadruga“ u Mannheimu. — Izpiti na kr. učiteljištu zagreb. — Skupština delegata njem. učit. družtva u Lipskom. 287. — Baš mu je odmazdio. — Biblija na ultramontansku. — Školstvo u Ugarskoj. 288. — Provedbene naredbe našega šk. zakona. — Djakovačka preparandija. — Učiteljice u Moravskoj. — Što li još učitelj u tako zvanoj državi inteligencije. — Kakova je sloboda štampe u Češkoj. — Školstvo u Italiji. — Poboljšica učit. plate u Gorici. 304. — Nastavna škola za djevojke. — Školstvo u Belgiji. 320. — Štipendiji na novom zagr. učiteljištu. — Putni štipendiji za učitelje. 335. — Pedagogija na njem. sveučilištih. — Državnik Rusel o englez. školstvu. 352. — Velikodušna štedionica. 368. — Šk. nadzornici naimenovani. 384. — Školske naredbe. 400. — Imenovanja na kr. zagr. učiteljištu. 415. — Svetkovina 25godišnjice bisk. Strossmajera. — Liep primjer. 431. — Glavna skupština i 10godišnjica učit. „Zadruge“. — Stanje školstva u Francezkoj 447. — Šk. štedionice. 448. — Pastirska poslanica. 463. — Zastupnici učiteljstva u podžup. šk. odborih. — Svećenstvo prema pučkomu školstvu. 479. — Početak šk. godine na kr. preparandiji. — Tjelovježba. 495. — Šk. odbori. — Šk. štedionice. 510. — „Šk. prijatelj“ u opoziciji s vladom. „Napredkom“ i samim sobom. 527. — Posveta kapelice u zgradi kr. ženske preparandije. — Učitelji u podžupanijskih školskih odborih. 542. — Krajiška zem. šk. vlada. — „Šk. prijatelj“ kratke pameti. 574. — Nova naredba. — G. Mile Kunek. — Razredba škola u krap.-topličkoj podžupaniji. — Prvo gospojinsko družtvo sv. Vjekoslava u Karlovcu. — Pedagogija na njemačkih sveučilištih. — Krasne li jednakosti. 575.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Br. 7. U Zagrebu, 1. ožujka 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naš novi zakon za pučke škole.

Piše Stjepan Basariček.

IV.

Zahtievajuć slobodu škole, nismo nikad bili za to, da učiteljstvo bude u svom djelovanju posve neograničeno, t. j. bez svakoga nadzora i kontrole. Mi smo samo nastojali o tom, da se osigura proti premoći pojedinih osoba i stališa; inače sami smo zagovarali sistem, po kom se je svim ovlaštenim faktorom imao podati stanovit upliv na upravu škole. S gledišta toga nemožemo se složiti s onimi, koji tvrde, da je svaki mjestni nadzor u obće posve suvišan i nepotreban. Nadzora treba u svem i svačem, bez njega se neda ni pomisliti prava zajednička radnja, koja nije nigdje tako potrebna kao u školi, gdje svako i najmanje zanemarenje prieči postepeni napredak i razvitak. U mnoge bi se škole uvukao najveći nered, kad bi se sve propustilo dobroj volji učitelja. Zalud je tu svako umovanje o častolubju i samosvjesti. Dokle god bude ljudi, biti će i prekršaja, a i medju nami učitelji ima jih manje više bez oduševljenja za svetu svrhu našega zvanja, bez pripravnosti na rad za obće dobro i korist naroda.

Mjestni je dakle nadzor potreban, ako ne za sve, a to za mnoge. To se je tečajem vremena pokazalo ne samo kod nas, već i u drugih zemljah. Osim toga ima ta inštitucija i svoj historički temelj, te se nije mogla posve ignorirati. Jer valjano zakonarstvo nesmije nikad postojećih ustanova, bile same po sebi bog zna kako slabe i trošne, posve rušiti i dokidati, već jih samo od suvišnih i škodljivih izdanaka čistiti, te prema duhu i potrebi vremena udešavati.

Odobravajuć i prihvaćajuć mjestni nadzor, nemožemo se ipak složiti s onom točkom našega zakona, prema kojoj bi mjestni nadzornici bili vlastni uticati ne samo u vanjske, već i u čisto nutarnje, naime pedagogijsko-didaktičke odnošaje škole. (§. 153 i 154. f.)*

* Mi toga nenalazimo u §. 153. i 154., jer pod slovom f. kaže se naročito: Obćinski šk. odbor pazi, da učitelji svoju dužnost prema škol. zakonom točno izpunjuju, neutičuć u ostalom u didaktično-pedagogičku zadaću škole. Ur.

Digitized by Google

Kad bi se u svakoj školskoj občini mogao naći barem jedan pedagogijski naobražen čovjek, tad mi nebi imali ništa proti toj ustanovi. Nu koliko su nam odnošaji poznati, malo ima u nas ljudi, kojim bi se mjestno nadzorničtvo u tolikom obsegu bez svake pogibelji povjeriti moglo. Nadzor je veoma škakljiva stvar, koja može isto toliko škoditi, koliko i hasniti. Sam odnošaj nadzornika prema nadziranim krije u sebi neku vrst suprotnosti, koja leži u čovječjoj naravi, i koju nije lako ukloniti. Taj suprotni odnošaj raste tim većma, čim je manje dotični nadzornik u stanju svoju prevlast duševnim preimućtvom opravdati, te si tim načinom steći povjerenje i simpatiju. Pokaže li samo jednom, da nerazumije ono, što bi razumjeti imao, tad mu je nestalo autoriteta. Svi njegovi naputci, naredbe i opomene ostaju uzaludne i bezuspješne, jer izgleda, kano da nepotiču toliko iz dobre namjere, koliko iz pohlepe za zapovjedanjem i gospodovanjem. Tim se pako izazivlje medjusobna nesloga, nesporazumljenje i mržnja, što ne samo napredak škole zapriečuje, već i ugled učiteljstva posve uništuje.

Kaže doduše zakon, da se za mjestne nadzornike imadu odabrati inteligentni ljudi i prijatelji škole, nu to nije dovoljno; jer uspješno djelovanje u pučkoj školi neodlučuje toliko materijalna, koliko formalna svrha, isto tako nestoji vještina učitelja u znanju samoga učevnoga materijala, već u metodičkoj okretnosti. Onaj dakle, koji hoće, da bude nadzornikom u pučkoj školi, nije dosta da bude samo obće naobražen čovjek, već on mora biti i vještak u didaktičkom pogledu, mora poznavati raznovrstne metode, da može učitelja svakom sgodom i prigodom priučavati i upućivati. Dokle se je od pučkih učitelja zahtievalo jedino mekanično predavanje pustoga gradiva, bez obzira na svrhu uzgojno-obrazovnu, dotle je mogao školu i učitelja nadzirati svaki, koj je umio čitati, pisati i računati; nu sada gdje je posve druga narav i svrha škole i gdje se je nauka uzgoja i obuke uzdigla do znanosti, koju obradjuju mnogi glasoviti i odlični muževi, bilo bi posve neumjestno, kad bi se za nadzornike nametali ljudi, koji po svojem zvanju i položaju njezino uzgojno-obrazovno djelovanje nemogu uspješno i valjano rukovoditi.

Kako prije spomenusmo, mi nismo proti mjestnim nadzornikom, samo želimo, da se njihov djelokrug ograniči i točno označi, te tim svakom nasilju i trvenju, koje bi se inače posve lako dogoditi moglo, za vremena predusretne. Mjestni nadzornik neka bude kao i do sada jedino staratelj škole, neka bdije nad urednim polazkom, nad čistoćom i redom, nad točnim i savjestnim obdržavanjem propisanih sati; jednom riečju nad svimi vanjskimi odnošaji. Ali u nutarnji život škole nesmije podnipošto uticati, jer to stoji u oprieci s onim pedagogijskim načelom, po kom je učitelj sam za svoj posao odgovoran te koje i sam zakon naglašuje (§. 115.). Svako nepozvano i suvišno nadziranje steže učitelja u slobodnom djelovanju, te ugušuje u njem volju za napredak. Metoda se neda propisati, ona je pusti oblik, komu jedino učiteljeva osobnost i slobodna uporaba može uliti životnu snagu, a nepravedno je učitelja stavljati pod odgovornost, ako mu se ujedno nedopušta raditi po vlastitom izkustvu i prema zasnovanom pravcu, te ako se tko drugi smije uplitati u njegovo postupanje i djelovanje.

Digitized by Google

Uzgoj je čisto duševan posao, koji se može jedino sustavnim i jedinstvenim postupkom k svrsi privesti, s toga je potrebno, da učitelj u granicah nekih obćih načela bude samostalan i neodvisan. Samo tamo, gdje ima više učitelja, i gdje je od prieke potrebe, da vlada izvjestna suglasnost medju svimi faktori jedne te iste škole, može se dopustiti, da nutarnje odnošaje rukovodi jedna osoba. Nu ta osoba može biti samo onaj, koji trajnim i neposrednim razmatranjem pozna školski život, narav učenika i njihove sklonosti, kao i sposobnost i značaj učitelja, — to može biti samo onaj, koji i sam djeluje na istoj školi, dakle ravnajući učitelj. Na njega je zakon svalio svu odgovornost (§. 115.), on neka i pedagogijsko-didaktičku zadaću škole ravna samostalno i bez svakoga vanjskoga uticaja. Mjestni nadzornik nepripada učiteljskomu sboru, nedolazi u školu svaki dan, neučestvuje u nastavi i obdržavanju zapta, nemože dakle ni poznavati nutarnjih odnošaja škole, nemože jih nadzirati, niti u tom smjeru kakovih naputaka podieljivati.

Tko pošteno misli po školu i narodnu prosvjetu i tko pobližje pozna obstojeće odnošaje, neće nam zamjeriti, što smo ovo iztaknuli, najpače ako uvaži, da se tu radi o ugledu škole i učitelja. Koliko je istina, da si učitelj mora sam ugled i počitanje steći, toliko stoji, da mu ga i država može pribaviti ili narušiti prema tomu, kako s njim postupa i kojim načinom promiče školske interese. Postupak države dojimlje se jako prosta čovjeka, s toga ako štuje ona svoje učiteljstvo, štuje ga i puk.

U vlastitom je dakle interesu države, ako svoje učiteljstvo čuva od napasti i samovolje.

Ivan Henrik Pestalozzi.

(Dalje.)

Dok se je Pestalozzi bavio svojom pedagogijom, dotle je rasla anarhija sve većma u Švajcarskoj. Napokon pozove Napoleon švajcarske zastupnike u Pariz, da se okoristi svadjom svojih susjeda. Medju zastupnici bijaše i Pestalozzi.

Vjeran svojoj pedagogijskoj misiji sastavi on spomenicu i predade ju prvomu konzulu, nebi li što spasonosna postigao po obću naobrazbu, al se ljuto prevario. Napoleon mu odgovori, da imade prečega posla, nego li se baviti ABCdom.

Druge godine zasjede na kormilo opet stara aristokracija. Ta nebijaše prijatna Pestalozziju, pa se s toga morade iz svoga dvora seliti, a unj se namjesti neki sudbeni predstojnik. Srećom bijaše Pestalozzijevo ime jur na daleko na dobru glasu, pa mu i s toga više gradova ponudi bezplatno svoje dvorove. Čuvši to gospoda u Bernu, ponude Pestalozziju jednu sgradu u Münhenbuhseu. On primi tu ponudu i preseli se tamo sa svojimi učenici.

Tu se on sastane sa jur poznatim Fellenbergom, koj je imao dobro uredjen zavod u Hofvilu, 10 časaka od Münhenbuhseja. Oni se sdruže na zajednički rad, ali to drugovanje na jednom te istom zavodu nebijaše trajno; 58godišnji Pestalozzi nemogaše podnieti, da mu 20godišnji Fellenberg bude premcem.

*

Digitized by Google

Vlada vadlandska ponudi Pestalozziju više dvorova, a on odabra Iverdin (Yverdun, stari Ebrodunum), na južnom rtu neuenburžkoga jezera. Tu sprovede Pestalozzi 20 godina (1805—1825), i to bijaše najsjajnija doba njegova pedagogijskoga rada.

Znamenito bijaše Fichtovo slovo njemačkomu narodu (1808), gdje on pokazuje na Pestalozzijevu metodu kao jedini način, kojim se može Njemačka podići iz svoga poniženja. Naravno, da veće preporuke za onda nije trebalo, da sva Evropa upre oči na Iverdin. I tako se sgrnuše ondje učenici iz Njemačke, Francezke, Rusije, Italije, Španjolske i iz Amerike. Kraljevi i knezovi polazili bi Pestalozzija, vlada je slala učitelje u Iverdin, da uče metodu, a mnogi zanatnici, putujući po Švajcarskoj, došli bi tamo, da štogod nauče.

U koliko je Pestalozzi bio zanimiv i pobudljiv u svom radu, najboljim su dokazom muževi kao Ramsauer, Blochmann, Zeller, Stern, Gresbach, Kawerau, Dreist, Henning, Preuss, Hienzsch, Nägeli, Pfeifer, Denzel, Harnisch, Karl pl. Raumer, Ritter, Diesterweg i dr., koji, potaknuti njegovim duhom, bijahu vriedni mu nasljednici na pedagogijskom polju.

U njegovu zavodu bijaše do tri sto slušalaca, dvie sto djaka, 50 učitelja i drugih slušalaca. Pestalozzijeva načela razniela se po svih kulturnih zemljah, osobito po Njemačkoj. Dakako, da se je s učenici mnogo toga pokušavalo u Iverdinu, ali koliko bi jedni vrieme gubili, toliko bi se drugi okoristili, a jedno doba zavladalo mnienje, da svatko, koj zna matematički misliti, mora biti u svem bistar um*. Mnoga stvar tjerala se je do krajnosti te postala smiešnom, tako n. pr. pruski školski savjetnik Zeller da poduči podpuno u vjeronauku svoje učenike, odpoče s njimi svoju obuku najprije kao bezbožci, zatim kao židovi, pa tek onda dovede ih na pravu vjeru Isusovu.

Vještaci bijahu ljuti na Iverdin, jer se tuj svaki postupak smatrao i hvalio kao novost, akoprem da su isto tako i drugi uvidjavni pedagogi postupali, al se za to nije znalo u Iverdinu (Pestalozi reče sam o sebi, da nije čitao 30 godina knjige). Ali njegovo djelovanje bijaše temeljito, on sruši zastarjela načela, probudi samosviest u narodu, pa s toga reče Fichte svom govorničkom silom: samo duševnim preporodom može čovjek steći mir i spas. Uvidilo bo se, da su i narodi ljudi, pa ih treba i kao takove uzgajati.

Pestalozzi bijaše sasvim sretan u svom zavodu, odlikovan sa svih strana (car Aleksander sam ga zagrli i pripne mu na prsi red sv. Vladimira, Španjolska ga imenova grandom!) O tom, što je on uradio, bio si je svjestan, to dokazuje jedan list, kojega je napisao svomu prijatelju oko g. 1813. ovimi riečmi: Prijatelju, psihologijski temelj ne samo pojedinih učevnih struka, nego i cieloga uzgoja i nastave danas je jasniji; ne samo da je narav duševne naobrazbe dublje iztražena, nego i načini su svestrano ustrojeni i postaše obćenitim dobrom; sva zorna znanost temelji se na jeziku, učenje starih jezika je naravno, kao što uči

* Imade i danas takovih pedagoga, koji matematičkimi zagonetkami eksperimentuju po izpitih, dokazujuć tim načinom svoje bistroumje.

Digitized by Google

mati svoje diete govoriti, poviest i zemljopis uče se zorno i mnemonički. Al ta sjajna doba bijaše i doba nesgoda, koja je Pestalozziju ogorčila najviše život i zavod dovela do razsula.

Najveća rana zavodu iverdinskomu bijaše njegova unutrašnja nesloga, koja se je počela još u Burgdorfu. Na novu godinu 1808. progovori Pestalozzi, dotaknuv se i toga predmeta, svojim drugovom ovako: „Moje je djelo stvorila ljubav, ali je ljubavi nestalo medju nami a i moralo je nestati. Mi smo se prevarili o snazi, koju traži ta ljubav; pa je morala nestati. Ja te bolesti već nemogu izliečiti. Otrov, koj podgriza naše djelo, iz srdca napreduje u sred nas. A svjetska hvala da li će nam pomoći u ovom zlu? Oh, Bože, zar da se još i nadalje varamo! Ja smatram tamjan, kojim nas kade, kao kad mrtvacu. Ja vidih već kostur mojega stvora, u koliko je on moj, pred svojima očima. Želio bih, da on i vama izadje pred oči. Vidio sam kostur, koj je u mojoj kući, sav pokriven lovorikami, ali mu lovorike u čas upali vatra. On neće moći izdržati oglodnu vatru, koja će doći u moju kuću; nestat će ga, i mora ga nestati. No ipak će moje djelo ostati. Tek posljedice mojih pogriešaka neće izčeznuti nikada. Ja ih nemogu podnieti. Moje uzmicanje bit će moj grob. Ja ću proći; ali vi, vi ćete ostati! Dao Bog, sjale vam moje rieči kao žarki plamen uviek pred očima.“

Godine 1814. stigne Pestalozzija još i ta nesreća, da mu umre žena. Kroz četrdeset i pet godina dielila je ova dobrotvorna žena sa svojim mužem i zlo i dobro, svaku muku i oskudicu, i u svem mu je bila pomoćnica i radom i savjetom i utjehom.

Poslie smrti dobre mu žene sruši se još veća nesreća na starca. Svadja medju njegovimi drugovi buknula u plamen. Dodje i do parnica na sudu, koje su se vukle po sedam godina. Uzalud je dobri starac zaklinjao i jednu i drugu stranku, da se izmire, da i njemu oproste, kako bi i sam mogao mirno leći u grob: sve to nije moglo uzkrisiti sloge medju radnici, ni napredka u zavodu.

Godine 1818. učini Šmid, učitelj na Pestalozzijevu zavodu, ugovor s knjižarom Kotom u Štuttgartu, da ovaj štampa i izda sva Pestalozzijeva djela. Tomu podhvatu pritekoše u pomoć veliki mogućnici, da i same krunjene glave. Tako upisa ruski car u to ime 5000 rubalja, kralj pruski 400 talira, a kralj bavarski 700 forinti. Podhvat se dobro izplatio, jer unišlo do 50.000 for. — To je Pestalozzija na novo ohrabrilo, pa sav sretan s takova uspjeha zamisli osnovati školu za učitelje. On ju i sbilja otvori još iste godine u Klindi blizu Iverdina. Nu nebijaše ni tuj sretan, jerbo si zavod doskora premašio cilj. Ne samo, da bi tuj primali mladiće iz raznih staleža, nego ih uzeli podučavati u grčkom, latinskom, da i u englezkom jeziku. Doskora uvidi Pestalozzi, da mu zavod nemože napredovati, pa zato odluči, da ga prenese u Neuhof; ali nijedan od učenika nehtjede za njim. Nebijaše dakle druge, nego zatvoriti zavod, tim više, što su mu djaci začeli od njega bjegati, a jedan mu se pače usmjelio kazati, da je pravi antikrst. Godine 1825. zatvori dakle i taj zavod i to starcem već od 80 godina. —

Digitized by Google

Sada Pestalozzi ostavljen od svih, reć bi, na razvalinah svojih zavoda, napisa još dva posljednja svoja djela i to: „Labudovu pjesmu (Schwanengesang) i „Moji dogodjaji“. (Meine Lebensschicksale). Prvo mu bijaše tako rekuć pedagogijski testamenat, a drugo historija nevolja njegovih zavoda. Pestalozzi je, kako se to vidi iz „Labudove pjesme“, s početka namjeravao, da oba djela spoji u jedno. U „Labudovoj je pjesmi“ doduše razvio iste misli, kao što već prije u djelu: Kako Gertruda svoju djecu uči, samo da ih ovdje razmatra s drugoga gledišta, te je ovdje i svoju pedagogijsku sistemu drugačije poredao. Iz svega se pako jasno vidi, da je i on bio kao i svi oni novaci, koje samo vrieme nauči zdravije suditi o važnosti svoga izkustva.

Pestalozziju se rodio samo jedan sin, i taj umre god. 1794., ostaviv iza sebe nejako djetešce. Ovaj mu unuk bijaše sada već gospodarom u Neuhofu i k njemu se starac preseli nakon nesreće iverdinske. Tu probavi svoje zadnje dane, koje pišuć posljednja svoja dva djela, koje hodajuć po šumi, koja mu je bila milom poznankom od mladijeh još ljeta, te koja bi znala mnogo pripoviedati o njegovih osnovah, koje tu on nekoč snovao.

Godine 1826. pohodi sa Šmidom glasoviti zavod u Bajgenu. Tuj ga dočekaše upravo sjajno, kako je i dolikovalo starcu. Jedan učenik ga pozdravio i stavio mu na glavu vienac od hrastova lišća. Nu Pestalozzi ga odbi, i položiv ga djetetu na glavu, reče drhćućim glasom: „Ne meni, već nevinosti dolikuje taj vienac.“

Nekoliko mjeseci kasnije ugleda svietlo pogrdni spis naperen proti starcu i njegovim zavodom. To razžali veoma starca, dà, srdce mu puče od tuge, tim više, kad no je uvidio, da će i djelo mu, u koje bijaše uložio svu snagu života svoga, takodjer s njim leći u grob. Na smrtnoj postelji, prije nego izdahnu, reče još svojim ovu: „Praštam svojim neprijateljem; bio im sada mir, kad ja odem u vječni pokoj. A vi, djeco moja, tražite mir i sreću u spokojnom krugu porodice svoje.“

Pestalozzi umre, radeći još na jednom djelu, 5. veljače 1827. u Brugu, a zakopan bi u Biru pokraj škole po njegovoj želji. Tek godine 1845. podigoše mu spomenik i to učiteljskom školom u Neuhofu, kako no si ju on želio u Iverdinu.

Sprovedši tako s nami starca do groba, te prošav u duhu još jednom cieli mu život, zapitat će možda mnogi: da li Pestalozzi doista zaslužio, da se glas o njem raznese tako daleko po svietu? Uzme li se u obzir samo momentani uspjeh njegova rada i njegovih zavoda, rekli bismo, da nebijaše u njega ništa vanredna. Ali opet zasluga je njegova neprocienjiva, a to zato, što je on svojim radom zasijao sjeme, koje u domovini mu i Njemačkoj urodilo liepim plodom, a i danas radja u mnogih zemljah ili barem niče od njega liepa biljka sveobćega narodnjega uzgoja i prosvjete. On je na mjesto površnoga i mekaničkoga uzgajanja i naobražavanja osamnajestoga vieka nastojao, da opet uzgoj i naobrazbu svede u suglasje sa zakoni čovječe naravi. Njemu je bilo u mnogom samu krčiti si put, pa ako je i zalutao tuj i tamo u stranputice, ako je imao

Digitized by Google

kao pedagog dosta slaboća, zaboravit ćemo sve, pomislimo li opet, koliko bijaše u njega čovjekoljublja, koliko požrtvovanja, samo da podigne tjelesno i duševno propalu sirotinju, a sav život da mu bijaše čist bez svake ljage. A uzmimo k tomu duboko njegovo uvjerenje, da se samo tako, naime uzgojem i naukom, pomoći može biednomu narodu, sjetimo li se, da je bio tvrdo uvjeren, da njegov način uzgajanja osnovan prema čovječjoj naravi mora napokon prodrieti, to nas taj značaj sjeća prvih vremena apoštolskoga kršćanstva. Najmanje pako imadu pravo oni, koji ga kore, da nije bio pravim kršćaninom, — on, koji je svukao posljednju svoju haljinu, da ju siromašnijemu pokloni, — on, koji je najsretniji bio medju malenimi, koji ih je učio, hranio i odievao. Zato će mu ime ostati slavno, a nasljednikom mu nastaviti je djelo i nadkriliti ga u svem, što je dobro, na spas ljudskoga roda i slavu svoju. (Sliedi.)

Nešto o vatri u kuhinji.

(Konac.)

Čim veća vrućina u kuhinji, tim bolje — običavale bi kazati mnoge kuharice, pa i doista u mnogih je naših štednjacih takova žar, da bi se i kovine taliti mogle.

Da je to velika nerazboritost i odviše skupa predsuda, znade svatko, koji se samo iole razumije u prirodoslovje. Ta obće je poznato, da netreba više nego 80° R. da voda uzavrije. A u otvorenu posudju neće se voda ni druga tekućina ni uz najžešću vatru ugrijati više od 80°. Dovodi li se tekućini ipak više topline, to se svaki višji stupanj troši samo na izparivanje jestvina. Tim dakle tekućina samo naglije hlapi, a para odvodi često sa sobom najbolje, najfinije i najhranivije česti jestvina, koje nam doduše gode nosu, ali nas za to kasnije slabije hrane. A da bi se tim jestvine prije skuhale, nije istina, nego postaju time samo lošije i netečnije kroz vodu, kojom se nadomjestila izparena tekućina. Dokazano je pako, da je za kuhanje dovoljno samo $^2/_5$ one topline, kojom je voda uzavriela.

Ako se i neda tomu izbjeći, da se nebi ni na otvorenu ognjištu ni u štednjaku baš ništa topline izgubilo u tutanj, to nas ipak uči znanost, kako se razborite domaćice mogu u tom barem donekle pomoći. Toplina je u kuhinji novac, pa ma i korak samo u prištednji pokročili, postigosmo velik probitak koli za pojedinca, toli za čitavo ljudsko družtvo. Ni smedje ni crno ugljevje neraste više, a i drva i treset stoji u jako nepovoljnu razmjeru prema trošku. A tomu je najbolji dokaz taj, što su drva danomice sve skuplja.

Nije nam ovdje moguće, da navedemo sve poboljšice tičuće se kuhinje i kuhinjskoga posudja, zato ćemo se zadovoljiti samo nekimi bitnijimi.

Kako smo jur napomenuli, u otvorenu se posudju nemože ugrijati tekućina nad 80° R. A neda se tajiti, da bi ta veća toplina vrlo shodna bila osobito so-

Digitized by Google

čivu, korunu i mesu, da se čim prije skuha. Mnenje naših domaćica i kuharica bilo bi indi s te strane opravdano, samo bi trebalo tomu shodnih sprava. Kad bi se daklem vrućina, koja parom odlazi bez koristi i odvodi hranive čestice, poklopcem pridržala u posudju, te se samo prekomjerna para puštala oduškom, tad bi se na svaki način dala polučiti u posudi vrućina do 85°. Takovi su lonci poznati pod imenom: Papinovih lonaca.

Nu i tim bi se dosta prištedilo, kad bi se gorivo bolje za gorenje priudesilo. Čim bo se više gorivih plinova, što no se nalaze u svakom gorivu, upotriebi na opredieljenu svrhu, tim će biti veći i prištedak. Ali ti plinovi odilaze obično otopljenim zrakom, parom i dimom u vis, a preostali pepeo prieči pristup kisiku i tako plinovi sve slabije izgaraju.

Tomu bi se pako predsusrelo, kad bi se razlučili gorivi plinovi od negorivih, pa da se izgarajući plinovi neprestano nadomješćuju.

S toga načela pošao je mjernik Elsner u Berlinu te priredio spremu, kojom se podpuno izgaranje gorivih plinova postizava.

Nijedno gorivo, pače niti sam razsvjetni plin nije kadar uz dosadanje uredjenje sasvim izgorjeti. A to nam svjedoče crne sadje, što no se hvataju na stienah. — Sadje pako nisu ino, nego ugljik, što nije izgorio, premda da je od ugljika upravo postao plamen. Ugljik naime i vodik goriva slučujuć se s kisikom čine svietleći plamen. Ovi plinovi sabiru se u sredini plamena i čine mu nešto tamniju jezgru, oko koje suklja jasan i žarak sloj, u kojem oti plinovi djelomice izgaraju, a oko svega titra modričasti plamičak, u kojem je izgaranje najpodpunije, pošto je u najbližjem doticaju sa kisikom uzduha. Nije dakle u svih dielovih plamena izgaranje jednako, a zato nije svagdje ni jednaka vrućina. Uzrok je pako svemu tomu taj, što nemože do svih čestih jednako priticati kisik. Da to podje za rukom, postigli bismo jednako izgaranje, dakle svagdje i jednaku vrućinu, te nebi mnogo plinova i neizgorena ugljika otišlo u vis bez svake koristi.

Znanost je nastojala, da i tuj pomogne. Metne li se vrh plamena ciev, koja je ozdol razširena poput lievka, a iznutra opletena gustom mrežom od tanahne kovne žice, to će plinovi, koji no nemogahu izgorjeti u plamenu, sakupljat se u toj cievi. Vodik će se s kisikom slučiti u neku vrst praskava plina, a ugljik s kisikom u ugljikovu kiselinu i tim će do kraja izgorjeti, te proizvesti veliku toplinu. Tanahna pako žica, kojom je ciev omotana, prieči, da se plinovi naglo nerazhlade. Toplina, što no se radja gorućimi plinovi u cievi, može se upotriebiti na razni način, može s njom peći i variti, dà, može se provesti tako, da se njom griju sobe i čitave dvorane. Elsner je po tom sustavu sagradio peći, sprave za kuhanje, samovare i t. d.

Iz toga se vidi, da nije u gospodarstvu svejedno, kakovo je ognjište i kakova peć, te da se valjano sagradjenimi štednjaci i peći dade prišteditи mnogo skupocjena goriva. Svakomu je dakle gospodaru nastojati, da si sagradi što bolje spreme u kuhinji, pak će mu se za kratko vrieme u obilju izplatiti.

Digitized by Google

Toliko o samoj vatri, a sada da još koju napomenem i o kuharskoj umjetnosti. Neću se dakako upuštati u onu umjetnost, kojoj je zadaćom ugadjati želudcem bogatih sladokusaca, nego onoj, koja uči, kako valja priredjivati slastnu i zdravu hranu za radnika i seljanina. U tom pogledu imao sam prilike i sam se osvjedočiti, u koliko je kadra ta umjetnost djelovati na život i blagostanje naroda.

U našoj domovini imade vrlo krasnih i plodnih predjela. Takov je predjel i onaj u južno-iztočnoj Štajerskoj medju Murom i Dravom. Što je tuj ravnine, sve je marljivo obradjeno polje i livada, a brežuljci i humci zasadjeni su vinovom lozom. Uslied toga i narod ondašnji u obće dobro stoji. Pa uza sve to prije 20—30 god. nisi našao ondje prava zadovoljstva. U svem obilju nije imao narod krepke i zdrave hrane, jer je domaćice uz svu svoju radinost nisu znale pripraviti. Zato osobito bolji gospodari volili bi tražiti si zadovoljstvo u krčmi, nego li u vlastitom si domu usried svoje obitelji.

Ovu okolnost uvidi vriedna gospodja M. u V. N., predstojnica povećega imanja, te se dogovori sa tamošnjim učiteljem, da svaki dan pošalje k njoj za vrieme školskoga odmora od 10 ure do podne po dvie ili tri ponajbolje odraslije djevojčice. Te djevojčice upućivala bi praktičkim načinom u svem, što je dobroj domaćici od potrebe. Od prostih tvari, kao kukuruzna, hajdinskoga i drugoga brašna priredjivale bi se tuj najslastnije, a k tomu zdrave jestvine. Osobito ih je pako upozorivala na čistoću kuhinjskog posudja, na dobar ocat i na nepokvarene prirodnine. Uputiv se prve djevojčice prilično u svem, pozvane budu druge i to redom, kako su se koje odlikovale dobrim vladanjem i u naucih.

Razumieva se, da su to djevojčice držale za najveće odlikovanje, a pripoviedajuć to svojim roditeljem, uzhitile su tako rekuć svoje majke za tu gospodju.

Majke bi jedva dočekale nedjelju ili drugi blagdan, da svoju zahvalnost toj gospodji očituju, a tom prilikom se i same u mnogom uputiše.

Kad su djevojčice ponarasle, uzele se natjecati, koja će bolje kuhati, čim bi i premnoga došla na dobar glas, te se kod svatba i drugih svečanosti tražila za kuharicu. Nemareće i nehajne u tom pogledu nebi se često ni udati mogle. Razneo se bo o njih glas, da neznadu ni dobra kruha izpeći.

Ova gospodja podučavala je u zimsko doba male i veće djevojke krojiti i šivati ne samo bielo rublje, već i ukusne opravice za djecu i oprave za odraslije žene. A izučiv se tako nekoje, znale su si zaslužiti liep novac podučavajući druge.

Imajuć tako gospodari dobre domaćice, s kojimi su se upravo mogli ponositi, bili su sada najsretniji kod kuće kod obitelji svoje.

Nasliedila barem gdjekoja od naših učiteljka i učiteljskih supruga krasan primjer gori rečene gospodje! Narod bit će im zahvalan, a budući školski strukovni nadzornici neka i na ovo svoje oči svrnu, a vriedno u tom pogledu uvaže.

Isto tako revnovao je učitelj K. u H. stekavši si u Gradcu osobitu vještinu u vrtlarstvu, vinogradarsvu i voćarstvu.

Urediv si ponajprije svoj kuhinjski vrt i voćnjak i zasadiv ga najboljim povrćem i voćem, nastojao je što naputkom, što primjerom, da i svaka

Digitized by Google

seoska kuća to učini. I doista uztrpljivošću i požrtvovanjem postigao je žudjeni cilj. U cieloj njegovoj okolici težko da nadješ kuću bez cvjetnjaka, vrta za povrće i voćnjak. Pa i kod svake izložbe ne samo da si on stekao najveće odlikovanje za izloženo voće i grožđje, već i mnogi njegov susjed.

Oplemenjivanjem voćaka i nasadjivanjem plemenitije vinske loze po boljem sustavu možda je i podvostručio prihod tamošnjim stanovnikom.

Njegova supruga opet revnovaše u kuhinji poput prije pomenute gospodje. Zato se u kratko vrieme raznio glas o njih, a bogati posjednici vinograda tražili bi učitelja, da jim bude upraviteljem vinograda.

I tako si uz ugled stekoše ugodan i zadovoljan život.

Zato mislim, da nebi sgorega bilo, kad bi se učiteljske pripravnice upoznavale što više i s kuhinjom i s praktičnim kućanstvom. Tako će moći samo djelovati na ženski naraštaj, a kad i djevojčice osobito po gradovih naviknu opet na kuhinju, postići će laglje mnoga svoju sreću i usrećiti obitelj.

A da je to od velike potrebe osobito po naš narod, neće jamačno nitko zaniekati.

A. Irgolić.

Pogled u obitelj.

Zadaća škole nije lih obučavati, već joj i uzgajati. Mogli bismo reći: ona neka jedino uzgaja, jer valjana obuka vazda uzgoj podpomaže, buduć ti obučavajuć uviek i uzgajati. Nu uzgajati nije zadaća samo školi, već ju ima vazda i dom podupirati. S toga se uviek obistinjuje ona čuvena: da ima medju domom i školom vladati sloga i sporazumak. Jer kako dvie sile, ako svaka svojim smjerom vuče, nemogu uspješno djelovati, tako ima i dom školu podpomagati, podupirati i snjom složno raditi, ako žele uspjeti.

Nu uspješno može dom i škola onda uzgajati, ako učitelj u domu vladajuće odnošaje i sve okolnosti dobro poznaje, ako on na kućne nu valjane tendencije marljivo nadovežuje, ili ako su iste zle, da nastoji na roditelje djelovati, da se one odstrane ili boljimi zamiene. — A kako će učitelj naučiti poznavati kućne odnošaje? Zar mu zarediti kuće, te se ondje o svem točno uputiti? — I to nebi sgorega bilo, kad bi bilo izvedivo; nu to je nemoguće, izuzam vrlo malena mjesta, gdje svatko zna, koliko ima peradi. — U većih gradovih, gdje množ roditelja bez kuće i kućišta, radeći ljudem cio dan sprovede izvan svoga stana, na to nije ni pomisliti.

Nu, daj da ti vidim djecu, pa ću ti reći, onako odrezati, kako misliš i kakav si. Učenici pomažu učitelju zaviriti u kuću. Djeca su prava izvanjska i unutarnja slika svojih roditelja. Pogledaj djeci odielo, slušaj kada govore, motri im vladanje, pa ćeš znati, kakovi su im roditelji; to je ključ, koj ti otvara obiteljska vrata. — Nije dakle prećerana, već rekli bismo usuprot sasvim umjestna ovo: da diete kuću svojih roditelja vazda na ledjih nosi, kao puž svoju spužnicu. —

Digitized by Google

Želiš li pako onako duboko i pravo zaviriti u koju kuću, u dom, to ti valja o njem s djetetom govoriti. Nije to prekršaj, samo valja učitelju paziti, da mu se razgovor neizvrne u puku radoznalost bez svakoga takta. Ako nepita o onom, što imade biti i ostati obiteljskom tajnom. Diete rado govori o svom domu, pouzdaje se i ljubi sve većma učitelja, gdje vidi, da mu u grudih bije srcde, koje mu ljubi ćaćka, majku, braću i sestre. Dakako, da ovakove razgovore valja uplesti, kako i kad tome sgodu pruža obučavanje. U školi, gdje nisu razredi prepunjeni, ima često sgode za slične razgovore, nu gdje stotina i više djece učitelja obkoljuje, ima za to manje sgode.

Kako dakle da govori učitelj s djecom o njihovu domu i obiteljskih njihovih odnošajih? Ja tako radim, da me ono, što se sbilo, da me dakle dogodjaj stavi u priliku o tom govoriti. Evo ovako:

Jedno izmedju bečkih predgrada zove se N. Uru odatle prema jugu hodeći, je mjesto N. Ondje obitava jedan od mojih učenika. Njemu valja mnogo puta koracnuti do naše škole; a još gorje po njega u zimi, kad s jutra siva magla svu okolinu svojim plaštem prikrije. Pa ipak ti on nikada nezakasni. I tako se obistinjuje ona već davna: čim dalje koj učenik, tim točnije dolazi u školu. A kad u zimi pade visok snieg ili kad daždi, onda kukavcu zlo i naopako. Nu on ti i onda točno dolazi.

Kad i kad mu dozvoli koj izmedju vozara, koji onuda prolaze, sjesti na kola, jer premda mrze kaputaše, ipak se mnogi smiluje sirotinji.

Otac je dječaka, o kom govorimo, tkalac. Što on tako daleko od grada stanuje, premda mu je predju, riečju potrebiti latak iz Beča donositi, uzrokom je neznatna zaslužba, koja iznosi na tjedan tek 5 stot. Nu kako može taj čovjek u bečkoj okolici stanovati i djecu si, a da neprosjače, prehraniti? Kako on može makar i daleko grada životariti, gdje mu za stan, i to za jednu sobu, radionicu i kuhinju plaćati 160 stot.? To je zbilja zagonetkom. Sin mu doduše, brojeći 15 godina, pomaže, nu ma kako marljivo radio, nemože više privrediti no 3 stot. na tjedan. Pa ako obojica kao mravci marljivo rade, to nemogu više privrediti od 400 stot. na godinu. Odbivši dakle 160 stot. stanarine, ostaje svoj četvorici za hranu, odielo, riečju za sve potrebštine, na dan 66 novč. ili 16½ novč. pojedincu. Tuj ti se čovječe moj zamisliti!

Ako pogledaš toga dječaka, čitati ćeš mu na licu, da se u njegovu domu neživi baš najbolje. I trošno i kukavno odielo mu to svjedoči, premda bi moglo još i gorje biti. Često mu, kad je daždilo, bilo u obući vode i prieko gliežnja. Upitam ga: „Je li ti mokro u čižmah?“ Odgovori: „Dakako.“ A na pitanje: „Je li ti hladno?“, znao bi odvratiti: „Nije.“ — Sretni mladiću! rekoh, tebe zaista angjeo božji štiti; mnogi od nas odavna bi već obolio bio. A kad ga jednom pozvah, da svuče čižme i noge o peći ogrije, nasmija mi se srdačno i reče: „Nije od potrebe.“ Mislih: morda je obukao čižme bez kopica; nu nisam ga htio dalje pitati.

Sadanja zima upravo ciča, pa je i leda u izobilju; dječakom zabava i veselje. I u njegovu selu smrznuo ribnjak, a djeca se po vas dan tamo sklizala.

Digitized by Google

Čuvši za to, uputim se sa svojim 10godišnjim sinčićem onamo, da gledam mladež, kako se veseli. Nu moga učenika tamo nije bilo. Nekoliko dana kašnje došao on tamo s bratom si, da se malo razvesele. Donieli sa sobom samo par skljizaljka, pa se ipak oba zabavljahu, te bili veseli i zadovoljni. Recite, da li to nije preblaga narav!

Moj vam učenik bio i vrlo prilježan. Nedavno rekoše mi njegovi sudruzi, da je u njega čitav svežčić risarija. Ja razgledah sve i opazih, da je dječak kod kuće vanredno marljiv. U svezčiću bilo do 80 listova, a svi bili prepunjeni slićicami, što ih je olovkom risao. Bilo tu i drugih risarija, koje je dotle risao, dokle nebi bile kao one na uzorku. Mladiću! rekoh, odkud tebi uzorci? „Kupio sam ih“ odgovori mi, „a imadem ih više.“ Eto krom tolika siromaštva, gdje valja za svaki novčić znati, kamo i kako će š njim, ima još nekoliko novčića i za to. Mišljah, valjda mu ih otac dao. Pa tako i bilo, jer mu negdje otac reče: „Ako uztraješ u marljivosti, možeš vremenem dotle dotjerati, da budeš poslovodjom.“

Poslovodja! krasne li rieči; to može i najsiromašniji postići; to je pregnuće za mogućim. „Pa što želiš“, upitah ga, „da budeš?“ Rezbarom. Ej! kad tako, a ti marljivo riši. „Nu gdje ti rišeš i odkud ti svjetlo, kad otac radi?“ „Kad otac prestane raditi, poda mi svieću.“ Ljubezni čitatelju, prestavi se duhom u onu mrzlu i tamnu radionicu njegova otca, te motri vrla mladića, kako on jedva čeka, kad će otac prestati raditi, te njemu svieću podati. Kako on onda sam samcat u kasno doba, neplašeći se zime, riše. Već se vidi poslovodjom u Beču. Zar nemoraš tako vriedna mladića ljubiti?!

Pogledaj, zaviri der učitelju češće u kuću, u dom medju obitelj, pa ćeš mnogoga od svojih učenika bolje upoznati, cieniti i štovati, koj inače za tebe izčezava u tolikoj množini. I prema tomu promieniti ćeš pedagogiku svoju. Škola nije ništa posebna, onako sama za sebe; tvoj pogled, tvoja pažnja neka ide prieko njenih zidova, u sviet, medju ljude, medju obitelj.

Po F. p. B. K—i.

Osvrt po pedagogijskom svietu.

Francezi i Rusi o njemačkoj pedagogiji.

Najizvrstniji francezki časopis: „Revue des deux Mondes“ (pogled u 2 svieta) ima u 1. svezku ove godine podulji i jako važan članak o njemačkoj pedagogiji i nastavi od profesora Michel-a Breal-a pod naslovom: „souvenir d'un voyage scolaire en Allemagne“ (spomen na školski put po Njemačkoj). Profesor parižki učio je u Berlinu, gdje imao prilike pobliže proučiti i pronići njemačko školstvo. Ministar narodne prosvjete Jul. Simon bio ga je poslao, da napose prouči njem. zavode, pa da ih ocieni, a onda da francezkoj vladi predloži shodne predloge prema onomu, što je dobra u Niemaca, a manjkavo u Franceza. Breal to učini, te je rezultat počeo javnosti predavati. On njemačku na-

Digitized by Google

stavu i školu motri najprije s patriotskoga i obiteljskoga gledišta. Breal nije samo u Berlinu učio, pregledavao i bilježio, nego je i po ostaloj Njemačkoj to isto činio. On tvrdi, da nijedan narod dosele nije umio nastavu i školu tako uzko spojiti s narodnimi interesi, kako narod njemački.

Do g. 1848—50. valjalo je još podjedno, da su Niemci samo teoretici, a praktici da nisu osobiti. Sad to više, veli Breal, nije istina. U tom se i sastoji sva sila i slaboća njem. pedagogije, što je teorije i patriotizam umjela jako uzko spojiti s praktičnim životom i porodicom. Naposeb je franc. profesor opazio, da se Niemci sad više, no prije brinu za uzgoj djevojaka, budućih majka, jer je u obitelji majka sve, klica, koren i temelj državi i družtvu i patriotizmu. Kod djevojaka nuždna je veća i energičnija disciplina, tvrđe njem. pedagozi, nego li kod dječaka zato, jer će dječaci još u viših školah i u vojsci biti siljeni na disciplinu, a djevojke ne.

Što se tiče znanosti i patriotizma, to drže njem. učitelji i pedagog. korifeji, da se čuvstvo patriotizma mora gojiti i dizati uz razum, dapače i na račun, t. j. štetu znanosti i razuma.

Prof. Breal dokazuje primjeri iz predavanja u Berlinu, Lipskom i drugdje, kako tendencijozno i nepravedno podučavaju Niemci svoju djecu, buduće gradjane i gradjanke i učitelje, glede Franceza i Slavena. Prve učenjake i uglede njemačke nesmeta ni malo jednostavno, dà i neistinito predavati o poviesti, literaturi, značaju i životu Franceza i Slavena. Niemac zaboravlja pri svojem patriotizmu na sve humanitarne obzire, te je Njemačka i njem. interes sve i jedino sredotočje. Franc. profesor stavlja u paralelu ideje čovjekoljuba u Francezkoj i prve franc. revolucije o pravu i jednakosti čovjeka, o humanizmu ne na izliku, kako to Niemci čine i hine, prema izključivu patriotizmu njemačkomu. Ličnost, individualnost gubi po sadanjih njem. naukah sva prava prema cielosti i zajedinstvu naroda i politike.

Schmid s Palmerom u svojoj enciklopediji, Thilo u svojih spisih, kao što i Ziller i Stoy itd. svi dižu njem. patriotizam nad sve ostalo u svietu i znanostih: „na stran s logikom i matematikom u školi, ako učitelju nepreostaje dovoljno vremena, da protumači djeci poviest i njihovu buduću zadaću, zašto je gospod na Rajni postavio narod, da trpi i strada od zapadnoga susjeda (misli Francezku), kao i od iztočnoga „varvara“ (misli Slavena). — Francezki učenjak žali, što se u njem. pedagogiji i filozofiji šire tako nemoralne ideje; jer se med inim i to dokazuje djeci tobože iz histor. čina prošlosti, da nije svaka rasa i svaki narod pred bogom i historijom zasvjedočio svoju veličinu i sposobnost, jer su mnogi (manji) narodi za to stvoreni, da budu gradivom, podnožjem velikim i „odličnim“ pred bogom i poviesti.“

Nesamo, da su takva predavanja i podučavanja u školi, nego i u knjigah oprsdieljenih mladeži, da nespominjem polit. dnevnika. (Ja ću ovdje dodati samo to za primjer, kako su mnoge hist. i geogr. knjige prepune neistina i krivica. Vidi Schachts Geografie. Moj prijatelj, gimn. profesor g. Steklasa, obraće, da će, kad pobilježi po novom izdanju Schachtove geografije, priobćiti te nepodobštine, jer se u

Digitized by Google

nas to djelo mnogo čita.) To sve mi možemo Francezom posvjedočiti. Ta je tendencija i pristranost Niemaca od g. 1871. strašno potencirana. Franc. profesor nezna, da su Niemci od vajkada bili takovi, inače nebi Berlin nekoč glavnim mjestom Slavena, danas glavom bio njemačkomu carstvu; on nezna, da već Česi u Kraljodvorskom rukopisu izrekoše tužaljku: „Zaludu je u Niemča tražiti pravdu.“ (Libušin sud.) Francezki profesor upozoruje za tim na vrline i mahne njem. pedagogije, osobito u nižih i srednjih školah. Mi se moramo na to osvrtati, jer su u tom nam interesi isti, koji i Francezom.

Drugo je djelo rusko, koje kanim u kratko obilježiti. Naslov mu je „kurs pedagogiki“. Sostavlen po programě utverždenoj dlja ženskih institutov vědomstva učreždenij imperatricy Marii po M. Čistjakovu, 1875.

Već je to velika preporuka za knjigu, koja je namienjena institutom same ruske carice.

Čistjakov dieli svoje djelo na dvoje: na fizično i moralno vaspitanje. Naslovi su ovi jako široke naravi. Pod njimi se u kratko i precizno razpravlja sve, što se tiče dobra i ravnanja fizičnoga i duševnoga života i uzgoja, da bude u zdravu tielu zdrav duh. — Prostor nam nedopušta, da pobliže navedemo pojedine razprave ovaj put iz te važne i čitanja vriedne knjige ruske. Čistjakov pri svakom pitanju upotrebljuje histor. razvoj, te ga razjašnjuje sa svih strana. Žestoko govori proti pedanteriji i onakvim predmetom, koje njemački pedagozi uče mladež, čim se samo otupljuje i dugočasi. Čistjakov pokazuje, kako se zorna nauka ili obuka zlo shvaća, jer premnogi ni neznaju najglavnije, što se za to hoće i dokle može djeteći um pojmiti nove predmete.

Hrdjavi psiholozi još su hrdjavijimi učitelji. Zato kori abstraktnost njemačke pedagogije te preporuča Rusom, da budu oprezni kod upotrebljavanja i prevadjanja njem. ped. djela i spisa. „Nam russkim nadobno (potrebno) upotrebljat' německih pisatelj s razborom i ni v kakom slučaě vpolně ne slědovat' ih“, jer često njem. pedagozi u zviezde kuju, što je jako slabe ili srednje vrednote. Važno je napomenuti sud Čistjakov o Fröbelovih vrtovih i igrah. On drži, da nije posvuda i za svu djecu sistem Fröbelov praktično moguć i izvediv; jer je mnogo toga u Fröbelovu sistemu proti naravi mladjahna djeteta. „Eto nasilje, izkaženie dětskoj prirody —, živosti, igrivosti, ljubvi k svobodě, eto — pedantizm, muštrovka, kazarna, a ne igra. — Lučšajo čast (bolji dio) iz sistemy dětskih igr — sušćestvuet (obstoji) po boljšej časti (većom česti) toljko (samo) nominelno.“ Dapače u gospodje Fröbeljke bijaše „dětsky sad“ („dječji vrtao“) do g. 1866. u Hamburgu, no nije bilo vrtla, gdje bi se djeca mogla igrat i zabavljat posred žive prirode.

Rusi preporučuju Čistjakovu knjigu svim zavodom, osobito ženskim; zato se i mi obazresmo na nju. Drugi put više.

Petar Tomić.

Digitized by Google

Dopisi.

Iz slavonske Podravine. Naš cieli život nije ino, nego niz težkih borba, a najbolje to osjeća sirotinja — pučki učitelj. Ne samo da mu se borit za svakdanji krušac i ono nešto odiela, da pokrije golotinju tiela, nego mu mračne i tmuarave dane života ogorčuju još time, da ga — prosjaka — svatko i svagdje ponizuje, kako samo može. Nezna li pako ledja skučiti, nezna li plaziti — taj si ga ovdje sjegurno zaslužio raj. Dà, dà, tim nas obično tješe oni, koji se vole naužiti svega ovdje —.

Takav ti kukavan i jadan život provodio mili „Napredče“ ovdje i pošteni naš sudrug Vatroslav Kopf, učitelj rakitovački, a rodom Valpovčanin. Umrie jadnik 19. siečnja t. g, a sprovod bijaše mu oglašen na 21. u ½4 sata. Odlučismo se dakle, da mu posljednju počast izkažemo i odputismo se u Rakitovicu, a kad tamo, pokopaše ga već s jutra u 10 sati. Vatroslave! kad te već do groba popratiti nemogosmo — lahka ti zemljica i pokoj vječni!

Na koncu nemogu prešutjeti, što sam čuo pripoviedati o posljednjih časovih i pokopu pokojnika. Bolestnu sa upale pluća, kažu, da lječnik miholjački, g. C. nije našao za vriedno da se potrudi, jer: „Das Unkraut verdirbt nicht.“ A občinari — dadoše mu sbiti lies od 4 dasaka i tako ga zakopaše. To je hvala pokojniku, koj je 26 godina u dvajuh kotarih revno učiteljevao, da morade siromah kriepak još u najboljoj muževnoj dobi bez pratnje svojih vjernih mu prijatelja prije vremena leći u hladan grob, ostavivši tugujuću suprugu sa troje nejačke djece! — Dà, dà — zaslužio si raj! —z.

Raznice.

— Obznana. Visoko krajiško zapovjedničtvo dozvolilo je, da se svim p. n. skupštinarom II. obće hrv. učit. skupštine bezplatno izruči štampano izviešće o istoj skupštini. Budući pako centr. odbor tih knjiga nemože o svom trošku razašiljati, to se pozivlju svi bivši skupštinski odbori, ili odbori poosnivanih učit. družtva, neka što prije ovamo pošalju imenik svih p. n. skupštinara svoga okružja, da se knjige o trošku dotičnih odbora, odnosno pojedinih skupštinara, poslati mogu. Medjutim mogu si pojedina gospoda, kojoj je to priličnije, i neposredno tu knjigu uzeti kod podpisanoga.

Za centralni odbor:
Ivan Filipović.

— Predlozi o školstvu u srbskoj skupštini. Ministar prosvjete podnio je četiri predloga srbskoj narodnoj skupštini u školskoj stvari. Po jednom od ovih predloga prostire se dobročinstvo posmrtnine, koje uživaju činovnici i profesori, i na učitelje, t. j. plata će im prestati tek na mjesec dana poslie smrti. Drugim predlogom ustanovljuje se u višjoj djevoj. učioni peti razred. Po trećem predlogu ustanovljuju se u velikoj školi profesorski pripravnici. Učenici, naročito filozofskog i tehničkog fakulteta, koji su s odličnim uspjehom sve izpite položili, mogu se upotriebiti u velikoj školi kao pripravnici za profesorsku službu, ili se šaiju van zemlje na nauke. Četvrtim predlogom uredjuje se iznovice perioda prof. službe.

U sjednici od 9. veljače pročitan je zatim knežev ukaz, kojim se ministar prosvjete i crkvenih poslova ovlašćuje, da podnese predlog, po kom bi se imalo dobiti od skupštine odobrenje, da se uštedom, koja se koje godine pribavi od kredita, na učitelje osnovnih škola odredjenog, drže za učitelje predavanja. U ovih predavanjih zastupani bi bili nauci, koji se u osnovnih školah predaju, i u onom praveu, koji je za učiteljski posao potreban, a išla bi na to, da se učitelji naknadno izobražavaju i u zadatku svom usavršavaju. Po tom se ministar prosvjete i crkvenih poslova ima ovlastiti, da iz ušteda onog kredita, koji je budgetom odredjen na plaću učitelja i učiteljka u osnovnih školah, može na pomenutu svrhu potrošiti 50.000 gr. č. Te uštede, koje se do navedenog broja na svršetku računske godine pokažu, stavljaju

Digitized by Google

se ministru na razpoloženje, da jih druge računske godine na tu svrhu potroši. Prema tomu i uštede od god. 1873. stavljaju mu se za god. 1875. na razpoloženje. Predlog je upućen dotičnomu odboru.

— Na sveučilištu u Bernu u Švajcarskoj ima ovo zimsko polugodište 364 upisna djaka, a medju njimi 32 ženskinje. Od ovih ženskih djaka 1 je pravnik, 28 ih medicinara a 3 filozofa. —

— Novi školski nadzornici u Cislajtaniji. Ministarstvu kao da nisu bili po ćudi dosadanji školski nadzornici, koji su budi kao ravnatelji budi kao učitelji uz svoje službovanje nadzirali pojedine kotare. Zato je upitalo zem. škol. vieća, nebi li se nadzorničtvo dalo drugačije urediti. Zem. škol. viećem nije se nekako dalo zagrizti u tu trpiku jabuku, jer su s jedne strane znala, da bi vlada najradje da namjesti stalne nadzornike, a s druge strane vikalo iz svega grla proti tomu učiteljstvo, jer je u tom naziralo reakciju i u obće propast novih školskih zakona. Zato se i većina zem. škol. vieća izrazila proti stalnim nadzornikom, nu ministarstvo usupor tomu imenovalo je stalne nadzornike, ali kako? Na tri godine, a kroz to će vrieme riešeni biti svoga dosadanjega službovanja, t. j. biti će na dopustu. Da li će taj novi izum cislajtanskoga ministarstva biti školi na uhar, dokazati će budućnost. Medjutim čini se, da njihov i najliberalniji škol. list „F. p. B.“ već uvidja, da će se to pitanje konačno riešiti moći samo imenovanjem stalnih okružnih nadzornika.

— Školske gradnje u Beču. Financijalna komisija bečkoga gradskoga zastupstva opredielila je od najnovijega zajma od 40,000.000 for. svotu od 3,930.000 for. za gradnju novih škola. U Zagrebu kažu, da treba najprije graditi kasarne, pak onda tek — škole!

— Hospitiranje učiteljskih pripravnika. Po novoj cislajtanskoj učevnoj osnovi neimaju učiteljski pripravnici polaziti samo vježbaonicu nego i ostale pučke škole, koje se u mjestu nalaze. Uslied toga je ravnateljstvo k. českoga učiteljišta u Pragu odredilo, da u vrieme od 8 do 10 sati prije podne imaju pripravnici porazdieliti se po raznih pražkih pučkih školah. —

— Riedka zahvalnost. Obćina u Neuenfehu u Švajcarskoj zaključila, da svomu učitelju, koj no u grobu već devetnajest godina počiva, postavi kamenit spomenik. Čini se, da su tamo ljudi ipak malo humanitarniji, nego li u Rakitovici! —

— Darovi. Medinger, obćinski vjećnik bečki, darova školam i siromašnim učenikom kotara Margaretskoga 100 for. — Leon, izraelita, prikaza 100 f. pitomcem sirotišta bečkoga kotara Alsergrunda. — U Krimičavi, u Saksonskoj, umro je neki K. A. Thieme, tiskar i urednik novina; taj je sav svoj imetak od 50.000 talira opredielio oporukom za uzgoj i podporu siromašne sirotčadi.

Književna obznana.

Moj je trud, posvećen spomenu otčevu i našemu sveučilištu, uresnim izdanjem ugledao svietá pod nadpisom: Knjižnica Gajeva. Ogled bibliografijskih studija. — Osim ogledala velike dragocjene narodne knjižnice, ovaj spis, 15½ tabaka velik, pod naslovom: „Smotra o otčinskoj knjižnici“ mjesto uvoda donosi dio kulturne, prosvjetne poviesti o preporodjaju našega naroda, naše narodnosti i književnosti, i ulomak vjekopisa, što ga je pokojni moj roditelj spisao, čest avtobiografije njegove. Izdanje je drvoreznim likom i svojeručnim podpisom njegovim urešeno.

Neprimiv dovoljno pomoći k izdanju, naumio sam k predbrojbi pozvati narod, da nabavi počastno ovo spomen-djelo.

I ovako liepo molim ljubitelje i ljubiteljke naše knjige, navlast one, koje sam drugom prigodom u pomoć pozvao, da mi se čas prije odzovu.

Predplata iznosi 1 st. 50 novč., te se neka šalje meni. Poslije će ciena knjizi poskočiti na 2 stot. Na pouzeće opremam knjigu poimence znatnim podupiračem naše književnosti, na deset iztisaka pridajuć po jedan bezplatno. Uzdam se u rodoljublje njihovo, da će primiti ovaj moj trud.

Velimir Gaj.

Natječaji.

U glavnoj djevojačkoj učioni u gradu Senju imade se popuniti jedno mjesto učiteljice, s kojim je skopčana godišnja plaća od 367 for. 50 novč. uz uživanje stana u naravi i pisarnički paušal od 8 for. 40 novč. na godinu.

Za popunu ovoga mjesta razpisuje se ovim natječaj do 10. ožujka o. g.

Natjecateljice za ovo mjesto imaju svoja na ovaj kr. zemaljsko-vladni odjel upravljene, i svjedočbami o dobi, učit. osposobljenju, ćudorednom ponašanju i dosadanjem možda službovanju, zatim o podpunom znanju hrvatskoga kao nastavnoga jezika podkriepljene molbenice putem neposrednih svojih oblasti do naznačenoga roka podnieti kotarskomu učiona nadzorniku kanoniku Antunu Sokoliću u Senju.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 8. U Zagrebu, 10. ožujka 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Akademijski pedagogijski seminar.

Univerzitet i politehnika najviši su naučni zavodi, u kojih se izučavaju razne naučne i tehničke struke. Na te zavode dolazi izmedju ostalih mnogo i takvih slušalaca, koji se spremaju za profesore srednjih i viših (stručnih) škola, svaki u svojoj struci i nauci. Većina ih poslie radi u srednjih školah: u gimnazijah i realkah, u učiteljskih i viših gradjanskih (mužkih i ženskih) školah. Sve te srednje škole imaju glavnu zadaću tu, da obrazuju omladinu. Druge su škole stručne; one u prvom redu rade na tom, da svoje djake spreme za izvjestnu struku, za izvjestan rad, kojim će se zanimati kroz cio život. — Nas se ovdje tiču škole za obrazovanje (vaspitanje), te ćemo samo o njih govoriti.

Medju škole, kojim je prva cielj, da uzobrazuju omladinu, spadaju najprije osnovne škole. Te škole hoće da uzobrazuju cio narod; one idu za tim, da u svakom čovjeku bez razlike utvrde prije svega pošten karakter, i uz to mu dadu toliko znanja, da se može slobodnije kretati i uspješnije djelati u prirodi i čovječanstvu. „Bolje je poštenje nego li življenje“, — bolje je poštenje nego i znanje. Pošten karakter mora svaki čovjek imati, i po tom je svim ljudem jednaka zadaća. A što se tiče znanja, tu ima razlike medju ljudmi. I ljudi bez viših nauka imaju nešto znanja, što ga steku izkustvom; ama neimaju principa, načela, neimaju sistema naučnog, jer nisu vješti dubljemu, čisto logičnomu mišljenju; za to treba mnogo više vremena, nego što ga ima na razpoloženju osnovna škola.

Više gradjanske škole daju nešto više znanja nego li osnovne škole. Ali ni tu još neima sistemnih nauka, nego se postupa više praktično; nauke se primenjuju više na praktični život, jer pitomci tih škola prelaze iz njih odmah na stručni rad, svaki prema svomu pozivu (trgovina i zanati u gradovih).

Drugčija je zadaća gimnazija i realaka: one spremaju za najviše, za naučno obrazovanje. One imaju najviše vremena na razpoloženju, jer se nauke odatle nastavljaju na velikih školah. One za to idu korak po korak, prate svaku nauku istorijski od njenog početka pa do sadašnjosti; tu se traže svuda prve osnove,

Digitized by Google

glavni principi, i vežu se malo po malo u čitave sisteme, koji se poslie usavršuju i dovršuju na velikih školah. One druge škole naprotiv nemogu tako da rade, jer neimaju ni vremena na to; one gledaju samo, da njihovi pitomci upoznaju i razumiju sadanje rezultate nauka, a ne da ih (historijski) iztražuju i (sistemski) usavršuju. — Učiteljske su škole pomješane prirode: one od česti vaspitavaju svoje pitomce, a od česti ih spremaju za učiteljsku struku. Po tom i učitelji tih škola moraju biti ne samo stručnjaci nego i vaspitači.

Sve te škole imaju dakle jedno glavno načelo, a to je obrazovanje. Učitelji u tih školah imaju da obrazuju učenike, pa da budu moralni i inteligentni ljudi. Ali treba znati obrazovati; učitelj (ili stručnjak) treba ujedno i poglavito da je pedagog, obrazovač. Obrazovanje nije tako lako, da samo po sebi dodje, niti je nauka obrazovanja tako laka, da se nemora učiti. Kažu neki profesori srednjih škola: „Što će nam pedagogika, što će nam metodika? Kad učitelj zna dobro svoju struku, svoj predmet, on će znati i kako će ga predavati.“ Lako je reći, ali nije lako izvršiti. Može n. pr. koji profesor biti odličan historik, pa ipak da nezna, kako treba predavati historiju u gimnaziji. Historija treba da budi moralna čuvstva i da izoštrava moralnu sviest posredstvom uzoritih primjera; a profesori često predju takve primjere olako, pa pitaju više za sama imena i za prazne godine, kad se je što dogodilo, što nimalo nepomaže obrazovanju. Drugčije će dakle tu postupati stručni pedagog, a drugčije stručnjak, koji nepoznaje nauke obrazovanja. To je što se tiče cielji obrazovanja s pogledom na dotične struke. — Ali ni način predavanja i nastavljanja nije tako prost, da se može podpuno steći bez naročite pripreme: treba dobro proučiti duhovni život u obće i duhovni razvitak u mladosti, treba upoznati narav učenika, treba znati, kako što treba popraviti. Profesori srednjih škola oslone se obično na svoj naučni auktoritet, pa postupaju više dogmatski ili sintetično i sistemski, gdje bi trebalo da rade više dialožki i analitično, pa da se učenici sami uvjere o istinitosti, a ne samo da prosto vjeruju riečim profesora. Ovi često daju djakom knjige u ruke ne kao pomoćno sredstvo, kao rukovodstvo, nego da im one budu jedini izvor dotičnoga znanja, pa im prosto iz njih zadaju (često i bez objašnenja!) „Odavle do ovdje“, da nauče na izust; tako djeca uče i same prirodne nauke, ne smatranjem prirode same, nego iz knjiga, pa tako dobiju prazne rieči — bez dotičnih pojmova. A kad tako prodju redom sve klase, kad svrše dotičnu školu, pa predju na koju veliku školu, a oni ili moraju sami tek iz osnova učiti, ako su kadri i ako im može biti, ili zidaju neko zdanje bez čvrsta temelja, koje poslie prva bura u životu sruši, pa eto nesreće i za njih i za druge; jer tu neima ni pravih naučnika ni vještih radnika; tu onda nemože ni prosvjeta ni nauka napredovati.

Iz svega toga sleduje ta nuždnost, da svaki učitelj srednje škole mora biti ne samo dobar stručnjak nego ujedno i dobar pedagog, a da to bude, mora se za to spremiti, naučno i praktično spremiti. Treba da prouči, što je najviše opredjeljenje čovjeka i čovječanstva, i kako se to najlakše postizava. Treba da

Digitized by Google

poznaje etiku (moralnu filozofiju) i psihologiju, treba da razumije pedagogiku, koja se osniva na tih naucih.

Pa ni to nije dovoljno, ako učitelj poznaje samo načela uzgajanja i nastave, nego se mora vježbati i u tom, kako se primenjuju ta načela. Tu su dakle nuždni praktični uputi i pokušaji u školi, i to još pri studiranju na univerzitetu ili na velikoj školi: a za to je prieko nuždno, da se na tom najvišem zavodu osnuje pedagogijski seminar.

Akademijsko-pedagogijski seminar imao bi dakle poglavitu zadaću, da se budućim učiteljem srednjih i viših narodnih škola dade prilika, da se praktično spreme za školski rad. Pokraj slušanja pedagogijske teorije, imali bi dakle dotični djaci da se vježbaju još i u nastavljanju u nižoj kojoj školi i to pod upravom profesora pedagogije na velikoj školi i pod nadzorom dotičnih učitelja i članova seminara. Tim bi upoznali, kakvu vriednost ima svaki školski predmet za uzgajanje i obrazovanje i kako se ima raditi u školi, da se posredstvom nastave učvrsti moralni karakter, da se razčisti sviest, i da se umnoži znanje kod učenika; tim bi dakle upoznali kako cielj i mete tako i metod i sredstva kod svijuh nastavnih predmeta, te bi ih svaki put znali udesiti prema individualnosti i prema duhovnom razvitku (prema godinam života) učenika, kako bi se svagda održao živi interes za dotične predmete. Tim bi načinom kako uzgajanje tako i više obrazovanje sigurno napredovalo, jer bi se radilo svjestno, po čvrstom planu, a nebi se neprestano eksperimentizovalo i nagadjalo, kao što to često biva. To bi dakle bio glavni zadatak i najvažniji dobitak toga seminara.

Druga bi zadaća toga akademijskog seminara bila ta, da služi usavršavanju nauke pedagogijske. — Kod nas malo ima pedagoga od struke, a još manje ih ima, koji rade na samoj nauci pedagogijskoj; pa i oni što rade, rade pojedince, te su više usamljeni: niti ima dosta uzajamnog obavještavanja, niti dovoljne naučne kritike; često pedagozi i nepoznaju književni rad jedan drugoga, pa tako književne studije jednog ili drugog ostanu neupotrebljene, te svaki pedagog radi za se, svaki počinje, pa tako i ostane obično samo kod početka. — Ima već i kod nas učiteljskih skupština, manjih i većih; ali to je sve slab dobitak za nauku samu. Za usavršavanje pedagogijske nauke mogu raditi samo naučno spremni pedagozi i to poglavito u pedagogijskoj književnosti. Ta književnost mora imati centrum svoj, gdje će raditi prve naučne sile, i gdje će se svaki teorijski rad kontrolizati tim, što će se odmah primenjivati u školskoj praktici, — a to se zgodno može činiti samo u akademijskom seminaru, gdje ima i spremnih i raznih stručnjaka (za razne nauke), koji u družtvu takovimi pokušaji i razpravami najlakše mogu te stvari izpitivati i rješavati, — te bi se poslie rezultati i u književnosti pretresali i upotrebljavali, čime bi se nauka usavršavala. U svakom družtvu mogu i pojedinci mnogo više naučiti i raditi (kao što je pisac ovoga dovoljno izkusio), a može se na osnovu jednakih glavnih načela raditi i sistemski, jer čitavo družtvo može rad izmedju sebe podieliti, i takvom se podjelom rada može najprije uspeti. — Eto to je druga zadaća pedagogijskog seminara, koja je takodjer vrlo važna.

*

Digitized by Google

Takvi seminari, kao što su ovdje opisani, tek su se u ovom vieku počeli razvijati. Sad su najbolji pedagogijski seminari na univerzitetah u Jeni i Lipskom. Njih je najvećma usavršio najslavniji sada njemački pedagog, profesor dr. Stoj, koji je radio najprije u Jeni, poslie u Hajdelbergu, a sada radi opet u Jeni. Po njegovom je načinu uredjen u glavnom i seminar u Lipskom; a sad se počinju zavoditi takvi seminari i na univerzitetah u Prāgu, Beču, Pešti i dr. Eto već i hrvatski učitelji ištu u svojoj skupštini, da se u Zagrebu zavede takav seminar, u kom bi se spremali ne samo profesori srednjih škola, nego bi se usavršavali i odličniji učitelji osnovnih škola, koji bi poslie mogli djelati na učiteljskih i viših (gradjanskih) školah, kao što to biva u Njemačkoj, osobito u Saksonskoj.

Neka ni srbska velika škola, koja će se valjda takodjer skoro preobratiti u podpun universitet, neka nezaostane u tom iza drugih takvih škola; neka ni Srbi u tom nezaostanu u prosvjeti iza drugih naroda! Srbski narod nemože se mjeriti s velikimi narodi fizičnom silom, ali može i treba da se mjeri prosvjetom i naukom, za koju je sasvim sposoban. Narod je naš od prirode darovit i oštrouman, a za to je i pun poštenja i karaktera. Neka se u školah što većma učvršćuje taj plemeniti karakter, i neka se što većma izobražava onaj dar prirodni, pa će narod srbski stići, a u mnogom nadmašiti prosvećenije narode. Taj je vaspitni posao vrlo lak, kad se umije i razumije, a vrlo je težak, kad se nezna i nsumije; zato treba znati i umjeti!*

U Karlovcu, 8. (20.) Januara 1875.

Dr. Vojislav Bakić.

Putopisne crtice s gornje Krajine.

(Napisao ih Dragutin Hirc.)

(Dalje.)

Dan osvanuo, da nemože ljepši. Pogodih kola za malenu svoticu i oprostih se s Gospićem.

Propeljav se selom Kanižom, ostaju ti sela Oštra i Trnovac s desna, a Novi s lieva od ceste.

Nizki, ali uztrajni lički konji na brzo nas dopeljaše do Brušana, kojim protiče podno Velebića izviruća bistra Brušanka, sad padajuć u liepe slapiće, sad okrečuć kolešca slabih brušanskih mlinova. Ovdje ti oko zapinje na tamno-modrom ljutiću (Aconitum Anthora), koj proviruje izpod grmlja, reseći poljane brušanske. Ta je biljka toli liepa, da bi presadjena služila na ures svakomu perivoju.

Iza Brušana uzdiže se tamni Velebić s vrhovi: Goli Vrh (4590'), Sadikokovac (4074') i Poreni kuk (3373'). Promatrajući okolicu, stigosmo na brzo na podnožje Velebita. Cesta se polagacko uzdiže, zakrećući sad desno, sad lievo. Za

---

* Ovaj članak preštampasmo iz biogradskoga škol. lista „Škole", držeći, da će se njim bolje razjasniti razprava u tom pogledu i dotična rezolucija II. obće hrv. uč. skupštine. Ur.

Digitized by Google

kratko prikaza se Velebić u svoj svojoj veličanstvenosti. Silne kamenite gromade uzdižu se nekoliko stotina stopa visoko, nadmašući ogromnošću jedna drugu. Visoke i strme glavice ili su gole ili obrasle šumom to smrekovom, to jelovom. Ima tuj ogromnih jela, koje ako su već i proživjele svoj viek, opet postojano prkose silnim vjetrovom velebitskim. Pa tako i sada vjetar dunu, uzdrma silno gorskim dubljem, a meni se pričini, da sam na uzburkanom moru. Šum izčezne, al za kratko, dunu po drugiput, lomeć krhke grane ostarjelih smreka, i rušeć kamenje s povisokih litica. Daleko čuješ šum žuboreće Brušanke, preplićuće se hladovinom guste šume. Inače sve tiho — sve mirno. Nečuješ tuj pieva ptice pjevice, jedino zrakom vidiš lepršati leptirića, a po golih i raztrganih pećinah bjegati sive gušterice. Od velike vrućine, reć bi, obumrla je, inače toli zanimiva velebitska cvjetana. Neima bilja, o koje bi ti oko zapelo, do matočine (Melissa gradiflora), zvončike (Campanula Trachelium) i još nekih, koje i zagrebačku okolicu ukrasuju. Razmatrajuć sad ovo, sad ono, brzo se uzpesmo na vrh Velebića i eno nas na Oštarijah. Odmah s početka opaziš krasan zdenac, a nedaleko potočić „Ljubicu“, koja obiluje vodom pitkom, zdravom a čistom poput kristalna stakla. Oštarije leže 3033′ nad morskom površinom, broje uz malu crkvicu 26 kuća.

Odsjeo sam kod krčmara, koj ima kućicu s tri prilično uredjene sobice za putnike. Čudio sam se osobito liepu uzrastu oštarijanjinâ, koji neobiluju hranom, a ipak su snažni, krepki, rumeni i jaki. Takav bi i moj krčmar. Čovjek na hvat visok, okrugla i žarka lica, kratkih crnih brčića, a očijuh poput ugljena. S lica mogao si mu čitati neko veselje, kad me je opazio i saznao, da namjeravam ondje ostati. Pristupiv k njemu, udarim ga rukom o rame, veleć: „kao što je visok i jak Velebić, na kom živite, tako ste i vi svi junaci od oka“. „E gospodine! to sve čini zdrava voda, ovčji sir i oštar zrak, koj bi i vas, da dulje medju nami boravite, u pravcata Velebićanina pretvorio.“ Tu sjedosmo za stol, razgovarajući uz čašu dobra dalmatinca, koricu kruha i grudicu ovčjega sira o koje čem. Ja nisam imao mira, sve me vukla želja, da čim prije vidim more. Ustanem dakle i podjoh s njegovim sinom do „Kubusa“. Cestu obrubljuje stablik crnoga jasena, a desno od iste ima nešto polja, po kojih se trudi i muči kukavni narod, da si pribavi zalogajac kruha. Za četvrt sata dodjosmo do spomenutoga „Kubusa“. To je humak, na koj vodi 38 izklesanih stuba, vrh mu obložen kamenitimi pločami, na kojih leži veliki četverouglasti kamen s četiri napisa. Na jednom stoji: Ferdinand Austriae imper. 1846, na drugoj je ubilježena izmjerena visina Oštarija, a treći i četvrti napis nisam razumio, jer ga zub vremena oštetio.

Iz velike znaličnosti, potrčah stubami, te bacih okom na more. Koja veličanstvenost prirodnoga prizora! Nad tobom nebo lazurne boje, pod tobom pjeneće, pljuskajuće i valjajuće se more. Tuj ti se stere množina čarobnih otoka i otočića, po kojih se biele gospodski gradići, gradovi i sela. Ovdje nazireš otok Pag, na kojem se bjelasa Novalja stara, u daljini prekriva nježna čajna koprena talijanski Jakin, ležeći podno apeninskoga gorja. Po moru posuta množina čamaca, jedrenjača i po koj pušeći parobrod, koj no odtiskuje gladkom morskom

Digitized by Google

površinom, a na njem sigurno odvažni i smjeli sokolovi kršnoga i dičnoga nam Primorja, putujući u strane krajeve i medju strane ljude, da svietom šire ponos hrvatski. Veselo sprovadjaju dane i mjesece na nepreglednoj morskoj pučini, sjećajući se svoga doma, svojih milih i dragih, to razgovorom, to pjesmom hrvatskom odjekujućom s palube broda. Vraćajuć se kući, veseli su, kad ih ogrije jarko i blago sunašce miloga im doma, koj ih jedva očekuje i liepo prima.

Sinje more, slavno more, naše more!

Na tvojoj gladkoj površini proživio je mnogo sgoda i nesgoda blagi i mukotrpni narod hrvatski. Prvi čamci naših pradjedova, došavših na jug, zaploviše sinjom tvojom površinom. Na tebi se razvijala moć i snaga hrvatska, dok ju mletački lav neslomi! Tvoji valovi progutaše silu čopora mongolskih, od čije krvi zacrveni ti površje! Mnogo puta zagrmiše na tebi topovi, odjekujući s visina velebitskih, zazveketaše mačevi i praskaše puške borećih se Hrvata za zlatnu slobodu i branećih milu si domovinu! Mnogi se junaci na tebi proslaviše, al i mnogi u hladnih ti valovih grob nadjoše!

Sunce se primicalo k zapadu, još jednom obgrli zlatnimi traci vrške i glavice velebitske i eno — rek bi, tone u more. Čuvstvom najvećega zadovoljstva krenusmo kući. Mrak se uhvatio. Na obzorju nebeskom zablista danica, a za njom pomoljuje se zvjezdica za zvjezdicom uz pratnju vjernoga im pastira mjeseca.

Zavlada najveća tišina, nečuješ ništa do tajinstvena žubora „Ljubice“, koja svojim tokom tu tišinu prekida, a na njezinom površju blište kapljice razsvietljene bliedim mjesečnim sjajem.

Već bi kasno, kad sam legao. Drugi dan ustanem prije izhoda sunca, da se naužijem svježa zraka i razgledam okolicu. Hladno je, ali časak i eno sve ti se nebo žari, sunce se diže i trenom prosu milijun titrajućih zraka. Rosne kapljice odsievaju poput biserja i dragulja, sve se budi od sna, sve oživljuje. Krasan je dan — ugodan je dan.

Ovaj sam dan upotriebio na izpitavanje okolice, a najviše me zanimalo, da riešim pitanje, gdje tuj prebiva krasna vrst puža Helix stenophala. Više od tri sata penjao sam se kukovi poput divokoze, al pomenutoj vrsti ni traga, ni glasa. Sabrao sam ipak nešto od vrsti Pomatias scalarinus, Bulimus detritus, Dilotaria succineata vartenuis, Medora agnata itd., dva osobito velika kliešćara ili štipavca, množinu raznih i liepih kukaca i osobito velikih i krasnih skakavaca. Nadjoh svega, samo ne ono, što sam tražio. Zlovoljan uputih se do Kubusa, da se razblažim i još jednom naužijem one krasote.

Vraćajuć se, dodjem do kuće g. Kovačevića, nadziratelja gospićko-bažke ceste. Pomislih, nebi li taj gospodin što znao o pomenutoj vrsti puža, radi koje putuju na Oštarije mnogi tudji prirodoslovci. Za Hrvatsku je bo Helix stenophala ono, što koruška biljka Wulfenovka (Wulfenia carinthiaca), koja raste na jednoj jedinoj koruškoj planini za svu Austro-Ugarsku. S gospodinom Kovačevićem počeh dakle razgovarati i opisah mu točno vrst, kako izgleda. On se dosjeti i reče, da neživi u mjestu, već poldrugi sat od ovdje, a u šumi Jadičevcu, s desna i s lieve od ceste. Uprosih ga, nebi li bio tako dobar i tamo me od-

Digitized by Google

veo, a on obeća, da će me odvesti poslie objeda. Tako i bilo. Nesnosna bijaše vrućina, sunce pripeklo medju liticami, kraj kojih prolažasmo, da bi mislio, speći ćeš se. Ja sam to sve trpljivo podnosio u nadi, da se netrudim uzalud. Uzput nadjosmo u jednom potočiću množinu pupaca (Triton), što je znamenito, da u ovoj visini živu.

Čim dodjosmo u šumu, počesmo pozorno tražiti, nu nadjosmo samo četiri komada mrtva i nepokvarena i jedan komad živ, ali nedorasao. Ja sam se tomu nemalo čudio, a još više, kad me g. Kovačević uvjeravao, da je g. 1868 bio tuj mjernik Špies, te nabrav dvie pune torbe poslao ih u Beč. Nemislim nipošto, da bi to bilo uzrokom, što sada nenadjasmo više od ovih liepih životinjica; već je bila tomu kriva velika vrućina, pred kojom se sve kojekuda po pukotinah sakriše. Kad sam pošao iz Zagreba, reče mi g. Brusina: „gledajte, da ih naberete bar stotinu"; a ja se vraćam prazne torbe. Liepa mi lova!

Vraćajući se utrudjen i izmučen iz Jadičevca, spomenuh g. Kovačeviću, da bismo morali naći još i drugu vrst, Helix cverulans v. Zrmanje zvanu, pa da se okriepimo, potražismo vrielo, koje no izvire pod Alagovićevim kukom. Taj ti je kuk gola stiena visoka do 20°, na podnožju vriesom obrasla. Srčući nagnut iz bistra vriela opazih jedan mrtvi komad rečene vrsti, te veseo uzkliknuh: „gdje je jedan mrtvi, bit će njih i živih." Počesmo tražiti, te penjuć se sve četvorice, nabrasmo do 300 komada. U onoj pohljepnji, kojom sam ih sabirao, popeo sam se veoma visoko; ali sada kako ću dolje. Hvatala me vrtoglavica, gledajuć pod sobom strašnu dubljinu; jer omače li se noga, eno me smrvljena u ponoru. Težkom mukom i to bosonog sadjoh dolje. Da mi put nebude posve uzaludan, bijah i tim lovom zadovoljan.

Kao što sam imao priliku na mnogih izletih, tako se uvjerih i sada, da ova kao i mnoge druge vrsti (Clausilia Bosniensis Zel. Pomatias cinerasceus, Croaticus, scalarinus, Pupa frumentum, avenacea itd.) posvuda gdje prebivaju, nedrže se pukotina, već upravo ondje, gdje sunce najbolje pripiče. Tako kad sam g. 1871. sa svojim prijateljem Vormastinijem, preparateurom nar. zemalj. muzeja, bio u Bariloviću, namjerismo se na pećine, gdje sabirasmo vrst puža Clausilia Bosniensis, al se nisam mogao začuditi, kako su kadre te životinjice izdržati silnu vrućinu, od koje nam se bila na rukuh i vratu koža popriština.

Nu pogledav pobliže oštarijsku i pomenute vrsti, opazit ćemo, da pužić nije nikada izvana čist, već pokriven nekakvom koricom, koja je sigurno sastavljena od praha i zemlje, što se prilieplјuju na kućicu sluzju, koju životinja puzeć pušta. Ovaj pokrov brani životinjicu od žege, a budući iste boje, kao i stiena na kojoj živi, služi i za obranu istoj vrsti, čuvajući ju od neprijatelja. I tako će mnogi mimo nje proći, i neće je opaziti, ako se slučajno kao što ja na nju namjeri. Oba ova vrlo važna fenomena slažu se prebivalištem po boji životinje To je stvar od velikoga zamašaja za obstanak bud kojega pojedinca u životinjstvu, te mislim, da neću štovanomu čitatelju dugočasiti i dodijavati, ako o tom još nekoliko primjera navedem.

Digitized by Google

Mnogi su već prirodopisci opazili, da imaju mnoge životinje boju nalikujuću na vlas njihovu prebivalištu. Ušenci i mnogi na biljkah živući zareznici zelene su boje, tako medju amfibijami zelentarka ili božja žabica. Životinje, koje žive u pustarah kao lavovi, gazele, miši i skakavci, neluče se mnogo od pieska, koj ih okružuje. Poznata je stvar, da tigar najradje prebiva u sjeni biljke korinte. Polarne su životinje sive ili biele, te nalikuju bojom sniegu i ledu. Kad se snieg topi, postaje im dlaka sivo-smedja ili crnkasta, kao i zemljište po otopivšem se sniegu. Ta jim dlaka prudi nikad bolje, jer će medju pojedinci najlaglje obstati u borbi za bivstvo oni, kojim je boja najvećma nalična njihovu prebivalištu. Ovakove neprijatelji lahko pregledaju. Medju pticami nalikuje naš kozodoj, leganj ili legnar (Caprimulgus punctatus) posve grani na kojoj sjedi, da se i pozornu oku lako izmakne. Tako nam često u šumi skoči nešto izpred nogu, a tražimo li, što je, nevidimo ničesa do suhog lišća; nu tek pogledav bolje, opazit ćemo žabu hrženicu (Rana temporaria), koja posve nalikuje suhu lišću. Neću da dalje stvar razvlačim, jer sam nakan o tom reći koju u posebnu članku; nego ću samo spomenuti, da isto svojstvo nalazimo i na morskih ili pelagičkih životinjah. Iste su ili bezbojne, caklaste ili modraste kao more. Medju ribami odlikuju se caklenjaci (Helmichthyden); osobito pako ugor-caklenjak (Leptocephalus Morrisii), koj je toli prozračan, da se kroz njega točno slova čitati mogu. Dug je 4". Prvi nam je poznat iz Holyheada, a poslie se ih našlo jedno dvadesetak na obalah vel. Britanije. Tako i klobučnjaci, koji žive na površini mora, sasvim su prozirni; usuprot njihovi srodnici na dnu mora šareni su i neprozračni.

Nu ja se udaljih od svoga predmeta, povratimo se dakle opet k njemu.

Od Alagovićeva kuka krenusmo opet u mjesto, gdje se okriepismo čašom dobra Dalmatinca kod već spomenutoga Velebićanina. U to dodju kola iz Baga, a ja upotrebih tu priliku. Vozeć se tako Velebićem, pomislih u sebi, koli krasno, koli zanimivo mora biti ovdje mjeseca svibnja, lipnja i srpnja, kad golo i raztrgano kamenje toga orijaša ukrasuje svojim jarko crvenim cvietom dražestna alpinska ruža (Rosa alpina L.), ta kraljica alpinske flore i jedina bezbodlja medju svojimi posestrinami. U to ti doba može oko zapeti i na ruži sitnolistnoj (Rosa pimpinellifolia. L. spinosissima i pyrenaica), koja takodjer kiti toga gorostasa. Razmišljavajuć o koječem dodjosmo do Brušana, a od ovdje krenuh put Novoga.

Na koncu mi je još napomenuti, da sam se tom prilikom osvjedočio, da ovdje živi i jarebica pogorska (Perdix Graeca), koja nam bila dosele samo poznata iz Dalmacije. (Dalje.)

Odziv na članak: „O zatvoru djaka preko podne".*

U 6. broju „Napredka" nalazi se medju ostalim i ovaj članak: „O zatvoru djaka preko podne spojenu s gladovanjem". Članak je taj dosta važan pa zato mislim, da neće biti sgorega, ako o njem koju prosborim.

* Držeći se u 6. broju izrečena načela, uvršćujemo i ovaj odziv, a u budućem broju priobćit ćemo još jedan članak u istom pitanju. Ovi odzivi najboljim su dokazom, da se naše učiteljstvo zanima takovimi praktičnimi pitanji. Ur.

Digitized by Google

1. Navadja g. pisac: „Skrivi li diete štogodj najneznatnijega iz djetinje nepromišljenosti, vjetrenosti, pa ću reći i iz male zlobe, eto ti odmah osude: „Ostaneš ovdje preko podne!“

Ovdje je g. pisac pero odviše zaoštrio. Čini mi se, kao da g. pisac misli, da učitelj u tom nalazi nekakvu slast, ako učenika sbog kakve malenkosti preko podne zatvori i gladom mori. Učitelj, koji bi tim načinom kazne dopitavao, naličio bi ljećniku, koji bi za najman juglavobolju prepisao ljekariju, koja se samo u najopasnijih slučajevih rabi.

Što je ljećnik glede fizičnoga života, to je učitelj glede moralnoga. Pa kao što ljećnik neće da mu rabi za sve bolesti jedan te isti liek, tako neće a i nesmije učitelj, ako je pravi pedagog, upotriebiti za sve krivice jednu te istu kaznu; jer i kazna nije ništa drugo nego liek za moralne pogrješke. Kao što umni ljećnik najprije dobro izpita bolestnika i bolest, a zatim odredjuje ljekariju, tako i pravi učitelj, prije nego što kaznu dopita, misli: koga, zašto i kako će kazniti.

Pogrješke, potičuće iz djetinje nepromišljenosti, vjetrenosti, a ne iz male zlobe, smatramo mi za najmanje pogrješke, malenkosti, koje djeca čine. Pa ako bi učitelj te pogrješke najstrožije kaznio, kako bi i čim bi kaznio one druge pogrješke, koje djeca čine i koje su kud i kamo veće i opasnije? Da li bi i kod takvih pogrješaka upotriebio onu istu kaznu, koju upotriebljuje kod malih pogrješaka? O krasne li pravednosti! Posljednje ovo pitanje i nehotice nas sili, da se moramo nekakova reda držati pri dopitavanju kazna, ako nećemo razno moralno bolestne jednim te istim liekem liečiti — jednom te istom kaznom kazniti. Koji dakle učitelj želi biti pravedan, taj će postupice kazne dopitavati, a neće za svaku malenkost upotriebiti najstrožiju kaznu, jer bi inače druge veće pogrješke morao valjda — oprostiti.

Još nešto. — Ako uzmemo, da i ima učitelja, koji niti su pravedni, niti nepoznaju kakov red pri dopitavanju kazna, to se možemo ipak osvjedočiti, da ni takvi učitelji, znajuć dobro, da s djetetom u zatvoru biti moraju, neće sbog kakve malenkosti preko podne učenika zatvoriti i gladom moriti. Dakle nije moguće, da ima učitelja, koji bi za malenkost najstrožiju kaznu upotrebljavali.

2. Točka treća glasi: „Zabilježeni učenici, koji su zatvor zaslužili, imali bi se pozvati na dan tjednog praznika u školu, da tu kaznu pretrpe.“

Glede te točke imam primietiti, da mnogi i mnogi učitelji željno očekuju praznik; jer si je gotovo svaki preduzeo nekakov posao, kojega želi da u praznik obavi. Jedan ide bližnjemu svomu sudrugu, da se s njim porazgovori o postupanju kod ovoga ili onoga predmeta; drugi se pripravlja za buduća predavanja; trećega je oblast na kakov dogovor pozvala; četvrti je naumio, da pohodi svoje rodjake i dobre prijatelje; a svaki zna, da tjelesni i duševni rad zahtieva odmora, pa baš zato hoće da imade bar praznikom mira, da se dakle odmori. —

Iz ovoga se vidi, da bi se moglo naći više stvari, koje nedopuštaju, da učitelj kazni učenika na dan tjednog praznika, kao n. p. i ove: Ako bi učitelj

Digitized by Google

odgodio kaznu na 15. dan, onda bi se lako dogoditi moglo, da bi mnogi učenici, nesjećajuć se, da su prije 15 dana išto pogriešili (djeca su zaboravljiva), mislili, da ih učitelj posve badava zove u zatvor; mislili bi, da učitelj to iz mržnje i pizme čini. A kad bi se to dogodilo, što je lako moguće, onda bi djeca smatrala učitelja za nepravedna, ona bi ga mrzila, a učitelj bi onda najbolje učinio, kad bi se na učiteljstvu zahvalio. A koliko bi se učenika našlo, koji bi na dan tjednog praznika u školu došli, da pretrpe kaznu? Znamo mi, da se medju odraslimi malo Mõrosa (die Bürgschaft v. Schiller) nalazi, a priznati moramo, da bi jih se medju malimi još manje našlo. Malo bi bilo učenika, koji bi došli onda u školu, kad su im ostali drugovi prosti. Ima učenika, koji nerado idu u školu i kad moraju, a kad nemoraju, neće ni pogotovo. A kako bi se izpričali? Mislim, da je dovoljno, ako reknem, da djeca, izpričavajuć se, ponajviše lažu.

3. Glede točke pod br. 5. imam primietiti sliedeće:

Na jednom mjestu veli g. pisac, da se djeca (učenici) boje i roditelja — kazne kod kuće na večer — ako ih je učitelj kaznio. Koliko bi se dakle našlo učenika, koji bi roditeljem cedulju predali ili poruku izručili? I najbolji učenik, ako bi jedanput roditeljem cedulju predao, drugi put to lje učinio nebi, a tim prije, ako su ga roditelji prvi put malo kaznili; već bi odmah, čim bi cedulju dobio, mislio, kako će ju poderati, kako će sutra ili prekosutra pred učiteljem slagati, da je cedulju izgubio, da ju dakle nije roditeljem predao, a sam nije znao, što je u cedulji, pa zato nije ni došao u školu. Koliko bi jih pako bilo, koji bi, bojeć se kazne kod kuće na večer, otišli, baciv od sebe cedulju, na konak rodjaku ili prijatelju; a drugi, neimajući ni rodjaka ni dobrih prijatelja, zavukli bi se u čijigod štagalj, te bi sa svojom ceduljom na slami u strahu noć probdili; a nekoji bi se pod večer odputili u drugo selo, ako tamo rodjaka ili prijatelja imaju, te bi mogli, osobito zimi, gdjegod na putu i zaglaviti. Vidimo, da bi sbog tih cedulja mogao gdjekoji učenik i glavu izgubiti. Bilo bi dapače i takovih učenika, koji bi zaprietili svomu drugu, da će ga iztući, ako mu otcu kaže, da ga je učitelj u zatvor pozvao; ili su se možebiti dogovorili, da takovih poruka svojim roditeljem kazivati neće. Zlo ti vuku po poruku.

Zato će svaki učitelj, ako hoće i mora, najprije zatvoriti učenika, a zatim će poručiti roditeljem, da im je diete zatvorio. Tim načinom može učitelj kazniti svakoga, koji je kaznu zaslužio, a učenici neće toliko lagati, neće od kuće bježati, niti će se medjusobno prepirati ni tući.

Iz ovoga sliedi: Ako učitelj želi biti pedagog, ako želi biti pravedan i dosljedan; ako želi, da ga djeca ljube a nemrze; ako želi, da se djeca na laž nepriučavaju; ako želi zatrti svako zlo već u početku i kaznom postići žudjenu cielj: onda će kazniti diete isti čas, ako je moguće, ili bar isti dan, kad je kaznu zaslužio.

4. Mi znamo, da se medju učenici, koji se kazne, nalaze većinom takovi, koje učitelj pozorno motriti mora, koje dakle nikada s oko smetnuti nesmije; jer bi inače kazna bez svake koristi bila. Zato mislim, da učitelj, nadziruć

Digitized by Google

takve učenike, nebi smio nikakov posao uzgredno obavljati, nego bi morao neprestance zatvorene učenike podučavati i nadzirati.

Stvari, o kojih sam u ovom članku govorio, jesu sliedeće:

1. Neće učitelji za svaku malenkost upotrebljavati najstrožije kazne.

2. Dan tjednog praznika neka bude praznikom, a nek nebude dan kazne za učitelje i za učenike. (U drugih je zemljah taj dan opredieljen za opetovnike.)

3. Neka se kazna nikad neodgadja na drugi koji dan, nego nek se diete kazni istim mahom, ako je moguće, ili bar isti dan, kad je kaznu zaslužilo, da se tim svako zlo u početku zatare.

4. Zatvor neka se naviesti onda, kada dodje vrieme, da ga učenik nastupiti može, dakle niti sat niti dan prije.

5. Najprije neka se učenik zatvori, a zatim neka mu se roditeljem poruči.

6. Zatvoreni — kažnjeni — učenici neka se strogo nadziru i podučavaju.

Ovo je moje mnienje glede gore navedenog članka o kazni i mislim, da tim neće biti nikakve uvriede ni zamjere; jer samo onda možemo na pravi put doći, ako javno očitujemo svoja mnienja o stvarih, koje se izključivo škole tiču.

U Petrinji. J. Martinović.

Nazivlje za tjelovježbu.

Priredio And. Hajdenak.

(Nastavak.)

K.

Kammgriff, postrani hvat.
Kammhaltung, postrano (osovni) držanje.
Kampf, boj, borba.
Kampfbewegung, gibanje, kretanje kod borbe.
Kämpfen, boriti se, bojevati.
Kämpfer, borac, bojnik.
Kampfstellung, bojni stav, — vrsta, — položaj.
Katzendrehsprung, skok okretom.
Katzenriesensprung, veleskok okretom.
Katzensprung, mačji skok.
Kegeldrehung, čunjast zavoj.
Kehre, kret, obrat.
Kehrabsitzen, kretom odsjesti.
Kehraffensprung, kretni skok opičji.
Kehraufsitzen, kretom zasjesti.
Kehre mit Drehung, kret sa zavojem.
Kehre in den Stand auf dem Pferde, zaskok kretom na konja.
Kehrschwung, zamah kretom.
Kehrseite (links, rechts), naličje (lievo, desno).
Kehrwende, okretaj.
Kehrwendenaufsitzen, zasjesti okretajem.
Kernwurf, sgodac.
Kibitzgang, vivkov hod.
Kibitzlauf, vivkov trk.
Klappen, plesnuti, tresnuti.
Kletterbaum, penjalo.
Klettergerüst, penjalačke skele.
Klettermast, penjalačka stožina.
Klettern, penjati.
Kletterschluss, zum, penjalački sklop.
Kletterstange, penjalica.
Klettertau, penjalno uže.
Klimmen, uzpinjati se.
Klimmübungen, uzpinjalačke vježbe.
Knicken, skljućati se, klecati (čim).
Knickmühle, skljućani kretaj.
Knickschwingen, skljućano njihati se.
Knickstütz, skljućana upora.
Knickwippen, skljućano se kolebati.
Knie, koljeno.
Knieabsprung, odskok na koljena.
Kniebeugen! Prigni koljena!
Kniebeugung, pregib koljena.

Digitized by Google

Knieen, klečati, pokleknuti.
Kniefall, pok'ek, pad na koljenih.
Kniehang, vis o koljena.
Kniehangaufschwung, uzmah viseć o koljena.
Kniehangwechsel, mienjanje koljena u visu.
Knieheben, dizati koljena (podiži koljeno!).
Kniekreisen, kružiti koljenom.
Kniescheibe, iver.
Knieschnellen, vrcati koljeni.
Kniesprung, skok na koljena.
Kniestrecken, spružati koljena.
Kniewechsel, miena koljena.
Kniewechseln, mienjati koljeni.
Knieweit, sabljonog.
Kniewelle, okret o koljeno.
Kniewippgang, hod klecajuć koljenom.
Knoten, ćvor, uzao.
Kolonne, odjel, hrpa.
Kolonnenmarsch, hod —, stupaj u odjelih.
Kolonnenstellung, stav u odjele.
Kommandiren, zapoviedati.
Kommandowort, zapovjed.
Kopf, glava.
Kopfbewegung, kret glavom.
Kopfdrehen, okretati glavom.
Kopfkreisen, kružiti glavom.
Kopfstehen, stajati na glavi.
Körper, tielo, trup.
Kraftmesser, silomjer.
Kreis, kolo, krug.
Kreisbogen, obluk.
Kreiseln, vrtjeti se, kružiti.
Kreisen, kružiti.
Kreisgang, hod u okrug.
Kreislauf, obtrk, kolotrk.
Kreiswechsel, miena kruga.
Kreuz, krst, križ.
Kreuz am Pferde, krsta na kobili.
Kreuzabschwingen, spustiti se o krsta.
Kreuzaufschwingen, uzmahnuti se na krsta.
Kreuzbiege, savijati se u krstih.
Kreuzen, križati.
Kreuzgang, hod unakrst.
Kreuzschrittstellung, unakrstni stav.
Kreuzüberschwung, premahnuti o krsta.
Kugel, kruglja.
Kürstellung, slobodan stav.
Kürturnen, slobodno vježbanje.
Kurzwippen, njihajuć poskakivati.

(Dalje.)

Smotra pedagogijske književnosti.

4. „Djedova aritmetika“, Napisao Jean Macé, Pohrvatila M. Fabkovićka. Ovih dana izašla je knjiga, kojoj je ime „Djedova aritmetika“, namienjena nesamo mladeži, već, pravo reći, svakomu, koj se bavi javnim ili privatnim obučavanjem mladeži. Čitateljem „Napredka“ poznato je ovo djelo; al da se znade, kako se ugledalo u isto djelo i drugdje, navadjamo još ovdje za preporuku istoga djela najstrožji i najsbilniji sud poznatoga nam českoga rešetara, imenom: „Kritická příloha“ k Národním Listum.

Ocieniv pohvalno „Dogodjaje zalogaja hljeba“, pak „Sluge želudcu“, veli o Djedovoj aritmetici medju ostalim ovo:

„Težko je podati djetetu znanost, težko ga učiti matematiku, što više, pogibelno je voditi ga k ovoj suhoj i nesočnoj žici pedanta, žici, kojom se neprobudja ljubav, već najveća ogavnost za stvar, s čega biva, da znanosti, vodjene takovim pravcem, u pravom smislu zahiruju. Taj problem, tu gonetku u istinu razgonetnuo je Jean Macé u svojoj „Djedovoj aritmetici.“

Jean Macé onaj je muž, koga u tom moraju obljubiti djeca, jest muž, koj umi sav dječji duh sputati, sve joj sposobnosti pridržavati u poslu; Jean Macé uči baveć djecu, uči igrajučke. Tim načinom polaže pisac već u najnjež-

Digitized by Google

niju mladost temelj, pripravlja zemljište, raźnićuje najkrasnijim skladom darove i sposobnosti, učvršćuje pohotu za iskrenije i osebnije proučanje stvari, pak uza sve to ulieva snagu, koja se neplaši najtamnijih pitanja, niti se sliepo klanja te na noge pada pred najzamršenijim problemom.

Jean Macé polaže prvi kamen za stvaranje čistih, tvrdih karaktera, muževnih ljudi. Stanovito je i posve stalno, da su površnost, plitkost, nenaobraženost najzahvalnije tlo neznačajnosti i svim pogrieškam ljudskim.

Jean Macé nariče ovako: u zao čas! Kolikoputij dobim u školu (on je učiteljem na višjoj djev. učioni) novu generaciju djevojaka, koje se i same već ćute da su odraslije, tolikoputij moram začinjati sve s početka; mnogo i premnogo znaju regula, al neznaju, sirotice, što i kud bi s njimi.

Sam pisac veli o svojoj metodi ovako: držim se Pareala, koj ju reče: „što se tiče naobraženosti, treba da se uzme cieli niz čovječanstva za jednoga čovjeka, koj živi neprestance i uči se neprestance. U svakom djetetu ponavlja se ovo uzgajanje čovječanstva, kojemu je začetak daleko, daleko od nas. Al u tom se već pomoglo djetetu, da podupiramo tradicijom, koja mu podava jednim mahom čitavo i sve blago, štono su ga sakupljali i sabirali težkim znojem pradjedovi njegovi tečajem tolikih viekova, orijaškimi skokovi odmiče se dugim putem, što su mu ga starci gradili težkom mukom.

Nu, diete se nesmi uvadjati u ovo djedinstvo, u ovu namrštinu praotaca svojih, a da se neuzme u obzir na uzrast i razvoj ovoga blaga. Pak onda, napreduj diete koliko mu drago, ipak treba da se uzme na oko ova prva pogodba: stupajmo onim putem, kojim je i cielo pokoljenje, zdravim umom vedeno; nadalje, ravnaj si diete onimi zakoni, kojimi se ravnalo čitavo ljudsko koljeno."

Jean Macé vodi dušicu djetinju u vilinske svietove; svojim poviedanjem voda diete u hramove, gdje stanuje istina, gdje razum nedriemlje, već bdije. U toj je knjizi toliko krasote, toliko praktične nauke, da se nemogu ovdje opisati u kratko. Želimo, da si svaki uzgojitelj i učitelj mladeži nabavi njegova djela, bud u matici, ako zna francezki, bud u prevodu svojega jezika."

Sav sviet pozna danas Jeana Macéa; „Napredak" ga prvi odgalio u prekrasnoj slici narodu svomu. Njegovi „Dogodjaji zalogaja hljeba" čitaju se i uče cielom nam domovinom; želimo, da nam se što ljepše udomi i njegova „Djedova aritmetika", kojoj je ciena 30 novčića, a dobiva se u knjižari „Albrecht i Fiedler" pak kod prevoditeljice, Marije Fabkovićke.

— **(Književne novosti.)** Od „Hrvatske Lipe", časopisa zabavi i pouci, ugledalo je sviet već 10 brojeva, sve jedan ljepši od drugoga. Ne samo da mu je sadržaj i sbilja zanimiv i poučan, nego se još odlikuje ukrasom, kakove dosele nevidjesmo još u nijednom hrvatskom časopisu. Ima tuj slika hrvatskih i slovenskih rodoljuba (Dr. Lj. Gaj, Dr. M. Klaić, I. Kukuljević S., Dr. Kosta), divnih predjela iz Hrvatske i susjedne Kranjske i drugih slavenskih zemalja. (Senj, Gjulin ponor u Ogulinu, Jelačićev trg, Kreml, Podgorica, Bledsko jezero itd.)

Kako čujemo, Hrv. si je lipa u kratko vrieme pribavila liep broj predplatnika, te čestitajuć na tom uredniku g. Jagiću i nakladniku g. Drag. Albrechtu, želimo jim, da uztraju na tom putu, a našemu štovanomu čitateljstvu preporučamo što toplije liep taj časopis. Ciena mu je na godinu 5 for.

— Durdík Josef dr. Psychologie pro školu. Druhé vydání. Nakladatel Th. Mourek 1875. Ciena 1 for. Dr. Durdík stekao si je u kratko vrieme liep glas, te ga drže prvakom medju mladjimi českimi učenjaci. Tko je dakle češtini vješt, neka nepropusti, da tu knjigu neprouči. I samo cislajtansko ministarstvo dozvolilo je, da može to djelo rabiti kao učevna knjiga.

Digitized by Google

— „Das Strafrecht der Schule“. Ein Wort zwischen Schule und Haus. Von Dr. J. G. Hanschmann, weil. Seminar- und Bürgerschuldirektor in Weimar. Dritte revidierte Auflage, besorgt durch Alex. Bruno Hanschmann. — Leipzig. C. G. Theile. 1875. — Preis: 5 Sgr. (30 nově.) U ovom je djelu nastojao pisac dokazati, kakove kazni smije upotrebljavati pučka škola, a nije se žacao ne samo uztvrditi, nego i dokazati, da se u stanovitih slučajevih može i mora upotriebiti i tjelesna kazan. Njemački škol. časopisi preporučuju osobito to djelo i učiteljem i roditeljem.

— „Reiseberieht über Erziehungs- und Unterrichtsanstalten für sittlich verwarloste Kinder“ in Deutschland, Belgien, Frankreich und der Schweiz, dem hohen n.-ö Landesausschusse erstattet von Franz Waas, Oberlehrer. — Wien, 1875. Im Selbstverlage des Verfassers. Preis 1 fl.

Dolnjoaustrijski zemaljski odbor izaslao je po dva puta g. Waasa, da prouči u inozemstvu tako zvane popravilnice, te sada on u ovom djelu priobćuje uspjeh svojih študija. Pošto je i II. obća hrv. učit. skupština jednom rezolucijom izrekla, da se za skroz pokvarenu djecu ima o zemaljskom trošku podići dovoljan broj popravilnica, i pošto će se i obe zemalj. vlade ipak jednom i na to morati obazrieti, ako neće da zemaljske kaznione i žandarmi prožderu još veći dio zemaljskih dohodaka, držimo da je u horu, ako preporučimo, da se što pomnjivije proučava uredjenje takovih zavoda u inozemstvu. U tu svrhu preporučamo i gore navedeno djelo.

— „Die Gesundheitspflege“ im Allgemeinen und hinsichtlich der Schule im Besonderen. Uebersichtlich dargestellt für Lehrer nach seinen Vorträgen im städtischen Pedagogium und in den k. k. Lehrer- und Lehrerinnen-Bildungsanstalten in Wien von Dr. Moriz Gauster, k. k. Sanitätsrath und ordentl. Mitglied des k. k. niederösterr. Landes-Sanitätsrathes etc. — Wien, 1874. Verlag von A. Pichler's Wittwe u. Sohn. — Preis 1 fl. 80 kr.

Da se je već jednom i nam, a osobito vis. oblastim ozbiljno u to zamisliti, kako bi se u školah bolje njegovalo zdravlje mladeži, netreba nam ni spominjati. Žalibože što se toli često navadja poznata poslovica: „Mens sana in corpore sano“ (Zdrava duša u zdravu tielu), a opet se za to ništa nečini.

Da smo na čistu.

Slavno je uredničtvo u 7. broju na moj članak „Naš novi zakon za pučke škole“ izvolilo opaziti, da mjestni nadzornici po ustanovah novoga zakona neće biti vlastni uticati i u pedagogijsko-didaktičke odnošaje škole, pozivajuć se pri tom na iste one §§., koje i ja navadjam, naime 153 i 154.

Istina doduše pod točkom f 154. §. veli se: „Obć. školski odbor pazi, da učitelji svoju dužnost prema škol. zakonom točno izpunjuju, neutičuć u ostalom u didaktičko-pedagogičku zadaću škole“, — nu odmah dodaje „u kojem pravcu jedini je mjestni školski nadzornik pozvan svoje opazke priobćivati učitelju i županijskomu školskomu nadzorniku.“ Nadalje i §. 153. naglašuje: „Za nadziranje propisane **obuke i u obće uzgoja mladeži putem škole**“ imenuje županijska oblast jednoga člana škol. odbora — mjestnim nadzornikom.

Tko u tom „nenalazi“ onoga, proti čemu sam pisao, taj je odviše velik optimista. — Medjutim, tko zadovoljniji od mene, ako se dotična mjesta zakona i sa nadležne strane vazda onako tumačila budu, kako to hoće slavno uredničtvo našega „Napredka“.

U Virovitici 4. ožujka 1875.

Stjepan Basariček.

Primjetba uredničtva.

Mi smo dodali gore napomenutomu članku svoju opazku, jer držimo, da se treća izreka (slovo f, §. 154) ima protezati na prvu, a podnipošto na drugu,

Digitized by Google

kojom se nešto izuzimlje, što se u obće u prvoj tvrdilo. Mi razumievamo nejasno stilizovanu izreku ovako: *Občinski škol. odbor pazi, da učitelji svoju dužnost prama školskim zakonom točno izpunjuju, u kojem pravcu jedini je mjestni školski nadzornik (a ne svi članovi odbora) pozvan svoje opazke priobćivati učitelju i po okolnostih županijskomu školskomu nadzorniku, neutičuć u ostalom u didaktičko-pedagogičku zadaću škole.* U ovom nas nazoru podkriepljuje još i to, što nemožemo nikako dokučiti, da bi jedan član odbora, ma bio on mu i predsjednikom, mogao imati veća prava nego li cieli odbor. I one rieči u §. 153. nemožemo si inače tumačiti, nego ovako: Županijska oblast imenuje jednoga od članova mjestnoga škol. odbora, da nadzire, da li učitelj svoje dužnosti prema škol. zakonom podpuno izpunjuje, jer od toga zavisi sav uspjeh obuke i uzgoja školskoga. Oba su paragrafa doduše u svojoj stilizaciji nejasna, te bi se moglo iz njih i protivno izvesti, nu mi, poznavajuć postanak i čitavi razvoj ovoga zakona, nemožemo ih nikako u tom smislu razumievati. Jer kad bi se i mjestni škol. nadzornik imao pačati i u strogo pedagog.-didaktičan rad učiteljev, postao bi čitav zakon iluzoran. Čemu se onda zahtievao s t r u k o v n i nadzor, kad bi i svaki ma i inače inteligentni mjestni škol. nadzornik mogao i dužan bio nadzirati učitelja u s p e c i j e l n o j n j e g o v o j s t r u c i. Po tom bi novi zakon lošiji bio od sadanjega, jer po sadanjem zakonu neima mjestni škol. nadzornik prava pačati se u pedagog.-didakt. rad učiteljev. A čemu se dokinuo institut mjestnih ravnatelja, a uveo županijskih škol. nadzornika? Upravo zato, što nemože imati svaka škola ravnateljem (dakle niti mjestnim nadzornikom) strukovnjaka. — Strukovni nadzor, to je meta čitavu zakonu, a to i ustanovljuje jasno slovo b. §. 161., kako sliedi: *Županijski školski nadzornik u didaktičko-pedagogičkom pravcu svjetuje i napućuje učitelje itd.*

Kako dakle da u istom smjeru može djelovati i mjestni škol. nadzornik — n e s t r u k o v n j a k ?! Pa kad bi to bilo, jao si ga onda istom učitelju. Danas će mjestni škol. nadzornik, n e s t r u k o v n j a k, davati učitelju svoje opazke u didakt.-pedagogijskih stvarih, dakle upućivati ga u tom, po svoju, a sutra opet županijski škol. nadzornik, dakle s t r u k o v n j a k, opet po svoju. — Koga onda da sluša?! To bi istom bio labirint i povod nebrojenim zadjevicam! Pa napokon, kako bi mogla odgovorna vlada dopustiti, da nekim načinom od nje neodvisni ljudi (jer nisu za to ni plaćeni, nit jim je do te službe stalo —) utiču u nutarnji, strukovni rad škole? Toga lje nerazumijemo!

Mi smo priobćili članak našega vriednoga g. suradnika, da upozorimo tim vis. vladu na ova nejasna mjesta u zakonu, a sada ju upravo umoljavamo, da još za vremena u provedbenih naredbah dužnosti i prava mjestnim školskim nadzornikom točno ustanovi, jer inače će sbilja biti na prvi mah nejasni paragrafi škol. zakona povod svakojakim smutnjam i neprilikam.

Digitized by Google

Raznice.

— Kako je ovamo centr. odboru dojavljeno, pa kako smo i iz drugih glasila doznali, konštituiralo se je i u Mitrovici učiteljsko družtvo; nu veoma žalimo, da se je upravo kod toga medju učiteljstvom porodio razdor, koji neće i nemože blagotvoran biti za daljni razvitak istoga družtva. A najviše kod toga žalimo to, što se takove nemile stvari odmah iznose na vidik u listu, koji i onako kod svake sgode rado krpice prišiva učiteljskomu stališu i pred publikom, koja većinom za takove stvari malo razumienja ima, ili je većinom pripravna odtale oružje kovati proti učiteljstvu a ne za učiteljstvo. Mi treba da se za interese školstva i učiteljstva služimo javnom štampom, i to više nego li smo do sada činili; ali ovakove medjusobne zadjevice netrebamo nikada iznositi pred veliku publiku, ili ako bi pravo naški rekli, na veliki bubanj, nego ako nas već takova šta peče, te na javnost hoćemo, iznosimo to na vidilo samo u svojih strukovnih listovih i pred braćom, koja i srdca i uma za takove jade imaju. Mi bi to u obće i za svagda svim učiteljem svjetovali, jer na koliko smo glede toga do sada izkusili šta, to se tim bezobzirnim iznašanjem takovih zadjevica medju učiteljstvom pred veliku publiku interesom učiteljstva više škodi nego li koristi. Što se medjutim napose tiče ovoga slučaja mitrovačkoga, mi kao izvan kruga jedne i druge stranke stojeći rekli bi, da i jedni i drugi griešе, jedni svojom ovdje posve neumjestnom ambicijom, a drugi zahtjevi, koji se očevidno odobriti nemogu, pa ni po oblasti odobriti neće. Da odbor ikojega družtva njegovim novcem sasvim po svojoj volji razpolaže, bez da je glavnoj skupštini za to odgovoran, ili da to onda jednostavno glavnoj skupštini samo do znanja dostavi, to se neslaže ni sa zdravim razumom a kamo li sa pravom kakvim. Ele kako rekosmo i s druge je strane neumjestna ambicija, da kojemu slobodnomu družtvu samo Petar ili Pavao predsjednikom biti mora. Dapače mi bi upravo svjetovali, upravo želili, da osobe, koje su već svojim službenim položajem pozvane, da djeluju na sudbinu zaključaka učiteljskih skupština, u interesu svomu i istih družtva za tim ne samo neteže nego se od toga i sami uzdržavaju, te se tako uklone svim mogućim kolizijam i naprama družtvom i naprama sebi predpostavljenim oblastim. Mi mislimo, da nas dotični razumiju. —

Natječaji.

— Za učitelja na područnoj učioni župe koprivničke u Jagnjetovcu. Plata: 300 for., slobodan stan, 6 hv. drva, 1½ jutra zemljišta.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 15. ožujka t. g. veleč. g. Josipu Šavoru, podarhidj. i župniku u Vel. Bukovcu (Mali Bukovac).

— Za učitelja III. i IV. razreda na gl. učioni u Ivaniću. Plata: 375 for. 90 novč. iz zem. blagajne, 24 f. 10 n. iz občinske blagajne, zatim stan u naravi i vrt.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 15. ožujka t. g. preč. g. Ivanu Samuelu, začastn kan., podarhidj. i župniku u Kloštru Ivaniću.

— Za učitelja u Lepoglavi. Plata: 300 for., slobodan stan, vrt, oranica od pol jutra, zatim 6 hv. drva za učitelja.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. ožujka t. g. veleč. g. Franji Sajku, podarhidj. i župniku u Klenovniku (Ivanec).

POZIV.

Hrvatski pedagogijski književni sbor imati će glavnu skupštinu 24. o. m., na koju se pozivlju sva p. n. gg. članovi.

Za ravnanje saobćuju se sliedeća:

1. Predskupština biti će 23. o. m. u 6 u večer.
2. Glavna skupština 24. u 9 sati (u pisarni sbora, kuća Kukovićeva, odjel IV.)
3. Tajnik podnaša svoje izviešće.
4. Blagajnik predaje račune.
5. Čitat će se razprava pravoga člana g. M. Stojanovića: Recimo koju o krasoslovnom naobražavanju i uzgoju u narodnoj školi.
6. Razpravljat će se o pojedinih predlozih.
7. Imenovati novi članovi i povjerenici.

U Zagrebu, 7. ožujka 1875.

Za upravljajući odbor:

Skender Fabković, predsjednik. Tomislav Ivkanec, tajnik.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 9. U Zagrebu, 20. ožujka 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naš novi zakon za pučke škole.

Piše Stjepan Basariček.

V.

Naš će zakon istom onda uroditi dobrim plodom, ako se država pobrine za dobre, vješte i sposobne učitelje. Sposobnost učitelja zavisi o njihovu naobraženju, koje treba da bude temeljito i svestrano; jer pučki učitelji nisu strukovni učitelji, već moraju svoju mladež u svih potrebnih znanostih upućivati i podučavati. Osim toga oni su i uzgojitelji, a kao takovi moraju biti podpuno na svom mjestu. Nije doduše potrebno, da budu duboko i obsežno učeni, nu svakako moraju biti čvrsti i sigurni u svem, što spada na obće i družtveno naobraženje. Od uzgojitelja se zahtieva, da budu svojim pitomcem u svakom pogledu uzori, treba dakle, da su ne samo intelektuelno, već i ćudoredno, te estetično naobraženi.

Naobraženje učitelja nesmije država propustiti slučaju ili dobroj volji pojedinaca. Ako hoće imati dobrih učitelja, to jih mora sama obrazovati u zavodih, koji se ravnaju i upravljaju po obćih propisih i uzakonjenom smjeru. Učiteljska obrazovališta, koja su se već prilično po svih zemljah udomila, te koja i naš zakon uvodi, ili bolje razširuje i usavršuje, neobhodno su potrebna, te zaslužuju, ako ne veću, a to bar toliku njegu, koliku i gospodarska i trgovačka učilišta. Bez valjanih i u svakom obziru shodno uredjenih obrazovališta uzalud su svi drugi napori, uzalud silne hiljade, što jih obćine na uredjenje svojih pučkih škola troše. S toga, ako igdje, a to kod učiteljskih obrazovališta može vlada svoju brigu i skrb za pučko školstvo i obću narodnu prosvjetu dokumentirati. Sve njezine odredbe i naredbe u školstvu biti će istom onda dobre, ako joj prije svega bude pred očima lebdilo naobraženje učitelja i to tim više, što je posljedica takova nastojanja dvostruko blagoslovna. Temeljitijim naime naobraženjem učitelja nepromiče se samo procvjetanje i unapredjenje školstva, već se ujedno postavlja temelj ugledu, samostalnosti i boljoj sudbini učiteljstva.

Digitized by Google

Ima država, koje su u posljednje vrieme osobitom ljubavlju nastojale o popravku učiteljišta n. p. Švajcarska, Saksonska, Gotha pa i sama Cislajtanija. Silne su novce potrošile na naobraženje profesora, na uredjenje knjižnica i potrebnih sbirka, nu zato je kod njih i napredak svakim danom obćenitiji, bolji i uspješniji. I naš se je zakon pobrinuo, da se u novih učiteljskih obrazovalištih preduzmu sve one discipline, koje su za valjano naobraženje učitelja neobhodno potrebne; nu on je u tu svrhu opredielio odviše kratko vrieme od tri godine. Bojimo se s toga, da će se i uz najbolju razdjelbu vremena i gradiva nastavni zadatak jedva površno i nesavršno riešiti moći. — Zemaljska vlada poziva se u svojoj obrazložbi zakona na Ugarsku, nu tamo su u toliko druge okolnosti, što se gradjanski učitelji nenaobražuju na običnih učiteljskih obrazovalištih, već na centralnom u Pešti. Naše su preparandije ustrojene više po uzoru cislajtanskih, s toga bi bilo neobhodno potrebno, da se je prema njim uzeo i četverogodišnji tečaj. Kad bi se čovjek na absolutnu visinu želja uzdići htio, tad bi morao zahtievati i više, te zagovarati predlog vriednoga našega Filipovića, koji hoće šestgodišnje učiteljsko obrazovalište. Istom onda bi se prema osnovi Kehrovoj moglo odlučiti strukovno od obćega naobraženja, te prve četiri godine učiti znanstvene discipline, a stražnje dvie samo ono, što strogo spada u učiteljsku struku.

Osobitu prednost zaslužuje naš zakon po tom, što pokraj učiteljskih obrazovališta uredjuje radionice i zabavišta. Tim je naše zakonarstvo pokazalo, da shvaća smjer i težnju moderne pedagogije, te da želi narodni uzgoj zasnovati na zdravu i naprednu temelju. Uzgojnički zadatak novije dobe nesastoji u tom, da se budući naraštaj samo umno naobražuje, već da se upozna i sa budućim radnim zanimanjem, te priuči poslu i djelovanju. Fröbel bijaše prvi, koj je tu ideju zamislio i ostvario uvedenjem zabavišta. Mi doduše neimamo još takovih zavoda, ali se čvrsto nadamo, da će se to pitanje sada ozbiljno pokrenuti, navlastito da će preparandijalno zabavište biti maticom, koja će pobudjivati ne samo obće zanimanje za takove zavode, već i svrsi shodnu uporabu Fröbelovih načela prenašati u istu pučku školu. Samo moramo primietiti, da za rukovodjenje zabavišta nije dovoljno jedino praktično naobraženje, već k tomu treba i teoretičkoga poznavanja svih principa zabavištne pedagogije. Nu o tom neima ni spomena u zakonu. Želili bi s toga, da se na to obzir uzme u provedbenih naredbah. — Najvažnija uloga ima svakako pripasti rukovoditeljici zavoda. Njezina je dužnost osnove izraditi, naputke davati, pitomce u krug praktičkoga postupka uvadjati, te njihove pokuse prosudjivati, — nu njoj se nemože natovariti i predavanje teorije. To bi se moglo povjeriti kojemu od redovitih profesora učiteljskoga obrazovališta, i to najbolje onomu, koji i obćenitu pedagogiju predaje.

Veoma je umjestno, što zakon ništa definitivna neodlučuje o vanjskom uredjenju učiteljskih obrazovališta, to jest on se neizrazuje ni „za“ ni „proti“ internatom, već odluku o tom propušća samoj eksekutivi. Mi smo odlučni protivnici internata, jer znamo, da naša zemlja nije u stanju prinieti potrebnih žrtva, i jer se je izkustvom, učinjenim u drugih zemljah, dokazalo, da se u njih nemože uzdržati duh, koj bi odgovarao čovječjemu dostojanstvu i budućemu zvanju

Digitized by Google

učitelja. Upozorujemo na sve ono, što o tom piše vrli naš pedagog Miličević, spominjuć u svojoj „Školi“ nerede, sbivše se u srbskom učiteljskom obrazovalištu u Kragujevcu. „Sva djačka nezadovoljstva u takovih zavodih izviru“, veli on, „iz kuhinje i sobe, a nikada iza školskih klupa“. — Uz sve to priznajemo ipak, da zakonarstvo mora u tom ostati reservirano dotle, dok se to pitanje, kao prieporno nerieši tako, da uzmogne u cielosti uzdržati strogu presudu javnoga pedagogijskoga mnienja.

Prije dvie, tri godine mnogo se je govorilo i veoma žestoko razpravljalo o dokinuću djakovačke preparandije, — što više zakonska osnova obstojavše vlade zahtievala je izrično, da se ukine. U novom zakonu neima o tom ni govora, — samo se veli: „zemlja uzdržava o svom trošku potrebiti broj mužkih i ženskih preparandija.“ Po našem mnienju sasvim je to umjestno, jer koliko da se preparandija podigne, to nespada u zakon, to imadu odlučiti okolnosti i potreba vremena. — Neznamo doduše, što visoka vlada misli s djakovačkom preparandijom, nu mi nebismo bili za to, da se posve dokine, već da se premjesti u Osiek, kao grad, u kom je više sgode za obće družtveno naobraženje pitomaca i gdje je gimnazija i realka, koje mogu učiteljsko obrazovalište obskrbljivati dovoljnim brojem polaznika. Novim ustrojstvom povećati će se sigurno i potreba učitelja, nebi dakle shodno bilo, kad bi se upravo sada reducirao broj učiteljskih obrazovališta. Pučanstvo naše domovine iznosi po najnovijem popisu 1,080.706 duša. Uzmemo li, da će po ustanovah novoga zakona samo 12% polaziti školu, to dobivamo 130.404 učenika. Po §. 20. smije doći na učitelja samo 80 učenika, treba dakle 1630 učitelja, kad bi svaki upravo 80 učenika podučavao, — nu biti će jih svakako, koji nebudu imali ni toliko, osobito po gradovih i manjih mjestih. Ako nadalje uzmemo, da tečajem godine 5% učitelja stranom umre, stranom odstupi, to bi trebalo svake godine barem 80 novih učiteljskih sila, kojih nam nikako nemože podati samo jedna mužka preparandija, makar uzeli, da će od tih 80, 30 individua pasti na žensku preparandiju. U Njemačkoj računaju na svakih 225.000 stanovnika po jedno učiteljsko obrazovalište; — u Ugarskoj pako imadu 20 državnih i 48 privatnih. Svakako je dakle potrebno, da u Slavoniji ostane učiteljsko obrazovalište, jer će se inače pojaviti veliko pomanjkanje učitelja, tim više što pitomci zagrebačke preparandije vole ostajati u svom zavičaju, te se riedko kada odlučuju u odaljenije krajeve. Neima pako nade, da bi mladići iz Slavonije u potrebnom broju polazili zagrebačku preparandiju, buduć je to s velikim troškom i neprilikami skopčano.

Kod uredjenja učiteljskih obrazovališta prvi su faktor valjani učitelji. Budu li oni odgovarali svojoj zadaći, imat ćemo dobrih pučkih učitelja, a po tom i dobrih škola. Neka se izaberu najvriedniji i najmarljiviji, koji stoje na visini pedagogijskoga naobraženja, te koji su složni u načelih, pravcu i smjeru svoga djelovanja, tad će učiteljska obrazovališta sigurno procvasti i što bogatiji plod donesti u korist ciele domovine.

Digitized by Google

Putopisne crtice s gornje Krajine.

(Napisao ih Dragutin Hirc.)

(Dalje.)

Ovdje izvire rieka Novčica, teče Čazmom, te primiv Bogdanicu protiće Gospićem i kod sela Lipe utiče u Liku. U Novom ima ruševina stare jedne gradine. Godine 1792. opustošiše Turci Novi; nu gjeneral Herberstein osvoji ga, a Turci pobjegoše u Bilaj, a neke turske obitelji Čanić, Ašić, Musić, Jengić, Tunić i Laban ostadoše, te se kasnije i pokrstiše.

Pod večer istoga dana krenuo sam opet u Gospić. Ovu se večer naoblačilo nebo, te sam se bojao kiše; al dan 29. kolovoza osvanuo, da netreba ljepši. Obskrbiv se svim potrebnim, krenem put Bilaja.

Putem ti nije dugočasno, jer ti se oko dosta nasladjuje gledajući one razne prilike kamenja ili promatrajući razno bilje. Za poldrugu uru prispjeh u Bilaj.

Ovdje se uzdižu razvaline Bilaj-grada, koj je znamenit s toga, što tuj ubije g. 1461. kraljević Stjepan sa svojim stricem Tomu, otca si a kralja bosanskoga. Poslie zasjede na prestolje Stjepan, al bude već g. 1463. umoren. Na Bilaj-grad mnogo su putij Turci navaljivali, ali i razbitimi glavami otišli. Jednom ga i osvoje, nu predobije ga karlovački — u hrvatskoj nam poviesti zloglasni — gjeneral Herberstein, te ga razori.

Na Bilaj-grad pošao sam, da saberem liepu vrst puža Helix cverulans v. Bukovicana, koju je tuj obreo velezaslužni za domaću konkiliologiju profesor F. Erjavec. Akoprem sam se mnogo trudio, nenadjoh do nekoliko iztrošenih komada, a uzrokom bijaše velika vrućina.

Iz Bilaja krenuo sam u Ribnik, koj se poput labuda medju Likom i Počiteljnicom uzdiže. Ribnik leži na poluotočiću, koj spomenute rieke obtiču. Tuj sam i prenoćio, te se nesjećam, da bi tako naskoro snivao toli sladki san. Drugi dan (30.) priudesi se, te se mogoh odvezti do Medka. Medak leži na dalmatinskoj poštarskoj cesti pod razvalinami medačke gradine. Nedaleko Medka, a u blizini sela Zapoljka izvire rieka Lika, koja primiv Glamočnicu izviruću na podnožju brda Zira (iz vriela Trnave, Vračareva Oka i Crna Vrela kod Kruškovca), Jadovu (koja postaje iz gorskoga jezera nad Mogurićem, Vrebcem i Barletom), zatim Počiteljnicu, Novčicu s Bogdanicom i Otočicu, teče ravninom ličkom i gackim poljem pram dolnjem Kosinju, gdje je kod crkvice sv. Petra nestaje u „Ponor“.

S brda Zira otvara se na ličku ravninu krasan vidik. Tuj se ukazuje ciela mreža pomenutih voda vijugajućih se poput srebrnih trakova ličkom ravninom, to poljanami, to medju klisurami i stienjem. Toga vidika radi vriedno je, da svaki posjeti Zir, tko putuje Likom. Narod ima o Ziru ovu liepu poslovicu: „da je mlika, kolika je Lika (rieka), bio bi sir, kolik je Zir.“

Nestašica novaca bijaše uzrokom, da se nisam dalje otisnuti mogao; stoga prenoćiv u Medku, krenuh drugi dan (1. rujna) u Gospić.

Digitized by Google

Čuo sam, da je u Gospiću na realci profesorom prirodopisa gosp. Satler, poznat mi još iz zagrebačke realke, s toga sam odlučio, da ga potražim, te pregledam s njim prirodopisni kabinet. I sretoh ga još isti dan te mi drage volje pokaza kabinet. Upitav ga, kako li je zastupana sbirka to malakologička, to botanička, reče mi g. profesor, da se kabinet tekar prije dvie godine razvijati počeo. Od ptica zastupana je pogorska prepelica (Perdix Graeca), a ubijena u okolici gospićkoj, zatim je tuj liepa odlika kosa i vrst prugastoga guštera, koj da je iz Gospića.

Spomena je vriedna i sadra vlaknasta sloga iz Srba. Istoga dana krenuo sam u Trnovac, selo ležeće s desne strane gospićko-bažke ceste, a udaljeno od Gospića dvie ure hoda. Ovdje izvire rieka Bogdanica iz vrela Bukovca i Crna Vrela, te kod Kaniže utiče u Novčicu. Trnovac je na glasu s obilja ruda, ima tuj: triasnoga uglevja, romboedričkoga obluta, željezne rude, dolomitnoga pepela, dolomita, ugljevnoga pjeskara, golca i sumpora. U Trnovcu sam prenoćio a drugi dan krenuo u Gospić.

Ovaj sam se dan sastao s gg. gradjanskimi učitelji Magdićem i Ratkovićem, takodjer putujućimi, a pošto sam se ja odpravio u Perušić, a i oni, to me uzeše na kola. U $3^1/_2$ dodjosmo u Perušić.

Simo uputih se kao i pomenuta gospoda, da pregledamo perušićku špilju. G. župnika F. Križkovića nadjosmo u mjestu; nu on uvjeravaše gospodu, da je danas već prekasno, te neka prenoće i neka sutra rano krenu k špilji. Akoprem sam i ja gospodu drugove nagovarao, nehtjedoše pristati; već si pregledaše kulu nedaleko od crkve, a zatim povratiše se u Gospić. Ja sam tuj prenoćio, a drugi dan upotrebio na pregledavanje špilje i okolice.

Špilju „Samograd“, taj divni i veličanstveni tvor prirode, na poseb sam opisao, te će s toga i napose bit štampana u našem cienjenom glasilu.

U ponedjeljak krenuo sam pješke u Otočac, gdje me željno dočeka prijatelj Slavojević, a osobito bratinski primi gradjanski učitelj N. Sabljak.

Akoprem bijah veoma trudan, to se ipak dogovorismo, da ćemo sutra poći na razvaline prozorske, koje su od Otočca poldrugu uru udaljene. Na taj sam put pošao ponajviše zato, jer sam ćuo, da prozorski župnik V. Vladković ima liepih starina, nadjenih na razvalinah prozorskih, vitalskih i katumskih. Najprije se popesmo na Prozor, od kojega još obstoje četiri stiene. Prozor, kako već spomenuh, spadao je satniji otočkoj: Od ovdje otvara se krasan vidik na Gacko polje; tuj Otočac, tamo Čoviće i Lešće, a u daljini proviruju iz M. Kapele kuće vrhovinske, a pod sobom vijugajuća se Gacka. Ovdje sam našao liepi ogled vapnenca prizmatičkoga sloga Izpod brda leži selce Prozor, u koje nizbrdice veoma brzo prispjesmo. Upravo pred župnim dvorom, lievo od puta, koj k crkvi vodi, stoji stup naličan onim kod Čovića, takodjer ostavština vitalska. Na dvorištu je jedna žara, iz koje kokoši piju. Kad je g. župnik vidio, kako sve to razgledavamo i oko kuće se omičemo, pozva nas u sobu. Tu nas prije svega podvori vriedni starac čašom dalmatinca, a poslie nam pokaza nekoliko starinskih pjeneza i povelju od Karola V. od g. 1555., kojom se obitelji Vladkovića plemstvo

Digitized by Google

podieljuje. Vidio sam i dva vrlo stara ključa; nu jer je starcu boležljivu i nemoćnu preko 70 godina, to ga nikako nemogosmo razumjeti, što nam o njih reče. Sjećam se, da je vriedni starac spomenuo knezove krčke. Razgledav sve, krenusmo pod večer opet u Otočac. Put iz Perušića u Otočac, zatim na Prozor, toli me je slomio, da nemogoh 5. rujna nikuda. Taj dan upotriebio sam na sastavljanje dnevnika i izpitivanje rieke Gacke.

U Gacki živu sliedeće vrsti puža: Limnea stagnalis, ovata, Ancylus fluviatilis, koj po lišću šaša i vodenom hmelju sjedi. Od riba živi tuj grabežljiva štuka, a od raka rak-kamenar (Astacus saxatilis). Prijatelju! kudaj sutra? upita me Slavojević. Po svoj prilici nikuda; jer sam odviše izmučen, jedino ako bismo okolicu izpitivali. Znaš što, ajdmo sutra na Plitvice. Ja sam i sam naumio tamo poći, nu bijah vrlo trudan; jer biti u Otočcu, a neviditi Plitvica, znači, biti u Požegi, a neviditi Jankovca. Vrativ se kući, počeo sam se odmah spremati za sutrašnji put, a za kratko pozva me moj prijatelj k večeri. Tuj ti bilo razgovora o koječem. Spomenuo se i liep napredak i razvitak našega muzeja uz zaprieke, koje bi valjalo odstraniti. Najviše pako bilo govora o zoologiji i tako razgovarajuć, počesmo debatirati o naših domaćih zmijah. Upitav me g. Sabljak za zmije kod nas živuće, nabrojim mu najprije bezotrovnice: bjelonšku (Tropidonotus natrix), 4—5′ dugi voš ili gladiš (T. Aesculapii), austrijanskog guža (Zacholus austriacus), zelenkastog guža (Zamenis viridiflavus), bjelicu ili beču (Z. flavescens) i barsovku ili crvenu krpu (Caleopeltis leopardinus) tu najkrasniju domaću i ujedno evropsku vrst. Od otrovnica spomenuo sam: pjeskušu ili pepeljnjaču (Vipera Amodytes), ridovku (Pelias berus) i crnca ili črnca (Vipera praester), što no na našem Kršu živi. A kako to, da nisi spomenuo kravosca? Prijatelju! kravosac nije nadjen dosada u Hrvatskoj, već u Dalmaciji. Gosp. Sabljak uvjeravaše me, da živi i da ga narod oko Rakovice poznaje.

Ja svakako mislim, da to nije kravosac (Elaphis quadrilinetus), već će biti voš ili gladiš. Naći bi se mogao oko Zrmanje, Vrela ili još južnije u Lici; nu nastojati ću svakako, da se na godinu, ako bude zdravlja i novaca, o tom osvjedočim. Velika je pometnja glede imena nekih životinja i u knjizi i u govoru, te će valjati jednom točno opredieliti, koje da se ime pridrži. U razgovoru brzo prodje vrieme, te nadošla doba, da legnemo. (Dalje.)

I opet o krasopisu u pučkih učionah.

Opazka sl. uredničtva na sličan članak g. J. Kirina u 6. broju ovogodišnjeg „Napredka“ potaknu me, da još koju pridometnem u tom predmetu, pokle sam za nekoliko godina pokušavao razne načine u toj struci. Podpuno se slažem s g. K., da u pučkoj trorazrednoj, a po novom šk. zakonu četverorazrednoj učioni i jednom učiteljskom silom nemože rabiti obuka u krasopisu po taktu, jer nije moguće svaki pojedini razred na poseb obučavati, a da se ipak željeni cilj postigne; — gdje se pako više razreda skupa obučava, tuj nemože ni govora biti ob obuci po taktu.

Digitized by Google

Gosp. K. preporuča nadalje Greinerove pisanke. I tuj se samo donekle slažem s njim. Greinerove pisanke za početnu obuku, dakako uzimajuć u obzir skupnu obuku u više razreda, — nisu shodne, a to s toga, jer početnici trebaju po više ura, dok naviknu valjanu držanju tiela i pera pri pisanju; drugo je pako, što moraju istu vježbu više puta opetovati, a to po Greinerovih pisankah nije moguće, buduć je svaka vježba samo po jedan put napisana; treće je napokon, što učitelj svakako mora početnikom razlagati i pokazivati, kako se koj lik ili pisme valjano pisati ima, jer, akoprem su djeca i prošla sva pismena u početnici, pisajuć ih na tablici, nije se ipak tuj toliko obazirati moglo na točnost i savršenost likova i pismena bilo radi kratkoće vremena, bilo pako radi neuputnosti djece. Greinerove dakle pisanke veoma su sgodne za obuku pojedinaca, ili bar jednoga razreda, gdje se učitelj cielu uru baviti može s istim razredom. Greinerove pisanke nisu sgodne niti za treći, a u buduće četvrti razred, jer su iste do zadnjega broja priredjene za pisanje u linijah, što nikako svrsi neodgovara u razredih, iz kojih će učenici naskoro oprostiti se školom, bar svakdanjom, i stupiti u život, gdje im je neka samostalnost u pisanju potrebita, a ova se postići dade tim, ako se još u učioni naviknu hitru i ravnu, a bez linija, pismu, čemu rečene pisanke nikako neudovoljavaju. Kojekakve pisanke s njemačkimi i magjarskimi napisi, ili baš i hrvatskimi, kao što ih je prodavao jedan zagrekački knjižar, pa k tomu s neukusnimi i bez ikakva značenja slikami — osudjuju svi učitelji. Iste zagrebačke „narodne pisanke“ zabacuju takodjer mnogi radi onih silnih linija, te djeca, vele, neznaju u koje bi pisala.

Što i kako bi se dakle imalo činiti, da se željeni i propisani uspjeh u krasopisu postići uzmogne?

Evo moga načina u tuj struci, a vi sudruzi sudite o njem.

Ja obučavam sva tri razreda u isto vrieme, t. j. nadzirem samo sva tri razreda, dočim mi je skoro ciela obuka usredotočena samo u prvom razredu. Učenici ovoga razreda pišu na zagrebačkih „narodnih pisankah“ br. 1., a ja im, pokle su dovoljno upućena kako valja sjediti i držati pero, pišem na tabli pojedine likove i poslie pismena razlažuć ujedno i tumačeć cieli postupak, i to po Greinerovoj metodi. Pojedina pismena opetuju se, doklegod ih većina učenika prilično nenauči pisati. Glavna briga neka je tuj opomena i pozor, da se djeca čuvaju površnosti u izvadjanju pismena.

Učenici II. razreda pišu na Greinerovih pisankah, a to im ide i od ruke i bez mojega predpisivanja i tumačenja, jer su u I. razredu već temeljito učila sva pismena po toj metodi. Treći razred piše isto vrieme na zagrebačkih „narodnih pisankah“ br. 2., vježbajuć se u sitnu pismu. Na tih pisankah pišu samo tečajem prvoga pólječa, dočim u drugom pólječu pišu stranom na pisankah br. 3., stranom pako na običnoj artiji, i to pod konac godine, a bez ikakvih linija. Dakako da im se s prvine moraju krajevi linija označiti.

Tim načinom, a uz to svakoputnim pregledanjem pisama uspjeo sam po najbolje i postigao propisanu i željenu svrhu.

Digitized by Google

Obzirom na sve ovo, te da se ujednostruči pisanje u pučkih naših školah, usudio bih se ja preporučiti, da se prema ovdje opisanu načinu prirede sadanje „narodne pisanke“ vis. vladom već jednom preporučene. Prvi naime broj za prvi razred mogao bi ostati, prem nebi sgorega bilo, da se jednostavno na četiri linije linuje mjesto dosadanjih šest linija. Za II. razred valjalo bi prirediti br. II. u 10 brojeva napisanim gornjim redom, upravo kao što su Greinerove pisanke, bilo to po njegovu ili drugom kojem lakom i sgodnom načinu. Za III. razred mogle bi ostati dosadanje pod br. 2. označene, kao br. III. Za IV. napokon razred ostale bi dosadanje narodne pisanke s jednom linijom (sada br. 3.) kao broj IV., a pisanke br. 4. i 5. mogle bi izostati, te na mjesto njih prirediti bi valjalo br. V. bez linija, ali s označenimi okrajci linija.

Konačno mi je još samo primietiti — al neka bude bez zamjere — da bi i učiteljem valjalo česće se vježbati u pravilnu i liepu pisanju, jer se žalibože često zgadja, da sám učitelj nezna pravilno i liepo na tabli pisati, a tada da nemože ni od djece zahtievati, da možda ljepše nego on sám pišu.

L. Vrbanić.

O munjini.

Po Dru. Ule-u izradio J. Kuten.

Nataremo li vunenom krpom komad pečatna voska ili stakleni štapić, te ga onda primaknemo k malim komadićem artije ili k piesku, opaziti ćemo, kako papirić ili piesak vrca na štapić i čim se ga dodirnuo, odmah odpadne. Ta sila, koja privlači male papiriće, zove se u grčkom jeziku elektricität, a hrvatski ju imenujemo munjinom. Svako tielo može trvenjem postati munjevno, ali namah čim ga omunjimo, odvodimo munjinu rukom, kojom držimo isto tielo. Ako li pako onaj dio n. p. željezna štapića, što ga u ruci držimo, oličimo pečatnim voskom, to će tad natorom i željezni štapić postati munjevan.

Munjevnu silu poznavahu već u staro doba Grci i zamietiše ju najprije na jantaru, od čega i ime nosi elektricität, budući se jantar na grčki zove elektron. Nu istom oko godine 1600 bi dokazano, da i druge stvari mogu postati munjevne i to dokaza Englez imenom Gilbert

Uzmemo li dvie krugljice načinjene od bazgove srčike, te objesiv ih na lanen konac približimo k natrtomu pečatnomu vosku, zamietit ćemo, da vosak krugljice privuče i opet ih odbije, i to se ponavlja tako dugo, doklegod ima pečatni vosak na sebi munjine. Da pečatni vosak privlači i odbija krugljice, biva to odtuda, što krugljice svaki put, kad se dotaknu voska, primu od njega munjine, te se uslied toga odbiju; a čim pako prodje s njih munjina kroz lanen konac u čovječje tielo a iz njega u zemlju, privuče vosak krugljicu opet na se. Lanen je konac dakle dobar vodič munjine, isto tako čovječje tielo i zemlja; nu najbolje se dade odvoditi munjina željeznom ili bakrenom žicom. Razliku medju dobrimi i zlimi vodiči munjine upoznao istom 1729. godine Englez Gray.

Digitized by Google

Privežemo li iste krugljice na svilene niti, vidjet ćemo, da čim se ove krugljice dotaknu pečatna voska, odskoče odmah i nedadu se više primaknuti k njemu. Uzrok je tomu taj, što munjina, koju su krugljice od voska prihvatile, nemože po svilenoj niti proći u čovječju ruku, jerbo je svila loš vodič. I zato se krugljice nedadu k vosku privući, jer su istom munjinom omunjene, kojom i vosak. Ako se pako dodirnemo prstom krugljice, nestat će s nje munjine, te će ju vosak opet privući.

Želimo li se jošte bolje osvjedočiti, kako munjina lahka tjelesa privlači i odbija, posipljimo po stolu mnogo bazgovih krugljica, te onda povrh njih držimo vunenom krpom natrtu pločicu od gume, vidjet ćemo, kako će krugljice odskakivati i opet na stol padati.

To biva odtuda, što su krugljice neomunjene, pa jih zato gumovica privlači, ali čim se taknu gumovice, postanu munjevne i zato padnu na stol. Na stolu pako izgube munjinu, budući je drvo dobar vodič munjine, te ih opet gumovica privuče. Takodjer sitan piesak dospje u takovo gibanje, kad se nad njim drži natrta gumovica, da se čuje mali šum, ko od sitne kišice.

Ako objesimo dvie bazgove krugljice na svilene niti, te jih omunjimo, izgubit će umah munjinu, čim se jedna druge dodirne, i to samo u tom slučaju, ako je jedna primila munjinu od staklena štapića, a druga od pečatna voska. Razlog je tomu taj, što je svaka krugljica protivnom munjinom omunjena, jedna pečatnim voskom, smolenom munjinom ili niječnom, a druga staklenim štapićem, staklenom munjinom ili jestnom, pak kad se ove dvie munjine u doticaju krugljica spoje, uniše se sasvim, a tim izgube krugljice munjinu. Da ima i protivne munjine, dokaza Francez du Fay godine 1733.

Mnogi si već razmišljahu o tom, kako da upravo omunjena tjelesa privlače neomunjena i to u stanovitoj daljini. To se ovako tumači: Svako tielo ima u sebi od naravi obe protivne munjine, pa budući su ote munjine u miru, t. j. kako no kažu utajene, zato i nedjeluju. Nu čim se približi takovu tielu drugo omunjeno tielo, odmah se munjine razstave ili razdiele i to tako: omunjeno tielo pobudi u neumunjena tiela protivnu munjinu, te se s njom spoji. Kad se pečatni vosak suknom natare, tada ima na vosku proste niječne munjine. Primakne li mu se na svili viseća krugljica, tad će se dosele utajena munjina razstaviti i to: jestna se sabere s one strane krugljice, koja je okrenuta k vosku, a niječna na protivnoj. Dirne li se krugljica pečatna voska, spoje se obe protivne munjine, a na krugljici ostane prosta niječna munjina.

Dodjenemo li se prije toga prstom krugljice, odvesti ćemo s nje niječnu munjinu, a preostavša jestna munjina, što se nalazi na krugljici, hlepi naglo za niječnom munjinom pečatna voska, da se s njom spoji; ali tim spojem nestalo je s krugljice munjine, te je sada bez munjine. Sve munjevno pritezanje osniva se na tom, što protivna munjina teži za protivnom, da se s njom sdruži. Ova težnja jedne munjine za drugom zove se munjevna napetost.

Kad približimo sglob prsta k dobro natrtu pečatnu vosku i to u tmini, preskočit će iskrica u sglob i osjetit ćemo malo trzanje u prstih. To se sbiva

Digitized by Google

uviek, kada je munjevna napetost tako silna, da se dvie protivne munjine mogu i kroz uzdušni sloj, što se medju njimi nalazi, spojiti, onda se uslied toga spoja porodi toplina i svjetlo, koje nam se prikaže u slici iskrice. Munjevna je iskrica dokaz, da su se u istinu spojile dvie protivne munjine, dočim se opet pritezanjem i odbijanjem dokazuje, da jedna za drugom hlepi, te teži za spojenjem.

Svaka i najmanja sila munjine u svakom tielu, koja niti sićušne papiriće neprivlači, mora se pojaviti kroz munjokaz. Hoćemo li dakle saznati, da li u kojoj tvari ima munjine, to nam se valja dotaknuti omunjenim tielom glavice munjokaza, tim će munjina proći iz napomenutoga tiela kroz željeznu žicu u dvie ljuštice zlata, ali budući su te ljuštice privukle jednaku munjinu, koja se sakupila na dolnjih šiljcih listića, razprhnu se listići i stoje razmaknuto, a čim odmaknemo s glavice omunjenu stvar, stisnut će se opet listići. Da vanjski uzduh nesmeta, stavljaju se zlatni listići u običnu staklenicu, koja se odozgor plutom dobro začepi. Munjokaz nam rabi takodjer i za to, da se sazna, kakove munjine u kojem tielu ima. Dodirnemo li se glavice munjokaza kojomgod tvarju, za koju znamo, kakovom je munjinom omunjena n. p. s natrtim smolenim štapićem, proći će sa smole munjina kroz željeznu šibku u listiće zlata, te će i listići biti istom munjinom omunjeni. Uzmimo sada opet koju drugu natrtu tvar, za koju bi rado znati, da li je iste munjine sa smolom ili pako protivne, pa se snjom dotaknimo glavice munjokaza, razprhnut će listići zlata, ako je natrta tvar iste munjine, koje bješe i smola, u protivnom pako slučaju stisnuti će se listići posvema.

Najjednostavnije se dakle munjina proizvadja na staklenom štapiću i pečatnom vosku, kad se vunenom krpom dobro nataru. Nu ako hoćemo sakupiti više munjine, rabi nam k tomu munjonoša, na njem bo se drži munjina cieli tjedan, pače i mjesec dana. Da munjonoša tako dugo drži munjinu, uzrok je taj, što se na njem nalaze obe protivne munjine, te s toga nemogu s njega odvrvljeti. Odigne li se pokrovac s munjonoše, razdielit će se munjine. Munjonošu je prvi pronašao i načinio glasoviti učenjak Volta u Padovi g. 1775., a može si ga svatko i sam priugotoviti. U tu svrhu uzmi smoline, i to raztopljene, koju ulij u limenu posudu nalik tanjuru. Zatim si priredi pokrovac od kovine, a može biti i od debela papira, nu onda se mora obložiti kositrenim listom (staniolom), a na pokrovac učvrsti staklen držak ili tri svilene vrbce, kao loše vodiče. Da se može u limenoj posudi smolina natrti, uzme se u tu svrhu suknena krpa ili jošte bolje lisičji rep, te se njim po smolini neko vrieme udara. Tim udaranjem postane smolina niječno munjevna. Prihvatimo li pokrovac za staklen držak ili za svilene vrbce, te ga metnemo na smolinu, razdielit će se munjina, i to jestnu munjinu privuče niječna munjina smoline ili ju utaji, a niječnu odbije i ta se sakupi na gornjoj plohi pokrovca. Ako se prstom dodjenemo pokrovca, odvesti ćemo s njega niječnu munjinu, te preostane na pokrovcu samo jestna, koja je sa niječnom munjinom smoline utajena. Dignemo li pokrovac sa smoline, odieli se tim njegova jestna munjina od niječne, koja je na smolini. Zasegneš li sada jednim prstom na pokrovac, a drugim na smolinu,

Digitized by Google

i to u isto vrieme, spojit će se obe proste munjine, a kod toga opazit će se iskrica i ujedno oćutit će se malo trzanje u prstih. Doklegod pokrovac stoji na smolini, tako su dugo munjine utajene, ali čim se pokrovac digne sa smoline, namah se munjine odiele. (Sliedi.)

Treba li lokacije u godišnjih škol. izviešćih.

U narodne učione osobito po gradovih uveo se običaj, neznam upravo kada i kojim povodom, da se mladež svakoga razreda koncem godine u škol. izviešću poreda tobož po marljivosti u polazku učione, po napredku u propisanih predmetih i po ćudorednom vladanju.

To se je valjda uvelo, da se mladež potakne na što veću marljivost i na medjusobno natjecanje. A po svoj prilici prošla je ova lokacija učenika iz srednjih (latinskih) školah u pučke.

Pa jel' se postizava ovim poredanjem mladeži žudjena svrha ili djeluje li možda s drugog kojega razloga povoljno na mladež?

Na to pitanje usudio bih se mnogogodišnjim izkustvom odlučno uztvrditi:

1. Da se mladež iz vlastita bodrenja vrlo riedko natjeca.
2. Da lokacija može biti gdjekojoj djeci upravo ubitačnom.
3. Da na većinu mladeži, na dotične roditelje a ponajviše na učitelje djeluje nepovoljno.

Mladež, dobro znajuća, da prvo mjesto medju odlikaši može steći samo jedan učenik ili odnosno učenica, uči se po individualnih svojih duševnih i tjelesnih sposobnostih te kako ju znade vješt učitelj metodičko-didaktičnim postupkom predobiti za nauk.

Ali mnogi roditelji, zaljubljeni u svoga jedinca ili jedinicu, oli što su bogataši, visokoga roda ili veliki dostojanstvenici, mniju, da im djeca moraju biti prvi odlikaši, neobzirajući se velikom većinom na to, imaju li potriebitih za to duševnih i tjelesnih svojstva; s toga napinju svoju djecu svakim mogućim načinom, samo da udovolje svojoj osobnoj ili djetinjoj taštini.

Da se tako mogu djeca slaba zdravlja i mladjahnih nerazvitih još sila duševno i tjelesno ubiti, jamačno će svatko priznati. Ili, ako nepostigne koje i zdravo diete, koje bi roditelji ovako upregli, svaku godinu prvo mjesto medju odlikaši, može izgubiti svu volju i veselje do nauka, škole i učitelja.

I to nam je znano, da bi svako diete rado prvo bilo, pa da se još kako slabo uči. A buduć može samo jedno zauzeti prvo mjesto, zato je velika većina mladeži, a još veća većina roditelja lokacijom nezadovoljna. A koli nepovoljno je ovo poredanje mladeži po učitelja!

Predstavimo si dobro uredjenu gradsku ili seosku učionu. Ovu polaze djeca bogatih trgovaca, velikih dostojanstvenika, velikaša, marljivih obrtnika, prostodušnih seljaka, nadničara itd. Sva su ova djeca jednaka u učionici, sva se obučavaju i uzgajaju po istih načelih, te se kod postupanja obazire učitelj jedino

Digitized by Google

na individualne sposobnosti i na domaće odnošaje. Tuj se dakle samo vrline, što si ih stekla mladež marljivošću i ćudorednim vladanjem bez razlike stališa i zvanja, imaju pohvaljivati i nagradjivati.

Nečini li se tako, pa ako bi siromašna djeca samo malo posumnjala, da se i u školi nemjeri jednakom mjerom bogatijoj i siromašnijoj djeci, držat će, da je učitelj nepravedan, pristran pa možda i podmitljiv, a to lje neće prema njemu buditi ljubavi, nego nepovjerenje i mržnju.

Pa neće li i sbilja najbolje diete tim, što se uvrsti na prvo mjesto medju odlikaše, nikad postati taštim i ostalu djecu prezirati! Dakle s jedne strane pobudjuje se lokacijom u djeci taština i oholost, a s druge jal, zavist i mržnja; uzroka dosta, da se dokine.

A kad već jednom proklio u djetinjem srdcu korov: taština i mržnja, može li tuj uspjevati pitomo bilje: ljubav prema učitelju i suučenikom? Gdje ti onda djetinje veselje, djetinja sreća?

A može li napokon i najsvjestniji i najpravedniji učitelj kod većega broja mladeži izreći matematičkom točnošću: „Ovaj je od odličnih najodličniji, ovaj od dobrih najbolji itd.“, te svakomu točno naznačiti mjesto ili stupanj vrline, što ga u izviešću ima zauzeti.

Znamo bo, da nisu sva djeca jednakih sposobnosti, iste ćudi i nežive u istih odnošajih. Jedno napreduje dobro u nekih predmetih, drugo u drugih; neko se opet odlikuje u napredku, ali mu je ćudoredno vladanje prikorno i tako dalje. Nu ako bi i pošlo učitelju za rukom, da — uvaživ sve gori navedene okolnosti — svoju mladež po svom uvjerenju najbolje poreda, hoće li biti sva djeca i njihovi roditelji o tom uvjereni, da je bio (u koliko to čovjek biti može) pravedan? Iz iskustva govoreći: Neće!

Obiede li pako roditelji učitelja nepravednošću, — pristran i nepravedan je pred djecom. Tim izgubi učitelj povjerenje, ljubav i ugled pred djecom, a izgubiv ovo, nije im pravi učitelj, uzgojitelj — drugi otac.

S ovih sam dakle razloga proti lokaciji mladeži u školskih izviešćih, te predlažem, da se imena mladeži, stekavše I. red s odlikom, onda I. reda, zatim II. i III. reda poredaju alfabetičkim redom. Jedino tako mogao bi biti učitelj pred djecom i pred roditelji pravedan.

Ovo svoje mnienje priobćujem s tom molbom, da se vriedni sudruzi u ovo pitanje zamisle, te nazore svoje u tom pogledu putem „Napredka“ objelodane.

Ant. Irgolić.

Dopisi.

(Glavna skupština učit. družtva grada Petrovaradina i okolice.) Na poziv privremenog upravlj. odbora sakupio se je dne 4. ožujka t. g. u prostorijah gradjanske škole dovoljan broj članova po §. 19. družtvenih pravila za obdržavanje glavne skupštine.

Digitized by Google

Prisutne članove pozdravi predsjednik privr. odbora g. Mitar Vurdelja i otvori sjednicu u pol 10 sati prije podne. — Na dnevnom redu bijaše ponajprije izviestiti skupštinu o dosadanjem radu odborovu i novčanom stanju družtva.

Tajnik privr. odbora, g. Jozičić, opisa u poduljem govoru rezolucije II. obće hrv. učit. skupštine ob udruživanju učitelja, i kako je uslied tih rezolucija pozvao centralni odbor obćih hrv. učit. skupština petrovaradinski skupštinski pododbor, da se konštituira kao privremeni odbor za novo učit. družtvo. Ovaj se pododbor tomu pozivu odazvao i sbilja se u svojoj dne 3. studenoga p. g. držanoj sjednici u privremeni odbor konštituirao.

Po konštituiranju mahom se je latio posla, kako bi se učit. družtvo što prije osnovalo. Prva bila mu je briga, da stvori pravila za družtvo. U tu je svrhu odabrao si užji odbor za predradnju a zatim budu pravila u dvijuh odborskih sjednicah pretresavana, utanačena i vis. voj. zapovjedničtvu na potvrdu podnesena. Pravila su od visoke vlade već potvrdjena, te još samo treba, da se naštampaju, da ih možemo svakomu članu dati u ruke. Druga je glavna zadaća privr. odboru bila, da što više članova prikupi u družtvo, pa zato je slao pozivnice ne samo učiteljstvu grada Petrovaradina, Ljudevitova i Rokovadola, nego i u bližnja susjedna mjesta. Osim toga pozvao je odbor i velečastno svećenstvo i štovano gradjanstvo, da u družtvo kao članovi stupe.

Što se domaćega i bližje okolice učiteljstva tiče, mahom se svi — osim braće Karlovčana — odazvaše, te u družtvo kao redoviti članovi stupiše. Kako velečastno svećenstvo i štovano gradjanstvo za družtvo simpatizuju, najbolji je dokaz, što družtvo već dosad broji 9 utemeljitelja i više podpomagajućih članova. Po tom se vidi, da se je spleo liep vienac družtvenih članova, a nadati se je i većemu broju, jer više gg. profesora karlovačke gimnazije i učitelja iz Novogasada obreče, da će družtvu pristupiti kao članovi.

Za tim priobći privr. tajnik imenik svih dosadanjih članova družtva. Kao utemeljitelji stupili su u družtvo gg. Josip Hannell, gradonačelnik; Fr. Malin, podnačelnik; Gustav Barkač, gradjanin; Mijo Adamović, župnik; Matija Babić, župnik; Ivan Bujanović, kapelan; Anton Prestros, gradjanin; Ivan Waidl, gradjanin i Ant. Adamović. — Podpomagajući članovi jesu gg. Josip Schneider, veliki bilježnik; Konstantin Barako, gradjanin; Mitar Vurdelja, ravnatelj; Josip Kocher, gradjanin; Ivan Nagy, gradjanin; Antun Wagner, gradjanin; Gjoko Živanović, redarstveni povjerenik i Pero Pavlović, posjednik. — Redoviti članovi jesu gg. Luka Grbanović, Ivan Brixy, Matija Vrbančić, Tomislav Jozičić, Dragutin Schierer, Matija Ćosić, Vilim Radl, gradj. učitelji. Roza Radej, Evelina Nemeth, učiteljke; Vjekoslav Grginčević, Mijo Crnko i Gjuro Lutz, pučki učitelji.

Pošto je tajnik izviešće skupštini podnio, položi račune g. Mat. Vrbančić, privr. blagajnik, vrhu družtvenoga imetka. Družtvo ima do danas 78 for. ukamaćene glavnice, a osim toga pet družtvenih časopisa.

Zatim naznači predsjednik, da se ima sastaviti stalni upravljajući odbor, koj ima upravljati sa učiteljskim družtvom.

Digitized by Google

Tajnim glasovanjem budu za odbornike izabrani gg. Mitar Vurdelja, Tomislav Jozičić, Luka Grbanović, Matija Vrbančić, Gustav Barkač, Drag. Schierer i Ivan Brixy. Za zamjenike gg. Ivan Waidl i Evelina Nemeth.

Izmedju odbornika budu g. Mitar Vurdelja predsjednikom, g. Luka Grbanović podpredsjednikom, većinom glasova, g. Tomislav Jozičić tajnikom, g. Mat. Vrbančić blagajnikom a g. Dragutin Schierer knjižničarom družtva jednoglasno pozdravljeni. — Po svršenom ovom poslu glasovalo se, da li bi se već u prvoj glavnoj skupštini birao pokrovitelj. — Većinom glasova bude zaključeno, da se bira.

Član skupštine g. Dr. Schierer predloži za pokrovitelja družtvu preuzv. gosp. Antuna bar. Mollinarya. Skupština jednoglasno poprimi sa burnim „živio“ ovaj predlog i zaključi preuzv. gospodina umoliti smjerno, da pokroviteljstvo primi.

Nakon dovršenog posla sjeti se skupština zahvalno dobročinitelja, velikodušnoga promicatelja i zaštitnika školstva i nar. prosvjete preuzv. gosp. baruna Mollinarya, te mu uzhićeno trokratno uzkliknu: „Živio podmaršal preuzv. gosp. barun Mollinary!“ Takodjer se sjeti centralnoga odbora, — neutrudljiva poslenika na prosvjetnom polju, želeći mu u svakom poslu sretan uspjeh — sa dugotrajnim „živio“.

Za tim zaključi predsjednik sjednicu prve redovite glavne skupštine.

U Petrovaradinu dne 7. ožujka 1875.

Tomislav Jozičić.

Raznice.

† **Dragojla Jarnevićeva,** zaslužna hrvatska spisateljica, učestnica hrv. pedagog. knjiž. sbora, preminula je 12. o. m. u 63. godini u Karlovcu. Mnogi je časak zasladila hrvatskim čitateljem i čitateljkam svojimi spisi, u kojih svaki redak odiše žarkim rodoljubljem. Svojim neumornim radom dokazala je, što može prava Hrvatica, kad ima dara i kad joj ljubav k rodu nadimlje grudi. Ugledao se u nju sadanji mladji naraštaj Hrvatica — a njojzi vječna pamet!

— Učiteljsko družtvo u Glini sborovalo je ovih dana po prvi put te izabralo si pokroviteljem preuzv. g. A. bar. Mollinarya, koj je izvoljeo istu čast i primiti.

— Učiteljskomu družtvu u Varaždinu pristupiše kano utemeljitelji: gg. Dragutin Antolek-Orešek, vlastelin i narodni zastupnik, Drag. Kovačević, žup. mjernik i gdja. Sofija Kirović, posjednica; kao podpomagajući članovi: gg. Čepula Pavao, iztražni sudac, Ant. pl. Tomaj, žup. činovnik, Franjo Pečenik i Ivan Stražimir, prisjednici sudb. stola, Milan Kučenjak, župnik pod Bielom i Gjuro Maršić, gradjanin u Varaždinu; kao redoviti član g. Stj. Gužvinec, učitelj u Radovanu pod Bielom. — Kako „Pučki Prijatelj“ doznaje, predstavljati će viničko dobrovoljačko kazalištno družtvo na uzkrsni ponedjeljak jedan komad na korist toga učit. družtva. Tako valja — samo napried!

— Nova knjiga. „Kratka poviest književnosti hrvatske i srbske za gradjanske i višje djevojačke škole“ napisao Ivan Filipović a izdala knjižara Hartmánova. Sriednja 8mina, str. 90. Ciena 40 novč.

Digitized by Google

— Dar učit. „Zadruzi". Obéa zagrebačka štedionica i zalagaonica darovala je zaključkom gl. skupštine od 25. veljače učit. „Zadruzi" dvadeset for.

— Zemunskim kat. učiteljem povisilo je tamošnje gradsko zastupstvo plate za 200 for. i izravnalo jim tako platu s platom pravosl. učitelja. Sada će dakle uživati 500 for. plate i 100 for. stanarine.

— To je dobrotvoran zavod. Ljubljanska štedionica razdielila je u posljednjoj svojoj glavnoj skupštini sliedeće darove: ubožnici ljubljanskoj 2500 for., čuvalištu za malenu djecu 200 f., katol. družtvu za odjevanje uboge djece preko zime 100 f., gimnazijem ljubljanskomu 200 f., novomjestskomu 100 f., kranjskomu 100 f., kočevskomu 100 f., realci ljubljanskoj 200 f., učiteljištu 100 f., obima mjestnima školama u Ljubljani po 150 f., družtvu „Schulpfennig" 100 f., družtvu „Narodna škola" 100 f., opatičkoj djev. školi u Ljubljani 100 for., opat djev. školi u Bisk. loki 100 f., pučkoj školi u Novom mjestu 100 f., protest. školi u Ljubljani 200 f., glasbenoj školi u Ljubljani 200 f., bolničkomu družtvu u Ljubljani 100 for., vatrogasnomu družtvu u Ljubljani 200 f., bolnici za djecu 200 f., zemalj. bolnici u Ljubljani za ljubljanske bolestnike 200 f., za obiede siromašnim kranjskim djakom u Gradcu 150 for., družtvu dnevničara 100 f., za podporu njem. kazališta 300 f., povjestničarskomu družtvu u Ljubljani 100 f., gradskoj glasbi 100 f., djetičkomu družtvu u Ljubljani 50 f. Ako se još uzme u obzir, da je isti zavod dao sagraditi lanjske godine novu sgradu za realku, te potrošio na to 480.000 f., to se mora samo Ljubljani čestitati na takovu zavodu. — I naši zagrebački novčarski zavodi diele svake godine od svoga dobitka na dobrotvorne svrhe, ali ljubljanskomu — nisu ni iz daleka premci. „Uč. Tovariš."

— Koliko teži jedna zviezda. Nedavno se u jednoj sjednici parižke akademije radilo o tom, da se ustanovi, koliko teži jedna zviezda u zviežđu Ophiuchusu, i to tako sitna zviezdica, da se prostim okom jedva može zamietiti. Camille Flammarion proračuna, da je ta zviezdica tri puta težja od sunca, a milijun puta težja od naše zemlje, a kola četrdeset i pet tisuća miljarda francezkih milja daleko oko sunca. Zrno iz topa, koje bi trebalo 6 godina da doleti do sunca, moralo bi 8,400.000 godina letjeti, da provali prostor izmedju naše zemlje i pomenute zviezdice, kojoj no je Flammarion ustanovio nedavno, koliko teži.

— U Tropavi uredjuje se upravo sada radionica uz učiteljište, a to je prva takova radionica u Austriji. Ona će na tri odjela biti razdieljena, naime na stolarnicu, tokarnicu i knjigoveznicu. I na naših preparandijah treba da uredjene budu takove radionice (§. 76); medjutim mnogi misle, da se one neće pokazati praktičnimi, pa da je negledeć na velik trošak već i samo uredjenje i rukovodjenje takovih radionica skopčano sa svakojakimi neprilikami. I mi bi rekli da su one nedonošče pustih i neizkusnih teoretičara; jer upravo je već smiešno, što se već sve od učitelja neće imati. On treba da bude učitelj, risar, pjevač, muzikaš, gospodar; a sada hoće da od njega još načine i stolara i tokara i knjigovežu. Pa zašto ne i opančara i kolara i lončara? Siromašni školniče, što će sve od tebe jošte biti? Nedavno si morao jedva znati nešta čitati i pisati i u crkvi trumbentati; a sada, sada eto hoće da od tebe stvore pravo čudovište svieta. Siromašni školniče! Tko da ti nezavidi tvoju sveznaličku budućnost!? —

— Amerikanci sve u veliko tjeraju; ali im se u hvalu mora reći, da dobrotvorne i prosvjetne cieli takodjer velikanski podpomažu. Tako se nalazi u izvieśću saveznoga ureda za uzgoj i obuku popis svih darovatelja, koji su naime nešta darovali za školske svrhe, te izkazuje za g. 1873. ogromnu svotu od 15.000.000 dolara samih darova i zapisa. Da navedemo samo nekoje omašnije svote, to darovaše: Gostioničar Parson Steneens u Newyorku 50.000 dol., Makler Margvand u Newyorku 30.000 d., Charles Morgan u Newyorku 111.000 d., William Wheelright 200.000 d., gospodja Shaw u Bostonu 100.000 dol. — A jedan dobrotvor dao je 100.000 d. a nekazav svojega imena, niti hoće da ga kaže, premda je već opetovano na to pozivan bio. — Gdje bogataši tako velikodušno narodnu prosvjetu podupiru, tu se onda ni čuditi nije, ako narod orijaški napreduje. — Da li će i naš narod kada doživiti, da se njegovi bogataši takodjer ovako velikodušno njegova napredka sjećaju?!

— Temelj novoj knjižnici u spomen Komenskomu. U spomen dviestogodišnjice smrti Komenskoga utemeljila se u Lipskom 15. rujna 1871. pedagogijska knjižnica za sve njemačko učiteljstvo, koja nosi ime „Zaklada Komenskoga". Temelj bi joj položen tim, što se kupilo amsterdamsko izdanje svih djela Komenskoga za 30 talira. Uzelo se u oko, da se ima knjižnica širiti raznimi darovi, što će ih doprinašati knjižare i učitelji. Već koncem g. 1872. sakupilo se 5200 svezaka. Sad imade knjižnica osim sile svakojakih pedagogijskih spisa preko 10.000 svezaka.

Nekoje vlade (naročito Austrija, Saksonska, Pruska, Bavarska i druge) podupirahu ovu jedinu u toj struci knjižnicu tim, što su odredile, da imaju svi šk. zavodi istoj knjižnici pošiljati godišnja svoja izvieśća, a tim se opet postiglo to, da je imala knjižnica lanjske već

Digitized by Google

godine preko 3500 raznih programa. Knjižnica se obogatila znamenito i tim, što su mnogi učitelji, pedagog. pisci i drugi prijatelji školski mnogo svojih spisa poklonili, dà pojedinci upravo i ciele svoje knjižnice. Tako n. p. darova dr. Maier iz Bukovca 1639 svezaka, dr. Dürre 466, savjetnik vlade u Vratislavi Scheibert 457, ministar dr. Stremayr u Beču 263 itd. U noveu unišlo je koncem prošle godine 3600 marka (1 marka = 50 novč.). Do božića ima se knjižnica urediti, a od onda knjige će se posudjivati. Grad Lipsko darova knjižnici 100 talira. — Temelj takovoj knjižnici stvorio je i hrv. ped. knjiž. sbor; ta knjižnica broji do 2000 svezaka neračunajuć razna najnovlja učila. Ped. knjiž. sbor začetkom već svojim osnova misao, da i domaćemu i ukupnomu učiteljstvu svojimi knjigami i učili priteče u pomoć. Kad dakle ovomu sboru nije namjera naravi samo osobne već obće, to se i ovaj sbor nada što najvećoj pripomoći to i ukupnoga učiteljstva to i drugih rodoljubivih sugradjana. — Nu o tom obširnije drugi put. —

— Mnogo i ništa. U gradu Lütihu, koj je nešto veći od Frankfurta na Majni, sakupilo je družtvo „Franklin“ do 15.000 knjiga i 4022 franaka novaca za utemeljenje pučke knjižnice. U Frankfurtu pako nabavilo se je u istu nakanu nešto više od 15 djela a novaca baš ni novčića.

— Vitežka družina! Neima mladića današnje njemačke škole, koj si nebi uvrćeo u mozag: meni je sudjeno naobražavati cieli sviet! A zar mislite, da vam je samo jedno Magjarče u široku i pustu Magjarorszagu, koje nebi nosilo u svojih grudijuh podpuno ovo uvjerenje: Neima države, što je Magjarország! Čujte, što se je dogodilo nedavno u Kološu, gdje je jedan gimnazij magjarski, a drugi njemački. Mladi vitezovi obadvajuh ovih gimnazija napijahu si već odavna zdravice i težkom mukom očekivahu čas, gdje bi se mogli kuenuti. Ovih dana zarežala stranka na stranku tako, te junački Niemci popoizvadiše šestila a vitežka Magjarčad kosture, pak udri jedan na drugoga tako, da se borme ciedila mladjahna krvca jednim na žalost a drugim na smieh. —

— Neki gospodin pripoviedao je nedavno negdje u nekom družtvu sliedeće: Prije nekoliko dana posjetih gdju. F. te u razgovoru zapitam ju i za malu kćerku, koja polazi I. razred u nekoj opatičkoj školi. A ona mi odvrati: „Molim vas liepo, nepitajte me, ta dosta sam se već naljutila s njom. Čudne su vam učiteljke, te častne duvne. Opisale su djetetu vraga tako živahno, da sirotče eno sjedi u kutu i svedj razmišlja o toj rugobi.“ Ja u čudu pristupim k maloj, i zamolim ju, da mi priobći svoje jade. A ona mi odvratila, da joj u školi rekoše, kako će poslie smrti morati gledati vraga razkolačenih očiju, duga crvena jezika, dugačka kudrava repa i s velikimi rogovi na glavi — Nije čudo, da se nebogo djevojče tako zamislilo. —

— Sam se spalio. U Nordhausenu razkrstio se je neki pučki učitelj sa svietom baš na neobičan način. Obrezav si žile, legne u krevet, pod koj si prije stavio bio goruću svieću, da tako sama sebe spali. I pošlo mu to za rukom. Ukućani domala poćute vatru i otvoriv sobicu, iz koje se pušilo, nadjoše nesretnjaka na polak izgorjela. Što li ga je na to nagnalo? — Pitate još! Ta imao je mastnu mirovinu, godišnjih — 50 talira!

Javna zahvala.

Veleštovani gospodin Juraj Ružić-Piketčanin, kožar na Ricci u Primorju, poklonio je pučkoj učioni u Hreljinu 10 stot. tom plemenitom nakanom, da se za taj novac nabavi nekoliko komada odjeće, te razdieli medju ubogu školsku mladež. To bi i učinjeno — Isti gospodin predplatio je i 10 istisaka „Smilja“ tom željom, da se razdieli medju najbolje učeću se djecu. Tim je zasvjedočio, da poznaje potrebe rodnoga si mjesta, te koliko mu je stalo do naobraženja mladoga naraštaja. Na tom veledušnom daru u ime učione zahvaljuje se smjerno

Josip Maletić,
učitelj hreljinski.

Listovnica.

G. Š. V. u K. Prekasno stiglo; u budućem broju.
G. D. H. u L. Neimadosmo već prostora; strpite se.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 10. U Zagrebu, 1. travnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naš novi zakon za pučke škole.

Piše Stjepan Basariček.

VI.

Glavna karakteristika današnjega vieka jest težnja za općim narodnim obrazovanjem. Uvidilo se je, da materijalna i duševna snaga mora uzporedo napredovati, te da se život i obstanak naroda može jedino umnim i moralnim obrazovanjem svih slojeva utvrditi i osigurati. Skoro nigdje se nije znanost i umjetnost tako visoko cienila, kao kod Grka i Rimljana, pa su ipak mnogi odnošaji u njih nosili biljeg barbarstva, jer obrazovanje nebijaše općenito, nebijaše svojinom cieloga naroda. Pojedini umni velikani nemogahu obuzdati ni suzdržati ogromnu masu, poniženu u najgnjusnijih strastih, i tako propadoše najveličanstvenija poduzeća, najumnija djela bez traga i glasa, ostaviv iza sebe puste razvaline i puka imena slavnih muževa.

Obće obrazovanje prvi je dakle uvjet uspješnijem razvitku, i države, koje iole shvaćaju svoj zadatak, moraju svimi sredstvi nastojati o tom, da tu blagodat svomu narodu pribave i osiguraju. Medju najglavnija sredstva u tu svrhu spada svakako i obvezatnost obuke, jer obće narodno obrazovanje može se samo onda osigurati, ako se prizna, da država smije vršiti skrbničko pravo, te svoje državljane siliti na polazak općih pućkih škola. — S tim se slažu mnogi učeni muževi, tako veli neki amerikanski pisac Hary: „Ja poznam samo jedno sredstvo, kojim se može obuzdati prirodjeno divljačtvo budućih izborničkih četa, i ako se to sredstvo neupotrebi, mora naša politička i družtvena organizacija propasti. To sredstvo je zakon, koji nalaže svakomu djetetu polaziti učionu, i koji zajamčuje svakomu valjan i moralni uzgoj.“ — J. Puffendorf vojuje za ista načela, veleć: „Diete ima pravo zahtievati od svojih roditelja hranu. Nu pod tom se hranom nerazumieva samo ono, što je za fizični život potrebno, već i ono, što je nuždno, da se dovoljno naobrazi za družtveni život. Država ima bditi nad tim, da se to pravo djeteta savjestno uvažava, i da roditelji svoje dužnosti u tom pogledu točno vrše.“

Digitized by Google

Nu ima opet i takovih, koji se tomu protive, te odlučno odbijaju svako uplitanje države u uzgoj mladeži. Medju timi su s jedne strane skrajni liberalci, koji misle, da će se socijalno pitanje današnjega vieka najbolje riešiti tim, ako se svakomu propusti, da radi, kako ga je volja; s druge crkveni predstojnici i zastupnici, koji hoće, da uzgojem ravna crkva, a ne država. Oni prvi smatraju čovječje družtvo posve savršenim, ovi drugi opet tvrde, da država, kao takova, neima nikakove doktrine, po tom da nemože imati ni nauke, ni vjere, ni stalnosti. —

Ni jedni, ni drugi nisu na pravom putu. Liberalci shvaćaju odnošaje današnjega družtvenoga života posve krivo; oni živu više u budućnosti, nego li u sadašnjosti. Skrbničtvo države bilo bi samo onda suvišno, kad bi puk u obće shvaćao blagodati pučke prosvjete i obće naobrazbe, te dragovoljno slao svoju djecu u školu. Nu ima roditelja, koji za to ni najmanje nemare, već svoju djecu od najranije mladosti upotrebljavaju kod radnje, da tim pomognu prehraniti sebe i njih. Država, koja iole shvaća svoju dužnost, mora se takovim roditeljem, kao nedoraslim i malodobnim duhom, nametnuti za skrbnika i to tako u interesu dotične djece, kao i u svom vlastitom. Ona zna, da na mladjih sviet ostaje, i da je budućnost mladeži ujedno i njezina budućnost, pa s toga nesmije mirno očekivati, da li će roditelji sami po sebi svojoj roditeljskoj i gradjanskoj dužnosti zadovoljiti, ako neće, da se odtud po djecu i po obće dobro porodi ogromna i nenaknadiva šteta. U ostalom uplitanje države u narodnu nastavu bilo bi samo onda neopravdano i pogibeljno, kad bi se narodu uzkraćivao svaki upliv na organizaciju školstva, te kad bi država nastojala o tom, da putem škole čini propagandu za stanovita politička načela i sisteme. Ovako smo uvjereni, da će puk blagodati školske obuke sve većma uvidjati, te svoju djecu slati u školu za volju njihovoj sreći i budućnosti, a ne za volju zakona i poglavarstva.

Druga stranka, naime crkvenjaci poriču obvezatnost obuke samo s toga, što su današnje škole inštitucija državna. Pravo na podizanje i upravljanje škole prisvajaju oni crkvi, kao prvoj začetnici i majki pučkih škola. Prem su po tom proti istoj stvari proti kojoj i liberalci, to je njihovo stanovište i tendencija ipak posve druga. Oni su naime više u prošlosti, i baš s toga nemogu očekivati nikakova uspjeha. Ako je crkva nekoč podizala, uzdržavala i ravnala pučku školu, to je bilo posve umjestno i naravno, jer se tadašnja država nije o tom ni najmanje brinula; nu sadanje su okolnosti posve druge, te se mora veoma dvojiti, da li bi crkvene škole današnjim kulturnim zahtjevom odgovoriti mogle. — Državne, ili bolje obće narodne škole nose u pravilu universalni karakter, te odgovaraju, ako su iole valjano uredjene, kako gradjanskim, tako i crkvenim interesom. To se o crkvenih nemože reći, jer one se protive mnogim pojavom današnjega vieka, te se skoro ništa neobziru na praktične potrebe gradjanskoga života; s toga su u ovo doba i posve nemoguće.

Mnogi s nekoga obzira pravednosti zagovaraju belgijski sistem, po kom se obćine mogu odlučiti za crkvenu ili državnu školu. Nu to je veoma pogibeljno, jer se tim daje povod raznovrstnim spletkam i agitacijam, kao što se

Digitized by Google

to vidi u Ugarskoj. Naš je zakon u tom pogledu posve jasan i pravedan. On dopušta bogoštovnim občinam (§. 4.), da mogu o svom trošku podizati i uzdržavati konfesionalne škole, nu obvezuje ujedno političke občine, da podižu obće škole za sve vjeroizpovjesti (§. 3 i 28). Gdje država obće interese svoje i crkvene savjestno štiti i zagovara, tamo neima ni najmanje pogibelji po vjeru i ćudorednu naobrazbu mladeži, tamo neima razloga, s kojega bi se crkva mogla protiviti obćoj obvezatnosti obuke.

Ima velikih i naprednih zemalja, koje se suzteže uzakoniti obvezatnost obuke n. p. Englezka, Francezka, Italija itd., nu i tamo provladjuje sve više uvjerenje, da se treba pokoriti obćemu zahtjevu vremena. Na to jih nuka napredak i razvitak onih zemalja, u kojih je obća obvezatnost obuke izvedena strogim vršenjem zakona. — Najbolje preporučuju obvezatnost obuke brojevi. Francezka je n. p. imala još g. 1845. nastojanjem tadašnjega ministarstva skoro u svakoj občini školu, a privatnih zavoda brojila je do 60.000. Uz sve to ostaje tamo skoro polovina djece bez svakoga nauka. U Pruskoj naprotiv, gdje je obvezatnost obuke strogo provedena, neima u mnogih provincijah tako rekuć nijednoga djeteta bez školske naobrazbe. Od 50.000 novaka bijaše jih u Pruskoj g. 1851. samo 4—5% nepismenih, dočim u Belgiji preko 53% nisu znala ni čitati ni pisati.

U našoj domovini bilo je načelo obvezatnosti školske obuke već po dosadanjih naredbah uzakonjeno, nu nije se dosljedno ni dosta energično vršilo; — jer je postupak bio odviše kompliciran i zapleten. Prijavljeni su se nemarnjaci na polazak škole silili i nisu, prema tomu kako je politička oblast htjela ili dospjela prijavu uvažiti i zakonite naredbe vršiti. Novijim će se zakonom tomu u toliko doskočiti, što se odluka u tom povjerava občinskom šk. odboru (§. 49), na kojega prijavu ima občinska politička oblast, kano eksekutiva, propisane kazne na prosto ovršiti bez svakoga dalnjega izpitivanja i iztraživanja.

Koliko je naš zakon s te strane strog, toliko je opet i liberalan. On neteži za tim, da uniformira naobrazbu mladeži, niti sili svekolike gradjane, da šalju svoju djecu u javne zajedničke škole (§. 50.). Štiteć slobodu obitelji i pojedinaca, traži jedino vjerodostojan dokaz o tom, da je svako diete sbilja nešto učilo, te barem onaj minimum naobraženja postiglo, koji se u interesu obćega napredka domovine od svakoga pojedinoga zahtieva i zahtievati mora. (§. 50. i 51.) Po pravilu nemože više ni tražiti, jer izuzam Šparte i stare Perzije nije se pravo države nikada protezalo na svekoliki uzgoj mladeži. Dokle država prepušća roditeljem, da troše i skrbe na uzgoj svoje djece, dotle jim mora dopušćati i to, da odluče sami, hoće li tomu zadovoljiti javnom školom ili pak na drugi koji način Naravski da u tom slučaju odluka glede valjanosti i dostatnosti izabrana načina pripada jedino državi, i da je jedino ona pozvana ustanoviti stanovite norme i potrebne garancije.

Mnogi vojuju proti obvezatnosti obuke i sa zdravstvenoga gledišta, nu u tom bi mogli samo onda imati pravo, kad bi se djeca prerano silila u školu. Po našem zakonu počima sposobnost za polaženje škole navršenom 6., a obve-

Digitized by Google

zatnost navršenom 7. godinom (§. 44.). Da li je to pravo ili ne, nećemo odlučivati, jer još sigurne norme u tom pogledu neima. Ima država, gdje je diete već u 5. godini obvezano polaziti školu, n. p. u nekih kantonih Švajcarske. — Svakako stoji to, da redovita obuka nebi smjela započeti dotle, dok mozag i živci nisu postigli izvjestni stepen razvitka. Ako to stoji, što vele, da razvijanje mozga i živaca stupa uzporedo sa razvitkom zubi, onda bi sposobnost za školu imala početi istom 7. godinom, jer onda istom dobiva diete prave zube na mjesto mlječnjaka. Papenheim i drugi neki lječnici dokazuju, da redovita obuka djece prije navršene 7. godine kvari čovječanstvo, jer da čovječja lubanja i živci tek navršenom sedmom godinom dobivaju gibkost i snagu potrebnu za primanje i pretvaranje hrane duševne. Pretovarivanjem duševnih sila prije snažnoga razvitka lubanje i živaca ubija djecu umno i fizično. — Ima li djece, koja se još kašnje i polaganije razvijaju, to takova spadaju medju iznimke, a mogu se po pravilih pedagogijskih, pa i po samu zakonu od polazka škole oprostiti na dulje ili kraće vrieme. (§. 47.)

Ustanova glede obvezatnosti obuke spada medju prve prednosti našega zakona. Bude li se savjestno i dosljedno provadjala, može uroditi najvećim blagoslovom, te preobraziti svekolike odnošaje mile naše domovine.

Putopisne crtice s gornje Krajine.

(Napisao ih Dragutin Hire.)

(Dalje.)

Bijaše 4 sata u jutro, kad me kucanje na prozoru probudilo, a ja sam i zaboravio bio, da valja poći na Plitvice. Urediv sve i priskrbiv si salame, hljeba i sira, krenusmo na taj toli zanimivi put. Za uru dodjosmo do Podhuma. Ovdje leže podrtine crkve sv. Marka, a nedaleko od istih opet jedan stup kao spomenuti kod Čovića i Prozora. Razgovarajući o koječem dodjosmo na brzo do povećega sela Založnice.

Već je sunce prilično odskočilo, kad se M. Kapelom uzpinjati počesmo. One divljači, onoga stenja i gudura neima tuj, kao u V. Kapeli, s toga je i ovdje mnogo ugodnije putovati. Desno i lievo od ceste ima ravnica, poljana bujnih i briežuljaka. Na gdjekojoj poljani uzdiže se ogroman grič, poput sieda starca. Mala se Kapela proteže 6 milja duljinom, srednja joj visina 2000', a najviše se glavice uzdižu 3500—4000' nad površinu morsku. Velika vrućina prisili nas tražiti hladovinu, koje i pod krhkom topolom nadjosmo.

Pošto se naši laboratoriji prilično već izpraznili, založi svaki po malo. I tako protjerasmo toga ljutoga neprijatelja, kojemu glad ime. Poslie uze mi Slavojević čitati iz Frasove topografije gornje Krajine, knjige u istinu zanimive. Odpočinuv, podjosmo dalje, te nakon naporna hoda dodjosmo u Vrhovine. Ovdje se navratismo g. J. Deliću, trgovcu, na kojega je moj suputnik imao preporučni list; jer putujući, najbolje prodješ dobrom preporukom. Isti nas gospodin vrlo

Digitized by Google

prijazno primi i počasti, a ujedno obeća, da će nas odvezti do Plitvica i sve tamo pokazati. Uzesmo sobom čuturu sv. janskoga, but pečene janjetine i dobar hljeb kruha te krenusmo u tri sata po podne na Plitvice. Od Crne Vlasti niže, pak sve do razkršća koreničkoga put je veoma zločest Konj brza a ja i Slavojević u kolih skokni sad lievo, sad desno, sad napred, sad otrag, jedva da sam naravnao desno rebro, već sam dobio po lievom. Mislio sam, drob će mi izskočiti. Moj se Slavojević nasmija a uz to čvrsto za jezik ugriznu i reče: to je dobro za kirijaše, jer nemogu na kolih spavati. Ja mu se nasmijah, te trpih i nadalje, misleći, Plitvice toga zavriedišе. Uz put vidjesmo liepih kravljaka (Carlina simplex) svojim kao snieg bielim i velikim cvietom. Nakon neugodne vožnje dodjosmo do Crne Vlasti, sela brojećega preko preko 120 kuća. Ovdje ima ostanaka neke gradine, a našlo se i žara i drugih starina.

Ima tuj i tragova rimskoj cesti, koja je vodila iz Vitla kod Otočca na Vrhovine, a odavle dalje Dalmacijom. Nedaleko od Crne Vlasti, na brdu Fortici vide se ostanci od šanceva. S lieva od ceste obrubljuje ravnicu liepi jelvik Javornik zvan, koj se pram Plitvicam spušća. Ovdje leži selo Dugidol, kraj kojega se uzdiže Seliški Vrh 3948′ i Rudopolje kod brda Visibabe (2979′). Na podnožju Visibabe izvire Vrelina, a na podnožju Dabona Godižaba, koje se kod Čudičje bare sastaju i zovu odavle Babinim potokom. Vozeć se većim selom Babin potok, ukažu ti se na brdu, koje se samotno uzdiže, razvaline staroga ili pustoga Perušića, za koj se misli, da ga sagradila grčka obitelj Perosichos. Za kratko opazismo kao koprenom zastrtu Plješivicu s najvišjim vrhom Golu Plješivicu. Od Male Kapele razstavljaju ju Plitvice. Za malo dodjosmo do razkršća, gdje desno kreće put u Korenicu, a mi krenusmo lievo i dodjosmo za kratko u debelu hladovinu, koju nam vitke jele i ponosne smreke podavahu. U daljini čusmo šum, te pomislih, valjda je šum kojega slapa; nu bijaše to šum potoka Ljeskovca, koj nam se za kratko prikaza. Mjestimice mu površje resili bieli i sitni cvietci daleko se pružajuće heljde povodne (Polygonom amphibium), vlasuljasti kalac (Claudium mariscus) uz sitni i nježni okriek (Lemna). Uz cestu proviruje ti ljubica-sirotica, jasno-crveni klobučić (Cyclamen europeum) i kadulja žuta uz liepu vrst naprstka (Digytalis spec. ?) Znamenito je, da je moj suputnik tuj našao i zrelih jagoda.

Brzajuć cestom medj zelenim plaštom jela, smrieka i omorika dodjosmo u pol 5 u selo Ljeskovac, brojeće nekoliko potleušica uz pilu Delićevu.

Svratismo se Rafaelu Jelovcu, čovjeku gostoljubivomu i vrlo prijaznomu. Ponesav svaki svoje, al' nipošto nezaboraviv na čuturu vinom, podjosmo u sobu. Za malo vremena, eto ti gazdarice, gdje prostire stol i namješta pladnje. Najprije nas podvori vriedni domaćina skorupom, koj mazasmo na kruh, te nam je vrućim vrlo godio, a zatim pečenom piletinom, koju prikvasismo čašom vrstna vina. G. R. Jelovac nije znao kako da nas bolje podvori, jer su gostovi s ovu stran Plitvica riedki. Kad odpočinusmo, upitao sam kuće domaćinu, bi li mogao dobiti pastrva. „Fako ne danas, bit će sigurno sutra na stolu.“ Gospodine! nerabe mi za jelo, već bih rado imao 3—4 komada za naš muzej u Zagrebu.

Digitized by Google

Bit će valjda koja i večeras, odgovori on, jer ih Mijat hvata. Iste večeri dobio sam i sbilja 3 komada, te ih metnuh odmah u spirit. Večer nam vrlo ugodno prodje, a gospodara umolismo, da nas sutra u pol 3 sata probudi. Noćca bijaše ugodna, a san od naporne vožnje sladak. U jutro probudi nas glas: „halber viere, aufstehen.“ Mi brže bolje svaki iz svojega ležišta, te se pripravismo uz zajutrak kako je trebalo. G. Jelovac priskrbi nam vješta krmilara Mijata Mihelića, rodom Slovenca, nu sad prepečena Hrvata, kojega svakomu posjetniku Plitvica, koj želi imati dobra provodića, a ugodno se i sigurno vozit, što toplije preporučam. —

Podjosmo do Ljeskovca, gdje nas je čamac čekao. Odtisnuv se niz Ljeskovac pukne ti pred očima jezero Prošćansko. Upravo je sunce počelo izlaziti i svojimi žarkimi traci grliti vrške, koji pomenuto jezero okružuju, a nježna maglena koprena prikrivala jezero.

Ovo jezero postaje, što se dvie rieke: Crna Rieka i Rieka izviruća pod lievim brkom brda Kika slievaju u Ljeskovac, koj zakrećuć kod Borićeve stupe i Kmesine bare utiče u jezero. Jezero ovo pravi ovdje po više zatona, a ujedno se unj slieva po više potočića, od kojih je najjaći Limun, koj s južne strane u jezero utiče. Prošćansko jezero okružuje 7 povećih brda i nekoliko brdašca obraslih smrikom, jelom, javorom, bukvom i sitnom lieskom. Obale jezera obrubljuje ljubičasta vladisavka (Gentiana Asclepiadea) i bujna trava; a rubom stere se množina koturina. Ovo je jezero dugo po Sauchi 666°4′, a široko 233°2′. Voziti se je njim dobre pol ure uz vješta krmilara Mijata. Ime mu potiće od jedne vrste zemlje, koju narod prošća zove. Ovako je bar mene uputio Mijat. Neopisive uživasmo slasti i ugodnosti, i akoprem bijasmo samo trojica, zapjevasmo: „Oj talasi“. Za pol ure dodjosmo na kraj obale, a odavle podjosmo pješke nogostupom i brvlju, koja preko slapa vodi do jezera Ciginovca. Na južnoj strani jezera uzdiže se do 4° visoka sadrena divna stiena, golem slap al od sama močika. Ovud je prije voda padala iz jezera Prošćanskoga u Ciginovac, te promienivši si poslie smjer, osta taj krasni močikov slap. Na desno od Ciginovca jest špilja, prilična, da se unj za nevremena družtvo sakriti može. Prošćansko jezero pada sada sa 4 rušeća i razprašujuća se slapa u Ciginovac. Duljina mu je 168° a širina 80°. Jugoiztočna obala sastoji se od močikastih stiena, prieko kojih se ruši Ciginovac u Okrugljak gornji. Od pomenute špilje krene se šumom, te dodješ i vidiš Crno jezero, kojemu je duljina 126°, širina 2°2′, dočim je Okrugljak gornji dug 233° a 76° širok Poslje vidiš Vir i Bakinovac, od kojih je prvo 76°4′ dugo, 30°2′ široko; a drugo, koje od nikud vode nedobiva, znatno je manje. Hodajuć Mijat pred nami, a mi za njim, dodjosmo na pašnjak upravo nad Galovcem, u koj se Vir ruši. Galovac je dug 400°, širok 310°. Ovu sjenokošu preporučam svakomu, jer od ovdje možeš vidjeti 7 jezera, naime: Prošćansko, Ciginovac, Okrugljak gornji, Crno jezero, Vir, Bakinovac i Galovac s nebrojenom množinom rušecih, blistajućih i razprašujućih se slapova. S istoga pašnjaka spustio sam se sa Slavojevićem do Galovca uz pratnju Mijatovu. — Ovdje je liepa sigasta špilja, a u močiku ima recentnih puža, kao H. Croaticus,

Digitized by Google

nemonalis i antiquorum. Uzmimo, da se bud s kojega razloga promieni konkiliologijska fauna ovoga priedela, isti bi ostanci bili svjedoci potomkom našim za faunu ovoga priedjela. Kod Galovca uzeo sam si krasan ogled močika, taj divni tvor vode, kojemu se kod kuće, čim ga dulje gledam tim i više divim. Voda je ovdje vrlo vapnovita, te je naslagala močika ili prženca (Tuff) u velikoj množini, mjestimice ima cielih humaka ove neogene formacije ili tvorbe. Tko se želi osvjedočiti o velikom uplivu vode na promjenu kore zemaljske, neka se potrudi na Plitvice; ovdje može viditi u malom, što biva drugdje u velikom. Na dnu jezera ležeći predmeti, kao: kamenje, dublje, drugo bilje i drvlje sve je ovapničeno ili kalcinirano. Ova je vapnena korica na ovdje živućih vodenih krunaših (pužih) (Melania Holandri var. legitima et var. laevigata) tako debela, da ni zavoja, ni boje ili ustašca razpoznati nemožeš. (Dalje.)

O munjini.

Po Dru. Ule-u izradio J. Kuten.

(Dalje.)

Sa munjonoše može se munjina u veliko sakupiti u munjevnu ili Leydensku bocu. U toj boci bit će obe protivne munjine tako dugo utajene, dok ih luči staklo, ali zato se tim žešće spoje, čim se jedna drugoj privede kroz kojigod dobar vodič. Ako se ove dvie munjine čovječjim tielom sljube, ocuti se dosta žestoko trzanje po živcih. Munjevna je boca obična velika staklena čaša iz nutra i izvana obložena staniolom, samo je odozgor za 1 ili 2 palca čista od staniola. U sredini je čaše osovce postavljena od kovine šibka, a na vrhu joj glavica. Nabija se pako munjinom ovako: Jednom se rukom primi čaša, a drugom pako digne se pokrovac sa munjonoše, no prije valja se pokrovca dotaknuti prstom, i onda istom glavicu munjevne boce približit k pokrovcu, te na njem s glavicom nekoliko iskrica uloviti, zatim se pokrije munjonoša i ponovi se po drugi put to isto. Svaki put kad se god dodjenemo glavicom munjevne boce pokrovca munjonošina, prodje munjina s pokrovca po kovnoj šibki u nutarnji oblog boce i tuj se sabere jestna munjina, koju dieli staklo od niječne munjine vanjskoga obloga, te koja djeluje na nju, niječna bo munjina privlači, a jestna odbija. Uzmemo li bocu u ruku, to smo se dotaknuli vanjskoga obloga boce, i time smo odveli svu jestnu munjinu sa spoljašnje strane boce u zemlju. Ako to ponovimo, tad se sakupi svana na boci niječna munjina, koja se više nemože odieliti, budući da ju nutarnja jestna utaji. Dotaknemo li se jednom rukom vanjskoga obloga boce, a drugom pako glavice, koja je u spoju sa nutarnjim oblogom, spojili smo tiem vanjsku sa nutarnjim oblogom, te će se obadvie munjine sdružiti kroz čovječje tielo. Može se i više ljudi za ruke primiti, te privesti jestnu k niječnoj munjini i to tako, da posljednji u redu stavi ruku na spoljašnji oblog boce a prvi se dotakne glavice, tad će svi u isti hip osjetiti neko trzanje u

Digitized by Google

rukuh ili munjevni udarac. Munjevni se udarac ili trzanje može pojačati, ako se više munjevnih boca spoji tako, da se pod munjevne boce stavi daska staniolom obložena; tom daskom teče munjina s jednoga obloga na drugi, a nutarnji oblozi boca spoje se žicom, koja se pripne preko svih glavica. Kada tako više boca sdružimo, to se imenuje munjevnom baterijom. Munjevnu bateriju možemo izprazniti pomoćju odponca, da neosjetimo trzanja. Odponac je načinjen od odeblje žice podoban rašljam; na šiljcih providjen je krugljicami, a držak mu je staklen štapić kao loš vodič munjine. Obe protivne munjine prolete po željeznih rašljah, a da se nit nedodirnu čovječjega tiela. Učinak munjevna udarca kod velike baterije tako je silan, da tanke ljuštice zlatne žice, po kojih dovodimo munjinu, raztopi, tanke daske ili staklene ploče probuši, a lahko upaljiva tjelesa užge plamenom. Prve pokuse sa munjevnimi bocami izveo je najprije kanonik Kleist u Kaminu u Pomoraniji godine 1745., a pô godine kasnije Cunnaeus u Leydenu. S toga se i zovu Kleistovimi i Leydenskimi bocami.

Napomenuli smo već u početku, da na munjokazu možemo doznati, da li u koje stvari ima munjine i kakove; nu jošte je mnogo osjetlivije munjevno gustilo (Condensator). Ako nam munjokaz nejavi munjine kojegod stvari, to nam se valja poslužiti gustilom; ono će i najslabiju munjinu odkriti. Gustilo je upravo tako načinjeno kao što i munjokaz, samo što je u gustila mjesto glavice veoma pomnjivo ugladjena pločica od kovine, koju valja pokostiti, osim toga ima jošte i drugu iste veličine pločicu, na kojoj je stakleno držalo. Sad uzmimo stvar, za koju neznamo kakove je munjine, pak se njom dodjenimo te gibive pločice, i kad smo to učinili, postavimo pločicu na gustilo. S gornje pločice teži munjina na dolnju, budući da ju ova privlači kao protivna munjina gornje, a s dolnje opet na gornju njoj naime protivna. I tako mnogo više munjine prodje na dolnju pločicu, nego li bi to bivalo kod munjokaza. Isto skoro biva što i kod Leydenskih bocah, samo što tuj razdvaja dvie protivne munjine pokost, a na bocah pako staklo. Gustilo je pronašao Volta god. 1782.

Tko si želi mnogo i brzo sakupiti munjine, taj se mora poslužiti mjesto munjonoše munjilom. Munjilo je sastavljeno od staklena točka na vratilu, koj se okretajuć tare medju dviema trljalima. Ta dva trljala načinjena su od kože, te su namazana amalgamom slučenim od kositra, tutije i žive. Vodilo (Conduktor) šuplja je kruglja od mjedi, nasadjena na staklenoj nozi, a na kruglji su dvie ručke pobite veoma tanahnimi šiljci. Ove ručke sa šiljci služe za to, da privlače jestnu munjinu na vodilo. I trljala imaju obično svoje osebno vodilo, kamo se sabire niječna munjina. Razumieva se pako samo sobom, da ako želimo sakupiti jednu samo munjinu na vodila, da drugu moramo odvesti u zemlju. Ako primaknemo prst najprije k ploči, pa onda k vodilu, zamietit ćemo, da je s vodila mnogo veća iskra u prst preskočila, nego sa ploče. To sliedi odtuda, što je ploča od stakla, naime loša vodiča munjine, a kao takav nepušta sa sebe munjine, do mjestanca, nad kojim držimo prst. Usuprot pako vodilo kao dobar vodič pusti svu munjinu, što je god ima, kad se ga prstom dotaknemo. Kad približimo koji drugi dobar vodič k vodilu, preskakivat će iskre od više palaca

Digitized by Google

velike, ako je oveće munjilo. Munjinu sa vodila možemo žicom odvesti u Leydensku bocu, te ju njom nabiti. Prvo podpuno munjilo sastavljeno od okretaljke, trljala i vodila sastaviše negdje oko god. 1744. njemački siloslovci Hausen i Winkler u Lipskom, i Bose u Wittenbergu.

Uz svako munjilo nahodi se obično samotilo (Isolator), podobno podnožniku, samo što ima četiri staklene noge. Stupi li čovjek na samotilo, te posegne rukom na vodilo, projuri sva munjina na nj. Dodirnemo li se prstom čovjeka, koj stoji na samotilu, prasnut će munjevna iskra i preskočit u nas. To biva zato, budući da je sva munjina prošla u nj, kad se je dotaknuo rukom vodila, a dalje s njega nije mogla, jerbo je stajao na samotilu, koje je na staklenih noguh kao loših vodičih. I u tom času posjeduje čovjek sva svojstva koja i vodilo.

Ako se postavi na vodilo željezni šiljak, tad se nemože više nijedna iskra izmamiti s njega, budući da se jednake munjine odbijaju i po tom zakonu hlepi vazda da se udalji. S toga se sva munjina, što je god ima na vodilu, skupi na taj šiljak, te s njega uz slab odpor uzduha izstruja. To strujanje munjine može se osjetiti, ako pružimo dlan viš šiljka, tad se oćuti slabo povjetarce, koje nastaje od toga, što munjina odbija uzdušni zrak, koj ju okružava, i to imenujemo munjevnim vjetrom. Izvadja li se taj pokus u tmini, vidi se vrh šiljka izlazeća munjina u podobi sjevajućih kitica, i to samo onda, ako je jestna munjina, jer nježna struja u slici maljušnih svietlećih zviezdica. Porad toga što munjina rado izstruja, moraju se od munjila odstraniti razne šiljaste i bridaste stvari, jerbo to sve munjinu privlači. Isto tako i vlažan zrak odvodi veoma brzo munjinu. Zato se nemogu izvadjati pokusi sa munjilom ondje, gdje je mnogo ljudi, budući da disanjem i izhlapljivanjem ovlaži se uzdušni zrak. U zimi pako moramo dobro ugrijati sobu, ako želimo munjilom što izvadjati.

Pošto munjina sliedi šiljaste i bridaste predmete, to je veoma pogubno za silne bure pribjeći pod veliko drveće. Jer bura nije ništa drugo, van veliki prirodni munjevni pojav, koj se osniva na tom, što se protivna munjina, kojom je napunjen oblak, hlepi izjednačiti se s protivnom munjinom, što se nahodi u zemlji. Spojit se pako mogu najlaglje pomoćju visokih predmeta, jer su ovi najbliže oblakom. Kad se u naravi dvie protivne munjine spoje, to se onda imenuje grom ili striela.

Kad se n. p. jestnom munjinom nabit oblak spusti prama zemlji, struji protivna munjina po pravilu u predmet, koj je najbliži oblaku, dok se napokon obie munjine nespoje. I zemaljska munjina izlazi po dobrih vodičih, te hrli, da se spoji s protivnom munjinom oblaka, osobito pako po kovinah, vodi, vlažnom tlu i po drveću, koje je jako sočno. Zle vodiče munja velikom silom probuši i raztrieska. Pošto je pako drvo srednje vrste vodič, to ga obično grom raztrieska. Kovine, po kojih proleti munja, raztope se, lahko upaljive stvari upale. Ljude i životinju ubija ili osakati.

Tornjeve, velika zdanja i pomanje kuće brane od groma munjovodi. Munjovod je od kovine, sveden u vlažno tlo, a na slemenu kuće stoji ovjesno visok šiljak, koj se imenuje hvatalo, a zašto je baš zaoštreno hvatalo, to znamo iz

Digitized by Google

prijašnjega razglabanja. To hvatalo dovodi munjevnu oblaku protivnu munjinu iz zemlje. Pa ako i hvatalo nemože uviek dovesti toliko protivne munjine, koliko je ima u oblaku, to će iskra ipak pogoditi šiljak hvatala, te željeznim prutem odjuriti u vlažnu zemlju, a da i neošteti zgrade.

Munjovod čuva kuću od groma samo u okrugu, što ga može dvostruka visina hvatala na najvišem mjestu kuće zaokružiti. Obretnik munjovodu jest neumrli Amerikanac Franklin. On je najprije spustio u zrak papirnata zmaja s kovnim šiljkom, te se je njim osvjedočio, da u burnom oblaku ima munjine. To se je sbilo mjeseca lipnja 1752. godine.

U blizini, gdje grom udari, nečuje se prije toga grmljavina, već naprosto triesak. Pošto grmljavina postaje, kad munja proleti kroz slojeve zraka i time ga razmaše, a to dolazi u isti trenutak do našega uha, ako su oblaci u blizini. Leti li munja iz oblaka u oblak, oli iz jedne vodene jašterice u drugu, dakle kad ima dalji put prebrzat, i buduć da se od pojedinih preskakajućih munja ponavlja trešnja zraka, te jedan val za drugim redomice dohodi do našega uha, s toga čujemo više putah kao niz grmljavine.

Prije grmljavine zabljesne bliesk, te pusti za sobom izpretrgani lik upravne crte. Da munja simo tamo po zraku leti, biva to zato, što munjevna iskra, kad skače iz jednoga oblaka u drugi, mahomice razvrući oko sebe uzdušni zrak i time ga izpred sebe rine i sgustne, a pošto je gusti zrak loš vodič munjine, to se iskra odbije od ravna pravca te sliedi redji zrak, kao bolji vodič.

Burni oblaci kod nas obično uz vjetar lete, a zašto to biva, razbistrit ćemo si ovimi redci. U nas postaje obično bura, ako u našoj atmospheri potegne aequatorialna struja, a za tim ju potisne mrzli težki zrak polarne struje, te zavine vjeternica od zapada kroz sjevero-zapad na sjever. Burni se oblaci tada vuku sjevernim vjetrom, premda je prije toga južni vjetar duvao. Ovo križanje vjetrova razrieši nam zagonetku, zašto oblaci uz vjetar lete. Takovi vjetrovi razhladjuju zrak.

Poviju li se po nebu crni i burni oblaci, tad se visoki predmeti, imenito tornjevi, jambori, visoka drveća na svojih vršcih svietlucaju. To svietlucanje jest munjevni pojav. Munjevni oblak naime djeluje na površje zemaljsko, buduć da je i na njem mnogo munjine, te ju s njega privlači u se. Ta munjina struja iz zemlje po visokih predmetih poput šiljka na vodilu munjila, a to munjevno strujanje vidi se najljepše u tmini, jer nam se tada prikazuje u podobi svjetlećih kitica. Taj pojav imenuje se oganj sv. Ilije. Na prostranom polju opaža se i na grmićih, na ušijuh i grivah konjskih i na čovječjih prstih. Obično se to svietlucanje češće pojavljuje za zimskih nego li za ljetnih bura.

U ljeti poslie sunčana zapada u sumraćju na posve čistom i vedrom nebu bez svake grmljavine vidi se više putah na horizontu bljeskavica, a osobito nakon zaparna dana. Neki pripisuju taj pojav buram, koje su od nas udaljene, te im grmljavine čuti nemožemo, drugi opet tvrde, da je to odsjev munjevnih ob-

Digitized by Google

laka, koji su pod horizontom. Nu nije tomu tako, već je to munjina, koja naprosto struja iz prenabita oblaka poput one iz vodila na munjilu, ako mu se neprimakne nikakav dobar vodič. (Sliedi.)

Opet o zatvoru učenika preko podne.

Štovani pisac članka „o zatvoru djaka preko podne spojenu sa gladovanjem“ u 6. broju „Napredka“ t. g. priobćenog, pobudio je u meni nedavno zamišljenu, da bi vriedno bilo uvrstiti u naš „Napredak“ još koju o tom pitanju, nebi li tako i druge potaknuo, da po stečenomu izkustvu očituju svoje misli, i da se napokon uglavi, kako o tom važnom pitanju sudi većina hrv. učiteljstva. Nu jedva što sam zasnovanu misao na sgodniji čas odgodio, eto ti u posljednjem broju potjerača; pa zato držim, da je sada najsgodnije, da i ja kujem, dokle je željezo vruće.

Neću da duljim ob onom, u čem se sa štovanim piscem pomenutoga članka slažem, nego ću posegnuti dalje, te navesti one razloge, koji me sve to više utvrdjuju u uvjerenju, da je zatvaranje učenika po tjelesni i duševni im razvoj sbilja ubitačno, te da bi se imalo kao kazna dokinuti. Ja sudim o tom ovako:

Zatvoriš li sama učenika preko podne i nagiblje li slučajno tajnim djetinjim bolestim, dao si mu priliku, da se sàm samcat po volji razdražuje, kojekakove nepristojnosti sam sobom spačinja, po čem si duh i tielo ubija. Nemože se reći, da su riedki takovi slučaji, pa u koliko bi i bili, to ih samoća u djetetu probudjuje i uvadja.

Zatvoriš li više učenika zajedno, to se što slična i nepristojna još prije dogodi; jer čemu je nevješt jedan, u tom je majstor drugi. Upravo to iskusih, pa mnijem, da i mnogi učitelja. Takovi se čini riedko odavaju od strane neduźnih u tom zatvorenika: jedno sa stidljivosti, drugo pako stoga, što diete kao bivši zatvorenik nije bodro s tobom se iza takova slučaja razgovarati, a ni voljno drugove si odavati s pretrpljene kazni.

Mnogo posla zatvoreniku dati, da ga u vrieme zatvora dovrši ili lekciju nauči, takodjer nemožeš; jer moraš biti pripravan, zadaću na lahku ruku kakogod izradjenu vidjeti, a od lekcije malo, ništa li od zatvorenika izpipati; osim toga, što tim nisi uspio, zasadio si unj klicu ogorčenosti i mržnje spram pisanja zadaće i učenja, k čemu bi veseljem i voljom u horu naginjati mòrao. Kako i nebi ogorčenjem, mržnjom i nezadovoljstvom obavljao takove zadaće, kad se sjeti u podne, da mu roditelji i ostali sudruzi objeduju? Pa pošto je naša skroz takovu uspjehu protivna zadaća, to i s toga moramo taj postupak zabaciti.

Nadalje nesmije se djetetu hrana sasvim uztegnuti i to zato, što je razvijajućemu se organizmu djetinjega tiela neobhodno potrebna, a u tom se slažu svi znamenitiji pedagogi. Tako čitam o tom sliedeće: Dagegen ist das Entziehen der Nahrung nur insofern gerechtfertigt, als nicht die Nahrung überhaupt entzogen, sondern nur geringere Nahrung gereicht wird. Denn, das gänzliche Ent-

Digitized by Google

ziehen der Nahrung in einer Zeit, in der der Körper derselben bedarf, setzt selbst dann, wenn es nicht schädlich auf die Gesudheit wirkt, das Kind in eine Stimmung, die dasselbe jedenfalls zum Denken und Arbeiten unfähig macht und sehr oft statt Reue, Bitterkeit in dessen Gemüthe erzeugt, also das gerade Gegentheil von dem als bewirkt werden soll. (Real-Encyclopädie des Erziehungs- und Unterrichtswesens, svezak IV., str. 539.) Pisci istoga djela protive se takodjer zatvoru u obće u školskoj sobi il bud kakovoj za to priudešenoj buturnici, pa misle, ako nam već taj postupak mora rabiti, da bi za taj slučaj morala biti u školskoj zgradi posebna solidna sobica. Škola bo, t. j. školska soba ima biti učeniku počitovano, uzvišeno i sveto mjesto, u kojem se on svestrano razvija i usavršuje, ne pako buturnica, u koju se ogorčenjem i mržnjom ulazi i izlazi. A pošto mi sjegurno nigdje takovih posebnih sobica neimademo, to opet valja se kaniti prekopodnevnog zatvaranja.

Pisci navedena djela kažu u istom nadalje, da zatvorenik (nemisle nikad prekopodnevni) vazda nadziran biti mora; nadziratelj ima ga umno zabavljati, u protivnom bo slučaju zatvor je kazna, koja počinjenu pogrješku ne samo neizpravlja, nego ju još povećava.

I naš g. pisac u svom članku nadziranje zatvorenika preporučuje, dočim smo mi za absolutno ukinuće zatvora preko podne; jer znamo, da nam je nemoguće zatvorenike nadzirati i nadzirati dati, pošto je to trudom i požrtvovanjem skopčano s jedne, a neodobrivo i skoro smiešno s druge strane u toliko, u koliko bi učitelj i sam sebe tim načinom zatvorio. To bi prevrtljivija i prevejanija djeca skoro opazila i potajno mu se rugala. Zamislimo se samo u se i u svoju mladost, pa nam bude na taj zaključak nadoći. Mnogi bi prevejaniji učenik žrtvovao sat dva li zatvora, samo da učitelja zatvori. Nebi li to po dječinju bilo?

Ni u tom se neslažemo sa g. piscem onog članka, da bi se krivci imali u praznik zatvoriti i pod nadzorom učiteljevim raditi. Praznik je za odmor naš i djece. Osim toga težko bi tim uspjeli, bilo bi tuj najčešće izpričavanja: „roditelji me nepustiše, morao sam na taj i na taj posao.“ Stranom bi takovo izpričavanje moglo biti istinito, stranom pako mogla bi ga djeca i fingirati. U prvom slučaju nebi smio djece kazniti, u drugom pako morao bi ju strožije kazniti od zatvora, čim bi davao povoda vječnim neprilikam, iztragam i kaznam.

Pa i nas samih radi mučno bi bilo nadziranje u praznik, jer istinu govoreć rado se praznika dočekamo. Ta kad više, no u praznik, učvršćujemo se u nauci, pripravljamo za školu, pregledavamo svoje siromaštvo, zavirujemo u majku prirodu i njezine krasote i ovršujemo poslove, koje u školski dan nemožemo. Po mom mnenju naprtili bismo si tim potežkoću više a u jednu te istu cienu. Prem se kao valjani i svetom si zvanju podpuno odgovarajući učitelji nikakova trha i žrtve lecati nesmijemo, čim se u boljak naroda snuje; nu tuj bi se upravo suvišno naprtili i žrtvovali. Ta dosta je žrtve, gdje je od potrebe. Preobterećeni mogli bismo dokazanom neopisivom i nenasliedivom trpljivosti uz dosadanje mate-

Digitized by Google

rijalno stanje, dotično slabu obskrbu, slabim tielom postradati, pa ni za nas pravo ni narodu drago.

Najshodniji nam se čini u tom pogledu predlog onaj, po kojem bi se roditelji imali staviti u sporazumak s učiteljem, da si sami dielomičnom uzkratom hrane diete kazne. To bi se postizavalo porukom po roditelje, da se k učitelju potrude, kojom bi zgodom odmah učitelj roditeljem liepim načinom obrazložio uzrok i svrhu takove kazni, pa ujedno napomenuo, da ih u buduće u takovu slučaju neće više zvati k sebi, nu im samo po kom zaufanom poručiti, što da čine. Zamolio bi ih dakako, neka svjestno obavljaju, što im preporuča, jer tuj da se samo o dobru djetinjem i budućnosti djeteta kroji.

To su nazori moji i većine mojih sudruga krapinske dječačke gl. i trivialne djevojačke učione. God. 1872. dne 5. studena pretresivasmo bo u svojoj sjednici upravo to pitanje; mane mu na vidik iznesosmo, štetne posljedice izbrojismo i dadosmo većinom u zapisnik staviti, „da nam kazna zatvora preko podne sa štetnih i ubitačnih posljedica po uzgoj mladeži odsad više nerabi.“ Kao što ostali tako i taj zapisnik podastrt je višjoj oblasti na ogled. Mi se medjutim zaključka držasmo, pa u ničem neopazismo, da se prenaglismo ili da ćudorednost u mladeži pada. Iza poduljega vremena stiže nam od vis. vladinoga odjela za bogoštovlje i nastavu rješenje, u kojem se medju ostalim veli i ovo: „da bi se učiteljski sbor rečenih učiona imao ozbiljnije zamisliti u pitanje o školskih kaznah, kojih izbor i uporava prama načelom razumne pedagogije može biti po uzgoj mladeži od veoma spasonosnih, kano što i protivan tomu postupak može biti od veoma opasnih posljedica. Ako se ukidanjem zatvora preko objeda kazna zatvora za krapinske učione ukida, tada se učiteljstvo istih učiona na posve lahku ruku lišava jednoga od disciplinarnih sredstva, koje ne samo da se u svakom disciplinarnom zakonu nalazi, negò se prokušanim uspjehom takodjer obćenito uporavljuje kako u pučkih tako i u srednjih učionah.“ — Nadalje nadovezuje visokoisti odjel: „S toga se učiteljskomu sboru od strani visoke zemalj. vlade preporučuje, neka pitanju o školskih kaznah uz pomoć priznanih pedagogičkih djela posvećuje onu pomnju, koja ga ide po njegovoj važnosti.“

Ta se nas vis. rješitba neugodno dojmila, kao što svakoga, komu se zaključci il budi predlozi zabacuju; nu neznamo, da li tu otćinsku uputu i opomenu zaslužismo. O tom bismo željeli čuti izjavu u obće hrvatskog učiteljstva, napose pako priznanih hrvatskih pedagogičkih autoriteta. Izpade li osuda i našemu sjedničkomu zaključku i mojemu i štovanog vašeg prijašnjeg pisca članku nepovoljna, a mi ćemo dragovoljno sa našimi nazori razkrstiti i spram osude djelovati.

N. Kopsa.

Dopisi.

Primorje, 12. ožujka 1875. Mili „Napredče“! Evo me opet jednom iza dugog mučanja iz ovoga krša, da ti saobćim radostnicu, a jerbo će biti malo

Digitized by Google

podulja, to te molim, da joj malo više prostora ustupiš. Kako je štov. čitateljstvu jur poznato, odlučilo je primorsko učiteljstvo, da ustroji učit. družtvo i u tu svrhu urečen bi sastanak na 25. veljače u Kraljevici. Nu žalibože elementarne zapreke nedopustiše, da se toga dana liepa ta nakana izvede; izvanredna bura uz silnu snježinu osujetila je sastanak. Toga radi bude po privr. odboru odgodjen na 11. ožujka, a taj nas neprevari, nego svanu danak, da boljega od Boga željeti nemožeš: žarko sunašce prosulo čistim zrakom svoje trake, svuda tišina i mir, te je bila upravo milina proći prirodom božjom.

Oko 10. ure sakupio se priličan broj učitelja. Na poziv svoje braće dohrliše, da zasvjedoče svoju volju i odlučnost, da im je želja raditi i jednom otresti se dosadanjega mrtvila. Dohitiše, velim, da se svojom braćom sporazume, da pokažu svojim prijateljem, a i neprijateljem, da se i oni znadu ganuti, kad ih dužnost i zvanje zove.

Sakupljene pozdravi g. S. Cihlař, učitelj kraljevički, jezgrovitom besjedom, te razloživ svrhu učit. družtva, predloži za predsjednika ovoj sjednici g. Božu Babića, ravnatelja nautičke učione u Bakru, koj bi oduševljenjem kao takav i izabran.

Ovaj pozdravi skupštinu i zahvali se, što ga je tom časću odlikovala. Tajnikom i ujedno izvjestiteljem bude izabran g. S. Cihlař. Osim učiteljstva bio je nazočan kao polit. povjerenik načelnik kraljevički g. N. Polić, obće štovani rodoljub i veliki prijatelj školi. Zatim se započela razprava o pravilih družtva, te bi u tu svrhu po centr. odboru priposlana osnova svestrano pretresana i prema okolnostim ovih krajeva ponešto promienjena i nadopunjena. Ovako su jur odaslana vis. zem. vladi, te se nadamo, da će naskoro potvrdjena prispjeti nam natrag, da uzmognemo čim prije držati prvi redoviti sastanak.

Nakon dovršene razprave, koja se u „narodnoj čitaonici“ vodila, sjedosmo k zajedničkomu objedu u istoj čitaonici, te osim nazočnog učiteljstva kitiše stol i vriedniji rodoljubi t. j. odličniji kraljevčani, koji s veseljem prate djelovanje učiteljstva i revno ga podupiru u ostvaranju ovoga družtva. Obredale se zdravice svakovrstne, koje je sa svojimi dosjetkami i poznatim humorom liepo znao začiniti vriedan prijatelj g. Savin Božić, učitelj fužinski, a što ovaj nedostiže, to je drugi nam drug i prijatelj St. Tomić, učit. lički, nadomjestio. Pripomenut mi je, da su nas ova dva prijatelja počastila sa svojim posjetom, da prate pozorno naš rad, i da čim prije i oni prione ustrojstvom takova družtva u gorskom kotaru. Nakon duševnog rada i tjelesne okrepe razišli su nam se prijatelji ponesav sobom liepu nakanu i tvrdu želju što prije se opet sabrati.

Prije nego ove redke završim, imao bi još nešto reći: Braćo! Budimo se iz driemeža, stresimo sa sebe mrtvilo, sastajmo se što češće i radimo složnimi silami! Tko će nam pomoći, ako mi nećemo? Tko će nas štovati i naše zvanje cieniti, ako si ga neznamo radom dokazati? Na razstanku smo staroga Schulsistema, dovičimo mu vječni s Bogom, laćajmo se posla i gledajmo neustrašenim okom u budućnost! Samo ako budemo složnimi silami vojevali proti tmini, izvojštismo si jasnu svjetlost. Nesramimo se jedan drugoga, nego ako nas je

Digitized by Google

slabih, dajmo se podučiti, a tko će nas radje uputiti ako ne drug? Nedajmo se zavesti od ljudi, kojim je sve zazorno, što je novo i slobodno. Otresimo sa sebe spone podlosti. A vi braćo, koji nedodjoste u naše kolo, sjećajte se svoje dužnosti, kanite se osobnosti i imajte pred očima svrhu, a pomislite i na dužnost, kojoj ste pozvani, svomu narodu naime koristiti. Nemogu zašutjeti, a da nespomenem ovdje na čast g. učitelju S. Cihlaru, koji tolikom revnošću i požrtvovanjem nastoji oko promaka i oživotvorenja ovoga družtva. Njega u istinu jedina svrha i boljak škole tolikom gorljivošću na to potiče, da nežali nikakovih žrtva doprinieti, te će njemu imati ovdašnje učiteljstvo mnogo zahvaliti na uspjehu ovoga družtva. Nipošto nije sebičnost, koja ga vodi, pa ako bi to tko uztvrditi hotio, to ga sjećam na rieči njegove: Želim ovomu družtvu toliko gorljivih prijatelja i tako revnih radnika, da bih se mogao smatrati najslabijim mu radnikom. A tko tim riečim nevjeruje, neka ga u tom osramoti, bit će njemu na slavu, a družtvu i domovini na uhar. Toliko rekoh, da se razumijemo.

Konačno imam još dodati, da se nadamo vrlo bogatoj podpori, koliko od utemeljitelja, toliko i od podupirajućih članova. Družtvo će napredovati, zato složno prianjajmo uzanj. Kada bude prva redovita skupština, tada ću ti mili „Napredče“ opet javiti daljnje djelovanje* a možda i što nova iz Vinodola i Bakra. —y.

Izpod Kalnika. Kad se uslied zaključka II. obće hrv. učit. skupštine, te poziva centr. odbora, započelo učiteljstvo hrvatsko sakupljati u družtva na uhar školstvu i svomu stališu, nehtjedosmo da i mi pod kalničkimi planinami budemo posljednji. Još 4 veljače sastadosmo se u drevnih Križevcih i osnovasmo „Učiteljsko družtvo za Križevce i okolicu.“

Kod te je prilike g. Stj. Hudec, komu su predradnje bile povjerene, pozdravio svoju braću liepim i jezgrovitim govorom, u kojem je razložio potrebu udruživanja, te iztaknuo, da se ono treba osnovati na čistoj i medjusobnoj ljubavi. „Ugledajmo se“, reče na koncu govornik, „danas u primjer prvih kršćana, koji stupivši u zajednicu, pretvorili su se u jedno srdce i jednu dušu; imućniji su doprinašali dobrovoljno od svoje imovine, da siromašne pomognu i da ponestane medju njimi stradalaca. Tako se i mi današnjim udruživanjem pretvorimo u jedno tielo i jednu dušu, te oni, koji se božjom dobrotom osjećaju da su bogatiji umnimi darovi, obsežniji u znanju i izkusniji u učit. zvanju, neka iz puke ljubavi doprinašaju u zajednicu našega družtva od svoje prednosti, da i medju nami bude sve manje stradalaca u duševnom smislu, osobito u poznavanju učiteljskih dužnosti; pa obraćajmo sav svoj rad Bogu na slavu, narodu na korist a sebi na čast! A budemo li se tako udružili i djelovali, onda će naša zajednica biti svakomu članu breme lahko, jaram sladak! U to ime Bog pomozi!“ Zatim su bila pretresana pravila, što ih je isti gospodin prekrojio bio prema domaćim okolnostim, a ne mnogo različita od prvobitne osnove centr. odbora, te su i prihvaćena s neznatnimi izmjenami. Obaviv to, konštituirao se je privremeni odbor,

* Radostno ćemo primiti, kao i od svih ostalih učit. družtva. Samo tako bit će „Napredak“ vjerno zrcalo rada sveukupnoga hrvatskoga učiteljstva. Ur.

Digitized by Google

kojemu je izabran predsjednikom g. Stj. Hudec, tajnikom g. Franjo Ožegović a blagajnikom g. Kvirin Vidačić. Nadalje su još u odbor izabrani gg. Vatroslav Horvat, Mirko Pomper, Adam Smaić i gospodja Josipa Heimerlovka. Isti je odbor prihvaćena štatuta početkom ožujka podneo jur zemaljskoj vladi, te čeka samo na potvrdjenje, da svoj rad odpočme.* x.

* Neima sumnje, da će se nesamo štatuta križevačke zadruge, nego takodjer i varaždinske i primorske pa i ostalih, koja su još u postanju, visokom vladom što prije potvrditi, jer neima povoda, zašto bi se učiteljstvu prečilo, što se drugim neprieči; ali svakako bi se dugim povlačenjem i zatezanjem sa potvrdom štatuta mnogo naškodilo razvitku tih družtva, jer bi se tim u mnogih odmah u početku pokvarila dobra volja za samo družtvo i njegov napredak. U Krajini su skoro već sva učit. družtva, koja su se osnovati namjeravala, dobila potvrdu svojih štatuta, a u provincijalu još ni jedno. Ur.

R a z n i c e.

— Dopust. Da se pospješi izradjivanje čitanaka, podielila je vis. kr. zem. vlada na molbu hrv. pedagogijsko-književnoga sbora g. Ivanu Filipoviću dopust na 6 mjeseci, a kroz to vrieme zamienit će ga na višjoj djevoj. učioni gdčna. M. Jambrišakova.

† Stjepan Janković, bivši učiteljem na V. Bukovcu do godine 1872., prestavi se dne 13. ožujka t. g. s ovoga svieta u bolji.

Pokojnik učiteljevao je punih 40 godina; 8 godina u Gjurgjevcu, a 32 u V. Bukovcu. Zadnje vrieme svoga službovanja počele ga znatno oči ostavljati i on umoli za mirovinu, koja mu i bje god. 1872. doznačena svotom od 315 for., indi ciela plaća.

Kao umirovljeni učitelj bio je i odbornikom u obćini. Ali ubogi starina nije dugo ni jedno ni drugo uživao, jer ga u studenu p. g. vodena bolest prikvači k postelji, koju je čuvao sve do 13. ožujka, gdje mirno u gospodinu usnu u 66. godini svoga života. Oplakuje ga razeviljena supruga sa 7 djece, od kojih većina ostade još neobskrbljena. Žale sa njim mnogi prijatelji i znanci, a najpače učitelji, koji su s njim izgubili vjerna, iskrena i odana prijatelja. Bio je skroz pošten muž, pun značaja, revan učitelj i vatren rodoljub.

Sjajan sprovod zasvjedočio je, koliko nam zavriedio nezaboravni pokojnik. Nagradio ga Bog za mnogogodišnji težki trud njegov oko napredka mile naše omladine. — Lahka mu zemljica bila! Ivan Jagrović.

— Po najnovijem odpisu austrijskoga ministarstva prosvjete preustrojiti će se u Carigradu nalazeća se austro-ugarska pučka škola po ustanovah, koje sada u Austriji obstoje, te se traže za to sposobni učitelji; a nastavni jezik u toj školi jest njemački i talijanski. Mi doduše nepoznamo okolnosti, koje su u tom pogledu u Carigradu; ali uslied blizine i položaja našega naroda sudimo, da će tamo svakako više biti austrijskih podanika našega naroda nego li talijanskoga, nego li njemačkoga. Ali zato dakako ipak se nesmije tamo učiti naš jezik, nego njemački i talijanski! Samo je Niemac i Talijan priviligiran, da se u svom jeziku naobražavati može! — To li je ona toli slavljena ravnopravnost?

— Zemaljsko školsko vieće u susjednoj Štajerskoj odlučilo je na osnovu raznovrstnih opažaja, da se po svih seoskih pučkih školah uvesti ima obuka u gospodarstvu, a pojedini učenici da se providjaju učili iz razpoloživih dotacija. Nu da se i učitelji za tu obuku usposobe, imaju se za nje urediti posebni tečaji na učiteljištu gradačkom. Neznamo, da li će štajerski učitelji na te tečaje morati ići o svom trošku, kao što to n. p. naš novi zakon §. 101. zahtieva? Šta l' da bi na to rekli štajerski učitelji?

Natječaji.

— Za dva učiteljska mjesta na glav. učioni u Karlovcu. Plata 500 f. — Molbenice s dokaznicami upravljane na vis. kr. zem. vladu šalju se do 20. travnja t. g. veleč. g. Ivanu Mašeku, podarhidj. i župniku u Dubovcu (Karlovac).

— Za učitelja u Čerevića, žup. sriemske. Beriva: 300 f. plate, za orguljanje 30 f., za svaki sprovod 50 novč. — Molbenice s dokaznicami šalju se do 15. travnja t. g. veleč. gosp. A. Regenu, podarhidj. i žup. u Novom Slankamenu (Beška).

Listovnica.

G. D. K. u V. Primili smo, a uvrstit ćemo kad dodje na red.
G. M. Š. u M. U budućem broju.
Svoj ostaloj gg. dopisnikom: Uvrstit ćemo, nu strpite se malo.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 11. U Zagrebu, 10. travnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo
„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Mala uzorna gospodarstva kod pučkih škola.

Napisao Ž. Šug.

(Čitano u gl. skupštini „Hrv. pedagog. književnoga sbora".)

Kad se je radilo o tome, da bivše županije daljnju svrhu svojim glavnicam oprediele, zaključile su istim domoljubnim duhom nadahnute, posvetiti veći dio svojega imetka pučkoj obuci.

Tako učini i županija križevačka te zaključi, opredieliv polovicu svojega gibivoga imetka pučkim školam, zamoliti visoku vladu, da ustroji u povećih mjestih uz pučke škole uzorna seljačka gospodarstva.

Nuždа, da se naš puk u umnijem gospodarenju upućuje, općenito se priznaje, pa se osobito u novije vrieme sa svih strana svojski o tom nastoji, da se dade obuci u pučkih školah realistički pravac.

Liepim su nam primjerom takova nastojanja nove osnove čitanaka za pučke učione i za opetovnice, koje je pedagogijski sbor sastavio, i koje su po visokoj vladi odobrene.

Iz gledišta gospodarstvene obuke našega naraštaja na selih zaslužuju osobitu pozornost i njegu opetovnice. Tu se imade postaviti krov nad sgradom, koju je učitelj u redovitoj školi težkom mukom podignuo. Nebude li taj krov čvrst i solidan, propast će uslied vanjskih nepovoljnih upliva sgrada, ma bila i ona što većom pomnjom i trudom sagradjena.

Da budu opetovnice sbilja svojoj svrsi odgovarale, potrebito je, da bude sam učitelj u toliko gospodarstvu vješt, da bude znao prosuditi mane seljačkoga gospodarenja one okolice, gdje mu je djelokrug opredieljen, i da bude u stanju birati sredstva, kako bi podučavanjem povjerene si mladeži takove mane odklonio. Što pako učitelj mladeži tumači, treba da u koliko god može i pokazuje. Knjiga, dobrimi slikami providjena, biva shvatljivija i prije nam omili, nego li onakova bez slika. A može li biti ljepših slika za gospodarstvenu knjigu, nego što je sama narav; to jest gospodarstvo uredjeno prama onim načelom, koja se u knjizi tumače?!

Digitized by Google

Obćenita pravila ratarstva jesu doduše uviek jednaka; ali se ipak postupak mienja prama različitosti mjestnih okolnosti. Jedan te isti način gospodarenja može jednoga gospodara obogatiti a drugoga upropastiti. S toga se i nemogu gospodarstva u različitih okolicah urediti po jednom te istom kalupu. Razne okolnosti i odnošaji zahtievaju razno uredjenje gospodarstva.

Konačni uspjeh gospodarstva, to jest čisti prihod zavisi ponajviše o sretnom izboru izvorâ dohodka i valjanom biranju sredstvâ, kojimi se ovi izvori izcrpljuju; dakle od gospodarstvene osnove. Uz to se dakako i mehaničko provedenje jednom uglavljene osnove zanemariti nesmije.

Od opetovnica se nemože zahtievati, da se u njih mladići u toliko u gospodarstvu poduče, da bi mogli, stupiv u praktički život, iz obćenitoga tumačenja ono izabrati, što bi upravo trebali, da osnuju svoje gospodarstvo onako, kako bi bilo mjestnim odnošajem najprimjerenije. Želeći opetovnicami postići namienjenu jim svrhu, morati će učitelj uz tumačenje obćenitih pravila valjanoga gospodarstva mladićem tumačiti, kako se napose imade malo gospodarstvo urediti i rukovoditi u onoj okolici, gdje živu. Ova zadaća moći će se pako jedino onda podpuno riešiti, kad bude imao učitelj prilike, sam sebe u praktičnom gospodarenju uvježbati i ono, što iz knjige tumači, u naravi pokazivati, to pako bude moguće, kad bude imao uz školu malo uzorno gospodarstvo, uredjeno i rukovodjeno onako, kako bi to kod malih posjednika iste okolice biti moralo.

Na ovih nazorih osniva se s početka navedeni zaključak zastupstva križevačke županije.

Čuli smo prigovarati, da će malo koji učitelj imati toliko praktična znanja u gospodarstvu, da bi mogao njime onako upravljati kako treba. Drugi opet tvrde, da učitelj neima vremena baviti se uz školu i gospodarstvom, pa kad bi to i bilo, da bi se riedko koji našao, koji bi imao volje, da si naprti toliku brigu. —

Istina je, sav uspjeh tuj ovisi od učitelja sama. Nebude li on imao potrebite vještine, volje i uztrajnosti, to će postati iz uzornoga gospodarstva uzorni nesmisao, a mjesto da se gospodarstvenoj nauci put krči, učiniti će se nauka u očijuh puka smiešnom. Ta je okolnost sbilja vriedna, da se u nju što ozbiljnije zamislimo.

Vlada je zaključila uvesti u opetovnice i tumačenje gospodarstva, ona će se dakle svakako i brinuti, da se već u učiteljištih gospodarstvenomu znanju budućih učitelja položi valjan temelj. Dočim pako nitko nemisli, da se kod svake škole ustroji uzorno gospodarstvo, već samo u povećih mjestih, moći će se iz najvještijih učitelja birati za takove učione oni, koji će ka gospodarstvu pokazivati najviše volje. Početno uredjenje gospodarstva pako nebi se prepustilo samu učitelju, već bi mu se u pomoć pridielio izkusan vještak, koji bi mu išao na ruku, dok bi gospodarstvo došlo u normalni tečaj, a dalnje rukovodjenje bilo bi učitelju više ugodnom zabavom nego li teretom. Ovdje se negovori o velikom gospodarstvu, već o malom, koje bi imalo samo tolik obseg, kao što su posjedi bivših zadrugara, odciepivših se od svojih zadruga. Rukovodjenje takova gospo-

Digitized by Google

darstva nebi oduzimalo učitelju mnogo vremena, a uložen trud nagradio bi mu se dovoljno prihodom od gospodarstva, koj bi mu se prepustio uz obvezu, da kod uredjenja primljeni inventar uzdržaje u valjanom redu i da vodi točne račune o uspjesih gospodarstva.

Mnogi takodjer iztiču nehajnost našega seljačtva tvrdeć, da mu nebi bilo koristi od motrenja uzornoga gospodarstva; oni navadjaju, da imade seljak dosta prilike gledati bolje uredjena gospodarstva kod vlastele i župnikâ, pa se ipak po njih neravna.

Kad bi i sbilja sva vlastelinska i župnička gospodarstva uzorna bila, to se motrenjem istih nebi mogao svaki seljak okoristiti. On misli, da neimajuć tolika sredstva, nemože tako raditi, kao što vlastelin ili župnik. Ta misao pako proizlazi iz toga, što on neumije veće razmjere na manje svesti, pa to nije svaki put i moguće. Što se u velikih razmjerih vrlo dobro naplaćuje, može biti u malom skopčano sa gubitkom.

Posve drugčije bi bilo, kad bi seljak ili frekventant opetovnice vidio na primjer kod školskoga gospodarstva, koje nije veće od njegova, kako se uz nemogućnost uzdržavanja druge vozne marve, uprezaju krave, ili kako učitelj sije djetelinu na svojem polju, te marvu kod kuće hrani, mjesto, da mu ista na mršavih pašnjacih gladuje, pa da uz to više živeža proizvadja nego li seljak na istom ili još većem prostoru.

Treba nam takodjer uvažiti, da nam je puk upravo sada u nekom prelaznom stanju; on izstupljuje iz zadruga, na koje je kroz stoljeća priviknuo, u život, gdje se valja samostalno brinuti za svakdanji hljeb.

U zadruzi rukovodila je gospodarske poslove najmudrija glava u kući za sve ostale, a sad mora i najneizkusniji sam za sebe skrbiti. Ako se tuj osobito mladjemu naraštaju nebude praktičkom poukom priteklo u pomoć, biti će premnogo žrtva od nagloga razvrgnuća zadruga. Tko o tom sumnja, neka ide medju narod u siromašnijih okolicah, pa će se osvjedočiti na vlastite oči, da negovorimo bez razloga.

Uglaviv svrhu, koju mislimo postići malimi uzornimi gospodarstvi, navesti ćemo ovdje jedan primjer ob ustrojstvu takova gospodarstva.

Naš primjer temeljiti će se na obstojateljstvih vladajućih u okolici križevačkoj. Školsko gospodarstvo neka obsiže šest jutara oranice izuzam školskoga vrta, koji se i onako kod svake pučke škole nalaziti mora.

Za uredjenje takova gospodarstva zahtievat će se sliedeći trošak:

Tri krave, od kojih bi se dvie izmjenice za teglenje upotrebljivale .	240	for.
jedan željezni plug sa ornicami	25	„
jedna brana	15	„
jedna kola	80	„
Arnhoferova sječkarnica	45	„
orma i razno orudje, kao motike, lopate, sjekire i t. d.	25	„
razno sjemenje	30	„
u prvih dvijuh godina pripomoć za nabavu manjkajuće krme i za radne sile	340	„
Ukupno . .	800	for.

*

Digitized by Google

Trošak za nabavu zemljišta se ovdje neračuna, jer se predmnieva, da bi se našlo občina i patriotične vlastele, koja bi rado takova za obće dobro žrtvovala.

Poljska obhodnja bila bi u okolici križevačkoj n. pr. ova:

I. $^1/_2$ kukuruz, $^1/_4$ korun, $^1/_4$ blitva.

II. $^1/_2$ ječam, $^1/_2$ grahorica (za krmu), poslie $^1/_4$ proje, a $^1/_4$ repe.

III. $^1/_2$ djetelje, $^1/_2$ pšenice.

IV. djetelina.

V. $^1/_2$ pšenice, $^1/_2$ djeteline.

VI. $^1/_2$ grahorice, kašnje heljda, $^1/_2$ raž.

Ova obhodnja mogla bi se uz povoljne okolnosti za dvie, uz najnepovoljnije okolnosti pako za pet godina posve provesti.

Poslie provedenja obhodnje bio bi bruto-prihod od oranica:

Normalne ciene proizvoda		Vrst plodina	usijana površina	prihod po jutru				prihod ukupni				vriednost proizvoda					
				zrna	slame	gomolja	suhe krme	zrna	slame	gomolja	suhe krme	Zrna ili gomolja za hranu		Slame ili gomolja za krmu		Ukupno	
for.	nov.		jut.	vg.	ct.	vg.	ct.	vg.	ct.	vg.	ct.	for.	nov.	for.	nov.	for.	nov.
3	—	kukuruz	$^1/_2$	30	50	—	—	15	25	—	—	45	—	10	—	55	—
4	—	pšenica	1	14	30	—	—	14	30	—	—	56	—	12	—	68	—
2	80	ječam	$^1/_2$	18	22	—	—	9	11	—	—	25	20	4	40	29	60
3	—	raž	$^1/_2$	16	35	—	—	8	17	—	—	24	—	6	80	30	80
2	50	proja	$^1/_4$	20	28	—	—	5	7	—	—	12	50	2	80	15	30
2	50	heljda	$^1/_2$	12	20	—	—	6	10	—	—	15	—	4	—	19	—
3	—	grah	—	—	—	—	—	4	—	—	—	4	—	—	—	4	—
1	50	korun	$^1/_4$	—	—	160	—	—	—	40	—	60	—	—	—	60	—
—	30	blitve	$^1/_4$	—	—	300	—	—	—	75	—	—	—	22	50	22	50
—	30	repe	$^1/_4$	—	—	200	—	—	—	50	—	3	—	12	—	15	—
1	—	djetelje	2	—	—	—	50	—	—	—	100	—	—	100	—	100	—
1	—	grahorica	1	—	—	—	30	—	—	—	30	—	—	30	—	30	—
		Ukupno	7	—	—	—	—	—	—	—	—	244	70	204	50	449	20

Vriednost je slame ovdje uzeta u račun po 40 novč., a pljeva nije ni uzeta u obzir.

Ukupna usijana površina izkazuje se ovdje sa 7 jutara, dakle za jedno jutro više nego što imade oranica. To dolazi odtuda, što je obhodnja tako udešena, da se na polovici drugoga i polovici šestoga predjela u jednoj godini dobivaju dvie žetve; grah pako sadi se medju kukuruzom.

Navedeni brojevi, premda nisu ni najmanje prećerani, pokazuju, da se i na malom prostoru mnogo toga može proizvesti.

Uz hranu, koja bi bila dostatna za 5—6 odraslih osoba, proizvadjalo bi se tuj i toliko krme, da bi se 3 krave bez livada i paše kroz čitavu godinu u štali mogle valjano hraniti. Uz porabu nečisti iz zahoda proizvadjalo bi se toliko gnoja, da bi se zemljišta u plodovitosti dizati morala, a prirod bio bi za

Digitized by Google

koju godinu sigurno veći od onoga, kojega smo gori izkazali. Dohodak od čitava gospodarstva mogo bi se pako i znatno time povećati, kad bi se nasadile medje pojedinih poljskih čestica voćkami, kojih bi na 6 jutara moglo stajati bar jedna stotina, a da i najmanje obradjivanju ili rastu drugoga bilja nesmetaju. Uz to mogle bi se držati pčele i perad, a u kotcu mogla bi se svake godine odhraniti po dva krmka.

Neupuštajuć se za sada u potankosti, narisali smo ovdje malo uzorno gospodarstvo samo glavnimi crtami. Prispodobimo li njegove konture sa gospodarstvi naših seljaka, viditi ćemo goleme razlike.

Neima dvojbe, da bi osobito seljački naraštaj rado prianjao uz racionalnije gospodarenje, samo kad bi se mogao na vlastite oči o boljem osvjedočiti i kad bi se uvjerio, da je u stanju ono, što mu se za činiti preporučuje, sbilja i izvesti.

Duh vremena i nastavši odnošaji zahtievali su, da se zadruge razpanu. Naše zakonodavstvo pospješilo je ovaj raztvorbeni proces, pa mu je sada misliti na to, kako će puk, došavši u novu, nepoznatu mu struju, sretno izplivati.

Putopisne crtice s gornje Krajine.

(Napisao ih Dragutin Hirc.)

(Svršetak.)

Popev se natrag na pašnjak podjosmo dalje nad jezero Jezerce (Gradinsko jezero) u koje se Galovac ruši s tri slapa, od kojih je gornji do 12°, srednji 6 do 7°, a dolnji do 5° visok. Jezero je dugačko 344°, široko 183°. Za malo vremena ukaza nam se 1622° dugo a 323° široko jezero Kozjak, koje se pruža od juga prama sjeveru. Jezerce pada u Kozjak s dva poveća slapa. Medju Kozjakom i Jezercem uzdiže se poluotočić, koji je u savezu s glavicom Bilo. Ovdje leže ostanci neke gradine, gradjene u trokut od močika, a providjene bijahu, kako to Fras piše u svojoj topografiji, luknjami za topove. Koliko se spoznati može, bijaše ovo mjesto veoma utvrdjeno. Ime Galovac polazi od kapetana Gala, koj da se ovdje za turskih ratova odlikovao.

Jezero Kozjak, kako se vidi, najveće je, a prima dva potoka Rječicu i Matijaševac.

Na lievoj obali uz klisure uzdiže se mlin, a nedaleko piljana. Obale su jezera s ove strane strme i obrasle gustom šumom. S druge ti se strane uzdiže maleno selce. Da ciela ova prirodna krasota bude još krasnijom, proteže se sriedinom Kozjaka otočić dug 136°, 16° širok i 5° visok. Isti je otočić od močika, obrasao bujnom travom i sitnogoricom lieske i grabrovine.

Spustiv se do jezera, zovnu naš Mijat s druge strane krmilara, koj za malo dodje. Akoprem je Mijat vješt krmilar, to sjedjasmo ipak kao okamenjeni, jer da se i najmanje makneš, tonuo bi iz ovoga korita u 14° duboki Kozjak. Došav do obale podjosmo uzbrdice pram putničkoj kući, gradjenoj u švicarskom

Digitized by Google

slogu. Tu nam Mijat najprije potraži ključ kod čuvara, a mi se medjutim zabavljasmo promatranjem okolice, te razprostrv moj plašt mjesto stolnjaka, počesmo komadati frižku janjetinu uz kruh i krastavce; al što bijaše zlo, moradosmo piti vodu, jer nam vina još jučer nestalo bilo, a u ljeskovačkoj krčmi nebilo ga. Šta ćemo, za potrebu sladke su i divljake.

Upravo dojedosmo, kad nam Mijat donese ključe, te podjosmo u putničku kuću. U prvom je spratu ovelika soba, u kojoj se redaju u dva reda dugački stolovi i klupe. Sve četiri stiene obilježene su imeni onih posjetnika, koji Plitvice pohodiše. Našao sam ubilježeno i ime neumrloga i nezaboravnoga nam Frana Kurelca. Liepih domoljubnih misli ima tuj ubilježenih to u stihovih to u prozi, koje obuzeše dotičnika promatrajućega taj veličanstveni tvor prirode. Od ovdje t. j. s hodnika vidiš četiri jezera s padajućimi slapovi: Kozjak, Jezerce, Galovac i Vir.

Odpočinuv a ujedno zabilježiv i svoja imena, podjosmo viditi najveličanstveniji pojav — slap riečice Plitvice, od koje i jezerom ime. Od putničke kuće kreće put šumom, koja nam podavaše ugodan hlad, na drugu stranu Kozjaka, koj ovdje pada strašnim šumom u Milanovo jezero u dva razpršujuća se slapa. Milanovo jezero dugačko je po Sauchi 224°2′ a široko 100°. Ovdje ti se tekar otvara pravo kamenito stienje u raznoličnih prilika. Od zadnje kiše voda je stranom poremetila, a stranom i odnesla brvi, kojimi se na drugu stranu moglo, mimo omanje putničke kućice. Misleći, da je koja duša unutri, izpalismo nekoliko hitaca, al badava, ni traga ni glasa. Nevidjeti slap Plitvice, nebijaše nam ni na kraj pameti; pomozi si dakle kako znadeš. Nije preostalo drugo već pregaziti vodu, što i učinismo. Sad stojasmo na malenom poluotočiću, al ovdje voda duboka do vrata. Za kratko eto nas, kako nas majka rodila, te namještaj i vuci brv, koju voda poremetila. Težkom mukom dodjosmo preko. Od ovdje vodi put vratoloman uzbrdice; nu sve si to pripravan pretrpiti. Previjajuć se medju šikarom, dodjosmo do točke, odkud vidismo padajuće Milanovo jezero u Okrugljak dolnji (dug 124°, širok 66°), a ovo u Kaludjerevo jezero, dugo 150°, široko 34°. Sad skrenusmo na lievo i za dobre pol ure dodjosmo do Plitvice. G. Delić dopelja nas do točke uprav napram slapu, i tu prihvativ se jednom rukom za javorovu granu, a drugom za grič, da se nestrmoglavimo u strašnu dubljinu, gledasmo slap. Plitvica pada sa s.-zapadne strane u dva slapa niz stienu 40° visoku u Koranu, koja postaje izviruć iz zadnjega jezera — Novakovićeva Broda, te kod Karlovca utiče u Kupu. Koje zanimivosti, koje veličanstvenosti! toga prirodnoga prizora. Slapovi se spuštaju poput srebrnih trakova na dno, a od ovdje brza voda u Koranu. Svjetlina sunca čini cielu sliku čarobnijom, kad biseraste kapljice odsjevaju u milijun boja. Pero zapinje, rieči mi manjkaju, da opišem tu krasnu sliku. Putniče dodji i tuj gledaj!

Tri su momenta, koji slap označuju: množina vode, visina slapa i kut, pod kojim pada. Svim tim naša Plitvica obiluje. Evropa obiluje slapovi, koji Plitvicu visinom nadmašuju; kao: Marboré-slap u Pirenejih sa više slapića, od kojih jedan pada sa visine od 1250°; Staubbach u lauternenbrunnskoj dolini,

Digitized by Google

visok 900' i t. d.; ali sve su to ponajveć gorske bujice, koje ljeti presahnu, dočim to kod Plitvice nebiva; s toga se ponosimo, da nas je blaga majka priroda tim divnim tvorom obdarila, akoprem se premalo cieni.

G. Delić i Slavojević gledahu zadubljeni Plitvicu, a ja upotriebih tu sgodu, te počeh malo prekapati po pećini, te sam sabrao krasnu vrst puža Helix Croaticus i Pomatias Croaticus. Baciv još nekoliko pogleda, počesmo se vraćati istim putem pram Kozjaku.

Uzput sastasmo kola sa dva gospodina, koji dolažahu iz Plaškoga. Pošto je cesta tuj toli grda, pomogosmo pomenutoj gospodi: dva držeć kola, a jedan konja. Kad dodjosmo do mjesta, gdje Kozjak u Milanovo jezero pada, savjetovàsmo gospodi, da kola ostave, a vodu pregaze. Nu oni hotijahu u kolih doći do putničke kuće. U kola sjedne g. Delić, Slavojević i kočijaš. Ja sam se medjutim bavio sabiranjem pužića Pupa avenacea, Helix Croaticus i lovljenjem guščerica.

Al' eno zla! ovim puče u vodi klin. Konj potegne prednja kolesa, a zadnja s g. Delićem i onom dvojicom pod vodu. Voda poče nositi sieno, kabanice, jastuke, čuturu itd. Jedan hvataj ovo, drugi ono, treći pazi, da voda štogod neodnese. Nas troje brzo pregazi vodu, da im pomognemo. Kolesa ugrezla duboko u koturine, te nas stajalo mnogo truda, dok ih izvukosmo. Ostaviv kola, podjoše s nami sve do onoga pašnjaka nad Galovcem, odkud mogoše vidjeti već spomenutih 7 jezera. Izmučeni i utrudjeni pustismo se na travu u hlad, koju nam lieska i glog podavahu.

Isti mi nije najvećma godio; s toga podjoh nekoliko koraka uzbrdice, te sjedoh na stari truli panj medju bukve. Hladovina, koju je pratilo lahorenje povjetarca igrajućega se lišćem i vlaćem, upravo mi je godila. Krasno li je tuj, dà, prekrasna je mila nam domovina. Nebo čisto, kao riblje oko. Daleko na kraju obzora, nježnom maglenom koprenom obastrta, uzdiže ti se ponosno kukasta i zubata Gola Plješivica 5217' nad površinu morsku, a znamenita radi krasnoga vidika i obilne alpinske cvjetane (flore). Misli su mi letile kojekuda, njih mi barma nitko zaustaviti nemože. Koje ugodnosti, koje sladjahnosti, kad se čovjek nakon godišnjega truda u školi dočepa toli ugodna danka!

Svuda mir i tišina. Neima tuj miloga skladanja slavuljeva ili ugodna pjevanja bud koje pjevice. Sve je tiho, sve je mirno. Ista cvjetana od silne je vrućine obumrla. Gdje neima cvieta, koji bi svoje sladjahne medovnice vienčića raztvorio, tuj ti neleprče leptirić, niti zuji kukčić letimice. Tajinstvenu ovu tišinu, koja tuj vlada, jedino ti prekida šum i romon brzajućih i padajućih slapova, štropot mlina, svirka dvojka — toga miloga sopila krajišnikova — uz blejanje ovaca ili meketanje koza. Kadšto čuješ cvrkut cvrčka uz dosadno čegrtanje butastih skakavaca. Liepo li prispodobi Plitvice naš akademik P. Matković: „Plitvice su u obće sličica onoga divnoga i veličanstvenoga prizora u sjevernoj Americi, naime pet velikih stupnjevinastih jezera, s kojih izlazi sv. Lovrinac.“ (Râd akademije knj. XX. str. 24.).

Kod Galovca se razstadosmo s gg. suputnici, te podjosmo s čuvstvom zadovoljstva i ugodne uspomene pram jezeru Proščanskomu, gdje naš

Digitized by Google

čamac ostavismo. Uzput se namjerio Slavojević na liep ogled vapnenca, na kom grabrov list odtisnut bijaše. Vapnenac, koj ovo gorje sastavlja, spada krednatim vapnencem, a na ukaminah vrlo je siromašan. Odtiskom ribljim ni traga, usupor pun je Hippurita izumrlih za dobe predpotopne, te nosi od njih i ime hippuritni vapnenac.

Sunce, upiruće se svojimi traci, ponekle nam veslanje otežćavalo. Bilo je oko dva sata, kad prispjesmo u Ljeskovac. Gospodin Jelovac liepo nas počastio, te si brkove baš ljudski omastismo sladjanimi pastrvami. Bilo ih devetero na pladnju. Buduć je voda u jezerih bistra, a tlo puno koturina, to ima u svih dostatno tih liepih riba i to onih, koje Niemac zove Bach- ili Steinforelle, a Latin Trutta fario. Mnogi se mieša, te misli, da je to glavatica (Lachsforelle, Trutta trutta). Pastrva ima u Plitvicah od 8—10 funti, dapače me uvjeravaše g. Jelovac, da ih ima i sa 20 funti, ali te da su riedke. Oprostiv se g. Jelovcem i krasnimi jezeri, krenusmo u 3½ iz Ljeskovca, a u 6 sati prispjesmo u Vrhovine. Zahvaliv se g. Deliću na osobitoj požrtvovnosti i prijateljstvu, podjosmo pješke u Otočac, kamo u 9 sati prispjesmo.

7. sam se rujna povezao do Brloga, pun ponosa, a zašto — jer me vozio neki seljak iz Senja imenom Zrinjski. Na dan male Gospoje ostao sam u Brlogu, a u sriedu krenuo sam gorom Škamnicom put Brinja. Sad mi bijaše put mnogo ugodniji, jer sam sastajao množinu ljudi, koji su na Krasno hodočastili. U Brinju sam saznao, da g. Pavlović, trgovac i obće poznati rodoljub, odlazi u Ogulin, s toga nepočasiv časka odpeljah se do Križpolja. Isti me gospodin vrlo gostoljubivo primi, a u dva sata krenusmo na put. Provezav se liepimi Jezeranami, mrkom i divljom vel. Kapelom, te nekoč slavnimi Modrušami, dodjosmo u pol 4 u Munjavu (Josipdol). Ovdje morao sam ostati, da još jedno i to zadnje za ovaj put zoologičko pitanje riešim. Munjavom protiče potok istoga imena, a živi u njem vrst ribe Telestes polylepis, a narod ju zove, kao što sam čuo, svjetlica. Buduć je bilo još za dana, najmio sam nekoga kovačkoga dječka, koj se ribarijom bavi, te podjosmo k vodi. Za kratko ulovi 4 komada riba, te me upita, jesu li to prave, nu to bijaše vrst klena (Squalius cephalus). Poslie uhvatismo 4 komada svjetlica, 5 kom. Phoxinus laevis i 1 kom. brkana (Cobitis barbatula).

Svjetlica (Telestes polylepis) naraste do 4¼", hrbta je tamno siva i ocalasto se prelievajućega, postrance je i po trbuhu srebrnasta. Ova riba živi i u Dobri i Mriežnici.

Krasna je ribica i zlatica (Phoxinus laevis). Hrbta je maslinkasto zelena, postrance zeleno-žuta, kovna sjaja, ustijuh rumenastih, grla biela, trbuha jarko crvena, plitva žutih. Od očiju do repa teče zlatasta pruga. Naraste 3½ riedko 4". Isti me je dječak uvjeravao, da ih prije nekoliko dana mnogo više bilo i da nezna kamo su; nu ja se na brzo dosjetih. Zadnjih bo dana pripeče sunce, a iste zlatice mienjaju za velike vrućine prebivalište, te se povuku bliže k vodostaji (pramišću, ušću). U istoj riečici živi i pastrva, debeloglavi peš ili glavoč (Gobio vulgaris) i spomenuti brkan. To je druga vrst čikova ili piškora,

Digitized by Google

te bijaše dosele nepoznat u našoj fauni, s toga si laskam, da sam ga ja prvi našao. —

10. rujna krenuh pješke iz Munjave put Ogulina, kamo sam za 2 ure prispjeo. Na povratku bijah najboljma obterećen, jer što sam god sabrao, ponesoh sa sobom. Na ledjih kišobran, a na njem težki kovčeg napunjen samogradskom sigom, plitvičkim močikom i kojećim, preko lieva ramena jedna torba a u njoj dvie staklenke s ribami; na desnom ramenu druga torba, u njoj potrebite sprave, a o vratu tok s pištoljom. Da je bio gdje svjetlopisac, smiešnu bi bio sliku shvatio — sliku pravcata Robinsona.

Točno u 12 sati podjoh parovozom iz Ogulina, a u 3 sata nadjem se u Karlovcu. Ovdje prisjednu dva Ličanina, jedan je od njih išao u bolnicu, te u coupéu sjedjasmo sučelice. Ljubezni čitatelju! da ti je bilo vidjeti, približujuć se k Jaski, kojim žalostnim srdcem i u čudu promatrahu obojica ona jata bielih gusaka i tučnih purana, vitoroge volove i liepe muzare, plodne njive i bujne pašnjake. Naočice mogao si opaziti, da im tuga pritišće junačke grudi, te pustiše kadšto težki uzdisaj; a kako i ne, doći s kamenita mora u rajske predjele.

Pa što misliš, bili on pustio kršnu i dičnu Liku, da mu podaš ove okolice; bi — ali samo onda, ako bi svoju Liku sa sobom uzeti mogao. Ljubi li svoj dom? —

Čim odmakosmo od Zdenčine, pokaza nam se bieli i krasni Zagreb, a u 5 sati nadjosmo se u njem i medju svojimi. —

Završujem. Ja bih bio mogao cieli putopis sastaviti samo s prirodopisnoga gledišta; nu da stvar bude jaklenijom i sočnijom, primjesio i upleo sam uz strogu prirodopisnu radnju i zabavice. Koliko mi pako radnja vriedi i koliko sam njom pojedincu ugodio, sudi svaki sam.

Tečajem cieloga opisa lebdila mi pred očima poznata svojstva dobra putopisa: točnost, pažnja i vjerodostojnost, koja imadu riesiti svakoga, a napose izpitivaoca prirode.

Iskrena rieč.

„Freie p. Bl.“ donose članak iz „Fr. Volksblatta“, u kom izpustivši ostala, ovako čitam: „Uvedenje obće obranbene dužnosti odobrava svaki, komu je do sreće i dobrobiti domovine. Pojedinci se kad i kad pojavljuju, tražeći iznimku za učitelje, što nekako čudnovato zvuči. Opetovano izlaze na javu muževi, tražeći, da bude učitelj oslobodjen od te dužnosti; a time misle doskočiti pomanjkanju učitelja.

Na radost našu, o tom nenastoje učiteljski kruzi. Učiteljstvo dobro znade, da ga ništa nemože tako odtudjiti narodu, kao oslobodjenje, kao iznimka od te dužnosti. Učitelj kao uzgojitelj, prijatelj i savjetnik obćini, nesmije biti izuzet od nijedne dužnosti, ako hoće, da bude obćinarom u pravom smislu. — Obrana svete zemlje, u kojoj je ugledao svietlo božje, ima mu biti sveta dužnost, ako hoće biti štovanim i čestitim sugradjanom. Zar bi on mogao gledati u času

Digitized by Google

najveće opasnosti, najveće pogibelji, kako ostali sugradjani brane svetu zemlju, sveti dom? I njega veže ljubav njegovih otaca. Zemlja, u kojoj je sproveo mladost, u kojoj živi i sluša sladke glase materinskoga jezika, i njemu je mila i draga; pak baš zato će i on u čas pogibelji, oduševljeno hvatati mač, te s ostalimi sugradjani nastojati svladati neprijatelja.

Osim ove gradjanske dužnosti ima on i zvaničnu dužnost. On naime mora u srdca svojih učenika usadjivati narodni ponos i ljubav prema domovini. Opisujuć im krasote i divote domovine, pripovjedajuć im junačka djela njihovih predja, koji krv svoju prolievahu i život žrtvovahu za domovinu, uči ih ljubiti mili dom i nasljedovati predje svoje.

Muž dakle, koj ima žarom i rječitošću sve to učiti i tumačiti djeci svojoj, da poput žene sjedi u zapećku, kad ostali sugradjani izadjoše braniti zemlju i dom. Pravom bi rekli: da je učitelj junačina jezikom.

Oslobodiv se obće te dužnosti izgubio bi mnogo od svoga štovanja, a tim bi opet i škola mnogo kvarovala.

Učitelj živući medju narodom i od naroda, nesmije se od njega odieliti u ničem, nigdje i nikada. Njemu je raditi s narodom za narod. I on je član i karika naroda."

Tako dakle pomenuti list, a meni je izjaviti, da će mnogi, pročitav ove redke, reći: eto, taj brani nešto nova, nečuvena! Nu nije tako; ja nisam tomu dorasao, a i I. učit. skupština je o tom svoje rekla medju „pravi" rezolucijom: „učitelji kao takovi neka budu slobodni od presentne vojničke dužnosti."

Meni je ovdje osobito naglasiti, da pomenuti list neizuzimlje učitelja od nijedne dužnosti, dakle i dosljedno neuzkraćuje mu ni ikoje pravo. Liepo pomenuti list to priznaje, gdje veli: „učitelj živi medju narodom i od naroda, pa mu je s toga raditi s narodom za narod.

Rekoh, da je dužnost svakoga od nas raditi svagda i svagdje za napredak i korist naroda a tim više naobraženoga i inteligentnoga sina domovine. A medju ove brojim ja i pučkoga učitelja. I on hoće i može raditi, ako ničim, a ono riečju, dobrim savjetom na korist obćine, u kojoj živi, u kojoj mu njegova skromna i tiha radionica. I on kao član naroda, noseći s ostalimi prema svomu dohodku terete, hoće da se i njemu bar prizna neko pravo; hoće on to tim više, što je žalibože sve donekle imao lih dužnosti, a nikakovih prava.

Mnogi i nehotice onako od navade nemogu nikako pojmiti, da učitelj dodje do prava, što ga drugi njegovi sugradjani uživaju. Nekadanji školnik nekako mnogim još u pameti, pa im se hoće i sada ostati kod starine.

To se obistinilo kod mnogih sgoda, a naročito kod izbora obćinskih odbora. Mnogi, koji su onako ljudi od upliva, koji su mogli predložiti i nagovoriti, da bude učitelj izabran, nisu to učinili, veleć: „učitelju se baviti školom, a za drugo neka ga glava neboli." Čuli smo, gdje se reklo: „učitelj i odbornik to se nikako neda složiti." Dapače čitali smo u ovom vriednom listu medju raznicami, da su u nekoj obćini izbrisali učitelja iz listine birača, pa da je on, prituživ se županiji, dobio odluku, u kojoj se veli: da učitelju kao obćinaru pri-

Digitized by Google

padniku i uživatelju s posjedom skopčane prebende, na kojoj on stalno prebiva, pripada aktivno i pasivno pravo izbora u općini onim istim pravom, kao što to pravo uživaju gg. župnici.

Za čudo je dakle, da neki priuštaju učitelju rad lih medju četiri zida, a za ostalo neka ga glava neboli. Znadu nabrojiti dužnosti njegove, izpuštajuć mu prava. Žalostno je, da je mnogi, koji je tek za nuždu nešto naučio, prije uvršten medju inteligenciju, nego učitelj kao uzgojitelj naroda, komu je vazda napredovati. Pa ako već nemože biti zastupnikom na saboru, jer bi morao dotle školu zatvoriti, to može biti bar obć. zastupnikom.

Učitelj živi medju narodom, zna njegove potrebe, pa s toga može ako ničim, a to bar prijateljnom besjedom savjetovati. Tako čedno mjesto, pak mu ga ipak mnogi nepriušta! — Ala liepe i mile mi rieči „prosvjeta“, a njezinu širitelju — učitelju, neki odkrojiše zadnje mjesto!

Novi školski zakon daje glas i mjesto učitelju u šk. odboru, a zar nebi praktično i shodno bilo, da je bar po jedan, uzmimo i dopuštamo najstariji u svakoj općini obć. odbornikom, koj bi mnogo toga, što će šk. odbor predlagati po zakonu, razjasnio i zagovarao.

Nu što da nabrajam Jeremiade onako u tutanj. Rieč je u nas: ide vrieme nosi breme. Sve na bolje okreće, pa će i u tom biti bolje. A dotle: strpljen, spasen, što bih ja svakomu od učitelja sto puta na dan opetovao.

Svjestan učitelj, premda ga to boli, raditi će ipak uzprkos takovu klasifikovanju prilježno, braneć vazda svoje pravo kao čovjek i gradjanin. A tako će prisiliti protivnike, da ga sve više štuju i neodriču mu prava, koja i oni uživaju.

Još mi je napomenuti, da su dični virovitičani izabrali dvojicu učitelja u zastupstvo i neke druge općine, pa im ovi doista služe na čast.

A pod konac mi je još i to reći, da je svatko uvidio, da su me na početku navedene rieči njem. lista potaknule, da sam ovih nekoliko redaka napisao na obranu prava gradjanskoga, koje se jamačno i učiteljstvu nemože zanijekati.

—a—, školnik.

Plata učitelju kao orguljašu.

Moram odmah na početku ovoga svoga članka iskreno izpovjediti, da se nisam lako odvažio, da ga pišem.

Dan danas sviet bo je čudne ćudi i misli, kad se o tom radi, da se nam učiteljem trudno zasluženi rad bar onako nagradi, kako to i svaki drugi za sebe traži, pak većinom i zadobije, — kao da smo mi učitelji kakova vrhunaravna bića, ter kao takova, da živimo o i u idealih.

Nu kad sam se s nekojimi o stvarci toj, o kojoj kanim ovdje nešto reći, porazgovorio, bodnuše me, veleć: piši, tiče se naše kože.

Indi. Po smislu našega novoga škol. zakona, naročito pak §. 124. imati će i nadalje učitelj obnašati i orguljašku službu.

Digitized by Google

U tom se §. o toj, po mojem sudu bar, dosta važnoj i tegotnoj obvezanosti ništa dalje nedetaljira, premda znamo, da učitelji, kao orguljaši stoje po toj službi u raznom odnošaju to prama crkvi, u kojoj orguljaju, to prama dotičnomu puku. Imade, hoću tim da rečem, mjesta ili parohija, gdje u ime orguljanja učitelj dobiva iz crkvene pjeneznice plaću; imade ih, gdje ga u to ime puk napose plaća ili novcem, ili drugim kakovim berivom; imade napokon i takovih, gdje nit što dobiva od crkve, niti od puka.

Istina po smislu §§. 134. i 135. dalo bi se razumjeti, da se učiteljem, koji jur kakovu remuneraciju uživaju, neće ista moći oduzeti; ali to se ondje dosta jasno gledom na orguljašku službu neiztiče, pak upravo zato mogao bi se poroditi metež i smutnja, po kojih bi, bojim se, samo učitelj mogao proći kratkih rukava.

To glede ovih, a što će biti s onimi, koji i dosad u ime orguljanja ništa nedobivahu?

Zar su nam nove plaće tako obilno normirane, da to lasno priegorimo? Zar se to neprotivi pravednosti?

Na to žele mnogi jasan odgovor.

Ja velim, jednake dužnosti, jednaka i plaća; to je pravo, Bogu drago.

To je jedno; drugo imam nešto napomenuti glede pokopa i mrtvačkih misa.

Upravo, jer pogrebi i requiemi učiteljem mnogo školskoga vremena otimlju, a zimi kadšto i cielo predpodne raztepu, te su tako na obću štetu po obuku i napredak školske mladeži, bilo je jurve raznih glasova o tom.

Pojavila se bila i na našoj I. obćoj učit. skupštini stranka, koja je zahtievala upravo s toga gledišta, a ne kako su mnogi vikali radi emancipacije, da se pače učiteljem oduzme orguljaška služba.

Ja, koj stojim na stanovištu, na kojem je jamačno i vis. naš sabor, stvarajuć §. 124., stojao, nisam zato; jer se to faktično izvesti neda. Zamislimo se samó malo, gdje da nadjemo, tako rekuć prieko noći, toliko orguljaša; tko će jih plaćati? Zar bi ovi i htjeli, kad bi jih i bilo, službovati za kakovih 50 for.?

Što se pako gubitka vremena tiče, dade se, gdje je sloge med župnikom i učiteljem, a treba svakako i u buduće da je bude, poći srednjim putem, koj je uviek najbolji.

Usvajajuć dakle iz sve duše upitni §. samo želim, da se on u provedbenih vladinih naredbah točno i jasno motivira; jer je to najpouzdaniji bedem po siromaha učitelja, što je crno na bielom.

Ima bo i u tom obziru mnogi učitelj po koju trpiku progutnuti. Ima naime župa, gdje se učitelj za svaki pokop naposeb ima sa župljanom pogadjati, te uzimlje od 2—5 for., osobito, ako je s njegovom funkcijom spojeno tako zvano „izpričavanje“ ili „naricanje“, koje je, mimogred budi rečeno, još od poganske dobe nekakav zaostatak; drugdje je normirana taksa od tek 20—50 nov. a. v., tako su isto i pjevane mrtvačke mise taksirane obično od 30—50 nov.

Ja mislim, da je ta neurednost skroz neosnovana i nepravedna negdje po puk, negdje i više po učitelja.

Digitized by Google

I ovdje bi se morao naći srednji put, te naredbom, osim onih mîsa, koje su alterijami utemeljene, utvrditi tako, da učitelj posvuda kako od mise, tako i pogreba može i smije brati po 1 for. Komu se to previše čini, a on neka nezove učitelja k sebi, ta i onako to samo na veći luksus i pompu smiera; učitelj će pak znati vrieme dobro upotriebiti.

Protivnik pak znaj, da je ova služba zimi i s pogibelju zdravlja, kadšto i života skopčana, i da bi mnogi od nas i pet forinta rado platio, da nemora na pogreb, a ono ipak župljanu nemože zahtjeva i molbe odbiti, da si nenavuče nezahvalnosti. Ja pako velim od svoje strane, ako su gg. župnici mogli svoje takse za tihe mise od 30 nov. povisiti na 50, da to mogu i učitelji tražiti, a da jim se neće predbaciti moći, da gledaju narod oglobiti. I ovo budi bez zamjere.

Ja svoju rekoh, do braće je, da manjkavo nadopune u našem milom „Napredku“, koj rado takovim našim tegobam mjesta ustupljuje i rane lieči; a neće ni samoj našoj brižnoj vis. kr. zem. vladi biti zazorno, da ovakovim putem i načinom dozna za nedostatke, da jim tako laglje uztuka pronadje, što se mi i u ovom predmetu podpuno nadamo.

Non quis, sed quid!

Dopisi.

Dobrovoljni prinesci za učila učione u Miholjcu. Izvolite velecienjeni g. uredniče i viesti iz zabitnoga Miholjca širom mile nam domovine razglasiti. Kopač bez motike — kao učitelj bez valjanih učila nemože, reć bi, ništa uraditi. Dobra učila tako su nuždna, tako neobhodno potrebita za valjanu obuku, kao što je potrebno bilju svjetlo i toplina; jer znamo, da ako jedno ili drugo manjka, bilje uspjevati nemože. Badava govoriti djetetu ob otrovnih bilinah, ob kretanju zemlje okolo sunca, ako neimaš pri ruci slike za prirodpisnu obuku i tellurium; sve bo će ostati tamnom zagonetkom. Djetinja mašta utvara si razne stvari u raznih slikah; poznate stvari kao n. pr. psa i vuka lasnije će biti prispodobiti, jer psa diete poznaje. Ako bi pako govorio o lavu, može si ga diete predstaviti kano vola. O koliku radost i veselje prouzročimo djetetu, kad mu sve zorno predstavljamo! Da je to istina, netreba dokazivati, jer se može svaki u djetinju dobu zamisliti. No sada na stvar. Ja sam polučio učit. mjesto u Miholjcu 1872. godine. Učevna soba malena, zapuštena da nemože gorje. Župa miholječka borme dosta napučena, jer imade 300 šk. sposobnjaka. A učitelja?! slovom: jednoga. (Tuj će imati novi šk. zakon dosta posla.) Prevriedni i prerevni naš kot. predstojnik g. August Vidale brini se i nastoji svakom sgodom, da učione križevačkoga kotara procvatu, da se potrebiti ugled učiteljem uzčuva, da se šk. sgrade u redu drže, pa je tako i miholječku učevnu sobu dao povećati. (Dao Bog, da se sva g. kot. sudci u diku našega kotara ugledaju te ga sliede.) Ali što je to za toliki broj šk. sposobnjaka! Još trebamo tri učit. sile!! Istina šk. soba bila priredjena onako, kao što se pristoji. Ali gole stiene

Digitized by Google

nemogu djetetu pokazati ono, što je nuždno. U tom se jadu dosjetih, da bi valjalo župljanom nekim načinom predočiti sreću njihove djece, pak ih zamoliti, da nose na žrtvenik prosvjete dobrovoljne darove. Tko veseliji od učitelja, kad mu sve podje za rukom. Živili župljani miholječki! Živio g. kotarski predstojnik A. Vidale!!

Sada vas g. uredniče molim, da imena darovatelja u svom cienjenom listu objelodaniti izvolite, a ta su sliedeća:

Veleč. g. Vjenceslav Belošić, vitez reda Fr. Josipa, darova za nabavu učila 30 f. 90 n. Gosp. Slavoljub pl. Bujanović 10 f., g. Lovro Miklečić, nadzornik učione, 6 f.; g. Fišer 3 f.; g. Worowanski 2 f. i uru; Šamuga Gašpar 3 f.; Blažaić Gjuro 3 for.; Blažaić Anka, supruga Gjure, 2 f.; Regina Wimmer 1 f.; Vuković Luka 1 f. 50 n.; Kapoš Ivan 1 f. 50 n.; Vršak Blaž 1 f.; Peklić Blaž 1 f.; Bertolom Ivan 4 f.; Šantić Janko 60 n.; Blazina Gjuro 1 f.; Bartok Martin 2 f.; Margalić Martin 2 f.; Margalić Gjuro 1 f.; Kapaš Grga 1 f. 50 n.; Kapaš Mirko 40 n.; Posud Blaž 1 f.; Kamenjak Ivo 1 f.; Dijačić Tomo 1 for.; Miklečić Mato 1 for.; Burdić Rok 40 n.; Baćani 1 f.; Huzjak Gjuro 1 for.; Huzjak Mirko 1 f. 20 n.; Gabor Vid 1 f.; Kamenjak Mato 1 f.; Kolar Gjuro 1 f.; Vukoić Joso 1 f.; Pavlović Mirko 1 f.; Kelek Blaž 1 f.; Kurpez Blaž 1 f.; Srblinović Joso 1 f.; Filipan Stj. 50 n.; Picig Valent 40 n.; Vuković Mirko 34 n.; Kamenjak Mirko 30 n.; Srblinović Anka 1 f.; Sprovodi 4 for. —

Od tih novaca kupljena su liepa učila i dobre knjige.

U Miholjcu, 21. ožujka 1875.

Mijo Špoljar, uč. miholječki.

Zapisnik

III. glavne skupštine „Hrv. ped.-knjiž. sbora“, držane dne 24. ožujka 1875.

I. Predsjednik, Skender Fabković, pozdravi skupštinare, osobito one, koji su s daleka puta na skupštinu došli, srdačnom dobrodošlicom.

II. Tajnik, Tomislav Ivkanec, pročita izvješće o djelovanju upravlj. odbora tečajem upravne godine 1874. U tom izvještaju napomenu, kako je toga baš ove godine dosta bilo, što je milocut i darežljivost koli vanjskoga učiteljstva, toli ostalih prijatelja školstva zaobrtilo, te pozornost od Sbora odvraćalo; napomenu medju ostalim saborsko razpravljanje o novom šk. zakonu, što ga svekoliko hrv. učiteljstvo željno izgleda, kô ozebao sunce, — zatim II. obću hrv. učit. skupštinu, koju je hrv. učiteljstvo takodjer s radošću pozdravilo, itd. Nu uzprkos svemu tomu bijaše djelovanje upravlj. odbora tečajem ove godine ipak sasvim povoljno. Glavna briga i skrb bijaše odboru, da umanji družtveni dug, a uzdigne imovinu, pa je s toga smišljao na svaku ruku, kako da družtveni spisi što veću prodju u narodu nadju, te je svim našim književnicima uz povoljne uslove predao družtvenu nakladninu na komisiju, i tako je nade, da će se doskora razpačati družtveni spisi, u kojih leži veliki novac.

Nadalje spomenu, kako je odbor vrlo povoljan rezultat postigao svojimi glasili: „Napredkom“ i „Smiljem“, a što se ostaloga književnoga rada za ovu godinu tiče, izdao je vrlo popularno pisanu knjigu: „Pogled u lučbu“,

Digitized by Google

koju su svi članovi dobili, a pod tiskom se nalazi: „Statistika hrvatskoga školstva“, koja će svakomu učitelju, a i svim prijateljem školstva dobro doći.

Upravlj. odbor gojeć bratinsku ljubav i uzajemnost s ostalimi slavenskimi učenimi i književnimi družtvi umnožio je i ove godine družtv. knjižnicu liepim brojem raznovrstnih knjiga, dobivenih od češke matice, srbskoga učenoga družtva, slovenske matice u Ljubljani i u sv. Martinu Turčanskom itd. Osim toga pribavio je takodjer i ove godine množinu knjiga od svih domaćih i inih slavenskih knjiž. družtva za najbolje pripravnike posljednjega tečaja na svih jugoslavenskih učiteljištih. Zatim je od vis. kr. zem. vlade izvojštio, da će trojica najboljih pripravnika posljednjega tečaja u Zagrebu i jedan u Djakovu koncem svake godine dobivati po 30 for., da im.učit. sborovi za ote novce nabave poučnih i znanstvenih knjiga za njihovu dalnju naobrazbu.

Pošto je vis. kr. zem. vlada u sporazumljenju s vis. c. kr. voj. zapovjedničtvom izručila i povjerila izradjivanje novih čitanaka hrv. ped. knjiž. sboru, to je ovaj odmah pozvao svekoliko hrv. učiteljstvo, a i sve naše ostale književnike i pjesnike, da svoje umne plodove, prikladne za čitanke pučkih škola što skorije Sboru pošalju. Pa tako je nade, da će se već buduće školske godine u škole uvesti nova „Početnica“ i „Čitanka za drugi razred.“

Nadalje spomenu, da je Sbor bio po dvojici svojih članova na petrinjskoj skupštini zastupan, pa nabrojiv jošte sijaset administrativnih poslova, što ih je odbor tečajem ove godine obavio, napomenu, da je Sbor dobio bezplatno u Kukovićevoj kući stan, sastojeći iz trijuh soba, kamo se je svojimi sbirkami već i preselio.

Pri svrsi jošte progovori žalobno slovo nad smrću prevriednih članova: Frana Kurelca, Živka Vukasovića i Dragojle Jarnevićeve, u kojih je izgubio Sbor revne i vrle članove i podupiratelje, a školstvo marljive pisce i pregaoce.

Skupštinari se u znak štovanja dignuše i uzkliknuše: „Slava im“.

III. Blagajnik Ante Irgolić pročita izviešće o družtvenoj imovini. Po tom izviešću ima gotovine u hrv.-slavon. razteretnicah te u štedionici 1.028 f. 37 nov., a razpoloživih novaca ostalo je 159 for. 53 nov., neračunajuć ovamo družtvenu nakladninu, koja vriedi preko 2000 for. — U revizionalni odbor izabrani su gg. Janko Tomić i Gjuro Ester, da račune pregledaju i odobre.

IV. Zaključeno bje, da se urednikom „Napredka“ i „Smilja“, kao što i odpravniku „Napredka“ i blagajniku čisti prihod ovih listova kao nagrada za njihov trud razdieli.

V. Na predlog g. Iv. Filipovića nabavit će se Wertheimova kasa, u kojoj će se vriednostni papiri čuvati.

VI. Čitana je osnova redovitoga člana Ž. Šuga, kako da se urede mala uzorna gospodarstva uz pučke škole. Osnova bje prihvaćena i zaključeno, da se vis. zem. vladi podnese na uvaženje uz sliedeću rezoluciju:

Pedagogijski sbor drži, da bi se podučavanje u praktičnom gospodarstvu u opetovnicah znatno olahkotilo, kad bi uz školu bilo i malo uzorno gospodarstvo; s toga moli vis. zem. vladu, da bi uzračila obzir uzeti na zaključak, stvoren u tom pogledu sl. županijom križevačkom, pa shodne korake učiniti, da se u povećih mjestih uz pučke škole urede mala uzorna gospodarstva.

VII. Čitan je predlog, što ga stavlja upravlj. odbor: „Ustanove, po kojih bi valjalo graditi pučke škole, da budu odgovarale ne samo pedagogijsko-didaktičnim, već i zdravstvenim zahtjevom.“

Predlog prihvaća skupština, te će se u „Napredku“ tiskati i podnieti vladi na uvaženje.

Digitized by Google

VIII. Čitano je predavanje od redovitoga člana Mijata Stojanovića: „Recimo koju o estetičnoj naobrazbi i uzgoju u pučkoj školi.“ — To predavanje tiskat će se takodjer u družtvenom glasilu „Napredku“.

IX. Na predlog Janka Tomića zaključi skupština umolit vis. zem. vladu, da kod izradbe provedbenih naredaba do sada obstojeću lokaciju i u pučkoj školi dokine.

X. Na predlog Iv. Filipovića umolit će Sbor vis. zem. vladu, da sastavi odbor iz praktičnih strukovnjaka, t. j. iz učitelja gradjanskih, gradskih i seoskih škola, i da mu dade pregledati sve naukovne osnove prije, nego će ih zem. školskomu vieću na konačno odobrenje podastrti.

XI. Pošto se je družtveni tajnik, Tomislav Ivkanec, na tajničkoj časti, koju 3 godine obavlja, zahvalio, izabra skupština za zamjenika mu Gjuru Kutena.

XII. G. Tomić izruča članovom „Zadruge“, koji su ujedno članovi Sbora, u ime rodbine vrle pokojnice — Dragojle Jarnevićeve — pismo, kojim se po želji pokojnice ostavlja njen dnevnik, što ga je od svoje mladosti vodila i inih pisama, sve u rukopisu, učit. Zadruzi, nu pod tim uvjetom, da se prije 10 godina otvoriti i objelodaniti nesmije. Predsjednik „Zadruge“, Tomislav Ivkanec, pročitav pismo, primi zapečaćen zamotak, a skupština se sjeti zahvalnošću vriedne pokojnice.

U Zagrebu, 24. ožujka 1875.

Predsjednik: Skender Fabković. — Tajnik: Tomislav Ivkanec.

Raznice.

— Na našu kratku opazku u 8. broju o razdoru, što se je u Mitrovici medju učiteljstvom porodio prigodom konštituiranja tamošnjega učit. družtva, dobismo opravdanje od četiri odbornika, da ga u svom listu priobćimo. U tom se opravdanju tvrdi, da smo zlo izviešteni bili glede smisla onih paragrafa, u kojih se ustanovljuje način uprave družtvenoga imetka. Dopuštamo, da smo možebiti krivo glede toga izviešteni i želimo, da se to obistini; ali svakako nam se ipak nedopada ona ustanova glede utemeljiteljnih svota ili družtvene glavnice, da ju glavna skupština i u izvanrednih slučajih djelomice, dapače i cielu upotriebiti može, jer se jedno tim ruši sam temelj družtva, a drugo jer znamo, da se lasno takovi izvanredni slučaji stvoriti dadu i ondje, gdje ih nema, ako naprvo takovi slučaji ustanovljeni nisu, ili barem načini pokazani, kojim se načeta glavnica nadomjestiti ima. Mi neznamo, da li je i za to poskrbljeno, nu bez toga bi takova ustanova bila svakako krnjava i po obstanak družtva jako pogubna. Medjutim možebit bi se dotična gospoda i glede toga opravdati mogla, ali ipak mi nikako nemogosmo u svoj list primiti njihova opravdanja, budući se u njem nalaze tvrdnje, koje u nikakovu savezu nestoje sa predmetom, radi kojega je opravdanje napisano i jerbo se govori o položaju g. O. načinom, koji bi isto toliko uvriedljiv bio po njega, koliko i po onu visoku oblast, koja ga je tamo postavila i jerbo se tamo natucaju nekakove zanimivosti, a ipak se nekažu, te bi tako cielo opravdanje naličilo više nečemu drugomu nego li opravdanju. Toga radi nemogosmo nikako primiti toga opravdanja u interesu same one gospode, koja su to opravdanje napisala, te bi u obće želili, da se ciela ta stvar bratskim sporazumkom slegne. Braća se posvadjala, pa se braća i pomirila! to će najbolje biti po obe strane a i po onu stvar, radi koje se posvadiše.

— Talijanski ministar prosvjete Bonghi namjerava saboru talijanskomu predložiti zakon, po kojem će se vjerouka u pučkih školah oduzeti svećenikom i povjeriti izključivo učiteljem.

Javna zahvala.

Mnogočastni i veleštovani otac Ćiril Crnogaj, vjeroučitelj, darovao je škol. knjižnici virovitičkoj sliku Njeg. Preuzvišenosti našega bana Mažuranića, zatim Šulekove „Naše pravice“ i „Alte und Neue Welt“ za g. 1874 i 1875. — U ime česa mu se ovim svesrdna hvala izriče.

U Virovitici 4. ožujka 1875.

Stj. Basariček, knjižničar.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 12. U Zagrebu, 20. travnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za ogiase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naš novi zakon za pučke škole.

Piše Stjepan Basariček.

VII.

U prijašnje vrieme nisu škole bile javni zavodi, pa zato se za njihovo uzdržavanje nije nitko ni brinuo. Orguljaš, kao učitelj imao je obično u kakovoj zapušćenoj kolibi stan, a plaćalo mu se je od svakoga djeteta po koj groš, po nekoliko oka žita ili brašna, svakoga božića koje pleće ili ćurka i nekoliko vozova drva. Istom u novije vrieme, od kako se je priznalo, da je obuka javna stvar, te od kako je uvedena obvezna obuka, začelo se nastojati o tom, da se škole uzdržavaju iz obćih dohodaka. Nu ima i danas samoživaca, koji nemareć za obće dobro, a naziruć u svem nesretni socijalizam i komunizam, zagovaraju školarinu, t. j. stanovit prinesak od svakoga školu polazećega djeteta. Oni tvrde, da je uzdržavanje škola iz obćih dohodaka stranom nepravedno, jer se tim obterećuju i oni, koji neimaju djece, — stranom neshodno, jer da puk nemari za ono, što ga ništa nestoji i zašto plaćati nemora.

Skoro je suvišno takove nazore pobijati, jer se osudjuju sami sobom i faktičnimi odnošaji družtvenoga života. Narodna prosvjeta nije stvar pojedinaca, već cieloga naroda, dapače ona je jedna od najvažnijih i najglavnijih zadaća svake države; jer je temelj pravomu napredku i razvitku. Koliko ima drugih grana državnoga života, za koje se iz obćih dohodaka trošiti mora bez obzira na to, da li će svakomu posebnomu članu države osobnu korist donieti! Sve što služi obćemu dobru, koristno je i pojedincem, ako ne upravo neposredno, a to svakako posredno. To valja osobito o naobraženju, koje svekolike narodne slojeve privadja k ćudorednosti i pravoj slobodi, koja zapriečuje siromaštvo, prevaru i otimačinu, te tim obću sigurnost osobe i imetka zajamčuje. Da su škole obćekoristni zavodi priznalo se je već i tim, što je uvedena obvezna obuka. Država nesili mladež u školu samo radi njihove koristi, već i u svom vlastitom interesu. Nu dosljedno tomu mora se ona sada brinuti i o tom, da se obstanak škol

Digitized by Google

osigura, te da za njezino uzdržavanje doprinose svi gradjani bez razlike i to ne prema broju djece, što ju u školu šalju, već prema okolnostim svoga imetka.

Netreba se bojati, da će roditelji zato školu manje cieniti, ako nebudu morali plaćati posebne školarine. Izkustvo nam upravo protivno dokazuje. U velikih gradovih i trgovištih, gdje se školske potrebe namiruju obično iz obćih dohodaka, ciene roditelji školsku obuku više nego po selih, gdje većom stranom radi školarine, dotično radi školskoga nam ta, preziru školu i učitelja. Štovanje škole neodvisi toliko od plaćanja ili neplaćanja školarine, koliko od naobraženja roditelja. Dizanjem prosvjetne snage u puku podići će se i ugled škole. Kad se puk uvjeri o priekoj potrebi prosvjete, tad će i školu poštivati ne zato, jer ga nešto košta, već zato što mu je koristna i potrebna. Ako puk nemari za školu, krivo je to, što neshvaća njezine vriednosti. Duševne potrebe nisu tako neposredne, kao materijalne, pa s toga nije velika masa u stanju, da jih shvati i dostojno cieni. Jedino unapriedjenjem prosvjete pomoći će se tomu zlu; jedino tim će se uzdići ugled škole i učitelja.

Plaćanje školarine nemože se ni s obzira pravednosti odobriti, jer se tim nameću najogromniji troškovi upravo onim, koji su uslied mnogobrojne obitelji višéputa u najvećoj nuždi i nevolji. Svaka je glavarina neshodna i nepravedna, nu najnepravednija je ona, koja se svaljuje na djecu, koja još ništa zaslužiti nemogu, i koja najviše koštaju. Tim se upravo podupire ono zlo, koje se već i u našoj domovini uvriežilo, i koje može čovječanstvo do skrajne propasti dovesti. Čuju se naime tužbe, da se i u nas svakojakimi umjetnimi i neprirodnimi načini zapriečuju porodi ponajviše s toga, što se djeca smatraju neugodnim i nesnosnim teretom. Neki predlažu kao uztuk proti tomu nagrade za one žene, koje rode više od četvero djece; nu mi mislimo, da je to posve suvišno, te da bi roditeljem najljepša i najmilija nagrada bila, kad bi jim se olahkotio uzgoj i naobrazba djece.

Dokinuće školarine, to je zahtjev vremena i čovječnosti, to je lozinka svih naprednih pedagoga i državnika. Navadjam samo obćepoznatoga dra. Gneista, koji je o tom napisao posebnu brošuru pod naslovom: „Die Gründe für und wider das Schulgeld in der Volksschule.“ Tko tu brošuru pozorno pročita, taj će se sigurno uvjeriti o velikoj zamašnosti toga po kulturne i socijalne interese čovječanstva toli važnoga pitanja.

Uzdržavanje školstva školarinom tegotno je i po učitelje. Jer ako učitelj hoće svomu zvanju zadovoljiti, te svoje dužnosti valjano izpunjavati, mora biti posve slobodan i neodvisan. To pako nemože biti, ako mu i onako slaba i neznatna plaća zavisi od pojedinih ljudi, ili pače od milosti puka. Vidili smo to najbolje do sada u našoj domovini. Kod nas se doduše nije pobirala školarina, nu kupio se je školski namet od oženjenih parova. Stranom radi siromaštva puka, stranom radi nehajstva dotičnih oblasti, nije se taj namet nikada u pravo vrieme utjerao, i tako su morali učitelji u najvećoj biedi i nevolji često po deset i više mjeseci čekati na svoju kukavnu plaću. Da su u takovu položaju svoje dužnosti vršili više na uštrb, nego li na uhar djece i obćine, netreba mi spominjati. —

Digitized by Google

Svakako je bilo skrajno vrieme, da se tim, na sramotu prosvjete današnjega vieka služećim pogrdam i nepodobštinam, čim prije na put stane. — Nu kako?

S mnogo strana predlagalo se je, neka se škole proglase državnimi, dotično zemaljskimi zavodi, i neka se učiteljem davaju plaće iz zemaljske blagajne. Nu toj centralizatornoj težnji protivili su se ustavni odnošaji naše domovine, kao što i važni pedagogijski razlozi, po kojih se nemože dopustiti, da državna vlast omnipotentno utiče u sve školske odnošaje. Jer narodni uzgoj može samo onda uspjeti, ako ga sveukupni narod svojom stvarju smatra, te odlučno i odvažno podupire i ravna. Gdje toga neima, tamo je nastojanje škole iluzorno, tamo nemože biti o pravom napredku i uspjehu uzgojno-obrazovnom ni govora.

Naš je zakon i u tom pogledu obišao Scilu i Karibdu. On je sačuvao princip samoupravnosti občinske, a opet je pronašao način, kojim se učiteljstvu obezbiedjuje redovita plaća tim, što se za podmirivanje školskih troškova, pokraj drugih ustanovljenih vriela, u prvom redu ima upotrebiti dohodak od potrošarine (§. 30 i 31.). Osim toga neplaća se ni primarina ni školarina (§. 17.). —

Tim je ujedno postignut i onaj napredak, za koji se bore još mnoge države evropske, naime bezplatnost obuke. Samo treba napomenuti, da i tu može biti nedostataka; jer u nekih je mjestih potrošarina tako neznatna i malena, da se njom neće moći pokriti ni treći dio školskih potreba. Vlada bi dakle morala upravnim putem nastojati o tom, da takove občine svoje potrošarinske dohodke povise; jer neima pravednijega i shodnijega nameta od potrošarine, dapače svaki je drugi namet u ovo doba, gdje se i državni porez težkom mukom uplaćuje, upravo neutjeriv. Povećanju potrošarine protive se jedino krčmari, mesari i trgovci i to iz sebičnih obzira, pa ako ostane na njihovo, morati će uslied povećanih izdataka občina občinski namet povisiti na 20 i više postotaka. A tko će to plaćati, — golotinja i sirotinja!

Ima učitelja, koji prigovaraju plaćam, odkrojenim u novom zakonu. Nu mi mislimo, da su sasvim dobre, samo ako se zakon valjano izvede. Naravski, da onda neće biti nikakove poboljšice, ako se većina mjesta uvrsti u najnižje razrede. Ali zato se uzdamo u visoku vladu, da će o tom nastojati, kako bi se ustanovile što bolje plaće, da budu učitelji mogli dostojno živiti. Jer istom onda će se od njih moći zahtievati inteligencija, težnja za napredkom i neumorna revnost u službi. Uzalud bi bilo očekivati od učitelja, da se sami pridignu iz zapuštenoga svoga stanja. Ako jih viša vlast svojim moćnim uplivom nepodupire, tad je sve njihovo nastojanje i naprezanje bezuspješno.

Pčelarstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

(Čitao August Matoš na učiteljskoj sjednici u Vukovaru dne 27. lipnja 1874.)

Da zadovoljim s jedne strane dužnosti svojoj, kojoj mi je udovoljiti, pošto sam o zemaljskom trošku putovao na svjetsku izložbu u Beč, navlaš pako k medjunarodnoj izložbi živih pčela, trnka, pčelarskoga orudja i t. d. u Simeringu,

*

Digitized by Google

a s druge strane da se odužim želji interpelirajućih me nekojih neuztrpljivih sudrugova radi izviešća, iznašam evo na vidik, što sam vidio i proučio na izložbi pčelarskoj.

Nadošav željeznicom u veličanstveni bečki južni kolodvor, bijaše mi prva, da se ubaviestim o onoj stvari, koju sam tražio. Uzeh dakle u ruke izložbeni plan i popis te tuj nadjoh, da se pčelarski izložci nalaze u II. hrpi i to u sgradi pod imenom: „Agrikulturhalle."

Odputih se dakle na izložište te došav onamo, namjerio sam se najprije na odjel španjolski. S veličanstvena prizora zatravljen, odlučih u prvi mah, da se ponajprije po svoj izložbi razgledam, da si stečem bar neki pregled u tom, reć bi labirintu. Prošao sam glavnu izložbenu sgradu od iztoka do zapada i od sjevera do juga, al od moje struke, pčelarstva, nezamjetih ma ni stvarce. Nije dakle druge, nego sbilja valja potražiti „Agrikulturhalle". Drugoga dana namjerih se ipak u englezkom odjelu na trnke za opažanja (Beobachtungsstöcke) od V. Augusta Muna (Kornwell), zatim na trnke sa 10 okvirića za putujuće pčelarstvo i 3 mala sandučića za pod- i nametanje od Edvarda Lovey-a i na trnke starije vrsti, koje se naime sastoje od šuplja panja sa daščanim poklopam. Od istoga bilo je još nekoliko ležećih trnka (Lagerstöcke) sa 18 okvira i dvama toplomjerima, jedna tako zvana stabilna trnka i nekoliko predmeta manje vriednosti.

Kako mi se svidja, moraju biti ovi predmeti oni isti, koji su na londonskoj izložbi izloženi bili; jer na trnkah ponamješteni toplomjeri pokazuju, da one iz domovine Nutta proizlaze.*

Kod Amerikanaca, na koje sam toli računao, nenadjoh posve ništa, a to mi nehtjede nikako u glavu, jerbo sam znao, da se pčelarstvo u Americi u veliko tjera, te da kod praktičnosti, pronicavosti i vedrog duha Amerikanaca mnogo liepa i koristna u porabi stoji.

Za Dansku bio je J. Nielsen (Kopenhagen) zaista jedini zastupnik sa onom istom za 8 pčelaca patentiranom kućicom, koju je god. 1871. na kielskoj putujućoj pčel. skupštini njemačkih i austrijskih pčelara izložio bio. Iz nutra i izvana veoma je ukusno, krasno i čisto izradjena, što je medjutim više od umjetničke nego li od praktične vriednosti.

Nizozemska imala je samo domaćeg i istočno-indijskog voska, — Belgija, Švedska i Norvežka pako ništa.

Od Rusije sam pako više očekivao, dočim se tamo pčelarstvo živo i u veliko tjera. Jedna jedincata trnka bijaše od poznatoga vlastnika velikoga trgovačkoga pčelinjaka P. Boriovskoga iz Moskve u sgradi za strojeve — Maschinen-

* Zanimiva je poviest Nuttove metode i njegovih provjetrujućih trnka (Lüftungsstöcke). Tko ju zna, mora se i nehotice grohotom nasmijati. Kad se raznio glas o njegovu načinu pčelarenja po Njemačkoj, hrliše zanešeni pčelari iz daleka na hodočašće u Englezku poput Muhamedanaca u Meku, da se tako glavom uvjere o njegovu sada već u zakuteih snujućem švindlu ili vrtoglavstvu. Nu i dan danas ima takovih majstora, koji vrtoglavstvom na račun neizkusnih pčelara svoje kese i džepove pune. Pa zato upozorujem mlade pčelare, da se takovih nadripčelara čuvaju.

Digitized by Google

halle — namještena, gdje ju sigurno našao nebih, da me nije na nju tajnik bečkog pčel. družtva g. Gatter upozorio. Trnka je prilična, točno izradjena te od posve osobite konštrukcije. Sanduk otvara gore na zaklopcu, čim se ciela gradjevina pregledati može. 14"—11" veliki okviri učvršćeni su sredstvom vezova od gvozdene žice, te se mogu jednim mahom svi iz trnke izvaditi. Oti $1^3/_8$" dugi okvirići, koji, stojeć veoma točno jedan za drugim, ograničuju svaki posebni okvir staklene pločice, pričinjaju se oku kao kakav poseban stan. Na samoj se trnci nalaze veoma pametne sprave za provjetrivanje ujedno sa ograničujućom daščicom, u koj se ograničen odjel matica ponamiesti, ako se naime zlatna lozinka t. j. mnogo meda postići namjerava.

Od istoga izložitelja spada amo sandučić za stresanje rojeva, kojim se trutovi roja pohvatati mogu. Oba ova predmeta pokazuju, da je izložitelj vrstan pčelar, samo što mi se njegove trnke čine za obično pčelarenje preumjetne, a uz to su i preskupe, jer jedna trnka stoji do 35 for.

Medjutim se Rusija odlikovala mednimi pići i to kroz g. Vinavera iz Varšave u obilnoj kolekciji i to: starom medicom — hydromel — bielom medicom — hydromel blanc — triešnjevcem — hydromel decerisses — i crljenom medicom — hydromel rouge — iz god. 1833.—1862. pod cienu po staklenki od 2—10 srebr. rubalja.

Francezka je bila sa pčelarskimi orudji kroz prof. Hameta iz Pariza i Drorya iz Bordeauxa reprezentirana. Hamet sliedi više stariji način, vadeć med kroz podmetanje — capouchon — iz običnih košnica. Za seljaka, koji nerado troškari, jest ovaj način veoma prikladan. Nu Drory je pokazo u svem, da je naprednjak i reformator u pčelarstvu u Francezkoj. *

Koliko se Drory pčelarstvom zanima, pokazao je čitajućemu obćinstvu u pčelarskih, u Eichstädtu izlazećih, novinah te svojim neumornim trudom, odgojivanjem i pokusi sa meliponi. Od njega bijaše izložena:

1. Trnka za južno-francezke seljake — veoma visoka, jednako našim domaćim od loze spletenim — a izvana i iznutra omazana je smjesom od blata, balege i pepela.

2. Jednostavna i sa okviri providjena trnka od dasaka. (Stoji 4 franka.)

3. Stojeća trnka po Datheovoj konštrukciji sa duplimi stienami, izmed kojih je mahovina postavljena.

4. Dvostruka trnka — Doppelstock — slična prijašnjoj, za prediele kasno medonosne.

5. Stojeća trnka — Ständer — po Berlepšu sa mednim odjelom i okvirići za predjele kasno medonosne i za timarenje pčelaca u velikom.

6. Trnka za motrenje od slame i trske sa okvirići.

---

* Počam od 1. lipnja 1872. počeo je uredjivati i izdavati M. C. Drory pčelarski list: „Le Recher de Sud-est, journal choisi par la societé d'apicultur de la Gironde", a može se dobiti kod izdavatelja, rue Nuyans 32: la Bastide-Bordeaux. Izlazi svakog 15. i stoji 5 franaka na godinu.

Digitized by Google

7. Željeznom žicom učvršćen model, veoma čisto i ukusno izradjen za ležeće trnke — Lager —;

8. Stroj za otaplanje meda na sunčanoj toplini od žute mjedi.

9. Obličje za rezanje okvirova po Datheu, nu nešto popravljeno. Okviri izložiteljevi veliki su 14—12", — mjera, koja je za naše okolnosti prevelika, ali kako g. Drory tvrdi, odgovara ona za ondašnje bogate medonosne predjele posve.

10. Nož i veoma shodna kliješta.

11. Pet svjetlopisa paviljona i trnka izložiteljevih.

Iz svega ovoga zaključujem, da taj izložitelj pčelarstvo baš u veliko tjera, a njegovi izložci služe Francezkoj sbilja na diku.

Centralno družtvo za unapredjenje pčelarstva u Francezkoj izložilo je:

1. Okruglu slamnatu trnku sa kapom (u Sriemu ju zovu kaptarom, magjarizirano iz komšiluka od tár, penztár itd.), izpod koje se nutarnjost pčelca vidjeti može, što mi ipak jasno nebijaše, jer je bila naopako okrenuta.

2. Pomenutoj slična sa daščicami ili štapići — Trämchen, Stäbchen —; obe od Fafargera iz Pariza.

3. Ustroji pčele za mikroskopična motrenja. Priredio Charles Gamichon á Salins les bains — Jura — veoma dobro, u koliko ja to prosuditi mogoh.

Centralno družtvo za unapredjenje pčelarstva u Francezkoj nije se ovdje bogzna kako odlikovalo; što više, g. Drory ga je daleko nadkrilio.

U Španjolskoj i Portugalskoj nisam na ništa ovakova naišao.

Odatle se uputih u Švicarsku. Ovdje nadjoh stvari prof. Mone, toga obće poznatoga razpačatelja talijanske trage — apis ligustika — te posjednika znatnog trgovačkog pčelinjaka u Belinconi, kantonu tessinskom. Tu vidjeh dvojke ležećih trnka zaodjevene slamom, zatim listnu (Blätterstock) ili trnku za motrenje sa okviriči, popularnu trnku sa stabilnom gradjevinom od jednostavnih dasaka, nu sa nešto premalenim odjelom za leglo (Bruthraum). Ista bijaše izvana ukusno slamom zaodjevena, ali svakako je za hladnije predjele nešto tanka. Nadjoh tuj nadalje obilnu sbirku raznovrstna meda i pčelarskih spisa, kao što n. p. od prof. Mencela: „Die Bienenkultur der Schweiz" i njegov tablo: „Statistik des Bienenstaates", koje dakako ovdje samo navodim, ali se u dalnju študiju istoga upuštati nesmijem.

Predjimo sada u odjel mlade, nadopune Talijanske.

U početku odmah valja mi primietiti, da se tuj nastojalo, da budu izložci što preglednije poredani, a centralno pč. družtvo iz Milana znalo je od najnesetnije do najveće stvari sjediniti sve u harmoničnu cjelost. Samo jedino mi to posve jasno nebijaše, da li pčelari iz Padove, Pistoje, Trevize, Mletaka i t. d. takodjer centralnomu družtvu pripadaju, što mi se dosljedno tako svidje i na veoma uzku prijateljsku svezu zaključiti daje.

Ponajvećma zanima ovdje gledatelja sadržaj staklena ormara, u kojem bijaše sabrano raznih modela u malom. U toj bogatoj sbirci bijaše staklenicâ napunjenih medom u različnih bojah, voska u saću ili voštini, sirova i izradjena te i medna vina, zatim pčelarskih spisa (naravno u talijanskom jeziku) medju

Digitized by Google

inim i pčelarski koledar sa slikami; napokon i krasan, ali malen i stisnut pčelarski kabinet.

Bilo je tuj i modela od paviljona, pčelinjaka, napokon tablo sa svjetlopisi glasovitih pčelarskih prvaka. Iznenadilo me, što nenadjoh tuj na jednom od prvih ili pače na prvom mjestu Dr. Dzirzona.

Kod toga ormara mogao bi čovjek provesti mnoge ure, samo da predmeti nebi bili toli prenagomilani i tako stisnuti, da bi ih čovjek bolje prosuditi mogao. Nu tomu je valjda uzrokom bila ona: mjesto je novac.

Isto tako bijahu raznovrstne trnke nagomilane i tako izpremiešane, da ih čovjek ni uz najbolju volju nije točno pregledati mogao. K tomu mi je još i to pripomenuti, da se talijanski stolari svojim poslom, što se tiče točnosti i čistoće posla, nisu upravo odlikovali.

Namjerih se tuj napokon i na tri stroja, kojim se med izbacuje (Honigschleudermaschine), od kojih bijahu dvá jednostavna i praktična, ali treći odviše kompliciran, i na tiesak za vosak ali sa drvenimi vrtci (šarafi) mjesto željeznih.

(Sliedi.)

Zemljovidnjak.

Prošlih praznika zavirio sam u neke mi susjedne narodne učione, te opazio, da su mnoge još slabo ili nikako potrebitimi učili providjene. Tko je tomu kriv, nije mi ovdje razpravljati. Nu nemogu pregorjeti, pa da nereknem u kratko, da su najviše tomu nedostatku kriva gospoda mjestni školski nadzornici, kojim jest dužnost nastojati o tom: da se učioni potrebite stvari — a učila su tuj na prvom mjestu — nabave. Nu pitajući sudruga si, tko je dotičnoj učioni nadzornik, odgovori: Gospodin N. N., nu nije ga još nikada, ma ni na izpitu u učioni bilo. — Drugi mi veli, da mu je mjestnim nadzornikom nepismen seljak, kojemu je učiona i učitelj deveta briga. — Treći kaza pače, da o nikakovu mjestnom učione nadzorniku i nezna, pošto ga učiona i neima itd. — Tu dakako o nabavi učila nemože biti ni govora. Nu hvala Bogu! novi školski zakon, koj ima u život stupiti, sve će možda drugačije i na bolje pokrenuti.

Istom sgodom naišao sam i na liepa učila, što ih je s veće strane nabavila lanjske godine visoka vlada. Nu kako ta učila, a poimence zemljovidi izgledju, — Bogu je plakati. Nije tomu možda nepazljivost ili nemar učiteljev kriv, već su uzroci sliedeći: Učiona, koja se iole drži u redu i čistoći, izmeće se ako ne svakim danom, to barma 2 – 3 puta tjednom. Tuj se diže silna prašina, koja se legne na o stieni viseće zemljovide, te isti postanu crni i gube boju. Drugo: poznato jest, da si u seoskih učionah djeca obično radi daljine puta donose sobom svoj objed i to obično koricu kruha i ponešto voća, a to dovabi u školu sijaset muha, koje zemljovide i slike do zlaboga izmažu i osmrade. Nadalje, većina seoskih učiona neima jošte praktičnih željeznih peći, već ogromne zemljene, koje se vjekoma kade, tako, da su stiene više putij crne kao u kakovoj

Digitized by Google

kovačnici, a da u takovoj sobi i zemljovidi najbolje neprodju, razumieva se po sebi. — To su uzroci, a ima ih i više, s kojih se zemljovidi, do kojih je učiona težkom možda mukom i dugim moljakanjem jedva došla, za kratko vrieme tako izmažu i potrgaju, da već za posao nisu. A da onda možda obćina druge nabavi? Na to ni nemisli, pošto se, kako nas iskustvo uči, s malom iznimkom u obćinskoj blagajni, uztreba li što za učionu, riedko kada novaca nalazi.

Što dakle da činimo? Štedimo i čuvajmo bar ona učila, koja imademo. A da nam to osobito kod zemljovida ili mapa moguće bude, nastojimo, da nam za svaku učionu dotična obćina nabavi zemljovidnjak, kakova no vidih g. 1873. na svjetskoj izložbi u Beču.

Rečene naime godine posjetih o svom trošku bečku svjetsku izložbu, gdje, promatrajući i proučavajući raznih zemalja školstvo, naišao sam tu na više praktičnih učila i na ine spreme, koje bi zaista s veće strane svaka učiona imati morala. Nu buduć mi nije zadaća ovaj puta govoriti o svih, to ih i nespominjem, već ću to pokušati drugom sgodom. Za sada govoriti ću o gore napomenutom zemljovidnjaku, kojega vidih izložena u „Švedskoj učioni", te kojemu je, kako jur napomenuh, svrhom, da se u njem zemljovidi uzčuvaju u redu i čistoći tako rekuć za vječna vremena.

Došav iz bečke svjetske izložbe kući, glavna mi težnja bijaše, da ono što sam tamo liepa i dobra za učionu vidio, postupice i u svojoj učioni uvedem. Da se to sve na jedan mah nabaviti nemože, već sve postupice, lasno će to svatko shvatiti. Načinio sam si dakle najprije sám zemljovidnjak u malom i pokazao ga gospodinu mjestnomu učione nadzorniku, koj, uvidiv dakako mahom, od kolike je koristi, dade ga načiniti kod stolara za ovu učionu. Stoji obćinu samo pet forinti, pa tko ga vidi, praktičnost mu pripoznaje.

Zato si smatram dužnošću, tu spremu u koliko moguće što točnije opisati, da i sudrugovi mi uvide, od kolike je koristi te da nastoje, da im ju obćina nabavi.

Zemljovidnjak jest ormarčić, širok po širini mapa, i to po Matković-Kocenovih širok: 15 dm., visok: 7 dm., a nutarnja mu je šupljina 15 cm., te je priudešen, da se može objesiti o stienu. U tom ormarčiću ima već po broju mapa 4—5 valjaka u promjeru od 3 cm., a poredanih jedan nad drugim u razmaku od 12 cm. Ti se valjci s vana okretati dadu. U svakom valjku jest zarez, kamo se gornja strana mape utakne, pričvrsti, i nanj namotati i s njega odmotati dade. Ormarčić taj, crno obojadisan, sasvim je zatvoren, te se samo otražnja tanka daščica dade otvoriti poput sunjice (Schuber), dočim je u prednjoj daski, pred svakim valjkom 1 cm. širok prorez, kroz koj se, kada uztreba, dotična mapa izvuče; a kad nam ista već nerabi, opet se uvući i na valjak omotati može. — Svaki pako prorez, kroz koj se mape izvlače i uvlače, imade zaklopac, za koj je ujedno pričvršćena doljna strana mape. Kada indi zaklopac izvadimo, izvučemo s njim i mapu. A kada se opet mapa na valjak omota i uvuče, zaklopac i sám na svoje mjesto skoči te prorez zatvara. — Isti zaklopac služi ujedno kao teža, t. j. privlači i spruža mapu, koja bje na valjak omotana. — Sprema ta ili

Digitized by Google

„zemljovidnjak“ sasvim je jednostavan strojčić, i svaki će ga stolar, načiniš li mu po gornjem opisu nacrt, mahom znati načiniti.

Izgledje pako po prilici ovako:

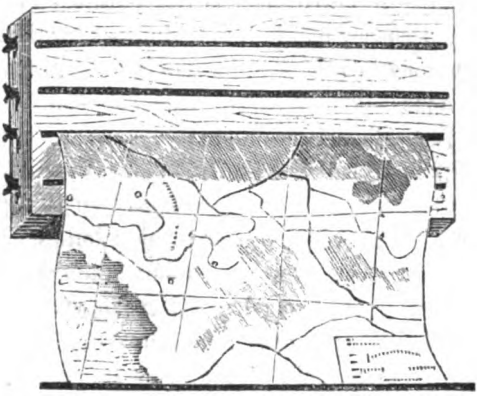

U „zemljovidnjaku“ mape su zamotane tako, da unj prašina nemože, bit će dakle vazda čiste, a nisu pogibelji izložene, da se prigodom izmetanja učione ili drugom sgodom potrgaju. A važno je još spomenuti i to, da svi zemljovidi nezauzimlju skoro nikakva prostora, pošto su jedan nad drugim u ormarčiću o valjcih smotani. I to bo je često velika nesgoda, da mnoga učiona možda i ima zemljovida, ali neima ih kamo ovjesiti.

Preporučam sudrugovom svojim tu spremu za uzčuvanje skupih zemljovida, i to tim više, što čitava sprema stoji samo pet forinti (a možda će ju drugi stolar i jeftinije načiniti), a za tih pet forinti mnogo se zaista prištedi.

Pače usudio bih se visoku vladu upozoriti, da svakoj školskoj občini, kojoj je lanjske godine zemljovida priposlala, strogo naloži: „da učioni svojoj zemljovidnjake nabave“, za da se po visokoj vladi priposlane mape u redu i čistoći uzčuvaju.

U Vrhovcu koncem siečnja 1875.

Dragutin Körbler, učitelj.

Smotra pedagogijske književnosti.

„Kratka poviest književnosti hrvatske i srbske. Za gradjanske i višje djev. škole priredio Ivan Filipović, učitelj na višjoj djevojačkoj školi u Zagrebu, dopisujući član srbskoga učenoga družtva i pravi član hrv. pedagog. književnoga sbora. U Zagrebu. Nakladom knjižare Lavoslava Hartmana 1875. 8na, str. 90, ciena 40 novč.

Neima zanimivijega, pa ni poučnijega predmeta od poviesti. Ona nam predstavlja težnje i nastojanja, borbe i pobjede svih vjekova i svih naroda; u njoj, kao u ogledalu, naziremo prošlost i budućnost čovječanstva; ona je luč, koja razsvjetluje svekolike odnošaje državnoga, socijalnoga i ćudorednoga žtvota; —

Digitized by Google

jest prst božji, koji narodom i pojedincem pokazuje najbolje, najshodnije i najpouzdanije puteve. Ako to vriedi o poviesti u obće, vriedi jamačno i o poviesti narodne književnosti. Jer književnost je najveće i najmilije blago naroda; ona najvjernije predstavlja njegove misli i osjećaje, patnje i nevolje, želje i nadanja.

Uvidilo se je i kod nas, da je prva dužnost svakoga čovjeka poznavati umni razvitak svoga naroda, pa je s toga poviest književnosti uvedena u sve gradjanske i višje djevojačke škole. Nu na žalost bijaše do sada s tim predmetom mnogo neprilike i učiteljem i učenikom; jer nebijaše knjige, koja bi u kratko i jasno, u liepom redu, te u jednoj skladnoj cjelini predstavljala književni rad našega naroda, i koja bi se mogla upotrebiti za temelj i podlogu škol. obuke. Kao učitelj toga predmeta na višjoj djevojačkoj školi u Zagrebu osjećao je i naš Filipović taj nedostatak, pa je s toga svimi silami nastojao, da mu doskoči. Marljivo je dakle sabirao i skupljao, slagao i redao, dok mu napokon nije pošlo za rukom sastaviti i prirediti predležeću knjigu.

Rad njegov nije znanstven ni izvoran, kao što i sam u predgovoru priznaje, ali je plod dobre škole i neposredne prakse, te se može, kako pogledom na svrhu, tako i pogledom na izvrstnu izradbu, s podpunim pouzdanjem pružiti u ruke učitelju i učeniku. Cielo gradivo razdielio je u tri diela. U prvom opisuje staro doba naše književnosti, naš staro-slavenski jezik, rad slavenskih apoštola, crkvenu književnost, ostale književne spomenike i napokon djelovanje sv. Save i njegovih nasljednika. — U drugom dielu predstavlja nam dalmatinsko-dubrovačku književnost, njezin razvitak, cviet i propadanje, a nuzgredno spominje i istodobnu radnju u drugih krajevih, te završuje zanimivim opisom prelaznoga razdobja. — Treći dio počima Dositejem Obradovićem i Vukom Karadžićem, — nastavlja hrvatskim književnim pokretom pod vodstvom Gajevim, opisuje rad pojedinih književnika sve do danas, i završuje kratkim pregledom današnjega stanja. U tom se dielu osobito odlikuje karakteristika Gajeva pokreta, kao i rad novijih naših književnika.

Ova knjiga, kao učevna, nije pisana onom obsežnošću, koja svaku pojedinost na tanko razglaba i tumači; nu nije ni suhoparna, već se odlikuje živahnim i zanimivim predavanjem. Sveukupno gradivo predstavlja podpunu i suvislu cjelinu, te je tako uredjeno, obradjeno i razjašnjeno, da je čovjek odmah u stanju pronaći karakteristične strane svake dobe, te upoznati najglavnije pokretne faktore našega narodnoga obrazovanja. Na temelju takova historična znanja može si mladež pribaviti dubok, stalan i jasan pojam o književnom nastojanju našega naroda; a što je najglavnije neobrazuje ono samo um, vec i srdce, nukajuć ga, da uživa radost nad razvitkom svoga roda i da negubi vjere u bolju budućnost i višje opredieljenje njegovo. Za dokaz tomu navesti ćemo samo jedno mjesto knjige. Promatrajuć današnje stanje naše književnosti veli: „Uzmemo li pako sav imetak, sve zaklade, kojimi sva ova (prenavedena) družtva sada razpolažu, to možemo reći, da je danas do jedan milijun forinti uglavničeno samo za podporu književnoga rada našega naroda, koji prije 50 godina nije niti jedne pare imao u tu svrhu.“

Digitized by Google

„A uz sve to rade danas sustavno i svjestno o naobrazbi i prosvjeti naroda još do dvie tisuće svakovrstnih škola, a na čelu im dva najviša prosvjetna hrama, dva sveučilišta naša, naime zagrebačko i biogradsko, iz kojih se kao iz dva žarka sunca na sve strane šire svietle zrake istine i znanja u našem, u narodnom jeziku.“

„A gdje su još oni silni zavodi, ona silna družtva, koja su u najnovije vrieme poosnivana za promicanje drugih ne književnih nego raznih humanitarnih ciljeva, i koja sva o uljudbi naroda rade! Doista kad se sav taj sadanji književni i kulturni aparat naroda hrvatsko-srbskoga pregleda, onda se razigrati mora svako rodoljubivo, svako pošteno srdce nad tolikim napredkom i nad tolikim požrtvovanjem, kojim su sva ta upravo čudesa postvarana u tako kratkom vremenu. Ako išta to nas već taj dosadanji napredak nadahnuti može rodoljubivim ponosom, a i osvjedočenjem, da je naš narod kulturan, narod, kojemu još liepa predstoji budućnost.“ — Neće li te rieči pobuditi samosviest i odvažnost u srdcih mladeži; — neće li se njimi ohrabriti i uvjeriti o tom, da pripadaju naprednomu narodu!? Hoće u istinu, i ona će se po tom svem većma zauzimati za svoje velike spisatelje, znajuć, da oni najsnažnije i najbolje promiču sreću i budućnost naše domovine.

Probudjujuć višja etična i domoljubna čuvstva nije Filipović zaboravio ni na narodno jedinstvo. On i u tom pogledu ostaje vjeran svomu davnomu osvjedočenju, te nastoji, da se i naša mladež prema tomu uzgaja. „U nauci i znanosti“ veli u pristupu „nemože se to razdvajati; jerbo su Hrvati i Srbi po jeziku jedan narod, koji su sigurno u začetku i jedno ime imali; jerbo su se tečajem vremena medju sobom tako pomješali, da se sada pravo ni odlučiti nemože, što je hrvatsko, a što srbsko; jerbo je sav književan rad Hrvata i Srba u tiesnom savezu, te se raztrgati neda; a napokon jer nijednoj znanosti zadaćom nije, da srodne narode razdvaja i odtudjuje, nego da jih sbližuje i u što veće cjeline staplja.“ —

Završujuć ovu ocjenu spomenut nam je još potrebu antologije, napisane prema svrsi gradjanskih i višjih djevojačkih škola. Narodni književnici jesu narodni apoštoli. Njihove misli i osjećaji poniču upravo iz duše sama naroda; i ako hoćemo svoju mladež narodnim duhom nadahnuti, to ju moramo prije svega upoznati s najvrstnijimi plodovi naših narodnih spisatelja. Koliko se drugi narodi brinu o razprostranjenju djelâ svojih glasovitih književnika, svjedoči nam Italija, gdje je nedavno prosti mornar predavao u javnom sboru o spisih jednoga od najslavnijih talijanskih pjesnika. — Mi se odviše brinemo za politiku, a jako malo za književnost. Nećemo iztraživati uzroke tomu; ima jih mnogo, nu najglavniji je, što neimamo prilične i jeftine sbirke vrstnijih narodnih djela. — Englezi, Francezi, Niemci i Talijani razturali su na hiljade i hiljade takovih antologija po čitavom narodu. Mi kao da gledamo više na trenutne i prelazne svrhe, nego li na prava sredstva narodne prosvjete. Izvor najplemenitijih etičnih i estetičnih pomisli jest u narodnoj književnosti; — pa s toga nam budi prvom brigom, da ista postane obćim blagom cieloga naroda.

Digitized by Google

Spominjem napokon, da sam u ocjenivanju imao pred očima više metodičku i obrazovnu stran knjige. Nutarnju i stvarnu njezinu vriednost kompetentni su naravski jedino naši učenjaci i strukovnjaci prosuditi.

Stjepan Basariček.

Dopisi.

Iz Petrovaradina. — Jedna u horu. Da se čista zraka naužijem, podjoh onomadne poslie dovršenog nauka iz tvrdjave u predgradje prama novosazidanoj, nu još nedovršenoj sgradi gradjanske škole. Misleć na rad prošloga dana i na gradivo dojdućega, bio sam se i nehotice u misli tako zadubio, da niti sam čuo, a još manje vidio, što se oko mene sbiva. Na jednoč mi u oči pade množina poslenika, na ledini marljivo radećih, gdje su se do sada nedjeljom i svetcem nadničari odmarali i na gospodare radi pogodbe za poslene dane čekali. — A što rade oti poslenici? Jedni izkapaju staro drveće, drugi kopaju jame, treći stružu staze itd. Pristupivši bliže, opazih u njihovoj sredini gradskog mjernika, koji cielu stvar rukovodi.

Iz raznih likova, izkopanih jama te presadjena drveća, grmja i ružica mogao sam lako uvidjeti, da se iz puste ledine, na kojoj se je do danas samo vojnik vježbao, perivoj stvara.

Budući je nova sgrada gradj. škole podignuta tik toga započetoga perivoja, pomislih u prvi mah, da se taj perivoj uredjuje o zemaljskom trošku. Ali se prevarih, jer se to radi o trošku grada Petrovaradina, komu sbilja za to a osobito revnomu gradonačelniku, g. Hannellu, ide hvala.

Perivoj nosit će ime preuzvišenog g. baruna Mollinarya, koj si je kao što u obće, tako napose za ovaj grad stekao velikih zasluga.

Tim će se perivojem nesamo ugoditi pučanstvu, nego i osobito predavanje u novoj sgradi olakšati. Kao što gori spomenuh, na toj su se ledini dosele samo vojnici posade petrovaradinske vježbali, trumbentali, bubnjali, vikali itd. Sada je svemu tomu put zakrčen, a škola će dovoljno imati mira.

Nu nije mi bila nakana, da iznesem na javnost samo to, da se nova gradjanska škola gradi a tik nje perivoj sadi, nego me sasvim nešto drugo tišti.

Kada već kod početka gradjenja pomenute sgrade nijedan od učiteljstva u povjerenstvo radi opredieljenja mjesta pozvan nebijaše, budi mi barem dopušćeno, da koju reknem o nutarnjem uredjenju škole te preporučim na dobrohotno uvaženje.

Sgrada izvanjštinom odgovara sasvim duhu vremena, pa joj se i mi sbilja veselimo, da se jednoč kloštra oslobodimo, u kojem smo za sad smješćeni; al njenom nutarnjem razdieljenju moglo bi se koješta prigovoriti. — Sav nutarnji prostor razdieljen je na osam jednako velikih školskih soba, te na skupnu dvoranu, sbornicu, ravnateljevu pisarnu, 3 kabineta i stan za poslužitelja. Školske su sobe vrlo krasne, prostrane, nu kao što rekoh jednako velike, što je vrlo

Digitized by Google

nepraktično. Prvi će bo razred polaziti obično 70—100, a 8. samo 7—10 učenika. Čemu dakle jednaka veličina? U sgradi neima stana ni za ravnatelja, a poznato je, da sgrada vieke nadzora treba, jer su skupocjene stvari u njoj. — Tako bi se još moglo više toga nabrojiti, što bi se dalo odstraniti bez svakog troška. Nu pustimo i to na stran, pa se brinimo, da bude sgrada iznutra što bolje uredjena.

Naša vis. vlada pokazala je činom, da joj je u obće mnogo do pučke naobrazbe stalo, te zato hramove prosvjete gradi i mnogo žrtvuje. Pa kad je hram liepo vidjeti izvana, kud i kamo više treba da bude u njem što praktičnijih školskih sprava. U prvi red dolaze klupe. Imamo doduše klupa, ali kakove su, da sačuvaj Bože! Štovani čitatelj lako će si moći predstaviti, kakove su, kada mu reknem, da su junaci u njih sjedili, koji su vojevali s carem Franjom I. Ovdje bi trebalo klupa poput onih u školi švedskoj ili amerikanskoj na svjetskoj izložbi u Beču, ili barem onakovih po sistemu Kunceovu, i to u nižjih razredih manjih, a u višjih razmjerno većih. Prednost imaju svakako one švedske i amerikanske sa sjedalom za svakog učenika napose, te sa pokretnim stolnim laptom, kako je kad potrebit za čitanje, pisanje i risanje.

Neučini li se to tako, nego možebit opet po starom sistemu klupe 2 hvata duge, onda gradimo kotac, kao i otac.

Klupe se neprave svake godine, nego u 60—80 i više godina jedanput, zato nebi se trebalo ni najmanje na to obzirati, što su ove za nekoliko for. skuplje.

Posebne sobe za vješanje djačkih haljina u sgradi neima, vrlo je dakle potrebno, da budu u svakoj sobi klinčanice, da učenici nisu kao sada prisiljeni pod sobom, pa i na samu podu držati svoju odjeću.

Imademo i dosta zemljovida, koji stranom na stieni vise, a stranom kad netrebaju i u kutu leže. Ako su na stieni, prah jih jako kvari, ako su u kutu, lome se. Ovdje bi vrlo od potrebe bila, barem u višjih razredih, praktična sprava za spravljanje zemljovida, kao što ju vidismo u švedskoj školi.*

Da bi se domaća poviest mogla predavati što boljim uspjehom, trebalo bi slika zaslužnih muževa za naš narod kao n. p. Zrinjskoga, Frankopana, Gundulića, Jelačića, Preradovića itd. Takodjer bi trebale slike zemalj. zapovjednika i zemlje dobročinitelja sadašnjosti n. p. Mollinarya, Mažuranića, Strossmayera itd.

Pjesma oplemenjuje srdce, pa zato je škola dužna, da se za to brini. Za otaj je predmet potrebna, kao što sam u austrijskoj školi vidio, platnena ploča s linijami za kajde, da ju dotični učitelj pjevanja po potrebi uporabiti može. U svakoj pojedinoj školskoj sobi neobhodno je potreban školski ormar, da dotični razrednik sprave za zornu obuku, pisanke kao i druga učila može imati u svako vrieme pri ruci, a opet da budu dobro sačuvana. Ovi ormari morali bi imati vrata obložena staklom. Takodjer je za svaki pojedini razred potrebit prikladan pisaći stol. U sbornici je potrebit, koga već i imamo, veliki skupni stol, dovoljan broj stolica i 4 stola manja za učitelje višjih razreda, da svoje stvari spraviti i do nauke se pripravljati mogu. Uzorom neka bude petrinjsko učiteljište.

* Vidi članak: Zemljovidnjak. Ur.

Digitized by Google

Gori sam napomenuo, da grad pustu ledinu pretvara u ugodni perivoj. — Sigurno bi se onaj začudio, komu je prostor izmedju tvrdjave i Majura poznat, kakov je prije mjesec dana izgledao, a kakov danas izgleda. Naša je nova sgrada tik njega ali oko nje sve pusto. Trebalo bi dakle što skorije uresiti ju doličnom ogradom, a prostor, kojega radenici kod gradnje netrebaju, dati izkusnom vrtlaru, da ga prvi put praktično uredi. — Takodjer bi se drveće pred novom sgradom već ove godine posaditi moglo.

U zdravu je tielu zdrava duša. Gombanjem se jača tielo, dakle i duša. — Od potrebe bi bilo, da se gombalište, ako ne ljepše, a ono barem onako uredi, kao što sam ga vidio na izložbi kod austr. škole.

Sve ovo, što sam naveo, neučinih možda zato, što mi sada na gradjanskoj školi pomenutih stvari i učila neimamo. Hvala našoj brižnoj visokoj vladi, naš zavod ima što treba; nu jer je vis. vlada odlučila dati u novu sgradu i novo, duhu vremena odgovarajuće pokućtvo, naveo sam na blagohotno uvaženje, što bi još važnoga od potrebe bilo, jer bi osim ovoga još puno navesti mogao. — Drugo pako učinih zato, da bi se ote stvari za vremena ili dale napraviti, ili gotove naručile, da se početkom nove šk. godine ni na što čekalo nebude.

Mi stavljamo sve ufanje u preuzv. gosp. baruna Mollinarya, ništa manje pako u velemožnoga gosp. Spillauera, predstojnika nastavnog odjela i u druge zastupnike naše u nastavnom odjelu, da će dati sve to izvesti što sjajnije, te u duhu vremena i napredne pedagogije. Tomislav Jozičić.

Iz Djakovštine. Velecienjeni gospodine uredniče! Izvolite ovih nekoliko redaka uvrstiti u svoj list u interesu javne obuke i napredka.

Školske su sgrade, kako se obće priznaje, jedan od bitnih uvjeta za tjelesni i duševni uzgoj mladeži, pa se ipak s te strane premnogo griešilo i sveudilj se još grieši. Dakako, da tuj mnogo odpada na siromaštvo občina, ali mnogi se griešnici u tom kriju tim izgovorom, a sasvim nepravo Tako je n. p. u Vuki prije sedamnajest godina sagradjena nova škol. sgrada velikim troškom i trudom občinara, ali jer nebi tada nikoga, koj bi bio ljude uputio i u obće za tu stvar se brinuo, ta je škola danas već u takovu stanju, da se može svaki čas srušiti. I premda je upravo pogibeljno, da se u takovoj sgradi još sveudilj mladež poducava, te je i učitelj još mjeseca siečnja ubaviestio o tom občinsko poglavarstvo i zamolio ga, da se u tom pogledu nešto učini, nije dosele učinjeno upravo ništa. Što ako se s toga nemara dogodi kakova nesreća, tko će odgovarati?

Upozorujuć ovim nadležne oblasti na ovaj slučaj, umoljavamo ujedno vis. vladu, da kod provedbe novoga škol. zakona osobito gradnju i uredjenje škol. sgrada uzme u obzir, te dotične organe svom strogosti odgovornimi čini za izvršbu naredaba, koje će se u tom pogledu izdati. Jer grieh je u nebo vapijući, kad narod i onako siromašan troši novac u tutanj, te onda s troškova, koji bi mu se mogli prištediti, jošte više školu zamrzi! — —r—

Iz Komareva. Izgubismo opet iz našeg učiteljskog kruga vrlo cienjenog i obće štovanog učitelja, g. Antuna Lohrenca iz Dubice. Isti bo je postao

Digitized by Google

učiteljem u doljnoj Austriji u mjestu Böhmkirchenu, te će nas, kako sam u Petrinji čuo, na skoro i mili svoj zavičaj i domovinu ostaviti. Uzrokom, što se tamo za učitelja iskao, nije valjda da mu je ovdje bilo predobro, jer čovjek ide tamo, gdje mu je bolje, gdje mu za trud bolje plate. Bojati se, da će se izpuniti rieči g. Mijata Stojanovića u prvom broju „Napredka“: Svaki bolje osposobljen pučki učitelj kopa nogami i rukami, i dan i noć misli, kako će doći do bolje plaće; ostati će škole u krajini bez soka i smoka, bez začina i načina. Dao Bog nebilo tako, a za sad vriednomu drugu sretan put iz mile naše domovine! — C.

Raznice.

— Kako iz Zadra javljaju, Njegovo je Veličanstvo 12. o. m. pohodilo učiteljište u Arbanasih i razvidilo sgradu, vrt, pčelinjak, a zatim prisustvovalo predavanju svakoga predmeta u sva četiri razreda. Kralj pohvalio je učitelje i pitomce. Učiteljištnu sgradu našao je jednom od najljepših u monarhiji, te je glasno očitovao ravnatelju zahvalnost i potpuno zadovoljstvo.

Čestitamo na tom čestitim učiteljem i vriednomu ravnatelju toga zavoda, Stjepanu Buzoliću, koj je u dobroj uspomeni svemu našemu učiteljstvu iz naših dvijuh obćih skupština. I kao što nas raduje, da je Njegovo Veličanstvo tako odlikovalo zavod, kojemu je na čelu dičan Hrvat, i kojemu su učitelji pravi ovojani Hrvati, nemožemo da neizrazimo želju, da bi Nj. Veličanstvo morda za koju godinu prolazeć Hrvatskom i o zagrebačkom zavodu i glede sgrade i nutarnjega uredjenja i glede svega moglo isto tako izraziti svoje podpuno zadovoljstvo. —

— Njegova preuzvišenost g. barun Mollinary odazvao se je dopisom od 28. p. m. prošnji upravlj. odbora učiteljskoga družtva grada Petrovaradina i okolice, te je primio pokroviteljstvo družtva, obećajuć mu svaku moguću podporu.

— Učiteljsko družtvo u Sisku konštituiralo se i podnielo jur 12. o. m. vis. vladi pravila na odobrenje.

— Grad Beč preliminirao je ove godine za svoje obrtne škole sliedeće svote: Za pripravne tečaje 55.415 for., za obrtne produžne škole (za šegrte) 34.700 for., za ženske obrtne produžne škole 10.945 for., za tkalačku školu u Gumpendorfu 3310 for., za strukovne škole u obće 2000 for., za posebne izdatke 3630 for., ukupno 110.000 for. — A što se u nas čini za naobrazbu budućih obrtnika? Puste se rasti kao lude gljive. Pa zar je onda čudo, što u naših gradovih obrtom gospoduju židovi i tudjinci? Bre nije, nego će biti još i crnje, ako se i nadalje ovako uzradi. —

— U draždjanskom gradskom vieću sjede osim školskoga savjetnika i nekoliko gimnazijalnih i realnih učitelja takodjer i tri pučka učitelja. To bi doista trebalo i mnogomu hrvatskomu gradu, te se onda nebi râd učiteljski klasifikovao, kako se klasifikuje danas pa još u glavnom gradu.

— Njemačka vlada osnovala je u Jeruzalemu njemačku školu, a za tu školu sabiru sada knjigâ, da se s njom osnuje ujedno i njemačka knjižnica. U istinu nije daleko vrieme, gdje će Niemci sav sviet smatrati svojom domovinom, a svi narodi da su samo za to stvoreni, da ih oni kultiviraju! —

— Uzrok kratkovidnosti učenika. Jedan švicarski ljećnik i veliki prijatelj školi izdao je spis, u kojem dokazuje, da je glavnim uzrokom kratkovidnosti učenika to, što se uče čitati piso-čatnim načinom. Navodi nadalje, da se sad učenici nauče čitati i pisati za ½ ili ¾ godine, dočim bi za to trebala barem poldruga ili dvie godine. Preporuča napokon, da učenici odmah u početku pišu na artiji, a ne na tablicah od škriljevca. — Što će na to oni mudrijaši, kojim je i pol godine predugo, te smišljaju načine, kako bi još u kraće vrieme naučili djecu čitati i pisati, a uz to još i sve moguće znanosti.

— Državno učiteljište u Trstu dokinut će se uslied naredbe cislajtanskoga ministarstva koncem ove škol. godine i to radi toga, što ga je polazilo premalo slušatelja. Bijaše ih lanjske godine 16, 3 Slovenca i 13 Talijana. — A izplaćuju li se takova učiteljišta, na kojih neima višeputa ni 6 pripravnika!

— Novo učiteljište za naobrazivanje učiteljica otvorit će se buduće škol. godine u Dubrovniku. Dosele bijaše tuj privatno učiteljište sa pravom javnosti u samostanu milosrdnih sestara.

— Učiteljice i mjestni školski odbor. Saksonsko ministarstvo nastave odredilo je, da u mjestna školska vieća učiteljice smiju doduše birati, ali nesmiju biti izabrane.

Digitized by Google

Izkaz

članova, položivših svoje prineske u blagajnu „Zadruge“ počam od 1. siečnja t. g.

P. n. g. Zeininger Benjamin, kao ut. 40 st., Kuten Gjuro kao ut. 4 st.

Basariček Stjepan, Tepeš Vjekoslav, Korbar Franjo, Janzon Stjepan, Sinković Ante, Pomper Mirko, Vidačić Kvirin, Botta Ivo, Bezuk Mijat, Benković Janko, Pravica Nikola, Šlogar Filip, Ljubić Dinko, Dugački Stjepan, Hudec Stjepan, Laksar Ivan, Arnold Antun, Sajko Gj., Klobučar Josip, Filjak Pavao, Kobali Milan, svaki kao redovit član po 3 st.

Kovačić Ivan, Irgolić Ante, Klaić Franjo, Ivkanec Tomislav, svaki po 1 st. 50 n.

Baboselac Mato 6 st., Filipašić Julio 7 st., Buić Ivan 3 st., Topolnik Mato 8 st. Crnčić Vid 6 stot.

Čisti iznos tombole i plesa u Zagrebu 226 st.,
„ „ „ „ Karlovcu 302 „ 45 n.
„ „ „ „ Križevcih 202 „ „ „
„ „ kazališne predstave u Vinici 25 „ 67 n.

Zagrebačka obća štedionica i zalagaonica 20 st.

U ime kamata unišlo 35 st.

Učileljskoj sirotčadi podielilo se tečajem ovih triju mjesecih 270 st. 30 n.

Nabavilo se 800 st. u hrv.-slav. razteretnica.

Imetak „Zadruge“ sastoji se za sada u 24.809 st. 68 n.

U Zagrebu 30. ožujka 1875. Ant. Irgolić, družtv. blagajnik.

Tko želi imati izviešće o djelovanju „Zadruge“ tečajem upravne godine 1874., neka se obrati na družtvenoga blagajnika.

Izpiti učitelja za obće pučke i gradjanske učione u Petrinji.

Na temelju propisa ob izpitih učitelja za obće pučke i gradjanske učione proglašuje se ovim u smislu §. 3. ovoga propisa, da će se izpiti ove godine počimati 4. kolovoza i nastavljati sliedećih dana.

Gospoda učitelji, koji bi radi steći svjedočbu učiteljske sposobnosti za jednu ili drugu vrst škola, imaju svoje prošnje upraviti na ravnateljstvo izpitnoga povjerenstva najdulje do 15. srpnja t. g. preko svoje predpostavljene oblasti, te u smislu §. 7. istoga propisa priložiti prošnji sliedeće:

1. Kratak opis svoga života i naučnoga hoda.

2. Svjedočbu zrelosti, stečenu na kojem učiteljištu (odnosno svjedočbu sposobnosti za podučitelja, obćinskoga ili trivijalnoga učitelja).

3. Potvrdu, da su najmanje dvie godine učiteljevali.

Nadalje ima svaki prijavljenik očitovati, koju vrst izpita položiti želi, a kod izpita za gradjanske učione po §. 6. ubilježiti, iz koje skupine želi da bude izpitan i da li si je iz koje druge skupine još kakov predmet odabrao.

U Petrinji, 16. travnja 1875. J. Welko, ravnatelj izpitn. povjerenstva.

Natječaji.

U području kraljevina Hrvatske i Slavonije ima se na temelju §. 159 zakona od 14. listopada 1874. popuniti osam mjesta županijskih školskih nadzornika, za koje se ovim razpisuje natječaj do 25. svibnja t. g.

S polovicom od tih mjesta skopčana je plata od 1200 for., a s polovicom plata od 1000 for. na godinu i sa svimi stanbinami prama IX. dnevnom razredu u iznosu od 200 f. na god.

Za mjesta žup. šk. nadzornika mogu se natjecati pučki učitelji, koji su do sada najmanje 10 godina u učiteljskoj službi proveli, i drugi ne učitelji, koji mogu dokazati svoju vještinu u struci školskoj.

Molbenice, krstnim listom, svjedočbom ob učiteljskom osposobljenju ili inimi dokazali vještačtva školskoga, zatim svjedočbom o čudorednom vladanju i dojakošnjem možda službovanju providjene, imaju se do gori naznačenoga roka, i to od onih, koji su u javnoj službi putem predpostavljenih oblasti podnieti podpisanomu kr. zemaljsko-vladnomu odjelu.

Od kr. zemaljsko-vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu.

U Zagrebu, 12. travnja 1875.

Listovnica.

G. V. u Glini. Pometnjom je dopis dosele izostao, dakle u budućem broju.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 13. U Zagrebu, 1. svibnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Školski izleti.

Poznato je, da se svaka obuka ima osnivati na zorovih, u koliko je to samo moguće, dakle i obuka prirodopisna.

Zorovi su dvovrstni; ili se motre predmeti u prirodi ili se upotrebljavaju u tu svrhu načinjene slike. Kad bi došlo do izbora, mislim, da bi se svaki radje laćao predmeta, nego li slika, osobito u obuci prirodopisnoj; jer slike nemogu n. p. ruda i nježnijih bilinskih česti predstaviti onako, kakove su u prirodi.

Priroda nam ih sijaset podaje, samo se valja znati njimi okoristiti. Da nam pako prirodnine mogu rabiti, kad uztreba, valja da ih saberemo, na shodnu mjestu u školi spremimo i uredimo, a tako sabrane i uredjene predmete zovemo sbirkom prirodopisnom. A je li težko do takove sbirke doći? Nije, treba samo znati način, kojim se najlaglje prirodopisne sbirke sastavljaju. A kako se najlaglje sastavljaju? Vodimo djecu u prirodu, učimo ju tuj u bogatoj prirodnoj riznici poznavati i sabirati prirodnine i na brzo uredismo si liepu sbirku. Obučavajuć si djecu u prirodopisu, najsvetija nam budi dužnost, upoznati ju njihovom okolinom, držeć se poznate: „s bližjega na dalje, s lagljega na težje.“ Izlete ima učitelj poduzeti već rano s proljeća, budi u prazniku, budi u školski dan, a nemisli nitko, da će to biti na uštrb obuci, ne, učitelj može i u prostoj naravi mladež si poučavati i to nesamo u prirodopisu, već i u zemljopisu, gospodarstvu, zemljoslovju, ako je prilike itd. Nikad ljepše sgode da pobudi u mladeži domoljublje, duboko strahopočitanje pram stvoritelju, nego na takovih izletih.

Prvi takav izlet imao bi svaki učitelj poduzeti 21. ožujka, kojom prilikom ne samo da upozna gojenčad prvimi predhodnicami i navjestiteljicami proljeća, već ima i djecu uputiti o pravom iztoku i ujedno upoznati ju s ostalimi stranami svieta. Može i mora upoznati djecu s nekojimi zemljopisnimi pojmovi, koje djeca u školi težko uz puke rieči ili risanje razumjeti mogu. Došav do vrela neka protumači izvor, potočić ili potok, ako je moguće i rieku, slapove, obalu, razvodnicu, postanak otoka, otočića itd. Uz ovaj početak lako mu je poslie pojmove širiti i usavršivati. Neka na izletih protumači dolinu, nizinu, briežuljak,

Digitized by Google

bubanjak, brdo, goru, planinu. Neka ih upozna što je to podnožje, što bok, strmina, vrh, glavica, sljeme, greben itd.

Eno obuke zemljopisne. Budi pako svaki od nas uvjeren, da će učenici na izletih toga mnogo laglje, više i bolje upamtiti, hodajuć s nami u prirodi, nego li u pušljivoj, tiesnoj i kisikom toli siromašnoj sobi školskoj. Tako bi valjalo učitelju više puta izaći u prirodu prema tomu, kako se svakoga proljetnoga i ljetnoga mjeseca priroda mienja.

Sám učitelj imati će od njih veliku korist; jer kad djeca uvide, kako ih ljubi, kako sve za njihovo dobro čini, vraćat će mu ljubav ljubavju, koja se tim načinom liepo postizava, a ne strahom, koj nam radja udvorice i licumjerce. Nadalje, učitelj se može i od svojih gojenaca štogod naučiti n. p. sakupiti liepu kitu narodnih imena bilja; jer valja znati, da je u istinu svaki učenik na selu mali biljar, koj okružen najviše prirodom, pozna množinu bilja, a popitaš li ga, znat će ti kazati, čemu rabi, bilo za liek ili u koju drugu svrhu. U mojoj učioni ima učenika, koji poznavaju sto do dvie sto biljka s dva i tri imena. Ta imena učitelj neka sabire, a priobći li ih, neka se tješi, da je bacio i opet jedno zrnce u veliku riznicu naroda. Ovom sgodom, može o biljkah čuti i koju pošalicu, koju valja cieniti; jer su iste višeputah vrlo zanimive. Bilo lanjske godine, kad sam s proljeća s učenici po prvi put izašao na poljane i livade i dodjosmo slučajno do drienka. Spomenuo sam, da je drienak vrlo tvrd, da drvo rabi stolarom i tokarom, a da plod rado medvjed jede. Tom sgodom čuo sam od jednoga učenika i ovu pošalicu: „Kad je bog stvarao bilje, reče medvjedu: „stvorit ću ti biljku, koja će sladkim roditi plodom, nu kasno dozrieti. I stvori bog medvjedu drienak. Medvjed gladan, čekao pod drienkom, da bi skoro dozrio; nu kad se nije mogao učekati, razsrdi se, podje na drienak i od jada sve mu grane svine.“ Zato ima drienak i dan danas onako svite i grbave grane. A i ovakova je vriedna, da se zabilježi, a osim toga učitelj će uz narodna imena mnogo toga saznati.

Učenici imaju od biljarenja veliku korist; jer želimo li gojenca priučiti na rad, postojanost i uztrpljivost, to nam se najbolja prilika u biljarenju pruža. Bez ovoga trojega neima u botanici napredka. Da nas svaki oko toga nastoji, da gojence u biljarenju uputimo, manje bi bilo klatarenja i kojekakovih drugih opačina, što mladež jedino s dosade radi. Takovu neporedku učinio bi se kraj; jer bi gojenac prosto si vrieme u prirodi liepo znao upotriebiti. Osobito bi se na to morala priučati gradska djeca, koja u obće iz prirode nedonašaju toliko znanja u školu, kao diete ladanjsko, kojega priroda okružava. Mnoga gradska djeca velikim veseljem sabiraju bilje i u koliko mi je znano u svakom je skoro razredu izložen na izpitu mali biljnik kojega učenika. Vidimo li u učenika volju za botaniku, poticajmo ga, a tomu su i opet najbolje sredstvo izleti, te gledajmo, da mu idemo u tom predmetu na ruku. Ako je takav učenik odlikaš, pamtimo, nedieli mu druge nagrade do onakove, koja će ga najviše zanimati. Daj mu za nagradu slikovnu botaniku (kojih hvala bogu imamo), tim ćeš ga još bolje potaknuti, da napreduje.

Digitized by Google

Neću se prevariti, ako reknem, da bi s vremenom od takovoga maloga biljara postao i veliki. To nam zasvjedočava poviest botanike. Svakako se ima na to paziti, da se biljari pod nadzorom učitelja.

Krasne li tjelovježbe prigodom takovih izleta i za biljarenja. Sad se valja prignuti, sad uzdići, sad niz dol, sad uz brdo. Tielo je u neprestanom gibanju. U biljarenju i u obće sabiranju prirodnina spoznati će djeca svemožnost božju. Dužnost nam je kao učiteljem i gojiteljem naobrazivati razum djeteta. Eno ti za to liepe prilike, kad diete izpituje sličnost ili različnost bilja. Biljarenjem upoznaju se učenici i s liepim, a tim načinom uzgajamo krasoćut. Biljarenjem i sabiranjem prirodnina u obće teži učenik za napredkom; jer pozna li deset biljka, nastojat će da ih upozna i više. Kada gojenci ućute pravu krasotu medju biljkami u naravi, budimo uvjereni, da neće onako nujno prolaziti ubavimi gajevi ili bujnom sjenokošom. Svaka travka, svaki cviet zanimati će ga, uzgajati će ga. O biljki kao pomagalu kod uzgajanja i obrazovanja mladeži neću da govorim; jer je nepoznato mi, nu vješto pero isto lani vrlo krasno i zanimivo opisalo (Vidi lanjski „Napredak“ br. 15 i 16). Sabirajuć učitelj s učenici bilje na izletih i poučivši ih tako o svem, što im o bilju znati treba, neka od sabranoga bilja uredi i mali biljnik i postavi ga u svoju prirodopisnu sbirku. Taj bi biljnik imao sadržavati sliedeće: žitarice, koristno i škodljivo poljsko bilje, biljke za tehničku uporabu i otrovnice. Da se takav biljnik sastavi, nestoji mnogo truda, a ipak je od velike koristi za obuku prirodopisnu. Osim biljka valja na izletih sabirati i ostale prirodnine, n. p. kukce, leptire, pužiće itd. i to ponajveć škodljive u šumi, na polju, voćaru, vrtu itd.

Od kukaca valjalo bi imati u sbirci: trsovoga zavijača i ostale zavijače, koji škode kruškam, jabukam i šljivam; kozlića, žižka, buhače, hrušta itd. Od leptira neka nemanjka: glogovnjak, kupusnjak, repnjak, bieli repićin leptir i ostali najškodljiviji u voćaru, vrtu i šumi. Dobro je imati i nekoje zareznike, koji škodljive utamanuju, a to su: raznovrstne podmuklice ili najezdnici i kukci trkalci. Danas sutra bude od potrebe, da se od istih škodljivih životinjica i u učiteljištu sastavi sbirka, gdje će se pripravnici moći njimi upoznati, te poučiti si djecu; jer svaki ih učitelj nepozna. Od sisavaca potežje je sastaviti sbirku, isto tako od ptica; plaze pako i gmaze može čuvati u žesti. Od ptica dobro je da si učitelj pribavi noge i kljun, tim će laglje protumačiti grabilice, hodalice, plovice, puzavice itd.

I rude iz okolice treba da se saberu, a uz to valjalo bi pribaviti i one, kojih tamo neima.

Ima li u okolici lapornih slojeva ili vitra, nesmijemo propustiti, da djecu i pred nje za izleta nedopeljamo. Napomeneš li, da je tuj pred mnogo i mnogo godina ležalo more (što nam zasvjedočavaju ostanci morskih životinja), napomeneš li, kako je taj lapor nekoč bilo dno morsko i kad se more na drugu koju stranu prelilo, otvrdnuo i u sebi morske puže, školjke, bilje i ribe pridržao, evo ti pouke zemljoslovne. Okamenjeni puž, školjka, odtisak lista i ribe takodjer neka bude u sbirci zastupan, a i mora biti kod vapnenca. Liepoga pregleda radi

*

Digitized by Google

neka učitelj uz raznoliki vapnenac postavi i sigu, mramor, sadru, kredu, spužnicu, jaje, kost, zub, takodjer i lapor s odtisci lišća, riba, okamenjene puže i školjke, jer je i to vapno.

Spomenuo sam u početku, da izleti uzbudjujemo i domoljubje. Liepo je govoriti učenikom u školi o krasotah naše domovine; nu još je ljepše, ako ih za krasna ljetna jutra sazoveš, skupiš pod narodni nam barjak, te pjevajući uputiš povjerenom si gojenčadi na povisoko brdo, te im odavle pokazuješ zlatne njive, bujna polja, vinorodne briežuljke, prepličuće potoke i rieke, ubave gajeve i hladovite šume. Tuj se radja ljubav prama domovini, tuj budi ponos narodni, već u mladih srdašcih.

Ovakovimi si izleti na neki način moguć pobuditi i marljivost u djeci i uzdržati zapt. Neuče li djeca, kako bi valjalo, nisu li u obće mirna i dobra, a ti se nevaljancem zagrozi, da neće poći s tobom na izlet. Vjeruj mi, učitelju! mnogo će se diete popraviti. Treba u djeci pobuditi i veselost, a to se najbolje može školskimi izleti. Vidimo, da su takovi izleti od neprocienjive koristi, te bi se zato u svakoj školi tečajem godine višeputah poduzeti imali.

Velika je grieška u mnoge djece, da životinje muče. Leptirom trgaju krila, brušte nabadaju na štapiće i prave od njih vjetrenice, ubijaju žabu, zmiju budi s praznovjerja, budi što smo i sami većkrat krivi, kada velimo n. p. žabe su odurne, mrzke i gadne životinje. Tim načinom usadjujemo u djetinja srdašca mržnju proti tim životinjam.

Valja ih osvjedočiti, da su i one koristne, a korist ćemo im predočiti prigodno na izletih. Neka diete zrije, kako lepirić svojom trubicom sok iz cvieta izvlači, kako je liep, te ga sigurno neće mučiti.

Samo se kaže, da je neobhodno potrebno, da si učitelj svoju okolicu s prirodopisnoga gledišta pozna, a i morao bi ju poznati, jer mu to služi za vlastito naobraženje.

Kao što je naša domovina prebogata mnogimi naravnimi proizvodi, isto se tako odlikuje i svojom florom. Naša flora zanima iste Engleze i Franceze, te svaku biljku primaju rado u svoj biljnik. Našu domovinu poznaju u mnogom pogledu bolje tudjinci nego li mi, a nije li to za nas žalostno, da nereknem i sramotno?

Naš muzej neima valjana biljnika, a kako bi se tomu doskočilo? Evo ovako: Svaki si učitelj saberi bilje svoje okolice i pošalji na muzealno ravnateljstvo, trošak namiriti će isto samo. Za desetak godina eno nam podpuna biljnika. Imamo istinabog „Floru Croaticu“ napisanu Šloserom i Vukotinovićem, u kojoj opisuju 4560 domaćih biljka; al nemisli nitko, da je podpuna; samo spomenutim načinom dala bi se nadopuniti. Kako rekoh, mnogi bi takav biljnik poslati mogao. Valja nam dokazati, da nismo samo gojitelji i prosvjetitelji puka. već da smo kadri pripomoći svakoj struci, bila ona prirodopisna, jezikoslovna ili kakva mu drago.

Učitelju! ako si prirodu promatrao od prvih predhodnica i navjestiteljica proljeća, visibabe, podlieska, podbjela i prvoga cvrkuta ševe pa do blagoga i

Digitized by Google

milozvučnoga skladanja slavuljeva; ako si ju promatrao razumno do zadnjega časa, dok se i opet majčica zemlja bielim pokrivalom ugrne; velju — ako si cieli njezin razvitak kao brižan i poman motrilac pratio, to ćeš u istinu znati cieniti i ljubiti svakom se godinom povraćajuće slasti i ugodnosti.

Dragutin Hirc.

Pčelarstvo na svjetskoj izložbi u Beču.

(Svršetak.)

Obratimo se sada Austro-Ugarskoj. — Ovdje žalibože neopazih onoga divnoga i ukusnoga poredka, što no ga nadjoh u Talijanskoj, te uz koji mi bijaše moguće jednim pogledom pregledati sve izložke; dà, što više, moradoh na raznih mjestih razbacane stvari trudom tek sabirati.

Veći dio orudja i pčelarskih proizvoda izložilo je bečko pčel. družtvo. Navesti ću tuj najprije sliku, što ju je naslikao bečki slikar Eduard Lacher, jer mi se osobito svikla. Tuj je u većem mjerilu predstavljen razvitak pčela, te bi se zato taj tablo mogao osobito upotriebiti za zornu obuku u školi, te kod demonstrativnih predavanja pred većim auditorijem.

Nebi dakle sgorega bilo, da se ovaj veoma praktičan tablo pod naslovom: „Die Brutstadien der dreierlei Bienenwesen“ od g. Lachera ujedno sa njegovim naputkom nabavi za srednje, gradjanske i seoske škole.

Od istoga bijaše izložena jeftina trnka slamóm obvijena i od slabih dasaka načinjena, zatim izbacajući medni stroj sa stienami od stakla, poznat mi iz ilustracije u Eichstädtu izlazećih pč. novinah. Drag. C. Gatter izloži bogatu sbirku orudja, voska, medice i meda. Medju dimnimi strojevi — Rauchmaschienen — opazih takav, koji mali popravak Jordanova pokazuje.

U istom odjelu bijahu ponamještane veoma čisto izradjene trnke Mije Ambružića iz Kranjske, Gg. Kukuca trnka za motrenje, K. Kaudele, Iv. Ondre, Hollia, A. Rittera iz Jeniše, baruna Rothschütza i drugih trnke bezimene, medju ovimi jedna, kojoj bijaše naslov oderan, nu zato je bila veoma dobro, da izvrstno izradjena sa 4 etaže. Po mom sudu sigurno ju je izložio V. Günther iz Gisperslebna, koj mi se čini kao prognan iz Njemačke, jer je i njegov model za 44 stručni paviljon i model za izbacajući medni stroj takodjer izložen u austrijskom odjelu, nu neznam da li samo slučajno ili je pako htjela Austrija s njim brilirati, te svoj pčelarstveni napredak svietu pokazati. Paviljon je izvrstan, te do nesetnog detaila izveden, kod svega pako ipak toli prilično velik, da na vratih čovječja glava ući može. Ovaj bi model umjestan bio za naše gospodarsko učilište u Križevcih, gdje se i onako veoma malo, ali i to hrdjavo iz pčelarstva predaje. Sa Güntherovim izbacujućim mednim strojem nisam se mogao sprijateljiti. Baruna Rothschütza ležeća trnka nije mi posve jasna, inače je veoma dobro izvedena.

Mašavska pčelarska zadruga, kotara Podersamskog, izložila je veoma dobro izradjenu stojeću trnku od slame — od Šuberta u Mašavi — sa 3 etaže te

Digitized by Google

okvirići, zatim dvie lamnate, veoma čisto izradjene košnice. Med izbacajući stroj bijaše takodjer dosta dobar.

Ugarska se može ponositi sa najljepšom, ali i najskupocjenijom trnkom. Sagradio ju Raimund Fridrich, stolar i ujedno pčelar u sv. Lorettu u Ugarskoj, a traži za nju 350, slovom tri sto petdeset for. a. v. Ovo je majstorski komad umjetne stolarine; stiene s orahovinom obložene urešene su kiticami od cvieća, ugarskim grbom i pčelarskim emblemom. Vanjštini odgovara i nutarnji namještaj, te se ciela nutarnja gradjevina može jednim mahom izvući. Gornji nutarnji oblik jeste okrugao, s toga naravno i gornji okvirići okrugli.

Medju ostalimi izložio je preobilnu kolekciju barun Béla Ambrozi iz Gjormote kod Temišvara. Iz njegovih izložaka vidi se namah, da ima Niemca iz centruma Njemačke za pčelara.

Njemačko carstvo. Samo se po sebi razumieva, da je Njemačka od inih evropskih zemalja tim više zastupana bila, dočim u njoj reformator umnog timarenja, stari otac Dzirzon, rimokat. župnik u Karlsmarktu, živi. Njemu ima Njemačka zahvaliti ogroman napredak u apistici, pa zato mi bijaše za čudo, da kako na svjetskoj, tako i na medjunarodnoj pčelarskoj izložbi u Simeringu baš nikakvog predmeta izložio nije. I tako mi se želja, da vidim njegovu glasovitu talijansku pasminu, nije izpunila.

Bilo bi preobširno, da navodim sve pojedine izložke Saske, Bavarske, Šlezvig-Holštajna i Pruske, jer je tuj bilo raznih izložaka u izobilju, te ću navesti samo dvie ležeće trnke sa okviri i trojke — Dreibeute — oboje bez svakog luksusa ali izvrstno izradjeno.

Premda je molba evropskih pčelara kod izložbenoga povjerenstva, da bi se naime i živi pčelci u izložbenih prostorijah mogli izložiti, ostalo bezuspješnom, ipak su se u nje znali nekoji uvući. Tako bje u vrtu austrijske škole namješten mali pčelinjak, pa ako i nemože služiti uzorom, to se barem njim dokazalo, kako je ravnateljstvo imalo krivo, držeći da će živi pčelci izložitelje uznemirivati. Od trijuh tih pčelaca rojio se jedan po tri puta i to u vrieme kad je bilo u izložbenih prostorijah na tisuće posjetnika, pače kad je upravo vrvila svjetina u okolišu pčelinjaka, samo da vidi liepi prizor, kako se pčele roje; pa opet da bi samo jednu osobu koja pčela ozliedila.

II. Medjunarodna izložba živih pčela, pčelskih stanova, strojeva, spisa itd. u Simeringu.

Pošto izložbeno povjerenstvo nije pustilo žive pčele u izložbene prostorije i time bi pčelarom nanešena velika nepravda i šteta, pobrinula se pčelarska zadruga u Beču i priredila u simerinžkom škol. vrtu medjunarodnu izložbu živih pčela i pčelarskoga orudja i pčelarskih proizvoda. Uza sve to, što je toj zadruzi došla plemenita misao, da otvori takovu izložbu u najnepovoljnije doba, za vrieme naime najveće ljetne vrućine, kojom je transport živih pčela s mnogimi nepogodami spojen; ova je izložba urednija i ukusnije poredana i namještena bila, nego ona na svjetskoj izložbi, što priznaje svatko, koji god ju je posjetio. Dakako, da je trebalo velikih žrtva i mnogo truda, dok se je tako uredila.

Digitized by Google

A. **Žive pčele.** Egipćanke (apis fasciata). Egipatske pčele izložio je isti onaj učitelj Fogl iz Lehmanshöfla u Pruskoj, koji je već na preklanjskoj pčelarskoj izložbi u Solnogradu pobudio njimi obću pozornost. Ta pasmina nesamo da nalikuje i vanjskim obličjem i nutarnjom vrlinom glasovitoj pasmini talijanskoj, nego pače skoro nadkriljuje svojom ljepotom sve druge pasmine. Nu za nas, što se tiče praktične vriednosti, neodgovara tako kao pasmina talijanska

Talijankâ (apis ligustika) veoma liepih izložiše: Major F. Hruška iz Dolo kod Mletaka, L. Sartori iz Milana i ravnateljstvo pčelarskoga družtva iz Belíncone.

Svi ovi izložitelji i trguju pčelami te se mogu od njih trgovačkim putem naručiti. Pasminu talijansku dižu umni pčelari, osobito njemački, u nebesa, pa zato sam si i ja prije četiri godine već kurioziteta radi naručio od pčelarskoga zavoda iz Rovereda talijansku maticu sa nekoliko pratilica. I sbilja uvjerio sam se, da je za racionalno timarenje bolja od naše, te ju zato našim pčelarom što toplije preporučam.

Kranjske pčele, veoma liepe, izložiše: barun Bela Ambrozi kod Temišvara i Franjo Langer iz Podgorice u Kranjskoj.*

Prostih pčela (njemačkih) bilo je izloženo iz raznih krajeva u obilju.

B. **Trnke** sa pokretnim saćem — Mobilbau. U vrieme, kad sam bio na izložbi, bijaše tuj do 100 raznovrstnih trnka, nu u istinu težko bi bilo izreći sud, koja je od njih najbolja. Po podneblju i mjestnih okolnostih bit će jedna ovdje vrlo sgodna, a na drugom mjestu opet nepraktična. I tuj valja ona poznata: Neide svaka čižma na svaku nogu.

Gledom na nutarnje uredjenje trnka, budi pravilom, da su ove najbolje, koje se u pogledu legla mogu po volji povećati i umanjiti.

Težko je i u tom na dlaku odsjeći, da li su bolje stojeće ili ležeće trnke. Izkustvo dokazuje, da su stojeće trnke u tom sgodnije, što u njih pčele bolje prezimljuju, nu gledamo li na proizvod, odgovaraju opet bolje ležeće trnke.

Što se tiče gradiva, da li se naime imaju trnke graditi od drva, slame ili rogoza, valja se takodjer ravnati po mjestnih okolnostih. Tako će n. p. u jednom kraju bolje odgovarati slama, na drugom opet rogozina ili drvo. U novije vrieme priugotavljaju osobito u Njemačkoj tako krasne i savršene trnke od slame, da si ljepših i ukusnijih ni od drva pomisliti nemožeš. A za naše okolnosti mogu se tim bolje preporučiti trnke od slame, što ih naš seljak voli praviti od slame, nego li od drva, a tomu je i vještiji, pak su mu i jeftinije.

G. Jäger iz Bahena izložio je vrlo liepe stojeće trnke sa dva visoka okvira, i to u mednom odjelu sa jednim cielim, a u odjelu mladoga legla sa dva poluokvira; zatim trnku sa tri etaže i tri reda jednakih okvira, od kojih su dva dolnja odjela odredjena za leglo, a gornji za med.

---

* Pod ovim imenom razumievam i našu hrvatsko-slavonsku pčelu sa žutim grbićem na glavi, a poznata je i pod obćenitim nazivom: južno-evropska pčela. Onim, koji žele postići mnogo rojeva, može se preporučiti.

Digitized by Google

Polustojeće trnke imahu većinom u odjelu za leglo cieli, a u mednom odjelu poluokvir ili manji okvirić. Ležećih trnka bilo je od raznovrstnih konstrukcija, te imahu za mlado leglo ciele, ili obratno u mednom odjelu ciele, a u prvašnjem poluokvire.

Od poznatih matičnih trnčica (Königinzuchtstöcklein) bilo ih takodjer nekoliko. Trnke za motrenje izložiše: bečko pčel. družtvo, Siegl iz Burgteswitze, Šolc i Gatter. Ormarić za pošiljanje: bar. B. Ambrozi, Langer, Hruška i Frank. Od razdieljivih trnka bio je Oetlov prvi, zatim trnka za pod- i nametanje i jedna od Kristovih trnka. Napokon medju demobilnimi trnkami zanimala me je Nuttova provjetrujuća trnka (Lüftungsstock), koju sam već prije napomenuo.

C. Slike, modeli i svietlopisi. Medju izložci ote struke bijahu od veće važnosti: Lacherova tabela: „Die Brutstadien der Biene“, koju no sam već prije preporučio. Sartori iz Milana izložio je veoma dobro i krasno izradjenih 50 cm. širokih i 35 cm. visokih kromolitografičkih tabla o pčelarstvu, na kojih se pokazuje nutarnji i vanjski oblik i ustrojstvo pčele. Dosele je izašlo 30 takovih tabla. Ove se table preporučaju osobito za zornu obuku. Ivan Čapelski iz Stanislavova izložio je svietlopis svoga od 28 pčelaca sastojećega paviljona, a iz toga mjesta Romosinski svietlopis svoga pčelinjaka. Odatle se vidi, da se i u Galiciji liepo nastoji oko pčela, dočim nežale truda ni troška, te grade tako liepe stanove pčelam.

D. Knjige i časopisi. Prvo mjesto zauzimlje tuj Gatterova knjižnica i jedva da ima koga u Austro-Ugarskoj, koj bi imao toli obilnu pčelarsku knjižnicu, kao što g. Gatter u Beču, te se sbilja s njom može ponositi.

Nadjoh nadalje tuj izvrstni Foglov godišnjak: „Jahrbuch der Bienenzucht.“ Fogl, kojno je dovoljno poznat svemu pčelarske novine čitajućemu občinstvu sa svojih oštrih članaka, priredjuje i izdaje na sviet velikim trudom po primjeru Berlepšovom svake godine takav godišnjak, u kojem osim posala, koji se svakoga mjeseca kod pčela obavljaju, ima veoma vješto izradjenih te interesantnih članaka o životu i fiziologiji pčela. Željeti bi dakle bilo, da se i naši naobraženi pčelari s tim godišnjakom upoznadu. Zanimive su i „Bilježke od Cölnera“ (izašlo kod Mikulaša i Knappa u Pragu) na českom jeziku i 6 godišnjaka „Včelar“. Herbaria sa pčelarskim biljem, za svakoga pčelara veoma poučna, izložiše pa ih i uz što jeftiniju cienu prodaju učitelj Klinke u Frankenthalu i Dr. Pollmann u Bonnu.

O pčelarskom orudju napokon, kojega takodjer bijaše u obilju, neću ovdje napose govoriti, pošto sam već najvažnije, opisujuć bečku izložbu, napomenuo.

Završujuć ovu svoju razpravicu, nemogu prešutjeti, da me iza kako sam sve te krasne stvari razgledao, stid bilo, da od nas, iz tako medom obilujuće cvjetane, nenadjoh baš ni cigloga izložka. Iz kojih razloga poznati učitelj i pčelar g. Lesić iz Babinegrede, g. Jagličić iz Bodegraja te g. Bertić iz varaždinske okolice svojih pčelarskih predmeta izložili nisu, neznam, ali žao mi je, da ih tamo nenadjoh, da bi jih mogao sravniti sa ostalimi stranimi izložci i time što veću korist crpiti. Nu neću ipak tvrditi, da u tom pogledu baš ništa iz naše

Digitized by Google

domovine izloženo nebijaše, moguće da sam medju onom silesijom koj izložak pregledao. Molim dakle, da mi se, ako krivo imadem, oprosti; jer dulje vremena nemogoh u Beču ostati radi pomanjkanja novca, a za nekoliko dana neda se sve točno pregledati i prosuditi. I time se odužih i vis. vladi, koja mi podporu podielila i onoj gg. interpelantom, koji držahu, da su nadležni od mene tražiti račun. —

Občinski ili mjestni školski nadzornici.

Mnogi učitelji, s kojimi sam imao priliku progovoriti, vrlo se tuže naročito na onu ustanovu novoga nam škol. zakona, po kojoj bi se tobože mjestni škol. nadzornici mogli pačati i u pedagogijsko-didaktičan rad učiteljev. Premda je ova točka u zakonu i sbilja nekako zamršena, te bi se i ovako tumačiti mogla, to ju ja i većina učitelja imajući na umu sve ustanove o nadzoru škola shvaćam tako, da će mjestni škol. nadzornik imati i odsada, kao što je imao i dosele po smislu instrukcije vis. ministarstva od g. 1855. paziti samo na to, da budu škol. prostorije u redu, da roditelji svoju djecu uredno šalju u školu, da učitelj u propisano vrieme sdušno obavlja svoju službu i da sa mladežju postupa humano. Strukovni pako rad učiteljev imat će jedino žup. škol. nadzornik nadzirati i shodna u tom pogledu odredjivati. Dosele, kako rekoh, imadoše mjestni školski nadzornik ograničen djelokrug, pa što se je uz sve to sbivalo? Evo ću navesti nekoliko primjera, koje sam sám doživio, da ilustriram neshodnost gore spomenute ustanove.

Nadzornici, o kojih ću govoriti, imadoše svoje instrukcije, znadoše u što se imadu pačati, pa ipak su znali instrukciju svoju prekoračiti i to niti si tomu svjestni, niti iz neprijateljstva te ni nemisleć na to, da su učitelju tim postupkom škodili, bili bo su učiteljem najbolji prijatelji, već jedino zavela ih na to osobna taština. Tako na pučkoj školi u V. N. bijaše mjestnim šk. nadzornikom Gjuro K., veoma čestit, razborit i u svakom pogledu štovanja vriedan seljanin, u promicanju školstva upravo uzoran a k tomu još moj najbolji prijatelj. Taj si dakle za mladosti stekao osobitu vještinu u računstvu s običnimi slomci i u pravilu trojnom. Pa zato bila mu i sva druga obuka drugotnom stvarju, samo račun bio mu kamen mudrosti.

Nadziruć vrlo marljivo školu, nikad se nije miešao u druge predmete, ali dakako u računstvo. O slomcih govorio bi u prvom, drugom i trećem razredu, premda nisu spadali u nijedan razred. Al da vam ga je bilo vidjeti na izpitu nestrpljivo čekajućega na omiljeli mu predmet. Čim bi došao red na račun a on brzo kredu u ruke, pa zadavaj zadaće, koje bi spadale u drugi razred realke, a ne u pučku školu. Pa kad mu nebi znala djeca svaku riešiti, uze sam na čudo djeci, roditeljem i izpitnomu povjerenstvu razvijati svoju vještinu. Postigav tako željeni cilj, nagovorio bi pobjedonosno učitelja: Ovako podučavajte mladež; učenici, koji neznaju ovako računati, nezaslužuju nagrade.“ Posljedicom naravski bijaše tomu to, da su mnogi roditelji učitelja sažaljivali, što nije tobože tako učen, kao taj njihov nadzornik.

Digitized by Google

Tako bijaše u obstojavšoj kl. gl. školi u Zagrebu mjestnim škol. nadzornikom vriedan gradjanin i poznati tesar H. Njemu bijaše idejalom dobre škole, u kojoj se njemačka gramatika doslovno recitovala. Načinio li koj učenik pogrješku u njemačkom pravopisu, uzalud sve mu znanje i — škola nevalja. O čem se pako on uvjerio, na to morao svaki na izpitu prisutnih nonens volens pristati. A kako je tuj s učiteljskim ugledom, pojmit će svaki školski strukovnjak. —

Namjerio sam se i na takove nadzornike, koji bi znali već u prvom razredu tumačiti dionike sadanjega vremena, da tako djecu upute, kad valja pisati ć, ili bi pako zahtievali na prvopoljetnom izpitu, da djeca znadu stvari, koje se uče tek u drugom poljeću. Nu zapamtio sam i takovih, koji hoteć valjda dokazati, kako su vješti njemštini, pitahu učenike, kakov je veznik von.

Ugledav se u takove nadzornike, nije čudo, da i kojega na izpitu prisutna občinara nespopade živa želja, da pokaže bud svoje znanje bud vještinu, pa da ti je viditi takove prizore, rekao bi, da si na kakovom vieću, saboru ili — na sajmu. Takav prizor doživih kod izpita na jednoj izraelitskoj školi. Već kod izpitivanja iz vjerouke začeo ti moj učeni nadzornik stavljati razna pitanja iz hebrejskoga jezika. Kad to začuli i prisutni občinari, borme se i njim pohtjelo, da dokažu, da razumiju toliko ako ne i više, koliko njihov nadzornik i do mala zametnula se čitava debata medju prisutnimi roditelji i povjerenici o tom, kako tko koj hebrejski pasus iz sv. pisma shvaća i kako bi ga valjalo prevesti. Ali još veće natjecanje porodi se medju prisutnimi prigodom izpitivanja iz ostalih predmeta. Svaki bi hotio iznieti na vidik svoje enciklopedičko znanje osobito u komercijalnom pogledu, pa udri izpitivati djecu a najpače svoju, da svoje i svojim milićem osvjetlaju lice. A siromah učitelj? — stoji pa sluša. Da što će, braniti svoj ugled? Suvišna stvar. Ta roditelji ga i občinari njegovi i onako drže samo dreseurom svoje djece. A da ih nebude pustio po volji raditi, pao bi u nemilost, pak onda — — s trbuhom za kruhom. —

Prem da sam doživio i drugih liepih epizoda, budi za sad ovim dosta a jamačno bi znao sličnih primjera pripoviedati svaki učitelj.

Visokoj vladi pako stavljamo u svoj smjernosti na srdce, neka, kao što je u ovom listu jur napomenuto bilo, shodnom naredbom unapried svim ovakovim prizorom na put stane. —o—.

Učitelj kao orguljaš.

(Odziv na članak u 11. broju „Napredka“.)

Već sám naslov ovoga člančića „učitelj kao orguljaš“ jasno i glasno nam kaže i sbori, da je drugo učitelj a drugo orguljaš. Služba učiteljska sasvim je neodvisna i druge naravi od one orguljaša. Glavna je svakako i ostane učiteljska a nuzgredna je orguljaška. — Učitelj kao takav obavlja ujedno službu orguljaša.

Digitized by Google

Da je tako, svjedoče nam natječaji, u kojih se veli: „razpisuje se mjesto učitelja i orguljaša“, a gdješto se dodaje: „osim učiteljske plate imati će učitelj za orguljanje ovo i ovo.“ I čim ti je starija župa, starije učit. mjesto, tim si bolje plaćen za orguljgnje. Dakako nije svagdje jednako, nu svakako bolje, nego kod škola novijih, sagradjenih za absolutizma, kad no su mnoga gg. uzela učiteljsku i orguljašku službu kao jednu te istu. Što rekoše, to je narod prihvatio, jer je i onako smatrao i žalibože još i sada smatra školu teretom nepotrebitim.

Ima nadalje škola, koju polaze djeca iz dvijuh občina, pa je dotični učitelj jednim i učitelj i orguljaš, a drugim lih učitelj. Oni ga plaćaju kao učitelja a posebice kao orguljaša, a potonji, kojim je lih i ništa više nego učitelj, samo kao takova, niti bi pravedno bilo, da ga ovi u to ime plaćaju.

Ima i takovih mjesta, gdje učitelji imadu za orguljanje beriva u naravi, pa videći to, i ostali sudrugovi obavljajuć a ništa neprimajuć za orguljanje, zarediše od kleti do kleti. Pa tako postalo običajem, i ostalo sve do danas. I sbilja ćeš često čuti seljaka, gdje darivajuć učitelja, sbori: „dat ću vam, budete nam za to liepo pjevali i svirali.“ Dakle seljak dariva još uviek orguljaša, jer je ta služba starija od učiteljske. Što je kod nas orguljaš, to je kod pravoslavnih pjevač — pojac.

Po §. 124. nov. šk. zakona može u buduće učitelj jedino orguljašku službu obavljati. O plati taj §. negovori; niti da ostaje, niti to, da li će moći učitelj od svoje župne občine u to ime štogod tražiti. Onim, koji u to ime što primaju, dobro su došli §. 134. i 135.; nu što li će i kako li će oni, koji nisu dosad ništa primali?

Učiteljstvo je znalo, da će tako zasad ostati, ali se je nadalo, da će se izrikom reći, što je občina dužna za orguljanje učitelju davati, da li plaću ili bar kakovu nagradu. Nu po mom shvaćanju ostavljen je taj §. otvorenim, reć bi za odredbu vis. vladi, koja će izdati posebne naputke i naredbe. Okostnicu tu valja nakititi, nadopuniti.

A kad gg. bilježnici, sudci i ostali za posao, za râd, što ga izvan svoje svakdanje službe obavljaju, beru posebne pristojbe, pa kako je i pravo, da beru, jer su nuzgredne; zašto da učitelj za orguljanje bar nagrade nedobije. Ta i gg. župnici imadu za neke funkcije posebne takse, a zašto da sirota učitelj sve u jednu cienu radi i obavlja!

Ako se to neustanovi u provedbenih naredbah, učiteljstvo obavljajuć orguljašku službu, bit će ozlovoljeno i nezadovoljno tim više, što će po novom zakonu imati 4 razreda, dva puta opetovnicu, neke nove predmete, dakle više i trudnije raditi, a plaću nikakovu bar za ono, što faktično obavljamo.

Trebalo bi i za to nešto ustanoviti, da se jednom dokine to prosjačenje u jeseni, koje učiteljstvu nimalo nedolikuje, već ga ponizuje i čini zavisnim. To je moglo biti nekad, ali sadanjemu učiteljstvu neka se dade primjerna plaća ili nagrada, a s moljakanjem na strah. Narod i onako uz toliku skupoću, nerodice i nerazboriti râd sve manje daje i dariva.

Digitized by Google

Što je pravo i Bogu je drago, pa nisam ni ja ovdje ovaj ili onaj stalež napomenuo iz jala i zavisti, već da obranim naš pravedni zahtjev. Jer jednake dužnosti, i jednaka prava, ili bar primjerna nagrada, ili kako ju već hoćete krstiti. — A glede sprovodâ moći će se obćim sporazumkom urediti; tu imamo zakon o slobodnom sastajanju i novi šk. zakon. U obće je stvar vrlo škakljiva, te neće moći učitelj uz veći râd onako na sprovod, kako dosad, premda će mnogomu i tim načinom biti mnoga forinta manje u džepu, pa upravo i piscu ovih redaka. Opet jedan razlog, i to velevažan, da se učitelju nešto za orguljanje dade.

Kako dakle svatko može iz navedenih razabrati, stvar je pravedna, proti kojoj može samo zloba i zavist vojevati. Neka nitko netješi učitelja budućnosti, ili drugom boljom nagradom, gdje vidimo, da svaki voli sebi, i da je sviet ugreznuo u materijalizam; a samo učitelj da gleda onako u kut prekrštenih ruku.

Ne tako, nego tudje štuj, a svoje brani i zagovaraj. I tko šuti, taj ili je zadovoljan ili stvar priznaje, što ovdje nikako nije i nemože biti.

Rekoh ju dakle u najboljoj namjeri. —a—, školnik.

Dopisi.

(Razvitak i djelovanje učit. družtva u Glini.) Štovani čitatelji „Napredka“ uvjerili su se, kako hrv. učiteljstvo svoju svetu zadaću shvaća i kako ju vršiti nastoji. Nemože mu nitko prigovoriti, da nedoprinaša gradivo za veliki hram nar. prosvjete. U koliko je hrv. učiteljstvo za ovo napried pokročilo, koliko mu se je samosviesti u duši pojavilo, i koliko mu je stalo do spasa svoga naroda, svjedoče dvie obće hrv. učit. skupštine, jedna u Zagrebu, a jedna u Petrinji.

Mnogi naprednjaci hvale i podupiru našu težnju, a gdjekoji opet podvikuju: „uzalud vam skupštine, kad su vam zaključci samo na papiru“. — Mnogi bi ovim grlašem što drugo odgovorio, a meni kao učitelju samo je dokazati, da već beremo plod naših obćih hrv. učit. skupština. Tko je mogao prisustvovati II. obćoj hrv. učit. skupštini u Petrinji, sjetit će se dobro na II. pitanje, koje je 26. kolovoza na dnevni red došlo; a tko nije u Petrinji bio, taj je mogao čitati u „Napredku“. Pitanje je bilo: „kako da se daljnje obrazovanje pučkih učitelja promiče i unapredjuje“? S kojom promjenom i s kojom ustanovom poprimljena je 2., 3., 4. i 5. rezolucija toga pitanja, poznato je svim čitateljem ovoga lista.

Centralni odbor u Zagrebu nije propustio dugo vremena, a da nas nebi na izvadjanje rečenih zaključaka obodrio; te je u tu svrhu razposlao na sve odbore i pododbore II. obće hrv. učit. skupštine osnovu štatuta, po kojih bi se imala učit. družtva osnovati. Takovu osnovu štatuta dobio je i glinski pododbor dne 30. listopada pr. g. Naš ravnatelj g. Mućan pozvao je učit. sjednicu, u kojoj nam je osnovu i dopis centr. odbora priobćio. Moram iskreno priznati, a to priznanje neće valjda nitko za hvalu primiti, da smo odmah raditi započeli. Bivši

Digitized by Google

pododbor pretvorio se je sada u privremeni odbor učit. družtva. G. ravnatelja Mućana izabrali smo za predsjednika, a gradj. učitelja Verića za tajnika, a gradj. učitelje Vujaškovića i Vujakliju za odbornike. Sada je ovaj odbor preinačio družtvena pravila, te ih je 21. studenoga uz sastavljenu molbu vis. vojn. zapovjedničtvu na potvrdu podnesao, o čem je ujedno i centr. odbor izviestio. — Na 23. studenoga razposlao je odbor upisne arke i osnovu štatuta na sva mjestna školska vieća u okružju bivše 1. banske pukovnije s pozivom na braću učitelje i ine rodoljube, da u spomenuto družtvo stupe. U samoj Glini skupljao si je odbor članove, čim je osnovu preinačio.

Riešenjem od 11. siečnja t. g. izvolilo je vis. vojn. zapovjedničtvo podnesena pravila potvrditi.

Potvrda pravila stigla nam je 26. siečnja, a odbor je to odmah svim p. n. članovom priobćio, i 23. veljače prvu glavnu skupštinu sazvao. — Da će se 23. veljače I. gl. skupština obdržavat', prijavljeno je to c. k. kotarskomu uredu kao političnoj oblasti.

Svakomu čitatelju poznata je naša nar. poslovica: Početak je svaki težak, zato neće nitko zahtievati od ovog I. sastanka bogzna kakav uspjeh. Mislim, da će biti dostatno, ako napomenem, kako si je ovo družtvo pokrovitelja i stalni odbor izabralo, i kako je nekoje važnije stvari riešilo. Neka mi se oprosti, što nemogu rieč po rieč ovdje napisati, kako je to u zapisniku I. glavne skupštine učiteljskog družtva provedeno.

Politički povjerenik g. Gjuro Lukačević otvori skupštinu u 10 sati pozdravom Njeg. preuzv. barunu Mollinaryu, što je isti dostojao štatute učit. družtva potvrditi, zatim pozdravi privr. odbor a na čelu g. predsjednika Mućana, kao i cieli učit. sbor, koji je svojom revnošću toliko članova u svoje družtvo sakupio. Nakon toga pozdrava umoli g. povjerenik, da se predje na izbor skupštinskog predsjednika i bilježnika. Posljedak glasovanja bio je taj, da bi g. Mućan za predsjednika a gradj. učitelj Verić za bilježnika izabran.

Po tom izboru razjasnio je g. predsjednik u obće i napose zadaću i cilj ovoga družtva za okružje bivše I. banske pukovnije uzam u obzir, koli zanemareno stanje materijalno, toli izticajuću se želju za duševnim i materijalnim napredkom.

Pošto je zatim na poziv predsjednikov privremeni tajnik Verić skupštinu o dosadanjem djelovanju privr. odbora izviestio, i pošto su se ustanove družtvene svestrano raztumačile, stavi g. predsjednik na dnevni red izbor pokrovitelja družtva. Najvećim oduševljenjem i pravednim priznanjem zasluga, koje si je Nj. Preuzvišenost barun Mollinary za krajiško školstvo stekao, zaključi skupština Njegovu Preuzvišenost umoliti, da blagoizvoli pokroviteljstvo ovoga družtva poprimiti. Da se molba na Njeg. Preuzvišenost upravi, povjerila je to gl. skupština odboru, koji će se izabrati.

Na predlog g. predsjednika izabirao se je odbor u smislu §. 9. Izabrana bi sliedeća gg.: Ravnatelj Stj. Mućan, gradj. učitelj A. Verić, Petar Vujašković, Tomislav Latković, podpukovnik Nik. pl. Čudić, ljekarnik Antun Haulik i

Digitized by Google

trgovac Antun Klesić. Gosp. predsjednik predloži, da si odbornici izberu izmedju sebe predsjednika i podpredsjednika u smislu § 11. Za predsjednika bi izabran ravnatelj Mućan, za podpredsjednika podpukovnik pl. Ćudić, te na predlog predsjednikov za tajnika gradj. učitelj Verić a za blagajnika g. Haulik.

Gosp. Mućan, kao skupštinski predsjednik i kao predsjednik stalnoga odbora, prešao je na sliedeći dnevni red:

1. Što imamo činiti, i koji bi put bio za sada najshodniji, da odgovorimo zadaći ovoga družtva u smislu §. 1. družtvenih pravila?

Nakon duge debate koncentrirala su se pojedina mnienja u jedno, da bi bilo najbolje, da se odmah započmu predavanja, tičuća se uzgoja, te duševnoga i materijalnoga napredka, koli mladeži, toli svakoga u obće, bez razlike zvanja i posla. Po ovoj ustanovi odlučila je gl. skupština, da se drže predavanja 4., 13. i 20. ožujka, zatim 3., 10. i 17. travnja, svaki put u 7 sati na večer u prostorijah gradj. učione. Pozivnice imadu se poslati svakomu članu, a i nečlanovom staviti će se do znanja: da im je slobodno prisustvovati svakomu predavanju, da se tako na sve žiteljstvo naukom djelovati može.

2. Gosp. predsjednik smatra, da je od potrebe, da se skoro sastane II. izvanredna skupština, počem misli, da ova skupština nemože sve najpotrebitije riešiti, te stavlja predlog, da bi skupštinari svoje mnienje izjavili. Ujedno po smislu §. 15. trebalo bi držati predavanje prigodom toga sastanka pa zato umoljava gospodu članove, da se jave, koji žele pri II. izvanrednoj skupštini kakovu razpravu ili predavanje držati.

Predsjednikov predlog primila je skupština jednoglasno i urekla je II. izvanrednu skupštinu na 21. travnja, a za predavanje tom prigodom prijavio se je g. Mućan i g. Verić.

3. Kako se ima urediti družtvena glavnica i razpoloživi imetak u smislu §§. 18., 19. i 20.

Što se ovoga pitanja tiče, zaključila je gl. skupština, da blagajnik najprije sakupi upisnine, koje još uplaćene nisu, kao i polugodišnji prinesak, a urečena izvanredna skupština odlučit će, kako će se s novcem upraviti po smislu svojih pravila. —

Osim ovdje navedenih točaka riešila je skupština još nekoliko manjih stvari. —

Budući da je došlo više od 20 članova iz okolice, kojim je put dosta podalek bio, to zaključi g. predsjednik u 1 sat poslie podne kratkim ali jezgrovitim govorom ovu I. gl. skupštinu učit. družtva, zahvaliv se svim skupštinarom, osobito braći učiteljem, koji su se uzprskos dalekomu putu svomu učiteljskomu zvanju odazvali.

Glavnom skupštinom izabrani upravljajući odbor držao je svoju 1. odborsku sjednicu 26. veljače. Tom prigodom sastavio je po želji gl. skupštine molbu na Njeg. Preuzvišenost baruna Mollinarya, te ju je Njeg. Preuzvišenosti neposredno poslao. Želja i molba skupštinara našla je odziv u Njeg. Preuzv. baruna

Digitized by Google

Mollinarya, koji je preko c. k. predstojnika B. družtvu sliedeći odgovor poslati izvoljeo:

„Dem dort in's Leben gerufenen Lehrerverein wolle Euer Wohlgeboren mit Bezugnahme auf die unter dem 27. d. M. direkt an mich gerichtete Eingabe verständigen, dass ich mit Vergnügen das Protektorat dieses Vereines übernehme, und es mir zur besonderen Freude gereichen wird, nach besten Kräften die Interessen dieses Vereines zu fördern.

Mollinary, m. p. FZM.

Ovu veselu viest priobćio je gospodin predsjednik svim posjetiteljem 1. predavanja, koje je držao g. pristav Šmauc o narodnom gospodarstvu. — Tko pozna malo mjestance Glinu, pa da je mogao taj dan zaviriti u 4. razred gradjanske učione; to bi se doista čudio nad onolikim posjetom obojega spola.

Nemogu mimoići da nespomenem u ovom učiteljskom listu zasluge gosp. Šmauca, koje si je za ovo družtvo stekao onim pravim hrvatskim požrtvovanjem. Gosp. Šmauc je svakom prilikom i pri svakom sastanku tumačio zadaću i cilj ovoga družtva, te tako nam dosta članova sakupio. Osim toga ide nam gosp. Šmauc kao član učit. družtva uviek na ruku, a to je pokazao, kadno je umolio cieli odbor, da mu dopusti držati prvo predavanje.

Gosp. Šmauc znade dobro, u čem je naš narod daleko zaostao, pa je valjda s toga razloga rečeno predavanje izabrao. Ja izrazujem g. Šmaucu u ime sve braće učitelja najtopliju zahvalnost, a nadamo se i u buduće njegovoj pomoći, koju nam je sam obrekao.

Drugo predavanje držao je gosp. ravnatelj Mućan 13. o. m. „O ženskom uzgoju.“ Slab sam, da ocienim onaj hvale vriedni govor, ali toliko mi je spomenuti, da su pri gdjekojoj rieči naše rodoljubive glinjkinje oči oborile, i to uviek onda, kad je gosp. govornik nedostašice ženskoga uzgoja odkrivao. Škola i dom mora nastojati, da ponajprije žensku mladež odgoji, pa to nesmije biti nikomu nepovoljno, ako se ono iztiče, što nam još manjka.

Tu istu večer držao je podpisani humoristično poučno predavanje „odjeća“.

Još nam predstoje četiri takova predavanja, pa ako štovano uredničtvo nadje prostora u svom listu, to ću i u buduće javljati, kako su ova predavanja posjećena bila, što je predavano i tko je predavao. *

Ovim kratkim dopisom htio sam da dokažem, da zaključci obćih hrv. učit. skupština nisu samo na papiru, nego da su se već i na noge osovili, te zavrnuli putem, koji sveobćoj prosvjeti vodi.

Braćo učitelji! Možda se neće svakomu sviknuti razvijanje ovoga družtva, pa možda i nismo na prvi mah najboljom stazom zaputili; ali opet velim: ovo je početak, a kad dočujemo, kako druga braća rade, onda ćemo se za boljimi povesti.

Verić.

---

* Primit ćemo, izvolite samo poslati. Ur.

Digitized by Google

Raznice.

— Novi mirovinski zakon za pučke škole u Ugarskoj. Nedavno prihvatile su obe saborske kuće u Budim-Pešti zakon, po kojem će pučki učitelj nakon 40godišnjega službovanja i navršene 65. godine dobivati 300 for. mirovine. Sada službujućim učiteljem, ako možda već uživaju kakova prava na mirovinu, ota se prava osjeguravaju. Učitelji će plaćati u mirovinsku zakladu 2%, ravnatelji 4%, a država polaže ove godine 50.000 for. Zakladom upravlja ministarstvo prosvjete. — Gledom na godine službovanja, pa još na dobu, koju mora učitelj doživljeti, da dobije svoju kukavnu mirovinu, ugarski je mirovinski zakon sbilja najlošiji od svih nam dosele poznatih zakona. Dakle 40 godina službuj i k tomu da si na vlas 65 godina star, tek onda čeka te mastna mirovina. Čudimo se, da nisu tamošnja gospoda dodala još koju godinu k onim 65, te ustanovila n. p. dobu starosti od 100 god., tim bi barem mirovinska zaklada bila sjegurna, da će plaćati malo ili ništa mirovine, a dočim opet svi učitelji moraju ulagati po 2%, pomoglo bi se barem državnim financijam. A onih 50.000 for. zar nije ništa? „Ung. Schulztg.“, pišuć o tom sjeća na onu poznatu: pet hljebova i dvie ribice. Imade li pravo? Sravnimo li taj zakon s našim, moramo priznati, da je naš u tom, što se tiče godina službovanja (neglededć na dobu) i odmjere mirovine pravedniji, ali u nekom pogledu od njega je lošiji. Tako eno morati će svaki naš definitivni učitelj iza kako zakon u život stupi, uložiti u mirovinsku zakladu 25% prve svoje plate, o čem u ugarskom zakonu neima govora. Nu pustimo i to, pa makar i onih 50 f., koje će morati platiti učitelj kad se ženi — i to će dok je mlad, a osobito posljednji namet pregorjeti — ali naš je zakon manjkav u tom, što bi se dalo suditi iz njega, da će morati 25% plaćati za mirovinu i oni, koji su to pravo već dosele uživali i kojim je to pravo dekretom prigodom imenovanja zajamčeno.

Ako bi se dakle §. 143. tako tumačiti imao, tad bi ovaj zakon bio što no kažu: rückwirkend, što nijedan zakon nije, pače bio bi pomenuti §. u očitom protuslovju sa §. 135., koji osigurava svakomu ono, što već uživa. Zato očekujemo, da će vis. vlada provedbenom naredbom taj §. razjasniti i sam zakon tako provesti, da nebude po nikoga krivo!

— Nedavno slavio je pruski pučki učitelj Arndt u Wohlau petdesetgodišnjicu svoga službovanja. Ne dugo zatim sjete se njega i u vladnih krugovih, te mu pošalju križić, zvan „das allgemeine Ehrenzeichen“, a Arndt odbije to odlikovanje. Njemačko učiteljstvo u zviezde kuje to muževno državnje Arndtovo, a Vratislavska je velika pokrajinska učiteljska skupština izrekla rezoluciju, da posve taj čin odobrava.

— U St. Gearshausenu slavio je opet učitelj Becker 25godišnjicu svoga službovanja. U oči same svečanosti priredjena mu je bila bakljada sa glasbom, pucanjem mužara i svečanimi govori. A na dan svetkovanja uručio mu je gradski načelnik u dvorani školskoj pred svom mladežju dekret, kojim mu gradsko poglavarstvo plaću povisuje za 300 maraka, dekan mu je dao od strane crkvene oblasti dragocjenu bibliju, njegovi učenici uručili su mu sjajan album i dar od 300 maraka, gospoje i djevojke istoga grada zlatnu uru i lanac i još množinu svakovrstnih dragocjenosti, a napokon mu je kod svečanoga banketa uručena srebrena čaša. Pozdrava je bilo sa svih krajeva Njemačke, a ciela svečanost završena je svečanim plesom. To će mi reći cieniti rad oko narodne prosvjete! A gdje se taj rad tako odlikuje, tu će dakako i u učiteljstvu biti više oduševljenja i požrtvovanja, nego li je ondje moguće, gdje se stari i zaslužni učitelji neodlikuju, nego najprije nesposobnimi proglašuju, a zatim kao takovi u mir gone! Kakovom tko mjerom mjeri, onakovom se i njemu odmjeruje!

Djela Mat. Ant. Relkovića već se tiskaju; prvi svežčić bit će najkašnje do 12. svibnja t. g. dotiskan, što p. n. gg. predbrojnikom na spomenuta djela ovim obznanjujem. Kad bude prvi svežčić gotov, odpremit ću ga odmah dotičnoj gospodi, poslie izlazit će redovito svakoga mjeseca po jedan svežčić. U „pozivu na predplatu“ obećani rok („odmah poslie uskrsa“) s toga nisam mogao održati, što nisam još imao bio dostatan broj predbrojnika. Ujedno obznanjujem, da sam opredielio nakladu od 1500 otisaka — nekoliko stotina više, nego do sada imam predbrojnika, i da još predbrojnike primam.

U Vinkovcih 23. travnja 1875. M. Senković, prof.

Listovnica.

G. K. u V. Zajedničko državno ministarstvo rata odredilo je, da oni vojnici od pričuve, koji službuju na kakovom učilištu, mogu, ako na dotičnom mjestu za to zamole, tek na jesen prisustvovati vojnim vježbam. Toliko Vam na ravnanje; dopis uslied toga suvišan.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 14. U Zagrebu, 10. svibnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for.. za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naš novi zakon za pučke škole.

Piše Stjepan Basariček.

VIII.

U pitanju o nutarnjem uredjenju škola vladala je dosele veoma velika nejasnost; jer nije bila stalno ustanovljena zadaća i svrha pučke škole. Manjkao je dakle najglavniji princip, koji bi imao svekolike odnošaje škole prodirati i oživljavati, te cjelokupno njezino djelovanje i nastojanje ravnati i pokretati.

Mora se priznati, da nije baš laka stvar odmjeriti cilj i svrhu školskomu obrazovanju. Tko nije podpuno vješt pedagogijskoj znanosti, i tko dobro nepozna narav čovječju, kao i uvjete njezina organičkoga razvitka, taj može posve lako zabasati, te od škole zahtievati ono, što ona nemože i nesmije podavati.

U novijih pedagogijskih spisih govori se često i mnogo ob uzgoju za „praktični život", pa je i zakonska osnova prijašnje vlade izrekla, da su narodne škole učilišta, u kojih se djeca podučavaju u početcih znanja i umienja „za svakdanji život potrebna." — Nije nam ni na kraj pameti, da proti tomu načelu u obće vojujemo. Ono ima samo po sebi smisla, te se može donekle i sa pedagogijskoga gledišta opravdati, a što je najglavnije liepo zvoni u ušijuh velikoga obćinstva, te je u stanju školu omiliti narodu; nu nemože se ipak uzeti kao glavno i temeljno načelo školskoga obrazovanja, jer je odviše trivijalno te bez svakoga višega ideala i uzora. Osim životnih potreba ima čovječanstvo još i drugih viših svrha i pomisli, nagnuća i dužnosti, kojim valja zadovoljiti i na koje se školski uzgoj mora obazirati. — K tomu zahtjevi i potrebe života veoma su neopredieljeni; — jer čovječje družtvo sastoji od raznovrstnih slojeva i stališa. Za koji dakle da uzgaja pučka škola? Valjda za onaj, iz koga je mladež ponikla? — Nu ako u pojedinoj školi ima djece različitih stališa, n. p poljodjelaca, zanatlija, trgovaca, činovnika itd., može li se onda uzgoj i obuka na toliko individualizirati, da se svako diete za svoj posebni stališ uzgaja? — Pa da se i može, bili to odgovaralo duhu vremena i odnošajem našega druž-

Digitized by Google

tvenoga života; i nebi li se tim uvadjao monopol za pojedine stališe kao u Indiji? Danas je radnja posve slobodna, i nitko nemože prisiliti sina poljodjelčeva, da ostane kod pluga i motike, niti je pisano, da sin činovnika mora postati činovnikom. — Država može s gospodarstvenoga i političkoga gledišta smatrati čovjeka pukim radnim faktorom, nu škola, kojoj je zadaćom uzgajati i plemeniti cviet i nadu budućnosti, nesmije služiti vanjskim potrebam. Ona mora imati posve druge, mnogo savršenije i obćenitije svrhe; njezina je dužnost širiti obću uljudbu u najplemenitijem i najuzvišenijem smislu te rieči bez svakoga obzira na nepodpune i nesavršene odnošaje današnjega družtvenoga života.

Nemislimo tim, da se škola neima posve ništa obzirati na praktične potrebe života, samo hoćemo toliko kazati, da to načelo nemože biti temeljnim izhodištem cjelokupnomu školskomu radu i nastojanju, i da oni, koji neprestano podvikuju: „učimo za praktični život“ upotrebljuju frazu, kojoj pravoga značaja i zamašaja nedokučuju.

U Vukovićevoj zakonskoj osnovi, koja je takodjer bila podnesena hrv. saboru, zahtievalo se je opet, da škola uzgaja „za crkvu, državu i dom“. — Ima dosta učitelja, koji taj princip smatraju jedino shodnim i spasonosnim, nu mi ga neodobravamo, jer se njim težište uzgoja prenosi izvan čovjeka, što je po nazorih jednoga od najumnijih pedagoga pravi barbarizam. — Čovjek nije tu radi države, crkve i doma, već je država, crkva i dom radi njega. Kao umno i slobodno biće obstoji čovjek sebe radi, da bude sretan, a ne poradi drugih, da ga usreće. I neima veće nepravde do one, po kojoj bi se imao čovjek prikrajati prema obstojećim inštitucijam, u mjesto da se one prema njemu i njegovu neprekidnu napredovanju preobrazuju i priudešavaju. Tim se nastoji svaki idealniji polet sapeti o ništetnu zemaljsku grudu, te zapriečiti slobodniji i samosvjestniji napredak i razvitak naroda i čovječanstva. S toga je posve pravo uztvrdio naš Perkovac, da oni zakonarci, koji tako ustanovljuju zadatak učione neimaju ni pojma o tom, kako se zahtjevom čovječanstva nemože nikako zadovoljiti samimi državnimi inštitucijami, ma da se one i sasvim priljube crkvenomu životu. *

Mnogo se je govorilo i o tom, da je glavna zadaća pučke škole religioznost, i da religiozni duh ima svekoliko njezino djelovanje proticati i prodirati. Proti tomu zahtjevu neda se polemizirati, jer tko bi htio tajiti zamašnu važnost religije i religioznoga naobraženja. — Religija je najdragocjeniji dar božji; ona je neizcrpivo vrielo utjehe ljudske; ona je sadržaj najuzvišenijih pomisli i istina, koje se nemogu nadomjestiti nikakovim znanjem i učenošću. Tko neima religije i religioznoga uvjerenja, taj neima onoga, čim se čovjek najviše odlikuje, što ga najviše uzvisuje, taj neima najveće i najznamenitije prednosti, neima plemenitosti srdca.

Nu makar da je religija toli važan momenat kod uzgoja mladeži, to ipak nemože biti jedinom zadaćom pučke škole, niti središtem svekolike njezine radnje,

* „Vienac“ god. I. br. 21.

Digitized by Google

jer to nedopuštaju odnošaji današnje dobe, nedopuštaju potrebe života, niti sama narav čovjeka.

Čovjek sastoji od duše i tiela; prema tomu ima dvostruke potrebe i dvostruko opredieljenje. Uzgoj, koji je valjan i svestran, mora se na obe svrhe čovječjega bića obazirati; mora diete smatrati onako, kako je, kao realan, živ i mnogostručan organizam, a ne kao kakovu umišljenu i abstraktnu stvar; — mora vazda pred očima imati podpunoga čovjeka i svekolike njegove potrebe, a nesmije ni najneznatniju sposobnost zapuščati, jer svaka jednostranost škodi i proizvadja neharmoničko stanje. Pravi je uzgoj obće obrazovanje čovjeka; on se razprostire na cjelinu, na harmoničku jednakost svih tjelesnih i duševnih sila, na organičko jedinstvo zdrave duše u zdravu tielu. S toga je naš novi zakon u tom pogledu udario pravim i jedino shodnim smjerom. On netraži zadaću pučke škole niti u goloj pripravi za praktični život, niti u samom religiozno-ćudorednom uzgoju, niti u pukom formalnom unapredjivanju duševnih sila, već u podpunom harmoničkom razvitku cjelokupnoga čovječjega bića. „Pučkoj je školi zadaćom, da djecu religiozno-ćudoredno odgaja, duševne im i tjelesne sile razvija, te ih u potrebitom za gradjanski život znanju i umienju podučava". (§. 1.) To je načelo obćega čovječjega naobraženja onako izraženo, kako su ga dosele najslavniji i najumniji pedagogi razvili i zastupali; tom oznakom školskoga zadatka mogu se svekolike stranke umiriti i zadovoljiti, jer odgovara opredieljenju, koje je u samoj naravi čovjeka ubilježeno. Po tom načelu nezanemaruje se ni materijalna stran uzgoja, nu prva i poglavita se briga posvećuje formalnomu naobraženju, što je posve pravo i umjestno. Do sada se je u naših školah odviše njegovao realistični pravac, te je obuka bila tako rekuć posve mekanična. Djetetu se je podavalo raznovrstno preparirano gradivo bez obzira na one žive faktore razvitka, koji se u vlastitoj njegovoj naravi nalaze, i koje život sveudilj u njem pokazuje. Nije dakle čudo, ako su već gdjekoji i na to pomislili, da se odieli obuka od uzgoja, prem je to najveća anomalija. Ob odieljenju uzgoja od obuke moglo bi biti samo onda govora, kad čovječja duša nebi bila prosto bivstvo, već smjesa, sastavljena od razuma, čuvstva i volje, kao što to veoma pogrješno neki filozofi uče, kad nadalje razvitak ovih triju glavnih duševnih pojava nebi bio zajednički, već kad bi se svaki pojedince u posebno vrieme i posebnim načinom morao obrazovati, jednom riečju, kad izmedju razuma, čuvstva i volje nebi bilo nikakova saveza ni odnošaja. — Nespadamo dakle k onim, koji toliko naglasuju uzgojnu zadaću škole, pa ipak želimo, da se što veća važnost posveti formalnomu obrazovanju, jer kako već prije spomenusmo: „Pučka škola ima obćeniti cilj, ona neuzimlje obzir, koliko se ima naučiti iz ovoga ili onoga predmeta, da diete bude pripravljeno za ovaj ili onaj stališ, nego kako će mu najlaglje i najuspješnije obrazovati i razviti duševne i tjelesne sposobnosti." — „Najglavnija je zadaća uzgoju" veli Diesterweg „pobuditi učenika na samostalnu i samosvjestnu porabu svoje snage." To se pako može postići jedino formalnim obrazovanjem, koje zahtieva, da učenik sam radi, sam radi i čuje, da sam misli i promišlja, da sam sudi i presudjuje,

Digitized by Google

i da se sam vježba u stečenom znanju. Prava obuka ima dakle ne samo poučavati, već i uzgajati, te svekolike čovječje sile i sposobnosti obrazovati; — to je smisao prve i najvažnije točke našega zakona; to je stožer, oko koga se ima cjelokupno djelovanje nove naše škole kretati; to je ideal, koji ima našoj pedagogijskoj djelatnosti podati novi uzvišeniji i plemenitiji polet.

Ustanove,

po kojih bi valjalo graditi nove škole, da budu odgovarale ne samo u ped.-didaktičkom, već i u zdravstvenom pogledu.

(Priredio i čitao u gl. skupštini „Hrv. ped. književnoga sbora" Ante Irgolić.)

Mnogi se učitelji tuže, da i najnovije škole nisu sagradjene prema njihovoj svrsi, pače pisalo se o tom i u javnih glasilih. Nu pošto se bude po smislu novoga školskoga zakona moralo i na više mjestih po okolnostih i mogućnosti više novih škol. sgrada posazidati, pa da se kod tih na nekoje ustanove pazi, usudih se nekoliko takovih nacrtati. — Ove ustanove izradio sam i prema našim okolnostim priredio po nacrtu, što ga je sastavila zdravstvena komisija u dolnjoj Austriji.

A. Kako se ima urediti škola.

1. Položaj školske sgrade.

§. 1. Škola ima se sagraditi koliko je moguće u središtu okolice, s koje bude mladež školu polazila. Dotično mjesto ima biti zračno, svjetlo i suho i udaljeno od svjetske buke i škodljiva izparivanja, budi močvara, gnojišta itd.

Nesmije se sagraditi blizu krčma ni takovih mjesta, koja bi mogla na ćudorednost mladeži pogubno djelovati. — Kod škole mora biti dobre vode za piće i pranje.

Škola ima stajati na otvorenu zraku, dakle nipošto u sried visokih kuća, tik crkva i zvonika, čim bi joj se svjetlost oduzimala ili bi se na tih sgradah svjetlost reflektirala.

Kraj škole neima biti ni mnogo visoka drveća; tim mogla bi vlažnom i tmičnom postati.

Škola nesmije se nasloniti na pećinu, niti se sagraditi na strmih i sjeveru odviše izvrženih visočinah, niti tik ceste.

Škola neima biti izvržena provalam gorskih voda, niti se nalaziti u prenizkih dolinah. Još manje smije se sagraditi na močvarah ili u njihovoj blizini.

Nebi li se gdjegod s mjestnih odnošaja svim tim okolnostim udovoljiti dalo, to se mora močvara svakako prije izsušiti.

Prostor za školu ima biti dosta velik. — Osim škole mora biti dovoljno mjesta za gombalište i igralište, a u seoskih občinah i za školski i učiteljski vrt. Gombalište i igralište ima biti dobro navoženo, izjednačeno i kamenitim pjeskom posuto.

Digitized by Google

Na nepokritu gombalištu ima se računati za svako diete 2 do 4 četvorna metra, a na pokritu 1 do 1·5 četv. metra prostora.

Po smislu §. škol. zakona ima biti i dosta prostora za učiteljski vrt, kao i vrt za obuku mladeži u gospodarskih pokusih.

U gradovih i trgovištih ima se kod gradjenja škole misliti i na veći broj mladeži, da se budu u slučaju potrebe razredi podvostručiti mogli.

Oko škole ima se načiniti nekoliko stopa široki pločnik.

Put do školskih vrata ima biti dovoljno širok i na svaki način u dobru stanju. U obće imaju biti svi putevi, vodeći u školu, u dobru redu.

Mjesto za školu smije se istom onda konačno odobriti, kad je javno namješteni lječnik svoje službeno očitovanje podnio, da je isto u zdravstvenom i redarstvenom pogledu dobro izabrano u namenjenu svrhu.

2. Školsko zdanje.

§. 2. U školskom zdanju imaju biti samo one prostorije, koje su lih za školu i školske potrebe nuždne. Simo spada i stan za školskoga ravnatelja, učitelja i podvornika.

Ima li se to zdanje u kojoj obćini upotriebiti i za obćinsko poglavarstvo, to ima biti ovo od škole posve odlučeno, tako da nebude ni ulaz niti skaline zajedničke.

Kod gradjenja nove škole ima se svagda misliti na veći broj mladeži, te se s toga tako sagraditi, da se u slučaju potrebe bude mogla lako povećati.

Škola neima biti viša od dva kata. U gradovih ima u tom pogledu u slučaju potrebe odlučiti posebna komisija struknvnjaka.

Škola ima zdravstvenim zahtjevom podpuno odgovarati, s toga joj se ima prema tomu dati položaj, i nutarnje uredjenje i razdieljenje prema tomu udesiti.

Škola mora imati takav položaj, da budu školske sobe prema iztoku ili jugo-iztoku, a samo u najvećoj nuždi prama jugu okrenjene. Nemože li sva mladež jutarnje sunašce uživati, to neka bude dionikom istoga barem mladež nižih razreda.

Školske sobe neimaju nikada biti okrenute prema sjevero-iztočnim vjetrovom; prama sjeveru pako samo onda, ako neima s te strane nikakova zaslona, da budu i na toj strani školske sobe dovoljno svjetle.

Na sjevernoj i sjevero-zapadnoj strani mogu biti prostorije za školsku sbirku, sbornica, skaline i zahodi.

Uvede li se kada i gdje umjetna ventilacija, razsvjeta i grijanje soba po novih iznašašćih, onda se nesamo mogu, već se pače preporuča, da su školske sobe prama sjeveru i sjevero-zapadu okrenjene i to poradi žestoke ljetne žege.

Gradjevni nacrt školske sgrade ima se prije zidanja svestrano proučiti, te se na sve ovdje navedene okolnosti obazrieti. Vanjski lik sgrade ima biti ukusan, prijazan, ali jednostavan. U školi naročito u sobah neima biti širokih stupova, velikih okvira nad prozori ili vrati, reliefa i ine nepotriebite cifrarije, što samo svjetlost sobam oduzimlje.

Digitized by Google

S učiteljskimi stanovi neima biti u savezu nijedna školska soba. Neima biti ni takovih školskih soba, s kojih bi se neposredno na polje izlazilo.

Preporuča se, da ima učiteljev stan poseban ulaz i posebne zahode.

3. Konstrukcija u obće.

§. 3. Školsko zdanje ima se graditi od čvrsta i dobra gradiva i koliko moguće solidno. Zidovi i stiene moraju biti uviek suhe. Kišnica s krova ima se po cjevih izciedjati. Prizemne sobe imaju biti najmanje za 0·8 metra više od vanjskoga tla; pod sobami pako mora biti podrum.

4. Ulaz, skaline i hodnici.

§. 4. Kućna vrata, predsoblje, hodnici i skaline da su dosta široke.

Glavni ulazi neimaju biti nikad uži od 2·5 metra; skaline pako da su široke prema množini mladeži, nu nikada uže od 1·5 metra.

Skaline da su načinjene od kamena ili opeke sa potrebitom drvenom oblogom. Skalina do skaline ima se penjati za 0·135 do 0·15 metra, širina stopala pako ima biti od 0·34 do 0·31 metra.

Pred kućnimi vrati neima biti nikakovih stuba, već malo širji kamen od vrata.

Skaline, vodeće u prizemne sobe, moraju biti u predsoblju.

Moraju li se načiniti skaline pred kućnimi vrati, to ih nesmije više biti od tri, a ove da su tako uredjene, da se sa trijuh strana ulaziti može.

Skaline vodeće u 1. i drugi kat, nesmiju se ravno penjati niti na okrug ići, već moraju imati 2 do tri mjesta za odmor.

Neimaju li skaline s jedne strane stiene, to se na toj strani ima načiniti čvrst naslon, ali taj mora biti takav, da se djeca nebudu mogla po njem smicati.

Skaline imaju biti svjetle i zračne, te svjetlost neposredno dobivati izvana.

Za čišćenje cipela imaju se kod ulaza na skaline i kod školske sobe shodna namjestiti.

§. 5. Hodnici u školskih prostorijah imaju biti svjetli i zračni, ali bez najmanjega propuha.

Pod može biti od kamenitih ploča ili od cementa. Dobar je i od dasaka, ali da je naličen firnisom. Pločnik od opeke nevalja.

Hodnici imaju u obće, a naročito, idu li kraj školskih soba, svjetlost neposredno dobivati izvana.

5. Školske sobe.

a. Veličina.

§. 6. Svaka školska soba ima sadržavati propisanu veličinu najvećega broja mladeži okolice, za koju je škola sagradjena.

Nadalje u svakoj sobi ima biti dovoljno prostora za učevna sredstva, katedru, ormar, peć, tablu i za ulaz do hodnika.

Školske klupe imaju biti takove, kakove budu propisane, a namješćene tako, da budu od prozora najmanje za 0·5 metra odaljene.

Digitized by Google

Širina hodnika izmedju jednoga i drugoga reda klupa ima iznašati najmanje 0·8 metra.

Prozorom na protivnoj strani od klupa do stiene ima biti prostora najmanje od 0·9 a nikada izpod 0·6 metra.

Od zadnjih klupa do stiene da je prostora najmanje 0·71 metra; od prvoga reda klupa pako do pročelne stiene 2·5 metra.

Zaklon peći da je od klupa udaljen najmanje 0·7 metra.

Podloga katedre i za tablu ima biti najmanje 1·2 m. široka a 2·5 m. duga.

Povrh toga mora biti dovoljno mjesta za 1 ili dva ormara svaki po 0·55 metra debline i 1 metar širine; nadalje za učiteljski stol od 1·5 metra dužine i 0·85 m. širine. Loži li se peć iznutra, to mora biti sprema za gorivo i pepeo.

U risaonicah ima se proračunati prostor za svakoga učenika, i to prema tomu, da li se prostoručno, po modelih, uzorcih ili na risarskih daščicah i ravnalom riše.

Za početnike u risanju dobre su obične školske klupe, ali za svakoga učenika potrieban je prostor najmanji od 0·6 metra.

Riše li se ravnalom, to mora imati svaki učenik najmanje od 0·7 metra prostora. Kod risanja na risarskih daščicah ima se opredieliti prema starosti učenika 1·5 do 1·7 metra prostora.

Za ormare i hodnike zahtieva se skoro polovica obične školske sobe, te tako ima razmjerno na svakoga ućenika doći od 2·3 do 2·7 četvornih metara.

Dužina, širina i visina školskih soba ima se ustanoviti po propisanoj potrebi za svakoga učenika, prema potriebnom školskom posoblju i prema množini mladeži.

Sobe za obično predavanje po prilici 40 učenika trieba da budu četverokutne. Inače, da bude visina sobe prema njezinoj dužini u razmjeru kao 3 : 5.

Preko 12 ili 13 metara nesmije obična biti soba duga; dočim može risaonica i do 17 metara dužine iznašati.

Kod visine školske sobe neima se gledati upravo na arhitektoničko razmjerje prema površini, već na to, da budu takovi prozori i tako namješteni, da bude u cieloj sobi dovoljno svjetlosti. Prozori da su od površja učiteljskoga stola i malo ne do stropa visoki.

Školska soba ima biti najmanje 3·4 metra visoka, ali nikad viša od 4·7 m.

Kubički prostor sobe rezultira se od gori opisanih zahtjeva, te koji bude odgovarao dimensijam sobe.

Kod toga ima se gledati, da bude u sobi dovoljno zraka, kao i na to, da se bude neprestance svježi zrak nadomješćao.

U obće ima se prostor sobe tako proračunati, da u sobi a osobito onakovoj, koja nije providjena shodnom ventilacijom, dodje na svakoga učenika do 14. godine najmanje 3 kubička metra, a za odraslije nikad manje od 3·5—5 kub. metara.

Za svakoga učenika računa se dakle najmanje 0·9 do 1·47 četvornih metara školske površine.

Digitized by Google

B. Razsvjeta.

(Konstrukcija prozora.)

§. 7. Svjetlost u školske sobe ima ulaziti kroz prozore, koji da budu uzduž sobe i to na onoj strani, s koje bude ulazila na lievu stranu učeniku.

Na onoj strani, gdje je katedra, nesmije biti prozora. Nije probitačno, da bude prozora na zadnjoj stieni, niti na obadvie strane.

Moraju li se prozori s arhitektoničkih obzira načiniti na prednjoj i stražnjoj strani sobe, to se imaju zastori ili šalupolkami tako čvrsto zatvoriti, da nebude ni najmanje svjetlost prodirala.

U sadanjih školah, u kojih neima shodne ventilacije ni odgovarajućih peći za grijanje, imaju se na prozorih načiniti žliebovi, u koje se bude voda s vanjskih prozora sciedjala.

Ukupna površina prozirnih stakala na prozorih ima iznašati $^1/_6$ površine poda. Nu ako je svjetlost zaslonjena susjednim stanjem, treba da površina stakala iznaša $^1/_4$ dio poda.

Prozori imaju biti nad prozorom barem 1 metar uzvišeni; okviri prozora da su sa stienom izjednačeni. Gornja krila prozora imaju se zdola otvarati i zatvarati. U obće se moraju dati lako i podpuno otvarati i zatvarati, te imati spremu, da po potrebi otvoreni ostaju.

Gori zaokruženi prozori nisu probitačni za školske sobe.

Prozori moraju imati gori i doli po dva krila. Stakla moraju biti jasno prozirna. Tmična stakla, koja se nedaju pranjem posve očistiti, imaju se novimi zamieniti.

§. 8. Da sunčani traci prigodom podučavanja na mladež nepadaju i da se na susjednih kućah nereflektiraju, imaju biti prozori providjeni svrsi shodnimi zastori.

Zastori nesmiju biti od biele, svjetle niti pretamne boje, te moraju sav prozor pokrivati.

Zastori su najbolji od polubiela platna.

U risaonicu nesmiju sunčani traci neposredno padati.

Za risaonice preporučaju se zastori od gladke i bjele tkanine.

S mnogih razloga, a naročito da budu prozori posve pokriti, te da se kod otvorenih prozora strujanje zraka neprieči, valja zastore iz nutra pred prozore namjestiti.

Šalupolke za školske sobe nisu najprikladnije, nu valja ih načiniti, a to da se bude mogla soba i kod burna i vjetrovita vremena poslie predavanja prozračiti, a u ljetno vruće doba bude njimi soba hladnija.

b) Umjetna razsvjeta.

§. 9. Za umjetnu razsvjetu ima se rabiti razsvjetni plin, ulje ili petroleum, ali u visećih lampah.

Lampe imaju biti providjene tjenici. Za 4 do 5 učenika potriebna je jedna dobrosvjetleća lampa.

Digitized by Google

c) Pod, stiene, stropi i vrata.

§. 10. Pod školske sobe ima biti ravan, gladak i bez ikakovih pukotina. Pod podom mora biti suho. Pod ima se načiniti od suha i dobra gradiva. Od hrastovih dasaka pod je najbolji.

Pod se ima prije porabe po dva puta, isto tako i kašnje na godinu po 2 put napustiti lanenim uljem.

Strop izmedju jednoga i drugoga kata mora biti dosta debeo, da se nebude čuo glas iz jednoga razreda u drugi.

§. 11. Zidovi imaju biti debeli i tako sazidani, da nebude čuti glasa iz jedne sobe u drugu. Stiene da su gladke i samo jednom bojom bojadisane i to tamno-svjetlo. Zelene i u obće otrovne boje nesmiju biti.

Mnogo je bolje, ako se lanenom bojom nego vapnom pobiele.

Tapete nisu za školske sobe probitačne. Dobro je, ako se stiene na 1 do 1·5 metra visine daskami oblože.

§. 12. Strop školske sobe ima biti ravan, svjetle ili biele boje.

Svedeni stropovi nisu iz akustičkih razloga probitačni.

Sobe, koje nisu sada 3 metra visoke, imaju se čim prije podići.

§. 13. Vrata u školskoj sobi imaju se tako i ondje načiniti, da nebudu ni najmanjom zapriekom, da se učiteljska katedra na najshodnijem mjestu smjesti. Ona nesmije ni najmanje mladež kod obuke smetati otvaranjem i zatvaranjem.

Najmanja širina vrata ima biti 0·95 a visina 2 metra. (Sliedi.)

O munjini.

Po Dru. Ule-u izradio J. Kuten.

(Svršetak.)

Galvanizam. Stavimo li vršak jezika medju dva posve čista traka od kovine i to jedan da je od bakra, a drugi od tutije, te ih na kraju izvan ustiju stisnemo, okusiti ćemo lužan tek ili okus. Pojav taj tumači se ovako: Kad se slože dvie različite kovine, tada jedna u drugoj pobudi munjinu, pa ako i jest ta munjina tako neznatna, da je nikako zamietit nemožemo, to se ipak svojom djelatnosti mahomice dojimlje okusa. Okus je kiseo, ako je bakar na jeziku, a lužan, ako je pod jezikom. Munjina se dojimlje takodjer i živca očnoga. Pritisnemo li bakren trak na desne, a onaj od tutije na lieve desni (zuberine) i to gornje čeljusti, pa spojimo vanjske skrajke kovine, smotrit ćemo, kako je nešto zabljesnulo izpred očiju. Munjinu, koja se budi dotikom različitih dviju kovina, zovemo galvanizam. Da je i sbilja to munjina, o tom se možemo sasvim lasno osvjedočiti. Uzmimo dva traka jedan od bakra a drugi od tutije, te ih učvrstimo na staklena držala, pa onda položimo plohomice jedan na drugi, a kod toga moramo držati za staklena držala, za tim razdvojimo ih, i dodirnimo se svakim na poseb munjevna gustila, odkriti će nam ono mahom munjinu kovina time, što će se razprhnuti u gustilu listići zlata. Munjinu, koja se budi

Digitized by Google

dotikom različitih kovina, odkrio je prvi Galvani u Bolonji g. 1886., nu istom oko god. 1800 bijaše to u istinu priznano po Volti u Padovi.

Prije napomenuti primjeri samo su mali pokusi, iz kojih se učimo, da se u istinu pobudi munjina, kad se dotaknu dvie različite kovine. Nu želimo li se o tom posve uvjeriti, to nam valja uzeti nešto veću čašu i napunit ju sumpornom kiselinom. U tu tekućinu spuste se dvie plojke jedna od bakra a druga od tutije, te se drvenom poprečnicom razstave, da se nemože jedna druge dodirnuti, a skrajci pako vireći iz tekućine spoje se žicom od kovine. Na taj će način kolati munjina mnogo jača i dulje, nego li onda kad složimo suhe kovine. Jer kad se dotakne kovina tekućine imenito pako kiseline, silnije se pobudi u njoj munjina. Ako umočimo tutijnu plojku u kiselinu, omunji se tutija niječnom a kiselina jestnom munjinom. Utaknemo li za tim u istu čašu uz tutiju i bakrenu plojku, povući će bakar kao dobar vodič jestnu munjinu iz tekućine na se. Jesu li ove dvie plojke spojene žicom bakrenom, proletit će munjina po njoj do tutije, te će se opet spojiti. Pošto je pako tutija u doticaju sa tekućinom, omunjit će obe plojke u isti čas, i jestna munjina projurit će opet iz bakra u tutiju. Na taj se način neprestance bude i izjednačuju munjine, i time se upravo bitno luči galvanska munjina od munjine, koja se natorom proizvadja, budući da se posljednja vrsta munjine samo časomice izjednačuje. S stoga se i imenuje to neprestano kolanje: munjevnom strujom i veli se, da jestna struja od bakra k tutiji teče. A tako uredjena čaša sa bakrenom i tutijnom plojkom zove se jednostavni galvanski lanac lli galvanski članak. Više ovakovih članaka može se spojiti i to tako, da se tutijna plojka prvoga članka spoji bakrenom plojkom drugoga članka, a opet tutijna plojka drugoga članka, bakrenom plojkom trećega i t. d., i to se sve spaja bakrenom žicom. Tako sastavljen lanac imenuje se galvanskom baterijom. Skrajni pako članci ote baterije zovu se poli i to: skrajna bakrena plojka: jestnim polom, a tutijina pako skrajna plojka: niječnim polom. Spoje li se ova dva pola bakrenom žicom, prolazit će jestna munjevna struja od bakra k tutiji. U tom slučaju veli se, da je lanac zatvoren, u protivnom pako, da je otvoren, ako naime žica nespaja pola. Najjednostavnija i najstarija podoba galvanske baterije jest Voltin stup. U Voltin se stup stavljaju pločice od bakra i tutije jedna na drugu, a medju svake dvie pločice metne se nakvašena suknena krpa. Taj stup sastavio je prvi Volta u Padovi g. 1800.

Ovako sastavljen galvanski lanac do skora gubi svoju djelatnost, jer se plojke i kiselina kemički raztvara, a to munjevnu struju slabi. Trajniji galvanski lanac dade se sastaviti, ako se svaka plojka napose umoči u različite kiseline, koje su odielene šupljikastom prečkom. Tad prohodi jedna kiselina k drugoj kroz šupljice, te se u isti čas omunje obe plojke. Najbolje su za taj način Grove-ove ili Bunzen-ove baterije. Grove-ova je sastavljena od tutije i platine. Platina se metne u posudicu od gline, i nalije se u nju dušikove kiseline, tutija se pako stavi u drugu veću posudu napunjenu razriedjenom sumpornom kiselinom. Manja posuda od gline, u kojoj se nahodi platina, stavi se u veću posudu, gdje se nalazi tutija, i tako su dvie različite kiseline razstavljene šuplji-

Digitized by Google

kastom posudom od gline. Za Bunzen-ovu bateriju upotrebljuje se mjesto platine valjak od ugljena. U novije doba rabi se mnogo Smee-ov lanac. Sastavljen je pako od tutije, srebra i razredjene sumporne kiseline. Srebrna je plojka poplatinjana platinovim kisom, da prepriječi vodikove mjehuriće, koji bi se inače razvijali. Da obie strane srebrne plojke djeluju, stavi se napram svakoj strani jedna tutijna plojka; obie pako tutijne plojke spojene su medju sobom u članak. Od tih članaka sastavljena baterija veoma silno djeluje, osobito je pako u nje svjetlo i vrućina.

Pomoćju galvanske baterije moguće je upaliti u daljini puščani prah, ako se naime žice bakrene, koje vode od jednoga pola k drugomu, spoje tankom željeznom žicom u puščanom prahu.

Čim se zatvori munjevni lanac, proleti munjevna struja po žici od jednoga pola k drugomu, a tanku željeznu žicu, kojom su spojene obie bakrene žice u puščanom prahu razbieli, te se od nje upali barut. Daljina nesmeta nit najmanje, jer munjevna struja projuri za čas najveću daljinu.

Utakne li se željezni štap u raztopljenu modru galicu, za čas se pobakri, ako se uzanj i bakreni štap turi u istu raztopinu, pa se onda spoji žica jestnoga pola galvanskoga lanca bakrenim, a žica niječnoga pola, željeznim štapom.

Munjevna struja, koja prolazi kroz obadva štapa, kemički razluči raztopljenu modru galicu, te odieli od toga bakar kao kovinu, koja se na niječni pol naime na željezni štap obori. Na tom temelju raztvorbe kovinskih soli kroz munjevnu struju, osniva se galvanotvorba (galvanoplastika) t. j. umjeti plastične predmete, kao novce, otiske sadrene, drvoreze, bakroreze i t. d. u bakar vjerno snimiti. U tu svrhu rabi nam poveća staklena posuda, u nju se objesi pomoćju koluta kraći šupalj staklen valjak, odozdol zavezan mjehurom. U veliku posudu ulije se raztopljene modre galice, u valjak pako razriedjene sumporne kiseline. Zatim se svare dva nešto čvršća traka od kovine i to jedan od bakra a drugi od tutije, i svinu se u podobu rašlja, te se objese u posude i to tako, da trak od tutije stoji u maloj posudi, a onaj od bakra u većoj, u kojoj je raztopljena modra galica, nu bakreni kraj mora biti zavinut ća pod dno valjka, da stoji razimice, te da se može nanj metnuti predmet, koga želimo na bakar snimiti. Otisak si možemo načiniti kojegod stvari, ako ju oblijemo voskom ili stearinom, te otisak posve sitnim praškom od tuhe (graphita) ili od žute mjedi poprašimo. Struja, koja se pobudi medju tutijom, bakrom i obima tekućinama, jest slaba, nu dovoljna je ipak, da uzmogne razstaviti modru galicu, te će za nekoliko dana pokriti otisak odebelim nasadom bakra, i taj nasad podobiti će sasvim izvorniku. Galvansko pozlaćivanje i posrebrnjivanje biva na isti način. Galvanotvorbu pronašli su Jacobi u Dorpatu i Spencer u Englezkoj g. 1838.

Ako se željezni štap potutijni, tad se ga nehvata hrdja. Jer tutija i željezo sačinjava galvanski lanac, u kom je tutija jestan, a željezo niječan pol. Pokvasi li se taj galvanski lanac vodom, luči se odavle kisik na jestnom polu tutije, dočim željezo ostane prosto od kisika. Buduć da je kisik uzrok hrdji, to mora biti željezo u protivnom slučaju čisto od tutije. Spoji li se pako željezo

Digitized by Google

bakrom, biva sasvim protivno, željezo je tada kao kovina jestan pol, i na njem se luči kisik. S toga se nesmije nikada bakar na krovove pribijati željeznimi čavli, jer bi ih hrdja izjela.

Magnetička igla blizu galvanske struje poremeti se posvema. Munjevna bo struja okrene iglu od sjevera na iztok, ako munjina struji viš igle od sjevera prama jugu, na zapad se pako okrene, kada munjevna struja izpod igle od sjevera k jugu teče. Isto tako okrene se prema iztoku, ako munjina leti vrh igle s juga na sjever, prama zapadu se pako stavi, ako pod iglom teče munjina od juga na sjever.

Pomislimo si, da je ona žica, kojom juri munjina, čovječja spodoba i to tako uredjena, da joj jestna munjina iz nogu prama glavi struji, ter da je lice ote spodobe za iglom magnetičkom okrenjeno, to će se igla uviek postaviti tako, da će joj sjeverni kraj kazati na desnu, a južni na lievu stranu. Buduć da je magnetička igla veoma osjetljiva, to ju rabe za dokaz, da sbilja munjevna struja teče. Dojam munjevne struje na magnetičku iglu može se pojačiti, ako se naime žica, kojom teče struja nekoliko puta omota oko igle. To se imenuje množilo (multiplicator). Kako se dojimlje munjevna struja magnetičke igle odkri Oerstedt u Kodanju god. 1820., a Schweiger u Halli pronašao je iste godine multiplicator.

Štap od mekana željeza omagnetuje se, ako se ovije bakrenom žicom, nu žica mora biti omotana svilom, a skrajnici žice spoje se galvanskim lancem, i čim počme munjevna struja kolati oko željeza, pretvori ga mahom u magnet. Takav magnet imenuje se munjomagnet. Silna munjevna struja može pretvoriti željezo u takav magnet, koj će držati više centi težine. Mekano je željezo samo tako dugo magnetično, dotle oko njega struji munjina, a čim munjina prestane teči, mahom izgubi i željezo magnetičnu silu. Štap od ocali zadrži dulje magnetičnu silu.

Kazalo munjevna brzojava na udaljenoj postaji kaže isto slovo, na koje je kazalo naravnano slovo prve postaje. Jer kada se pomakne kazalo na prvoj postaji do kojegagod slova te se ga dotakne, zatvori se mahom galvanska struja i odstruji do udaljene postaje po bakrenoj žici, tuj kola oko željezne kotvice, i time ju pretvori u magnet i pritegne na se malu polugu, koja se zakvači jednim krajem u zubac kolešca, te ga pomakne s kazalom zajedno za zub dalje. Doklegod kazalo kaže slovo, dotle je u kolanju galvanska struja, nu čim se galvanski lanac pretrgne, odpane kazalo od slova, i munjomagnet na drugoj postaji izgubi privlačivu silu, te poluga pane, a kolešce se i kazalo umiri. Munjevni brzojavi osnivaju se najviše na neizmjernoj hitrini munjevne struje, koja za sekundu od 20.000 do 60.000 milja projuri, za tim na svojstvu željeza i zemlje, buduć da struja teče od postaje do postaje po bakrenoj ili jakoj željeznoj žici, a vraća se opet u prvu postaju kroz zemlju; te napokon na tom, što se može željezo munjevnom strujom po volji magnetovati, i opet mu privlačivu silu oduzimati i time magnetom gibati, da nam bilježi razne znakove.

Telegrafa ima različitih, a imenuju se po svom ustrojstvu, kako su naime ustrojeni. Koji šiljkom naznačuju znakove, imenuju se brzojavi na šiljak, brzo-

Digitized by Google

jav na kazalo, brzojav na pismena zatim pisaći i tiskaći brzojavi. Brzojav na šiljak naznačuje znakove pomoćju dvijuh gibivih magnetičkih igala, te svaka imà na kraju šiljak. Kadgod se podigne magnetička igla, tad svaki put naznači na artiji piknju. Artija je namotana na kolešcu, koje se tik igala okreće. Napokon se od stanovite množine pikanja sastavljaju pismena. Pisaći ili tiskaći telegraf javlja raznimi znakovi u podpunoj sadržini viesti. Sastavljen je pako od jaka ovjesno stojećega munjomagneta i poluge, koja se ga dotiče jednim krakom, a dočim joj je na drugom kraku učvršćena pisaljka. Kadgod pritegne magnet na se polugu, digne se drugi krak u vis i pritisne na papir pisaljku, te načini točku. Artija je pako omotana na valjku, koj se pomoćju pružila okreće uz krak poluge, na kojem je pisaljka. Prekine li se galvanska struja, odigne se mahom i poluga od munjomagneta, a uslied toga odpane i olovka od artije. Ako munjevna struja dulje kola, načini olovka na papiru potez, jer poluga munjomagnet dulje na sebi drži, prekidava li se časomice struja, tad odskakuje poluga od munjomagneta a krak pisaljkom pravi točke po artiji. Od ovih pako točaka i crtica sastavljena su sva pismena. Ima i takovih telegrafa, koji ne samo rukopise, već i ciele tlorise vjerno snimaju i na drugoj postaji u istom obliku i u istoj boji rišu i pišu. U tu svrhu rabi se obojena oborina, koju razstavlja munjevna struja. Valjak pako, koj se okreće, omota se papirom kemički za tu svrhu pripravljenim. Kad se okreće valjak, pritišće neprestance pero pisaljku na papir, te crta po njem obojene, smedje i modre crte, i to samo tako dugo, dok munjevna struja kroz pisaljku k valjku teče. Ako se valjak kod svakoga okretaja pomakne za $^1/_2$ milimetra na stran, izmrežkati će pisaljka malo po malo sav papir. Koliko se god puta pretrgne munjevna struja, toliko je praznina na izmrežkanoj artiji. Pa ako to prekidavanje struje načini takove praznine, koji podobe slovom, tada imamo pred sobom biela pismena na izmrežkanoj artiji. Da uzmogne struja pismena risati, nahodi se i na onoj postaji, iz koje se javlja, isto takav valjak, a osovina mu je spojena baterijom. Taj valjak omota se takodjer artijom, te se na nju napiše oli naštampa, što već želimo javiti, nu crnilo, čim se piše, mora biti od pokosti. Šiljak žice, po kojoj dotiče munjevna struja, počiva na toj artiji upravo tako, kao i onaj na prvoj postaji na kemičko pripravljenom papiru tako, da munjevna struja može teći kroz oba papira. Kad se valjak okreće, prekine se svaki put struja, kadgod šiljak dodje na slovo, a to zato, buduć da je svako pismo napisano crnilom od pokosti, a pokost je pako loš vodič. Pošto se pako oba valjka jednakom brzinom i u isti hip okreću, to se mora i pretrgavati struja u isti čas na obijuh postajah, te praznine na kemičkom papiru ista slova značiti, koja su crnilom od pokosti napisana bila na udaljenoj postaji.

Na isti način kao i telegrafi, načinjene su munjevne ure. U munjevnih urah otvara i zatvara munjevnu struju nihalo obične ure, i time se kotvica munjomagneta giblje, te zahvaća u vretenku druge ure i tjera ju istom brzinom, kojom ide prva ura.

Digitized by Google

Prvi je tu misao zamislio, da se munjevna struja upotriebi za telegraf, Sömmering; on je već oko god. 1808. pokusio u tu nakanu upotrebiti munjinu budjenu dotikom. Ali pravi obretaoci telegrafa, koji su se mogli rabiti, jesu profesori: Gaus i Weber; oni su god. 1833. medju zviezdarnom i fizikalnim kabinetom u Göttingenu prvi telegrafsku žicu nategnuli i po njoj si dojavljivali. Steinthal u Monakovu god. 1838. dodje na krasnu misao, da se naime munjina kroz zemlju odvodi natrag u prvu postaju, dočim su prije dvostruke žice trebali. Wheatstone u Englezkoj načini god. 1840. telegraf na kazalo, koga su kasnije Siemens i Halske u Berlinu usavršili. Amerikanac Morse (1844.) pronašao je tiskaće i pisaće telegrafe, a sada je gotovo sva zemlja izpremrežana munjevnimi žicami. Munjevne žice, koje spajaju kopna izpod mora, obavite su lošimi vodiči, da uzmogne munjevna struja teći od kopna do kopna. Nijedno iznašašće nije se tako dojmilo uma čovječanskoga kao to, koje strelimice saobćuje misli preko nepreglednih pustara i predubokih mora.

Nazivlje za tjelovježbu.

Priredio And. Hajdenak.

(Nastavak.)

L.

Längenaufsitzen, uzsjesti dužinom.
Lage, položaj.
Legen die Hand, položiti, staviti ruku.
Leiter, lestve (senkrechte — okomna; wagrechte — razita; schiefe — kosa).
Leiterbaum, lestvenjak.
Letzter, zadnji.
Liegenhangeln, vješkati ležke.
Liegen, ležati.
Liegestütz (nach vorne), ležki upor (napried); nach rückwärts, natrag); — in rechter Hand, na desnu ruku; — in linker Hand, na lievu ruku.
Linie, pravac.
Links schwenkt euch! na lievo zakreni!
Links um! na lievo!

M.

Marsch! stupaj!
Mass, mjera.
Mass nehmen, izmjeriti.
Matraze, strunjača, slamjača.
Messen, mjeriti.
Messstellung, stav pod mjerom.
Mitte, sredina.
Mittelmass, srednja mjera.
Mittelpunkt, središte.
Mühle, vrćeti se u vreteno.
Mühlaufschwung, uzvinuti se u vreteno.
Muskel, mišica.

N.

Nachgreifen, zahvàtiti.
Nachgriff, zahvàt.
Nachmann, zadnjak.
Nachsprung, poskok.
Nacken, šija.
Nadel, ovlâka.
Nadelwage, ovlačni râz.
Nebenmann, pobočnik, drúg po boku, (rechter, linker, desni, lievi).
Nebenrotte, pobočna rota.
Nest, gniezdo.
Niederlassen sich, spušćati, spustiti se.
Niedersprung, skok dolje, doskok.

O.

Ober, gornji.
Oberarm, rame.
Oberarmhang, vis spod pazuha.
Oberleib, trup.
Oberschenkel, bedra.
Oberschenkelhang, vis o bedru.
Oberschenkelstand, stav o bedru.
Obertheil, gornji dio.
Ordnung, red, poredak.
Ordnungsübungen, redovne vježbe.

Digitized by Google

P.

Paar, dvojica.
Paarweise, po dvoje.
Parade, parada, svećanost.
Pausche (am Pferd), hvatalj (na konju).
Pfahl, kolac, stup, stožina.
Pfeil, strielica.
Pfeilbogen, lûk.
Pfeilstiel, držalo.
Pferd, kobila.
Position, stav (položaj).
Pyramide, piramida.

Q.

Quer, popriek, poprieèke.
Queraufgriff, uhvàt poprieko.
Quergrätschen, razkrok poprieèni.
Querhang, poprieèni vis, vis upopriek.
Querschwebe, poprieèki nih.
Querschwebehang, poprieèki visonih.
Quersitz, poprieèki sjed.
Quersprung, poprieèan skok.
Qu rstand, poprieèni stav.
Querstange, prieèka.
Querstehen, stajati upopriek.
Querstütz, poprieèni upor, podpor.
Querstützen, uprieti se poprieko.
Queruntergriff, poprieèki podhvat.
Querwage, poprieèna ráz.
Querwippen, nihati prieèimice.
Querzweigriff, poprieèni dvohvat.
(Sliedi.)

Dopisi.

(Učiteljsko družtvo u Glini.) Dne 20. ožujka t. g. držao je u ovom družtvu treće predavanje g. gradj. učitelj Mato Perak i to: „Je li potrebita i u koliko je bar nuždna pedagogijska znanost roditeljem, da mogu i oni sa učiteljstvom svjestno i uspješno djelovati o valjanu uzgoju svoje djece."

Predmet četvrtoga predavanja, koje je držao učitelj Verić 3. travnja t. g. bio je sliedeći: „Kako su se znanosti i ostale umjetnosti medju narodi razširile, i koji su narodi na tom polju najviše radili, pa kako je današnjemu naraštaju to baštinstvo usavršivati."

Protustavnik imovne obćine, g. Korošec, držao je 10. travnja peto predavanje „o razvitku čovječanskoga čuvstva." — Šesto predavanje imalo je biti 17. travnja, ali je radi nekih okolnosti odgodjeno.

Rodoljubivo glinsko žiteljstvo posjećalo je ova predavanja u pohvalnom broju. Nadamo se, da će nas štovano gradjanstvo i u buduće posjećati, a osobito obrtnici, dočim će se sliedeća predavanja o novoj mjeri preduzeti. Ova predavanja traju od 2. o. m. svake nedjelje od 3—5 sati poslie podne, što je ova obćina na molbu upravlj. odbora proglasiti dala.

U sriedu 21. p. m. držalo je družtvo svoju drugu izvanrednu skupštinu. — Gospodin predsjednik Mućan pozdravio je skupštinu kratkim govorom: zatim predloži, da se preuzv. g. barunu Mollinaryu brzojavno zahvali, što je primio pokroviteljstvo ovoga družtva, sastojećega iz 82 člana, koji predlog bje jednoglasno usvojen.

Nakon ovoga pozdrava izviestio je skupštinu tajnik učitelj Verić o dosadanjem djelovanju koli samog družtva, toli upravlj. odbora; a blagajnik g. Haulik položio je račune skupštini na ogled. — Medju inimi zaključci odredila je gl. skupština, da se novac, koji družtvenu glavnicu sačinjava, 1. srpnja t. g. uloži u sisačku štedionicu, a razpoloživi imetak neka bi se istom nakon III. glavne skupštine upotrebljavati počeo.

Budući da je već kasno, da si družtvo po smislu svojih pravila školske i ine časopise naruči, to je skupština zaključila, da se ta nabava odgodi, dok ovo godište nemine. Družtvo će držati sve moguće časopise, da se tim učiteljstvu može priteći u pomoć. — Kojim će redom časopisi kolati, odredit će III. gl. skupština, koja je u listopadu urečena. Dan te skupštine ustanoviti će upravlj. odbor.

Poslie još nekojih zaključaka svrši ovu skupštinu g. predsjednik Mućan izraziv najveću zahvalnost gg. učiteljem, koji su opetovano pokazali, da zadaću svoga zvanja izpunjavati žele, te naglasiv cilj ovoga družtva, koje će samo sjedinjenimi silami put k sveobćoj prosvjeti krčiti moći.

Verić.

Članovi učit. družtva do konca travnja t. g.:

I. Utemeljiteljni: Glinska čitaonica. Obćina Glina br. 1. gg. Nikola plem. Čudić, pod pukovnik, Ladislav Kremsir, gradjanin, Nikola Bielić, gradjanin.

II. Redoviti: gg. učitelji Damjan Arlov, Vasilj Bandur, Tanasija Branković, Gjuro Čučković, Franjo Deželić, Matija Dmitrović, učiteljice: gdčna. Anka Erdelec, Marija Grgurić, Ru-

Digitized by Google

žica Grba, učitelji: Marko Jugović, Mijat Kaurić, Nik. Kaurić, Drag. Kuzminović, Ilija Laškarin, Tomo Latković, Petar Manojlović, Josip Madžarac, Pavao Metikoš, ravnatelj Stj. Mućan, učitelj Mile Oreščanin, gospodja učiteljica Ljubica Pavičić, gdčna. Milka Penger, učitelj Mato Perak, Ilija Rešković, učiteljica gdčna. Marija Rudan, učitelji: Jos. Sobota, Lazo Tintor, Mile Tintor, Adam Verić, Marko Vorkapić, Jovo Vujaklija i Petar Vujašković.

III. Podpomagajući: gg. gradjani: Gjuro Babić, Mile Bačan, kot. predstojnik Dragutin Barč, seljak Tomo Baglama, brzojavnik Jovo Borota, gradjani: Gjuro Breberin, Mito Davidović, Stevo Despot, začast. kanonik Anton Fetzer, gradj. Konstantin Georgievič, Dr. Ign. Hoffmann, podarhidj. Stj. Harabeisa, satnik Max. Herniak, ljekarnik Anton Haulik, nadporučnik Jovo Halagić, gradj. Moric Hiršel, pristav Anton Janeković, major Josip Januškovec, sudac Antun Jelenc, liječnik Franjo Kaser, gradjani Antun Klešić, Petar Klešić, Josip Krnić, N. Kuštreba, Mato Levar, Petar Lohrenc, poručnik Gjuro Lukačević, pristav Vilim pl. Mataušek, župnik Miroslav Matić, načelnik Joso Mavrović, gradj. Mile Medur, paroh Samoilo Ostoić, gradjani Jovo Pelleš, Petar Pelleš, Franjo Remeta, satnik Ivan Rudić, nadporučnik Fedor Radošević, poštar Ivan Rakarić, satnik Ivan pl. Šimić, kapelan Milutin Šarac, gostioničar Antun Siler, udova Josipa Šneider, pristav Drag. Šmaue, gradj. Gjorgje Urica, pristav Iv. Vojnović.

Učiteljsko družtvo u Glini broji dakle do sada 84 člana. Od tih je 5 utemeljitelja, 32 redovita i 47 podpomagajućih članova. Verić.

Raznice.

— Češki učit. sbor „Pražka Budeč“ zaključio je ova: 1. Nuždno je, da se uvedu u višje narodne učione pomoćne knjige. 2. Za to da se uzmu knjige pripomoćnice za prirodopis, prirodoslovje, zemljopis, poviest, likoslovje i slovničku obuku. 3. Ima se umoliti vlada, da preporuči što prije nekoje obstojeće knjige, dok se neprirede druge valjanije.

— St. Pölten-ski konsistorij naložio je posebnom okružnicom svojemu svećenstvu, da zadovoljavati ima zahtjevom školskih oblasti glede uredjenja vjerske obuke, da sa svjetskim učiteljstvom ima složno raditi oko promicanja školskih obrazovnih ciljeva, da mu je priznavati pravo okružnih školskih nadzornika glede nadzora vjerske obuke, da sudjelovati ima kod izpita, što se obdržavaju pod predsjedanjem državnih školskih oblasti i da se pokoravati ima odredbam i zakonom školskim. — Tako napokon ipak svaka dobra stvar pobjedjuje i pobieditи mora! —

— Školstvo u županiji sv. gothartskoj. „Ung. Schulzeitung“ piše: u nas ima škola bez ikojih učila: u nas ima učitelja tako propilih, da po više dana u krčmi pijančuju, ulicami batucaju na sablazan šk. mladeži i naroda: imamo župnika, koj nepozna svoje škole niti ova njega. Ovaj župnik proganja učitelja svimi načini; onaj župnik opet hoće, da učitelj njegovu ženskom čeljadetu ruku ljubi, kad u kuću dojde; hoće, da ga učitelj selom prati, ali na deset koračaja za njim itd.

Da ima u Ugarskoj prekukavnih škola i učitelja, to se znade; to samo boli svakoga, koj zna, da narod mnogo plaća a narodu se premalo povraća. A što bismo rekli o tom učitelju, koj svojim robskim ponašanjem erni sama sebe? Kad mu to godi: u slast mu bilo! Šteta, što ga župnik neće da upregne u kola, pak da voza selom i njega i njegovu družinu. Nu, ako je već to istina, svaki će im presjeći: „ni jedno ni drugo nije za uzvišenu službu svoju.“

— Školsko vieće obćine thalske u d. Austriji želi, da se veliki šk. praznici prenesu na vrieme od 15. Prosinca do konca Siečnja. Razlog je tomu, što bez toga zimi nemogu djeca uredno polaziti škole. U tom je zem. šk. vieće mahom zadovoljilo razumnoj želji obćine thalske.

Uviek bi se imao sviet držati ovoga načela: „ravnaj si i unapredjuj narod prema njegovoj ćudi, prema njegovim okolnostim. Mislimo, da bi se i u našoj domovini imale proučiti klimatične zaprieke šk. pohadjanja. Drugo je n. p. Sriem, drugo su jugo-zapadne županije.“

— Liep primjer. Kako iz Budapešte javljaju, biskup je satmarski, dr. Schlauch, odlučio platiti mirovinsku pristojbu prve godine za sve učitelje svoje biskupije, a osim toga da je položio nekoliko tisuća forinti u mirovinsku zakladu.

— Grad Valparis, u J. Americi, ima 70 tisuća duša; toliko dakle, što bi brojila tri Zagreba i Varaždina. Al isti Valparis ima 10 mužkih, 10 ženskih gradjanskih škola, 3 uredjene večernje škole i licej, osim drugih privatnih.

Listovnica.

G. Lj. D. u R. U budućem broju.

G. T. u K. Nemožemo priobćiti, medjutim ako se pomenutom metodom stiću pohvale, latite se je i vi! —

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 15. U Zagrebu, 20. svibnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvn „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

U oči naimenovanja školskih nadzornika.

Orijaškim se korakom primiče vrieme, gdje će nam s novim školskim zakonom nastupiti i posve novi odnošaji za školu, za učiteljstvo i sam narod. Samo nas još dani diele od prvoga koraka, kojim će se zakon početi izvadjati, naime od naimenovanja naših prvih školskih nadzornika.

Ako je gdje prvi korak odsudan bio po sav potlašnji razvitak koje stvari, to će biti ovdje. Nadzorničtvo je središnje težište, u kojem se glede sama zakona stječu intencije i od osgor i od osdol. Vlada dobiva u njih svoje organe, kojimi će neposredno rukovoditi i nadzirati uzgoj i obuku svoga naroda; a učiteljstvo zastupnike svojih interesa, strukovnjačke procjenitelje svoga rada i predstavnike svoga samostalnijega položaja u sklopu ostalih državnih faktora.

Dakle tim i jedan i drugi dobivaju, bez čega im je upravo nemoguće, da pozvanju svojemu ma iz daleka samo zadovoljavaju. Pa s toga će upravo i biti odsudnim naimenovanje nadzornika po sav novi školski zakon.

Budu li školski nadzornici svomu zvanju dorasli, pa budu li uz to još i voljni i oduševljeni, da ga savjestno i točno vrše do skrajnih mu konsekvencija; zakon će se pokazati blagotvornim u svojih posljedicah, a tim i sposobnim pa i ovlašćenim za život. Naproti pako nebudu li prvi nadzornici ljudi svomu zvanju dorasli, ili možebit čak ljudi, kojim su kojekakvi drugi interesi svetiji nego li interesi školstva i učiteljstva; onda se njimi neće i neće moć postići, što se je postići mislilo, i sav će se zakon pokazati neshodnim, za život bezpravnim, te će mu se sgrada njegova isto tako brzo i lako srušiti, koliko se dugo i trudno podizala.

Od školskih dakle nadzornika odvisi sva budućnost novoga školskoga zakona, pa toga radi je i posve naravno, da, sve s najvećom znatiželjom izgledje to naimenovanje, da se jednom zna, čemu se tko nadati ili čega se tko bojati ima.

Nu mi o tom navlaš nehtjedosmo mnogo pisati, jerbo smo si posve svjestni, da je tu i najprije u interesu same vlade, da nadzornička mjesta zauzmu i sposobni i pouzdani ljudi. Vlada je zakon narodu i kruni predložila, a narod ga i

Digitized by Google

kruna prihvatiše bez ikakovih bitnih promjena; sad je dakle i na vladi samoj dokazati, da ona nije ništa predložila, što bi neshodno i nepraktično bilo. Njezin vlastiti ugled usko je indi skopčan s valjanom provedbom i sa uspješnim djelovanjem novoga školskoga zakona.

Pa zato nemože se ni sumnjati, da vlada nebi već rad vlastitoga svoga interesa veoma opreznom bila kod izbora nadzorničkih svojih organa, da nebi izpostavljala ne samo sposobne ljude, nego i ljude, koji će i iz zvaničkih interesa nastojati, da se životna snaga zakona što blagotvornijom pokaže, a ne koji bi iz kojekakovih drugih interesa i pod svakojakimi izlikami razslabljivali i osujećivali njegove posljedice, da mu se samo nepraktičnost njegova iztakne, te narod nanj omrzne.

Poznavajući to, nesmatrasmo dakle ni potrebnim, da u tom bud s kakovimi predlozi komu dosadjujemo, a najmanje vladi, koja dobro zna, iz kojega joj je tabora uzeti najsigurnije pobornike novomu zakonu. Pa nebi lje ni sada ovu progovorili bili, da nam nisu neki ljudi to ruglo i tu sramotu nanieli, te su bacajuć se blatom na jednoga od najvriednijih nam sudrugova u riečkoj županiji, kojim se radi vrlina njegovih upravo dičimo, i ostalo hrvatsko učiteljstvo proglasili većinom nesposobnim za nadzorničko zvanje.

Da tko ovoga ili onoga za koje zvanje sposobna i zaslužna drži, pa ga javno i uredovno za to preporučuje, stvar je, kojoj nitko prigovoriti nemože, ako se na poštenom osvjedočenju osniva, i ako se poštenim načinom postići nastoji. Ali gdje je tu poštenja, kada se preporučujući jednoga, na drugoga blatom nabacujemo! Ili zar to nije skrajna malicija, da se žig gluposti i nesposobnosti svim učiteljem ili bar većini njih pred cielim narodom na čelo meće, samo da se s drugim prodre! Mi se i sami duboko klanjamo onomu svietlomu imenu, koje se žalibože u tom gnjusnom spisu spominje; ali mi se sgražavamo nad moralnom propalosti učiteljâ, koji ni toliko muževnoga ponosa u sebi neimaju, ni toliko zanosa zvaničkoga neosjećaju, da se ni javno nisu stidili izreći: da vlada neće lasno do toga doći, da izmedju pučkih učitelja imenuje županijske školske nadzornike.

Mi bi ovakovu drzovitu izreku od kojega neučitelja izrečenu smatrali prostom klevetom i porugom, pa bi ju jednostavno na klevetnika natrag bacili; ali da takova šta javno izriče učitelj, pa da se na takova šta još i do trideset učitelja podpiše, mi za takovu podlost nemamo imena.

Takova bezobrazna tvrdnja nije samo uvrieda poštenja svega hrvatskoga učiteljstva i njegovih interesa, nego je to doista i drzovita uvrieda i same vlade, jer kad bi njoj težko bilo izmedju pet do šest stotina provincijalnih učitelja naći samo osam za nadzorničtvo valjanih, to onda nebi ni za nju bilo dično, da si ni toliko čestitih i sposobnih učitelja do sada uzgojiti nije znala ili n ije htjela

Pa premda znamo, da će taj podli čin svoju gadnu sjenu samo na začetnike mu baciti, i da ga svaka vlada s preziranjem od sebe odbiti mora; to ipak nemogosmo u zadnjem i odlučnom trenutku propuštati, da nad takovom podlošću neizreknemo svoje duboko negodovanje, uz koje će doista pristati svaki pošteni

Digitized by Google

hrvatski učitelj, i da javno neizreknemo, kako nas duboko boli, da takovih sinjih kukavica u svom jatu imamo! A odbijajući ovako nanešenu nam ovu sramotu na nevriedne začetnike, izričemo ujedno, da se hrvatsko učiteljstvo i glede imenovanja županijskih nadzornika s mirnim pouzdanjem osloniti može na rodoljublje i pravednost svoje vlade. Hrvatska vlada nije prezirala svojih pučkih učitelja kod stvaranja novoga školskoga zakona, ona ih neprezire kod stvaranja provedbenih naredaba, pa ih ona neće doista prezirati ni kod naimenovanja školskih nadzornika. Ona nam lje neće manje pravednom biti, nego li je bila i druga naša zemaljska vlada, vlada naše krajine, koja je sve svoje nadzornike uzela samo iz kola pučkih učitelja. — A to naše pouzdanje osvjetlat će se ako Bog dade za koji dan!

Ustanove,

po kojih bi valjalo graditi nove škole, da budu odgovarale ne samo u ped.-didaktičkom, već i u zdravstvenom pogledu.

(Priredio i čitao u gl. skupštini „Hrv. ped. književnoga sbora“ Ante Irgolić.)

(Nastavak.)

d) Ventilacija i grijanje školskih soba.

§. 14. Pošto se soba neda tako urediti, da bude u njoj, kada je posve zatvorena, uviek dovoljno zraka i tako da udovolji zdravstvenim zahtjevom; s toga se neima graditi nijedna škola, a da nebudu u njoj sobe, kuhinja, hodnici i zahodi providjeni racionalnom ventilacijom.

Nutarnje uredjenje školskih prostorija ima se uviek prije zidanja ustanoviti te uvažiti, da bude u svih prostorijah uviek doveljno svježa, a u zimi ugrijana zraka, kao i to, da se izmjenjivanje zraka nebude ni opazilo ni ćutilo.

Ovo sistematičko prozračivanje ima se udesiti tako, da i kod otvorenih prozora nebude ni najmanjega propuha.

Zrak nesmije strujati iz jedne sobe u drugu, a još manje iz zahoda u sobe ili hodnike.

Ventilacija ima se kod običnih odnošaja za razne slučaje izvesti po izradjenom planu i dotičnom naputku.

Pronadje li znanost i shodniji način ventilacije, to se ima prije uvadjanja po strukovnjacih točno izpitati. Strukovnoj komisiji pako ima se na svaki način predložiti nacrt ventilacije, kao i grijanje soba.

Ventilacija valja samo onda, ako svakoga sata dotiče u sobu 25 do 30 kubičkih metara svježa zraka.

U sadanje škole ima se uvesti sistematička ventilacija; nije li to nikako moguće, tad se ima tomu pomoći barem za nuždu.

§. 15. Školska soba mora se ložiti tako, da bude pō svoj sobi, te kroz cielo školsko vrieme ista toplina.

Digitized by Google

Sprave za loženje peći imaju biti tako uredjene, da će ovomu zahtjevu u svakom mogućem slučaju odgovarati. Prije zidanja škole ima se točno ustanoviti, bude li se prema ekonomičkim obzirom grijala parom, ugrijanim zrakom ili pako pećmi.

Prema načinu grijanja neka se uredi ventilacija.

Za velike škole preporuča se grijanje soba parom ili ugrijanim zrakom.

Uvedu li se peći, to su u tu svrhu najbolje peći od gline, providjene shodnim zaklonom.

Željezne peći bez zaklona neimaju se podnipošto u školske sobe uvadjati.

Školska peć nesmije imati u dimnjaku zaklopac, kojim bi se dim ili vrućina pridržavala.

Da bude dovoljno propuha, imade se pod i nad vatrom načiniti potreban odušak. Ima li u sadanjih školskih sobah peći, koje ovim uslovom neodgovaraju, imaju se po mogućnosti boljimi zamieniti.

e) Posoblje (pokućtvo) škol. sobe.

§. 16. Kakve imaju biti klupe i katedra, to će se ustanoviti posebnom odredbom; a što sve u školsku sobu spada, to se nalazi u §§. 6., 15., 29., 31., 33., 38., 39. i 40.

6. Predsoblje za opravu.

§. 17. Kod novih školskih zdanja ima se kraj svake školske sobe sazidati svjetlo i zračno predsoblje, gdje bude mladež ostavljala zimske kabanice, škrljake i kišobrane.

U sadanjih školah, gdje takovih predsoblja neima, imaju se za to ponamjestiti klinčanice.

7. Druge školske potrebe.

§. 18. Polag veličine školske sgrade ima biti njoj u prostorijâ za učevna sredstva, sbirke, za sbornicu i ravnateljsku pisarnu.

§. 19. U svakoj školskoj sgradi ima biti za ravnajućega učitelja ili ravnatelja primjeran stan, sastojeći od 3 do 4 sobe, kuhinje, komore, tavana i podruma, a na selu i staja za krave. Na većoj školi mora biti i stan za školskoga podvornika. Osim toga bilo bi od nužde, da se kraj svih tih prostorija uredi još jedna soba, u kojoj bi mogao u slučaju bolesti učitelja stanovati njegov namjestnik.

Treba li u školskoj sgradi stanova za više učitelja, to se ima obzir uzeti na mjestne odnošaje i na volju dotičnih školskih utemeljitelja.

Svi ovi stanovi moraju u svem odgovarati zdravstvenim zahtjevom.

Školski podvornik ima stanovati razi zemlje, da uzmogne paziti na ulaz i izlaz.

8. Zahodi.

§. 20. Zahodi neimaju biti naslonjeni na školski zid, ali se imaju pokrivenim hodnikom spojiti sa školom.

Kod opredieljenja mjesta za zahode ima se paziti na to, da nebudu vjetrovi od zahoda prama školskim prostorijam duvali.

Digitized by Google

Kod zahoda ima biti dobar kanal, s kojim se bude smrad odmah odstranjivao. U taj kanal imaju se navoditi cievi, vodeće iz krova, po kojih će se kišnica izciedjivati.

Neima li kanala, to moraju biti bačve, koje se imaju često, pače dnevice izpražnjivati. Ako su pako u tu svrhu izkopane jame, to moraju biti čvrsto sazidane i dosta odaljene od škole, te tako pokrivene, da neće moći iz njih nikakov vonj prodirati.

U gradovih ima se osobita pozornost svrnuti na to, da se neporode u školi kakove kužne bolesti.

Sjedala na zahodih imaju biti prema starosti mladeži i od 0·3 i 0·45 metra visoka, 0·8 metra široka i 1·4 metra duga.

Stiena izmedju jednoga i drugoga zahoda mora biti tako visoka, da se nebudu djeca vidjeti mogla.

Na vratih od zahoda moraju biti spreme, da će se zahod iz nutra i izvana moći zaključati.

§. 21. Svaki razred mora imati jedan zahod, a gdje su dječaci i djevojčice u jednom razredu, to mora biti barem za svaki spol posebni zahod. Za dječake potrebni su u svakom katu 0·5—0·6 metra široki pisoari.

§. 22. Zahodi i pisoari moraju biti providjeni dobrom ventilacijom, te svjetli i svjetlom bojom pobieljeni. Isto tako moraju vrata biti svjetle boje.

Pod u zahodih ima biti od čvrsta gradiva, kao n. pr. od cementa ili kamenitih ploča.

Zahodi imaju se sagraditi na takovu mjestu i tako, da u školskoj sgradi nebude nigdje zaudaralo.

9. Voda, vatrogasne sprave, munjovod, školsko zvono.

§. 23. U svakoj školi ima biti na shodnih mjestih dovoljno zdrave vode za pilo i pranje.

Zdenci moraju biti tako uredjeni, da će se moći lako doći do vode, te pokriveni, da se neće moći osmraditi.

Nebi li se u sada obstojećih školah mogao načiniti zdenac, pa niti u blizini škole, to se mora občina pobrinuti, da će netko svaki dan dovažati u školu vode, koliko treba.

Vatrogasne sprave, kao lestve, vedrice, ručne štrcaljke, vodom napunjeni škafi nesmiju manjkati u nijednoj školi. Isto tako nesmije manjkati dobro vodeći munjovod.

U školah s više razreda mora biti na sgodnu mjestu školsko zvono.

Na seoskih školah valja sagraditi mali zvonik sa jednim zvoncem.

10. Gombalište i kupalište.

§. 24. U svakoj školskoj sgradi ima biti pokriveno gombalište, koje se u zimi ložiti dade. Isto tako potrebno je pokriveno igralište za vrieme odmora i to jedno za dječake i jedno za djevojčice. Za veću školu od 400 do 500 učenika dovoljno je gombalište od 8—9 metara širine i 20 do 25 metara dužine.

Gombalište ima biti svjetlo i zračno, a pod da je od čvrsta, tvrda drva.

Digitized by Google

Igralište ima biti na takovu mjestu, da se može nadzirati iz škole. Otvoreno igralište ima prema broju mladeži biti dosta prostrano, od 200 do 400□ metara, te malo ostrmo, da se iza kiše brzo osuši, a po potrebi ima se nasuti kamenitim pjeskom.

Igralište mora biti plotom ili živicom ogradjeno. Kraj plota ima biti nasadjeno veliko drveće, da bude u ljetu dovoljne sjene. Na igralištu moraju biti sprave za gombanje i dovoljno klupa, a ujedno i zdenac s dobrom vodom.

Mjestno školsko vieće ima takodjer odrediti shodno mjesto za kupalište, gdje to samo bude moguće, te se pobrinuti, da netko mladež u plivanju podučava.

11. Vrt.

§. 25. Kod seoskih škola ima biti vrt za učitelja i dovoljno zemljišta, na kojem se bude mladež u gospodarskih pokusih vježbala. (§. 1.)

§. 26. Svaka nova školska sgrada ima se točno prema ovim ustanovam u nacrtu predložiti strukovnjačkoj komisiji, a kad bi ova koj nacrt odobrila, tad se ima točno po tom graditi.

Da bude škola gradjena pravilno, točno te od dobra gradiva, ima nad tim strogo bditi pozvana strukovnjačka komisija.

II. Zrak i toplina u školskih prostorijah.

§. 27. Zrak i toplina u školskih prostorijah ima odgovarati u svem zdravstvenim zahtjevom. Zrak nesmije imati mirisa niti zaudarati, a kad se stupi u šk. sobu, da se neopazi, da je u školi mnogo djece, i da je zrak pokvaren.

Na stienah da nebude vlagi ni traga.

Ovo će se pako postići samo neprekidnim prozračivavjem t. j. dobrom ventilacijom; zato se ima škola zračiti često otvaranjem vrata i prozora.

Nad dobrom ventilacijom ima uviek bditi učitelj i shodno njom ravnati.

Neima li dobre ventilacije, to ima učitelj iza 1. sata predavanja odpraviti djecu na igralište, te prozore i vrata otvoriti i sobe dobro prozračiti. Za vrieme predavanja smiju prozori samo onda biti otvoreni, ako nije zima i ako se neosjeti ni najmanji propuh.

§. 28. Mjestni školski nadzornik i učitelj imaju na to paziti, da se od školske sgrade sve odstrani, čim bi se zrak mogao pokvariti.

U škol. prostorijah, kao i oko škole da je sve u najvećoj čistoći i redu. (§. 3.)

Da nebude u školi toliko praha, imaju se djeca priučiti na to, da si svagda cipele pred školom očiste. (§. 4.) Ima se i za to pobrinuti, da se, gdje je ikako moguće, mokre i zamazane kabanice, kišobrani smjeste u kojoj prostoriji izvan školske sobe. (§. 17.)

§. 29. Da bude u školi zdrav zrak i odgovarajuća toplina, imaju se sobe u ljetu češće po danu i kroz noć prozračiti, a u zimi imaju se sobe prema potrebi ložiti i grijati.

Toplina u školskoj sobi ima 1·2 do 1·5 metra nad podom pravilno iznašati 20° po Celsiju ili 16° po Reamuru, a nikad da nije izpod 16·25° C. ili 13° po R. Kad je u školi niža toplina, tad se ima soba ložiti.

Digitized by Google

Tuže li se djeca preko prevelike vrućine ili studeni, ima tomu učitelj odmah pomoći.

U svakoj školskoj sobi da je u dosta velikoj daljini od peći i to blizu učiteljeve katedre toplomjer, a objesit se ima 1·2 do 1·5 metra nad podom.

III. Razsvjeta školskih soba.

§. 30. Na vid mladeži valja da učitelj osobito pazi i sve učini, čim se toli znamenito osjetilo kriepi i jača, a sve odstrani, čim bi se oslabiti moglo.

Kako da svjetlost u školu pada i kakva da je razsvjeta, to je ustanovljeno u §. 6.

Kratkovidna mladež ima se namjestiti blizu table i zemljovida.

Kod slabe svjetlosti nesmije se preduzeti nijedan predmet, kojim bi se oči napinjale.

Kako se imaju oči od sunčanih traka čuvati, naznačeno je u §. 8.

(Sliedi.)

Što biva u svietu.

Dr. Fuchsschmid u Švicarskoj upravio je pomno i vele zanimivo izradjen izvještaj na predstojnika škola u Zürichu o postupku i postignutom rezultatu kod najnovijega načina grijanja škola. Temeljito dokazav, da grijuć zrak dosadanjim načinom, veći dio izgorivših čestica od goriva u prostorije, dotično škole ulazi, pobio je one, koji takav način grijanja zagovaraju. Pa ako je tako, to se mora sistem, kojim se zrak u školah grije, čim prije kao štetan zdravlju zabacati. Tako se medju ostalimi izgorivšimi česticami nalazi ugljikov kis (Kohlenoxyd), koj kroz tielo (peć ili ciev) lako probija, te se u mrzle cievi ili kanale uvlači, ili što je jedno te isto, u školu ulazi. A taj oxyd, ne samo da na pluća otrovno djeluje, već je od štetnih posljedica organizmu mladeži, ako ne odmah, a to svakako u kasnije doba.

I najnoviji način grijanja ostaje dotle štetan, dok nepodje za rukom praviti cievi od takova materijala, koji i za veće temperature ili toplote plinove nepropušta. Ako je tako, to su onda i željezne peći još većma štetne, pa sbilja lječnici strukovnjaci opominju, da se iz škola odstrane. A grijali sobe školske ovako ili onako, nevalja zaboraviti na primjernu ventilaciju. Ugljikove kiseline treba da bude uviek izpod 2%.

Tako dakle glasoviti Švicari, gdje je mladež (ako se nevaram) do 16. godine dužna školu polaziti, te se već u školi kod tjelovježbe spajaju vojničke vježbe. Oni nastoje, da naobraze svoj slobodan i bistar narod, a uz to da bude tielom jak, zdrav, kriepak i okretan. Povrh toga paze i zanimaju se sa svim, što bi moglo biti od štetnih posljedica za organizam djeteći, kamo svakako spada i grijanje šk. soba, gdje mladež polazeć školu, veći dio dana sprovede i boravi.

A kod nas? — Znam, da će svatko s menom odgovoriti: koliko škola, toliko imamo vrsti peći. Neke se težko griju, s toga učitelju i djeci zima; druge su pušljive a neke se opet tako ugriju, da uslied toga zavlada u školi silna

Digitized by Google

sparina. A o ventilaciji nitko nesanja, jer se obćenito misli, da je svaka sgrada valjana za školu. Pa da danas to pitanje spomeneš, sigurno bi te za tvoju prekorednu revnost smjehom popratili mnogi odbornici i obćinari. Proglasivši te sanjarom, pokazali bi ponosno na svoje stanove, u kojih se nalaze i oni i djeca zdrava. Istina je to, da se nepomišlja na to, a ipak bi se moralo, jer mnogo je toga, na što se naši predji ni osvrtali nisu.

Kad ti peć u školi nevalja ili je već sasvim trošna, to ti dodje jednostavno sudac ili odbornik, koj još uviek vjeruje, da zvonovi tuču (led) odgone, pogleda peć, pa ti sasvim ozbiljno veli: valja ju omazati, pa je dobra i predobra. S toga je od prieke nuždе, da se i škole stave pod najstrožiji lječnički nadzor. A naši budući nadzornici imat će pune šake posla, te neće škole samo onako pregledati, pak mirna Bosna, kako je žalibože dosad bivalo.

Druga je ova. Štatistika, prateć vjerno sve okolnosti i odnošaje raznih stališa, izrekla ju: da se učitelji nalaze u vrlo nepovoljnu stanju. Vječna briga za uzdržavanje, slaba ili bolje nikakova plaća za sviestna učitelja a dosljedno tomu i slabija hrana, uz to vječni i dugotrajni tako tjelesni kako duševni napor i radnja, uzroci su s kojih učitelja kao najkoristnijega člana čovječanstva žalibože prečesto i prerano pokrije zemljica hladna.

Odsjekom umiru svećenici u 65., juriste, pravnici u 58., umjetnici u 57., a lječnici i učitelji u 56. godini. Odatle sliedi, da je nepravedna ustanova, kojom učitelji i u obće profesori poslie 40. godine mogu stupiti u mir, jer bi onda svaki već 16 g. morao biti učiteljem.

A kod nas? Vele: učitelj obično dugo živi, jer ga djeca izdišuć zdravu paru, uzdržaju. Nitko nato nepomišlja, da nijedan stališ neima tako malo odmora, kako upravo pučki učitelj U nedjelju mu, ako je orguljaš, tri puta u crkvu, gdje svaki put napinje prsa. — Osim toga mu nedjeljom 2 ure podučavati opetovnjake. — Nadalje mu pripravljati se za nauk, marljivo čitati i učiti knjige, časopise, ako hoće napredovati. U prosto vrieme mu se malo baviti gospodarstvom ili u obće svojim poslom, jer je i on čovjek kao i drugi. Pa da se nadje tko, koj bi objavio, da će u buduće učitelj bez jela i pila živjeti moći, te bi mnogi veselo uzkliknuli: takovih nam učitelja treba, koji ništa nestoje.

Čujmo i treću! „Neue Temesvarer Zeitung“, list rado čitan u Banatu, spominjuć zakon o mirovini pučkih ugarskih učitelja, govori onako iz duše učiteljem sliedeće: „Da bude gorka čaša učiteljska puna, trebalo je još stvoriti zakon o mirovini, po kojem će poslie 40. god. učitelji moći odpočinuti, živuć od mršave i krvavo zaslužene penzije. Tako radeći, nenaziru u učitelju čovjeka ili bolje rekav nepribrajaju ga k čovječanstvu. Koliko će učitelja pučkih uz silno breme svakdanje brige i nevolje doživiti blaženo doba 40. godine službovanja, kad mu je dozvoljeno odpočinuti?!

A kako kod nas? Naš je novi šk. zakon u tom bolji i pravedniji, jer je ustanovio 30. godinu, premda ima i vrlo lošu i hrdjavu stranu, što mora svaki učitelj 25% od svoje plaće i to za godinu dana uplatiti u penzionalnu zakladu. Od 400 for. plati 100 for. u rečenu zakladu, a budeš li slučajno pozvan na na-

Digitized by Google

stavni tečaj kroz 2 mjeseca o stvom trošku, pa potroši u Zagrebu sám samcati 40 for., a obitelj ti neka onda živi sa 26 for. 66 novč.! Taj će se §. morati za kratko vrieme promieniti, jer je neizvediv i nepravedan, pa je sbilja žalostno, da se nije uvažio savjet strukovnjaka. Tko će zahtievati od učitelja, komu obitelj broji 5 ili 6, a i više članova, da o svom trošku dodje na nastavni tečaj? Pa ako će i doći, bit će mu pamet, vjere mi, više doma, nego li ondje, gdje bi trebala, da bude. Narod, obćine imadu najviše od toga koristi, pa bi baš zato i pravedno bilo, da dadu učiteljem podporu za bolje usavršenje.

Sabrao K—i.

Još jedna o lokaciji učenika.

Držeć se izreke: više očiju više vidi — uprav mi je milo, što se glede lokacije učenika u našem učiteljstvu porodila živahnija razprava; navadjanjem bo razloga iz raznih gledišta, nazora i izkustva bilo za ili proti kojemu pedagogičko-didaktičkomu načelu, kojim se namjerava pospješiti lje samo probitak obuke i uzgoja mladeži, bistre se pojmovi, a tim se naravno i žuđjena svrha laglje i sigurnije postizava.

Naišav dakle u 9. broju „Školskoga prijatelja“ na članak, kojim se citati iz sv. Evangjelja, raznimi odlikovanji u vojsci, u družtvenom ili gradjanskom životu i pedagogijskimi razlozi vojuje za to, da se lokacija učenika na temelju istih neima dokinuti, te kojim se ujedno podaje naputak, kako se može mladež matematičkom točnošću pravedno u izviešću poredati; neka mi se oprosti što ću držeć se izkustva, stećena mnogogodišnjim učiteljevanjem i opet uztvrditi, da mi se lokacija koli po mladež i javne učione, toli po učitelja ne samo nesgodnom pače i štetonosnom čini.

Svake se bo godine dogodilo ne samo meni već i mojim sudrugovom s kojimi sam službovao, da doživismo koncem školske godine iza podieljenih školskih izviešća najneugodnijih časova, i prem smo si bili svjestni, da smo svojoj dužnosti sdušno udovoljili, moradosmo čuti glasove: to je krivica, ili navalio bi na nas koji otac, pitajuć kako se to dogoditi moglo, da je njegovo diete drugoj djeci zapostavljeno i kako je upravo ovo ili ono prvo, drugo ili treće mjesto medju odlikaši steklo.

Dogodi se i to, da je učenik, bivši jednu, dvie ili više godina I. odlikašem, najednom II. ili III. mjesto zadobio, prem da je zrieliji i sposobniji. Jao i naopako! škola i učitelj tomu su krivi, a radosti i zadovoljstva nestalo bi dotičnomu učeniku i njegovim roditeljem za dulje vremena.

Mnogi roditelj udaljio bi se tužan, što mu nije diete ono mjesto postiglo, kojemu se nadalo, nepogledav ni učitelja, koji je imao s njegovim djetetom toliko truda, k tomu još sumnjajući i okolo pripoviedajući, da je lokacija pristrano i nepravedno sastavljena. A što se nakon podieljenih izviešća u raznih obiteljskih krugovih govori, to znade svatko, koji je ikad imao priliku slušati ovakove govore, kojimi se lje neprobudjuje ljubav mladeži prama školi i učitelju.

Digitized by Google

Doduše mogao bi se učitelj umiriti, kad je dogovorno s kateketom i to jur od davna onakovim načinom, kako je to sada štovani pisac u Škol. pr. opisao, svoje učenike poredao, kad mu nebi do toga ni najmanje stalo, što učenici, roditelji i drugo obćinstvo govori o školi i o postupku učiteljevu i kakova se sve čuvstva u mladeži prema učioni i njemu radjaju.

Uvaživ pako, da nije tako lasno osobito kod velikoga broja mladeži sadanjimi redovi: veoma dobro, dobro, dovoljno, srednje i slabo ocieniti znanje i marljivost svakoga pojedinoga učenika i to tako, da bude uviek stečeno znanje u podpunom razmjerju prema napregnutoj marljivosti i duševnoj zrelosti, a uslied toga, da nije ni moguće duševne vrline i čuvstva brojevi proračunati ni kod nekoliko samo odlikaša, jer za 1. mjesto u I., II. ili III. redu riedko će se i onako koji učenik natjecati; pošto je nadalje izkustvom dokazano, da se u djetetu odlikovanu prvim ili drugim mjestom zaista probudi oholost, a u drugoj mladeži mržnja prama njemu, dočim je zadaća školi uzgajati samo plemenita čuvstva, a svaki zametak zlim izčupati s korenom; ako napokon želimo, da bude škola djeci ozbiljnim i dostojanstvenim ali ipak milim i nezaboravnim mjestom, a roditelji i obćinari da smatraju školu vrelištem buduće sreće svoje mladeži: nemogu nikako biti za lokaciju učenika.

Ali sada nastaje pitanje, može li se preporučiti u škol. izviešćih alfabetičko poredanje učenika i to napose za odlikaše, te za one I., II. i III. reda.

Učitelj pomnjivo prateć, kako se svako pojedino diete vlada, kako prema svojim sposobnostim i uloženoj marljivosti u naucih napreduje, bilježi si u imeniku svaku osobitu vrlinu i svaku poveću pogriešku, a prije zaključka godine po prilici jedan mjesec dana može upravo pozvati mladež, koja je voljna, da ju izpita za I. red s odlikom, a koja za I. red. Izpitujući tako mladež iz svakoga predmeta, može pred ukupnom mladežju točno ustanoviti, koja će biti prema većini stečenih redova odlikovana, koja u I., II. i III. redu.

Tim se pruža mladeži prilika da se natječe u marljivosti i dobru vladanju, kao i to, da se svako diete već naprvo osvjedoći, da će mu učitelj podieliti onaj red, što ga je u istinu zaslužilo.

Slažuć se sa štovanim piscem u „Škol. prijatelju“ o lokaciji u tom, da se mladež u vladanju i napredku podtiče pohvalom i nagradom, kao i u tom, da su opomene, ukori i kazne u školi upravo potrebne, to ga ipak nerazumijem, kako se shodnost lokacije citati sv. Evangjelja te raznimi odlikovanji u vojski i u gradjanskom životu dokazati dade.

Na koliko sam shvatio smjer sv. Evangjelja, govorećega o nejednako podieljenih talentih u prodikah na glasu slovećih besjednika i kateketa, svaki je ovim Evangjeljem podticao u slušateljih volju, da sve svoje sposobnosti i sile polag mogućih im okolnosti na dobro upotriebe. Pače nam je kateketa u učiteljištu na temelju ovoga Evangjelja vruće preporučio, da povjerenu si mladež savjestno proučimo, te svom ozbiljnošću o tom nastojimo, da u gdjekojem djetetu i onu duševnu silu probudimo, koja bi se nemarom posve lako izgubila, te sve onako razvijamo i oplemenjujemo, kako bi se što više dobra postiglo. Ali

Digitized by Google

kraj svega toga nisam nikad ni iz daleka opazio, da bi se imali riečmi toga Evangjelja dotični slušatelji po dobljenih i po okolnostih upotriebljenih talentih uvrstiti u kakovu lokaciju.

Nisam takodjer nikada čuo, da bi ikoji župnik matematičkim načinom ikada a kamo li svake godine u kakovom tiskanom izviešću poredjivao tako svoje župljane, e da bi se u cieloj župi znalo, tko li je I., II. itd. odlikaš, a tko u I., II. ili III. redu.

Pa ako bi se ipak koji župnik našao, (o čem vrlo sumnjam) koj bi htio svoje župljane poredjivati, bojim se, da nebi dobro prošao, i da bi težko žudjenu svrhu postigao. U ostalom, to nije još izkustvom dokazano, stoga mnijem, da se nikako nemože smatrati razlogom, kojim bi se dala lokacija opravdati.

Što se nadalje tiče raznih pohvala, odlikovanja i nagrada u vojsci, scienim, da je posve umjestno, da se oni, koji su se u svom zvanju osobito izkazali, pohvale, odlikuju i nagrade prema svojim izvanrednim zaslugam. Ali ni koj vojske neprave se (barem na koliko je meni posnato) lokacije poput naših školskih.

Napokon u družtvenom budi obćinskom budi državnom životu posve sam za to, da se oni, koji su steku osobitih zasluga, te povjerenje naroda, oblasti i vladara, javno pohvale, odlikuju i nagrade; a to tim većma, da tim druge potiču na nasljedovanje, te kojim morda nebi dovoljno bilo raditi dobro samo toga radi, što je to dužnost svakomu čovjeku i da se prava kriepost svjestna čovjeka pokazuje upravo najbolje u tom, da čini dobro samo dobra radi.

Ali neumjestno činilo bi mi se svakako da se i tuj uvede kakova kokacija, kao i to, da bi se s tih izvanrednih pohvala, odlikovanja i nagrada zaključiti dalo, da je lokacija učenika potrebna.

No zagovarajuć poredanje učenika po alfabetu u školskih izviešćih reći mí je, da po mojem nazoru nije probitačno iz jedne krajnosti skočiti u drugu, već se držati blažene sredine.

Pristajuć nz štovana pisca „Škol. pr.," da pohvale, odlikovanja i nagrade djeluju na mladež veoma povoljno, mnijem: da se mladež na dobro vladanje i marljivost veoma potiče, kad znade da se bude putem izviešća javno vidjelo, koji bude medju odlikaši, u I. ili II. redu.

Nagradami postizava se pako dvoje, i to, što se osobiti napor mladeži tim načinom po zaslugah priznaje, a drugo, što je u nas upravo nuždno, da se medju puk razpača čim više dobrih knjiga, te tako se ljubav i volja za čitanjem uzpiri.

Očitujuć tako opetovno svoje osvjedočenje o školskoj lokaciji, i držeć se strogo objektivnosti, izjavljujem ujedno to, da mi bude uviek drago svako pobijanje i izpravljanje mojih nazora razlozi, koji budu smierali na dobro škole te se temeljili na osvjedočenju i izkustvu.

Antun Irgolić.

Digitized by Google

Kako da nam učione dodju do liepih prirodopisnih sbirka, poimence iz životinjstva.

Prošla su vremena, gdje se je mislilo i govorilo, da je narodnoj učioni jedina svrha, da nauči djecu ponešto čitati i pisati. — Nadošlo je pako doba, gdje se veli: Narodnoj je učioni zadaćom, da djecu religiozno i ćudoredno uzgaja, duševne i tjelesne im sile razvija i da ih u potrebitom za gradjanski život obćem znanju i umienju podučava. Zahtieva se naime ovim od narodne učione, da njezini gojenci ostaviv ju budu čestiti i domoljubni gradjani, imajući u svakoj struci čvrst temelj, na kojem će moći čitanjem knjiga i časopisa i sami se dalje naobraziti, za da se u svakom gradjanskom družtvu slobodno mogu kretati, te svojom naobrazbom koristiti i sebi, narodu i državi. Da to narodna učiona samim piso-čitanjem polučiti nemože, razumieva se posebi; već tuj treba da u pomoć uzme i druge predmete kao: računstvo, zemljopis, narodnu poviest, fiziku, prirodopis, gospodarstvo itd.

Predavanju pako svakoga ovih predmeta, treba da imade učiona potrebitih učila, bez kojih se valjana obuka u tih predmetih ni pomisliti neda. Bez učila obično se mnemonički-idealno predaje i uči, a koja odatle korist, svatko i sam sudi! Stoga treba zemljopisnoj obuci potrebitih zemljovida, narodnoj poviesti slika zaslužnih po narod muževa; fiziki barma najjednostavnijih fizikalnih aparata; a konačno prirodopisnoj obuci bud dobrih slika, bud malena prirodopisna sbirka. Rekoh dobre slike, nu na takove ćeš se riedko namjeriti; jednim manjka naravna, istinita boja, a drugim i većini njim razmjerje u veličini. Tako gledajmo samo Hermanove slike za zornu obuku. Tu su istina boje priličo naravne, nu razmjerje nije tu mal nikakovo. Tu ti je golub jednake skoro veličine sa guskom; zec pače veći od vuka i lisice; plavić (Blaumeise) i češljugar veći od ševe i t. d.

Takove slike ne samo da mnogo nevriede, već i pobijaju istinitost učiteljeva predavanja. Na temelju tih slika prigodom prispodabljanja kod zorne obuke morao bi učitelj upravo lagati, samo da sebe u laž nenatjera, pa reći: zec je veći od vuka i t. d.

Nu imade i dobrih slika za prirodopisnu obuku, kao što su to slike od Schreibera (Schreibers grosse Wandtafeln der Naturgeschichte), kojim je razmjerje točno, a to je bitnije od same boje.

Osobito pako liepih slika, poimence ptica, vidih prigodom bečke izložbe u izložbenoj „Švedskoj školi“ i to od „Vrigtha i Früsa.“ Te slike bijahu zaista krasne i u naravskoj veličini, a gdje to nebijaše moguće, tu bje odzdola mjerilo naznačeno. Liepe i dobre činile su mi se i slike od „Schuberta“ (Naturgeschichte des Thierreiches) na 90 ploča, nu ne bez pojedinih mana, kao i neke druge.

Tu indi napomenuh da imade i dobrih prem skupih slika i učila za prirodopisnu obuku, nu ja nisam ni za te dobre slike pošto sam uvjeren da i najbolja slika djetetu mnogo nepomaže, dočim često i odrasao čovjek prije misliti

Digitized by Google

mora, što predstavlja. Napominjem tu uzgredice samo slike (ako se tako nazvati smiju) u sadanjih nam čitankah trećega razreda za dokaz. Djetetu treba da vidi predmet, da ga motri, diže, da mu vidi naravnu visinu, širinu i usebinu. Jer, pokažemo li djetetu sliku bud kojega predmeta, istina, imati će neki mutan pojam; nu pokaži mu i sbilja sam predmet, mnogo življi utisak i pojam ostati će mu o tom predmetu doživotno.

Stoga sam za to, da svaka učiona uz dobre prirodopisne slike imade i malenu prirodopisnu sbirku, poimence iz životinjstva. Nu kako da učiona do takove dodje? Evo ovako:

U učiteljištu morao bi dotični g. učitelj, koji prirodopis predaje, recimo svaki mjesec dva barma sata posvetiti tomu, da pripravnike praktično u izdievanju životinja uputi tako, da budu i tomu poslu sasvim vješti. Izišav iz učiteljišta kao narodni učitelji, bilo bi jim to ugodnom zabavom, osobito zimi, po četvrtcih razne životinje izdievati. U svakoj okolici imade lovaca, pa da se učitelj takovim za liepe exemplare životinja preporuči, zaista s veseljem će mu želju izpuniti. Tako da pojedini učitelj na godinu, recimo, samo pet do šest životinja nadjene, eto ti za nekoliko godina svaka bi učiona imala jur liepu prirodopisnu sbirku. Pače moglo bi se posebnom naredbom upravo odrediti, koliko životinja na godinu za školsku sbirku učitelj nakljukati mora.

Ta sbirka imala bi se postaviti u posebni školski ormar sa staklenimi vrati, da ju djeca i prije i poslie predavanja motriti mogu.

Ta sbirka nebi nadalje po mom mnenju smjela biti preobsježna, već što jednostavnija. Imalo bi se jedino težiti za tim, da budu u sbirci samo po jedan ili dva komada životinja od svakoga roda. Tako uzmimo n. p. od ptica, da ta sbirka ima po jednu, dvie grabilice; jednu, dvie hodilice; isto toliko puzavica, golubovka itd. Takovom sbirkom pokazalo bi se djetetu narodne učione sveobća i glavna razlika i biljezi medj rodovi bud ptica bud sisavaca. To bo je cilj narodnoj učioni t. j. da neki sveobći temeljni pojam djetetu priobći, na temelju kojem se može i samo čitanjem dalje naobraziti, a ne da na izust možda nabraja do stotinu životinja, recimo ptice od najmanjega medosasa do najvećega noja, kojih nikad vidjelo nije ni vidjeti neće.

Da pako narodnomu učitelju toliko vremena ostaje, da se nadievanjem životinja bez ikakova uštrba po učionu baviti može i da je to učitelju ugodnom zabavom, znadem iz vlastita izkustva i primjera sudruga si g. Trstenjaka, ravnatelja i učitelja karlovačkoga.

Prošlih praznika posjetih rečena si sudruga, te nadjoh u njega krasnu sbirku prirodopisnu, poimence iz životinjstva. Umah pogodih, da je životinje sàm nadjenuo, pošto sam se sjetio da se je jur kao pripravnik vrlo tim poslom zanimao. Da je u trijuh godina do toli liepe sbirke došao, u početku me iznenadilo, nu poznavajući njegovu marljivost i revnost, nečudih se ni tomu.

Ali ta njegova krasna sbirka uzbudi i u meni želju, da i svojoj školi s vremenom takovu pribavim, ali jaoh! neimah ni pojma o nadievanju životinja. Koli sretnim bio bih se scienio, da sam to bio kao pripravnik naučio bio. Stoga

Digitized by Google

smišljah amo tamo, dok nedodjoh do nekakova površna naputka, koj mi je stvar donekle razjasnio. Pokušah, radih i posao mi podje za rukom, te tako mi učiona ima jur nekoliko liepih exemplara, koje sam sám nadjeo; a ako Bog dade, domala bit će ih i više i sve to boljih.

Ovo napisah, e da bi se izpunila ova moja misao i želja, da nam narodne učione s vremenom dodju do liepih prirodopisnih sbirka, poimence iz životinjstva.

Da se pako to pospješi, nebi sgorega bilo, da jedan od gospode učitelja, koji se izdievanjem životinja bavi, te koj je tomu osobito vješt, kao što je to, kako gore napomenuh, g. Trstenjak, bud posebnu knjižicu ili u kojem časopisu o izdievanju životinja koju napiše, za da se umah pripravnici i ostala gg. učitelji, koji jur službuju, u toj struci upute i izvježbaju, te si sbirke prirodopisne sve pomalo urede. Takovim spisom veliko bi se dobročinstvo izkazalo hrvatskomu učiteljstvu, odnosno narodnomu školstvu, jer bi i time za koj korak napred koraknuli. Ustrojile bi se reć bi bez ikakova troška u narodnih učiona prirodopisne sbirke, koje su temelj liepoj i vrlo zanimivoj prirodopisnoj obuci.

Vrhovac, u svibnju 1875.

Dragutin Kŏrbler,
učitelj.

Dopisi.

Iz Fužinah. Evo i mene, mili „Napredče," da ti priobćim radostnu viest iz našega gorskoga kotara, moleći te uljudno, da joj ustupiš malo mjestance. —

Učiteljstvo gorskoga kotara odluči, da i ono ustroji učiteljsko družtvo. Ova odluka bude i izvedena, dočim je privremeni odbor pozvao čitavo učiteljstvo iz ovdašnjih triju kotara, da se na 4. svibnja t. g. sastanemo u dvorani g. Josipa Tomca na Fužinah, gdje bi se imala uzajemno proriešetati dotična pravila i udariti temelj našemu družtvu.

Na poziv privremenoga odbora dohrliše i sbilja braća učitelji iz naših kotara, svih nas dvadeset. Iz bližnjega pako primorskoga kotara dodje nam u goste njih petorica na veliku radost našu Izim ovih prisustvovaše našemu sastanku još i druga nekoja odlična lica, a medju njimi takodjer i naš vrli i veliki prijatelj školi, obć. načelnik g. Josip Tomac, kao povjerenik mjestnoga poglavarstva.

Sakupljene pozdravi g. S. Božić liepom besjedom i predloži za predsjednika ovoj sjednici g. J. Majnarića učitelja delničkoga, kojega svi oduševljeno izabrasmo. Gosp. predsjednik pozdravi skupštinu i zahvali se, što je tom čašću odlikovan.

Izvjestiteljem bje izabran S. Božić.

Zatim započesmo razpravljati dotična pravila, što nam ih je centralni odbor priposlao te ih udesismo prama našim okolnostim. Sjedište družtvu biti će na Fužinah, a skupštine obdržavati će se izmjenice, i to: u Delnicah, Vrbovskom, Brodu i Čabru.

Družtvo ovo zvati će se: „Družtvo gorskoga učiteljstva."

Iza toga uze čitati razpravu o „Mladosti sitnozora" naš mladi i marljivi drug g. D. Hirc, učitelj lukovdolski, koju skupštinari pomno pratijahu, a njegov trud povladiše. Svršiv tako razprave, blagovasmo zajednički objed u istoj dvorani, te izim napomenutih nas — okitiše naš stol ovdašnji preč. gosp. zač. kanonik i okruž. školski nadzornik Ferdo Pleše i duh. pomoćnik g. J. Strižić, kojim zaisto milo bijaše naše djelovanje. Ljubav, sloga bratinstvo, zdravice, pjevanje i veselje vladaše medju nami, i tako sprovedosmo i sbilja liepe časove.

Nadodati imam još nešto, jer me srdce nuka, da i to napomenem, najme: „izlet u Lič." Poslie objeda sudrug naš, g. St. Tomić, pozva čitavo družto k sebi u Lič (jedan sat odavle) te nas dočeka gostoljubivo tako, da će se svaki od nas sjećati dugo toga dana. Ej! Stjepane, živio! Bože ti daj još bolje!

A gospodinu načelniku J. Tomcu zahvaljujemo svi, što nam je ustupio svoju dvoranu i što je svojim savjetom pripomogao riešiti naša pravila.

Drugi dan razidje se družtvo — a mi braćo u ime Boga, samo nek je sloga.

Dane Rendulić,
učitelj na Fužinah.

Digitized by Google

Iz Rume. Veleštovani gospodine uredniče! U štampanom izvještaju o II. općoj skupštini hrvatskih učitelja našao sam nekoje moje na skupštini izušćene rieči tako izkrivljene, da posve druge nazore izražavaju, nego li sam jih ja mislio na skupštini razviti. Ujedno su mi podmetnuti neki izrazi, koji u onoga, tko me nepozna, nisu podobni stvoriti najpovoljniji pojam o mojih sposobnostih za obćenje s prosvjećenim svietom.

Ja nisam rekao, kako na strani 61. stoji: A za onaj slučaj, što ga je naveo g. Buzolić, da bi se mogla vlada iznevjeriti narodnim težnjam, za onaj slučaj bio bih i ja za posebne učiteljske zavode; nego sam rekao: „..... za slučaj pako, što ga je izvoljeo navesti štovani predgovornik g. Buzolić, da bi došla vlada protunarodna duha, za taj slučaj dvojim, da bi privatna učiteljišta proti takvoj vladi pružala garancije“

Nisam rekao, kako na str. 88. čitam: „Internat je pedagogijska sljeparija, a oni, koji ga zagovaraju, zavaravaju .....“

Moje su rieči ove: „.... Po mom je osvjedočenju internat pedagogijska sljepatija, jerbo prividnimi uspjesi zavarava javno mnienje.“

Nisam pri tom ni mislio glede predstojnika internatskih ono, što mi se u gornjih riečih podmieće, i što se je ako se nevaram i na samoj skupštini naziralo u mojih riečih, te rado tom sgodom izjavljujem, da visoko cienim one odličnjake, koji su vrstni polučiti valjane pedagogijske rezultate i onako neshodnim sredstvom, kakvim sam iz vlastita četvrtgodišnjega izkustva i pomnim motrenjem upoznao internat.

Nisam sa cedulje čitao onako, kako u izvještaju na istoj strani 88. stoji: Internat je otrov, koj nikako nemože biti prikladan; već pročitah ovako: „Internat je za mladež moralan i fizičan otrov, te uslied toga za odgoj budućih učitelja posve neprikladan.“ Smeten i uplašen za onda mi nerazumljivim prigovorom neke gospode, koja su u mojih riečih nazrela uvredu, nisam se osjećao kadrim mirno nastaviti namjeravani govor, i zato uzeh cedulju, da s nje pročitam gornje rieči, koje sam želio kao rezoluciju, odnosno kao preinaku po izvjestitelju predložene rezolucije predložiti, u koju sam svrhu tu cedulju stavio na predsjednički stol. Prije nego li sam tu rezoluciju pročitao, rekao sam takodjer: „Ja ću dakle pročitati rezoluciju, koju želim predložiti. „Zašto ta rezolucija medjutim nije predložena na glasenje, nije mi poznato.

Onaj navod, gdje se pripovieda na str. 88. da se uslied mojih rieči med skupštinari nastala vika: „Dosta je! dolje!“ držim neistinitim, jer toga nisam čuo ni ja, a ni mnogi prijatelji izmed skupštinara, koje sam o tom pitao.

Žalim, što se je g. izvjestilac, govoreć o tom, kako sam čitao rezoluciju, poslužio bagatelnimi riečmi: „Čita iz nekakova papira.“ Žalim, jer držim, da se ponizujuć skupštinara, vriedja dostojanstvo skupštine.

Učinite mi ljubav, g. uredniče, pa ovaj izpravak proglasite putem „Napredka“ i dozvolite, da Vas uvjerim o svom odličnom štovanju. *

Ljuboje Dlustuš.

Iz Krapine. (Družtvo učiteljà zagorskih). Oživotvarajuća se učiteljska družtva širom domovine naše, probudiše i u nas zamisao ob ustrojstvu takova družtva za cielo Zagorje. Jedva što zamišljenu priobćismo učiteljstvu zagorskomu, da ju prouči i o njoj svoju reče: eno nam od svih strana Zagorja povoljna odziva i bodrećih izjavà ob praktičnosti naše zamisli i potrebi učiteljskoga družtva, posebice za Zagorje. Obodreni tiem, koračismo opet korak napred i sazvasmo učiteljstvo zagorsko na 29. travnja t. g. na kratak dogovor rad predbježnih radnja. Isto se odazva u priličnom broju, izabere odmah privremeni odbor i povjeri mu priudešenje priposlane osnove štatuta napram našim okolnostim i potrebam.

Odbor je povjeren mu posao započeo, te će ovih danà još poslati pravila vis. kr. zem. vladi na potvrdu, koja će sjegurno i to na skoro s njimi uraditi po primjeru vis. vojn. zapovjedničtva; mi ćemo pako po tom stupiti umah u kolo složna râda i revna promicanja u pravilih iztaknute svrhe.

Kad red dodje, o tom više; toliko za sad, da se znamo i razumijemo.

N. Kopsa.

Raznice.

— Djakovačko učiteljište. Čujemo, da je od prvašnjega mjesta jur odobreno, da se koncem ove školske godine dokine djakovačka preparandija; nu ipak pokaže li se s vremenom potreba druge preparandije u domovini, to će se ona na drugom sgodnijem mjestu urediti.

— Učiteljišta mužkih u zapadnom dielu austro-ugarske monarhije bijaše god 1874. četrdeset i jedno, i to: četiri u Dolnjoj Austriji, jedno u Gornjoj Austriji, jedno u

* Uvrstismo po Vašoj želji, prem smo uvjereni, da Vam nije hotomice nepravdà učinjena. Uredn.

Digitized by Google

Solnogradskoj, dva u Stajerskoj, jedno u Kranjskoj, jedno u Koruškoj, jedno u Trstu, jedno u Gorici, jedno u Istri, tri u Tirolskoj, jedno u Vorarlberžkoj, deset u Českoj, tri u Moravskoj, tri u Slezkoj, šest u Galiciji, jedno u Bukovini, jedno u Dalmaciji. Na tih zavodih učiteljevalo je četrdeset ravnatelja, sto osamdeset profesora i glavnih učitelja, četrdeset i pet vjeroučitelja, dvadeset i jedan suplent, šestdeset i devet pomoćnih učitelja i sto dvadeset i pet nuzučitelja. Slušatelja bijaše 3074, i to 2952 uredna i 122 izvanredna. Štipendista bijaše 1882. Od tih zavoda bijaše ih tridesetosam državnih, jedno zemaljsko i jedno privatno.

— Ženskih učiteljišta ove školske godine broji se u istoj polovini monarhije 21, i to: po jedno u Gornjoj Austriji, Štajerskoj, Koruškoj, Kranjskoj, Trstu, Gorici, Slezkoj, Bukovini i Dalmaciji; po dva u Dolnjoj Austriji, Tirolskoj i Českoj, po tri u Moravskoj i Galiciji. U tih je školah 18 ravnatelja, 56 učitelja, 27 učiteljica, 19 kateketa, 6 suplenta, 47 pomoćnih učitelja, 55 uzučitelja i uzučiteljica. Polazile su te zavode 1923 učenice, medju njimi 63 vanredne. Podporu primalo ih 605 učenica, a usposobljeno ih 279. Državnih je učiteljišta 17 a 4 privatna imajuća pravo javnosti.

— Stanarina bečkim učiteljem dopitana je ovako: 1. ravnateljem gradjanskih škola 360 fr.; 2. nadučiteljem narodnih škola 300 fr.; 3. učiteljem gradjanskih škola 270 fr.; a 4. učiteljem narodnih škola 240. fr.

— Bečke narodne škole. Doljno-austrijski zemaljski odbor podnio je zemaljskomu saboru izviešće, iz kojega se vidi, da Beč ima 99 narodnih škola, u kojih je 1156 učitelja. Ove škole imaju 47813 učenika; odsjekom dakle dodje 49 učenika na jednoga učitelja. Ove godine ima Beč 6 učiona i 447 učitelja više od lani. Beč troši ove godine za škole 972,910 for., dakle 371,000 for. više nego lani.

— Francuzki novac uzdiže njemačko šk o stvo. Meklenburžka dobila je 700,400 maraka od harača, što ga je Francuzka Njemačkoj morala dati. Od ove svote ima se 1.200,000 upotriebiti u istoj državici za podignuće vanjskih škola. Ako li se to u istinu dogodi, to bi se mogla učiteljska plata podići na 300 — 400 maraka (150 — 200 for.). Ako itko, to će si meklenburžki učitelj u tom slučaju milo uzdahnuti u znanju, da do danas prima osim nešto žita, paliva, krumpira i krme za jednu kravicu svotu u 60 talira t. j. 90 for. Ovom sgodom dužni smo zabilježiti i ovu: Želimo da se nikada neuzčita u natječajih za učiteljska mjesta u Sriemu: učitelj ima 10 funti svieća, toliko sapuna i nekoliko centi slame uz 60 for. plate.

Položaj ravnatelja u Dolnjoj Austriji. Dolnjo-austrijsko zem. školsko vieće izdalo je u pogledu poslovanja ravnatelja sliedeću naredbu: „Svaki ravnajući učitelj na pučkoj i ravnatelj na gradjanskoj školi dužan je vršiti i urednu službu, a ne možda samo suplirati bolestne učitelje. — Pošto u pučkih učionah nije uvedeno strukovno obučavanje, to ima ravnajući učitelj, imao sad on u pomoć podučitelja ili pomoćnika, preuzeti na svoju odgovornost razred (izuzamši vjeronauk, i možda obuku u risanju, pjevanju i tjelovježbi, koje može i koj drugi učitelj predavati). Dogodi li se, da treba na zavodu kojega učitelja dulje vremena zastupati, tad se nesmije za to oprediliti podučitelj ili pomoćnik, već ga ima zamieniti sam ravnajući učitelj, a njega opet u njegovu razredu podučitelj ili pomoćnik.

Na javnih gradj. školah ima ravnatelj podučavati najmanje 12 sati na tjedan, i to ne možda samo u krasopisu ili pjevanju, već ima preuzeti upravo glavne predmete, u koliko se to s gornjim izmjerom složiti dade. Kada ravnajući učitelji pučkih ili ravnatelji gradjanskih škola u pojedinih razredih budi hospitiraju ili pako u njih supliraju, imaju to u tjedniku dotičnoga razreda ubilježiti.“ Taj je ukaz ošinuo tamošnje ravnatelje kao grom iz vedra neba. Pa i oni, koji su željeli, da bi se ravnatelji latili više posla u školi, neodobravaju taj ukaz zem. škol. odbora. Tako se n. pr. list „Volksschule“ čudi, da nije zem. šk. vieće odredilo, da se ravnajući učitelji u prosto njihovo vrieme (a imadu i onako tjednom 30 ured. sati) pritegnu u kakove pisarne, pa da pišu kao pisari, tako bi barem navikli na službeni slog, a što bi se istom dalo prištediti s ravnatelji gradj. škola, koji imadu samo 12 sati uredovna posla?!

Natječaj.

— Za učiteljicu u Petrovaradinu (tvrdji). Plata: 400 for., stanarine 100 for. i 3 hvata drva za ogriev. Molbenice s dokaznicami šalju se putem nadležne oblasti do 31. svibnja t. g. gradskomu poglavarstvu u Petrovaradinu.

Listovnica.

G. J. K. u B. Pošaljite, da vidimo.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. zbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 16. U Zagrebu, 1. lipnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Ilirska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Recimo koju o estetičnom naobražavanju i uzgoju u narodnoj školi.

Napisao Mijat Stojanović.

(Čitano u glavnoj skupštini „Hrv. pedagog.-knjiž. sbora“).

Tko je bio na svjetskoj izložbi u Beču, vidio je obrtničke proizvode cieloga svieta, i mogao se uvjeriti, kako je s našimi domaćimi obrtničkimi proizvodi naprama onim inih narodâ u pogledu na ukus, na sastav i na ugodno tekničko izvedenje. Bilo je tuj viditi svega i svačega, pa ako i sve naše nebijaše loše, al finoga čuvstva za pravilnost i ljepotu sloga, malo se našlo i to samo u odjelih izložakâ nekojih zemalja, n. pr. Francuzke, Talijanske i iste naduvene Englezke, a u odjelih Njemačke pri svoj obilnosti izloženih predmetâ mnogo manje. Tomu je dokaz, da je tako, već ta okolnost, što su nekoje njemačke vlade, želeć u tom obziru sastići druge, svojski počele nastojati oko toga, da zavedu po svih učevnih zavodih valjanu obuku u risanju. Tako pruska vlada pozva najodličnije učitelje risanja u Berlin na skupštinu s kojom bijaše ujedno skopčana i izložba risarijâ. Nu to je sredstvo krparija, od tog ni gladan sit, ni žedan napojen. Tu se mora poseći dublje, poseći u cieli uzgoj mladoga naraštaja, pak uzgojivati i naobražavati estetičnu ćut dubljom uvidjavnosti i njegavati ju odvažnije nego do sad, jerbo krparija tu nepomaže, pa ma da i jest istina u drugom smislu, da krpež kuću drži, krparija ostaje krparija.

Naš je narod jako darovit i sposoban za obrt i zanate, za znanje i vještinu, u njem je naći puno samoukâ u svakoj struci znanja, umienja i vještine, nego ma u kojeg drugog naroda; ali tim većma morali bi nastojati, da tako izvrstne uma darove našege naroda brižljivije uzgajamo. To se je dosad činilo samo kao iz šale, prigodice, načinom nedovoljnim. Stare one izreke: „Mudrost neka ravna naše gradjevine; jakost neka ih izvodi; ljepota nek ih krasi“ nijesmo pri uzgoju srećno upotrebljivali.

Jean Paul veli: „Ljudem se hoće uzgojivati sve i sva, što se i samo po po sebi uzgojava; samo za uzgoj čuvstva za umjetničku ljepotu, koje upravo uči-

Digitized by Google

ona treba, riedko se što čini, riedak se vidja takav usiev. Najizvrstniji pedagogi stariji i noviji zahtievajuć, da se mladež uzgojava za sve, što je istitito, dobro i liepo, daju estetičnomu naobražavanju zasluženo mjesto i ciene ga jako; nu malo se je u tom pogledu učinilo kod mnogih naroda, pa n. pr. i kod samih Niemaca (izuzamši jezikoslovnu obuku) a kod nas i po gotovo se jako malo još pokazalo, kako valja mladež estetično naobražavati i uzgojivati u pučkoj školi. Schiller, glasoviti njemački pjesnik napisao je poslanice o estetičnom čovječem uzgoju, ali su ono mudroslovski pisani listovi, i premalo zadiru i zasiecaju u stvarne odnošaje novovjekoga narodnoga života, pak je težko iz njih crpiti, što nam treba u puč. školi kod praktičnoga uzgojavanja. Sad već u najnovije vrieme pojavljuje se više glasovâ na polju pedagogijske književnosti, koji svojski zagovaraju estetiku, te preporučuju da se povuče u krug praktične pedagogije. Meyer veli: „Ako je temelj čovječnosti ćudorednost, to je estetika čvrsta sveza svršenosti, koja veže i spaja sve krugove duševnoga života u njihovih najvišjih vrhuncih, u najvišjem ćudorednom uzoru, pobiediti, naime i zatajiti sama sebe privodeć tako čovjeka iz kruga djelovanja u krug mišljenja i osjećanja.“ Medjutim, kako se je i drugdje malo o tom, a kod nas i pogotovo malo razpravljalo i pisalo o pravom načinu, kako valja postupati kod uzgoja i obučavanja gledom na estetiku, može svatko uviditi pročitavši u pedag. Encyklopädiji Šmitovoj ona dva članka o „estetičnom naobražavanju,“ koji članci premda su ih pisala dva ugledna njemačka pedagoga (Palmer i Deinhard), nalikuju na mršave krave Faraunove. I ja ću samo nešto natuknuti u ovoj mojoj razpravici, te mi je izpričati se, budući nisam nadorasao tomu, da cielu važnu stvar, taj velevažni predmet, svestrano i temeljito razjasnim, samo ću pokušati zadrti u stvar, nebi li se našao koj vrstan drug. te se latio s predmetom junački po boke, onako od prilike, kako ono zna naš drug g. Basaričck takove predmete temeljito i jasno razpravljati. Imamo mi i još nekoliko valjanih pedagoga i pisaca, u koje se uzdam, da će se latiti pera, pak svi skupa kad se složimo, eda iz mnogo iskara bude vatra. —

Mi ćemo se gibati na polju narodne učione razpravljajuć taj predmet, a to zato, jerbo se na tom polju malo se dosad radilo, jedva razporeno nekoliko brazdica i posijano nekoliko zrnaca.

Što je estetično liepo, krasno, dade se bolje osjećati i okolišajuć opisati, nego li strogo, oštro umoslovno opojmiti (kao pojam ustanoviti). I malo je koji drugi mudroslovni pojam pokazao se toli klimavim, nepostojanim u porabi, toli prevrtljivim i promjenljivim u povjestnom tečaju, kao ovaj o ljepoti ili krasoti. Platon veli: ljepota da je u pomisli, a to je jednostrano rečeno. Djela prirode i umjetnosti pokazuju mu samo odsjev vječne i prave ljepote. On tvrdi, da je sve, što je krasno, skopčano samo za osobnost, nikada za općenitost. Baumgarten veli: da je ono krasno, što je čuvstveno podpuno, savršeno. Kant a po ovom Schiller i Goethe označuju krasotu kao čist oblik.

Digitized by Google

Hegel opet nalazi krasotu u skladu izmedju pomisli i u slici, kojom se ova pojavljuje i predstavlja. Deinhardt piše u Šmitovoj encyklopädiji: Pod estetičnim naobraženjem razumievamo razvijeno čuvstvo za ono, što je krasno. Krasno je sbiljnost u svojoj istini. Ako je osobno živovanje podpun izraz u osobi nalazeće se božanstvene misli, to ti je krasno. Čovječanski život valja da je podpun otisak naravne osobnosti, a ipak podpun izraz onoga, što je vječno i obćenito."

Diete dodje u učionu osposobljeno prirodnimi darovi za krasotu, sa otvorenimi ćutili, žednom dušom za nauku, sa zametci za estetično naobraženje i sa nagonom i živom čeznjom, da se savrši. I naša djeca puno imaju darova uma, samo ju valja shodno obućavati postupajuć po pravilih umne pedagogije. Zadaća je škole primljeni duševni našastar objeručke prihvatiti, uzdržati, obogatiti i upotrebljavajuć sva moguća sredstva dovesti ga do kraja. Ako se obazremo na gore spomenuta razjasnjenja pojmovna o krasoti, uvidjeti ćemo, da se pri estetičnom naobraženju više teži postići ćuteće djelovanje duševno, nego li djelovanje uma i volje.

Razmnivu, koja sredstvom vida, sluha, kusa, njuha i opipa stećene osjećaje prima rek bi kao priesno, surovo gradivo, valja uplivom uzgoja razviti dotle, da bude u stanju one čuvstvene osjećaja razstavljati i opet tako skapčati, sjedinjivati, dok duh nadje prelaz ili brv k pomisli nutarnjega nazora. Kad ćud živom djelatnosti uvježbana navikne u tvarnih predmetih uredjenu materiju smatrati i cieniti, onda on dospije, oprošten surovih negvâ materijalizma, krasotom do ćudoredne slobode. Snažni, tvarni ljudi, junačine gvoždjem, uviek su neestetični ljudi, koji malo mare za krasotu. Krasota, kao što misli Schleiermacher, uviek je osobno naobražavajuća, dočim sváljajuć i oduševljavajuć tvar predpostavlja pametnu volju. Kao što intellektualno tako privodi i estetično naobraženje k idealnomu nazoru života i k smjeru ovoga. Ako je ono prvo naobraženje, naime razumno, (razuma se tićuće), naprama estetičnomu imade tu prednost, što je u stanju pokazati jasnije i točnije put i cilj, ovo opet ima svoje posebne prednosti, što življe razgrieva i jače privlači. Da se poslužimo prispodobom, nebi li to bolje razjasnili. Ako ima razumom stećena spoznaja noge i ruke, da može uloviti i sgrabiti što želi, a tako ima opet krasotom opojena razmniva krila, kojimi može poletiti preko prostora i vremena, pa vinuvši se hitra krilatica k nebu pod oblake a ostaviv sve zemaljske zablude i tumaranja, sjediniti se sa proizvorom pomisli.

Prava vriednost razmnive pada još bolje u oči, ako pomislimo, da nam ona primiče i one istine, koje u zemaljskom životu samo naslućujemo, a odkrivene ćemo vidjeti tek na drugom svietu, na svietu onom, o kom pisano stoji, da niti je oko vidilo, niti uho čulo, niti srdce ljudsko zamislilo onu krasotu, koju je Bog pripravio onim, koji ga ljube.

(Nastavak).

Digitized by Google

Ustanove,

po kojih bi valjalo graditi nove škole, da budu odgovarale ne samo u ped.-didaktičkom, već i u zdravstvenom pogledu.

(Priredio i čitao u gl. skupštini „Hrv. ped. književnoga sbora“ Ante Irgolić.)

(Svršetak.)

4. Čistoća u školskih prostorijah.

§. 31. Školske sobe, skaline i hodnici imaju se svaki dan pomesti i na godinu po 4 puta a po potrebi i češće dobro izribati i oprati.

Veći popravci u školskih prostorijah kao i bieljenje stiena ima se u praznicih i to tako rano preduzeti, da bude sve podpuno suho, kad ima škola opet započeti.

Školske klupe i katedra imaju se na neko vrieme iza izmetanja obrisati, a sa stiena, peći, ormara i table prah smesti. Sa prozora ima se brisati znoj, i u obće nastojati, da budu uviek čisti. U nijednoj školi da nemanjka nadalje umivaonik s vodom i ručnikom. Isto tako valja paziti na čistoću u zahodih. Sjedala i pisoari moraju se svaki dan očistiti, a pod da se barem jedan put na tjedan opere.

Da se zahodi neokuže, imaju se osobito u vruće ljetno doba polievati karbolnom kiselinom, a kanal ili dotične bačve moraju se često očistiti.

5. Kakva da su učevna sredstva.

§. 32. Dobra učevna sredstva ne samo da su za uspješnu obuku mladeži nuždna, već ona i zdravlju mnogo doprinašaju osobito vidu i pravilnomu držanju tiela.

Kod izbora učevnih sredstva valja upotriebiti najveću pomnju.

§. 33. Medju učevna sredstva spada:

1. Školska tabla. Ona ima biti gladka i ravna, a da se pismo bolje vidi, dovoljno crna. Čim na tabli crne boje nestaje, ima se na novo naličiti.

Sve što se na tabli piše i riše, mora biti jasno, liepo i točno napisano i narisano.

Tabla valja da je nacrtana i to crvenimi crtami, učitelj pako da ima dobru kredu i spužvu.

One su table najbolje, koje su tako uredjene, da se mogu po volji sasvim lako dići, spustiti i premjestiti.

2. Učila za zornu obuku. Ovamo spadaju modeli, slike za stvarnu obuku, za obuku u poviesti, zemljopisu, prirodopisu, fizikalni aparati, uzorci za risanje i predapis za krasopis. Ovimi će se učevnimi sredstvi vid mladeži tim bolje čuvati, ako su uzorci dotično slike čim veće, postupno uredjene, te jasno, dakako na koliko moguće, estetički izvedene.

Zemljovidi neimaju biti prepunjeni imeni i nepotrebitimi znakovi. Risarski uzorci moraju biti izvedeni u dosta velikom mjerilu. Slike za stvarnu

Digitized by Google

obuku, koje predstavljaju ciele grupe ili više prizora, imaju biti tako izvedene, da se svaki pojedini predmet prema cielosti dobro vidjeti može.

Izkljukane ptice i druge arsenikom preparirane životinje imaju se čuvati izvan školskih sobah u dobro zatvorenih ormarih, a djeci imadu se pokazivati najvećom pomnjom a nipošto davati u ruke.

§. 34. Učevna sredstva, što ih imaju djeca u rukuh.

1. Školske knjige da su tiskane na dobro keljenom papiru nu ne na sivom papiru i to dovoljno velikimi pismeni. Čim su manja djeca, tim imaju biti veća pismena.

2. Za slike iz zorne obuke, zemljovide itd. valjaju ustanove §. 33. Na klupah imaju biti spreme, da se mogu na nje kod risanja nasloniti uzorci.

Računske tablice imaju se rabiti samo u I. razredu, dokle djeca pišu velikimi pismeni, a u ostalih razredih imaju se zamieniti artijom. Računske tablice da su dosta velike, tamno crne boje, al nipošto od previše tvrde tvari. Crte na njih imaju biti crvene boje. Pisaljke da su od mekane tvari i dosta duge. Da budu tablice čiste, mora imati svaki učenik krpicu ili malu spužvicu.

3. Papir za pisanje i risanje ima biti dobro keljen i biel. Crte i točke moraju se dobro vidjeti, te liepo biti izvedene. Tinta da je dobra i crna, pera mekana i elastična, držala gladka a ne pretanka, olovke niti premekane niti odviše tvrde.

6. Školsko vrieme, kućne zadaće i razredba sati.

§. 35. Vrieme za predavanje u I. i II. razredu neima trajati na tjedan preko 20. sati.

Za djecu do 10. godine nesmije trajati nauk prije podne preko tri, a poslie podne preko dva sata.

Niti odrasla djeca nesmiju se prije podne podučavati preko 3 sata (uračunav ovamo i tjelovježbu). Radi jedne ure obuke poslie podne, nesmiju se djeca u školu zvati.

U seoskih učionah nesmiju se djeca od 10. do 14. godine po ljetu jutrom prije 7. a po zimi prije 8 ure silit i u školu. Za mladju djecu naročito iz daljnih krajeva ima se podučavanje započeti u ljeti u 8 sati a u zimi u 9.

Kućnih zadaća ima se što manje i to samo za nuždu zadavati.

Kod zadavanja zadaća ima se učitelj obazirati na starost mladeži, na mjestne i domaće odnošaje i na godišnju dobu. Kućne zadaće izmedju prije i posljepodašnjega predavanja zabranjuju se.

Učitelj se ima točno obaviestiti, ili ako ih je više, imaju se dogovoriti, koliko će zadaća zadati moći, da bude imala mladež dovoljno vremena za odmor, igru i spavanje.

Nikad se djeci nesmije zadati više zadaća, nego koliko ih učitelj nakon predavanja pregledati može.

Razredba naukovnih sati ima se tako sastaviti, da se budu predmeti, koji duševne sile mladeži jače napinju, predavati prije podne i to abstraktni kao računstvō, jezikoslovje itd. prvi sat.

Digitized by Google

Pojedini predmeti imaju se tako poredati, da bude mladež iza 1. sata i drugi pozorno i radošću nastavljala.

Mekanički predmeti neka se preduzimaju po potrebi 3. sat prije podne i u popoldašnje vrieme.

7. Vrieme za odmor.

§. 36. Izmed prije- i popoldašnje obuke moraju biti najmanje 2 sata za odmor.

Poslie podne nesmije obuka započeti prije dva sata. Samo na takovih mjestih, gdje se običava u 11 sati objedovati, može predavanje započeti u 1 sat, nu nikako u vruće ljetno doba.

Prije podne ima nakon dvosatnoga predavanja trajati odmor 15 časova, a poslie podne nakon svakoga sata po 5 časaka.

U I. i II. razredu moraju se djeca i prije podne iza svakoga sata po 5 časaka odmarati.

Djeci se mora dozvoliti, da se za vrieme odmora i hranom okriepiti smiju.

U školskoj sgradi smije se prodavati jednostavno pecivo, kruh s maslacem i zdravo voće.

8. Veliki praznici imaju trajati dva mjeseca, a tečajem godine praznikom ima biti četvrtak ili dva poludana, osim toga svaki blagdan.

Gdje bi silni kućni poslovi ili drugi važni razlozi zahtievali, s kojih se u školi nebi dalo uspješno podučavati, to može školska oblast na predlog žup. nadzornika dozvoliti vrieme za izvanredne praznike; ali ovo vrieme ima se u velikih praznicih nadomjestiti.

Mladež se neima u običnih nedjelnih praznicih školskimi zadatci i lekcijami preobterećivati.

9. Tjelesno držanje učenika.

§. 37. Kako se ima mladež kod pisanja držati, to će se reći u ustanovi govorećoj o kakvoći školskih klupa. Mladež ima ravno i pravilno stajati i hodati, te se tromoga i nesigurnoga držanja kaniti i odučiti. Kod obuke, kod koje djeca samo slušaju i odgovaraju, imaju ravno sjediti, tako da hrptenjača posve upravno stoji.

Ruke neimaju držati u djepovih ili pod klupom, niti noge prekrstiti ili inače nepristojno sjediti. Da mladež nebude preterešena nošnjom knjiga, pisanka i inimi školskimi stvarmi, ima se gledati na to, da samo najnuždnije stvari sobom ponesu, pisanke i druge mnoge stvari mogu se čuvati u školskom ormaru.

Za vrieme odmora iza dvosatnoga nauka smiju djeca izaći iz školske sobe na igralište, te se imaju u zatvorenom vježbalištu preduzeti tjelovježbe, ili se djeca sama i to mužka na pose i ženska na pose zabavljati.

Da se mladež obojeg spola tjelesno što bolje razvija i što ljepše držanje tiela postigne, to ima u pomanjkanju učitelja tjelovježbe dotični učitelj sam preduzeti razne gimnastične vježbe i igre.

U plivanju ima učitelj tjelovježbe ili drugi koj po občini imenovani sposobnjak na sgodnih mjestih mladež počam od njihove 10 godišnje dobe marljivo vježbati.

Digitized by Google

Vrlo se preporuča, da učitelj u praznicih sa mladežju češće izadje na šetnju.

X. Mladež da navikne, kako će držati odielo uviek čisto.

§. 38. Kao što je učiteljeva dužnost bditi nad tim, da su sve školske prostorije čiste, isto tako ima i paziti na to, da mladež dolazi čista u školu. Djeca moraju imati oprane ruke, obraz i vrat, kosa u dječaka da nije preduga, a inače liepo počešljana, na prstih da su nokti obrezani. Za tu svrhu bit će od nužde, da učitelj djecu u tom pregleda, pa one. koji su zamazani, ili ih kući pošalje (ako im je dom blizu) ili ih po drugomu učeniku izvan školske sobe oprati i očistiti dade. Ušljiva djeca imaju se takodjer poslati kući, da se očiste. Nesmije se trpiti, da djevojčice pokritimi glavami, kao rubci ili kapami u školi sjede.

§. 39. Odielo mladeži mora biti čisto i cielo pa makar zakrpano a nikad nesmije biti zdravlju škodljivo.

Djevojčice da nedolaze u školu odviše opasane i stegnute.

Djeca imaju prema godišnjoj dobi imati primjereno odielo. Ona djeca, koja poradi siromaštva neimaju potrebitoga odiela, imaju se prijaviti mjestnomu školskomu odboru, da se on za dalnje pobrine.

§. 40. Nesmije se trpiti, da mladež dolazi zamazanimi cipelemi u školu. Stoga ima se djeci strogo naložiti, da si cipele pred školom i školskom sobom dobro osnaže, a nemarnjaci imaju se iz školske sobe odmah naputiti da zanemareno učine.

Kabanice, zimski kaputi, veliki rubci, kišobrani itd. moraju se prije početka podučavanja spremiti u zato odredjenu mjestu.

Djeci valja napokon što bolje preporučati, da se češće kuplju i cielo tielo peru.

§. 41. Ako je s kojom narodnom školom spojeno pjestovalište malene djece, to se u njem neima nikakav predmet predavati.

Prije navršene 6. godine neima se nijedno diete primiti u javnu školu. Za slučaj, da se ima koje diete s duševnih ili tjelesnih mana za neko vrieme ili za uviek riešiti dužnosti od polazka škole, to ima lječnik službeno izdanom svjedočbom potvrditi. Slaboumna djeca kao ni sliepa i gluhoniema neimaju se podučavati u javnih školah, već se imaju predati u zatu svrhu utemeljene zavode.

Ako se boležljiva ili tjelesno slabo razvijena djeca imaju riešiti dužnosti polazenja škole, to ih ima javno namješten lječnik dobro razviditi i svoje službeno mnenje mjest. školskomu odboru podnieti.

Učitelju ima se bolest kao i vrst bolesti prijaviti.

Želi li koje diete za vrieme predavanja kući poći radi toga, što mu nije dobro, to ga učitelj ima pustiti.

Svaki izostatak imaju djeca vjerodostojnim uzrokom izpričati. Oboli li koje diete teže i dugotrajnije, tad se ima to staviti učitelju do znanja.

Izza težke a naročito kužne bolesti ima se diete istom onda primiti opet u školu, kad je lječnik podnio službeno očitovanje, da se može primiti u školu bez vlastite štete ili opasnosti za drugu djecu.

Ako djete radi siromaštva ili drugoga kojega razloga nebi moglo donieti lječničku svjedočbu, to mora učitelj prije nego li ga u školu prime, točno

Digitized by Google

pregledati, neima li na sebi nikakovih krasta, kao i osvjedočiti se o tom, da se je ono iza pretrpljene bolesti već u toploj vodi okupalo.

Djeca s obiteljih, u kojih za stalno kužna bolest vlada, nesmiju se dotle pustiti u školu, dokle nije po lječniku, koji je dotičnu obitelj liečio, službeno učitelju prijavljeno, da se mogu bez ikakove pogibelji za drugu djecu primiti opet u školu.

Učitelji su dužni paziti na zdravstveno stanje mladeži.

Opazi li se u kojem razredu ili u cielom zavodu, da mnogo djece s iste i to kužne bolesti boluje, to imaju učitelji odmah putem mjestnoga školskoga odbora prijaviti političkoj oblasti, da se bolest konstatira i shodna odrede.

Učiteljem, stanujućim u školskoj sgradi, nalaže se, da imaju odmah prijaviti oblastim, ako se je u njihovih obiteljih kužna bolest pojavila.

Lječnik ima odrediti, smije li učitelj, u kojega obitelji kužna bolest vlada, u školi predavati.

Religioznim obredom i vježbam imaju djeca prisustvovati, kako to obstojeći zakoni odredjuju, nu kod toga ima se uzeti obzir na ljetnu dobu kao i na način prisustvovanja, da nebude isto po zdravlje mladeži opasno.

Kod otvorena mrtvačkoga liesa neima mladež pjevati.

11. Kako da se ove ustanove oživotvore.

§. 42. Svim školskim nadzorničtvom, školskim predstojnikom i učiteljem nalaže se da u svojem djelokrugu točno na to paze, da se ove ustanove u svem i u cjelosti obdržavaju, naravski na koliko to od svakoga dotičnika zavisi.

Da se ova svrha tim sigurnije postigne, imaju se školska nadzorničtva i zdravstvena poglavarstva o stanju školskih sgrada kao i ostaloj njegi zdravlja u školah kod svake prilike ili pako posebnom visitacijom osvjedočiti te prama nedostatku i prema svojoj vlasti budi shodna odrediti ili dalnje prijave učiniti.

Što se napose tiče ustanova, kako se školske sgrade imaju urediti (§§. 1.—26.), to imaju školske oblasti prema svojoj nadležnosti gledati, da se ne samo kod novih škola ove ustanove točno obdržavaju, nego takodjer i kod starih škola u kojih ima bitnih mana u pogledu njege zdravlja, da se one na koliko moguće odstrane.

One ustanove §§. 1.—26., koje nisu od same sgrade odvisne, stupaju odmah u kriepost.

Seoba naroda i Huni.

(Poviestna crtica na temelju 74. štiva „Razorenje Oglaja god. 452." iz čitanke za 4. razred).

Ako učitelj želi, da u školi s uspjehom radi, onda mu valja da se za svako predavanje dobro pripravi, što je pako samo onda moguće, ako nastoji, da je u dotični predmet, o kojem govoriti hoće, proniknuo skorzimice, a ne samo površno. Stoga se dakle mora svaki učitelj trsiti, da svaki predmet, o kojem svojim učenikom govoriti namjerava, u koliko je to moguće i obširnije poznaje,

Digitized by Google

nego što se o njem u čitanci govori. Takov će učitelj dobro znati, što će od toga učenikom priobćiti, što li će pako za se zadržati, jer ga to izkustvo danomice uči. Što mi „vrlo dobro“ znamo, to možemo drugoga samo „dobro“ naučiti. Kod poviesti razvija se jedan dogodjaj iz drugoga, jedno je povod drugomu. Tko te razvitke i povode nepoznaje, ili ih može biti poznavati neželi, toga poviest ne zanima, taj ju onda predaje bez svakog oduševljenja, držeć se samo mrtvih rieči knjige. A predavanje bez oduševljenja jest tielo bez duše.

Držeć se napomenutih načela, sastavljam si svako predavanje, od kojih evo jedno priobćujem, kako sliedi:

Seoba naroda počima 375. godine p. Is., kad no Huni, koji su toj seobi povoda dali, sa svojim vodjom Balamirom iz Azije u Evropu dodjoše. Već azijatski narodi bojahu se Hunâ kao živa ognja, pa zato se Kinezi i ogradiše dugim zidom, samo da se od njih sačuvaju. Ne samo njihova okrutnost, nego dapače i njihov pogled zadavaše strah svim onim, koji su ih ma jednom ugledali.

Huni, to strašilo svieta, bijahu malena ali jaka stasa, širokih plećiju, debele glave s duboko ležećima očima, izbočenih jagodičnica, ružne maslinaste brsti, brazgotinami nagrdjena lica, zato bez brade. Nošahu suknje od platna ili od kože velikih šumskih miševa, gaće od kozjih koža, na glavi imadjahu runjave kapice, a obuću si ne djelahu prema nogi, zato i nebijahu vrli pješaci. Takovo odielo navukli bi jednom na se, pa bi ga nemienjajuć dotle nosili, dok se sve poderalo nebi. Oni niesu orali ni sijali, niesu pekli ni kuhali, stoga su se i hranili koa divljaci korenjem i sirovim mesom. Meso su na konja prebacili i na njem dotle jahali, dok se malo ugrijalo nije, a zatim su ga pojeli. Njihovu tielu nije škodila vrućina ni zima, ni glad ni žedja; jer su na sve to od mladosti privikli bili. Neimadjahu Huni pravoga prebivališta, nego se skitahu na svojih konjih kao nomadi od mjesta do mjesta, držeć se valjda poslovice: „Gdje bolje, tu dulje.“

Konji im bijahu maleni i ružni, al ujedno i čvrsti. Na konjih su Huni jeli, pili, spavali, kupovali, prodavali, dogovarali se i borili. Oni niesu poznavali jedne vrhovne glave, nego su bili podieljeni na više čopora, od kojih je svaki imao svoga vlastitoga vodju, koga bi ustopice sliedio bud pri putovanju, bud pri ratovanju. Sjedinili bi se pako samo onda, ako je bilo učiniti štogod za obće dobro. Tako su život sprovadjali Huni, dok ih Atila i brat mu Bleda ne sjediniše.

Taj narod bijaše jako pohlepan za srebrom i zlatom, premda nije znao plemenitih kovina upotriebiti. Sbog blaga su udarali na susjedne narode, a oteto blago zakopali bi većinom u zemlju. Kad su htjeli udariti na neprijatelja, zaurlali bi najprije kao ranjeni vuci, zatim bi poletili k njemu što su igda mogli, bacajuć nanj sa svih strana svoje strielje, a kad su posve blizu došli, povadili bi svoje mačeve, te sjekli, koga su samo dohvatiti mogli. Ako bi pako opazili, da im tko hoće pobjeći, bacili bi mu na vrat nekakovu zanjku, i uhvativ ga, vodjahu ga njom za sobom. Kud su god prolazili svagdje ruši, pali, ubijaj i ražaj, samo zato što im je godilo srdcu.

Digitized by Google

Krenuvši Huni god. 375. iz Azije, udariše najprije na Alane medju Volgom i Donom, te nadjačavši jih, udariše s njimi na iztočne Gote, koji stanovahu medju Dnjestrom i Donom. Hermanarik, gotski kralj, vidiv, da toj sili odoljeti nemože, probode se u zdvojenju, premda već 110 god. star bijaše. Njegov nasljednik Vithimir, držaše se s početka hrabro, nu Huni ga ipak nadvladaše i ubiše. Po njegovoj smrti otidje većina iztočnih Gota k zapadnim Gotom, koji stanovahu u iztočnoj Ugarskoj i Erdelju, u današnjoj Vlaškoj, Moldavi i Besarabiji.

Sa Slavljani su Huni skopili savez, te uzeli nekoliko njihovih zemalja pod svoju vrhovnu zaštitu i branili ih, ako je samo nuždno bilo. Jednom je gotski vodja Vinitar udarao na Slavjane i uhvativ slavjanskoga vodju Božu i njegove sinove, dao ih je sa još 70 velemoža pribiti na križe. Balamir, vodja Huna, dade ustrieliti Vinitara za ovu zvjersku okrutnost. Od to doba još se bolje sprijatelje Slavjani sa Huni, te su s njimi u družtvu i ratovali.

Uništivši moć iztočnih Gota, udariše Huni na zapadne Gote. Zapadno-gotski kralj Athanarik povuče se najprije za Dnjestar, zatim za Prut, od koje je rieke pa do Dunava bio sazidao zid, koji bi ga imao braniti od Huna. Zid mu taj bijaše uzalud, jer ga Huni na skoro nadvladaše. Nadvladani zapadni Goti podieliše se na dvi stranke: jedna stranka bijaše za to, da zaprosi rimskoga cara Valenta za utočište; a druga, uz koju bijaše sam Athanarik, koji se je bio zamjerio caru Valentu, i koj vjere kršćanske ljubio nije, nebijaše za to, nego otidje u Karpate gdje se i nastani, iztjerav odtud sarmatski narod.

Oni pako, koji su bili za to, da predju u rimsku državu (bilo ih do 200.000 samo za boj sposobnih ljudi) zaprose sa svojima vodjama Alvifom i Fritigernom cara Valenta, da ih u svoju državu primi. Car Valent, uzdajuć se, da će tim načinom svoju vojsku povećati i svoje priestolje uzdržati izpuni im želju, al pod tim uvjetom, da mu vojnike daju i da arjansko-kršćansku vjeru prime. Pristavši Goti na to, dobiju za domovinu Thraciju i Moesiju.

Buduć pako da su Rimljani svakim mogućim načinom Gote varali, a ponajviše gladom morili, zato se sdruže zapadni Goti u Moesiji i Thraciji s iztočnimi Goti, Huni i Alani, koji bijahu preko Dunava prešli, te udare sjedinjenimi silami na Rimljane, potuku ih kod Drinopolja god. 378., u kojoj je bitki i sam car Valent smrtnih rana zadobio. Ranjena cara odnesu njegovi pratioci u nekakvu koljebu, al mu ni tu nebijaše spasa, jer je neprijatelj koljebu užgao i cara spalio. Nakon te bitke sedam su godina Goti harali i pustošili Thraciju, Iliriju, Macedoniju i Thesaliju, dok ih nasljednik Valentov Theodosij pomoćju nekoga gotskoga vodje nesvlada i neumiri. Da pako svoju državu i nadalje u miru uzdrži, morade Theodosij Hunom plaćati godišnji danak.

Sliedi.

Digitized by Google

Pozdrav u pučkoj učioni.

(Po Wiedemannu napisao Andrija Čurčić).

Malo je tko ili nimalo do sada u hrvatskih školskih listovih pisao, kako da djeca i na koji način učitelja i druge pozdrave, kad stupe u učionu, a kako i na koji način, kad ga susretnu na ulici itd. To mi je povodom, da u kratko upoznam štovane čitatelje „Napredka," što i kako o tom misli Franjo Wiedemann, gradjanski učitelj u Draždjanih.

Mnogi će si možda pomisliti, da je otaj thema tako lahak i jednostavan, da o njem nije ni potrebno da se govori. Nije tomu baš tako, jer učitelj učeć djecu pristojno pozdravljati, vodi ih k uljudnosti, koja je svakomu potrebna; a učioni je to sveta dužnost, pa bi stoga valjalo i koju o tom s pedagogičkoga gledišta progovoriti.

Wiedemann dieli o tom svoje opazke u dva odsjeka. Prvo pozdravljanje u učioni, i drugo pozdravljanje izvan učione. Kako ima diete pozdravljati učitelja u učioni, i to: pri ulazku i izlazku iz učione, zatim kako ima pozdravljati odrasle starije osobe, koje bi slučajno u učionu došle. Pozdraviti koga možeš na tri načina i to: ili riečmi, ili vanjskimi znakovi, ili ujedno rečmi i znakovi. Koji da si sada od ovih načina pučka učionica prisvoji, i na koji da si malene priuči? On pripovieda: „Čuo sam i vidio u učionah raznih pozdrava, jednostavno „dobro jutro," do aristokratskoga „bon jours!" Vidio sam, gdje su djeca ulazeć u učionu mučeć pružila ruku učitelju, i njemu se samo naklonila (naravno nespretno).

Našao sam i takovih učiona, gdje djeca učitelja pozdrave i ruku mu pruže. Iz ovoga svega treba ono izabrati, što je praktičnije, svrsi shodnije. Da učenik došav u učionu učitelju mučeć pruži ruku, nedržim za shodno. Zašto? Djeca nedolaze sva na jednom u učionu, već većinom posebice, pa kad bi svaki došav s učiteljem se rukovao, to bi nastalo trkanje, niti bi se mogao uzdržati pravi red i mir, koji je učioni potreban.

Pa kad se uzme i ta okolnost u obzir, da učitelj prije obučavanja po svoj prilici bezposlen nesjedi, tada bi i njega tim pozdravom bunili, jer i rukujuć se sa svakim učenikom, morao bi napokon odustati od svoga rada.

Onaj pako način, da se učenici samo mučeć naklone učitelju, kad stupe u učionu, još manje odobravam. Opazio sam kod takovih naklona strašnih karikatura, što ničemu nevodi, nego obćemu smiehu. Ja sam svoje učenike na ovaj način privikao: Svaki stupiv u učionu nazove mi „dobro jutro," a po podne „dobar dan." Pri tom pako nedopuštam im izreći svoje ime, jer bi mi se naravno ime više putih opetovalo, što bi mi bilo neugodno. Ovaj način zaveo sam ja, veli Wiedemann, u svojoj učioni, i taj mi se čini najboljim, najsvrsishodnijim, jer je pozdrav jednostavan i kratak. Nalazim li se slučajno u blizini unilazećega djeteta, i pruži li mi ono svoju malenu ručicu, tad mu ju naravno odbiti neću, ali to nesmije biti svaki dan.

Našao sam, veli on, i takvih učiona, gdje su djeca ustala i unišavšu stranu osobu pozdravila riečmi, ali ni taj mi se postupak nije svikao. Učenici su za-

Digitized by Google

bavljeni poslom, te nemogu svi na jednoč opaziti unišavšu osobu, pa tomu dosljedno nemogu ju ni svi jednoglasno pozdraviti, nego neki nešto prije, drugi kasnije. Iz toga proizlazi nesklad djetinjih glasova, što vriedja sluh.

Meni se čini najjednostavnije i najprikladnije, da se djeca mučeć dignu, čim stupi u učionu koja strana odrasla osoba, i tako dugo stoje, dok im se nedozvoli sjesti. Kako jur prije rekoh, sva djeca nemogu na jednom opaziti unišavšu osobu, pa da nemora istom jedan drugoga gurnuti i upozoravati ga, postupam ja u svojoj učioni ovako: Učenik, koj najbliže sjedi do vrata, čim koja odrasla strana osoba u učionu stupi, glasno izrekne: „Pozor," i na taj poziv svi se na jednom mučeć dignu. Otaj mi se način onako na vojničku osobito svikao.

Napomenuo sam bio, da nikako neodobravam, da mi djeca dolazeć u učionu ruku pružaju, nu usuprot rado to imam, kad se iz učione udaljuju. Mnogo diete to osobito veseli, i neima zanj veće kazne, nego kada mu svoju ruku uzkratim. Djeca to već za neku dužnost drže, pa dogodi li se da koje na tu dužnost zaboravi, vrati se natrag i pruži mi svoju ručicu, kao da nemože bez toga mirno i zadovoljno kući otići.

Da se to pako sve bez smetnje učiniti može, postavim se tik vrata tako, da svaki učenik može pokraj mene proći i mučeć mi ruku dati. Dogodi li se slučajno, da mi pri tom koje diete rekne: „s Bogom", to ga naravno odsuditi neću. Samo oprostni pozdrav „Preporučujem se" zabranjujem, jer neima ni kod odraslijih mnogo smisla, a za malene je taj pozdrav posve nenaravan.

Kao što svi učenici ustati imaju, kad strana odrasla osoba u učionu stupi, tako isto to učine, kada se dotična osoba hoće da udalji. Najbližje sjedeći učenik do vrata pazi, kad će se dotična osoba udaljiti, i opazi li to, izrekne glasno „Pozor", te izadje iz klupe da otvori stranomu gostu vrata, učenici se pako svi dignu, a sjednu opet čim su se vrata zatvorila.

Pozdravljanje izvan učione.

Samo se po sebi razumije, a i učtivost to zahtieva, da djeca odraslije na ulici pozdravljaju. Učitelju je dužnost poučiti malene, kako će pristojno kapu ili šešir skinuti s glave, prodju li kraj uglednije osobe. Nisam protivan veli, Wiedemann, ako mi diete, susretnuvši me, rekne: „Dobro jutro, dobar dan, ili dobar večer," ali „Sluga sam" neodobravam, i svakom sgodom odučavam djecu od toga pozdrava. Djeca nisu naše sluge, pa čemu se i čovjek jedan drugomu kao sluga javlja, a u istinu mu nije, niti bi hotio biti. Mnogim se učiteljem mili, da im djeca na ulici ruku pruže, nu kako komu, ali ja svoju djecu na to nepriučavam.

Osobito je u većih gradovih takav običaj bez smisla. Znamo, u gradovih naidjemo na množinu igrajuće se djece. Što bi djeca učinila, opaziv si učitelja? Ništa drugo nego sva bi poletila, da se s učiteljem rukuju, a to ne samo školska, nego i sve drugo, što no se pri igri nalazilo. Zar to nebi bilo neugodno učitelju i drugim mimo prolazećim. Ja sam stari učitelj, veli on, ali govorim otvoreno. Mladi učitelj može se lako na takav postupak zavesti, misleći: Roditelji opaziv to, hvaliti će me kao obljubljena učitelja. Kasnije se pako drugčije sudi. Kako rekoh, savjetujem svakoga učitelja službujućega u gradu manjem oli većem, da si

Digitized by Google

na pomenuto pozdravljanje djecu nepriuča, ma ga i oholim nazvali. Točno označiti i opriedieliti djeci, koga da osim svoga učitelja na ulici pozdrave, potežko je, te se svakako ima i ta okolnost uzeti u obzir, da li učitelj učiteljuje u gradu ili selu. U gradovih ih u obće na ovo pravilo nauči; „Pozdravite djeco svaku odraslu osobu, koju poznate.“ U selu nebi pomenuto pravilo valjalo. Što bi mnoga osoba rekla, kad ju diete pozdravilo nebi? Bilo bi: „Zar te tako učitelj uči, zar za to ideš u učionu itd.! Da se dakle tim malim neprilikam izbjegne, najbolje će biti, da učitelj u selu priuči djecu na to, da svaku odrasliju osobu pozdrave.

Napokon mi je još pripomenuti; da ja svoje učenike priučam, da se svaki kad u školu dodje i na svoje mjesto sjedne, rukuje sa svojimi susjedi. Mene to neobično veseli, kad vidim ovako dva mlada dječaka, kako se rukuju. Mnogi bo možda misli, da je to prećeranost. Ja bih rekao, ne samo da to nije nepotrebno, nit prećerano, nego to podaje djeci već za mlada čvrst koren budućemu prijatelstvu i udruživanju.

Nazivlje za tjelovježbu.

Priredio And. Hajdenak.
(Nastavak).

R.

Radschlagen, kotačiti se.
Rahe, križak.
Raum, prostor.
Rechts (links) richt euch! Red desno! (lievo).
Reck, preča.
Reckschwingen, njihati se na preči.
Reckübung, vježba na preči.
Reichhoch, dosežan.
Reif, obruč.
Reigen, kolo
Reigenaufzug, nastup kola.
Reihe, vrsta, red; der Reihe nach, po vrsti, po redu.
Reihenkolonne, kolona u vrsti, redu.
Reihenkörper, sbor.
Reihenkörpergefüge, sastav (sglob) sbora.
Reihenmarsch, hod u vrstah.
Reihenstellung, stav u vrste.
Reihenweise, vrstimice.
Reihungen an hintere (vordere) Führer, vrstanje straga (spreda).
Reiterwelle oder Mühle, jaha u vrtulj.
Reitsitz (am Pferde), sedlo.
Rennbahn, trkalište.
Rennen, trčati.
Reserve, pričuva.
Reteriren, uzmicati.
Richtung, uzprav.
Riege, odjel.
Riesenaufschwung, (vele) zamahaj.
Riesenschwung ganzer, omahaj.
„ halber, poluomahaj.
Riesensprung, veleskok.
Riesenwelle, kolokret.
Ring, karika.
Ringen, hrvati se.
Ringer, hrvač.
Ringkampf, hrvanje.
Ringkämpfen, v. Ringen.
Ringplatz, hrvalište.
Ringschwebel, karike.
Rippe, rebro.
Rist, splet.
Ristabschwung, odnih(aj) na spletu.
Ristgriff v. Aufgriff.
Risthang, vis o spletu.
Ristwelle, vrtulj o spletu.
Rittlings, jašimice.
Rolle, kovrtalj na pazuhe.
Rotte, rota.
Rottenpaar, dvie rote.
Rücken, hrbat.

Digitized by Google

Rücken weiter, odmaknuti (razmaknuti) se.
Rückgang, hod natrag.
Rückhangeln, vješkati natražke.
Rücklauf, bieg natražke.
Rücklings, natražke.
Rückmarsch, hod, stupaj natražke.
Rückschrittstellung, stav natrag.
Rückschwebehangeln, natražko vješkanje (na preči).
Rückschwung, zamah (natražke).
Rückwärts natražke.
Rückwärtsabschieben, smuk natražke.
Rückwärtsabschnellen, odsun natražke.
Rückwärts beugen! Uzgibaj se!
Rückwärts marsch, stupaj natražke.
Rückzug, uzmak.
Rumpf, trup.
Rumpfbeugen vorwärts, prigib trupa (preda se).
Rumpfbeugen rückwärts, uzgib trupa (natrag).
Rumpfbeugen seitwärts, gibati trup postranice.
Rumpfdrehen, ogib trupom.
Rumfheben, dizati tielo.
Rumpfkreisen ogib (krug) trupom.
Rumpfthätigkeit, ogib (vježba) trupom.
Rundlauf, kolotrk.
Rundlaufen, trčati u okrug.
Rundlaufzeug, vrtuljka.
Rutschbahn, smugača.
Rutschen, smucati.

S.

Salutiren, pozdraviti, na počast.
Säule, stup.
Schafsprung, ovčji skok.
Schaft, držak, kundak, kopljišće.
Schaukel, njihaljka.
Schauturnen, tjelovježba na ogled.
Scheeraufsitz, nasied škarimice(prokretce).
Scheerausitzen, nasjesti škarimice.
Scheere, u škare, (preokret).
Scheerriesensprung, veleskok u škare.
Scheibe, nišan, kotur.
Schenkel, but, stegno, bedro.
Schief, koso.
Schienbein, golienica.
Schiessbogen, put taneta.
Schiessbuch, zapisnik strielni.
Schiessen, strielati, pucati.
Schiessgeräthe, strielna sprema.
Schiessgewehr, puška.
Schiessplatz, strielište.
Schlag, udar, udarac.
Schlagen, udarati, odbijati.
Schlagen den Ball, tuči (odbijati) loptu.
Schlängellauf, vijugasti trk.
Schleudern, bacati s pračke, pračati se.
Schliessen, zatvoriti, sklopiti (n. pr. vrstu).
Schluss, zatvor.
Schneidersitz, sied krojački (sgureno).
Schneidersitzen, krojački sjediti.
Schnellen, vrcati.
Schnellend, poskokce vrcati.
Schnellgang, brzohod.
Schnellgehen, brzo hoditi.
Schnellkraft, vrcljivost.
Schnelllauf, brzotrk.
Schnelllaufen, brzo trčati.
Schnelltritt, brz stupaj.
Schnellschritt, brz korak.
Schnur, vrbca, uzica.

(Sliedi.)

Dopisi.

Iz Zagorja (Školski nadzornici, te mnenje i želje zagorskih učitelja.) Razgovarajuć medjusobno o naših stvarih, čudismo se donekle onoj tišini i hladnokrvnosti, kojom naši strukovni listovi, najpače pako naš trieźni „Napredak“ susretnu razpis natječaja za hrvatske školske nadzornike. Nestrpljivi očekivasmo i to punim pravom u njem čitati o naših budućih nadzornicih mjerodavnu i većini hrvatskoga učiteljstva povoljnu rieč i izjavu. Nijesmo mislili, da on neće nikoju o tih faktorih progovoriti; jer ga znamo kao vjerna pratioca života pučke škole, osobito pako vjerna pratioca i pomagača joj u novo započetom njezinu životu i pokretu; i tako smo to odmah iza razpisana natječaja tako željno očekivali, ko što ozebao sunce.

„Doniet će on koju to o školskih nadzornicih nam na utjehu, a vis. vladi na uvaženje,“ pogovaralo se medju nami; pa u istinu tako i bje, čemu je svjedok posljednji broj istoga lista. Onim nas člankom umiriste, predočiv nam kao glavnu stvar: svjestnost, pravednost i mudru

Digitized by Google

uvidjavnost vis. naše zem. vlade u svekolikom dosadanjem njezinom djelovanju i uputiste nas na najpovoljniji zaključak i misao ob naimenovanju naših školskih nadzornika. Tiem nas staviste u položaj, da mirne duše očekujemo naimenovat se imajuće nadzornike, jer smo uvjereni, da visoka naša vlada imade pred očima tim naimenovanjem postići svestrano samo dobro, a tim udovoljiti zahtjevom školskim: zahtjevom kao i težnjam, željam i očekivanju svega učiteljstva.

Sve pako to biti će postignuto, polu i li vis. vlada sretan izbor, učiniv svojemu učiteljstvu za glavare takove ljude, koji su mu se svojim ped.-didakt. naobraženjem, obsežnim znanjem i marljivim radom na polju školskom umjeli u srdce i dušu uvući i znali mu utisnuti u srdce neizbrisivi biljeg štovanja i trajne spomeni napram sebi. Zato je skromno mnenje i vruća želja nas zagorskih učitelja, da nam se takovi za glavare izaberu, kojim je i boljak hrvatskoga naroda i napredak školstva jedino na srdcu i koji su čistom reć bi rodbinskom ćuti privrženi hrv. učiteljstvu, a ovo opet i njim. Mislimo, da ih znade i vis. vlada, te želimo, da nebude posegla u izboru izvan kola pučkoga učiteljstva, dok ima medju njim sila, kojimi se hrvatsko učiteljstvo samo ponositi može.

U tom uvjerenju živimo nestavljajući nikakove važnosti ni ciene na pogovaranja, u kojih se tvrdi i misli protivno našemu osvjedočenju, mnenju i topłim željam.

Dopustite g. uredniče, da se naše ovdje izjavljeno mnenje i želje u „Napredak“ uvrste, da se znade, što bi zagorskomu učiteljstvu milo i povoljno i po njegovom mnenju školstvu na uhar bilo.

U ime učitelja zagorskih:
N. Kopsa.

Iz podžupanije jastrebarske. — Kao što uviek, tako i ovaj put neće ni učiteljstvo naše podžupanije zaostati za inimi, nego se složno hvata u kolo rada i napredka. S toga je pozvao naš velezaslužni i obće ljubljeni prijatelj i sudrug Luka Vranko, učitelj jastrebarski, sve prijatelje prosvjete, da se na 3. lipnja t. g. u Jastrebarsko na dogovor sakupe, pa da viećaju glede ustrojstva „učiteljskoga družtva za našu podžupaniju.“ Dovikujemo jim indi i ovim putem, da se na taj dan složno nadjemo na opredieljenom mjestu: jer, ako sami za sebe marili nebudemo, mariti će drugi još manje za nas. Sloga! Prijatelj.

Raznice.

— Javljamo opet radostnu viest, da se je i u Osieku osnovalo „Učiteljsko družtvo.“ Predsjednikom privremenoga odbora jest g. Ante Felingštein, ravnatelj doljnogradske glavne škole, tajnikom g. Andrija Pakšec, učitelj gornjogradske gl. škole, a odbornici: gg. Ante Truhelka, Dončević, Penjić i Benković od puč. učiteljstva, g. Kodrić gimn. učitelj, zatim učiteljice Silvija Genžićeva i Franjka Pakšecova. — Tim bi sada već u svih većih mjestih naše domovine imali svoje družtvo, te je hrvatsko učiteljstvo sjajno manifestiralo svoju rodoljubivu i zvaničnu sviest. — Ali veoma žalimo, da dosada od nijednoga družtva nismo obznaniti mogli, da su mu i vladom pravila već potvrdjena. Čudni smo u istinu, zašto i gdje se te stvari tako dugo zatežu, dočim su u Krajini već nekoja pravila davno potvrdjena! Napokon žalimo još, da ni iz Dalmacije nikakova glasa nemamo, je li tamo braća što rade. Zar da bi Dalmacija bila jedina zemlja u našoj monarkiji, koja nebi imala učiteljskoga družtva?

— Hrvatski jezik na goričkom učiteljstu. Najnovijom ministarskom naredbom stvoren je na učiteljištu u Gorici uz talijanski i slovenski još i hrvatski odjel, na kojem će se svi predmeti izim glasbe i gimnazija predavati na hrvatskom jeziku. Jedva da jedvine sada počimlje se danak bieliti i istarskim Hrvatom, kojih no ima do 110.000, a odprije spadala su još čitava tri istarska kotara hrvatskomu primorju: labinski, pogradski i volovski. — Jadna Hrvatsko, grdno li te razkomadalo!

— Kako li će doskočiti pomanjkanju učitelja. Iz Štajerske javljaju, da ravnatelj gradačkoga učiteljišta poziviše štajersko učiteljstvo, kako da nastoji nagovarati vrle svoje učenike, da se posvete učiteljskomu zvanju, pa da stupe u pripravni tečaj kod učiteljišta, gdje će dobivati 50—100 for. podpore. Tko želi biti primljen, netreba drugo, nego najaviti se kod ravnatelja učiteljišta i dokazati: 1) da je navršio 14 god. ili da će ju još iste godine navršiti, 2) da je zdrav i dobra ponašanja i 3) da je svršio narodnu ili gradjansku školu.

— U Gradcu zidat će se nova sgrada za učiteljiste, koje će stojati 122.000 for. — Kada će se takovo sazidati kod nas?!

— III. učit. skupština českih učitelja. Pošto je prošle godine bila zabranjena III. česka učit. skupština u Prerovi, sazvat će se ove godine tečajem velikih praznika u zlatnom Pragu, a u tu svrhu posluje već posebni odbor.

— Nova služba za učitelje. Kako „Voss. Zeit.“ javlja, imaju učitelji u slezkih selih (pruskih) nade, da će ih vlada imenovati uredovnimi pregledatelji mesa, pošto neima

Digitized by Google

ondje drugih, koji bi kadri bili mikroskopski pregledavati meso. Da si uzmognu nabaviti mikroskope, dobit će predujam, kojega će u obrocih odplaćivati. Za nagradu dobivati će 50% prihoda od pregledavanja mesa. Nu prije svega držat će im predavanja, kako se imadu mikroskopski iztraživati vlasice ili trihini.

— Žapanske škole. G. 1872 imala je ciela carevina sedam školskih okružja. Nadzarniku je povjereno po 20 — 30 škola. Svi učitelji moraju biti usposobljeni. Škole su razdieljene na početne, srednje i velike. Od g. 1872 otvorilo se 3.630 javnih, 1744 privatnih; u ovih školah obučava se 338.443 dječaka a 109.637 djevojaka; osim toga bilo je u velikih školah 30.000 učenika. Uzimlje se, da odsjekom pohadja škole 0.68% cieloga pučanstva. Tako u Žapanu, a u Kitaju kamo li je bolje: a kako je u nas?

— Plate českih učitelja. U českom saboru stvoren bi „zakon ob uredjenju pravnih odnošaja učiteljskoga stališa, po kojem će odsele imati učitelji sliedeće plate: u občinah 1. razreda 700 for., u občinah 2. razreda 600 for., u občinah 3. razreda 500 for. a u občinah 4. razreda 400 for.; nu ujedno se ustanovljuje, da se u 1. razrede nesmije uvrstiti više od 100, u II. razred ne više od 250, u III. razred samo 1400 občina. Veći dio občina pasti će dakle u IV. razred.

Dopisniku „Obzora“ iz Primorja i ostalim memorandašem. Grdno li vas je žacnuo pravedan naš priekor za mrzki vaš čin, da vam ista žica morala u pomoć, kako da brže tobož s preziranjem odbijete prostačke napadaje „Napredka“. — Tako li je dakle okrinkani bezimenoviću, vi ste nevin, a „Napredak“ na vas napada?!! Nu kad vas, nedužna ovčice, napadaji Napredkovi tako bole, izvolite nam kazati:

1. Na kojem ste osnovu u „Obzoru“ uztvrditi mogli, da bi hrvatskoj vladi težko bilo u hrvatskom pučkom učiteljstvu naći dovoljan broj sposobnjaka za nadzorničke službe?

2. Je li to za učitelje naroda muževno i hrvatskoga gostoljublja dostojno, nekoga kao gosta pozvati u svoje kolo, te se njemu klanjati, hiniti mu najsrdačnije prijateljstvo, biti mu ljubeznim i sladkim, dočim se nekoliko časova prije upravo urotnički protiva njemu skovala i podpisivala najgadnija osvada?

3. Nepokazuje li to poštovanje sama sebe, ako se tko s nekim ponosom odvraća od onih, koji su kadri ocrnjivati i sramotiti vlastitá svoj stališ pred cielim narodom, pače i sama sebe proglasiti glupaci i nesposobnjaci?

4. Može li tko pod suncem cieniti muževe, koji su tako nesamostalni, da su se dali zavesti, te podpisali osvadu proti nekomu, koga prije niti lično poznali nisu, kao što su to neki od podpisatelja, koji su osvadjenoga istom prvi put na tom sboru vidjeli?

Dok to nedokažete, nemožete se tužiti na nikakove napadaje, jer javnoj je štampi dužnost žigosati svaki nepatriotičan i opak čin. Žalimo pako u istinu, što smo prinukani bili glede naimenovanja školskih nadzornika žešću napisati i to upravo proti učiteljem primorskim i gorskim, od kojih smo se nadali više samostalnosti, te da se neće dati zavesti od kakovih prevrtljivaca i sebičnjaka A na koncu i opet izjavljujemo, da mi ovim nismo nakanili niti koga preporučivati, niti proti ikomu u tom pogledu ustajemo, nego osudjujemo opetovano postupak memorandaša izrikom, da je nedostojno po hrvatsko učiteljstvo sama sebe kaljati, a ujedno držimo se dužnim ustati na obranu nepošteno napadnuta nam sudruga, o kom smo uvjereni, da je značajan i pošten, te revan i savjestan učitelj, koj si je znao steći ugled u najodličnijih kruzih svoje okolice. Ured.

(Molba na narodno učiteljstvo.) Visoka kr. zem. vlada svojim dopisom od 12. ožujka t. g. br. 435 povjerila je ovomu sboru da preradi knjigu o gombanju. Budući da se jošte do sada nijedan Hrvat svojim jezikom u tom služio nije, toga radi neima ni pravoga nazivlja za gombanje. Poznato je pako, da hrvatski i srbski narod u obće ima liepih igara, i da se prigodom igre služe svakojakimi prekrasnimi izrazi, koji bi se mogli upotriebiti za nazivlje kod gombanja, a možda bi se mogle i ciele igre uvrstiti u gimnastiku, s toga se oviem što učitivije umoljava svekoliko narodno učiteljstvo, da uzrači ovomu sboru u pismu odgovoriti na sliedeća pitanja i to do konca lipnja t. g.: „Kakove se u vas igraju igre djeca, a kakove odrasli ljudi, koje bi se mogle gimnastici prilagoditi? Opišite ih u kratko i navedite sve nazive, što se prigodom igre rabe; zatim naznačite, da li se dotičnu igru sigra svaki spol napose, oli oboje zajedno.

Opisane igre štampat će se u „Napredku“, a pribere li se dovoljno gradiva, otisnut će se napose kao knjiga.

Za upravljajući odbor hrv. ped. književnoga sbora:

Sk. Fabković, predsjednik. Juraj Kuten, tajnik.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 17. U Zagrebu, 10. lipnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naš novi zakon za pučke škole.

Piše Stjepan Basariček.

IX.

Rieč, broj i glas tri su stupa, na kojih počiva hiljadugodišnja predaja evropske školske naobrazbe. U rieči odsieva misao — duh, u broju je zakon tjelesa, a muzikalnim se glasom dopire do tajna čuvstvujuće duše. S toga bijahu glavni predmeti sredovječnih škola gramatika, rhetorika, dialektika, zatim arithmetika, geometrija, astronomija i napokon — glasba. U nižjih školah učila su se medjutim samo prva tri predmeta „trivium“ nazvana, odkuda i naziv trivijalnih škola. Što se jezika tiče, prodrla je latinština, kao idiom crkve, zakona i svekolikoga državnoga života i u iste elementarne, naročito gradske škole. U obće cjelokupno tadašnje uredjenje škola služilo je skoro izključivo crkvenim svrham. Najglavniji i najučeniji stališ bijaše svećenički. Svećenici i redovnici u samostanih bijahu ne samo teologi, već i filozofi, lječnici, pravoslovci, pjesnici, umjetnici itd. Najvišji cilj uzgoja bijaše dakle zvanje svećeničko, a glavni predmeti: vjerouka i latinski, kao crkveni jezik.

Istom iza neumornoga nastojanja i djelovanja Bakonova, Komenskoga Rousseau-ova i Pestalozzijeva nastade po školu nov život. Duh slobode i napredka pokrenu svimi duhovi, a veličanstvena odkrića na nebu i zemlji, potaknuta Kepplerom, Kopernikom, Newtonom, Galilejem itd., skrše malo po malo školastički mekanizam, te zadadu školskoj obuci zdraviji i realniji pravac. Pusto slovo morade zamuknuti pred živim sborom prirode i života, najglavnijim pako uzgojnim principom bude proglašeno načelo „obćega naobraženja za slobodu i ćudorednu samostalnost.“

Istina doduše, da je feudalna reakcija kroz tri i pol vieka svakim mogućim načinom zapriečivala posvemašnju provedbu toga principa, nu konsekvencija historičkih činjenica, kao i važnost onih ideja, koje današnjim viekom pokreću, pripomogla je ipak školi do pobjede i do njezina prava u toliko, te se može

Digitized by Google

uztvrditi, da je danas školstvo najznamenitijih država i naroda zasnovano na temelju slobodnom i naprednom.

Da je i naš zakon načelo „obćega čovječjega naobraženja“ prihvatio kao glavni i temeljni princip školskoga obrazovanja, nastojasmo dokazati u posljednjem članku. Nije se bojati, da će po tom naše školstvo, kako neki tvrde, zadobiti odviše idealan smjer, i da neće narodu donositi one praktične koristi, koju od nje punim pravom očekuje. Jer to načelo, koliko je samo po sebi uzvišeno i idealno, neteži ipak za pustim abstraktnim djelovanjem, već hoće pravu životnu radnju. Iz njega se nemože izvesti kolikoća ni kakvoća učevnoga gradiva, jer etični princip nije u tom pogledu produktivan, već affirmativan ili negativan. Nemože se n. p. reći: Pošto se čovjek ima prema svojim sposobnostim i darovom uzgajati, zato mora učiti zemljopis ili prirodopis. Učevni se dakle materijal ravna prema realnomu životu, a višji princip izlučuje samo ono, što je krivo i opako, te višjemu opredieljenju čovjeka opasno i pogibeljno.

Medju predmeti, što jih naš zakon ustanovljuje (§. 54.), nalazimo nauk vjere, materinski jezik, računstvo, zemljopis, poviest, fiziku, prirodopis, krasopis, geometričko oblikoslovje, pjevanje, gimnastiku i praktičnu uputu u najvažnije struke gospodarstva. Odtuda se vidi, da je dovoljan obzir uzet tako na realne potrebe života, kako i na duševni i tjelesni razvitak mladeži. Nu ako hoćemo, da obuka bude uspješna, te da pobudi, obuzme i ojača cjelokupnu narav čovjeka, to moramo nastojati o tom, da svikoliki predmeti sačinjavaju neku nerazdružívu i jedinstvenu cjelost, da služe obćenitoj svrsi škole i da se jednakom pomnjom njeguju, a ne da se medjusobno oslabljuju ili ćak izključuju. Veoma bi dakle neshodno i neumjestno bilo, kad bi se učevni predmeti pučke škole dielili u nuždne i koristne, te po tom prvi brižnije obradjivali od drugih. Prem se načelo takova razdieljenja dade možda s teoretijskoga gledišta posve lako opravdati, to je ipak u praksi veoma težko odlučiti, koji su predmeti manje ili više nuždni, pošto su pojmovi „nuždan i koristan“ sasvim relativne naravi, tę zavisi o subjektivnom shvaćanju pojedinaca, da li će ovaj ili onaj predmet označiti nuždnim ili samo koristnim. Obično se uzimlje, da je tako zvano elementarno znanje, naime vjerouka, čitanje, pisanje i računanje najpotrebnije. O tom neima ni najmanje dvojbe, nu odtud nesliedi, da se druge discipline, naročito tako zvane realije, imadu zapušćati, ili tek maćuhinski njegovati.

Žalimo veoma, što i naš zakon to načelo zastupa, naglašujuć, da se zemljopis, povjest, fizika i prirodopis ima predavati na temelju čitanaka. Tko pozna zadaću pučke škole, taj će posve lako uviditi, da je poznavanje čovjeka, njegove domovine, kao i okružujuće ga prirode veoma važno, te da se po tom odnosni predmeti mogu ubrojiti medju najnuždnije predmete pučke škole; jer čitanje, pisanje, pa i sam jezik samo su pomoćna sredstva za pribavljanje nuždnoga znanja. Prema današnjem stanovištu pedagogije, kao i prema stanovištu, što ga naša škola po novom zakonu i temeljnom principu „obćega čovječjega naobraženja“ zauzeti ima, nemožemo se zadovoljiti samo tim, da škola poučava tek u najnuždnijih za život potrebnih vještina, već moramo zahtievati, da utiče

Digitized by Google

i na kašnje umovanje i čuvstvovanje mladeži, da brižljivo u obzir uzimlje sve ono, što služi njezinu umnomu i moralnomu razvitku. A ima li išta uzvišenijega, išta velebnijega, nego li je poznavanje i razumievanje Boga, čovjeka i prirode? U istinu samo to troje privodi čovjeka k pravoj samosviesti i pouzdanju u sama sebe.

Ograničenje realne obuke na pusta štiva čitanke jest u opreci s duhom cieloga zakona s temeljnim principom nove škole. To je izum pruskih reakcionarnih pedagoga, koji su poznatimi svojimi regulativami vojevali proti tobožnjoj abstraktnosti Altenšteinove škole; a ipak da li može biti išta abstraktnijega, išta mrtvijega, nego li je pusto tumačenje stvarne obuke na temelju štiva? Da je preceranost zahtievati, neka se sve knjige izim čitanke izluče iz pučke škole, dokazuje nam i jedan od najodličnijih pedagogijskih sborova „Pražka Budeč", koji je u najnovije vrieme zaključio umoliti vladu, neka se u višje razrede pučkih škola uvedu pomoćne knjige.

Nu sve da je tumačenje stvarne obuke na temelju štiva shodno i umjestno, to ipak ustanova glede toga nebi spadala u zakon. Zakon odlučuje samo temelje, pravac i smjer školske obuke, kao i kakvoću školskih predmeta. Obseg i količina može spadati jedino na tehničku upravu, na zemaljski školski savjet, na učiteljske konferencije itd. U tom upravo sastoji prava znamenitost valjane reforme, da se potrebnom razvitku školstva, kao i znanstvenoj radnji, ostavi slobodan put. Znanost, baveća se pučkom školom, sama je po sebi veoma znamenita, nu uz to je i težka u toliko, u koliko mora uzporedo stupati ne samo sa razvitkom znanosti, već i sa praktičnimi potrebami života, kao i sa kulturnim napredkom puka. Prije nekoliko decenija nije se ni sanjalo kod nas o kakovoj stvarnoj obuci, danas se već zahtieva, da se predaje makar i na temelju čitanke, a bog zna što će javno mnenje tražiti za nekoliko još godina. Treba dakle pučkomu školstvu podati u koliko moguće slobodniji polet; jer i u tom pogledu vriede mudre rieči sv. pisma: „Slovo ubija, a duh oživljuje."

Recimo koju o estetičnom naobražavanju i uzgoju u narodnoj školi.

Napisao Mijat Stojanović.

(Čitano u glavnoj skupštini „Hrv. pedagog.-knjiž. sbora").

(Svršetak.)

Nadalje zahtieva se od učitelja i učenika, da su uviek čisti, sknadjeni, uredni. Za cielo bilo bi suviše tvrditi, da učitelj mora biti čovjek liepa stasa i obraza. Sokrat i Aesop nisu bili Adonisi, al' su bez dvojbe blagotvornije djelovali medju svojimi suplemenici, nego li Atenjani liepa stasa i obraza: Alcibiades i Kallisthenes. Medjutim i to je istina, da je tjelesno nagrdjen čovjek oduran većini običnih ljudi, pak ga to smeta u uspješnom djelovanju kao odgojitelja i učitelja. Stas i obraz nemože si dati odgojitelj po svojoj želji; ali sva-

Digitized by Google

kako može napredujuć u naobraženju značaja svoga crte si lica na toliko oplemeniti, da je za čudo. Kakvo lice u čovjeka, onakav i čovjek. Klasična je rieč: „Duh je, koj si gradi tielo.“ I najodporniji ustroj tjelesni može u sebi učvršćenim i ukriepljenim duhom ravnajuć svoja kretanja umiljiti se drugim. Kad odgojitelj brižljivo se i pristojno odieva, plemenito ponaša, te mu lice izražava dostojnost i ljubkost i ciela spoljašnost pokazuje se kao odsjev bujne, skladne ćudi, onda ako i polagano i neopaženo, al sigurno prelazi čar od učitelja na učenike i estetične krieposti učiteljeve prelievaju se tako rekavši kao duševna struja, te kroz oči i uši dospievaju u dječja srca poput struje, što teče žicom brzojavnom. Kao što god se odgojitelj čuvati mora, da mu rublje i odjeća nikad nije prljava, kaljava, gadna, da nikad negovori surove rieči i neponaša se nespretno i bedasto, tako isto čuvat mu se od pretjerane elegancije i nošnje po modi, češljanja po žurnalu, da neizgleda kao kakav gradski gizdelin. Priznajmo neokolišeć, nešeprtljeć, da bi u tom pogledu moralo u naših učitelja u mnogom biti inače. Da čuju samo gdjekoji učitelji, što im učenici i njihovi roditelji govore o tom, što znadu često pod naukom grmiti i kričati, da se buka na ulicu čuje, kako opet drugi mazno tepaju umiljavajuć se učenikom, osobito po ženskih razredih, kako gdjekoj od nas učitelja na svoj osobiti način kašlje, smije se, duše, smrka burmut, kako se sigra burmuticom, prstenom, kako gladi bradu i brkove itd. O svem se tom govori i sudi i te kako, pa da to znamo, brzo bi se odučili takovih nepodobština. Misli li učitelj svojim ponašanjem i navadom učenikom pokazivat se uzorom, onda će mu biti tim laglje poslovati na svom polju kao poslenik u mladom vinogradu gospodnjem, pak će nastojati svojski oko čistoće, oko snaženja i reda u odjeći i obući i klonit će se svakoga nepristojnoga ponašanja. Neće se naslanjati na naslonjač svoje stolice kao turski plast nespretno, neće šetati po školi kao lav po gajbi gore i dolje, kao da mu je dugo vrieme, neće podizati nogu na sjedalo dječjih klupa, nego će se ponašati pred učenici pristojno, neusiljeno, dostojno. Neumorno strpljiv i čvrst buduć, odbijat će učitelj svako pojavljenje prostačine, surovosti i lažljive jezičnosti, te će se truditi govoriti uviek s djecom i sa svakim drugim prosto otvoreno i iskreno, te naravno poput nevine mladeži.

Tko jasno priznajuć u svojoj duši i nepokolebivom dosljednosti postupa po ovih načelih, postići će najbolji uspjeh bio u gradu, bio u selu. Punim pravom iztičemo veliku vriednost, priučavati djecu na estetične oblike, jer to je tako važno kao naobražavati razum i oplemenjivati srdce.

„Navada je“, veli Goltz, „koja kopa korito vjeri, ljubavi, razmnivi, pjesničkoj i mislećoj snazi, — korito, kojim teći može življenj vrhunaravni i idealni (namišljeni)“. Ćud i ljubav dobivaju u srdce snagu navadom, priviknućem. Tajati nemožemo, dà, niti nećemo, kako je najglavnija zadaća odgojenja sve duševne sile jednako i skladno razvijajuć uzgojiti diete, kako će postati sposobnim za ovaj i drugi sviet, za zemlju i za nebo, za vremenitost i za vječnost, te da i glede estetičnoga naobraženja nedostaje uplivati spolja urediviši vanjska odnošenja učione, dà niti tim, kako se od-

Digitized by Google

nosi učitelj naprama učenikom, niti navadom itd. Svemu tomu mora pripomoći sa svojom čistećom i oživljujućom snagom nauka i obuka. Dakle nam je primietiti, opaziti, da za djev. učione još je važnije estetično naobražavanje, nego li za dječačke škole. Djevojke su više osposobljene od naravi za estetiku, nego dječaci, one zastupaju ćućenje, kao što dječaci um i volju, a estetično naobraženje promiče za cielo zadaću ženskoga spola, te tako daje ljudskomu životu boju i vonj, pjesmu i glasbu uplećuć nebeske ruže u zemaljski život.

Medju učevnimi predmeti čini nam se u prvom redu, da u estetičnom smjeru djelovat može vjeronauk. Vjera i estetika nikli su iz jednoga korena, iz pomisli. Uči li nas estetika poznavati u svakoj stvari izraženu pomisao, tako nas uči vjerozakon poznavati u svietu djelo božje, u tečaju pojavljenja ovršujuće se božje očitovanje. Oba oblika idealizma moraju, čim se čisto razviju, postati duševnim, duhovitim, i tako samo idealizam, a ne njegova opreka, pesimizam, ima u sebi uzgojnu snagu.

Lessing ima pravo, kad veli: „Samo krivo shvaćen vjerozakon može nas udaljiti od onoga, što je krasno, a dokaz je za pravu vjeru, ako nas svuda povraća na ono, što je krasno.“

Naš vjerozakon, osnovan na ljubavi, predstavlja nam Boga kao premilostivoga nebeskoga otca; sina njegova kao sviet pobjedjujućega ljubeznoga odkupitelja, koji nam predstavlja najdragocjenije slike u svom sv. evangjelju o dobrom pastiru, o kajućem se izgubljenom sinu, o mudrih i ludih djevicah, pa takav vjerozakon može sigurno uspješno djelovati u školi u svakom, dakle i u estetičnom obziru. Štogod više predstavljali budemo nazorno vjerozakonsku ljepotu u osobi Spasiteljevoj, njegovih apoštola i crkvenih otaca n. pr. sv. Augustina itd., štogod više nastojimo bibličke pripoviesti liepimi slikami oživotvoriti, što djeca nauče više liepih izreka iz evangjelja, u toliko ćemo napredovati u školi i u pogledu estetike. —

Sad predjimo k jezikoslovnoj obuci. Uprkos razvijenih dosad načela u naših pedagogijskih listovih i pojedinih izišavših razpravah o tom predmetu na tom se polju još često i mnogostručno grieši, osobito u pogledu na estetiku. Negledajuć na to, što se pokazuje često osamljenom nazorna obuka, čitanje i pisanje, kako se dugočase djeca u početnih razredih suhoparnimi razglabanji, koji su grleni, koji ustni, koji zubni i drugi glasovi; kako se na daleko i široko divani, govori, razglaba o školskoj sobi, o prozoru, tabli, ruci i licu, da nije moć ni doći do cvjetajuće, vonjajuće, pjevajuće i poskakujuće prirode. Mjesto svježega, bojom ukrašenoga cvieća sipa učitelj obučavajuć pred djecu sieno abstrakcija, pak se po tom čudi, kako nemože pobuditi u malenih veselost i čuvstvo za krasotu. Vrti se učitelj sveudilj po školi od klupe do table, od table do stola i ormara, pak Jovo na novo. I u suvači nehasni imati okate, nego sliepe konje, pak se bolje melje. Ded pokušaj brate učitelju i donesi u školu cvateće ruže, skoro ubrane jabuke il drugo voće, te životinje: psa, kunića, raka, katalinku žabicu, pak onda govori o tom s učenici; drugi put izvedi svoje male u šumu, u polje, u gaj, na livadu, vodi ih po gradu i pokaži jim trg i ulice. Plato veli:

Digitized by Google

„Svjetska je tajna ljepota ili krasota, koja nas primamljuje slikom i riečju“; nu tajne valja tražiti, valja izpitivati; neće ih naći pospanko nego ranoranko. Tumačite djeci shodne pjesmice naših pjesnika: P. P., I. T., M. T., Gj. T. i drugih — imamo ih, hvala Bogu, puno svake vrsti, pak nek ih djeca uče na izust, kako će dječici nagonom omiliti pjesničtvo; pripoviedajte prigodno djeci koju basnu Dositeja Obradovića, koju pučku pripoviedku Vuka Karadžića, a neće ni moje pučke pripoviedke učiniti nikakva kvara. Po srednjih i višjih razredih školskih naglašujte vriedne pjesničke proizvode osobito. Čitajuć u učioni nastojte oko toga, da učenici dobro razumiju štivo ne samo stvarno, nego i umoslovno, jezikoslovno i krasoslovno; razjasnjujte djeci razne vrsti pjesničkih i prozaičkih štiva, najvažnije slikovne i prispodobne izraze, tumačeć sve jasno i razgovetno, o čem djeca još neimaju pravoga pojma, n. pr. u pjesmicah četverac, šesterac, osmerac, deseterac itd. Pri tom držimo do toga, da djeca čitaju pravilno i liepo naglašujuć, da liepo krasoslove, podpuno u stavcih odgovaraju i pravilno govore. Svaku pogrešku valja mahom izpravljati. Dakako, učitelj u tom obziru mora prednjačiti svojim učenikom kao uzor. Život i djela naših odličnijih pjesnika moramo učenikom svojim polagati na srdce kao izvore krasote. Pri jezikoslovnoj obuci nemojmo se zadovoljavati samo formalnim vježbanjem, nego preradjujmo s učenici duševno skupocjeno gradivo sve umno i misaono prodiruć do jezgre, a nedržeć se samo površine, makar bila najugladjenija. Ta naše pučke poslovice, pučki izrazi, pučke fraze, zagonetke, priče, skazke, basne, — sve je puno krasote, sve kao stvoreno za estetičnu obuku.

Vježbajuć djecu u slogu nemojmo griešiti, trošeć skupocjeno vrieme šematičnim nadničarskim poslom te nagoneć učenike, da samo pišu rąčune, namire, priznanice, svjedočbe, obveznice itd., nego češće i dalje posegnimo. Učenici neka pišu pjesme u prozi, neka opisuju stvari i predmete, pripoviedaju, što su čuli il vidili, što su doživili i izkusili; neka tumače poslovice itd. Popravljajuć izradke učeničke i govoreć s učenici o čem, nastojmo sve više i više uputiti djecu, kako će grbotine izpravljati, što je hrapavo ugladiti, što raztrgano povezati, što slabo ojačati, što mrtvo oživiti, što neumiveno i razbusano, umiti i počešljati. Neumolivom strogosti zahtievajmo, da djeca pišu čisto, razgovetno, i popravljajmo savjestno sve pogreške; netrpimo mrljanja i črčkanja, sve nek je čisto kao odgodnje. Primjera radi nesmije ni učitelj, popravljajuć pismene izradke svojih učenika, pisati kojekako, nego liepo i pravilno, čisto i valjano, i u tom mora biti dosljedan, dà strogo dosljedan; sto put učinivši tako, a samo jedan put neučinivši sve pokvari.

Znatan upliv na estetično naobraženje ima i obuka u krasopisu i risanju. Jednim i drugim vježba se oko pravo nazirati i smatrati stvarne oblike, ruka se vježba pačinjajuć i osnivajuć, a duh zamišljajuć, kako će izvoditi razmnivne kombinacije, kako će nakititi, uresiti, udesiti, sastaviti. Kad se tko nauči samo pačinjati, patvoravati, ode pod led svrha estetička, kao i onda, kad risanje zapregnemo samo pod voz geometrije.

Digitized by Google

Dosad se je po naših učionicah risalo, neobziruć se na načelo estetično, samo patvoreć listiće, cvjetiće, glave, predjele i slične stvari, ili su se risale geometričke slike držeć se prave ili krive crte, pak mirna Bosna, riedko se pokušalo risati iz prirode, sve samo iz slike, riedko s kipa. Naše ję mnienje, da bi se moglo i jedno činiti i drugo nezanemarivati i sve liepo skladno obavljati, pak bi se bolje u jednom i drugom napredovalo.

Pri obuci u pjevanju svrha je i zadaća upravo ta: buditi, razvijati i njegovati čuvstvo za krasotu. Tà ista obuka upravo, štono veli Schiller, dira srdce kao paličicom božjeg elčije, pak ljulja srdce izmedju zbiljnosti i sigre na vitkih ljestvicah ćućenja. Zaoto je upravo opako, kad se u pučkoj učioni, kao da je stalo u njoj do kakve glasbene akademije, tratiti vrieme, snagu i trud, te se vježbaju djeca u umjetnom pjevanju. To nije za pučku školu. Nešto malo vještine neškodi upotrebiti, da se dječji glas malko priudesi, ali glavna je stvar, da djeca nauče napjeve narodnih pjesama, pak da sva skupa pjevaju naše liepe narodne napjeve sve na izust. Po gradjanskih školah može se već dalje poseći i učiti pjevati na kajde uz glasbu. Pri našem pitanju nemožemo se osvrtati na matematiku, nego ćemo još rieč dvie progovoriti o realijah, u koliko se ovim napredak u estetici promaknuti dade.

Početi ćemo sa prirodoslovnimi predmeti. Na prvi pogled uvidjamo, da nam za našu svrhu nepružaju lučba, siloslovje i rudstvo mnogo gradiva, pak ćemo ih se okaniti. Mogli bi, istina, svrnuti pogled na dražestne oblike blistajućih se ledastih oblika, na razne boje i masti neorganičnih prirodnina, na strogo odmjerenu zakonitost prirodnih pojava i u njih djelujućih sila, što je sve divno, liepo i krasno; nu težko bi iz svega toga izkresati mogli što više, do koju pobudu za um, ali težko za estetiku. Glede ovoga zadnjega obratimo se k bilinstvu, životinjstvu i čovjekoslovju. Samo ću nataknuti a) biline: hrast ili dub, zelen bor, vita jela, poma, cedar; b) živine: orao, sokol, labud, slavulj; c) pomislimo na djela naših slavnih junaka i vitezova, učenjaka i drugih znamenitih muževa i žena našega roda — zar nećemo u svem naći krasote, uzvišenosti, dostojanstva i užasa, dalje veselosti, umiljnosti, prijaznosti kao i smiešnosti? Samo treba gradivo vješto upotrebljavati.

Na zemljopis i povjestnicu u toliko ćemo samo svrnuti pogled, u koliko nam je stalo do gradiva iz kulturne poviesti, iz poviesti umjetnosti i književnosti, koji se predmeti, ako i ne sustavno u početnoj, a ono u višjoj puč. učioni predaju. Ovo se gradivo još često zatrpava posve političkim dielom povjestnice, a to je jako požaliti, što tako biva; a još je žalostnije to, što neimamo dovoljnih nazornih učila, a bez toga neima pravoga napredka. Što hasni govoriti o velikih pjesničkih, graditeljstvenih, plastičkih, slikarskih i glasbenih proizvodih indičke, misirske, grčke, rimske, arabske, romanske i germanske vještine i znanja, ako nemožemo učeniku sve to i pokazati, te razjasnivši pobuditi u njem živu pomisao onih predmeta. Zato treba svakoj učioni knjižnica najboljih domaćih i stranih djela i valjanih slika, iz kojih će viditi učenik nošnje, oružje, orudje i

Digitized by Google

alate, gradjevine, kipove, slike. Gdje toga neima, ondje se golimi riečmi mlati prazna slama, pak neima uspjeha, nego bude mućak.

Znam, da je ovo, što sam razpravljao, sve samo krparija; nu natuknuo sam to, nebi li se i kod nas već počelo razmišljati o toli važnom po kulturni razvitak pitanju. Eda nadjem u braće i drugova odziva, pak ako budemo složni, naći će se vrstnih pera, koja će moju razpravicu ovu o estetičnom naobraženju i uzgoju u narodnoj učioni dopuniti, popraviti, pomnožati i usavršiti; pokazao sam barem dobru volju za kulturni napredak našega naroda, komu želim iz svega srdca materijalni i duševni boljak.

Seoba naroda i Huni.

(Poviestna crtica na temelju 74. štiva „Razorenje Oglaja god. 452." iz čitanke za 4. razred).

(Svršetak.)

Dok su Huni razcjepkani bili, dotle neprietijaše tolika pogibelj rimskoj državi. Nu ta razcjepkanost nije dugo trajala, jer se našli vodje, koji većinom silomice Hune sjediniše. Vodje te bijahu Atila i brat mu Bleda. Kad su oni po smrti svoga strica Rugila g. 433. vladati započeli, prva im skrb bijaše, da Hune sjedine. Bilo je Huna, osobito prvašnjih vodja, kojim ta jedinost za volju nije bila, zato su mnogi u iztočno-rimsku državu pobjegli. Nu Atila nesamo da je prisilio iztoč.-rimskoga cara Theodosija II., da mu bjegunce povrati, nego ga je pače prisilio, da i danak podvostruči, t. j. da 700 funti zlata na godinu plaća.

Za svega toga vremena nenavaljivaše Atila na zapadno rimsko carstvo, jer se bijaše sprijateljio s Aetijem, vodjom zap. rim. carstva. Atila je to prijateljstvo na svoju korist upotriebio, te si je pribavio iz Italije više pametnih ljudi, medju kojimi je najizvrstniji bio Orest. Čim je Atila postao većim prijateljem zap.-rim. carstvu, tim je bio većim neprijateljem iztočno-rimskomu. God. 447. strašno je poharao Moesiju, Thraciju, sjevernu Grčku, a bijaše nakan udariti i na sam Carigrad. Podje zatim u Panoniju, gdje je Sriem (Sirmium) do zlaboga nagrdio. Car grčki morade mir sklopiti, danak na 2100 funti zlata povisiti, 6000 funti zlata ratne odštete platiti, a uz sve to i jedan dio Moesije odstupiti, gdje je Atila iztočne Gote naselio.

Atila bijaše slavohlepan, zato je već 444. g. dao svoga brata ubiti i počeo sam vladati. Svi su ga se narodi bojali i zvali ga „bičem božjim", kako se je sam prozvao. Obće se držalo, da onuda, kud njegov konj jednom prodje, trava više nikad neraste. Atila bijaše malena ali čvrsta stasa, širokih plećiju, debele glave s malima, duboko ležećima očima. Kose i brade bijaše tamne, nosa tubasta a brsti tamne. Kao kralj bijaše ohol, kao vojnik okrutan. Huni se bojahu njegove srdjbe, a neprijatelji njegova mača. Podvrženi narodi morali su s njim u boj i danak mu plaćati, al im ipak bijaše slobodno svojim jezikom govoriti, svojih se zakona i običaja držati. Kad je bilo vojsku voditi, bijaše joj na čelu, a kad je bilo komu suditi, sjedio je pri sudištu i svakom bi pravo sudio. Bio je

Digitized by Google

pravedan, zato su se mnogi grčki i rimski umjetnici svojevoljno u njegovoj državi nastanili. Ti došljaci doprinieše, da se je najveći luksus i kod Huna malo po malo uvriežio, da je život tih barbara postao smjesom azijatskih običaja i surovosti sa grčko-rimskim razkošjem i uredbom. Atila je ljubio gizdu, premda gizdav bio nije. Njegovi su se gosti n. p. liepo odievali i jeli su na srebrnom i zlatnom posudju, a on se je odievao kao mongolski pastir i jeo na drvenom posudju, sve po starom narodnom običaju. Kad je bila kakva gostba, ljubio je pjevanje i šalu, a sam je viekom ozbiljan bio. Kod Tokaja u Magjarskoj imao je svoju drvenu palaču, koja je na gospodsku bila uredjena. Na njegovu dvoru govorilo se je hunski i gotski. Veliku je vojsku imao, pa zato su ga se bojali ne samo Rimljani, nego takodjer i Perzijanci, a i Kinezi su mu prijateljstvo nudili.

Kad je po smrti iztočno-rimskoga cara Teodosija II. (450.) počeo upravljati carstvom siedi senator Marcian, ustavi on odmah danak, rekav: Zlata imam za prijatelje, a čelika za neprijatelje. Razumio je Atila, što će to reći, al mu se nije mogao odazvati; jer je namjeravao udariti na zapadno rimsko carstvo, čemu je povod dao ne samo Geiserik, vandalski kralj, nego takodjer i Honorija, sestra cara Valentijana III.

Vandali su prije stanovali na pyrenejskom poluotoku, a god. 429. otidju sa svojim kraljem Geiserikom u Afriku, gdje su si državu osnovali.

Geiserik oženi svoga sina Hunorika sa kćerju zapadno-gotskoga kralja Theodorika. Nu sin mu neživljaše dobro sa suprugom, te ju otjera njezinu otcu, odrezav joj prije nos, uši i kosu. Geiserik je slutio, da će mu se Theodorik za to osvetiti, kad bilo da bilo, s toga je, uvidiv još, da se je Theodorik s carem Valentijanom III. sdružio, nagovarao Atilu, da udare na zapadno-rimsko carstvo. Honorija, sestra Valentijana cara, bila je odsudjena, da u samostanu život sprovadja. Njoj se takav život svikao nije, zato je pisala Atili, da će mu biti suprugom i da će on dobiti pol rimskoga carstva, ako ju izbavi. Atila zaište od cara Valentijana sestru i dio carstva za miraz. Buduć pako da mu Valentijan ništa dozvolio nije, podje Atila, uzdajuć se u pomoć vandalsku, sa više od pol milijuna vojnika iz današnje Ugarske u Galliju (451.). Rušeć i paleć prodje Norik, Vindeliciju (od prilike današnju Austriju i Bavarsku), prisili množinu Alemana, da s njim u boj idu, udari na Burgunde, ubije im kralja Gundikara, a druge povede sa sobom. Zatim poruši Augustu Rauracorum (Augst kod Bazela), dodje rušeć i harajuć u Galliju, gdje mu se pridruži jedan dio Franaka, dočim su se drugi sjedinili s Aetijem, vodjom zap.-rimske vojske i neprijateljem Atile.

Sdruživ se tako Atila sa iztočnimi Goti, Gepidi, Rugi, Heruli, Thirinžani, Burgundi, Franci i Alemani, dodje do Orleansa (Genabum) na Loiri, gdje se je htjeo utaboriti.

Aetij se opet sdruži sa zapadnimi Goti, Alani, Burgundi, Franci, Sasi i drugimi narodi, te podje braniti Orleans. Čuvši Atila, da se približaje Aetij, povuče se preko Seine i Marne na katalonsku poljanu. Aetij i kralj Theodorik

Digitized by Google

željno očekujuć odlučan čas, podju za Atilom na katalonsku poljanu, gdje se zametne krvava bitka g. 451.

Kod rimsko-gotske vojske upravljaše desnim krilom stari Theodorik, lievim Aetij, a u sriedini bijaše Sangipan sa svojimi Alani. Kod Huna upravljaše gepidski kralj Harderik jednim, tri iztočno-gotska kneza Theudomir, Vidimir i Valamir drugim krilom, a Atila bijaše u sredini, da svi njegovi na njega paziti uzmognu. Atila opomene svoje vodje, da se svom silom bace na zapadne Gote i Alane, koji su sačinjavali jezgru rimsko-gotske vojske, a da se Rimljana ništa neplaše, jer reče: „Ako se kosti polome, nemože se tielo više držati.“ Zatim reče: „Tko poginuti mora, poginut će, pa makar i bježao. Ja idem napried; a tko nepodje za mnom, poginut će!“ Zatim poče krvava bitka, koja će se dugo i dugo spominjati. Zapadni Goti udare na neke brežuljke na bojištu, koje su iztočni Goti zauzeli bili, i tuj se je najviše bratske krvi prolilo. Atila prisili Rimljane u bjeg, a Theodorik, obodravajuć svoje, pade. Al kad opaziše zapadni Goti, da im je kralj poginuo, razjariše se kao lavovi, te udariše sa svojim vodjom Thorismundom, sinom Theodorikovim, tako hrabro na Hune, da se ovi morali natrag povući. U zdvojenju poče Atila graditi lomaču od sedala i drugih drvenih sprava, da se, ako bi mu do gusta došlo, sa svojim blagom spali. Zakopavši zapadni Goti svoga siedoga kralja, htjedoše po drugi put udariti na Hune, želeć ih posve uništiti, što bi im za rukom poći moglo, da ih u tom nesmete Aetij, nagovarajuć Thorismunda, da se sa svojom vojskom kući vrati, jer bi mu braća mogla ugrabiti krunu. Nije to Aetij učinio, što je dobro želio Thorismundu, nego što je dobro želio svojoj državi. On je mislio, ako Goti unište Hune, onda će udariti na rimsku državu. Kako bilo da bilo, Goti su samo odustali od svoje namjere, a Huni se mirno preko Rajne u svoju domovinu povratili. Da je ta bitka strahovita bila, svjedoči nam to, što je do 150.000 mrtvih na bojištu ostalo.

Kad je Atila natrag u Panoniju došao, zaište opet Honoriju za suprugu. Nu buduć da mu ni sad to uslišano nebijaše, zato podje 452. god. u Italiju, poruši do temelja Aquileju, razori još mnoge druge gradove u Lombardiji i ustraši cielu gornju Italiju ubijanjem, robljenjem i palenjem. Nekoji stanovnici tih razorenih gradova pobjegnu na otoke u lagunah jadranskoga mora, te tako polože temelj današnjim Mletkom (Venedig). Aetij je samo sa strane udarao na Hune, a pravi boj zametnuti s njimi nije smio, jer mu zapadni Goti pomoć poslali niesu, a i bizantinski dvor, premda je pomoć obećao, nije rieči održao. Car Valentijan pobjegne iz Ravene u Rim.

Atila namjeravaše već, da udari na Rim, al mu papa Lav I. sa mnogim poslanstvom dodje u susriet i zaprosi ga u ime božje i carevo za mir. Lice starca pape i njegova prietnja, opomene na strašnu sudbinu Alarika, zapadnogotskoga vojvode, bolest vojnika, nesgodno zemljište za konjanike, strah, da nebi Bizantinci Rimljanom u pomoć priskočili — sve to primora Atilu, da je mir sklopio i Italiju ostavio, i da se je poslie još jednoga nesretnoga pokušaja u Galliji u Panoniju povratio.

Digitized by Google

Došav Atila u Panoniju, oženi liepu burgundkinju Ildeku (drugi ju drže za Kriemhildu, sestru burgundskoga kralja Gunthera — Nibelungenlied), koja mu je odmah prve noći po vjenčanju mač osvete u srdce zatjerala. Drugi vele, da ga je iste noći (453.) krv zadušila.

Po njegovoj smrti odrezaše si Huni kose, izraniše si lice, da teče krv za velikim vojnikom; oko njegova liesa pjevaše pjesme u slavu njegova junačtva. Zatim mu metnuše tielo u zlatni lies, taj u srebrni a oba u željezni, te ga tako zakopaše s njegovimi najmilijimi spravami i dragocjenostmi. Da mu se za grob nesazna, sahraniše ga po noći, a one, koji su mu grob pravili, smaknuše.

Atilini sinovi nemogahu uzdržati kraljestva. Oni se medjusobno zavade, a tu zavadu upotriebe drugi podjarmljeni narodi, te si izvojšte neodvisnost. Prvi se podignu Gepidi u Daciji, glavnom središtu Huna, potuku većinu Huna, a medju njimi i Elleka, najstarijega sina Atilina, a druge protjeraju preko Pruta, odkud su Huni još kadšto navaljivali na susjedne narode, dok drugi sin Atilin nepade u boju s Goti, a treći s Avari. Zemlje, koje su Huni posjedovali, zauzmu Gepidi i iztočni Goti, i to: medju Dunavom, Tisom i Karpati zauzmu Gepidi; od Sriema do Beča i od Dalmacije do Dunava zauzmu iztočni Goti s dopuštenjem iztočno-rimskoga dvora; poslie zauzmu Goti i Thraciju i osnuju tu svoju državu. Što je Huna ostalo, to je otišlo na obale crnoga mora, dok ih malo po malo i odtud nestalo nije.

I tako evo svrših ovu poviestnu razpravicu, koju sam uvrstio u „Napredak“ s tom namjerom, nebi li njom koliko toliko pripomogao bar onim, koji možebiti neimaju pri ruci potrebitih pomoćnih knjiga.

Petrinja. Ivan Martinović.

Nazivlje za tjelovježbu.

Priredio And. Hajdenak.

(Nastavak).

Schnursprunggestell, stalak.
Schocken, bacanje, dobacivati.
Schottischhüpfen, škotski skakutati.
Schräg, strance.
Schrägmarsch, stupaj strance.
Schraube, vijak.
Schraubenaufsitz, okrok.
Schraubenaufsitzen, okročiti.
Schritt, korak.
Schrittstellung, stav u korak.
Schrittwechsel, miena koraka.
Schrittzwirbeln, skaktati krstimice.
Schwimmen, plivati.
Schwimmhang, plivački vìs.
Schwimmhangswelle, plivajući kovrtlaj.
Schwimmschule, plivačnica.
Schwimmplatz, plivalište.
Schwingen mit Abstossen, zamahivanje sa odtisom.
Schwung, zamàh.
Schwungbaum, njihaljka, šicaljka.
Schwungbrett, zaletaljka.
Schwungseil, konopac podmetaljac.
Schwungstemmen, zamàkom se uprieti.
Schwungkippen, zamahom tiknuti.
Schwungübungen, vježbe u njihanju.
Schulter, pleće.
Schulterblatt, lopatica.
Schulterstehen, stav na plećijuh.
Schwarmlinie, vôd na kupove.
Schwebe, lebdenje.
Schwebebaum, brv.
Schwebebein, noga lebdilica.
Schwebegestell, stalak za brv.

Digitized by Google

Schwebehang, vis lebdeć.
Schwebeholm, brvnica.
Schwebekampf, borba na brvnu.
Schweben, lebditi.
Schwebereck, njihajuća (lebdeća) preča.
Schwebestellung, lebdeći stav.
Schwebewechsel, miena lebdeć.
Schwengel, njihati se viseć razručice.
Schwenken, zakretati.
Schwenkmühle, zavrtlaj.
Schwenkung, zakret, zavoj.
Schwenkstern, zakret u zviezdu.
Schwerpunkt, težište.
Section, odjel.
Seil, konop, uže.
Seite, strana, bok.
Seitenmarsch, postrani, pobočni hod.
Seitensprung, skok na stranu, postrani skok.
Seitgrätschstellung, razkrok u stran.
Seithang, postrani vìs.
Seithebhalte, pružaj (po strani, ruke).
Seitklimmhang, postrani uzpinjački vìs.
Seitliegehang, vìs ležeći (po strani).
Seitschrittstellung, postrani koračni stav.
Seitschwebehang, vìs lebdeć po strani.
Seitsitz, bočni sied (lievo, desno).
Seitstand, bočni stav.
Seitstütz, bočni upor.
Seitwärts, na stran.
Seitwärts beugen! Nagibaj se!
Senken, spuštati.
Senkrecht, okomice.
Sieger, pobjeditelj, dobitnik.
Sitz, sied, sjedalo.
Sitzaufschwung, uzmàh na sied.
Sitzhocke, čučanj sjedeći.
Sitzwechsel, miena sieda.
Sitzwelle, sjedeći kovrtlaj.
Sohle, podplat, tabani.
Spannhangeln, vješkati razručice.
Spannstellung, stav razručimice.
Spannstütz, podpora, upora.
Speiche, prijem pod pazuhe.
Speichgriff, zahvàt.
Spies, koplje.
Spille, vreteno.
Spitze, šilj, rt.
Splitter, špranja.
Spreitzaufsitzen, zasjesti pružajem.
Spreizen (die Füsse), spružati (noge).
Spreizhalte, spružaj (trajno, držati spruženo).
Springbrett, skoknica.
Springel, skakalo.
Springen, skakati.
Springschnur, vrpčica (za preskakivanje).
Springstab, preskakača (palička), prehitača.
Springplatz, skakalište.
Sprosse, priečke, vrljac, prljak.
Sprung, skok.
Sprung von der Stelle, skok s mjesta.
Sprung mit Anlauf, skok zatrkce.
Sprung mit geschlossenen Füssen, skok sklopljenima nogama.
Sprung mit Vortritt, skok s prikorakom.
Sprung zum Stütz, skok na upor.
Sprung rückwärts, odskok, natrag skočiti.
Sprung seitwärts, skok strance (lievo, desno).
Sprung vorwärts, skok napried.
Sprungbein, odskočnica.
Sprungbrett, skakaljka.
Stab, motka, palica.
Stabspringen, skaktati o motku.
Stabübungen, vježbe na motkah.
Stampfen, toptati.
Stampftritt (und Schleiftritt), stupaj topotce (i posmukce).
Stand, stoja.
Standbein, stojača (noga).
Ständer, stalak.
Standort, stajalište.
Stange, drug, štilj, motka.
Stangengerüst, družište, štiljište.
Stärke, jakost, sila, snaga.
Stehbein, stojača (noga).
Stehen, stati, stajati.
Stehsprung, skok na stojeć (s mjesta).
Stehabschwung aus dem Kniehange, odnihom s koliena skočiti na noge.
Steifwippen, njihati ukočke.
Steil, strmo.
Stellung, stav, postavljanje.
Stellungslinie, pravac stava, postavljanja.
Stelzen, štake, šljake.
Stemmbalken, brv za upor.
Stemmen sich, upirati se, podupirati se.
Stemmübungen, uporne ili podporne vježbe, upiranje.

Digitized by Google

Stiel, držak, ručka.
Stirne, čelo.
Stirnreihe, vrsta u čelo, čelimice.
Stoss, guranj.
Stoss (mit dem Fuss), nogom suvati, gurati.
Stossen, suvati, gurati.
Stossend, gurkajuć, suvajuć.
Stossen mit Armen, suvati, gurati rukama.
Stossarm, suvača (ruka).
Stossbein, suvača (noga).
Stossbug, gib na guranj, suvanj.
Stosslinie, pravac guranja. — suvanja.
Strecken, spružiti.
Streckhang, spruženi vìs.
Streckkraft, spružna sila, snaga.
Streckstütz, upor spružimice.
Strick, konop, uže.
Stringiren, stezati (stiskati).
Sturmlauf, juriš, jurišanje.
Sturmlaufbrett, jurišaljka (daska).
Sturmschritt, korak na juriš.
Sturmsprung, skok na juriš.
Stütz, upor.
Stützeln, upiranje.
Stützen sich, upirati se.
Stützfläche, uporna površina.
Stützhüpfen, uporno skakutanje.
Stützkehre, obrat podporom.
Stütz- und Innesitz, uporni i nutarnji sjed.
Stützübungen, uporne vježbe.
Stützwage, uporni raz.
Stützwechsel, miena uporna.

T.

Tanzstellung, plesni stav.
Tau, konop, uže.
Tiefe, dubina, dubljina.
Tiefenstellung, zaredni stav.
Tiefspringen, skakati u niz.
Todtenriesensprung, veleskok prekopitce (vratolomni).
Todtensprung, prekopitni (vratolomni) skok
Traben, kasati.
Tragen, nositi.
Tretbein, stupača (noga).
Tritt, stupaj (korak).
Trittbrett, stupaljka.
Turnanstalt, jačalište, gombalište, tjelovježbaonica.
Turnaparate, jačala, gombala, spreme za tjelovježbu.
Turnen, jačati se, gombati.
Turner, jačalac, gombalac.
Turnplatz, jačalište, gombalište.
Turnschule, jačilnica, gombaonica, učiona za tjelovježbu. (Sliedi.)

Dopisi.

Iz Karlovca. (Udruživanje učitelja iz Karlovca i okolice.) Na poziv karlovačkoga pododbora za učiteljsku skupštinu sabralo se u Karlovcu dne 7. svibnja t. g. 26 učitelja i učiteljica iz obližnjih školskih kotara civilnih i krajiških na bratski dogovor, kako bi se u smislu zaključka II. obće hrv. učit. skupštine ustrojiti moglo učiteljsko družtvo za kotar karlovački, da se i u ovom kraju uzgojni radnici svi složno i svojski late strukovnoga rada oko promicanja duševnoga i materijalnoga boljka škole i svoga naroda.

Prigodom toga sastanka razloži g. Davorin Trstenjak, predsjednik ovomjestnog skupštinskog pododbora, prisutnomu sboru plemenitu svrhu učiteljskoga udruživanja i predloži mu priredjena pravila za ustrojiti imajuće se učit. družtvo pomenutoga kotara uz želju, neka bi se u smislu tih pravila najprije izabrao privremeni upravlj. odbor, koji će rukovoditi družtvene poslove, dokle prihvaćena pravila budu odobrena i potvrdjena nadležnom vis. zem. vladom. Iza toga zače dosadanji tajnik skupštinskoga pododbora, Tomo Jergović, čitati dotične točke tih pravila odnoseće se na izbor privromenoga upravlj. odbora, te zatim bude preduzet pismeni izbor predsjednika, podpredsjednika, tajnika i blagajnika. Većinom glasova izabran je za predsjednika dr. Petar Tomić, profesor na rakovačkoj velikoj realki, za podpredsjednika Davorin Trstenjak, ravnatelj gradske glavne i više djev. učione, za tajnika Tomo Jergović, ravn. učitelj u Rakovcu a za blagajnika Janko Tomić, učitelj na višoj djevojačkoj učioni u Karlovcu.

Izabrani predsjednik družtva, za narodnu učionu zauzeti i velezaslužni dr. Petar Tomić razloživ družtvu svoje predsjedničke dužnosti, izrazi želju, da bi svaki pojedini

Digitized by Google

član svojski uznastojao raditi o napredku družtva, te pribavio što više družtvenih članova. — Dočim se prisutni članovi ovoga sastanka izraziše, da su voljni pristupiti u družtvo, nastavi iza toga tajnik Tomo Jergović čitati točku po točku predloženih pravila, koja uz živahno svestrano pretresivanje prihvaćena su od cieloga sbora s malom preinakom, i predložena su visokoj vladi na potvrdjenje, a vis. c. kr. vrhovno zapovjedničtvo za krajinu umoljeno je, da bi dozvoljelo krajiškim učiteljem u Rakovcu i susjednim im drugovom pridružiti se pomenutomu učit. družtvu, jer inače oni nebi mogli uz najbolju volju pridružiti se bud kojemu družtvu krajiškomu udaljenosti radi, a tada bi ostali odcieplјeni od svakoga pomenutoga družtva; nu ovi krajiški učitelji svakako se tvrdo nadaju, da će im to dozvoliti vis. c. kr. vrhovno zapovjedničtvo, koje je za obću prosvjetu već dosada znatne uložilo glavnice. Podje li za rukom, da se učitelji krajiški iz okolice karlovačke slože s braćom iz civila, eto ti liepe kite učiteljskoga družtva, koje će zajednički moći uspješno raditi u plemenitu svrhu sveobće prosvjete.

Privremeni upravlj. odbor.*

Iz Garčina. (Rieč u horu ob udruživanju učiteljstva.) Dopis iz Otoka, uvršten u 10. broju ovogodišnjeg „Šk. prijatelja", potaknu me, da koju na uhar udruživanju učitelja brodskoga okružja napose, a i drugoga učiteljstva u obće prosborim. Ovo si smatram tim više za dužnost, jer cienjeni dopisnik u istom dopisu tvrdi, da se je za oživotvorenje po napredak toli važna družtva dovoljan broj članova prikupio, ali da je tobože kod onih, koji su pozvani, da članove na sastanak pozovu, neko mrtvilo zavladalo.

Nije mi doduše poznato, koliko se je i kakovih članova u vinkovačkom i županjskom kotaru u svrhu udruživanja prijavilo, nu to mi je dobro poznato, da nas je na poziv vinkovačkoga pododbora od četrdeset u garčinskom kotaru službujućih učitelja i učiteljica pristupilo samo sedam kao redoviti članovi bez ikakvih podpomagajućih itd. članova. Uzrok tomu nedostatnomu pristupu neleži nikako u nehajstvu za udruživanjem od strane ovdašnjega učiteljstva, nego jedino u potežkoći, koja se rek bi nikako odstraniti nedade: u velikoj udaljenosti Vinkovaca od znatnijega diela školskih mjesta garčinskoga kotara, te neznam, da li će i nam u to družtvo najavivšem se moguće biti na sastanke dolaziti. Uzmimo samo jedan dan do Vinkovaca putovati, drugi na sastanku boraviti, pak istom treći kući krenuti, podvoz i druge s tim skopčane troškove iz vlastitoga žepa podmirivati, to su za pučkoga učitelja, dok je ovako lošo materijalno obskrbljen, golemi izdatci, koje znatno ćutiti mora, a osobito ako je još k tomu oženjen te obitelju blagoslovljen.

Zadaća ovim redkom bijaše dakle ta, da se dokaže nemogućnost udruživanja učiteljstva garčinskoga kotara u Vinkovcih; u sliedećih pako redcih nastojati ću iztaknuti, na kakav bi se na in ovomu a i drugomu učiteljstvu najshodniji put do udruživanja prokrčiti mogao.

Garčinski kotar sa malom iznimkom leži bliže Brodu, nego li Vinkovcem; uslied toga volio bi veći dio učitelja putovati na sastanak u Brod, nego li u Vinkovce. Kad se dakle u Brodu slično družtvo zamitati i oživotvarati započme, raditi će tamošnje domoljubno učiteljstvo samo u interesu obćega napredka, ako i nas bliže učitelje u svoje kolo pozove. — Nije dvojiti, da ovo družtvo nebi dosti članova zadobilo: gradjanstvo grada Broda, koje svaki napredni pokret pomno prati, nebi ni ovdje zaostalo: učiteljstvo tamošnje gradjanske i djevojačke pučke učione, zatim veći dio učiteljstva garčinskoga kotara pristupio bi u ovo družtvo, a nije ni malo sumnjati, te bi se znatniji dio učiteljstva oriovačkoga kotara u gradiškom okružju i to počam od Orioveca, Kobaša itd., jednom rieču sve bliže Broda službujuće učiteljstvo ovomu družtvu priklopiti volilo, nego da polazi na sastanak u Novugradišku.

Mnijem, da bi na ovaj način sastavljeno družtvo dosti liepih uvjeta za raširenje i obstanak imalo; a sastaviti bi se na ovaj način tim lakše dalo, jerbo ova udruživanja tako rekuć nikakovih medja nepoznaju: svaki se može tamo udružiti, gdje vidi da mu je bliže na sastanak dolaziti.

Braćo i sudrugovi! ja svoju ob udruživanju rekoh, nu svidi li se komu zamišljena ideja u praksi neizvediva, prosto mu budi to ali samo bez svake strasti dokazati. Moja je samo želja, da se što prije u Brodu učiteljsko družtvo za grad Brod i okolicu mu zasnuje i oživotvori; a u to ime Bog pomozi!

Jakov Kalajdžić, učitelj.

Raznice.

— Gimnastika na zagr. učiteljištu. Pošto je novim školskim zakonom uvedena i gimnastika u pučke škole kao redoviti predmet, odredila je vis. kr. zem. vlada, da se pripravnici II. tečaja već ove godine imaju u tom predmetu uvježbati u toliko, da će moći do

---

* Ovaj je dopis zakasnio radi nekih zapreka.

Digitized by Google

godine kao učitelji i u tom djecu vježbati. — Premda je ta naredba vis. vlade došla nešto prekasno, nu ipak se nadamo, da će pripravnici uz vrstna učitelja tjelovježbe, g. Singera, te uz podvostručenu marljivost kroz dva mjeseca dotle dotjerati, da će se moći iz toga predmeta na koncu godine izpitu podvrći. To bi dakle bio prvi korak, kojim se koraknulo iz staroga u novi sistem, pa se nadamo, da se neće samo kod toga ostati, nego da ćemo doskora čuti i o drugih naredbah, kojimi će se krčiti put novomu zakonu, novomu životu pučke škole.

— Učit. družtvo podžupanije jastrebarske osnovalo se 3. o. m. Privremenomu odboru predsjednikom je L. Vranko, učitelj jastrebarski, a odbornici Lj. Klopović, učit. cvetkovački, J. Družak i Stj. Valenteković, bilježnici cvetkovački i jastrebarski. Pridružilo se družtvu i više občinskih bilježnika, pa i dr. Milan Bišćan, kot. lječnik, koj je ujedno obrekao, da će učiteljstvo podžupanije jastrebarske bezplatno liečiti.

— Ravnopravnost u Cislajtaniji. „Slov. Narod“ donio je tužaljku, kako revnim slovenskim učiteljem, koji rade oko udruživanja učitelja na slov. Štajeru, predbacuju oblasti, da sazivlju učit. skupštine samo zato. da mogu izvadjati polit. demonstracije, pa ih stavište za to pod policajni nadzor. Medju inimi navodj i ovaj zanimivi slučaj: Na 17. p. mj. sazvao je predsjednik učiteljskoga družtva za slov. Štajer upravlj. odbor na sastanak u Celje, a ujedno pozva i nekoliko članova toga družtva iz okolice celjske koji nisu upravo odbornici, da prisustvuju sastanku dakako samo savjetujućim glasom. I sbilja sabraše se u skromnoj sobici jedne gostione, da viećaju o družtvenih svojih poslovih. Ali dà, jedva vieća započela, eto ti stupi u sobu policista i zove predsjednika, da ide pred gradonačelnika na račun. Pa radi česa? Radi toga, što je sazvao sjednicu, a nije to mjestnoj oblasti prijavio, a zatim što ju je sazvao u Celju, gdje nije sielo družtvu. Predsjednik dokaza strogomu g. gradonačelniku , da je sazvao samo odborsku sjednicu. a ove da se mogu po zakonu držati u raznih mjestih, a toga radi da netreba nikakove posebne prijave. Kada na tu nije znao strogi gospodin odgovoriti, a on će drugu zapjevati: Ako je to odborska sjednica, neimaju u njoj mjesta oni članovi, koji nisu odbornici, za to s njimi napolje. I sbilja — članovi, koji nisu odbornici, moradoše iz sobe i ostaviti svoje drugove, premda su došli iz dosta daleka samo u toj namjeri, da viećaju o boljku škole, svoga stališa i družtva. — To se dogadja učiteljem slovenskim, koji su k tomu prijatelji novim škol. zakonom. — Da li se takova što dogodilo njemačkim učiteljem, nijesmo dosele još čitali! —

— O crnogorskom školstvu. Glasoviti njemački turista Gustav Rasch opisuje upravo sada u listu „Ueber Land und Meer“ svoj drugi put po Crnojgori; pa izmedju ostalih veoma zanimivih crtica piše tu i o crnogorskom školstvu. Počem znamo, da svakoga izmedju nas zanima čuti, što se u toj našoj junačkoj zemlji na prosvjetnom polju radi, a neposrednih dopisnika tamo nemamo, pa se o tom i u ostalih naših listovih malo kada što čita; to evo s veseljem priobćujemo, što otaj stranac po širokom svietu glede toga razglašuje. U 26. br. toga lista piše on: „Tik sgrade glavnog poštarskog ureda na drugom velikom trgu priestolnice nalazaše se ugledna velika sgrada, koja mi je još nepoznata bila. Sastojala se je od prizemlja i od jednog kata, imadjaše petnajest prozora u pročelju, a s krilima svojima zauzimaše više dvorišta i vrtova. U dvoranah i sobah te nove kuće nalazila se je već preko godinu dana gospodjica Nadežda Pačevićeva sa višjim djevojačkim učevnim zavodom, koji je prije bio u prostorijah stare kneževske palače. Crnogorska višja djevojačka škola mogla bi se sa svojim uredjenjem i svojom naukovnom osnovom dovoljno mjeriti sa svakim sličnim obrazovalištem u drugih evropskih glavnih gradovih. Našao sam u zavodu dvadeset i osam djevojčica od osam do šestnajest godina sa dvie učiteljice osim ravnateljice, naime gospodjice Španićeve i Stanojevićeve iz Biograda, koje sve u zavodu stanuju i svu obskrbu tu uživaju. U tom zavodu uči se poviest, zemljopis, srbski, francezki i ruski jezik, računstvo, vjeronauk, pjevanje, svilarstvo, ženski ručni posao i kućanstvo. Uzdržavanje toga višega ženskoga obrazovališta stoji na godinu 5500 rubalja; a pod predavanjem sjede na istih klupah uz kneginjice Zorku i Milicu takodjer i kćeri siromašnih zanatnika.

Učiteljsko sjemenište bilo je skupa sa učitelji i pitomci iz prostorija stare kneževske palače premješteno u samostan, nekdašnje sjedište vladika do Petra II., „državnika, junaka i pjesnika“; a normalna škola glavnoga grada nalazaše se u prizemlju palače. Druga jedna djevojačka škola bila je na boulevardu. Ovo tri godine, što me nije bilo u Crnojgori, knez Nikica osnovao je dvadeset i sedam novih škola. Crnagora ima sada osim učiteljišta i višje djevojačke škole još i šestdeset i sedam škola, normalka, seoskih i djevojačkih škola. Svuda je obuka sasvim bezplatna i obvezna. Knjige i učila sve se djeci bezplatno daje, a plaće su učitelja i učiteljka uz slobodan stan i ogriev posve dostatne. — Pitomci učiteljske akademije (Lehrerakademie veli Rasch), iz koje izlaze i učitelji i činovnici, dobivaju takodjer sve badava od države: obuku, knjige, učila, podpunu obskrbu, odielo i oružje. Svaki, koji se u normalnoj školi odlikuje darom i znanjem, ima pravo, da u akademiju primljen bude. Moj prijatelj Stanko Radonić, crnogorski senator, pukovnik u vojski, prije poručnik knežev, sad je ministar prosvjete. On je zajedno sa knezom i znanstveno i vojnički naobražen u Parizu.“

Digitized by Google

— Bečko ministarstvo prosvjete bilo je razpisalo dvie počastne nagrade i to jednu za najbolju „Gojitbu i učbu“ a drugu za najbolji „Rukovodnik u jezikoslovnu obuku“, pa je namjeravalo nagradjene knjige uvesti kao učevne u austrijska učiteljišta. Moglo se je natjecati i sa hrvatsko-srbskim rukovodnikom. U svem bila su samo tri natječajna spisa, i to dva za gojitbu a jedan za slovničku obuku; nu sva tri su proglašena nedovoljnim

— U Cislajtaniji izlazilo je g. 1873. u svem 866 periodičkih tiskopisa, naime 413 strukovnih listova, 268 političkih, 143 beletristička i 43 oglasnika. Medju strukovnimi listovi ima ih 23 pedagogijska. Najmanje je bila dnevna književnost zastupana u Bukovini, tamo je izilazio samo jedan časopis. — Po gradovih izilazilo ih je u Beču 355, u Pragu 100, u Trstu 48, u Lavovu 34, u Brnu 33, u Gracu 23, u Krakovu 14, u Ljubljani 13, u Linceu i Cielovcu po 11, u Gorici 10. Po jeziku bilo ih je njemačkih 590, slavenskih 184, talijanskih 61, franceskih 5, engleskih 2, grčkih 2, magjarskih 1 a židovskih 9. Godine 1873. iza zloglasnog kraha propalo je od tih listova njih 205.

— U Mannheimu stvorili su tamošnji učitelji posebnu učiteljsku štedionicu. Svaki učitelj plaća u tu štedionicu mjesečno po 2 marke (1 for.), a za to se kupuju sigurni i uharni vriednostni papiri, srećke itd.; a svaki član može i dvojstruko itd. toliko ulagati. Već sada na tisuće brojeća glavnica podieliti će se iza 10 godina medju članove skupa sa kamatami i sgoditci. — Nebi doista škodilo, da se i naši učitelji udružuju u ovakove štedionice.

— U istom gradu osnovali su učitelji početkom ove godine „Mirovinsku podpornu zadrugu“, u koju svaki godišnjih 24 marke plaća. Zadaća je zadruge: povišavati nedovoljne državne mirovine, podupirati prije reda iznemožene, težko oboljele ili drugčije kako onesrećene učitelje i njihove obitelji. Poduzeće je liepa odziva steklo i u ostalom občinstvu, a grad je za ovu godinu podpomogao družtvo sa 1000 maraka. — I kod nas u Zagrebu podticalo se je, da učitelji stvore zadrugu za medjusobnu podporu, što bi veoma potrebno bilo kod velike skupoće, što u Zagrebu vlada, a kod malo nade, da će se učiteljske plaće igda razmjerno prema tamo izravnati. Tu bi se pomoći dalo samo onim zlatnim radom, što ga izražava krasna narodna poslovica: pomozi si sam, pomoć ću ti i ja; ali kod nas žalibože vriedi više ona turska: Neujedini Bože kaurina!

— U Štuttgartu izrekla je virtemberžka njemačka stranka u velikoj skupštini sliedeću rezoluciju: Uporaba članova svećeničkoga reda za obukovne svrhe ima se zabaciti i gdje još obstoji, posve odstraniti, jer je neprobitačno, da se obuka i njezin nadzor povjerava osobam, koje su obvezane na bezuvjetnu poslušnost ne prema državi, nego prama svojim starešinam, te svoje naputke dobivaju izvana, kamo nadzor državni nedosiže.“

— U Londonu raste pučanstvo godimice za 40,000 stanovnika a djece za školu od prilike za 7000. Po tom se opaža kod jedne sgode predsjednik londonskog statističkog odbora, mora u Londonu svaki mjesec sazidati jedna nova škola za 600 djece.

Razpis nagrada za književni rad.

Hrvatski ped. književni sbor razpisuje ovim nagrade za niže naznačena zemljopisna štiva za čitanku IV. razreda gl. učiona po arku razmjerno od 15 do 20 for. a. vr.

„1. Hrvati i ujihove zemlje. 2. Političko razdieljenje. 3. Jadransko morje. 4. Otočje jadranskoga morja. 5. Primorje. (Bakarska Draga.) 6. Plitvička jezera. 7. Naše ljekovite vode. 8. Zagorje. 9. Požežko polje. 10. Narodno gospodarstvo. 11. Obrt. 12. Trgovina i obćila. 13. Javna obuka. 14. Austro-Ugarska monarkija. 15. Ugarska. 16. Sloveni austrijski. 17. Sloveni na jugu. 18. Pregled Evrope. 19. Stanovničtvo Evrope. 20. Površje zemlje. 21. Nutarnjost zemlje. 22. Zrak. 23. Sunce. 24. Godišnje dobe. 25. Dan i noć. 26. Zviezde.“

Štiva imaju biti na pô arka napisana poput molbenica i svako napose, da se uzmognu po volji poredati. Svi kolici učitelji a i neučitelji, koji su voljni bud jedno oli možda sva štiva izraditi, umoljavaju se, da svoj rad uzrače poslati ovomu sboru najkasnije do srpnja t. g.

Za odbor hrv. ped. knjiž. sbora:

Sk. Fabković, predsjednik.

Juraj Kuten, tajnik.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 18. U Zagrebu, 20. lipnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora".

„Napredak" izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane oržave 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka," novci pako: Upravi „Napredka" (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naš novi zakon za pučke škole.

Piše Stjepan Basariček.

X.

Zakonom je ustanovljeno temeljno načelo školske obuke, — zakonom su opredieljeni i učevni predmeti; — nu tim još nije sve svršeno. Sada treba odabrati materiju obuke, te ju svrhi shodno podieliti i razrediti, treba sastaviti tako zvane naukovne osnove.

Važnost i znamenitost naukovnih osnova bilo bi suvišno dokazivati. Samo pomoćju valjanih osnova dade se uzdržati suglasnost i surazmjernost medju pojedinimi predmeti, — samo tim može se cjelokupna obuka prirodno i postepeno razvijati. Nu kolikogod mogu naukovne osnove školskomu napredku koristiti, — toliko mu mogu i škoditi, ako su neshodne i nepraktične, navlastito pako ako se protežu i na najsitnije potankosti. U obće je u interesu škole nuždno, da se učitelju u vršenju njegove lih pedagogijske zadaće što više slobode dade, jer pepedagogija je u nekom smislu slobodna umjetnost, koja samo u slobodi napreduje a pod pedantičkim nasiljem propada i gine. — Sloboda učitelja ima sastojati poglavito u izboru metode. Tko ga u tom zapriečuje, taj oduzimlje njegovu djelovanju duh i život. Jer metoda je sama po sebi prazna i mrtva forma, koju jedino učiteljeva osobnost i to slobodnom uporabom oživiti može. Povrh toga neima absolutno najbolje metode, već uz razne okolnosti i razne osobnosti može u jednoj školi ova a u drugoj ona metoda boljom biti. — Učitelj si mora dakle sam metodu stvoriti, i u koliko je ista proizvod njegove vlastite osobnosti, — u toliko je bolja i uspješnija.

Kako već prije spomenusmo, mi neporičemo potrebu i važnost naukovnih osnova; — jer smo uvjereni, da ima mnogo toga, što je svim školam jedne kategorije bitno i zajednički, — nu mi smo proti potankim propisom, kao proti svakomu birokratičnomu uniformisanju, kojim se napredak škole osujećuje a nepospješuje, kojim se učiteljstvo i oblasti stežu u slobodnijem i samosvojnijem

Digitized by Google

kretanju i djelovanju, i odkud napokon mora nastati pusto mekanično i mrtvo obavljanje propisanih dužnosti bez svakoga oduševljenja i zanosa. — Ima ureda i stališa, gdje su detailirani propisi strogo nuždni i potrebni, n. p. kod pošta i željeznica, nu kod škola su suvišni i pogibeljni; -- jer učitelj neima posla s mrtvim gradivom, već sa živim stvorom, koga nemože uzgajati po nikakovih šablonah, — nego ga mora individuelno proučavati, — mora njegove duševne i tjelesne sposobnosti i nagnuća poznavati i prema tomu svoj postupak udesiti. — Učitelj se u tom pogledu može prispodobiti kiparu. — I kao što se nemože kipar, bio inače bog zna kako vješt i sposoban u svojoj vajarskoj umjeći, nikada popeti do savršenstva u svojoj struci, ako nepozna narav i osebitosti gradiva, koje mu je obraditi i oživiti, tako nomože ni učitelj nepoznavajuć vlastitosti i sposobnosti svoje mladeži nikada uspjeti u svom djelovanju, makar inače najsavjestnije i najtočnije vršio propisane naredbe i osnove.

Pa i nemoguće je napisati potanke osnove za pučke škole, osobito onakove, kakove novi naš zakon zahtieva, gdje će se i po selih uvesti četiri razreda. Lako je opredieliti učevno gradivo za sriednje škole, gdje obično djeluje više učitelja u jednom razredu, i gdje svaki ima svoj posebni predmet; nu kako se to može učiniti za onakovu školu u kojoj su u jednoj sobi i pod jednim učiteljem svikoliki razredi. Učitelj takove škole ima doista najtegotniju i najmučniju zadaću; on mora isti dan i isti sat podučavati u najrazličitijih predmetih i uz najnepovoljnije okolnosti. Može li se dakle njemu propisati ono isto, što i učiteljem gradskih škola, na kojih djeluje četiri i više sila? Nije li dakle shodnije, ako se obćenitimi crtami označi jedino svrha, koja se tečajem cieloga školskoga vremena iz pojedinih predmeta postići ima, a sve drugo da se propusti razboritosti i uvidjavnosti učitelja? —

Netreba se bojati, da bi takova sloboda mogla postati štetnom po narodnu našu nastavu. Poznavajuć napredni duh našega učiteljstva, mi smo podpuno uvjereni, da će se tim pobuditi obće revnovanje i natjecanje, jer će svaki težiti, da u svom djelokrugu privede ono u život, što drži da je najbolje i najspasonosnije, a to će ujedno biti i najsigurnije mjerilo, kojim će se moći mjeriti prava vriednost pojedinih škola i učitelja.

U organizovanju školstva mora se težiti za skladnošću, nu ne za ograničenom jednoličnošću. I najpodpunije osnove ostaju uzaludne, ako neima duha i života. Glede osnova valja ono, što i glede zakona. Sve odvisi od načina provedbe i uporabe, a ta odvisi od osoba. Propiše li se učiteljem postupak za svaki i najsitniji slučaj, tad su lutke i proste makine. Propusti li jim se naprotiv, da sami rade i temeljna načela znanosti pojedinim slučajevom prilagodjuju, tad se postupa s njimi, kao s razboritimi i izkusnimi ljudmi. Takov položaj i takovo povjerenje oživljava i uzdiže savjestna čovjeka. On može tada takodjer pogriešiti, može mnogu zloporabu učiniti, ali to neškodi nikada toliko, koliko mekanizam i mrtvilo osobito u stvarih uzgojnih i školskih.

Naravski da se za takovu organizaciju škola iziskuju posve valjano spremljeni i osposobljeni učitelji, koji su ne samo revni, već i pozvani, da taj zada-

Digitized by Google

tak valjano vrše, koji su dodro upućeni u temeljnih načelih uzgoja i obuke. Nadajmo se, da će nam nove preparandije takove učitelje podati, i da tad nećemo trebati specielnih naputaka i propisa. To žele svi bolji učitelji i napredniji poglavari Jedino plaćeni najamnici mogu težiti za uniformom i birokratizmom.

Špilja „Samograda" kod Perušića.

Tko da se nescieni sretnim, popev se na vrh gore zagrebačke, te odavle zatočiv okom u Zagorje ili plodnu i ravnu Posavinu. Ondje se redaju izmjenice brdašca, bubanjci i humovi obrasli vinskom lozom ili bujnom šumom; uzdižu se sela i selca, vijugaju biele ceste poput gujâ ili premrežuju zlatne njive i plodonosna polja, brzi potoci i potočići; ovdje ti se pako pruža ravnina poput zelena saga, kojom se provlači i svija srebropjena i brza Sava, s juga obrubljuju ju naše bosanske i turske, gore, a sa zapada povisoka Plješivica.

Kud god nogom stupiš, kud god okom baciš, skoro svigdje ti se ovdje kod nas prikazuju plodonosne njive krasnih okolicâ i priedjelâ. Posve nam se druga slika prikazuje, ako se uputimo gornjom Krajinom.

Akoprem je žalostno gledati onu množinu kamenja, gole litice i kukavni narod, kako trudeć i mučeć hoće da naravi prkosi; to je ipak nazanimivlje putovati istom.

A što ju čini toli zanimivom?

Ona množina krasnih slapova, riekâ, potokâ i potočićâ, koji se valovitom kotlinom ogulinsko-plašćanskom, gackim i ličkim poljem vijugaju ili padaju s vrletnih visina velebitskih.

A nije li divno gledati 13 jezerâ s nebrojenom množinom srebropjenih razprašujućih se biserastih slapovâ, slapove Plitvice i Slunjčice, koji se u Koranu ruše; pravjeke šume i ubave doline preplećuće se medju brdinami, strašne ponore, kotline i gudure.

Nezanima li te uzpeti se na stare gradine i gradove, te zaroniti mišlju u slavnu i moguću prošlost gornje Krajine, ili negodi ti uhu slušati razne ratne prigode, junačtva i odvažnosti, koje ti krajišnik čistom štokavštinom pripovieda?

Osim spomenutoga ima gornja Krajina još sijaset krasotâ a osobito naravskih tvorinâ. Medju takove, spada i špilja Samograda kod Perušića u otočkom okružju. Špilja ima u našoj domovini mnogo kao n. pr. kod Sv. Šimuna nedaleko Zagreba, u Vrabču, u kojoj je i krasne sige, kod Barilovića ima 5 omanjih i jedna velika „Vražić" zvana, isto je tako velika i krasna špilja kod Brloga na Kupi, u Ozlju, brdu Siničiću, nedaleko Letinca kod Brinjâ itd.; nu sve te špilje nadkriljuje krasotom, obiljem sige, veličinom i prostranošću Samograda.

Prije nego li predjem na opis same špilje, budi mi dopušćeno koju prosboriti o Perušiću.

Mjesto Perušić leži na dalmatinskoj poštarskoj cesti, koja iz Žutih Lokvâ na Otočac, Gospić, Gračac i Malom Popinom u Zrmanju vodi.

*

Digitized by Google

U Perušiću ima prilični broj liepih i urednih kuća, a crkva, učiona i župni dvor s nekoliko kućaricâ bjeli se na brdašcu četvrt sata od ceste udaljenom. Crkva perušićka velika je i liepa, ima 9 žrtvenika, a prvi s desna od glavnoga posvečen je Bl. djev. Mariji, koju resi pet nizovâ srebrna i zlatna novca od raznih vladarâ i vremena. Za gledaoca je to mala numismatička sbirka, i vrlo zanimiva. Mogu reći, da perušićkoj crkvi neima tako naskoro premca.

Nedaleko od crkve leži razvalina gradine, od koje je najbolje sačuvana kula. do 5° visoka. Godine 1553 obsjeo je Perušić Malkoh paša bosanski, a godine 1555 utvrdio pomenutu kulu. Bilo je g. 1569., kad ovdje Senjani Turke strašno potukoše, a kasnije porazi ih Gašpar Trsački. Godine 1685. a 22. srpnja osvojiše gjenerali Herberstein i Lesle Perušić, a Turci pobjegoše u Bilaj. Ostalo je ipak mnogo Turakâ, koji se kašnje pokrstiše. To potvrdjuju turska imena, mnogih još sada živućih porodica. Perušička gradina bijaše ogromna, a po ostancih rimske ceste dalo bi se naslućivati, da je tuj bila i rimska kolonija.

Evo još jedne i to vrlo zanimive. Kraj crkve je mjestance, odkuda kad vikneš, šestostruku čuješ jeku. Vikneš li: „Marko! što si radio jučer“ i rieči brzo izgovoriš, šest puti odjekne cieli stavak. Pak nije li i to zanimivo, a prvo mjesto, po tom meni znano.

A sad pristupimo k špilji.

Špilja „Samograda“ udaljena je od župnoga dvora pol ure, a leži u utrobi gore Grabovače.

Prije nego li podješ k špilji, valja ti se obskrbiti valjanim provodićem, kojemu su svi odjeli špilje dobro poznati i priskrbiti si posviet, baklje, a još bolje nekoliko natesanih luči, te od njih načiniti dvie tri rukoveti. Luči gore bolje, a nedime tako.

Do samograde vodi put mimo brdašca, na kojem leže spomenute podrtine, velikom poljanom, a zatim se zakreće kraj nekoliko kućaricâ uzbrdice. Put je vrlo zločest; jer pun oddrobljena i šiljasta kamenja, nedopušća ti koracati liepim korakom; nu krajišniku, koj me je vodio, nije to smetalo, u opancih bo lako stupa. Za pol ure, eno nas kod Grabovače.

Sad ti se otvora velika kotlina do 12°široka, a 6—7 duboka, koju obrubljuju osovne stiene obrasle grmljem i drugimi liepimi biljkami vapnaricami. U kotlinu vode priprosto sklesane stube, kojimi ti je ići vrlo oprezno, da se neomakneš.

Otvor špilje leži sa zapadne strane, i čim mu se približismo, prhnu nad nami nekoliko golubâ dupljaša (Columba oenas), koji se tuj po pukotinah i gniezde.

Otvor je špilje do 3° širok a do 4° visok. Ovuda se ulazi u taj divni tvor naravi. Tuda struji hladan zrak i akoprem nije temperatura toli nizka, ipak je dobro, da se čim ogrneš. Baciš li okom na svod ulaza, vidiš krasnih stalaktitâ, najraznoličnijih likova, koje mjestimice obrubljuje rumenilo, a spuštaju se u prilici plašta.

Dno je ulaza koso te puno ovelikoga kamenje, ponajveć kalciniranoga. Isto i mokrota tla otegoćuju ponekle ulaz posjetniku. Prošav ulazom, nadješ se u

Digitized by Google

prvoj dvorani, koju riese prekrasni stalaktiti i stalagmiti u različitih slikah i prilikah. Vidiš ih u prilici granâ i grančicâ, malenih dubićâ, mjestimice se poredaše poput brdinâ, medju kojimi ima dolina i ravnicâ i po koje jezerce. Dakako sve je to u malom.

Dvorana ova bit će visoka do 10 hvati, a 4—5 hv. široka. Pošto si se razgledao prvom dvoranom, moraš se uzpeti strmom sigastom pregradom i eto te u drugoj.

I ovdje ima krasnih prilikâ, a ja ću opisati s nekoliko rieči najljepšu i najzanimiviju. Svoda i stiene prihvatio se je do tri stope dugačak kusat čunj, poduprt vrhom na podnicu drugoga čunja, ovaj stoji na trulu (Kuppel), a ona na povećem čunju, koj se oslanja podnicom na tri omanja čunja, ova tri opet na tri, dok se nesvršuju šiljastimi kukovi, koji se dna špilje prihvatiše. S druge ti se opet strane prikazuje siga u prilici orguljâ. Sve stvari potanko opisati upravo mi je nemoguće, jer mi je težko reći koja je ljepša, jasnija i zanimivija.

Drugu dvoranu, koja je mnogo veća od prve, pregradjuje strma sigasta stiena, kojom je upravo nemoguće proći; ali da ti ni dalnja divota naravi neostade, sakrivena, reć bi da se je sama narav zato pobrinula, te ostavila s desna iste strmine upravo toliki otvor, da se krozanj možeš provući.

Sad ti se, ljubezni čitatelju! veličanstveno prikazuje treća i najzanimivija dvorana. Tuj se moraš diviti. Kakav li je to čarobni sviet pod zemljom, koja čudesa! Pred tobom ti leže tri velika i tri manja korita, napunjena bistrom vodom poput ribja oka, a studenom kao led. Kako je divno obrubila siga batricami jedno korito od drugoga. Pogledaš li dno špilje, čini ti se da je obloženo mozaikom, toli krasno se siga tuj naslagala i u najumjetnijih prilikah se poredala. Likovi su zviezdasti, okrugli, trakasti, vlasuljasti, bubrežasti i bog si ga nek znade kakovi sve u istoj dvorani. Voda ističe iz korita, zakreće desno medju sigastimi stienami, te ju možeš slieditи okom na dva tri hvata. Popoišav malo, dodješ do najveličanstvenijega proizvoda u ovoj špilji. To su ti dva sigasta stupa, od kojih je jedan do tri hvata visok, a hvat ima u promjeru; drugi s lieva do, $1\,^1/_4{}^0$ visok, a do 3 stope u promjeru. Ove krasne stupove zovu krajišnici oltarom, te me na iste već kod ulaza upozoriše.

Koliko li je milijuna kapî trebalo, dok se onolika množine sige ili kapavca sabralo. Poznato nam je, da siga u 70 godinâ samo za $^1/_{36}''$ udeblja, koliko je stotina, dá hiljada ih dakle proteklo, dok se onaj stup tako odebljao. Na jednom i drugom stupu naći ćeš napisana ili uklesana imena onih posjetnika, koji su do tud doprli.

Stupovi nisu gladki, već naborasti a ima na njih i liepih prilikâ. Od ovdje vodi strma stiena, kojom moraš četvorice, te dodješ u četvrtu omanju dvoranu. Kod iste je škulja, kojom po pripovjedanju mojega provodića nije dalje moguće; nu dr. Pilar, naš domaći geolog i mineralog, koj je kratko iza mene Samogradu posjetio, zasvjedočava, da se onda ulazi još i u petu veliku dvoranu, u kojoj se i oveće jezero nalazi.

Ovdje je kraj tomu divnomu i veličanstvenomu tvoru naravi.

Digitized by Google

U špilji nečuješ ino, već kapanje hladnih kapi s povisokih stiena, što joj podaje tajinstveni i čarobni značaj.

O! da ljesne u špilju sunčana zraka, sva bi ti se prikazala u sjaju blistajućih se stienâ poput biserja i alem-kamena.

Ako si kada u zimi gledao krasno titranje sniega, kad ga sunce obasjava, tad si kadar stvoriti si sliku titrajućih sigastih stienâ, kad ih svjetlom razsvietiš.

Kad si u špilji, pričinja ti se, da si u umjetničkoj tvornici, kod umjetnika, koj umjetnine sgotavlja, krasi, usavršuje ili tvori. Jest to divni umjetnik, za kojega nebismo mislili, da je kadar što takova tvoriti, i da nevidimo kako to biva, nebismo si bili kadri protumačiti postanak sige, već bi to držali za neko čudo.

Taj umjetnik, koj to tvori jest — voda.

Krasota Samograde duboko mi se u pamet uvriežila, te je neizbrisiva.

Samograda je dugačka do 3000 korakâ, a i krasna je, koliko se iz mojega slabašnoga opisa uviditi moglo a da su mi pri ruci bila veća sredstva, uvjeren sam, opis bio bi podpuniji i zanimiviji. Trebalo bi više ljudi, više razsvjete i drugih pomagala. Stara je ova: „tko hoće, nemože; a tko može, neće ili neumije.“ Pošto je Samograda tako dugačka, to ti treba da ju samo površno pregledaš, najmanje dva sata. Da moraš i dulje u njoj boraviti, nebi ti bilo dosadno, jer se duh dovoljno zabavlja gledajuć one razne slike i prilike.

Ali što je najveća grieška? Samograda slabo se posjećuje, malo se za tu krasotu mari, te je i malo tko ovdje kod nas, koj i zanju znade. Tečajem godine uputi se jedva po koje družtvance uz svirku i pjevanje iz susjednoga Gospića, da se divi toj krasoti, tomu veličanstvenomu tvoru naravi.

Istina Postojne nisam vidio, jer mi je bliža košulja nego haljina; al u koliko mi je poznata iz opisa to hrvatskih to njemačkih, smjelo mogu uztvrditi, da baš naša Samograda nije patuljak pram njoj, jer joj je u mnogom spodobna, a ravna u čistoći zraka.

Još nam bi manje zaostajala, kad bi se neke zapreke odstranile, mislim naime: onu množinu kamenja kod ulaza i pomenute strme prelaze. Naša si bi visoka generalkomanda liepu stekla spomen, kad bi istu špilju rešetkami zatvoriti dala; jer čovjeka srdce boli, kad ugleda onu množinu sige, koja slomljena pred ulazom i po dvoranah leži. Barbarske ruke, ponajveć čobanske, koji za nevremena u špilji zaklonište traže, onako ju grozno oštećuju. Jesmo li mi zavriedili, da nas je blaga majka priroda tim tvorom obdarila, kad ga neznamo, kako bi valjalo cieniti. Tudje kuj u zviezde, a na svoje zaboravljaj!

Nebi li se u našem bielom Zagrebu sabralo družtvance, te k Samogradi krenulo, uvjeren sam, da se nebi kajalo; jer što takova gledao bi čovjek gladan i žedan.

Obašav sve, vratismo se istim putem natrag. Kad izadješ, te ugledaš jarko sunce, osjetiš ugodnu toplinu i bujnu zelen pred špiljom, pričinja ti se kao da si se preporodio ili nakon dugotrajne nevidjelice sastao se s vjernim prijateljem.

Digitized by Google

Špiljo krasna, špiljo divna! podala si mi naslade i duševne zabavice, upoznala me tvojimi krasnimi tvorinami, očarala tvojom tajinstvenom tišinom i i miljem, zato ti kličem iz dna duše svoje: „Pozdrav tebi!“

Kad smo došli do župnoga dvora, upravo se svršila služba božja, a narod nagrnuo iz crkve. Mužkarci u jednu hrpu, te razgovaraj ob ovom i onom, a žene i djevojke u drugu hrpu, a poslie se uhvatile u kolo, te poskakuj, pjevaj i zabavi neima kraja.

Koje li slasti, kada gledaš junački nam narod, kojega taru velike brige i nevolje, a on je ipak vedra čela, vesela i zadovoljna srdca.

Kad sam se s putovanja u Zagreb povratio, dočujem, da je presv. g. I. Kukuljeviću sretno za rukom pošlo naći u Samogradi i starinskoga posudja. Vidio sam kod istoga gospodina dva odlomka s uresom i tri bez uresa, koji su po zakutcih u trećoj dvorani nadjeni. Tim se nepobitno dokazuje, da su nekoč u Samogradi ljudi stanovali, a da je ista špilja bila pribježištem narodu našemu za turskih ratovâ i navalâ, o tom neima dvojbe. Prije nekoliko godinâ, našlo se tuj množina kosti i jedna greda.

Da se bolje izpituje, našlo bi se možda i fosilnih životinjskih kosti, te bi naša Samograda zanimivom osebito za anthropologa postati mogla.

Kod presv. g. Kukuljevića vidio sam iz iste špilje i liep ogled graškovca (Erbsenstein), koj postaje evo ovako: Kapajuća voda izrije jamicu, u kojoj ima i odrobljena pieska, te svremenom se za pješčano zrno sve malo po malo naslaže siga, dok se zrno ugraši, a poslie toga se više njih spoji. I ovomu se moraš diviti.

Vrlo mi se čudnovato čini, da nisam u špilji nikakovih životinja našao, jer ih inače ima, te su obično sliepe.

U ozaljskoj špilji našao sam (1871). krasnih i riedkih sliepih kukacâ, — bečki entomologi plaćaju komad po 3—4 fr. — i jednu vrst sliepe, a posve biele stonoge (Scolopendra). Živi tuj i krasna i sitna vrst pužića Zospeum alpestre.

U brložkoj špilji našao sam i to posve u tami množinu šišmiša ili netopirâ. To bijaše stup od samih netopirâ od svoda do tla poput roja, bilo ih je na stotine.

Po vrsti je to podkovnjak (Rhinolophus ferrum aequinum). U Postojni živi močarila ili čovječja ribica (Proteus anquineus) te se ih najviše polovilo u Crnoj jami, Konopljah, Strugi i Viru.

Ustupimo i tomu čudnovatomu dvoživcu nekoliko redaka; jer nas zanima. Čovječja ribica ima četiri malene i slabe kršljave nožice, te na prednjih tri, a na stražnjih dva prstića; putene je masti, stopu dugačka, a palac debela.

Ovom čudnovatom životinjom upoznao nas je prvi Lauranti god. 1768.

Spočetka nam bijaše poznata samo iz Postojne; nu sada je nadjena i drugdje.

Živi ona i u posestrimi Dalmaciji, te je nadjena u potoku Goručici, koj podno brda „Pavica klanac“ kod Sinja izvire. Iha ih, koji to nehtjedoše vjerovati; nu stvar je ipak nedvojbena, jer skoro svake godine, kad potok nabuji, nadju se po jedan, dva komada, koje vrielo izbaci. Da izpod ove gore mora biti

Digitized by Google

podzemno jezero, o tom neima sumnje, jer inače ove životinjice nebi mogle živjeti[1]). U našem muzeju čuvaju se četiri komada iz istoga mjesta, pod imenom Hypochton Carrarae, tako ju nazva Fitzinger, na čast našemu prerano preminulomu starinaru, držeć, da je ta vrst različita od Kranjske.

Dugo se nije znalo, jeli močvarila dorasla životinja ili larva koje druge; nu dan danas znamo, da je dorasla, pošto znademo po razudbaru Wagneru, da se razplodjuje jaji[2]) Močarila se hrani kukci i crvići.

Spomena je vriedna i ribica platnica, koja u Postojni živi a propustiti nesmijem, da nebi tom prilikom spomenuo i druge ribe, koje po takovih špilja živu.

Najzanimivije su sliepe ribe, od kojih poznajemo do sada četiri vrsti iz mamutove špilje kod Kentuky-a a te su: Amblyopsis spelaeus, Typhlichtis subterraneus, Chologaster cornutus i Agassizii. Prve su dvie posve sliepe, a drugdvie čestimice.

Ribice su te dugačke 4—5" Glava im je pokrivena čvrstom korom, pod kojom leže zakršljavljele oči.

Akoprem im manjka vid, to ih je narav ipak obskrbila, glava im je naime puna ticalâ, a u svako ulazi iz moždjaná živac, te tako već na daleko osjećaju, te si hranu lako pribavljaju. Toliko budi o tom rečeno, a spomenuo sam to mimogred, pošto već govorim o špiljah. Dragutin Hirc.

Učitelju je izkorenjivati zle navike i običaje.

Nikoga ti žaljbože sviet tako lako i nepromišljeno neodsudi, kao učitelja. Mnogo ima toga, što se drugim kao ljudem lako oprašta, nu učiteljem se upisuje u velik grieh. Pa često sbiva se to i od strane predpostavljenih oblasti, koje možda ni nemisle, da time škode autoritetu učiteljevu, bez koga mu râd bezuspješan.

Za to nam pruža eklatantan primjer članak u 21. broju Fr. päd. Blätter. U gornjoj Austriji nalože dva mlada učitelja djevojčicam, da rubce s glave u školi skinu; da budu dakle gologlave. Roditelji primiše s negodovanjem tu odredbu. Dodje bora mi i do tužbe; nu šk. nadzornik kao strukovnjak odobri sa zdravstvenih i pedagogijskih razlogâ tu odredbu. Roditelji dakako još uviek nezadovoljni, poslaše na nečiji mîg — tužbu u Beč, a tu ukinuše odredbu učiteljâ, odredivši, da imade rubac i nadalje u školi dostojno svoje mjesto na glavi učenicâ kao pokrivalo zauzeti. —

Pače jedan bečki list tim mladim i prevatrenim učiteljem predbacuje, da ili neznadu ili neće štovati narodnih običaja, a čini se kao da je s tom dvojicom obračun učinjen, neobziruć se na mnienje strukovnjaka šk. zadzornika. Nadalje dovodi taj list tu naredbu u jednu liniju sa odredbom i zabranom Petra Velikoga o kaftanu, koja je Ruse vrlo uzlovoljila, i najmučnije bi od svih odredbâ izvadjana.

---

[1]) Brusina: Naravoslovne crtice sa sjevero-istočne obale jadranskoga mora. 1872 str. 39
[2]) Dri Glaser i Klotz: Leben und Eigenthümliehkeiten in der höheren Thierwelt. str. 41.

Digitized by Google

Fr. Päd. Blätter priobćiv taj slučaj, odobravaju postupak učitelja i potvrdu škol. nadzorrika.

Iz zdravstvenih je razlogâ, veli pomenuti listi, u redu, da budu djevojčice gologlave u školi tim više, što su škole žalibože prečesto prenizke i pretiesne, pa se u njih djeca natiskana kao u kotlu pare, daveć se ugljikovom kiselinom i drugimi škodljivimi plinovi. Djeca u takovoj školi sjede kao omamljena, pa čemu joj onda rubci? — Da joj bude još toplije! —

Kardinalno je nadalje pravilo, da se sve odstrani, što smeta oku i uhu. Ništa neka nezastire oko, koje se i onako napinje i slabi sitnimi pismeni, neshodnim uredjenjem klupâ i prozorâ. Uho neka je takodjer prosto, da ničemu nezastire puta, kojim nauk dolazi u dušu.

Osim toga takova zabrana obstoji i drugdje već odavna uz odobrenjo naobraženih i u obće svih pametno mislećih ljudî.

Prispodoba takove zabrane sa zabranom kaftana kod Rusâ vrlo je nespretna, jer je velika razlika medju potrebom i praktičnosti i medju odredbom hirovâ; razlika je medju pametnom odredbom i medju samovoljom i strasti. —

Da se običajem, bili oni dobri ili zli, podieljuju tolike koncesije, znaci su slabosti. Seljak, kad to uvidi, nastaviti će odpor, što opet podkapa autoritet i učitelju a vjere mi i oblasti.

Da je to sve, što rekosmo, na dotičnom mjestu uvaženo, to bilo kod odredbe učitelja i potvrde nadzornika kao strukovnjaka ostalo. Zar je to mučan posao bio, reći roditeljem, da imade kod odredbe učiteljeve iz gore navedenih razlogâ ostati. Ozbiljnost bila bi tuj na svom mjestu. Ili zar je laglje drugoj zabrani ili naredbi pribaviti štovanje, negoli učiteljevoj?! Ovako radeći neka se nečude neposluhu i nepokornosti; neka nekrive škole.

Nevalja sve, što je novo, a obratno nije sve hvale vriedno, što je staro. Što nevalja, toga se valja otresti, te prigrliti ono, što je bolje i što je shodnije. Pa kao što lječnik izrezav ranu zadaje bolestniku za čas bol, tako će i učitelj izkorenjujuć zle običaje, morda mjestimice naći na tihi odpor, nu to će proći bez huke i buke.

Rubcu, riečju, svemu što pokriva glavu, neima u školi mjesta. Neka se njim pokrivaju na ulici, u vrtu i polju kod radnje. U gradovih nose djevojčice šešire, pa ipak im nisu u školi na glavi. Svatko, koj ima i malo uvidjavnosti i pedagog. takta, pristati će uz nas. Štivo 142 „odielo“ veli, da imadu djevojčice biti gologlave, jer im se inače zaparuju vlasi, te nemogu rasti.

Pravo dakle imadu Fr. päd. Bl. Učitelj kao obrazovatelj naroda imade krasnu zadaću, a da ju jednom rieši, boriti mu se s neznanjem, predsudami i zastarjelimi običaji. A da u borbi uspije, imade ga svaki iskreni prijatelj napredka i prosvjete podupirati. Badava je vikati: škola ima plemenitu zadaću; badava su liepe rieči: učitelju! tvoja je zadaća najčastnija, pak ga puštati, da se sám bori s onimi, koji se drže predsudâ i običajâ kao pijani plota.

Učitelj tumačeć djeci zračne pojave, odgoni predsude. U školi se tumači ustrojstvo tiela, mladež se priučava čuvati si zdravlje, a da to postigne valja joj

Digitized by Google

se posestrimiti čistoćom i umjerenošću kao uzdržavateljicami zdravlja. Nu k uzdržanju zdravlja doprinosi mnogo odielo. Ako je pako tako, koj će učitelj dopustiti, da mu diete dodje ljeti u školu u odielu, u kom će se kuhati kao u loncu, a koračiv na ulicu oboljeti, te si narušiti zdravlje morda za uviek. —

Pisac ovih redaka službuje već 15 god. u okolici, gdje je rubac ženam toli omilio, da se s njim jedva ob noć razstaju; nu u školi odlučno zahtievam, da budu gologlave, pa je od ono doba to već postalo običajem i zakonom.

Ovdje u Turopolju šiju i prave si sámi haljine i prsluke od vune, što ju dobivaju od ovacâ. To ti je trajno i toplo odielo za zimu, nu ljeti duše mi nevalja, jer se u njem sirota diete pari kao u peći. Pa ti je takov prsluk još skopčan na prsijuh, premda je i tomu moći pomoći, jer ima dva reda kopčâ. Nu diete vidi otca i strica, pa tako i ono. Zar će dakle pogriešiti učitelj, ako jim protumači, da to nevalja; da se valja odievati prema dobi godine.

Ja nedopuštam, da djeca nose u ljetu vunene ovratnike; što je takodjer ovdje običaj. Zar bi mogao učitelj gledati, kako mu djeci niz ledja curkom curi znoj, jer im je vrat omotan kao sried zime.

Tako je u nas, a svaka okolica ima nešto osobita, što valja onako liepo tiho odstranjivati i dječici protumačiti. Mladež rado sluša, pak ako joj učitelj neprotumači, tko će joj? Gdje će što naučiti, ako ne u učioni?!

U nas se žene i djevojčice češljaju natrag, pa ti k tomu tako čvrsto kose vežu, da nećeš naći žene, koja ti nije u 24., 25. godini plješiva; jer si kose reć bi strga. Tko će dakle pametan zamjeriti učitelju ili učiteljici, ako nastoji, da se djevojčice češljaju onako, kako no se po cieloj Hrvatskoj češljaju djevojke, pletuć kose u kite.

Napose mi je ovdje spomenuti, da naš seljak svoj šešir tako ljubi, da ga nigdje, dà i na istom piru, gdje sve vrvi od ljudî, a ogromna peć od silne vrućine sieva, neskida s glave, pa uz to još u kožuhu sjedi. Posljedica je pako tomu prehlada i upala plućiju. Pošto pako riedko ima odmah pomoći, mnogi mora leći prerano u grob. Valja dakle djeci kazati, da kao što nas odielo štiti od vrućine i studeni, da je ista svrha i kući, sobi; pa da je pristojnije biti odkritom u sobi.

Tko će pametan zamjeriti učitelju, ako nastoji s ostalimi rodoljubi uputiti narod, da se već jednom okani nepotrebitih i ludih karmina, prekomjernih izdataka o piru i drugom sgodom? — Učitelj živi medju narodom i od naroda, pa mu valja isti u svem upućivati; onda i zaslužuje častno ime narodnoga učitelja.

Modernoj školi je zadaća skladno razvijati umne i tjelesne sile mladeži. Ako je tako, to joj je i nastojati, da mladež bude zdrava, na koliko je to u njezinoj moći, jer samo u zdravu je tielu i zdrava duša. K-i.

Digitized by Google

Odgovaraju li naše školske knjižnice svomu zadatku?

Učitelju je sveta dužnost, da bude u neprestanom doticaju sa svestranim čovječjim napredkom, ako hoće da je valjan učitelj, te da s duhom vremena napreduje, mladež u istom uzgaja i obučava, i da bude kulturnom svjetiljkom svomu narodu.

Pedagogijsko je polje prostrano i nepregledivo, tako rekuć bez kraja i konca. Učitelju, tako onomu, koj već više godina službuje, kao i onomu, koj je tekar iz učiteljišta izašao, valja se neprestano vježbati, učiti i ponavljati, da svojoj uzvišenoj zadaći odgovori.

Učitelj, koj je pol svoga vieka probavio u školi, nemože još, a niti smije reći, da priprave za nauk, novoga vlastitoga i tudjega izkustva, te dobra primjera i pametna savjeta netreba; onaj pako, koji je skoro iz učiteljišta izašao, naliči malomu djetetu, koje je istom prohodalo, pa tako nesigurno koraca, da se i na zrnce prohe lako potepsti može. Mladi učitelj treba dakle vjerna prijatelja i sigurna vodje, da sa svoga pravoga puta nesadje, — a taj mu je prijatelj i vodja „knjiga“. —

Nu u mlada učitelja i težko će biti više knjiga do onih, što su mu rabile u učiteljištu, a staromu opet nije bilo moguće, da si nabavi od svoje kukavne plaće sve potrebne knjige; zato su nam dobrodošle — „knjižnice“.

Knjižnica je dakle sredstvo, kojim se starijemu učitelju prilika pruža, da može s duhom vremena i moderne pedagogije napredovati, a mladu opet, da u učiteljištu sabrana zrnca salije, skuje u zlato; obojici pako da na svojoj daljnoj naobrazbi i usavršenju učiteljskom uzmognu neprestano raditi. Obće je poznata stvar, da su knjižnice neprocjenljiva blagodat ne samo za učiteljstvo, nego za cielo pučanstvo, pa ako su dobro uredjene, veliku nam korist nose.

Sada nastaje pitanje, da li naše sadanje knjižnice i njihovo uredjenje svojoj svrsi odgovara? Ja bih na ovo pitanje odgovorio, da sadanje knjižnice svojoj zadaći u podpunoj mjeri neodgovaraju, a dokazom tomu budi sliedeće:

1. U okružju nalazi se samo jedna knjižnica, koja je od pojedinih učitelja 6—8 i više milja udaljena.

2. U knjižnici nalazi se djelâ svake vrsti više, nego onakovih, koja su svrsi shodna. Zavirimo li malo u takvu knjižnicu, naći ćemo na prvom mjestu u najljepšem vezu djela uzoritih pisaca, leksikone itd., a prijašnjim tečajem „Napredka“, „Vienca“ i dr. neima ni traga. Naći ćemo doduše tuj i tamo i pedagogijskih knjiga, nu sve po jedan primjerak. Dalje tražeć naći ćeš Majerovu i Kabliovu fiziku, od Schnedara „Darstellende Geometrie“, Dittmar Weltgeschichte, a najmanje onakovih, iz kojih bi pučki učitelj pravu i potrebitu korist crpiti mogao. Svrnemo li okom na časopise, naći ćemo takodjer po jedan ili dva školska časopisa, a zabavopoučnomu i gospodarskomu neima ni traga.

Pitat će možda tko, kako da se nabavljaju knjige takove vrsti, a ne one, koje učitelju najviše trebaju. Uzrok je tomu taj, jer

Digitized by Google

3. Knjige naručuju pojedinci bez sporazumka sa svimi interesenti.

4. Knjižnica neodgovara svojoj svrsi, jer imade polovicu učitelja, koji nijedne knjige iz nje čitali nisu. Ovo se nedogadja zato, što možda učitelji nisu voljni čitati, nego radi tegotna dobavljanja knjiga iz daljine. Naša je većina učitelja 4—8 i više milja udaljena od knjižnice; kako da si dakle potrebne iz nje knjige dobavljaju i opet ih u skoro natrag šalju. Hoće li možda poštom? To bi se istom izplatilo. Drugi je način, da si sami po knjige podju. Nu ni tuj nebi bolje prošli. Jer da se i koj na to odvaži, osobito ako je udaljen od knjižnice 3—4 milje, savjetovali bismo mu, da si knjigu iz knjižare naruči, jer će ga manje stajati; a što istom onda, kad mjesto knjige dobije odgovor, da traženu knjigu dobiti nemože, jer ju je učitelj N. jučer odnio.

5. Knjigu samo nekoliko dana imati pri ruci i samo jedan put ju čitati, to je kao kap vode na žarko gvoždje.

Koliko nepogoda još tu imade, znade najbolje onaj, koj s tim barata. Daljnje naobraženje pučkoga učitelja mora se na sve ono protezati, što na obću naobrazbu spada, tako da učitelj sve ono razumije, što u okvir obćega znanja opet spada. Osobito pako trsiti se mora, da se u svom znanju što više usposobi, i da sve, što u isto zasieca, u svako doba zdravo, točno i bistro prosuditi i odsuditi kadar bude.

Kao što sam prvo napomenuo, nebih bio, a niti hoću, niti smijem biti proti tomu, da budu u knjižnici djela uzoritih pisaca, ako samo imamo sve nuždnije; ali da se netko nasladjuje velikanskimi djeli, dočim drugi neima ni rukovodstva za početnicu i napametno računstvo, to se sa zdravim razumom neslaže. Naša poslovica veli: „Jednaka braća, jednake kape“, dakle jednake dužnosti, moraju biti i jednaka prava. Nisam dakle protivan, da i drugih knjiga obćega sadržaja, iz kojih učitelj uči bez da se muči, osim strogo školskih u knjižnici imamo, nu samo razmjerno i u svoje vrieme.

Da knjižnice pravim plodom urode, imale bi se po mom mnenju urediti ovim načinom:

1. Okružna kao glavna knjižnica neka obstoji u mjestu okružne školske oblasti.

2. Ova bi se imala podieliti barem na toliko područnih, koliko u svakom okružju ima upravnih kotara, da se dobavljanje knjigâ svakomu pojedinomu olakoti.

3. Knjige bi se imale birati u sporazumljenju cieloga učiteljskoga sbora jednog okružja, a to bi se najlakše polučiti dalo prigodom držanja jesenske učiteljske skupštine. Ova bi imala odlučiti, koje će se knjige i časopisi i u kojem broju u dojdućoj školskoj godini, ako sredstva dopustila budu, nabaviti imati, jer će skupština najbolje znati, što je i koliko je učiteljstvu neobhodno potrebno.

Bez alata neima zanata, veli naša poslovica, a mladi je učitelj tekar prohodao, te će lako posruuti, ako vodje neima. Sa jednom ili dvie knjige jedne vrsti nije učiteljstvu cieloga okružja ni najmanje pomoženo, zato bi se takove knjige, koje učiteljska koferencija odobri, u onom broju nebaviti imale, koliko okružje ima obćina, da barem na 3—5 učitelja po jedna knjiga i po jedan časopis dodje.

Digitized by Google

4. U svakoj glavnoj knjižnici imalo bi biti onoliko školskih časopisa, koliko občinâ, a zabavnopoučnih i gospodarskih, koliko u okružju ima upravnih kotara.

5. Svaka glavna knjižnica neka ima i drugih znanstvenih djelâ i to po jedan primjerak; područne pako toga netrebaju, jer se sve učiteljstvo onimi iz glavne knjižnice služiti može.

6. Glavna knjižnica imala bi se smjestiti u školskoj sgradi u mjestu kotarske upravne oblasti a dotični učitelj imao bi joj biti odgovornim knjižničarom.[1]

Kao što ovdje navedoh, imala bi se glavna knjižnica na područne u kotare razdieliti, nu ne tako, da ove u kotarih za sebe obstoje, nego da okružna sa područnimi glavnu knjižnicu sačinjiva, a sve je vlastitost ukupnoga učiteljstva u okružju.

Neima učitelja, koji nebi rado koj pedagogički, beletristički a i gospodarski list za sebe držao, a i koju knjigu si nabavio; nu kao što je obće poznato, težko je sa nekoliko forinti na jedan put na list predplatiti se ili knjigu izplatiti. Svaki i pojedini drage bi volje pristao, kada bi svakoga mjeseca po nekoliko novčića u to ime odplaćivao.

U tom bi smislu imale dakle školske oblasti učiteljstvu ići na ruku.

Ove bi naime imale učiteljem od njihove plaće svakoga mjeseca onoliko ustezati, za koliko se je koj dragovoljno izjavio. — Ako je n. pr. jedan za sebe samo „Napredak“ naručio, tako bi mu se imalo u 12 mjesečnih rokova 4 for. od njegove plaće oduzeti. Okružna školska blagajna imala bi potrebiti predujam za naručenje otih časopisa i knjiga u početku godine učiteljstvu kreditirati, dotične časopise i knjige naručiti, izdatak pako skupa sa ono $^1/_2$ postotka, koji se i onako pojedinomu u ime knjižnice oduzima, imali bi učitelji u mjesečnih rokovih nadoknaditi.

Ovim bi se načinom prokrčio put, da bi svaki pojedini učitelj imao po volji svoj vlastiti list, a da ga nebi boljelo; našu bi pako narodnu knjigu znatno podpomogli.

T. Jozičić.

Nazivlje za tjelovježbu.

Priredio And. Hajdenak.

(Nastavak).

U.

Ueberdrehen, prekrenuti,
Uebergreifen. prehvatiti.
Uebergriff, prehvat.
Ueberheben sich, prekopitnuti se (vježkajuć).
Ueberhüpfen, preskaktati.
Ueberschieben, presmuknuti se.
Ueberschlagen, prebaciti.
Ueberschlagen mit gehobenen Hüftgelenken, prebaciti se uzdignutima bedrima; — mit gestreckten, spružce (okomno); — mit vorgestreckten, spružce (napried.)
Ueberschlagwende. prebacaj s obratom.
Ueberschub, presmuk, prekopit.
Uberschreiten, prokoračiti,

[1]) Tomu predlogu bit će u civilnoj Hrvatskoj udovoljeno već samim škol. zakonom, jer §. 95. izrično nalaže, da je svaka občina dužna davati najmanje 10 for. na godinu, da se utemelji i uzdržava knjižnica. Tuj će dakle svaka občina imati svoju knjižnicu. Ured.

Digitized by Google

Ueberschwingen, premahnuti, prehititi se.
Ueberschwung, premah, prehit.
Ueberspreizen, prespružiti.
Uberspringen, preskočiti.
Uebersprung, preskok.
Uebertragen, prenesti.
Ueberwinden, svladati, nadjačati.
Ueberwinder, svladatelj, nadjačatelj.
Unterarm, dolnji lakat (podlaktica).
Unterarmhang, vis o dolnji lakat, — laktimice.
Unteramstütz, upor, podpor laktimice.
Untergriff, prihvat.
Unterlaufen, podtrčati se.
Unterleiste, letvica, (podmetač, čivija) anatom. dimlje.
Unterschenkel, goljen.
Unterschwung, podvitlac, podvitlaj (dolnji zamah).

V.

Viereck, četverokut.
Vierreihe, četirvrst, u četiri vrste, — reda.
Voltigiren, premetati se, voltižirati.
Voltigirtisch, premetalica.
Vorarm, komolika, podlaktica.
Vorbeugen, prignuti se.
Vorbeugung, skučaj, prigib.
Vorderarm, v. Vorarm.
Vorhalten, držati.
Vorlings, napried, napriedce.
Vormann, prednjak.
Vorneigen, prignuti se, prigibati se.
Vordermann, v. Vormann.
Vorschieben, pomaknuti se, predsunuti.
Vorschritt, predkorak,
Vorschrittstellung, stupajući stav (nastup) napried.
Vorschweben napried zalebditi.
Vorschwung, predmah.
Vorsprung, pretek, skok na ugled.
Vorturner, prvi jačalac, uzor-vježbalac.
Vorwäts! Napried!
Vorwärts beugen! Prigibaj se!

W.

Wage, raz.
Wagefelge, vitlac s raza.
Wageliegen, razom ležati.
Wagewechsel, miena raza.
Waghalte, razom uztrajati.
Wagschweben, razom lebditi.
Walzen sich, vrtiti se, (valjati).
Walzenschwenkung, zakret okrugom,
Wanderklettern, nepravilno penjati se.
Wechselarmig, izmjenice (rukama).
Wechselbeinig, izmjenice nogama.
Wechselhändig, izmjenice šakami.
Wechselhangen, izmjenice visiti (izmjenično).
Wechseln, mienjati.
Wechselschultern, mienjati rameni.
Wechselseitig, izmjenice,
Weg, put.
Wehren, braniti.
Weithochspringen, s daleka u vis skakati.
Weithochsprung, skok s daleka u vis.
Weitspringen, daleko skakati.
Weitsprung, skok na razdaleko.
Weittiefsprung, skok s daleka u dubljinu.
Wellabschwung, odmah s vitlaca.
Wellaufschwung, uzmah u vitlac.
Welle vitlac.
Wende, kret.
Wende mit Drehung, okret.
Wendeabsitz, odsjed s okretom.
Wendeabsitzen, odsjesti okretom.
Wendeaffensprung, čućeći skok okretom.
Wendeaufsitzen, zasjesti okretom.
Wendekehre, dvostruki okret,
Wenden, okrenuti
Wendeschwung, zamah okretom.
Wenderückschwung, zamah okretom natrag.
Werfen, bacati. (Sliedi.)

Dopisi.

Iz podžupanije jastrebarske. — Mili Napredče! — Kako no ti je jur u broju 16. „Prijatelj" odavle doglasio, udružilo se i učiteljstvo ove podžupanije, da složnimi silami radi za napredak i boljak svoj i mile si domovine na temelju izrečenih načela II. obće hrv. učiteljske skupštine. Predbježni ràd bijaše povjeren učitelju jastrebarskomu, L. Vranku, koj uslied

Digitized by Google

toga na dan 3. lipnja t. g. sazove okružnicom sve učitelje i prijatelje školstva, za da ustrojimo i mi učiteljsko družtvo i to pod imenom „Učiteljsko družtvo podžupanije jastrebarske," — te da u tu svrhu prekrojimo priposlana po Centralnom odboru pravila prema svojim okolnostim. Da s osobitim veseljem primismo i susretasmo jedva izčekivani poziv, svjedoči to: što svi učitelji te podžupanije pohrlismo taj dan u Jastrebarsko (izuzam dvojice, trojice, kako čujem bolestnih) u školsku sgradu, da oživotvorimo gori naznačenu krasnu misao, a nam se pridružio i liepi doista broj prijatelja narodnjega školstva, osobito inteligencije jastrebarske i bližnje joj okolice. Na pismen poziv dodje da prisustvuje skupštini od političke oblasti i podžup. tajnik, poglaviti gospodin L. Polić, koj je svojim milim i prijaznim načinom tečajem ciele skupštine pokazao, kako mu je stalo nesamo do boljka učiteljstva i učione ove podžupanije, već i do sveukupnoga školstva; na čem mu budi ujedno od mene u ime svijuh sakupljenih učitelja izražena najsrdačnija hvala.

Sakupljene pozdravi ponajprije krasnim slovom drug naš L. Vranko i pošto bi ga jednoglasno izabrali predsjednikom skupštine, stavi načelno pitanje: jesu li sva sakupljena gospoda toga mnenja i da li se skupismo čvrstom voljom i odvaznošću, da stvorimo zamišljeno „Učiteljsko družtvo podžup. jastrebarske?" Na što odjeknu u prostorijah jednoglasni „dà" bez ijedne primjetbe. — Zatim prešlo se na specijalno razglabanje pojedinih §. §. priposlanih statuta, što bi zaista u najljepšoj bratskoj slogi i redu obavljeno. Dovršiv taj posao, izabrasmo privremeni odbor, sastojeći od gg. L. Vranka, ujedno predsjednika, Luje Klopovića, učitelja cvjetkovićkoga, kao tajnika, te bilježnika jastrebarskoga S. Valentkovića i bilježnika cvjetkovićkoga L. Družaka, kao odbornike, kojim na dušu stavismo, da istim marom i nastojanjem, kojim râd naš skupštinom započesmo, nastave i unapriede, dok se učiteljsko družtvo jastrebarsko konačno konstituira i daljni ozbiljni râd započne, a da to bude što skorije, nada se od vis. zem. vlade, da neće s potvrdom pravila zatezati.

Konačno zahvali predsjednik polit. povjereniku, pogl. gosp. L. Poliću, svoju zahvalu na posjetu i savjetu, a skupština ga poprati sa burnim „Živio." Iza toga bi skupština zaključena, te zapisnik podpisan. —

Poslie skupštine podjoše svi prisutni u gostionu Potočnikovu, gdje bje u posebnih za to uredjenih prostorijah priredjen sjajan banket. Tu bjehu nazdravljene zdravice Njegovu Vel. kralju Franji Josipu I., miloj nam domovini i prvakom joj sinovom: Preuzvišenomu biskupu Strossmajeru i banu Mažuraniću, višjim oblastim itd. kao i „Hrvat. pedag. književ. Sboru", kao stožeru i stjegonoši hrvatskoga svjestnoga učiteljstva.

Razstasmo se i vratismo se svaki svomu domu sretni i zadovoljni, što se izpunila opet jedna naša želja.

Na posliedku budi oviem u ime moje i mojih sakupljenih drugova izrečena najsrdačnija hvala na liepom. dočeku i susretanju: čestitomu i domoljubnomu gradjanstvu jastrebarskomu: koje no znade procieniti korist učiteljskih družtva, te mu kličem: „Živilo!" —

Drag. Körbler, učitelj vrhovački.

Raznice.

— Izpiti na kr. učiteljištu zagrebačkom započeti će 1. srpnja. i to: 1., 2., 3. i 5. bit će pismeni, a 6., 7., 8., 9., 10. i 12. ustmeni izpiti.

— Svi švajcarski za vojničtvo sposobni učitelji u dobi od 20. do 25. godine sastat će se na vježbanje ove godine u Lucernu, i vježbat će se sasvim odieljeno u posebnom sboru. Bit će ih do 500. dakle upravo mala učiteljska vojska, a njom će zapoviedati švajcarski podpukovnik Rudolf. Kod vojničke tjelovježbe ima se više obazirati na potrebe škole, nego li vojničtva. — Kako su ti Švajcari u svem praktični i uvidjavni! —

— Skupština delegata njemačkih učiteljskih družtva u Lipskom. Kako smo jur prije javili, nije sborovala ove godine tako zvana obća njemačka učiteljska skupština zato, što se nisu u Darmstadtu, gdje je imala skupština sborovati, našle dovoljne prostorije, i što u obće nisu tomu ovdje odgovarali ni drugi uslovi. Zato se je pako ove godine sastala delegacija svih njemačkih učiteljskih družtva u Lipskom na 38. svibnja. Prvi bijaše predmet na vieći sliedeći: Kako da se organizuje sveobće družtvo njemačkih učitelja i kako da se razširi po svoj Njemačkoj. Za tim se viećalo i zaključilo ovo: Ima se izdavati poseban list za puk pod naslovom: „Freie deutsche Schulzeitung", koj bi imao ujedno uz polltičku struku napose zastupati i braniti učiteljstvo, jer da čitava liberalna stranka jako slabo zastupa i brani interese pučke škole i pučkoga učiteljstva. (Tout comme chez nous — upravo kao u nas. — I u nas znade se svatko nabaciti na učiteljstvo; ali poučiti ga i obodriti, podići ga materijalno i moralno, obra-

Digitized by Google

niti ga od nepravednih napadaja — to je s većine našim političarom i njihovoj štampi deveta briga. Ur.). Pedagogijskom štampom ima se uslied toga djelovati i na izbore občinske i za sabor, a da to bude moguće, treba da se osnuju listovi pedagogijskoga smjera i to upravo listovi za narod.

Za tim se viećalo o pomanjkanju učitelja, te bi zaključeno sliedeće: Dužna je i občina i i država, da se tomu pomanjkanju predusretne, i to: a) poboljšicom plata; b) uredjenjem pravnih odnošaja učitelja, i c) olakšanjem učiteljske službe. Dokle u tom pogledu ni občine ni države ništa neučine, neka učitelji neprivlače, nego odvraćaju svakoga od učiteljstva, te neka nenaobrazuju nikakovih preparanda.

Napokon se zaključilo, da se ima za školsku statistiku urediti posebni statistički ured i to u Lipskom, koj će imati: a) sabrati štatistički školski materijal u pogledu školske uprave občinske, zemaljske i državne; b) okrom toga imaju učitelji sami sabirati statističke podatke o školstvu i tomu ih uredu pošiljati; c) sakupljeno gradivo ima se urediti i d) ima biti taj ured učiteljskim družtvom savjetom i činom u pomoć. —

— Baš mu je odmazdio. U ziljskoj dolini u Koruškoj birahu nedavno zastupnika za sabor. Tom prigodom upusti se jedan tamošnji učitelj u razgovor sa birači, pa naravno po onoj: „tko o čem, a baba o uštipcih“ — navrnuo do skora govor na školu i školske odnošaje. Bijaše tuj i dosta neprijatelja novoj školi, a ovi naravno udri po njoj, što bolje možeš. Ponajprije bijaše im trn u oku 7. i 8. škol. godina, a kad ta nepomože, onda se čuo stereotipan klik: mi vas moramo plaćati — naše kese trpe! — Uzalud sva upućivanja o koristi škole, uzalud dokazivanje, da i učitelj mora živjeti, a da i druge stališe moraju platiti itd. — Sve to nepomože; vika na školu nejenja ni najmanje. To napokon dozlogrdi učitelju, te ju odmazdi prvomu vikaču ovako: „Ljubazni prijatelju! Vi plaćate, kako rekoste, 4 for. školarine Od toga neodpadaju na same učiteljske plate ni 3 for. U Koruškoj pako ima do 500 učitelja; odpada dakle na mene samo pol novčića. Evo vam — reče baciv novčić na stol — moga pol novčića; povratite mi polovicu, pak mirna Bosna! A onda podjite i k svim mojim sudrugovom po Koruškoj, svaki će vam sjegurno Vašu polovinu novčića povratiti!“ Nasta naravno grohotan smieh, — a mudrijaša nestade bez traga.

— Biblija na ultramontansku. Čitamo u „Volksschule“ sliedeću noticu: Francezki ultraklerikalni list „L'ère chrétienne“ piše sliedeće: „Abel idjaše svaki dan k misi, često se izpoviedaše i uredno davaše desetinu svomu župniku; Kain naproti nije mario ni za popa ni za crkvu.“ — Dali je to moguće, da se takova šta u Francezkoj štampa?!!

— Školstvo u Ugarskoj. Časopis „Népiskola“ donio je iz Temerina, bačke županije, sliedeći dopis: „Gospodine uredniče! U 4. broju javiste, da u občini nasvadskoj, komoranske županije, obučava jedan učitelj 258 učenika. Nu to bi još prilično bilo, ali kod nas obučava jedan učitelj 420 djece.

Razpis književnih nagrada.

„Hrvatski pedag. knjiž. sbor“ razpisuje nadalje nagrade za niže naznačena poviestna štiva za čitanke III. i IV. razreda pučkih učiona po arku od 15 for. do 25 for., što se ujedno oviem izpravlja pogrešno naštampana nagrada u prijašnjem broju „Napredka“. Uvjeti su isti, koji i kod zemljopisnih štiva, samo za poviestna produljuje se rok do polovice kolovoza t. g. Štiva bi imala biti sliedeća:

„1. Slika naše domovine prije dolazka Hrvata i Srba. 2. Pojam o životu slovinskoga naroda u njegovoj pradomovini i borba njegova s Obri. 3. Dolazak Hrvata i Srba u današnju postojbinu i uredjenje hrvatske države. 4. Pokrštenje Hrvata i Ciril i Metod. 5. Borba s Franki. 6. Hrvatska kao kneževina, kasnije kao kraljevina s kraljevi iz narodne kuće. 7. Sjedinjenje Ugarske s Hrvatskom. 8. Narodni život Hrvata od 10. do 13. vieka. 9. Bela IV. i borba s Mongoli. 10. Izumrće Arpadovaca i dolazak kraljeva iz Anžuvinske kuće. 11. Hrvati pod kraljevi iz raznih kuća 12. Muhačka bitka i smrt Ljudevita II. 13. Kako su došli Habsburgovci na hrvatsko prestolje. 14. Ferdinand I. i njegova borba sa Zapoljom. 15. Turci navaljuju na Hrvatsku i Ugarsku. 16. Obsada Kiseka i Sigeta. 17. Kratak pregled trideset godišnjega rata. 18. Književni rad u Dalmaciji. 19. Oslobodjenje Ugarske i Slavonije od Turaka. 20. Marija Terezija. 21. Francezki prevrat i Hrvati pod Francezi. 22. Pokret književni u Hrvatskoj. 23. Pokret godine 1848.“

Za upravljajući odbor hrv. ped. književnoga sbora:

Skender Fabković, predsjednik.

Juraj Kuten, tajnik.

Izdaje ga **„Hrv. ped.-knjiž. sbor“**. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 19. U Zagrebu, 1. srpnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za ogiase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Treba li uzgajati narod k političkoj zrelosti i može li tomu škola štogod pripomoći.

Poviest nam svjedoči, da je bilo opetovano poduljih epoha, u kojih se pričinilo, kano da ljudstvo sniva duboki duševni san, — dà, o kojih bi lasno pomislio, da je svemoguća rieč: „Budi svietlo!“ samo u fizičnom svietu pokazala svoju moć, a u duševnom životu čovječanstva da je nedjelotvornom ostala. U takovu driemežu imadjahu narodi često vrlo pripravnih dadilja i čuvara, koji ih nježno u sanak ljuljahu, ako bi se kadikad ma i znak samo duševna života pojavio — i tako opet liepo usnuše. Nu ipak pokaza se od vremena do vremena po koja blistajuća zviezda, koja nastojaše razsvietliti duboku tminu a kadikad se obzorje u toliko počelo bistriti, da se pričinilo: „Zora puca, bit će dana.“ Huj! — kakova stade trka medju čuvari tame; poput striele sunuše na sve strane da svojimi načini zastru razsvietljeno obzorje. Istina i podje jim to kadkada za rukom, te prikriše svietlost, nu samo tako dugo, dokle nije moć duševna svietla pretegnula, te zasjalo jutrnje rumenilo nove, bolje dobe, u kojem će svietlo istine i slobode raztrgati svaku ma i kako vješto spletenu koprenu.

I mi evo doživismo, kako se iz težkoga driemeža čitavi slojevi naroda prenuše. Nu mnogi od probudjenih razgleda se začudjen poput malena iz sna probudivšega se djeteta, nerazumeć poziv budućega glasa. Držeći da je i to samo san, pričinilo im se, da su tudjinci u vlastitu si domu. I buduć je svietlo neprijatelj lienosti, to bijaše i sada jest u svakom stališu takovih, koji se i opet žele u prijašnju tamu, k punim loncem onih starih, zlatnih vremena, pod zaštitu prijašnjih čuvara, jer neshvaćaju one narodne: „Kume neuzdaj se u me, već u se i u svoje kljuse!“ — ili bolje rekuć — jer im neprija rad. —

U prvom smo redu mi narodni učitelji nesamo pozvani, već i dužni da širimo svikuda svietlo; zato nam je svetu tu dužnost prilježno i horno vršiti, ako nećemo da nas nestigne prokletstvo budućega nam naraštaja. Istina nezahvalan je taj naš trud za živovanja našega, nu sjeti se brate, da nezahvalnošću u obće sviet plaća, pa zato te neka bodri ova: Prva mi je i najsvetija dužnost raditi o

Digitized by Google

boljku i napredku roda hrvatskoga, pa imajući uviek to na umu, nećeš očajati Razgledamo li se širom po domovini, vidit ćemo, da je zora našemu narodu svanula, da su putevi k budućoj sreći nacrtani i da se počimaju već i utirati; ali ćemo opaziti i to, da se naš narod iz sna duševnoga prenuo, te taruć si oči nejasno još gleda, nesigurno koraca u svakom a osobito pako u političkom obziru.

Mnogo dakle jošte treba do tako zvane političke zrelosti, do one muževne dobe, u kojoj će znati narod samostalno u kući svojoj gospodariti, imutak si sticati te si ga i osjegurati. Kad bi se uputili k pojedinim državljanom izpitujuć njihove političke nazore, to bismo postidjeni priznati morali veliko siromaštvo i pometnju pojmova o političkom i socijalnom životu nesamo medju seljaci, već i medju tako zvanimi boljimi razredi pučanstva. Većini je nejasan sustav države i njezino uredjenje; vladar i vladavina jedno im je te isto; porezi, bili koje vrsti, nepotrebni su, jedino vrelo i svrha činovničtva.

Zastupstvo, budi občinsko ili državno, smatra se samo sredstvom činovničtva, da postigne samo svoje svrhe, pa zato je lasno razabrati odkuda toliko ravnodušje, toliko nepouzdanje u političkom životu, da n. pr. kod izbora občinskih ili saborskih zastupnika od stotine jedva desetina vrši svoje pravo

Nu nisu samo ograničeni, nejasni politički nazori krivi toj stagnaciji, nego mnogo tuj odpada i na egoizam. Neki se suzdržavaju svakog političkog rada radi svoje udobnosti, dočim drugi samo u prilog svojim interesom rade. Tuj se neda pomoći, nego narod uzgajati političkomu radu i poukom ga pripravljati zanj. Uzgojno pako to djelovanje mora biti dvojako: 1. Uzgajati i poučavati odrasli puk i 2. Uzgajati i pripravljati buduću generaciju.

U prvom će smjeru najviše moći učiniti rodoljubivo svećenstvo i učiteljstvo, ako si samo znalo bude steći povjerenje i ljubav u naroda. Evo nam: „Pučkoga prijatelja“, „Seoskoga gospodara“, „Gospodarskoga lista“, koji bi sa svojimi izvrstnimi gospodarsko-poučnimi članci upravo omiljeli našemu seljaninu, kad bi jih samo razumio. Evo nam političkih listova, koji donose socijalno-političke članke; samo ih treba puku tumačiti i razbistriti, da ih bude kadar shvatiti. Puk je naš prostodušan, ali za mnoga pristupniji od mnogoga inozemca.

Mnogo bi se dalo u tom smjeru polučiti dobro uredjenimi knjižnicami i javnimi predavanji o političnih i socijalnih odnošajih, samo bi valjalo da oni, koji su u tom pogledu pozvani da rade, jednom već započmu i kod rada uztraju.

Nu i od kolikoga bi taj rad domašaja bio, neda se njim sve polučiti. Sadašnja generacija težko se odvraća od svojih predsuda i odviše naginje na onu: „Pletem kotac, ko što i otac.“ Ali veli se: Na mladjih sviet ostaje“, stoga bi valjalo sve sile upirati, te uzgajati za to budući naraštaj. A u tom pogledu mi je kao učitelju od srdca reći, što i kako bi se tuj dalo uraditi.

Odvaživ se na to polje spomenuti mi je u prvom redu staro i neoborivo načelo, da učitelj ono, što želi drugim dati, mora ponajprije sam imati. Samo značajan učitelj kadar je uzgojiti značajne ljude. Isto tako samo političnо zreo može uzgajati druge političkoj zrelosti, a k tomu još treba, da mu se to i u

Digitized by Google

njegovu okolišu javno priznaje. Nu tuj ga nagrajsasmo na veliku zaprieku. Mi bismo morali, velju, uzgajati mladež, buduću generaciju, političkoj zrelosti, a nam samim se nepriznaje toliko političke samosviesti, da bi mogli biti izabrani u sabor kano zastupnici naroda, akoprem se netraži od njih ništa do znanja hrvatskoga jezika u govoru i pismu uz punoljetnost[1]. I to ne bibilo sve, akoprem je dosta žalostno; ali mnogo občinsko zastupstvo nedozvoljava, da mu bude učitelj član[2], a to s jedinoga razloga, što tobož prima svoju kukavnu platu iz občinske blagajne, premda mnogi občinski zastupnik kao češći poduzetnik ili najamnik občinskih najmova desetputi više iz nje koristi vuče, nego li učiteljska plata iznosi. Dà, imade občina, koje i občinskim glasbenikom davaju i taj bene, da poslie desetgodišnjega službovanja za nagradu dobivaju gradjanstvo, a — učitelju ni toga nepriuščiše, on bo nezasluši ni te nagrade.

Učitelj doista nezna ni danas, kakav zauzimlje položaj u gradjanskom životu. Sada je občinski činovnik, sada državni — kako se komu rači dotični paragraf školskoga ili inih zakona tumačiti.

Prestajem s jadikovkami i žalim da su me možda predaleko od predmeta odvele, ali za to tvrdim i opet, da se učitelj, ako hoćemo da puk vodi i uzgaja k političkoj zrelosti, mora priznavati politički zrelim, da se mora precizno ustanoviti, kakov da on položaj zauzimlje u državi, jednom rieči: on mora sam kod svih političkih odnošaja učestvovati. —

Sada mi još preostaje da razbistrim glavne momente, kako da učitelj pripomaže budućoj generaciji, narodu, do političke zrelosti.

1. Učitelj neka uznastoji uzplamtiti srdca povjerene si mladeži za sveobće dobro.

2, Neka uzgaja čvrste značaje.

3. Neka vodi učenike do što veće samostalnosti u radu.

4. Neka nastoji, da u koliko moguće zadobi mladež jasne pojmove o političkom životu.

Svakomu učitelju pruža se sijaset prigoda, da gore iztaknutim zahtjevom udovolji. Kod zemljopisne i poviestne obuke nemože ni izbjeći a da negovori ob odnošajih počam od občine pa do najviših oblasti u zemlji, ob ustavu, ob uredjenju političkom itd.

Ali i izvanredne okolnosti u političkom životu može učitelj upotriebiti u tu svrhu. Zašto nebi učitelj kod izbora občinskoga zastupnika, ili zastupnika za sabor govorio o pravih i dužnostih njegovih barem odraslijoj mladeži?[3] Ovakovimi razgovori i poukami razbistriti će mnogoga mladića glede političkih odnošaja, što će mu ostati kao dobra glavnica za budući mu politički život[3].

---

[1] Mogli bi biti izabrani, ali dakako na to još nitko nemisli, da učitelja — pak u sabor bira! Ur.

[2] Kako što n. p. glavni grad Zagreb. Ur.

[3] I to bi bilo u redu, ali samo nesmije učitelj prekoračiti granice, a podnipošto preći na osobnosti, jerbo bi inače škola mogla postati kortešalnicom. Ur.

*

Digitized by Google

Želi li škola uzplamtiti srdašca malenih za obće dobro, to je učitelju u svako doba i svom strogošću koriti egoizam, ma se on pojavio pod kojom izlikom i prikrio kojim plaštom. Poviest je osobito za to prikladna; primjeri bo iz poviesti mogu tvoriti čudesa po onoj: „Exempla trahunt.“

Kako da neganu mladića primjeri, u kojih se pripovieda, kako narodi, dokle su bili zaneseni pomišlju za obće dobro, bijahu drugim kao zviezde predhodnice u svakom dobru, a kako duboko padoše, čim je medju njimi zavladala sebičnost pojedinaca.

Liepa ti se tuj dade upotriebiti narodna: Jedan za sve, a svi za jednoga.“ Ova bi morala biti duboko usadjena u srdcu svakoga, komu je do promicanja blagostanja i sreće naroda. Ovo bi načelo moralo uzplamtiti poput žive vatre u svakom, koji iskreno želi sreću domovini, te kojemu nije sreća domovine samo na ustijuh i u čaši vina.

Značajnošću, i to čelik-značajnošću može samo učvrstiti učitelj političke krieposti. Liepo ju veli Diderot: „Značaj je ono razpoloženje duha, po kojem je čovjek sklonjen na ovo ili ono djelo i kojega se i zaisto drži.“ A opet da nije nitko pogibeljniji u družtvu od čovjeka, koj na ništa odlučno nije razpoložen. I narod ju kaže: „Kurjak mienja dlaku, ali ćudi nikada“ i „Što maca koti, u slamu gleda.“ Značajnost je neobhodno potriebna, ako želimo, da nam se puk nebude dao zavesti niti zastrašivanjem, niti obećavanjem, niti guljašem, — u obće: niti milom, niti silom budi prijatelja ili neprijatelja. Žalostna su izkustva, koje smo doživjeli i koja su putem javnosti našemu narodu prišivena. — Nebilo ih nikada više! — U ustavnoj državi netreba samostalan državljanin skrbnika! Uzbudimo dakle samosviest i neustrašivost u našem inače junačkom puku, pa će se onda svaki čestit čovjek stiditi da bude igračkom u rukuh egoističkih ljudi, koji misle, da su im puk ljestve, pokojih će se penjati do svojih možda nečistih težnja.

Učitelj je dužan mladež po mogućnosti priučavati na samoradnju. Samoradnja uzbudjuje vlastite pomisli a ove na samostalnost. Ako još učiona uz svu strogost dozvoljava i slobodu, očeličit će se mladež tako, da nebude nikada više robinjom tudjih pomisli.

Kad će škola udovoljavati svim ovim zahtjevom, tad će i buduća generacija, sav narod, proniknuti u ustav i ustavna prava. Ako će znati svaku klicu sebičnosti u mladjahnih grudih ugušiti, svaku razliku vjere odstraniti, svaku mržnju spram bližnjega ukloniti, a širiti jedina načela prave kršćanske ljubavi, — neima bojazni da se i naš zapušten narod nemi usvojio, učeličio i sretnu budućnost postigao.

Napomenut mi je jošte i to, da se i ženski naraštaj imade prema tomu uzgajati. Žalibože da je uzgoj djevojaka većinom jošte tako udešen, da se naše kćeri uzgajaju prije za sve ino, nego li za zvanje budućih majka — Hrvatica. Bilo i u tom bolje! —

Završujuć svoju razpravicu, napomenut mi je još i to, da se svaka blagodat naroda dade polučiti, ako nas učitelje, u obće sve vodila bude jedna pomisao,

Digitized by Google

t. j. izreka našega uzora, prvoga i najsavršenijega učitelja Hrista, koj no reče: „Što ste učinili i jednomu malenih, učiniste meni;“ kad će nas spajati bratska ljubav; kad neće svatko misliti, da je universalženi; kad će svakomu biti geslo narodna: „Slogom rastu i male stvari, a nesloga sve pokvari“ ili „Gdje se bratska srdca slože, ondje i olovo plivat može!“

U to ime braćo u oči preporoda narodnjega školarstva: „Pomoz Bog“ dovikuje vam iskreno vaš sudrug. — K. V.

Izlet u Dalmaciju.

Piše Davorin Trstenjak.

Polazeć gimnaziju u Varaždinu imadoh za prirodopis vrloga i vele praktičnoga profesora g. Lazara, koji je znao u mladeži uzpiriti volju i ljubav do ove nauke. Najviše nas je učenike zanio, kad nam je pripoviedao o ovoj ili onoj životinji, što je sam na putovanju izkusio i doživio. Nikad neću zaboraviti, kako nam je pripoviedao o hvatanju zmija i što je tom prigodom sam izkusio. Nukao nas je, da sabiremo kukce, leptire, zmije, lubanje itd.; tko je iole pokazao volju do ove nauke, toga je sa sobom poveo, te mu zorno pokazivao, kako se sabiru prirodnine.

Da se g. Lazaru prikupim, donesem mu bjelošku, znajući unapred, da će se on mojoj „hrabrosti“ radovati. I u istinu je tako bilo. On me primi s velikom radošću i običnom ljubeznošću, te me ponuka na uztrajnost. Napokon mi reče, da mu još što donesem, što sam i ja rado učinio. Neizmjerno me je radovalo, kad sam vidio kojega kukca ili leptira u gimnazijalnoj sbirci, što sam ga ja donio.

Pošto je g. Lazar uvidio u meni volju do prirodoslovne nauke, poveo me je često sa sobom u polje, k vodi ili u šumu, te mi sve načinom otčinskim tumačio. Njemu se dakle imam prvomu zahvaliti, što mi je probudio ljubav do rečene nauke, koja mi nikada utrnuti neće: zato mu se ovom prigodom najsrdačnije i najtoplije zahvaljujem.

Poslie pokušavah nadievati ptice, sisavce i preparirati ine predmete. Da je dosta težko nadievati ptice i dati jim neki prividni život, lako će svatko shvatiti. A da je samouku težko dotjerati do savršenstva, razumije se po sebi. Boljelo me je, kad sam vidio u muzeju prekrasno nadjevenih ptica, jer ih ja uz sav trud i pozornost nemogoh tako nadjeti.

Propitkivah za čovjeka, koji bi me htio i znao u tom podučiti, ali ga nigdje nenadjoh. Dočujem napokon, da veleučeni gospodin Spiro Brusina, načelnik zoologičkoga odsjeka narodnoga zemaljskoga muzeja, te pravi član jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti itd. svakoga rado savjetuje i poduči; otidjem dakle i ja k njemu, da ga zamolim za pouku i savjet. Veleučeni g. Spiro Brusina primi me vele prijazno kao brata. To me tako obodrilo, paće skoro i usmjelilo, da ga upitah za sve, štogod nisam znao.

Digitized by Google

Spomenuti veleučeni gospodin me u svem dragovoljno poduči, preporuči mi razna i najbolja djela i radovaše se nesamo zato, što me je mogao u svem, što sam ga molio, podučiti, nego i zato što se tom naukom zanimam. Pokloni mi jedno prirodoslovno djelo, kašnje svoj put iz Dalmacije, a nedavno „Prilozi paleontologiji hrvatskoj", hrvatsko i njemačko povećano izdanje. Njemu dakle imadem ponajviše zahvaliti, da sam u nadievanju ptica, sisavaca i prepariranju i sabiranju prirodnina svoj cilj postigao. Zato se tim veleučenomu gospodinu Spiri Brusini javno svesrdno i najsmjernije zahvaljujem. Osim toga vježbao sam se i u radionici narodnoga muzeja.

Na taj način sabrah si dosta i liepih ptica itd. Neimajući nikakove sbirke morskih životinja i konkilija, odlučih prošlih školskih praznika proputovati Dalmaciju, da saberem prirodnine, što ih ona ima. Da mi bude putovanje uspješnije, odoh u Zagreb k spomenutomu gospodinu Brusini, moleći ga za savjete i naputke, koje sam i dobio, a boljih mi sigurno nebi nitko dati mogao. Ne samo da sam dobio savjeta i naputaka, nego i više preporuka na razne dalmatinske rodoljube; jedna pako od pismenih preporuka glasila je na svakoga. Da su mi te pismene preporuke od neizrečene koristi bile, suvišno bi bilo dokazivati. Zato se i opet veleučenomu i obće poznatomu strukovnjaku najtoplijje zahvaljujem.

Dan prije svoga odlazka u Dalmaciju upoznah se u Karlovcu s gospodinom Spirom Tomićem, profesorom iz Sinja u Dalmaciji, koji je putovao u Topusko. Taj me vriedni rodoljub udostoji svojim posjetom, gdje mi pripoviedaše koješta o stanju mile nam posestrime Dalmacije. Osim toga dade mi taj prevriedni gospodin više pismenih preporuka na razne profesore i rodoljube, preporučajući me njihovoj rodoljubivosti i moleći ih, da me svojim znancem, kojih on nepozna, preporuče. Zato si za ugodnu dužnost smatram zahvaliti se prevriednomu prijatelju Spiri Tomiću, te mu se tim iz dna duše i srdca za sve preporuke i javno zahvaljujem.

Tako preporukami, savjeti i naputci obskrbljen, uzmem najpotrebitije orudje i pušku i odputih se dne 2. kolovoza 1874. u milu nam posestrimu Dalmaciju. Istoga dana dodjoh u Ogulin, k rieci Djuli, njezinu ponoru i u ogulinsku špilju. Kad sam razgledao Ogulin, izprati me rodjak Milan Gašparović u korito Djule. Korito je ove vode kod Ogulina u kamenu i više hvati duboko. Ovdje pobrah više puža Melonella Holandri var. laevigata, od kojih se nekoji odlikuju riedkom veličinom. Vozeć se dalje sa svojim rodjakom, dodjosmo do ponora, u koji se Djula pod zemlju gubi. Nemogoh se dosta nadiviti koritu te vode, koje je sama hrid, kao i špilji i zjalu, u koje se huka valova pod zemljom gubi. Ovdje nadjoh tri mrtva komada strižibuba valjkastih. (Saperda carcharias.) Pošto ti kukci neživu u vodi, morala ih je samo voda ovamo donieti; a valjda je uslied velike kiše voda narasla i ovamo ih doniela. Zapitam Gašparovića, da li se je ove godine razlijala ili izrazila Djula, na što mi on odvrati, da jest, pače da mu se do praga razlila. Nadalje mi je pripoviedao, kako Djula, kad se razlije, nosi zmije, sliepiće i upravo onakove kukce, kakove smo tamo našli. Pošto mi je još rekao, da je jednom ubio zmiju plivajuću vodom, ali da takove još nikad vidio nije,

Digitized by Google

zamolim ga, da mi uhvati više takovih zmija i kukaca, što mi i on dragovoljno, obeća. U špilju nemogosmo, jerbo je u njoj voda bila.

Istoga dana poslie podne oprostim se s rodjakom i Ogulinom, te odem put Rieke, kamo prispjeh u 9. sati na večer. Razgledah si dne 4. i. m. grad Rieku i njezine znamenitosti: luku, brodovlje, ribarnicu, čitaonicu i tvornice. Duh tih Ungareza, ili kako bi Slovenac rekao: Lahona — djelovao je na me neugodno; osjećao sam se kao gospodar, koji u bivšoj svojoj kući stanarinu plaća. Tu vlada tudji duh; staroga tipa naših predja ovdje neima.

Dne 5. kolovoza popeh se na ponositi i dični Trsat. Nekim zadovoljstvom i ponosom motrio sam hridi trsačke, kojimi su se nekoč kotrljala tjelesa Franaka, svladana junačkom desnicom Hrvata. Razgledah crkvu, u kojoj je na velikom žrtveniku stara slika matere božje, koju je kako se po tradiciji pripovieda, naslikao na cedrovu drvu evangjelista Luka a papa ju Vrban V. iz Rima poslao. Oko te slike visi mnogo dragocjenosti: zlatih i srebrenih noga, ruka, krstova, srdaca, naušnica, koralja, krunica itd. O svodu pred velikim žrtvenikom vise četiri velike srebrne svetiljke a u kutih slone dvie velike i kao čovječja noga pod koljenom debele, što ih je neki zagovornik 1527. tamo stavio. Crkva je na novo slikana; slikao ju je neki Talijan. Žalostno je, što se taj posao povjerio takvu čovjeku, koji je načinio od svetaca ruglo. Nije dovoljno da se svetac predstavi u slici čovjeka, komu je lice bez izraza a odjeća od kinezkih boja. Kako li se slikarska umjetnost vredja, kad „slikar“ hoće da u svetcu ljubav boga plamenom izrazi, što mu kroz grudi iz srdca suklja! ili kad vidimo gdje se svetcu vuče iz ustiju vrpca, na kojoj je izraženo njegovo nutarnje osjećanje, mjesto da mu to na licu i držanju bez svakoga slova čitamo.

Na slici, što predstavlja očistilište, vidimo utovljene mlade osobe, koje sklopljenih ruku mirno i indiferentno prema nebu gledaju, a oko njih bukti živi plamen. Da li mogu predstaviti utovljena i crvena lica bol u očistilištu i želju za oslobodjenjem?

U toj su crkvi sve nove slike mazarija, koja ovoj pa nijednoj crkvi nedolikuju. Najljepša slika u toj crkvi je stara slika, gdje Isus predaje ključe sv. Petru. Petar klečeć lievu ruku drži lako na grudih a desnom smjerno siže za ključi, što mu ih Isus predaje. Na Petru vidi se, da se scieni nevriednim tolikoga odlikovanja a ipak smjerno prima prvenstvo.

Na lievoj strani crkve je grobnica Nikole Frankopana. Iz crkve odoh u stari grad dičnih Frankopana, koji je sada vlastničtvo grofa Nugenta. U tom gradu ima liepih znamenitosti, kao što je sbirka starina iz Pompeja, galerija slika, tamnica i grobnica. Nu za žaliti je, što nisu starine liepo poredane i pobilježene, da bi mogao svaki posjetitelj znati, što pojedini predmeti predstavljaju. Nadalje mora se žalibože reći, da se nemože galerijom slika osim stroga poznavatelja slikarstva nitko podpunoma okoristiti, jerbo slike nisu obilježene, a neima ni kataloga. U obće može se reći, da je ta sbirka dosta znamenita. Po mojem slabom sudu jedna je od najboljih slika spavajući Jakov, zatim od muka ležeći sv. Se-

Digitized by Google

bastijan. Uza sve to mora se briga grofa Nugenta oko sabiranja starina i slika priznati i pohvaliti.

Grozno je vidjeti tamnicu, u koju su uznike bacali na malen otvor na svodu. Pošto u tamnicu nebijaše drugoga ulaza osim onoga na svodu, to je grof Nugent dao probušiti živu hrid do tamnice, da se može lako u nju ulaziti i sve vidjeti. Kraj istoga ulaza vidi se podzemni hodnik, koji vodi ća do tvornice papira. Zanimati mora svakoga, koji još južnih strana vidio nije, ona bujnost ružmarina, lovora i ljekarske kadulje na Trsatu.

Razgledav sve spomenuto, uzeh iztraživati trsačko brdo. Rujuć oko zidova, hridina i prevrčuć kamenje, nadjoh uz zid skalina, što no vode k crkvi, više puža: Cyclostomus reflexus. Na strani, koja se diže uz Rječicu, nadjoh na površini mnogo: Pomatias septemspiralis i nekoliko: Torquilla frumentum. Istoga dana poslie podne pala blaga kišica, koja me nije pod krov odtjerala, jer sam znao, da istom sada počima moj posao. Tražeći tako, dodjem do grada, gdje bijaše ove godine grašak posijan, te nadjem jako mnogo: Campylea umbilicaris. Od stonoga (Myriopoda) nadjoh pod kamenjem u zasjencih najljepše vrsti. Premda su stonoge jako ogavne i mrzke životinje, to moraju ove dvie vrsti svakoga zanimati i svako oko privlačiti. Prekrasne su to životinjice. Prva je: Glomeris limbata. Zapitav primorca kako se taj kukac naški zove, odgovori mi on, da nezna. Upitav ga opet, kako bi ga on nazvao, stavih kukca na kamen, da se pruži. Kukac se za čas pruži i dade se na put, da uteče, a ja se ga prstom dotaknem, na što se on u krugljicu svine. Kad je to moj čovjek vidio, reče mi, da bi ga on nazvao: frk, jer se zafrkne, kad mu pogibelj prieti, kao jež. Kad sam ga svinuta u pravilnu krugljicu običnim ljudem pokazivao, nitko nije mislio, da je to životinja nego tamna siva krugljica. Druga, ljepša i nešto redja i manja vrst od prijašnje je: Glomeris guttulata, koja ima žutocrvene pjege. Našao sam ove dvie vrsti živuće u zajednici. Žaliti je samo, što im krasna boja, kad su mrtve, pobliedi. Treću vrst ovih glomeria našao sam u moru medju muljem i kamenjem na zapadnoj strani Zadra. Ta je vrst još manja od prijašnje Glomeris guttulata. Boje je tamno žućkaste, a kad se u krugljicu svine, velika je kao graškovo zrno.

Dne 6. kolovoza ranim jutrom odoh uz Rječicu da potražim, što u njoj ima. Nenadjoh ništa osim nekoliko vodenih kosa (Cinclus aquaticus). Pošto sam veliki komad te vode prošao a ništa drugo osim spomenutoga kosa našao, odoh na brdo, što no se uzdiže na lievom briegu Rječice. Budući je sunce jako pripicalo, to se za dan prije palu kišu nije ni znalo. pa zato nisam mogao ništa naći osim nekoliko mrtvih: Zonites Carniolicus, i nekoliko: Zonites Verticillus. Poslie podne odoh uz morsku obalu i spustiv se u more, nadjoh množinu morskih ježa (Echinus esculéntus), ali nijedan nebijaše tako velik, kao što ih kod Zadra ima. Običnih morskih puža, kojih svuda dosta ima, neću ni spominjati. —

(Sliedi).

Digitized by Google

Zaboravite!

Odkad sam stupio na praktično polje školstva, doživio i zapamtio sam da su često učenici, koje su učitelji kaznami i predbacivanjem upravo obiljno častili, te kao propale sasvim zapustili, postali najmarljiviji i najrevniji. Često se čudom čudih, kako je taj mladić dao povoda tolikim tužbam i kaznam. Ja sam dakako s takovimi na stranputice sašlimi učenici najopreznije postupao. Pa mi i nije često mučno bilo bolju stranu upoznati, te prema tomu udesiti svoj dalnji postupak.

„Novim učiteljem" bilo to uporištem, u koje mogu uprieti polugu svega svoga djelovanja Evo živa primjera. Mladić sjedi prvi dan u školi nekako u strahu. On opetuje razred (repetent), pa znade iz običaja, da repetente baš prijateljno i dobrodošlicom neprimaju. Već je pripravan čuti moralni nauk o svojoj prepunjenoj glavici; on znâ, da će novi učitelj njegovim pridošlim, iz nižega u višji razred stupivšim drugovom, oštrimi riečmi raztumačiti posljedice lienosti i razuzdanosti, te neće propustiti, da nepokaže nanj kao repetenta kao živi dokaz svoga razlaganja. — Naravski da će u taj čas mladež u ožigosana griešnika prezirno pogledavati; — a on će biti za tu godinu izgubljen. —

Zar nemora novomu učitelju zahvaliti, što ga kao većega i starijega već prvi dan pred manjimi i mladjimi ponizio? Ako mu u grudih još i tračak poštenja, što mu to koristi, kad ga evo već prvi dan, gdje je tobožnji „tupan" prekoračio školski prag, možda i s odlučnom voljom, tako pokoriše. —

Zar mu je sve sile sabrati, te učitelju i suučenikom dokazati, da je bolji, nego se o njem glas raznio; da i on može, samo kad hoće? — Tko će zahtievati od djeteta, da tako zrelo misli. Pa tako ostane sveudilj stari, a zato tim gorje po njega.

Nebi li bolje bilo, da je „novi" učitelj zaboravio, što je čuo; da je mjesto obične moralne prodike, započeo predavanje pomirljivom besjedom; kad bi naglasio bio, da mu se nije bavit prošlošću, jer će budućnost svakomu sud odkrojiti; koli uspješna bi mu rieč bila, kad bi bio naglasio, da se može najgorji i najljeniji popraviti, samo ako hoće; da je rekao, kako se pouzdano nada, da neće nijedan od njegovih učenika biti nemaran i nečedan itd.

Tko zna i tko je to izkusio, znati će kako takovu odlane, kad mu se mjesto prezira otvara reč bi nebo pouzdanja, ljubavi i oproštenja; — pa tko to, kako rekoh zna, neće propustiti učiniti prvi dan, danom izmirbe, da se tako zabludjeli vrate na bolju stazu.

Prvi školski dan, kada zaostavšega savjest radi nemarnosti i njezinih posljedica muči, sám sobom račun čini i čvrsto odluči, da će se popraviti. Opazi li pako oko sebe mjesto ljubavi — prezir, onda mu je put zatvoren, te mu je i nadalje ostati divljakom.

Pisac ovih redakâ može tomu za dokaz iz svojih djačkih ljeta navesti eklatantan primjer. Bilo mi 13 godina, kad sam iz jednorazredne, a znati će svatko, kakove pučke škole, došao u realku u Z. Svojim seljačkim haljincem i govorom

Digitized by Google

nisam baš najbolje mogao uči u volju svomu učitelju. — Bilo mi nekako čudnovato pri duši, kad sam se našao medju tolikimi ljudmi i medju ozbiljnimi profesori predožujske škole, kojim si već na licu čitao samu strogost, pa ktomu kad sam još čuo tolike novosti, mučna naime imena učevnih predmeta, o kojih u mojem rodnom mjestu nitko ni sanjao nije. — Geografia, geometria, physika, chemia, matematika, bozi i junaci! — zar to nemora seoskoga mladića do zlaboga uplašiti!

Tako škola započe i sve bi hajde dobro prošlo i uprkos nekim konfliktom zavladala bi opet najbolja harmonija, da nije razrednik — ordinarius moradosmo ga titulirati — držao najviše do krasopisa. Liepo pismo bijaše sućtvo i jezgra svoj naobraženosti; moja pako hrdjava pismena bila su mu strahotom. Računske i ostale zadaćnice znao mi je biesan u glavu baciti, razderao ih na komadiće ili ih nogama gazio. Taj dragi čovuljak bijaše prenagao, prevatren! —

Za valjanost i točnost zadaćâ nije ga boljela glava. Oblik, ljuska bila mu sve, a sadržaj, jezgra manje od ništice. — I tako bijah ja, kako vidite, najgorji medju svimi. A da mi dokaže, kako poput vrane po papiru grebem i kako je lud čovjek, koj liepo nepiše, pozove me k tabli. Tu mi zadavao zadaće, koje nebi ni umniji a kamo li toli opsovani, znao riešiti. Dobiv treći red, hajd u klupu uz povorku psovka i svakojakih epiteta. Bio sam i tako sretan te sam sjedio u oselskoj klupi, — i ondje promišljavao o svojoj ništetnosti. — A tko je imao sreću i često sjediti u oselskoj klupi, taj je bio, kao da ga i neima u školi. — Priznati mi je, da sam bolje učio, nego prije, nu nisam ipak smio izradjivat zadaća, — pustiše me bo u miru. —

Tako nepravedan postupak živo me se kosnuo srdca, a čitatelj mi neće zamjeriti, ako reknem, da toga „pedagoga“ mudronju i danas mrzim. Neće se zaista nitko tomu čuditi, ako spomenem, da su mi duševne sile i sposobnosti uz takav postupak driemale, zahirile, a marljivost spala na ništicu uz vjekovite psovke i odsude. Nu srećom nisam ostao sjediti n tom razredu, već sam se i ja nekako popeo u višji razred, a mislim, da je tomu pomogao otcem darovani Obulus! — Naravski, da je bio opet početak, kao i prošle godine.

Bog si ga znao, što bi od nas bilo, da nebude promjene sistema. — Dobismo nova učitelja. „Meni ste svi jednaki“, tako je započeo svoj pozdrav. — „Ja vas nepoznam i neznam, udovoljiste li svi dužnosti svojoj. Budućnost će pokazati, tko će desno, tko bi lievo krenuti. Svi ste mi jednako mili. — Nastoj svaki môm očekivanju zadovoljiti!“ — Srdce mi od radosti silno kucalo! — Ti nisi dakle odsad više onaj prezrenik, već si ravan drugim, te možeš svakomu otvoreno gledati u oči; ti si tako dobar i marljiv, kao svaki drugi; pa ćeš takov i ostati. Odlučih za to uztrajati u dobru, dà zadah sam sebi tvrdu vjeru, pak je neprekrših.

Poredao nas novi učitelj po abecedi. „Svaki nastoj zadobiti bolje mjesto“, reče učitelj: „Marlivije stavit ću na skoro spreda. Drž se svaki!“ —

Sad istom nasta za mene bolji i novi život. Iz početka sam naravski pokušao varati, te znajući, da su ružno pisane zadaće mùka i groza za učitelja, dao

Digitized by Google

sam ih pisati jednomu od svojih saučenika. Ali jao! stalo grmiti. — „Tko ti je pisao zadaću?“ upita me učitelj, kad nam je izpravljene predao. Znajuć, da je sada ljubavi i povjerenja nestalo, drhtao sam i plačući molio za oproštenje. — „Zašto ih nisi sám pisao?“ — Ja sam na to sve po duši izpovjedio, i rekao, da sam pod svaku cienu hotio uzdržati ljubav i povjerenje novoga učitelja; rekoh da mi je moje ružno pismo pribavilo sijaset psovakâ i rugote. — „Piši dakle sám zadaće“ reče na to učitelj ljubeznim glasom.

Ja to učinih — i priznajem, da me minuo strah, kad mi valjalo izradjivati zadaće. Učitelj nije ih odmah razgledao, već ih poredao i poslao u svoj stan. Kad ih je izpravio, vratio bi svakomu njegovu zadaćnicu, hvaleć ili opominjajuć ga. — Pozove i mene i rekav: „N. dakako još uviek tako zlo piše, da mu zadaće jedva pročitati možeš“, i predade mi zadaćnicu. Bojao sam se i drhtao, nu sve prošlo onako na tiho. Pogledam u zadaćnicu i vidim „vrlo dobro“ — crvenom tintom i krupnijimi slovi pod izradbom. — Je li moguće? — „Vrlo dobro“ toga nisam doživio, i neću toga dana nikada zaboraviti. — Grudi mi se nadimale od ponosa i zadovoljstva; duh mi tako rekav oživio i riešio se sponâ, prost sam bio, oživilo u meni pouzdanje u vlastite sile. Na skoro bio sam izmedju izvrstnimi.

Nu ja i kao učitelj nikada nezaboravim kazati svojim učenikom, da nova školska godina daje svakomu priliku, novim i boljim čovjekom postati; onaj, koji nije dosad morda svoje dužnosti točno svršio, može sada boljom stazom pokrenuti. Ja i više činim te se osobito zauzimljem za takove „griešnike“, a nastojanje urodi mi većom stranom dobrim plodom. —

Kakova radost i čuvstvo zadovoljstva se u tebi radja, kad pomisliš, da si izgubljena opet k dobru sklonuo i na pravu stazu svratio. Za mene neima veće radosti. — I čudnovato je, da me u tom upravo učenici, koje medju najbolje brojim, na svaki način pomažu. Opazivši bo, kamo učitelj smjera, susreću takove osobitom ljubavi i pripravnošću, a toga radi vriedno je već da se zauzmeš za siromake, da u boljih pobudiš plemenitija čuvstva. U obće neka svaki od učitelja rješavajuć svoju uzgojnu zadaću nastoji, da ga učenici njegovi u tom podpomažu. Diete na diete vele djeluje tako u dobru kao i u zlu. —

Završujuć ovu svoju razpravicu, dovikujem braći si sudrugovom: „Ljubite mladež!“ Ljubite i nastojte najviše oko onih, koje su prije prezirali i mrzili; susretajte najvećom dobrohotnošću onoga, komu je ćud reć bi opuštošena neljubavju, a dobivši takova griešnika, pokrite prošlo plaštem, pa mu toga nepredbacujte. Promjenit će se, postati će boljim, ako vi zaboravite. —

Po „Fr. p. B.“ K-i.

Nešto o naših osjećalih.

A. Vid.

Vid se potiče na djelatnost vanjskimi utisci t. j. traci svietlosti dopirućimi u oko, i tako ovo vanjske predmete zamjećuje. To pako biva ovako: traci

Digitized by Google

dopirući u oko, lome se zajedničkim djelovanjem rožnice, očne vodurine leće i cakline, i tim se u oku stvori slika vanjskog predmeta. Ova pada onda na vidni živac i tim prelazi naravna djelatnost u životnu. S-vidnoga živca prelazi dotična slika u moždjane i postane jasna i vidljiva. Ovdje zamjenjuje životnu djelatnost duševna.

Oko je svojim staništem i ustrojstvom izvrženo svietlu samo sprieda i tako je zaklonjeno od premnogih utisaka. Pomoćju gibljivih mišica, kojimi je bjeloočica s kostmi očišta spojena, možemo njim svakamo kretati, a pomoćju vedjnih mišica zatvoriti ga i otvoriti. Oko se može takodjer, kada ga razni vanjski pojavi potaknu, raznovrstnom djelovanju prilagoditi i to bez našega hotenja. Čim dopire više svietla u oko, tim postaje zjenica manja, a čim manje je svietla, tim postaje veća. Leća se pako promjenjuje polag blizine i udaljenosti vanjskih predmeta, štono ih zamjećujemo. Kao što bolestnu oku pomažemo naočali, isto se tako zdravomu pomaže sitnozorom i zviezdozorom, da mu budu slike jasnije. Ovako pomažemo takodjer i sluhu tako zvanim sluhalom. Znademo, da je vid od svih sjetila najobsežniji. Kusom, opipom i obćim osjetilom osjećamo samo, kada ih se nešto dotakne; njuh se razdražuje tvarmi, koje se izhlapljnju i to u blizini, sluhom razabiremo zvuk ali samo nekoliko milja daleko, okom pako vidimo zviezde udaljene na bilijune milja.

Koliko pako vid koristi našoj duši, poznajemo najbolje nazrievanjem raznih boja i njihovih sjajnosti; ovo bo je posebno svojstvo vida, koje mu nijedno drugo sjetilo nadoknaditi nemože. Osim toga predstavlja nam oko, dakako samo posredovanjem svietla razna poplošja slika i obličja stvari. Oko neima doduše prirodjenih svojstva, kojim bi tjelesnost stvari spoznavati moglo, nu s vremenom se ipak u tom tako uvježba i usavrši, da se njim slobodno i podpuno služiti možemo. Što mi pako vidom nazrievamo daljinu, položaj, veličinu, gibanje i broj predmeta, to niti je njegova posebna svojina, niti si on to prisvaja neposredno vanjskimi utisci, nego to biva sudjelovanjem drugih sjetila, a osim toga i mnogih inih uzroka, o čem ćemo kašnje govoriti. Usavršeni vid je tad u pomenutih okolnostih tako samostalan i okretan, kano da mu je to prirodjeno. I nevidljive prirodne sile i zakone umije si oko predstaviti iz njihovih vidljivih pojava. Kao što nevidimo težine, topline, magnetizma itd., isto tako nevidimo ni ono, što se u čovječem duhu sbiva, naime: što tko misli, ćuti, želi, hoće itd. Poslovica veli: Nemožemo nikomu u srdce viriti. Nu opet kao što vidimo tjelesa padati, šetalicu njihati, potok teći, toplomjer i tlakomjer rasti i padati, magnetom željezo privlačiti, neka tjelesa od topline raztezati se, isto tako vidimo, kada netko namiguje, lice mienja ili neke znakove predstavlja, što uzimamo za duševno djelovanje.

Obično se veli, da okom daleko i široko vidimo i razne stvari nazrievamo. Rieči ponajviše označuju sbilja nešto vidljiva: predmete, svojstva, razmjerja, čine ild. Odtud dolazi, da je svako spoznanje stečeno vidom u duši mnogo jasnije i uztrajnije od onoga, što si ga ma kojim drugim sjetilom prisvojimo, zato se

Digitized by Google

i veli: što vidim, to vjerujem. Na temelju tih podataka vid je najizvrstnije sjetilo za opažanja kako praktična tako umna.

Vidom se koristimo najviše intelektualno, ali uz to djeluje on i na oplemenbu ćudi, jerbo njim spoznajemo ljepotu i krasotu prirodnu i umjetnu. „Boje u koliko one same po sebi na dušu djeluju", veli Goethe, ili uzbudjuju i potiču na veću živahnost i težnju ili pako djeluju suglasno, te blago i nježno osjećanje preuzrokuju. Prvo proizvodi žuta, žutocrvena i crvena; zadnje modra modrocrvena i crvenomodra. Na zelenoj pako, rado počiva, njom se najviše nasladjuje i od prevelika uzhita neda mu se dalje." Ako raznovrste boje i neuplivaju na sva individua jednako, zato ipak djeluju na razpoloživost ćuti. Boje su dakle važan elemenat za umjetnost, osobito za slikarstvo. A budući da koli pri slikanju, toli i pri drugih sličnih umjetnostih vidimo još i druge elemente: sjenu, oblik i razmjerje — posve je jasno, da svi estetični utisci dopiru jedino okom u našu dušu. Pomoćju oka nasladjujemo se i prirodom; njim promatramo krasno zviezdami obasuto nebo, krasotu nebeske duge, jutrnje i večernje rumenilo, krasne poljane, cvietnjake it.d. Zato je sljepoća nesamo s obzira intelektualnosti i praktičnosti velika nesreća za čovjeka, već je takodjer i na velik uštrb za oplemenitbu njegove ćudi. „O koli dragocjen je dar božji — vid! Svako biće koje uživa svjetlost, scieni se sretnim. Ta sama bezćutna biljka uzdiže se rado i ponosno prama svietlu. A čovjek bez vida ili bolje rekuć bez očiju, mora u vječnoj tmini kukati i u žalosti dneve provoditi; njega neveseli više niti rujna zora, niti čarobno cviećе, niti zelen polja i livada. Umrieti je žalostno, nu živjeti a sliep biti, još je žalostnije . . . . Imam dva bistra vatrena oka, a sliepomu babi nemogu nijedno dati, dá ni trunke od premnoga svietla, štono mi takorekuć oko zasljepljuje." (Schiller, Tell). (Sliedi.)

Nazivlje za tjelovježbu.

Priredio And. Hajdenak.

(Konac).

Wettlauf, utrkivanje.
Wettlaufen, utrkivati se.
Wettkampf, takmititi se.
Wettkämpfer, takmac, takmilac.
Wiegehüpfen, skakati zibimice.
Winden, provijati.
Winkelbewegen, kretati u kut.
Winkelwippen, zanihivati se kutimice.
Winkelstellung, stav u ključ.
Winkelstütz, upor ključimice (u kut).
Wippen, nihati, tikati pregibati.
Wipphandeln, nihati rukama.
Wipphanteln, nihati bučicami.
Werfen, bacati.
Wolfsprung, vučji skok.
Wurf, hitac.
Wurfscheibe, nišan.
Wurfspiess, džilit.

Z.

Zehengang, hod na prstih.
Zehenhang, vis o prstih.
Zehenhängen, visiti o prste.
Zehenstand, stav na prstih.
Zertheilen, razdieliti.
Ziehen, vući, potezati.
Zeigefinger, kažiput,
Ziehklimmen, privlačce, povlačiti se.
Ziehstemmen, upirati se povlačce.
Ziel, meta, nišan.
Zickzackgang, hod simo-tamo.
Zickzacklauf, trk simo-tamo.

Digitized by Google

Zickzacklaufen, trčati simotamo
Zug, vôd,
Zug, poteg.
Zughangeln, trzajuć vješkati.
Zughangen, pritegom visiti.
Zugstemmen, upirati se potegom.
Zurück, natrag.
Zurücken, primaknuti se.
Zurückspringen, natrag skočiti.
Zurücksprung, skok natrag.
Zurückwenden, obratiti se,
Zuordnung, pridielenje.
Zwangsteigen, prisilno se penjati.
Zwangstellung, prisilan stao.
Zwei, dva dvojica,
Zweireihe, dvored, dvovrsta.
Zweierreihe, v. Zweireihe.
Zweigriff, dvohvât.
Zwiegriff, v. Zweigriff.
Zwirbeln, premetati (krstimice).
Zwischenschwung, medjumah.
Zwischensprung, medjuskok.
Zwischentritt, izmienjen korak.

Dopisi.

Iz kotara velikogoričkoga. Kud će suza, već na oko: kud će želja, već na srdce! S toga eto i mene iz susjednoga kotara k tebi mili Napredče! da ti javim, kako se braća sakupiše na prijateljsko ročište a na poziv nekolicine sudrugova. Svi se, velju, sakupiše, kako se tomu pozivači nadaše; pa hvala Bogu da se neprevariše. Ta nebi bora mi ni u redu bilo, da i ovaj put zaostanemo, gdje je kotar naš vazda stajao uz bok zagrebačkim sudrugovom, prvakom i naprednjakom. Mi ih vazda podupirasmo u svem, što zasnovaše i zamisliše na dobrobit škole i učiteljstva.

U Petrinji pomogosmo stvoriti zaključke, a sada treba o tom nastojati, da neostanu mrtvo slovo na bieloj artiji: valja ih oživotvoriti.

Izabravši M. Kobalia, učitelja odranskoga, za privr. predsjednika, I. Haramičića, tajnikom a Fr. Galića, blagajnikom, prodjosmo pravila te ih uz neke promjene prihvatismo, izručiv ih privremenomu odboru, da ih propisanim putem odpremi u bieli grad Zagreb vis. vladi na potvrdu a pozivnice da šalje medju rodoljube Hrvate u kotaru, da stupe u naše družtvo, koje krstismo „učiteljsko družtvo kotara velikogoričkoga."

Stvorivši učiteljsku Zadrugu bijasmo liepe sreće, jer sakupismo nekoliko stotinâ forinti, pa se nadamo, da će nas i sada rodoljubi podpomagati ne samo materijalno, već i svojim savjetom i izkustvom. Svim nam je bez razlike nastojati, da prosvjeta prodre u sve slojeve naroda našega: svim nam je nastojati, da nam se mladež, budući naraštaj, kako valja uzgoji; pak buduć će družtvo o tom razpravljati, nadajmo se pouzdano, da ćemo naći podupirateljâ.

Sve se budi, oživljuje i udružuje: svuda vidiš neobično kretanje, a to sve zato da se unapriedi blagostanje, da se postignu veliki i uzvišeni ciljevi čovječanstva. Iskreni Hrvat mora se toj dobi narodnoga zanosa radovati i po mogućnosti svako preduzeće podupirati. Hrvati to rado čine svagda i svagdje, pa će i učiteljska družtva rado i najohotnije podupirati.

Sve napried hrli, sve se udružuje, pak da lih učitelji sve mirno i neradeći gledaju, bilo bi i po nje sramotno i po narod žalostno. To bi bio nazadak, a ne napredak. A nazadak, ti je velik neprijatelj, grozna bolest: okani se ga kao nečastivoga. Što pojedinac nemože, to ti je za čudo možno i lako izvedivo množini u skupu, u družtvu.

Odlučismo preporučiti naše družtvo v. g. podžupanu, te mu se tom sgodom predstavit Tako i valja; kad si što stvorio, onda nastoj stvoreno uzdržati zdravo i čilo, a ne da onda kojekako životari. Preporuči svoje mezimče onomu, koj ti mu prijatelj i koj ga cieni i štuje, pa ti nastoji podupirateljâ i prijateljâ mu naći.

Zaključismo pismeno umoliti hrv. ped. knjiž. sbor, da o tom nastoji, da se mjeseca listopada o. g. proslavi desetgodišnjica obstanka uč. Zadruge. Tko će moći, neka dodje u Zagreb, a drugi neka opet sa učitelji svoje okolice to proslave.

Pa je li to vriedno? Ja velim, da jest. Zadružna skupština bila prva skupština, onda se učiteljstvo prvi put javno pojavilo, pokazalo svoju zrelost, te počelo složno raditi, pak je do danas mnogo toga postignuto, na što mnogi i pomislio nije, pače i neizvedivim držao. Proslavimo dakle desetgodišnjicu, kako to i drugdje čine. To je liepo, dostojno i postanak samosviesti.

A sad s Bogom mili Napredče, pa izruči braći centralnoga odbora naše pozdravlje a od Boga im zdravlje! K—i.

* Upravljajući odbor. Zadruge radi već o tom, da se desetgodišnjica proslavi. Ured.

Digitized by Google

Javni upros.

Mislim, da svakoga čovjeka najviše veseli, te je najsretniji i najzadovljniji kada vidi, da mu rad uspieva. Ako se pako to može o ikojem radu kazati, a to sjegurno o ovogodišnjem radu u cjepilnjacih, ako se je samo u horu raditi započelo. Slast ti je sbilja stupiti u cjepilnjak, te vidjeti, kako dvogodišnji ciepovi puštaju liepe krošnje, jednogodišnji liepe mladice, a ovogodišnji liepo listaju ili im se oka biele. Pa tako i mene veseli moj na novo uredjeni cjepilnjak, u kojem sam ovoga proljeća presadio do 210 divljaka, a od njih 173 oplemenio, te ciepovi sadà prekrasno uspjevaju, akoprem se proljetno presadjivanje slabo preporučuje. Nu koliko sam se dosele ovomu radu poveselio, toliko me spopala žalost, odkako se pojavila sila mravaca, koji mi čine na ciepovih veliku štetu. Najprije sam ih opazio na starijih ciepovih, koje sam takodjer ovoga proljeća presadio i to na kruškah i na jabukah. Veli se, da mravci jedu i sišu samo ušence, i da im je to jedina hrana. Istina je, to sam i ja opazio, ali ipak na svakom ciepu, kojim prolazi mnogo mravaca, gine i propada lišće velikom brzinom, te mi se čini, da ga upravo oni jedu.

Najprije to opazih na kruškah, a do mala već i na ovogodišnjih ciepovih, kojim listić ili oko, čim se samo pokaže, doskora izjedu.

Odlučih ih dakle tamaniti, kako sam znao. Najprije sam ih otresao i polijao kipućom vodom, ali uzalud; zatim uzeh petroleja, namazah s njim deblo i poškropih zemlju, i to uzalud; napokon posipah sve čvrsto pepelom, pa ni to nije ništa pomoglo.

Pošto neznam više nikakva sredstva, da obranim liepe si ciepove, kojih mi je jako žao to se usudjujem vriedne svoje sudrugove, koji imadu u tom pogledu više izkustva, javno ovim umoliti, da mi dobrohotno izvole savjetovati i kazati sredstva. kojim da si ciepove obranim

Ivaniégrad, 30. svibnja 1875. Kolander, učitelj.

R a z n i c e.

— Provedbene naredbe našega škol. zakona. U odsjeku kralj. zemalj. vlade za bogoštovje i nastavu vlada velika radinost glede provedbe škol. zakona, jer kako smo izviešteni, sve su provedbene naredbe gotove, te čekaju samo na konačno odobrenje.

Prijatelji dakle našega školskoga zakona neimadu se bojati, da će se u ičem glede valjane provedbe zakona zakasniti.

— Djakovačka preparandija. Službene Nar. Nov. javljaju, da je Nj. ces. i kr. apošt. Veličanstvo blagoizvoljelo previšnjim riešenjem od 30. travnja premilostivo odrediti, da se mužka preparandija u Djakovu 1. listopada ove godine ima razpustiti do dalje odredbe.

— Učiteljice u Moravskoj. Kako se čini, u Moravskoj se još uviek nemogu sprijateljiti s načelom, da se namještaju i učiteljice za literarne predmete na javnih školah, a ne samo kao učiteljice ručnoga djela ili kao tako zvane industrijalne učiteljice.

Iz najnovijega izvieśća moravskoga zem. škol. odbora o stanju pučkoga školstva godine 1874 vidi se, da je ondje samo 31 učiteljica i 18 podučiteljica učiteljevalo. Najviše ih učiteljuje u okružju šternberžkom, naime 5 učiteljica i 1 podučiteljica; u velikih gradovih pako Brnu, Iglavi i Znojmu službuju samo po 2 učiteljice, a u Olomucu samo 1 podučiteljica.

— Što li je još učitelj u tako zvanoj državi inteligencije. Poznato je žalibože, da se još u nas, pa i drugih krajevih Austro-ugarske monarkije čuju često čudnovati, rekli bismo predpotopni nazori o učiteljstvu, koji se od očitoga preziranja malo oli ništa neluče; nu što o tom berlinski „Freie deutsche Schulzeitung“ piše, kako se još štuju učitelji u Pruskoj, skoro je nevjerojatno. Prošloga naime mjeseca inspicirahu u nekom kraju zapadne Pruske dva vladina škol. savjetnika i zemalj. savjetnik pučke škole, te se u svojoj revnosti upustiše i na takove stvari, koje ni najmanje na njihovo inspiciranje spadale nisu. Tako neinspicirahu oni samo škole, nego i privatne sobe učitelja, te ukoriše jednoga našav mu u zapečku artije i prnjaka. Kod drugoga opet nadjoše na stolu elegantan ženski šešir, te upitaše učitelja, tko da taj šešir nosi. A kad jim on odgovorio, da ga nosi jedna njegovih kćeri, upozoriše ga, da se učiteljskim kćerim nepristoje takovi šeširi. Pa kad su još na dalnja pitanja saznali, da se učiteljeve kćeri u obližnjem gradu uče šivati, odgovoriše mu, da bi bolje bilo, da su gdje u službi. — Na to dodaje gore pomenuti list: Nesamo da nas pustiše, da gladujemo, nego nas još hoće turiti u najnižju klasu naroda a djecu nam medju služinčad. Pak hoće još da učitelj uživa ugled medju pukom, dočim ga gospoda urednici ponizuju gdje samo mogu. —

— Kakova je sloboda štampe u Češkoj, najbolje dokazuje pražki školskl list „Posel z Budče“, koj no je već dvaputa bio žrtvom državnoga odvjetnika te ugledao sviet s bjelicami, iz kojih cenzura nemilosrdno sbrisala strahote, skojih bi mogla država postradati.

Digitized by Google

Pa koji su to bili strašni griesi, s kojih je moralo državno odvjetničtvo intervenirati i list zaplieniti? Prvi put bijaše zaplienjen člančić pod naslovom: „zemljopisna obuka u Českoj," a drugi put neka notica, kojoj neznamo sadržaja. A sbilja bilo bi vriedno znati, što li se po državu pogibeljna dalo u 18 tiskanih redaka naštampati!?! Iz potvrde zemalj. suda, naštampane u sliedećem broju, razumismo samo, da je list pogrdom ministarstva nastave i českoga sabora narušio javni mir te učinio prekršaj proti §. 300 kaznenoga zakona. — Sapienti sat!

— Školstvo u Italiji. Kako li je školstvo u Napulju pod Bourbonci cvalo, dokazuje sliedeća notica: U gradu Napulju (450.559 stanovnika) vjenčalo se u prvih 7 mjesecih god. 1874 1998 parova. Od tih vjenčanika nije znalo 716 mužkaraca i 1257 ženskih. imena si podpisati!

Poboljšica učit. plata u Gorici. Gorički je zemaljski sabor poboljšao svojim učiteljem plate u toliko, što je dokinuo 4. platežni razred sa 300 for., te odredio da ostanu samo 3 razreda, naime sa 600, 500 i 400 for. Nadučitelji imaju u 1. i 2. razredu doplate 100 a u 3. razredu 50 for.: podučitelji dobivat će stanarine 80 for. —

Nisu se baš utrgli, ali su ipak pomogli. —

Književnost.

— „Mladi mornar ili put brodom iz Senja u Trst" Crtica iz života pomorca Hrvata. Napisao B. Babić, pr. ravnatelj nautičke učione u Bakru. — U Kraljevici. Troškom piščevim. Tiskom „Primorske tiskare" 1875. Velika 8na; str. 82; ciena 40 novč. Naručuje se kod pisca i u primorskoj tiskari. Sakupljači dobivaju na 10 primjeraka jedan na dar. — Ovo je, u koliko nam je poznato, prvo djelo u svojoj struci na hrvatskom jeziku, te je svakoga Hrvata obradovalo, čim su prvi odlomci iz njega ugledali sviet u Primorcu. G. je pisac dokazao, da je nesamo vrstan strukovnjak, nego da je i u hrvaštinu duboko proniknuo, te mu teče, kako treba. Preporučamo to djelce što toplije svakomu prijatelju hrvatske knjige.

— Selske pripoviesti, napisao Petar Bučar. Na sviet izdalo družtvo sv. Jeronima. Zagreb. Tisak Dionička tiskare. 1875. str. 91 u osmini. Mjesečina će ga odati. Srnjak i srna. Babje pripoviedanje. Bi li na pašu, bi li u školu. Ovu knjižicu, namienjenu puku, preporučamo što toplije, a oni, koji to mogu, neka uznastoje, da se što više u puku razširi i — čita.

— Različiti spisi Mihovila Pavlinovića god. 1869—74. U Zadru. Tiskom „Narodnoga lista" 1875. 8mina, 662 strane. — To je skup članaka političkih, naravopisnih i literarnih s veće strane štampanih u „Nar. listu". M. Pavlinović tako je poznat u našem narodu, da bi suvišno bilo ikoju u preporuku tomu djelu kazazati, te ćemo samo reći, da bismo žalili, kad nebi to krasno djelo svaki naš učitelj pročitao.

Natječaj.

— Za učitelje u kotaru tovarničkom, i to:

1) Za učitelja u Starih Jankovcih. Plata: 400 for. uz slobodan stan i vrt.

2) Za učitelja u Tompojevcih. Plata: 210 for. 15 mjerova žita, 15 mjerova kukuruza uz slobodan stan i ogriev.

3) Za učitelja u Ilači. Plata: 315 for. uz slobodan stan, vrt i ogriev.

4) Za učitelja u Novom Vukovaru. Plata: 360 for. i 105 for. stanarine.

Molbenice s potriebnimi dokaznicami šalju se do 10. srpnja preč. g. Antunu Matiću, predstavniku, podarhid. i župniku u Tovarniku.

Poziv na predplatu.

Pošto današnjim danom započimlje drugo polugodište, pozivljemo najuljudnije svu p. n. gg. predplatnike, koji su „Napredak" samo na pol godine predplatili, da i za drugo polugodište čim prije predplatu pošalju „Upravi Napredka" (Pivarska ulica br. 90). Upozorujemo ujedno i na to, da se kod naručbine točno napiše naslov, pod kojim da se list šalje, da nebude kasnije suvišnih reklamacija.

Jošte imade nekoliko podpunih primjeraka „Napredka" od god. 1873 i 1874., te se dobivaju uz poštarsko pouzeće po 2 for.

Uredničtvo.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 20. U Zagrebu, 10. srpnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Naš novi zakon za pučke škole.

Piše Stjepan Basariček.

XI.

Dvie su ustanove u našem zakonu, koje strogo liberalni pedagogijski sviet doista odobriti neće, i to obvezna poraba vladom propisanih i izdavanih knjiga (§. 12. i 13.), te obdržavanje javnih (§. 15.) izpita.

U mnogih državah, naročito u Cislajtaniji obstoji slobodna poraba školskih knjiga, t. j. učitelji nisu obvezani u školah rabiti jedne te iste, službenim putem izdane knjige, već si mogu od raznih vladom pregledanih i odobrenih knjiga odabrati one, koje drže najshodnijimi. — Da je takova ustanova veoma liepa i probitačna, netreba mnogo dokazivati. Tim se pobudjuje medju strukovnjaci volja za radom i napredkom; jer svaki, koji osjeća u sebi volje i sposobnosti, ima pravo pisati knjige i može se nadati, da će mu iste pripuštene biti u škole, — osim toga podiže se tim i sama pedagogijska literatura, jer dotičnici nastoje, da djela budu što savršenija i podpunija, pošto si samo tim načinom mogu pribaviti pristup i uvaženje u školah.

Nu svaka stvar ima svoje vrieme i svoje mjesto. Što je u Njemačkoj dobro i blagoslovno, to bi kod nas moglo biti ubitačno, kad bi se unapréčac uvelo. Naša je literatura još za sada slaba i neznatna, a literarnih sila toli je malo, da jedino složnim nastojanjem mogu stvoriti nešta valjana i podpuna. Osim toga mislimo, da se vladi, koja je dužna nastojati o unapredjenju pučkoga školstva, može dopustiti da se pobrine i za to, kako bi valjanimi pomoćnimi sredstvi i knjigami obskrbila svoje škole. — Moguće da se privatnom konkurencijom dobiju bolja i uzornija djela, — nu vladinim posredovanjem postizava se opet to, da škole od najnižjih do najvišjih razreda imadu knjige, koje su u čvrstoj svezi, koje se medjusobno podupiru i popunjuju. Tim se izdavanje knjiga može najlagljim načinom dovesti u sklad i suglasje sa zakonom, kao što i sa opravdanimi zahtjevi novije pedagogije.

Digitized by Google

Nezabacujemo dakle ustanovu glede obvezne porabe školskih knjiga, što više, mi ju s obzirom na naše posebne odnošaje i okolnosti podpuno prihvaćamo i odobravamo.

Što se tiče obdržavanja izpita, to se mora takodjer stvar mirno i oprezno razmotriti. Ima pedagoga, koji jim odriču svaku vriednost, dapače koji tvrde, da su upravo pogibeljni. I prva naša skupština izrazila se je proti izpitom. — Pa neda se tajiti, da čovjek nije mogao odobravati obdržavanje izpita ovako, kako je to dosele bivalo, gdje su se izpiti upotrebljavali samo na to, da se pokaže tobožnji uspjeh školskoga rada, i da se občinstvo i poglavarstvo pripravljenimi odgovori obsjeni i zavede. — Takova podagogijska sljeparija služila je samo tomu, da se djeca priuče licumjerstvu i prevari.

Nu obdržavanje takovih izpita bila je zloporaba, a poradi zloporabe netreba dokidati pravu porabu. Izpiti, ako se valjano urede, mogu veoma dobro djelovati na djecu i občinstvo. — Naravski da jim se nesmije podati više nikada onakova važnost, kakovu su do sada imali, niti se smije po njihovu uspjehu suditi napredak škole ili valjanost učitelja, — a to po novom zakonu neće biti ni potrebno, jer ćemo imati strukovne organe, koji će se moći i inače osvjedočiti tako o napredku mladeži, kako i o revnosti te sposobnosti učitelja.

Posvemašnjim dokinućem izpita nebi se samoj stvari ni najmanje koristilo, već škodilo, jer izpiti su se tako udomaćili po cieloj našoj domovini, da su je mnogi roditelji upravo obljubili i ako se ikad, to se prigodom izpita življe zanimaju školom. — Naša je dužnost, da to njihovo zanimanje uzdržimo i pobudimo, — tim će ugled škole i učitelja rasti. Prigodom izpita možemo pokazati, da nam je duševni i moralni napredak mladeži zaista na srdcu, i da ju poducavamo u koristnom i za život potrebnom znanju, — ali netreba da rabimo, kojekakova obsjenjujuća sredstva. — Sve neka teče mirnim i naravnim putem do dana izpita, a ovaj neka bude više neka zaključna svečanost, nego li izpit. Onda nas neće nitko moći obtužiti, da radimo proti načelom pedagogije, da slieparimo i obsjenjujemo občinstvo, — pa i djeca će s radošću, a ne sa strahom dočekivati takove dane.

Završujemo ovim svoje članke o novom zakonu. Mnogo bi toga imali još spomenuti i potaknuti, nu nedopušta vrieme ni okolnosti. — Kao što spomenusmo u uvodu, naglašujemo i opet, da u cielosti s novim zakonom možemo podpuno biti zadovoljni. Njim su pruženi svi uvjeti, kojimi se narodna prosvjeta uzdići i unaprieditи može; on nam je podao temelj, na kojem se pouzdano graditi može, — Istina, neće se ni sada odmah sve na bolje pokrenuti. Biti će dosta nesgoda i poteškoća, osobito u prvo prelazno doba; — nu mi ćemo biti zadovoljni i umireni, ako vidimo da dotični faktori bistrim shvaćanjem, čvrstom voljom i neumornom revnošću nastoje o tom, da preprieče sve one zaprieke, koje obično stoje na putu svakoj novoj ustanovi.

Za nas pako učitelje nastalo je novo doba, - doba rada. Novi je zakon tako rekuć naše čedo. Mi smo ga pripomogli stvoriti, — mi smo se za nj zauzimali

Digitized by Google

i borili. Naša je dužnost da ga uzdržimo i da praktički njegovu vriednost dokažemo. Lasno je razbacivati frazami, — lasno je prihvatiti načela, te jih braniti riečmi, — nu mnogo je težje praktično jih izvadjati. K tomu se hoće mnogo truda, pronicavosti i samozataje. Uvjereni smo, da tih vrlina ima i u našega učiteljstva, pa se s toga čvrsto nadamo, da će ozbiljno i savjestno svu svoju snagu razviti. — Tim ćemo dokazati, da je naš stališ komu je sudbina škole povjerena, doista dorasao tomu pozivu, — tim ćemo dokazati, da umijemo ne samo sboriti, — već i tvoriti u korist škole i prosvjete miloga nam naroda.

Izlet u Dalmaciju.

Piše Davorin Trstenjak.

(Dalje).

Dne 7. kolovoza u 9. sati u jutro odoh parobrodom „Stambulom“ put Zadra, kamo prispjeh, buduć je jako povoljno vrieme bilo, u 1 sat u noći, dne 8. kolovoza. Najprije si razgledam grad Zadar i njegove znamenitosti, a za tim posjetim u Arbanasih g. Stjepana Buzolića, ravnatelja, veleučena čovjeka i velikoga rodoljuba, koga pozna i ljubi ciela Dalmacija i koga sigurno svi članovi I. i II. obć. hrv. učitelj. skupštine dobro poznadu. On me primi najvećom prijaznosti i svom mogućom gostoljubivosti. Otac nemože svoga sina ljubeznije dočekati, nego je g. Buzolić mene dočekao. On mi pruži sve udobnosti, što si ih čovjek samo poželjeti može. Njegova besjeda, pogled i prijaznost pokazuje riedka čovjeka. Pokaže mi učiteljište, koje se svakomu dopasti mora. G. Buzolić, ravnatelj toga učiteljišta, pravi je otac pripravnikom, a pravi brat gg. profesorom. U cielom zavodu, počam od najvišje pa do najnižje osobe, sve je nadahnuto čistim i vatrenim rodoljubljem, što je za Dalmaciju jako mnogo. Zavirimo li u gimnazije u Zadru, to ćemo vidjeti sasma protivan duh, duh nam neprijateljni, duh talijanski. U zidinah zadarskih gimnazijah nečuje se milozvučna rieč hrvatska, izrinula ju je talijanska. Zadarske gimnazije, jezuitska svjetovnjačka, tvrde su talijanske kule, dočim je učiteljište u Arbanasih sveto ognjište, koje ogrijava i čisti dalmatinska srdca, budi narodnu sviest, širi hrvatsku rieć i rodoljublje.

Neću se upuštati u potankosti toga uzornoga učiteljišta, nego ću još spomenuti, da taj zavod jako malo prirodnina ima, što se nemože nikomu u grieh upisati, jer neimadu pravoga profesora za prirodopis, te mora prirodopis onaj predavati, koji je za koju drugu struku izpitan. Pokusna bašća bijaše do prije godinu dana u velikom neredu, te bijaše svemu drugomu prije slična nego bašči. Što je zanemario prijašnji učitelj gospodarstva, to stade liepo popravljati gospodin profesor Danilo, prem nije za tu struku izpitan. Ovdje se jasno vidi, da nije profesoru dovoljno zvanje nego i volja i marljivost; jer nestrukovnjak može velikom marljivošću više učiniti, nego nemaran strukovnjak.

Dne 9. kolovoza oprostih se s gospodinom Stjepanom Buzolićem, zahvaliv mu se na gostoljubivosti, a ovim mu se sada javno za sve najtoplije i najsrdačnije

*

Digitized by Google

zahvaljujem. Odoh na iztočnu stranu Zadra, da što sakupim, te nadjoh sbilja više puža i kornjaša. Što sam sakupio u Zadru i njegovoj okolici, to ću na koncu ovoga putopisa priobćiti. Poslie podne moradoh se vratiti u Zadar, jerbo je stala kiša lievati. Boravih kod vriednoga i rodoljubivoga g. Biankinia, urednika „Narodnoga lista.“ Taj me velevriedni gospodin primi ovimi riečmi: „Budite posve slobodan, u narodnoj ste kući; čim mogu, tim ću vam od srdca služiti.“ On me je dva put javno u svom listu preporučio, a osim toga dade mi pismenih preporuka. Na njegovoj velikoj prijaznosti i preporukah zahvaljujem mu se svesrdno.

Dne 10. kolovoza posjetih g. Jakova Boglića, profesora, koji mi pokaza gimnazijalnu sbirku, koja je u obće jako bogata, ali je šteta, što će mnogi još dobro nadjeveni predmeti propasti, jer su nadjevene ptice, stojeće po stolovih, pune moljaca. Najbolje bi bilo, da se te ptice spale, jer bi se tim uništili moljci, koji prelaze i na dobre predmete. Sve su ptice skoro od Neretve, koja je na pticah močvaricah i plivačicah u cieloj Dalmaciji najbogatija. Nadjeo ih je neki kapetan, a u nuždi za malen novac gimnaziji prodao, da je mogao bolestan poći u kupelj. Što se sama nadjevenja tiče, to se isto nemože pohvaliti, pošto svaka ptica nenaravno stoji. Ako se nitko neće za tu sbirku naskoro pobrinuti, to će ju moljci posve uništiti. Osim toga ima mnogo liepa i stara posudja. —

Gospodin Boglić pokaza mi svoju sbirku konkilija i morskih životinja, koju je morao smjestiti u neko vlažno skladište, jerbo ju nemože selenjem prenašati. Poradi velike vlage propadoše mu mnoge liepe i riedke morske životinje. Sbirka bi mu se još više umnožila, da ga nije bolest u tom zapriečila.

Istoga dana posjetih g. Vigila Balda, konkilijologa, bolje rekuć trgovca konkilija, koji ima liepu sbirku ove vrsti. Predmete mu označi i sustavno poreda g. S. Brusina. Tko hoće njegovim kupcem biti, mora si pripraviti punu kesu, jer za predmete, što ih on za 10. novčića dobije, najmanje 1 fr. traži. Zamolih ga tom prilikom, da mi kaže i naputi me, gdje ima kakovih konkilija, morskih životinja, ptica itd., ali mi nehtjede točno kazati, te pokazivajuć neke predmete kaza, da ih već više godina nije našao, a ja sam iste našao i u zadarskoj luci. Zašto je tako činio, svatko će lako pogoditi.

Dne 11. kolovoza u jutro odoh u Bokanjac, k. g. o. Anti Maročiću, komu me pismeno preporučio rodoljubivi i veleugledni Gjuro Biankini, urednik „Narodnoga lista“. Častni otac Maročić primi me običnom dalmatinskom gostoljubivošću. Upitavši g. Maročića za Pavla Mrkića, seljaka i vješta lovca, pozva ga k sebi, da se sa mnom porazgovori. Buduć Mrkića nebijaše kod kuće, jer je na polju radio, odlučih sam poći k Bokanjskomu jezeru, ili kako ga obično zovu: Bokanjsko blato. Uzmem pušku i neke sprave, pa odoh put jezera. Premda sam put do jezera znao, jerbo se iz Bokanjca vidi, to me nehtjede dičnі Maročić sama pustit, već me izprati pješke dva sata daleko. Obilazeći bokanjsko blato, nadje nas lovac Mrkić, koji dozna, da ga netko traži, a misleć, da je isti g. S. Brusina, komu je već pomagao neke predjele iztraživati. Kad dodje blizu nas, uvjeri se, da ja nisam onaj, koga je on mislio. Ja ga prijateljski pozdravim i nagovorim: Pavle, jeste li vi onaj o kom učeni ljudi knjige pišu? To mu se vrlo mi-

Digitized by Google

lilo, te mi veselo i ponosito odvrati: „jesam, jesam“. Razgovarasmo se o koječem, te odosmo prema zapadu jezera, a g. Maročić oprosti se s nami, te ode kući, pošto sam mu se ja na tolikoj požrtvovnosti i udvornosti srdačno zahvalio. Buduć ima u tom jezeru mnogo različitih ptica plivačica i močvarica, podsučemo hlaće i gaće pa se odputismo u plitčine toga jezera. Veoma je težko došuljati se do koje ptice, jerbo neima oko jezera nikakova grmlja, a u plitčinah jezera neraste drugo nego sitina. Moj Pavao ode na jednu, a ja na drugu stranu jezera. Znojismo se silno preko dva sata tim jezerom, a neubismo ništa. Šuljajuć se ja sguren kroz sitinu, puče Pavlova puška. Buduć je Pavao glasovit lovac, mišljah, da za stalno što ima; ali se prevarih. Pavao je pucao na galeba, koji mu na dubljini jezera pade, te ga nemogaše izvaditi. Došuljah se i ja sretno do krasne biele čaplje, odapnem, a čaplja ostane na mjestu. Radovah se, što sam bio sretniji od vještaka lovca Pavla. Dogazih sretno do nje, izvadih ju iz vode, ali me sva radost migom minula; jer sam čaplji tako glavu razbio, da mi nije bila od koristi. Nakrcam pušku, tako moj Pavao veli i svi oko Zadra, pa odem dalje. Poslie ubije Pavao jednu galebicu, ali ju tako u oba krila ranio, da ju moradosmo baciti. Pošto smo se tako više sati tim jezerom mučili, stade me Pavao uvjeravati, da je u ono doba težko što ubiti, a naprotiv, da bi ih on u zimi nastrieljao, koliko god hoću. Zato ostavismo jezero i odosmo prema jugozapadu u lov na zmije ljutice. Hodasmo dugo po lomnom kamenju, ali nenadjosmo ništa, buduć je bila velika vrućina, te su se sve ljutice ili poskoci, kako ih ovdje zovu, sakrili pod hridine, gdje je nešto hladnije. Buduć nismo mogli ništa naći, stadosmo kamenje prevaljivati, nebi li koju pod kamenjem našli. Znoj nam curio čelom i licem kao vrelo, čemu nije bila uzrokom samo dnevna vrućina, nego i težki napor, što ga je tražilo ono silne kamenje. Da si posao olakotimo, zapitah Pavla, da li bi se mogli gdje naći kakovi kolci, kojimi bi kamenje prevraćali, te izbjegli tolikoj pogibelji zmija; jako bo je pogibeljno golima rukama prevraćati kamenje, izpod kojega ljutica vreba. Nastavismo svoj posao dalje. Prevrčuć kamenje, čudio mi se moj Pavao, videći me koli strastveno i pohlepno tražim guje, te mi reče, da sam pravi Dalmatinac, — pravi gujinar. Tolikom pohlepom nebi mogao toli pomamno kamenja prevraćati, da je alem i biser pod njim bio.

Tim napornim poslom izmučismo se tako, da je sam Pavao zatražio da se za hridinu sjednemo i odmorimo. Smjestimo se u sjenu hridi, a ne u hlad, jer ga tamo ni neima, i tuj opazim ja nakon kratka vremena u zakutku hridi u sjeni smotanu šarulju (vipera ammodytes). Uzradovah se više, nego da sam našao kotao dukata. Neveleć ništa Pavlu, pristupim bliže i pritisnem ju puškom k zemlji. Videći to Pavao, priskoči, te mi pomogne. Uhvativši ju, bacismo ju u vreću. Bila je to liepa ženka. Pošto smo već jednu ulovili, nemogosmo više mirovati, zato nastavismo svoj posao. Tražili smo svuda, ali nigdje ništa. Nu nakon toga podvikne mi Pavao da k njemu dodjem. Pohitih k njemu, a on mi kaže prstom u nizki ali dosta gusti grmić, govoreć mi: „vidiš ga brate; sjedi ko kralj“. Ja se uzradovah njegovoj bratinskoj odanosti i zmiji. On pritisne zmiju na zemlju, a ja mu: brate Pavle, daj da ju ja rukom uhvatim i stavim u vreću. To ga

Digitized by Google

uzradovalo. Pavao mi pritisne guju na vratu, a ja ju čvrsto uhvatim tik glave, te ju izvadim iz grmića. Radujući joj se oba, razgledasmo ju, te se uvjerismo, da je mužjak. Ja bacim guju u vreću, koju mi Pavao otvori, i odosmo dalje. Tražijasmo tako do mraka, nu nenadjosmo više nijedne ljutice.

Najbolji je lov na ljutice rano u jutro, dok ima rose ili pako, što je još najbolje poslie kiše, kad malo zahladi. Najbolja pako doba godine za lov na zmije u obće je proljeće.

Odlučismo vratiti se u Bokanjac, jerbo se je već sunce utapljalo u modričastom Jadranskom moru. Imadosmo do kuće tri debela sata pješkoga hoda. Kod bokanjskoga luga stiže nas noć. Tamo se malo odmorismo, te odlučismo u lov na noćne zmije. Noć bijaše dosta jasna. Tražijasmo zmije jedan blizu drugoga. Pavao me uvjeravaše, da ćemo skoro koju naći. Malo poslie toga stade pred nami nešto sikati. Mi stanemo i motrimo, gdje je to. Približavajuć se mjestu, odkuda je glas dolazio, nastane sikanje još veće. Po sikanju razabrasmo, da to siče noćna zmija. Pristupismo bliže, i opazismo zmiju. Pavao ju pograbi i podvikne: „brate žuna!“ To bijaše krasna zmija, koju Dalmatinci žunom zovu, jerbo je žućkasta na doljnjoj i gornjoj strani, a osobito oko ušiju. Tražeći iste večeri, nadjosmo još crvenu krpu. To je najkrasnija dalmatinska zmija. Zmije su-više manje ogavne životinje, ali ona je tako krasna, da se je čovjek nemože dosta nagledati. Kad sam te žive zmije svojim učenicam pokazivao, to su im se upravo milile, te su ih u ruke primale; prem su se prije, nego li smo o zmijah govorili, sgražale, kad su samo rieč zmija čule. Tim mi je pošlo za rukom izbiti im mnoge predsude o zmijah. Crvena se krpa i tim čovjeku lako prikupi, jer ima krasno crvenkasto oko. — Uhvatismo još i crnu krpu, koja naraste preko 8 dm., i koja je istoga oblika kao crvena krpa, a pjege su joj crne. Zadovoljni svojim lovom udarismo put Bokanjca. Dodjosmo gladni i umorni k župniku Maročiću, koji nas krasno dočeka. Nuzgredno spominjem još, da istoga dana od jutra do noći nisam uz sav onaj napor i silnu žegu ništa založio; ali uz sve to bio sam tako sretan i zadovoljan, da ću se, dok budem živ, toga radostno sjećati.

U večer razgovarasmo se o koječem. Pripoviedalo se tu kako su žene istoga sela zapuštene i kako ih muževi slabo ciene, što svjedoči sliedeća Pavlova pripoviedka: „Bio neki čovjek. Radio je na polju, a k njemu dodje kralj i upita ga, koliko služi na dan. Čovjek mu odgovori: dvanaest „soldi“. Na to kralj: a kako možeš od toga živjeti? Čovjek odgovori: jednim djelom hranim sebe, drugi dio vraćam za dug, treći dio dajem na kamate, a četvrti dio bacam u vodu. Kralj ga nije mogao razumjeti, zato mu kaza, da mu to protumači, ali mu čovjek nehtjede protumačiti, dok mu kralj dobro neplati. Kralj mu plati, a čovjek ovako: jednim dielom hranim sebe, drugi dio dajem svojim roditeljem, vraćajuć im tim dug, trećim dielom, što ga dajem na kamate, odgajam sinove, a četvrti dio, što ga bacam u vodu, to je onaj dio, što ga dajem svojima dvima kćerima. To je u vodu bačen dio, jer od žene nikomu koristi.

Dne 12. kolovoza uranih i odoh s Pavlom u lov na zmije. Bijasmo sretni i uhvatismo ove zmije: više ljutica, crvenih i crnih krpa, žuna, mrava, vodenih

Digitized by Google

zmija, kravosaca, brabora (Pseudopus Pallasii) i preko dvadeset krasnih zelenbača, (Lacerta viridis) i gladiša (Lacerta ocellata), to je jedan od najljepših guštera.

U tri sata poslie podne vratismo se u Bokanjac. Čim dodjosmo blizu sela, sakrije moj Pavao vreću sa zmijami u torbu. Pomislih na razloge s kojih da on to čini, te ga upitah zašto zmije sakriva. On mi kaza, da mu se cielo selo ruga, što zmije lovi. Kadgod dodjem u nedjelju ili na svetak u crkvu, reče Pavao, to mi ludi sviet podrugljivo govori: „ti zmijaru, ti gujinaru! Ujest će te gujina, pa ćeš u grobnici krepat". Ja ga utješim, veleć mu, da je sviet još lud, i da nezna zašto pametni ljudi zmije hvataju. Kazah mu još, da mudri ljudi nepoznadu u Bokanjcu pametnije glave, do li Pavlove. A on mi na to: g. Brusina piše u knjigah o meni; kao što je i istina, jer ga g. Brusina u svom izletu kao takva spominje. Pavle tvoje će ime ostati dok bude Hrvata, a oni će, koji ti se rugaju, umrieti bez uspomene. Idući putem, upitam ga, da li ga je već kada zmija ujela. On mi reče, da ga je već pet put gujina ujela tečajem osamnaest godina, što zmije hvata. Četiri put ga je ujela na desnoj ruci, a peti put na desnoj nozi nad gliežnjem. Kad ga je prvi put ujela, ode k dr. Danilu, koji mu dade nekakvu vodu, kojom si je ranu izpirao. Ruka mu jako nateče, ali mu sve to ni toliko nenahudi, da bi morao leći. Za kratko vrieme ozdravi podpuno. Neke godine, nesjećam se više koje, na sam dan sv. Jurja ode Pavao, da hvata poskoke, (ljutice) buduć mu je Erber iz Beča pisao, da mu ih 65 komada pošalje. Hvatajuć ljutice, nadje nekoga čovjeka, koji mu kaza, da zna za mnogo gujina. Pavao ga zatraži, da ga tamo odvede, što i taj čovjek učini. Dodjoše do neke jaruge kraj bokanjskoga luga, gdje bijaše svakih šest koraka smotan poskok. Pavao sav pomaman udari na nje, te ih hvata i baca u vreću. Buduć je strastven lovac na zmije, to je htio sve na jedan put u vreću strpati. Kad opazi šestdesetu gujinu, stane nogom na nju, ali u isti čas opazi korak od sebe drugu krasnu ljuticu, koja mu htjede u pukotinu hridi pobjeći. Da mu ista ne uteče, pograbi rukom onu zmiju na kojoj je stajao, te ju baci iz jaruge na ravnicu, gdje neima škulja, misleć, da mu na ravnici neće pobjeći, i da će onu, koja mu htjela pobjeći u pukotinu, prije uhvatiti. Hvatajuć ovu posljednju, dovikne mu spomenuti čovjek, koji ga onamo doveo, da ona zmija, koju je izbacio, ide na njega. Pavao se obazre i vidi, kako se je ta bačena zmija osovila, te biesna proti njemu ide. Pavao pusti svoju zmiju, te navali na onu, koja je na njega udarala; skoči na nju — ali nesretnik nepogodi dobro; stane joj na sredinu tiela, a ne na vrat, kako je htio. Zmija se ljuta uzpne i ujede ga gorko kroz debelu natikaču nad gliežnjem. Pavao ju migomice pograbi za vrat i turi u vreću. Ali nesretni naš Pavao morade namah od muke sjesti. Svuče brzo opanak i natikaču, uzme nož, razpori sdvojan duboko i na dugo ranu, te izsiše krv i izpere ranu nekom vodom, koju nosi uviek sa sobom i koju mu je dr. Danilo dao. Noga natekla strahovito. Ode Pavao kući i od tuda u Zadar k Danilu, da ga lieči. U zao čas, Danila nebijaše u Zadru, zato otidje k nekomu vojničkomu ljećniku, koji reče, da mu neima spasa, osim ako si dade nogu odpiliti. Pa da on bez noge u Bokanjac dodje! Izašlo bi pred njega cielo selo, ru-

Digitized by Google

gajuć mu sé: gujinaru, zmijaru! pravo ti bilo! Rekosmo ti, da će te ujesti guja i da ćeš u grobnici „krepat“. Tako mi pripoviedao Pavao, dodav, da bi se odmah sam ustrielio, čim bi mu odkinulo nogu. Nehtjede slušati lječnika, te ode kući, gdje se je sam liečio spomenutom vodom, nemogav nikako dokučiti, da bi mogao od toga umrieti. Ležao je na desnoj strani tiela jako i opasno natečen punih dvadeset dana. Poslie dvadesetoga dana olupi mu se sva koža, bolest popusti, te se naš Pavao prvi put iz bolesti pridigao. Rana mu zacielila. Ja ga umolih, da mi kaže, gdje ga je zmija ujela, što on i učini. Skine natikaču i reče mi: gledaj brate, nije ništa. Ja se začudih, jer sam vidio, gdje mu nad gliežnjem, kao šaka naokolo, probija gusta žuta tekućina. Ali mi kaza da ništa neboli, i da mu to ništa nesmeta, pa da je posve zdrav. Na to pristanem i ja, želeć ga tim utješiti i o tom ga uvjeriti. Ali tko zna, od kakvih će to posljedica još biti; tko zna, da li se neće rana na kom drugom pogibeljnom mjestu pojaviti, kao što je to bilo kod Marte Jäger, što očevidac Lenz pripovieda.

Marta Jäger iz Waltershausena, 19 godina stara djevojka, podje bosa, da nabere borovice, ali ju u poslu ujede guja. S početka nije zato ni marila; za kratak čas stade oticati i uhvati ju velika bol. Nije mogla više ni hodati ni stati, morala je sjesti. Na svu sreću bijaše joj mati blizu, koja ju spremi kući. Pozove lječnika, koji učini, što je mogao i znao. Djevojci, odlane, ali noga joj neozdravi do njene 40. godine. Na nozi pojavljivale joj se sad modre, sad crvene ljage, što ju je i boljelo. Na savjet baba i inih raznih ljudi liečila bi se sad ovimi, sad onimi ljekovi. Noga joj ozdravi, a bolest joj se baci na oči, koje su ju više vremena jako boljele; napokon sasma osliepi na dvie godine. Poslie 2 godine ozdravi na očijuh, ali bol se razširila po čitavom tielu; čas ju boljelo ovdje, čas ondje. Tako je bilo, i napokon skoro posve oglubne. Pa ipak joj je bilo, kad je Lenz to pisao, nešto preko 60 godina. Njezini rodjaci doživjeli su veliku starost. Žena imadjaše od sebe starije rodjake, koji su se sve njezine bolesti podpuno sjećali. —

Čudnovato je i grozno, ako se pomisli, da jedna kapljica otrovne guje može čovjeku ogorčiti i otrovati sav njegov viek. Tom prigodom spominjem, kako se lieće na otoku Krku, kad koga guja ujede. Naberu po četiri bremena bilja, što raste na tom otoku, a zovu ga astramonta. (Čuo sam, da i oko Gòspića to bilje raste a zovu ga tamo štramontana.) Kuhaju ga u kotlu tako dugo, da se na kašu razkuha. Ona se kaša sgruši, koje je od četiri bremena vrlo malo, samo 4 čašice, a kad koga ujede guja, mažu mu ranu onim lićilom, od kojega, kako su mi pripoviedali, mora čovjek ozdraviti.

Imajuć dovoljno zmija, odem dne 13. kolovoza iz Bokanjca u Puntamiku, a zatim u Diklo, koja mjesta leže uz more. Pošto je more nemirno bilo, nemogoh ga iztraživati, zato se dadem na iztraživanje kopna. Nemogoh ništa naći osim običnih puža, kojih svuda dovoljno ima, pa zato zapitam pastira, ima li ondje što zmija; na što mi odgovori: „ima troje šorte. Jedne su šare, (valja crvene i crne krpe), druge imaju nos, (sjegurno vipera ammodytes.) treće šorte ne imaju nosa, nego su duge i tanke, spodobne drugim gujinam, ali ipak nisu onim jednake“. Kakove su te treće „šorte“, to neka bog zna.

Digitized by Google

Dne 14. kolovoza očistih prirodnine, smjestih ih u škrinju i poslah ih poštom u Karlovac. Oprostih se istoga dana sa gg. Stjepanom Buzolićem, Gjurom Biankiniem i profesorom Boglićem, koji mi svuda na ruku idjahu i preporučivahu me.

Pošto ostavih uhvaćene zmije kod svoga Pavla, očekivah ih dne 14. kol. Pavao mi bo obećao da će mi ih 14. kol. u 6 sati u jutro u Zadar donieti. Prem mi Pavao zadao tvrdu vjeru, da će mi ne samo moje zmije donieti, nego da će mi i koju uhvatiti, ali nedočekah istoga jutra ni zmija ni Pavla. Pošto sam sve uredio i sa svimi se oprostio, odoh pješke toga dana u 4 sata poslie podne put Bokanjca k Pavlu. Hiteć naglo, bilo mi jako vruće, zato svučem kapùt, pa šešir u rukuh, koracao sam brzo napried. Na pol puta susretoh dva četnika, koji idjahu za nekim čovjekom u potjeru, koji se je u zadarskoj luci potukaa, a moja hitnja činjaše im se sumnjivom. Zaustave me dakle podvikujuć: kamo? Ja stanem i odgovorim: u Bokanjac. Upitaju me: jeste li vi iz Zadra? Nisam. A odkale ste? Iz Karlovca. Što radite ovdje? Sabirem prirodnine. Četnici, kako mogoh razabrati, nerazumiše rieči: prirodnine. Zapitaše me za putnicu, na što im ja odgovorim, da je neimam kod sebe, nego da je u Zadru. Četnici htjeli, da idem u Zadar. Izgovarah se na sve moguće načine, dokazivajuć im svoju poštenu namjeru. Zapitaše me napokon, da li imam ikakovo pismo. Izvadim svoju bilježnicu, u kojoj su mogli vidjeti uzrok moga putovanja, a uz to ih uvjeravah, da me u Bokanjcu gosp. župnik dobro pozna. I pustiše me. (Sliedi).

Nešto o naših osjećalih.

B. Sluh.

Sluh se pobudjuje na djelatnost zvučnimi uznjihanimi valovi. To biva ovako: zvučni valovi dopiru najprije do uška, a od ovoga odbijeni, idu zvekovnicom do bubnjića. Trepetanjem valova uztrepeće i zrak u šupljni bubnjićevoj pa i slušne košćice, a od ovih opet uznjiše se i židčina u bludištu ili suvojki. Gibanje ote židčine djeluje na skrajnike slušnih živaca, čim se i naravna djelatnost svrši. Sad počima djelatnost životna, dočim se naime utisak odvodi služnim živcem u moždjane. Ovdje se potakne duševna moć na djelatnost, te prouzrokuje ono osjećanje, koje mi sluhom nazivljemo.

Hotice možemo na uho mnogo manje uplivati, nego li na oko. Uho napose nemožemo ni maknuti, ni otvoriti, ni zatvoriti. Sa svih strana dopiru nam zvučni valovi u uho, hćeli mi ili ne, podpomagali oni naš tek misli ili ne. Jedino pri napinjanju bubnjića čini se, da nešto hotično uplivamo; od vrlo jakih zvukova možemo naime uho zaštititi, ako usta otvorimo, da tlak zraka kroz Eustahovu cievku može i na nutarnjost bubnjića djelovati.

Da sluh razna osjećanja proizvodi, svjedoče nam mnogobrojne rieči, kojimi razne vrsti zvukova označujemo, kao: vesak, zvuk, glas, šum, vika, krika, prasak, štropot, itd., ili vikati, šaptati, mumljati, groktati, blejati, bečati, hrzati, urlikati, grak-

Digitized by Google

tati, pjevati, cvrkutati, šumiti, grmiti, praskati, lomiti, lupati, pljeskati, itd. Ako i nemožemo točno označiti znamenovanje ovih izraza, to ipak moramo uzeti, da svaki nešto posebnoga pokazuje i da je sluh vrlo fino sjetilo, koje može razne razdraživosti svoga organa podpuno osjećati i razlikovati.

Jeke dielimo na dvie glavne vrsti: na pravilne ili zvukove i na nepravilne ili sušnjeve. Jednostavne zvukove nazivljemo glasovi. Da bude glas višji ili nižji, ovisi o tom, kako se brzo zračni valovi giblju. Po svoj prilici bit će tako, da svaki od mnogobrojnih a razno dugih krajeva slušnoga živca može samo zamietiti zvukove od stanovite brzine i proizvesti samo jedan jedini glas; svi-pako ujedno bit će udešeni po prilici kao tipke na glasoviru, te imaju tu zadaću da proizvadjaju osjećanje pojedinih glasova, a kad je više zvučnih utisaka istodobno do njih doprlo, da ih opet razlučuju.

Sila zvukova ovisi od veličine i množine titrajućih tvari, te od jakosti, kojom su uztreptili.

Kojimi se predmeti zvuk proizvadja, gdje se ti predmeti nalaze, iz koje daljine i pravca dopiru, izvorno nečujemo.

Istom mnogimi izkustvi kadri smo o tom suditi. Čim smo u tom više izizkusniji, tim se i bolje uhom služiti znamo. Tad smo kadri različite uzroke zvukova spoznavati, dočim mi razne podražice slušnog sjetila objektivno shvaćamo, npr. gruvanje topova, zujanje vjetra, glas ševe, frule, ljudski govor ili pjesan itd.; ta i sam liječnik spoznaje fizično čovjeka po njegovu glasu ili šušnju tjelesnih ustroja; isto tako zaključujemo iz grmljavine, koja odmah ili nekoliko časova za blieskom munje sliedi, udaljenost oluje, a iz sličnih razloga i dubljinu zdenca. Pravac, odkud zvuk dolazi, poznajemo većinom iz položaja, u kojem se nalazimo, kada zvuk najjasnije čujemo; sliepca čini sluh opreznim na opasnost prieteću mu se od tutnjećih kola itd. Sluhom si nadalje predstavljamo trajanje redomičnih zbivanja točnije, nego li ikojim drugim sjetilom. Izrazi ritam i tipar označuju osobito pravilnu razredbu zvučnih redova. Sluhom si možemo i brojeve kadkad predstaviti, o čem nas može osvjedočiti svaka ura, koja bije.

Sluh je osobito važan kao sjetilo govora. Naše misli osjećanja i želje možemo zaisto očitovati migom i kretanjem tiela, ali ipak ne tako točno kao govorom. Ono nekoliko glasova, od kojih se govor sastoji, razlikuju se medjusobno, jer izvadjajuć od njih razne kombinacije, tvorimo si u duhu našem osobite izraze za nebrojena zbivanja; sluhom možemo takodjer na hiljade rieči shvatiti i zadržati. Ona velika brzina, kojom sluh prilagodjene si utiske, dakle i glasove i njihova spajanja, shvaća — čini, da se mi ljudi govorom medjusobno razumjeti možemo. Tako se dogadja, da sa svih strana čujemo i to hotično i nehotično. Iz svega toga sliedi, da je obći govor glasovni mnogo veća blagodat nego li znakovni, a po tom i za gluhonieme je bolje, ako se u prvom uvježbaju (Obuka za gluhonieme.) Ako i govorom nemožemo nadoknaditi elemenata svega duhovnoga razvitka, osjećanja i nazrievanja, jer tko nenazrieva t. t. nestiče si predstava, taj govori više izprazno; pokraj svega toga je govor ipak najpodpuniji izraz za sve kombinacije osjećanja i nazrievanja od najnižega do najvišega

Digitized by Google

stupnja duhovnoga razvitka. Stoga se po njem najviše i najbolje širi koli obća kultura, toli i sve duhovne, što prelazi od naroda na narod, od koljena na koljeno, od čovjeka na čovjeka.

Ocjenjujuć obični govor, lasno ćemo opaziti, da sluh nije samo sjetilo spoznanja, nego takodjer ćudi i volje. Koli znatno uplivao je govor već od pamtivieka na srdce ljudsko. Vojvode, državnici, utemeljitelji vjera, domoljubi i dobrotvori čovječanstva, kao takodjer i zanešenjaci, bunitelji i zavoditelji puka, egoisti i licumjerci predobili su višeput jednim svojim govorom čitave stranke. Ta i u svagdanjem životu vidimo, koli veliku moć ima ljudski govor i glas. Govorom priobćujemo jedan drugomu ne samo ono što mislimo, nego takodjer što želimo i kako se osjećamo. Naglašivanje govora djeluje simpatično svojimi raznovrstnimi utisci sa srdca na srdce. Jadikovke, kojimi bol i nevolju izrazujemo, pobudjuju u nas sažalenje lakše, nego li pogled na čiju nevolju. Nijedno sjetilo nije tako znatno osjetljivo za ćud, ćut i simpatiju, kao što je sluh. Dok za djetinstva nisam znao, gdje li sam kako li sam, bacih okom prama suncu, kao da bi tamo bilo uho, koje će čuti moj vapaj ili srdce da se nevoljniku smiluje“ (Goethe, Prometheus.)

I puka narav ima svoj govor, t. j. prirodjeno svojstvo, kojim si naše ćudi prilagodjuje, da ih čuvstvi dražestnoga i krasnoga napuni: tutnjavinu groma, bjesnenje mora, škripanje šume, pjevanje ptica čujemo uz živahno učestvovanje ćuti. —

Milota i moć glasbe osniva se takodjer na nerazdruživom skladu sluha sa čuvstvi. Njezini elementi: melodija, hormanija i ritam pobudjuju u čovjeku raznovrstne ćuti, o kojih se podpuno izraziti možemo. Zato i djeluje glasba povratno na čuvstvo, u kom se svaki glas, svaka harmonija svaki ritam vjerno odziva. Dočim se vid odlikuje od sluha bistroćom, nadmašuje ga ovaj nutarnjošću, koje je razmjerje i kod izvadjanja umjetnosti mjerodavno, u koliko neke okom, a neke uhom razabiremo. Po Dittesovoj Psychologiji M. Vuković.

Obuka u rudstvu u pučkoj školi.

Neda se tajiti, da se kod prirodoslovne obuke u pučkoj školi s rudstvom obično maćuhinski postupa. A to je začudo, dočim ta grana prirodoslovne obuke nije upravo najmanje zanimiva, samo ako se snjom postupa po takovoj metodi, kojom se mogu sve duševne sile djeteta naobražavati, kojom se budi ljubav i volja k predmetu.

Razumieva se samo po sebi, da ta metoda nemože biti druga, nego ona, koja se osniva na obćih didaktičkih načelih i po kojoj valja postupati kod ukupne prirodoslovne obuke. Ajde dakle da pokušamo nacrtati u kratko, kako bi valjalo obučavati djecu u rudstvu.

Prvo budi obćenito načelo: Obučavaj zorno; podavaj djeci pojedine predmete, da ih točno zriju.

K tomu pako ponajprije treba mineralogička sbirka. Takova sbirka netreba upravo da bude bog zna kako bogata; dovoljno će biti, ako ima naj-

Digitized by Google

važnije reprezentante pojedinih razreda i rodova. Nu zato moraju biti dosta velike, da ih i oveći broj učenika može pregledati. Rudu, o kojoj govorimo, valja 'dakle djeci pokazati. S vana nećemo upravo mnogo zamietiti: oblik, mast i svietlost. Ali sada treba uzeti ocal, da se uvjerimo, kako je tvrda; čekićem valja odkrhnuti kusak, da vidimo, da li se dađe ciepati i kakova je loma; natarimo ju nadalje vunenom krpom, da joj pronadjemo munjevna svojstva; jezikom ćemo konačno zamietiti, kakova je teka; nosom, kakova je vonja, a rukom, kako je težka i kakova joj je površina, dali gladka hrapava itd. Primaknemo li ju nadalje plamenu, osvjedočit ćemo se, da li je goriva il nije; a metnemo li smrvljenu u stakalce, i stavimo nad vatru, vidit ćemo, da li je taljiva i da li promienila mast (boju). Stavimo ju zatim na komadić drvena ugljena i razdušimo plamen prama njoj duhaljkom, da vidimo, da li će se razlučiti u svoja počela a možda i dati plamenu drugu boju, i pustimo ju napokon u vodu, da se uvjerimo, da li će se raztopiti i da li će se, kad se raztopina izhlapi, slediti u liepe ledce. Takove pokuse možeš lasno bez velikoga truda i bez gubitka vremena izvadjati pred očima učenika, a oni će te najvećom pozornošću pratiti. — Uzradio li si tako, možeš si reći: učinio sam kako treba, udovoljio sam glavnomu didaktičkomu načelu — obučavao sam nazorno.

Drugo budi obće načelo. Počimaj sbližnjim i poznatim a tomu nadoveži dalnje i nepoznato.

Zar bi to grieh bio, da diete nezna, gdje se traže alemi, gdje izpire zlato, kako se bruse rubini a kako kleše kararski mramor? Nije li nam bližje i za nas mnogo važnije tlo, koje nas hrani, te obradjivanjem kojega se toliko ljudstva bavi, ili piesak, kojim se djeca igraju i koj će nas jednom kriti, ili kamen, s kojega iskre krešemo, ili crni ugljen, od kojega dobivamo svietlo, toplinu i prekrasne boje*?

Većina naše djece pripada ratarskomu i obrtničkomu stališu, pa zato treba da poznaju tlo i njegove sastojine. Treba dakle mladež poučiti o vrstih tla, da li je naime tlo crnično, vapnovito, pjeskovito ili ilovasto i koliko vriedi svako u gospodarstvu; treba nadalje barem zreliju mladež poučit o tom, koje tlo prija pojedinim kulturnim biljkam i koje se rudne tvari biljkami tlu oduzimlju, te o tvarih, kojimi se dade taj gubitak nadomjestiti. Tuj si minerałogija i botanika ruke pružaju, te jedna drugu popunjuje. — Naravno, da se ima još nadovezati, koje se poznatije rude iz zemlje dobivaju, kako se vade i kako priredjuju, da mogu čovjeku rabiti.

Tako u običnom životu svakomu poznate rude, kao: crni i smedji kameniti ugljen, vapnenac, sol, željezovac, škriljevac (tablice na kojih djeca pišu), kreda, tuha (grafit u olovkah) pružaju dovoljno gradiva za sbilja obrazovnu obuku u rudstvu. Podje li k tomu učitelj kadkada u obližnje jarke ili prokope, kojimi željeznica prolazi, ili na brdo, koje je s jedne strane odkopano, moći će djecu i u tom poučiti, kako su u zemlji naslagani slojevi od različitih ruda, a tim će djeca još bolje proniknuti u stvar i sve će joj biti jasnije.

* Tako zvane anilinove boja.

Digitized by Google

Kada smo tako predočili djeci domaće rude, treba krug razširiti, te proći i u daljinu i nepoznato na vidik povući. Tako n. pr. pridruži poznatoj već soli cieli rod soli, željezovcu rudače itd. Na taj će način djeca igrajuć proniknuti u sustav ruda.

Treće budi obće načelo. Nastoj da svagdje unapredjuješ formalnu i marijalnu ciel obuke.

Tomu pako pruža obuka u rudstvu najbolju sgodu. Dočim djetetu valja kod izpitivanja ruda naprezati sva sjetila, to će ih bez svake sumnje tiem vježbati, jačati i izoštrivati. Pozornim motrenjem pojedinih pokusa, točnim sravnjivanjem tjelesa osobito se oštri moć nazrievanja.

Govoreć ob oblicih ledaca ponukat ćemo mladež, da misli kano što to biva obukom u računstvu; a precizno razlučujuć, što znače mineralogički izrazi: krhkost, tvrdoća, svietlo, mast, gibkost, podatnost, pružívost, itd. vježba se osobito duh. Kad je pako diete dobro gledalo, oštro motrilo, ako su mu oblici i pojmovi jasni, lasno će naći i shodne za to izraze. Tuj ima i prilike da se govori o svojstvih rude, o njezinu postanku, o tom kako se dobiva, preradjuje i upotrebljuje, u koliko upliva na obrt i trgovinu, od kolike je važnosti u obziru geografskom i historičkom. Svaka od ovih točaka pruža dosta sgode za ustmena i pismena razpravljanja. Tko pako nauči rudu točno bud ustmeno ili pismeno opisati, sjegurno je mnogo u jezikoslovnom obziru naučio. Uče li učenici risati, evo im u ledcih najljepših uzoraka; a treba li ljepše zabave, nego li crtati mriežotine raznih pravilnih rudnih oblika, pa onda od ljepenke sastavljati modele ledaca.

Nu na isto srdce i ćud dade se tuj djelovati. Diete upoznavajući sve više neoborive zakone, po kojih se n. pr. ledci lede, rude lome itd., upoznavajuć se nadalje sve više tajnimi silami, koje tuj vladaju, pak uvidiv još krasotu i korist, koju nam pruža rudsko carstvo, upoznat će u svem tom samo veličanstvo vječnoga stvoritelja, koje se odsieva i u najmanjem kamičku. Po „Volksschule“ x+y.

Pedagogijski pabirci.

I. Važnost čitanke po učitelja.

Medju svimi učili čitanka je najvažnija. U njoj ti učitelju mač, kojim lomi predsude, što ih djeca donesoše iz roditeljske kuće; ona ti je svietlo, koje stotimice svoje jasne zrake baca u mladenačku dušu i srdce. — Čitanka je oganj, koji razsvietljuje puteve, kojimi je djeci jednoć poći; oganj, što djeci grije um i čuvstvo. — Ona djeci otvara vazda nov vidik. — Ona sbližuje, prijatelji i upoznaje narod s narodom; ona uči sinove i kćeri medjusobno se ljubiti. — Ako je čitanka toli važna, to mora biti prema tomu i sastavljena, jer staklo nije alem, na koprivi nećeš ubrati smokava, a trnje nerodi grožđjem. —

Čitanka je važna po pučku školu u obće a navlastito po seosku školu, gdje jedan učitelj više razreda podučava. U seoskoj školi ti je čitanka temeljni kamen, stup, koj podupire čitavu sgradu. Tuj ti je ona učitelju ono, što je držalo

Digitized by Google

na nožu, karika na lancu. — Bacite na polje sva učila, a zadržite čitanku, to će škola uz vješta učitelja ipak ostati školom. A odstranite čitanku, to vam je školi odzvonilo, jer joj uzeste dio života. —

Gradjanska škola ima pravo na pomoćne knjige, nu u pučkoj ti lih čitanci mjesto, s toga i mora u njoj sve biti, što valja mladeži znati. Pa baš zato u Cislajtaniji radostno pozdraviše naredbe, kojom se zabranjuju pomoćne knjige u pučkoj školi. — Svežanj knjiga, što prazni roditeljem džepove, odtudjuje im školu, zavodi učitelja na lienost, na jednostavno čitanje, mjesto predavanja i razlaganja. Mladeži, kojoj i onako malo vremena za igru i odmor uz množinu predmeta ostaje, kvari vîd, kosti, krv i pamet. Dittes imade nedvojbeno u Cislajtaniji najveću zaslugu, što je upozorio zem. šk. vieće, te je ovo ledja okrenulo množini pomoćnih knjigâ.

Čitanka mora sadržavati članke iz zemljopisa, poviesti, prirodopisa itd. — Nu nipošto nesmiju ti članci biti suhoparni, bez svake razredbe, već imadu sve u zanimivo odielo zaodjeti. Ona ima biti vrtom, u kom se djeca radostno zabavljaju, te ga i onda rado polaze, kad se školom oproste.

Takove čitanke imadu biti plod izkustva, zrcalo razmišljena i savjestna râda. Lasno je sastaviti čitanke iz drugih 10 ili 11 knjigâ; nu da li odgovaraju svrhi, drugo je pitanje. S toga se takova radnja povjerava praktičnim i izkusnim muževom, pošto je prije učiteljstvo izreklo svoje mnienje. Tako će sada Jessen izdati čitanku, na kojoj radi već dvie godine.

I kod nas se udarilo pravim putem. Učiteljstvo izreklo svoje mnienje, a na temelju prihvaćenih načelâ izraditi će naš ped. sbor čitanke, kako valja. K-i.

Dopisi.

Iz kotara našičkoga. Školska godina domiče se koncu, a iza dvomjesečnih praznika nastaje nova doba preporoda naših škola uvedenjem šk. zakona. Zakon sam, u koliko i jest načelno za naše odnošaje povoljan koli po narodnju prosvjetu, toli po samo učiteljstvo, u mnogom je ipak po nešto i nejasan, nu vis. će naša vlada jamačno u svojih provedbenih naredbah — koje će valjda na skoro izaći — te tamnije točke što bolje razsvietliti, kako nitko neće moći koj §. dvolično tumačiti.

Neumorni naš sudrug, g. S. Basariček, nanizao je priličan broj članaka o tom našem šk. zakonu, iztičuć mu vrline a i mane: samo o vjerskih, privatnih školah, kako ih zakon ustanovljuje, posve malo govori u tih člancih, valjda s razloga, što su §§. 4. i 5. škol. zakona posve jasni. Jedino u br. 5. „Napredka“ spominje, da su „najveći protivnici zakona crkva pravoslavna i katolička“. Pošto se je pako već prigodom razprave toga zakona u saboru medju samim katol. svećenstvom našlo zagovornika istomu zakonu, te pošto je i preuzv. g. nadbiskup sazvao svećenstvo svoje nadbiskupije na dogovor glede toga zakona, nadati se je, da će katol. svećenstvo naše domovine u svojoj rodoljubivoj sviesti napokon se sprijateljiti s tim zakonom i svóm dušom pristati uz nas na prosvjetnom polju roda našega. —

Ali druga je s pravosl. crkvom kao zaprekom blagotvornomu plodu zakona za pravoslavni diel pučanstva naše domovine. A kako je u nas, bar u ovom kraju većinom izmiešano pučanstvo katoličko s pravoslavnim, najshodnije i najprobitačnije bi bilo škole združiti u jednu obću javnu pučku školu, gdje obstoje za sada razlučene, kako to zakon samo dopušća“. Izraelit. bogoštovne obćine pozvala je vis. vlada, kako čitasmo, naročito varašdinsku, a valjda i ostale u zemlji, da se izjave, jesu li voljne i nadalje uzdržavati konfes. škole ili se pako s družiti s budućom pučkom javnom školom. Na pravoslavne bogoštovne obćine nije sličan poziv, koliko mi je znano, jošte upravljen, ako nije možda vis. vlada preko crkvenog kongresa sličan upit stavila. Sve što je u tom pogledu učinjeno, jest primljena zakonska osnova u zadnjih sjednicah

Digitized by Google

saborskih, „o poslovih grčko-iztočne crkve“ u granicah Hrvatske kraljevine. A sudeć po pisanju srbskih listova u toj stvari, te motreć držanje svećenstva i učiteljstva pravosl. občina u zemlji, i ne bude li napokon još zem. naša vlada dosljednošću nastojala zakon provesti i uzdržati koli u javnih, toli u privatnih vjerskih školah, moglo bi ostati sve pri starom na očitu štetu nar. prosvjeti, a na nesnosivi teret pojedinim siromašnim bogoštovnim občinam.

Pravoslavnih vjerskih škola ima u onom dielu naše domovine, gdje se provesti ima novi škol. zakon, najviše u Slavoniji. Najžalostnije. ili skoro nikakvo školstvo pravosl. bogošt. občina je u županiji požežkoj, kako je to u saboru izjavio g. zastupnik Turelli. U županiji virovitičkoj malo je bolje u tom pogledu, jer obstoji ipak kakvih takvih pravoslavnih vjerskih škola nešto preko desetak. Ali i ove, koje obstoje, već po svojem sustavu na temelju kongres. zaključaka nemogu odgovarati niti duhu vremena, niti svrsi namienjenoj pučkoj školi, a najmanje pako našemu škol. zakonu. Ovakvi vjerski učitelji ili su izučeni bogoslovi, koji ma da su osposobljeni za učiteljsko zvanje, dočim ga primaju kao prelazni stališ za vrieme, nemogu već po samoj naravi stvari blagotvorno djelovati u uzgoju i obuci u obće, a to je i posve razumljivo. Drugi su učitelji svjetovnjaci, nu i ovi da se Bog smiluj! Zomborsko učiteljište nedaje dovoljan broj učitelja ni ugarskim Srbom, iz kneževine neprelazi, bar u ovaj kraj, ni jedan, gdje dakle da se uzmu učitelji pedag. osposobljeni? Namještaju se učitelji iz nužde, samo ako su vješti čitanju, pisanju i što je glavno, crkvenom pojanju, pa niti sustav škol. više nezahtieva, učevni bo predmeti su izim čitanja, pisanja i računanja skroz i strogo crkvene naravi. Imao sam sgode motriti razvitak pravosl. školstva kao i djelovanje crkveno-školskih odbora u ovom kotaru, te opazio, da su isti odbori manje više brus i sjekira: neprestano trvenje i medjusobno osobno napadanje, a rukovodi iste većinom sám učitelj, od kojega volje i zavise svi odbor. zaključci i njihova provedba. Narod pravosl. bogošt. občina od svojih ovdašnjih škola neima upravo nikakve koristi. Redoviti broj sposobnjaka školu polazećih jest od 100—20 do 1; školski dani smanjeni su na 2—3 u tjednu, nadzor nikakav, a učitelji prije sve drugo nego učitelji, pa kakav i može biti tuj uspjeh obuke, nego — nikakav. Ništa pako bolje nije ni u drugih gornjih kotarih ove županije. Svećenstvo kao i učiteljstvo većinom sami ovejani Srbi po Vukovih načelih, mrzeć upravo sve, što je hrvatsko, rabe knjige školske odobrene ugarskom vladom, gdje ni spomena o Hrvatskoj nije, paće crpe učitelji svu mudrost iz tih školskih knjiga. Kad se tako sve to u jedno sastavi uz devizu: „Hoće da vas pošokče!“ onda nije težko shvatiti, da pravosl. pučanstvo neće ništa da znade o sdruženju škola, premda na vlastitu si i očitu štetu. Potražimo li uzrok toj opoziciji od strane svećenstva, naći ćemo isti motiv, kao i u javnih srb. listova: stvoriti državu u državi kong. autonomijom, da se tobože Srbstvo uzdrži odieljeno od Hrvatstva. Učiteljstvo pako prilaže se uz svećenstvo još i s toga razloga, što samo po dosadanjem sustavu misli se uzdržati moći u ovom stališu, kongres bo se zadovoljava i sa dosadanjom naobrazbom, znanjem i sposobnošću učitelja, dočim to po našem škol. zakonu ni s daleka neudovoljava. Nu tuj varaju sami sebe. Obstojale njihove škole kao vjerske, privatne ili javne, ili se pako sdružile s občimi školami, zahtieva zakon jednake uspjehe od javnih kao i privatnih škola, dotično i učitelja. Kako sam ubavješćen, hvale vriedna iznimka u tom obziru jest trgovište Slatina u podžupaniji virovitičkoj, gdje su se sve vjeroizpoviesti namah složno izjavile za zajedničku javnu pučku školu, dočim su dosele obstojale dvie a po vremenu i tri vjerske škole. Nu povod je tomu složna i naobražena inteligencija svih triju vjeroizpoviesti. U ovom kotaru naprotiv, gdje obstoje tri pravosl. učione — moglo bi ih biti i šest — pravosl. pučanstvo sastojeće iz sama, daleko u naobrazbi zaostala seljačtva uz nekoliko kaludjera, neda ništa ni čuti o sdruženju škola. I tomu su povod sami učitelji. Nekoji pravosl. naši sudruzi običaju s početka škol. godine s imućnijimi občinari, koji imaju za školu sposobne djece, načiniti „kompromis“. Seljak dade učitelju koje janje, prase, vina, rakije itd. i diete mu je oslobodjeno dužnosti polazka učione. Kada su tako seljaci dobri prijatelji sa svojim učiteljem, nedadu ga lako zamieniti drugim, sve da bi to hotjela eparh. škol. oblast. Evo što se prije dvie godine dogodilo u jednom mjestu. Eparh. škol. oblast odpustila učitelja sbog totalne nesposobnosti zamieniv ga izučenim bogoslovom. Nu občina poticana odpuštenim, nepusti novoimenovanoga ni u selo, dok nije uz poziv eparh. oblasti polit. kot. oblast posredovala i seljake umirila. Po tom tek nastala dražba za učiteljsko mjesto. Plata je opredieljena bila sa 300 fr., odpušteni učitelj nudi se za 200 for. a kaludjer, administrator župe, nudi se čak za 100 for., dok nije i opet pol. oblast red načinila. A tako je i s plaćom. Učitelj si plaću sám pobire po selu, nagadjajuć se sa seljaci na dvostruko, ako mora čekati, a kad nije novca, tada i peterostruko u naravi. Kada bi seljak barem kakvu takvu korist imao od učitelja, koj ga tako globi, ali za otu plaću napredruje pučanstvo u prosvjeti i nauku velikimi koraci — račjim tragom. Nemože li si ju sám utjerati, poziva u pomoć nadležne oblasti, priznavajuć, da cieloga prvoga pólječa valjda je 10 dana u školi se bavio!, —

Vis. naša zem. vlada radila bi dakle u interesu naše domovine, naročito u interesu pravosl. naše braće, kada bi kod provedbe škol. zakona za onakva mjesta, gdje je pomiešano pučanstvo, a obstoje po dvie učione, izaslala čovjeka, koj bi hotio i umio dotičnikom živo predočiti sliku današnjega žalostna im prosvjetnoga stanja, štetu dvojaku, ako ostanu kao i do

Digitized by Google

sada odieljene škole, a naprotiv korist od sdruženja škola, osobito i novčanu polakšicu, te ih tada ozbiljno opomenuti, neka zrelo promisle, prije nego se odluče. U svakom pako slučaju, neka vis. vlada nastoji, da se zakon svom dosljednošću u svih točkah strogo provede, a i na dalje bdije, da li se propisi i paragrafi zakona točno vrše, bile vjerske škole javne ili privatne, kako to opredieljuju §§. 102—108. škol. našega zakona.* L. V . . . . . ć.

*. Nam nisu tamošnje okolnosti poznate, nu povjerujuć čestitomu g. dopisniku, objelodanismo mu dopis, da se i toj nevolji za vremena lieka nadje, čemu se od vis. vlade i nadamo. Za čudo je samo to, da imade još ljudi, koj razlikuju prosvjetu srbsku od hrvatske! —

Uredničtvo.

Javna zahvala.

17. pr. mj. sastasmo se, da osnujemo učit. družtvo za kotar velikogorički, a ovih danâ poslasmo propisanim putem pravila vis. vladi na potvrdu. Čim je to dočuo, nečekajuć ni poziva, g. Mile Kunek, vlastelin u Velikoj Gorici, pristupi unj kao utemeljitelj, položiv 15 for.

S toga nemože podpisani propustiti, da taj zaista domoljubni čin na javnost neiznese, i da mu se javno nezahvali tim više, što će taj novac dobro doći za trošak uredjenja. — A podjedno izričem nadu i molbu, da g. Kunek i buduće neće našega družtva zaboraviti kao prijatelj napredka.

U Odri dne 1. srpnja 1875.

U ime uč. družtva.
M. Kobali,
privrémeni predsjednik.

Raznice.

— Nastavna škola za djevojke. Gradsko vieće u Lipskom zaključilo je, da se ima otvoriti nastavna škola za djevojke u dva odjela. U prvom odjelu podučavati će se djevojke kroz 6—8 sati na tjedan u njemštini, računstvu, knjigovodstvu i risanju i to bezplatno. U drugom odjelu plaćat će školarine 12—18 maraka (6—9 for.) na godinu. U tom će se odjelu obučavati djevojke dnevice kroz 4 sata u njemštini i francuštini, u računstvu, geometrijskom oblikoslovju, knjigovodstvu, prirodoznanstvu, zemljopisu i poviesti, u risanju, pjevanju i ručnom djelu. Učenice, koje se žele usposobiti za učiteljke, moraju još učiti i guslati.

— Školstvo u Belgiji. Jedan flamski list donosi iz zapadne Fiandrije sliedeće viesti: Po službenih izkazih obstoje u nas 32 javne i nekoliko privatnih škola, koje polazi 2256 dječaka i 2508 djevojčica. Nu da li je to mnogo na 700.000 žitelja? U većini tih škola učiteljuju ljudi, koji pokazuju doduše dosta dobre volje, ali učiteljišta nikada vidjeli niesu. —

Književnost.

— Tjelovježba u pučkoj školi. Naputak za učitelje, kako metodično mogu poučavati u prostih vježbah, u koliko se one u školi izvesti dadu. Izradio Andrija Hajdenak, učitelj gl. učionâ. Troškom piščevim. Str 57, ciena 40 novč. Zagreb, 1875. Tisak L. Hartmána i družbe — Pisac ovoga djelca poznat je već našemu štovanomu čitateljstvu iz niza članaka u „Napredku“ pod imenom. „Nazivlje za tjelovježbu“. Kako je tjelovježba kod nas jako još zanemarena, takorekuć jošte na ugaru, a sada se ima po novom škol. zakonu ozbiljno oko nje i u pučkoj školi nastojati, došlo je ovo djelce našim učitetjem upravo u horu. Ako i nije podpuno, već samo naputak za tako zvane proste vježbe, dobro je došlo, jer će svakako proći još koje vriemę, dokle ugleda sviet podpuno djelo o tjelovježbi. Preporučamo dakle to djelce svim učiteljem i pijateljem tjelovježbe.

Natječaj.

— Za učitelja na područnoj učioni župe sobotičke u Orehovici u Medjumurju. Plata: 300 for. slobodan stan i 6 hvati drva.

Molbenice šalju se do konca srpnja t. g. velečast. gosp. Stjep. Molnaru, podarhidjakonu i župniku u „Sobotici“.

— Za učitelja i orguljaša u Draškovcu u Medjumurju. Beriva: 315 for. plate, slobodan stan, ½ rali vrta, 6 hvati drva: zatim od svakoga sprovoda od kuće 50 novčića, od manjega 25 novč., za udaranje orgulja kod svake pjevane mise privatne 40 novčića.

Molbenice s dokaznicami šalju se do konca srpnja veleč. g. Stjep. Molnaru, kao gore.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 21. U Zagrebu, 20. srpnja 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Stogodišnjica zagrebačkoga učiteljišta.

Ove se godine po raznih stranah naše monarkije slavila stogodišnjica, što je carica i kraljica Marija Terezija udarila temelj pučkomu školstvu. Prije bijahu škole većinom u rukuh raznih redova, te pučka škola nebijaše ono, što imade biti, prosvjetilište naime za sav puk, a ne samo za pojedine stališe. Čim se pako pučkoj školi dao pravi i jedino dolikujući joj značaj, nastala je naravno i druga potreba, trebalo je i posebnih učitelja, a te je valjalo naobrazivati. Zato bi uz tako zvane normalne škole uvedena neke vrsti pripravilišta za buduće učitelje.

Nu ako i jesu naredbe gore spomenute carice ponajviše izdavane bile za one zemlje preko Litave, to se ipak njenim nastojanjem započelo i s ove strane Litave, u Hrvatskoj i Ugarskoj, školstvo na bolje okretati. Po njenoj naročitoj volji ustrojena bude pučka škola u Bakru i na Rieci. U isto bje vrieme po svoj prilici ustrojena i zagrebačka normalna škola, a uz nju i preparandija. Pa ako i neimamo pozitivnih podataka za to, da je to bilo upravo god. 1775., to sjegurno neće biti u dobi velike razlike, pak zato možemo smatrati, da je i zagrebačka preparandija stotinu godina, dakle jedan viek proživjela. I za čudo, upravo sada, god. 1875. završila je svoj stari život i preporodit se joj na novi. A da u novom svom životu nebude sama, dobit će i drugaricu, da obadvie u slozi naobrazuju narodu valjanih učitelja i učiteljica, vještih uzgojitelja i uzgojiteljica.

Pa treba li ljepše proslave stogodišnjice, nego li što je ova, gdje se zavod izdahnuv stari život, radja na sviet s novimi silami okrepljen, za novi rad snažan i jak. Čestitajuć narodu našemu na tom novom jamstvu bolje budućnosti, zahvaljujemo ujedno saboru i vis. vladi, koji k stogodišnjici našega narodnoga školstva obradovaše domovinu takovom jabukom.

Učiteljište će zagrebačko na godinu započeti novi život, novi viek, a duša, oživljujuća ga, bit će mu njegovi učitelji. Kakvi dakle učitelji, takav život — ili bujan, radjajući krasnim plodom, ili mlitav, polagano umirući bez cvieta i ploda, ili ma i s plodom, ali pušljivim, kojega je crv već u zametku

Digitized by Google

navrtao. Učiteljâ dakle sposobnih, valjanih i oduševljenih za svetu svoju zadaću treba nam učiteljište. — Vlada ih traži kako čitamo u natječaju — a da li će ih naći?

Nebojimo se, da nebi takovih u zemlji bilo; ali želimo vladi, da ih nadje, da bude kod izbora sretne ruke.

Ako i nećemo da se namećemo vis. vladi kao savjetnici, jer će ona znati učiniti kako valja, ipak nemožemo propustiti da ovu nenapomenemo.

Odkada preparandije obstoje, radilo se oko njih na svakojaki način, preustrajalo ih sad ovako, sad onako, kako u našoj monarkiji, tako u drugih državah.

O tom je dosta napisao vriedni suradnik ovoga lista S. B. u svojih člancih tečajem prošlih dvijuh godina, kao i ove godine. Pa ako sve te faze prodjemo, naći ćemo, da se kod tih preustrojstva obično prelazilo u extreme, te se stvari više škodilo, nego koristilo. Jedan bijaše extrem, dok se učiteljsko zvanje smatralo pukim zanatom, a preparandîja zanatničkom radionicom, u kojoj se imao šegrt izučiti učiteljstvo, kao što n. p. kovač kovačiju. Što treba učitelju kakova znanja, neka samo bude praktičan — to bijaše tada lozinka. Svaki uvidjavan čovjek osudit će takovo naobrazivanje učiteljâ, a osudili ga i dnevice ga još osudjuju plodovi škola, na kojih takovi učitelji učiteljuju. —

Poslie toga prošlo se opet u protivni extrem. Učiteljskomu pripravniku tovarili i tovarili bogzna koliko i kakova znanja, a nisu ga uvježbali i dali mu prilike da se uvježba, kako će djecu učiti i najjednostavnije stvari.

Da i to neodgovara svrsi, dovoljno imamo dokaza u Cislajtaniji, gdje zabasav jednom u tu struju, laboriraju na učiteljištih neprestano, preustrajaju ih svaki čas, učevne ciljeve na preparandijah sad povisuju sad opet snizuju, pa još uviek nisu na čistu -- a što je još najgorje, — uviek još neimaju dovoljno dobrih učitelja.

Po našem dakle mnienju bit će ovdje najbolji zlatni srednji put. — Na učiteljištih neka budu učitelji ljudi, koji će znati pripravnika, budućega učitelja, temeljito poučiti u znanostih, što mu ih treba, ma da i ne budu bog zna kakovi učenjaci, a sdruge strane treba da budu praktični ljudi, koji poznaju skroz i skroz pučku školu i njezin duh; treba da budu ljudi, u kojih će učiteljski pripravnik vidjeti uzor-učitelja — prava majstora u pučkoj školi. Da uza to još treba da budu ti učitelji i značajni ljudi, poštenjaci, domoljubi, mnijemo, da netreba ni spominjati.

Takovih dakle učitelja treba naše preporodjeno učiteljište. Ono ih doduše već i nekolicinu ima, ali treba, da čitavi sbor jednak bude. Pa ako vladi i to sretno za rukom podje, te izabere same vrstnjake, obdarila je narod jabukom, da nemož ljepšom — a pozno potomstvo bit će joj na daru zahvalno. x+y.

Prirodopisne sbirke u narodnih učionah.

Poštovani moj drug i prijatelj, g. Dragutin Körbler, napisao je u cienjenom „Napredku“ liep članak: „Kako da nam učione dodju do liepih prirodo-

Digitized by Google

pisnih sbirka, poimence iz životinjstva". Vrlo se radujem, što se prirodopisu u novije vrieme veća važnost pripisuje, nego li prije; jer to u istinu zaslužuje. Milo mi je, da je g. Kõrbler razjasnio važnost toga predmeta, kao što mi je drago, što i neumorne marljivosti g. Dragutin Hirc, sabiratelj prirodnina, mladić pun oduševljenja, zanosa i ljubavi za taj predmet, vazda ističe u cienjenom „Napredku" važnost prirodopisne nauke u narodnoj učioni. Da se važnost toga predmeta čim više razjasni, pridružujem im se i ja želeći, da i ja koju iskru u tom pogledu izkrešem.

Suvišno, a i dosadno bilo bi dokazivanje, da je zorna obuka najvažniji predmet u narodnoj učioni, jer smo to već mnogo put čuli, a i svaki nas to zna. A znamo i to, da za zornu obuku neima ništa boljega, nego što su sami predmeti iz naravi. To valja i za prirodopis; jer isti zec, lisica, isti sokol služe za zornu obuku i za prirodopis. Istina je, što g. Kõrbler priznaje, da za zornu obuku mogu služiti i dobre slike, nu ja sam proti njim ondje, gdje mogu rabiti sami predmeti iz načela: svako bolje neprijatelj je dobru. Dobre su slike za zornu obuku i prirodopis, a najbolji su predmeti sami. Pošto su dakle prirodnine najbolje za tu svrhu, zašto da ih čim gorjim zamienimo?! Zar zato, što je laglje kupiti sliku koje ptice ili životinje, nego li pticu ili životinju nadjeti, nakljukati?! Nežalimo truda, kad ga treba uložiti za dobro naroda, za prosvjetu.

Neima boljega načina predobiti si mladež, probuditi u njoj ljubav do prirode i domovine, do svih nauka, oteti ju od dangube, klatarenja, probudjivati i razvijati joj duševne sile: nego li je prirodopis, i to samo onda, kad se mladeži predočuju same prirodnine. Ako se prirodopis tako neuči, to postane mladeži najdosadniji predmet, od koga neima nikakove koristi. Dobro se sjećam, koli mi je bio ugodan taj predmet u gimnaziji, dok sam imao učitelja, koji nam je prirodnine pokazivao i često nas u milu i božanstvenu narav odvadjao. Svi mu bijasmo odani, ljubljasmo ga kao otca, učili smo se vrlo rado; najviše nas je veselilo, kad smo svomu profesoru valjano odgovarali; radovalo nas je, jer smo vidjeli, da se on raduje. Kad bi nam pokazivao mravce (u prirodi) i pčele, nukao nas je na marljivost, stavljajuć nam iste za primjer; izticao je često razne životinje i ptice, koli ljube svoje mlade, za koje, ako treba i život pogube, što istom sada podpuno shvaćamo. Pokazivajuć nam bilje, cvieće, stavljao nam ga za primjer čistoće i reda itd. Sve je on znao za primjer staviti, i svagda nam dati krasnih nauka za život. Kad smo dobili drugoga učitelja, dosadio nam je taj prije omiljeli predmet, nerado smo se učili, jako malo znali, a koristi od toga upravo nikakve. A nije ni čudo. Cielo bilinstvo moradosmo na pamet znati, svaku bilinu morali smo opisati, a nikad nijedne (niti slike) vidjeli nismo. U cvatućih livadah, šumah, u gajevih, kod močvare, na brdu i ravnici nikad nismo bili s učiteljem.

Suhoparnim predavanjem prirodopisa bez pravih prirodnina ubija se u mladeži onaj plam ljubavi do divotne naravi, koji joj je bog darovao. Da mladež do te nauke u istinu najviše volje i ljubavi ima, možemo se vazda osvjedočiti. Motrimo još slabašno diete, koje još ni pravo uzhodalo nije, kako hvata za

*

Digitized by Google

cviet, hoće da uhvati gizdava leptira; kako rado gleda patke, guske, konje, ovce, pse, mačke, itd. Milije je djetetu janje, ptičica ili neznatan kukčić, nego li što drugo. Motrimo malo maloga prvoškolca, kako po najvećoj žegi vruća ljeta zagorjela lica skače mrežicom u ruci, hvatajuć žutaka. Neulovi li ga prvi, drugi, ni deseti put, hrabro mu srdce nemalaksa, neklone duhom, on trči dalje. A kad ga uhvati, kolikoga veselja; viče, zove svoje drugove, neka znadu, čija kuća mrsi. Nahvatav tako leptira i raznih kukaca, nabode ih na gumbašnice, te ih naniže po šeširu. Tako okrunjen zlatnimi mârami, inimi blistajućimi se kukci i leptiri, često i zamazanih čizama, poderanih hlaća, vrati se kući; a mama udri po našem prvoškolcu. Obećaje mami, da neće nikad više. Sunce cjeliva svojimi zlatnimi traci posljednje vrhe gora — hvata se mrak, a veliki rogač oko kuće brunda i mami dječaka iz sobe. Toga nemože naš miljenko čuti, gleda gdje je mama. Dobro je, mama kavu prži, pa neće iz kuhinje. Pokunji se, ukrade se iz sobe, da hvata rogača, zaboraviv što je mami obrekao.

Ovo skakanje dobra je gimnastika, koja kriepi tielo, oživljuje srdce, uzdiže i bistri duh.

Mogao bi tko reći, kad bi djeca prirodopis svom dušom zagrlila, da će to biti na uštrb ostalim predmetom. Na taj način mogao bi učitelj u gimnaziji škoditi ostalim predmetom, što ih predavaju drugi učitelji, ali u narodnih učionah to nemože biti, gdje je jedan i vješt učitelj. Ako učitelja mladež štuje i ljubi, nastojati će, da mu to očituje, da ga sluša i uči se, te sve čini, što on želi. Poslužimo se primjerom.

Uzmimo da ima učitelj upravo preduzeti obuku u prirodopisu (ili u zornoj obuci), pak donese djeci liepö nadjevenu divlju mačku, koju je sam nadjeo. Djeca će odmah na to: to je mačka, druga će reći, da je kuna, možebit i ćak da je vuk. Kad joj napokon učitelj veli, da je to divlja mačka, nasmijati će se sama sebi, što nisu odmah pogodila. Djeca rado pitaju, što životinja jede, je li jako grize, je li jako bježi, gdje živi, je li hoće diete pojesti, ako ga u šumi sastane itd. Učitelj odgovara i popunjuje, tako da djeca znadu ne samo kako je mačka duga i visoka, nego i korist i štetu njenu, a što je najviše: narav, svojstva, sposobnosti i cieli značaj i život njezin. Ako još učitelj sve ovo kojom pošalicom začini, eto ti naslade, eto ti ljubavi do škole: a djeca će se na taj način sjećati divlje mačke, dok budu živa, a ako nadzornik dodje u pol noći, djeca se neće smesti, nego će na pitanja živahno bez svakoga mucanja i zapinjanja odgovarati. A mehanizmu i verklovanju neima tu traga. Recimo poslie ovoga predavanja t. j. sutra biti će poviest i račun. Da budu djeca za sutra poviest i račun dobro naučila, učitelj veli: sutra je poviest i račun; ako budete dobro znali, donieti ću vam drugi put, kad budemo opet prirodopis imali, krasnoga jazavca, ili ići ćemo na ono brdo ili k onomu vrelu itd. A djeca će već tomu za volju učiti ove predmete, koje može učitelj lako zasoliti, začiniti. Zato nesmije biti ormar, u kojem su smještene nadjevene ptice ili životinje u školi, nego u posebnoj sobi. Ako djeca pun ormar predmeta na jedan put vide, to se u istinu tomu čude, ali motre i nazrievaju sve površno, oči im lete od predmeta do predmeta. Napokon

Digitized by Google

se na predmete nebi ni mnogo obazirala. Što se svagda vidjeti može, negleda se pozorno, a često i nikako. Imamo za to dosta primjera. Krasne su naše okolice, livade, vrtovi, njive i šume; mi prolazimo njimi kao da ih nevidimo, neznamo se njihove krasote naužiti. Dodje li pako u naše divotne i rajske predjele inostranac iz kršnih i pustih predjela, plivat će mu srdce u čaru, uzdignut mu se duh, i motriti će sve napetim okom.

Da u kratko ovo posljednje opetujem. Pokazivanje predmeta: (nadjevenih ptica, sisavaca itd.), zatim školski izleti najbolja su sredstva za prirodopis i zornu obuku, a osim toga mogu biti poticalom i nagradom za školsku mladež.

Na koji bi se način do takovih prirodopisnih sbirka u narodnoj učioni moglo najlaglje doći, obrazložio je dovoljno revni moj prijatelj Kõrbler. On u ostalom još želi da koji od učitelja napiše bud posebnu knjižicu, bud u kojem časopisu o nadjevanju, nakljukavanju, gaćenju ptica i sisavaca. Šutio sam do danas, misleći, da će tko drugi toj želji zadovoljiti. Sastanem se dne 28. lipnja s prijateljem Hircom, komu je prva rieč bila: „brate, zašto neodgovoriš Kõrbleru; zašto šutiš“? Taj me se je prijateljski ukor dojmio. Zato odlučih pisati o raznih metodah nadjevanja, a napokon o svojoj, za koju mislim da je najpraktičnija. Odlučih pisati, kako se nakljukavaju sisari, ptice, dvoživci, ribe; koje je orudje za to nuždno; kako se skeletizira; kako se sabiru kukci, ptičja jaja i njihova gniezda; kako se suši bilje; kako se sabiru rude, okamine i što treba prirodoslovcu na izletih. A napokon, kako se mogu prirodnine, poimence nadjeveni predmeti, sačuvati.

Posebne knjižice nemogu izdati, jer neimam onoga, za čim bogci mrmljaju. Nu ako mi slavno uredničtvo „Napredka“ u svom cienjenom listu u tu svrhu prostora odstupi,* to ću u ovom listu priobćivati, što sam tečajem jedanaest godina sam izkusio, sam i od drugih preparatera te iz najboljih autora u toj struci naučio.

Buduć da svaka okolica neima svega, jer neki predjeli imadu raznih ptica močvarica i plivačica, kao n. pr. lonjsko polje, Obedsko kod Kupinova u Slavoniji, podravina, karlovačka okolica, u Dalmaciji Neretva i Bokanjsko jezero kod Zadra itd., a druge strane, toga neimaju, ali imadu orlova, droplja na pr. Sriem. Gorski predjeli imadu drugo, nego ravnine, šuma crnogorica drugo, nego bjelogorica, gorski bistri potoci drugih riba, nego potoci u ravnici. Romantično Zagorje ima mnogo okamina, česa drugdje opet neima.. Cvjetana primorska druga je, nego turopoljska itd. Da bude ipak svaka narodna škola od svega nešto imala, to bi si mi učitelji mogli prirodnine zamjenjivati. Naš zemaljski muzej neima svih stvari, kojimi se naša domovina diči. A nije li žalostno, kad dodje tudji prirodoslovac, pa toga nevidi u muzeju, što u Hrvatskoj živi! Mi smo učitelji dužni, pače pozvani, da muzeju pomažemo, da mu pribavimo, do česa mi možemo doći, a muzej još toga neima. Naš muzej neima risa, a u Krajini se dičnoj gdjekoji još nadje; naš muzej neima šakalja, a na otoku Korčuli za zla vremena ori se

* Drage volje. Ur.

Digitized by Google

njegovo zavijanje. Što bi stalo učitelja, da ga na mieh odere, te mieh u Zagreb pošalje?! Koliko se nakaza kod domaće stoke, peradi i kod istih ljudi porodi, a bace se, gdje bi muzeju dobro došle. Koliko se nadje drugih unica! Zar nije šteta, kad se kuna biela kao snieg baci; zar nije grehota, kad se bieli vrebac, škvorac, crnoglavka itd. naprosto mački bace! Zar nije barbarstvo okamenjenu krasnu ribu ili kosti, što su bile mnogo stopa pod zemljom, raztući, samo da se vidi kakove su iz nutra! To su sve žalostni svjedoci, koji nam govore, da još nismo u devetnajestom vieku.

Ako ćemo drugčije raditi, nego se je do sada radilo, to će nas štovati sav naobražen sviet, a mi ćemo pokazati, da smo si samosvjestni i da nismo pozvani, da učimo samo a, b, c, te nešto računati i pisati, nego da smo pozvani da vršimo i misiju svestrane prosvjete: da podupiremo i druge znanosti. Ako ćemo tako raditi, dostići, a i prestići ćemo u tom i učiteljstvo naprednjih naroda.

Davorin Trstenjak.

Josip Lancaster.

Kratak opis njegova života i njegova školskoga sustava.

Josip Lancaster rodio se na 25. studenoga 1778. u Londonu. Roditelji mu bijahu siromašni; otac mu bio najprije vojnikom, a poslie hranio sebe i obitelj kukavnom zaslugom, što si ju stekao djelajuć sita i rešeta. Nu zato ipak nije propustio, a da nepribavi svomu sinu Josipu barem najnuždnije školsko naobraženje.

Za mlada već, svršiv tek škole, posvetio se Lancaster učiteljstvu. Već g. 1798. otvori on, dakako s dozvolom poglavarstva, u londonskom predgradiću Southwarku školu za djecu najsiromašnijih roditelja. Premda bijaše i sam siromah, te mu je bilo ma u koliko samo život si obskrbiti, ipak se on odvažio u najsiromašnijem kraju oko Londona, kao što je to bila okolica Saint-Georgesfield, otvoriti školu, pak se k tomu još ponudio, da će podučavati djecu za polovicu, ma i za trećinu navadne školarine, dà on bi primao u svoju školu i djecu badava, samo da neostane siromašna mladež bez svake obuke. Tako u kratko vrieme naraste mu broj učenika na 100, a medju timi skoro trećina ništa mu nije plaćala. Tuj dakako nebijaše ni govora o liepih dohodcih; pa kad se broj učenika sve više umnožavao, a platiti pomoćnika nije bio kadar, uze razmišljati na svaku ruku, kako da si pomogne i da poluči žudjenu svrhu. Bilo tuj pokusa svakojakih, i neima sumnje, da ga nužda natjerala na to, da starije i vrstnije učenike upotriebi, da mu pomognu obučavati mladje si sudruge. To mu pošlo za rukom tako, da je na temelju stečenih izkustva stvorio poseban sustav, kako naime stariji i vrstniji učenici mogu učitelju kod obuke pripomagati. Neki doduše tvrde, da Lancaster nije toga sustava obreo, jer je isti sistem uveo bio dr. Bell u nekom englezkom vojničkom odhranilištu za sirotinju u Madrassu, te o tom i g. 1790. napisao malu knjižicu. Ali Lancaster toga nikada ni tvrdio nije, prem da je sam izpovjedio, da uvadjajuć novi taj sustav Bellove knjižice ni vidio nije,

Digitized by Google

što više, on je očitovao, kako mu je žao, što mu nije Bellovo djelce došlo ruku, jer bi bio mogao njegovim naznačenim putem samo nastaviti i napredovati, dočim si je ovako morao sam put krčiti. On priznaje nadalje, da je iz Bellova spisa, kad mu je u ruke prispjeo, mnogo naučio, ali da je prvu ponuku k svomu načinu obučavanja dobio već u onoj školi, u kojoj je sam kao diete učio, pošto su se već ovdje nekoji bolji učenici, medju kojimi i on bijaše, upotriebljavali kod obučavanja kao pomoćnici. Taj način prigrlio je tim radje, pošto je bio uvjeren, da se na taj način mogu zabavljati sva djeca i to upravo onako, kako je potrebno.

U drugih školah morao je imati svaki učenik posebnu knjigu, iz koje bi učio sricati i čitati, a Lancastru bijaše dovoljan za cielu školu jedan samo prímjerak. One je naime listove, koji su velikimi pismeni natiskani bili, na pločice izpriljepljivao i povješao ih po stieni. Oko svake tablice postavio bi nekoliko učenika s jednim vrstnim učenikom na čelu, s kojim su imali učiti svoju zadaću. Sa slovkanjem (sricanjem) bilo je odmah spojeno i pisanje, pošto je cio odjel morao pisati na tabli one rieči i stavke, koji bi njegov tako zvani pazitelj (monitor) izgovarao. Tabla je služila mjesto papira. Crnilo, pero i artija bijahu u Lancastrovoj školi nepoznate stvari. Istom kasnije, kad je Lancaster Bellov spis pročitao, nasliedovao ga je u njegovu načinu, te dao pisati abecedu u pjesku. Računati se djeca takodjer učila iz štampanih tabela, na kojih su bili natisnuti zadatci i rješitbe, a oboje bi svaki pazitelj (monitor) svojemu odjelu pokazivao i tumačio.

Istina je, da je ta obuka dosta kukavna bila, — ali opet bijaše veliko dobročinstvo po siromašan narod, pošto mu se djeca obučavala za malu platu, a osim toga nije trebalo kupovati niti knjiga, niti artije, ni drugih sprava.

Premda je Lancaster iz početka radio na tiho bez svake buke, opet nije moglo njegovo nastojanje na dugo ostati tajnom, — i našlo se doskora čovjekoljuba, koji su njegove zasluge za ubogi narod cieniti znali i njega u tom poduprati nastojali. Nekoji mu pružahu novčane prineske, a drugi bi sakupljali podpise, da njegovo poduzeće što većma ustale i utvrde.

Lancaster upotriebi sva ta pružena mu sredstva, kako bi najbolje njegovoj svrsi primjereno bilo i do mala umnoži se broj njegovih učenika na 300. Čim je više broj učenika rasao, tim je veću pozornost njegova škola u narodu pobudjivala. Nekoji držahu glas, koj se po gradu raznio bio, za puku laž, i htjedoše se sami o tom osvjedočiti. Toga radi su Lancastra čestoput otmenije osobe posjećivale, a to je sve bez svake sumnje njegovu učilištu bilo samo u prilog. Niti isti plemeniti lordi nisu se stidili, da posjete tu najsiromašniju stran grada, odkuda su Lancastrovim nastojanjem blagoslovni traci svietla dopirali i u najkukavnije kuće britanskoga glavnoga grada. Lord Sommerville prvi je izmedju velikaša i boljara svratio svoju pozornost na tu, kako se činjaše malenu i neznatnu stvar i ubaviestio se o velikoj njezinoj važnosti, pa kad je po drugi put posjetio Lancastrov zavod, povede sa sobom i hrcega Bedforda, koji se je odtada po primjeru svoga prijatelja za tu dobru stvar jako zauzimao.

Digitized by Google

Tako je Lancaster novo stoljeće dobrom srećom započeo. Revnim zagovaranjem i podpomaganjem ovih dvajuh svake časti dostojnih muževa, povećala se g. 1801. subskripcija za njega i za učionu na toliko, da su se nesamo svi škol. troškovi namiriti mogli, nego da je i na svakoga učenika 15 šilinga Lancastru obsigurano bilo.

Nu ovaj plemeniti muž nije tražio zemaljskoga dobitka; njemu bijaše dosta da je životariti mogao, toga radi proglasi on svoju školu slobodnim (bezplatnim) učilištem, utemeljenim jedino na čvrstom ufanju u Boga i na pomoći i podpori čovjekoljuba.

Godine 1803. izda Lancaster na svietlo kratak opis svoje škole i krozanj je najviše došla na glas, a sam taj njegov spis u tri bi godine šest puta pretiskan. Prijatelji i dobročinitelji umnožavali mu se danomice i mnogi se povedoše liepim primjerom hercega Bedforda i lorda Sommervilla tako, da mu darova za povećanje i razširenje školske sgrade toliko unišlo, da je godine 1804; broj učenika (350) podvostručiti mogao.

Nekoji njegovih prijatelja bojahu se, da će se tako velikim brojem mladeži poremetiti prijašnji red u zavodu, ali posljedak je dokazao, da im bijaše strah bez temelja.

Sada bje Lancaster uvjeren, da se njegova metoda ma i koliko učenika bilo, uspješno rabiti može, pa stoga odluči povući u svoj zavod do 1000 učenika, i jedva bi jedna godina minula, bijaše Lancaster jedini učitelj od 1000 djece.

Ovaj nečuveni dogadjaj nemogaše ostati tako sakriven, a da nebi njegova slava doprla do ušiju i sama kralja. Vladalac države zaželi dakle da lično pozna toga školskoga vladaoca i u mjesecu srpnju g. 1805. primi ga kralj u Weymuthu na audienciju. Ova je audiencija bila liepa nagrada za trude Lancastrove, a bijaše ujedno povodom najžalostnijim nesgodam Lancastrova života. Pošto bi si dao kralj kod te prilike potanko razložiti cielu Lancastrovu osnovu i uredjenje njegove škole, izrazi mu podpuno svoje zadovoljstvo za njegove neumorne trude, te mu obeća kraljevsku svoju zaštitu, rekav mu medju ostalim sliedeće: „Moja je želja, da bi svako diete u mojoj državi znalo čitati sveto pismo. Ja ću nastojati, da vaš trud u tom svetom poslu poduprem“!!

Da je ova želja i zbilja potekla iz kraljeva srdca, dokazuje to njegov prinesak od 100 guinea, koje je na korist toga poduzeća upisao i odmah ih izplatiti dao. Ovaj je sjajni primjer sliedila ciela kraljevska obitelj, koja je ondje prisutna bila. A Lancaster, uzhićen, kako ga kralj milostivo primio, prozva tada svoj sistem: „Kraljevski-lancastrov sistem uzgoja;“ novce pako, što ih te toga dana od kralja primio bio, odredi da se njimi utemelji jedna škola za naobrazbu učitelja pod imenom: „the Royal Found.“

Sav London govoraše o velikih zaslugah neumornoga toga učitelja, svačije oči bijahu uprte na čovjeka, kojega je evo isti kralj toli ljubezne primio; na tisuće pobožnih želja uzdizalo se k nebu, da zanj blagoslov izmole i da mu se trud obilato naplati; sav grad se radovao, — samo duhovnici englezki, a medju njimi najviše arcibiskup kanterburžki i biskup durhamski, bijahu proti njemu.

Digitized by Google

Lancaster je bo primao u svoju školu djecu bez razlike na crkvu i vjeroizpoviest, te nije iz vjerozakona ništa posebna učio, nego je dao čitati samo nekoja izabrana mjesta iz sv. pisma, a ostali nauk vjere pustio je dušobrižnikom različitih vjerozakona. Upravo ovu njegovu odredbu priznavahu mu i odobravahu najviše, jer su tako djeca svih vjeroizpoviesti kod njega nauk crpiti mogla. Ali nije tako mislilo duhovničtvo, ono je zahtievalo da se katekizam gospodujuće crkve pri naučanju vjerozakona u svih narodnih školah mora uzeti za temelj i nastojalo na svaki način, kako da zaprieči dojakošnji Lancastrov rad i da se njegove škole nerazšire. Najprije pozvaše u London sa svoje župe dr. Bella, koji no je, kako već gore spomenusmo, sličan učevni način upotrebljavao u Madrasu, te ga uputiše, da tu metodu u župi Saint Mary u školu uvede. Ovdje i u svih školah koje je imao Bell utemeljiti, stavljen bi nauk gospodujuće crkve za temelj, a osobito se trudjahu oba gore spomenuta biskupa, da se taj sistem po cieloj Englezkoj i Walliskoj razširi.

(Konac sliedi).

O razpravah.

Priobćio Andrija Čurčić.

Ove bilježke pobilježio sam, bivši još u šestom gimnazijalnom razredu, a predavao je o tih razpravah pokojni gim. učitelj V.

Pročitavši sve tečaje „Napredka“, nisam našao o ovom predmetu potanjih uputa, pa stoga držim upravo za shodno stimi bilježkami naše učiteljstvo upoznati.

Pojam. Razpravom se zove svaki sastavak, koji nije upravljen na koju stalnu osobu, već na čitateljstvo u obće, a sadržajem su mu plodovi mišljenja. Ako opisivanje i pripoviedanje predstavlja stvari i njihove promjene, odnosi se razprava na savez, u koj ih naše misli dovode.

Predmet. O svakom se mislivom predmetu može razpravljati t. j. takav predmet može biti gradivom razprave. Glavni su joj ipak izvori znanost, jezik, vjerouka, moralka, umjetnost i razboritost života.

Svrha. Ponajprije nas razprava poučava, često nas o čem uvjerava i tako na rad potiče; ovo posljednje je njena praktična tendecija ili smjer. Ona se prije svega obazire na razum i ako se kadšto opisom ili pripoviešću služi, da djeluje na utvornost i čuvstvo, to biva više radi neke posebne svrhe, ali nesmije se nigdje izticati. —

Razpravi može biti takodjer svrhom, da čitatelja o nekom poslu izviesti i da ga o boljem postupku u njem uputi, te se tad zove razprava o poslu.

Postupak. Ovdje se valja prije svega obazirati na meditaciju ili razmišlanje i na osnovu zadaće.

a) O prirodjenoj sposobnosti za razmišljanje.

Kao što su sposobnosti ljudi u svakom obziru različite, tako su i glede one duhovne obave, o kojoj je tuj govora. Netko nalazi ovim putem lako i nešto vrstna, netko opet mučno i polagano, što je bez svake cieue, premda je štono

Digitized by Google

se veli: dosta si glave dotičnik razbijao. Naravski je posljedak, da se prvi rado i s voljom onim poslom bavi, a drugi s dosadom i na silu ga vrši, a to ga onda i prieči u dobrom uspjehu. Neima čovjeka, komu je priroda svaku sposobnost uzkratila, te nebi pažnjom i naporom svoga se cilja dovinuti mogao. Tko se trudi, da svoje naravske sposobnosti, ma i malene bile, digne i usavršava, taj će bez dvojbe ako i sa više truda cilj svoj postići. Ovdje valja rieč: Tko nenapreduje, taj nazaduje! Volja se uz rad javlja. Mladež ima uz rad prianjati, i premda joj se taj kadšto suvišnim i dosadnim čini, nesmije ga se nikad odreći.

b) Ob obsegu misli.

Učenik mora nastojati, da obseg svojih misli svaki dan razmiče, razširuje i prije obe duševne moći da naobražava, pamet naime i utvornost, koje mu cielu njegovu duševnu imovinu novom i pritomnom uzdržavaju, kako će ga prva (pamet) kod pisanja dogadjaja imeni brojevi i drugim koječim posluživati; druga (utvornost) mu pako slike, koje je nekoč vidio i čuo, vjerno i jasno, kolikogod puti uztreba, duhu prikazivati."

c) O pravilih meditacije.

Taj obseg misli, skopčan s onim, što upravo neki spoljašni odredjaj iziskuje ili vlastit izbor iz knjiga ustmenoga naučanja i paženja doprinosi, podaje piscu sastavka za radnju mu potrebito gradivo. Potanke obaviesti za tu duševnu obavu nije moguće podati, jer je djelatnost našega duha nedojmljiva, i jerbo je postupak prema kakvoći zadatka svaki put drugi. Ipak se u obće nešto svjetovati može: prije svega valja dobro promisliti ono, što se zadatku hoće i omedjašiti si krug, na kojem se kretati želimo. Misao o cielom valja da nam uviek pred očima lebdi. Treba da si predočimo gradivo, kojim hoćemo onaj krug izpuniti, i prije svega moramo da ga podpunce znamo.

Tomu se hoće ne samo da posve razumievamo, nego da s njim budi s izvjestnimi riečmi, budi bez njih u duhu razpolažemo. To valja osobito glede gradiva, što ga crpimo iz knjiga. Često je mladić prelien, da izuči gradivo iz knjige, i da ga prije usvoji, nego li će ga upotriebiti; dapače nadjeno gradivo s artije na artiju prepiše. Ali svatko tek sa svojinom razpolaže; samo one misli, koje su nam znane, možemo po volji razširivati, skraćivati, mienjati i u raznolik savez prevoditi. Najpreči je posao, da se gradivo u red dovede, jer ćemo ovako ne samo manjak u njem odkriti, nego i pronaći, čim da ga izpunimo. Pod imenom reda razumieva se tek pretečni red, ne pako ona stalna osnova, koja se svakomu sastavku hoće. Ob ovoj biti će kašnje govora.

Zadaća se sama opredieljuje i razdieljuje. Lasno ćemo se uz nazor zadatka domišljati, koje su mu glavne točke; na ove nižu se pobočne ili ostrane točke. Ovom obavom razpada se cielo gradivo u pojedine odjele, kod kojih valja isto tako postupati. Da se pako kod ovih odjela nesmetemo, valja uviek promišljati, koje su misli glavne, koje podčinjene, a koje nuzgredne. U svem valja paziti na sumjernost, da se nijedan pojedini dio nerazmjerno neotegne. Ostalo osniva se na dispoziciji, koja je uviek prema kakvoći cieloga zadatka.

Digitized by Google

d) Zapreke meditacije.

Mladež mora ukloniti ili bar nastojati da ukloni sve zapreke meditacije, čim ih upozna. Prva je zapreka nesklonost na napregnuto i trajno razmišljanje; nadalje bježnost i površnost u svakom poslu, uz koju se brzo i ozbiljna nakana zaboravi i koja se čim god zadovoljava; s njom je skopčana nestrpljivost i brzo klonuće duhom, ako ono, što tražimo, u jedan mah nenalazimo. Mladić nesmije s uma smetnuti, da ga zlo tjelesno stanje kod duševna posla smetati može, kao što je mlitavost, obća slaboća, zlo zdravlje i velika uzbunjenost; sve to nas prieči u mirnu, jasnu i sretnu razmišljanju.

Podpora meditacije.

Kao što ima kod meditacije priečećih okolnosti, tako ih ima i podupirućih. Ovakove jesu: krepka, snažna i uztrajna volja, koja sve savlada. Drugo valja, da se nekom čednom pouzdanosti, skopčanom s dobrom voljom, posla laćamo. Razmišljanje podupiru i druge okolnosti: mladić neka razmišlja ako je ikako moguće, odaljen od ukućana u svojoj sobi, neka rano ustaje i tielo prostom i jednostavnem hranom hrani. Učiti do kasno doba noći, nalaze lječnici škodljivo i štetno zdravlju. Neka nitko neoklieva s poslom i neka se netješi tim, učiniti ću to kasnije, jer nijedno postupanje neradja toliko mrzkoće i dosadnosti, koliko upravo ovo. Svatko znaj poslovicu: „Što možeš učiniti danas, neodgadjaj na sutra“. Pomagalom razmatranja možemo i to smatrati, ako si tko pojedine misli napiše. To nam na toliko koristi, što je naša pazljivost više u predmet uprta, jer imade nešto tjelesna, odakle polazi, i na što se svedjer vraća.

(Konac sliedi).

Smotra pedagogijske književnosti.

„Geometrijsko oblikoslovje za porabu u gradjanskih i pučkih školah napisao Ljudevit Modec, uredni učitelj na višjoj djevojačkoj školi, a geom. oblikoslovja i risanja na kr. učiteljištu zagrebačkom. Sa 118 slika. Nakladom kr. sveučilištne knjižare Franje Župana, (Albrechta i Fiedlera). U Zagrebu 1875. Ciena 40 novč.“

Pod geometrijskim oblikoslovjem razumieva se s jedne strane disciplina, kojom se učenik pripravlja za uspješnu sistematičnu obuku u znanstvenoj geometriji, — s druge pako i sama geometrija u popularnom obliku, gdje se svaka znanstvena strogost izbjegava, te svi pojmovi i pravila jedino na temelju zorova tumače i razvijaju.

U jednom i drugom znamenovanju spada geometrijsko oblikoslovje u pučku školu, te su ga svi znamenitiji pedagogi, naročito Pestalozzi veoma brižno njegovali. — Korist toga predmeta skoro je suvišno dokazivati. Bez elementarnoga geometrijskoga znanja nemože danas tako rekuć ni zanatlija obstojati. Kružnica i pravokutnik postadoše neizbježivo pomoćno sredstvo tako najprostijemu stolaru, kako i najvještijemu zidaru i mekaniku; — pa i isti poljodjelac, ako hoće, da

Digitized by Google

zamieni, kupi ili proda zemljište, mora nešto razumjeti iz geometrije. — Nu osim materijalnih probitaka donosi geometrijsko oblikoslovje i formalnu korist. Njim se razvija čuvstvo napram ljepoti, surazmjernosti i suglasnosti, bistri um i pobudjuje nagon za iztraživanjem i izpitivanjem, koje dovodi do bezuvjetne istine, — čim se opet mladež podkriepljuje u stalnosti i značajnosti. U obće na nijednom predmetu pučke škole neočituju se biljezi novovjeke pedagogije toli jasno, kao na geometrijskom oblikoslovju, — naime 1. zornost; 2. strogo postepeno poredanje; 3. razlučivanje sličnoga od nesličnoga i 4. samostalno dokučivanje i iztraživanje.

S gledišta toga mora se radostno pozdraviti ustanova našega zakona, po kojoj će od sele i geometrijsko oblikoslovje zauzimati stalno mjesto medju predmeti pučke škole. Nu da obuka u tom predmetu bude valjana i uspješna, potrebno je prije svega, da se i sami učitelji upoznadu s geometrijskim oblikoslovjem i to u onom obliku i obsegu, u kom ga je tako zvana nova škola obradila, i kako to prije navedeni biljezi napredne pedagogije zahtievaju. — Moramo priznati, da u tom pogledu do sada nije baš najbolje bilo, — jer mnogi od naših učitelja nisu imali sgode, da taj predmet s gledišta metodičkoga valjano i podpuno prouče. Tomu je pako ponajviše krivo bilo to, što su se do neke godine na našoj preparandiji za taj predmet namještali učitelji realnih škola, koji su istina u svojoj struci bili priznati vještaci, — nu koji nisu poznavali ili uvažavali tako zvanu elementarnu metodu. — Istom Modčevim namještenjem za učitelja geometrije i risanja na zagrebačkoj preparandiji pokrenula je stvar drugim smjerom, i on je u svojih predavanjih gledao ne samo na znanstveno ili stvarno, već i na metodičko naobraženje. Ali tim se je okoristila jedino mladja generacija, dakle znamenito manji dio učitelja. — Da se pako i onim učiteljem u pomoć priteče, koji nisu imali sgode uputiti se u predavanju toga predmeta niti u preparandiji, — niti pomoćju tudje literature, trebalo je svakako, da se izda knjiga, po kojoj se gradivo toga predmeta može prema načelom elementarne metode veljano i svrsishodno uporaviti i razporediti. —

Ako itko, a to je bio Modec, kao učitelj toga predmeta na preparandiji i višjoj djevojačkoj školi, u prvom redu pozvan, da nam sastavi takovu knjigu. Pa to je on učinio vješto i savjestno, kao što se to od njega samo očekivati moglo. — Knjiga njegova razvija učevno gradivo tako podnuo i svrsi shodno, a ipak tako lahko i popularno, — da ju može rabiti ne samo učeći — već i učeći se učitelj; ona je dakle i učevna i pomoćna knjiga ujedno. — Učevni je oblik razvijajući, — što je posve naravno. Izlazeć bo s pravoga gledišta mora i biti svakoj školi poglavita briga, da učenik dodje do toga, da vlastitosti geometrijskih predmeta sam pronalazi; — jer ono, što diete samo pronadje, mnogo više vriedi od onoga, što mu se silom uturi u glavu. — Isto tako razvija Modec sve geometrijske pojmove pomoćju zrienja i razmatranja, — a pojedini primjeri i slučajevi dovode induktivnim načinom do obćenitih stavaka, zakona i pravila, — koja su opet posve kratkimi i jasnimi stavci izražena. Osobitu pako pozornost zaslužuju zadatci, koji su crpljeni iz života, i kojih je puna knjiga, osobito u

Digitized by Google

drugom dielu. Tim se nepružaju jedino oblikoslovne predstave, pojmovi i znanja, — već se glavna vriednost stavlja na praktičnu primjenu i porabu.

U svem je knjiga valjana i preporuke vriedna, jer puna obrazovne snage; jedino što bismo imali primietiti, bilo bi glede razredjenja gradiva. — Modec je svoje gradivo podielio u dva diela. U prvom govori ob oblicih u ravnini, te počima točkom, — u drugom ob oblicih u prostoru ili o tjelesih. — Po našem mnenju nije to pravi i pučkoj školi odgovarajući put, — jer se protivi donekle načelu zornosti. Točka bo je najtežji pojam, kojega nije moći dobiti ni razmatranjem, ni izkustvom, ni logičnim izvadjanjem; — ona je dakle po svojoj naravi posve metafizična značaja. Svi znamenitiji pedagogi počimlju geometrijsko oblikoslovje tielom, a ne točkom; — tako na pr. počima Zeller šiljnikom, Graser kućom, Tobler ravnalom, Wedeman knjigom, Scherr školskom tablom, Raumer ledcem, Loreý i Laukhardt kockom itd. — Istina da i Modec u uvodu razvija pojam o tielu, — nu to nije dovoljno, — pa to biva, prem shvatljivo i popularno, ipak općenitim i abstraktnim načinom, bez svake konkretne podloge, — t. j. on govori u obće o tjelesih, a nepokazuje toga na knjigi, tabli, kocki ili drugom kojem tielu.*

Svakako treba, da je kod geometrijskoga oblikoslovja tielo izlazna točka, jer obuka u pučkoj školi nesmije u obće biti sistematično, ni znanstveno poredana, — već mora odgovarati posve elementarnomu načelu, po kojem treba po najprije cielost, a onda istom pojedine dielove razmatrati. — Ako g. pisac kod drugoga izdanja, koje od srdca i što prije želimo, još i na to obzir uzme, tad ćemo zaista dobiti u svojoj struci posve savršenu i valjanu knjigu.

Stjepan Basariček.

Književne novosti. „Djetinji vrtić". Zabavne pripoviesti dobroj djeci. Napisao ih i sabrao Ljudevit Tomšić, učitelj dolnjogradske glavne učione u Zagrebu. I. svezak. Sa slikom J. J. Strossmajera. U Zagrebu 1875. Tiskom L. Hartmana i družbe. Str. 126 u 16ini Ciena 30 novč. Dobiva se u knjižari L. Hartmana. Ova knjižica ima zanimivih kratkih pripoviedčica te će sjegurno obradovati malenu dječicu. Vriedna je dakle, da se dieli kao nagradna knjižica osobito u nižjih razredih. — Pisac obećaje, da će prirediti i više ovakovih svežčića. Mi to posve odobravamo, samo želimo, da bi kod izbora još više pozornosti upotriebio, jer svaka baš nije za diete prikladna.

— Ovih je dana ugledao sviet zemljovid pod naslovom: **„Hrvatska i Slavonija"**. Nacrtao J. J. Pauliny, oficijal c. k. vojno-geografskoga zavoda u Beču. Nakladom Albrechta i Fiedlera u Zagrebu. Ciena primjerku napetu na platnu 10 fr. a. vr.; za ovitak neplaća se ništa. —

U novije vrieme izdale su nam dvie zagrebačke knjižare škol. zemljovidà za stienu na hrvatskom jeziku, samo još oskudievasmo na takovu zemljovidu naše domovine. A nije se tomu ni čuditi. Zemljovidà naše monarkije, Evrope itd. imade sijaset točnih i krasno izvedenih, te ih je trebalo samo pohrvatiti; ali težko se bijaše dočepati takova zemljovida naše domovine. Ona je bo stranomu svietu još većim dielom terra incognita, od onuda nemogosmo se dakle ničemu nadati, a kod kuće je kartografska znanost do evo u najnovije doba bila tako rekuć na ugaru. Uprkos tomu pošlo je gore spomenutoj knjižari, dakako neštedeć truda ni troška, za rukom i u ovih okolnostih pribaviti nam kartografsko djelo, kojim bi se svaka druga zemlja ponositi mogla, i koje za najboljimi djeli ote struke, što smo ih vidjeli na svjetskoj izložbi u Beču, nimalo nezaostaje. U tom se sudu slažu svi vještaci i strukovnjaci, koji su to djelo razgledali.

---

* G. kritik imade u tom pravo, nu mislimo, da će si domišljat učitelj i ovako znati pomoći, te kod ovoga općenitoga tumačenja uzeti za podlogu koje tielo, a najbolje kocku, o kojoj je i onako ondje govor. Ured.

Digitized by Google

To se pako moglo izvesti samo u čuvenom c. kr. vojnom geografskom zavodu u Beču, koj jedini o našoj domovini u pogledu oro- i hidrografskom imade najtočnije podatke. Nu nesamo, da je djelo samo posebi vrstno, nego nas može radovati tim više, što je upravo onako, kako je umjetnički u Beču narisano, u Zagrebu kamenotiskom izvedeno, čim si je opet poznati naš kamenotiskarski zavod Drag. Albrechta u Zagrebu ne malu slavu stekao.

Jedino što se možda nebi mnogomu sviknulo, jest to, što neima uz Hrvatsku i Slavoniju i Dalmacije. Nu i te tobožnje mane nestaje, uvažimo li uzroke, koji su knjižaru prinukali, da izda taj zemljovid u sadanjem obliku. Svaki, koj je Kružićev zemljovid vidio, znade, kakov zauzimlje silan prostor, a na ogromnoj toj artiji žalibože samo dvie krpe naše domovine, sve ostalo pako prazno. Da nebude tih praznina, trebalo bi veći dio balkanskoga poluotoka takodjer izpuniti u oro- i hidrografskom obziru, to bi pako zadalo više posla, nego ciela naša domovina, a ciena bi zemljovidu znamenito uslied toga poskočila. Prazan pako ostaviti toliki prostor izmedju Slavonije i Dalmacije, bilo bi ružno. To je dakle prinukalo knjižaru da izda za sad samo Hrvatsku i Slavouiju, a Dalmaciju će izdati doskora napose.

Krasnu tu dakle sliku naše domovine, koja ti jasno predočuje, kako se dolovi izmienjuju s briežuljci, kako se kose raznih gorja razgranjuju na sve strane i kako se zadnji njihovi ogranci polagacko spuštaju u ravnice, preporučamo najtoplije svakomu rodoljubu, a naravna je, da nesmije biti škole, u kojoj nebi doskora visila pred očima učenika.

Dopisi.

Iz podžupanije križke. Po svih skoro krajevih domovine naše ustrojena su, ili se podjedno ustrojavaju učiteljska družtva. — Učiteljstvo podžupanije križke shvativ zadaću i korist takovih družtva, želilo je već odavno ustrojiti slično družtvo. Nu to mu je tekar sada i to uz pripomoć i uplivom velm. gospod. Andrije Markovića, podžupana podžupanije križke, pošlo za rukom. Jer ne samo da je isti vel. g. podžupan na molbu učitelja izvolio na dan 8. srpnja o. g. učitelje podžupanije križke u svrhu oživotvorenja spomenutoga družtva u sjedište podžupanije pozvati, već je i podčinjenim občinam preporučio, da svojim učiteljem bezplatno kola k prvoj toj skupštini dadu, kojemu se pozivu naše občine dragovoljno odazvale —

Na dan 8. srpnja mogao si opaziti poveću povorku kola, kako brzaju prema Križu. Došavši u mjesto, odsjedalo se je na križanju, a braća prije nadošla rukuju se i pozdravljaju sa nadošlimi. Sakupiv se, odputismo se na dogovor u učionu, a poslie toga u prostorije za sjednicu odredjene, i to u županijsku dvoranu. —

Na molbu posebne deputacije za povjerenika sjednice, blagoizvolio je vel. g. podžupan sam kao takov u sredinu našu doći. Gromoviti živio razlegao se je dvoranom pri ulazku njegovu. Pozdraviv nas, izrazio je osobitu dopadnost nad tim, što nas se je tako liep broj sakupio. Bilo nas je 29. Naglasiv zatim u daljnem govoru važnost sastanka našega, obećao je, da će naše družtvo vazda podupirati, te da nam i u buduće dragovoljno za vjećanje županijsku dvoranu odstupljuje. —

Naravno, da je njegov govor obćim odobravanjem i radostnimi uzklici pozdravljen bio

Poslie toga pozdravi mjestni učitelj g. Slivarić braću učitelje i predloži, da se ponajprije bira prv. upravljajući odbor. a onda da pretresivaju pravila družtva. Predloži zatim Antuna Basarička, učitelja iz Bregah, za predsjednika, koji predlog skupština jednoglasno prihvati.

Zauzev predsjednik predsjedničko mjesto, pozdravi sakupljenu braću učitelje shodnim govorom, i predloži zatim skupštini ostale članove upravljajućega odbora, a skupština ih jednoglasno odobri. Za podpredsjednika izabran je g. Franjo Valpotić, učitelj iz Ludine; za tajnika g. Josip Kolander, učitelj u gradu Ivanić; za blagajnika i knjižničara g. Adam Slivarić, c. k. učitelj iz Križa. Za odbornike pako: Pogl. gosp. Konštantin Herman, perovodja podžupanije križke; gg. Mijat Klobučar, c. kr. učitelj iz Čazme, Josip Vinković c. kr. učitelj iz Samarice, Tomo Obradović, učitelj iz Lipovčana i Stjepan Šargert, učitelj iz Dubrave.

Iza toga prešlo se je na pretresivanje pravila. Učestvovanje bilo je dosta živahno a sjednica u jedan sat poslie podne zaključena.

Poslie sjednice sakupismo se svi na zajedničkom objedu, kod kojega je i vel g. podžupan prisustvovati blagoizvolio.

Opisav u kratko postanak i prvu sjednicu družtva učiteljskoga u Križu, nemogu na ino već da u ime braće učitelja podžupanije križke ovim javno neizrazim hvalu vel. g. podžupanu Andriji Markoviću na pripravnosti, kojom je blagoizvolio naše družtvo podupirati, pak poznajući ga kao osobita prijatelja napredka i školstva u obće, napose pako učiteljstva, molimo ga, da i buduće učiteljstvo, koje je žalibože manje više prezreno i zapostavljeno, — nu ne svojom krivnjom — pod svoje možno okrilje primiti blagoizvoli. — A. B . . . . . k, učitelj.

Digitized by Google

Izpod Kleka. Gosp. Nikšić, okružni upravitelj u Ogulinu primietio je prigodom pregledavanja obć. ureda, da malo koja učiona pokušalište posjeduje. S toga je u svom okružju nalogom od 13. travnja, broj $^{2376}/_{502}$ naredio, da sve obćine pokusne vrte za učeću se mladež bezodvlačno odrede i urede. —

U toj naredbi čini odgovorne za to obć. načelnike, a pri tom opominje učitelje u tom pogledu na njihovu liepu dužnost.

Kotarskim predstojnikom on liepo piše:

„Osobito pozorne činim gospodu kot. predstojnike. U tom pogledu očekujem od njih, da će svom energijom nastojati ovu važnu granu kulturnoga života podupirati".

I to mi veoma godi, što je gosp. Nikšić učiteljem naložio, da okružnoj oblasti neposredno svaki 15. dan o svojih vrtovih relationiraju.

To je eklatantan dokaz, da g. Nikšić nastoji narodu svomu pomoći. Samo takovim načinom biti će nesvjestni obćinski uredi i zastupstva prisiljena, da rade preko škole na korist naroda. —

Još mi na srdcu leži, da ovu izrečem: Kada bi se sličnimi čini izkazali svi patriote, koji sa narodom upravljaju, onda bi mogli uzkliknuti: Oj domovino, sretna zemljo! koja si takove sine porodila, onda bi i škola svoju zadaću uspješnije i po narod blagotvornije vršila, onda bi i zemlji sreća brže procvjetala. — Živio takov upravitelj!

Dubrave, dne 22. travnja 1875. Todor Novković.

Iz Oborova u Posavini ravnoj. U 19. broju „Napredka" mili mi prijatelj i sudrug g. Kolander, umoljava svoje sudruge, da mu savjetuju i kažu način, kako da si ciepove od mravaca obrani. Na taj njegov upros odazivljem se drage volje priobćujuć mu način, kako sam si ja ciepove od mravaca obranio tako, da sada imadem preko tisuću proljetos oplemenjenih ciepova, koji najljepše uspievaju, pa i stariji zdravi su i krasni.

Evo, kako ja postupam:

1. Raztopim čadje u ulju od konoplje, te njim ciepove namažem i natarem.
2. Na živo (negašeno) vapno nalijem vode, pa ju namah po drvetu prolijem
3. Metnem u vodu kuhane mliečike, te njom ciepove mažem.
4. Spužnice od običnih puževa, koje jedemo, sakupim i sažgem tako, da se sasvim pretvore u pepeo, taj pepeo navlažim, te njim mravinjaste ciepove mažem. Za sada s Bogom.

U Oborovu, 10. srpnja 1875. Mijat Bezuk, učitelj.

Raznice.

— Štipendiji na novom zagrebačkom učiteljištu. Kako čujemo, ustanovit će se buduće škol. godine 10 štipendija za Slavoniju a 10 za Hrvatsku sve po 200 for, To je doduše nešto bolje, nego li je sada bilo, al će to biti veoma neizdašno za naše okolnosti. Što je 20 štipendija na dvie preparandije i na teritorij, u kojem je već sada 600 škola? Samo nekoliko kapi na žarko željezo. Ako se u tom naša visoka vlada nešto bolje nepovede za krajiškom vladom, koja sada preko 100 štipendija po 200 fr. ima; onda će se novim školskim zakonom jako malo ili upravo nimalo unaprieditи moći naše školstvo, jer preparandije s tako malo štipendija neće moći ni sadanje škole providjati s potrebnimi učitelji, a kamo li da bi se osnivale još i nove škole, kojih bi razmjerno još toliko trebali! Sad će biti manje neštipendista, nego li je do sada bilo, jer će nauk dulje trajati, te će sirotinji biti i težje da iztraje. Ako se dakle nedade izdašniji broj štipendija, onda se možemo za koju godinu sigurno nadati užasnomu pomanjkanju učitelja. Tuj neće pomoći mala krpica, nebo treba borme velika zakrpa. A ako je školstvo sbilja po kulturni napredak zemlje tako važno, kao što se na sve strane govori i priznaje, onda se netreba zemlja da plaši nešto i dublje u žep posegnuti. Ta nemože biti i sit vuk i zdrava ovca!

— U Saksonskoj su okružni školski nadzornici glede dnevnica i putne odštete posve izravnani ostalim državnim činovnikom i to sa vladnimi savjetnici, ravnatelji okružnih sudova i okružnimi satnici, te dobivaju po tome 15 marka (7 for. 50 nov.) dnevnice i odštete za putne bilete 1 razreda.

Naša krajiška vlada imala bi se ovdje u što ugledati; a što će provincijalna na skoro glede toga odrediti, vidit ćemo! Svakako je istina, da krajiški nadzornik u sadanje skupo vrieme kao bogac putovati mora, ako hoće da izadje sa 2 for. dnevnice i 50 nov. miljarine!

— Putni štipendiji za učitelje. Dolnjo-austrijski zem. odbor razpisao je za pučke i gradj. učitelje, zatim za učitelje zem. proseminara i učitelje zem. zavoda za sliepu djecu sliedeće putne štipendije, svaki u iznosu od 300 for.: 1. Štipendij jednomu učitelju, da obadje i praktično prouči zabavišta i čuvališta malene djece po Njemačkoj; 2. štipendij jednomu učitelju, da prouči nutarnju uredbu zavodâ za slaboumnu djecu, idiote i ludjake; 3. štipendij

Digitized by Google

učitelju, da prouči škole za sliepu djecu po Njemačkoj i Švajci; 4. štipendij jednomu učitelju, da obadje i prouči jednorazredne škole po Njemačkoj; 5. štipendij za proučavanje raznih pučkih škola, osobito s obzirom na razne disciplinarne metode u Njemačkoj i Švajcī; 6. štipendij jednomu učitelju da prouči, kako se postupa s obukom u gospodarstvu na učiteljištih i na pučkih učionah; 7. štipendij za proučavanje, kako se skupno i posebno obučava mladež u glasbi i pjevanju u pučkih učionah i učiteljištih; 8 štipendij u svrhu, da se prouče uredbe obrtničkih i nastavnih škola u Würtemberžboj i u poranjskih zemljah.

Tko koji štipendij poluči, bit će dužan zem. odboru podnieti potanko izvieśće, u kojem će imati osobito iztaknuti stečeno izkustvo glede takovih uredba i metoda, koje bi se dale praktično upotriebiti. Ovo je sjegurno najbolji i najpreći put, kojim se dade školstvo unaprieditі, a tim je pošlo i vis. naše vojno zapoviedničtvo, što je krajiškom školstvu sjegurno na uhar; ali kod nas nakon prvih pokusa ostade opet sve pri starom. Rado bismo znati, da li je tomu opet uzrokom ona: Neima novaca, ili pako u drugom grmu zec leži.

Natječaj.

— Povodom preustrojenja obstojeće mužke i otvorenja nove zemaljske ženske preparandije u Zagrebu, imat će se od 1. listopada t. g. na oba ta učevna zavoda popuniti sliedeća učiteljska mjesta:

a) dva učiteljska mjesta za pedagogiku kano glavni i eventualno za zemljopis i poviest ili hrvatski i njemački jezik kano uzgredne predmete;

b) jedno učiteljsko mjesto za zemljopis i poviest kano glavni, i eventualno za hrvatski ili njemački jezik kano uzgredne struke;

c) dva učiteljska mjesta za hrvatski i njemački jezik, kano glavne i eventualne za zemljopis i poviest kano uzgredne predmete:

d) jedno učiteljsko mjesto za prirodopis, matematiku i fiziku, kano glavne, i eventualno za gospodarstvo, kano uzgredni predmet;

e) jedno učiteljsko mjesto za matematiku, fiziku, geometriju i risanje.

Sa svakim od tih učiteljskih mjestah skopčana je plaća od 900 for. na godinu, stanarina u iznosu od 15% godišnje plaće i petgodišnji doplatci u iznosu od 10% godišnje plaće.

Ovaj natječaj razpisuje se do 30. kolovoza t. g.

Natjecati se mogu izpitani učitelji za gradjanske i srednje škole te za sada i vrstni učitelji pučkih škola.

Dotične molbenice imaju se krstnim listom, svjedočbom ob učiteljskom osposobljenju i dojakošnjem službovanju podkriepiti i do gore naznačenoga roka putem neposredno predpostavljene oblasti podnieti podpisanomu kr. zemaljsko-vladnomu odjelu.

Od kr. zemaljsko-vladnoga odjela za bogoštovje i nastavu.

U Zagrebu, 9. srpnja 1875.

— Na pučkih učionah u Glogovici, Duboviku, Zadubravju, Kutah, Klakuru, Šušnjevcih, Klokočeviku, Novotopolju, Kupini i Prnjavoru c. k. garčinskog; u Retkovcih, Novih Mikanovcih, Šiškovcih, Novomselu, Banovcih, Jankovcih, Lazah, Podgradju, i Slakovcih c. k vinkovačkog; u Podgajcih, Drenovcih, Račinovcih i Vrbanji c. k. županjskog kotara, imaju se popuniti mjesta učiteljska, za koja se oviem razpisuje natječaj do 15 kolovoza t. g.

Svakim ovim mjestom spojen je užitak plaće godišnje od 300 for. 10% petgodišnji doplatak, stan ili 100 for. stanarine godišnje, 6 hvati drva za ogriev, uživanje vrta, i obskrba mirovinska. Molbenice neka šalju natjecatelji već službujući putem svojih oblasti, a ini neposredno dotičnoj c. k. kotarskoj oblasti do ustanovljenoga roka.

Putni se troškovi neće izplatiti.

Izkaz

prinesaka u blagajnu učiteljske Zadruge, počam od 1. travnja t. g.

Körbler, učitelj u Krašiću, kao redoviti član	8	„	—
Kirin Josip, učitelj u Mariji Bistričkoj, kao redoviti član	6	„	—
Vlašić Vatroslav i Šah Ivan, svaki po	1	„ 50	„
Poglavarstvo kr. sl. trgovišta Samobora u ime kamata	20	„	—
Štedionica u Varaždinu darovala	40	„	—
Polugodišnje kamate od hr. sl. razzeretnica	516	„ 90	„
Tečajem travnja, svibnja i lipnja podielilo se podpore učiteljskoj sirotčadi	318	„ 21	n.
Imetak Zadruge sastoji se od	25.073	f. 30½	n.

U Zagrebu 1. srpnja 1875. Ant. Irgolić, blagajnik.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 22. U Zagrebu, 1. kolovoza 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Josip Lancaster.

(Konac).

Nu nebijaše to dosta, što je klerikalna stranka osnivala po Englezkoj škole u duhu protivnom lankastrovih škola, nego se ona služila i drugimi sredstvi, samo da poluči svoju cielj, — da sruši Lancastra. Izadjoše naime na javnost svakojaki spisi napereni proti Lancastru, u kojih se narod opominjao, da se čuva Lancastra, čovjeka po crkvu i državu opasna; — čovjeka, kojemu da je isti kralj svoju zaštitu uztegnuo, što dakako nebijaše nego puka laž. Žalibože što se takovim glasovom dosta i povjerovalo, te su uslied toga i godišnji prinesci sve slabije tekli. Jedini još kralj sa svojom obitelju neuztegne Lancastru podpore i njom se još neko vrieme škola uzdržala. Nu Lancaster uvidi, da mu se sve veće zapreke stavljaju, zato ostavi London i podje po kraljevini, da si tumačeć javno svoja načela, pribavi prijatelja i predobije za sebe javno mnienje. Pa i sbilja podje mu to za rukom, te je u mnogih gradovih podigao nove škole po svojih načelih, a na njih namjestio učitelje iz svoga inštituta u Londonu.

Ali ta putovanja bijahu skopčana s velikimi troškovi, a dohodci mu pritičahu iz gore navedenih uzroka jako slabo; k tomu je još velikom darežljivošću već prije više puta plemenite svrhe i preko svojih sila podupirao i tako se zakopa u velik dug. Najviše mu taj dug narasao, kad je zidao učiteljsko sjemenište, koje je g. 1805. uslied kraljevskoga dara sagraditi odlučio bio. Troškovi ote gradnje iznašahu na 3.500 funta šterlina, a subskripcijom je jedva unišlo 624 funta; ostalo kao i troškove za uzdržavanje morao je dakako namiriti sam Lancaster, pa stoga nije ni čudo, da mu je do konca godine 1807. narasao na 6.449 funta šterlina.

Pošto bi mnogobrojni vjerovnici Lancastra napastovali sa svijuh strana, nepreostade mu drugo, nego ostaviti London, premda u revnosti svojoj za svoja poduzeća ni za dlaku popustio nije.

Kamogod bi došao, svagdje bi učio, dapače na više mjesta i nove škole podizao. Ali se oluja proti njemu dizala sa svih strana i da nenadje srećom vjernih prijatelja, jamačno bi podlegao bio.

Digitized by Google

Josip Fox, profesor zubarstva na Guyskoj bolnici u Londonu, bijaše jedan od tih poštenjaka, koj se za Lancastra upravo svojski zauzeo, a drugi bijaše Corston, koj je od god. 1803., kako se s Lancastrom upoznao bio, mnogo zanj i za njegove podhvate sa Foxom sad većimi sad manjimi svotami učinio, a g. 1808. njegov zavod upravo od propasti oslobodio. Sliedeći Lancastrov list, što ga je svomu vjernomu prijatelju Corstonu pisao, dovoljno dokazuje, u kakovu jadnu položaju se naš nesretnik nalazio. Taj list glasi: Želim trpiti uztrpljivo, premda mi srdce žudi, da se već jednom vjekovitoga prosjačtva — pretežkoga toga bremena, — te neprekinute nevolje riešim. Danas sam protrčao do šest milja, dok se nisam sasma umorio, te niti jedine suhe nîti nebijaše na mojoj košulji, pak opet sve uzalud. Tri dana već bludim po Londonu, pa nisam više nego dvie guinee skuckao. Ako mi ti danas nepomogneš, nepreostaje mi drugo, nego da neke potrebne stvari -- rublje itd., koje svaki dan trebam, založim. Da se nenadam barem tračku svietlosti iza tmastih oblaka, koji se nadamnom nagomilaše, morao bih očajati, sjetiv se, kako vrieme i sile svoje uzalud tratim, dočim bi već posvuda naše škole mogle biti uvedene. Danas moram imati na svaki način barem 7 funti šterlina, a to nije još polovica, što mi je namah namiriti. Neću ti ni spominjati svoga otca ni majke, kojih već više tjedana vidio nisam, jer neimadoh toliko novaca, što bi trebalo djetetu za hranu. Skoro da je odviše za ljudsku narav, da toliko trpiti mora; nu i tomu mora biti kraj, ili će nam sav naš rad, sav trud u bezdno propasti. Ostajem tvoj vjerni prijatelj itd.

I sbilja vjerni mu prijatelj i ovaj put u nevolji pomogao, poslav mu 10 funta šterlina. Nu domala dodje pouzdanje Lancastrovo u Boga opet u veliku kušnju. Prije već spomenusmo, da je dug Lancastrov narasao na 6000 funta šterlina. Većina vjerovnika se podigla i zahtievaše, da joj se se sav dug izplati; nekoliko ih samo, koji su poznavali i priznavali zasluge Lancastrove, bijaše pripravna cieli mu dug oprostiti, te mu savjetovaše, da se izjavi, da nemože dugove platiti, jer da će se samo tako moći nevoljnoga stanja riešiti. Ali Lancaster im odrješito izjavi, da toga učiniti nemože, niti podnipošto učiniti neće. U toj odluci ga pako još više utvrdio san, što ga je u to doba sanjao. Taj san pripoviedao bi sam često, kako sliedi: „Sanjao sam, da sam s nekim čovjekom došao do nekoga potoka i želio preko njega proći. Sudrug mi pokaza jedan most, preko kojega da prodjem, ali meni se nikako nije dalo; a do mala se most srušio. Sada padoh na koljena zahvaljujuć se Bogu, a u to začuh, kako netko stupa preko vode. Odmah mi pade na um: Ako su drugi mogli proći, moći ću i ja i odlučno stupih u potok, ali kako sam prošao toga neznam.“

Dne 10 prosinca 1807. napisa Corstonu sliedeće: Kako ću se iz svoje novčane neprilike izkopati, neka sam Bog znade; ali ja se nadam, da će on dovršiti, što je započeo. Ako pako on nepomogne, tad volim pod razvalinami svega poginuti, nego da mi ljudi djelo osmrade ili što kukavnoga od njega načine. Pa ako me i svi prijatelji ostave, neću sa svoje staze ni za palac skrenuti i sjegurno se nadam, da ću napokon ipak svladati.

Digitized by Google

Lancaster sastavi novu osnovu, po kojoj da će svoje dugove namirivati moći. On odluči naime umoliti svoje visoke zaštitnike, da mu pomognu. I sbilja herceg Bedford obeća mu umah 100 fun. šterlina, a to ga ohrabrilo, da i dalje pokuca. Podje dakle u Bristol, gdje je takodjer imao prijatelja. Nekoji bijahu već skloni, da mu pomognu, i on već u najboljoj nadi, da će se izbaviti, kad mu iznenada jedan list iz Londona sve ufanje razori. Vjerovnici njegovi naime jave u Bristol, da će Lancaster naskoro propasti. Razumieva se po sebi, da mu sad nitko nehtjede posuditi ni pare. Njegovi se prijatelji rad toga žalostili, izgubiv svaku nadu, al on ju još neizgubi. „Ja sam“ tako pisaše iz Bristola Corstonu, miran i predajem se u milost božju. Mene poslalo na sviet, da patim i činim po volji božjoj; pa ako je patnja jedini put do pobjede, ako se krstom stiče kruna, dobro mi došla patnja i krst. Ovo je put, kojim je i moj spasitelj stupao; on, koj je grob nadvladao i smrti gorkost oduzeo. Jaganjac i njegovi nasljednici moraju svladati. — Nemoj zato dragi prijatelju tugovati; neboj se i mi ćemo svladati.

Misliš li ti, da bi ja vjerovao, kad bi mi tko kazao: Svemogući je Bog odlučio, da se siromasi londonski uzgajati i učiti moraju, a nemilostivi vjerovnici hoće da to zaprieče, pa zato neima nikakove nade?“ Lancaster položi sada cielu svoju nadu u svoja dva prijatelja Foxa i Corstona. Dne 19. siečnja i. g. pozove Foxa k svojemu prijatelju Corstonu na objed u London, da se tom sgodom snjimi dogovori, kako bi mu se najlaglje dalo pomoći. Prijatelji se i sbilja sastaše, a po objedu okrene se Fox iznenada prama Lancastru i zapita ga bez svakoga inoga predgovora: „Koliko ste dužan? — jeste li dužan 100 funta? Muklim glasom odgovori Lancanster; „da!“ Fox zapita dalje: „Jeste li dužan 2000 funta? Lancaster obori oči u zemlju i tihanim glasom odgovori opet: „da“. Fox skoči na noge i udariv Lancastra po ramenu klikne: Nuder, kažite mi pravo, jeste li dužan 3000 funta? Suze nedopustiše Lancastru da odgovori, pa zato pokaza samo na Corstona, i od ovoga saznade Fox, da dug iznosi preko 6000 funta šterlina. —

Plemeniti prijatelj se zamisli, pokriv si ruke obadviema rukama; u sobi vladala najveća tišina, samo se čulo jecanje plačućega Lancastra. Nu na jedanput ustane Fox, primi Corstona za ruku i upita ga: „Hoćete li prihvatiti, što ću vam predložiti?“ — „Hoću.“ — Tako, sada je stvar spasena, odgovori uzbićeno Fox i tri se prijatelja zagrliše, plačuć suze radosti.

Tako bi na 19. siečnja 1808. po drugi put utemeljene ili bolje rekuć utvrdjene škole Lancastrove, a tisućam uboge djece londonske podana blagodat uzgoja i obuke.

Fox i Corston urede novčane poslove Lancastrove, i namiriv odmah veći dio dugova, sklopiše s njim družtvo za uzgajanje londonske sirotčadi, kojemu bi družtvu Corston blagajnikom, Fox bilježnikom, a Lancaster ravnatelj škola.

Nu da družtvo uzmogne što uspješnije djelovati, valjalo ga razširiti i za kratko vrieme pridružilo mu se toliko plemenitih čovjekoljuba, da je podhvat bio osjeguran. U kratko vrieme podiglo se na stotine škola po svih krajevih

*

Digitized by Google

Englezke, te već godine 1811. polazilo je do 30.000 djece Lancastrove škole. Iz Englezke razprostranio se Lancanstrov sustav u sjevernu Ameriku (1806), u Kalkutu (1810), u Kanadu (1813), na Rt dobre nade (1813), u Sierra Leon (1814), pače i u Sidney u Australiji, tako da je godine 1813. bilo već Lancastrovih škola po svem svietu. Kad se godine 1814. u Evropi opet uveo mir, počeo se Lancastrov sustav širiti i po Evropi, osobito u Francezkoj, gdje no se i sam Napoleon za svoga stodnevnoga vladanja zanj interesirao; za tim širio se po Rusiji, Danskoj, Italiji, Švajci; jedina Njemačka nebijaše mu pravo sklona.

Nu Lancastru nebijaše sudjeno, da uživa plodove svoga truda. Čim se više njegov sustav širio, tim se više on izgubio, a osobito u novčanih stvarih bijaše nevješa, te je sreća bila, da su mu prijatelji preuzeli financijalnu upravu. Ali Lancastru nebijaše to dosta, nego on počeo stvarati uzastopce nove projekte, neobziruć se na novčane okolnosti. To je bio povod prvim razmiricam izmedju njega i družtva, i pošto se vidjelo, da medju njima neima više prava sklada, raztadoše se i to tako, da je družtvo preuzelo Lancastrov zavod pod uvjet, da će preuzeti sve njegove dugove, a Lancaster se odlučio negdje blizu Londona ustrojiti novi zavod, u kojem namjeravaše svoju metodu razširiti i na višje grane obuke. Ali tomu nebijaše ni metoda shodna, ni on dorasao. Već godine 1814. zakopao se na novo tako u dugove, da morade svoj novi zavod razpustiti, dočim je stari pod upravom družtva liepo cvao. Sada se dade na putovanje po Englezkoj, nebi li si stekao novih prijatelja, ali sve bijaše već izcrpljeno; na koncu zlovoljan udari na svoje nekadašnje prijatelje, koji su ga toliko puta izbavili, te ih javno obtuži, da su krivi njegovoj propasti. Ali time izgubi i ono malo prijatelja, što ih je još imao, pače i javno mnienje ga odsudilo.

Pošto je uvidio, da mu u Evropi neima više obstanka, podje u južnu Ameriku. U Bolivaru i Columbiji ga liepo primiše, te mu podje za rukom i tamo osnovati nekoliko škola. Pripovieda se, da je u početku negdje u tih krajevih sjedeć na drvetu djecu podučavao. Godine 1828. preseli se u sjevernu Ameriku i pade opet na prosjački štap, te je morao javno moliti milostinju, da neskapa od gladi. I napokon umre kukavno; kola nekoga bogataša u New-Yorku ga jadna prevezoše i tako dokonča trudan ali i zaslužan svoj život.

Iz svega se vidi, da je Lancaster skroz bio poštena i plemenita duša; oduševljen za svoju metodu a i za naobrazbu sirotinje. Nadalje vidimo, da bijaše skroz nabožan, da je razširivanje svojih škola smatrao stvarju božjom. Pače i same podpore, koje su mu prijatelji pružali, smatrao on kao darove, koji mu pritiču po božjoj providnosti.

Mnogo sretniji bijaše mu takmac Bell. Njegove škole podupirahu visoki duhovnici, pa se stvorilo i posebno družtvo za razširivanje škola po Bellovu sustavu. Godine 1817. izdalo se do 30.000 f. za podizanje škola na temelju Bellova sistema. Bellu bijahu jako pogodne okolnosti, jedno što je uživao liepu platu, a uza to se i jako bogato oženio, da je po smrti svojoj ostavio silan imetak, koj je namienio najviše za podizanje škola po njegovu sustavu.

Digitized by Google

Bell i Lancaster bijahu si protivnici, jer ako su i obučavali po istoj metodi, osnov im glavni bijaše skroz protivan, pa ipak ostat će potomstvu kao blizanci, pošto im metodu sviet okrstio njihovimi imeni.

Franjo Valpotić.

Izlet u Dalmaciju.

Piše Davorin Trstenjak.

(Dalje).

Stupivši u župnikovo dvorište, nadjem župnika, njegova brata i Pavla, gdje upravo sva trojica k meni u Zadar nakaniše. Kolike radosti! Svi se uzradovaše momu dolazku. Udjemo u sobu, gdje sprovedosmo jedan sat u bratinskom razgovoru, govoreći o zmijah i pticah. — Župnik nazdravi u ostalom nazdravicu našemu dičnomu Štrossmajeru, nabrajajuć njegove velike zasluge po naš narod. Mi se toj nazdravici od srdca odazvasmo. Na odlazku nazdravih ja posestrimi Dalmaciji, srdcu Hrvatske, da se odtrgnuta od svojih posestrima, opet s njimi sdruži i da se ponovi posestrimstvo staro. Župnik, vatreni rodoljub, skoči na noge i dignuv čašu prozbori nekoliko vatrenih rieči za jedinstvo jednokrvne braće istoga jezika. Naš Pavao prem nepismen čovjek, ali bistra uma, poštena srdca i dobra suda, doda ovu: da bože dao, bili svi složni, koji našim jezikom govore, jer u ljubavi i slozi kuće se grade, polja šire a ovce umnažaju. Na to ja Pavlu: Pavle dragi! ti si poštena i pametna duša, prem nisi knjige učio. Ti imaš i prijatelja, a najbogatiji si u selu; nemoj dati, da tvoje poštenje i tvoja hrvatska krv s tobom u grob legne. Prelij, presadi i uciepi svoje poštenje i hrvatsko čuvstvo u srdce, u dušu i u krv svojoj djeci, da budu i ona, kakov im je i otac. Tvoja su djeca darovita; nemoj ih zapustiti; daj ih u školu, gdje će mnogo dobra naučiti, postati mudri ljudi i pošteni rodoljubi, te će biti sebi na diku, a svomu otcu na radost i ponos. To ti možeš od svoje djece, od prave svoje krvi, lako učiniti, jer si imućan. Dragi Pavle, ti si kako već rekoh, pametan, razborit čovjek, istina bog bez škole i knjige: a što bi od tebe bilo, da si učio škole i knjige! U istinu mudar i učen čovjek, da bi ti se divio sav narod. Da nije bilo dr. Danila, i zaslužnoga Brusine, to bi ti ostao bez glasa i svih zasluga, kao što ostaše tvoji vršnjaci, susjedi i kao ista tvoja braća. Što bi bilo od tebe, da si u školi svaki dan u više godina takove mudre ljude slušao i učio se iz učenih knjiga?! Doista šteta je, što te nije otac školovao. Nu, što je tvoj otac, nepoznavajući škole, propustio, to nepropuštaj ti: šalji djecu u male, a za tim u visoke škole. Vidiš Pavle, vaše je selo bogato; gosp. mi župnik kaza, da neima nijednoga siromaka. Puni su vam tori ovaca, volova, krava, koza i td., a neima vam cielo selo pismena čovjeka, a ni još danas neuči vam nijedno diete škole; neimate ni škole ni učitelja, a crkva vam je kukavna, mala, siromašna. Skoro su vam veće kuće, u kojih stanujete, nego vam je crkva, kraj svega vašega bogatstva. Zato dragi Pavle, školuj svoju djecu i nagovaraj svoje prijatelje i susjede da i oni djecu u školu šalju, i nastoj, da si podignete školu. Što vam koristi blago i bogatstvo, kad si neznate

Digitized by Google

ni kruha valjano speći, ni hrane dobro pripraviti; što vam koristi zlato, kad neznate kakvi su vam djedovi bili, gdje su živjeli, čim se proslavili, kako svoja prava i domovinu branili. Neznate to uz sve zlato i srebro, što vam ženam o vratu, a vam mužom o krožetu visi; neznate, kad primiše vaši djedovi sv. krst i tko ih je pokrstio. Kad se za vedre noći obazrete na sjajno nebo, vidite milijune sjajnih zviezda, bliedi mjesec i mliečni put, te mislite, da je to sve, što se o zviezdah, mjesecu, mliečnom putu a i o suncu sjajnom znati može. Da ste za mlada polazili školu, znali bi sada, da sunce mirno stoji, da se naša zemlja oko nje kreće itd., nebi se plašili repatice; dà, znali bi još mnogo toga. Vidiš Pavle, što bi škola od vas načinila: zato brate slušaj ove rieči, što sam ih evo kazao. A sada živio naš Pavao!

Pavao prizna ove rieči, i obeća, da neće propustiti i zanemariti, što su njegovi stari zanemarili. Pavao je jako žalio, što mu se je i na licu vidjelo, da nije onako uman čovjek, kako bi mogao biti, i kako su drugi. Naš Pavao takodjer prizna, da ga na to nije nitko nikada nagovarao.

Poslie toga ostavim Bokanjac, a. g. župnik, njegov brat i Pavao izpratiše me ća u Zadar, gdje se liepo bratski oprostismo i razstasmo.

Prije nego se Zadrom razstanem, vriedno mi se čini spomenuti sliku našega slikara Salgeti Driola, naslikanu na ljepu za velikim žrtvenikom u fratarskoj crkvi. Krasna je to slika, koje valjano opisati nemože moje pero. Slika predstavlja slikarevu obitelj, a velika je kao što je veliki žrtvenik.

Na najnižjem dielu slike leži na odru mrtva mati, slikareva žena, uz desnu ruku ima mrtvo diete a lievom drži na grudih krst. Uz odar sjedi Salgeti Drioli zaplakanih očiju, pun gorke boli, sav slomljen. Desnom rukom naslonjen je na odar, a lievom prigrljuje svoju kćerku, kojoj se utiče njezina sestrica. Kod odra spreda, uz glavu matere, kleči zaplakano žensko diete; mužko diete napolak sjedeć pruža desnu ruku k majci, lievom se naslanja o nogu sestre, te gleda tužna otca i uz njega svoje sestre. Najmanje mužko diete, koje je jedva uzhodilo, hvata se za plašt na odru, želeć popeti se k majci, jer neima još pojma o smrti. Uz odar su četiri sviećnjaka. Na gornjoj strani slike je mati božja razkriljenih ruku obkoljena odasvud angjeli, te čeka duše slikareve žene i djece. Njoj na desno njegova je žena razpletene crne kose, držeći na lievoj ruci novorodjeno diete, koje ima vienčić na glavi; slieve strane vodi ju angjeo razkriljenih krila, držeć ruke na grudih. Prema majci ide troje ovjenčane djece. Najstarije diete nalazi se u sredini i kaže desnom rukom na majku; drugo diete opaziv majku, nevinim ju i žudjenim pogledom gleda, a treće i najmladje diete nevidi još majke. Mati vidi svoju djecu, te ju ljubećim pogledom gleda očekivajuć ju, što pokazuje njezin pogled i desna ruka. Za djecom stoje dva angjela radujuć se tomu prizoru. Taj je prizor umjetnički izveden. Svaka pojedinost čini neku cielost, skroz različitu od drugih pojedinosti, a sve skupa čine najskladniju cielost. Radost koja napunjuje srdce majci i djeci, neda se opisati, iz koje radosti vidi se prijašnje čeznuće djece i matere.

Dne 15. kolovoza, na samu veliku Gospu, u jutro u 10 sati, stupim na parobrod „Verbano“, te odem put Korčule.

Digitized by Google

Nigdje se čovjek tako lako nespozna i nesprijatelji, kao na putovanju, a naročito na parobrodu. Tu se nepita, što si, jesi li plemenit ili ne: tu se pita od kuda i kamo i po kakovu poslu; kako je ondje i ondje. Tako se i ja upoznah s nekimi putnici Dalmatinci, koji mi pripoviedahu, kako su već bili u Americi, Africi i Aziji, što su sve vidjeli i doživjeli. Bijah sretan medju svojimi izkusnimi i rječitimi poznanci. Brod brodio sinjim morem kao laka lasta, jato galebova pratilo nas svuda. Doplovismo do Školjarića, malih otočića, što se nalaze pred sv. Filipom i Jakovom. Tu mi stade pripoviedati neki Dalmatinac sliedeće: Na ovih školjićih zadržavao se je g. 1866. hajduk Mandušić, robeć brodove, što su s nepogode vremena morali ovdje stati Iste godine htjede porobiti Gjuru Biankina, otca urednika „Narodnoga lista“, ali mu uteče, te ga neki parobrod pritegne pod Stari Zadar. (Biograd). Pošto mu je taj utekao, navali na nekoga Talijana, uhvati mu sina i zatraži od Talijana 50 „Napoleona“, ako hoće da mu sina vrati. Buduć mu toga nije mogao dati, predade župniku sv. Filipa i Jakova pet bačava vinovice, koji je morao zatraženu svotu razbojniku izplatiti. Isti bi razbojnik kašnje ranjen i uhvaćen, a umre u tamnici u Zadru.

Nasuprot Biograd je pusti manastir Benediktinaca na liepom Briežuljku. Tu je i školj sv. Katarine. Ovdje pripoviedao mi jedan, kako je Talijan Angjelo Stalio uslied nekakvih listina ovdje bio stao jednoć brodom, misleć, kako su mu listine kazale, da će naći blago. Kopao je tuj blago i Bartol Lačević, mornar. Kopajuć dodjoše u istinu do kamenite ploče, pod kojom da blago leži. Digoše ploču, ali pod pločom — čovječje kosti.

Nije dosta što nam je Talijan poharao plodnu Dalmaciju, već i u grobovih kosti pokojnih prevrće, da nadje blago.

Sve do sad bijaše liepo i dobro. Sad se stalo more miešati, nastalo gôrje valova. Parobrod je skakao po valovih bjesnih kao pomaman, a kriepki brodari nisu za to ni marili — pjevali su veselo. Kao što se ljuljao brod, ljuljao se u meni želudac. Nisam mogao više motriti divote morske, niti sam mogao sa suputnici razgovarati: morao sam sjesti i nastojati, da želudac od revolucije odvratim. Stao sam ga na sve moguće načine mititi, ali sve badava. Morao je dati moru, što je more tražilo. Prem je sve dao, što je imao, to je biesno more još više tražilo, te se je često silio, da mu zadovolji.

U Korčulu dodjem dne 16. kolovoza u 9 sati prije podne. Stupim na obalu, ali nemogoh hodati, činilo mi se, da se sva zemlja kao more ljulja. Moradoh sjesti ali i to nepomogne: ljuljala se je ciela Korčula. Pošto u cieloj Korčuli neima više nego jedna gostiona, te se ni u toj noćiti nemože, potražih si stan u privatnoj kući. Nastanih se kod Vicka Depola. Nastaniv se, potražih kavanu, da popijem crnu kavu. Opazim na trgu otvorenu sobu i nekoliko stolova, na kojih ležahu novine. Pomislih: to će biti kavana. Stupiv u sobu, izadje pred mene čovjek, pitajuć me u talijanskom jeziku, što želim, a ja ga hrvatski zamolim, da mi donese crnu kavu. Starac mi, motreći me čudnovato, odvrati, da mogu dobiti, te ode u kuhinju. Za nekoliko časova dodjepraznih ruku, te me zapita, od kuda sam, a ja mu sve potanko kazah. Napokon dodjosmo na politiku. Starac mi reče:

Digitized by Google

„vi ste tamo u Kroaciji svi nacional, i ja sam“. „Ovdje kod mene imamo čitaonicu; vidite imamo i novine“. Ponosio se starac, što ima njihova čitaonica novine, kao da se i bez toga čitaonica pomisliti može. Zapitam ga, ima li njihova čitaonica kakovu knjižnicu. Starac me nije razumio, dok ga nisam za „libre“ pitao; na što on kaza, da libra neima. Ovamo dolaze na kavu, koji su „nacional“, kaza starac i ode. Premećuć novine, htio sam i koje s naše strane naći, ali nigdje ni traga „Obzoru“, „Nar. Nov.“, „Viencu“, a pedagogičkih časopisa ni nepoznadu. Sve su novine talijanske osim „Narodnoga lista“ i „Zemljaka“, pa s toga si može svaki lako misliti, kakova je to „nacional“ čitaonica. Dok sam tako sjedio u čitaonici, dodju dva člana. Starac me predstavi toj gospodi, od kojih bijaše jedan profesor, i to, što se već samo sobom razumieva, predstavi me u narod. talijan. jeziku. Umukne hrvatska rieč; starac je imao s kim govoriti, kao nacional, talijanskim jezikom. Uzmem „Nar. list“ i čitam, nemogav dokučiti te čitaonice i njezinih članova. To bilo prvi put u čitaonici. Kolikogod put bijah u toj čitaonici, uviek isto, a na ulici bilo bi još gorje, da ima što gorjega. Mogu iskreno i otvoreno reći, da ondje narodne samosviesti i ljubavi hrvatske neima. Najprosvjetljeniji rodoljubi u Korčuli jesu gg. profesori, ali opet uviek te uviek medju sobom sbore talijanski. Ja se drznuh jednom predbaciti njihovu parliranju, ali mi odvrate, da su oni, kao i svi ugledniji Korčulani naobraženi u talijanskom jeziku, i da samo prosti sviet hrvatski govori.

Da vidimo kakva je protivna stranka, tako zvani autonomaši. Kao što su po Dalmaciji skoro bez iznimke svi činovnici neprijatelji našemu narodu, ljute guje u hrvatskih njedrih, tako su i u gradu Korčuli. Goropadni su to ljudi; o Hrvatih i ostalih Slovienih neće ništa da znadu. Dokazuju bo, da je Korčula talijanski grad. Ti imadu svoju dobru čitaonicu i rade svimi mogućimi načini, ponajviše surovimi, za svoju stranku.

Opazivši ti narodni odmetnici, da se ja s njihovimi protivnici družim i uviek samo hrvatski govorim, gledahu me priekim okom. Tik luke imadu autonomaši svoju čitaonicu i kavanu, pred kojom stoje dva stola, i gdje se obično svake večeri sastaju.

Dne 17. kolovoza dodjem s gg. profesori pred istu kavanu. Sjednemo k jednomu stolu. Kod drugoga stola sjedili su autonomaši. Povede se rieč medju nami o našem saboru, o naših rodoljubih i o prošlosti Dalmacije. U ostalom izrazim ja želju, da se Dalmacija s nami sjedini. Autonomaši gledali nas ljuto. Ja sam im se činio jako sumnjivim, tim više, što sam bez straha i uviek hrvatski govorio. Drugi dan 18. i. m. raznio se glas medju autonomaši, da je mene Strossmajer na Korčulu poslao. Toliko budi dosta, da može svaki uviditi stanje Korčule.

Želeć vidjeti prirodopisnu sbirku realne gimnazije, umolim Petra Depolo-Beora, ravnatelja, da mi istu pokaže, što on i drage volje učini. Vodeći me g. Depolo-Beor po kuli školske sgrade, dodjosmo do visokih kamenitih stuba, kojimi se popesmo pod krov sgrade. Da me je na ono mjesto vodio sumnjiv čovjek, to nebi sigurno s njim išao, bojeć se propasti. G. ravnatelj otvori vrata od tavana a ja prekoračim prag i opazim pred sobom sbirku konkilija, poredanu po običnih letvah. Iz odličnoga toga mjesta, u koje je sbirka spremljena, može si svaki

Digitized by Google

lako pomisliti, u kakovu je redu. Predmeti su poredani bez svakoga sustava, a pokriva ih debela prašina, koja svjedoči, da se već davno nisu rabili. Zanimati će čitatelja, ako u kratko opišem ormar te sbirke. Tko je vidio krov bez criepa ili slame, lako će si taj ormar predstaviti. Kao što su letve po krovu jedna uz drugu pribijene, tako su i ovdje; kao što se na letve criep niže, tako su ovdje predmeti po letvah namješteni. Kukuružnjak našega posljednjega seljaka u boljem je redu, nego ova „stelaža". Svakoga prijatelja naravi mora srdce zaboljeti, kad vidi takov mar i red. Kad bi nas inostranac po toj sbirci sudio, rekao bi, da smo barbari. Žalostno je, što u toj sbirci neima najobičnijih stvari, što se oko Korčule nalaze. More tu pruža silno svoje bogatstvo, ali neima onoga, koji bi ga sabrao. U lievom predjelu tavana stoje fizikalni aparati. Nadao sam se, da ću ovdje vidjeti bolji red i mar, ali se prevarih. Najznamenitiji aparat je ovdje munjilo; ostali su aparati male vriednosti, nu svi uživaju istu čast: nijedan nije u ormaru. Od ptica neima ovdje ništa, osim jednoga galeba (Larus ridibundus), koji je jako kukavno i nevješto nadjeven; nestoji na dasci, kao ptica plivačica, već su mu noge na osovljeni kolčić do koljena koncem privezane. Želeć znati, tko ga je nagaćio, zapitam to ravnatelja, koji mi kaza, da ga je nadjeo jedan profesor. U ovm se predjelu još nalazi jedan gušter u žesti. G. ravnatelj mi ga pokaže i reče, da ga iztočni stanovnici Korčule zovu poskokom, zapadni pako obratno: neposkokom, a latinski da se zove: Lacertura saliens. Ovoga latinskoga imena nisam nikad čuo, zato stanem pozorno motriti toga guštera i uvjerih se, da ze zove ne Lacertura saliens, nego Lacerta ocellata. Što zovu oko Zadra poskokom (vipera ammodytes), to zovu na Korčuli zmajem, pepeljuhom; a što je na Korčuli poskok (Lacerta ocellata), to zovu oko Zadra, naročito u Bokanjcu, kraljem.

Osim zmaja i pepeljuhe (vipera ammodytes), neima u ovoj sbirci nijedne životinje. Tu nisam našao niti jedne biline, a što je najžalostnije, niti jedne ribe, niti raka. Koliko bi se ovdje prirodnina moglo sabrati ne samo za tamošnji zavod, nego i za naš narodni zemaljski muzej!

Pošto sam ovdje sve razgledao, odvede me g. Depolo-Beor u treći predjel tavana. Očekivah da ću tu što boljega vidjeti, ali mjesto toga vidih veliki trud i liepu vriednost u posvemašnjoj propasti, G. mi ravnatelj kaza: „Vidite, imali smo mnogo i liepih ptica, što smo ih iz Beča dobili, ali su nam propale, pa smo ih ovamo bacili." Zaboljelo me srdce. Kad sam vidio, gdje tolika hrpa ptica na podu leži. Medju timi zabačenimi pticami ima i nekih takovih, koje bi se još velikim trudom spasiti dale, ali neima nikoga, tko bi im se smilovao. S timi se pticami tako postupa, kao što se je nekoč postupalo s ranjenimi vojnici, koje su, mjesto da su im pomogli, žive zakapali. Medju ovimi pticami ima više vrsti papiga; tu ti je žličarka (Platalea leucorodia); čurlin (Numenius arquatus), (tako tu pticu na Vrljici ili u Bokanjcu zovu, a u okolici karlovačkoj cuvik, jer se glasa: „tau, tau" i tlaüid, tlaüid, što običan čovjek zove: „cuvik, cuvik"). Poznato je, da močvarice neimaju ugodna glasa, ali naš čurlin, koji je i ovo ime po svom glasu dobio, ima milozvučan glas, koji možemo flauti ili orguljam prispodobiti,

Digitized by Google

te je najugodniji od svih močvarica. Kada se bezbrižno zabavlja, glasa se: „tvi, tvi“, a u proljeću, kad se pari, pjeva tako ugodno, da se to pjevanje, prem mu je pjesma kratka, opisati nedade; tim milim pjevanjem vabi izabranu zaručnicu. Pripoviedali su mi, da ima čurlina jako mnogo na Neretvi. Nadalje ima tu polojnika (Himantopus rufipes), galebova i drugih plivačica i močvarica, ali nijedne grabilice. Polojnik zove se zato, što se rado pridržaje po polojih, a poloj je u riekah onaj pru'j, što se, kad je suša, iz vode pomoli i što ga malo narasla voda polije ili poplavi.

Ostavih ovu sbirku nezadovoljan, i odoh da vidim školske prostorije. Klupe nezaslužuju nikakve kritike, prozori su tako razklimani, da bura učenike uzmirivati može. Zemljovida ima dosta i u dobrom su stanju; telurij dobili su upravo onda. Knjižica je prilična.

Istoga dana, 16. kolovoza posjetih g. Nikolu Smrkinića, gradjanina, koji ima liepu sbirku inostranih školjka i puža, što mu ih brat pomorac na dar poslao. Začudih se, vidivši u kakovu je redu i čistoći ta sbirka.

Pošto g. Smrkinić tu sbirku jedino za ures smatra, to ju zato i smjestio u posjetnu sobu na posebnu i liepu stolu. Ova sbirka neima doduše mnogo vrsti, ali zauzima dosta mjesta, jer su pojedini predmeti veliki. Napomenuti ću ovdje najkrasnije: dva golema krilca iz Antilah, (strombus gigas), više krasnih i velikih argonauta, više nautilus pompilius, dva velika komada jakovske kapice (Pecten jacobeus), dva golema ljušturnjaka (Fridacua gigas) i još nekoje. Zamolih vlastnika ove sbirke, da mi što proda, o čem nehtjede ni čuti. Pošto nemogoh tim uspjeti, nagovarah ga, da svoju sbirku pokloni našemu zemaljskomu muzeju. Zapita me, gdje je taj muzej; a ja mu odgovorim, da je u Zagrebu. Kad je razumio, da je Zagreb u Hrvatskoj, nije htio ni za to čuti, buduć je neprijatelj svemu, što je hrvatsko; iz Italije mu naranče miriše. Uvidiv s kakvim čovjekom imam posla, odoh da razgledam grad i njegove znamenitosti. (Sliedi).

Domaće tehničke kulturne biline.

Čovjek bijaše u početku prostoruk i neuk, te je imao svladati mnoge i velike potežkoće i braniti se pram prietećim pogibelim, dok si je za nuždu namaknuo najpotrebitije. Čovjek živući u vrućih krajevih, mogao se je prehraniti voćem, te mu k tomu bila dostatna ruka, kojom ga ubrao, a klimatičkim uplivom lako je odolio.

Uvidiv prieteću pogibel od mnogih grabežljivaca, morao se je pobrinuti za oružje, kojim će si obraniti život.

Ovo dakako nebijaše željezno ili mjedeno, već kamenito; a došav u hladnije strane, osjetio je i drugu potrebu — trebalo mu opravila. Videći, da krzno pokriva životinju, dovio se sigurno do zaključka, da bi moglo pokrivati i njegovo golo tielo, te ga čuvati i braniti od neugodnih klimatičkih upliva. Kad je imao oružja, kakvo bilo, da bilo, lako si je opravilo pribavio.

Digitized by Google

Čovjek je uvidio, da do takova odiela nije tako lako doći, te je višeput i dangubio, a nenašav k tomu prikladne životinje, bijaše mu život često u očitoj pogibeli; nije mu dakle preostalo drugo, već smišljati, na koj bi laglji način došao do odiela. Obrati se na svoje okružujućega prijatelje — biljke, te pokuša priugotavljati od njih potrebite si latke. Razvijao se u tom postupno i polagacko, a prigrlio je stečeno izkustvo tim bolje, čim je veću korist uvidjao.

U istinu, svi skoro narodi (s malom iznimkom) imaju tehničko-kulturnoga bilja, jedni više, drugi manje, već prema svojim potrebam; pa ni našemu narodu nemanjka.

Prvo od tehničko-kulturnoga bilja, od kojega naš seljak najveću korist vadi, jest konopljika ili konoplja.

Konoplja prosta (Canabis sativa L.) poznata je svakomu kao stabljika od 5—6' visoka. Ona je dvodoma bilina; mužke su konopljike manje od ženskih, te i brže rastu, a zovu ih: bjelica, bjelojka ili prvojka; ženske su veće i zovu ih: crnojka sjemenjača ili posljednjka. Konopljino vlakno leži uzporedo, a svako je napose sastavljeno od više snopićâ vitičasto uvijenih vlakanaca.

Konoplja voli mastno i vlažno tlo, te će najbolje uzpievati na zemljištu nekoč močvarnom. Gdje ona raste, ima malo korova; a to s dva razloga: jer biljka sama treba mnogo hraniva; a drugo, jer vele, da joj koren ima otrovna svojstva, te tim korov uništuje. Samo ti se po sebi kaže, želiš li si zemjište bar ponekle očistiti od dosadna drača i korova, da na dva tri put posiješ konoplju. Konopljika kao i naš orah u tom prednjači, što je prosta od gusjenicâ i gamadi; s toga je dobro istom obrubiti po vrtovih grede, želimo li si povrće sačuvati od buhačâ i drugih vrtnih škodljivaca.

Konopljika je poznata u Evropi već od 2500 godina. a donesena je iz Indije. Egipćanom nebijaše poznata, premda su ju poznavali Sciti, Tračani, Grci i Rimljani. Plinij pripovieda, da su Rimljani konopljiku više gojili korena radi, koji da ima osobito krepak sok, nego da bi sukali užeta i konope ili priugotavljali od njega kakovo odielo.

Konopljiku je još i sada naći kao samonik od sjevernoga diela Indije sve do Sibirije i sjeverne Kine, a odavle se razprostranila Persijom, Egiptom, sjevero-amerikanskimi državami, Canadom itd.

Thunberg ju je našao i kod istih Hotentotâ, ali ju nesiju obrta i trgovine radi, već zato, što im je duhan preslab, te joj lišće miešaju medju duhan. Nekoji iztočni narodi prave od nje obljubljeno i opojno piće „hašiš" zvano. Prva država glede konopljike je Rusija, koja i najviše konopljene robe izvaža. Ovdje raste kao samonik po Uralu i Kavkaziji; ruske žene sabiraju sjeme od konoplje i pripravljaju od njega kojekakova jela. Konopljeno sjeme rabi nam za ptice i jedna se vrst ljekovitoga ulja od njega pravi.

Od konopljike ima mnogo vrsti, od kojih vlakna za užeta i konope rabe, a od jedne se kinezke vrsti lišće vari. Postupak kod odlučivanja vlakna svakomu je dobrahno poznat, te bi bilo suvišno, koju o tom duljiti.

Digitized by Google

U istu svrhu, ali u manjem obsegu sije se i lan obični (Linum usitotissimum L.).

Već stari Egipćani poznavahu lan i pripravljahu od njega različite tkanine. Po njih upoznaše korist lana i Grci

U veliko se prepiralo, jesu li i sbilja Egipćani lan poznavali. Konac svim tim prepirkam učini Belzoni, koj putovaše Egiptom. On piše: „sve mumije, koje sam ja pregledao, bijahu omotane krpami platnenimi. Isto je platno veoma fino tkano, finije nego li se sada u Egiptu tke. Kako su Egipćani vješti bili u tkanju, pišu mnogi stari pisci medju njimi i Herodot III. On opisuje rubac vrlo vješto protkan i izvezen zlatom, što ga je vidio u hramu božice Minerve u Lindusu. Po Pliniju imali su stari Grci svoja jadra od platna, dočim je to sad riedko, jer su pamučna. Po Rimljanih došao je lan i u Englezku, al' se nije voljom sijao.

Poslie izašao je zakon, kojim se nalagalo, da svaki, koj posjeduje 60 jutarâ zemljišta, mora jedno zasijati lanom. Englezi razprostraniše lan i svojimi naselbinami, te su se prošloga vieka davale velike nagrade naseljenikom za pomnu gojitbu lana. Lan voli hladno podneblje, s toga i najbolje uzpieva u sjevernih stranah Evrope, Azije i Amerike.

Lan pitomi je stabljika od 6—18", odzgor granata, lišća izmjenita, lapovâ jajastih, oštrljastih i trepavičastih; cvieta je plavetna i samo prije podne razvita.

Lan voli pretilo tlo, jer rabi mnogo hraniva; stoga nije probitačno sijati ga uzastopce na istom tlu. Najbolju konoplju pa i lan ima Rusija, osebito okolice riekâ: Dnjestra, Buga, Dona i Dnjepra. Veoma znamenit je lan egipatski; jer su mu vlakna podugačka i svilasta. Suvrst našega lana čistilca (L. catharticum, Purgierlein) je lan sibirski, mnogo krupnijih vlakanaca. Od lanenih glavicâ tišti se dobro ulje; a smoždjene glavičice prepisuju ljekari za obloge. Trop, što ostane kod tištenja ulja, dobra je krma i pretil gnoj. Želimo si iz žitnica izpuditi žižka crnoga (Calandra granaria), najbolje su pudilo glavičice lanene, koje tuj valja zametati.

Kod nas ima mnogo vrsti samonikla lana po ledinah, livadah, gorah, te ću ovdje spomenuti nekoje: Linum austriacum, perenne, Narbonense, tenuifolium, sylvestre, nodiflorum (oko Baga), capitatum (na Velebitu) itd.

Od svih ovih napomenutih nijedan nerabi za tkanje; jer su vlakanca kratka i krhka.

Osim ovih dvijuh biljka, koje se u veliko siju za tehničke svrhe, sije se tuj i tamo i pamučika kao i svionica sirska (Asclepias syriaca).

Težko je označiti vrieme, kada se pamučika počela rabiti za tkanje i predenje, a još teže, koj li ju je narod prvi poznavao. Plinij opisuje pamučiku kao grmić, rasteći u gornjem Egiptu, te piše da ga jedni zovu Xilon, a grugi Gossypium. Čudnovato je, da Herodot, koj je tuj putovao, neopisuje pamučike. Da je Egipćani nepoznavahu, potvrdjuju mumije, koje, kako spomenuh, u platnene krpe omotane bijahu. Rimljani su rabili pamučne sprave, ali ne u veliko, kao što Arapi, koji 9. vieka postadoše gospodari Egipta i susjednih zemalja. Pamučika nije u Evropi kao samonik nadjena, tek poslie ju presadiše mnogi trgovci. Naj-

Digitized by Google

prije ju nalazimo oko Smirne u Maloj Aziji i na arhipelažkih otocih, kamo je valjda presadjena iz Egipta i Perzije. Georgijci (u Kavkaziji) proizvadjaju najbolji pamuk svieta, te dolazi u trgovini pod imenom Sea Islad i Uplad-pamuk. To su otoci ležeći nedaleko Georgije.

Od pamučike ima više vrsti, te se pomnim iztraživanjem sve to više množe. Slavni je Linné poznavao četiri vrsti, Lamarck već osam, Cavanilles devet, a biljari Desfontaines, Poiret i Reusch opisali su svaki još jednu novu vrst. Dr. Rohr, koj je mnogo godina boravio na otoku St. Cervix, nabraja 34 vrsti. Bennet na Tobagu, a osebiti gojitelj pamučike, spominje do 100 odlikâ (varietas), te napominje, da su bezbrojne. Svakako se to temelji na promenljivosti vrsti, po zemljištu, klimi i hranivu. Za gojitelja pamučike od velike je koristi, da poznaje točno pojedine vrsti; jer neke daju jedno, a druge dvostruku žetvu na godinu, neke imaju pamuk dug, fin i svilast, a druge kratak i grub. Ja ću tečajem ovoga opisa spomenuti sve vrsti, koje se najviše goje; a to je prva:

Pamučika zeljna (Gossypium herbaceum). Stabljika od 1—3', pahuljava ili pustena; lišća 3—5 krpna, cvieta bliedožuta od 2" promjera; tobolac kolik orah, pun sjemenja, kolik grašak, povita bielom vunom, a ova je pamuk. Domovinom joj je Perzija, te je ista vrst, koja se Malom Azijom, sjevero-američkimi državami, Sicilijom i Maltom razsadila.

Pamuk-drvo (G. arboreum). Mnogo veća i ako joj se grane nekljaštre, izraste 15—20' visoka; lišća je 5 krpna, dugačkimi dlakavimi petljami. Domovinom joj je zapadna Indija, te je sigurno ona, koju nam opisuje Marko Polo, da raste oko Gusserata, živi do 20 godinâ, te daje mnogo pamuka, koj da nerabi za tkanje, već za nadjevanje jastukâ.

Pamučika indijska (G. Indicum) raazlikuje se mnogo od predjašnje. Stabla nije drvenasta, granâ prema kraju vrlo runjavih, lišća 3 krpna; visoka 10—12' Zove se i barbadijska pamučika, po najbližem zapadno-indijskoj otoku, gdje se i najprije počela gojiti.

Četvrta je pamučika trsna (G. vitifolium) razlikuje se od predjašnih vinskoj lozi nalikujućem lišćem. Raste u iztočnoj indiji.

Pamučika runjava (G. hirsutum). Stabljika od 3' sva gusto dlakava, naj deblje rebarce na nepravilnom trokrpastom listu takodjer je runjavo. U toplijih je stranah dvogodišnja a u hladnih jednogodišnja biljka; za domovinu joj se uzimlje južna Amerika.

Pamučika žuta (G. religiosum). S kojega ju uzroka veliki Linné nazvao religiosum, nije nam poznato. Mislilo se, da ju crnci obale gujanske obožavaju; nu dokazalo se poslie, da je to sasvim drugo stablo. (Bombax).

Od pamučike žute imamo dvie suvrsti; jedna daje pamuk bieli, a druga žuti, od kojega se pravi nanking, ime po kinezkom gradu Nankingu, te se uzimlje Kina i za domovinu žute pamučike.

Bieli pamuk nije najbolji, mnogo se više cieni žuti, ako boja nepotiče od starine. Tobolac mienja se kod pojedinih vrsti, nekoj ima 10—12 zrnâ, drugi i preko 30. Pamučika mnogih vlažnih okolicâ ima crnkasto sjeme, stoga se pamuk

Digitized by Google

iz takovih okolica nerabi za predju, već za nadievanje jastukâ. Gujanska je pamučika finoće i dugih niti radi prva za Sea Islandskom, jer daje dvostruku žetvu. Sjeme indijske pamučike smedje je s crnkastimi potezi, a pamuk joj je veoma fin i biel.

Pamučika raste skoro u svakom zemljištu, te se i malim trudom goji. Većim je vrstam po Humboldtu potrebna sriednja godišnja toplina od 68° F., a manjim 60—64. Nekojim je vrstam potrebito suho zemljište i toplina, a drugim vlaga i debelo zemljište. Liepo je vidjeti njivu pamučikom usijanu, jer tamnozeleni listovi s bielimi tobolci izgledju kao zeleni sag protkan i prevezen bjelilom Kad se tobolci razpuknu, odmah se i pamuk ubira, i to prije sunčana izlaza, jer inače požuti, a kod nekih vrsti izpadne sjeme s tobolcem, te tako mnogo pod kvar prodje. Pamučni grm živi do 6 godinâ, a poslie se s nova posije. Nekoje sjeme drži klicavost po dvie godine, a drugo se mora odmah posijati, čim se ubere. Od sjemena se tišti pamučno ulje. Najviše pamuka uvaža Englezka, svake godine 15—18 milijunâ funti. Budući, da pamučno bilje ima mnogo sjemena, zato je i jeftinija roba od platnene, osebito odkada je S. Crompton (1775 godine) izumio samoprelje. (Spinn-Maschinen).

Primičemo se kraju, ali je još jedna domaća biljka, koja se kod nas najdosadnijim korovom smatra, a pripada joj jedno od prvih mjestâ medju tehničkim biljem, a to je — kopriva ili žara velika (Urtica divica). Od njezina se vlakna mogu i tkanine tkati i konopi sukati, te stoga zaslužuje, da se na nju veća pozornost obraća, nego li se to sada čini.

Japanezi već odavna upoznaše korist koprive (Urtica Japonica i Nivea), te od prve tku najfinije tkanine, a od sjemena druge tište ulje.

Kopriva postigne nevjerojatnu duljinu, vidio sam ih sám 8—10″ dugačkih i ½″ debelih, a to ponajveć u sjenatih grabah i živicah. I vitice graha se zabacuju, akoprem ima svaka pod tjenicom 20—30 vlakanaca, od kojih bi se fina tkanina prirediti dala. Od viticâ hmelja rede takodjer u Slezkoj predju.

U malo se kultivira kod nas i svionica sirska (Asclepias syriaca). Svionica ili bolje svilnica potiče iz Sirije, što joj i ime kaže; a u Virginiji takodjer raste kao samonik. Svilnica ima jeenogodišnju stabljiku, a sjeme joj je obraslo svilastom kosom. Kultura joj je u Evropi prastara, nu u novije je vrieme iztisnuta iz vrtova srodnicom potičućom iz Kanade „Asclepias Cornuti“, te je skoro posve divlja. Kod nas ju je naći oko Save, gdje podivljala hrpimice raste na pr. oko Jankomira, Podsusjeda, Zaprešića, Horvatâ itd. Cvati mjeseca srpnja i kolovoza. Svilastom kosom izpunjuju se dušeci, a u Rusiji i Francezkoj prave od nje nanožice, dokoljenke, šešire i druge sitnarije, a od vlakanaca stabljike rede predivo. Tim dovršismo i opisasmo uz poviest voćaka i poviest tehničko-kulturnoga bilja.

Dragutin Hirc.

Dopisi.

Iz brodskoga okružja. Mirno i hladnokrvno promatrali smo dopise iz ovoga okružja u br. 11. i 12. „Školskoga prijatelja“ priobćene, nu nemožemo pregoriti, a da neizjavimo da su prećerani, sasvim izkrivljeni, te stoga i napredku prosvjete štetni. Smjer im je svim, da uči-

Digitized by Google

teljstvo medju sobom razdražuju i ciepaju, dočim učiteljstvo baš za tim ići mora, da bratskim druženjem i pravom slogom sve to veće ojača. —

Ako se je u vremenu od 4 godine dana dogodilo, da su učitelji jedan put 15 dana kašnje plaću primili, zar možda mora valjan učitelj zato svoju čast kod vjerovnika izgubiti? Nedogode li se isti slučaji i kod uredne vojske, kad kakove zapreke nastanu? Da je g. dopisnik malo dublje o toj stvari razmišljao, te možda predložio, da bi za učiteljstvo, za obćine i za sav narod koristnje i lakše bilo, kad bi i onih 10 postotaka za školstvo skupa sdrugim porezom neposredno u porezne urede uticalo, a ovi uredi da i učitelje svakoga mjeseca točno izplaćuju, čim bi opet i školske blagajne suvišnimi postale, mnogo bi bio više koristio i sebi i svojoj braći i cielomu narodu; jer ako je učitelj zemaljski činovnik, neka i svoju plaću iz zemaljske blagajne dobije. — To je najkraći i najbolji službeni red. — —

Svaki od nas dobro znade, da naše škole još pred 6 godina nikakovih učila imale nisu, a kad g. dopisnik sada za njimi jadikuje, nevjerujemo, da je baš tako, kako on kaže, jer je od onoga vremena svaka škola i u najzabitnijem mjestu nešto bar učila dobiti morala, budući da ih je vojna zemaljska vlada bezplatno dielila a i obćine su ih nabavljale; ako pako učitelju zbilja potrebna učila manjkaju, neka ih službenim putem ište, pa ako obćina sredstva ima, morati će ih nabaviti, a ako ona sredstva nema, neka ih potraži kod više oblasti ili kod imućnih dobročinitelja škole i naroda, te će ih tim načinom sigurno prije pribaviti, nego svojom lošom i dangubnom tlapnjom. —

Što se premještenja učitelja tiče, tô može svatko uvjeren biti, da bez važnih i nuždnih razloga okružno školsko vieće i okružna vlast toga sigurno nečine, a gdje se je to zbilja zgodilo, neka dotičnik glas svoje duše upita, pa će mu ova uzrok istinito i kazati: o tom dakle nije vriedno govora duljiti. —

Dopisnici dakle manje više iznašaju samo mane i zloporabe na vidik, a vrlinâ kod nas — kao da i nevide.

Moramo im dakle reći, da kod nas i nešto dobra ima: Za vrieme od jedne i pô godine otvoreno je u ovom okružju 15 novih učiona i to 13 djevojačkih a 2 mješovite; pokućtva, što novoga što darovanoga, dosta je nabavljeno; isto tako i učila priličan broj; školski su vrtovi gdje i gdje baš uzorno uredjeni; 29 državnih je zgrada školskim svrham dobljeno; marljivi polazak učenika dotle je doćeran, da baš svakoga zadovoljiti mora; a i pravila za učiteljsko družtvo baš su sada potvrdjena; pa ima još i više toga, što bi se iztaknuti moglo, ali mi mislimo, što je dobro, koristi uviek i bez vike i bez hvalisanja. —

Napokon moramo uvredjenim srdcem izjaviti, da su nas još najviše nespretne i neumjestne opazke sl. uredničtva „Školskoga prijatelja“ na dopis okružnoga nadzornika g. Lisca uznemirile; iz njih uvidjamo da ako je sve isti nadzornik baš neznamo kako pogriešio, da ipak sl. uredničtvo „školskoga prijatelja“ svojimi napromišljenimi opazkami stvari nipošto ublažilo nije, nego ju je samo uzpirilo! — Ovo uredničtvo daje naputke blagosti, a samo sieče po svom drugu nemilice do krvi, a zašto? . . . . jer je on istinu, doduše malo svjetlijimi bojami nacrtao. Takova tendencija nebi nijednomu uredničtvu, a najmanje uredničtvu pedagogičkog časopisa pristala! — Koliko mi g. okružnog nadzornika poznamo, on je vatren radnik na polju školstva, ali je zato i pravedan i nesebičan, pa baš zato ni neće, ni nesmije svakomu po volji — kolač speći!

Bilo bi zbilja željeti, da se ovakove stvari ni nezbivaju, ni nepriobćuju, nego da se prostor školskih listova tim više za praktično-didaktične članke rabi. To je naša misao i želja iz mnogoljetnoga izkustva u školstvu, a svaki od gospode čitatelja neka svoju primieti*. —

U sporazumku sa gospodom učitelji u Vinkovcih: Kučera, upravitelj.

Raznice.

— Jučer, dne 31. srpnja zaključena bi svečanim načinom škol. godina na kr. učiteljištu i na gradskih glavnih učionah, te bi razdieljene svjedočbe i nagrade mladeži, koja se odlikovala. Iz ovogodišnjega izviešća tih zavoda vadimo sliedeće podatke: Na kr. učiteljištu bijaše u 1. tečaju urednih pripravnika 19 a 1 izvanredan, te bi od ovih 13 proglašeno sposobnimi za prelaz u 2. tečaj. U 2. tečaju bijaše 29 pripravnika, od kojih je 1 izstupio, a 1 radi bolesti ostao neizpitan. Učiteljskomu izpitu podvrgoše se osim pripravnika 2. tečaja uslied više dozvole i 6 privatista. Od svih bi odobreno ih 13 za učitelje gl. učiona, 14 za učitelje trorazrednih seoskih učiona; a jedan se podvrgao izpitu samo iz hrvatskoga jezika. Za treći tečaj prijavilo ih se 6. Na svih gradskih učionah bijaše koncem škol. godine 1222 učenika i učenica, za 53 više od lani. Od ovih se podvrglo izpitu 1176, a 46 ih ostade neizpitanih.

„* Nam su tamošnje okolonosti nepoznate, pa zato primismo vaš dopis samo po želji vašoj na vašu odgovornost. Ur.

Digitized by Google

Prvi red sodlikom dobiše 293, prvi red 498, drugi red 188 a treći red 17. Na samoj višjoj djevojačkoj učioni bijaše ove godine 81 učenica.

— Lokacija će se ipak dokinuti. Kako doznajemo, zaključila je anketna komisija, koju je bila sazvala vis. zemaljska vlada, da se lokacija na pučkih učionah ipak ima dokinuti. —

— G. Josip Kirln, učitelj bistrički, pristupio je kao podupirajući član „družtvu za podupiranje siromašnih pripravnika na preparandiji zagrebačkoj“ i priposlao mu jur kao prvi svoj prinesak 2 for. a. vr., na čem mu se upravljajući odbor usrdno zahvaljuje. Nebi li to i mnogu drugu gg. učitelje sjetilo na to družtvo, osobito one, koji su u svoje vrieme primali od njega podpore. —

— Predlog zabačen. Uslied §. 8. propisa o nastavi u pučkih učionah vojne krajine zabačen je predlog mjestnog školskog vieća garčinskog, kojim je sjedinjenje jednorazrednih učiona u Garčinu, dječačke naime i djevojačke u dvorazrednu mješovitu učionu, postići namjeravano.

— Pedagogija na njemačkih sveučilištih u prvom polječu tekuće škol. godine. U Bazelu: prof. Heinze, poviest pedagodije, 3 ure. — Bern u ped. seminaru: prof. Rüeggy, pedagogija, metodologija obuke, 2 ure. — Erlangen: Schmid, empirička psychologija i pedagogija, 4 ure. — Freiburg: prof. Rauch, gimnazijalna pedagogija. — Giessen: profesor Bratuschek, poviest pedagogije 18. i 19. vieka, 3 ure. — Göttingen: Schoberlein, kršćanska pedagogija, 2 ure. prof. Krüger, osnovi sadanje gojitbe, 2 ure. i prof. Sauppe, vježbanja u pedagogijskom seminaru (na sveučilištu) 2 ure. — Halle: prof. Kramer didaktika 2 ure., prof. Siebeck, uvod u pedagogiju, 1 ura. — U Jeni: prof. Stoy 1. Enciklopedija i književnost pedagogije, 4 nre; u pedagogijskom seminaru (na sveučilištu) 8 ura; 3 latinske dišputacije o gimnazijalnoj pedagogiji 1 ura. — Insbruck: prof. Barruch — Rappaport, enciklopedija pedagogije. Kiel: prof. Thaulov, vježbanja u pedagogijskom seminaru. — Lipsko: prof. Mazius, obća gojitba 4 ure. Škole i školski red u 16. i 17. vieku. Vježbanja u pedagog. seminaru i predavanja u metodiki 1 ura. Prof. Ziller u pedag. seminaru 3 ure. — Marburg: Scheffer, kršćanska pedagogija 1 ura. — Monakov: prof. Christ, gimnazijalna pedagogija. — Rostock: prof. Stein, pedagogija 3 ure. — Strassburg: prof. Laas, pregled najglavnijih pedagogijskih teorija, 2 ure. — Beč: prof. Böhl (ev. bogoslov) pedagogija; prof. Schüller (katol. bogosl.) obća gojitba 2 ure; prof. Voigt obća pedagogija 3 ure. Je li čudo, ako Niemci uz nekoliko stotina učiteljskih sjemeništa i uz tolika znanstvena pedag. predavanja na svojih sveučilištih sav sviet poplavljuju svojom pedagogijom?! Nije bogme čudo, nego mi bi čudni bili znati, kako je s pedagogijom na našem sveučilištu u Zagrebu i na velikoj školi u Biogradu? Veliku bi nam doista ukazao ljubav, tko bi nas o tom pobliže izviestio. Nam žalibože nije ništa poznato. —

— U pruskoj Šleziji odredjeno je za gimnazijalne pripravne škole. da u pojedinih razredih nesmije biti preko 30 učenika. da u najnižem razredu obuka tjedimice traje 12 ura, u srednjem razredu 18 a u gornjem razredu 24 ure. Nije li ovo pravo dobročinstvo naprama onoj maniji, koja i kod nas vlada. da se djeca što više obterećuju već u najnižih razredih!

— Nieki bečki svjetlopisac namjerava sve bečke škole skupa sa dotičnimi učitelj i mladežju svjetlopisno snimiti i poslati na izložbu u Filadelfiju. — Mi bi kojemu zagrebačkomu svjetlopiscu takodjer preporučili, da se u ovaj primjer ugledje, pa da u istu svrhu fotografiše zagrebačke škole. Sigurno da bi veliku pozornost na sebe svratio osobito sa kaptolskom glavnom školom i sa višjom djevojačkom školom.

— Državnik Russel o englezkom školstvu. Nestor eglezkih državnika, lord Russel, izdao je o englezkih školah brošuru pod naslovom: „Nekoliko misli o narodnom obučavanju u sdruženih kraljevinah“, u kojoj razpravljajuć o sadanjem školskom sustavu završuje dviema predlozima: 1. Obučavanje mladeži stvar je državna, i država se ima brinuti za uzdržavanje škola i učitalja; 2. Osnovom obuke u vjeri ima biti biblija, pošto je ona u svih protestanskih zemljah osnov kršćanskoj istini.

Uglednomu gospodinu S. Cihlářu, učitelju u

Kraljevici.

Da je moje djelo „Mladi mornar“ tako liepo primila naša kritika i čitajuće obćinstvo, to mogu poglavito Tebi, mili prijatelju, zahvaliti, koji si mi pružio Svoju obilatu desnicu, te me putio i pomagao, da podignutu sgradicu izkopana i sakupljena narodnoga blaga naše pomorštine što bolje milotom jezika ugladimo i poljepšamo. Pa zato evo Ti javne moje zahvalnosti.

U Bakru, 22. srpnja 1875.

Tvoj prijatelj

Božo Babić,

priv. ravnatelj kralj. naut. učione.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. zbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 23. U Zagrebu, 10. kolovoza 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i se prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Nešto o duševnom djelovanju moždana.

Mjesto i radionica svekolikoga duševnoga djelovanja jesu moždani, koji su centralni dio animalnoga živčanoga sistema, te svoje sielo u lubanji imadu. Kao što tielo imade obavljati razni tjelesni rad, tako i dio tiela, moždani, imadu obavljati rad duševni; dapače oni su iznad cieloga organizma. Svaki i najmanji utisak dovedu živci, koje osjećala zovemo, do moždana, a odavle ga motorički odvode na sve strane našega tiela, ili bolje rekav, oni ga priobće svim česticam našega tiela. Sav taj ustroj možemo prispodobiti glavnomu gradu zemlje, u koga se sve telegrafičke žice stiču, te mu strielohitro sve viesti donose, a odavle opet naloge na sve krajeve raznose. — Dakako da nam je nepoznat način, kojim se živčani utisci prenose na dušu, te u njoj predstave i izjave volje proizvadjaju. Nu pošto jedna duša u našem tielu obitava te ga oživljuje, to je onda sigurno živčani sistem, i to moždani onaj stroj, kojim se duša kod svoga djelovanja služi.

Kao što se viesti, što ih telegrafičke žice u glavni grad donose, pročitati, prosuditi, te odgovori i nalozi cieloj provinciji priobćiti moraju, tako je i s djelovanjem moždana; oni primaju sa svijuh strana tjelesne sgrade viesti, te onda pomoćju mišljenja — (aktom duševna života) odgovaraju.

I upravo tom se granom duševnoga djelovanja čovjek odlikuje. S toga se veli: „Jedino čovjek misli, te je samo ondje vriedan nazivati se čovjekom, gdje misli.“ —

Sav ovaj râd zovemo duševnim râdom, te ga označujemo riečju „sposobnosti.“

Sav râd pripisujemo moždanom, pa buduć su ovi dio čovječjega organizma, to njihovo djelovanje smrću prestaje. Vidimo dakle, da se duševni i tjelesni stroj medjusobno podpomaže. S toga sve zaprieke, što no prieče physično djelovanje, škodi ujedno duševnim utiskom. Tako se može tielo sasvim promieniti, a duševno djelovanje ostaje isto; ako li se pako sielo moždanâ razori, to ti djelovanje s mjesta prestaje. O tom se možemo osvjedočiti, ako se čovjeku komadići ili česti moždana oduzmu, to će se physični râd u relativnom ili absolutnom razsulu, izumrću nalaziti.

Digitized by Google

Uzrok toj duševnoj pometnji jesu ili vanjski ili nutarnji upliv. K izvanjskim pribrajamo svako neobično uzdrmanje moždana tlakom, udarcem i turanjem, pa bez posljedica prodju, ako ili nije ili je pako neznatno ozledjena unutrašnjost; ili mahomice sliedi smrt uz težki udarac, tlak ili turanje. Nutarnja pometnja može nastati, ako se neobična množ tekućine nakupi. To je pako onda, ako se ili izvanjskom ili unutarnjom silom krvne cievi razore, te se krv razlije. Osim toga je od štetnih posljedica moždanom prekomjerni užitak raznih stvari. Tako štetno djeluje čaj, kava, opium, stryhnin, u obće narkotičko-otrovne substancije (tvari). Posljednje mogu prouzročiti nesvjesti, ukočenosti, dà istu smrt.

Od velika upliva je udisanje pare i plinova od ethera i chloroforuma. Oni mogu prouzročiti s mjesta nesvjest i bezsviestnost u tolikom stupnju, da čovjek najžešće ozlede nije u stanju ćutiti. S toga uzimlju u pomoć kod chirurgičkih operacija takove pline; a svako opet prekomjerno chloroformiranje može ubitačno djelovati. Isto tako mogu nenadani utisci radosti i straha na djelovanje moždana štetno djelovati.

Počinak i san podavajuć utrudjenu tielu opet nove sile i jakosti, uzdržavaju i jače s druge strane i duh. Za vrieme počinka prestaje djelatnost hranila, nu duševno djelovanje traje ipak u nekom stupnju, dočim nam se kod snivanja radjaju razne slike. Dapače nam je poznat somnambulizam, gdje neke osobe od veoma razdraživa živčevlja poduzimaju pogibeljne i neobične puteve. A odatle sliedi, da se duševno djelovanje neda po volji obustaviti, pa bilo to i noću.

Već je od vajkada priznata istina izréke: „Mens sana in corpore sano“, to jest u zdravu tielu je i zdrava duša; ali žalibože u pučkoj školi se na to obzir nije uzimao, a posljedica bijaše posvemašno zapuštanje physične naobrazbe. Šteta tim učinjena nastoji se sada odstraniti uvadjanjem tjelovježbe ili gimnastike.

Duševna naobrazba mora tjelesni uzgoj podpomagati, ako u obće može govor biti ob uzgoju. Duševna radnja prava je naslada i oporavljanje utrudjenu tielu, a obratno duši tjelesni râd; to se jasno uvidja od medjusobna râda duše i tiela.

Znade se, da su dielovi moždana medjusobom u raznom odnošaju, te da se sastoje od dvijuh substancija. Ustanovljeno je, da je siva od živčanih stanica sastojeća moždanska substancija pravo centralno sielo živčanoga života, dočim biela moždanska i živčana substancija kao vodić služi. Čim je dakle prva kod koga individiuma jače razvita, to je taj sposobniji za duševni râd, a bolešću sve moždanske kore nastaje duševna pometnja.

Što se tiče duševnih sposobnosti i znakova, po kojih iste poznajemo, to su mnienja različita. Jedni vele, da se timi sposobnostmi čovjek već radja, dočim drugi tvrde, da čovjek k takovim naginje. Da prvi pravo imadu, neće nitko zanijekati. Marljivost i uztrajnost uspješna su doduše sredstva, kojimi čovjek postaje sposobniji; nu ipak nepostaje svagda sposobnim, ma bio kako marljiv.

Ideja ili pomisao o izvanjskih znacih duševne sposobnosti uzdignuta je Gallom do nauke o lubanji ili phrenologiju, te je probudila veliku pozornost.

Digitized by Google

Njezinim rezultatom pripisuju navlastito u Englezkoj veliku vriednost, dočim je u drugih zemljah malo odziva našla.

Pohrvatio M. Kobali.

Izlet u Dalmaciju.

Piše Davorin Trstenjak.

(Dalje).

Grad Korčula jako je na okupu; ulice su jako tiesne, kao što u svih dalmatinskih gradovih. Veći dio kuća sagradjen je od gola kamena bez svakoga uresa i ukusa. Stare zidine i stari dio tvrdje žalostno nas spominju na mletačkoga lava. Stanovnika ima preko 2000. Drugih znamenitosti ovdje neima, osim što se brodovi grade.

Buduć mi je istoga dana još nešto vremena preostalo, odoh s nekom gospodom profesori iz grada na morsku obalu, da vidim, ima li pieska, u kojem se nalazi veoma sitnih pužića, na koji me je pjesak g. Brusina upozorio. Pieska nisam mogao nigdje naći, ali sam našao šest vrsti posve sitnih pužića, kojih determinirati još za sada nemogu. Pošto se je približavala noć, odoh kući.

Došav u svoj stan, nadjoh sve ukućane gdje plaču. Gospodar i otac dvanaestero djetce previjao se je blied i sdvojan na postelji, te plakao kao malo diete. Zapitam prisutne, koja se je nesreća dogodila, a oni mi kazaše, da ga je ujela guja. Želeć mu pomoći, pristupim k njemu, upitam ga, da li je već tomu dugo, što ga je zmija upekla, i čim su mu već pomagali. Odgovori mi, da neima tomu dugo, što ga je u baštini (vrtu) guja ujela, gdje je s dvoje djece i s jednim prijateljem smokve brao. Pošto su bili svi jako smeteni, i pošto nebijaše nitko vještiji prisutan, da mu pomogne, zatražim ja britvu i tanki konopac, što sam i odmah dobio. Omotam čvrsto nogu nad ranom, razrežem ranu, da mogoh bolje krv iz rane iztiskati. Zatražim i amonijaka, što je za sada najbolji liek proti otrovu guje, ali ga nemogoh dobiti, jer u Korčuli ljekarne neima. Iztjeram krvi, koliko se je najviše dalo, operem ranu i izpalim ju. Zamolim, da mu dovedu lječnika, čemu su se svi protivili, zaklinjajući me, da svaki umre, koga „likar liči“ i da likara kod kuće neima. Buduć nisam imao nikakvoga lieka pri ruci, upitam, da li imadu astramontanu, koju na otoku Krku i oko Zadra toliko u zviezde kuju, nu oni mi odgovoriše, da toga nepoznadu. Za astromontanu (latinski se ta bilina zove: Inula squarosa), zato pitah, jer imadoh priliku uvjeriti se, da ta bilina nikakove čudotvorne moći imati nemože, premda je sam biskup iz otoka Krka već godine 1818. o njoj pisao i hvalio ju kao najbolji liek proti otrovu zmije. Nadam se, da će gdjekoga zanimati, ako navedem, kako se astramontani u trag došlo. Jednoč zavade se dvie otrovnice, svinu repe i udari jedna na drugu. Bio je to strašan boj. Izrane se, prestanu se tući dà si odpočinu, te opet boj nastave. Medjutim pojure k astromontani, stanu s nje lišće smicati i brstiti kao objestne koze. I vidi, jedva što su se zmije napucale astramontane, ozdravile su posve. Otrov, što ga zada jedna drugoj, nije imao nikakve

*

Digitized by Google

moći. Uvidiv zmije, da su obe jednako pametne i jednako u lječničtvu vrstne, odustanu od bezuspješnoga boja, sprijatelje se i razidu se bratski. Sve je to iza grma motrio čovjek, te si je sve, što je vidio, dobro upamtio i odkrio tajnu svemu svietu, za koju su zmije mislile, da ju samo one znadu. Od toga časa počima slava astramontane. Ako nije istinito ali je liepo izmišljeno. Da se vratim na stvar. Pošto nisam imao nikakova lieka, čekah što će biti. Umolim Depola, tako se je taj nesretan čovjek zvao, da mi pripovieda, na koji ga je način zmija ujela. Začme mi stenjuć ovako pripoviedati: „Išao sam sa svojim prijateljem i djecom u baštinu, da naberem smokava. Stupim na zid, pol hvata visok, kojim je baština obzidana i berem smokve. Kad sam već dosta imao, pozovem djecu i prijatelja, da idemo kući. Nisam već mlad, zato nisam sa zida skočio. Prignem desnu nogu spuštajuć lievu uz zid prema zemlji. Prokleta guja bila u zidu, pa me upekla i namah u zid pobjegla. Cielim me tielom prešinula muka kao da me je grom udario, ili da mi je tko srce probô. Podviknem: pomoz'te mi, upekla me guja! Djeca i prijatelj poskaču sa zida i dotrče k meni. Plačuća djeca i preplašeni prijatelj neznadoše mi ništa pomoći. Na moj jauk i plač moje djece, dodje nekoliko seljana, koji mi nemogoše ničim pomoći, osim što me brzo kući odvezoše. I evo u dobar čas donio vas je gospodine sam bog ovamo, da mi pomožete.

Mati Depolova, starica od osamdeset godina, pozva neku staru ženu, misleć valjda, da će mu žena više pomoći, nego ja'i svi „likari". Za kratko vrieme stupi u sobu stara okrpana žena. Razvidi ranu i ljuta zapita, zašto smo mu ranu izpalili. To nevalja, reče baba. Otrov ste tim razbiesnili, pa kako da ga ja sada na polje izmamim. Otrova nije moći ničim izmamiti, van liepim mojim nagovaranjem i molitvom; ako to nepomogne, onda treba zaklinjanja. Videći svi, da su to ludorije, odstraniše vračaricu, čemu sam ja bio najveći povod. Nastojao sam, da dokažem ludost toga praznovjerja.

Bolestniku bivalo sve gore. Bacao se po hrevetu sad na ovu sad na onu stranu. Molio je, da ga stavimo na pod, misleć, da će mu biti bolje. Stavismo ga na pod, ali badava, zaželi, da ga odmah na postelju stavimo i to tako da će sedjeti. Učinismo mu i to, ali ni ovako nebijaše mu ništa bolje. Previjajuć se bliedi nesretnik vikao je: „Za boga, sve gore. Sad me već u koljenu boli. Joj! bože dragi! Isuse moj! Reže me u koljenu. Pomozite mi, okrenite me." Okrenemo ga, ali badava. Sad ga pritisla takva muka, kakve još nikad nevidih. Vidio sam već više boletnika, koji su se sa smrću borili i grozne muke trpili, ali takvih muka nevidih nikada. Štovani će mi čitatelji oprostiti, što ću sve muke i njihove posljedice vjerno i naravno opisati, jer se mora sve onako navesti kako se je dogodilo, da se vidi kako je otrov pjeskuše kod toga čovjeka djelovao, koji kod raznih ljudi različito djeluje. Nesretnika je bol tako daleko nagnala, da ga ostavi skoro sva snaga, te začme bljuvati. Utroba mu se tako smutila, da sve izbaca; što neizbaca na usta, to izadje iz njega. Za tim uhvati ga takva žedja, da mu sve u ustiju izgori. Vode mu nehtjede nitko dati, uvjeravajuć me, da bi umro, kad bi mu vode dali. Kad mu nitko nije htio vode dati, umoli svoju

Digitized by Google

majku: „majko, ako boga znadeš, daj mi vode! Umroh od žedje, daj da se napijem prije nego umrem!“ Pošto mu majka nehtjede vode dati, nastavi ovako: „Majko! bolje da me nisi rodila, kad me puštaš od žedje umrieti. Da mi tko nudi nakrcan brod dukata i srk vode, ja bi mu rekao: evo ti dukata, daj mi vode.“ Kad mu sve jadikovanje nije pomoglo, stao je kleti. Noga mu je malo natekla, te je nije mogao ni maknuti. Tješio sam ga, koliko ga najviše mogoh, uvjeravajuć ga, da će se bolest prema jutru na bolje okrenuti. Bijah kod njega preko pol noći. Ura udari dva sata, a bolestnik se malo primiri, bol začme popuštati. Osjetivši to bolestnik, reče mi mirnim glasom: „prijatelju, meni je nešto bolje; nadam se da ću ozdraviti; vi ste istinu govorio, da će mi u zoru bolje biti, a evo meni ide i prije na bolje.“ Bijah vrlo sretan, što su se moje rieči obistinile, te odoh spavat.

Tom prigodom odlučih, da neću nikad više zmija hvatati, bojeći se toli strašnih posljedica. Legnem spavat, ali uzrujan nemogoh nikako zaspati. Ustanem rano i odem k bolestniku, da vidim kako mu je. Bijaše mu znatno bolje. Boli nije osjećao, ali je bio jako slab i snen. Radovao se je, što sam ga tako rano posjetio i zahvaljivao mi se na svem. Ostavim ga, pa uzmem svoju torbu, sira, kruha i vreću za zmije i odem na ono mjesto, gdje je ljutica Vicka Depola ujela. Istina, odlučio sam minule večeri nehvatati zmija, ali se sad chrabrim misleći si, ako je ujela gujina Depola, nesliedi s toga, da će i mene. I bilo bi nepametno nehvatati zmija, kako sam prije odlučio bio zato, što su već mnogi od guja postradali. Tješeći se tako, dodjem u strahu blizu onoga mjesta, gdje je guja Depola upekla. Nadjem liepo dalmatinsko djevojče, komu je bilo po prilici 16 godina. Ta je djevojka nosila breme zelena granja za koze; upitam ju, da li zna za ono mjesto, gdje je jučer ujela guja nekoga čovjeka iz Korčule. Vita Dalmatinka stane, prijazno mi odgovori, da zna, upitav me odmah, što ću ja tamo. Ja bi rado, da uhvatim onu zmiju, odgovorim. Na ove rieči skine krasna djevojka breme i ovako mi reče: „zar bi vi nju čapali? Zar se vi nebojite zmije?“ Nebojim se draga, ja sam došao, da ovdje sve zmije pohvatam. Djevojče velekrasno, udvorno i čedno dovede me do onoga mjesta i pokaže mi ga. Prije nego se približih onomu mjestu, omotam si rubcem lievu nogu nad gliežnjem, bojeći se, da me zmija u šikarjiću neujede. Za desnu nogu neimadoh rubca, što opazi naša Dalmatinka, skine si liepi crveni rubac s glave, ponudi mi ga, da si omotam i desnu nogu. Omotam si desnu nogu. Reknem djevojci, koja od straha sklopila ruke, da ostane na putu i da ću ja sam zmiju potražiti. Tražeći zmiju uz zid, kojim je vinograd ogradjen, i hodajuć po vrlo nizkom grmlju, izmedju koga proviruju kršne hridi, opazim djevojku za sobom, nemogavši ju razumjeti, kako se je, od straha tresuća, usudila sa mnom poći. Koraknem još nekoliko putij i opazim u zidu izmedju dva odebela kamena široku ljutičinu glavu. Zazebe me u srcu. Osim glave nevidih ništa. Reknem djevojci, da već vidim zmiju, i neka se vrati na put. Djevojka zavrisne, kan da ju je za srce ujela guja, i pobjegne na put. Motrih neko vrieme zmiju, promišljavajuć, kako da ju uhvatim. Zmija i mene opazi, paklene oči upre u me i nemakne se

Digitized by Google

ni za dlaku. Razmatrajuć joj oči i prispodabljajuć ih s drugimi, uvidih, da ni sam djavo takovih neima. Osvjedočih se i ovdje, da se ljutica neplaši ni vike ni pucanja ni ikakoga štropota. Buduć ju nemogoh štapom na kamen pritisnuti, odlučih ju prevarom uhvatiti. Ljutica nebježi, dok ju koja sila nepotjera, grize pako samo onda, kad joj se što na toliko približi, da može, pruživ se, zubom ju doseći. Približim joj štap po prilici 4 dm., znajuć, da ga neće ni grizti, pošto joj bijaše predaleko. Zmija upre oči u štap, ali se nemakne. Povučem štap k sebi, te počekam časak. Približim štap drugi put tako blizu kao prije. Zmija ostade kao prije. Približim štap nešto bliže, ali ga nehtjede popasti, prem ga je mogla doseći, nego se ga jezikom dva put dodirne. Primaknem joj štap do glave, a ona osta mirna. Sad sam postigao što sam htio: zmija se ukroćena nije štapa bojala. Nepreosta mi drugo nego pritisnuti joj glavu na kamen, što i učinih, ali nepostigoh cilja, jer mi uteče u zid. Videći, da mi je trud uzaludan, dadem djevojci rubac i odem dalje. Iztraživajuć dalje onu okolicu, dodje k meni više seljaka i seljakinja, da vide grozna čovjeka, koji zmije hvata. Medju njimi bijaše spomenuta ljepotica. Pozdrave me, a ja im srdačno odzdravim. Zapitam ih, gdje ima najviše ljutih gujina, odgovoriše mi: „ima ih ovdje svuda mnogo; samo ih pohvatajte.“ Umolim pridošle, ima li gdje u blizini vode, odgovore mi, da neima; zato mi ponudi jedan starac, ako hoću s njim u njegov vinograd, da si grozdjem ugasim žedju. Prijaznu ponudu starca Dalmatinca prihvatim radostno. Starac me dovede u svoj vinograd i pokaže najljepše grozdje. Naužih se sladkoga grozdja, povede me k smokvam, koje su silno obrodile, nudeći mi ih. Uberem si žutih smokava, začmem mu pripoviedati, da u nas neima smokava, čemu se je starac jako čudio, a zato mi još više smokve nudio. Kad mi ih je već dosta bilo, natrpa mi starina žepe smokvami. Iduć dalje vinogradom pripoviedao sam mu, što sve u nas raste, kad što dozrije, kakva je ljetina, kakvi su ljudi itd. Upitam za tim starca, kako je u njih, kakav je njihov sviet itd. Dovede me do krasnih i mirisavih dinja, odkine jednu, razreže ju veleć mi: „uzmite i ovo.“ Nemogoh se načuditi darežljivosti toga Dalmatinca. Zahvalih mu se srdačno, odoh dalje put Lombarde. Spomenuti mi je još, da je ovdje u obće narod jako gostoljubiv, dobroćudan i marljiv.

Istoga dana bijaše velika žega, zato nemogoh naći više nijedne zmije i puža do nekoliko mrtvih svitaka, pikaca (Helix pomatio) i Pomatia aspersa.

Podjoh zatim po najvećoj vrućini u Lombardu, da iztražim njezinu okolicu. Pitao sam svakoga, koga sam sastao, da mi kaže, gdje ima najviše zmija, puža, kukaca itd. a svaki mi odgovori, da ima zmija na svakom mjestu oko Lombarde, Upitam takodjer neku ženu, da li je kada koga u Lombardi zmija upekla, odgovori mi, da je 12. kolovoza 1874. poslie podne ujela guja Antuna Markovinu, dječarca od 6 godina. Mati toga dječaka radila je u vinogradu, a diete je ostavila izvan ograde, da se igra. Sjedne nesretan dječak na guju, koja ga na tri mjesta upeče. Diete zavrisne, a mati poleti k njemu, te ga žalostna upita, što mu je. Diete joj odgovori, da ga je guja ujela. Plačuća mati primi svoga jedinca u naručaj, i odnese ga kući. Diete je nateklo i još iste noći izdahnulo.

Digitized by Google

To vam se u nas više put dogodi, kaza žena. Potražim majku nesretnoga djeteta, želeć se o tom potanko osvjedočiti. Nađjem ju i zapitam, na koji je način izgubila diete. Ženu poliše suze. Odvede me sama na ono mjesto, gdje joj je jedinac sin postradao, pripoviedajuć mi putem, kako je sina izgubila. Ovo sam mjesto jako pomno iztraživao, ali nisam ni traga zmiji našao. Žena mi je sama tražiti pomagala, želeć se zmiji osvetiti. Nam se pridruži više djevojaka, žena i muževa. Pošto ovi ljudi neznadu nikakvoga lieka proti otrovu zmije, bilo mi je drago, što sam ih mogao u to uputiti. Rekavši im, da ću im pripoviedati, kako se mora čovjek u takovu slučaju liečiti, svaki je htio, da mi bude što bliže Nasta podpuna tišina. A ja stanem pod vedrim nebom ovako pripovjedati: amonijak je za sada najbolji liek proti otrovu zmije, možete ga dobiti u svakoj ljekarni. Amonijak mora se pomiešati vodom i dati onomu popiti, koga gujina upeče; to se opetuje više put. A još je bolje, kad mu se pomješan amonijak štrcne u otvorenu žilu privodnicu.

Putnik Appun ovako pripovieda: U dvadeset godina, što sam u južnoj Americi, izkusio sam, da je amonijak najbolji liek proti zmijinu otrovu. Dva put me je već ujela otrovna zmija žararaka i čegrtuša, i svaki put sam se amonijakom izliečio, te sam za nekoliko sati podpuno ozdravio, a kašnje nije bilo nikakvih zlih posljedica. Čim čovjeka zmija pecne, mora si ranu jakim amonijakom čvrsto otrti, a svake ure mora popiti žličicu amonijaka, koji se pomieša vodom, ili, što je još bolje, rakijom, jakim vinom, da se čovjek dobro oznoji. To se mora tako dugo opetovati, dok minu sve boli. Na taj način izliečili su se mnogi ljudi. U iztočnoj Indiji hvale lječnici isto tako amonijak. Ako čovjek neima amonijaka, može se poslužiti vinskim cvietom. Vinski cviet metne se ili u rakiju, ili u rum ili u jako vino, i to se mora često piti, koliko je najviše moguće. Ali se onda čovjek opije, primieti neki starac, na što mu ja kazah, da se čovjek, koga zmija upeče, nemože opiti, pa makar i preko mjere rakiju pije. Dokazano je takodjer, da se čovjek samom rakijom izliečiti može, ako ju jako pije. Dogodilo se je, da je pijan čovjek izašao iz kuće, pao na otrovnu guju, koja ga je više put ujela. Našli su ga ležećega kao mrtva, donieli kući, napokon se probudio i osjećao se je posve zdravim. — Moje savjete primili su ti ljudi najvećom zahvalnošću.

Poslie toga odoh umoran u selo, da se upoznam s onim narodom. U selu zamolim vode, ali mjesto vode dobim dobra vina, krušaka, smokava i groždja. Pripoviedaj im, kako je po svietu, budi prijazan, pa će ti dati sve štogod imadu. Jedan mi ribar pokloni liepoga raka: Portunus Maenas, više raka Cancer pagurus, velikoga morskoga puža Dolium galea, Cypraea lurida i jednoga Calapa granulata, koga tamo kosmačem zovu.

Muževa ima u tom selu jako malo. Što je mladjega, sve otide na more — u razne strane svieta. Kod kuće ostanu starci, žene i djeca. Bave se najviše vinogradarstvom, voćarstvom, prave ulje, love ribe, koje suše i nose u Trst. Uz more ima više radionica, u kojih se kleše kamen i vozi u Carigrad, a u najnovije doba i u Rusiju. (Svršetak sliedi.)

Digitized by Google

Prosvjeta u Rusiji.

Neki Ž. Andrijan Martin, Francez, izdao je ovih dana u Parizu knjigu, koja se zove: „Današnja Rusija“ (La Russie Actuelle).

G. Martin misli, da njegovi zemljaci malo poznaju Rusiju, pa zato im u pomenutom spisu daje vjerne izvještaje o toj velikoj i punoj budućnosti zemlji. Evo o čem govori: I. Zemljopisni opis; — II. Etnologija. — III. Historijski pregled. — IV. Karakter, oblik i naravi Rusa. — V. Populacija ruske carevine. — VI. Materijalni razvitak. — VII. Razvitak moralni. VIII. Osvajanje. — IX. Moskva. — Petrograd. — Završetak.

Sve drugo mi možemo preći ćutanjem, ali nam je osobito drago obratiti pažnju svojih čitalaca na ono, što g. Martin govori u glavi VII. svoje krasne knjižice, a to je „Moralni razvitak“ te zemlje, ili kako gore rekosmo „Prosvjeta u Rusiji.“

„Budjet za javnu nastavu u Rusiji, veli g. Martin, iznosio je za 18 2. godinu 106,654.000 franaka.“

Sav moralni i umni razvitak naroda izkazan je ovom brojkom, koja će se jamačno uvećavati svake godine u napredak.

Rusija neobično mnogo cieni škole i školovanje, i već se u tom poslu privatna inicijativa nadmeće s inicijativom vlade. Skoro, skoro doći će vrieme, kad će se Rusija podpunoma moći uzporediti s drugimi najnaprednijimi zemljami u nastavi sriednoj i visokoj.

Samo nije tako s nastavom osnovnom (pučkom). Narodne su škole još nedovoljne, malo ih je brojem, ali se baš o njih vodi briga. Rusija ima 9 sveučilišta sa 7467 slušalaca. — Liceja ima 156 sa 42.251 djakom. Dodajte k tomu veliki broj privatnih zavoda, kao što su škole politehničke, škole za učitelje, za zemljodjelce, trgovinu, za medicinu, škole za gluhonieme, za sliepce, škole vojne, nižje i višje, i još mnoge druge, pa ćete moći zamisliti, koliko se tuj poduzima i radi.

Nego valja napomenuti još nešto čudnovata: ovdje je visoka nastava za ženskinje pošla dalje nego drugdje. Sad će biti u Rusiji oko 30 strukovnih škola i blizu 180 srednjih zavoda, u kojih se obučava više od 20.000 djevojaka. One tuj primaju ozbiljne osnove nauke, književnosti i vještina, što pomaže, da se razlije mnogo milja i draži u ruska družtva, i to tim, što žene u njih umiju držati onako odlično mjesto u razgovorih.

Pa se ovdje i dalje došlo. Dokle se u nas, veli g. Martin, pretresuje, dotle se u Rusiji radi.

Dragovoljnim upisivanjem otvoreni su tečaji, koje mogu pohoditi ženskinje, te primati visoku nastavu. Evo što se uradilo na tom putu. God. 1868. bile su samo 3 ženskinje, koje su slušale medicinu, god. 1872. pako bilo ih je 44, a 10 njih slušaju filozofiju. To je tek početak.

Osnovna je nastava bila tako zaostala, da je prije nekoliko godina na kartah narodne nastave u Evropi Rusija bila zamazana sasvim crnom bojom. Ali je danas u toj zemlji 22.827 osnovnih škola, u koje ide 831.000 djece. Zar to

Digitized by Google

nije ogromna razlika? A netreba zaboraviti, da je medju ruskimi seljaci širenje znanja i potrebnije i koristnije, nego na mnogih drugih mjestih. Mi nepoimamo kakav je utisak učinilo na ruskoga seljaka ono veliko oslobodjenje. Oni su odmah shvatili, da se mogu uzporediti sa svojimi jučerašnjimi gospodari; zato i čeznu za nastavom, kojom se odlikuju ti njihovi gospodari, i koja će njih izjednačiti. Svaki mužik zna, da sada znanjem može zauzeti ono mjesto u družtvu, koje nije nikako mogao dobiti, dok je bio rob. Odtud i dolazi tako velika žudnja za učenjem. Ali još to tu nije ni iz daleka namirena potreba. Ne 2, nego 20 milijuna treba Rusija da troši na to, pa tek da se potreba podmiri. A što se god na škole potroši, neće propasti ni jedan novčić.

Ovo je tim važnije, što od toga zavisi budući mir zemlje. Ova gomila ljudi, tek jučer oslobodjenih iz robstva, želi nešto, što i sama slabo pojima. Najmanja nastava, koja bi naučila narod da čita dobre knjige, uputila bi ga, da shvati svoj položaj i da se njime koristi. Škola bi naučila ove ljude vanrednimi u moralnom smislu, kao što ih klima čini u fizičkom.

U ovoj žestokoj klimi propada sve, što nije krepko.

Sa školovanjem bi tako isto izčezlo sve, što je grubo i što nije za razvijanje. Škola bi ubila mehančinu. (U sferah malko višjih pokreću se pitanja, koja već plamte. Po ulicah petrogradskih prolazi mnogo ljudi, koji se bave socijalnimi pitanji, a vrlo se često čuju rieči: pozitivizam i nihilizam.

Nije zločinstvo željeti dobro rodu ljudskomu, nego je naprotiv kriepost; samo to treba raditi pametno, da se zlo još gorjim nezamieni.

Ja sam pokazao, da Rusija napreduje u mnogih poslovih; ali ona ima još mnogo da radi; — da umnoži škole, da uredi puteve, da usavrši kulturu, pa kad se umori, ona može, za vrieme odmora, misliti i o pitanjih metafizičkih. Meni se čini, da je ovo pravi put.

Netreba zaboraviti, da je narod ruski tutor na dvadeset drugih naroda, koji valja da dobivaju od njega svjetlosti i prosvjete. Ako on neodgovori toj dužnosti, mora ustupiti mjesto drugomu inteligentnijemu i sposobnijemu narodu od sebe. Iz toga izlazi za Ruse dužnost da budu smotreni, i da neupuštaju da ih preteče kakav napredak a da ga neuvedu u svoju zemlju.

Još mi valja nešto reći o ruskoj štampi.

U Rusiji se čita vrlo mnogo; tamo se odnose mnogi francuzki spisi. Ali se i u samoj Rusiji štampa vrlo mnogo. Godine 1871. bilo je 408 periodičkih tiskopisa; tiskarâ je bilo 492 a čitaonica 1067. Ja negovorim o velikih bibliotekah u Petrogradu i u Moskvi; svatko zna, koliko one vriede, nu napomenut ću samo jednu, osobito dobru ustanovu, koja ide da postane običom. To su dječji muzeji. Tuj se radi, da se sakupi na jednom mjestu sve što može da posluži kao pomoć u prvoj nastavi, kao modeli prosti i laki za shvaćanje. Djeca idu često u ove sbirke i mnogomu se uče u njih. Tako oni izučavaju život s praktičke strane, razmatrajući zahtjeve i rad, na koj se valja odati, da se zahtjevi života podmire.

Da li je to zemlja varvarska, koja ovako osjeća i ovako radi?

„Škola."

Digitized by Google

Viesti o naših školah*

1. Godišnje izviešće kr. učiteljišta, gradske više djevojačke i glavnih dječačkih učiona slob. i kr. glav. grada Zagreba. Sadržaj: I. Ključ, po kojem se najlaglje može ustanoviti ciena robi po metričkom sustavu. Od F. K. — II. Školske viesti. Od ravnatelja. Uz ravnatelja svih tih zavoda, Franje Klaića, službovalo je ove godine na učiteljištu: 2 redovita učitelja i 4 uzučitelja; na višjoj djevojačkoj učioni 1 vjeroučitelj, 4 red. učitelja i 2 učiteljice; na glavnih učionah: 2 vjeroučitelja, 12 redov. učitelja, 4 privr. učitelja, 4 privr. učiteljice i 4 učitelja za vanredne predmete. Na učiteljištu predavalo se u 2 tečajih, a na gradskih škola u 28 razreda. **

2. Gradjanska učiona u Petrovaradinu. — Ovomu zavodu nije moguće izdati još ni ove godine posebno izviešće, zato neka mi je dopuščeno sve u kratko navesti, što u isto spade i putem „Napredka“ javnosti predati.

Školska je godina poradi nedogotovljenih popravaka u školskoj sgradi počela 12. listopada 1874. svečanom službom božjom.

Pošto je bivši gradski kapelan i ujedno kateketa gradj. škole g. Pajo Žetić u Drenje za kapelana premješćen, to je prečastni duhovni stol djakovački mjesto njega katekétom postavio kapelana g. Ivana Bujanovića. Koncem prosinca p. g. bijaše isti kapelan kao takov u Ljudevitovdol premješten, a katekizacija stavljena u ruke mjestnog župnika g. Ilije Okrugića, koji ju je i obavljao sve do konca školske godine. Ovdje se je osvjedočiti moglo, da je za gradj. školu poseban kateketa od velike potrebe; jer župnik sam bez kapelana cielu gradj. školu a osim toga i pučku katekizirati u propisane sate i svoje župne poslove obavljati, to je stvar nemoguća.

Mladeži grčko-iztočne vjere predavao je vjeronauk karlovački djakon g. Petar Aranicki kroz cielu godinu.

Početkom školske godine 1874/5. otvoren je 8. razred, dakle podpuna gradj. škola, te pošto je još jedna učiteljska sila manjkala, naimenova glavno zapovjedničtvo g. Matiju Ćosića, pučkoga učitelja u Karlovcih, gradjanskim učiteljem na ovom zavodu.

Do 1. listopada p. g. službovao je ovdje gradj. učitelj g. Ilija Nikoljačić, ali radi poremećena zdravlja promjeni si mjesto sa gradj. učiteljem g. Dragutinom Schierérom iz Novegradiške.

Sa veseljem se ovdje bilježi, da je slavno ovogradsko zastupstvo zaključilo u jednoj početkom školske godine držanoj sjednici, siromašnim učenikom i učenicam ovog zavoda sve potrebite školske stvari davati na trošak gradske blagajne. — Ovdje se samo opaziti mora, da koliko je djelo plemenito, nije izda-

---

* Pod ovim naslovom nakanismo priobćiti statističke podatke o naših školah po godišnjih izviešćih pojedinih škola, kako nam stignu u ruke, pa zato umoljavamo sva ravnateljstva, da nam pošalju svoje ovogodišnje izviešće; a rado ćemo primiti podatke i o onih školah, koje nisu napose izdale godišnjega izviešća. Ur.

** Podatke o broju pripravnika i učenika na tih zavodih priobćismo jur u posljednjem broju. Ur.

Digitized by Google

vanje tih stvari svrsi shodno udešeno, jer učenici petrebite stvari u svako doba dobiti nemogu.

Stanje o zdravlju učenika na ovom zavodu bijaše tečajem ciele godine u obće povoljno a i učiteljsko osoblje bolovaše riedko; nu ipak nas i ova u tom pogledu povoljna godina uvjerila u tom, da će gradj. škola svoju zadaću samo onda svrsi shodno riešiti moći, ako se još jedan redoviti učitelj postavi.

Na ovom zavodu nije nijedna učiteljica namješćena, makar isti 59 djevojčica polazi. Skrajno bi dakle bilo vrieme, da visoka vlada izpuni zaključak II. obće hrv. učit. skupštine u toj stvari, te barem jednu učiteljicu za ciel zavod ručnoga djela i kućanstva radi namjesti.

Učiteljsko osoblje:

1. Dmitar Vurdelja, ravnatelj i razrednik 8. razreda, predavaše zemljopis i poviest, zatim računstvo u 7. i 8. razredu.

2. Vilim Radl, razrednik 7. razreda, predavaše zemljopis i poviest u 5. i 6., gramatičke predmete i krasopis u 7. i 8. razredu, zatim gombanje u višjih razredih.

3. Ivan Brixy, razrednik 6. razreda, predavaše prirodopis u 5., 6. i 7., prirodoslovje u 6., 7. i 8., gospodarstvo u 7. i 8., računstvo u 6. razredu i pjevanje u svih razredih.

4. Luka Grbanović, razrednik 5. razreda, predavaše gramatičke predmete i krasopis u 5. i 6. i računstvo u 5. razredu.

5. Tomislav Jozičić, razrednik 4. razreda, predavaše propisane predmete u 4. zatim mjerstvo i mjerstveno crtanje u 7. razredu.

6. Dragutin Schierer, razrednik 3. razreda, predavaše propisane predmete u 3. i prostoručno risanje u 7. i 8. razredu.

7. Matija Vrbančić, razrednik 2. razreda, predavaše propisane predmete u 2., mjerstvo i risanje u 6. i jačanje u 3. i 4. razredu.

8. Matija Ćosić, razrednik 1. razreda, predavaše propisane predmete u 1., mjerstvo i risanje u 5. i jačanje u 1. i 2. razredu.

Početkom prvoga polječa ove školske godine posjeti ovaj zavod poglaviti gosp. Antun Otovčević, okružni škol. nadzornik, a u drugom velemožni gosp. Andrija Knežević, zemaljski školski nadzornik, oba više dana boraveć i izpitivajuć mladež iz raznih predmeta.

Predavalo se je na temelju učevne osnove propisane naredbom glavnog zapovjedničtva od 21. listopada 1871., odjel unutarnji br. 1312 i dopunjena naredbom istog zapovjedničtva od 18. rujna 1874. odjel nastav. br. 2558.

Školska mladež prisustvovala je prve $^2/_3$ škol. god. po nedjeljah i svetcih, a posljednja $^1/_3$ svaki dan službi božjoj.

Čitav zavod smješten je u takovoj sgradi, u kojoj zbilja dalje ostati nebi mogao. Nu hvala brižnoj vis. vladi, koja je novu sgradu na sprat podigla, te ćemo već 1. listopada t. g. u njoj započeti moći.

Učevna sredstva nemanjkaju ni u jednoj struci, te ću ih navesti ovdje samo po broju i ukupnoj vriednosti.

Digitized by Google

1. Knjižnica ima za učiteljsku porabu 212 svezaka.
2. Prirodopisni kabinet i gospodarstvena struka broji 310 komada.
3. Prirodoslovni kabinet i lučbeni laboratorij ima 186 učila i sprava.
4. Za zemljopis i poviest ima 95 učila.
5. Za matematiku, mjerstvo i crtanje 288 komada.

Ukupna vriednost svih učila je 2468 for. 71 nov.

Ovaj zavod polazilo je škol. god. 1874/5. 152 učenika i 59 učenica, ukupno 211. — Po vjeri bijaše rim.-kat. 201, grčk.-iztoč. 8 i protestanta 2. — Po napredku dobiše 1. red s odlikom 46, 1. red 95, 2. red 43, a ostali neizpitani 27.

Učiteljski sbor držaše svršetkom svakoga mjeseca sjednicu radi napredka i ćudorednog ponašanja učenika i inih dogadjaja.

Važnije naredbe vis. c. k. gl. zapovjedničtva u Zagrebu, odjel za nastavne poslove: Od godine 1874. *a*) Naredba od 16. listopada br. 2728, kojom se dozvoljava uporaba knjige: „Nacrt austr.-ug. monarkije od Dra. Matkovića za 8. razred gradj. škole. — *b*) Naredba od 18. rujna br. 2558, kojom se učevna osnova dopunjuje. — *c*) Naredba od 19. studenoga br. 3195, stavlja do znanja, da se „zemljopisna početnica“ kod ravnateljstva pomoćnih ureda u Zagrebu dobiti može, a ne u Beču. — *d*) Naredba od 25. prosinca br. 2398 preporučuje „Pogled u lučbu od Estera“ kao pomoćnu knjigu. — Od godine 1875. *a*) Naredba od 30. siečnja br. 191 naredjuje, da učenici 5. i 6. razreda predavanju praktičnog gospodarstva sa 7. i 8. razredom prisustvovati imadu. — *b*) Naredba od 6. veljače, br. 365, dozvoljava tromjesečnu pokopninu udovam i sirotam članova učiteljstva. *c*) Naredba od 2. veljače, br. 193, dozvoljava sjedinjenje 5. i 6. a 7. i 8. razreda kod pisanja i risanja. — *d*) Naredba od 20. ožujka, broj 514, opredjeljuje djelokrug sjednica na gradj. školah. — *e*) Naredba od 10. travnja, br. 874, dozvoljava porabu zemljopisa od Klaića u 5. razredu gradjanske škole. — *f*) Naredba od 10. travnja, broj 861, preporučuje poviest austr.-ug. monarkije od Klaića za gradj. škole. — *g*) Naredba od 19. travnja, br. 1035, naredjuje uporabu Pokornyeva rudstva od Ž. V. na gradj. školah. — *h*) Naredba od 9. svibnja, br. 1216, stavlja do znanja izašlo životinjstvo od Pokornoga, prevedeno na hrv. jezik od Ž. V. — *i*) Naredba od 21. lipnja, br. 1484, naredjuje držanje učiteljskog, nastavnog tečaja na ovom zavodu za vrieme školskih praznika. —

Ovogodišnji izpiti obdržavani su 30. i 31. srpnja i 2. i 3. kolovoza t. g., a školska godina zaključena 4. t. m. svečanom službom božjom, čitanjem klasifikacije i pjevanjem.

Buduća školska godina počimlje 1. listopada 1875.

U Petrovaradinu 4. kolovoza 1875.

Tomislav Jozičić.

Digitized by Google

Dopisi.

Iz podžupanije pakračke. Braći i sudrugovom. Po svih stranah mile domovine naše ustrojavaju se „učiteljska družtva“, kojim je svrha unaprieditи naše istom u razvitku modernoga života nalazeće se školstvo.

Liepa ova ideja zasegla je i u naš kraj, ter odlučismo i mi, podići se iz mrtvila na budan život, te sastaviti družtvo pod imenom: „Učiteljsko družtvo podžupanije pakračke.“

U to ime pozivljete se braćo i sudrugovi, učitelji i učiteljice ovamo spadajuće u to kolo, — u kolo, koje će se kretati oko prosvjete i napredka milog nam hrvatskog naroda. Poziv ovaj braćo mila, šalju Vam Vaša braća, koja se dne 4. srpnja u Daruvaru u liepom broju sastala i tuj doista krasnu, a po narod velekoristnu ideju oduševljeno prihvatila.

Poznavajući braćo i sudrugovi Vaš postojan karakter i neutrnjivu ljubav prama svetoj stvari, koju svi napredni učitelji žele privesti k svomu cilju, nadamo se, da ćete ju i Vi isto tako s oduševljenjem i požrtvovanjem prihvatiti i odazvati se pozivu, koji će Vam naš sudrug Josip Blaga, učitelj daruvarski, priposlati. U to ime Bog! Fr. Bratuša.

Iz Garčina. (Pomozimo, gdje se pomoći može.) Kako je težko, dapače nemoguće jednomu učitelju u četiri razreda dotično šest godišta kod ovako u pučkoj školi nagomilanih disciplina uspješno djelovati i učevnom mu osnovom za pojedine razrede i godišta propisano gradivo valjano metodički izcrpiti, neustupljajuć mjesta mekanizmu pri obučavanju, pa ako je k tomu još učitelj u mjestnom školskom vieću zastupnik škola i perovodja, te osim toga mora rukovoditi dvie mjestne školske blagajne, koje no se po broju učiona na više blagajna razpadaju — da je rekoh u ovakovih okolnostih težko uspješno djelovati, izkusio nas je svaki, koji je u takovu položaju učiteljevao.

Imajuć ovo a i druge okolnosti pred očima, predložilo je mjestno školsko vieće garčinsko u svojoj dne 24. lipnja t. g. držanoj redovitoj sjednici, da se jednorazredne učione djećačka i djevojačka u Garčinu sjedine u dvorazrednu mješovitu učionu, povjeriv učiteljici prvo, drugo i treće — a učitelju četvrto, peto i šesto godište uz ine neke opazke. Nu okružno školsko vieće držeć se §. 8. propisa o nastavi u pučkih učionah vojne krajine, nije prihvatilo taj predlog, uslied česa ga i c. kr. okružna oblast kao neshodna zabacila.

Mogao bi možebiti tko uztvrditi, da bi ovo sjedinjenje ako ne drugim disciplinam a ono ipak kućanstvu i ženskomu ručnomu djelu moglo biti na uštrb. Nu ta tvrdnja nikako nestoji; jer dok bi učitelj gombanje ili njemački jezik sa mužkom mladežju preduzimao, mogle bi djevojčice — jer se te discipline neuče — odašiljati se k učiteljici radi ženskoga ručnoga djela, dočim bi učitelj kućanstvo sa povoljnim uspjehom predavati mogao. Promotriv dakle ovaj predmet sa didaktičkoga gledišta, nenaidjosmo na nikakove zapreke, koje bi pomenutomu sjedinjenju na putu stajale; a sada promotrimo malo pedagogijski elemenat.

Digitized by Google

Neveli se badava: Primjeri govore. Djevojčice su već od naravi mnogo povadljivije od dječaka, te ih je laglje i u neke gradjanske krieposti uputiti, pak bi tako učitelj živimi primjeri moralno bolje na povjerenu-si gojenčad djelovao, nego li mu je to moguće kod razlučenja mladeži po spolovih. Ta to je izkusio od nas svaki, koji je na mješovitih učionah učiteljevao. Ovdje neima mjesta bojazni, da bi mladež obojega spola u moralne pogrješke češće padati mogla; jerbo je ista u školi pod nadzorom učiteljevim dotično učiteljičinim. Pa jer se spolni značaj u prvih periodah odgojivanja tako znatno neiztiče, odnosno u oči neudara; zato nije sjedinjenje spolova u nižih školah opasno dapače u pogledu morala nuždno. —

Promotriv predmet sa didaktičkoga i pedagogijskoga gledišta, nemogu a da ovom prigodom i financijalno stanje netaknem. Obće je poznato, kako nam mnoga učiona na učilih oskudieva; a bez valjanih učila neima uspješne obuke. Sjedinimo li jednorazredne dječačke i djevojačke učione u dvorazredne mješovite učione, to se lišismo dužnosti, dvie učione jednimi te istimi učili providjati, a tako ćemo jednu učionu bogatije i sa boljimi učili uresiti moći.

Tri su dakle važna razloga, koji za pomenuto sjedinjenje govore: didaktika, pedagogika i financije. Nam je ono birati, što nam više moralne i materijalne koristi obećaje. Radeć pako ovako, činiti ćemo samo uslugu našemu narodu, koji nam je na sveobću žalost — obziruć se na druge narode — moralno i materijalno u golemu nazadku.

Konačno mi je izraziti želju, da taj velevažni predmet rodoljubivo učiteljstvo ozbiljno i zrelo promisli, te se tako što više mnienja u tom pogledu iztakne i čuje; a k tomu nam pružaju priliku školski časopisi i predstojeće okružne učiteljske konferencije. Jer više ljudi više znade, više očiju više vidi.

Jakov Kalajdžić, učitelj.

Izpod Ozlja. Kako pojme i ciene školu moji obćinari. Mili „Napredče!“ Evo i mene mlada poljetarca tvoga, da se utečem pod okrilje tvoje. Evo i mene velju, s hladne Kupe, golijeh pećina, s popucanijeh hridina ter izpod drevnoga Ozaljgrada.

Nakanio sam ti ovom prilikom saobćiti ugodnosti i neugodnosti, što sam ih doživio ovdje za ovo kratko vrieme, te ujedno nacrtati kratku poviest ove nove škole.

Pod Ozalj-gradom nebijaše još do sada škole. Uvidila se pako prije tri godine potreba iste, te se osnovalo i zaključilo, da se ova oživotvori.

Kakovi su baš glavni uzroci, da nije ista još sagradjena: to neznam izviestno: može bit i sama lahkoumnost obćinara. Da se nebi tobož obuka malenih zatezala i odgadjala, odluči ova obćina otvoriti školu, pa gdje mu drago. Zato se odvaži umoliti premilostivu kneginju Thurn Taxicu, da bi ona dozvolila u gradu smjestiti školu i učitelja; ali samo za ljeto dana. I sbilja molba bude uslišana.

Obćina dobije u gradu dvie sobice za školu, kojih je prva nešto preko 6 m. duga, a na 4 m. široka; druga pako 4·5 m. duga i 4·2 m. široka. U ovih sobicah je otvorena škola 1. veljače 1875.

Za učiteljevu uporabu opredieljene su takodjer dvie sobe, kuhinja i ništa više; jer je slavna obćina lih toliko i prosila — neobzirući se dakako na to, da učitelj neima niti dvorišća, niti drvarnice, niti izbice, a niti pivnice. Pa kakove su tuj ugodnosti; — poslušaj me samo. Prvo, neimam ti ovdje kamo drva spraviti, već što može i nemože — strpaj samo u kuhinju, da se nit okrenuti nemoreš; pak što više, gdje ću si ih izciepati dati — u dvorišću nesmijem, jer veli ključar gradski, da se tim dvorište smeti. U kuhinji se to još i strožije prepovieda, a niti se nepristoji, što i sam priznajem. Što dakle preostaje učitelju? ništa drugo, već cjepanicu, dvie na ledja, pak hodi iz grada u selo na ulicu i tamo si ciepaj. Na nesreću potužim se svomu poglavaru, kako se nahodim — pak što mi odgovori? Onako sasvim flegmatično: „Bože moj, što ću vam ja — ja vam nemogu pomoći, ta vidite i sami, da nije drugčije.“

Digitized by Google

Na čast vam, pomislim si, takova utjeha. Sto ćeš? Trpi dokle moreš, ta učitelj si, a kano takov dosta nosit možeš.

Da čujemo kako je sa školom. Obe sobice imadu jedan vanjski ulaz i leže razi zemlje; a čim se u prvu stupi, na lievo su u svakoj po dva prozorčića; s desna je visoka, vlažna i tuhljiva stiena. U spomenutih sobicah smješteno je školsko posoblje i to u prvu: 8 klupa svaka 2·005 m. duga — i ništa više. Ove su smještene tako, da su samo laglje stale. U drugu su sobicu opet smještene 2 klupe, svaka 1·9 m. duga, učit. stol sa stolicom, visoki ormar, velika ploča i ništa više. Kako se je dalo u ovako malom prostoru podučavati skoro preko 70 učenika, to puštam na razsudjivanje ostalim štovanim čitateljem. Ja sam svoj sud o ovoj školi odmah, čim sam ju vidio, izjavio, ali se nije uvažilo, nego mi se odgovorilo: „Dajte si mira, hvala bogu, da i to imamo.“ U ovakovih škuljicah morao sam zabavljati djecu tri mjeseca. Odmah prvoga mjeseca naime veljače predložih sl. obć. poglavarstvu, da rado odstupljujem svoju jednu sobicu, koja će prilično dobra biti za školu. Primilo se ovo rado, ali je na istoj sobi trebalo popravaka, pa tako dok se je soba popravila, prodjoše i tri mjeseca. Tako jedva 1. svibnja preseli se škola u novu sobu.

Što se tiče učila, o tom mi se neda ni govoriti, jer občina kupila nekoliko početnica, pločica za prvi, a za drugi nekoliko čitanaka i katekizama, — pa kad sam prosio za nekoja učila, da mi se nabave, odgovorilo mi, da ja imam sve, što trebam za školu i da se za ništa potužiti nesmijem. Napokon kad su vidili, da nemirujem, da silom hoću imati tražena učila, pozajme od tržke škole nekoje zemljovide, računalo (skrižaljku), veliku ploču, globus itd.

Približaje se vrieme, da će ova občina i školu imat gradit, stoga joj ovom prilikom na srdce stavljam, da ovu gradit dade za vjekove, a ne kao klupe za 3 ili najviše 5 godina.

Kako se kod mene ovdje scieni škola i učitelj, to se dade liepo razabrati iz ovih spomenutih redaka. Pak na ovo sve, što ću drugo da reknem, nego: „oprosti im gospodine, jer neumiju drugačije“

Nabasalo bi višeput ovdje na bedastoće, neukost, vračarije i druge nesgrapnosti prostoga muža, pak što onda — vikalo ti se i kričalo iz sveg grla: škole! škole! dajte škole! Ali se ovakovi vikači slabo zauzimaju za škole. Ima ovdje i domoljuba, koji bi mogli školi što materijalom, što glasom pomoći, ali žalibože, neće da prednjače nijedan. Ovi bi rado školu, a djeca odmah u tri mjeseca da su filozofi.

Mnogi jedva čekaju izpitnoga dana, da vide tobož moju vještinu i znanje moje gojenčadi. Vesele se, velju, jer neznaju valjda cieniti, što se može za tri mjeseca od početnika nadati. Možebit, da podpuno svrše prvi tečaj? — te da bježno umiju početnicu čitati? ili savršeno napamet i pismeno još k tomu računati? ili možda podpunoma pravilno i liepo već i na artiji pisati? O! to se varate! Pa ako to sve i želite, te ako bi i htjeo vašoj želji zadovoljiti, pitam: a što bi ja onda u tom slučaju imao učiniti?

Ništa drugo nego što je predbježno s djecom preći, a onda se poslužiti pedagogijskom sljeparijom, te naučit djecu nekoje odgovore, koje će znati kao papige i tim slavno občinstvo i poglavarstvo na izpitu obsjeniti i zavesti.

Što bi imali od toga, ništa dobra, nego najveća zla.

Diete bude pohvaljeno ili nagradjeno dapače. Ali ono, što je naučilo, odmah je i zaboravilo. Osim toga, odgojio sam ti na ovaj način licumjerce i varalice.

Kakova dakle odgovornost pada na mene pred Bogom i cielim svietom?

Toga činit ja neću, jer se držim naravi, pak činim sve svojim redom; velju i opet, makar me i sastigla ona sudbina, koja me čeka, neodustajem od pravilah svojih.

Da potvrdim ovo, što sam rekao, evo rieči: Veli se sa strane i u moja uha: gospodine! nastojte samo, da vam ovaj izpit izpadne za rukom, da poglavarstvo i občinstvo, naime gosti, budu zadovoljni, jer će se tim odsuditi vaša vještina; ovaj je izpit baš za vas.* Ovo ja ovako razumijem: ako nezadovoljim zahtjevom občinara mojih, onda s bogom Ozalj!

Na čast vam gospodo občinari, kad tako pojmite školu i učitelja.

Propadnem li ja na vašem izboru, doći ću na drugo mjesto, jer ih na žalost ima još mnogo praznih, a kamo dojdem, da dojdem, tamo sam dobro došao, svagdji sam doma u kojem god kutu mile nam domovine — svagdje učiteljujem rado.

A sada se osviestimo, braćo sudrugovi, konac je stare godine, ta vrieme je došlo; još ozbiljnije napried s luči u ruci medju zapušteni mili nam narod hrvatski! To vam dovikuje sa drevnog Ozalj-grada vaš mladi sudrug

na koncu škol. godine 1875

Josip Živković, učitelj.

Iz Vojnića. Na 28. prestavi se ovde u bolji život učitelj Kolarićki A Napijalo u starosti od 55 godina. Istom što je pokojnik oko 4 sata po podne u sriedu 28. bio dovršio svoj dnevni rad u školi, uputi se kući, kamo je imao preko pol sata ići, i već uz put ćuti, da ga

* Tobož što nisam još definitivno namješten.

Digitized by Google

nešto zebe. Došav kući odpravi po lječnika, jerbo je siromak skoro svake godine običavao redovito žilu si puštati. Odaslani čovjek sretne lječnika uz put i moljaše ga svakako, predstavljajuć mu opasnost, u kojoj bolestnik lebdi, da se k njemu povrati; nu ovaj nehtede nipošto, akoprem je preko tri godine poznavao karakter pokojnikove bolesti.

Uzalud svoj molbi nehtede lječnik ići, nego obeća istom sutra u osam sati doći. I po drugi put biše odaslana kola, ali lječnik i opet nehtjede ići.

Oko 10 sati iste večeri zadavi krv bolestnika, koj bi, da mu je pravodobno potrebita pomoć stigla, spašen biti mogao.

Al' tko haje za učitelja!

Sudbeno i lječničko povjerenstvo obdukciralo je pokojnikovu lešinu u petak 30. p. m. a zatim bude pokojnikovo tielo predano u hladni grob.

Mnogobrojno pučanstvo učestvovalo je kod pokopa, jer je pokojnik bio za sve uzorom valjana gospodara a i dobar učitelj.

Velika ogorčenost vlada na lječnika, koj i onako radi inih slučajeva neima u narodu nikakovih simpatija.

Nemogu propustiti ino, a da još nešto neprimjetim, što se može kao mali intermezzo zanimivim smatrati. Pokojnik je imao još iz stare dobe na glavi zlatnu kapicu, a pod vratom zviezdice. Službeni su akti očevidno svjedočili, da je bio učitelj. Uzalud to sve, gradeć mrtvačku cedulju htedoše ga klasifikovati g r a n i č a r o m. Valjda zato, jer je učitelj? Samo na primjetbu g. kotarskoga predstojnika rečeno bi učitelj!

Pokojnik ima jednoga sina u vojničiji, nu iz drugog braka ima dvoje nejake djece. — Lahka mu zemljica! V. Š.

R a z n i c e.

— V e l i k o d u š n a š t e d i o n i c a. Povodom svoje petdesetoljetnice darovala je štajerska štedionica na uzgojne i prosvjetne svrhe sljedeće svote: 80.000 for. da se sagradi bolnica za djecu u Gracu; 60.000 for. za podporu siromašnim občinam kod gradjenja školskih sgrada; 10.000 za gradačka zabavišta: 7000 gradačkomu ženskomu liceu; 5000 na uzdržavanje gradačke evangeličke škole: 3000 gradačkomu pestovalištu; 1000 for. evangeličkomu ženskomu sirotištu; 1000 for. ženskomu sirotištu „k dobromu pastiru"; 1000 for. gradačkomu dječačkomu sirotištu „Boromeumu"; 1000 for. tako zvanomu „Freitischinstitutu" gradačkoga sveučilišta i 1000 for. isto takovomu zavodu gradačke tehnike; ukupno dakle: 170.000 forinti. I naša je zemlja presijana štedionicami; al svim je svrha, da samo pojedini novčari debele dividende vuku, a od nijedne nismo do sada čuli, da bi bila znamenitije zadužbine učinila bud za prosvjetni ili drugi kakovi kulturni napredak svoga naroda. A nebi li se i u nas osnovati mogla zemaljska štedionica, kao što ju susjedna Kranjska i Štajerska imaju, pa da se onda dobitkom, što se njom od naroda dobije, nepune džepovi pojedinaca, nego narodu da se podižu škole i pomažu njegovi prosvjetni i humanitarni zavodi? — Ta mi imamo toliko tih potreba, da neznamo odkuda bi kojoj u pomoć priskočili. Nebi li se dakle i ovim načinom štogod učiniti dalo?! — Čujemo, da zemlja ima dvie tri li stotine tisuća prištede Zar se nebi mogao jedan dio te prištede koristonosno po narod upotriebiti na osnutak takove zemaljske štedionice?

— U pruskoj državi manjkalo 15. lipnja 1873. god. 5808 redovitih učitelja i podučitelja, dakle za 3574 više nego li prije devet godina; a veli se, da se je to pomanjkanje od 1873. do danas upravo užasno pomnožalo. — Ni nama neće bolje biti, ako se zemlja što izdašnije nepobrine za uzgoj budućega učit. naraštaja. Bez toga se može slobodno prekrižiti na točnu provedbu škol. zakona, jer tada se nesamo neće moći osnivati novih škola, nego će se na skoro zatvoriti i mnoga sadanja škola.

Z a h v a l a.

Preč. g. Eduard Talian, kanonik prvostol. kaptola zagrebačkoga, posjetiv nenadano na dan izpita nartsku učionu, zadovoljan s napredkom šk. djece, učini više znatnih darova.

U školi samoj uručio je podpisanomu dva forinta, da ih dade najboljemu učeniku; poslie pako izpita, da svojemu zadovoljstvu što veći izraz dade, dade si po podpisanomu tri učenika predložiti, da ih doživotnimi članovi sv. jeronimskog družtva III. razr. učiniti uzmogne.

Prečastnomu gostu i darovatelju podpisani se u ime nadarenika najsmjernije zahvaljuje, želeć, da ga g. Bog obiljem svoje milosti i blagoslova nadari na korist miloga nam naroda, a nemanje se zahvaljuje i g. Hinku Holjcu, providniku, što si je dragovoljno truda uzeo plemenitu nakanu preč. g. realisirati. Živili!

U Nartu, dne 30. srpnja 1875.

F. K l o b u č a r, učit. nartski.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 24. U Zagrebu, 20. kolovoza 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i se prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Od kolike je ciene sitnozor za prirodoznanstvena iztraživanja.

Čitao D. Hirc u skupštini gorskoga učiteljstva 4. svibnja 1875.

Početkom još 16. vieka gledali su i iztraživali razudbari samo prostim okom; nu koncem istoga vieka (1590) izumi Zaharias Jans u Midelburgu prvi sitnozor.

Na brzo je sliedio jedan obret za drugim. Henshav odkri cievčice biljka, Hoocke stanično pletivo i razplodnice mahova; on bijaše prvi, koj je nazirao oko muhe i pronašao, da je sastavljeno od množine šestouglatih bridnjaka. On je iztraživao sitnozorom i ljudski izmet, vlasi, perje i žalac pčele.

Talijanski razudbar i siloslovac Marcello Malpighi (rod. 1628, umro 1694) dokazao je pomoćju sitnozora, da pluća sastoje od množine stanica, napunjenih zrakom, na površju kojih se žilice krvavice razpliću i u doticaj sa zrakom dolaze, pa tako da se čisti krv. On je prvi vidio, kako svilac izlučuje svilenu nit, a oprovrgao mnienje onih, koji su tvrdili, da je sluznica Etiopaca crna, te dokazao, da nije ona sama po sebi crna, već napunjena nekim crnilom.

To bijahu sva iznašašća pomoćju sitnozora i ovako su stvari stajale, dok se nepojavi holandezki siloslovac Antun Leeuwenhoek, rodjen 24. listopada 1623 u Delftu. Izučiv suknarstvo, bavio se je priugotavljanjem sitnozora, a bijaše osobito vješt u brušenju leća. Za kratko je posjedovao nekoliko stotina strojeva, od kojih je mnogo prikazao, ali nikada ništa prodao. Njegovi su sitnozori povećavali 40 puta; nu sumnja se, da su mu to bili najbolji, jer je druge sakrivao. Jednoč ga Leibniz uprosio, da mu djake pouči u brušenju stakla; nu on odbi tu prošnju. Po smrti mu nije se našao stroj, kojim je brusio; jer kako je bio tvrdoglav, po svoj prilici uništio je stroj i sve jače leće, da tobož nitko nevidi ono, što je on vidio.

Englezko družtvo „Royal Society“ stavljalo mu mnogo pitanja o strojevih, e da bi kako izpipalo i izmamilo, kako ih priugotavlja; nu naš je Antun uviek površno odgovarao.

Digitized by Google

Svemu tomu bijaše krivo to, što nebijaše dovoljno naobražen, te si uz holandezki jezik neprisvoji nikoj drugi. Njegova su se iztraživanja ponajveć protezala na mahove, čeljusti kukaca, žalac i oči pčele. Petnaestoga je kolovoza 1673. obreo, da je krv bezbojna tekućina, u kojoj množina krvnih zrnaca pliva i nazva ih krvnimi krugljicami. Poslie opazi Leeuwenhoek, da su ta krvna zrnca kod nižih životinja plosnata i ovalna, te veća kod žaba, nego li kod riba hrskavača. Dvie godine kasnije vidio je i nevide. Pomenuto englezko družtvo imenova ga svojim članom, kad mu već bilo 85 godina.

Englezki kralj Karlo II. i Juraj I. kao i kraljica Ana pohadjahu ga višeputah. Kad je Petar Veliki, car ruski god. 1698. bio u Delftu, pohodi ga takodjer, kao i kralj pruski Fridrik I. i August, kralj poljski. Leydenci dadoše kovati spomenicu s njegovim obličjem. On umre 29. kolovoza 1723. u 91. godini dobe svoje. Nasliedi ga ljekarski mladić Ruysch, vrstan anatom; nu kao što učini Leeuwenhoek, koj je s tajnom u grob legao, tako učini i Ruysch. Drugar Leeuwenhoekov bio je entomolog Schwamerdam (r. 1637). Nauka nenadje mu pristaša, a on umre u najvećem siromaštvu u 50. godini u Parizu.

Početkom 18. vieka prestalo je svako iztraživanje sitnozorom, te se reklo, da se sitnozorom vidi sve, što si čovjek pomisli. Pače počelo se sumnjati o svih prijašnjih obretih. Premda je Leeuwenhoek zatvorio sviet malenih, podje ipak optikom g. 1820. sretno za rukom izumiti iznovice sitnozor, kojeg Amici tako usavršio, da je služiti mogao svakomu prirodopiscu, lječniku i razudbaru.

Pomenutom godinom počima u znanosti nova aera, koja nam rieši mnoga najsamršenija, nu i najvažnija pitanja. Neprocjeniva je korist sitnozora, jer nas upoznaje mnogimi divotami u prirodi, koje nam bijahu tajne. „Poznaj sama sebe“, drevna je, i zato ćemo mi tečajem ove razpravice promatrati dva obreta, stečena sitnozorom: krvnu naime srazicu (Blutzelle) i stanicu. Pristupimo.

Krvne su srazice sitna tjelešca, prostomu oku nevidiva, a zamietit ih može oko tek sitnozorom, koj povećava 80 puta, a pravo razpoznati tek onim, koj povećava 300 puta.

Krvne su srazice $^1/_{300}$‴ velike i buduć svu krv izpunjuju, lako ponjamo, kolika ih množina u istoj biti mora. Poprečno ih se računa 30—60 bilijuna, te jedna kapljica krvi sadržaje milijune srazica. — Krvne su srazice kod čovjeka oblika okrugla, nešto utisnuta, a odlikuju se pruživošću i stisljivošću, što čini, da se i najtanjimi žilicami n.-pr. vlasaticami mogu provući.

Kod ptica, vodozemaca i riba krvne su srazice paokrugle (eliptičke), a veće od čovječjih i onih od sisavaca, i čim čovjek u carstvu životinjskom niže stupa, tim su one veće. Od sisavaca imaju eliptičke stanice deva, dromedar i lama, a ima i jedan rod riba s okruglimi srazicami. Kod sisavaca krvne su srazice skoro jednake, i vrlo bi se varao, koj bi mislio, da su krvne srazice tim veće, čim je veći sisavac. Krvne srazice maljutke (Mus minutus, Zwergmaus), tako su velike kao i one konja; najmanje ima mošačar (Moschus moschiferus), a najveće slon.

Kod nižih su životinja srazice razna oblika: okrugle, paokrugle, vitičaste itd.

Digitized by Google

Spomenuh prije, da je sitnozor vrlo važan u medicini. Evo nam dokaza za to:

Sgadja se kod umorstva ili drugih krvnih ozleda, da si krivac opravilo zakrvario ili da je ubojito oružje ili pod krvav ostavio. Pred sud dopeljan, taji, te taji, da je zločin počinio. Sad treba tražiti način, kako će mu se bjelodano dokazati, da je kriv. Prvo sredstvo i prvi vjerni pomagač je tuj sitnozor. Krvne srazice toli karakterišu krv, da gdje ih god našao, nedvojbeno dokazuju bitnost krvi; a spomenuli smo, da su kod čovjeka uviek okrugle i bez staničnjaka. Krivac bi se mogao izgovarati, da je pticu ili koju drugu životinju zaklao, te se zakrvario; nu čim se onakova krvna ljaga izpere i u njoj okrugle srazice pronadju, nepobitno je, da je ono čovječja krv i da je ubojstvo počinio. Sitnozor ga dakle odsudio!

Prije nekoliko godina u Českoj gluhoniema kći ubila si otca, a pred sudom tajila čin, i upitana: odkud krvne ljage, reče, da je klala patku. Mikroskopična iztraživanja dokazahu, da je ono čovječja krv, te bi odsudjena. Kad pako nebi krvne srazice bile okrugle, morala bi se bila proglasiti nevinom.

Akoprem se ta metoda toli izvrstnom čini, to je ipak mnogo potežkoća s nježnimi i lako okrnjavimi srazicami, osebito kod starih krvnih ljaga. Nu čast i slava čovječjemu napredku, jer i u tom se je dalje korakuulo te i ta metoda usavršila.

Kako? Evo ovako:

Da ima u našoj krvi ledaca, koji postaju od soli i pranično-kisela vapna, znalo se odavna; ali da im ledaca, koji se oblikom, bojom i kemičkim svojstvom od prvih razlikuju i iz krvi izlučiti dadu: to je odkriće novijega doba (1849.). Ovi kristali postaju od globalina, od kojega sastoje krvne srazice, te su od krvnoga crvenila (hematina) crvenkasti i razna oblika. Sa znanstvenoga gledišta malo se o tih ledcih znade; usupor veća im je važnost za praktički život.

Praktička im je vriednost ta, da se iz i ma kako ostarjele krvi izlučiti dadu. Zrnce osušene krvi, kolik glavica od mjedenke, ili zakrvavljena krpica ili drvo dovoljni su, da se pomenuti kristali brzo i u velikoj množini izluče, a u tom upravo leži ta velika važnost za lječničko-sudbena iztraživanja, jer se njimi nepobitno može dokazati, da li je krv, iz koje se ledci izlučuju, i zbilja čovječja krv.

Krvne nam se srazice čine pod sitnozorom bliede — bezbojne, a ipak one davaju krvi onu intenzivnu crvenoću. Gledamo li bolje, to vidimo, da je svaka na rubu bliedo-crvenkasta, a kad ih je mnogo u skupu, posve su crvene.

Ona crvenoća nepotiče od kožice, već od krvnog crvenila, koje ih izpunjava. Kod nižih su životinja krvne srazice obično bezbojne; nu ima i crvenih (ascide), žutih, morgovastih, modrih itd. Osim crvenih krvnih srazica ima u našoj krvi i bliedih, dvojinom većih, a zrnate površine. Njih neima mnogo, na 400 crvenih dolazi po jedna blieda; al kad što se umnože tako, da na dvie, tri crvene dolazi po jedna blieda, a uslied toga probliedi i krv, te zadobije mliečnatu boju. Čovjek uza to gine i sahne naočice, dok ugasne. Odkud potiču bliede srazice, nezna se, ali misli se, da potiču od mliečca.

*

Digitized by Google

Iznovice se opazilo, da srazice svoj oblik mienjaju.

„Gledamo li sitnozorom kapljicu krvi, koju smo medju dvie staklene pločice metnuli, te pratimo li pozorno koju srazicu, naći ćemo, da polagacko ali neprestano svoj oblik mienja. Sad se pruža na jednu, sad na drugu stranu; postaje sad jajasta, sad kruškasta, trouglata s okruženimi uglovi i zviezdasta, prem kratkimi zrakami, a napokon se opet zaokruži; u kratko: vidi se mikroskopično gibanje, koje bi prije samo kod nizkih životinja n. p. Amocba opažano. To je gledao Stanius u Rostoku. (Moleschott, Eine physiologische Sendung, Giesen 1869).

Već je Malpighi krvne srazice držao za neke mastne krugljice, drugi držahu ih za zračne mjehuriće; drugi opet — a ovo je mnienje praznovjernosti radi i najviše privrženika našlo — za životinjice, koje okrstiše praživi (Protozoa, Urthiere). To se je mnienje uzdržalo dugo, a fantaziji dala najljepša prilika, da si sve dalje utvara.

Krvna srazica nije životinjica, niti ima hotomična gibanja, već sliedi u svem pravac, koj mu srdce — krv svojim obtokom daje. Svrha srazicam nemože bit druga, nego da u krvi primaju kisik i krvlju ga dalje raznašaju. Mnogi otrovni plinovi oduzimlju krvnim srazicam potrebiti kisik, te im mogu i slomiti njihovu djelatnost, a odtud nastaje pogibelj za isti život. Što od krvnih srazica postaje, neznamo, kao što nam je nepoznat i njihov početak; nu naslućuje se, da je zadaća nekih organa, da ih stvaraju i uništuju (slezena).

Od bezustrojnih krvnih sastavina, osim solih, koje krvi hranom privadjamo, najviše nas može i mora zanimati željezo. Ono je u krvnih srazicah spojeno s krvnim crvenilom kao željezov kisac ($Fe_2 O_3$), od kojega po mnienju mnogih i crvenoća krvi potiče.

Željezo je u krvi našao Francez Mory, te je to iznašašće sviet u početku toli uznielo, da su pojedinci koje što predlagali.

Francezi Denyex i Parmatier predložiše, da bi se od krvnog željeza kovale spomenice znamenitih muževa. Taj predlog nije bio zao, samo da ima u čovječjoj krvi toliko željeza; ali neima ga više od jedne jedincate drahme. Akoprem ga je toli malo, to mu je ipak velika znamenitost; jer znamo, da se slabokrvnim ljudem preporuča željezovita voda za liek. Kako se željezo u krvi spaja, te u krvnih srazica crvenilo tvori, u obće koj mu je zadatak u krvi, sve su to pitanja, na koja dan danas znanost odgovorila nije.

Spalimo li krvno crvenilo ili homatin, to nam preostaje željezov kisac. Čujmo!

U Parizu zaljubi se neki mladi lučbar u krasnu Parižkinju, koju je toli žarko i čuvstveno ljubio, da bijaše pripravan za nju i život žrtvovati. Neznajuć, čim bi ju bolje mogao uznieti i žarkost joj ljubavi očitovati, odluči, pokloniti joj prsten, koj će stvoriti od željeza vlastite si krvi. Izmjenice pušćao si krv i željezo vadio, pa da je bio uztrpljiviji, možda bi uzpio u mučnom si radu, ali on se prenaglio, pa mu je naglost život skončala. (Sliedi.)

Digitized by Google

Izlet u Dalmaciju.

Piše Davorin Trstenjak.

(Svršetak.)

Dne 18. kolovoza odoh iz Korčule na poluotok Pelješac (pohrvaćena peninsula), budući mi je dr. Petković kazivao, da se je tamo službujući sam uvjerio, da ima na tom poluotoku, naročito na brdu Vipera i na brdu sv. Ilije mnogo ljutica. Kaza mi, da se brdo Vipera zato ovako zove, što tamo ima mnogo vipera. Dodjem u 6 sati do podnožja brda Vipere, stadem iztraživati, ali nigdje ni traga zmijam.

Stanem kamenje prevaljivati, ali sve badava, nenadjoh ni ovdje ni na brdu sv. Ilije ništa, čemu je sjegurno uzrokom bila velika žega.

Vrativši se s brda, nadjem nekoga starca, s kojim se upustih u razgovor. U ostalom zapitam ga, da li ima u onoj okolici zmija, a starac mi odgovori, da ih mnogo ima. Pa kad sam mu ja na to primietio, da sam sve pretražio, a nijedne našao, odvrati mi, da i on već dugo nijedne vidio nije, ali da ih je s proljeća mnogo bilo. Pokaza mi zatim i mjesto, gdje ih češće vidjevao.

Da se na tom poluotoku barem nečim okoristim, pitah svuda staro i mlado, čim se bave tamošnji stanovnici, na što mi odgovoriše, da je sve mužko, što je sposobno za brodara, na moru, a žene i starci da su kod kuće. Vinograde i ostalo obradjuju žene same. Iste mrtvace nose žene na groblje, te ih pokapaju, jerbo starci toga nemogu, a čilih muževa kod kuće neima. Ovdje su žene jako uredne i marljive. U obće može se reći, da Dalmatinka četiri ugla kuće drži, a ne tri: jer ona okapa vinograd, obere groždje, smokve, masline, obradi polje, nabavlja drva, sije i žanje, vozi, što treba, na čamcu, uredjuje kuću, kuha, znade i puškom kretati, ako uztreba, noseć teret na ledjih drži preslicu u ruci i prede, radja i odhranjuje djecu — hrabre Dalmatince. Uz sav taj tegotan život Dalmatinke su liepe, umiljate kao gazele, dobra srdca, ćudi golubinje, lice im je puno izraza, oči pune žara i vatre, kosa im je bujna i crna, hod lahak a glas prikupljiv.

Dne 19. kol. posjetih g. Petra Depolo-Beora, da vidim njegovu sbirku starina. Stupivši u njegov stan, začudih se njegovoj sbirci i nemogoh dokučiti, od kuda to njemu, jerbo se on tim kao predmetom imutka a ne kao znanošću bavi. Zapitah ga, odkuda mu tako liepe i znamenite stvari, što mi on nehtjede točno kazati. Reče mi, da to već dugo ima, i da je sve to dobio. Uzradovah se misleći, da će što od svoje sbirke pokloniti našemu zem. muzeju. Zamolih ga dakle, da jednu krasnu etruržku posudu našemu muzeju pokloni, nu on to odlučno odbi, rekavši, da mu je neki Niemac davao već za nju 300 for., pa je nije dao. Nagovarah ga dalje, da ma što našemu muzeju pokloni, ali on mi i to odbi. Tko znade, da taj gospodin mrzi na sve, što je hrvatsko, a obožava, što je talijansko, lako će se domisliti, zašto nehtjede baš ništa darovati.

Sada mi je u kratko opisati njegovu sbirku, možebit, da ću tim što koristiti.

Digitized by Google

Od starih listina na pergamenu ima više papinskih bula, koje se Hrvata, a naročito Dalmacije tiču, a to su: 1. Siksto papa IV. g. 1476. 1. svibnja šalje svoga poslanika Luku de Tolentis, Korčulanina, šibeničkoga biskupa, ka Karlu vojvodi od Burgundije. 2. Pio II. papa, šalje g. 1462. 8. travnja Luku de Tolentis, arkidjakona korčulanskoga, kao svoga poslanika, Stjepanu vojvodi u Hercegovini. 3. Godine 1441. postavlja Jakov Venerio, arkibiskup dubrovački, za svoga občega namjestnika Bonina de Tonentis, Korčulanina, arkidjakona zagrebačkoga. 4. „Statuta et ordinamenta cumunis et hominum civitatis et insulae Curzolae facta, edita, composita, et autenticata per minus, majus et generale consilium anno 1214.“ 5. Statuta Catari 1373. 23/9. Sve je ovo original, neima nijednoga prepisa; statuta su, kao i sve listine, pisana. Osim toga ima u spomenutoj sbirci 32 stare listine. Nadalje ima devet većih komada staroga posudja, više pečatnika, ključeva, inih znamenitih starina, mnogo staroga zlatnoga nakita i dragoga kamenja.

Isti gospodin ima u kući kapelicu, koju je priredio Don Giovani Na žrtveniku ove kapelice nalazi se slika sv. obitelji, koju je Don G. Capor iz Rima donio. Otraga na stieni visi velika uljena slika zadnje večere. Na lievoj stieni kapelice visi slika pokojnoga D. G. Capora. G. Depolo-Beor ima sve crkveno posudje i ruho; netreba mu ništa drugo nego svećenik, pa može u vlastitoj kapelici misi prisustvovati. Don G. Capor donio mu je iz Rima šest slika na mramoru, a osam slika na bakru. Jedna predstavlja sv. obitelj, koju sliku slikala su sigurno dva slikara, što se na prvi pogled razabrati može. Josipa slikao je jedan a Isusa i Mariju drugi slikar. Djelo je prvoga slikara izvrstno, a djelo drugoga dosta slabo. Druga slika predstavlja obitelj postolara, treća viteza, četvrta sv. Franju, peta trpeću ženu od krvotoka, šesta sveta tri kralja, sedma sv. obitelj (sacra familia), osma španjolskoga velikaša, deveta i vrlo krasna uljena slika predstavlja sv. Jeronima. Deveta i jedanaesta nemože se više razpoznati. Osim toga ima krasnu i veliku knjižnicu — talijansku; hrvatskih knjiga neima.

Istom prigodom opazih kod Depolo-Beora mačku, koja mi se svojom veličinom i masti dlake neobičnom činila. Zapitam ga dakle, odkuda mu ta mačka, a on mi odvrati, da je dobio posve mladu divlju mačku, što ju je neki seljak na otoku Korčuli uhvatio. Ta se je mačka posve pripitomila i živjela u kući kao svaka pitoma mačka. Ona se u kući i omacila, a jedno si mace Depolo pridržao, a to bijaše ta mačka, koju sam vidio. Mati joj je već poginula. Kaza mi još, da je mati bila mnogo ljepša i više slična divljoj nego li ova, što je dakako posve naravno. Odavle se vidi, da se divlja mačka dade pripitomiti, prem neki prirodoslovci protivno tvrde.

Spomenuti gospodin pokloni mi neobično veliku štipaljku raka zastoga, Astacus marinus i knjige: „Dimostrazione dell' antichita e continuazione della lingua illirica poscia detta slavonica in Dalmazia dedotta dai piu accreditati scritori opera dell' acciprete Don Gio. Capor. Spalato 1844“ i „Della patria d San Girolamo seconda et ultima Risposta di Don Giovanni Capor. Zara, 1831. Na čem mu se liepo zahvaljujem.

Digitized by Google

Posjetih zatim dra. Petkovića, koj mi poklonio krasna polipa: zviezdušu, Madrepora prolifera, koje ima u svih tropičkih morih. Ova mu je zviezduša služila za ures, ali mi ju ipak pokloni na uspomenu. Drugu vrst zviezduše pokloni mi na razstanku g. Vicko Depolo u znak zahvalnosti. Ovoj se gospodi srdačno na zviezdušah zahvaljujem, koje su ures i moje sbirke.

Istoga dana u večer oprostim se s Korčulom i odem parobrodom put Spljeta. Buduć je ovdje parobrod dulje vremena stao, otidjem u grad, da vidim njegovu krasotu. Nije mi svrha opisivati grad, te ću samo spomenuti, da se nemogoh nadiviti krasnim palačam, što su uz more i divnim razvalinam Diokle-cijanova hrama, kao i prekrasnoj stolnoj crkvi. Iz Spljeta krenusmo u Zadar.

Sad mi je spomenuti, kako obećah, što sam oko Zadra i u njem sabrao.

U vrtu učiteljišta u Arbanasih nabrah više stotina puža Xerophila Amonis, kojih po većem bilju oko Arbanasa, poimence uz more, dosta ima. Medju kamenjem u okolici zadarskoj, kojim su vrtovi obzidani, ima svuda dosta puža Macularia vermiculata, prem je za velike žege jako težko naći živa, dočim ih se prigodom kiše po kamenju dosta pojavi. Kod zadarskoga groblja nadjoh tri komada Oleacia Algira. Taj puž živi pojedince, te ćeš težko naći po dva zajedno. Zaboravih napomenuti, da sam toga puža i na Trsatu našao. Ne riedko naći je u okolici zadarskoj, oko Rieke i Korčule puža Pomatia aspersa. Po kamenju, što je nabacano u zadarskom zaljevu, te iz vode strši, da možeš po njem hodati, našao sam mnogo pužića Littorina basterotii. Prem su ti pužići maleni, to se ipak dosta čvrsto po kamenju drže. Na ovom kamenju našao sam u vodi i izvan nje: Patella aspersa, Patella coerulea, Pat. scutellaris, a u istom zaljevu našao sam i Patella lusitanica. Dobro mora čovjek gledati, hoće li, da svaku Patellu opazi. Patella je velika kao škuda (ima i mnogo manjih), a slična je tanjuriću. U izdubini, kao u tanjuriću je životinja, koja se tako na kamen priliepi, da je nije moći ničim cielu odkinuti. Ja sam ih odkidao na ovaj način: čekao sam, dok je Patella zievnula, t. j. dok se je s jedne strane malo od kamena odliepila, pa u ovaj prostor izmedju životinje i kamena turih nož i Patella bijaše u mojih rukuh. Ako čovjek dobro nepogodi, to je nije moći odmah ciele odkinuti, dok opet nezievne. Patelle su više manje sive kao kamen, ili su čim obrasle, pa zato ih je težko od kamena razpoznati. Po onom kamenju nabrah više krasnih Serpula, koje su po kamenju ili na morskom kopitu (Spondylus) ili na Noemovoj barci (Arca Noae) prirasle. Evo tih: Serpula filograna i druge dvie vrsti. Pošto bijah na ovom kamenju dosta sretan, stanem laglje kamenje iz vode vaditi, nebi li još što našao. Dignem tako izprevrtan kamen i pomislim, da tu mora biti Lithodomus; ali kako ću ga izvaditi; bušotina vodeća iz kamena, mnogo je manja nego sama životinja, a vapnenac je tvrd; stanem dakle kamenom o kamen lupati, kamen pukne, a rupnjak izpade iz kamena. Razumieva se samo sobom, da su mi se tim načinom mnogi rupnjaci sdrobili. Nemogoh nikako pojmiti, kako može dosta slaba školjka najčvršći vapnenjak kao svrdlom probušiti; nu do danas se još točno nezna, kako ova životinja to čini. Ove rupnjake vade ribari, pa ih zimi u Zadar i u Trst na prodaju donose, gdje ih ljudi opet pod imenom

Digitized by Google

„datollo di mar“ kupuju i jedu kao postno jelo. I u istinu, ovi su školjkari posve slični datuljam. Oko Zadra nadjoh: Lithodomus lithophagus i Lithodomus tarentina. Premda sam već nekoliko morskih ježa u Rieci sabrao, to ipak odlučih i ovdje po kojega iz mora izvaditi. U plitčini nenadjoh nijednoga, čamca nisam imao, zato odlučih, da se u vodu spustim. Zaronim dakle u vodu i napučem više liepih ježa roda Toxopneustes i Psamechinus. Kod Lošinja živi po kamenitom tlu mora kameniti morski jež: Echinus saxatilis, osim ovih živi u Jadranskom moru, kao i u svih evropskih morih ježinac Echinus esculentus.

Ugodno je motriti morskoga ježa, kad pomoćju mnogih nožica i nebrojenih gibivih boculica plazi po dnu mora. Po spomenutom već kamenju kod Zadra nabrah velikim trudom više Arca, koje su se za kamenje čuperkom prirasle. Dok je oko ove životinje sve mirno, otvori svoje ljušturice, a čim se je što dodirne, odmah jakimi mišicami sklopi ljušture, pa ih nemožeš ničim otvoriti; stave li se pako na sunce ili u vruću vodu, poginu i otvore ljušture.

Nisam mario, što sam mnogo truda i dosta vremena uložio vadeć ove životinje, ali drugi dan poslie toga odoh ranim jutrom u ribarnicu, gdje opazim dvie velike košare samih Arca, skoro da mi je žao bilo, što sam se sa svojimi toliko trudio. Kupim ovdje 40 komada, medju ovimi: Arca Noae, Arca tetragona, Arca barbata. Ova posljednja brkata Noemova barka obraštena je reć bi dlakom, a na jednoj od ove vrsti nadjoh krasnu Serpulu. Kako opazih, ove barke, kojim to ime posve dolikuje, jer su čamcu slične, kupuju za hranu siromašniji ljudi. Isti put opazih kod nekoga ribara više Natica, i kupim komad po četiri novčića. Medju timi je Natica adspersa, Natica millepunctata, Natica subcarinata, Natica caurena. U ribarnici kupih raka zastoga, Astacus marinus, pruga, Palinurus vulgaris, morskoga pauka, Maja squinado. Običnih rakovica, Portunus Maenas, nahvatah u zadarskoj luci, gdje ih toliko ima, da ih možeš u zoru po plitčinah uz svaki kamen vidjeti. Taj rak pliva tako brzo kao riba, zato mora biti čovjek oprezan, kad ga hvata. Ovi su raci dobri za jelo, a ribari hvataju na nje ribe. Meso zastoga vrlo je tečno, dočim meso pruga mnogo nevriedi. Osim navedenih raka nalazi se u našem moru: Dromia vulgaris, Eriphia sprinifrons, Nephrops norvegicus i d. Ovoga krasnoga raka Dromia vulgaris kupih od prof. Boglića, koji mi ga jedva radi riedke veličine za forintu i pol odstupi.

Svuda po Dalmaciji ima dosta volka, Murex brandaris. To je tri palca dug puž, kućica mu je spodobna kijačici, a ima dva redka boculjica. Sličan je indičkomu volku, Murex crassispina. Našega volka donose u Zadar, Trst i Mletke na prodaju. Medju timi nadjoh i drugih vrsti i to: Murex scalaris, Mur. blainvillei, Mur. erinaceus, Mur. cristatus i Murex tetrapterus. Kopitnjak ili morsko kopito nije riedak u Jadranskom moru, od koga imam: Spondilus aculeatus, Spondylus gaederopus var. spinosus.

Da mi se odviše putopis neraztegne, nabrojit ću sve, što sam našao u okolici zadarskoj. One predmete, koji se u Dalmaciji nenalaze, a ja ću ih ovdje spomenuti, dobih na dar. Razumieva se, da od pojedinih predmeta imam od nekih više, a od nekih manje komada:

Digitized by Google

Mytilus galloprovincialis, Myt. barbatus, Myt. denticulatus, Myt. minimus. — Mitra lutescens, Mit. ebenus, Mitra savignyi. — Monodonta Jussieui, Mon. conturii, Mon. vieillotti. — Mactra candida, Mac. stultorum, Mactra triangula. — Modiola tulipa, Modiola barbata. — Mosodesma donacila. — Nucula polii, Nucula striata. Neritina iz Solina, Neritina fluviatilis. — Ostrea cristata, Ostrea edulis. — Ovula adriatica. Onisa strombiformis iz Azije. Oliva lugubris iz Azije, i jedna vrst naše olive, koja se često uz obale Jadranskoga mora nalazi. Krasnu jakovsku kapicu, Pecten jacobaeus, pokloni mi Vigilio Baldo. Ova školjka nije riedka u južnoevropskih morih, poimence oko Španije, gdje ju hodočastnici u San Jago di Compostella na šešire i kabanice prišivene kući donose, kao kod nas sliku Matere božje bistričke. Ovih kapica (Pecten) ima u svih mogućih krasnih boja. Krasno ih je vidjeti poredane od raznih boja. Pecten glaber, Pec. polymophus, Pec. opercularis, Pec. adspersus, Pec. varius, Pec. pusio, Pec. hyalinus. Pectunculus flamulatus. Pectricola lithophaga. Pramobia feroensis, Pramobia vespertina. Pileopsis hungarica. Planorbis corneus. Rissoa costata (nalazi se najviše kod Puntamike i Lombarde), Rissoa calathiscus (ova je prekrasna), Rissoa fulcella, Ris. bruguieri (slična je riži), Ris. Europaea, Ris. ventricosa, Rissoa violacea, Ris. lactea. Ranella lanceolata. Solen ensis, Solen legumen iz Mletaka, Solen siliqua, takodjer iz Mletaka, Solen coartatus, Solen vagina. Scolaria clathrus. Saxicava artica. Strombus luhuanus iz Azije. Solecurtus candidus, Solec. strygilatus. Tellina planata, Tell. nitida, Tell. incarnata, Tell. fragilis, Tell. balaustina, Tell. pulcella, Tell. tenuis, Tell. serata, Tell. donacina. Turbo sanguineus. Trochus magus, Troch. striata, Troch. conoloides, Troch. fanulum, Troch. laevigatus, Troch. diasoleti, Troch. conulus, Troch. fragaroides, Troch. articulatus, Troch. granulatus, Troch ziziphinus, Troch. millegranus, Troch. adriaticus, Troch. parvulus, Troch. piramidatus, Troch. laugieri, Troch. siracusanus, Troch. umbilicaris, Troch. varius, Troch. canaliculatus, Troch adansonii. Turritella terebrata, Turritella duplicata. Tracia corbuloides, Tra. fabula, Tra. pubesens. Turbo rugosus. Unio longiostris. Venus cionae, Ven. galina, Ven. virgina, Ven. laeta, Ven. aurea, Ven decustata, Ven. verrucosa, Ven. geografica, Ven. nebulosa, Ven. fasiata, Ven. nitens. Voluta vespertilio iz Kine. Venerupis isus, Venerupis dicusata. Volva spelta. Zizyphinus granulatus, Zizyphinus conuloides, i još jedna vrst Zizyphinus. Auricula myosotis, Auricula forminii, Auriculae livonae. Actaeon tornatilis. Anomia, jedna vrst. Bulla lignaria, Bulla hidatis, Bulla aperta. Buccinum scalariforme, Buccinum scriptum var. coccinea, Buccinum ascanias, Buccinum inflatum, Buccinum reticulatum, Buccinum neriteum, Buccinum scriptum, Buccinum corniculum, Buccinum d'orbignyi, Buccinum maculosum, Buccinum variabile. Bulimus radiatus. Cypraea annulus iz Azije, Cypraea pulex, Cypraea pyrum, Cypraea, jedna vrst iz Azije, Cypraea lurida, Cypraea zelus iz Indije, Cypraea cocinella, Cypraea pediculus, Cypraea pyrum, Cypraea milliacea. Cerithium vulgatum, Cerithium allucaster, Cerithium vulgatum. Cassidaria tyrrhena, Cassidaria echinophora. Crepidula fornicata. Columbella mercatoria iz Azije. Cardium aculcatum, Cardium echinatum, Cardium sulcatum, Cardium erinaceum, Cardium ciliare, Cardium rusticum, Cardium papilosum, Cardium tuberculatum, Cardium edule. Dolium galea. Donax complata. Erycina ovata, Erycina renieri. Phasianella pula. Physus corneus. Fissurella custata. Pholas scandida. Gastrochena polii. Lima squamosa, Lima inflata. Lutraria eliptica. Pinna muricata, Pinna squamosa, Pinna nobilis i još dvie druge vrsti. Zatim sabrah četiri vrsti morskih zviezda Asterias. Anatifa lavis. Anomia cepa. Cama gryphoides. Cypricardia Renieri, Cardita calyculata. Conus Mediterraneus. Cardita trapezia, Cardium laevigatum. Cyterea incompta, Cyterea lincta. Cipraea tigris (Azija). Carbula nucleus. Fasciolaria Tarentina. Fusus craticulatus, Fusus rostratus. Isocardia cor. Pleurotomo attenuatum, Pleurotoma variegatum. Lepas tintinnabulum. Pleurotoma Vauquelini, Pleur. reticulatum, Pleur. Ginnanianum. Pleur. Cyrilli, Pleur. costulatum. Pectunculus pilosus. Solemya Mediterranea. Scrobicularia Cottardi, Scrobicularia piperata.

Digitized by Google

Iz Zadra odoh u Rieku, a odavle kući. U Ogulinu pričeka me na kolodvoru M. Gašparović i predade mi dvie pjeskuše. Obećao mi je, kako već kazah, da će mi uloviti one zmije, koje Gjulom plivaju, kad se razlije, i evo održao je rieč, a sada se zna kakove zmije rečenom prigodom tom vodom plove.

Dodjoh sretno kući zagorjela i mršava lica, ali pun sreće, pun zadovoljstva i ugodnih uspomena, a uz to s liepom sbirkom. Svaki pužić, svaka najmanja stvar bit će mi vječnom uspomenom na milu Dalmaciju; sinje more, divni predjeli, pitome naranče, smokve, masline, kršni dalmatinski narod: neizbrisivi su u mojoj pameti.

O razpravah.

Priobćio Andrija Čurčić.

(Svršetak).

O utvornosti. U čovjeka ima moć, kojom on predmete ili dogadjaje, koje je osjetili zamietio, u duhu nazire, i od njih u svojoj duši proizvadja slike, koje, kao što se veli, iznutra motri. Ove si slike može poslie ponavljati i on će ih, ako predmete s vremenom opet motri, za sav svoj viek u pameti zadržati. Ovako može čovjek ono, što je čuo i vidio, jezikom izražavati, t. j. on je kadar to opisati i izpripoviedati. Nu ova moć postaje sve jačom, pošto se naime u čovječjoj duši rečenim načinom malo po malo velika zaliha slika nakupi. One se neizpremiešaju samo na raznolik način same medjusobno, i neproizvode samo tok slika, kojim neodgovara nikakva praslika t. j. nikakvi obstojeći predmet: nego se duša ovakovom zalihom posve svojevoljno služi, te si njom stvara slike i onakovih predmeta i dogadjaja, kakovih prije ni poznala nije. Ovako hlebdi slikaru, vajaru, graditelju njegovo djelo pred očima, prije nego li će ga izvesti. Tako ugledava pjesnik u duhu čudnovate prikaze i dogadjaje, koje će nam opisati. Ova duševna moć zove se utvornost ili mašta. Mašta podaje neizmjerno mnogo gradiva za pismene radnje. Premda mladež ovakovo gradivo lasno nalazi i s njim ugodno postupa, buduć je u toj dobi utvornost osobito tvorna: ipak valja porabu njegovu ograničiti. Gradivo, što nam ga mašta podaje, može samo onda rabiti, kad nam stoji do zabave, a nipošto onda, kad želimo koga podučiti, ili kod poslovnih radnja.

O dispoziciji. Kad ima pisac dovoljno gradiva, prva mu je briga dispozicija. Pod dispozicijom razumievamo ustanovu mjesta, koje će pojedine misli prema svomu odredjaju u zadatku zauzeti. Ova je obava i tegotna i težka.

O zamašnosti misli. Iz mnogih je razloga vrlo tegotno odrediti red, po kojem će dielovi govora jedan za drugim slieditи. Jezik je kadar tek malo po malo misli izražavati. Drugo, pojam je reda u čovječjem duhu tako duboko zasjeo, da se, kadgod se što počimlje, i sam nanj osvrće, te i kod drugih isto očekuje. Treće, red je dielova navlastito glede stanovite svrhe, koju polučiti želimo, bitan biljeg, a taj mora svaki sastavak imati. Stalan red i u pisanju pruža

Digitized by Google

istu korist, koju pruža red u obće kod svakoga posla. On rukovodi i podpomaže radnju, podavajuć joj čvrste točke, olakšava nam pregled i čuva nas da štogod neizpustimo. Što je pako najznamenitije, red uzvisuje učinak govora kod slušaoca ili štioca, dočim mu ne samo razumievanje i pamtenje olahkoćuje, nego i kriepost misli spajanjem njihovim uzvisuje.

O tegobi poredanja misli. Kolikogod je poredanje misli zamašno, toliko je i težko. Mnogi mladići, a često umni i marljivi, upravo na poredanje misli zaboravljaju. Prije svega hoće se za poredanje misli, da se predmet svlada, t. j. valja da smo si podpuno predmet usvojili; nadalje hoće se lakoća u mišljenju i srećna poraba okolnosti. Na ovih se zaprieka spotakoše mnogi, s toga budu zlovoljni, neuztrpljivi, posao im se čini suhoparan, te misle, da poredanje nije toli nuždno, i da će se misli pisanjem same poredati. Ovaj nemar prieči kod izuma gradiva, jer se i tomu već hoće neka pretečna razdioba. S toga je najbolje, da čitajuć tudje sastavke osobito pazimo na tečaj misli, da se u poredanju vježbamo, i da nigda povećega sastavka nezapočmemo, neučinivši si prije nacrta ili osnove, po kojoj ćemo ga izvesti.

A što je bitno kod poredanja misli? Poredanje se može shvatiti dvostruko. Ono je prvo čin duševne djelatnosti, kojim mi opredieljujemo mjesto pojedinim mislim, a drugo možemo dispozicijom i misli tako rekuć nazidati, na koliko mi ove u stanoviti red dovodimo. I ovo je dispozicija u užjem smislu.

U dispoziciji izrazuju se glavne misli u kratko u stanovitom redu i savezu, zato se i može smatrati okostnicom čitava sastavka poput okostnice u životinjskom tielu.

Kod dispozicije razlikujemo vanjštinu ili oblik i nutarnjost ili načela, po kojih je stvorena. Vanjština dispozicije sastoji u tom, da se gradivo sastavka razdieli u razdjele, od kojih se svaki može smatrati kao samostalna cjelina, te označiti posebnim imenom. Ako je obseg razprave poveći, mora se opet svaki razdjel razdieliti u podrazdjele i opet poredati po stanovitom sustavu. Ovakovi podrazdjeli zovu se različito: odsjeci, paragrafi, brojevi, poglavja, glave i t. d.

Sada nastaje pitanje: kako se ima udesiti nutarnjost dispozicije, t. j. po kojih se imaju načelih poredati misli. I tuj se ima najviše na razumljivost obazirati. Razporedaj svatko misli svoga govora ili sastavka tako, kako će ga oni, koji će ga slušati oli čitati, najlaglje, najhitrije i najpodpunije moći shvaćati, a drugo gledaj kod razporedanja i na to, da će na čitaoca i slušaoca govor ili sastavak djelovati onako, kako upravo želiš. Pošto pako i ovo drugo samo o razumljivosti ovisi, s toga se ima na nju prije svega osvrtati.

Načelo razumljivosti. Pošto razumljivost i jasnoća govora ovisi od toga, u koliko odgovara zakonom, po kojih ljudi misle, to se i kod razprava mora poredanje osnivati na logici t. j. znanosti, koja uči zakone mišljenja. Tako nam se ovdje ističu dvie duševne operacije: razlikovanje i klasifikovanje.

Razlikovanje. Onaj razlikuje dva predmeta, koji za njihovu razliku zbilja zna. Tomu pako treba, da dotičnik pozna sve biljege, po kojih se oba predmeta luče. Treba dakle ponajprije predmet, o kojem želimo pisati, točno pozna-

Digitized by Google

vati t. j. bitne mu i slučajne biljege razlikovati, pa neće biti težko slično od nesličnoga odlučiti. Ali upravo kod razlikovanja najviše se grieši, s toga bude, da se u dispozicijah jedno uz drugo nalazi, što nije nimalo srodno i što nikako zajedno nespada.

K l a s i f i k o v a n j e. Onaj klasifikuje ili razredjuje, koji neki broj predmeta sa stanovitoga gledišta u redove dovodi. Kod klasifikovanja valja paziti na bitne i slučajne biljege, i po jednakih bitnih biljezih slagati predmete u redove.

O t e č a j u m i s l i. Ako je radnja preneznatna, da bi joj trebalo točna poredanja misli unapried, ili ako nam vremena za to uzmanjkalo, dovoljno je, ako si tečaj ili red misli s malo rieči zabilježimo, da tako dobijemo neku nît, koju ćemo slieditи.

O n a c r t u. Ako se tečaj misli koje poveće radnje napiše tako u savezu, da sačinjava neku slabu sliku budućega sastavka, to se zove nacrtom. Ako pako po gotovom već sastavku načinimo nacrt, tad se to zove excerpt ili jezgra.

O p r a v o j o s n o v i. Od prijašnjih razlikuje se osnova ili dispozicija u užjem smislu, kako no ju gori opisasmo. Ovdje sačinjavaju pomno poredani glavni razdjeli i podrazdjeli neku pravilnu, često umjetnu cjelost, kod koje se u svem uzima obzir na savez i podpunost. Ovakove se osnove hoće svakoj raznoliko gradivo sadržavajućoj razpravi. osobito pako učenoj, pa se tako čitave znanosti u knjigah na ovaj način donose na pregled.

Nova učila.

Kad čitaš njemačke ped. časopise i njihove razne priloge o učilih, koja bi reć kroz noć kao vrganji ničn, mora čovjek i nehotice pomisliti: kad li će naše učione takova učila posjedovati?! Kod nas još uviek žalibože misle neki ljudi, da je to dovoljno, kad su učitelj i učenici u školi.

S druge strane nečudimo se, da tamo mladež napreduje uz tolika učila, kojimi joj se sve zorno predstavlja.

Dopustite dakle g. uredniče, da Vaše štov. čitatelje s dvimi novimi učili upoznam.

I. D a s R e c h n e n i n B i l d e r n od dr. G. A. Lindnera.

Svaki broj ima svoju ploču na platnu napetu, tako da diete s drugom pločom posla neima, dokle nije učitelj s njim prve itd. marljivo proučio i uvježbao. Tu se diete upoznaje pojmom broja zrijuć razne stvari kao: novčiće, olovke, kocke, puceta, voćke itd. A zatim se diete upućuje, da motri stvari, koje ga u školi ili doma okružuju n. p. prozore, klupe, slike i stiene — slikanjem na šk. tabli, a najposlje predstavom na računalu.

Postupak treba da bude polagan bez svakoga skoka i žurbe. Kod svakoga broja ima učitelj proći sliedeći študium: 1. Zrieti s učenici stvari sáme. — 2. Zrieti slike predstavljajuće brojeve na tih pločah. 3. Učitelj ima risati na tabli, a to isto onda učenici na svojih pločicah, ili što je bolje na papiru. 4. Pred-

Digitized by Google

staviti brojku kao umjetna representanta dotičnoga broja. 5. Brojnu operaciju. 6. Uporabu brojne operacije riešavanjem zadaća;

a) demonstrativno na pločah i na računalu;

b) graphički risanjem slika predstavljajućih dotični broj u savezu operacionih znakova na pločicah;

c) pismeno brojkami;

d) ustmeno napametnim računanjem.

Uporaba tih ploča podupire se računalom, što će zamieniti dosadanje tako zvano rusko računalo. Ono sastoji od crne šk. ploče sa 10×10, dakle 100 luknjica, pa od isto toliko crvenih ili bielih puceta, koja se dadu prema potrebi šiljkom namjestiti. Naklada A. Pichler's Witwe et Sohn nastojati će, da se čim prije prema tomu takov stroj sgotovi.*

Uzmimo broj 6. Učitelj udari 6 puta po stolu, staklu ili zvonu, digne šest prsta, zatvori 6 prsta redom, pa to isto onda čine učenici. Na pločicah prave šest krugljica, križića, okruga.

Na ploči imadu hvat sa šest stopa, pol tuceta, šest radičaka, šest klinaca. Brojku arabsku i rimsku.

Primjer brojne operacije sa šest.

$$6 = 5 + 1$$
$$5 + 1 = 6$$
$$1 + 5 = 6$$
$$6 - 1 = 5$$
$$6 - 5 = 1$$
$$6 = 4 + 2$$
$$4 + 2 = 6$$
$$2 + 4 = 6$$
$$6 - 2 = 4$$
$$6 - 4 = 2$$
$$6 = 3 + 3$$
$$3 + 3 = 6$$
$$6 - 3 = 3$$
$$\frac{6}{2} = 3$$

$$\frac{6}{3} = 2$$
$$6 = 2 + 2 + 2$$
$$6 = 3 \times 2$$
$$3 \times 2 = 6$$
$$\frac{6}{2} = 3$$
$$1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 = 6$$
$$6 \times 1 = 6$$
$$\frac{6}{6} = 1$$
$$\frac{6}{1} = 6$$

Slika, što predstavlja broj 1. ima jednu točku, drvo, sunce, 1 kilogram, 1 litar, 1 novčić, 1 jaje, jabuku, prst, a zatim brojku jedan.

10 ploča dakle za temeljno računstvo do 10 s bojadisanimi slikami u formatu od 48—56 cm. stoje 3 for. kod gore navedene naklade. O drugom učilu budući put.

Priobćuje M. Kobali.

* Takovo je računalo izložio Cebin, učitelj u Kranjskoj, jur na izložbi 1. obće hrv. učit. skupštine, a lutrijom je pripala hrv. ped. knjiž. sboru, gdje ga svatko može razgledati.
Uredničtvo.

Digitized by Google

Viesti o naših školah*

(Dalje.)

3. Godišnje izviešće gradske glavne dječačke i djevojačke učione u Križevcih na koncu šk. god. 1874—5. U ovom izviešću nalazimo vrlo sgodan članak pod naslovom: „Nekoliko rieči roditeljem o novom škol. zakonu“ od Stjepana Hudca. U tom se člančiću liepo tumače roditeljem najbitnije ustanove novoga škol. zakona, a to je i od potrebe, jerbo i roditelji su jedan od glavnih faktora, od kojih ovisi uspjeh svega školskoga rada, pa zato treba, da se upoznaju s duhom toga zakona, s jedne strane da nebudu nazirali u njem nekakav bau-bau, a s druge strane, da se upoznadu s dužnostmi, koje im je po tom zakonu vršiti. Nebi sgorega bila, da se taj člančić napose štampa i što više medju roditelji po svoj domovini razširi. Nadalje sadržaje spomenuto izviešće: „Školske viesti“, „Pregled ukupnih učenika i učenica“ i „Razredbu učenika“. Ravnatelj i vjeroučitelj obim zavodom bijaše Ivan Mikac; učitelja bijaše 5, a učiteljice 4. Mladeži bijaše koncem školske godine: 189 dječaka i 160 djevojčica, zatim 146 opetovničara i 75 opetovničarka.

4. Dvanaesto godišnje izviešće glavne dječačke i djevojačke učione u donjem gradu Osieku na koncu šk. godine 1874—5. Sadržaj: „O dužnosti djece u školi. Koje su? I kako može pučki učitelj povjerenu si omladinu u tih dužnostih uvježbati, za da ih ona svaki dan u školi što točnije vršiti može.“ Ovaj je člančić, kako se već iz naslova vidi, u prvom redu napisan za učitelje, te bi zato po našem uvjerenju spadao u kakav školski list a ne u god. izviešće, koje je namienjeno djeci i roditeljem. Nadalje nalazimo u tom izviešću: „Školske viesti“, „Razredbu učenika i učenica“ i „Pregled učenika i učenica po njihovu napredku i vjeroizpoviedanju“. Ravnateljem je obijuh zavoda g. Ante Felingštein, uredni učitelj na dječačkoj učioni. Uz njega službovaše na tih zavodih: 1 vjeroučitelj, 2 ured. i 1 privr. učitelj, te 4 ured. učiteljice. Koncem godine bijaše na tih zavodih 241 dječak, 206 djevojčica i 75 opetovničara.

4. Izveštaj o srbskoj učiteljskoj školi u Somboru za škol. 1875 godinu. Uz suradnju nastavničkog sbora priredio Nikola Gj. Vukičević, upravitelj. Sadržaj: „Vazduh, što ga dišemo. (Jedan odsek iz škol. dijetetike.) Od prof. M. Petrovića. — Nastavničko osoblje. — Nastavni plan za g. 1874—5. — Imena pripravnika. — Izkaz o pripravnicima. — Knjižnica i učevna sredstva. — Zaklade uz učit. školu. — Štipendiste itd. Prvi je članak toga izvještaja napisan temeljito pa opet popularno, te sasvim dolikuje izvještaju učiteljske škole. Iz dalnjih članaka vadimo samo ovo nekoliko podataka. Na tom su zavodu uz upravitelja N. Vukičevića učiteljevala još 3 učitelja, naime: Gjorgje Petrović, sveštenik, Mita Petrović, redov. prof. i Izidor Stojković, namj. prof.; zatim 5 pomoćnih učitelja. Pripravnika bijaše na koncu godine u sva 3 razreda 71 i to 36 mužkih i 35 ženskih. (Sliedi.)

* Pod ovim naslovom nakanismo priobćiti statističke podatke o naših školah po godišnjih izviešćih pojedinih škola, kako nam stignu u ruke, pa zato opetovano umoljavamo sva ravnateljstva, da nam pošalju svoje ovogodišnje izviešće; a rado ćemo primiti podatke i o onih školah, koje nisu napose izdale godišnjega izviešća. Ur.

Digitized by Google

Dopisi.

Iz Križevaca. U javnih glasilih često čitamo o raznih svečanostih, pa i u gradu Križevcih doživismo pred nekoliko dana jednu veoma riedku školsku svečanost, koju mnijem, da je vriedno javno spomenuti.

U našoj domovini počelo se je istom pred sto godina za carice i kraljice Marije Terezije nastojati oko javne pučke naobrazbe; — nu Križevci su u tom pogledu mnogo sretniji od ostalih gradova naše domovine, jer se u njih već pred dvie sto godina privatno mladež obučavala po svećenicih, fratrih i inih redovnicih polag posebne pogodbe u početnih naucih, a onda bi istom išli učenici u strane pokrajine na višje nauke; godine pako 1675. uvedena je za kralja Leopolda I. javna škola ovdje u samostanu Pavlina, kojeg je dao sagradit g. 1665. Ivan Zakmardi, rodom iz obližnjeg sela Dijankovca.

U listini od 19. studena 1674., koja je od višjeg mjesta poslana zapovjedniku bivše tvrdjave ovoga grada Frdinandu Ernstenu, vidi se, da je već i prije obstojalo ovdje javno obučavanje, koje je uslied krivoga izvještaja dokinuto bilo. Znano bo je iz poviesti, što se je dogodilo za Leopolda I. u našoj domovini te kako smo za njegova vladanja izgubili dvie najslavnije porodice, naime Zrinjsku i Frankopansku. Tudjinci postavljani kod nas za upravitelje, neštujući naša prava i sloboštine, valjda su iz mržnje višoj vlasti podnieli neistinito izvieśće ob uzgoju i podučavanju naše mladeži, pa s toga je bila zabranjena javna obuka, koja je na molbu gradskog vieća opet milostivo dozvoljena.

Ova listina, koja je stigla u ruke dotičnomu zapovjedniku i upravitelju tvrdjave 4. prosinca 1674., na koje temelju započne ovdje u pomenutom samostanu 1675. javno obučavanje, čemu je sada upravo dvie sto godina, uručena je ravnateljstvu glavne škole 28. srpnja t. g. od g. Dragutina Hlave, profesora na kr. gospodarsko-šumarskom zavodu ovdje, koj ju je slučajno pred deset godina našao u kleti jednog gradjana. Iz ovoga se dade zaključiti, u kakovu je redu gradski arkiv, kad se ovako znamenite listine po kletih nalaze. —

Da se pako čitateljstvo s podpunim sadržajem ove listine upozna, evo ga u točnom prepisu:

Hoch. und Wollgeborner.

Besonders lieber Herr und Freudt. Wir haben dass Herrn Obristen noch unter dem 10. Septemb. Jüngsthin herauf remittirte wider hiebeiliegende suplitium St. Richters und des Raths auch der gesambten Gemeinde der Stadt Creütz wegen gebettener Verstattung deren P.P. sancti Pauli Primi Eremita und dass Sie daselbst gleich vorhin pro bono publico et augmentatione fidei Catholicae daselbst Dociren und die ordentliche Schullen wider introduciren und halten derfen und wass der Herr Obrist ditsorths Berichtlich beygebracht, von neuen in erfordernde Berathschlagung gezogen. auch Befunden dass in ansehen der eingeführten erhöblichen Motiven, aussreittung des Schismatis unter den Wallachen und Successive einführung der wahren Catholischen religion diese vorhabende unterweisung ein gemeinnütziges Heilsambes werkh seye.

Danenhero dan, und weilen ohne dass des Herrn Obrist Berüht nach der Herr Veltmarschall De Souches für einstellung solcher unterrichtung allein per Sinistram informationem angeleittet worden haben wir zu mehrerer Beförderung des gemeinan wessen und der wahren Catholischen Religion mithin Berührten P. P. St. Pauli in gnaden Verwilligen und die erlaubniss ertheilen wollen, dass Sie gleich vorhin alda wirklichen dociren können und mögen, so wir den Herrn Obristen zu dero P. P. ferneren Verbescheidung nachrichtlichen hiemit anzeigen wollen. Es Beschiht auch hieran Ihro Khays. Mays. et allergnädigster willen und meinung und wür Verbleiben dem Herrn Obristen mit all angenember Freudtschafts erweissung vorderniss wohlbeygethan. Grätz den 19. November A°. 1674.

Podpis je nečitljiv, za kojim sliedi ovo: Der Röm. Khays. auch zu Hungarn und Böheimb Khönigl. Mays. et alhir anwesende

J. Ö. Hoff Krigs Rathe.

Vanjski naslov listine: Dem Hoch. und Wollgebornen Herrn Ferdinandt Ernsten Brauen zu Trauttmanstorff Freyherrn auf Gleichenberg Regau Burgau und Torcenbach, Herrn auf Teinitz und Leitemischl der Röm. Khays. May. et Camarern bestelten Obristen Oberhauptman zu Creutz und der Zeit angesetzten Obristen Ambtsverwaltern der Windisch und Petrianischen Grenicern. Unsern besonders lieben Herrn und Freundt.

Creütz.

Ovu naredbu dvorske oblasti i veleslavne komore nj. posvećenog veličanstva u Gracu na presvetloga g. Ferdinanda Ernstena grofa Trautmansdorfa u svrhu stvorit se imajućih škola u gradu Križevcih kod otaca Paulina primio 4. prosinca 1674. u ime poglavarstva Ivan Zlatec, prisežni bilježnik.

Pošto je upravo ljetos dvie sto godina, kako je opetovano javno obučavanje ovdje uvedeno, s toga je učiteljstvo glavne učione križevačke zamislilo ovu dviestogodišnjicu što sjajnije

Digitized by Google

proslaviti, pa je zamolilo slavno gradsko poglavarstvo i zastupstvo za novčanu i inu pripomoć, da uzmogne tu svečanost prilično izvesti. Molba mu je, što budi na slavu i poglavarstva i zastupstva rečeno, dostojno uvažena, pa se je onda u bratskoj slozi ukupno primilo râda, da ta riedka proslava sjajno izpadne. Ono je naime 28. srpnja kao u oči zaključka školske godine liepo uresilo vienci, barjaci i prozraci (Transparent) školsku sgradu, koju je oko osme ure na večer i sjajno razsvietlilo; gradska je glasba svirala više komada pred njom; u školi pako, kamo se je sakupilo mnogo inteligencije i gradjanstva, obrazloži g. ravnatelj uzrok svečanosti na temelju povjestničkih podataka; a poslie toga su opet školska djeca deklamirala i pjevala razne pjesmice. Svečanost je trajala do desete ure.

Drugi dan pako imala je školska mladež izlet u bližnju šumicu Župetnice, u kojoj je bila za nju priredjena zabava od darova poklonjenih od više gradjana školu i napredak ljubećih. Tako je proslavljena ova riedka svečanost. H.

Raznice.

— Školski nadzornici naimenovani. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je županijskimi školskimi nadzornici: ravnajućega učitelja glavne učione u Virju Franju Lugarića za županiju križevačku; učitelja višje djevojačke učione u Zagrebu Ivana Filipovića za županiju zagrebačku; pridieljenoga na službovanje c. k. glavnomu vojn. zapovjedničtvu okružnoga škol. nadzornika Franju Dürra za županiju varaždinsku; ravnatelja c. k. gradjanske škole u Petrovaradinu Dimitriju Vurdelju za županiju sriemsku; učitelja gl. učione u Vukovaru Marijana Vukovića za županiju bjelovarsku; učitelja glavne učione u Gjurgjevcu Stjepana Grotića za županiju virovitičku; učitelja u Novom Petra Maričića za županiju riečku i obrazujućega učitelja kr. preparandije u Djakovu Gjuru Baloga (privremeno) za županiju požežku.

Prvoga će rujna započeti službovanje novih nadzornika i tim će dakle danom započeti u našem školstvu nova era. Dosta se već u ovom listu pisalo o velikoj i težkoj zadaći nadzornika, te nam za sad nije drugo reći, nego da nam je drago, da je vis. vlada važna ta mjesta povjerila samim učiteljem strukovnjakom, a do njih je sada, da odgovore svojoj zadaći i osvjetlaju lice i sebi i učiteljstvu hrvatskomu na uhar našemu narodu.

— Cislajtansko ministarstvo nastave dokinulo je naredbom od 8. srpnja t. g., br. 8427, pravo, da učitelji nositi mogu državne činovničke uniforme. Posve pravo; netreba nam nikakovih štiglica u školah!

Natječaji.

— Na vježbaonici, spojenoj s kr. mužkom preparandijom u Zagrebu, imaju se od 1. listopada t. g. popuniti četiri učiteljska mjesta, s kojimi je skopčana plaća 700 for. na god., zatim stanbina u iznosu od 15% godišnje plaće, ter kvinkvenalni doplatci u iznosu od 10% temeljne godišnje plaće.

Za ta mjesta razpisuje se ovim natječaj do 15. rujna t. g.

Natjecatelji, za pučko-učiteljsku službu na glavnih školah zakonito osposobljeni, imaju svoje, krstnim listom, svjedočbom ob osposobljenju i dojakošnjem službovanju podkriepljene molbenice do gori naznačenoga roka putem neposredno predpostavljenih oblasti školskih podnieti kr. zemaljsko vladnomu odjelu za bogoštovje i nastavu.

— U glavnoj dječačkoj učioni u Karlovcu imadu se popuniti dva mjesta učiteljska s godišnjom plaćom po 600 for, skuparinom od 10% plaće i sa pravom na petgodišnje doplatke od 50 for.

Za popunu ovih mjesta razpisuje se ovim iznovice natječaj do 15. rujna t. g.

Natjecatelji imaju svoje, na kr. zemaljsko-vladni odjel za bogošt. i nastavu upravljene i svjedočbami o dobi, učiteljskom osposobljenju, ćudorednom ponašanju i dosadanjem možda službovanju, zatim o podpunom znanju hrvatskoga kao nastavnoga jezika podkriepljene molbenice putem predpostavljenih im oblasti do gore naznačenoga roka podnieti kotarskomu učiona nadzorniku, Ivanu Mašeku, vicearkidjakonu i župniku u Dubovcu

— U glavnoj djevojačkoj učioni u Belovaru ima se popuniti jedno mjesto učiteljice, s kojim je skopčana godišnja plaća od 400 for. i stanarina od 100 for.

Za popunu ovoga mjesta razpisuje se ovim natječaj do 15. rujna o. g.

Natjecateljice imaju svoje na kr. zemaljsko-vladni odjel za bogoštovje i nastavu upravljene i svjedočbami o dobi, učiteljskom osposobljenju, ćudorednom ponašanju i dosadanjem možda službovanju, zatim o podpunom znanju hrvatskoga kao nastavnoga jezika podkriepljene molbenice, putem predpostavljenih im oblasti do gore naznačena roka podnieti kotar. učiona nadzorniku, vicearkidjakonu kot. bjelovarskoga, župniku u Kapeli, Franji Podelu.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. zbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 25. U Zagrebu, 1. rujna 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i se prijatelje mladeži.

Glasilo
„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Kako da se unapriedi domaći uzgoj.

Napisao Andrija Čurčić.

Domaći je uzgoj u nas manjkav, dà mogli bismo reći upravo nevaljao. To zna svatko, koji se je nagutao samo godinu, dvie školskoga praha. Izkusio sam to i ja za svoga kratkoga učiteljevanja, da ima roditelja, koji inače postupaju s malenom si djecom, nego li s velikom. Za veliku se više brinu, ako ikako moguće krasno ju odievaju i čine joj jednom rieči sva, dočim manju zapostavljaju, puste ju nečistu, poderanu itd. Višeputa zapitao bih takove roditelje, zašto to čine, zašto se nebrinu za svu djecu jednako? Pa što mi odgovoriše? „A što treba to malomu djetetu; tko ga gleda, što će mu kakova uputa, naučit se reda kada k vam u školu dodje.“ Eto zato su mnoga djeca već prvih školskih dana tako izkvarena. Sada da učitelj sve izpravi, što je dom roditeljski izkvario, sada da on s krive dovede diete na pravu stazu, — to je težko, dà upravo umjetno.

Ja bih rekao, da bi na mnogo bolje pokrenuo domaći uzgoj, kad bi učitelj bio u prijateljskom odnošaju s roditeljskim domom. Što pako nije, krive su obe stranke. Gdjekoji se učitelj ustručava sa siromašnimi roditelji progovoriti koju ob uzgoju, a bogati i naduti gradjani opet gledaju priekim okom sirotu učitelja, te im nije mnogo stalo do njegova razgovora a još manje do njegovih uputa. To bi sve moralo prestati, ako se hoće diete za školu valjano pripraviti. Učitelj bi morao, kako već prije spomenusmo, s roditelji biti u prijateljskom odnošaju, on bi morao i sam s njimi razpravljati ob uzgoju, pa ih upozoriti, kod kojih je to moguće, na pripoznata pedagogijska djela, i sklonuti ih, da si ista djela nabave, prouče i tada po zdravih pedagogijskih načelih dječicu si uzgajaju. Ta poznato je, koliko se po gradovih razpačava svakojakih tudjinskih romana i novela, kojimi nam se truje mladež, poznato je, da si gradske gospodje i gospodjice drže novine za kroj i nakit, ali one kao prvi faktor kod uzgoja neimaju ni jedne knjižice ob uzgoju. Tko hoće da si samo marvinče čestito odhrani, mora znati, kad ga treba hraniti, s kakovom hranom, koliko mu se može ove

Digitized by Google

ili one hrane dati; mora dakle znati gospodar neka pravila o timarenju stoke, ako hoće, da si blažče čestito odhrani. Ako je tomu tako, to tim više moraju roditelji znati zdrava pedagogijska načela i pravila, po kojih će si diete, taj najodličniji stvor božji, uzgojiti i za učionu pripraviti. Samo kad učitelj čestito uzgojenu djecu u školu dobije, moći će joj razvijati kako treba duševne sile i voditi ju u obće pravom stazom.

Istina, roditelji imaju uticati i uzgajati diete i kad iz učione izstupi, ako hoće, da ga učine valjanim mužem ili majkom, jer iz djeteta nepostaje za jedno ljeto čovjek, kao iz sjemena biljka, koja već u jesen uvene, nego na diete moraju roditelji uticati doklegod mu nenarastu krila, dok nepostane mužem. Nu mladić nepotrebuje ni izdaleka te upute roditeljske, kao diete do sedme godine. Do sedme djetečje godine morali bi roditelji upravo svu svoju skrb i brigu posvetiti malenim, i tako dovesti ih u učionu ne samo dozrjele po godinah, nego u svem. Ima ekonoma, koji si svaku i najmanju gospodarstvenu knjižicu nabavljaju, al knjižice ob uzgoju djece neće da si nabave. Žalostno je to ipak i čovjek se sgražati mora, kad vidi, kako se malo za uzgoj mari. Misle li roditelji, da valjan uzgoj sam po sebi sliedi. Ako to misle, varaju se. Ima roditelja, koji se za nikakvo duševno stanje malenih nebrinu; već se samo skrbe, da im diete nije golo i boso, gladno i žedno. Jesu li namirili te potrebe, misle, da su svojim roditeljskim dužnostim posve zadovoljili. Učitelj bi morao takve roditelje upozoriti na Rousseau-a, koji veli: „Roditelji, koji samo svoju djecu hrane i odievaju, izpunjuju istom jednu trećinu svojih dužnosti.“ Još im dakle dvie trećine ostaju. Nadalje veli: „Roditelji su dužni od svoga djeteta družtvu druga, državi državljanina, crkvi kršćanina, jednom riečju u podpunom smislu čovjeka uzgojiti.“ To netreba učitelj zašutiti, već iskreno reći, kako jest. Roditelji žale jurve potrošiti koji novčić za pedagogijsku knjižicu! A zašto nežale za druge knjige i nepotriebne stvari. Tvrdim, i najsiromašniji roditelji mogli bi si nabaviti po koju knjižicu ob uzgoju. Učitelj treba naputiti roditelje, da bi to bila glavnica, od koje bi im djeca danas sutra obilne kamate primala. Sve bi ovo stojeć u sporazumljenju s roditeljskim domom imao učitelj predočiti roditeljem, pa ja kriv, ako se nebi uzgoj u mnogom na bolje pokrenuo. Nu mnogi će mi na to prigovoriti, da to neide. Neide, kad se neće, ali ako je volje i ljubavi, sve se može.

Što bi još domaći uzgoj popravilo?

Učitelj morao bi sklonuti roditelje, da uredno jedan pedagogijski časopis drže. Kod nas je istina bog s tim potežko.

Moga dobročinitelja i veletržca u Djakovu, g. Vladoju Selingera, pozna mnogi i znade, da je on veoma darežljiv i veliki prijatelj našoj knjigi. Meni je poznato, da je on duže vremena držao „Napredak“ i najednom prestao. Pa kad sam ga zapitao, zašto više „Napredak“ nedrži, on mi odgovori, da u njem neima članaka roditeljem namienjenih. I to je istina. Tri pedagogijska lista, „Napredak“, „Školski prijatelj“ i još treći list težko bi se održao. Jedan od ova dva pomenuta lista morao bi se pretvoriti u list, koj bi posve namienjen bio roditeljem.

Digitized by Google

U tom listu morali bi biti takovi članci, koji bi poučali majku, kako će zabavljati djecu, kako će postupati s tvrdokornim, neposlušnim, nemirnim djetetom itd., jednom riečju, taj bi list imao samo upravljen biti na roditeljski dom. Pa kad bi roditelji takav list imali, dvojim, da nebi u mnogom bolje djecu si uzgajali. O ovakovom potrebnom za nas časopisu rado bi koju napose napisao, al još bi mi radje bilo, da se nadje koje bolje i izkusnije pero, drugi um, koji bi se u to pitanje dublje zamislio.* Nadalje. Boljemu domaćemu uzgoju koristila bi i javna predavanja. Ta bi se predavanja imala držati bezplatno. I to možebiti nebi učitelju odmah za rukom pošlo, nu s vremenom, ustrajnom voljom, marljivošću i radom polučio bi ipak uspjeh.

Ima svakojakih učitelja, al takvih, koji nebi kadri bili ni jedno predavanje s papira pročitati, dvojim da ima. Naša učiteljska družtva, koja su se sada ustrojila, morala bi to osobito na umu imati. Wiedemann, taj izkusni pedagog, pripovieda, da je neki ravnatelj u gradu svaki mjesec sazvao k sebi roditelje svoje školske djece i s njimi se savjetovao, kako bi se domaći uzgoj popravio i u sklad doveo sa školskim. On pripovieda, da su izprva roditelji slabo za oto marili, ali kašnje sve više i više, te napokon su na taj dogovor i strani dolazili. „Svaki je početak težak“ veli poslovica. Učitelj doći će i u razna družtva, pa tu mu stoji prosto polje, da može koju o domaćem uzgoju progovoriti. Dakako, da n. p. u selih, manjih mjestih govori se radje o žitu i kukuruzu, o volovih, kravah, nego ob domaćem uzgoju. Isto tako opet u gradovih govori se radje u družtvih o kazalištu, besjedah, plesu i drugih zabavah, nego ob domaćem uzgoju; ali razborit učitelj znati će svagdje uplesti koju i o tom. Samo tuj se hoće osobito mladjemu učitelju razboritosti i pedagogijskoga takta. Dakako sve to može učiniti samo onaj učitelj, koj si je svojim radom, svojim vladanjem stekao ugled i povjerenje u občini, zato Bože nam daj što više takovih učitelja.

Od kolike je ciene sitnozor za prirodoznanstvena iztraživanja.

(Dalje.)

Upoznasmo se s krvnimi srazicami, a sve pomoćju stakala sitnozora, sad pako pristupimo stanicam, tim divnim začetnikom svega, što živi, i tuj će nas sitnozor upoznati s mnogim dosada tajnim i čudnovatim.

Stanica je svega živućega začetak; kod iste razplodbe, bilo to spolnim sdružnjenjem, bilo diobom ili pupčenjem, ona je prvenac. Život začimlje jednostavnom stanicom. To se dokazuje tim, što su svi u tom stvorovi jednaki; to dokazuje embryonalni razvitak i poviest života, koja je pod našima nogama u zemaljskih slojevih ubilježena.“ (Tuttle.)

* Nećemo za sad na taj predlog ništa kazati, dok nečujemo mnienje o njem i s drugih strana. Ured.

*

Digitized by Google

„Stanica je pralik, iz koje se razvija tako u jednom danu postala okriečina, kao i ponosni i hiljadugodišnji baobab Kalifornije; tako mikroskopični praživ kao i morske valove šikajući kit.“ (Büchner.)

A što je stanica, pitat će štovani čitalac?

Mali, kožicom obaviti mjehurić, napunjen tekućinom, u kojoj se nalazi zrnce, tako zvani staničnjak.

Akoprem je ona toli jednostavna, to se čovječji um dugo mučio, dok je začetak svega živućega pronašao. Stari i srednji viek nije ništa znao o začetku organizma, već se tetubalo koje kuda, ni netežeći za pravom istinom. Kad su se 18. vieka naravoslovne znanosti iz duboka sna opet probudile, išlo se zatim, da se svemu živućemu, temeljni organ pronadje.

Plodni pjesnik i jedan od najvećih prirodopisaca svoga vremena, Wolfgang Göthe, uzpisav djelo „Die Metamorphose der Pflanzen“ (1790) išao je zatim, da nadje četku biljke. Za takav temeljni organ držao je Göthe list. Nije mu zamjeriti, jer poraba sitnozora bijaše nepoznata; nu da je stavio list pod sitnozor, vidio bi bio, da je i list sastavljen od množine sićušnih tjelešaca, ili bolje rekuć: vidio bi bio, da je biljki temeljni organ stanica.

Tekar onda, kad je Amici sitnozor usavršio i u ruke ga naravoslovcem predao, bijaše moguće podati se na takova iztraživanja. Zato je 19. viek u tom pitanju sve ostale nadkrilio. Već C. F. Wolf je tvrdio, da sve biljke i životinje sastoje od mjehurića i to mnogo prije, nego su Schwann i Schleiden postavili svoju theoriju za stanice kod biljka. Znalo se, da biljka sastoji od stanica, nu nijekalo, da bi to isto i kod životinja biti moglo.

Zora puče 1839., kad je Schwann uzpisao svoje glasovito djelo: Mikroskopische Untersuchungen über die Uebereinstimmung in der Struktur und dem Wachsthum der Pflanzen und Thiere, — kojim dokaza, da je stanica temeljni organ i začetak svega živućega.

Ovo je odkriće jedno od najvećih i najvažnijih moderne znanosti, te se može i mora uzporediti s najvažnijimi znanstvenimi odkrići svijuh vremena. Njim nastupi znanost novu aeru duševne radnje.

„Sve je organičko niz stanica i svi organizmi, budi jednostavni, budi sastavljeni, samo su skup stanica.“ (Virchov.) Lišaji, mahovi, resine i gljive, kao i nizke životinje ostaju cielim životom skup stanica, dočim se kod drugih stvorova dalje razvijaju i usavršuju.

Upoznajmo se pobliže sa stanicom, prodrimo, ako je moguće, u njezin život i bitnost! Štovanoga čitatelja molim za uztrpljenje, kojim neka tečaj ove razpravice prati.

Stanica je okrugli ili ovalni mjehurić, a toli malen, da se obično samo sitnozorom razpoznaje. Kod kralježnjaka nije veća od $^1/_{100}$—$^2/_{100}$‴, i čim niže stupamo u carstvu životinjskom, tim je ona veća. Najveća je ipak stanica u tielu čovječjem i to jajašce (Eizelle) od $^1/_{10}$‴ promjera. Stanice nekojih biljka i prostom su oku vidljive. Iz bobica pamele grozdovite (Simphoricarpus racemosa), od gloga tupolistoga, zrele mušmule (Mespilus germanica) možemo lako

Digitized by Google

stanice dobiti. Ako sa bobice pamele vanjsku kožicu snimimo, to ćemo pod njom naći sitnih, malo puzljivih, svietlo-bielih zrnašca. Metnemo li ih vodom razčinjene pod sitnozor, to ćemo vidjeti, da su ota zrnašca okruglasti, ponešto nepravilni mjehurići, a svaki za se je stanica.

Najveće stanice imaju drezge ili alge; kod vrsti Chara vrlo su dugačke, kod Baucherie, Bryopsis i Caulerpa palac do stopu dugačke.

Oblik se stanice mienja, te može biti višeuglata, valjkasta, zviezdasta itd. Ako se više stanica sljube, postaje od njih staničevina, a ako se im vanjska kožica razpline, postaju cievčice kod biljka. Stanica nije toli jednostavna, kako nam se u prvi mah pričinja. S vana se ona sastoji od nježne, prozračne, nemanjaste kožice, koja se naziva stanični tinj. Nutarnju stranu staničnoga tinja obložila je još nježnija i tanja kožica, koja se sbog svoje važnosti za život stanice zove početnicom. Dalje naziremo plosnatu krugljicu, staničnjak (Cytoblast) zvanu, a u ovom su 1—3 male krugljice-jezgrice. Stanični tinj sastoji od staničnine, a početnica od koje dušikovite tvari. Staničnina sastoji od ugljika, vodika i kisika, te ako je čista, onda je nemanjasta i sasvim prozračna, gibka i ponešto pružna. Kroz stanični tinj probija voda i druge otopine, i tim se stanica hrani.

O tom se možemo osvjedočiti, ako komadić korunova gomolja dobro operemo u vodi, da sav škrob iz njega izperemo i pokvasimo to otopljenim resikom, to ćemo vidjeti, da će škrob u stanicah odmah pomodriti.

Sgadja se kadkad, da seljakinje u maslo krumpir miešaju, te tim krumpir pod maslo prodavaju. Sumnjamo li, da ima u maslu krumpira, treba na maslo kapnuti samo dvie tri kapi resika ili joda i sve će ti maslo pomodriti na čudo iste seljakinje, koja nam je maslo prodati htjela. Na isti se način resikom kuša, da li ima u vrhnju brašna; jer ako ga ima, to će i vrhnje pomodriti.

Stanični je tinj vrlo važan, jer je glavna sastavina bilja. Skoro sasvim čista staničnina je pamuk i liko. Početnica je sad nemanjasta, sad žutkasta, a požuti, ako ju resikom ili salitrenom kiselinom nakvasimo, pomodrit će pako, ako ju pomočimo solnom kiselinom. Svatko iz izkustva znade, ako se na žuti cviet n. pr. jaglaca pušća dim smotke, da vienčić žuto-zelen postaje, a to zato, što ima u duhanu salitra, i to tim više, čim nam bolje smotka praska.

Najvažniji je dio stanice staničnjak, kod biljka cytoblast zvan, a našao ga Robert Brown g. 1831. Nestane li staničnjaka, nestane i stanice. Čim je stanica mladja, čim je življa, tim se bolje vidi staničnjak. On je velik $^1/_{500}$—$^1/_{200}$‴; nu postigne veličinu i od $^1/_{100}$—$^1/_{25}$‴, oblik mu se mienja izmedju okruglastoga i jajastoga, masti je obično žutkaste, kad kad srebrnaste. Kratke stanice imaju pravilno po jedan staničnjak, dugoljaste njih po više. On je u stanici prost ili je za stanični tinj slabo prirasao; sastoji pako od dušične tvari, a nemanjka nijednoj mladjoj stanici.*

* Staničnjak manjka moneram, a to su najmanji dosada poznati živući organizmi. Živu u vodah, te nit nezaslužuju ime organizma, jer su bez organa. Pravo ih krsti Haeckel: organizmi bez organa. Cielo im je tielo gibljiva sluzava masa, takozvana protoplasma.

Digitized by Google

Vrlo je važna i sadržina stanice. U mnogoj je vidjeti množinu prutaka, koji se neprestano miču. Te male strujice mienjaju neprestance svoj smjer tako, da se malo po malo ciela početnica gibati počne. I sbilja miče se u parožnice (Chara) i naše čudnovate uvijuše, te to micanje nazivljemo kolanjem.

Zašto su biljke zelene?

U kapljevitoj sadržini stanice plivaju mala zelena zrnca, koja su se za početnicu na nutarnjoj strani priliepila, i to zovemo listno zelenilo (Chlorophyl), od kojega zelen bilju. Ako su stanice vienčića napunjene zrakom, to je cviet biel, ako je u njih drugo barvilo, to je i vienčić druge boje. U staničnoj sadržini ima i drugih tvari, kao: sladora, tekline, biljevne kiseline, pektina, omamovine, voska, bjelanca itd.

Fiziologički zadatak stanice je trojak: upodabljanje, rast i razplodba. Život je nizkih organizma vezan na jedincatu stanicu, a čim više stupamo, tim se radnja više luči. Tako koren upija hranivo, lišćem biljka diše itd. Svaka je stanica mala tvornica, u kojoj se od neorganičkih tvari priredjuju organičke, te podaje hranivo sebi; ali ujedno hrani dotičnu biljku i životinju, kojoj pripada. Stanice mnogih biljka n. pr. osjetnice sramežne (Mimosa pudica) vrlo su osjetljive, koja osjetljivost valjda od napetosti stanica potiče.

Ima morskih alga, koje se u početku svoga razvitka kreću, vrte, te s jednoga mjesta na drugo giblju.

Stanica se hrani primajuć iz svoje okružine tvari otopljene, koje ulaze staničnim tinjom na temelju upoja. Hranivo se stanice raztvara, pretvara, a po tom i stanični tinj, koj je sve deblji, čim je stanica starija; nu stanica stvara i nove tvari, kao razna barvila i masti. I stanice našega tiela imaju svoju funkciju. Žuč odlučuje milijun jetrenih stanica, trbušnu slinavicu (koje nam toli za probavu potrebita) odlučuju stanice trbušne žliezde; stanice mliečnih žliezda tvore mlieko.

Kod životinjskih stanica opažaju se i gibanja. Takova su gibanja vidljiva kod stanica embryonalnoga srdca, koje se stišče i pruža i to sve prije, nego li su u stanica razvita mišičasta vlakna. Opažalo je takova gibanja i na srdcu vrtnoga puža ili pikca. Uzrok neprestanomu gibanju ili kucanju srdca leži u njem samu t. j. u njegovih stanicah. U jaju, na kojem kokoš nekoliko dana sjedi, opažava se kucanje srdca, premda neima još živaca, već je sve skupa samo stanica. Mogao bi tko misliti, da je krv uzrokom kucanju; nu i bezkrvna srdca kucaju. Žabja srdca po više sati kucaju i po stolu skaču, u početku brzo i jako, poslie laganije i slabije. Ako ih čuvamo, da se neosuše, kucaju po nekoliko dana. Panum je vidio srdce kunića, koje je 10 sati kucalo, nakon što su mu prsi razporili. Vulpian vidio je pasje srdce, koje je 93 sata kucalo. 1808 smaknuše u Parizu neku gospoju, kojoj je srdce još 5 sati po smrti kucalo. Punim dakle pravom mogao je Haller izreći: „srdce je onaj organ, koj najprije oživi, a najkašnje umre.“ (Primum vivens, ultimum moriens.)

Prvu je moneru našao Haeckel kod Nizze, poslie se ih opažalo na kanarskih otocih, u gibraltarskom tiesnu i norvežkoj obali. Najzanimivija je monera Batybius Haeckeli; živi u Oceanu u dubljini od 12—25.000′. To je početak svega živućega. D. H.

Digitized by Google

Kao što stanica hranu prima, upodablja i nove latke tvori, tako može ona sama organizam hraniti. To se najbolje vidi kod onih mišica, koje neimaju cievčica. Ako jedna stanica oboli, to ta bol prelazi i na druge, što je neumorni i žićem se stanica najviše baveći Virchov dokazao, te se usudio izreći: „uzrokom svake bolesti je bud koja promjena kod stanica.“

Pošto su muževi kao: Reichert, Remek, Kölliker i drugi stazu utrli, mogao je glasoviti Virchov izreći: „Omnis cellula ab cellula“. (Svaka stanica potiče od stanice.) Ta izreka uništi onu glasovitoga Harweya (odkrio je veliko kolanje krvi 1628): „Omne vivum ex ovo.“ (Sve živuće od jajeta) i sličnu: „Omne vivum ex vivo.“ (Sve živuće od živućega.)

Virchova izreka uništi jednu i drugu, te će sjati uz ime Virchovo, dok bude znanosti, dok bude naobraženih ljudi. Ako će se i koja iznimka naći, to bitnosti izreke ništa škoditi neće.

Zamašno je pitanje, kako stanica postaje, kako se ona razplodjuje i odkud prva stanica. Neki vele, da su sve stanice postale od prastanice; nu odkud ova? Tuj duh čovječji zapne i nemože dalje. Čovječji nigdar počivajući duh išao je doduše i za tim, da stvori umjetnu stanicu. Ascherson je smješao tekuću mast bjelančevinom, tu smjesu tresao i na veliko čudo pojaviše se bjelančevinom obloženi mjehurići nalik stanicam. Smatrali postanak stanice s koje mu drago strane, to ima Virchova izreka neprocienjivu korist. Ona nam podaje u ruke zakon, koj nas upoznaje velikom harmonijom medju svimi živućimi stvorovi.

(Svršetak sliedi.)

Estetika u pučkoj školi.

Prevadja Milan Kobali.

Gledom na sada vladajuće stanje na polju estetike, gledom na mnogobrojne reforme, što se u modernoj pedagogiji izvadjaju, bit će razprava o toj temi na svom mjestu, te će ju svatko pratiti s nekim interesom; a to tim više, što se žalibože više manje svi i odviše klanjamo idolu nove dobe — materijalnomu dobitku; tim više, što se oni, kojim je upravo zadaća ideale njegovati i razprostranjivati — većina učitelja i umjetnika — počeše klanjati kumiru zlatu, koje obično novcem nazivljemo. Većini je žalibože dan danas to cilj i svrha svega nastojanja, svih njihovih želja.

Estetika i — pučka škola! Dan danas težko ti je izustiti ta dva pojma duboka značenja onako u savezu, a da ti se nesmiju, ili u najboljem slučaju, da te neprozovu sanjarom tim više, što se s estetikom od vajkada u pedagogiji tako praktičkoj, kao i teoretičkoj kao s pastorčetom postupalo.

Tim načinom možeš si steći mnogo protivnika, koji se najviše iz one klase regrutiraju, koja na sve viče, što je novo, a nije ni zrelo prosudila, je li ono, na što viče, zbilja dobro i vriedno. — I u učiteljstvu je mnienje o tom predmetu podieljeno. Neki na prosto za estetiku ništa nedadu; drugi opet, koji no

Digitized by Google

kod rieči „estetika“ na ništa drugo nemisle, nego na predavanje o grčkih štatuah, drže da estetiki u školi mjesta neima, pošto nije s pučkom školom u nikakovu savezu; treći opet smatraju estetiku posebnim predmetom, komu je mjesto lih u viših razredih gradjanske škole. Nu netreba tu osobita oštroumlja, da uvidiš, na kako zlu putu su tako misleći i umujući. Svim tako mislećim je polje estetike nepoznato, magluštinom zastrto. — Kad već o tom govorimo, neka bude dozvoljeno i to spomenuti, da si većina nedade truda misliti o stvari, te ju tako upoznati s bolje strane. Bruno Meyer u svom predavanju „iz estetične pedagogije“ veli: „u pučkoj školi, što se estetike tiče, još ti uviek šikara i pustoš“, pa dalje porugljivo pita: „Zar da nam takova škola ljude uzgaja?“

Što se dosele slabo ili bolje nikako uvažava estetički elemenat, tomu bistro oko uvidja posljedice. A tko od nas nezna, koli velika razlika vlada na polju estetike medju nami. Koja razlika izmedju liepa i neliepa, ukusna i neukusna? Prost, nenaobražen čovjek zadovoljan je tim, što je nešto vidio, gledao, a naobražen hoće i osjećati, te o vidjenom razmišljati. Uporavimo to n. pr. na kazalište ili glumište. Mnogi su zadovoljni tim, da vide i gledaju; drugi misle, da je to mjesto, gdje se čovjek jedino zabavlja. — Dobro znademo, što čeka mnogo puta one zavode, koji si uzeše zadaćom: ideal. Propast i opet propast. — Pa nekrivimo pjesnike i glumišta, već obćinstvo, koje često neima čuvstva za stvar svetu, krasnu i uzvišenu. — Sviet zavarava sam sebe. Hoće da sam sebe gleda i vidi i to onako, kakav je, a ne kakav bi u istinu morao biti. Skoro bismo mogli reći: sviet hoće, da ga ljuticami i kamenjem, mjesto ribami i kruhom hrane.

Pa na koga da krivnju bacimo rad toga pomanjkanja estetičkoga naobraženja u obćinstvu? Tu si znamo pomoći, te obično velimo: Kriv je duh vremena. A što li je duh vremena? Ili bolje, tko ovisi o duhu vremena? Jesu li ljudi, koji od njega zavise, ili je on, koj od ljudi zavisi? Budimo iskreni, te ćemo morati, htjeli ili nehtjeli, dio krivnje pripisati i školi, što estetičko polje magluština zastire, i što je dračjem zaraslo. — Nu ajdmo na stvar.

Ima li i mora li se na estetički elemenat kod uzgoja u obće, a navlastito u školi obzir uzeti, te uvažiti ili ne? Mi velimo: da mora.

Da točnije na stavljeno pitanje odgovorimo, treba cilj i svrhu uzgoja dovesti na čistac. Pa u čem sastoji taj cilj i svrha? Običan odgovor je ovaj: Uzgoj hoće iz djeteta učiniti, uzgojiti čovjeka. Nu ajde da to još pobliže preciziramo. Uzgoj hoće uzgojiti svekolikoga čovjeka one dobe, u kojoj živi i djeluje, da taj čovjek u svojoj dobi vladajuće ideje ne samo razumije, nego da bude i dionikom kod njihove izvršbe. U čem sastoji karakteristikon takova čovjeka svoje dobe i vremena? Pedagogija nam na to odgovara: U harmoničkoj naobrazbi svijuh njegovih moći, riečju u obrazovanosti. Ne jednostrano, strukovno znanje, ne nauci, već harmonično obrazovanje svih čovječjih moći svrha je moderne, na Pestalozzijevih načelih utemeljene škole. Dakle tako kućni kao i školski uzgoj zanima se skladnim razvojem svih čovječjih moći. Posljednje diele, kako je obće poznato, negledeć na physičke sile, na tri gromade: 1. Mŏći, spadajuće

Digitized by Google

u područje mišljenja. 2. Moći, spadajuće u područje osjećanja, čuvstva. 3. Moći, spadajuće u područje hotjenja ili volje. Ako dakle želiš čovjeka harmonički ili skladno uzgojiti, to ti se obazrieti na sve tri moći jednako, niti smiješ koju zapustiti, niti ikojoj dati prednost, jer si inače promašio cilj i svrhu uzgojnu. — Estetička naobrazba i volja zauzimlje odlično mjesto u području osjećanja ili čuvstva, a odatle sliedi, da se na estetiku kod uzgoja ne samo obzir uzeti ima, nego i mora. Da pako pobližje predočimo, što gore rekosmo, neka nam bude dozvoljeno navesti jednu iz zlatne knjižice: „Pomozi si sam“, koja nebi smjela manjkati u nijednoj učiteljskoj knjižnici, a ta glasi: „Razvijaš li kod uzgoja lih physične moći, to ćeš uzgojiti borca, okrutnika i barbara; razvijaš li samo čuvstva, to ćeš uzgojiti sanjara a morda i mahnitca; razvijaš li napokon jedino umne moći, to ćeš uzgojiti hladna razumna čovjeka, koj može prema okolnostim biti i djavolom.“

Nu još je jedan uzrok, da područje osjećanja ili čuvstva u stroj uzgojne djelatnosti ubrajati moramo. Jer uzmimo, da se mi, uzgajajuć čovjeka, samo na spoznanje i volju obaziremo, uvidjeti ćemo, da se na um i volju neda uplivati bez pomoći osjećanja ili čuvstva. Na um i volju možemo uplivati osjetnimi opažanji, a očituje li diete: Ja neću ništa da čujem, neću učiti — što onda? Onda se učitelj laća poznatih sredstva, on kazni i nagradjuje; dakle se laća sredstva područja osjećanja — čuvstva. Gledeć dakle na važnost područja osjećanja, čuvstva mora se moderna pedagogija strogo obazirati na moći osjećanja, — čuvstva.

(Sliedi.)

Kratak odgovor na „Vienčevu“ prosudu moje poetike u br. 30.

Kad sam ja mjeseca siečnja prošle godine bio dovršio svoj rukopis, zamolih gospodina Augusta Šenou pismeno veoma uljudno, da bi dobrotu imao, te mi rukopis strogo i bezpristrano prosudio, da ga tim mirnijom sviešću mogu predati tiskaru. Gosp. Šenoa nije mi na moje pismo ništa odgovorio, već nakon nekoliko nedjela čitah u Viencu br. 11., da će on sam sastaviti pjesničku antologiju s kratkim nacrtom poetike i književne poviesti. Ja nipošto ne mislim, da je nakana g. Šenoe u kakovu savezu s mojim pismom. Ali nehajstvo i prezir, kojim je on, urednik Vienca, javni sudac u pjesničkih stvarih, moju zaista uljudnu i za našu knjigu važnu molbu zabacio, učini, da sam se odvažio, predati svoju knjigu javnosti bez predbježne strukovnjačke kritike. Ja sam dakle tražio strukovnjačkoga savjeta; ali ga na svoju žalost nisam našao.

Toliko na uvod kritike.

U obširan odgovor ne mogu se upustiti; jer ja znadem, da je moj glas ništetan naprama glasu g. urednika Š. Moja je knjiga medjutim najbolji odgovor; tko ju objektivno prosudi, ne može odobravati osobito uvod i zaključak Šenoinih glosa. Nu budući da jezgra tih glosa nije nipošto pogubna po moju knjigu, to se g. Šenoi najtoplije zahvaljujem, što ju je nakon godinu dana barem mimogred izvolio glosirati.

Digitized by Google

Što je dobra, upotriebit ću. Što me je na ovaj odgovor osobito izazvalo jest anapest, o kojem je gosp. Š. izvolio govoriti, veleć, da sam silom u našem jeziku tražio primjer za anapest.

Koliko vidimo, g. je Š. privrženik tako zvanoga uzmaha „Auftakt.“

Stihovi

„Dale | ko za go | rom za pe | ćinom ve | lom
Poka | ži mi žur | ne na | predka sto | pe.“

koji su po mom sudu jambo-anapestični, tvrdi g. Š. da su jambo-daktilični; ali kako jih je razdielio, jesu trohejo-daktilični s uzmahom.

Da || leko za | gorom za | pećinom | velom
Po || kažimi | žurne | napredka | stope |

Kad gosp. Š. ova dva stiha tako dieli, to mora dosljedno i stih

„U na | ručju | si maj | ka si | na gri | je.“

dieliti

„U || naru | čju si | majka | sina | grije. | “

Nu gosp. Š. priznaje, da su u ovom trećem stihu jambi, a ne priznaje, da su gornja dva stiha jambo-anapestična.

Nenaglašenica „U“ stoji naprama svojoj sliedećoj naglašenici u istom odnošaju, kano u gornjih stihovih „Da“ i „Po“ pram svojima. U sva tri stiha vlada ritam padajući, u sva tri stiha su prve stopice jambi. Uzima li se ona nenaglašenica za uzmah, onda su i u trećem stihu troheji. Ako dakle gosp. Š. tvrdi, da se u 1. i 2. stihu ne nalaze jambi i anapesti, onda mora dosljedno i tvrditi, da i u 3. stihu nema jamba. Jer po mojem smjernom sudu nema ovdje ni sjenke kakovu razlogu, s kojega se u prva dva stiha uzima ona nenaglašenica u početku za nešto posebna, za uzmah, a u 3. stihu sa sliedećom naglašenicom za jamb. Ili, ili! Ako g. Š. svoje načelo dosljedno izvadja, onda nema u hrvatskom anapesta; al onda nema ni jamba, pa tada nema tih stopica niti u njemačkom jeziku.

Nenaglašenicu u početku stiha pred naglašenicom sada uzeti za uzmah, sad opet brojiti sa sliedećom naglašenicom za jamb, jest nedosljednost, koja se ne može opravdati, a radja u nauci, osobito u školi, samo konfuzijom; jer napokon ne će učenik znati, pri čem je.

Ja mislim i učim, da upravo prva slovka odlučuje, da li je ritam rastući ili padajući i kakove su stopice.

Medjutim mora i g. Š. priznati, da ne zasjeca ni najmanje u bitnost pjesničtva, da li se prva nenaglašenica pred naglašenom broji za uzmah ili kano sastojina prve stopice i kano odlučujući faktor u vrsti stopica; jer naziv siguruo ne odlučuje o stvari. Nu još jedan put velim: Ili, ili. Jedno i drugo bez pogibeljnog upliva na točnost i dosljednost znanosti biti ne može.

Ja se u poviest metrike drugih naroda toliko ne razumijem; nu znadem, da se je u Njemačkoj mnogo pisalo za i proti uzmahu; ali još nitko nije ustanovio, što je uzmah, kada li se imade prva nenaglašena slovka uzeti za uzmah,

Digitized by Google

kada li za sastojinu prve stopice. Već se po subjektivnom mnienju pristašâ uzmaha onako radilo, kako to g. Šenoa čini. Nu u glavnom zabacio se uzmah.

Ja ću ovdje samo navesti, što Kleinpaul velr, koji je jedan od najboljih i najobljubljenijih autora njemačkih. Na stranah 58. i 59. njegove poetike čita se:

„Zu den verwirrenden, grund- und gedankenlosen Lehren unserer meisten Metriken gehört auch die vom Auftakt oder Vorschlag.“

Es liegt nämlich in den Begriffen vom Steigen und Fallen und in der Natur der Versfüsse offenbar fest begründet, dass bei jedem Verse gerade die Anfangssilbe entscheidet, ob wir ihn als einen fallenden oder steigenden zu betrachten und in welche Versfüsse wir ihn einzutheilen haben.“

Da je u tom smislu hrvatski jezik sasvim drugčiji od njemačkoga, ne može se dokazati. Prispodobimo stihove:

Da rei | sset die Brüc | ke der Stru | del hinab |

Dale | ko za go | rom za pe | činom ve | lom.

I onaj, koji nezna ni hrvatski ni njemački, ako mu se ova dva stiha dobro čitaju, mora uviditi, da u jednom i drugom vlada isti ritam, da se u jednom i drugom nalaze iste stopice. Prva je stopica i u njemačkom i u hrvatskom jamb, a ostale su anapesti. U hrvatskom ima dakle anapest isto tako, kano i u njemačkom.

Iz toga neka g. Š. izvoli uviditi, da je moja tvrdnja glede anapesta osnovana, da nisam silom tražio primjere za anapest i da niesam na brzu ruku udario hrvatski jezik na njemački kalup.

Na što su dubrovački pjesnici pri slaganju stihova pazili, može se čitati u mojoj knjizi. — Što se nejasnosti i netočnosti, nekorektnosti i nespretnosti definicijâ o pojedinih vrstih pjesničtva tiče, moram priznati, da nisam nikakovih novih dogma izmislio, da sam svoje definicije složio na temelju višegodišnjega izkustva i ako se u njih ne nalazi sve, što bi učeni strukovnjak želio, ako i nisu obširne i poput razprave na daleko i široko razpredene, to sadržavaju ipak sve, što točnost i razgovetnost zahtieva. Da sam o paraboli više govorio nego o romanu i noveli, ima svoj razlog: U svakoj se srednjoj i gradjanskoj učioni mnogo više govoriti i čitati mora o paraboli nego li o romanu i noveli; s toga nisam ovima više pozornosti posvetio.

Na svršetku moram očitovati, da mi je veoma žao, što gosp. Šenoa mjestimice ni zavirio nije u moju knjigu; tako n. p. veli, da nisam ništa govorio o sonetu, dočim sam na strani 35. razložio sonet i definicijom i primjerom. Za triolet sam tražio primjer u našoj književnosti, ali ga nisam našao; s toga nisam o njem ništa ni govorio. Ob ostalih iztočnih i romanskih formah hotice nisam govorio; jer mislim, da škola ima važnijega posla. Medju ovimi oblici kitičnimi najvažniji su bez dvojbe sonet, akrostihon i triolet; oni su za mladež zanimiviji i pobudjuju na nasljedovanje; s toga zaslužuju prednost. Isto tako držah, da je u učiteljištu i srednjoj školi suvišno govoriti o karakter-

Digitized by Google

nih, spletkarskih i fantastičnih komedijah. To je stvar privatne marljivosti, škola ima ovdje važnijega posla.

U ostalom neka se g. Šenoa izvoli na godinu potruditi u zavod naš, pa će se uvjeriti, da učenici moje definicije razumiju, da razumiju, što je pjesničtvo i kakovo je. — Drugo će se izdanje na svaki način savjestno preraditi, kano što se svako čovječje djelo s vremenom usavršuje; nu ja mislim, da nisam nečedan ako velim, da bi se moja knjiga mogla rabiti i u svih srednjih učionah; jerbo se u njoj nalazi sve, što bi se na izpitu zrelosti iz toga predmeta zahtievati moglo.

Pechan Antun,
učitelj na učiteljištu petrinjskom.

Nazivlje za mačevanje..

Priredio Andrija Hajdenak.

A.

Ablaufen lassen, pustiti da oklizne (sablja)
Abrücken, odstupiti, odmaknuti.
Abwehr, odboj.
Abwehren, odbijati, suzbiti.
Achseldeckung, štit (zaklon) o pazuhe.
Achselhieb, siek s podpazušce.
Angreifer, nasrtač.
Angriff, nasrtaj.
Anlaufen lassen. pustiti na juriš.
Armharnisch, rukobran.
Armhieb, udar prama ruci.
Anhieb, nasrt-udarac.
Ansatz (zum Stoss), nastup (k udarcu).
Antrittsstellung, smještaj (sraz).
Anzeigen, navjestiti.
Appel, zov, priziv.
Arm, ruka; Oberarm, komolika; Unterarm, (pod)laktica; Waffenarm, oboružana ruka.
Armdrehen, vrtiti rukom.
Armkreisen, kružiti rukom.
Armlage, položaj ruke.
Assaut (Contrafechten), protumačevanje.
Aufheben, dignuti.
Aufstehen (Rücktritt), uzpostaviti se (osovce).
Ausfall, nasrt.
Ausfallen, nasrnuti.
Ausheben, izvinuti, izbiti.
Ausholen, zamahnuti, zamahaj.
Auslage, izlaz (pravac).
Auslagestellung, stav na izlaz.
Auslegen sich, izlaziti (postaviti se).
Aussenblösse, vanjska golota (odkrit).
Aussenhieb, udarac (siek) vanjski.
Aussenkamm, bod dlanimice.
Aussenstoss, udar vanjski.

B.

Ball, balčak.
Ballen, blazinice.
Battiren, odraziti, das B., odraz.
Bauchdeckung, zaklon trbuha.
Bauchhieb, potrbušni siek, (nabod trbuha).
Begrüssen, pozdraviti.
Begrüssung, pozdrav.
Belegen, Stringiren, stezati.
Bewegung, gibanje, kret.
Blösse, golota, golot.
Blösse geben, razgaliti se.
Brust, prsa, grudi.
Brustdeckung, zaštit prsiju.
Brusthieb, poprsni siek.
Brustwehr, prsobran.
Bug, pregibak.
Bügel, balčak.

C.

Cavation (Kreisdeckung), kružni zaklon.
Cediren, popustiti, odstupiti, das C., uzmak, uzmicati.
Cercle, kružiti.
Contreparade, protu-zaklon.
Contratempostoss, bod (siek) protu-mjeru.

Digitized by Google

Coulé, plaz, osmuk, (osmukce udariti).
Coupé, zamah, švig (udarac); C. stossen, švigom ili zamahajem ubosti (udariti).
Croisé (gekreuzt), unakrst (poprečki); C. stossen, unakrstce ubosti.

D.

Decken, zakriti (zakloniti).
Deckung, krìt (zaklon); Doppelkreisdeckung, dvokružna krìt; einfache Deckung, jednostavna krìt; halbe Deckung, polukrìt; Halbkreis-, polukružna krìt; Hüftdeckung, bočna krìt; Innen-, njutarnja krìt; Kopf-, krìt glave; Kreis-, kružna krìt; kurze-, kratka krìt; lange-, duga krìt; Schulter-, krìt ramena; Seit-, postrana krìt; Tiefbrustdeckung, nizka prsna krìt; untere-, dolnja krìt.
Degagiren, odstupiti, odustati.
Desarmiren, razoružati.
Doppelfechten, mačevanje na siek i bod.
Doppelhieb, dvosiek.
Doppelkreisdeckung, dvokružna krìt.
Doppelfinte, dvojaka varka.
Dorn, koren.
Double, v. Doppelkreisdeckung ili Doppelhieb.
Drehung, vrtulj.

E.

Ebene, ravnica; Gefechts-, mačevalačka ravnina (a i pravac); Stoss-, pravac bodu.
Einfache Deckung, jednostavna (prosta) krìt, (zaklon).
Ellenhieb, spodnji (dolnji) siek, — bod.
Ellhieb, màh dolnji.
Ellenlage, položaj (ruke) mezimice. (Prime.)
En garde! Na obranu! (u vrste, redove.)
Engagiren, na križ (sablje), izazvati.
Entwaffnen, razoružati.

F.

Fallhieb, siek (bod) spustimice.
Fallkammhieb, bod ili siek dlanimice.
Fechtboden. mačilište, (borilište).
Fechten, mačevati, boriti se.
Fechter, mačilac, borilac, borac.
Fechthandschuh, mačilačke rukavice.
Fechthut, mačilački klobuk.
Fechtkunst, mačitba, (borstvo).
Fechtmeister, učitelj mačevanja.
Fechtsaal, mačilište (dvorana za mačevanje, borilište).
Fechtsprung, mačilački uzmak, (borski skok).
Fechtstange, mačilačka motka.
Fechterstreich, mačilačka varka.
Finte, varka. Doppelkreis-, dvokružna varka; doppelte-, dvostruka (dvojaka) varka; gerade-, upravna varka; Kreisdoppel-, kružna dvokratna varka; — Streichfinte, varka darnimice; Winkel-, kutna varka; gegen den Halbkreis-, proti polukružnoj varki.
Flanke, bok.
Fühlen, dotaknuti se česa.
Fühlung der Klinge, dotik mača.

G.

Gang, boj, nasrtaj, borenje.
Gangcontrafechten, tečaj protuborenja.
Gefäss, balčak, boč, ručka.
Gefässknopf, jabučica, glavičica.
Gefecht, (borenje), mačevanje.
Gefechtsebene, ravnina mačevanja (borenja).
Gefechtslinie, pravac (borenja) mačevanja.
Gegenhieb, protusiek.
Gegenstoss, protu-udarac.
Gesicht, lice, obraz.
Goldfinger, prstenjak, (popečak narodno).
Griff, držak, ručka, balčak.
Grüssen, Salutiren, pozdraviti.

(Sliedi.)

Dopisi.

Izpod Ozlja. U „Školskom prijatelju“ od 1. kolovoza br. 15. čitam dopis pod naslovom: „Krasna li učitelja“. Istini za volju prinukan sam na to izjaviti sliedeće: Na dan sv. Alojzija pošalje mi mjestni nadzornik škole dva ko-

Digitized by Google

mada „Bršljana“ po svom sinčiću bez svake ine ubaviesti. Ja držah, pošto me je dan prije nagovarao, da pristupim kao član „Nar. školi“, a ja mu to odbio, da me i opet tim prinukati kani, pa odpravih dječaka s riečmi: „Ja „Bršljana“ (za sebe) netrebam.“ Pošto nisam znao, da je te exemplare g. mjestni školski nadzornik školi namienio, nisam ih dakako mogao ni primiti. Nije dakle istina, da sam ja „Bršljanu“ htio u školu put zatvoriti, čemu je najboljim dokazom to, što sam bio pripravan, čim se stvar razjasnila, primiti „Bršljan“, nu da mi ga g. nadzornik ipak neposla, nisam valjda ja kriv. Iz toga se dakle vidi, da nije bilo zaprjeke, da svoju veliku darežljivost pokaže, pače čini se, da mu je više samo do toga stalo bilo, da posije razdor medju učiteljstvom. U obće dalo bi se mnogo pripoviedati o tom, koliko taj g. mjestni nadzornik mari za školu, nu za sad ću to zamučati, jer nisam navikao osvećivati se. Da pako nisam onakav neprijatelj našoj knjizi, kakvim me je dopisnik u javnosti opisati izvolio, bit će dovoljnim dokazom to, što je učiteljski sbor kr. preparandije pronašao me vriednim da mi podieli nagradu, od vis. vlade dopitanu (knjige u vriednosti od 30 for.), kao i nagradu hrv. ped. knjiž. sbora (11 vrlo liepih knjiga). Toliko za moju obranu, — a lažidopisnike sudio Bog! Josip Živković, učitelj.

Vinkovci, dne 16. kolovoza 1875. Jučer dne 15. o. m. svršila se je na ovdašnjoj pučkoj dječačkoj i djevojačkoj učioni školska godina svečanim načinom, pošto su dne 13. o. m. — na dječačkoj — a 14. o. m. na djevojačkoj četverorazrednoj učioni godišnji izpiti obdržavani bili. Izpitom predsjedao je g. okružni šk. nadzornik hvale vriednom vještinom, te si je zbilja truda dao, da napredak tečajem ove šk. god. što točnije upozna. Nekoliko otmjenih gospodja i gospodjica a i priličan broj slušatelja viših škola ukrasiše ove dane svojim posjetom, na čim im hvala, jer se iz toga vidi, da jim je stalo do napredka omladine.

Sutra dan dne 15. o. m. sakupi se sva omladina i mužka i ženska — njih preko 400 — u prostranom dvorištu mužke škole, da čuje kakov joj bijaše rad. Najodličniji iz svakoga razreda bijahu redomice po razredih na jedno uzvišeno mjesto u sred dvorišta pozvani, gosp. ih nadzornik pred svimi pohvali a glasba ovdašnjeg pjevačkog družtva „Sloge“ odsvira odličnikom svakoga razreda — pohvalnicu. Zatim stupi djak četvrtoga razreda Robert Kučera na isto uzvišeno mjesto te pozdravi prisutne sliedećim govorom:

Velecienjena i velečastna gospodo! vrli dobrotvori!

Školska se godina evo svršava. Koja radost, koja li mi čuvstva mladim srdcem prolaze! Ovaj svečani trenutak, gdje mi se mlada duša sva razigrala, nesmije proći, a da neizreknem, što mi mlado srdce ćuti.

Primite dakle prije svega Vi, veleštovana gospodo gostovi! Vi vrli dobrotvori! najtopliju zahvalnost za sva dobročinstva, što ih školi daste, primite i toplu zahvalnost za ovaj častni posjet, a primite ju iz ruku nježne omladine školske. Vjerujte, svaka dobra klica, koju usijete na polju prosvjete, urodit će stostrukim plodom: Vam na vječnu hvalu, a miloj nam hrvatskoj domovini na korist. Živili!!!

Digitized by Google

Primite nadalje i Vi, mili učitelji naši! na moja slabahna usta a u ime svih djaka, koji ovaj zavod ostavljaju, najdublju našu zahvalnost. Tà, Vi ste nam, mili učitelji, i brižan otac i nježna majka, tà Vi ste oni muževi, koji najviše o tom radite, da od nas postanu ljudi čelik-značaja, harni sinci domovine. — Al zato i znajte: dok bude u nas duše, harnošću spominjati ćemo Vaša imena, jer ona su zlatnimi slovi u naših mladjanih grudih upisana. —

Još je dužnost naša, moja braćo! da se u ovom svečanom času sjetimo naših milih roditelja. Uzdižimo često puta naše ruke k velikomu bogu, da nam ih on sretne i zdrave još dugo, dugo godina uzdrži. — A sad moja mila braćo, kojim je još na ovom zavodu ostati, da još i Vas pozdravim! Primite bratski pozdrav od svoje braće, koji su ovaj čas zadnji put ovdje skupljeni; primite od njih mili pozdrav i kad nam već sudba neda, da nadalje skupa budemo, nek nas braćo! žarka ljubav na uviek veže! Uztrajte, braćo moja, u učenju i radu, jer bez muke nema nauke, a na trudu žito rodi, o muci grozdovi vise! Da ste mi zdravo, sto put zdravo, mila braćo! Živili!!!

Sve je prisutne, a osobito mnogobrojne gostove ovaj govor uzhitio, vidilo se dapače kod nekih otmjenih gospodja i suza radostnica, a to ponajviše s toga, što ga je dotičnik čvrstim glasom i primjerenom ozbiljnosti govorio.

Ova zbilja krasna svečanost svršila se shodnim govorom g. okružnoga nadzornika, u kojem je omladinu na daljni rad poticao, te na svršetku Njegovomu Veličanstvu premilostivomu našemu kralju uzkliknuo: Živio!

Svi odkriše glavu a iz više od 400 grla odazva se trokratni gromoviti „Živio“; glasba „Sloge“ zasvira carsku himnu a sva ju mladež složno popratila. Uz svirku glasbe razidjoše se gosti i djaci. —

Ovako se je evo kod nas ova školska godina svršila načinom, koji sigurno mladež uzhićuje i na revan rad budi. — Toliko o svečanosti samoj. Ob uspjehu nauka i izpita govoriti nije mi svrha, al statistična data mužke četverorazredne učione neka su još ovdje zabilježena. Polazilo je ovu učionu 265 dječaka, a od njih je bio 51 odličnik i 163 s prvim redom.

Svršujuć opis ove doista liepe i zanimive svečanosti, koja zaslužuje, da se spomene, izraziti mi je hvalu štovanomu ravnateljstvu „Sloge“, što nam je dragovoljno družtvenu glasbu na porabu ustupilo.

Ova će svečanost ostati sigurno u živoj uspomeni svoj školskoj omladini, a dao Bog, urodila i liepim plodom, što od srdca želi

Kučera, upravitelj.

Iz kot. dol. miholjačkoga. Čudim se veoma, da vam ob ovoj stvari, o kojoj naumih pisati, iz ovoga kraja nitko do sada ništa javio nije, prem je stvar po nas učitelje zanimiva, a ne manje vriedna, da se objelodani. U ovom su kraju riedko posijani, a još redje nikli dobročinitelji i promicatelji pučkoj školi i napredku joj, do li nešto rieči; pak s toga kad se tko takvim pokaže i čini, osobito, ako se ti čini odnose dapače na samo učiteljstvo, mislim, da zaslužuju i svako javno priznanje. A sada o samoj stvari.

G. Cserny, upravitelj dobara vlasteluistva valpovačkoga i dol. miholjačkoga, potaknut plemenitom namišlju, da uzbudi u učiteljstvu ovih dvajuh kotara veći mar i volju k pučkoj školi i naobrazbi, odluči, da će, mislim, doživotno, svake godine davati po sto for. (za svaki kotar po 50 for.) u tu svrhu, da se u svakom kotaru tim nagradi po jedan učitelj, koj bude najbolji naukovni uspjeh u učioni pokazao.

Digitized by Google

Od to doba prošle su i dvie godine, te se i po dvie ovakove nagrade izdale, a mi niti znamo: tko je, ni komu je te nagrade dopitao? Samo sam toliko nedavno istom saznao slučajno, da je prošle gedine primio 50 for. g. P. Dauenhauer u Viljevu, a ove god. g. Andraković u Podgajcih. Ja doduše ne znam, da li je vriedni darovatelj pripustio odluku u toj stvari sviesti g. šk. kot. nadziratelja, ili je možda inače odredio, nu samo znam, da nam isti gosp. nikada o toj stvari ništa ni spomenuo nije. Možebiti i ovdje, kao i drugdje u ovakovih poslovih odredjuje sám g. kot. nadziratelj po svojoj dragoj volji, malo se u ostalom obzirajuć na pravednost i zasluge, ili je možda naumio redom poći.

S toga se nas nekoliko usudjujemo upitati g. šk. kot. nadziratelja za točnu ubaviest u toj stvari, a vriednomu g. darovatelju budi u naše ime na toj plemenitoj zamisli najtoplija hvala. B.

Raznice.

— Školske naredbe. Kr. hrv.-slav.-dalm. zemalj. vlada, odjel za bogoštovje i nastavu, izdao je i razposlao podčinjenim oblastim jur dvie naredbe i to: naredbu od 14. srpnja 1875, br. 2947, kojom se ustanovljuje školski i nastavni red za pučke škole i naredbu od 17. srpnja 1875., br. 2948. kojom se izdaje ustrojni statut za preparandije u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.

— Imenovanja. Zapovjedajući general i načelnik krajiške uprave imenovao je ravnatelja gradjanske učione u Novoj-Gradiški Dragutina Dürra nadzornikom pučkih učiona u banskom okružju u Petrinji, a učiteljskog zamjenika na velikoj realci u Rakovcu, Franju Vallu, pravim učiteljem na ovom zavodu.

— Cislajtansko ministarstvo odredjuje za cislajtanske zemlje naredbom od 14. srpnja t. g., br. 1708, da su gradjanske škole u mjestih, gdje se nalaze obvezne za svu-mladež. — Velika je šteta, da se slična ustanova nenalazi i u našem školskom zakonu. Ako želimo, da što prije dobijemo naobraženo gradjanstvo, onda treba da se i što prije takova šta i u nas uzakoni! —

— Susjedna Štajerska ima sada 702 javne pučke škole sa 1333 školske sobe i isto toliko učitelja. Na 14 tih škola plaće su po 900 f., na 23 po 800 f., na 109 po 700 for., na 290 po 600 for. a na 266 po 550 for. God. 1871. bilo je škola samo 578 sa 879 soba i plaća svih učitelja iznosila je 170.000 for., a danas iznosi sa raznimi doplatci 658.848 for. — Ako su plaće hrvatskih učitelja bolje nego li njihovih francezkih sudrugova, to su bogme kud i kamo lošije od plaća štajerskih učitelja.

— Po naredbi magistrata monakovskoga uvedene su u Monakovu svibanjske svečanosti za školsku mladež, te su ove i prvi put slavljene. Te se svečanosti sastoje u raznih svečanih predstavah, muzikalnih i deklamatornih predavanjih u velikih školskih dvoranah a zatim u zajedničkih šetnjah i drugih raznih zabavah. Bilo je listova, koji su strašno revnovali protiva tim svečanostim, pa su i taj izticali razlog, jer će se tim poticati ljubav njemačke domovine. Nu sve je rovarenje bilo uzaludno. Mladež je sva s najvećim oduševljenjem slavila te svečanosti. — Nebi li se i u nas šta sličnoga uvesti moglo?

— Bavarska broji sada 4,824.000 duša. Za to pučanstvo ima u Bavarskoj 8.200 škola sa 9.450 učitelja i 675.360 učenika. — Trojedna kraljevina (sa Dalmacijom) ima nešto preko polovice toga stanovničtva, morala bi dakle imati barem 4000 škola i do 5000 učitelja, da se izravna sa Bavarskom. A koliko mi imamo škola? Od prilike nešto do 13 stotina samo. Tu bogme ima još ogromnoga i preogromnoga rada za naše nove školske oblasti. A tu će sve nastojanje biti u tutanj, ako se nada sve i ponajprije nebude pobrinulo, da i dovoljan broj učitelja iz naših preparandija dobivamo. A dobivat ih opet nećemo, ako se neustanovi dovoljan broj štipendija. Namjeravani 20 štipendija bit će samo mala kapljica na vrelo željezo.

— U Lichtenšteinu u Saksonskoj ostavio je trgovac Webendörfer iza svoje smrti 196.000 marka na školske i sirotinjske zavode svoga grada. Bog da blagoslovi takove blagotvore svoga naroda! I mi bi ih trebali.

Javna zahvala.

Preuzvišeni gospodin barun Gustav Hilleprand pl. Prandau izvoljeo je opetovano darovati našoj učioni 27 for. da se ostatak knjiga spadajućih u školsku knjižnicu tvrdo povezati dade i novi zemljovid „Hrvatska i Slavonija“ od J. Pauliny-a nabavi. — Na tom veledušnom daru u ime učione zahvaljuje se najtoplije

Davorin Horvath,
nar. učitelj.

D. Moslavina 20. kol. 1875.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. zbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 26. U Zagrebu, 10. rujna 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Wolfgang Ratich.

U drugoj polovini šestnaestoga vieka ugledaše sviet tri muža, tri reformatora na polju pedagogijskom, a to su: Englez Baco od Verulama, Niemac Wolfgang Ratich i Slaven Jan Amos Komensky. Kako su u to doba stajale znanosti, a napose u kakovu je stanju bila pedagogija, dovoljnim nam je dokazom to, što se skoro u isto vrieme a u raznih zemljah podigli reformatori s namjerom, da znanosti a osobito pedagogiju opet na pravi naravni put dovedu. Baco, najstariji medju njimi, pokrenuo prvi putem reforma, ali samo teorijom u svojih spisih, dočim su potonji Ratich i Komensky svoje nazore i praktički izvadjati nastojali. Rad i uspjeh nastojanja Komenskoga poznat je našemu štovanomu čitateljstvu, nu i Ratich, ako si nije stekao tolikih zasluga na polju pedagogijskom, ako mu rad ni s daleka nije tako uspješan bio, kao Komenskoga, ipak zaslužuje, da ga ovdje ocienimo, jer je i u njega bilo mnogo dobre volje, ako i nije u praktičnom izvadjanju svojih ideja sretan bio.

Wolfgang Ratich rodio se g. 1571. u Wilsteru u Holsteinu. U Hamburgu svršio je gimnaziju, a na sveučilištu u Rostoku slušao je filozofiju i teologiju. Buduć pako nebijaše dobrim govornikom, ostavi teologiju i poče učiti nesamo hebrejski i arapski jezik, nego takodjer i matematiku. U nastojanju svom, da si čim više prisvoji raznolika znanja, uze razmišljati, na koji bi se način najprije i najlaglje dovinuti mogao cilja, kakova metoda bi najbolje učenju odgovarala. On se dao i na putovanje, te preputovav Holandiju podje u Englezku. Da li je ondje dolazio osobno u doticaj s Baconom, kako neki misle, nezna se, nu zna se to, da su se Baconova didaktička načela jako dojmila Ratticha.

God. 1612. predade Ratich sakupljenim njemačkim knezovom u Frankfurtu na Majni spomenicu, u kojoj obeća neki način obučavanja, kojim bi se moglo u kratko vrieme lako naučiti jezik hebrejski, grčki, latinski i njemački, zatim osim inih znanosti filozofija i teologija; nadalje način, kojim bi se mogao u cielu njemačku državu uvesti jedan jezik i jedna vjera.

Digitized by Google

Državni sabor, videć, da je toga premnogo obećano, a znajuć, da se to baš tako lako izvesti nebi dalo, kako je Ratich mislio, nehtjede se s njim u daljnje dogovaranje upušćati. Nu ipak se zauzme za njega palatin — Pfalzgraf — Wolfgang Wilhem iz Neuburga i grof (Landgraf) Ljudevit iz Darmstadta. Wilhelm mu pokloni 500 for., da si uzmogne nabaviti potrebita učevna sredstva. Takodjer se zauzeše za njega i nekoje učene gospoje, osobito vajmarska vojvodkinja Doroteja i grofica Ana Sofia iz Švarcburg-Rudolstadta.

Nastojanjem vojvodkinje Doroteje i pomenutoga grofa sastavi se od samih profesora komisija, koja je imala prosuditi Ratichovu metodu. Ova komisija, neimajuć ni pojma o podučavanju u nižih školah, proglasi metodu dobrom, premda su ju izkusnije i praktičnije glave zabacile.

God. 1614. dodje Ratich na poziv gradskoga poglavarstva u Augsburg, da tamošnje škole popravi; nu počem nije bilo vidjeti nikakva uspjeha, odpusti ga poglavarstvo odmah sliedeće godine. Tako mu se isto dogodi i u Kaselu i Frankfurtu. Zatim upustio se Ratich u dogovaranje s knezom Ljudevitom iz Anhalt-Koethena i vojvodom Ivanom Ernstom iz Weimara, i obeća, da će im ne samo naobrazit učiteljâ, koji će moći u kratko vrieme i s lakim trudom djecu u svih jezicih podučiti, nego da će takodjer i sam tim načinom učenike podučavati. U Koethenu naredi se odmah tiskarna za njegove školske knjige, koje su namah u 6 jezika tiskane i otvori se škola, koju je polazio 231 učenik i 202 djevojčice. Ta škola imala je 6 razreda. U prva tri podučavalo se je samo u njemačkom jeziku, u 4. učilo se je latinski a u 6. grčki. Ali već u prvoj godini uvidiše, da Ratich nije praktičan učitelj, da njegova škola neuspjeva. Osim toga prepirao se je ne samo sa učitelji, koji su s njim na istom zavodu služili, nego kao revni branitelj luteranske vjere, i sa reformirci.

Uvidiv to knez Ljudevit, oduzme mu službu i dade ga zatvoriti 6. listopada 1619. U zatvoru ćamio je dotle, dok nije pismeno priznao, da je mnogo više obećao, nego što je razumio i učinio. Poslie toga počeo je u Magdeburgu javno podučavati, ali sbog vjekovitog prepiranja morao ga je već god. 1622. ostaviti. Premda su ga napomenute dvie gospoje preporučile švedskomu kancelaru Oksenstiernu, to mu ipak nepodje više za rukom, dobiti igdje javne službe.

Zadnje godine svoga života proživio je u Durinžkoj — Thüringen — i to podporom grofice Ane i vojvode Ernsta iz Gote. On umre g. 1635. u Rudolstadtu ili kako neki vele u Erfurtu.

Načela, kojih se je Ratich držao, jesu sliedeća: 1. Obuka ima biti obćenita, i nitko se nesmije od nje izključiti tako, da svaki nauči barem čitati i pisati. 2. Prva obuka u čitanju i pisanju ima slieditи iz rieči božje. 3. Mladež da se najprije uči samo jednu umjetnost ili jedan jezik, i dokle ju nije pojmila i naučila, nesmije se k drugoj pripustiti. 4. Sve da se čini u stanovitom redu, kako ga narav propisuje, u svem da se ide od nižjega i prostijega k višjemu i sastavljenomu, od poznatoga k nepoznatomu. 5. Učenikom da se nepropisuju nikakova pravila, a još manje da se obterećuju učenjem na pamet, izuzam onda, ako su koj predmet po pripoznatom kojem autoru dovoljno shvatili i naučili.

Digitized by Google

6. Sve umjetnosti da se uče na dva načina; najprije u kratko, a zatim obširno i podpuno. 7. Sve se mora dovesti u neki sklad i jedinstvo; tako, da se nesamo uče svi jezici na isti način, nego da se u nijednoj umjetnosti neuči ništa takova, što bi s drugom u oprjeci bilo. 8. Obučavati se ima najprije u materinskom jeziku, i tek onda, kad su se djeca u njem uvježbala, smiju se pripustiti, da uče i druge jezike. 9. Sve se ima polučiti bez mržnje i prisilnih sredstva, te učitelj nesmije nikada učenika tući radi lienosti u učenju, nego jedino radi drzovitosti i zlobe. 10. Učenici da se uče ne samo u latinskom i grčkom, nego i u njemačkom i u svih potrebitih jezicih. 11. Škole da se po raznih jezicih smjeste i u razna mjesta. 12. Svaka škola da ima svoga predstojnika i učitelja, koj je u stanovito vrieme višjemu školskomu nadzorniku dužan polagati račun. 13. Kao što imadu učenike obučavati mužkarci, isto tako imaju vješte ženskinje obučavati djevojčice i držati ih u zaptu.

K. Raumer izriče o Ratichu sliedeći sud: U Raticha bijaše mnogo novih ideja, koje njegovi suvremenici nisu razumjeli, te se radi njegovih novotarija nanj ljutili. On je uvidjao pogreške tadanje pedagogije, ali nije bio kadar da ih izpravi. On je mnogo dobrih reforma naslučivao, ali samo u obćenitih orisih kao princip; a kad bi valjalo koj princip oživotvoriti, uvesti što u školu, nebijaše mu samu jasno, što bi i kako bi, bijaše bo u izvadjanju svojih principa vrlo nespretan. Uzdajući se odviše u svoje principe, obećao bi toga mnogo, što uz svoju nepraktičnost nebijaše kadar izvesti, s toga ga držahu i sami njegovi prijatelji šarlatanom, varalicom. To protuslovje izmedju njegovih ideala i njegove nespretnosti u njihovu izvadjanju bijaše mu uzrok nesreći, te je u tom karakterističan predteča poznijih metodičara kao n. p. Pestalozzija.

Djela su mu sliedeća: Nova Didaktica, Encyklopaedija universalis, Rhetorica, Physica universalis i Grammatica universalis.

Ivan Martinović.

Od kolike je ciene sitnozor za prirodoznanstvena iztraživanja.

(Svršetak.)

Pita se, kako i kojim se sve načinom stanica razplodjuje?

Najjednostavniji i najobćenitiji način razplodbe je djelitba (Theilung), a to biva tako, da se ponajprije razdvoji jezgrica, zatim staničnjak, napokon se razdvoji ciela stanica i svaki dio postane samostalan pojedinac, koj se nadalje sam hrani i plodi. Od jedne stanice postanu dvie, tri, četiri dapače 6 i 7 novih stanica. Djelitbom se razplodjuju praživi i polypi. Isto se tako razplodjuje jajašce sisavaca i čovjeka. O tom poslie koju više.

Drugi je način razplodjivanja pupčenje (Knospung). U stanici se naime razdieli staničnjak, time postali novi pojedinci pritiskuju na stanični tinj, te uslied toga

*

Digitized by Google

prvotna stanica naliči plodu maline ili kupine. Višeputah ostaje pojedinac na maloj stapki prirasao i tako postaju koraljnici. Pupčenjem se razplodjuju zviezdaši i polypi.

Kod djelitbe, koja je, kako rekoh, najobćenitija, mora se čovjek čuditi onoj množini stanica, koje se od jedne razviju. Schleiden je proračunao, da se u puši ili puhavici (Lycoperdon Bovista) u svakom časku 20.000 novih stanica stvara. Od jedne vorticelle (vrst nevida) postaje u 4 dana 140 bilijuna novih stanica.

Biljke se takodjer razplodjuju, da se stanica razdvoji ili razčetveri. Neki se lišaji i gljivnice razplodjuju tako, da u stanici prvobitnoj postaju nove stanice, takozvane stanice mladikovice, koje ostaju u stanici izvodnici (Mutterzelle), ako se stanični tinj može dovoljno raztegnuti, ako pako ne, pukne tinj i stanice su samostalni organizmi.

Koj je uzrok toga osebitoga žića stanice kod razplodbe, kojim uzrokom to biva, to su pitanja, na koja nismo kadri odgovoriti, akoprem je jedno od najzanimivijih.

Toliko o stanici kao pojedincu; nu riedko ostaje ona pojedinac, da bi cieli organ ili organizam sastavljala; već se ona dalje s organizmom razvija ili pošto je svojoj zadatak svršila, propada, t. j. ili prelazi u pletivo ili u svojoj samostalnosti pòpušća skroz ili djelomice. Što se života tiče, to živu neke dulje, a druge kraće vremena.

„Organi, kod kojih početne stanice prelaze u stalne, obumru na neko vrieme. Tako n. p. u jesen obumire lišće dublja, a kod drugih bilina stanice mjestimice obumiru, a na drugom se mjestu opet stvaraju. Takovi organi živu tisuće godina n. pr. mnogo dublje. Početne stanice nalaze se na vršku grana, grančica i korenića, medju korom i drvom. Stalne stanice izpunjuju nutrinu. Srčika, suha kora mrtve su stanice.“ (Nägeli.)

Ako kod biljka stanicam nestane staničnoga tinja, to se sljube i postaju cjevčicami, kojim su po obliku ova imena: zavojnica, kolutnica, mrežnica, liestvenica, pikmatica i grotuljača. Nekoje biljke sastoje od samih stanica, to su bezcjevnjače, za razliku od onih, gdje su se stanice sljubile, te ih nazivljemo cjevnjače. Trus tajnocvjetka same su stanice, te se razplodjuju djelitbom. Život svake biljke začimlje stanicom i cieli joj život nije ino, već razplodba stanica.

U bitnosti jednaki, ali zamršeniji su odnošaji kod tiela životinjskoga. U životinjskom kao i čovječjem tielu stanice se sdružuju u staničevinu ili se pretvaraju u živce, mišice, žile, krv itd.; ili postaje od njih obćenito tielo preplećuće pletivo.

Mikroskopična su iztraživanja dokazala, da su i možgjani sastavljeni od stanica. Svaka stanica u mozgu providjena je tanahnimi nîtmi, koje susjednu stanicu vežu ili prelaze u živce. Ima stanica i s jednom samo nitju, s toga su i samo s jednom susjednom stanicom svezane; a ima ih i sa više nitî. Stanica ima u naših možgjanih na milijune. Plući su takodjer sastavljene od stanica, te se ih računa na 1700—1800 milijuna, a ukupna im površina iznaša 2—3000□′, a to nije mnogo, ako pomislimo funkciju, koju pluća neprestano obavljaju.

Digitized by Google

Naše je tielo velika država stanica, a ima ih svagdje i u svakom dielu našega tiela. Vlasi su takodjer sastavljeni od stanica, napunjenih nekom tekućinom, i kakove je boje tekućina, takovi su i vlasi. Nokti nisu drugo nego otvrdjele stanice.

Još nam valja pobliže promotriti čovječju i životinjsku samostalnu stanicu t. j. jajašce. Iz jajašca razplodjuju se savršenije životinje, dočim se niže, kako spomenusmo, razplodjuju djelitbom i pupčenjem. Od stanice svake gljivnice postaje novi pojedinac; praživ se svaki razdvoji, te postaju dva pojedinca itd. dok konačno dolazimo do bolje savršenih životinja i biljka, gdje su za to posebni od stanica sastavljeni organi, providjeni asimiliranom hranom, naime — organi spolni. —

Dočim se kod prije spomenutih načina razplodbe stanica sama razvija, plodi i hrani, kod dvospolne je razplodbe to nemoguće bez sjemena, koje jajašce oplodi. Ima kod životinja i dvospolaca (Hermaphroditi) t. j. mužki su organi (sjeme) i ženski (jajašce) u istom tielu. Dvospolaca ima i kod biljka, a to su sve tajnocvjetke, koje se razvijaju trusom t. j. stanicom.

Kod životinja su dvospolci puži, pijavice, gujavice, trakavice i drugi crvi. Kod tih svaki pojedinac proizvadja jajašce i sjeme. Puž daje iz jedne žliezdice jajašce, a iz druge sjeme. Čim se je jajašce sa sjemenom spojilo, započme se kod biljka takozvani zametni mjehurić (Keimbläschen) razvijati u nove stanice, iz kojih se razvija dalje zametak (embryo). Taj se umnožavajućimi stanicami povećava i postaje biljevnim sjemenom.

Pas i svaka druga životinja (izuzam najniže) počmu svoj život kao jajašce, koje je isto, kao i jaje kokošje, samo što neima onu množinu hraniva, kojim se pile hrani, te lupinku. Životinjsko je jajašce okrugla stanica, obložena kožicom žutanjkovicom, pod kojom se nalazi žutanjak (vitellus), u žutanjku $^1/_{50}$''' veliki zametni mjehurić, a u ovom zametna ljagica ili zrnašce. Zametna ta ljagica ili zrnašce, nije pako drugo, nego stanica.

Jajašce se odieli od jajnika (Eierstock), t. j. od skûpa stanica, i dolazi u maternicu. Nadje li ovdje povoljne okolnosti, tad se dalje razvija; nenadje li ih, tad propada. Zametnoga zrnca i ljagice nestaje, žutanjak se polagacko razdvoji, nadalje razčetvori, razosmori, a napokon on se razpada u nebrojenu množinu žutanjkastih mjehurića, od kojih ima svaki zrnašce. Cieli je proces umnožavanje stanica djelitbom i sve postale krugljice imaju se smatrati stanicami. Odkud postaje zrnašce u prvoj novoj stanici, nezna se. Noviji motrioci tvrde, da zametnoga zrnca nestane, već se samo u žutanjku razpline, a poslie opet pojavi.

Poslie oplodbe zametak se dalje razvija, a kako, to nespada ovamo, tim se bavi znanost „Embryologija".

Žutanjak nije stalan u boji, već se mienja. Od žute prelazi u crvenu, zelenu, modru itd. Žutanjak, od kojega se razvija zametak, sastavljen je od bjelančevine, masti, sladora, barvila, i drugih organičkih slučenina.

Jajašce sisavaca je odkrio g. 1827. Baer; glasoviti češki anatom Purkinje odkrio je isto kod ptica. Francez Coste našao je zametno zrnce (1834), a R.

Digitized by Google

Wagner ljagicu (1835.). Spolnim sdruženjem razplodjuju se sve savršenije životinje i neke biljke, kod kojih su spolovi odieljeni; a to su sve dvodome rastline (uvijuša, konoplja, hmelj, vrbe, topole, jablani itd.).

Prelaz od spolnoga sdruženja k nespolnomu čini djevičanska razplodba (Parthenogenesis), koja se kod mnogih zareznika u novije doba opazila. Spomenuli smo prije, da se jajašce samo uz sjeme razviti može; nu Siebold (Th. v. Siebold, Parthenogenesis 1856) je dokazao, da se bez sjemena nesamo razviti može, već da se i sbilja razvija, imenito kod pčela. Kraljicu ili maticu oplode trutovi samo jedanput. Sjeme dolazi u posebni odjelak (receptaculum seminis), iz kojega matica mimo prolazeća jaja svojevoljno oplodjuje ili neoplodjuje.

Oplodi li ih, to postaju od njih matice i radilice, neoplodi li ih, to postaju sami trutovi. Svaki ga pčelar znade, da će imati u slučaju, ako se matica nije oplodila, punu košnicu trutova.

Kod mnogih zareznika imamo u prvoj generaciji same neplodne ženke, dok se u četvrtoj generaciji nepojave dvospolni pojedinci (ušenci).

Protumačiv tako ponešto razvitak biljke i životinje, valja da upoznamo i sami sebe, t. j. svoj razvitak, a k tomu stupamo najvećom zviedljivošću.

Da li je čovjek u svojem embryonalnom razvitku iznimka? Razvija li se on drugačije nego pas, ptica, žaba, ili riba? Je li mu isti zametak?

Bez svake dvojbe isti mu je razvitak, isti početak, te je indentičan razvitku pomenutih životinja.

Čovječje jajašce ima $^1/_8$—$^1/_{10}$‴, te je skroz skrozimice isto, kao i onih životinja. Istina, nije bilo moguće promatrati njegov razvitak onako, kao onaj kod životinja (zašto? — uzroci su tomu jasni); nu da je isti, to nam potvrdjuje kemički sastav zametka čovječjega, koj je u svem jednak životinjskomu. Čim se zametak dalje razvija, tim se naličnost više razilazi.

Čudnovato je, kako čovječje jajašce svojstva materinska, a sjeme svojstva otčeva na diete prenaša. Čuditi, da, diviti se moramo tomu učinku, da jednostavno jajašce majke i jedna nit sjemena otčeva tako točno svojstva i sposobnosti na diete prenašaju. Kako to biva?

To je pitanje nad sva pitanja, na koje duh čovječji težko da bi igda odgovoriti mogao.

Odgovorimo si na ovo: Odkuda indi dolazi, da od psa nikada nepostaje mačka ili obratno, od ribe ptica itd.? Zašto je hrast naličan hrastu? Zašto je čovjek čovjeku naličan u organizmu?

To dolazi odtuda, što su sva svojstva i sposobnosti pojedinaca u stanici tako uvriežena i ubilježena, da ona timi svojstvi i vlastitostmi svoj dalnji razvitak začimlje. Nikada nepostaje od žira vrba; jer su druga svojstva stanice žira, a druge sjemena vrbina. Isto je i kod čovjeka. Jajašcem i sjemenom tako se divno svojstva otca i majke prenašaju, da od onih stanica nemože postati drugo, nego čovjek.

Ako je čovjek indentičan životinjam u zametku; indentičan u daljem razvitku — do nekoga stepena; indentičan hranom prije i poslie poroda: to nas

Digitized by Google

nesmije ni najmanje iznenaditi, ako ima i čudnovatu naličnost životinjam i u organizaciji. Možda bi tko prigovorio, da se tim ruši dostojanstvo čovjeka; nipošto. Ako se je i razvio iz jajašca, kao druga životinja, zato nemora četverice ići.

Može li šta takova škoditi čovjeku, te ga sa staze kriepostna života skrenuti, ako mu se ta indentičnost dokazala? Nipošto. Je li majčina ljubav, kojom ljubi svoje čedo, zato prosta, što i kokoš svoje pile ljubi, ili je vjernost ništetna, što ju u psa opažamo? Podnipošto. Sloge i marljivosti nesmije medju nami zato nestati, jer su pčela i mrav složni i marljivi.

Čovjek jest i bude kruna svega živućega, dušom se diže nad svu životinju, te je kadar ostaviti zemaljštinu i uzdići se do najvišega bića — do Boga.

To je u kratko nauk o stanici, koj se razvio tečajem prošlih 30 godina neutrudivimi i neumornimi radnjami mikroskoptika Baera, Ratkea, Reicherta, Bischofa, Ramaka, Virchova i Köllikera, toga prvaka u sitnozornoj anatomiji. Taj je nauk još mlad, pa zato se nečudimo, da je nepodpun, mjestimice krnjav; nu nadajmo se, da će se napredkom znanosti usavršiti, nadajmo se, da će se i sitnozori poboljšati, kojimi ćemo biti kadri još bolje protumačiti veličanstvo naravi.

Završujem ovim: „Neponosi se čovječe nikojom srećom, nedivi se nijednomu umotvoru; već se ponosi sam sobom, svojim razvitkom, svojim sve to većem savršenstvom i njemu se divi!

Nazivlje za mačevanje.

Priredio Andrija Hajdenak.

(Svršetak.)

H.

Halbe Deckung, polukrìt, (zaklon, zaštit).
Halbkreisdeckung, polukružna krìt.
Haltung (der Waffe), držanje (oružja, maća).
Handbewegung, kret ruke.
Handhabe, balčak, držak, držalica.
Handlage, položaj ruke.
Hand rückgelegte, ruka zaklonjena, — vorgelegte, — odkrita.
Handwaffe, oružje (mač, koplje, strielica, puška itd.).
Handwurzel, zapješće.
Haudegen, posjeklica.
Hauen, sjeći.
Haupthieb, glavni siek, — udar.
Hieb, siek, udarac; kurzer-, siek bez zamahaja; langer-, zamahajem.
Hiebfechten, borba na siek.
Hochhieb, bod s vrha.
Hochkammhieb, siek s vrha dlanimice.
Hochristhieb, siek s vrha granimice.
Hüftdeckung, krìt (zaklon, štit) boka.
Hüfthieb, siek po boku (kuku). Aeussere Second.

I.

Innen, unutar.
Innenblösse, golota s nutra.
Innendeckung, krìt (zaklon) s nutra.
Innenhieb, siek (bod) u nutar.
Innenkammhieb, siek (bod) dlanimice u nutar.
Innenkreishieb, siek (bod) u nutar krugom; — vorwärts, sprieda; — rückwärts, straga.
Innenstoss, bod u nutar.
Innereblösse, v. Innenblösse.
Invasion, nasrt, navala, napad.

K.

Kammhieb, siek dlanimice (v. Brusthieb).
Kammlage, položaj dlanimice (Quart).

Digitized by Google

Klinge, lìt (sablje).
Klingenrücken, hrbat.
Klingenschärfe, oštrica.
Klingenschneide, brìt, v. Klingenschärfe.
Knopf, sglavak (na balčaku), jabučica.
Kopfdeckung, zaklon odozgor, krìt glave.
Kopfhieb, siek odozgor, siek po glavi.
Kreisdeckung, kružna krìt.
Kreisdoppelfinte, dvokružna varka.
Kreiseln, kružikati.
Kreishieb, kružni siek, udarac krugom.

L.

Lage, položaj; flache-, ploštimice: scharfe-, oštrimice.
Lager, borilište; Aussen-, vanjski prostor borilišta; Innen-, nutarnji prostor.
Langer Hieb, udarac zamahajem.
Lange Kreisdeckung, duga krìt okrugom.
Legen (die Hand) postaviti; aus-, udariti u nutar; ein-, udariti iz nutra (van); rück-, udariti gori; vor-, udariti dolje.
Liegen, doticati, spajati; im Bunde liegen die Klingen, mačevi se dotiču (dotik).
Linie, pravac; Gefechts- od. Stoss-, mačilaški pravac; Schulter-, pravcem ramena; Stellungs-, pravac stava.

M.

Maas (Mensur), razmak, razstup; M. brechen, rušiti (okrnjiti) —; enges-, uzki-; mittel- od. natürliche-, srednji ili naravni razmak; M. nehmen, odmjeriti-; weites-, preširoki-.
Manschette, (do) narukvice (naručka).
Manschettiren, mačevati (udarati) do naručke (rukavice).
Maske, krinka.
Maskieren, zakloniti se, okrinkati.
Mensur, v. Maas.
Mithauen, susiećі.
Mithieb, susiek.
Mitstoss, subod.
Mitstossen, subosti.

N.

Nachhauen, podrugačiti (sjeći za kim).
Nachhieb, siek podrugačen.
Nachstoss, poudar; doppelter-, dvostruki poudar.
Nachstossen, poudarati.
Nebenhieb, siek postrance.

P.

Parad, krìt (na obranu!).
Pariren, uzbiti, dočekati udarac.
Parirung, doček, uztuk, odvrat.
Plastron, oprsina.

Q.

Quarthieb, siek (udar) s vrha; (hoher) van, (mittlerer), poprsno.
Quartlage, položaj poprsno dlanimice.

R.

Rappier, rapir (Hieb- od. Stoss-, bodalj).
Reteriren, uzmicati.
Reterirung, uzmak.
Risthieb, zamah (siek) granimice.
Ristlage, položaj granimice.
Rücken(klinge), hrbat (tilut mača).

S.

Säbel, sablja (mač).
Säbelgefäss, balčak, sabljina ručka.
Säbelgefecht, borenje mačem.
Säbelkorb, sabljište.
Säbelkreuz, krst na sablji (do balčaka).
Säbelscheide, korice od sablje.
Salutiren, pozdraviti.
Schärfe, oštrica.
Scheide, tok, korice.
Schlagen (Battiren), udarati, odraz (izbiti mač iz ruke).
Schneide, v. Schärfe.
Schulterdeckung, krìt ramena.
Schulterhieb, siek po pleći (steile oder Winkel-Quart).
Schwäche, tančina.
Schwingen, mahati (mačem).
Schwert, mač, sablja.
Schwertstreich, udarac, siek mačem.
Secondhieb, siek mezimice (odozdo).
Secondlage, položaj mezimice (dolje).
Seite, bok (strana).
Seitendeckung, bočna krìt.
Seitenhieb, postrani siek, udarac (Terz).

Digitized by Google

Speichhieb, udarac palčimice (odozgo)
Speichlage, položaj palčimice (gore).
Spitze, rt, šilj.
Stange, koren (šiljak, držak).
Stärke (der Klinge), jakost (čvrstoća, mača).
Stechen, bosti.
Steil, strmo.
Stellung, smještaj, postav.
Stich, bod, bodac.
Stichbajonnet, bôd (bodalo).
Stichblatt, branik (od sablje).
Stoss, bodac, (Parade-Stoss, bodac odbojem) udarac.
Stossarm, suvača, bodača (ruka).
Stossbug, bod s pritegom.
Stossdegen, mač s oštricom.
Stossen, bòsti.
Stossfechten, boriti se sunimice.
Stoss flüchtiger, udar (bod) hitri.
Stossklinge, bodač (mač bodni).
Stosswaffe, bodno oružje.
Stringiren (Klinge des Gegners auffangen), s uzivati, hvatati.
Streichfinte, varka s udarom.
Stummel, krnjača, kusak.

T.

Terz (Seitenhieb) postrance razom u nutar.
Terzlage, položaj poprsno palčimice.
Tempostoss, udar po mjeru.
Tiefbrust (polnische Quart), podprsni siek, udar.
Tiefkammhieb, udar dolnji (dlanimice i mezimice).
Tiefstoss, bod dolnji.
Tret- od. Trittbein, stupača (noga).
Tiefristhieb, udar dolnji granimice.

U.

Unterlaufen, podletiti, podtrčati se.

V.

Verhängt, spojeno.
Verlocken, namamiti, izazvati.
Versorgen, spraviti (mač u korice).
Volte (Wendung), ukrok.
Vorhieb, predsiek
Vorbeugen, Vorneigen, nagnuti se, nagib.
Vorhalten (arrêt) nastrciti, das V. nástrk.
Vorstoss, predbod.

W.

Wechseln (durchgehen, degagiren), izbočiti se.
Winden, odvinjati.
Winkelfinte, kutna (kosa) varka.

Z.

Zeigefinger, kažiprst.
Ziehen (ligiren), smicati (protivnikovo oružje).
Ziehen (den Degen), potegnuti (mač).
Zug (Ligade), izbît.
Zurücken, primaknuti.
Zurückspringen, odskočiti.

Viesti o naših školah

6. Godišnje izviešće o kr. učiteljištu i uzornoj gl. učioni u Djakovu. Koncem šk. god. 1874—5. Sadržaj: „Uzgajajmo značaje!“ Napisao Vilim Korajac, pr. ravnatelj. Školske viesti, iz kojih vadimo sliedeće: Državne podpore po 40 for. uživahu 4 pripravnika. Na obijuh zavodih učiteljevahu osim ravnatelja V. Korajca, 1 vjeroučitelj, 1 redoviti prep. učitelj. 4 učitelja gl. učione, od kojih dvojica bijahu pomoćni učitelji na preparandiji i 1 učitelj za pjevanje i glasbu. Pripravnika bijaše u II. tečaju 4 a u I. 4. Od pripravnika odobrena su sva 4 za učitelje trorazrednih pučkih učiona. Dopunitelj-nomu izpitu podvrglo se 5 privatista, od kojih su 3 odobrena za učitelje četverorazredne glavne, a 2 za podučitelje trorazr. pučkih učiona.

Digitized by Google

Na glavnoj učioni bijaše ukupno 119 učenika, od kojih zadobiše 22 prvi red s odlikom, 66 prvi red, 28 drugi a 3 treći red.

7. Drugo godišnje izviešće c. k. učiteljišta u Petrinji. Proglašeno koncem šk. god. 1874—5. Sadržaj: Najbitnije iz života glasovâ. Vrlo poučna razprava od Antuna Pechana, učitelja na učiteljištu. Statistično: A. Učiteljsko osoblje. Na zavodu su učiteljevali osim ravnatelja Josipa Welka 4 prava učitelja, 1 pridieljen učitelj, 2 vjeroučitelja, 1 učitelj glasbe i 1 učitelj za tjelovježbu. B. Učevna osnova. C. Pismene i ustmene jezikoslovne i sastavoslovne vježbe. D. Knjižnica i učevna sredstva. E. Statistički pregled, iz kojega se vidi, da je bilo svršetkom školske godine u svih 3 razredih 75 urednih i 10 izvanrednih pripravnika. Od tih je dobilo 14 prvi red s odlikom, 54 prvi red, 1 drugi red i 2 treći red. F. Znamenitije naredbe. G. K poviesti zavoda. Tuj čitamo s osobitim zadovoljstvom, da je na zavodu ove godine uživalo **76** pripravnika državni štipendij **od 200 for.**, a inače da je ustanovljeno za taj zavod 80 takovih štipendija.

Na koncu se zahvaljuje ravnateljstvo zapovjedajućemu generalu barunu Mollinary-u, što je taj zavod nakon toli kratka vremena svoga obstanka providjen tako svrsi shodnom i bogatom sbirkom učila, kojom bi se svaki ini zavod ponositi mogao.

8. Osamnaesto godišnje izviešće o gl. dječačkoj i djevojačkoj učioni slob. i kr. grada Koprivnice koncem škol. g. 1874—5. Sadržaj: „Dužnosti roditelja napram onoj djeci, koja su za školu.“ Napisao kateketa. „Kako se hrani i kako se hranom uzdržaje čovječje tielo.“ Od Gjure Estera. Školske viesti. Učiteljsko osoblje sastojalo se od ravnatelja, Jos. Berute, 1 vjeroučitelja, te od 4 učitelja, 4 učiteljica i 1 učitelja pjevanja. Učenika bijaše koncem gòdine 214, a učenica 199, ukupno 413. Opetničara 66, a opetničarka 17, ukupno 83.

9. Gradjanska učiona u Otočcu. Ponukan slavnim uredničtvom „Napredka“, da se priobće statistički podatci o školah, kojim još nebje moguće posebna školska izviešća izdati, laćam se rado pera, da o ovom zavodu u kratko navedem, što se je tečajem minule školske godine sbilo.

Poradi nadogradjivanja dotično razširenja ove školske sgrade, započela je školska godina tek 14. siečnja svečanom službom božjom, shodnim govorom po ravnatelju, u kojem je iztaknuo postanak i razširenje ovoga zavoda i odigranjem melodrama „Trojednica“ po učenicih viših razreda.

Školska mladež katoličke vjeroizpoviesti katekizirao je gosp. Josip Magy, mjestni kapelan, a pravoslavnu g. Dane Vurdelja, ovdješnji dušobrižnik.

Ovdje mi je napomenuti, kako bi veoma potrebno bilo, da na gradjanskih učionah budu stalni katehete namješteni, a to najpače u onih mjestih, gdje uz gradjansku učionu obstoji i ženska, kao što je to ovdje slučaj. Mnogo se putah dogodi, da mora kateheta u vrieme nauka duhovnu službu obavljati. Ovdje bi to tim više nuždno bilo, što u Otočcu pričuvno okružno zapovjedničtvo 79. pukovnije svoje sielo ima.

Digitized by Google

Početkom god. 1874—75. otvoren je 8 razred, a za osmu učiteljsku silu bude po glavnom zapovjedničtvu imenovan gradjanskim učiteljem gosp. Mihailo Boroević, koji je amo poremećena zdravlja došao, da je jedva do 17. svibnja službovati mogao.

Stanje o zdravlju učitelja i učenika na ovom zavodu bijaše tečajem ciele godine u obće povoljno, te osim pomenutoga g. Boroevića bolovaše riedko koji učitelj. Nu svakako je prieka potreba, da se još jedan učitelj namjesti, jer 8 učiteljskih sila težko dotiče za 8 razreda. Ta je nestašica osobito onda osjetljiva, kad se koji učitelj razboli.

Bilo bi takodjer nuždno, da se postavi, ako ne posebna učiteljka za ručno djelo i kućanstvo, a ono da se jednoj ovdješnjoj učiteljici primjerena nagrada opredieli.

Ovaj zavod polazilo je i 9 učenica, pa bi potrebno bilo, da im jedna ovdješnjih učiteljica uz primjerenu nagradu predaje ručno djelo i kućanstvo. Pa bi ih jamačno još više polazilo, da nije te oskudice i kad nebi roditelji ženske mladeži od dječačke učione zazirali.

Učiteljsko osoblje:

1. Stjepan Gabrić, ravnatelj i razrednik 7. razreda, predavaše gramatičke predmete u 7. i 8. razredu.

2. Mihailo Boroević, razrednik 8. razreda, predavaše računstvo u 6., 7. i 8., mjerstvo i mjerstveno risanje u 6. i 7., prostoručno risanje i krasopis u 7. i 8. razredu.

3. Mihailo Brakus, razrednik 6. razreda, predavašo gramatičke predmete te zemljopis i poviest u 5. i 6. razredu.

4. Milan Jurković, razrednik 5. razreda, predavaše prirodopis u 5. i 7., prirodoslovje u 6., 7. i 8., računstvo u 5., gospodarstvo u 7. i 8. i krasopis u 5. i 6. razredu.

5. Ivan Duić, razredni učitelj 4. razreda, predavaše sve propisane predmete u 4., zatim zemljopis i poviest u 7. razredu.

6. Nikola Sabljak, razredni učitelj 3. razreda, predavaše propisane predmete u 3. i zemljopis i poviest u 8. razredu.

7. Petar Majer, razredni učitelj 2. razreda, predavaše propisane predmete u 2., prirodopis u 6. i prostoručno risanje u 5. razredu.

8. Juraj Cipšić, razredni učitelj 1. razreda, predavaše propisane predmete u 1., zatim mjerstvo i mjerstveno risanje u 5. i prostoručno risanje u 6. razredu.

Poslie kako se razbolio g. Boroević, spojeni su uslied dozvole vis. c. kr. glavnog zapovjedničtva 1. i 3. razred pod rukovodjenjem g. Nikole Sabljaka, te je ujedno g. Cipšić primio uz svoje predmete u viših razredih i one g. Boroevića.

Pjevanje i doniekle glasbu predavao je g. Dragutin Morelly, bivši kapelnik, uz remuneraciju od god. 300 for.

Uslied dozvole visokog c. kr. gl. zapovjedničtva spojeni su bili za vrieme risanja i krasopisa 7. i 8. odnosno 6. i 8. razred, buduć je broj učenika pomenutih razreda malen.

Digitized by Google

Oko konca travnja posjeti ovaj zavod poglaviti g. Mijat Stojanović, okružni školski nadzornik, te više dana boraveć ovdje izpitavao je školsku mladež iz svih predmeta. Željno izgledasmo velemožnoga gosp. Andriju Kneževića, zemaljskog školskog nadzornika; nu ovaj bje drugamo na pregledanje opredieljen.

Koncem svibnja počasti nas svojim posjetom velemožni g. Stjep. Spilauer, c. kr. odsječni savjetnik i upravitelj odjela za bogoštovje i nastavu, te se o stanju učitelja i učenika, a najpače školske sgrade na licu mjesta osvjedoči. — Pri tom posjetu pozdravljen od ravnatelja progovori nekoliko srdce dirajućih rieči učiteljem.

Predavalo se po učevnoj osnovi, izdanoj godine 1871., koja je u nekojih predmetih naredbom glavnoga zapovjedničtva od 18. rujna 1874., odjel nastavni br. 2558, preinačena. Iz postignutoga uspjeha može se reći, da je preinačena osnova mal ne u svih čestih svrsi shodna i umjestna.

Školska je mladež prisustvovala po nedjeljah i zapovjedanih praznicih ciele godine — a otvorom proljeća svaki dan službi božjoj pod nadzorom učiteljâ.

Počem u razširenoj školskoj sgradi nedoticaše još dosta prostorija za škol. potrebštine, to je dosadanji ravnateljev stan početkom kolovoza u tu svrhu opredieljen.

Učevna sredstva nemanjkaju skoro ni u jednoj struci.

Ovaj zavod polazio je školske godine 1874—75. 251 učenik i 9 učenica, ukupno 260. — Po vjeri bijaše ih rimo-katolika 185, a pravoslavnih 75. — Po napredku dobiše prvi red s odlikom 38, prvi red 106, drugi red 69, treći red 8, a ostalih 39 ostalo je neizpitano.

Učiteljski sbor držaše redovito svakoga mjeseca sjednice poradi napredka i ćudorednog ponašanja učenika i interesa sama zavoda.

Ovogodišnji izpiti obdržavani su dne 26. i 27. kolovoza u prisutnosti g. okružnog školskog nadzornika, — a školska godina zaključena je 28. i. mj. svečanom službom božjom, shodnim oprostnim govorom po učeniku osmoga razreda, čitanjem klasifikacija i imena odlikovanih učenika, te konačno pjevanjem.

Buduća školska godina otvara se 1. listopadom 1875.

Stjepan Gabrić, ravnatelj.

Dopisi.

Na Bigju, 12. kolovoza 1875. (Škola i ljećnik.) Šetajuć se do našega Bigja, sjedoh na obalu, da malo odpočinem, te počeh razmišljati, kako naše školske stvari stoje. Kad bih htjeo pretresivati školski zakon, što ga sada imamo, imao bih puno koješta navesti, što bi se po mom mnenju na bolje preinačiti moglo; nu moja namjera nije kritikovati ono, što je veća oblast za dobro našla, samo nemogu da prešutim nešto glede polazka škole. — Zakon se doduše točno vrši, djeca se u propisanoj dobi primaju i upisuju u školu, a ako ju marljivo ili nikako polaziti neće, oblasti dotične roditelje pritegnu i globarinom kazne.

Digitized by Google

Tko bi mislio, da bi pri takovoj strogosti još kakav nered o polazku učione biti mogao? Pa ipak si naš seljak znade i ovdje pomoći, tako, da svoj strogosti zakona i oblasti izbjegne. Hoće li on, da mu diete više vremena od polazka učione oprošteno bude, upregne dva konja, sjedne u kola, pak hajde k lječniku. Lječnik milosrdan (!) prama seljaku, napiše nekoliko redaka, te tim oslobodi diete na dulje vremena, veleć: „moj dragi, evo za sada, kad ti ovaj rok iztekne, dodji (valjda s koli) opet, pak ću ti diete na novo marodirat.

Ovaj ode, pohvali se i drugomu, te se tako dogodi, da više učenika po cielu školsku godinu učionu nepolazi; dakako, seljak mora zato češće gospodina lječnika polaziti. Ta u samom svom selu vidim nekoliko učenika, koji su takovim načinom od polazka učione oprošteni, a jutrom i večerom protjeruju marhu, što je sigurnim dokazom, da su podpuno zdravi, osim ako g. lječnik u njih naći može kakvu mahnu, koja ih čini sposobnimi za čobane, a ne sposobnimi za školu. —

Kako neće ubogi učitelj pravednim gnjevom uzplamtiti, gledajuć ovakve nepodobštine od onih, koji imadu svoju liepu eksistenciju i k tomu još privatne mastne dohodke. Učitelju uz pol plaće prama lječniku brani se §. 18. svako moguće uzgredno zanimanje, dočim naš g. lječnik uz svu svoju službu baviti se može u veliko: gospodarstvom, vinogradarstvom itd., te se dogodi, da seljak po 3—4 puta uzalud ga kod kuće tražiti mora. Svaki drugi činovnik, ako plaću vuče, mora ju krvavo zaslužiti, a g. lječnik bere svoju plaću uprav zato, što nosi to ime, jer svaki njegov posao mora mu se osebice platit. Medjutim nebi čovjeku ni svega toga ni žao bilo, da je savjestniji u službi, te da osobito prostotu i dobrotu našega puka neizcrpljuje bez ikakva milosrdja za svoj dž . . . —

Ja sam osvjedočen, da je tako, jer je jedan seljak prije 7—8 nedjelja uprav sa bolestnim djetetom išao k lječniku, da mu ga od dulje vremena od polazka škole oslobodi. Diete je bilo otečeno oko vrata, pak ga g. lječnik ipak osloboditi nehtjede, nego mu reče, da je za školu sposobno.

Indi bolestni mogu školu polaziti, a zdravi nemogu? Je li to pravo i savjestno? Ovo će nekoliko rieči biti dovoljnom opomenom onomu, koga se tiče, jer u buduće moglo bi se dogoditi, da neće ovako sretno proći, kao što ove godine. —ić, učitelj.

Učiteljsko družtvo u Mitrovici. Medju svimi učiteljskimi družtvi, koja se širom mile nam domovine dosad konštituiraše, jedino je mitrovačko, na koje pred velikom publikom sbog razdora nekakova sjena pade.

Počem sam i ja članom toga družtva, to si smatram svetom dužnošću, da Vam gospodine uredniče u kratko golu istinu kažem, da bi tako Vam i štovanim čitateljem „Napredka“ stvar jasnijom postala.

Stojeći izvan kruga jedne i druge stranke — koje stranke samo novine skovaše, a meni u istinu poznate niesu, niti su ikad obstojale — uvjeravam Vas iskreno, da o kakovu razdoru mitrovačkog učit. družtva ni govora ne ima, niti je ikada bilo. Pristup cjelokupnog u Mitrovici nalazećeg se učiteljstva tomu

Digitized by Google

družtvu najbolje tu istinu zasvjedočuje. Pojedinci se po mom smjernom mnienju ne mogu smatrati kakovom strankom. Kako će se pako druga braća našemu pozivu odazvati, to ćemo istom viditi.

Zašto je pako i javna štampa s našim družtvom umah s početka posla imala, ne spada na mene, niti sada ovamo. Samo moram priznati, da je to razvitku družtva više škodilo nego koristilo, a zašto, lasno je pogoditi. Potvrdjenjem pako družtvenih pravila zaprieke su uklonjene, koje konštituiranju i djelovanju družtva do sada u putu stajaše.

Zato braćo na stranu s osobnimi interesi, mržnjami i svačim, što bi obćem interesu na uštrb biti moglo; a Vas gospodine uredniče molim uljudno, da biste pozivu, što ga je privremeni odbor učiteljstvu i svim prijateljem napredka ovoga okružja putem političkih oblasti razposlao, u svom cienjenom listu mjesta ustupili, uvjeravajuć Vas, da ćemo u svoje vrieme putem „Napredka“ daljnji rád družtva objelodaniti. Nikola Frković.

Poziv.

Visoko c. kr. gl. zapovjedničtvo u Zagrebu dozvolilo je naredbom od 4. svibnja o. g., br. 1380 odjel nut., utemeljenje učiteljskoga družtva za petrovaradinsko okružje i okolicu sa sjedištem u Mitrovici te je ujedno po privremenom odboru podnešenu osnovu pravila odobrilo, a naredbom od 13. srpnja o. g., br. 5384, odjel nut., ista potvrdilo.

Zadatak ovoga družtva nije taj, „samo učiteljstvu osnovanjem valjane knjižnice, javnimi predavanji, medjusobnim dogovorom, savjetom itd. u daljnjoj naobrazbi u pomoć priteći, nego i nastojati, svrsi shodnimi popularnimi predavanji u narodu svjetlo nauke širiti, narod iz tmine neznanstva izvesti, te ga pripraviti prosvjeti i blagostanju, ne bi li se tako malo po malo oslobodio duševnoga robstva i materijalne oskudice. Da je osnivanje takovih družtva važno po napredak škole, a po tom i sama naroda, stvar je obće priznana, svrha pako dobro poznata. Samo na taj način moguće je zatrpati — ili bar pomostiti — onaj jaz, koji žalibože još dan danas roditeljsku kuću od škole luči. Sbližimo li ovo dvoje, nije o tom dvojiti, da će ova dva faktora zajedničkim radom laglje postići valjani uzgoj mladeži, što u sadanjih okolnostih niti jedan niti drugi bez složna rada postići ne može. O važnosti udruživanja obširnije govoriti, današnje je vrieme suvišno.

Privremeni odbor misli, da ne može biti ni jednoga naprednoga učitelja ili inog zastupnika inteligencije, kao svakog pravog rodoljuba, koj ne bi htio učiteljskom družtvu kao član pristupiti i družtvo po mogućnosti podpomagati, da tako uzmognemo zajedničkimi silami pregnuti na rád uzvišen, na rád oko prosvjete naroda.

Zajednički i oduševljeni rád a k tomu bratinski sklad u izvadjanju plemenitoga, krasnoga i koristnoga kadar nas je jedino iz prašine podići. Učiteljstvu umno a po tom i materijalno pomoći, valjani uzgoj promicati, prosvjeti u narodu put krčiti, tako su važni faktori, da bi si svaki — komu je iole do napredka domovine stalo — svetom dužnošću smatrati imao, koje zrnce zajedničkoj košnici doprinieti i družtvo u njegovu nastojanju po mogućnosti — bud moralno, bud materijalno — podpomagati. Samo složnim radom možemo ono postići, što pojedinci postići ne mogu. U slogi je moć! Sloga nadvlada i najveće protivštine.

Pozivljuć ovim učiteljstvo i sve prijatelje naroda ovoga okružja i okolice, da učiteljskomu družtvu kao članovi pristupe, mislimo, da ne prećeravamo, ako uztvrdimo, da će naš poziv svagdje naći odjeka, kano što je našao u Mitrovici — sjedištu družtva — u gradjanstvu bez razlike stališa.

Po družtvenih su pravilih samo učitelji redoviti članovi, a utemeljiteljnim i podpomagajućim članom može biti svatko, koga školstvo ili u obće bolji uzgoj naroda zanima. Utemeljiteljni članovi plate jednom za uviek najmanje 15 stotinjaka na jednom ili u tri polugodišnja roka po 5 stot. (for.). Podpomagajući članovi plate upisnine 2 stot., a osim toga godišnji prinesak u iznosu od 1 stot. i to u polugodišnjih obrocih po 50 nov. (početkom siečnja i srpnja). Isto tako plaćaju upisninu i godišnji prinesak i redoviti članovi, samo što ovi upisnine 1 stotinjak plate.

Gospodu učitelje umoljavamo, da nastoje družtvu što više članova pribaviti, prvu uplatu primiti, te istu predsjedničtvu ovoga družtva izpravno poslati. Imena one p. n. gospode, koja su dosad u Mitrovici družtvu kao članovi pristupili, naznačena su u priležećem izkazu. Ujedno umoljavamo, da bi se svaki družtvu pristupivši član vlastoručno podpisao u listinu (imenik)

Digitized by Google

i da bi se ova čim prije s unišavšimi prinesci povratila; a svu p. n. gospodu članove, da bi se k prvoj glavnoj skupštini izvolili u što većem broju sakupiti dana 27. rujna o. g. u 10 sati prije podne u dvorani ovdašnje realke, da se može stalni odbor izabrati, družtvo konačno konstituirati i dalnji svoj rad odpočeti.

U Mitrovici mjeseca kolovoza 1875.

Za privremeno upravljajući odbor:

Franjo Šplichal. Nikola Frković.

Iz podžupanije jastrebarske mjeseca rujna. — Smjerna molba, vis. kr. zemaljskoj vladi na uvaženje. — U miloj nam domovini ustrojilo se je jur više učiteljskih družtva, koja izabrav si privremene odbore, te prekrojiv si po mjestnih okolnostih pravila, odaslaše sta na opredieljeno mjesto potvrde radi u nadi: da će što skorije potvrda pravila stići, te da će što skorije moći rad započeti. Nu sve dosada povoljna nam riešenja neimade. S toga buduć bi bilo sada u praznicih najzgodnije doba zajedničkomu sporazumku glede konačnoga konštituiranja družtva i odbora, te uspješnog djelovanja u oči provedbe novoga školskoga zakona; — odašiljemo ovo nekoliko redaka u nadi, da će na svom mjestu odziva naći, te pravila nam željno izčekivanu potvrdu što skorije zadobiti.

K—ć. K—r.

Raznice.

— Imenovanja. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imenovao je predbježno učitelje na preustrojenoj muškoj i novoj ženskoj zemaljskoj preparandiji: učitelja više djevojačke učione u Zagrebu, Ljudevita Modca, bivšega obrazujućega učitelja na kr. preparandiji zagrebačkoj Skendera Fabkovića i učitelja glavne učione u Virovitici Stjepana Basarička, povjerivši podjedno prvomu od njih, Ljudevitu Modcu, privremenim načinom ravnanje obijuh pomenutih učevnih zavoda

— Ovieh dana pozdravilo je učiteljstvo kotara sesvetskoga, jaskanskoga, velikogoričkoga i sisačkoga svoga nadzornika, g. Ivana Filipovića, izraziv mu tom prigodom svoju radost, što je vis. vlada upravo njemu povjerila školstvo ove županije, te uvjeravajući ga ujedno, da će složno uz njega nastojati iz svih sila, da kroz provedbu novoga škol. zakona niknu po naš narod sve one blagodati, koje se izčekivaju.

Rado bilježimo ovakove viesti, te želimo samo, da se sve učiteljstvo s takovimi odlukami sakuplja oko svojih nadzornika, pa da ga sveže s njime sve to jači vez povjerenja, štovanja i ljubavi.

— Da i u Niemaca ima osobitih geografa, budi dokazom notica, koju je donio „Welt-Blatt“ u 204. broju, kako sliedi: Ein seltener Fang. Dieser Tage hat der Fischer Božić in der Kulpa bei Karlstadt (Siebenbürgen) einen 30 Pfund schweren Stör gefangen etc. Što bi kazali Niemci o hrvatskom novinaru, da što takova napiše.

Književnost.

Statistika narodnjega školstva u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji.

Ovo je naslov knjizi, koja se dotiskala trudom i troškom „Hrvatskoga pedagog. književ. Sbora“, te stoji na uslugu štov. občinstva u obće, naročito pako učiteljstva.

Upravljajući odbor Sbora ovoga nada se, da će si svaki učitelj nesamo kupiti rečenu knjigu, već ujedno i uznastojati, da si ju nabavi i svaki rodoljub, želeć vidjeti sliku školstva narodnjega.

Knjiga ima 14 i pol arka; ciena je broširanoj samo 60, tvrdo vezanoj 70 novčića.

Članovi ovog Sbora dobiti će ju badava.

U Zagrebu 10. rujna 1875.

Za upravljajući odbor „Hrvatskoga ped. književnoga Sbora“:

Skender Fabković, v. r. predsjednik.

— Upravo je doštampana „Hrvatska stilistika.“ Sastavio ju za pedagogije (preparandije), više djevojačke i muške gradjanske škole kao i za gimnazije i realke Janko Tomić, učitelj u višjoj djevojačkoj školi u Karlovcu i pravi član hrv. pedagog. književ. sbora. U Zagrebu. Tiskom Dragutina Albrechta. 1875. Strana XV predgovora i 501 u 8ni. Ciena 2 for. a. v. Dobiva se u kr. sveučilištnoj knjižari Fr. Župana (Albrecht i Fiedler) i kod sama pisca. Ocjenu toga djela objelodanit ćemo kasnije, a za sad možemo samo toliko kazati, da je vriedno, da ga preporučimo hrvatskomu učiteljstvu.

— Vis. c. kr. vojno zapovjedničtvo, odjel za bogošt. i nastavu, preporučilo je svojim odpisom od 5. rujna t. g., br. 2221, knjižicu And. Hajdenaka „Tjelovježba u pučkoj školi“, da ju mogu učitelji u vojnoj Krajini rabiti kano pomoćnu knjigu.

Digitized by Google

Natječaji.

— U višjoj djevojačkoj učioni sl. i kr. grada Varaždina imadu se početkom školske godine 1875/6. popuniti sliedeća učiteljska mjesta:

1. Za niže razrede jedno mjesto razredne učiteljice s plaćom od 500 for. i stanarinom od 100 for. na godinu.

2. Za više razrede mjesto učitelja za struku prirodoslovno-tehničku t. j. za prirodopis, fiziku i lučbu, računstvo i risanje, s kojim je mjestom skopčana plaća od 700 for. i stanarina od 100 for. na godinu.

Za popunu tih mjesta razpisuje se ovim natječaj do 20. rujna o. g.

Natjecatelji i natjecateljice imadu svoje, na kr. zemaljsko-vladni odjel za bogošt. i nastavu upravljene, krstnim listom, svjedočbom ob učiteljskom usposobljenju, ćudorednom ponašanju, dosadanjem možda službovanju i podpunom znanju hrvatskoga kao nastavnoga jezika obložene molbenice, putem predpostavljenih oblasti do gore naznačena roka predati gradskih učiona nadzorniku, kanoniku Franji Sladoviću u Varaždinu.

Učitelj prirodoslovno-tehničke struke treba da je osposobljen za učiteljstvo u malih nesamostalnih realkah ili u gradjanskih učionah, no neizključuju se od natječaja ni učitelji usposobljeni za glavne učione, koji bi dokazali, da su vješti naznačenoj učevnoj struci te se obvezali, da će iz nje najkasnije za godinu dana položiti izpit propisan za učitelje malih nesamostalnih realka ili gradjanskih učiona.

— Od početka nastajuće školske godine 1875/6. podielit će se pripravnikom za pučko učiteljstvo na kr. preparandiji zagrebačkoj dvadeset zemaljskih štipendija, i to: deset njih po 150, a drugih deset po 200 for. na godinu.

Povodom razpuštene kr. preparandije u Djakovu pet je od tih štipendija namienjeno pripravnikom, koji se prijave iz Slavonije, a dva pripravnikom iz biskupije senjske.

Natječaj za podjelu tih štipendija razpisuje se do 20. rujna t. g.

Natjecatelji, koji istom žele stupiti u preparandiju, imaju svoje. svjedočbami o tom, da su 15. godinu dobe navršili, te da su tjelesno zdravi, ter da su s dovoljnim uspjehom izučili barem malu gimnaziju ili malu realku ili gradjansku školu od 8 razreda, podkriepljene, oni pako. koji već polaze preparandiju, posliednjom školskom svjedočbom, i svi bez razlike svjedočbom o siromaštvu obložene molbenice do gori naznačenoga roka podnieti podpisanomu kr. zemaljsko-vladnomu odjelu.

Svjedočbe o tjelesnom zdravlju valja da su izdane od lječnika, koji stoje u javnoj službi, svjedočbe pako o siromaštvu od dotičnoga občinskoga poglavarstva.

Natjecati se imaju i oni učenici preparandije, koji već sada uživaju kakov štipendij zemaljski.

Predbježno će se ovi štipendiji podieljivati samo mužkim pripravnikom, ter su od njih uživanja izključene učenice ženskih preparandija.

Od kr. hrvatsko-slavonsko-dalm. zem. vlade, odjela za bogošt. i nastavu.

— Za učitelja *a*) kod područne učione župe grubišnopoljske u Johannisdorfu; *b*) kod područne učione župe staroplošćičke u Novoj Plošćici i *c*) kod područne učione župe ladislavske u Dražici. Beriva: 180 for. plate, slobodan stan, 6 hv. drva i vrt. Osim toga imade učitelj u Novoj Plošćici sjenokošu od 1 rali 154 □hv., a učitelj u Dražici jednu ogradu.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. rujna veleč. g. Dragutinu Vranu, podarhidj. i župniku u Tomašici (Garešnica).

— Za učitelja i orguljaša u Lupoglavi. Plata: 400 for., slobodan stan, drvarine 63 f., zatim livada od 2 jutra i bašća pol jutra.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. rujna veleč. g. Gustavu Barabašu, podarhidj. i župniku u Moravču (Sv. Ivan pod Zelinom).

— Za učitelje i orguljaše u Bednji i Lepoglavi. Beriva u Bednji: 400 f. plate, slobodan stan, paušal za drva za osobu učiteljevu 31 f. 50 n., pisarnički paušal i za kurenje škole 42 f., zatim mali vrt, oranica i sjenokoša od jedne rali. U Lepoglavi ista su beriva, osim što sjenokoša ima samo pol rali.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. rujna t. g. veleč. g. Franji Sajku, podarhidj. i župniku u Kamenici (Ivanec).

Javna zahvala.

Visokorodjena gospodja M. Briglevićka, posjedateljica dobra u Malom Trgovištu itd., poklonila je ovdašnjoj učioni pet forinti a. v. u tu svrhu, da se nabave knjige i porazdiele medju najbolje učenike, što se je jur i učinilo.

Na tom plemenitom daru zahvaljuje se srdačno u ime darovanih

U Vel. Erpenji 29. kol. 1875. Ivan Sedlar, učitelj.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 27. U Zagrebu, 20. rujna 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cieno god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Zrak, što ga dišemo.

(Jedan odsjek iz školske dijetetike od prof. M. Petrovića.)

Zemlju našu okružava sa svijuh strana zrak. Ukupan taj zrak naziva se atmosfera. Visina atmosfere ne može se točno opredieliti, izvjestno je toliko, da prelazi 10 geogr. milja, da je dakle 10 puta viša, nego najviše planine na zemlji. Kao na sva tjelesa u obće, ima težina i na zrak upliv, t. j. i zrak je težak. Posljedica toga upliva je pritisak ili tlak zraka, koji je tako velik, da može u ravnoteži držati stup žive, koji je visok 76 centm. Kako je spec. težina žive 13·6, to je lako opredieliti veličinu toga pritiska. Za svaki kvadratni centimetar iznosi on 76 × 13·6 gr. = 1033 grama, dakle za 1 □m. 10330 kilograma. Kad bismo si zemlju našu zamislili bez planina i dolina, onda bi tlak toga zračnoga mora bio ravan tlaku mora od žive, kojega bi dubljina 76 cntm. iznosila. Sa tolikom snagom tlači zrak sve predmete na zemlji, drži ih tako reći za zemlju. Kako površina običnog čovječjeg tiela iznosi u srednju ruku metar i pol, to tlači zrak tielo naše sa snagom od preko 15000 kilograma. Cio naš organizam udešen je prema tomu tlaku i znatne promjene toga tlaka ne može čovjek da podnese bez velike štete za svoje zdravlje.

Nu tlak zraka niti je za sva mjesta na zemlji niti za jedno mjesto uviek jedan te isti. On je izložen promjeni u izvjestnih granicah i opredieljava se pomoćju tlakomjera. Živa u tlakomjeru stoji samo na površini mora 76 cntm. visoko, no kako se mnoga mjesta na zemlji nalaze nad tom površinom, to je za njih visina atmosfere, koja tlači, manja, dakle će na tih mjestih i živa niže stojati. S druge strane ima na našoj zemlji i takovih mjesta, kôja se nalaze izpod površine mora (mrtvo more), za ta je naravno visina atmosfere što tlači, veća, dakle će i živa u tlakomjeru više stojati. Dalje ima na veličinu zračnoga tlaka za jedno mjesto upliv i ta okolnost, što je zrak u viših njegovih slojevih redji, u nižih gušći. Mnogobrojni su pokusi pokazali, da se živa u tlakomjeru 1 mm. niže spusti, kad se tlakomjer za 10·5 m. u vis podigne. Na osnovu toga opredieljuje se visina briegova pomoćju tlakomjera. Kad n. pr. na podnožju jednoga

Digitized by Google

briega namjestim tlakomjer, pa vidim, da tu živa 750 mm. visoko stoji, pa se poslie popnem sa istim tlakomjerom na vrh briega i vidim da sad, recimo, živa samo 726 mm. visoko stoji, to onda mogu iz diferencije 750 mm. — 726 mm. = 24 mm. opredieliti visinu toga briega; ona iznosi 24 × 10·5 m., a to je 252 m. Toj visini treba još samo dodati visinu podnožja briega nad površinom morskom, da se iznadje visina briega nad površinom mora. *

Atmosferski naš zrak nije počelo, kao što su to stari naučenjaci mislili, već smjesa iz više različitih tjelesa. U 100 volumena zraka nalaze se 20·81 volumena kiselika, 79·15 volumena dušika i 0·04 volumena ugljikove kiseline. Osim toga nalaze se uviek u zraku veoma neznatne količine amonijaka i kadkad (poslie grmljavine) malo azotne ili dušikove kiseline. Kiselik i dušik glavne su dakle sastavine zraka i kad bi se ovaj samo od tih dvajuh tjelesa sastojao, moglo bi se reći, da u njem ima 21 vol kiselika i 79 vol. azota (dušika). Osim imenovanih tjelesa nalazi se u zraku uviek još i vodena para samo kadgod više kadgod manje. Tlakomjer ne pokazuje za to samo tlak zraka, no i tlak vodene pare u njem. Te dvie veličine se u tlakomjeru sumiraju i otud dolazi, da se visina tlakomjera i na jednom mjestu mienja. Ona će biti u toliko veća, u koliko je više vodene pare u zraku, u toliko manja, u koliko je manje vodene pare u njem. U naših predielih najveća je u 9 sati u jutro, poslie pada do 3 sata poslie podne i za tim se opet diže. Najveća je barometarska visina zimi.

Životinje potrebuju za uzdržavanje svoga života neobhodno nuždno zraka, i to ne važi samo za suhozemne životinje, već za sve životinje u obće. Jer voda absorbuje donekle atmosferski zrak i taj absorbovani zrak uzdržaje onda život riba i drugih u vodi živućih životinja. Tako sadrži voda iz svijuh naših izvora u sebi zraka i kad se voda grije, sastoje se od njega oni prvi mjehurići, koji se u vidu finih biserastih zrnaca uz bokove suda uhvate i napolje iz vode izlaze. Voda, koja je ključala (vriela), ne sadržaje više u sebi zraka, te u takovoj vodi, pošto se ohladi, ne mogu više ribe živjeti, već brzo uginu. Koliko će atmosferskoga zraka voda u sebe absorbovati, to zavisi od zračnoga tlaka; što je ovaj veći, u toliko više zraka prima voda u sebe. Jezera po visokih planinah, gdje je tlak zraka malen, sadrže tako malo atmosf. zraka u sebi, da u njih nemogu ribe živjeti.

Sastavine atmosf. zraka neprestano se izmjenjuju sa sastavinami plinova, što se u živom organičkom tielu nalaze ili se u njem tvore, i ta izmjena naziva se respiracija ili disanje. Ona biva kod čovjeka i viših životinja poglavito na pluća, no od česti i na koži. Sa disanjem počinje život naš i sa poslednjim izdisajem on se svršuje.

Ljudi udišu i izdišu zrak, no sastav udisanog i izdisanog zraka nije jedan isti, kao što to sliedeća tablica pokazuje:

---

* Točno se pronalazi diferencija visina (= B) od dvajuh mjesta pomoćju formule:

$$B = 18363 \ (\log. B - \log. b.)$$

B = barometarska visina jednog, b = barom. visina drugog mjesta.

Digitized by Google

U 100 volumena	udisanog zraka	izdisanog zraka
kiselika	20·81	16·033
dušika (azota)	79·15	79·557
ugljikove kiseline	0·04	4·380

Izdisani zrak sadržaje dakle u sebi manje kiselika (za $^1/_5$) nego udisani a preko 100 puta više ugljikove kiseline. Izdisani zrak sadržaje u sebi takodjer i vodene pare više, nego udisani, što se ima toj okolnosti pripisati, što mi izdišemo topliji zrak, nego što ga udišemo; topliji pako zrak može više vodene pare u sebi da primi, te ju iz plućijuh uzima. Nastaje sad za nas pitanje, zašto se u zraku, što ga izdišemo, nalazi manje kiselika i više ugljikove kiseline, nego u onom, što ga udišemo? U kakvoj svezi stoji to dvoje?

Životinjsko tielo neprestano se izmjenjuje i upravo u toj izmjeni sastoji se njegov život. Organi naši neprestano se troše i neprestano se obnavljaju.

Iztrošene čestice izbacuju se napolje, a na njihovo mjesto dolaze druge iz krvi. Kako se pak krv iz hrane spravlja, to je jasno, da se mi za to hranimo, da u životnoj radnji iztrošene česti tiela našega naknadimo, a dok čovjek raste, dakle u djetinjstvu i mladosti, još i za voluminozno uvećavanje organa. No trošenje tiela našeg biva samo sredstvom zraka, i pošto je trošenje to jedan uslov života, to nam je zrak isto tako neobhodno nuždan, kao stalna hrana i voda. Naročito kiselik u zraku posreduje izmjenu materija u tielu, jer ta izmjena u glavnom je oksidacija, od običnijih kemičkih pojava dakle najsrodnija sa gorenjem. Najglavniji proizvod te oksidacije je ugljikova kiselina. Sva organska tjelesa sadržaju u sebi ugljika, a taj ugljik oksiduje se sa kiselikom iz udisanog zraka u ugljikovu kiselinu, te kao uzdušno tielo izlazi ona iz krvi u zrak u plućijuh i kad isti izdišemo, izbacujemo ju napolje iz tiela našeg. Otud dakle razlika u sastavu udisanog i izdisanog zraka. Gdje upravo ta oksidacija biva, da li u samom organskom pletežu, kao što najviše njemačkih fiziologa misli, ili tek u krvi, kao što francezki fiziolozi i Ludwig sa svojom školom drže, o tom pitanju nemože još danas nauka konačno da rieši. Što se pako izlaza ugljikove kiseline iz krvi u pluća tiče, to on biva iz uzroka tog, što je njen napon u krvi veći nego u zraku i u plućijuh, te taj izlaz po fizikalnih zakonih dotle traje, dok se ti naponi neizjednače.

Zadaća kiselika iz zraka u životnoj radnji po gornjem je sasvim jasna, no manje jasna je zadaća dušika. U udisanom i izdisanom zraku nalazi se on blizu u jednoj mjeri, on ne ulazi dakle u izmjenu materije i djelovanje njegovo sastojati će se po svoj prilici u ublaživanju učinaka odveć aktivnog kiselika.

Budući krvotok (kolanje krvi) sa procesom disanja u svezi stoji, to broj disaja stoji u opredieljenom odnošaju sa udaranjem srdca. I on zavisi dakle od

*

Digitized by Google

broja godina i tjelesnoga sastava. Tako diše u 1 minutu novorodjeno diete 45 do 50 puta, petogodišnje 26 puta, čovjek od 30—40 godina diše 16—18 puta u minutu.

Disanjem proizvodi životinjski organizam neprestano sve novu i novu ugljikovu kiselinu, koja u zrak odlazi. Količina izdisanog zraka kao i ugljikove kiseline za jedno isto vrieme ravna se i zavisna je od mnogih okolnosti, tako da se već kod jedne iste ličnosti mienja. Da napomenemo neke od tih okolnosti. U nižoj temperaturi izdišemo više ugljikove kiseline nego u višoj, kao što se iz ove tablice (od prof. Firorta, a izvadjene iz Gorup-Vesaneca) viditi može:

Srednja toplota 8·47° C.						Srednja toplota 19·40° C.					
Bilo u minut	Disanje u 1 minut	Izdisani zrak u 1 min. u kub. cntm.	Ugljikova kiselina u 1 m. u kub. cntm.	Ugljikova kiselina u 100 vol. izdisanog zraka	Volumen jedne ekspiracije u kub. cntm.	Bilo u 1 minut	Disanje u 1 min.	Izdisani zrak u 1 min. u kub. cntm.	Ugljikove kiseline u 1 min. u kub. cntm.	Ugljikova kiselina u 100 vol. izdisanog zraka	Volumen jedne ekspiracije u kub. cntm.
72·93	12·16	6672	299·3	4·28	548	71·29	11·57	6106	257·11	4·0	520·8

Isto tako gubitak tjelesne toplote, kad je čovjek gol i kad se nakvasi vodom, prouzrokuje obilnije odavanje ugljikove kiseline. Isto tako djeluju i hladne kupelji, i što je hladnija kupelj, u toliko više ugljikove kiseline proizvodi čovjek. Činjeni su takodjer i obratni pokušaji, i ti su posvjedočili, da sa rastenjem zračne toplote veličina i broj disanja slabi, da se manje ugljikove kiseline proizvodi. Liebig navadja, da i tlak zraka ima upliv na količinu izdisane ugljikove kiseline; što je isti manji, u toliko brže diše čovjek i u toliko više ugljikove kiseline proizvodi. Gladovanje smanjava takodjer njeno proizvodjenje, u početku sporije, pri kraju naglo; već kad čovjek samo jedan objed propusti, proizvodi prilično manje ugljikove kiseline, te se za to uzkraćivanje objeda mora smatrati kao surova kaštiga, jer zdravlje razorava.

Proizvodenje ugljikove kiseline spada još znatnije, kad onaj, koji gladuje, tjelesno radi. Ljudi, koji se bilinskom hranom hrane, odaju više ugljikove kiseline, nego oni, koji se hrane mesom. Kratko vrieme poslie jela proizvodi se više ugljikove kiseline, manje pako iza alkoholičnih pića, čaja, eternih ulja. Isto tako

Digitized by Google

tjelesan rad (uz krepku hranu) uveličava količinu izdisane ugljikove kiseline, a nerad ju umaljava. Mužki proizvode više ugljikove kiseline, nego ženske, odrasli više, nego djeca: no kad se proizvedene količine računaju pogledom na tjelesnu težinu, onda se vidi, da djeca gotovo dva put toliko ugljikove kiseline izdišu, kao odrasli ljudi. Za spavanja proizvodimo manje ugljikove kiseline, nego kad smo budni, pjevanje i glasan govor uvećava njeno proizvodenje.

Sva ta ugljikova kiselina, što ju ljudi i životinje u životnom procesu proizvode, ode u atmosferski zrak i sadržina njegova u ugljikovoj kiselini morala bi po tom bivati sve veća, osobito kad znamo, da nesamo životinje sa ugljikovom kiselinom zrak pune, već da se ista osim toga razvija još svud, gdje organska tjelesa trunu, gdje tjelesa gore, pri vrenju alkoholičnom i t. d. Kad nebi priroda drugo opredieljenje za u tolikoj masi u zrak ulazeću ugljikovu kiselinu imala, onda bi se zrak naskoro morao njom prepuniti i pošto je ona dušmanka životu životinjskomu, morali bi se u takovu zraku svi ljudi i životinje podaviti. No ugljikova kiselina opredieljena je za gradjenje tjelesa biljaka; biljke udišu nju poglavito na lišće, razdvoje ju u svom tielu u njena počela ugljik i kisik, te prvi zadrže, a kisik vraćaju natrag u atmosferu, te naknadjuju ovoj neprestani gubitak kiselika. Tako je život biljaka i životinja tiesno jedan sa drugim spojen (kolotok materije); biljke i životinje uzdržavaju se uzajamno. Biljke potrebuju za svoje razvijanje ugljikovu kiselinu, životinje kisik; što prvim godi, utamanjuje posljednje. Životinje pružaju biljkam u ugljikovoj kiselini poglaviti dio njihove hrane, a one im se za to odužuju davanjem kiselika, koji je za životinje neobhodno nuždan. Biljke prečišćuju dakle atmosferu i drže njene sastavine u odredjenom odnošaju. (Svršetak sliedi.)

Estetika u pučkoj školi.

Prevadja Milan Kobali.

II.

Što je estetično, to nemože nitko, niti najučeniji riečmi označiti (definirati). To je upravo ono, što osjećati, što ćutiti moramo; to se neda izreći riečmi, već se to mora osjećati. Medjutim neka nam bude dozvoljeno, k približoj oznaci estetike (ne pako definicije) nekoja prosboriti. Često slušamo izraze: estetično, neestetično, liepo i ružno, a još češće se ti izrazi, naročito od liepa spola zlorabe. Obično se uzimlje, da je estetično identično s liepim, a neestetično s ružnim; svaki dan imaš sgodu to slušati i ćuti. Pa opet ništa manje, nego to. To je ista pogrješka, kao da tko reče: Mi dielimo prirodnine u organička i neorganička bića; životinje da su identične s organičkim, biline s neorganičkim bićem. — Tako je i ovdje. Pravo razmjerje je ovo: estetično je pojam u širjem smislu, a liepo i ružno u užjem smislu. Estetično može naime biti liepo, nu i ružno; može se u obće dopasti, omiliti, nu može biti i neugodnim. Pojmovi liepo i ružno jesu dakle pojmu „estetično“ podredjeni (subordinirani), i sačinja-

Digitized by Google

vaju pojam kontrerni; pojam pako neestetično je pojmu „estetično“ koordiniran i sačinjava kontradiktorički protustavak k posljednjemu. Odtud sliedi: 1. Imamo estetično liepa, al i estetično ružna, 2. neestetično odnosi se k liepomu i ružnomu podpuno indiferentno, to jest neestetično niti ti može omiliti, niti može biti neugodno.

Liepo je izraz, kojim se vrlo često služimo, i to ne u smislu „estetično-liepo“; tako n. p. lako je reći: vrieme je liepo, a nitko sigurno pod tim nerazumieva estetično-liepo vrieme. Pazljivost je ovdje kao svagdje dobra i koristna.

Estetično, dakle liepo i ružno, možemo osjećati, ćutiti, nipošto pako poznati; s toga će nam ovdje bolje doći nekoliko rieči slavnoga pjesnika Schillera, nego dugotrajno, pa bilo baš i učeno razglabanje. On veli: „Na estetičnih predmetih ništa nedoznajemo, nu osjećamo promjenu svoga stanja.“ — Na drugom mjestu karakteriše ili označuje on estetično kao polje, gdje smo prisiljeni pozvati se na ćuvstvo. Da još većma označimo, što je estetično, valja nam se svratiti na pitanje: Kakav utisak čini i ostavlja u nas estetično? Estetično u nas neradja niti čiste niti bistre predstave, niti čisto osjećanje, već u nas tvori ono, što psycholozi ili dušoslovci „affektivnom predstavom“ zovu.

Ovdje će sgodno biti svratiti pozornost na estetično i osjetno shvaćanje koga mu drago estetična predmeta. Znademo li mi veličinu, položaj, lik, boju ili mast, udaljenost, cjelost, te razmjerje prema pojedinim dielovom od koga mu drago estetična predmeta, nemožemo ipak reći, da predmet estetično shvaćamo. Istom onda, kad smo u unutarnji život, u duh i ustroj, te u oblikovni njegov uzrok prodrli, možemo reći, da smo ga estetično shvatili. Primjer iz graditeljstva razjasnit će nam stvar. Crkve, što no su podignute za štovanje i na čast Bogu, neznači estetično shvaćati, ako im znamo veličinu, oblik, položaj itd., već spoznanje, da su sve podignute za uzdignuće srdca i pameti k Bogu, izvoru svega dobra, znači estetično ih shvaćati.

III.

Dosele smo nastojali, ako i aforističkim načinom, protumačiti i proučiti narav estetike, to nam neka bude sada dozvoljeno proći na znamenitost i važnost njezinu u službi čovječanstva. Estetičko osjećanje imalo je svako doba i vrieme kod svijuh naroda važan upliv na čitav razvoj čovječanstva, na značaj, običaje, način mišljenja. Narodi estetično osjećajući, kultivirajući i služeći estetičnomu osjećanju, bili su na vršku svoje slave i moći. Pa je to i sasvim naravno, jer samo onda može koj narod dospjeti na vršak moći, ako je za koju ideju oduševljen; a oduševljenje neradja hladan um, već živo osjećanje, dakle estetika. Poviest neka dokaže našu tvrdnju. Nitko naobražen nedvoji, od kolika upliva bijahu Helleni na kulturu i moderno doba. Nu svatko i to znade, što su oni učinili, i kako su obradjivali polje estetike. Da li bi bili Grci imali tolik upliv na svoje suvremenike, a kasnije na svoje nasljednike i stoljeća, da nisu riesile njihove gaje i dubrave Nymphe i Oreade, a hramove kipovi bogova i božica; da nisu zlatne rieči njihovih pjesnika živjele u ustnih naroda? Na to

Digitized by Google

pitanje možemo odgovoriti bez straha: da nebi. — Želimo li se upoznati s političkim životom, filosofijom, trgovinom i domaćim životom Hellena te ga razumjeti, to proučimo njihovu mythologiju, pjesničtvo, njihove hramove i glumišta, njihove kipove i trgove. — Prispodobiv sadanji školski život 19. vieka onomu Hellena, hvata nas strah, pomisliv na ona često tamna i nezdrava mjesta, u kojih se današnja mladež podučava, čita i uči; a kako nekoč u Atheni uz mudraca znatiželjni mladići sedjahu u prostoj božjoj naravi, okruženi veleliepimi sgradami, stupovi, veličanstvenimi kipovi zaslužnih muževa, kipovi božica, moraš i nehotice uzkliknuti: zaista od velika upliva bijaše takov način i mjesto poučavanja; zaista je današnji viek u mnogom zaostao! — A mi se ipak hvališemo, da živimo u prosvietljenom vieku. — Nu hajdemo opet na stvar!

Uzmimo Francezku. Je li nju ratna slava podigla? Mi velimo, da nije, već to, što je onda, kad je Napoleonizam cvao, Pariz bio radionicom, u kojoj se proizvadjale nebrojene umjetnine. Idemo dalje! Mislio i sudio tko kako mu drago o Amerikancih, jednoga im nemože nikako odreći, a to je željezna dosljednost i postojanost, kojom nastoje, da postignu stavljenu si cielj. To je biljeg njihova stalna značaja; riečju: oni su ljudi svoje dobe i vremena.

Uzmimo napokon Engleze, pa čitajmo razna izviešća o njihovu životu, to ćemo vidjeti, da se tako u palači kao u koljebi uz koledar i bibliju Shakespeare nalazi.

Pače pojedina stoljeća dokazuju ono, što malo prije uztvrdismo, pa nam netreba dugo tražiti, koji viek zaslužuje najveću pozornost. Koji drugi nego onaj, koji sačinjava prelaz dvijuh velikih i znamenitih epoha; stoljeće, na koje bismo mogli protegnuti rieči Seneke: „Doći će stoljeće, gdje će biti dva svieta obretena.“ — A to je 15. stoljeće, kao razkršće izmedju srednjega i novoga doba; i sbilja budu dva svieta u tom vieku odkrita, jedan physički u Americi, a drugi — duševno blago klasičke drevnosti. Pa što čini to stoljeće toli znamenitim, toli važnim? Zar muževi srednjega vieka, vitezovi, toli uvježbani u oružju. Mi velimo: da ne. — Ili su dobitnici, koji su rat prieko čitavoga jednoga diela razširili? I opet velimo: da nisu. — Već su to muževi, koji su znali voditi krst i pero, muževi veliki umom, duševni vitezovi, apostoli služeći estetici. Tko nije čuo o Ariostu, Tassu, Shakespearu, Mih. Angelu i Leonardu da Vinci? —

(Sliedi.)

Jezera.

Zemljopisna crtica.

Uspjeh poduke zavisi ponajvećma od vještine, kako si gradivo u jedno skupio. To se je već posvuda i priznalo, pa se i nastoji svaki predmet prema tomu udesiti. Kod prirodopisa i srodnih mu disciplina, kod jezika i poviesti već se tako i radi. Kod zemljopisa, kako mi se čini, nismo jošte na čistu, kako da se gradivo poreda. Tabela sa veličinom površine i brojem stanovničtva već imademo

Digitized by Google

kao i takovih sa imeni gradova, zemalja, rieka i jezera, nu tu se zaboravlja na važan momenat, a to je sravnivanje. Kad je učenik prošao valjano koji dio te struke, te si i predmet prisvojio, tad mu valja dati priliku, da sam dalje izpituje i iztražuje, pustivši ga, da grafično sastavi taj predmet bez ikakove pripomoći. Nuzgredno imade poredati po veličini jezera, rieke, gradove, zemlje itd., i tako mu je sravnjivati predmete, spadajuće u obseg jednoga pojma.

Tad će se vidjeti, da li je učiteljev rad bio od kakova uspjeha, da li je učenik pravim redom predmet shvaćao i trajno si ga prisvojio.

Ovdje nam je namjera pokazati, kako bi se mogli ovakovim zemljopisnim pribiranjem koristiti poslie, kako je dovršena cjelokupna zemljopisna poduka. Moje bi mnienje bilo, da je od prieke potrebe, da se najprije zadovolji načelu zornosti — o kojem se već toliko govori — a kasnije da se otresemo sponâ lokalnosti, te da govorimo o stanovitih predmetih svih krajeva svieta u isto vrieme, da sastavimo o njih, sravnjivajući ih, preglednu sliku. Ciela zemlja neka je predmetom, a na temelju Merkatorova zemljovida neka se učenik lati sravnjivati pojedina obilježja ote cjelosti. U uzkom krugu s-uzuje se i pamet, toga radi biti će dobro, da učenikom što prije krug razmaknemo, da mu se oku otvori što veći vidik.

Prelazeć ovako učitelj od domovine k pojedinim stranam svieta, težko da će kod učenika nabasati na kakove zaprjeke i potežkoće. Ako učenik umije odlučivati sva obilježja, odnoseća se na pojam zemlja (kopno) od svoje okoline, tad će mu biti posve lako, da si predoči Evropu kano dio ogromnoga kopna, a ostale strane svieta isto tako dielovi kopna. Dapače nećemo niti pogriešiti, ako odmah predočimo jednostrani obrazac tih zemaljskih dielova, da nepos umnjaju djeca o njihovu položaju i veličini. Učenici neka takodjer pokušaju, da si sami crtaljkom odmah takovu sliku nacrtaju.

Neka nam bude dozvoljeno odmah ovdje progovoriti koju o kamenitih pločicah. Kamenita je pločica kano učevno sredstvo od neprocjenjive vriednosti, a osobito po zemljopisnu struku. Gdje da izvodi učenik stanoviti broj vježba, koje izvoditi mora, ako si želi koristonosno usvojiti sliku zemljovida?! Na artiji!? Uzaludan trud! Koliko puta bi morao tudie učenik posegnuti za brisalom, a kako bi na posljedku izgledala i sama artija. Označi li pogriešno korito koje rieke, potegne li krivo medje, pomakne li za 1 ctm. dalje koji grad, je li jezeru preveliki doznačio obseg — a kako se lako kod toga na krivo zadje — sve to povodom je „trvenju“, najvećoj neprijateljici svake čistoće. Vidi se dakle, koliko je veća vriednost kamenite pločice od artije! Koliko laglje prilagodjuje jednu crtu drugoj, i za koliko je na svršetku radnja pravilnija! Cienite mi indi kamenite pločice.

Nuto! Kamo sam zabasao! Htjedoh govoriti o jezerih, predočiti zemljopisnu sliku, kako bi se po dovršenoj obuci predočiti mogla. Dakle na stvar. Mnogo od toga morati će učitelj tekar dometnuti, a mnogo toga biti će opet lih za učitelja, jer se nepredpostavlja, da će se posvuda upravo jezera ovako obširno tumačiti i razglabati. Sravnjivanje jezera po veličini nesmije se baš tako

Digitized by Google

zanemariti i s vida pustiti. — Na tom polju malo si njih zasluga stekoše sve do dan danas. —

Jezera sačinjavaju prostrana, naravna korita puna vode, koja nisu u nikakovu savezu s morem, ili su s ovim tek spojena kojim odticajućim potokom ili riekom kojom. Umjetno izkopana korita, ma bila još tako velika, zovu se ribnjaci.

Jezero postane, kad se tekuće vode sliju u koju dolinu ili nizinu, gorsku kotlinu, te ovu napune prije, nego što bi dalje odticale. Imade doduše potoka, koji dalje neodtiču; jer je korito, u koje se slievaju i stiču, tako veliko, da se priticajuća množina vode posve izravna sa izhlapljujućom se množinom vode. Na taj način postavša jezera zovu se obušća jezera ili jezera s pritokom bez odtoka. Takova jezera nahodimo ponajviše po nizinah, a medju najveća na svietu broji se Hvalinsko jezero, — tako je veliko, da ga krivo zovu i Hvalinskim morem. Nije li korito (kotlina) jezera dosta prostrano, da se uzdrži razmjerje izmedju pritoka i izhlapivosti, to se diže površje vode sve više i više, dok si nenadje mjesto, kojim odtiče; tako postane jezero sa vidljivim pritokom i odtokom — riečno jezero ili jezero s protokom. Takova jezera nalazimo ponajviše medju briegovi, indi su gorska jezera. Ovamo spadaju skandinavska jezera i jezera na podnožju Alpah, nadalje Ženevsko (Genfsko), Bodanjsko itd. (Sva švicarska jezera.)

Na ovih jezerih možemo se nagledati mnogih zanimivih pojava, koji učenika vrlo zanimaju i pozornost pobudjuju.

Kako voda silom svojom sve ruši i razoruje (podkapa), sigurno se učeniku već pripoviedalo. Nećemo pogriešiti, ako učenika upozorimo na učinke, što jih voda počini na mjestu, gdje jezero odtiče. Svakomu je jasno, da je tamo struga (korito) sve to dublja, a obala da se sve to većma uzvisuje. Nije li tudie tvar čvrsta, gromotno kamenje, koje je u stanju oprieti se derućoj (izplavljujućoj) sili vode, to će se odtočište tako izdubsti, da će se korito posve izprazniti — jezera nestane. Takovih prodora vidimo dovoljno na zemljovidih. Najbolje nam se prikazuje takav prodor na malenoj Simeti na otoku Siciliji. Iz sopke Etne dolazeća lava (1603.) izsipa se upravo poprieko nad koritom toga potoka i tako zaustavi tok vode. Ova se uzpre (zatvori), i dizaše se sve to više, dok se napokon neprelije, i tako opet izlizala i podkopala lavu do svojega staroga korita (u dubini od 40 do 50 stopa). Isto se tako pokazuje prodor Rajne izmedju Hundsrika i Tauna; prodor Elbe, prodor Majne medju Odenvaldom i Spesartom i „Porta westphalica“ medju Wittekind-briegom s jedne strane i Jakobovim briegom s druge strane; zatim prodor Save u Kranjskoj, prodor Dunava kod „željeznih vrata“, itd. Najzanimiviji primjer pruža nam Niagara, koja se sve to više s uzuje. Neće ni viek potrajati, pa će se spojiti (sliti) jezera Erio i Ontario.

Dalnji čudnovati pojav riečnih jezera, t. j. s protokom, u čem si jednaka sa onimi bez odtoka, jest tvorba: otokâ, rukavâ i pramovâ (trakovi. delta, djelitba). U more se sljevajući potoci nose sobom množinu taloga (vrstovitoga kamenja). Na mjestu, gdje utiču u more, nastane uzpor sudarajuće se vode,

Digitized by Google

časom nastaje mir, a to je trenutak, gdje su si tekućica i stajačica (voda) u ravnovesju. U taj tren slegnu se kruta tjelesa na tle. Na taj način sbivaju se u morskom koritu razne promjene: tvore se otoci, prud, — dapače korito se može zatrpati i u močvaru pretvoriti a napokon i u čvrsto kopno, kroz koje protiče potok (ili rieka); mjesto vode u koritu vidiš naslagani piesak, mulj, kamenje i dr.

Prije nego li dalje podjemo, neka nam bude dozvoljeno ovdje nešto kazati o tvorbi pramova (trak, delta rieke).

Pozornu oku zemljopisca valjda je u oči palo, da se kod tvorbe pramova (trakova) pokazuje vazda čudnovata dosljednost; pasti će mu u oči, kako rieke, koje se slievaju u otvoreno more, riedko kada tvore pramove (deltu), a tako su isto i rieke s protokom bez pramova. Veliki pramovi (Nila, Misisipija) nalaze se na nutarnjem moru ili morskom zatonu; u otvorenu moru, osobito gdje je duboko, netvore se pramovi.

Naravski je, da tvorba pramova zavisi u prvom redu od množine čestica, što ih voda sobom nosi. Potoci i rieke, koje protiču jezerom, stalože ote čestice u kotlinu jezera, pa s toga se i zove ovo smetlištem potoka. Potoci pritiču u jezero mutni, puni mulja, a iz jezera odtiču čisti. Toga radi i neprave pramova kod ušća. Isto tako neprave pramova (delta) niti oni potoci, kojih se korito većom duljinom stere po ravnici. Slabo je padanje korita uzrokom, da se talog slegne prije, nego što dospije do ušća. Uslied toga pruža nam se opet drugi zanimivi pojav. Posve je jasno, da se korito takova potoka sve to više i više diže, te se napokon podigne iznad područnoga tla. To se vidi kod rieke Pada i Sir Darje, gdje bi trebali Kirkizi samo da prekopaju obalu, pa bi im se umjetno natopilo zemljište vodom.

Silna rieka Amazonka netvori nikakova pruda (delte), dočim joj se sjeverni bratac, orijaški Misisipi, daleko u more zaprudio. Odkuda to protuslovje? Ovdje igra svakako veliku ulogu morska struja, koja juri kraj ušća obijuh rieka. Za ogromnu množinu vode rieke Amazonke preslaba joj snaga, da izvede onaj momenat mira, gdje bi se mogle tvrde čestice na tle slegnuti. A nadalje nije povoljno niti tlo šumovitih predjela, da splahnuje (izplavljuje) krute čestice, a rieka sama spora je i tiha u svom cielom toku, te se tako može slegnuti talog duž ciele rieke.

Kod Misisipia pada u oči, što se prud (nasloj) kreće pravcem iztočnim. U meksikanski zaljev izljevajuću se vodu tjera struja od zapada prama iztoku, pa odtuda i pravac otoj tvorbi (nasloju, prudu).

Medjutim neka je dosta o tom. Povratimo se k našim jezerom. I jezera s pritokom bez odtoka izvržena su takodjer pogibelji, da se izsuše. Primjerom su nam Hvalinsko i Aralsko jezero; da su ove dvie ogromne vodene kotline nekoč bile spojene, nije dvojbe. Malena jezerca pustare Karakum i Barsuki ostanci su nekadanjega ogromnoga jezera. — Mnoga takova jezera bez odtoka postala su s vremenom, dočim su se presušili postojeći odtoci, i to radi pomanjkanja na pritoku. Množina priticajuće vode zavisi od mnogo okolnosti (padanja kiše u području vriela pritokâ, krčenja šuma, umjetna natapljanja itd.); ako li vode

Digitized by Google

manje pritiče, tad površje vode pada, pokažu se otoci i prudi, a napokon se ublati (umočvari) i — izsuši (presahne).

Pobrinut ćemo se, te će nam se učenici upoznati i sa karakterom gorskih, pokrajinskih i stepskih jezera; ona prva — jer se u kotlini razprostiru — imadu strme obale, često su znatne dubljine, a riedko kad imadu otoke. Karakter jezera po stepah, pokrajinah ili nizinah takodjer je lasno pogoditi. Nizka i ravna obala, obilno otočje, neznatna dubljina (plitka su), zamuljena mjesta, itd., to im je obilježje.

Posve je jasno, da nemora svaka voda, koja sačinjava jezero, provaliti neki put, da dospije u kakovu kotlinu ili dolinu; mnoga vriela ključaju neposredno u kakovoj kotlini, te ovu napune. Isti se pojavi prikazuju u takovu jezeru, kao što i kod opisanih jezera. Uzdigne li se površje vode tako visoko, da se izhlapljivanje izjednači sa pritokom, to neće biti nikakova odtoka. Nije li izhlapljivanje jednako pritoku, to će si voda, koja se sve to većma diže, načiniti odtok: postaje izvor-jezero. (Primjer nam: Skandinavija.)

Zanimiva su jezera sa tajnimi odtoci. Ovdje se pruža učitelju sgoda, da učenike upozori na svakojaka čudesa u naravi, te da jim pokaže, kako se tako zvana „čudesa“ neriedko temelje na jednostavnih prirodnih pojavih i zakonih.

Za ovu grupu liepi nam primjer pružaju jezera: Čepićko na podnožju briega Monte Maggiore u Istri; Lac de Joux u Juri (Švicarska); Cirknička jezera itd.

Uslied uvoda ove radnje nije od potrebe naglašivati tekar, da je učitelju nastojati, da učenik traži čim više primjera za navedene vrsti jezera; zahtievati će takodjer, da mu sve izbroje, što je znamenitijega i znanstvenoga, a on sam izpravljat će i nadopunjivat, gdje bude od potrebe. Učitelj neka upravo izpituje, da li su učenici dobro prokuhali učevno gradivo, da li isto znadu i uporabiti, da li su pojmovi jasni i razgovetni. Učenike valja uputiti, kako će već tečajem naučanja pojedinoga gradiva jednako s jednakim uzporediti, bitnije sličnosti pronaći, a nepravilnim tvorbam tražiti uzroke. „Zašto?“ Ovo je pitanje kod zemljopisne obuke posve opravdano, kao i kod svakoga drugoga predmeta. Zašto Rajna kod Bazela zakreće najednom prama sjeveru? Zašto kod Majnca prama zapadu? Zašto Dunav kod Vaca kreće se prama jugu? — Stavite ova pitanja svojim učenikom, ali jim dajte ujedno i valjan zemljovid, pa ćete čuti, kako misle i odgovaraju oti mladi zemljopisci! Taj pokus radovat će vas.

Da se sravnivanje nesmije s vida pustiti, suvišno bi bilo ovdje i opetovati. Posve je jasno, da si učenik mora kod sravnivanja u pamet dozvati sve, što je čuo, da si mora trajno usvojiti karakterne znakove pojedinih predmeta. Dosta o tom. —

Da mi ga nitko nepomisli, te je ovim svršena razprava o jezerih. Dade se tu još mnogo toga poučna i znamenita navesti i kazivati, — ali za sada neka je dosta, sgodom ćemo nastaviti.

Andr. Hajdenak.

Digitized by Google

Dodatak k nazivlju za tjelovježbu.

Od Andr. Hajdenaka.

Abklettern, spustiti se.
Anhang, ovis (zavis).
Anfersgang, hod ritajuć se.
Anmann, drug, porednjak.
Armheben, ruke dizati.
Armsenken, ruke spustiti.
Armwelle, kovrtlaj u pazuhu.
Armwippen, rukom pregibati, (—vrcati).
Aufknien, zakleknuti.
Aufschwung, uzmàh.
Ausgangstellung, završaj stava.
Ausspringen, odskočiti.

Baskensprung, skok motkom.
Beindrehen, nogom kretati, vrtjeti.
Beinrolle, vrtulj nogom.
Beinschwingen, nogom mahati.
Beinthätigkeiten, vježbe nogami.
Bummeln, šeprtljati.
Bummler, šeprtlja.

Drehhangeln, vješkanje kretom.
Drehmass, kret na razmjerak.

Einlaufen, zatrknuti, utrknuti se.
Einspringen, podskočiti.
Einwärtsspreizen, v. Querspreizen.
Ellbogenhaltung, držanje laktom gori ili mezimice.
Ellbogenstütz, upor o lakte.

Fechtstellung, mačilački-, borilački stav.
Fersenklappgang, hod petama tikajuć ili tapkajuć.
Flankenstellung, bočki stav.
Fussklappen, žapami (prsti) tapkati ili tikati.
Fusswenden, kretati nogom.
Fusswiegen, zibati stopalom (nogama).

Gallopphüpfen, uzgrebce skaktati.
Gengenschwenken, čelimice zakrenuti.
Gimnastikschritt, jačalački korak.
Grätschschwebehang, visiti razkrekom.
Grätschschwebeschwung, zamàh viseć razkrekom.
Grätschwelle, kovrtlaj razkorakom.
Grätschsitz, sied razkrekom.

Händeklappen, pleskanje ruku.
Hangeln mit grösseren Spannen, vješkati širom (razručice).
Hangstehen, visom se osoviti (i spuštati).
Hangstand, viseći osov, položaj viseć.
Herstellen, povrat, uzpostaviti se.
Hinken, hramati ili šepati.
Hochhaltung, držanje u vis.
Hochschwingen, nihati se visoko.
Hocke durch, proskok.
Hocklaufen, čučkom trčati.
Hopsergang, hod doskokce (poskokce).
Hüftheben, dignuti kuk, — bok.
Hüftsenken, spustiti kuk.
Hüpfsteigen, poskočice uzpinjati se.

Kettenverbindung, karičji vez.
Keul, buzdovan.
Keulübungen, vježbe buzdovanima.
Kippen, tikati, zanih.
Knickstützgang, hod uporice savitima (sključanima) rukama.
Knickstützhüpfen, skaktati uporice sključanih ruku.
Kopfbeugen, nagibati glavu.
Kreisschwingen der Beine, nogama mahati u okrug.
Kreuzwirbeln, premetice vrtjeti se (skaktati).

Laufschritt, korak trkom (napried).
Lauftritt (auf dem Platz), stupaj trkom (na mjestu).
Laufübungen, vježbe u trčanju.
Lauft! Trkom! (hajd!).
Löwengang, lavski (sključani) hod (na ručah).

Messgang, mjernički hod.
Messstellung, mjernički stav (v. 22. str.).

Nachstellgang, hod dokorakom.
Nachstelllaufen, dotrkivati.
Nachstellschritt, dokorak.
Niederhüpfen, poskakivati, klecati skaktajuć.

Digitized by Google

Querspreizen, poprièno uprieti se.
Querliegehang, ležeći ovìs poprieko.

Rumpfwiegen, trupom zibati.

Scheingang am Ort, hod (stupaj) na mjestu.
Schlängeln einbeinig, vijugati na jednoj nozi.
Schönschritt, krasno-krok (na mjestu).
Schleifhüpfen, skaktati posmukce.
Schlusshang, sklopljeni vìs (ruke skup).
Schrāghaltung, držanje koso.
Schrägschweben, lebditi stranimice (koso ili krstimice).
Schrittwechselgang, hod mienjajuć korak.
Schwebestand, osov lebdimice.
Schulter, pleće (rame).
Schulterkreisen, kružiti pleći.
Schwingen, mahati, zanihati.
Schwungseil, vijalo (konop).
Seilspringen, preskakivati vijalo (konop).
Seitspannhang, ovìs postrance na razručice.
Sitzeln, posjedakati.
Sitzhüpfen, sjedeće skaktati.
Sitzbeuge, skućeni sied.
Sitzbeughocken, čučkom sjediti.
Sitzbeugwippen, u čućanju zibati se.
Springbeugen, skakalački pregibaj.
Springlaufen, trk skokce.
Spreizwirbeln, uporice vrtjeti.
Stabrollen, palicom vitlati.
Stabwende, premah palicom.
Stangensprung, skok o motku.
Stangentauchen, mótkom se poturkivati (kotkati se).
Stirnstellung, pročelni stav.
Stosshaltung, držanje na sun.
Strickziehen, konopom se natezati.
Stützwippen, uporice pregibati (zibati se).

Taktgang, hod po mjeru (taktu)
Taktlauf, trk po mjeru.
Trablauf, trk kasom.
Trablaufen, kasom trčati.

Umzug (des Uebungsplatzes) obhod, prohod (vježbališta).
Uebersteigen, prekoračiti, v. Ueberschreiten.

Vorgreifen, predhvatati (prìhvatiti).

Walzerschritt, vrtulj-korak.
Winkelstellung, kosi stav.
Walzschwenken, u vrtulj vinuti.

Zwischentritt, medju-krok.
Zehenklappen (v. Ballenklappen), prstima (žapama) toptati (tapkati), — tikati. *

Dopisi.

Iz Podgorača. Mili „Napredče“! Nemogu propustit, da ti se iz ovih krajeva jednom neoglasim; — primi u krilo si mojih par rieči i javi ih ostaloj braći našoj!

Pučka učiona podgoračka opisivana je već bila u „Napredku“ nu većinom površno, hoću dakle, da koju radostnicu kažem u cjelosti i opisat svoju učionu.

Podgorač imao je do god. 1871. školsku sgradu, kojoj ni vanjski ni nutarnji lik nije baš dolikovao, prem bi gdjekoja občina naše domovine sretna bila, da i onakovu školsku sgradu imade.

U Podgoraču živi vlastelin, komu pučka prosvjeta osobito na srdcu leži; taj muž je u pravom smislu naprednjak, jer činom pokazuje, koliko mu plemenito srdce narod ljubi, i koliko se zanj zauzimlje; taj plemeniti muž jest: presvietli i visokorodjeni gospodin Pavao grof Pejačević podgorački, o kom nam je zatočnik naš „Napredak“ donio već više liepih crtica.

---

* Završujuć ovimi redci ovaj toli mučni posao, zahvaliti mi se je svim sudrugovom, koji su me podpomagali i savjetovali, a poimence zahvaljujem se uredniku ovoga lista, gosp. Ljud. Modcu, koji mi je u svom listu dragovoljno ustupio prostora i revno mi pomagao čistiti i gladiti hrvatske izraze. — Napokon, pozivno na uvodnu opazku ovomu članku, molim još jednom sve sudrugove zavolj same stvari, da svoje opazke učinjene u pogledu tehničkih izraza izvole obielodaniti bud u „Napredku“, bud u „Školskom prijatelju.“ Andr. Hajdenak.

Digitized by Google

Prem je, kako rekoh, stara školska sgrada u Podgoraču još za nuždu dobra bila, osobito kad bi se za popravak iste brinuli, uvidio je plemeniti grof, da bi dostojna škol. sgrada uzgoj i obuku mladeži mnogo pospješila. Toga radi kupi zemljište na liepu i udobnu mjestu, i sagradi tuj o svom trošku krasnu školsku sgradu, koja je nedvojbeno najljepša pučka škola u Slavoniji. Osim toga je plemenit grof obskrbio učionu svimi učevnimi sredstvi, te je milina predavati u takovoj školi.

Pučka škola podgoračka postala je sada znamenitom, nijedan bo putnik neprodje ovuda, a da se je sit s vana i s nutra nenagleda. Sgrada ta stoji do 25.000 for., a nebi na ruglo bilo ni samu glavnomu gradu Zagrebu.*

Kad je šk. sgrada gotova bila, darova plemeniti grof veledušno 2000 for., od kojih polovica kamata pripada na popravak šk. sgrade, a polovica se upotrebljuje za knjižnicu, koja je takodjer utemeljena. Tako Podgorač ima školsku sgradu, koja će mu uviek na diku i ures služiti. —

Knjižnica broji sada 370 knjiga. Od ovih ima 60 za učiteljevu porabu, 170 šk. knjiga, i 140 knjiga za pouku i zabavu puku i djeci. Učitelj rukovodi ovu knjižnicu, dieli knjige puku za čitanje, i školske knjige djeci tako, da se ove nakon čitanja vraćaju knjižnici.

Gledom na učila imade ih za prirodoslovnu struku 30 komada, zatim 38 napetih slika za živinstvo, 39 za bilinstvo, 15 za zornu obuku, i 27 za vjeronauk; napokon ima raznih zemljovida, liep globus, telurij, računalo i Fričev muzej. Tako uredjena učiona mora u istinu veseliti i učitelja i učenike.

Dne 28. lipnja t. g. kao u predvečer imendana presv. g. grofa nakitila je mladež u slavu slavnoga svoga mecena školsku sgradu krasnimi vienci, bila sjajna razsvjeta sa ogromnim transparentom, na kojem je podno početnih slova grofova imena i krune sjala u raznih bojah liepa čestitka.

Plemeniti je grof i marljiv posjetilac škole, osobito nijedan izpit neprodje, a da ga nepohodi.

Zadnje vrieme morala se je obuka ove učione pretrgavati. O Božiću god. 1874., dakle lani, umre ovdje učitelj Juraj Golub, marljiva pčela-radilica; — dok se je natječaj razpisao i izbor obavio, i dok je naimenovanje novomu učitelju stiglo, učiteljevao je privremeno gosp. S. Z., duhovni pomoćnik naše župe: kad je pako novoimenovani učitelj nastupiti bio imao svoje novo mjesto, zahvali se, i tako podgoračka škola opet nije imala učitelja. Uslied toga bude podpisani imenovan privremenim učiteljem, i 25. srpnja t. g. za definitivnoga izabran.

Dne 23. srpnja obdržavan bje ovdje izpit. Akoprem se je radi namještaja učitelja obuka znatno prekidala, ipak je školska mladež neumornom marljivošću nadoknadila, što je bila zanemarila. Izpit, može se reći, bio je vrlo dobar, djeca su točno i dobro odgovarala, ali zato ju je plemeniti grof, koj je takodjer na izpitu bio, osobito odlikovao. Pozvao je naime na dan 1. kolovoza najbolju šk. djecu k sebi na objed. Da si vidio plemenito i vedro lice grofovo, kako ljubezno s djecom razgovara, kako ih za različita pita. U krasnoj dvorani prostrt bje stol za djecu; krasno posoblje ugodno je na djecu djelovalo. Jedna djevojčica nazdravi zdravicu u zdravlje presv. g. grofa, a ostala djeca odazovu se zdravici trokratnim „živio!“ i pjevanjem narodnih pjesama! — Po objedu dopustio presvietli grof djeci po krasnom vrtu zabavljati se; tek pred večer razidju se djeca, spominjuć i danas još taj ugodni i krasni dan!

Medju školska učila spominjem ovdje još krasan glasovir (Pianino), što ga je presv. grof nedavno darovao učioni; vidiv pako on na izpitu, kako su djeca marljiva u učenju metričkih mjera, dao je za učionu nabavit desetičnu vagu sa odnosnimi utezi računajuć od metr. cent, do grama, zatim litar i njegove česti, metar itd., osim toga nabavit će se i novi zemljovid Hrvatske i Slavonije.

Učiona podgoračka imade svake godine oko 120 sposobnjaka, nu ove godine slab je bio polazak škole; to se ima pripisati, kako rekoh, prekidanju obuke; urednije počela su djeca istom onda učionu pohadjati, kad je podpisani amo došao, dakle od 1. svibnja t. g. Osobito u I. razredu bio je polazak i napredak lošiji nego u II. i III. razredu. Zdravlje šk. mladeži bilo je povoljno. Novim školskim zakonom jamačno će biti bolji polazak škole, a četirimi razredi bit će učitelj dosta obterećen, uz to opetovnica, gombanje, gospodarstvo u praksi itd. zadat će učitelju mnogo posla i brige. Da li će pako učitelj prema svomu trudu dobiti i plaću, to ćemo vidit, kad se učione na razrede podiele. Ako nam dopanu male plaće, kojimi nećemo moći izlaziti, to ćemo morat orguljanju nabiti cienu, da nam se stanje poboljša. Orguljanje oduzimlje učitelju i onako puno vremena, a hasna mu je od toga mala ili nikakova.

Opisav tako ljetopis i stanje svoje učione, moram završiti, a završit nemogu inače, nego željom, da nam višnji stvorac plemenitoga grofa još mnogo godina poživi na korist mile nam domovine, koj si je još za živa sam spomenik podignuo, a taj spomenik jest krasna škola podgoračka, koja će nam svom liepom položaju od iztoka do zapada, od juga do sjevera pripoviedati, da ju je sagradio i uresio dični njezin mecen: Pavao grof Pejačević!

* Varate se; što je za Podgorač liepo, nije za Zagreb. Dodjite ovamo, pa si pogledajte našu kaptolsku školu, tuj ćete se istom diviti. — Uredn.

Digitized by Google

Primi mili „Napredče“ u krilo si ovaj moj dopis, i dopusti, da ti se višeput javim iz ovih krajeva!*

Ferdinand Ulses, učitelj podgorački.

U Miholjcu pod Kalnikom bijaše izpit 17. srpnja, pod predsjedničtvom veleč. gospodina Mije Smetiška, podjašprišta kotara križevačkoga. U III. razredu bijaše 13, u II. 14, a u I. 26 učenika. 1. red s odlikom dobilo ih 25, a 1. red 19. — Žalostno je, što se nije niti od strane občine, niti od političkoga poglavarstva k izpitu nitko potrudio. Da nije bilo gg. gor. riečkoga župnika Magjereka i učitelja Horvata, bio bi izpit kradomice obavljen.

Od Haulikove zaklade, namienjene šk. mladeži, razdieljeno je 22 for. 55 n.; a 10 for. položeno u družtvo sv. Jeronima za Josu Miklečića i Stj. Mikca, učenike III. razreda. Gosp. Miklečić, nadzornik učione, kupio za nagrade raznih privezača, rubaca itd. Učiona posjeduje: pet zemljovida s hrvatskim tekstom: slike za zornu obuku, napete na platnu; slike za vjerozakonsku obuku; za prirodopisnu obuku slike živinstva, bilinstva i rudstva; metrički sustav: nova austr. mjera i utez; telurij, globus itd. Za usavršivanje učiteljevo imade dovoljno knjiga. G. načelnik pl. Bujanović rado je žrtvovao iz obć. blagajne za šk. potrebоće.

Čudno je ipak, što nije občina ni novčića za nagrade opredielila; globá imade, a nezna. da to spada u porabu škole. Zanimivo je, da župa miholječka, brojeća 3000 duša, uškoljuje tako neznatan broj djece, a na papiru ih je 300. Župa miholječka je velika, — župna crkva na kraju župe. Što će ovdje novi šk. zakon uraditi? Hoće li naš zastupnik Ožegović visokomu saboru o tom što predložiti?! Školske nadzornike imamo. Zanimivo je, kako l' da će jedan učitelj, a uz to i orguljaš i sprovodopratilac podučavati 4 razreda!**

Visoka će se vlada do godine uvjeriti, da će se morati energično postarati za gradnju novih škola. Školski zakon zahtieva mnogo. Bojim se, da će uz takove okolnosti, uz premalenu učit. nagradu prazniti se učiteljska mjesta, pak si dotični učitelji tražiti bolje službe. Pa kako da nebi! Buduće šk. godine moraš položiti u ime mirovine 100 for., uz to hrani, odievaj sebe, obitelj, plaćaj porez, javnu rabotu itd. ***

Učitelj miholječki prinuždjen bje ove godine za svoje imenovanje po starom zakonu umah položiti 25 for. od 30 for. mjesečne plaće i to u državnu blagajnu. Hoće li morati još i po novom iznovice plaćati u mirovinsku zakladu?! Gladuj školniče! pa se laćaj težka i naporna posla energično! — A što je novim šk. zakonom glede bolesti učiteljeve odredjeno? Tko će ga podupirati? A tko, i na čije troškove u slučaju bolesti suplirati?! Zaključujem: Školstvo će ostati na istom stupnju ko i dosele, pa bilo i stotinu žup. nadzornika za kontrolu! Kontrola je umjestna jedino onda, kad budu učitelji vedrim i veselim licem, puni zadovoljstva na polju školstva raditi mogli. — Ako je ovo prećerano, onda je prećerano sve, što je pravedno rečeno. — Sapienti sat.

Raznice.

— Na preustrojenoj mužkoj i novoj ženskoj zemaljskoj preparandiji otvorit će se škol. godina 1. listopadom, a upisivati će se u oba zavoda 25. rujna i sliedećih dana od 9—12 sati prije podne u sgradi kr. preparandije i vježbaonice u opatičkoj ulici.

— Svetkovina dvadesetpetgodišnjice biskupa Strossmajera obavljena je ako i nekim načinom skromno (na njegovu vlastitu želju radi nemilih dogodjaja u Bosnoj i Hercegovini), a to ipak svečano od strane sveučenstva, prisutnih mu štovatelja i svega naroda iz okoliša. Prostor lista nam nedopušta, da potanko opišemo samu svečanost, nego ćemo samo spomenuti, da je bilo prigodom svečanoga objeda nazdravljeno preuzvišenomu svečaru medju mnogimi nazdravitelji i od strane pučkoga učiteljstva, a on da je na to izvoljeo odvratiti, da bez pučke prosvjete nećemo doći do narodne sreće i blagostanja i slobode. Nu da to nisu samo rieči, dovoljno je preuzvišeni svečar i činom pokazao, a i učiteljska zadruga, ta druga majka učiteljske sirotčadi, pozna mu ruku darovnicu, koja ju obilato nadielila. Živio preuzvišeni svečar, mecenat hrvatski!

— Liep primjer. Kako „Obzor“ iz Vinkovaca pišu, tamošnja je okružna oblast na 27. kolovoza sakupila okružno zastupstvo u izvanrednu sjednicu, i predložila mu, da se 100.000 for. iz šumskoga dohodka upotriebi za školske svrhe, a osobito za gradnje učiona u školskom okružju. Zastupstvo prihvatilo je ovaj predlog jednoglasno. I drugi predlog okružne

---

* Bit će nam drago. Ur.

** U školsko vrieme neima učitelj ni orguljati nit pratiti sprovode; učiteljska je bo služba glavna, a druga samo uzgredna. Ur.

*** Vis. će vlada jamačno odrediti, da će se tih 25% redovite plaće moći uplatiti najmanje u 20 mjesečnih rokova. Ur.

Digitized by Google

oblasti, da se od istih dohodaka svake godine doznači za nagrade najmarljivijim i najboljim učiteljem okružja po 4000 for., primilo je zastupstvo takodjer. Dao Bog, ugledala se u taj liep primjer sva okružna, županijska i občinska zastupstva po svoj domovini i položila na žrtvenik narodnjo prosvjete koliko koje najviše može, jer glavnica, što ju tuj ulože, nosit će najveće kamate.

— Vis. c. k. glavno zapovjedničtvo kao upravna oblast u krajini poslalo je i opet tri za gradjanske škole jur izpitana učitelja na bečki pedagogij, da ondje usavrše svoje znanje. To je opet dokaz mara krajiške oblasti za napredak pučkoga školstva.

— Nadbiskupska konferencija. Preuzvišeni gospodin nadbiskup Jos. Mihalović sazvao je na 14. svećenstvo svoje dieceze na konferenciju, kojoj je bila svrha, da vieća, kako bi se obilnijom podporom pomoglo iznemoglim i izsluženim svećenikom; zatim, kako da se svećenstvo vlada pri izvadjanju novoga zakona za pučke škole. Glede drugoga pitanja kolali su svakojaki glasovi, neki pače predvidjahu, da se obzorje tako smrklo, da će biti oluje i gromovnih striela.

Nu hvala Bogu prošlo je sretno i brez toga, jer kako „Kat. list" o toj konferenciji izvještuje, za posvemašnju pasivnost pri izvadjanju novoga škol. zakona nije bio nitko, no ipak glede aktivnosti kolika ima biti, nisu svi bili jednoga mnienja. Preuzv. g. nadpastir da je vrlo vatreno preporučivao, pozivajuć se na zasvjedočenu revnost i rodoljublje svećenstva, da isto neuzkrati nigdje svoje ruke, gdje bude pozvano sudjelovati, dakle da preuzme i predsjedničtvo u školskom odboru te mjestno nadzorničtvo. Uz želju nadpastirovu pristala je svakako velika većina, ako ne možda svi. — I mi se nadasmo tomu od uvidjavnosti preuzvišenoga g. nadpastira, kao i od rodoljublja hrvatskoga svećenstva. Hvala Bogu, da se u nadi neprevarismo!

— Odgovor iz Biograda. Na naš upit u br. 22., kako se ima sa pedagogijom na našem sveučilištu i biogradskoj velikoj školi, odgovara nam biogradski list „Škola" sliedeće: „Zakonom od 20. decembra 1873 uvršćena je i pedagogija u red nauka, koje se predaju u filozofskom fakultetu na velikoj školi, tako da se sada nesamo ona može čitati u svoj širini svojoj, nego ništa nesmeta urediti tamo i pedagožki seminar. Još nije postavljen naročit profesor za tu katedru jedno što do sad nije bilo stručnoga lica za taj posao, a drugo što ni kredit budjetski nije to dopuštao. Medjutim dokle ne bude to, što će po svoj prilici biti skoro, profesor filozofije g. Milan Kujungjić primio se da za vrieme čita pedagogiju na velikoj školi. Ovo neka je za one prijatelje, koji žele da znaju, kako stoji pedagogija na velikoj školi u Biogradu."

Tako nam odgovaraju iz dalekoga Biograda, i mi sa zahvalnošću bilježimo taj odgovor, dočim u samom Zagrebu nemogosmo od nikoga čuti, što je i kako je s tim predmetom na našem sveučilištu, da li se predaje u filozofskom fakultetu ili da li se barem radi o tom, da se stolica za taj predmet ustanovi. Mi opetovano molimo, da nas tko o tom izviesti; a nadamo se pouzdano, da se valjda naše sveučilište u tom pogledu neće dati nadkriliti od biogradske velike škole. Vederemo!

— Bečki pedagogij. Ruska kneginja Natalija Šikmatov-Šerinskova zamolila je dozvolu, da se uzmogne na bečkom pedagogiju naobraziti za učiteljicu na pučkih i gradjanskih školah. Nadzorničtvo pedagogija riešilo joj molbenicu povoljno.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Novom Vinodolskom. Beriva, kao godišnja plata: od občinske blagajne 453 f., od komorske blagajne 86 f. 10 n., od crkvene blagajne za orguljanje 60 f. 90 n., od blagajne občinske za stanarinu godišnjih 80 f., ukupno 680 for.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 30. rujna t. g. preč. gosp. Vinku Mrzljaku, modruškoga stol. kapt. vel. predstavniku u Novom.

Književna molba.

Ja skupljam gradju za hrvatski imenik bilja, da iznesem na vidjelo bogatstvo našega jezika; no skupiti je sve sâm ne mogu, tomu se hoće obće pomoći. Molim dakle svakoga p. n. rodoljuba, koji znade, kako se zove hrvatski bilje njemu poznato, da mi izvoli dojaviti ta hrvatska imena. Ne treba toga mnogo, zadovoljit ću se i sa nekoliko imena; a ne treba ni da budu ta imena baš u književnom jeziku, meni će dobro doći i provincijalizmi. Osobito molim imena različitih vrsti (fela) cvieća, povrća, voća (dakle i groždja). Poštarinu ću drage volje sâm podmiriti.

Dr. B. Šulek.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. zbor". Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 28. U Zagrebu, 1. listopada 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Na 1. listopada 1875.

(Poslanica hrvatskomu učiteljstvu.)

Novi školski zakon, do sada još mrtvo slovo, stupa evo današnjim danom u život. Težko li je ugledao svieta! Koliko bijaše tuj borbe izmedju zagovornika mu i protivnika! Jedni se nadahu i sveudilj se još nadaju, da će njim procvasti i liepo uspievati prosvjeta narodnja, a drugi opet dokazivahu na svaku ruku, da će krozanj krenuti uzgoj i obuka stranputicom na propast naroda. Tko li je i u koliko pravo imao, pokazati će budućnost; a nam je, zagovornikom njegovim, osvjedočenim tvrdo, da će urodit dobrim plodom po naš narod, ustati na noge, da taj plod što prije dozrije. Novim je zakonom stvorena zajednica od roditelja, občine, države i crkve, da uzajamno podupiru školu na korist svijuh njih, a ujedno je njim točno označeno, što i koliko svaki od svoje strane u tu svrhu činiti ima. I nam su kao glavnim i izvršujućim faktorom stranom samim zakonom, stranom provedbenimi naredbami dužnosti opredieljene; iste pako nisu umanjene, dapače još umnožane te tegotnije no prije, jer sva odgovornost kako za uzgoj, tako i za obuku pada jedino na nas. Mi ćemo odsele dolaziti u bližji doticaj s onimi, koji nas imadu u težkom zvanju podpomagati, jer ćemo morati neposredno mnogo toga obavljati, što dosele nismo morali.

Dolazit ćemo češće u doticaj s roditelji, kojih žalibože većina dužnosti svojih pri uzgoju nepojmi. Tuj ne samo da moramo njihov teret na sebe svaliti i djecu jim sdušno uzgajati, nego i u njih same uzgojna načela usadjivati te ih upoznavati s pravcem, koji pri uzgoju sliedimo, da nam posao nekvare, nego da s nami složno na tom polju rade. Jer kad bi roditelji shvaćali svoju uzgojiteljnu dužnost, kako neki mniju da shvaćaju, te da oni u prvoj i trećoj dobi t. j. do sedme pa onda od dvanaeste godine, kad djeca svakdanju školu svrše, uspješno ju uzgajaju i od stranputica odvraćaju, to bismo se od srdca radovali.

Nu izkustvo nas o protivnom uvjerava. O koliko ima roditelja, koji mniju, da im sva roditeljska dužnost u tom sastoji, da si djeci podavaju samo ono, što

Digitized by Google

trebaju za tielo, te da joj sakupe zemaljskog blaga; koliko ih opet ima, koji su i sami podani svakojakim slabostim, koje valjan uzgoj osudjuje; a koliko opet, koji za nabožne i svete stvari ništa nemare, dapače protivno sbore i tvore. Dakle nemožemo se na nje skroz oslanjati niti stavljati pri uzgoju mnogo u nje povjerenja; jer kad bi oni bili marniji i brižniji za valjan uzgoj svoje djece, nebi se vidjevala tolika razuzdanost i zloća kod mladeži. S toga ih sveudilj upućujmo i sjećajmo ljuboznim načinom njihove dužnosti.

Odsele ćemo imati često i to neposredno posla sa školskimi odbori. u kojih će biti, a osobito po selih, uz naobražene jamačno i manje naobraženih ljudi, koji će po svom djelokrugu imati nas u našoj zadaći podpomagati. Nu netreba ih radi neznanja prezirati, nego svojim muževnim, ozbiljnim i razboritim načinom o dotičnih školskih stvarih upućivati; svoje predloge i zahtjeve, koji treba da su vazda osnovani i neoborivi, dostojno a ne bahato ili šaljivo obrazlagati, da tako od nazočnih važnost zadobe. Jer budu li naši predlozi kojiput kaprice ili neznatne trice, to ćemo pred odborom izgubiti ugled, pa se neće onda niti na važne stvari obazirati, a niti ćemo se moći pouzdano dalje komu pritužiti.

Nam je treba, da sa svećenstvom u pravoj slozi i ljubavi živimo, da mu neporičemo pravo na uzgoj, koje po svom zvanju vršiti ima i mora; ono bo upliva to posredno, to neposredno na čovjeka od poroda do groba. Pa tko da nas drugi i pomaže pri uzgoju mladeži, nego oni? U našoj su domovini takove okolnosti, da sami §§. školskoga zakona nisu dostatni. Dogadja se žalibože, da se mjestimice učitelj i svećenik prekoramence gledaju; istini za volju reći mi je, da je negdje tomu povod svećenik, a negdje opet učitelj; — imade nas na jednoj i drugoj strani slabih. Nu to trvenje svakako prestati mora, ako želimo širiti medju narodom pravu prosvjetu. Na to treba da predpostavljene oblasti osobito paze, jer bi se inače umjesto prosvjete uvlačila u narod tmina mržnje i razdora. Tko pako spačku sije, neka se makne s mjesta, bio to ovaj ili onaj. Oba faktora, naime crkva i škola, nuždno obstoje radi dobrobiti naroda, a ne narod radi njih, s toga treba da izvršujući članovi jedne i druge strane to uviek pred očima imadu, pa prema tomu svoje djelovanje udešuju te svoju dužnost točno vrše, a ne da se inate i precjenjuju.

I s državnom vlašću dolazit ćemo preko njezinih organa neposredno u doticaj. I nju moramo na polju školarstva po svom znanju i iskustvu podpomagati; ona nam je pružila u županijskih učiteljskih skupštinah priliku, da kao strukovnjaci dolikujućim načinom svoje opazke i mnienje iztičemo, da se s vremenom gdješto bud u samom školskom zakonu, bud opet u provedbenih naredbah promjeni ili nadopuni. To nam se neće zamjeriti, jer i sama vis. vlada znade, da nijedno ljudsko djelo nije savršeno; dapače još će se radovati, ako uvidi u nas uvidjavnosti i zrelosti, pa će naše predloge, smjerajuće na bolji uzgoj ili napredak naroda, uvažiti. Imade u samom školskom zakonu pa i u provedbenih naredbah takovih ustanova, koje se po svoj domovini jednakim načinom izvadjati nemogu; nam ih valja odkrivati. Jer što se kod drugih umno naprednijih i bogatijih naroda izvadja, nemože se naprečac i kod nas uvesti.

Digitized by Google

Nu da mi kao uzgojitelji i učitelji uzmognemo udovoljiti svojoj uzvišenoj zadaći, treba da si ponajprije stečemo potreban ugled i povjerenje kako kod roditelja, tako i kod inih faktora, s kojimi ćemo po svom zvanju imati posla; treba da si odaberemo shodno stanovište i stalan pravac u svom živovanju. — Ugled pako ćemo si steći poštenim, nabožno-ćudorednim životom, te otvorenošću i značajnošću u svem svojem djelovanju. A da uzmognemo tako djelovati, treba nam se čvrsto držati čistoga Hristova nauka, koji je tako savršen, da ga kroz viekove nemogu niti najveći umovi uz sve nastojanje oprovrći, niti mu vriednosti umanjiti.

Treba nadalje da budemo u svom radu revnici, treba da se sveudilj trudimo tražiti što bolje i svrsi shodnije načine pri obučavanju, koji nam i djeci posao znatno olakote te pomažu što kraćim putem svrhu postizavati. Do dobrih pako načina dolazi se dvojakim putem: čitanjem u tom obziru dobrih knjiga i obćenjem s vrstnimi strukovnjaci. Nevalja načelo nekojih učitelja, koji se dočepav službe uvuku u zabit, mnijuć da su dostatno stekli vještine učiteljske u preparandiji. Duh vremena uztrajno napreduje, pak je i nam napredovati u svakom dobru, a napose u našem zvanju.

Ako se budemo po iztaknutom pravcu prema roditeljem, obćini, crkvi i državi kretali, ako budemo značajno i kriepostno živjeli te tako i povjerenu si djecu uzgajali, pri obučavanju najbolje načine i sredstva tražili i rabili: slavit ćemo na taj način Boga, koj nas je na to zvanje pozvao, pomoći ćemo i odužit se našemu kukavnomu narodu, koj je zapušten u materijalnom i duševnom smislu, kojemu mi doduše nemožemo podizati raznih zavoda, pružati materijalnih poboljšica, buduć i sami oskudievamo, al ga točnim vršenjem svoje dužnosti te oduševljenom ljubavlju u obučavanju i uzgajanju svaki u svojoj zabiti možemo nekim tajnim načinom podizati iz neznanja i siromaštva. Pa tako radeć, pribavit ćemo svojemu stališu potrebit ugled i štovanje; a da tako bude, daj Bože!

Stjepan Hudec.

Zrak, što ga dišemo.

(Jedan odsjek iz školske dijetetike od prof. M. Petrovića.)

(Svršetak.)

Normalno je samo ono disanje, koje biva u čistom zraku. Čist zrak nesmije imati drugih sastavina, osim onih gore imenovanih, niti ih smije sadržavati u drugoj kojoj mjeri, van u onoj gore označenoj. Gdje se plinovi slobodno razprostirati mogu, kao što je to u velikoj prirodi gotovo svud slučaj, tu se sastavine zraka drže uviek u odredjenoj ravnoteži; samo tamo, gdje je to razprostiranje i miešanje zapriečeno, dakle u zatvorenom prostoru, nastupa nagomilanje ugljikove kiseline i s njom uporedo uzmicanje kiselika. Takav zrak je nečist, on je poguban po zdravlje, da, ako sadržina njegova u ugljikovoj kiselini predje neku izvjestnu mjeru, onda dolazi i sam život u opasnost. Da promotrimo svojstva ugljikove kiseline, od koje poglavito čistoća zraka zavisi. Ona je plin bez boje, specif. joj je težina = 1·5, goreća tjelesa u čistoj ugljikovoj kiselini na

Digitized by Google

mah se gase i životinje s mjesta pogiblju. Mnogi fiziolozi drže, da je ugljikova kiselina direktan narkotičan otrov (kao morfijum) i da kao takav na živce djeluje, no najbliži uzrok njene škodljivosti je taj, što u zraka, u kom je više ugljikove kiseline no u čistom atmosf. zraku, odlučavanje ugljikove kiseline iz krvi slabije biva a to razmjerno količini u zraku se nalazeće ugljikove kiseline. Nagomilanje ugljikove kiseline u kakvom prostoru povlači dakle, kad se u takvom prostoru diže, za sobom nagomilanje ugljikove kiseline u krvi. Krv, koja je nosilac života i iz koje se svi organi obnavljaju, gubi tim svojstvo, da posreduje medju organi. Svi izpitaoci slažu se u tom, da opasnost po život nastupa, čim se u zraku nalazi 10% ugljikove kiseline, no već kod 1% neosjeća se čovjek dobro. Petenkofer navodi 0·1% kao granicu izmedju čistog i nečistog zraka, on veli, da svaki na čistotu naviknut čovjek odmah osjeti, da je zrak pokvaren, čim ima u njem više od 0·1% ugljikove kiseline.

Pored ugljikove kiseline i druge su još materije u stanju, da zrak pokvare i tim ga nezdravim načine. Tako je nezdrav vlažan zrak u stanovih, jer zapriečuje izparivanje tiela; zrak, u kojem se nalaze smrdljivi (ili mirisavi) plinovi, kao što je amonijak, sumporovodik i druge vodikove slučenine, koje se razvijaju blizu gnojišta, bara, što se suše, prohoda, oluka i t. d. Još osim toga zadržavaju se u zraku blizu takovih mjesta i u obće po vlažnih i djubrevitih predjelih klice od mikroskopičnih vrlo nizkih organizama, u kojih nauka nalazi uzroke mnogih zaraznih bolesti. (Groznice po močvarnih predjelih.) Da i jak miris u zraku može zdravlje oštetiti, za to navadja dr. S. Petrović u svom članku „Kosmetici“ („Otačbina“, svezka za mart 1875) jedan slučaj, koji se njemu samu pridesio. On je danju nekoliko razcvalih grančica od dafine (Elaeagnus angustifolia) u sobu unio i istog večera poslie kratkog boravka u sobi tako se je zanio, da je, veli, jedva bio toliko pri sebi, da iz sobe umakne. Isto je tako ne čist zrak, u kojem se nalazi prašina, naročito po taracanih gradovih, jer tu se u prašini nalaze oštri sitni kristalići od bjelutka, koji mehanično plućima škode.

U sobi, u kojoj je mrtvac ležao, nalaze se takodjer mnogi po zdravlje ubitačni plinovi. Takove se sobe najbolje čiste hlornim krečom (ili karbolnom kiselinom). Hlorni kreč usiplje se u jednu zdjelicu i ako hoćemo, da se soba brzo očisti, uspemo na kreč malo sirćeta (octa), gdje valja samo lice odkloniti, jer iz hlornog kreča razvija se tada hlor, veoma zagušljivi plin. — Zdjelica se ostavi usred sobe, zatim se prozori i vrata dobro zatvore i poslie nekog vremena otvore se opet, da se soba dobro provjetri. Zrak je sad čist i ljudi mogu bez opasnosti u njem stanovati. Gdje je nemoguće da se soba neko vrieme zatvorena drži, već gdje moraju ljudi u njoj stanovati, tu se metne hlorni kreč u jednu navlaženu krpicu i ta se objesi o strop.

Podpuno nesposoban za disanje postaje zrak, ako se u njem nalaze male količine ugljikova oksida (kisa). Ovo je plin, koji postaje, kad ugljen gori pri nedovoljnom pristupu zraka, kao što se to sbiva kod peći, koje se iznutra lože, i kod kojih se u cievi što iz peći napolje vodi, ključ nalazi, koji se često iz štednje prije vremena (još prije nego što je sav ugljen izgorio) zatvara. Svake

Digitized by Google

zime mogu se čitati po bečkih i peštanskih novinah mnogi nesretni slučajevi, koji se zbog te nesmotrenosti dogadjaju. Zato nebi iz obzira na veliku opasnost upravo ni trebalo na pećih takovih ključeva namještati.

Svi plinovi imaju to svojstvo, da se većom ili manjom brzinom jedan s drugim pomiešaju. Taj pojav naziva se difuzija plinova. Gdje miešanje to nenailazi na nikakve smetnje, to difuzija plinova biva brzo i u takovu slučaju održi se zrak podjednako sastavljen t. j. tu je zrak zdrav. Po velikih gradovih, gdje množina ljudi živi i gdje još osim toga od različnih zanata i tvornica raznovrstni smrad u zrak ulazi, nemože difuzija brzo da se obavi, u njih je sastav zraka nenormalan. Zato se može mnogo laglje sačuvati zdravlje na selu, nego u varošu, a to je jedan od glavnih uzroka, što su seljačka djeca tako jedra i čila, dočim se varoška djeca svojom bliedom bojom lica i slabim tjelesnim sastavom žalostno odlikuju. Pogledajte mlada seljaka i uzporedite ga sa gradskim gospodičićem, koji po zatvorenih gradskih ulicah svoj život provodi! Pored tolikih drugih prilika, što gradsku mladež moralno truju, srče ona dobar dio otrova sa zrakom, koji diše, da, on će biti glavan uzrok i povod, što se i moralni otrov nje tako liepi, dočim mu se krepki sin zdrave prirode može duže vremena uspješno opirati. Statističke bilježke svjedoče, da po selih na svakih 30, po gradovih na svakih 20 ljudi dolazi jedan smrtni slučaj.

Svakomu je poznato, kako jako ožive i okriepe čitav organizam redovne šetnje u polje izvan gradskih zidova. Tko hoće da održi dugo zdravlje i život svoj, taj valja da se navikne na takova kretanja u prostom zraku, pa i zimi i po ružnom vremenu, samo se valja vremenu shodno zaodjeti. To nam je isto tako nuždno kao i svakdanja zdrava hrana. Pa i zrak je isto tako važan kao i hrana; on kroz pluća i kožu ulazi u krv našu i istu pročišćuje, i zaista zaslužuje u punoj mjeri, da na njegovu kakvoću pazimo. Ništa neobara više naše zdravlje nego lien život u pokvarenu sobnom zraku. Odtud dolazi ona bliedoća, ona zimogroznost i bolestna nadutost u licu, kakvu po naših varoških krugovih osobito kod gospodja primiećujemo. Da manje leže i sjede, da se neuvijaju toliko u pretoplo odielo i da se više pokreću i izlažu blagotvornom uticaju prostoga zraka, zaista bi zdravije pa i ljepše bile, jer samo što je zdravo, može biti liepo, a ništa nije liepo, što nije zdravo. Ja sam na svojih mnogih putevih po sjevernoj i južnoj Njemačkoj, što sam ih većinom pješice pravio, susretao mnoge ženske, koje je radovalo i veselilo, da distanciju od više milja pješice prelaze. Ali naše gospodje u Somboru neće ni u šikaru pješke, a tako je i po drugih naših gradovih! Učitelji bi trebali kao pravilo da uvedu, da se redovito poslie škole sa svojimi učenici šeću, gdje bi se sa šetnjom ikakova bezopasna igra ili odgovarajuća pouka spojiti mogla. Ako to uzrade, oni će već poslie nekoliko nedjelja opaziti veliki napredak u tjelesnom zdravlju učenika, pa za cielo i u shvaćanju predavanih predmeta, jer u zdravom tielu i duša je zdrava. U radosti dječijoj prilikom takovih izleta naći će čestit učitelj dovoljno nagrade za svoj mali trud.

Digitized by Google

No difuzija ili miešanje plinova biva i kroz čvrsta tjelesa, ako su ista šupljikasta (porozna) kao: kroz drvo, sadru, opeku, kroz nestaklajisano zemljeno posudje i t. d. „To je“, veli Gorup-Vesanec, „od velike praktične važnosti u pogledu odnošaja naših stanova prema zdravlju. Do sada je čovjek, sljedujući tako reći nekom instinktu, za gradjenje stanova uviek takav materijal birao, kroz koj je difuzija plinova moguća. Nuždan uslov za mogućnost prebivanja u prostorijah je mogućnost izmjene zraka. Kad bi ljudi i životinje u takvih prostorijah prebivali, koje su od spoljašnjega zraka podpuno zatvorene, to bi se zrak vrlo brzo pokvario, on bi osiromašio u kiseliku i natovario bi se ugljikovom kiselinom. No budući je ugljikova kiselina pozitivno škodljiv plin, to bi se kod osoba, koje bi takav zrak disati morale, znaci bolestne prirode pokazali još mnogo prije, nego što bi u zraku bilo tako malo kiselika, da nepodmiruje potrebu disanja. U stanovih naših nebiva, kao što se ponajčešće pogriešno misli, izmjena zraka samo kroz pukotine od prozora i vrata, nebiva samo pri otvaranju istih, već u većoj mjeri kroz milijarde šupljica u stienah. U koliko laglje difuzija kroz njih biva, u toliko će biti podpunija izmjena zraka i sbog šupljikavosti njihove moraju se u tom pogledu opeke predpostaviti mramoru, granitu (u obće kamenu). U kućah od željeza ili stakla, kroz koje difuzija nebiva, nebi mogao čovjek živiti. Dalje je lasno moguće, da se škodljivost vlažnih stanova po zdravlje nesastoji toliko u uplivu vlage na organizam, koliko u tom, što vlaga šupljice opeka i liepa zapuši i tim difuziju zraka zapriečuje.

No difuzija kroz stienu ako i može održati zrak u normalnom njegovu sastavu u sobi, u kojoj se malo ugljikove kiseline razvija t. j. gdje malo ljudi i to ne preko čitavoga dana živi, to se ona ipak pokazuje kao nedovoljna za prostore, gdje više ljudi stanuje. Tu se mora postarati za izmjenjivanje zraka ili ventilaciju drugim načinom. Razumije se po sebi, da i veličina prostora, u kom se diše, ima upliv na kvalitativni sastav zraka. U većih sobah u obće je zdraviji zrak. Osobito treba mnogo na to držati, da su sobe dovoljno visoke. U nizkih, tiesnih sobicah zrak se brzo pokvari i kao takav ruši zdravlje; naročito treba djecu od takvih soba čuvati. U Englezkoj stanuju u najviših i najvećih sobah djeca. Najbrža i najpodpunija ventilacija postizava se otvaranjem prozora i vrata, promajom. Tako bi trebalo bar jedan put na dan svaku kuću ventilovati. Ostaviti noćju prozore otvorene, kao što to mnogi rado čine, nije pored drugih okolnosti još ni za to dobro, jer noćni zrak neima normalna sastava, budući prečišćujući upliv bilja prestaje. — U sobah, koje se nemogu dovoljno vjetriti, kao po brodovih, bolestničkih sobah, spavaćih sobah, može za neko vrieme gašen kreč (hidrat kreča) ventilaciju zamieniti. Pri tom se kreč kemički slučuje sa ugljikovom kiselinom.

Školske sobe, u kojih podmladak narodni po više sati na dan provodi, treba podpuno da odgovaraju zahtjevom, od kojih zavisi čistoća zraka. Gradjenje školskih zdanja nebi trebalo ostaviti uvidjenju ove ili one obćine, koja se često na prvog zidara oslanja i samo što jeftiniji posao zahtieva. Škole valja graditi po stalnih pravilih, a ta treba sasvim točno da postavi školsko zakonodavstvo.

Digitized by Google

Samo osobite mjestne okolnosti mogle bi dozvoliti, da se u izviestnih granicah odstupi od postavljenoga plana. Austrijski zakoni zahtievaju, da je školsko zdanje sagradjeno na suhu mjestu, blizu kojeg se nesmije nalaziti bara, groblje ili djubrište; ono nesmije biti u ulici, kroz koju muoga kola prolaze, te zrak prašinom pune. Pod školskimi sobami mora biti podrum, a pod u sobah da bude bar 0·8 m. uzvišen nad površinom ulice. Veličina školske sobe ravna se po broju učenika (po školskih uredbah nesmije taj broj 80 prelaziti), tako da na svakog učenika dolazi površina od 60 kvadr. decimetara (= 0·6 □m.); osim toga valja da bude dovoljno mjesta pred tablom, za peć itd. Visina sobe treba da iznosi najmanje 3·8 m., po većih školah (po gradovih) 4·5 m. Pod mora biti od dasaka, gdje treba tvrdo drvo mekomu predpostaviti.

Kad djeca iz škole izadju, onda treba uviek otvoriti prozore i vrata, da se soba izvjetri. Nu to se nesmije činiti, dok su djeca još u školi, ako se i nadje ovdje ondje gdjekoji učitelj, koji to osobito u zaparne ljetne dane čini. Promaja je pozitivno škodljiva za organizam; snažni i zdravi ljudi mogu joj se za neko vrieme oduprieti, ali naučiti na nju nemože se nikako; prije ili poslie doći će žalostne posljedice, i one su obično u toliko žalostnije, u koliko kasnije dolaze. No i za vrieme, dok su djeca u školi, treba zrak da se neprestano obnavlja i ovdje se mora pribjeći vještačkim sredstvom, jer difuzija plinova kroz zidove biva pogledom na broj djece odviše lagano, da bi se samo na nju osloniti moglo. U svakoj školi treba da se nalaze naročiti otvori za ventilaciju, a ti treba da budu na protivnih stranah i u različnoj visini; otvori ti treba da su nadalje tako udešeni, da se po volji zatvarati i otvarati mogu. — Točkovi na prozorih, kakvi se i po nekih naših školah nalaze, nikako nisu dovoljni, da ventilaciju školske sobe obavljaju. Bar donekle suvremenu ventilaciju vidio sam kod nas samo po nekojih pančevačkih i zemunskih školah, valjda će je biti još na dva tri mjesta, ali velika većina naših škola ostaje bez traga ventilacije, a to je veoma zlo.

Medju tjelesi, što zrak kvare, spomenuli smo gore i prašinu. U privatnih kućah uzima se na tu okolnost obzir i svaki bi kod nas punim pravom osudjivao takovu domaćicu, koja nebi svaki dan svoje sobe čistila (osobito je nuždno ćilime, štono se po podu steru, dobro vjetriti) i stvari i stiene u sobi brisala. I čudne lakoumnosti ljudske! na što se u svakoj kući gleda, zaboravlja se kod škole, u koju roditelji i narod svoje najveće blago šalju. Ima kod nas škola, koje se nedjeljno jedared čiste a još redje paju. Školske sobe trebalo bi svaki dan čistiti i bar četiri puta na godinu prati. Temeljno čišćenje školske zgrade treba o velikih praznicih tako rano preduzeti, da se sobe dobro izsušiti mogu, prije nego li škola odpočne. Klupe treba uviek poslie čišćenja, pošto se prašina slegne, obrisati, zidove, peći, ormare, table opajati.

Najposlie ima i temperatura zraka upliv na njegovu kakvoću. Nit odveć visoke nit odveć nizke stepene temperature nemože čovjek bez štete podnositi. Izkustvo je pokazalo, da organizmu čovječjemu najbolje godi temperatura od 18° C. U toj toploti spoljašnjeg zraka drži se na normalnoj visini unutrašnja toplota našega tiela. Tolika toplota treba da bude u školi preko čitave godine.

Digitized by Google

Čim ona spadne do 15° C., onda treba odmah bez obzira na godišnje doba školu grijati. Da bi se uviek točno toplota školske sobe znala, valja da u svakoj školi 12—15 dm. nad podom a udaljeno od peći visi dobar toplomjer. Peći su najbolje od staklajisanih ploča i one mogu podpuno zamieniti preko zime ventilaciju, ako se iznutra lože, samo se u školi nebi smio ključ na cievi nalaziti. Ako je ljeti u školi odveć toplo, onda treba školu politi, da bi se vezanjem topline temperatura snizila. Čim se djeca potuže, da im je odveć toplo, ili odveć hladno, to se mora odmah učitelj za to starati, da toplota dodje na njenu normalnu visinu.

Ovo nekoliko redaka, što ih napisasmo, uvjeriti će svakoga o velikoj važnosti predmeta, o kom se u njih govori. Njihova pisca duboko je uvjerenje, da će škola samo onda moći podpuno izpuniti očekivanja najboljih muževa u narodu, ako pored duševne njege bude uzimala dostojan i mnogo veći obzir na razvijanje tjelesno, nego što to danas biva. Kad čovjek pogleda kuće, u kojih su škole najvećim dielom smještene i pogleda sirotu bliedu dječicu u nespretnih klupah, onda mu dolaze čudnovate misli o zadaći, što ih takve škole izpunjuju. No s druge strane, koji je narod kao naš pokazao toliko volje, da unapriedi svoje prosvjetno stanje i da u tom pogledu stane u red sa daleko sretnijimi narodi, u tom narodu prodrieti će bez sumnje za kratko vrieme u sve slojeve njegove geslo: hoćemo zdravu školu u svakom pogledu!

Stupovnice u močvari ljubljanskoj.

Običavalo se je u nas do nedavno razne iz zemlje izkopane i nadjene starine, pale meteore, ili ine riedkosti i znamenitosti darivati ne našemu, nego bečkomu, peštanskomu ili gradačkomu muzeju. U gradačkom mineralogičkom muzejalnom odjelu ima mnogo krasnih predmeta iz Hrvatske, naročito iz Radoboja, kakovih u našem zagrebačkom muzeju neima, što je po nas vrlo žalostno, a koliko se je krasnih stvari prije iz naše Krajine poslalo u Beč. Ako smo se htjeli sa znamenitostmi i starinami u nas nadjenih upoznati, morali smo to učiti iz tudjih njemačkih knjiga, mjesto da Niemci i drugi to od nas uče. Pa zato su nam tudjinci domovinu u pogledu naravoslovnom bolje poznali, nego li mi sami. —

Došlo je doba, gdje naši učenjaci velikim požrtvovanjem oko toga rade, da mi svoje znamenitosti u pogledu prirodoznanstvenom najprije sami upoznamo, a onda istom ostali sviet. Pošto bi za nas sramotno bilo, da ciela Evropa prije sazna za gradjevine u tako zvanom ljubljanskom močvarju, nego mi, odlučih ovdje priobćiti netom odkrivene stupovnice (sgrade sagradjene na stupovih poput čardakâ, Pfahlbauten) kod Ljubljane, koje su za anthropologiju prevažni i preznameniti. Znam, da mi neće nitko reći, da ono, što je kod Ljubljane nije hrvatsko, jer sami Slovenci otvoreno izpoviedaju, da je ono, što je slovensko i ujedno hrvatsko.

Digitized by Google

Na tako zvanom ljubljanskom močvarju, na zemljištu g. Peruzzija blizu Iga nadjene su gradjevine poput onih, što ih je Aeppli iz sela Mailena u Ciriškom jezeru g. 1854. prvi opazio. G. Peruzzi, vrli slovenski rodoljub, član je odbora za ceste u okolici ljubljanskoj. Čisteć grabu kantonske ceste, koja vodi od Ljubljane proti jugu preko močvarja do Iga, a odavle u Kočevje, naidje na prestare gradjevine na kolcih ili stupovih (pilovih), koje su do sada bile duboko pod tresetom, što no još sada pokriva hvat na debelo veliki dio ljubljanske močvare, i koji je sačuvao i riešio od propasti ove prestare svjedoke nekadanjega ljudskoga života. Ove gradjevine obsižu po svoj prilici cielo naseljeničtvo nekadanjih stanovnika ovoga jezera, koje je bez dvojbe nekoč iznašalo četiri četvorne milje, a kašnje strugom Ljubljanice odticalo. Kuće i kolibe, koje su nekoč stajale na još sada dobro sačuvanom podnožju, porušene su. Ovo je podnožje sagradjeno od stupova, koji su u ilovato tlo zabijeni, a preko njih leže učvršćeni tramovi. Do sada odkrilo se je 12 četvornih hvati prostora, a našlo se je toliko ostanaka davnoga ljudskoga života i boravljenja, da nam odkrivaju skoro cieli način života nekadanjih stanovnika, koji su tamo živjeli. Ali prije, nego li priobćim, što se je sve ovdje našlo i da bolje dokažem, od kolike su važnosti po znanost ove gradjevine, zavirimo malo u poviest naše zemlje i njezinih prvobitnih stanovnika.

Naši starci rado pripoviedaju, kako je nekoč na svietu sve mnogo ljepše i bolje bilo, i kako je zemlja bolje rodila, kako su nekoč ljudi mnogo veći i jaći bili nego sada, proti kojim smo mi patuljci. A i u obće se pripovieda, da čovjeku u prastaro doba nije od potrebe bilo služiti si kruh u znoju svoga lica, jer je zemlja sama od sebe dobro rodila, te su ljudi mogli veselo i bezbrižno živjeti. Govori se, da je to bila „zlatna doba“. Poslie ove dobe da je nastala srebrna, a za ovom željezna, u kojoj mi živimo. Koliko si je već ljudi poželjelo, da se vrati „zlatna doba“!

Ostanci, što su izkopani u ljubljanskoj močvari i na drugih mjestih naše zemlje, živi su svjedoci, koji nam dokazuju, da je čovjek od početka svoga težko živio i da se je morao često boriti za svoj obstanak primitivnim orudjem, i da je „zlatnu dobu“ izmislila samo bujna fantazija ljudska.

Francuzi dokazali su izkapanjem u zemlji na više mjestih, da su ljudi već u ledenoj dobi (Eisperiode) bili u Evropi, kad su još lednici svojimi plazovi sizali duboko u ravnice i doline, kad su još škandinavski lednici sizali daleko u sjeverne njemačke ravnice, što svjedoči orijaško kamenje u tih ravnicah, gdje okolo na daleko neima nigdje takova kamena. Da za ove periode nebijaše zlatne dobe, to se samo sobom razumije.

Iztraživanje škandinavskih učenjaka dokazalo je, da su nekoč u Evropi živjeli narodi, koji su se služili kamenitim orudjem. Sjekire, bodeži i ostalo orudje i oružje imali su od tvrda kamena ili od životinjskih kosti ili rogova, koje su si težkom mukom priugotavljali. U nekih starih gradjevinah, što su ih izkopali, nadjoše medju kamenitim orudjem i orudje od mjedi (smjesa od bakra, tutije i kositra). Na nekih mjestih nadjoše medju mjedenim orudjem i željezno,

Digitized by Google

koje je napokon preotelo mah. Po orudju, kakovo je kada čovjek rabio, diele anthropolozi ljudski život na tri dobe i to: na kamenitu, mjedenu i željeznu dobu, a ne na zlatnu, srebrnu i željeznu. Iz tih doba vidimo, da je orudje ljudsko u najnovijoj dobi najsavršenije, i da si čovjek savršenijim orudjem na laglji način kruh pribavlja. Nu nesmije se misliti, da su se prastari stanovnici Evrope, svi u isto doba služili orudjem iz iste dobe, jer je dokazano, da su narodi u sjevernoj Evropi mnogo kašnje dobili mjedeno orudje, nego narodi južne Evrope. A to je posve naravno, jer narodi onda nisu imali nikakvih obćila, te je trebalo mnogo vremena, dok je saznao čovjek u sjevernoj Evropi, što je izumio ili čim se je već kao novim služio onaj u južnoj Evropi.

U Švicarskoj bijaše godine 1853—4. suha zima, s toga u riekah neobično nizka voda; uz to bijaše i ljeto neobično suho; voda je u jezerih pala, poimence u Ciriškom jezeru. Plitčine jezera provirile su iz vode i pretvorile se u otoke. U Ciriškom jezeru blizu sela Meilena pokazaše se iz vode cieli redovi stupova, koje je prvi opazio, kako već rekoh, Aeppli. Pošto su ti stupovi bili sustavno zabiti, probudiše pozornost učenjaka. Dr. Keller i s njim mnogi prirodoslovci nakon mnogih študija zaključiše, da su na tih stupovih nad vodom bili ljudski stanovi. Kad se je jednom tim predhistorijskim stanovom ljudskim došlo u trag, počeše učenjaci pomno svako jezero pregledavati i iztraživati, i pronašlo se je 200 ovakovih sela u Švicarskoj, i to 24 u Genevskom, 46 u Njušatelskom, 20 u Bienskom, 22 u Bodenskom, 10 u Ciriškom i drugdje. Troyon je dokazao, da imadjaše selo Morges na jezeru Genevskom 1200 stopa duljine, 150 stopa širine, a na tom prostoru da bijaše 300 koliba i 1244 stanovnika. Nadalje veli, da je bilo svega skupa 31.875 stanovnika za dobe kamena, a za dobe mjedi 42900 stanovnika. Naravno, da su to aproksimativni brojevi, koji nam ipak pokazuju, da je to u istinu bilo moguće.

U ljubljanskoj močvari izvadiše sedam stopa dugih i preko pol stope debelih stupova. Pa ako se uzme na um, da je Lohle u selu Wangenu nabrojio 40.000 takovih stupova, može si svatko predstaviti neizmjerni trud, što ga je iziskivalo takovo gradjenje u jezeru, i koliko je opet trebalo truda i vremena, dok su si stupove za posao priredili. Pa zar nebi bilo pametnije, da su si ti davni stanovnici gradili kuće na kopnu, gdje ih nebi toliko truda stajalo? Što je uzrok, da su si upravo u vodi kolibe gradili? Na to si lako odgovorimo. Čovjek bijaše u ono doba obkoljen divljimi zvieri, vepri, turi i risi, kojih je onda bilo u Evropi jako mnogo i pred kojimi nebijaše siguran života. Da si obrani i osjegura svoj život od divlje zvieradi, dà i pred istim čovjekom, koji je kao divljak, pogibeljniji od same zvieri: gradio si je čovjek stanove i utvrdjena sela u jezerih nad vodom. Nužda je dakle čovjeka prisilila, da si takove stanove gradi, prem da je za to trebalo mnogo truda i vremena.

Osim napomenutih gradjevina u švicarskih jezerih i močvarah nadjene su takove gradjevine u Italiji, Francezkoj, Englezkoj, Irskoj, u Islandiji pod imenom Crännogies, u Njemačkoj i Ugarskoj. Austrijski naravoslovac Hochstätter prvi objavi, da ima i u Koruškoj takovih gradjevina. To nam dokazuje, da su si u

Digitized by Google

davnoj davnini stanovnici skoro ciele Evrope gradili kolibe usred vode u jezerih. Iz potankih iztraživanja dokazalo se je, da su ti stanovi sagradjeni prije željezne dobe, kad su si ljudi velikim trudom najtvrdje kamenje brusili i bušili; kad su si razno orudje izradjivali od životinjskih kosti i jelenskih rogova, a posudje od ilovače.

Kuće su si gradili na četiri ugla, obično po 27 stopa duge a 12 stopa široke, preplitali su ih granjem a omazali ilovačom. Pokrivahu ih po svoj prilici slamom, ili što je još vjerojatnije, trstikom. Na sredini kolibe bijaše ognjište, a u kutu ležište. Stanovahu u njih ljeti i zimi, što se vidi iz odpadaka. Iz kolibe vodio je na kopno pomični most. Nezna se, da li su ti stanovnici i na kopnu svoje stanove imali, ali se zna, da su svoje mrtvace na kopnu pokapali.

Da su se poljodjelstvom, stočarstvom i ribarstvom zanimali, imamo više dokaza. Pošto su znali kruh peći, i pošto su imali pšenicu, ječam i proso, što se sve našlo u švicarskih jezerih: znak je, da su se bavili poljodjelstvom. Nadjene kosti od goveda, ovaca, koza, svinja i pasa svjedoci su stočarstvu. Kosti, što su nadjene, većinom su razkoljene. Kalali su ih zato, da su mogli i mozag jesti. Budući je u gradjevinah ljubljanske močvare nadjena velika udica, možemo zaključiti, da su se bavili i ribarstvom, pa da i to nije nadjeno, znali bi to, jer su se svi narodi prije bavili ribarstvom i lovom, nego poljodjelstvom. U nekih gradjevinah nadjene su stvari od jantara, što nam dokazuje, da su se stanovnici tih stanova bavili i trgovinom, jer se jantar dobiva uz obale baltičkoga mora, ili ako i to nebi bilo, to su morali u kašnjoj dobi ovdje spravljati svoje blago, osobito za vrieme rata.

Ljudski stanovi na stupovih u vodi poznati su najstarijemu povjestničaru Herodotu, koji življaše 400 godina prije Isusa. Herodot pripovieda, da življahu u evropskoj Turskoj (u nekadanjoj Traciji) ljudi, koji su stanovali u kućah na stupovih u jezeru Phrasias, a stupove da su dobivali iz stare šume gore Orbelos. Poslie njega nespominje nitko do g. 1853. ovakovih ljudskih stanova. Prodjimo sada na ljubljansku močvaru.

Gdje je današnja ljubljanska močvara, bijaše u prastaro doba veliko jezero, koje je dopiralo svojimi užinami u bližnje doline. Dokaz je tomu, što je tlo pod tresetom od ilovače i od sličnih sedimentnih tvari, koje su se tečajem mnogih godina naslagale iz mirno stojeće vode. U ilovači nalazi se jako mnogo školjka, koje u jezerih živu. Razumieva se, da je jezero, kako sam već prije spomenuo, odticalo u prastaroj dobi strugom sadanje Ljubljanice. Rimljani dodjoše u Kranjsku god. 30. pr. Is., nu nekažu ništa o tom jezeru, nego pripoviedaju, da su se ondje nalazile močvare, što je znak, da je već onda jezerâ nestalo.

Prije 17 godina, kopajuć kanal u močvari ljubljanskoj, naišli su na sloj treseta, u kojem bijaše čamac od jednoga panja (Einbäumler) tako već sprhnuo, da se je dao lopatom rezati i da ga nemogoše izvaditi, pa zato ga i ostaviše. Godine 1856. nadjoše željeznički radnici blizu Kušlanova grada nekakovo čudnovato orudje od jelenjega roga, koje nisu poznali. Uvidjelo se je, da je to sjekira, koja imadjaše na jednoj strani kladivac i luknju za držalo. Osim toga

Digitized by Google

nadjoše i drugo orudje od roga. Mjeseca srpnja 1875. naidje g. Peruzzi, kako sam već spomenuo, na ljudske stanove na stupovih. Na prostoru, što se je do sada odkopao, nadjena je ciela bogata sbirka orudja od životinjskih kosti i rogova, od kamena i ilovače, životinjskih i bilinskih ostataka, što nam podpuno prikazuje život i djelovanje starih stanovnika, koji su nekoč u bivšem jezeru stanovali. Da ti stanovi ljudski spadaju u dobu kamena, svjedoče nam kamenite streljice, medju kojimi bijaše i takovih od kosti i od roga, a sve bijahu oštre. — Nadjoše 10 sjekira od jelenova roga, koje su vrlo zanimive. Na dolnjoj strani je rog obrušen, ozgor je probušen za držalo. Osobito zanimiva je jedna sjekira od debele turove kosti. Sjekire rabile su im sjegurno kod posla i za boj. Brusili su ih velikom pomnjom i trudom na tvrdom kamenju, i na manjem kamenju, kao što ga rabe i naši kosci, od kojih su nadjena četiri komada, na jednoj strani liepo ugladjena. Iz sbirke, koja je sada u zemaljskom muzeju u Ljubljani, vidi se potanko, kako su sjekire pravili, jer neke još nisu posve dogotovljene. Uz sjekire nadjoše takodjer bodeža i igala od vrhova jelenova rogovlja i velike udice. Nadjeno je više ribjih kosti od hrbtenjače, naročito od kečige, koja je najveća riba, što živi u jezerih, a sada je još ima u Volgi. Nadjeno je i liepo izradjenih i izbrušenih klova vepra. Zanimivi su i lonci od gline, prostom rukom radjeni i za čudo dobro sačuvani. Neki su dosta liepa oblika, a neki su ćak našarani, što je dokazom, da onaj, koji ih je pravio, nebijaše bez svake krasoćuti. Neki su lonci bili dosta veliki, što se vidi s pojedinih odlomina. U jednom nadjoše ostanke neke hrane od narezana bilja, poput našega kisela kupusa. Gosp. Dežman, muzealni čuvar, misli, da je ta hrana od biline Valisneria spiralis L., koja se još sada nalazi u talijanskih jezerih. Osim ove biline nadjoše lupina od liešnjaka, koštica od trnule i vodenih oraha, Trapa natans L., kojih više u Kranjskoj neima. Prije dvie sto godina bijaše još u jezerih zatiških samostanaca, a sada se još nalaze u koruških jezerih. Rimski pisac Plinij pripovieda, da su nekadanji Traci na Strymonu lišćem ove biline hranili konje, a od jedara pekli kruh. Po svoj prilici isto su radili i stanovnici na ljubljanskoj močvari, jer se do sada nije našao trag kakovu žitu, kao u švicarskih jezerih, a našlo se je okrugla kamenja, kojim su lupinje tukli. Umjeli su i presti, što svjedoči lončano vreteno, što se je ondje našlo. Životinjskih kosti našlo se je do sada vrlo mnogo, osobito od orijaških jelena, vepara, domaće svinje, od dabra i psa.

Iza kako su našli navedene kosti, nadjoše orijašku kost, lopaticu od potočna konja (Hippopotamus), što je opet svjedokom, da je i ta životinja ovdje živjela. Kutnjaci vepra i druge kosti dokazom su, da bijahu neke od tih životinja vrlo velike i da je trebalo odvažnih i jakih lovaca, dok su koju ubili. Sve su nadjene stvari za čudo liepo sačuvane, što je znak, da je ljubljansko jezero bilo mirno.

Da je i u Hrvatskoj bilo ljudi za kamenite dobe, svjedoči nam ono kamenito orudje nadjeno u Lici i onaj dosta umjetno izrezan čekić od serpentina, nadjen u Viničnom, križevačke županije. Ovo orudje je iz kamenite dobe, a na-

Digitized by Google

lazi se sada u našem zemaljskom muzeju u Zagrebu. A da ima i u Hrvatskoj u jezerih ostanaka ljudskih stanova, o tom se sumnjati nemože, samo je željeti, da se iztraže. Učitelj ima na selu priliku, da to iztražuje, a da sretno što takova odkrije, stekao bi si velikih zasluga a ime ovjekovječio. Lako se može dogoditi, da naš seljak kamenitu sjekiru ili što slična nadje, ali neznа, od kolike je to važnosti za znanost, te to razbije i zabaci; zato bi dobro bilo odrasliju mladež uputiti, od kolike su važnosti takove „malenkosti".

Pripoviedaš li djeci, kako su ljudi živjeli u staroj davnini u našoj domovini, kako su si stanove gradili, odielo od kože koštenom iglom šivali, kako su se tegotno služili najprije kamenitim, za tim mjedenim, a napokon željeznim orudjem: vrlo će ju zanimati, a tim si ju i upoznao kamenitom, mjedenom i željeznom dobom. Kad će mladež poznati tegotnu dobu kamenu, istom onda će moći pravo pojmiti neizmjernu korist željeza i veliki napredak naše željezne dobe.

Davorin Trstenjak.

Spomenimo se i budućih nam školskih knjižnica!

U cienjenoga ovoga lista broju 18. o. g. bijaše jur govor ob okružnih škol. knjižnicah, kako su školskim zakonom u Krajini uredjene, da li naime zadatku svomu odgovaraju ili ne; — te štovani g. pisac dokazuje, da podpunoma neodgovaraju. —

Pošto se pako novim našim školskim zakonom (§. 95.) odredjuje, da se i kod nas imaju uredjivati školske knjižnice, i to nesamo okružne, već u svakoj školskoj občini, to držim, da neće biti sgorega, ako koju u oči oživotvorenja toga zakona reknem.

A. Svrha i razdjeljenje knjižnica.

Kako sam naslov §. 94. i sliedećih paragrafa pokazuje, svrha je budućim školskim knjižnicam daljnja naobrazba učitelja. Svrha je ta zaista liepa i plemenita tim većma, dočim će veći dio občina zahtievati, da siromaštva radi dodju n 3. ili ća u 4. plaćevni razred, a u tom slučaju slabi izgledi za učitelja, da bi si mogao sam za svoje daljnje obrazovanje nabavljati valjanih knjiga. Knjižnica će dakle biti neobhodno potrebna za dalnje obrazovanje učitelja.

Nu po mojem mnienju imale bi knjižnice imati osim gore iztaknute još jednu svrhu, imale bi naime služiti za daljnju naobrazbu onoj djeci, koja su u opetovnici (§. 57.), i onoj, koja su jur učionu ostavila, kao i ostalim občinarom.

S toga imale bi biti školske nam buduće knjižnice razdieljene na dvoje, t. j. u jednom odjelu da bude pedagogijsko-didaktičkih i znanstvenih knjiga za daljnju naobrazbu učiteljevu; a u drugom odjelu popularno pisanih poučnih knjiga, zasjecajućih poimence u racionalno gospodarstvo itd., za dalnju naobrazbu onih, koji ostave učionu.

A da li je to i sbilja potriebno? Jest, jer što koristi i najnaobraženiji učitelj, koj svojimi pedagogijskimi načeli u pet godina čvrst temelj postavlja povjerenoj si gojenčadi, koj dovodi, recimo, u to doba istu do stepena, da pri-

Digitized by Google

ljube i prigrle knjigu; kad mladež, ostaviv učionu i nauk, neima rad zavladala siromaštva i lihvarstva zašto da si svakdanjeg hleba kupi, a kamo da si koju knjigu nabavi, te čitanjem dogradi vršak onomu temelju, što ga je i najnaobraženiji učitelj postavio. Tako je bilo većim dielom dosada, a biti će jamačno i nadalje, nebude li se radilo po gore navedenom načinu, da djeca, ostaviv nauk, iza nekoliko godina neće znati ni čitati. To govorim iz izkustva.

Prije pet godina otvorena bi učiona u Vrhovcu, te već onda zamislih: prvo mi je, da si stvorim ma s oka ili s boka knjižnicu. I sbilja podje mi to za rukom. Občinu nagovorih, da je upisala školu kao člana u hrv. pedagog. književni sbor i svetojeronimsko družtvo, nešto darova vlastela a nešto stekoh svojom brigom i tako evo broji moja knjižnica, ako i ne mnogo, a ovo ipak 50 uvezanih komada. Nu ove knjige neležahu u prahu, već kolahu od ruke u ruke mojih nedjeljnih učenika; a kad bi koj učenik koju knjigu pročitao i povratio u knjižnicu, morao bi pred sakupljenimi si drugovi položiti račun ob onom, što je čitao. — Pak truda nepožalih, jer kod učenika, koji su školu marljivo polazili, te knjige čitali, bijaše napredak na najveću moju radost krasan i liep', dočim nemarnjaci, koji nikada nijedne knjige nisu primili u ruke, malo ne i slova zaboraviše.

S tih dakle razloga velim: da bi se imalo nastojati o tom, da bude školska knjižnica razdieljena u dvoje, kako sam gori napomenuo, te da se nenabavljaju za školsku knjižnicu lih samo pedagogijska djela, već i knjige za daljnju naobrazbu narodnju pisane. Tako su uredjene i školske knjižnice u Švedskoj i Njemačkoj, pa se dokazalo, da su upravo tako uredjene knjižnice najviše tomu doprinele, da iste narode vidimo na sadanjem njihovu stepenu kulturnoga razvoja.

B. Kako da dodjemo do liepih šk. knjižnica?

Istina, §. 95. odredjuje, da svaka školska občina ima doprinašati svake godine barma 10 for. za svoju občinsku knjižnicu; — nu ta svota jedva će biti dovoljna tomu, da se za nju nabave školski časopisi.

S toga imalo bi se u provedbenih naredbah školskim občinam strogo naložiti: da prije svega upišu svoju učionu dotično knjižnicu za utemeljiteljna člana „Hrv. ped. knjiž. Sbora“ i „svetojeronimskoga družtva“. — Od „Hrv. ped. knjiž. Sbora“ dobila bi knjižnica svake godine knjigâ za naobrazbu učiteljevu a od svetojeronimskoga družtva knjigâ namienjenih djeci, koja su ostavila učionu, kao i naprednijim občinarom za njihovu daljnju naobrazbu. S vremenom pako mogla bi knjižnica pristupiti i kojemu drugomu družtvu bud u tu- ili inozemstvu.

Nadalje imali bi se svi časopisi, što ih občina za učionu nabavlja, kao: „Napredak“, „Pučki prijatelj“, „Gospodarski list“, „Vienac“, „Hrvatska lipa“, „Seoski gospodar“ itd. koncem svake godine uvezati, te u knjižnicu uvrstiti. Time bi se znatno umnožio broj knjiga.

U svakoj pako skoro občini ima vlastele zauzete za napredak i narodno školstvo, koja će drage volje, dà s veseljem koju svoticu za nabavu knjiga školskoj knjižnici doprinašati, bude li ju učitelj ili mjestni šk. odbor za to umolio.

Digitized by Google

Sve dakako tuj zavisi o učitelju, njegovoj revnosti i požrtvovnosti. Bude li učitelj tude mlitav, zaista bit će mu i knjižnica hrdjava — zaprašena.

C. Kako da se škol. nam knjižnice urede?

Knjige školske knjižnice imale bi se uvezati, da se uzajmljivanjem tako lasno neraztrgaju i da bude izbilja knjižnica knjižnici slična.

Svaka knjiga mora imati na hrbtu svoj posebni broj i dotične učione na predlistku pečat. — Neobhodno su knjižnici potrebne dvie knjige. Prva recimo pod naslovom: Pregled knjiga školske knjižnice u N., te bi morala imati sliedeće rubrike: Tekući broj i broj knjige; — naslov knjizi; — sastavio ju; ugledala sviet u mjestu, godine; tko je u istu knjižnicu nabavio. Druga knjiga mora da bude, recimo, s ovim naslovom: Pregled knjiga knjižnice učione N., — koje su komu uzajmljene, te imade ove rubrike: Tekući broj; broj knjige; komu je uzajmljena; dan, kada mu je uzajmljena; dan, kada ju je povratio; potvrda povratbe i opazka.

Prva knjiga potrebna je knjižnici, dočim služi ujedno kao našastar (inventar) kao i za brzi pregled svijuh knjiga; druga pako služiti će jedino učitelju kao bibliotekaru da znade, kod koga su knjige, da mu nijedna nezgine.

Evo u kratko o toj stvari moga skromnoga mnienja, crpljena iz vlastita izkustva, a predadoh ga u javnost u nakani, nebi li time koje zrnce doprineo tomu, da se knjiga mudrica udomi u našem narodu, a kroza nju narod nam podigne, prosvieti i usreći. —

Drag. Körbler, učitelj.

Raznice.

— Imenovanje. Nj. preuzvišenost, ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, imenovao je nadalje učitelji preustrojene mužke i nove zemaljske ženske preparandije: pridieljenoga c. k. maloj realci u Petrinji učitelja gradjanskih škola Franju Kuštrebu, učitelja višje djevojačke učione u Zagrebu, Cezara Haseka i učitelja dolnjogradske glavne učione u Zagrebu, Tomislava Ivkanca, a učitelji vježbaonice pri kr. mužkoj preparandiji u Zagrebu: pučkoga učitelja u gornjoj Stubici, Miroslava Cugšverta, učitelja gl. učione u Sisku, Matiju Prusca, pučkoga učitelja na Odri, Milana Kobali-a i pučkoga učitelja u Tovarniku, Augusta Matoša.

— Podžupanjske oblasti dobile su naredbu od vis. vlade, da razredbu pučkih škola najkašnje do konca prosinca provedu. Sa svakom škol. občinom ima se u to ime povesti razprava pod predsjedničtvom dotičnoga podžupana ili njegova zamjenika i to na licu mjesta, a kod nje imadu sudjelovati: načelnik sa zastupnici dotične škol. občine i učitelj. Nove plaće na koliko povišene budu dobit će učitelji naknadno računajuć od 1. listopada t. g.

— Glavna skupština i desetgodišnjica učit. „Zadruge“ obavljena je 22. o. m. svečanim načinom. Prije podne sabrao se u dolnjogradskoj školi liep broj skupštinara, pače više nego se i očekivalo. Iza pozdrava predsjednikova i obširna izvještaja tajnikova o desetgodišnjem djelovanju blagotvornoga toga družtva pročita blagajnik pregled računa i predoči time zadrugarom najljepšu i najvjerniju brojevnu ilustraciju o tom djelovanju. Jedno i drugo, kao i tečaj same razprave priobćit ćemo kasnije, a zasad nadovezujemo samo još to, da je upravljajući odbor priredio liepu zabavu, na kojoj su zadrugari sproveli veoma ugodnu večer. Tuj se obredale liepe zdravice: Nj. Veličanstvu, preuzvišenomu g. Ivanu Mažuraniću, presvietlomu g. predstojniku nastavnoga odsjeka dru. Muhiću i ostalim našim dostojanstvenikom kao i preuzv. vladiki Strossmajeru, koj je „Zadrugu“ toli obilato obdario i svim drugim utemeljiteljem i darovateljem, a k tomu je sbor pjevača izvodio liepe pjesme. Svakomu će prisutniku biti ta zabava u miloj uspomeni, pa zato upravljajućemu odboru na njoj srdačna hvala.

— Stanje školstva u Francezkoj. Levasseur objelodanio je o francezkom školstvu sliedeće statističke podatke: U Francezkoj ima 70.000 školah i 4.722.000 školske mla-

Digitized by Google

deži. Za javno obučavanje trošilo se 4 post., a sada se troši 5 post. budgeta (preko 68 mil. franaka). Iz obćega popisa od god. 1872. vidi se, da 30 post. žiteljstva nije umjelo ni čitati ni pisati. Medju dvadesetgodišnjimi novaci bijaše ih 19 post. bez svake škol. naobrazbe. Najnapredniji su u školstvu departementi: Jura, Haute Marne, Mosel, Doubs, Vogesen, Aube; a najnazadniji: Morbihan, Ille et Vilaine, Finistère, Côtes du Nord, Indre, Allier, Chér, Corrèze, Nièvre i Corsica. — Uza sve to je ipak g. Levasseur proti obveznoj školi i proti bezplatnoj obuci!

— Štipendija. Cislajtanski ministar za bogoštovje i nastavu odredio je, da se abiturientom i siromašnim učenikom srednjih škola, koji se izkažu bud svjedočbom o zrelosti, bud da dobro polože prijamni izpit, te su voljni stupiti u 4. preparandijalni tečaj, doznače štipendija od 100—200 for.

— Školske štedionice. U glavnoj skupštini zemaljskoga družtva učitelja srednjih škola u Ugarskoj, štono se držala 5., 6. i 7. kolovoza, viećalo se i o školskih štedionicah. Ravnatelj pečujske realke toplo je preporučao uvedenje takovih štedionica i svraćao pozornost na uspjehe, štono jih je takovom štedionicom na svom zavodu postigao. Isto je tako ravnatelj somborski Radić zagovarao tu instituciju sa gledišta pedagogijskoga. Nu u cieloj skupštini nenadje se više zagovornika škol. štedionicam do cigle ove dvojice, te kad se glasovalo o predlogu, da se imadu takove štedionice u školu uvesti, propade predlog velikom većinom.

Književnost.

— Schülerfehler-Lebensfehler und ihre Heilung od Fidela Mährа, gimnazijskoga profesora u Beču. Ciena 30 n. U tom djelcu navadja pisac u kratko, kakov treba da bude učitelj, kako mu valja u školi predavati i s mladežju postupati i kojih se mana ima čuvati. Nadalje spominje razne mane školske mladeži, kako ih je moći spoznati i razlikovati, te napokon kojim se načinom svaka pojedina mana dade izpraviti. — Svaki nas učitelja znade, koliko ima raznih mana u mladeži školske, i koliko se truda i vještine hoće od učitelja, ako hoće da taj korov s korenom izčupa. Zato preporučamo ovo djelce što toplije osobito mladjim učiteljem.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša u Crncu. Beriva: 315 for. plate, 25 for. za orguljanje, 10 hvat. drva, udoban stan, vrt i 6 jutara segregiranoga pašnjaka.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. listopada t. g. veleč. g. Josipu Kršnjavomu, podarhidj. i župniku u Feričancih.

— Za učitelja na područnoj učione župe našičke u Klokočevcu. Beriva: 315 f. plate, 10 hv. drva, udoban stan s prostranim vrtom.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. listopada t. g. veleč. g. Josipu Kršnjavomu u Feričancih.

— Za učitelja i orguljaša u Podgoraču. Beriva: 400 for. plate, 10 hv. drva, krasan stan s prostranim vrtom.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. listopada t. g. veleč. g. Josipu Kršnjavomu u Feričancih.

— Za učitelja na područnoj učioni župe orahovačke u Zdencih. Beriva: 315 f. plate, 10 hv. drva, udoban stan i pol sesije zemljišta.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. listop. veleč. g. J. Kršnjavomu kao gore.

— Za učitelja i orguljaša, a zatim za podučitelja na djećačkoj učioni u Virju. Beriva: a) učitelja: 500 for. plate, stan u naravi s baščom, jedno jutro oranice i jedno jutro livade kao i drugi štolarni pripadci; b) podučitelja: 200 f. plate.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 10. listopada t. g. preč. g. Ignjatu Klemenčiću, zač. kan., podarhidj. i župniku u Novigrad (Virje).

Listovnica.

— Gosp. Lj. D. u R. Zadovoljštinu dobiste već time, što vam je zaključak odobren; čemu sada iznovice u to dirati te razdraživati? Hvala Bogu da s njimi u tom pogledu razkrstismo!

— Nekoj gg. dopisnikom. Dopisi, objektivno u interesu škole pisani, dobro su nam došli; nu prećeranih slavospjeva pojedinim osobam, kao i zadirkivanja neprimamo; jer se osvjedočismo dosele, da kad se uvrsti nešto, neima onda odgovorom i protuodgovorom kraja ni konca.

— G. N. K. u Kr. Doista veoma charmantno!

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 29. U Zagrebu, 10. listopada 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za ogiase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Godišnja učiteljska skupština lička-otočkoga okružja.

Dne 2., 3. i 4. rujna o. g. obdržavana je učiteljska skupština lička-otočkoga okružja u Gospiću. Skupštini je predsjedao okružni škol. nadzornik gosp. Mijat Stojanović; podpredsjednikom izabran bijaše g. gradj. učitelj i suplent na realci u Gospiću, Orešković Pavao; bilježnici puč. učitelji gg. Pejnović Milan iz Gospića i Butorac Josip iz Jablanca; redatelji gg. učitelji Danilo Lužaić iz Vrhovine i Maras Dane iz Brloga.

Predsjednik otvori skupštinu sastojeću od 80 učitelja i učiteljka ovim proslovom:

Slavna skupštino, gospodo braćo i drugovi!

„Sastali smo se sboriti sbor, kako bi, riešivši nekoliko zamašnih i važnih „pitanja pedagogijsko-didaktičkih, promakli napredak u razvijanju našega pučkoga „školstva, koje nam ima postati najjačom polugom sveobće narodne prosvjete. „Gospodo i braćo! mi stojimo kao pučki učitelji glede naše velike i važne za„daće na stanovištu nalik onomu, na kom su stajali ribari galilejski, učenici i „apoštoli Isusa Spasitelja, kad su bili pozvani na svoje veliko djelo, da tamu bez„božtva, predsuda i zabluda razsvietle suncem nebeske istine, vjerom kršćan„skom. Apoštoli su, pobjedišvi svjetsku tminu, svoju zadaću, makar i životom „plativši, valjano riešili; Krst je održao pobjedu nad idoli i postao svjetskom „svetinjom. Znate li, braćo! čim su apoštoli postigli toliki uspjeh? Oduševljenjem „za svoje djelovanje, za svoj posao i rad u vinogradu gospodnjem.

„I naša je zadaća, koji smo uzgojitelji i učitelji narodne omladine, lučju „znanja pobjediti tamu gluposti i neznanja, uzgojiti i obučiti mladež, kako će, „postavši naobraženom, vještom, umjetnom i osposobljenom za rad i posao po„stati dobri, čestiti ljudi, umni i vješti poslenici, te kao takovi sposobni za pri„vredu, pak napredni i srećni.

„Ali i mi moramo biti oduševljeni za svoje zvanje, vješti svomu poslu, „neumorno revni, pomnjivi, neutrudivi do skrajnjega požrtvovanja, pak će i nam „poći za rukom, te ćemo promaći sveobću pučku prosvjetu i postati veliki dobro-

Digitized by Google

„činitelji svoga roda i svoje mile domovine. Opazio sam putujuć po okružju i „nadzirajuć učione, da narod još dovoljno neuvažava veliku potrebu školske obu- „ke i školskoga uzgoja svoje omladine, a to je samo na onih mjestih, gdje „učionu nije plodonosna, produktivna. Naša je zadaća učinit školu plodonosnom, „pokazat narodu očevidno, kolika je velika razlika izmedju mladeži polazeće „učionu i izmedju one, koja školu nepolazi. Samo na taj način, kad narod bude „vidio, kako su djeca polazeća učionu ne samo vješta i sposobna za rad, za po- „sao, za privredu, nego i pitoma, krotka, valjana ponašanja, nestati će odpora „i mržnje prama školi. Nu gospodo! učitelj, koj je rada u tu svrhu uspješno „djelovati, mora biti i sam vješt, i naobražen umom i srdcem, voljom i ćudi; „mora neprestano raditi i nastojati oko svoga daljnjega naobraženja. U znanju, „umjeći i vještini nikad dosta. Tu neima stanka ni počinka, nego moramo ne- „prestano napred koracati. Tko stane, taj zaostane i nemože sastići napredujući „duh vremena. Pedagogijsko je polje dugo i široko; učitelj mora na tom polju „djelovati, raditi, poslovati poput neutrudiva mravka i neumorne pčelice; prou- „čavati cielu prirodu, ponajprije dječju ljudsku narav i tjelesne i duševne dječje „sile; mora čitati pedagogijske knjige, sam pokušavati uporabljat načine obuke, „što ju misaoni pedagogi preporučuju i sve svoje sile svojski posvećivati svomu „uzvišenomu zvanju.

„Što se samo pravo hoće, to se i može postići u tom obziru postojanošću. „Budimo postojani, nežalimo truda i muke, pak ćemo postići željeni cilj, željenu „svrhu, kojom ćemo steći zasluge pred Bogom i osvjetlat si obraz pred svietom. „U to ime neka nam pomogne Bog!“

Pitanja, koja su razpravljana na skupštini, jesu sliedeća:

I. Kako se uspješno rabi zorna obuka u pučkoj školi?

II. Koja su glavna načela, kojih se ima držati učitelj, da uzdrži valjan zapt i red u učioni?

III. Koje zaprieke stoje u okružju na putu, da se nemože javna obuka uspješno razvijati, i kako bi se dale iste zaprieke ukloniti s puta?

IV. Kako će pučki učitelj nastojati o svom daljnjem naobraženju?

Osim razpravljanja ovih pitanja bijahu držana još ova predavanja za 3 dana sborovanja.

1. Gosp. gradj. učitelj Orešković Pavao čitao je, što je zamjetio po učio- nah putujuć po Českoj, po Njemačkoj i Švicarskoj.

2. Predavao je o metričkoj mjeri g. pučki učitelj Bašić iz Bunića, a g. ravnatelj realke u Gospiću, Balaško, dopunio je isto predavanje.

3. Gosp. Krekoviċ Blaž, gradj. učitelj iz Karlobaga, preduzeo je zanimi- vim načinom praktično postupanje pri jednom zemljopisno-povjestnom štivu iz četvrte čitanke.

Nit ja zasad imam toliko vremena niti naš „Napredak“ toliko prostora, da bi Vam poslao cieli skupštinski zapisnik, nego evo Vam šaljem rezolucije, što ih je skupština prisvojila i prihvatila.

Digitized by Google

Na I. pitanje:

1. Treba da je učitelj, pripravljajuć se za zornu obuku, predmet svestrano pronikao.

2. Učitelj mora govoriti čisto, razgovetno, prijazno, oprezno i primjerno dječjoj dobi.

3. Predmeti se imaju, ako je ikako moguće, pokazivati u naravi, a gdje to nije nipošto moguće, valjanimi slikami.

4. Slike i učila zorne obuke čuvaju se u sabrani, te se samo pojedince donose pred djecu, a pretrešene se ostavljaju zrienju djece neko vrieme.

5. Zorna obuka neka je postupna, držeć se pravila od bližnjega k daljnjemu, od poznatoga k nepoznatomu, od konkretnoga k abstratnomu itd.

6. Učitelj neka nepretrpava djecu gradivom, a preduzeto i preradjeno gradivo neka se utvrdjuje ponavljajuć (opetujuć) i razširujuć u svoje vrieme.

7. Učitelj predaje zornu obuku poglavito erotematično i akromatično, a kad će koji način rabiti, prepušća se uvidljivosti učiteljevoj.

8. Učitelj oživljuje zornu obuku prigodomice pričicami i shodnimi pripoviedkami.

II. pitanje. Rezolucije:

1. Učitelj neka bude svagda, svagdje i u svem svojim učenikom uzorom.

2. Učitelj neka si u občini steče ugled i povjerenje i ljubav učenika.

3. Učitelj neka nastoji sve razrede svoje učione u isto doba shodno zabavljati, da mu nijedan neradeć reda i zapta nenarušava.

4. Učitelj neka bude dosljedan pohvaljujuć i kudeć svoje učenike i takodjer točan počimajuć i dočimajuć obuku.

5. Učitelj neka drži odmor, izmedju pojedinih ura primjeren djetinjoj dobi.

6. Upoznavši učenike disciplinarnim propisom neka učitelj rabi ondje naznačene kazne postupice i oprezno, a za učenike, koji se učitelju na razpolaganje stojećimi disciplinarnimi sredstvi nikako popraviti nedadu, neka se ustroji u svakom kotaru po jedna popravionica.

7. Učitelj neka, koliko je moguće, nadzire djecu i izvan škole; odvraća ju od nevaljalih družtva, dava primjerene domaće zadaće i poučne knjige i obavješćuje roditelje o njihovu maru, napredku i ponašanju.

8. Učitelj neka od prvoga dana strogo nastoji djecu priučavati na tjelesnu i svaku drugu čistoću.

III. pitanje. Rezolucije:

1. Materijalno stanje puč. učiteljstva imalo bi se u toliko poboljšati, da budu dosadanje učiteljske stalne pristojbe barem jednake onim u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji.

2. Željeti je, da se sva učiteljska mjesta popune dovoljno osposobljenimi učiteljskimi silami, a učitelji za nuždu neka se dodieljuju osposobljenim učiteljem.

3. Neka se za mjestne škol. nadziratelje nenamještaju neuki i školi neprijatni ljudi.

*

Digitized by Google

4. Postojeće zakonske naredbe glede nemarna polazka učione imadu se od dotičnih vlasti strožije i brže vršiti.

5. Mjestno školsko vieće neka u sporazumljenju sa občinskim zastupstvom skrbi, da svaka učiona bude obskrbljena potrebitimi pisaćimi sredstvi.

6. Svaka učiona mora imati podvornika, koji se plaća iz občinske blagajnice. Da podvornik bude prisiljen svoje dužnosti što bolje ovršivati, neka nedobiva plaće osim na potvrdjenu namiru od strane učiteljeve, dotično uprave učione.

7. Neka vlasti poprime sve zakonom propisane shodne mjere, kako bi občine svojoj dužnosti točnije nego dosele zadovoljavale glede dostavljanja ogrieva, popravka školske sgrade i u obće glede svih potrebština školskih.

Isto tako glede pokusnih škol. vrtova, gombališta itd.

8. Neka se jednomu učitelju nepovjerava više od dva razreda, a broj djece jednomu učitelju povjerene neka nepremašuje 60.

9. Neobhodno je nuždno, da se čim prije barem po većih mjestih odjelotvore višje djevojačke učione, koje bi odgovarale gradjanskim učionam za mužkarce.

10. Neka se i svećenstvo pozove, da bi ono bolje uznastojavalo upućivati narod o koristi učione; neka bi nadalje gledalo ugled škole i učitelja naprama občini što većma dizati.

11. Bilo bi željeti, da svi učitelji bez razlike svoju plaću neposredno dobivaju iz blagajne poreznih ureda kao ostali činovnici.

IV. pitanje. Rezoluzije.

1. Želiti bi bilo, da dobijemo barem 2 dobro uredjena učiteljišta u hrv.-slavonskoj Krajini.

2. Daljnje naobraženje pribavlja si učitelj čitanjem pedagogijskih i drugih znanstvenih knjiga i spisa, te občenjem sa praktičnimi drugovi.

3. Učitelji bi se imali što bolje trsiti, da si nabavljaju malo po malo sami valjanih knjiga i časopisa, a osim toga da se marljivo služe učiteljskimi knjižnicami.

4. Želiti je, da se svaki učitelj valjano pripravlja za sborove ili skupštine učiteljske, kako bi svaki u stanju bio, djelotvorno sudjelovati pri skupštinskih razpravah.

5. Želit je nadalje, da se učitelji oglašuju što češće u školskih časopisih, priobćujuć svoje mnienje i svoje razne postupke pri jednom ili drugom predmetu braći učiteljem.

6. Svaki učitelj imao bi zapisivati u posebnu bilježnicu posvednevno u kratko, što je onaj dan predavao i što je pri tom izkusio.

7. Dobro bi bilo, kad bi občine i država pružali učiteljem sgode i sredstva, da mogu putujuć za vrieme velikih praznika proučavati školstvo po naprednijih zemljah i predjelih.

8. Trebalo bi učitelje što skorije lišiti materijalnih oskudica, povećav tim u njih volju k duševnomu radu.

U Gospiću, 1. listopada 1875. M. St.

Digitized by Google

Estetika u pučkoj školi.

Prevadja Milan Kobali.

IV.

Dosele mogao se je svatko čitajuć ovu razpravu ma i iz daleka uvjeriti o važnosti estetike u duševnom životu čovječanstva. Ako dakle estetika u obće tolik upliv ima, tim važnija je kod uzgoja djece, nosioca toga buduće generacije, nosioca budućega čovječanstva. Pa koja je svrha estetičkoj naobrazbi? Oplemenitba čovjeka izvana i iznutra, mržnja svega, što je prosto, odreknuće živinskih nagona, nadvladanje sama sebe, požrtvovanje sama sebe u najširjem i plemenitijem smislu rieči. To je i ništa manje cilj estetičkoj naobrazbi.

Pjesnici svake dobe i naroda predstavljahu ideal ćudoredne savršenosti vazda u formi, koja je karakterisala običaje, način života dotičnoga naroda i vremena. Poezija, veli Goethe, nam je zato dana, da male priepore života izravna, te da ljude svietom i njihovim stanjem i položajem uzadovolji. Nadalje veli: „Čineć dobro, njegueš božansku biljku, a tvoreć liepo i ukusno, nastojiš zasaditi božansku klicu.“ — Promatrajmo narav estetike nešto pobliže! Estetično je svrha i cilj zajedno; ono nezadovoljava tudjoj pohotnosti, zahtieva požrtvovnost, odreknuće i prezir samoživosti i samovolje. A što je sve to? Ništa drugo, nego glavni uvjeti onoga uzvišenoga svojstva čovjeka, na kojem se temelji pače njegovo bivstvo, naime ljubavi. S toga i imadu najkrasnija svojstva ljubavi raznih modifikacija, kao: štovanje, prijateljstvo, domoljublje, pripravnost za domovinu žrtvovati krv i život, oduševljenje za sve, što je plemenito i uzvišeno. — Estetični elemenat pobudjuje u učenicih nastojanje za plemenitim i idealom; tim dobiva njihov budući život novi lik, novo držanje; tim se oplemenjuje njihova buduća zvanična djelatnost.

Tko je samo kratko vrieme bio učiteljem, bit će se osvjedočio, da ima stvari, koje nećeš učenike naučiti i uputiti niti opomenom niti grožnjom. Badava nastoji učitelj učenike si potaknuti na rad, na marljivost, ako neumije, ako nezna stvar ili predmet tako razložiti i udesiti, da učenike zanima, da uvide korist. Ovdje će biti zanimivo navesti slučaj još od prastare dobe, kako je naime učenik odgovorio učitelju, kad ga je ovaj htio potaknuti na marljivost u učenju riečmi: „naučeno ti nemože nitko ukrasti.“ On mu naime reče: „Ja bi ipak rado znati, tko će mi ukrasti ono, što neznam!“ — Tako se često u školi badava opominje na rad, čistoću, točnost itd. A da se veći obzir uzimlje na estetički elemenat, nebi trebalo trošiti toliko rieči onako u vjetar.

Konačno imajuć pred očima gradove, velimo: Da su učione dosele veći obzir uzimale na estetiku, imali bismo dan danas gospodja — supruga, koje bi se, budi bez uvriede rečeno, radje bavile gospodarstvom, iglom, kuhinjom i vrtom. Nebi držale za prosto i dosadno djelo: kuhanje, šivanje i ostala. Nebi veći dio dana potratile češljanjem, šetnjom itd.

Digitized by Google

V.

Sada prodjimo na praktičnu provedbu! Kada ima estetični uzgoj započeti? Onda, kada uzgoj u obće, to jest čim diete stupi na sviet. Nu vara se, tko misli, da estetično ima početi time, da se stiene djeteće sobe, gdje u kolievci blaženi sanak sniva i počiva, kipovi nakite, pa da se sviraju sonati Bethovenovi. I to neškodi, nu estetični uzgoj ima prije školskoga započeti: čistoćom u sobah, čistoćom odiela djetećega i onih, koji su oko njega; a osobita pažnja ima se posvetiti igračkam. Igračke i igre, ako se racionalno rukovode i biraju, nisu lih temelj umjetne djelatnosti djeteta, nego u obće polažu temelj budućoj radinosti, razvijaju zorove, obogaćuju um predstavami, te ravnaju onako bez svake sile volju. Jean Paul veli: „Igra je prva djeteća poezija.“ Ako promotrimo igračke djece u današnje doba, to ćemo naći najneukusnije stvari i predmete uz gizdave i nakićene, najprostije uz najfinije, najbezumnije uz najdomišljatije, riečju neima nikakova reda, niti systematična plana kod nabave igračaka. Već je to zlo, što se djeci daju gotove igračke. Tim im se oduzimlje prilika, da sama štogod načine ili izrade. Gotovo se neda promieniti, pa zato i nije čudo, da takove igračke djecu dugo nezanimaju. Kod igračaka ima se vazda gledati na to, da se diete zabavlja a uz to da mu se dade prilika, da samo što učini i sastavi; pa bilo to i kako jednostavno. Zato i diete razkomada igračke, da vidi, kako li su načinjene, kako je komad s komadom, česticа s česticom sastavljena. S toga je zabavištu svrha krasna i plemenita. Svrha mu je estetična. Poznata gdja. Berta pl. Marenholtz-Bülov veli: „Zabavišta su poezija za djecu; tu se pobudjuje u djeci čuvstvo za liepim i estetičnim, i to sve naravnimi utisci, radnjom i slaganjem različitih forma, boja i glasova. Tu uživaju sjetila i čuvstvo zadovoljstvo.“

Još jedno neka nam bude dozvoljeno spomenuti, a to su razne svečanosti i blagdani. Obiteljske svečanosti, blagdani, kao: božić, uskrs, duhovi podavaju mnogo prilike, da se na djecu za vrieme izmedju kolievke i škole estetično djeluje. —

Kada dakle ima škola početi s estetičkim uzgojem? Kako da se na nju obazire? To je pitanje dakako velevažno, nu ipak nam neka bude dozvoljeno spomenuti, da se ovdje neradi o uvedenju novoga predmeta u školu. Radi se jednostavno o tom, da učitelj prema tomu svoju nutarnju metodu promieni i postupak svoj prema tomu udesi. Nutarnju metodu razlikujemo od izvanjske, koja se samo na taj način na učila, pomoćna sredstva i njihovu uporabu kod obuke proteže. Ima potežkoća kod učila, sposobnosti učitelja i učevne osnove. Nu nadvladati se ipak dadu, jer ono po našem mnienju nije učitelj, koj im se uklanja, mjesto da ih nastoji odstraniti. Čim ima većih potežkoća u kojem zvanju, tim većma imadu naobraženi, oboružani znanjem biti izvršitelji. Svaki učitelj morao bi poput Napoleona I. zaboraviti rieč „nemoguće“, te ju iz svoje glave za uviek izbrisati. Pa što je nemoguće? Ništa, ako imaš postojanu volju. Potežkoće postoje lih za slabiše i strašivice; hrabar učitelj nikada ih se neboji.

Razborit učitelj će već znati svakom sgodom iztaknuti estetički momenat, te upozoriti učenike na liepo i ružno bez dugočasnoga razlaganja i fraza; ra-

Digitized by Google

radeći drugačije mogao bi upravo protivno postići. — Diete neka samo gleda, motri, čuje i ćuti. Pedagogijski kruzi već odavno zabaciše misao, da li je slobodno djecu i na ružno upozoriti. Diete neka upozna protivno idealu estetičnomu; neka ga nauči mrziti i izbjegavati. Nije zadaća uzgojitelja lih čuvati svoje gojence od zabluda, već i zabludjene voditi.

Što za sve predmete valja, to isto valja i za estetičko; i kod toga valja se ograničiti na reproduciranje. Govori o čemu ti volja, nu o produkciji u pučkoj školi nema ni govora. Ima i onako dovoljno što za reproduciranje.

I tu će biti za djecu dovoljno, da učitelj djetinje razumljenje i ostale faktore uvaži; da on materiju od stupnja do stupnja obradi, pazeći da nebude ništa krnjava.

VI.

Sada ćemo pobliže specializirati metodu o estetičkoj naobrazbi u pučkoj školi. O kakovu detailiranu planu u ovoj razpravici neima ni govora, jer mu ovdje nije mjesta.

Sredstva, kojimi može škola na učenike estetično djelovati, jesu dvovrstna: izvanjska i nutarnja. K prvim brojimo prije svega školske sgrade. Kod gradnje škola imalo bi se ponajprije gledati na to, da odgovaraju svomu odredjenju i u obće praksi; a zatim da odgovaraju pravilom estetike i ljepote. Eno gledajmo hramove; pa ne samo hramove, već i druge sgrade, kako su pune umjetnina. Radošću opažamo, da i ta stvar na bolje okreće, nu još uviek kod viših zavoda, a pučke škole grade još uviek onakove, kakove estetično liepe sgrade nebi smjele biti. Kod pučkih se škola žalibože još uviek čini iznimka. Pa neznamo, kako će dugo to još trajati. Dapače model škole, što bje izložen na svjetskoj izložbi, nije onakov, kakovu si mi predstavljamo, i kakove bi se morale graditi. Moderna pedagogija zahtieva pravom, da svaka školska sgrada bude arkitektonička umjetnina, jer tu se ima i onako podjeljivati djeci ono, što je najplemenitije za čovječanstvo, a to je naobrazba. — Škola je mjesto, gdje se sastaju nosioci buduće generacije, budućega čovječanstva. Oni su krv krvi občinara, koji nose sve troškove. Neka dakle neskupare, jer sve što čine, čine svojoj djeci. (Tako Niemac, a što da mi rečemo, gdje još uviek misle neki ljudi: da je za školu svaka sgrada dobra, koja se već za nijednu drugu svrhu rabiti nemože! — Op. prevod.)

Drugo sredstvo, kojim možemo na učenike estetično djelovati, jesu školske svečanosti. Mi nemislimo na izpite od anno I., i kojimi je već skrajnje vrieme bilo, da se ukinu, već razumievamo svečanosti narodjenja vladaoca i drugih velikana. Zatim izlete, gymnastičke svečanosti, koje u tom smjeru takodjer znatno djeluju. Dakako da tu razumievamo glasbu, pjevanje, igre, gymnastičke vježbe i barjake; a one, kojim to nije po volji, ili u tom kakovu pogibelj nazrievaju, žalimo, jer je znak, da se s dječicom nebave, i da im vesele naravi neshvaćaju i nepojme.

Važno sredstvo jesu i knjige. Dakako knjige! Zavirimo li u knjižnicu kojega bečkoga dječaka ili djevojčice! (Mi nebi imali kamo zaviriti, bar za sada. Op. prevod.) Krasota je pogledati, kako su poredane i svezane knjige, koje im

Digitized by Google

kod raznih sgoda roditelji i rodjaci pokloniše. Nu jao i pomagaj, ako ih staneš listati, tu nećeš nikakova reda ni sistema naći. Uz djelca za mladež naći ćeš i takova, koja su za mladež otrov. Nećeš naći tu životopisa Benjamina Franklina, nećeš naći priča i basna, već ćeš naći (živa istina) Kotzebua, Mirza, romane, pak ih mora čitati dječak od 10—12 godina. Pitajmo za sadržaj, pa će liepo pripoviedati, koj dan, kojom sgodom im tetka ili kuma ovu ili onu knjigu darovala, a o sadržaju, o jezgri baš ništa. Na licu djeteta čitamo, da je smeteno, nu eto majke, koja to nastoji izpričati. Sinčić ima mnogo posla, a u novoj (sadanjoj — modernoj) školi je i onako premnogo za učiti, premnogo zadaća itd. Ima toga mnogo, što roditelji nastoje školi upisati u grieh. Kašlja li diete, već ti škola kriva. Slomi li kod kuće ruku ili nogu, to nije ništa takova; a ozledi li se u školi prst, da vidiš i čuješ onda rogoborenje i graju! Rekne li učitelj, tumačeć sisare, da žive mlade radjaju, to ti odmah vele, kako je to nećudoredno. Pa ipak oni isti roditelji vode svoju djecu u družtva, dopuštaju im se šetati pod nadzorom dojilja, služkinja. A što tamo čuju? . . . Samo tako! Što dom nerazboritošću, samovoljom i predsudami pokvari, zato neka škola odgovara. Nu hajdmo na stvar!

Ako je cenzura gdje na svom mjestu, to bi sigurno bila ovdje. A bilo bi već jednom vrieme, da roditelji u sporazumku s učitelji nabavljaju djeci knjige, što no im podavaju duševne hrane i zabavu.

VII.

Pjevanje takodjer znatno djeluje u tom smjeru. Školska osnova propisuje pjevanje. Neka dakle djeca pjevaju manje i kraće pjesmice, a takovih ima dosta. Nedavajmo djeci krupnina, već ih hranimo mekanom i njihovoj dobi primjerenom hranom.

Igre, koje se ne samo mogu, nego i moraju spojiti s tjelovježbom, neka su liepe i estetične.

Djeca nadalje pripoviedaju pripoviedčice prema njihovu shvaćanju. Učitelj neka im ih dobro i što je najvažnije liepo pripovieda. Zatim dobije diete početnicu. Početnica bila je vazda pastorče medju svimi knjigami. Koliko ih je već izdano. Svaku držimo za bolju i praktičniju. Istina je, da su morda pojedini predmeti praktičniji i bolje poredani. Mi bismo se ipak usudili uztvrditi, da su sve kao jaje jajetu slične u jednoj točki: a to je estetika, na koju se reć bi nikakov obzir neuzimlje. Pa ne samo to. Neka rekne tko, što mu drago, naše se početnice nedrže kardinalnoga pravila: nedaj nikada djetetu ništa polovična i nepodpuna, već vazda nešto ciela i podpuna. Naše početnice podavaju djeci još uviek razbacane dielove i čestice tobož pod cielo. Pravilo: nedaj djeci nikada ništa polovična i nepodpuna, obistinilo se vazda tako u teoriji kao u praksi, pa ga nesmijemo bez štete u današnje doba mimoići. A takove su većinom početnice novije dobe. Uvidjeli smo, da stvar nekako neide, pa prihvatismo Jacototovu metodu. Učilo se, kušalo, pa je išlo, dok je išlo; nu na skoro ju zabaciše. Čim je oduševljenje malo jenjalo, počesmo sravnjivati uspjeh nove metode prema

Digitized by Google

staroj, pa se je pokazao minus za novu metodu. Ma da i nismo iztraživali, tko je neuspjehu kriv, da li metoda ili učitelji, koji nisu pronikli u duh metode, zabacismo Jacotota, pa se skoro i skoro prihvatismo stara cjepidlačenja. Nu pokret presta, i tako podjosmo dalje. Uvidili smo na skoro, da po starom neide; uvidili smo potrebu reforma. Povratiti se Jacototu i „pater pecavi“ ili moj grieh izreći, nije dopuštao ponos. I tako prihvatismo analytičko-synthetičku, piso-čitajuću metodu. E valja, vidimo nastojanje, da djeci štogod nova i ciela podamo, nu kojim načinom? — Dajemo djeci cielo sastojeće iz više dielova, od kojih je svaki za sebe cielo; — mi podajemo djeci svašta, a svaka pojedina čestica imala bi biti cielo. Pa koji je posljedak toga konglomerata? Iz svega nešto, iz svega ništa. Tvrdnja, da djeca tom metodom nauče u kratko vrieme čitati i pisati, stvari nemienja. Ako je i to istina, to rezultat nepripisujemo toliko metodi, koliko revnosti i oduševljenju učitelja. — Nova je metoda, učitelji rado se je i oduševljenjem laćaju. Oni, koji tvrde, da po toj metodi djeca nauče brzo čitati i pisati, te metode nerazumiju, jer neide sve onako brzo i bez truda, kako se to u obće misli. To je predsuda, što no tako medju učitelji kao i medju neučitelji vlada. Žalostno je, što još uviek početnicu smatramo sredstvom, po kom nauče djeca brzo čitati i pisati. Nikako se nemožemo sprijateljiti s onim temeljnim pravilom, da je poduka početnice u prvoj liniji jezikoslovna obuka, pa bi ju morali tim više njegovati, što jezik kao sredstvo svakoga izraza misli, sačinjava središnju točku obće obuke. S toga: 1. Nesmatrajmo gradivo u početnici kao pripravu jezikoslovnoj obuci. 2. Već kod prvoga početka jezikoslovne obuke dajmo djeci nešto ciela u poetičkoj formi. 3. Već kod početnice upoznajmo djecu s ljepotom jezika. A da jezik takodjer znatno na estetiku djeluje, o tom neima dvojbe. To će i najokorjeli pedant morati priznati. Jezikoslovnu obuku u viših razredih netreba spominjati, nu kao važno valja napomenuti poetička štiva u čitankah. Poeziju iz pučkih škola izagnati, značilo bi čovječanstvo uništiti. Nu o načinu jezikoslovne obuke neka nam bude dozvoljeno nešto opaziti. Po našem mnienju velika je bludnja štiva u mekanička, logička i estetička s jedne strane, a s druge strane posebice gramatiku ili slovnicu učiti. To će reći: dati djeci sredstva, a da neznadu, čemu su. Sredstva su poznata, a svrha nepoznata. Što znači to: djeco! danas ćemo štivo mekanički, prekosutra estetički čitati? Ili: djeco, sutra imamo slovnicu, pa vam netreba čitanke donieti.

Temeljno pravilo po našem mnienju imalo bi glasiti: njegovanje ukusa za ljepotu jezika. (Svršetak sliedi.)

Biline otrovnice.

Priobćio Fran Kesterčanek.

Kao što je zadaća čovjeku, da se upozna s onim, što mu je dobro i koristno, isto tako valja, da se upozna i s onim, što mu je na štetu. Mislim, da neimam krivo, kad uztvrdim, da bi svaki bar iole naobražen čovjek imao nastojati, da upozna najvećega si mal ne neprijatelja i zdravlja i života. a to je:

Digitized by Google

s otrovi, a od ovih naročito pako s velikom hrpom vegetabilnih t. j. onakovih otrova, koje lučbar iz pojedinih bilina luči. Ta upravo bilinami otrovnicami sgadjaju se tolike nesreće, a to većim dielom s toga, što je znanje i poznavanje bilina otrovnica još veoma ograničeno. — Zadaća bi s toga bila i biti morala, onim ljudem, koji s pukom mnogo i često obće, da si sami pribave točno znanje o bilinah otrovnicah, da uzmognu tako medju narodom, gdje se i najviše nesreće sgadjaju, razširiti to znanje — a to su osobito pučki učitelji, župnici, gospodari i šumari; ovi bo i sami imadu mnogo posla s biljem, a uz to i sgodnu priliku, s pukom obćiti. Od kolike je pako važnosti poznavanje otrova, možemo već i iz toga uvidjeti, što su stari osebitu pozornost tim naukom podali. Ta već Dioscurides piše o otrovnom djelovanju žabnjaka (rarunculus sreleratus); a da je Taxus otrovnica, znao je i Plinij, koj je god. 70. po Is. držao istu sjenu ove biline otrovnom, a slavni Caesar, osvojitelj Gallije, piše u svojoj knjizi: „de bello gallico“, da se Gali s istom truju. Stari Grci i Rimljani pripravljahu iz otrovne trubljike i soka makova veoma brzo djelujući otrov, štono ga moradoše piti zločinci, ponajviše politički — tako zvani „pehar smrti“ (cicuta virosa); ta isti plemeniti Sokrat morao je na taj način skončati život. Tu vrst osude zvahu Rimljani „cicutam bibere“.

Kao što se sva znanost u srednjem vieku ograničila manje više na pojedine redove i tako svojinom nekolicine postala; tako bje i s poznavanjem otrovnica. U nekih se je stranah gojilo trovanje osobitom pomnjom, kao n. p. u Italiji, Španjolskoj i na iztoku — te se pače i tajna uporabe i začimbe otrova od koljena do koljena u pojedinih obiteljih sačuvala. Ta tko nezna za grozan otrov kuće Medići i za trgovce otrova po iztoku, koji su se sve do dan danas još uzdržali tako, da u Turskoj n. p. smatraju trovanje nekom vršću zanata; a bio je u istinu zanatom tim većma, što je trebalo tomu vještine, te i zbilja načini trovanja, ponajviše iz zlobe, postigoše svoj vrhunac. Ovo bo potonje bje uzrokom, što kroz dulje vremena vladala pomisao, da je zlo uputiti svjetinu u poznavanje otrova, nu dan danas je ta tvrdnja posve netemeljita, akoprem gdje gdje još i obstoji. Tomu su uzroci ovi: što su, prvo, znanosti već toli napredovale, a lučba je, reć bi, prisiljena upoznati lučbara i lajka s otrovi; drugo, što je analiza i oznaka trovanja toli savršena, da neima danas više načina otrovanja ni otrova, koj se nebi dao spoznati i dokazati, pa bio on podan u još tako maloj mjeri i kroz dulje vremena — čim se je dakako pogibelj zlobnih otrovanja znatno umanjila.

Isti digitalin, taj najžešći otrov, koj se dobiva iz praška biljke Digitalis purpureus, i za kojega se je dulje vremena mislilo, da se neda dokazati, i to s toga, što neostavlja nikakovih, ma baš ni najmanjih očevidnih tragova; ali ga je ipak dokazalo time, što je dalo jesti meso dulje vremena sahranjeno i digitalinom otrovane lješine psom, a ovi dakako poumrli, sa simptomi digitalina. Ovakav slučaj slučio se nedavna u Parizu.

Za slučaje samoubojstva riedko će si tko sam pripraviti otrovni napitak, već će si ga radje pribaviti ili će si život inače uzeti, a da mu se to prepriečiti

Digitized by Google

nemože. Dakle bje i s te stvari netemeljita tvrdnja, da nevalja nauke o poznavanju otrova širiti.

Još su u prošlom vieku uvidjele razne oblasti, da upoznaju narode na pojedine otrovnice, te su u tu svrhu više proglasa u obliku zakona izdale. Ovi su se proglasi ticali sad pojedinih biljka, sad pako čitavih hrpa, kao što gljiva. Tako bude n. p. prvi takav proglas izdan god. 1770. u Českoj, koj napominje otrovnicu: „Secale coruntum“, a god. pako 1783. na dan 6. Veljače izdan bi prvi proglas proti prodavanju i biranju nekih gljiva i nezrela voća. Poslie bi izdano još i više takovih proglasa, nu svakako još je mnogo toga željeti, a imenito što se gljiva tiče, jer one sačinjavaju mjestimice bitnu hranu u pućanstva, a uz to veoma je težko označiti i lučiti otrovne od jestivih, jer imade slučajeva, gdje se jedna gljiva na jednom mjestu smatra jestivom, dočim istu drugdje opet drže otrovnom, što je i pravo. Ove razlike kod ostalih bilina neima. Akoprem su biline otrovnice jedne vrsti vazda i svagdje otrovnice, to ipak i ovdje nalazimo neku razliku, i to razliku, koju i u ostaloj prirodi vidimo, a ta jest: da upravo tropski i vrući predjeli naše zemlje obiluju najžešćimi i najotrovnijimi bilinami. Čini se, kao da je i sama priroda upravo u svakom obziru u tropskih stranah htjela, da svoju moć i gorostasnost pokaže. Silno pako upliva na floru podnebje. Na otocih sundajskih i Molukah pravi se iz biljke „Strychnus toxifera“ tekući otrov, u koj umaču šiljke strielica i koj otrov toli silno djeluje, da ptice u 2—3 trenutka umiru, veći pako sisari u 6—8 trenutaka uz jake grčeve ginu. U Čilu u Peruanskoj raste „Sobelia tupa“, koja već svojim mirisom bljuvanje prouzrokuje, a od njena soka, ako se štrcne u oči, osliepio si i neima ti lieka. Sok od „Jatropha Manihot“ u južnoj Americi zadaje smrt za nekoliko časova, dočim kažu da je brašno iste biline veoma hranivo. Na otoku Hajti raste „Hipomane mancinella“, čijim se plodom raci hrane, on djeluje u njih tako, da su isti čovjeku smrtonosno jelo, a u vodu bačeno sjeme djeluje opojno na zvjerad, koja takovu vodu pije. U Turskoj i Aziji teče poznani opium iz istoga maka, kojega se plod u nas jede, i muhomorka gljiva, zvana veoma pogibeljnom otrovnicom, pa ipak se u Ruskoj jede.

Znamenito je još i to kod otrovnih bilina, da većim dielom svoje otrovno djelovanje gube, ako se osuše. Premda su sve biline otrovne, to su ipak u maloj mjeri podane, liek, dakako samo vještom porabom lječnika. Tvar, koju u većoj množini sadržaju te ubitačno djeluj na živinski organizam, a često paće istu smrt prouzroči, tu tvar zovemo otrovom, koj se u raznoj podobi bud soka ili praška u njih nalazi; a ovaj opet il u lišću, cvietu ili korenu dolazi.

Biti će možebiti poznato, kako lučbar od kućibe ili vranjina oka dobiva strašni strihnin, od modroga naliepa (Aconitum napelus) akonit, od paskvice ili vivike (Atropa belladonna) atropeu, od smrdca daturin, od duhana nikotin, od naprstka digitalin, od maka opium, od supnica krumpira solanin itd. Sve ove biljke, u koliko su doista otrovne, to su i opet s druge strane, dakako u maloj mjeri, ljekovite i koristne. Motrimo samo n. pr. duhan (Nicotiana tabacum). Ta bilina, koja se jur mal ne na čitavom svietu i u svakoj kući nalazi, o kojoj se

Digitized by Google

je već toliko pisalo i razpravljalo, i o kojoj se zbilja stalno znade, da štetonosno, da upravo otrovno djeluje, ipak čini ponajviše državam znamenitu svotu dohodka, porez naime, što duhanom državnoj blagajni pripada. Ova bilina, koja bje u Evropu iz Amerike prenesena, mal da sasma nepromieni način života ovdješnjih ljudi. Nju donesoše k nam g. 1588., i to ponajprije u Portugalsku, pošto bje u Americi po Indijancih kano osobiti liek preporučena. Ta već god. 1492. vidio je slavni Kolumbo stanovnike Guanahane, kako puše sfrkano lišće duhana, čemu se on nije malo začudio. Tko nije čitao, kako dan danas još Indijanci na svojih sborovih prije svega pomirnicu lulu puše, bez kojega se obreda nikakova važnija razprava povesti nemože! Iz Portugalske prenesen bi duhan u Francezku, a Walther Raleigh preneo je duhan na britansko otočje, gdje se je doskora pušenje toli udomaćilo, da je kralj Jakov II. g. 1619. sam knjigu protiva njemu napisao, gdje se tuži, što su se mužkarci i žene toli podale duhanu. Kašnje su uveli Španjolci zdrobljen duhan, tako zvani šnofanac, da si njim trpaju nosnice. Pa gle čuda, i ovaj novi izum mode i ukusa doskora se toli razširio, da su pape Urban i Inocent XII. morali prokletstvo i izobćenje iz crkvene zajednice izreći proti svim, koji šnofaju. A u Turskoj, toj zemlji, gdje Turčin niti neživi, a da nerosi svoj kamiš u ustijuh, bila još god. 1633. odredjena kazan smrtna duhandjijam. Goleme li razlike izmedju onda i sad! Ta već si svaki trgovčić i kramar natače Turčina na vrata, da pokaže, da prodaje duhan. U prošlom vieku spadaše k tako zvanom bon-tonu t. j. ugladjenosti družtvenoj, da su i iste gospodje iz najviših krugova nosile uza se tabatijere, te u družtvih počešće koju porciju posrknule. Nečine li isto i danas stare mamice i stari djedi? A u novije doba i opet se uvelo medju aristokracijom a i medju ženskadijom dvoličnoga glasa da puše, a Ruskinje po gotovo prisvojile si duhan, kao naše žene kavu. Putnik Liechtenstein pripovieda, da australski bušman, kad mu je podao duhan, namah ga turio u šuplju kost, te je baš od srdca stao dimiti. Neka južno afrikanska kneginja uprosi si od njega šnofanca, te je radostno po velike porcije metala u svoj i svojega čeda nos. Gmelin našao je u žena Tunguzkinja, da čak posebni džep imadu za duhan, lulu i gorivo, a ruski kapetan O. pl. Kotzebue vidio je na otoku Luzoan na južnih Manilah pušiti mužkarce, žene a i sasma malu djecu, koja su jedva hodala. Isto čine žene i djeca na sandičkih i inih australskih otocih.

Nije li i u nas tako? nepuši li već svaki deran, i nenosi li svaki svoju vjernu družicu smotku u ustijuh, da njom kuži zrak? da si kvari zube, da pluća u dimnjak, a nos u kamin pretvara? A da pušenje očima prije svega škodi, zatim ljudem, osobito mladim, slabe naravi, koji uz to na vratu ili prsijuh boluju ili bar na takove bolesti inkliniraju, veoma štetuje, to je stalno; takovi su već mnogi i mnogi pobjegli u krilo Abrahama.

I ovdje vidimo, kao kod svih otrova, da se čovjek nemože bez uštrba za zdravlje, ako je naučen nanj, ote se navade i hrane rek bi na jednom riešiti. Jer onaj, koj se je jednom priučio na nikotin, može ga se lje samo polagano odučiti. Lječnici u stanovitih bolestih moraju duhandjijam u mjesto pušenja bar šnofanje

Digitized by Google

dozvoliti; njim bo za živovanje treba nikotina, kao konju sičana (arsena), ako ga nanj naučiš.

Sličan otrov duhanu jest tako zvani opium ili driemak, samo što mu je djelovanje silnije. Taj otrov dobiva se u južnih stranah iz nezrelih makovih glavica, i to je bolja vrst. Druga je vrst driemka, koja se iz makovica vadi. Sok taj, koj je nalik mlieku, sakuplja se, te buduć da doskora okiseli i okruti, prave se od njega komadi smedjaste masti. Driemak jest dakle neka vrst smoline, koja opojno djeluje, a ako je čovjek odviše uzme, može zaglaviti. Zamotan u lišće dolazi u trgovinu, gdje znameniti faktor sačinja, nu čijeg uporabu jedino lječnik opredieljiti ima. Mnogo se više pako potroši driemka u Turskoj, Perziji, Arabiji, Indiji i Siriji, gdje ga svjetina svih stališa u podobi pilula ili jede ili puši, akoprem je u mnogih strana strogo zabranjeno opiumom se opajati. Poznati san od driemka, koj opaja jače i od najjačeg opojnog pića, ima grozne posljedice, jer uzme li se prevelika porcija, to je posljedica ludost, ukočenost i duboki san, iz kojega se dotičnik više neprobudi.

I najmanje čestice toga otrova slabe tielo i duh, prikraćuju život, te riedko koj driemkojedja doživi 40—50. godinu. I tada polazi u grob, suh poput kostura, živi mrtvac upalih očiju, — opomena onim, koji se putenim podali strastim. Osobito su Englezi, koji u rečene zemlje kriomice uvadjaju opium, koji im na godinu donaša po više miliona dolara. — I za druge zlobne svrhe rabe opium; tako se pripovieda, da ima lopova na iztoku, koji medju burmut meću opium, da dotičnika laglje opliene. (Sliedi.)

Viesti o naših školah

10. Godišnje izviešće više djevojačke učione slob. i kralj. grada Varaždina na koncu šk. god. 1874—5. Sadržaj: I. Smjer odgoja na viših djevojačkih učionah. Od Franje Šćepanka. II. Zahvalnica, izgovorena na koncu šk. god. jednom učenicom 5. razreda. III. Škol. viesti od pr. ravnatelja. Osim ravnatelja i vjeroučitelja učiteljevahu na tom zavodu i to u višem odjelu: 1 uredni učitelj, 2 pomoćna učitelja i 1 učiteljica, a na nižem odjelu 1 učiteljica. Za ovu godinu sastojao je zavod samo od 1 razreda nižega i od 1 razreda višega odjela. Učenica bijaše končem godine u višem odjelu 29, a u nižem 49. —

11. Izviešće dječačke glavne učione u Varaždinu koncem šk. god. 1874—5. Sadržaj: 1. Nekoliko rieči roditeljem u obće, a napose o polazku svakdanje učione i opetovnice, od Adolfa Visserta. 2. Škol. viesti od ravnajućega učitelja. Zavod ovaj imao je 8 razreda, t. j. 2 podpune gl. učione, a službovahu na njem osim ravn. učitelja Dragutina Pintera i vjeroučitelja 7 učitelja. Učenika bijaše u tom zavodu 430.

12. Dvanaesto godišnje izviešće gl. dječačke i djevojačke učione u gornjem gradu Osieku na koncu šk. god. 1874—5. Sadržaj:

Digitized by Google

Kratki nauk o metričkoj mjeri. Napisao S. D. — Školske viesti. Ravnajućim učiteljem bijaše na tom zavodu Skender Dončević, a osim njega učiteljevahu 1 vjeroučitelj, 3 redovita i 1 pomoćni učitelj; zatim 4 redovite i 2 pomoćne učiteljice. Učenika bijaše koncem šk. god. 329, a učenica 261.

13. Šesto godišnje izviešće o gl. dječačkoj i gl. djevojačkoj učioni u Sisku koncem šk. god. 1874—5. Sadržaj: Nešto o daljnjem postupku s dječakom, dotično mladićem. Napisao J. Kiš. Školske viesti, iz kojih bilježimo, da je početkom minule šk. godine odredbom vis. vlade trorazredna pučka učiona u Novom Sisku prestala, a zaoto da je onamo premještena djevojačka glavna učiona. Obimi zavodi je upravljao Ivan N. Petrač, redoviti učitelj dječačke gl. učione, a osim njega učiteljevahu 4 redovita učitelja i 4 redovite učiteljice. Mladeži bijaše na obijuh zavodih 453.

14. Sedmogodišnje izviešće o glavnoj dječačkoj i trorazrednoj djevojačkoj učioni u Krapini koncem šk. god. 1874—5. Kao kuriozum čitamo u tom izviešću na prvoj strani sliedeće: „Za ovo je izviešće priredjen članak „Metrička mjera“, nu nije na tisak odaslan, što je zauzimao 7 araka rukopisa, a poglavarstvo je tim predvidjelo silan trošak, pa zapriečilo toj metričkoj mjeri pristup u ovo izviešće.“ Da li je sbilja Krapina tako nizko spala, da nemože smoći tih nekoliko forinti, što bi stojao tisak toga za mladež i občinstvo toli koristna člančića, ili je pako to učinjeno samo s nečije kaprice, neznamo — ali je svakako kuriozum. Na glavnoj dječačkoj učioni službovahu: 1 ravnatelj i učitelj, 1 vjeroučitelj, 2 redovita učitelja i 1 podučitelj; na djevojačkoj učioni 1 učiteljka i 1 podučiteljka. Učenika bijaše 150, a učenica 113.

15. Godišnje izviešće gl. dječačke i trorazredne djevojačke učione u Samoboru koncem šk. g. 1874—5. Sadržaj: Školske viesti i razredba učenika; posebnoga poučnoga članka za mladež neima. Učenika bijaše 168, učenica 75.

Izvještaj o desetgodišnjici učiteljske „Zadruge“.

Ovogodišnja glavna skupština a ujedno desetgodišnjica učiteljske „Zadruge“ obavila se, kako no jur javismo u posljednjem broju, svečanim načinom. Nemožemo dakle propustiti, da i našim štovanim čitateljem o njoj koju potanju nepriobćimo, pa za to evo ponajprije pozdrava, kojim je predsjednik „Zadruge“, g. Tomislav Ivkanec, skupštinu otvorio:

„Slavna skupštino! Mila braćo i sudruzi!

Evo se danas ovdje sakupismo, da proslavimo desetgodišnjicu „Učiteljske Zadruge“, s toga vam gospodo prije svega srdačan pozdrav i hvala, što se pozivu upravljajućega odbora odazvaste, te ovamo potrudiste.

Svrnemo li se gospodo samo malo u prošlost, tad ćemo se osvjedočiti, kako je onda u nepovoljnih i loših okolnostih stajala koli narodna škola, toli i hrvatsko učiteljstvo. Ne bijaše nigdje nikoga, tko bi se bio za nj zauzimao, tko bi ga zagovarao u njegovu pravu, tko bi ga branio u biedi i nevolji, a poticao na rad i djelatnost. Ne samo da se nije stavljalo nikakova povjerenja u učiteljstvo, već se je ono smatralo malodobnim i nezrjelim.

Nu neumorno napredujući duh ljudski, koj svakim danom sve to više divnih čudesa stvara, pokrenuo je i hrvatskim učiteljstvom na bolje, te si je ovo, trgnuv se iz svog mrtvila, napisalo na svoj stieg: „Napried! Prosvjetom slobodi.“

Bilo se je tada gospodo boriti svim silami proti raznim elementom, da se prokrči i utre put boljoj budućnosti i da se odklone zapreke, koje su osujećivale oživotvorenje plemenitih i naprednih ideja.

Digitized by Google

I u tako nepovoljnih okolnostih osnovana je „Učiteljska Zadruga“, to prvo hrvatsko učiteljsko družtvo.

Narod hrvatski prigrlio je svojim poznatim velikodušjem i neočekivanim uzhitom „Učiteljsku Zadrugu“, te ne ima stališa, u kojem ne bismo bili stekli priličan broj velikodušnih podupiratelja. Najveći dostojanstvenici i učenjaci, najodličniji rodoljubi i domorodke stupiše u naše kolo. — Nu čim se je udario temelj „Zadruzi“, te ova stala blagotvorno djelovati, nasta odmah prieka potreba, da se i interesi pučkoga školstva promaknu, te zadrugari osjetiše odmah, da im valja oko boljka i napredka narodne prosvjete djelovati; pa tako se može smjelo uztvrditi, da je „Zadruga“ povodom, što su se učitelji stali udruživati u druga razna družtva, te što su izvojštili sadanje stečevine i ovaj novi pokret u školstvu našem.

Uzmemo li pako gospode na um, kako se je od to doba stvorilo mnogo drugih, po naš narod koristnih družtva i zavoda, koji su takodjer izgledali samo pomoć i darežljivu ruku našega naroda; uzmemo li na um, kako je ovih posljednih desetak godina bilo baš u nas mnogo toga, što je i miloćut i darežljivost našega naroda zaobrtilo, pa pomislimo li nadalje, kako se danas težko i mučno novac stiče, a mi da smo ipak — ma baš iz ništa — stvorili glavnicu, koja preko 25.000 for. iznaša, da smo već do 9000 for. na učiteljsku sirotčad potrošili, pa da i sada do 50setero sirotčadi podupiremo, — tad ćemo se lako domisliti, koliko je truda i nastojanja uložio upravljajući odbor tečajem ovih 10 godina oko unapredjivanja družtvenih interesa. —

S toga slavna skupštino! ne mogu, da se tom sgodom ne spomenem ovdje sa zahvalnošću onih muževa, koji su, poznavajuć tadanje okolnosti i položaj našega učiteljstva, te držeć se one narodne: „Pomozi si sam, pa ću ti i ja pomoći“ — tu plemenitu i liepu zamisao zametnuli i oživotvorili.

Velezaslužni gospodin Ivan Filipović bijaše tada na čelu, te u zajednici s gospodom: Mařikom, Posaveem, Vuksanovićem, Šahom, Irgolićem i Modcem — velju u zajednici — stupi na poprište i tada stadoše na polju školskom blagotvorno djelovati. — Osim njih sjetit mi se je takodjer onoga muža, koj je sa svoje neizerpljive darežljivosti, sa svoga velikodušja i sa svoga visokoga uma zaslužio punim pravom, da se nazivlje prvim sinom naše domovine. Josip Juraj Strossmajer, koj toliko dobra tvori, priskočio je i Zadruzi obilatim darom u pomoć.

Ti čini, gospodo i braćo, neka nas potaknu na harnu spomen svim onim odličnim rodoljubom i čovjekoljubom, koji su nam svojimi prilozi pomogli, da biednoj našoj sirotčadi po mogućnosti pomognemo; neka nas obodre na uztrajni rad i mar oko boljka našega družtva.

U dosadanjem bujnom razvitku Zadruge, u slozi ustrajnosti i odlučnoj volji naših članova i našega učiteljstva nazirem jamstvo za napredak, jamstvo za krasniju budućnost koli našega družtva, toli narodnjega školstva.

Budimo dakle braćo složni i radini, njegujmo naše gojenče, branimo i podupirajmo ga, pak će nam Višnji sjegurno trud blagosloviti, a narodu će biti takov zavod ne samo na diku i ponos, već i na korist. — U to ime indi Bog nam pomogao!

Da se glavna skupština uzmogne potanje osvjedočiti o dojakošnjem radu „Učiteljske Zadruge“, molim g. tajnika, da nam uzrači svoj izvještaj pročitati. (Sliedi.)

Raznice.

— Imenovanje. Njeg. Preuzvišenost, ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, imenovao je bivšega učitelja vjere na kr. preparandiji u Zagrebu, Jurja Šimončića i učitelja vjere na gradskoj višoj djevojačkoj učioni u Zagrebu, Ambrozija Grdića, učitelji vjere i to: prvoga na preustrojenoj kr. mužkoj preparandiji i s njom spojenoj vježbaonici, drugoga pako na novoj kr. ženskoj preparandiji i s njom spojenoj vježbaonici u Zagrebu.

— Kako „Primorac“ javlja, u delničkoj je podžupaniji jur obavljena klasifikacija občina prema škol. zakonu, te su sve občine uvrštene u II. razred, a Delnice i Mrkopalj u I. razred. To je opet liep dokaz, kako si je narod u gorskom tom kraju svjestan — koli mari za procvat svoje škole. Bože daj puknulo jednom medju očima i občinarom u drugih krajevih — te uvidjeli, koja će im uložena glavnica donašati najveće kamate.

— Pastirska poslanica, kakovu si pravi prijatelj škole želi. „Slov. učitelj“ donco u posljednjem svojem broju sliedeći izvadak iz pastirske poslanice novoimenovanoga biskupa ljubljanskoga dra. Pogačara: „Prvu podlogu moralno-vjerskoj obuci mora polagati pučka škola, te je moja iskrena želja, da bi ste i Vi, častni suradnici u vinogradu gospodnjem, sasvim temeljito upoznali odnošaje, u kojih se nalazite prema školi. Nije istina, da je pučka škola oddieljena od crkve; nauku je Hristovu po škol. ustanovah odredjeno častno mjesto, koje joj po njezinom poslanstvu pripada. Kateketa, kao zastupnik crkve obavlja k tomu i duhovne vježbe; kateketa i učitelj jedan drugomu pomažu pri svetom djelu moralno-vjerskoga uzgoja. Crkva neima samo pravo, nego je i njezina najsvetija dužnost, da se podieljenim joj pravom posluži i tako dodje do željenoga upliva. Ona nemože inače, nego da vodi malene k Hristu, božanskomu prijatelju dječice, i da usadjuje ljubav u njihova mlada mekana srdca,

Digitized by Google

Crkva je pako po škol. zakonu naše krunovine i inače svezana i sdružena s pučkom školom. U zem. škol. vieću ju zastupaju dva člana svećeničkoga stališa, koje car na predlog biskupov imenuje; a isto tako i u svakom okružnom škol. vieću ima svoga biskupom imenovanoga zastupnika; napokon je i svaki samostalni duhovni pastir sam po sebi član mjest. šk. vieća, a u mnogih, dà može biti u većini školah pučkih on je ujedno i škol. nadzornikom. Naš je položaj takov, da tako u administrativnom, kao što takodjer u didaktično-pedagogičkom obziru imamo na školu velik upliv. Sami dakle sudite, zašto da se mi pravâ, koja nam toliki upliv pružaju, neslužimo?

Podnipošto se nebi moglo tvrditi, da svećenstvo brani svoj upliv na školu, odvraćajuć se od nje, ili ako se n. p. ustručava primiti ponudjeno mjestno školsko nadzorničtvo.

Častna braćo! Ako ste samostalni duhovni pastiri u župi, budite kao članovi mjest. šk. vieća njegova duša, radite u njem s nebeskom ljubavlju u srdcu; kao štovani svećenici nećete samo nastojati, da mladež uredno školu polazi, nego ćete steći si upliv kod obučavajućega stališa i tako mnogo pripomoći k dobromu uspjehu. Ako ste katehete, možete najbogatiji blagoslov oko sebe razlievati. U tom vam je pako zvanju prva dužnost, da malene k vječnomu otcu, k stvoritelju i spasitelju obraćate i u srdca jim ljubeću pokornost usadjujete, koja će i kasnije uztrajati, ako jednom u pùt i u krv prodje. Vaša skrb neka bude, da ostanete sa svjetskimi učitelji u dobrom sporazumljenju, i da se upoznate s njihovimi naukovnimi predmeti. Višekrat biti će potreba, da ih zastupate, a kad bude učiteljsko mjesto izpražnjeno, morati ćete svu obuku preuzeti. Od vajkada bili su svećenici prvi odgojitelji naroda. Nadam se, da će vas uprav ljubav prema predragomu narodu na to sklonuti, da i u buduće ostanete vjerni tomu svomu zvanju.

Natječaji.

— Za učiteljicu na dvorazrednoj djevojačkoj učioni u Rumi (dolnji Sriem). Plata: 315 for., stanarine 100 for. i 3 hv. drva za ogriev.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 1. studenoga t. g. veleč. g. Jurju Malahovskomu, djakonu i župniku u Irigu.

— U Gudincih kotara županjskoga, u Andriaševcih i Privlakih kotara vinkovačkoga imaju se popuniti mjesta učiteljka djevojačkih s godišnjom platom od 300 for., s 10% doplatkom godišnjim, stanarinom godišnjih 100 for. i 6 hv. drva.

Natjecateljice, želeće postignuti koje od ovih mjesta, neka šalju svoje svjedočbami osposobljenja obrazložene molbenice do 20. listopada t. g. c. kr. kotarskoj oblasti u Vinkovcih i Županji. — Putni se troškovi naimenovanim neće naknaditi.

— Za učitelja i orguljaša u Novoj Bukovici. Beriva: 315 for. plate. 25 for. za orguljanje, 12 hv. drva za učitelja, vrt od jedne rali i udoban stan.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. listopada t. g. veleč. g. Josipu Kršnjavomu, podarhidj. i župniku u Feričancih.

— Za učitelja u Ozlju. Beriva: 400 for. plate, stan i potrebita drva.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 20. listopada t. g. veleč. g. Miji Markoviću, podarhidj. i župniku u Trgu (Karlovac).

Izkaz

prinesaka, uplaćenih u blagajnu „Zadruge“, počam od 1. srpnja do konca rujna 1875.

P. n. g. Grdić Ambroz, kao utemeljitelj 10 st.
Tomić Stjepan, „ „ 10 „
Lenar Marko, „ „ 5 „

Mařik V., kao redoviti član 10 st., Jambrešić Josip, Horvath Davorin, Dobrovoj Stjèvo, Paulić Grga, Satler Vjekoslav, Tepeš Vjekoslav, svaki kao redovit član po 3 st.

Kovačić Ivan 1 st. 50 n.

Čisti iznos zabave, priredjene na korist Zadruge u Varaždinu 120 st. 38 n.

U Zagrebu, 1. listopada 1875.

Ant. Irgolić, blagajnik.

Braći učiteljem kotara velikogoričkoga, s kojimi sam proživio 15 godina i nekoliko mjeseci u ljubavi, slogi i prijateljstvu, kličem ovim: srdačan s Bogom. A ujedno ih molim, da mi ostanu i nadalje iskreni prijatelji, kao što im ja ostajem iskreni brat i prijatelj do hladna groba. Vrieme, što sam ga medju njimi proživio, bit će mi vazda u miloj i svetoj uspomeni.

U Zagrebu, 8. listopada 1875. Milan Kobali.

Izdaje ga „Hrv. ped.-književ. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 30. U Zagrebu, 20. listopada 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for.. za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Djetinje igre.

Djeci je već prirodjena igra. — To opažavamo već kod djetešca nekoliko nedjelja stara. — Majka siromašna dade mu ma kakovu stvar, da se zabavi, dok ona svoje poslove obavi. S uzrastom djeteta razvijaju se i tjelesne i duševne u njem sile, ono postaje veće i jače, pa se s toga diete od 4 ili 5 godina nezadovoljava onimi predmeti pri igri, s kojimi se je zadovoljavalo prije dvie godine. Tako vidimo diete, u kojem se još nije sviest probudila, da se zabavi i zaigra komadićem artije, dočim diete, koje počima motriti i razlikovati ljude, životinje i razne predmete, hoće da proizvede ono, što je vidilo u otca ili majke. Tako si pravi diete kolica, jer ih je u otca vidjelo, a malena kćerka pere svojoj lutki košuljice, jer je to vidjela, da majka čini. Diete nesmijemo, ma ono bilo i maleno, pustiti bez zabave i posla. Ono mora biti nečim zabavljeno, da se tako već za rana priuči marljivoj radnji.

Nasuprot nenastojimo li, da se diete već za rana poslu privikne, to će ono postati lienčina. Osobito imučniji roditelji nedopuštaju svojoj djeci ni da si sami odielo očiste, a kamo li da im dopuste kakvim se drugim poslom zabaviti; pa s toga i jesu mnoga imučnih roditelja djeca za svaki rad nesposobna. Imučni roditelji računaju jurve na to, da njihovoj bogatoj djeci neće biti ni od potrebe danas sutra raditi, ali se varaju. Tko može zajamčiti, da će onaj, koji danas ima 50 tisuća for., iste novce i nakon 20 god. imati! Nitko. (Izuzam ako ih u zemlju zakopa i nakon 20 god. izvadi.) Svaki dan vidimo, da najbogatiji ljudi propadaju. Bolje je da roditelji priuče svoju dječicu na marljiv rad, nego da računaju, koliko će im ostaviti blaga. Novac je nesiguran, al znanje, marljivost i čestiti uzgoj nemože dječici nitko oduzeti, dočim im dobro može ili tko pokrasti, zapaliti ili na koji drugi način oduzeti. Mudro veli naša poslovica: „Mudru neteci, a ludu neostavljaj.“ Roditelji nesmiju gledati svoju dječicu bezposlenu i misliti, djeca su malena, netreba im još nikakva posla. Čovječji se uzgoj punim pravom može prispodobiti sa krugljašem i strieljcem. Nebaci li krugljaš kruglju po ravnoj krugljani tako, da mu ona odmah iz njegovih ruku po sredini daske

Digitized by Google

podje, promašit će cilj; a isto tako kad tane nepodje odmah sa svoga mjesta kroz sredinu cievi, promašit će i strieljac cilj.

Tako je i sa uzgojem. Koga hoćemo valjanim uzgojiti, toga moramo valjano početi uzgajati već prvih dana. Tko se hoće radu, toj liepoj krieposti, priučiti, taj si ju mora već za rana u mladjahno srdce usaditi. Ovoj pako krieposti temelj su igre i zabave djetinje.

Na krivu su putu oni roditelji, koji misle, diete će se poslu priviknuti, dok za posao doraste, jer naša poslovica inače veli: „Što dikla navikla, to lje neodvikla.“ Ako su dakle roditelji svoju dječicu već za rana priučili na marljivu radnju, to će ona danas sutra biti marljiva, ako li su ju gledala bezposlenu, to su odgojili lienčine. Da će iz bezposlena djeteta postati marljiv čovjek, to su riedki slučajevi, tako rekuć nemogući.

Roditelji nebi smjeli ravnodušno gledati djetinje igre, nego bi iste morali nadzirati, rukovoditi i njegovati. Oni bi imali nastojati, da se djeca pri igri poslom bave, a ne da se dosadjuju, jer dugočasenje neradja nigda dobrim plodom. Ovo ćemo pitanje o djetinjoj igri još malo promotriti. Što imade roditeljski dom u tom pogledu činiti, a što zabraniti?

Wiedemann veli, roditeljski se dom ima ponajprije pobrinuti za izbor igara i obazirati se na narav istih. U svietu ima silesija igara za dječicu, pa je upravo potežko za djecu izabrati prikladne igre. Najbolje su one igre, u kojih ima mnogo promjena. Nevalja djecu ni pri igri a ni u učioni dugo zabavljati jednim predmetom, jer to radja u djetetu dosadnost; nu nevalja ni preveć brzo predmete mienjati, jer će tada djeca predmete površno nazrievati i tim će se svrha promašiti. Kao što svagdje tako je i ovdje najbolje držati se srednjega puta. — Nadalje, djeca ljube više one igre, pri kojih im se narav razvija. Za mužku i žensku djecu nisu dobre jedne te iste igre. Mužko diete neka se igra raznim orudjem, koje će mu trebati danas sutra kao mužu, dočim žensko diete najradje se igra malom kuhinjom i kuhinjskimi stvarmi. Nevalja malenoj djeci za zabavu dati bojadisanih predmeta od tokara, jer u bojah ima često i otrova, a djeca su neoprezna te meću stvari u usta.

Pri izboru igara ima se paziti i na dobu djetečju. Mnogi misle, ovo se samo po sebi razumije, pa se opet često grieši proti tomu naravnomu principu. Kad bi zavirili u roditeljski dom, vidili bi, da se djeca igraju s predmeti, koji neodgovaraju njihovoj dobi. Čim je diete manje, tim mu valja dati što jednostavnije predmete za igru. Kćerci svojoj podaj majko zdjelicu i tanjurić, pa će se ono rado svaki dan tim zabavljati.

Pri izboru igara valja se obazirati i na temperamenat djeteta. Flegmatičnomu djetetu valja vesele predmete i vesele igre prirediti, dočim živahnomu takove, koje će ga na mirno sjedenje priučiti. Igre znatno djeluju na temperamenat djetečji. Zabranit se imaju sve one igre, kod kojih se nešto dobiti ili izgubiti može, ma to bila samo igra na koštice. Pri takovih igra radja se mržnja, a tko može zajamčiti, da neće diete, koje se rado kocka na koštice, danas sutra biti strastven igrač.

Digitized by Google

Ako se roditeljski dom ovih pravila pri djetinjoj igri držao bude, tada će on uroditi dobrim plodom. Igra dobro izabrana, nadgledana i rukovodjena budi volju za tjelesni i duševni rad, goji čuvstvo za red, čistoću i ljepotu, radja postojanost u poduzeću; a osobito igra u zajednici s drugom djecom radja u njoj snosljivost. Neki glasoviti pedagog veli: „U igri se sadi sjeme za život ljudski, zato sijmo dobro sjeme.“ A. Čurčić.

Estetika u pučkoj školi.

Prevadja Milan Kobali.

(Svršetak.)

VIII.

Što se poviesti tiče, to možemo reći, da je povjestna obuka skroz estetične naravi. Prvi stupanj povjestne obuke spada i onako u područje estetike, a drugi stupanj, biografia naime, iztiče mnoge estetične momente.

Tuj se tumače i uče historičke pjesme. Ima li u mjestu ili u blizini spomenika historičkih osoba, to ih ima učitelj na nje upozoriti. Ako su važniji prizori iz pučkoga života a navlastito iz domoslovja naslikani, djeluju znatno na učenike, a djeca laglje uče i pamte, nego da im se onako pripoviedaju bez slika. I tu valja pravilo: „Što vidiš, što gledaš, to ti se čvrsto uvrieži u dušu i pamet. (Hrv. poviest ima toga sijaset, što bi se dalo naslikati. Op. prevod.) Povjestne slike, i u obće svaka slika jasnije govori, nego li je u stanju i najbolji povjestničar tumačiti i učiti. Kod povjestne je obuke dakle estetičan elemenat ovisan od unutarnje metode.

Kod zemljopisne obuke pokazivajuć djeci umjetnine i tumačeć ljepote domovine, njegujemo i estetički elemenat, a tim i stvarnu obuku podpomažemo. Pa hvala napredku znanosti, što materijal za zornu obuku u zemljopisu ne samo svaki dan napreduje, te se umnožava, već i estetičkim zahtjevom svaki dan sve većma odgovara.

Ista matematika nekako se rukuje s estetičkim. Ako mi rieči Lessinga: „Točnost bila je vazda najveća ljepota“, protegnemo na matematiku, to je sám predmet estetičan. U interesu je matematičke poduke, da se zadaće ne samo točno, već čisto i pravilno izradjuju. Pa i oblikoslovna obuka daje učitelju u ruke sgodno promicalo estetike.

Od kolike su vriednosti slike za prirodopisnu obuku, zna svaki od nas učitelja. Materijal za zornu obuku na tom polju na radost našu svakim danom napreduje, pa se obazire i na estetiku. I ovdje stvarni dio estetički podupire. Čovjek ili drvo naslikano uz žirafu, predstavlja mnogo bolje njezinu visinu, nego najtočniji brojevi. Borba udava ili zmije s tigrom na slici ili u pjesmi mnogo jasnije govori, nego li rieči učitelja.

Pjevanje je skroz estetične naravi, o tom neima sumnje. O tom duljiti bilo bi suvišno. Nu trebalo bi, da se pjevaju upravo liepe i estetične pjesme. Učimo

*

Digitized by Google

djecu pjevati pjesme, koje su obljubljene, tako zvane narodne, što no ih narod pjeva, te u ustijuh naroda živu. Tim načinom ne samo da njegujemo estetiku, već upoznajemo djecu s krasotami duševnoga narodnoga blaga. (Hrvati obiluju tim blagom. Opaz. prevod.) Neće biti sgorega, ako učitelj upozna učenike slikom skladatelja, pjesnika, pa ako im na kojem mu drago glasbilu po najbolju kompoziciju skladateljevu onako čuvstveno odigra, to će sjegurno djelovati na estetično čuvstvo.

Krasopis i risanje takodjer su skroz estetične naravi. — O tom govoriti netreba.

Napokon ostaje još gimnastika ili gombanje. Moderna pedagogija a i novo doba zahtieva i to ne bez razloga, da nenaobrazujemo samo dušu, već i tielo. U zdravu tielu zdrava je i duša. Učitelj gombanja učinio je samo polovicu svoje dužnosti, ako lih na korektnost tjelesnih vježba gleda, on mora i na to gledati, da se vježbe liepo izvadjaju, i da na gledaoce povoljno djeluju.

I tako bismo bili s pojedinimi predmeti gotovi. A sad nam je još iztražiti prigovore, koji bi morda nastali proti raznim načinom obuke.

IX.

Ponajprije prigovara se, da pokazivanjem povjestnih umjetnina i slika raste i množi se raztrešenost u školi. Nu tomu nije tako. Jer da je tako, onda bi se pravom to isto moglo reći o prirodoslovju, gdje valja eksperimentirati, ili o botanici, gdje učitelj djeci pokazuje biline. Veselost i živahnost djetinja nije još raztrešenost.

Isto tako nestoji prigovor, da se tim gubi vrieme. To je prividno samo za pedante i mekaniste. Rieči: „zorovi“, „zorno“ najbolje vojuju za našu tvrdnju. Pa netreba ničim, dakle ni vremenom skupariti, kad želimo djecu što koristna naučiti. Njegujuć estetiku, podpomažemo i sámu stvarnu obuku, kako no to već prije spomenusmo.

Prigovor, da to stoji novaca, nije skoro ni vriedan, da ga spominjemo. Nu mi ga ipak zato spominjemo, jer je sbilja smiešno, dà, ludo, gdje neki tako skupare školami i školskimi učili. Kojekakove trice i malenkosti preče su im, nego mladež, budući občinari i državljani. Razne svečanosti, bez kojih bismo mogli biti, i koje silni novac proždiru, više ih zanimaju, nego mladež i njezin napredak. Sve je preče i potrebitije, nego školà. (Tako Niemac, a što bismo mi rekli? Kod nas ima ljudi, koji bi najvolili vidjeti prazne i gole stiene, da tako napredak bolji bude!!! — Opaz. prevod.)

Svaki, koj pozorno motri dan danas duševni pokret i ogromni napredak znanosti zadnjih desetak godina, reći će s nami: staro nam se nekako u čudnovatoj formi i slici pokazuje. Novo nam se nekako mili, a staroga se želimo otresti, jer uvidjamo prednosti novoga. A samo pučka škola da to sve prekršteníh ruku gleda, da se jedina ona tim napredkom nekoristi? Tko tako umuje, on je mračnjak i nemože nikako pojmiti uzvišene zadaće pučke škole. Mi ga žalimo. —

Digitized by Google

Veli se takodjer, da učiteljstvu manjka oduševljenja, kojim bi si imali učenike podučavati. To je bilo donekle, a i nije bilo čudo, gdje je svatko bio veći i ugledniji od učitelja. Sada je hvala Bogu bolje, jer je učiteljstvo svakim danom oduševljenije za sveti i uzvišeni svoj râd. Pa im i ovaj put dozivljemo u pamet Pestalozzija. Siromašan znanjem izašao je na polje školstva. On je školska kolesa nagnao u drugu kolotečinu, da mu se sviet do mala čudio, a jedna od najslavnijih carica zahvalila mu „u imenu čovječanstva". Pa čim je on toli sjajno uspio? Zar učenošću? Nipošto! — Zar sjajnimi i praktičnimi uspjesi? — Još manje. Uzvišenošću ćudorednih ideja, požrtvovanjem za obće dobro, za čovječanstvo; oduševljenjem za obće blagostanje, oduševljenjem za napredak čovječanstva.

Pod konac naše razprave velimo, tko želi estetičnost unapredjivati, mora se prije svega sám s njom upoznati. Pa ne samo to, već i mora znati, što svojim učenikom ima i može podati. Ništa nije strašnijega, veli Göthe, nego učitelj, koj lih toliko znade, što imadu njegovi učenici znati. Tko želi druge učiti, može mnogo toga zašutiti i reć bi za sebe zadržati od onoga, što znade, nu nesmije ipak biti neznalica.

Biline otrovnice.

Priobćio Fran Kesterčanek.

(Svršetak.)

Hajde da sad malo razmotrimo našu domaću cvjetanu. Prošećimo se malko baščom, da vidimo što je liepa u cvietu. A gle! baš gledam tuj lier bieli, taj simbol nevinosti djevičanske — pa i taj izdajica, kano da se ruga svietu i njegovim nazorom. Simbol nevinosti, pa opet u sebi otrov krije. Vonj njegovih cvjetaka silno opojno djeluje na živce i to tako, da može opasnim biti po život. Nu ruka ga čovječja može lišit otrova; treba mu samo iztrgati prašnike, i nesta mu opasna i pogibeljna vonja, i eto ti ga opet simbolom nevinih. Nu gle! što ćemo dalje naći! Tuj ti je leandra, ures naših soba i cvjetnjaka, koja nam toli godi i oku i nosu. Nu nevjeruj toj sireni! To je pogibeljan cviet, koj će ti vonjem svojim um slabiti i privesti te nesvjesti, jer je otrovan, dà, silno otrovan. Osobito se čuvaj spavati u sobi, gdje ima leandra. Tražimo dalje baščom! Gle tu je zvonik! Taj doselica iz Perzije širi se po naših vrtovih, a gospodar mu morda ni nezna, da si tuj pogibeljna goji uresnika, koj ga je svojom lukovicom kadar usmrtiti, a vonjem mu glavobolju i omamu prouzročiti. Zvonik jest jedan najljućih otrova. Tko bi od ote biljke nešto pojeo, dobio bi upalu čeljusti i požiraka, silne boli u želudcu i crievih, probio bi ga mrzao znoj i napokon bi sliedila smrt. — Ah! gle tuj krasni plod kajsije, baš ga je milina gledati, a slast jesti! Nu pazi! i nedaj djeci, da lupaju koštice, ter da mandule tj. jezgru jedu, jer znaj, da je u njoj obće poznati najljući otrov, modričina (Blausäure). Jedna tako zvana „gorka mandula" dovoljna je, da umori vjevericu. Iz njih i dobivaju modričinu, prekapljujuć ih sumpornom kiselinom. A što se ono tamo

Digitized by Google

opet ponosito vije? Ta to je prosti bršljan, i prem da bi mislio, da je bar on nevin, ipak mu crne njegove bobulje čovjeku hude. Dalje vidiš crnu pomoćnicu, od koje bobulje prouzrokuju vrtoglavicu i bljuvanje. Pogledaš li dalje travom, to vidiš čitavo jato žabnjača, koje svojim liepim žutim cviećem djecu mame, da ih trgaju i pletu; nu mal ne svaka njih je više manje otrovna i hudi, a osobito hude one, koje puštaju sok. Najotrovniji dio im je ipak maleno, nu mnogobrojno sjemenje, sačinjavajuće dugoljaste glavice. Ono prouzrokuje silni tok sline, boli u požiraku, želudcu i crievih, izvraćanje očiju, nehotično gibanje mišica, tako zvani „sardonski smieh“, a posljedica je smrt. Sve ove otrovnice bijahu već u najstarije doba kao takove poznate. Stari poznavahu i cvolinu pjegavu, što no raste uz puteve a zaudara po sičanu (arsenu), a i trubljiku, najotrovniju za njom štitaricu. — Kao što već napomenuh, pravili su stari iz nje vrst otrova, koga su morali piti uapšenici, koji bijahu na smrt odsudjeni. Obični pojavi kod trubeljike su omama, vrtoglavica, san, grčevi, štucanje, zatim bjesnoća, grč u čeljustih i napokon smrt. Otrovani poslie smrti nateku, postanu tamno modri, a pjena im dolazi na usta. Često sliedi smrt već nakon pol, do 1 sata. Obična je još otrovnica kopitnjak, kod kojega je, kao što skoro kod svih otrovnica, upravo koren najpogibeljniji, a u ostalom prouzrokuje i ostala bilina bljuvanje, ako i ne upravo smrt. Sok od anemona, došav na ranu, toli otrovno djeluje, da u najboljem slučaju ostane rana neizlječivom. Nu obično ovakova rana za kratko vrieme nateče i pomodri, a nakon 24—36 sati učini smrt svim bolim konac. Isto tako i Arum spada k oštrim otrovnicam. Friški spršani sok korena prouzrokuje mjehure na koži, a naliev od vode ili vina na sveže lišće prouzrokuje smrtonosne grčeve u želudcu.

Ako motrimo biline otrovnice u pogledu njihova djelovanja na ljudski organizam, to ih prema jakosti toga djelovanja možemo razdieliti u četiri hrpe i to: 1. u otrovnice oštro djelujuće; zatim 2. u otrovnice opojne, narkotične; 3. u oštro-opojno djelujuće i napokon 4. u onakove otrovnice, od kojih sliedi uzma ili kljenitavost. Oštro djelujuće otrovnice su one, od kojih, kad se dotiču kože, ona zažari i nateče, ili se izmjehuri te onda oljušti tjenica; u želudcu pako žare, te onda obično sliedi jako štucanje, bacanje krvi, lijavica, nepodnosiva glavobolja, mrzli znoj, nesvjest, samrtni san i napokon smrt. Ovamo se od naših bilina broje I. onakove, koje silno djeluju:

Ranunculus sceleratus, Anemone falsatilla, Euphorbia ciparisias, Ciclamen europaeum, Oenanthe fistulosa, Colchicum autumnale, Arum maculatum, Digitalis purpurea i Dig. ochroluca, Daphne laureola, D. mesereum, Ranunculus bulbosus, R. ficaria i R. acris.

II. Koje manje silno djeluju: Alisma plantago, Acetaca spicata, Bynanchum vincetoxicum, Adonis vernalis, Blematis vitalba, Caltha palustris i Ricinus communis.

Narkotične otrovnice imaju to svojstvo, da im već obični miris vrtoglavicu prouzrokuje, uz to potiču slaboću, san i jaku glavobolju. Ako ih čovjek jede, to poludi, pobjesni, krv mu se raztvori a smrt je užasna. Lješina nateče, krv na

Digitized by Google

više mjesta iztiče, a gnjiloća nastaje istodobno sa smrću. Ovamo spadaju: Hiosciamus niger i H. scopalia, Datura stramonium, Lolium temulentum, Solanum niger i S. dulcamara, Taxus bacata i Caronila varia. Sumnjiva je Melampyrum arvense.

Medju narkotično oštre otrovnice, koje su oštre i narkotične, spadaju najpogibeljnije biline, od kojih neke pače veoma često dolaze, kao što mnoge gljive. Medju silno djelujuće spada: Atropa beladonna, Cicuta virosa, Borium maculatum, Aethusa cinapium, Nicotiana tabacum, Juriperus Sabina, Paris quadrifolia, Heborus viridis, Gratiola oficinalis.

Medju manje jako djelujuće spada: Bryoria dioca, Asarum europeum, Sium latifolium, Ledum palustre, Nerium oleander i Cynanchum vincetoxicum.

Otrovnice, od kojih sliedi uzma i grčevi, škode, ako ih čovjek jede, kao što i sok, ako na ranu dodje, te one u posljednjem slučaju isto tako ubijaju, kao i u prvom. Sokom ovakovih bilina namazao si lupež u prijašnja vremena svoj nož, da ranu smrtnom učini; još i dan danas kamčadalski lovac i puške neimajući Indijanac namaču svoje škrge i strjelice u sok takovih otrovnica, da njom zvier ili neprijatelja laglje ubiju. Ovamo spadaju, i to od jako djelujućih: Veratrum nigrum i V. album, Helonis niger, Heleborus viridis, Ranunculoides anemonae, Anemone nemorosa, Aconitum licoctonum i Secale cornutum.

Manje djelujuće jesu: Lactuca virosa, Cheledonium majus i Delphinium. — Amo nadalje spadaju jošte i gljive otrovnice.

Ove biljke bile su već u najstarije skoro doba uzrok raznim pismenim prepirkam i razpravam. Ta i Plinij već govori ob otrovnih gljivah, čudeći se svojim sugradjanom, kako mogu smatrati toli pogibeljno i škodljivo jelo, kao što su gljive, osebinom. Mnogo puta se je nastojalo i oko toga, da se gljive sveobćim ozloglašenjem u obće odstrane sa ljudskoga stola; dokazivati se je nastojalo, da su jestivne gljive škodljive, težko probavljive, a uz to da nisu hranive, pa i to, da je veoma težko razlikovati otrovnice od jestivih. Sve bje uzalud. Svi prigovori, sve nesreće, što se svakim danom dogadjaju, nebijahu kadre, da odstrane gljive sa stola i to takodjer stranom zato, što imade i sbilja gorovitih šumskih predjela, gdje gljive duže vremena sačinjavaju skoro jedinu hranu prebivaocem; a drugo, što su neke i sbilja tečno jelo. Nu zato bi opet bila zadaća nedležnih mjestnih oblasti, da točno poznaju otrovnice gljive, a i da točno označe gljive, koje se smiju prodavati, koje ne, i u kakovu stanju itd.; jer samo na taj način moglo bi se doskočiti tolikim nesrećam, što se sgadjaju.

Sad mi je još nešto govoriti o nekih najvažnijih gljivah otrovnicah i o njihovu djelovanju.

Agaricus necator (Otrovni-knjižak, Mordschwamm.) Po užitku ote gljive sliedi drapanje u vratu, sklonost bljuvanju i bol u dolnjih čestih tiela; gorjih posljedica obično nije bilo. Boletus sanguineus (Satans-, Blutpilz) spada po najvjerodostojnijih biljarih i lječnicih medju najpogibeljnije otrovne gljive; ako ga je čovjek jeo, to mu se već nakon nekoliko satih pojavi takovo jato bolesti, da je u opasnosti ne samo zdravlje, već i život. Žega i drapanje u grlu, nape-

Digitized by Google

tost u želudcu, bol kod najmanjeg doticaja, strašni grčevi, gutenje i silno bacanje žući i krvi. Uz to sliedi neugasiva žedja, jecanje i stezanje u trbuhu, lijavica itd. Svi ovi pojavi svjedoče upalu crieva i želudca. Uz to se još pojavi neizvjestna slabina, nemir, ogluha, jako kucanje srdca, mraz po plećih, mrzli gusti znoj, nesvjest itd. — A sve da je pogibelj smrti odstranjena, to ostaje slabina, težkoća u glavi, zlovolja ćudi i duha, zlovolja i grustenje i kod spomene samo na gljive itd. kroz više tjedana, da i mjeseci.

Agaricus phalloides jest gomoljasta lisnata gljiva, koja spada medju najjače otrove. Pojede li ju čovjek, to već za mala sliedi drktanje tiela, pojavi nesvjesti, tisak i drapanje u vratu, boli u želudcu i drugi pojavi boli. Ova je svojim djelovanjem slična gljivi muhomorki (Ag. muscarius), koja je jedna najsilnijih biljevnih otrova ne samo za čovjeka, nego i za ostale živine. Učinjeni su bo već mnogi pokusi sa sisavci, pticami, gmazi, plazi i ribami. Kod svijuh ovih bilo je djelovanje isto. Poznat je seoski običaj, otrovnom gljivom moriti muhe, odkud joj i ime; dakle joj je djelovanje i kod nižjih živina otrovno. Iz pojava, koji se prigodom otrovanja pokazuju, sliedi, da muhomorka spada medju opojnoštre otrove, akoprem joj je djelovanje osredotočeno više na živčelje i sjeća na djelovanje beladonne. Skoro uviek sliede posljedice doskora poslie probave, riedko tek nakon nekoliko sati, a bolest je tim silnija, čim se više gljive uživalo; a i to se mnije, da biele bradavice na klobuku najsijnije, stručak pako najslabije djeluje. Ako narav sama bolestniku doskora nepomogne, il ako nije valjan ljećnik za vremena pri ruci, to je smrt naravna posljedica otrovbe. Pojavi bolesti nisu kod svih osoba isti, nu ipak se pojavi kod većine strah, da će se zagušiti, grustenje i sklonost na bljuvanje, vrtoglavica, čuvstvo opojnosti, trzanje u vratu i očijuh, ojačanje boli u vratu, nestajanje svih čuvstva, promjena fiziognomije, nosnice, usnice i nokti pomodre, boli i natok u doljnjih stranah, napokon se često ukoče noge, a onda sliedi smrt, često već isti dan i to ili laka ili pako skopčana s najgroznijimi boli. Često bolestnici izbace na svoj spas, nu obično ostaje samo kod gutenja, te ih isti ljećnik težko na bljuvanje prisili. Nu kod svih sgoda otrovanja je glavna stvar, da se otrov čim prije iz tiela odstrani, zato valja pokušati još i prije nego li ljećnik dodje, škakljanjem požiraka, zatim dovoljnim pićem tople vode, potaknuti otrovana na bljuvanje. Uz to valja metati mrzle obloge na glavu bolestnika, lice mrzlom vodom prati, pleća vodom ili octom trti i tim već predpomoći, dok ljećnik nadodje, koj imade onda daljnja odrediti; jer inače lasno se može više bolestniku nahuditi, nego li koristiti. Znamenito je još i to u ove gljive, da si Kamčadali, Samojedi, Ostjaki i drugi ruski puci od muhomorke pripravljaju neku vrst opojnoga pića, koje poput opiuma početkom razigra ćut i ćutila, ter tek poslie opoji.

Sada ću, da još nešta obćenita progovorim ob otrovnih gljivah, i to da se obćenito drže otrovnimi ili bar sumnjivimi gljivami one, koje 1. zlo miriše; 2. koje pokazuju neugodan, žuhak, gorljiv ili jedljiv tek, zatim prouzrokuju drapanje u požiraku, kao što i one, koje imadu kovni ili kiseli tek; 3. koje grdne ili jako živahne boje pokazuju, n. pr. crno-modro, žarko-crveno, mješovito-ze-

Digitized by Google

leno, zatim olovno ili kovno svjetle boje; 4. koje, kad ih čovjek pretrgne ili nareže, svoju mast na zraku promjene; a osobito se čuvaj one, koja pomodri; 5. one, kojih je klobuk uviek mokar i sluzav; 6. koje hitro gnjiju; 7. koje premeko vodeno ili pretrpko meso imadu; 8. koje rastu na tamnih, tamno i jako sjenatih vlažnih mjestih u šumah, špiljah i gnjilih deblih; 9. u kojih kukci ili njihove ličinke prebivaju; 10. koje marva na paši ostavlja ili izbjegava; 11. koje kod preloma ili proreza biel sok od sebe puštaju; 12. koje šupalj struk imadu; 13. koje su u mladosti bielom kožom odjenute; 14. koje kroz kuhanje otvrde, te kuhan luk ili srebrnu žlicu pocrne. — Sve one pako gljive, koje ove znakove nepokazuju, drže se obično, da su jestive i neštetonosne. Nu ipak nemože ni jedan od navedenih znakova sam po sebi otrovnost ili neotrovnost gljive odlučiti, jer isti kod nekih otrovnih gljiva manjkaju, a opet neke veoma dobre i tečne gljive nekoje od ovih znakova pokazuju. Nu ako koja gljiva pokazuje više gore navedenih znakova, to se bar mora sumnjivom smatrati, ako izkustvo nije protivno dokazalo; obratno, ako koja gljiva nepokazuje ma baš i nijedan od navedenih znakova, to ipak nije dovoljno jamstvo njezine neotrovnosti. Sigurni znaci za razlučbu mogu se jedino očekivati od napredka lučbenih analiza.

Sad ću, da navedem poznate gljive otrovnice: Agaricus necator, Mordschwamm, otrovni knjižak; Amonita vubosa alba Pers, Citoplač, Schierlingsschwamm; Amonita muscaria, Fliegenschwamm, muhomorka; Helvella suspecta, Giftmorchel, jelenka otrovna; Chantharellus aurantiacus, Giftröthling, paprenjak hudi; Agaricus vitadini, Giftschampion, žampion otrovni; Amon. pantherina, Pantherschwamm, ridja muhomorka; Boletus satanas, Satanspilz, crvenka; Ag. pyrogalus, Brennreizker; Ag. rimosus, Blätterpilz, bedla trhana; Agar. phaloides, zitronengelber Schierlingsschwamm, crtoplač; Ag. furcatus, gelblicher Gifttäubling, golubinka listodvojna; Ag. integer, rother Täubling, golubinka crvena, Agaricus blenius, grünlicher Giftmischling, zelenasti mlječnjak; Ag. foctens, Stinktäubling, kravina žuta; Boletus luridus, Schusterpilz, kolodez; Boletus orythropus, Rothfuss, čes. klouzek žluti; Ag. vellereus, Wollschwamm, vlasovka i napokon Ag. torminosus, Giftreicker, kravlji rizec.

Na koncu da spomenem koju o pomoći prigodom otrovanja, t. j. što se može učiniti, prije nego dodje lječnik, koga prije svega dozvati valja. Bolestniku treba ponajprije dati tople uljem pomješane vode, te u obće valja nastojati, da se bljuvanje pospješi. Zatim mu valja dati gusta pića, naime u vodi raztopljen gumi, škrob od tunja, čaj od slieza, i to neprestano pače u prekomjernoj množini. Ovi navedeni ljekovi su mal ne za svaku vrst otrovanja najkoristniji i najbolje djelujući. K njim se još pridružuje tako zvani „Käspappelabsud“ t. j. čaj od slieza krugolista, med u vodi, i ako užite biljke nebijahu od roda žabnjača, takodjer vinski ocat, zatim limonadu i bilinske kiseline u obće (žabnjače se bo protive kiselinam) a sva ova pića valja dati, kao što već napomenuh, u dovoljnoj mjeri, dakle u pravom smislu rieči do sita, a nesmije se na to gledati, da li se tomu bolestniku upire itd. Uz to neka bolestnik neleži, već neka sjedi, a osobito nevalja mu dati spavati, već mu treba časomice vodom i octom škropiti u lice, da ostane budan.

Digitized by Google

Tim bi bio svršio ovu razpravicu, u kojoj sam nastojao obćenitimi više primjeri označiti djelovanje naših najobičnijih i najviše razprostranjenih bilina otrovnica, neupuštajuć se u opisivanje oznaka pojedinih, koje oznake i onako svaki, koga to zanima, lasno može naći u svakom boljem biljarskom djelu, i tako se pobliže s dotičnom otrovnicem upoznati. Ostalo mu, mislim, dovoljno ova razprava kaže. Samo bih želio, da ove redke nisam u zalud napisao, već da bar svaki, koj ih pročita, ako nije dosada, bar odsele, nastoji, da se nauk o poznavanju otrovnica čim više među pukom udomaći i da time već jednom predusretnemo tolikim groznim nesrećam, što se svagdan sgadjaju.

Jezera.*

Zemljopisna crtica.

Od jezera, koja su postala od (tekućice vode) pritoka, imadu se razlikovati ona oceaničnoga začetka. To je gotova i nepobitna činjenica, da su u prijašnja doba mora većma zasiecala i pružala se u kopno. Pustare Sahara, Gobi, azijatske stepe, kao i područja Kaspijskoga i Uralskoga jezera, solna pustara južno od Parampamize takovi su predieli, na kojih se posve jasno vide znaci, da je tudie nekoč bilo more. Sjeverno ledeno more razastiralo se nekoč do visočina nutarnje Azije, a Bajkalsko jezero drže za maleno tiesno (Fjord) staroga Sibirijskoga mora. Morfologične kao i zoologične sličnosti posve opravdavaju ovu tvrdnju.

Po tom nam je cieli niz jezera smatrati kano ostanke nekadašnjih mora. Nuz navedena transuralska stepska jezera imadu se smatrati kao ostanci nekadanjega sredozemnoga mora i sjeveroamerikanska jezera. Eklatantan primjer jezera, koje se izsušuje uslied odmaknuća morske obale, jest Sary-Kupa, kojega je nekoč eliptičko korito mjerilo skoro 150 milja u promjeru, a sad se razpalo u 50 malenih bara. Isto tako i jezero Assal. Ovo je zatok (zaljev), što ga je nekoč od mora razstavila lava. Pošto neima nikakova pritoka, to mu se voda izhlapljuje, a od nikuda se nenadomješćuje, i tako je već palo za 180 m. izpod morske površine zaljeva Aden.

Jezera baltičkoga područja nije težko prepoznati kano ostanke bieloga mora i sjevernoga jezera.

Ova oceanička korita jezera dovode nas na kakvoću morske vode.

Poznato je, da je voda mnogih jezera slana. Radi se dakle samo o tom, da se dokaže, odkuda je ta sol. Ili potiče iz mora — što svakako valja kod onih jezera, koja su začetka morskoga, ili jezera napunjavaju solju potoci, sadržavajući u sebi soli.

Solju su bogata osobito jezera bez odtoka, jer uslied neprestana izhlapljivanja i pritoka soli mora se ove nakupiti. Tomu su nam živi svjedoci Hvalinsko more (Kaspijsko jezero) sa Kara-Bogasom — crni vrtlog — Aralsko jezero

---

* Vidi 27. broj od 20. rujna t. g.

Digitized by Google

i više manjih jezera u području hvalinskom. Maleno Elton-jezero i Jadersky-jezero imadu toliko soli, da ti se uviek čine, kano da su pokrivena korom od soli, te se je po istih moći voziti samo na laganih čamcih i to samo onuda, kud su prosječene brazde.

Slanimi jezeri bogata je sjevero-zapadna pola Azije, počam od Hvalinskoga jezera pa sve do visočina Mongolije i Tartarije.

I Afrika imade nekoliko čudnovatih slanih jezera, medju ovimi glasovito maleno Adelbad-jezero sa južnom vegetacijom svojih obala, da je k tomu upravo divno vidjeti mu bielu, vječitu koru od soli. Osim solnih jezera imade u Egiptu takodjer i sodnih jezera (solajka), kakovih se na debrecinskoj ravnici u Ugarskoj nalazi pod imenom „biela“ jezera. Naglim izhlapljivanjem za velike žege luči se solajka, te čini na površini vode bielu koru. Ova se od časa do časa kukami izgrtava i rabi za priugotavljanje sapuna.

Amerika imade u toj grupi častna zastupnika u „velikom slanom jezeru“ (Great Solt Lake) u Utah-u, u domovini Mormonaca. Dugačko je 70 milja, a široko 40 milja, te stoji u savezu nekoliko milja južno ležećim sladkim jezerom „Utah“, koje spaja potok „Jordan“, na kojem leži glavni grad Mormonaca. Prilično su bogata solju i jezera južne Amerike, osobito ona oko Mendoze. Stepska jezera gube svoj solni karakter za kišovita vremena, dok su naime mnoge ravnice pod vodom i jedno jezero sačinjavaju, te su slana samo za velike suše, kad se voda izhlapi i na nizko spadne.

Nećemo propustiti, da nesvrnemo pozornost mladeži i na dubinu nekojih jezera. Naravski, da nam se tudie poslužiti sa malo ali frapantnih primjera. U tom pogledu čudnovata su Pomeranska jezera (sjevero-njemačko jezerište), koja su često duboka od 160 do 230 metara.

Ciriško jezero duboko je 190, ženefsko j. 370 a Briencersko jezero 645 metara. U ovo potonje mogao bi toranj sv. Stjepana u Beču 4put jedno na drugo staviti i jošte mu se nebi vidio rt križa iz vode.

Isto tako valja navesti i visinu nekojih jezera. Ovdje spominjemo samo Titikaku, jezero u južnoj Ameriki, koje leži 4000 m. nad morem; mrtvo more leži 400 m. niža nego sredozemno more; Bajkalsko jezero niže je 1245 m. od niveau-a sjevernoga ledenoga mora, isto tako znatno je niže i Hvalinsko i Aralsko jezero od susjednoga si Sredozemnoga mora.

Nizko ležeće korito Jordana — Ghor — koje se stere od genezaretskoga jezera pa do Mrtvoga mora, od ovuda opet južno sve do Crvenoga mora, liepi nam je primjer, kako se stvaraju nizine (dolovi) i što čini splavkajuća sila tekuće vode.

Pravo prirodno čudovište, jedino svoje vrsti, napomenuti ćemo nešto obširnije, a to je smolinasto (paklina, Pech) jezero na Trinidadu. Leži 39 milja južno od Puerte de Espane, za selom „La Breye“. Već s daleka kad se pogleda na to jezero, vidi se duga, crna pruga izmedju bielih slapova vode i tamna zelenila gustoga bilja kano nešta neobična u naravi te obale. Kad se na milju približimo, od-

Digitized by Google

mah ga upoznasmo, da se sastoji od smole, kao što je i La Breye sagradjen na smoli, pa i ciela okolica nije ništa drugo do smola.

Za selom uzdiže se tlo malo po malo na kakovih 30 m.; popev se na smolinasti usov (lednjak), čudom se divimo osobitomu prizoru. Crna okrugla površina smole, pol milje u promjeru, okružena je gustom šumicom, iz koje se uzdižu silne paome sa vitkimi krošnjami nebu pod oblake. Samo jezero je, izuzam nekoja mjesta, gdje pojedino drveće raste, bez svake vegetacije, nu premrežano je vodenimi jažami (kanali), te izgledje ciela površina kano pomramorisana artija. Svaki komad smolinasta sloja, što je ovako jažami razstavljen, okreće se i giblje neprestance tako, da se u središtu istoga sveudilj diže smola u veliko, kano da kipi. I to nam dokazuje, da jezero, akoprem neizmjerno polagano, neprestance vrije. U ostalom ta smola slabo upliva na živinstvo i bilinstvo. Vrtovi i voće liepo cvate na nekoliko centimetara dubokom zemljištu, koje pokriva tu smolu; mnogobrojne, pol do 1 dm. dugačke ribe plivaju u vodenih jamah; psoglavke se tromo vuku po tih santah, ptice kruže zrakom napunjenu hlapom te nesu jaja na goloj smoli."

O kemičkoj sastojini vode i njezinoj dubljini, o tvorbi tla i obala odvisi boja i bistrina jezera.

Ovdje nam se pruža sgoda, da mladež uputimo na blagodatni, razblažujući i poetični utisak, što ga čine naša milena gorska jezera na posjetnika. (Put na Plitvice od Tkalčevića.)

Naravski da je učitelj i sam prije morao gledati i očutiti taj uzvišeni prizor, ako ga želi pravimi bojami djeci predočiti.

„Kada putnik putuje pustim koritom medju pećinami, kud žubori gorska voda, gdje s lieva i desna na strmih alpinskih žliebovih vidi samo pećinastu hrid zaraslu mahovinom; kad mu je vidik u daljinu ograničen, put mu sve strmiji, pećine se pako s uzuju, — tad najednoč na visini toga klanca otvara mu se nebo i zemlja: pred putnikom se prostire jezero, na jasno-zelenu tlu tamno-zelena, čista i bistra razina. Tamni bukvik ili jelovik dosiže ovdje ondje tja do vode, u kojoj se odsievaju kao i gore sa pojedinimi snježnici, širokim, vedrim i modrim nebom. Do jezera mirisući sag sjajnim zelenilom, polagano prelievajuć se do na Alpe, koje kraj čine tomu prizoru te omedjašuju nam vidik — — koli divna izgleda!"

Poradi svoje bistrine na glasu su švedska jezera. Onaj, koji se u čunu ili čamcu vozi po tih jezerih, mnije, da plovi u zraku a ne po vodi.

Isto su tako na glasu poradi svoje bistroće i sjevero-amerikanska jezera, a medju ovimi osobito jezero sv. Juraja.

Žalimo, što se nemožemo upustiti u pobližje opisivanje tih divnih i čarobnih ljepota majke prirode.

O temperaturi jezera može se svom sigurnosti kazati, da gornji slojevi vode pokazuju prilično znatnu promjenu temperature, nu u dubljini vlada neprestano jednaka temperatura. Zanimiva su vruća jezera, kakovih je na Islandiji, i ona uviek zamrznuta, kakovo imade Škotska. — Maleno Ness-jezero — za koje

Digitized by Google

kažu, da je neizmjerne dubljine — vazda je zamrznuto, dočim se obližnja jezera nikada nezamrznu.

Veličina jezera!

Dragi čitatelju, to ti je vele zanimivo poglavje i široko, bogato polje! Ufam se, da nećeš piscu na račun upisati, ako ga posve neobdjela!

Prvim pogledom na zemljovid osvjedočiti ćemo se, da se najveća jezera prostiru umjerenim i mrzlim pojasom, dočim su opet najveće tekuće vode u vrućem pojasu (Marannon, Nil).

Dobro ćemo učiniti, ako za ovaj slučaj potražimo najveće kontraste, te da zornost što većma podupiremo, nećemo propustiti, a da nesravnimo nepoznate prostore sa poznatimi i pojmivimi površinami.

Tako ćemo prispodobiti jezera sjeverne Amerike, koja imadu ukupne površine 6000 □milja sa evropskimi jezeri od ukupne površine 2000 □stopa. Zatim ćemo uzeti pojedina, kao n. pr. Michigan-jezero, veliko 1143 □milje i sravniti ga sa Blatnim jezerom, velikim 12 □milja, ili pako konštatovati činjenicu, da dva sjeveroamerikanska jezera, Michigan i Huron, ukupno 2095 □milja velika, nadmašuju sva evropska jezera za 95 □milja. — Uzporedimo Aral-jezero sa 1200 □milja sa ženefskim jezerom — tim gorostasom alpinskih jezera — od 11 □milja.

Najveća evropska jezera nalaze se u Ruskoj. Od ono 2000 □milja, što odpada na evropska jezera, posrču ruska jezera 1600 □milja; tako preostaje za švedska, njemačka, alpinska i ostala jezera samo 400 □milje (?). Doista malo u omjeru sa cjelinom. Najveće ruskih jezera jest Ladoga-jezero sa 340 □milja, skoro tako veliko, kao Dolnja Austrija; zatim Onega-jezero sa 230 □milje, dakle za 12 □milja veće od Gornje Austrije.

Pored takove veličine izčezavaju alpinska jezera. Bodanjsko jezero veliko je 9 □milja, a gardsko jezero 7. U svrhu sravnjivanja neka se jošte navede Vierwaldstätsko jezero sa 2, i Ciriško jezero sa 1 □miljom.

Afrika imade takodjer dobrano velika jezera. Jezero „Ukerew“ ili Victorija ili Ujanza veliko je po prilici 1400 □milja; jezero Tsad (Čadsko) veliko je 800 □milja, jezero Ujasoa 300 □milja. Taganita (jez. Tanganjika) mjeri u duljini 70 milja, indi bi se prostiralo od Draždjana do Jadranskoga mora.

Na jezerih je bogata sjeverna Amerika, sjeverna Evropa i sjeverna Azija. U zapadnih dielovih Evrope, u Francezkoj i Španiji skoro niti neima jezera. Južna Amerika imade ih razmjerno malo. Tim bogatija je „nutarnja Afrika“ na vodah stajačicah.

U Australiji mislili su, da imade golemo jezero. Nu najnovija iztraživanja dokazaše, da to golemo jezero, tako zvano „Lake Torrens“ nije ništa drugo do li močvara jedva 2 dm. duboka.

Ovim završujemo našu radnju. Radovat će nas, ako je koje zrnce palo na plodno tlo.

Nu ni ovim neka ga nitko nepomisli, da je sve o jezerih izcrpljeno. — Do vidjenja!

Po njem. izvorih And. H—k.

Digitized by Google

Izvještaj o desetgodišnjici učiteljske „Zadruge“.

(Dalje.)

Tajnik, g. Juraj Kuten, pročita sliedeći izvještaj:

„Slavna skupštino! Umno li je zapjevao pjesnik: da mu je čedo podobno nezreloj jabuci, koju će traci njegove ljubavi i otčinske njege pretvoriti u žiće sladosti; a dok se toga domogne, preboljeti mu je mnoge muke. Pomislimo si sada, braćo, takova mila, nježna i brižna otca, koga pilježljubi i skakčuć oko njega grli, te komu se muka u radost pretvara, da se taj mio otac usred svoga veselja razboli, te mu se bude s te bolesti seliti s ovoga svieta? Nepuca li nam srdce sa žalosti, kada završište dječica za njim, neobuzme li nas tuga, kada se udova raztuži i plače, kano da će joj izkanuti oči? Nejačku dječicu razstavila okrutna smrt od miloga si otca, ta sila nesmiljene ćudi razorila i uništila svu radost i nadu majčinu. Kraj takova prizora proplakalo bi i najledenije srdce. Mnoga nejačad s očajanom majkom ostane bez kuće i kućišta, bez ognja i ognjišta, neimajuć nikoga, tko bi ju prigrljivao, tko li bi ju odvraćao od zla i napućivao na dobro, već je ostavljena sama sebi i bezdušnim zavodnikom. — Tako biva u obće sirotam. Mislimo, slavna skupštino, da Vam netrebamo u pamet prizivati potanko sav život učiteljske sirotčadi. Znamo svi, da učiteljskoj sirotčadi bieše dosele po smrti otčevoj prvo zaklonište seljačka koljebica, a prva podporica darežljiva ruka ratara. Ucviljena udova životareć prosjaćenjem medju seljaci, nije bila moguća uzgajati djece primjereno svomu stališu, i tomu bijaše posljedak, da su se djeca i u poznijoj dobi potucala od nemila do nedraga. To je očekivalo svaku učiteljsku obitelj, koju nije bio moguć otac obskrbiti kakovim imanjićem.

Taj žalostan život uč. sirotčadi dojmio se živo srdaca nekih učitelja, i oni stadoše ozbiljno razmišljati, kako i na koji način da se pripomogne toj nejačadi. Kao što u svem, tako i u tom bilo jim zaviriti u spise naprednjih naroda. — U Njemačkoj obstojala su već odavna družtva za podupiranje učit. sirotčadi pod imenom „Pestalozzi-Verein“ a razširivaše jih Dr. Adolfo Diesterweg (umro 7. srpnja 1866.). Ivan Filipović i Vjenceslav Mařik, učitelji zagrebački, poznavali su dobro djelovanje tih družtva, i odlučiše jednom stvoriti i u Hrvatskoj takovo družtvo, koje bi podupiralo učit. sirotčad, i tom sgodom naručiše si pravila od više njemačkih družtva. Mučan to bijaše posao, budući da u Hrvatskoj nebijaše jošte nikakova uč. družtva, nu oni se ipak dadoše svojski na to, da prouče pomno pravila, i kad su sve točno prebrali i promozgali, sastave ova dvojica posve nova i izvorna pravila i okrstiše jih „Pravila učiteljske zadruge“. Kad su bila pravila gotova, pozovu u odbor gg. Ferdu Vuksanovića, Antuna Irgolića i Josipa Posavca, da zrelo pretresu pravila.

Prorešetav odbor pravila, dade jih tiskati u „Napredku“ uz molbu, da i ostali učitelji doprinesu po koju k izpravku.

Nebilo dugo poslie toga i privremeni odbor zamoli obstojavše vis. kr. namjestn. vieće, da mu dozvoli sazvati učitelje iz Hrvatske na dogovor. — Namjestničko vieće dozvoli svojim odpisom od 14. rujna i. g. br. 13063/2808 sazvati učitelje na skupštinu u Zagreb, te viećati lih o ustanovah družtva za podupiranje učit. sirotčadi. Prva gl. skupština, ili bolje imenujuć dogovor, bi obdržavan već iste godine 10. i 11. listopada u županijskoj dvorani pod predsjedničtvom g. Ivana Filipovića, a bilježnikom bijaše g. Vjenceslav Mařik. Predskupština bila je pako u streljani. Na skupštinu došlo je 68 učitelja i svi se upisaše za redovite članove, krom ovih prijavilo se u pismu do 20 učitelja kao redoviti članovi. Skupštinu počasti svojim posjetom Dr. Fr. Rački, bivši školski savjetnik i nadzornik učiona. Viećalo se najviše o ustanovah družtva „učiteljske Zadruge“, što jih je privremeni odbor izradio.

Privremeni odbor imenovaše upravljajućim odborom, pridav mu jošte g. Ljud. Modca i Iv. Šaha, a g. Antuna Irgolića izabraše za blagajnika. U toj skupštini bje dokončano: da se ima odbor poskrbiti, da dobe učitelji bezplatne predprege, kada budu išli na gl. skupštinu, i da „Zadruga“ neplaća poštarine u službenom dopisivanju. Družtveni pako pečat ima nositi lik „Hrvatskoga grba“.

U drugoj sjednici gl. skupštine, koja bje nastavak prve, odlučiše prirediti za buduću gl. skupštinu izložbu svih učila i ručnoga ženskoga djela, kojim bi se imala spojiti i lutrija u korist „učit. zadruzi“; a na temelju §. 15. da će izdati družtvo shodnu knjigu i razpačavati ju u korist „Zadrugi“ za uzdarje u pučkih školah. Već u toj skupštini pojaviše se razni predlozi smjerajući na ine poboljšice učit. stališa, da se naime izhodi udovicam mirovina, i da biraju učitelji svoga zastupnika u sabor, i jošte neki predlozi, kojim nebijaše mjesta u upravi „Zadruge“. Tuj se je već iztaknula prieka potreba, da se ustroji družtvo, koje bi imalo zagovarati interese pučkoga školstva. Kako bi pročitao tajnik mnoge pozdrave stigavše žicom iz raznih slovinskih zemalja, zaključi predsjednik bratskim govorom skupštinu. Prve godine i to od 10. listopada 1865. pak do 15. kolovoza 1866. bilo je 19 odborskih sjednica.

Upravljajući odbor poskrbi se najprije za potvrdu družtvenih pravila. Pravila odobri i potvrdi vis. kr. namjestn. vieće 28. prosinca 1865. pod br. 17.543/3915. Uslied ove potvrde

Digitized by Google

pozvano bijaše svekoliko učiteljstvo, da pristupi „Zadruzi“, i da si izaberu povjerenike, i obćine bijahu takodjer umoljene putem županija, da pripomognu „Zadruzi“. Glede lutrije stigla je dozvola od vis. c. kr. financijalnoga ministarstva 13. ožujka 1866,, br. 10.793., u istom dopisu dopušteno bi izdati 20.000 srećaka po 20 novč. uz oprost polovine običnih 10% lutrijskih pristojaba. Za lutriju pobrinuo se gospojinski odbor izdav poziv na hrvatske kćeri, da raznimi darovi umnože lutriju. Taj se poziv dojmio svih Hrvatica. Žriebanje predmeta bijaše odredjeno na 8. studenoga 1866. Za izložbu pako učila prijavila se odboru razna družtva i knjižare iz Beča. Praga, Berlina, Lipskoga, Stuttgarta, Frankfurta itd., nu na nesreću bukne rat, te uništi sve nade. Izložba bje odgodjena na bolja vremena. Po zaključku pako gl. skupštine izdao je odbor knjigu „Liljan“ a uredio ju Lj. Modec. U ostalih sjednicah viećalo se je o zaključcih gl. skupštine, imenito: ima li upravljajući odbor „Zadruge“ podnašati vis. saboru predloge o preustrojstvu narodnih učiona. Pošto je to proti pravilom družtvenim, odustao je odbor od toga zaključka. Za oprost poštarine podnio je odbor molbenicu po vis. kr. nam. viećeu na ministarstvo trgovine, nu bez uspjeha. Odbor predade po drugi put molbu vis. kr. dvorskom kancelarijom na dotično vis. popečiteljstvo, nu i to jim pomrsi rat. Da „Zadruga“ pribere čim više članova, obratio se odbor molbom na vis. c. kr. vojno popečiteljstvo, i ono svojom odlukom od 12. svibnja 1866., br. 1664—X, dozvoli, da slobodno pristupe i učitelji iz vojne krajine k „Zadruzi“. Zadruga je ipak u toj godini imala najviše utemeljitelja, redovitih i podupirajućih članova u Hrvatskoj gradjanskoj, manje u Slavoniji, a najmanje u vojničkoj krajini. Po pravilih ulagao je odbor glavnicu u hrvatsko-slav. razteretnice ili uz pupilarnu sigurnost, a u tom poslu išao jim na ruku g. M. Mrazović kao vještak. Kako je narod obljubio to družtvo, najbolji je dokaz, što je „Zadruga“ već prve godine imala iz svih stališa utemeljitelja i podupiratelja. Najvećimi svotami podupiraše „Zadrugu“: slavne uspomene Juraj Haulik, kardinal, sa 200 for., preuzvišeni biskup Josip Juraj Strosmajer sa 717 for., Ivan Kralj, biskup, (100 for.), presv. grofica Sermagieva (100 for.), presv. barun Inkey Palinski u Rasinji, (100 for.), slav. obćina Banija i trgovište Samobor (svaka po 100 for.), veleuč. g. dr. Vancaš (70 for.) i mnogi drugi. Najviše je utemeljitelja u Zagrebu, Sisku, Karlovcu i Križevcih. Velike zasluge stekoše si za družtvo te godine: presv. gospodja Kornelija Kukuljevićeva, gospodja Milčićeva u Sisku, presv. gospodja Katarina Špunova u Požegi, gospodja Bahovčeva u Samoboru, pogl. gosp. Ljud. Rajzner, vel. sudac osriednjega kotara zagrebačkoga, i gosp. Gjuro Klarić u Karlovcu. Ovi su svojim nastojanjem pribavili mnogo utemeljitelja i podupiratelja družtvu. Od pouzdanika nahodim pako najrevnije: pokojnoga Ivana Šijanskoga, župnika u Križevcih, Ivana Petrača u Sisku, Vinka Blažekovića u Karlovcu, Milana Kobalia u Odri, Jakoba Šalamuna u Koprivnici. **Te godine ubilježeno je: 73 utemeljitelja, 155 redovitih i 332 podupirajuća člana.**

Začetnici „Zadruge“ nesamo da su pokrenuli u učiteljstvu otu spasonosnu misao, nego su takodjer postavili čvrst temelj družtvu, budući da je „Zadruga“ imala već prve godine budi u novcu budi u knjigah i diplomah 8604 for. 88½ novč. glavnice. (Sliedi.)

Raznice.

— Imenovanja. Nj. preuzvišenost, ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, imenovao je ravnajućimi učitelji gradskih učiona zagrebačkih bivše učitelje uzorne gl. učione Ivana Šaha privremeno za višu djevojačku učionu; Antuna Irgolića za obću pučku školu na Kaptolu, Ferdinanda Vuksanovića za obću pučku školu u dolnjem gradu i bivšeg učitelja gl. učione na Kaptolu Dragutina Jurišu, za obću pučku učionu kod sv. Duha.

— Zastupnici učiteljstva u podžupanijskih škol. odborih. Kr. žup. nadzorničtvo za pučke škole u Zagrebu imenovalo je zastupnici učiteljstva u podžupanijske odbore i to za zagrebačku podžupaniju: Ljudevita Modca, ravnatelja zemaljskih preparandija i Josipa Posavca, učitelja kaptolske obće pučke škole; za jastrebarsku podžupaniju: Luku Vranka, učitelja pučke škole u Jaski i Ljudevita Klopovića, učitelja pučke škole u Cvjetkovićih; za karlovačku podžupaniju: Davorina Trstenjaka, ravnatelja i Janka Tomića, učitelja višje djevojačke škole, a za sisačku podžupaniju: Ivana Petrača, ravnatelja i Julija Hackenschmidta, učitelja obće pučke škole u Sisku.

— Vis. kr. zemaljska vlada dozvolila je, da i ženska mladež svršiv s dobrim napredkom 4. razred pučke škole, polaziti može mužku gradjansku školu u Sisku.

— Svećenstvo prema pučkomu školstvu. Ovih dana razposlane su od strane nadbisk. duh. stola, kako „Kat. list“ javlja, dvie okružnice na svećenstvo, koje se tiču pučkoga školstva. U jednoj se svećenstvu najavljuje, da s 1. listopada stupa u život novi školski zakon, koj na upravu zove druge organe nego li bijahu do sada; s toga „nadbiskupski duh. stol ugodnu dužnost vrši, što svemu područnomu svećenstvu kano bivšim svojim organom

Digitized by Google

pučkoškolske uprave izraziti može u ime Njegova Veličanstva zemaljske vlade iskreno osjećanu zahvalnost na požrtvovnom trudu, kojim je vršena do sada rečena uprava pučkih škola.“ — Medjutim ipak, dok budu ponamješteni mjestni školski odbori i nadzornici, „pozivaju se gg. župnici prema zamolbi vis. kr. zem. vlade od 25. rujna br. 4446, da do ustrojenja občinskih školskih odbora službu svoju kod područnih škola i nadalje obavljaju s djelokrugom, koje je u didaktičko-pedagogičkom pravcu budućim mjestnim šk. nadzornikom namienjen naredbom vis. kr. zem. vlade od 8. rujna br. 4069, za koju je već odredjeno, da se svakoj pučkoj školi dostavi.“

U drugoj izdaje se s „pozivom na izjavu velike većine članova diecez. konferencije od 14. rujna“ naputak glede novoga šk. zakona. Župnici će obučavati djecu u nauku vjere, te se samo u najvećoj potrebi služiti pomoćju svjetskih učitelja; a obučavati će, koliko više bude moguće, u opredieljenih za to urah i po knjigah propisanih, nipošto po drugih. Osnova predavanja priobćit će se naknadno. Obuku tu nadzirat će redovito dosadanji podarkidjakoni u svojih kotarih. Župnici će paziti i na moralno stanje škole i o njem redovito preko podarkidjakona izvješćivati duh. stol koncem svakoga poluljeća; u izvanrednih slučajih odmah, da se kod vis. zem. vlade uzmogne zlu liek potražiti. Propisi o polazku mise i prodike, izpoviedi i crkvenih obredih ostaju predbježno isti. Istom revnošću kako do sada „nastojat će župnici, kano rodjeni članovi občinskih šk. odbora oko materijalnoga stanja škole, jer do toga stoji velikim dielom napredak škole, a tim i dobro ne samo crkve nego i ciele zemlje, kojoj su svećenici ove nadbiskupije i dušom i tielom pravedno privrženi.“ „Napokon se ovaj duh. stol od zasvjedočenoga rodoljubja svećenstva ove nadbiskupije pouzdano nada, da će župnici čast mjestnih škol. nadzornika, kad jim ju god županijska oblast podieli, primati, ter svoju dužnost i u didaktičko-pedagogičkom pravcu u granicah zakona savjestno izpunjavati.“ „Opažene nedostatke moći će župnik učitelju na uvaženje priobćivati i po potrebi lieka kod županijskih školskih nadzornika tražiti“ nedvojbenim samo nedostatkom. „Medjutim ova će djelotvorna radnja znatno uzmaknuti na školah s dva ili više učitelja, jer ona onda prelazi na ravnajućega učitelja.“

U istom smislu, nu ne tako obširno, dobilo je okružnicu svećenstvo biskupije senjsko-modruške, komu će sada izabrana dva vikara poručiti valjda potanju ubaviest o suradu njegovu na školskom polju i o vjerouci na školah u toj biskupiji.

Književnost.

— Uzorni ratar, kakov bi imao biti, namienjen svim zemljodjelcem, ratarom ili težakom i njihovim prijateljem. Napisao Mijat Stojanović, školski nadzornik u lička-otočkom okružju. (Preradjeno po Hirtu.) U Senju, tiskom i nakladom H. Lustera 1875. Ciena 40 nov. Neumorni naš Mijat i na ličkoj krši nedaje si mira, nego smišlja na svaku ruku, kako bi biednomu svomu narodu pomogao ako ne inače, a ono barem poukom i savjetom. U toj namjeri priredi i ovdje spomenuto djelce, pa ako ga i prikrojio po njemačkom uzoru, prikrojio ga za naše okolnosti onako, kako samo to može onaj, koj je skroz proniknuo u narod, koj ga skroz i skroz pozna. Na učiteljih je sada, da tu poučnu, tako rekuć u zabavnom slogu pisanu knjižicu što više razšire u narodu, a gdje iole mogu i sami razgovor o njoj medju pukom povedu i sadržaj joj protumače. — Tako se pomaže narodu, a ne pukimi željami i nazdravicami!

— Njemačko-hrvatsko nazivlje za tjelovježbu i nazivlje za mačevanje. Priredio Andrija Hajdenak. U Zagrebu 1875. Troškom piščevim. Str. 67 u 16. Ciena 25 nov. Sadržaj je ovoga djelca poznat našemu štov. učiteljstvu iz našega lista. Mi mu ustupismo mjesta u svojem listu u namjeri, da kod sastavljanja nazivlja za taj novi predmet mogu sudjelovati svi naši učitelji, koji su se tjelovježbom bavili, pa da pripomognu za vremena izpravljati i nadopunjivati to djelo izrazi boljimi, u koliko ih u narodu ima. U ovom je sada djelcu čitavo nazivlje sabrano, te je ovako za svakoga narednije. Nadamo se, da nismo ni mi, ni sastavitelj cilja promašili.

Sva gospoda predplatnici, koji nisu još svoga duga za „Napredak“ namirili, pozivlju se ovime, da ga čim prije namire.

Uprava „Napredka.“

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. zbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 31. U Zagrebu, 1. studenoga 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Oris psihologije.

Piše **J. Glaser.**

Uvod. Hoćemo li učitelja riešiti okova, koji ga stežu, i postići, da neostane prosti zanatnik, nego da postane umjetnik u uzgajanju povjerene mu djece; tada moramo od njega zahtievati, da pozna tielo i dušu djeteta, koje uzgaja t. j. da zna, od čega i od kojih česti sastoji tielo, da pozna rad tih sastavina, kao što i uvjete toga rada; i napokon da zna što je duša, koje su njezine moći i vlastitosti i kako se razvijaju.

Samo tim načinom može učitelj svoje djelovanje u tjelesnom i duševnom usavršivanju djeteta prema potrebi udesiti, samo tako može on postati umjetnikom u uzgojivanju.

Čovjekoslovje (antropologija) uči poznavati čovječje tielo i dušu, zato punim pravom naznačuje novi školski zakon čovjekoslovje kao pripravnu znanost gojitbe i metodike ili pedagogije, označuje ga obligatnim predmetom svake preparandije a to tim više, što gojitba samo na osnovu čovjekoslovja u red znanosti stupa.

Kako se dieli čovjekoslovje? — Buduć da čovjek sastoji od tiela i duše, zato se dieli čovjekoslovje u tjeloslovje (somatologiju) i dušoslovje (psihologiju). **Tjeloslovje** jest onaj diel čovjekoslovja, koji se bavi čovječjim tielom, dušoslovje je pako onaj diel, koji opisuje čovječju dušu.

Tjeloslovje se dieli *a)* u razudbu (anatomiju), *b)* u životoslovje (fiziologiju).

Razudba. — Onaj dio tjeloslovja, koji opisuje vidive česti našega tiela, zove se anatomija — razudba.

Životoslovje. — Opisuje li pako tjeloslovje čine sastavina našega tiela (život istih) i uvjete naše eksistencije, onda se taj dio zove životoslovje (fiziologija).

Zdravstvoslovje (diaetetika). Tomu se obično dodaje opis naših jela i pila, uporaba njihova za uzdržanje tiela i njegova zdravlja, kao što i drugi uvjeti zdravlja. Ova znanost zove se zdravstvoslovje (diaetetika).

Digitized by Google

Dušoslovje (psihologija). — Dušoslovje (psihologija) je u širem smislu ona znanost, koja nas uči poznavati život naše duše t. j. rad njezin, uvjete toga rada, proizvode i zakone, po kojih duša radi ili proizvadja.

Misloslovje (logika). — Učitelj mora logično misliti, jer kako on misli, tako misle i njegovi učenici; zato mora poznavati oblike našega mišljenja i zakone, po kojih isti postaju. To nas pako uči misloslovje ili logika. Tim stupa i ona u red pripravnih znanosti pedagogije.

Pisalo se je nešto i kod nas o razudbi, životoslovju, zdravstvoslovju i logiki i to: gg. Vukasović i Ubl „naravoslovje živinstva", Šimončić „tjeloslovje", Dr. A. Schwarz „anatomija ili razudba čovječjega tiela", Vinko Pacel „misloslovlje", Klaić „prevod Bockova zdravstvoslovja za pučke učione". Samo o psihologiji neima još ništa. Budući pako da ja psihologiju na petrinjskom učiteljištu predajem, zato sam i odlučio, da u „Napredku" priobćim svoja predavanja ne samo sadašnjim i budućim učiteljem, nego takodjer svim onim, koje ovaj predmet zanima. Još imam primietiti, da moram gradivo udesiti prema zrelosti pripravnika i prema potrebi učitelja. Tim će biti predmet zaokružen, odpast će sve subtilne hipoteze kao i takove stvari, kojih učitelj netreba.

Dušoslovje.

Kao što je već rečeno, dušoslovje je znanost, koja nas uči poznavati život naše duše t. j. rad njezin, uvjete toga rada, proizvode i zakone, po kojih duša radi ili proizvadja.

Predmet dušoslovja nosimo u sebi; ono se dakle osniva na nutarnjem samozrienju. Onaj, koji se hoće njom baviti, mora biti prilično zriel. Kao što kod svih znanosti, tako se moramo i ovdje više puta pomagati hipotezami, jer temeljite uzroke rada i proizvoda nije možno vazda dokučiti.

Dušu nemožemo vidjeti, jer je ona beztvarna, immaterialna t. j. nije tvar — (materija).

Kako dakle možemo poznavati dušu, koju psihologija opisuje? — Mi mislimo, ćutimo bol il veselje, hoćemo, utvaramo si (fantaziramo), mi smo si svjestni. To pako nisu tjelesni čini, nego duševni, dakle: „Po radu naše duše, po proizvodih toga rada, o kom smo si svjestni, zaključujemo, da imamo dušu, tim ju prepoznajemo.

Kako spoznajemo temeljne uzroke rada i proizvoda, kako zakone, po kojih duša radi? — Pomenutih stvari spoznajemo promatranjem rada naše duše, dakle stranom našim, stranom izkustvom drugih, kao što i reduciranjem duševnih proizvoda na prvotne njihove začetke.

Kako se dušoslovje dieli. — Kod svakoga duševnoga tvora možemo opaziti: 1. da taj tvor postane, 2. da ga onda ponavljamo, 3. da kod ponavljanja dolaze ovi naši duševni tvorovi u novo sporedanje, budu razno priredjeni, te tako postanu novi redovi kao u pjesmi, tvorovi kao što su pojmovi, što mi **duševnim tvorenjem** zovemo. Po ovom razvitku pojedinih duševnih tvorova dieli se psihologija 1. u opis primajućega ili receptivnoga, 2. u opis ponavljajućega ili reproduktivnoga, 3. u opis proizvadjajućega ili produktivnoga

Digitized by Google

života naše duše. Nu nesmije se uzeti, da u početku našega duševnoga života samo primamo, zatim da ponavljamo a na posljedku da proizvadjamo. Ne, u životu naše duše svi su stupnjevi razvitka već od početka skupa. Jedan duševni tvor stvaramo, drugi uz njega ponavljamo, te tako oba uzporedjujemo. Tim dobijemo nove redove, skupove itd., mi proizvadjamo. Nego ipak je istina, da u djetinjoj dobi i u mladosti više primamo, u mladenačkoj si dobi utvaramo, fantaziramo, a u muževnoj dobi proizvadjamo. Za svako pojedino duševno djelovanje hoće se trostruk rad, naime da duša nešto prima, obnavlja i proizvodi.

Ćućenje, zamjetba. — Ako reduciramo razvijene naše duševne tvorove na njihove početke, onda ćemo se osvjedočiti, da im je početak u ćućenju i zamjetbi. Ovo su dakle oblici prvih naših duševnih tvorova, koji postanu uplivom dražila ovoga svieta na naša ćutila. Počela prvih ovih tvorova jesu dražila i duševne pramoći, koje, svaka o sebi, neimaju nikakove sviesti.

Primajući, receptivni život naše duše.

Učinci prvih duševnih tvorova: ćućenja i zamjetbe. — 1. Ćutila, 2. duševne sile (njihova svojstva i zakoni), 3. draženje predmeta ovog svieta t. j. kakvoće tih predmeta, čina, odnošaja njihovih itd.

Podražicâ treba. — Utiske, koje predmeti na naša ćutila čine, zovemo podražicami; a ono, što draži, dražilo.

Ja neću nikad znati za pojedine predmete ovoga svieta, za njihova svojstva, odnošaje, čine, ako ih nikad vidio nisam, ili ako me nije tko pozornim učinio, da su udaljeni predmeti, koje ja vidjeti ne mogu, jednaki il slični meni, već poznatim predmetom; il ako mi bar slike, zamjenke tih udaljenih predmeta nepokaže. Prostim prispodabljanjem, slikom, zamjenkom postanu pako uviek manjkave predstave u duši. Tko si od nas može pravo predstaviti lednjak, slona, Peking itd. ako ovih predmeta u naravi vidio nije? Odtud sliedi, da prispodoba, slika, zamjenka ni iz daleka nije ono, što je zamjetba samoga predmeta. Ali i tu dražila djeluju ili su kao kod prispodobe djelovala.

Nitko nemože znati, što je bol ili radost, ako nije nikad bolovao ili radostan bio; boluje pako ako se opeče, ako mu zrak ne prija il ako mu jela uzmanjka, ako mu se u organizmu tiela štogod poremeti itd.; raduje se, ako što liepa vidi, ako što ugodna jede, muziku ili pjesmu sluša itd. To su ćućenja, ali i tu mora biti draženja. Očevidno je dakle, da je za postanak zamjetbe ili kojega ćućenja potrebno, da predmeti ovoga svieta na nas djeluju, da nas draže.

Treba li duševnih sila? — Duševnih sila, koje utiske primaju mora biti, jer kao što nigdje neima učinka bez uzroka, tako je to i ovdje. Da dodjemo do predstave: otac, majka itd., morali su ti utisci od tih predmeta (osoba) u duši biti primljeni i u njoj zaostati. — Uzmimo još to. Kadkad smo u kakovu stvar ili misao tako zadubljeni, veselje il žalost nas je tako obuzela, da ne možemo opaziti, da se oko nas što sbija. Tomu je uzrok, što je naša duša sa svimi silami tako okupirana dotičnim predmetom, veseljem, žalošću, da nikakovih novih

Digitized by Google

utisaka primiti nemože. N. p. Prijatelj stupi u sobu, pa pozdravi. Tu djeluju dražila (zvuk) na ćutilo (uho), ali ako duša za njih ipak nezna, dotični se zamišljenik neodzove.

Treba li ćutila? — Za posredovanje medju dušom i vanjskim svietom, našim sobstvenim tielom, koje takodjer u vanjski sviet spada, potrebna su nam ćutila. Vanjski sviet nemože neposredno na naše duševne sile djelovati, jer znamo, da onaj, komu manjka ćutilo vida, nikad nezna, što je svietlost, što je crna, što li biela boja itd. Tako isto, ako mu je ćutilo sluha pokvareno, nezna govoriti, neima pojmova o zvukovih.

Odtud sliedi: da treba ćutila — treba predmeta, koji na naša ćutila djeluju, koji nas draže, — mora biti duševnih sila, koje dražila primaju, pa se s njimi spajaju. Istom pod timi uvjeti počme se naša duša razvijati.

(Sliedi.)

Žirafa.

Čudna li je zemlja ta Afrika! I svojim stanovničtvom, i svojom faunom i florom pravo je čudovište. Afrika je domovina ogromnoga slona, sdepastoga nilskoga konja, tapira i dvorogoga nosorožca; silnoga gorile, srčanoga lava, trome hiene, liepe zebre, vitorogih gazela itd.

Ona je domovinom i životinji, jedino njoj pripadajućoj; životinji liepoj i zanimivoj, a ta je životinja — žirafa.

Medju svimi sada živućimi životinjami pada nam ona najviše u oči. U njoj imamo pralik onih kolosalnih stvorova, kojimi je prasviet obilovao.

Žirafa ima u sebi nešto dostojanstvena, fina i nježna, a način života i njezini običaji zavriede, da se pobliže s njom upoznamo.

Žirafa (Camelopardalis giraffa) kad se izpravi, visoka je do 3 hvata, a vitak joj vrat, koga riesi kratka griva, na hvat je dugačak; prednje su noge dvojinom duže od stražnjih, s toga je ostrma hrbta.

Glava joj je dvie stope duga, a na njoj 9" dugačka ušesa. Na čelu ima dva nerazgranjena, kratka i kožom obavita roga, a u sred čela malu uzvisitost, koju bi trećim ali zakršljalim rogom smatrati mogli. Ostalo je tielo kratko, dlakavo, bjelkasto ili sivo sa nepravilnimi uglastmi, bliedožutimi ili smedjasto-crvenimi pjegami.

Žirafa prebiva u malom dielu sjeverne i u čitavoj južnoj Africi medju Kapskom zemljom i Abesinijom. Žive u malih čoporih od 4—5 komada u najneplodnijih predjelih; nu zahadja i u plodne oaze, ali čim se dovoljno napasle ili bolje rekuć nabrstila, vraća se opet u pustare. A to čini radi mnogih neprijatelja, koje njezino oštro oko već iz daleka nazire.

Najljući joj je neprijatelj lav, kojim se većkrat i u borbu upusti. Bori se najvećom sdvojnošću i akoprem joj rogovi ništa nepomažu, to lava prednjimi i zadnjimi papci toli silovito udara, da ga kadkad i smrtno rani. Samo onda, ako joj lav na hrbat skoči, nemože se braniti, te tako sirota kralju svijuh životinja podlegne.

Digitized by Google

Žirafa hodi, sagiba se i liega na osobiti način. Ona naime stupa obadviema nogama od iste strane najedanput, a hodajuć naginje amo tamo, mašuć dugim vratom sad napred, sad natrag. Trči brzo, ali ne na dugo porad malih prsiju i plućiju, a isto se težko penje uzbrdice.

Da glavom do zemlje dosegne, mora prednje noge razdaleko razkrećiti ili se na nje pokleknuti. Lišće i grančice od mimosa i akacija, travu i drugo zelenje obuhvaća dugim, uzkim, hrapavim i crnim jezikom.

Žirafa se hrani sočnim biljem, zato može i dugo žedjati. Da hrann lako dosegne, pripomaže joj tomu dugi vrat, koji za čudo neima više nego 7 kralježaka, kao i vrat čovjeka. Pomoćju jezika razpoznaje, je li hrana dobra ili nije. Najmilija joj je hrana akacija „Acacia xariffina“. Buduć joj je jezik izvržen velikoj vrućini, obskrbila ga narav crnom slinatom žliezdom, koja ga kvasi i moči.

Kad su Rimljani na afričko zemljište stupali, upoznali se i žirafom.

Julij Cezar prvu je žirafu u Rim doveo i puku ju u svom trkalištu pokazivao. Hesiodor dobro ju opisa, isto tako Plinij, Aelian i Strabo.

Staro joj je ime „Curaffa“, odkud valjda postalo „Giraffa“. Rimljani su ju zvali „Camelopardalis“. Na mozaiku, koj je složen za Sulle, vidi se prva slika žirafe. Od onda pak sve do g. 1486. nije bilo žirafe u Evropi.

Iste godine dobi na dar iz Egipta jedan komad kuća Medici u Fiorenci. Kad su ju vodili gradom, uzhiti pučanstvo tako, da ju je obsipalo vienci i cviećem.

Šestnaestoga vieka dodje prva žirafa u Carigrad, a 1826 poslao je egipatski paša 4 komada u Evropu. Jednu je imao dobiti naš kralj, jednu kralj englezki, a jednu car francezki. Samo ova poživi do 1853., a druge poginuše za rana.

Dan danas nisu žirafe riedke, ali ipak ima ona u sebi mnogo tajna; a najčudnovatije je, da nam nije poznata nijedna fosilna životinja, koja bi sastavom svoga tiela žirafi nalikovala.

Moguće, da nam aluvium Afrike i tu zagonetku rieši.

Meso se žirafe jede, a osobito joj je slastno mlieko. Prekrasno krzno rabi za pokrivala, prostirače itd. U zvjerinjacih goje ju na ogled. Lov na žirafe vrlo je obljubljen, jer se u Aleksandriji skupo plaćaju. U lov idu obično po dva jašca sa dvie deve, obskrbljeni vodom i hranom. Došav u pustaru privežu na sgodno mjesto deve, a oni podju pješke i traže žirafin trag. Nadju li ga, moraju znati koliko je star. Ako je trag od mlade žirafe, započne lov odmah i lovci su sigurni, da će uočiti žirafu za nekoliko ura. Žirafa je brza, ali strašljiva, te ju vješt jašilac na skoro dostigne. Baciv joj konop oko vrata, pritegne ju k sedlu i čim bliže konju. Žirafa se brani, baca i koprca, ali joj sve koprcanje uzalud, mora se ipak pokoriti lovcu. U početku ju hrane devljim mliekom, a kasnije travom.

Žirafa je jako osjetljiva, pa zato je s njom na putu velike muke. Dok se do Aleksandrije samo doprati, treba mnogo truda, a do Evrope još više, pa zato je i vrlo skupa.

Po „Volksschule“ D. H—c.

Digitized by Google

Svietlo.*

Širenje svietla. — Svietlo je uzrok, da tjelesa oko sebe vidimo. Mi tjelesa vidimo dotle, dok od njih svietlo u naše oko dopire. Pokušamo li, da koji predmet kroz druga tjelesa gledamo, to ćemo naći tjelesa, kroz koja ćemo predmet podpuno moći vidjeti; ta tjelesa propuštaju kroza se zrake svietla i zovu se prozračna; kroz druga opet tjelesa nećemo nikako predmeta vidjeti moći; ta tjelesa nepropuštaju kroza se zrakâ svietla i zovu se neprozračna.

Neka su tjelesa i sama od sebe svietla, kao što je sunce, mnoge zviezde i goreća tjelesa. Nu najveći dio tjelesa prima svietlo od drugih tjelesa, što se sama od sebe sviete, i to pozajmljeno svietlo, dopire poslie do naših očiju. Takova tjelesa zovu se tamna. Mjesec i planete (obbodnice) u tom su smislu tamna tjelesa.

Kad izmedju oka i kojega predmeta držimo tabak artije, onda toga predmeta nevidimo. Odtud zaključujemo: Svietlo se širi samo u pravoj crti ili pravcu.

Držimo li izmedju tiela, od koga svietlo dolazi i stiene, koju ono razsvjetljuje, kakovo neprozračno tielo, n. p. kakovu dasku, tad će daska upiti neki dio svietla a iza nje će se vidjeti na stieni neko nerazsvietljeno mjesto. To nerazsvietljeno mjesto iza kojega razsvietljenoga predmeta zove se sjena. Svako tamno tielo baca iza sebe sjenu.

Kad mjesec na svom putu oko zemlje dodje izmedju zemlje i sunca, baca, budući je tamno tielo, sjenu na jedan dio zemlje, tako da se onda na tom dielu zemlje sunce nimalo nevidi ili samo od česti. Taj pojav zovemo pomrčanje sunca. Kad naprotiv zemlja dodje izmedju sunca i mjeseca, onda stoji mjesec u njenoj sjeni, tako da ga onda ni malo nevidimo ili samo od česti i taj pojav zovemo pomrčanje mjeseca.

Stoji li koje tamno tielo upravno na vodoravnoj ravnini, onda se veličina sjene na toj ravnini mienja po pravcu, u kojem svietlo na tielo dolazi. Što više u upravnom pravcu svietlo dolazi, u toliko je sjena manja, a što više koso svietlo pada, u toliko veća biva sjena. Zato je sjena od upravo stojećih predmeta u jutro i na večer najveća, a u podne najmanja, jer u podne se pravac, u kojem svietlo od sunca dolazi, najviše približuje upravnomu pravcu. Po veličini sjene, što ju upravni predmeti bacaju, može se opredieliti dnevno vrieme i na tom se osnivaju sunčani sati. Naši prosti ljudi drže, da je onda podne, kad mogu, a da se nesagibaju, stati na glavu svoje sjene.

Kad stavim svieću na stol, pa se malo po malo udaljujem od stola, vidjeti ću, da je svietlo sve slabije, što se više udaljujem. Svietlo dakle slabi daljinom.

Svietlo se širi tako velikom brzinom, da u hip (sekundu) provali 42.000 milja. Od sunca do zemlje dopre svietlo za 8 časaka (minuta) i 13 hipova (se-

---

* Odlomak iz najnovijega djela: Osnovi fizike. Za više razrede narodnih škola, više djevojačke škole i srodne zavode. Napisa Mita Petrović.

Digitized by Google

kunda). Od neptuna, najudaljenijega planeta, treba svietlo da do nas dodje 4 sata, od najvećih zviezda stalica 15 i pol godina, a učenjaci motre svojimi spravami i tako udaljene zviezde, od kojih svietlo putuje više nego 3000 godina, prije nego do nas dodje. Mi nevidimo dakle te zviezde na onom mjestu, gdje su sad, nego na mjestu, gdje su bile prije toliko godina i sati. — Budući su zviezde stalice od nas tako udaljene, da se ta udaljenost ni nemože mjeriti našom običnom mjerom, za to se ta daljina označuje vremenom, što ga svietlo treba, da od njih do nas dodje. Tako se veli o najvećoj zviezdi stalici, da je od nas za 15 i pol godine svietla udaljena.

Odraz svietla. Kada na ogledalo padaju koso sunčani zraci, vidi se na protivnoj stieni jedno osvietljeno mjesto. Da u pravcu izmedju toga mjesta i ogledala stavimo šaku, vidjeli bismo na tom mjestu na zidu sjenu od šake, što svjedoči, da svietlo ide od ogledala kroz zrak do onoga mjesta pravcem ili upravnom crtom. Da sravnimo pravac sunčanih zraka od ogledala do onoga mjesta sa pravcem od sunca do ogledala, onda bismo se uvjerili, da oba pravca sa ogledalom čine isti kut. Isto se može izvesti i dokazati u mračnoj sobi sviećom. A to dokazuje, da se svietlo odrazuje od ogledala u istom kutu, u kojem unj upada.

Pred ogledalom gori svieća, a ja gledam tako na ogledalo, da mi odraženi zraci u oko dolaze; vidim svieću za ogledalom, i to isto tako daleko, kao što je pred ogledalom. To dolazi odtuda, što se svaka zraka, što od predmeta pred ogledalom na ogledalo pada, pod istim kutom, u kojem je pala, na protivnoj strani odbacuje, tako da se čini, kao da to dolazi od jednoga mjesta, koje je isto tako udaljeno iza ogledala, kao što je izlazna točka zraka pred ogledalom.

Ogledalo, s kojim taj pokus učinismo, imalo je ravnu površinu i sbog toga se zove ravno ogledalo. Ravno ogledalo daje od predmeta, što se pred njim nalaze, slike, koje se vide u istoj daljini iza ogledala, u kojoj se predmet pred ogledalom nalazi, a ta je slika tako velika kao i predmet.

Kad bliže sliku u ravnom ogledalu motrimo, primietit ćemo, da se ona u svem neslaže sa predmetom. Kad n. p. za desnim uhom imadem pero, pa se gledam u ogledalu, onda vidim pero za lievim uhom. Što je dakle na predmetu desno, to je na slici lievo i obratno.

Svaka gladka ravnina je ogledalo, naročito pako gladke ravne ploče od kovina, pa zato se i staklo, od kojega hoćemo načiniti ogledalo, straga oblaže smjesom od kositra i žive.

Osim ravnih ima još i dubnih i pupčastih. Dubna ogledala daju od predmeta, ako se isti nalaze u opredieljenoj nekoj daljini pred ogledalom, uvećane slike. Pupčasta ogledala namještaju se u vrtovih kao svietle kruglje, a u njih se vide svi predmeti umanjeni.

Lamanje svietla. Svakdanje izkustvo pokazuje nam, da nam se stvari, kad ih kroz staklo ili druga prozračna tjelesa gledamo, nevide upravo onako, kao kad ih neposredno gledamo. Kad u čašu vode stavimo kakovu šibku od

Digitized by Google

stakla ili drveta, vidi nam se u vodi kao prelomljena. U vodi nalazeći dio šibke vidi nam se viši i pravac je njegov više kos od onoga diela, što je u zraku. — Odtud zaključujemo, da zraci, što od šibke iz vode izlaze, pri svom prelazu u zrak najedanput svoj pravac izmiene, ili se sa svoga pravca skrenu.

Isto ćemo vidjeti, kad ulijemo u čašu kakovu tekućinu. Kad na papiru povučemo jedan potez, pa ga kroz debelo staklo sa strane gledamo, onda se taj potez vidi više spreda i više gore. Sva prozračna tjelesa pokazuju to iste, svietlo se dakle uviek, kad iz jednoga tiela prelazi u drugo, skreće sa svoga pravca, samo to skretanje nije za sva tjelesa jednako, ono je n. p. veće kod stakla, nego kod vode. To mienjanje pravca, kad svietlo prelazi iz jednoga tiela u drugo, naziva se lamanje svietla.

Kad u vodu gledamo, prikazuju nam se svi predmeti, što su na dnu, sbog lamanja svietla viši, a voda nam se pričinja plića nego što je sbilja, što pri kupanju dobro valja upamtiti.

Lamanje svietla kroz bridnjak. Na okno od prozora razsvietljena suncem, utvrdimo komad kruta papira, u kojem se nalazi u sredini od prilike 3 mm. široka rupa. Na podu zamietit ćemo uslied toga sjenu toga papira a u-sried sjene svjetao jedan krug, koji dolazi od svjetlosti, što kroz rupu prolazi.

Da uzmemo sad jedan trostran bridnjak (prizmu) od stakla, pa da ga položimo pred rupom u papiru tako, da oštar srh dolje dodje, onda će svietlo prolaziti kroz staklo, ali svjetao krug neće biti na onom mjestu na podu, na kojem je prije bio, nego mnogo dalje od prozora. Svietlo se dakle pri lamanju svietla udaljuje od oštroga diela bridnjaka.

Kad namjestimo oštar srh gore, onda će se svjetao krug približiti prozoru, opet se dakle svietlo udaljilo od oštroga srha. Kada dakle prolazi svietlo kroz srhovita tjelesa, onda se njegovi zraci tako lamaju, da se od tanjega diela odmiču a debljemu se dielu približuju.

Pupčasta sočka. Pupčasta sočka dobila je svoje ime od svoga oblika; ona se reže obično od stakla i okružena je dviema oblinama tako, da je u sredini deblja, nego na krajevih. Pravac, koj sredine dvijuh tih oblina spaja, te je produžen na obijuh stranah, zove se osovina sočke.

Kad isto onako, kao što bridnjak, držimo jedan kraj pupčaste sočke pred rupom na prozoru, svjetao će krug na podu isto tako, kao i kod bridnjaka mienjati svoje mjesto i to tako, da će biti uviek bliži debljemu dielu sočke. Kad se okrajak sočke stavi s desne strane pred rupu, kreće se svjetao krug na lievu stranu, stavi li se pako sočka s lieva, pokreće se krug desno. Namjesti li se pako sočka tako pred rupu, da upravo kroz njenu sriedinu svietlo prolazi, onda ostaje svjetao krug na svom mjestu.

Pri prolazu kroz pupčastu sočku lamaju se dakle zraci prema osovini sočke; samo oni, što prolaze kroz sredinu, zadrže svoj pravac.

Na krutom papiru, što je na prozoru, načinit ćemo blizu prve rupe još jednu drugu, ali dugoljastu rupu tako, da svietlo, koje kroz obe dolazi, još i

Digitized by Google

kroz sočku prolaziti može. Slomljeni zraci mogu se uhvatiti na komadiću papira, na kojem će se straga ukazati dva svietla kruga. S prva ćemo držati papir tik za sočkom, a poslie ćemo ga malo po malo odmicati od nje. Prvo ćemo vidjeti, da su svietli krugovi jedan drugomu bliži, nego rupe na krutom papiru, a da se udaljenjem od sočke sve više približuju, dok u izvjestnoj daljini od sočke jedan na drugi sasvim nepadne i da se poslie opet jedan od drugoga udaljuje, ali da su si mjesta izmienili. Krug, što no je prije spojenja bio na desnoj strani, sad je, pošto su se razstali, na lievoj i obratno. To pokazuje, da se zraci, što kroz pupčastu sočku prolaze u jednoj točki iza sočke sastaju. —

Sad ćemo skinuti krug sa prozora i pustit ćemo, da sunčani zraci slobodno kroz sočku prolaze; uhvatit ćemo ih pako na komadić papira, koga ćemo malo po malo od sočke odmicati. Svjetao krug, što ga zraci na papiru prave, bude sve manji, a najposlie bude (upravo na onom mjestu, na kojem su se prije ona dva kruga poklopila) kao kakova točka i opet za tim biva veći. Pupčasta dakle sočka sabira zrake, što kroz nju prolaze, u jednoj točki i zove se sbog toga sabirajuća sočka.

Da isti pokušaj učinimo u mjesto sa papirom, sa šakom, zamjetili bismo, da svjetao krug u toliko većma žeže, u koliko manji biva, najžešće pako onda, kad nije veći od sočke. Da na to najtoplije mjesto primaknemo zapaljiva tjelesa, n. p. žigice, trud, drvo, to bi se do skora zapalilo. Sbog toga se sabirajuće sočke zovu još žežna stakla. Što je veća sočka, u toliko više sunčanih zraka padaju na nju, koje ona sakupi sve u jednoj točki i onda naravno, da je na tom mjestu najveća toplota. Ima tako velikih sočaka, da se njimi može sasvim lasno i željezo taliti, pa i sama platina, koja se od svijuh kovina najteže tali.

(Svršetak.)

Rieč o provedbi školskoga zakona.

Što se toli željno izčekivalo, o čem se nesamo u učiteljskih krugovih, već i izvan njih toliko razpravljalo, napokon se sbilo, novi je školski zakon stupio u kriepost, postao pùt i krv. Mi smo tečajem ove godine donieli o njem cieli nîz razprava, u kojih bje pretresan s raznoga gledišta, te mu se iztaknule dobre i slabe strane. To bijahu dakako sve samo teoretička razmatranja, a sada nam se uztrpiti barem godinu dvie, da vidimo, nismo li se u teorijah svojih prevarili, neće li možda u praksi biti bolji ili gori još, nego što smo mislili. Ali zato ipak neće biti sgorega, ako već i sada koju na javu iznesemo, što smo naime opazili i izkusili kod sama oživotvorenja toga zakona, u početku naime njegove provedbe, jer od toga mnogo, pače mogli bismo reći, sve ovisi, kako će se zakon provesti. Začmimo dakle. Mjeseca kolovoza osjetismo prvi znak budućega školskoga života, zakuca mu bo prvi put bìlo imenovanjem županijskih šk. nadzornika. Malo se koje imenovanje tolikom zvjedlivošću izčekivalo, kao što

Digitized by Google

upravo ovo; pa kad se viest o njem razniela po domovini, moramo priznati, da tuj bijaše mnogo i mnogo iznenadjenih, možda i namrgodjenih lica, ali većina učiteljstva primi ju ipak radostno, pošto su svi nadzornici izabrani iz kruga učiteljskoga. Nadzornici bijahu dakle imenovani, pa zato sve uprlo oči, da vidi, kako će to po svih stranah započeti neumoran rad, da se do prvoga listopada novomu zakonu što bolje utre put. Nu akoprem su nadzornici prvim rujnem svoje zvanje nastupili, nebje od njih do najnovijega vremena skoro ni glasa. To se već neugodno dojmilo učiteljstva, jer mu se čini, da se neulaže kod provadjanja zakona onoliko eneržije, koliko bi se tomu htjelo.

Učiteljstvo je nadalje zvedljivo izčekivalo, kako će se provesti zakon o preparandijah, najvažnijih tih zavodih u organizmu pučkoga školstva. Nu kako se sve čudom začudilo, kad se razniela viest, da će ženska preparandija u samostanu milosrdnih sestara i nadalje obstajati, premda zakon naročito kaže: „Zemlja uzdržava o svom trošku potrebiti broj mužkih i ženskih preparandija.“ Neki mnijahu, da je visoka vlada valjda imala razloga, da taj zavod nedokine, ali da će ona strogo zahtievati, da se skroz preustroji prema ustanovam novoga škol. zakona. Ali kako se u toj nadi prevariše. U samostansku se preparandiju primaju učenice kao i dosele čak iz pučke škole, premda zakon u §. 78. kaže, da se mogu u ženske preparandije primati samo učenice, koje su izučile gradjansku ili višu djevojačku školu ili si na drugi način pribavile toliko znanja, koliko se u tih zavodih zahtieva. Nu nebje ni tim dosta. Razniela se naime viest, da nijedna učenica, koja uživa štipendij od glavnoga vojnoga zapovjedničtva, neće smjeti polaziti javne zemaljske preparandije, nego da će sve morati polaziti privatnu samostansku preparandiju. Ta se činjaše nevjerojatnom, jer kako da vis. vlada dopusti, da joj se netom otvorenomu zavodu nanese takav rug. Nu ipak se i ta viest obistinila. Ne samo da sve vanjske štipendistice moradoše u samostanski internat, nego i domaće moradoše u samostansku preparandiju, ako nisu htjele izgubiti štipendij; pače jedna, koja imade svoje roditelje u Zagrebu, i koja je dosele polazila gradsku višu djevojačku školu i svršila ju s najboljim uspjehom, morade, pošto se već dala upisati u zemaljsku preparandiju, ostaviti ju bezobzirce i poći u preparandiju samostansku. Zakon nadalje u §. 80. naročito kaže, da u jednom razredu nesmije biti više od 40 učenica, pa opet imade na samostanskoj preparandiji u 2. razredu do 50 ili pače preko 50 učenica. Visoka je vlada, kako čujemo, zahtievala, da se zakonu u tom pogledu udovolji, ali koliko znamo, sve dosele bez uspjeha.

Kad se sve to, pak u oči same visoke vlade sbiva, mora se svatko nehotice pitati, da li još u civilnoj Hrvatskoj vlada kr. zem. vlada ili koja druga i da li se valja u Hrvatskoj svakomu pokoravati ustavnim načinom stvorenim i prejasnom krunom sankcioniranim zakonom, ili se pako mogu mimoići, kako se komu prohtije! Mi toga nikako nemožemo pojmiti, da bi se u pravnoj državi takova šta sgadjati moglo, pa zato se nadamo i očekivamo od vis. zemaljske vlade, da će svemu tomu doskočiti i zahtievati strogo, da se školskomu zakonu svatko pokori upravo onako, kao što se mora pokoravati drugim zakonom. Vederemo! —

Digitized by Google

Dopisi.

Bregi, 12. listopada (Predavanje ob metričkoj mjeri učiteljstvu županije belovarske. — Predstava kod presv. velikoga župana Rajznera i županijskog školskog nadzornika pogl. g. Marijana Vukovića.)

Slavna podžupanija belovarska sporazumno sa podžupanijom križkom zaključile su, da se mjeseca rujna na realci u Belovaru drže predavanja o metričkoj mjeri. K ovim predavanjem bijaše pozvano občinstvo grada i okolice Belovara, napose pako občinski načelnici i bilježnici, a navlastito 'pučki učitelji. — Da se pako učiteljstvu pristup k istim predavanjem olakoti, preporučeno je od strani podžupanija občinam, da svojim učiteljem dopitaju po 2 for. dnevnice i da daju potrebna kola do Belovara i natrag. Tomu hvalevriednomu pozivu odazvale su se skoro sve občine u području podžupanija, a učiteljstvo, nekoja gg. načelnici i bilježnici sakupili su se na opredieljeni dan na rečenom mjestu u Belovaru.

Pošto sam i ja bio dionikom tih predavanja, te pošto je odredjeno, da tamošnje boravljenje naše u školskom listu „Napredku" opišem, činim to, moleć ujedno slavno uredničtvo, da mjesta ovomu dopisu ustupi.

Dani za predavanje bijahu odredjeni 13., 14., 15. i 16. rujna. Predavati je pako imao privr. učitelj realke u Belovaru g. Antun Cuvaj.

13. dakle oko 9 sati prije podne, čim se sakupila većina učitelja — bilo nas je preko 40 — odputismo se u prostorije za predavanje odredjene, a s nami na čelu školski nadzornik županije belovarske pogl. g. Marijan Vuković. Sakupljene pozdravi g. predavatelj. Započme zatim predavanje, u kojem bje ponajprije razložen pojam i postanak mjera u obće, napose pako postanak i uporaba nove metričke mjere. — Predavanja nastavljena su svako prije i poslie podne, a slušatelji pratili su vrlo pozorno razlaganja mladoga g. profesora, komu izbilja na čast služi, što je onako lako i postepeno slušateljem cieli metrički sustav predočio, te nas tako novom mjerom upoznao. Tim više mu se to u zasluge upisati ima, što je dobrovoljno i bezplatno ta predavanja držao, na čem mu se je g. nadzornik na svršetku zadnjega predavanja iskreno zahvalio. Prvi dan prisustvovao je predavanjem i vel. župan županije belovarske presv. gospodin Rajzner.

Predavanja držana su na realci, a u to vrieme bile su u posebnoj sobi izložene risarije i ostale radnje učenika realke, kao i fizikalni aparati. — Drugi dan poslie predavanja odputismo se svi zajedno na predlog g. nadzornika u iste prostorije, da razvidimo i razgledamo izložene učeničke radnje. Izloženo je bilo dosta toga, a sve veoma ukusno i čisto izradjeno. Nekoje risarije osobito sa bojami upravo su nas iznenadile, pak se čovjek upravo diviti mora, kako učenici I. i II. realke vješto i pravilno rišu, što tamošnjemu gosp. profesoru sigurno u pohvalu služi.

Spomenuti gospodin bio je tako dobar, pak nam je ujedno fizikalne aparate tumačio, a nekojih i praktičnu uporabu predočio, na čem mu ovdje hvalu izričemo. —

Digitized by Google

Zadnji dan, to jest 16., najavi g. školski nadzornik, da se u vrtu gosp. gradskog načelnika nahodi pčelinjak, koj je vriedno viditi, pak stoga nas pozva, da poslie predavanja isti pregledamo. Ciela povorka odputi se u spomenuti vrt. Veliki pčelinjak, koj se u vrtu nahodi, načinjen je po propisanih zahtjevih. U njem vidismo više običnih zvonastih košnica, a medju njimi i nekoliko „Dierzonovih". Pokraj velikoga pčelinjaka nahodi se pako i više manjih. Ovi sastoje iz samih Dierzonovih košnica, koje su jedna iznad druge namještene, — obično po tri — a nad njimi nahodi se mali krov. Pod košnicami pako nalazi se zid po prilici dvie stope iznad zemlje za podlogu. Košnice pako da ljepši izgled imadu, bojadisane su izmjenice bielom i crvenom bojom. Od traga da se med od kradljivca osigura, načinjen je poduž željezni štap, na kojem se kod svake košnice nahodi željezni zatvor (lokot).

Gospodin profesor Cuvaj — sin gosp. gradonačelnika — tumačio nam je ustroj košnica Dierzonovih, otvarajuć svaku pojedinu košnicu i pokazivajuć nam bitne česti njezine, a na svršetku počasti nas čistim medom, koj je iz jedne košnice bez ikakva odpora njezinih stanovnika izvadio.

U vrtu — a medju nami g. nadzornik — govorasmo više toga o naših školah, školskih stvarih i novom školskom zakonu, gdje nas g. nadzornik o mnogom liepom i krasnom uputio.

Tom prigodom sastavili i poslali smo molbenicu na visoku vladu, moleć ju, da se sbornik zakona, koj svaka pojedina občina dobiva, ujedno i pučkim učionam dostavi, napose pako da nam se novi školski zakon kao i provedbene, a i ostale školske naredbe putem predpostavljenih oblasti dostave. Preporučamo, da to i ostala gg. braća učitelji u svojih sjednicah učine.

Treći dan 15. naime rujna predstavismo se in corpore najprije poglavitomu gospodinu žup. škol. nadzorniku u županijskoj sgradi u njegovu uredu, a poslie presv. gospodinu vel. županu županije belovarske u županijskoj dvorani.

Pogl. g. nadzornika pozdravio je učitelj iz Rače g. Benkek, te u svojem oduljem govoru naglasio, kako je učiteljstvo županije belovarske sretno, što je u život stupio novi škol. zakon, a napose još zato, što je školska uprava u toj županiji povjerena njemu, poznatomu strukovnjaku, marljivomu radniku na polju školstva i prijatelju i zagovoritelju učiteljstva, te preporučiv mu učiteljstvo ove županije zaključi željom, da ga ruka Svevišnjega sretno pratila na korist mile domovine.

Gosp. nadzornik, vidljivo tronut, zahvali se na pozdravu i u poduljem govoru označi stanovište učiteljstva u novom zakonu, i kako se ima prema njemu vladati; osobito pako naglasi slogu medjusobnu, kao i slogu sa občinari i dušobrižnici.

Zatim se uputismo sa g. nadzornikom k presv. g. velikomu županu, kojega je pozdravio g. A. Basariček, te naglasiv u svom pozdravu zasluge, koje si je stekao za razvitak pučkoga školstva, umoli ga, da bi uznastojao, da se plaće učiteljske uvrste u 2. i 3. razred i da se što savjestniji i sposobniji muževi imenuju mjestnimi škol. nadzornici. — Presv. g. zahvaliv se na pozdravu, obeća, da će i nadalje učiteljstvo podupirati i raditi za razvitak školstva, učiteljstvu pako preporuči što veću radinost i uztrajnost.

Digitized by Google

Poslie tih predstava sakupismo se kod zajedničkoga banketa, kod kojega bi nazdravljene zdravice vis. našim dostojanstvenikom, a presv. g. vel. župan nazdravi pučkomu učiteljstvu. Nakon ugodne i srdačne zabave razstasmo se s bielim Belovarom svaki zadovoljan i radostan, ne samo radi toga, što je tamo nauku o metr. mjerah crpio, već i zato, što se je ujedno upoznao s braćom svojom u županiji i porazgovorio se s njom, a ponajviše toga radi, što je u osobi žup. šk. nadzornika upoznao čovjeka u vršenju dužnosti stroga, ali pravedna a uza to izkusna i revna učitelja, te prijatelja a ne despota učitelja.

Na koncu nemogu, a da javno g. učitelju Antunu Cuvaju neizreknem zahvalu u ime učiteljstva županije belovarske na pripravnosti i uztrajnosti, kojom je bezplatno i dragovoljno kroz četiri dana držao predavanje te nas tako u metričkoj mjeri poučio. Antun Basaričeк.

Iz brodskoga okružja. Gospodine uredniče! Dopustite, da u Vašem listu obielodanim radostnu viest po školstvo i prosvjetu.

Već prije godine 1848. imadjaše selce Novi Mikanovci svoju tako zvanu „Gemeindeschule“. Ista uztrajala sve do godine 1869. Ote godine pako razpustilo tu školu; — činjaše se bo mnogo ljudem da plaćaju učitelju 10 stotinjaka. Dakako, oti učitelji nesvršiše preparandije, već bijahu kako se kaže „učitelji za nuždu“; pa zato je i napredovala ista učiona veoma slabo. Godine 1869. budu djeca novomikanovačka po nalogu satnije ivankovačke pridjeljena učioni vodjinačkoj — pol sata od Novih Mikanovaca ležećoj. To bijaše pako za djecu težka zadaća. Još u ljetu kako tako; ali u zimi zlo i naopako. Nije to šala, pol sata za siromašnu, na polak odjevenu djecu neprestano ići! Zato ih je i malen broj otaj put prevaljivao. U ljetu idjahu ne malo svi do izvan sela, a onda u livade. Tuj im bijaše škola svakim danom to milija; napokon dodje već tako daleko, da je djak u 3 godine „tri mjeseca“ učionu polazio. Pitam sada: tko je tomu kriv bio? Učitelj, odgovorit će jedni; roditelji, odgovorit će drugi. Ja pako velim ni jedni ni drugi. Učitelj je svoje učinio t. j. prijavio je takove a roditelji učiniše takodjer svoje: odpriemiše sinka u školu; ali diete je diete, njemu se bolje vidi u goru, nego li u školu.

Medju ostalimi roditelji otieh učenika imadjaše i kovač Tomo Gregurić dva sina, dva učenika. Ovomu već dosadi neprestano sprovadjanje sinova u Vodjince, i još k tomu opazi njihov slab napredak u svakoj struci; zaoto stane misliti, kako da tomu zlu doskoči. Nečinjaše mu se ništa zgodnijega, već da opet u svoje rodno mjesto učionu pošto po to smjesti. On upravo u toj misli, kad eto bane mu u sobu seoski starješina Matija Crnković. Tomo stane starješini pripoviedati, što je zamislio; — ovaj vriedan kao i prvi, akoprem neima djeteta, namah prihvati tu ideju, te si obreku čim prije još bivšoj se regimenti prijaviti. Nu slabim plodom urodi jim njihovo nastojanje u početku. U to se pretvori regimenta u okružnu oblast; a oni hajd opet u Vinkovce pred okružnu oblast. Mnogo puta bijaše im molba zabačena te istom nakon 3 godine molakanja oživotvori se Tome Gregurića ideja. Ove godine dakle dobiše Novi Mikanovci učionu. Videć pako Tomo Gregurić i starješina Mato Crnković, da

Digitized by Google

stara školska sgrada neodgovara sadanjemu duhu vremena, zato namisle i novu si sgradu kupiti. U tom im dobro dodje carska sgrada nalazeća se u njihovu mjestu. Kupe ju i smjeste u nju svoje mezimče. Osim toga pribave i nekoja učila. Gospodine uredniče! Izvolite sami rad te dvojice ocieniti; jer ja neimadem rieči, da ga ocienim, već mogu reći samo jednu: plemenito, uzvišeno je njihovo djelo!

Ali da, nebijaše im to dosta. Namisle i svetčanim načinom svoj hram prosvjete otvoriti. Kakova ideja! Čuditi se moram, kad već u narodu seoskom takovih ideja imade. Zaista je uzvišena, do koje kod nas i gradjanin riedko dodje. Da istu oživotvore, pozovu k svečanosti velemož. gosp. okružnika pl. Bugarina i pogl. gosp. okružnog školskog nadzornika A. Lisca; osim njih i zastupnike mjestnog školskog i občinskog vieća. 10. listopada sakupe se sva pozvana gospoda osim velemož. i pl. gosp. okružnika; jer bijaše isti poslom zapriečen i osim veleč. g. Fr. Rizla, župnika vrbičkog, koj je bio umoljen, da svetčanu misu isti dan, t. j. 10. o. m., u Novih Mikanovcih čita (ovo bo je mjesto filial). Nu on se takodjer neodazove njihovoj molbi, neznam s kojega uzroka. Ostala gg. kako rekoh prispješe u mjesto pred podne. Videć, da neima mise, upute se u školsku sgradu, te pošto su istu skroz razgledali kao i školska učila i pošto je pogl. g. okružni školski nadzornik Lisac sakupljenu veselu mladež kratkim govorom pozdravio, u kojem je u kratko medju ostalim i važnost učione djeci predočio, krenu sva gospoda ka Tomi Greguriću, koj je još i hrvatski objed spremio nežaleć svojih žuljeva za prosvjetu. Daljna svetčanost se je dakle kod njega obdržavala. Žaliti je samo, što se nije svetčanost po zamišljenom programu obdržavala t. j. da nije misa čitana. Kraj svega toga izpala je svečanost kako treba, te se dičim, što takove prijatelje škole u svojoj občini imadem. Budi im po drugi put liepa hvala od strane Gregurića, Crnkovića i moje izrečena.

Na koncu pako kličem: živio Toma Gregurić, živio Matija Crnković i živili svi promicatelji prosvjete!

U Novih Mikanovcih 21. listopada 1875.

J. Miloš Ljubić,
učitelj.

Izvještaj o desetgodišnjici učiteljske „Zadruge".

(Dalje.)

Druga gl. skupština t. j. prva prava skupština učiteljske „Zadruge" bijaše 19. i 20. rujna 1866. U prvoj sjednici bje izabran odbor, koj je imao pregledati račune i savkoliki imetak; u tom odboru bio je i gosp. Devidé kao vještak. Baš u glavnu skupštinu stigne žicom viest, da je Somogji, učitelj u Križevcih i član „Zadruge" umro. te pustio dvoje sirotčadi. — Prvi taj žalostan slučaj veoma se dojmi skupštinara te odrede, da se udovi pošalje 20 for. pogrebnih troškova, a svakomu sirotčetu 5 for. na mjesec; i udovi pokojnoga Ernesta Tučkorića, podučitelja u Pregradi, udielila je skupština 50 for. kao milostinju, za djecu pako pobrinuo se je odbor. Uslied toga zaključe skupštinari jednodušno, da se u buduće nebude obaziralo na sirotčad onih učitelja, koji nebijahu članovi „Zadruge" ili koji neplaćahu točno svoje prineske. Tom sgodom progovorilo se je, da odbor dieli podporu strogo po §. 15., te se valja obazirati lih na nuždu i potriebu. Pouzdanikom dozvole skupštinari namirivati troškove iz zadružne blagajne uz želju, da što više štede. U drugoj sjednici izjavi odbor, da su svi računi i blagajna u najboljem redu. Zatim je odlučeno na predlog Filipovićev, da se svake godine

Digitized by Google

10. listopada čita zadušnica u Zagrebu za umrle članove, i taj dan svetit će se kao godišnjica družtva, nadalje, da se uvede knjiga, u koju se budu upisivali kratki vjekopisi svih umrvših članova, a da se to uzmogne što bolje izraditi, dužni su pouzdanici o svakom članu, čim umre, poslati upravljajućemu odboru kratak njegov životopis.

Počastne diplome učit. „Zadruge“ podieli skupština u znak harnosti g. Mati Mrazoviću i g. Devidéu. Prije nego se razidju skupštinari, potvrde isti upravljajući odbor, pridruživ im jošte trojicu vanjskih odbornika.

II.

God. 1866., 3. listopada sastade se upravljajući odbor u prvoj odborskoj sjednici. Predsjednikom mu bijaše g. Ivan Šab, tajnikom Lj. Modec, blagajnikom Ante Irgolić: odbornici bijahu: Iv. Filipović, Vjenc. Mařik, Josip Posavec, Ferdo Vuksanović, a od vanjskih: Milan Kobali, Iv. Petrač i Celinić. Odborskih sjednica bijaše deset. Iz tih zapisnika vadim, da je odbor baš ljudski razprodavao srećke, koje su jošte preostale od minule godine, a žriebanje bijaše odgodjeno od 8. studena na 1. prosinca. Gospojinski pako odbor da je sabrao do toga časa preko 700 liepih a djelomice i prekrasnih sgoditaka. Sgoditke izložiše u dvorani narod. zem. kazališta, a za ulaznino razprodavahu srećke. Tom izložbom unišlo je do 625 for. Na 1. prosinca obavljeno je žriebanje svečanim načinom. Od nerazprodanih srećaka dopade jošte „Zadruzi“ do 200 sgoditaka, a od tih predmeta priredio je odbor tombole, koje su privriedile „Zadruzi“ 325 for. 20 nov. Na molbu odborovu dade jedan put c. kr. pukovnija grofa Gyulaja bezplatno glasbu, a zem. glasbeni zavod dozvolio je jedanput, da se prigodom njegova družtvena koncerta drži tombola u korist „Zadrugi“. Isto tako bi priredjena tombola u Križevcih nastojanjem pouzdanika g. Kvirina Vidačića i tamošnjih učitelja, te je unišlo 84 for. 30 novč.; u Karlovcu priredi g. Vinko Blažeković sjajan ples, od kojega je unišlo 124 for. 87 novč.; u Osjeku pako priredi g. A. V. Truhelka kazal. predstavu, te je poklonio „Zadruzi“ 30 for.; u Krapini prirediše učitelji Drag. Gudel i Mirko Foršt dvie plesne zabave, od kojih dobi „Zadruga“ 87 for. a. v. Po zaključku gl. skupštine umolio je odbor vis. c. kr. državno ministarstvo, da i Dalmatinci pristupe k „Zadruzi“, nu žalibože nedobi odgovora. Novih utemeljitelja pristupilo je ove godine 36, a medju timi ima mnogo i seoskih občina. Najveće zasluge stekoše si u tom: pogl. gg. Vjekoslav Matačić, Radoslav Lopašić, Kazimir Jelačić i pokojni Ivan Janda. I velečastno, rodoljubivo svećenstvo radilo je oko boljka ovoga družtva. Na neumornom radu gospojinskoga odbora zahvali se upravljajući odbor posebnom zahvalnicom i podieli svim gospodjam toga odbora počastne diplome i to: presvietloj gospodji Korneliji Kukuljevići, gospodji Ljuboslavi Bedekovići, gospodji grofici Aleksandrini Kulmerici, gospodji Jelisavi Subotići, M. Šuhajki, Barbari Mrazovići, Ljudmili Dutkovići, A. Šramovki, Ljubici Zoričići, J. Crnadovki, Ljubici Mařikovki, J. Devidéovki, Berti Muhići, Josipi Vancaški. (Sliedi.)

Raznice.

— Imenovanja. Nj. preuzvišenost, ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, imenovao je učitelja kr. vježbaonice zagrebačke g. Matiju Prusca, učiteljem, suplenta kr. zagr. gimnazije Milana Stanisavljevića vjeroučiteljem i učiteljicu učione u Bregih gdčnu Mariju Juraski učiteljicom na višjoj djevojačkoj učioni u Varaždinu. Nadalje imenovani su gg. Josip Šnajder i Gjuro Bach učitelji obćih pučkih učiona u Karlovcu a Velimir Akurti učiteljem obće pučke učione u Novom. — Ovom prigodom nemožemo propustiti, da nespomenemo i to, kako da nisu još svendilj razpisani natječaji za neka mjesta, koja su već dulje vremena izpražnjena. Iz jednoga mjesta nam se tuže, da jim poradi toga obuka zapinje, i da su uzalud dotičnoga školskoga nadzornika urgirali radi razpisa. Bilo bi u istinu žalostno, kad bi mlitavost u školstvarih poticala upravo od onih, koji bi imali biti tako rekuć stupovi nove prosvjetne sgrade!

— Početak šk. godine na kr. preparandijah. Školska godina započela je 1. listopada svetčanom službom božjom. 5. i 6. obavljeni su prijamni izpiti, te je od prijavnika palo ih 5. Uredna predavanja započela su na mužkoj preparandiji 8., a na ženskoj 11. To može umiriti i onu gospodu, koja su se zabrinula radi tobožnjega polmjesečnoga plandovanja. U I. tečaj mužke preparandije upisalo se 20 pripravnika, a u I. težaj ženske preparandije 14 pripravnica. To je još uviek razmjerno neznatan broj, i vis. vlada morati će se ozbiljno pobrinuti, kako da se tomu doskoči, jer će nam inače ostati škole, naročito seoske, puste i prazne. U ostalom moramo s radošću spomenuti, da se je osim toga prijavilo deset kandidata za gradjanske škole, koji će se u smislu §. 90. šk. zakona tečajem godine vježbati i pripravljati za pojedine struke. Medju timi imade ne samo abiturienta gimnazije i realke, već i maturanta. Evo dakle nadepunih učitelja gradjanskih škola, samo bi trebalo, da se znamenitije občine pobrinu, te što više takovih škola podignu.

— Tjelovježba predaje se na preparandijah i vježbaonicah u smislu zakona kao obligatni predmet. Na mužkoj preparandiji povjereno je predavanje g. Singeru, u Zagrebu jedinomu vještaku i izpitanomu učitelju te struke. Na ženskoj preparandiji predaje tu struku gdja Fabko-

Digitized by Google

viéeva. Prem se na mužkoj preparandiji taj predmet rukovodi njemačkim jezikom, to se je ipak dotični g. učitelj pobrinuo i za to, da se pripravnici usposobe, da će moći rukovoditi vježbe hrvatski. Na vježbaonici jednoj i drugoj rukovode se vježbe posve hrvatski. Sasvim je dakle suvišan strah neke gospode, da će se mladež na vježbaonicah germanizirati.

— Belovarski županijski školski nadzornik izdao je na svoje učiteljstvo okružnicu, kojom ga pozivlje na rad i slogu i obećaje, da će strogo bditi nad vršenjem dužnosti, — naglašujuć osobito, da će mu vazda pred očima bditi probitak obćega napredka, pravica stvari, prava i dužnosti pojedinca.

Natječaji.

— Na djevojačkoj obćoj pučkoj školi u Samoboru razpisuje se ovim jedno mjesto učiteljice do konca studenoga t. g.

Plaća s tim mjestom skopčana iznosi godišnjih 400 for. bez ikakovih drugih beriva. — Natjecateljice za to mjesto imaju svoje na vis. kr. zemaljsko-vladni odjel na bogoštovje i nastavu upravljene molbenice, obložene s dokazi svoje dobe, svoga usposobljenja, ponašanja i dosadašnjega službovanja, podnieti šk. odboru poglavarstva slob. i kr. povl. trgovišta Samobor.

— Na obćoj pučkoj školi u mjestu Lukovdol, obćina severinska, razpisuje se natječaj za mjesto učitelja do konca studenoga t. g. S tom službom skopčana je godišnja plaća od 400 for., zatim slobodan stan u novoj šk. sgradi, ½ rali vrta, 6 hv. drva za učitelja, a 6 za školu, ujedno sa školskim paušalom od 42 for.

Natjecatelji imaju svoje, na vis. kr. zemaljsko-vladni odjel za bogošt. i nastavu upravljene molbenice, obložene s dokazi dobe svoje, svoga usposobljenja, ponašanja i dosadašnjega službovanja, podnieti školskomu odboru poglavarstva obćine severinske.

— Na temelju zaključka obćinskog zastupstva od 16. listopada 1875. br. 668. otvara se na pučkoj učioni u Radovanu, župe bielske, djevojačka učiona sa III. plaćevnim razredom to jest sa 400 for. godišnje plaće.

Natjecateljice, koje ovo mjesto postići žele, moraju biti izpitane učiteljice, te imati svojstva, kako to propisuje novi školski zakon; neka svoje molbe sa inimi propisanimi dokazi do konca studenoga t. g. obćinskomu poglavarstvu u Vidovcu kraj Varaždina podnieti izvole.

— Na pučkoj učioni III. razreda u Prezidu izpražnjeno je mjesto učitelja ujedno crkvenoga orguljaša. S ovom je službom skopčana godišnja plaća sa orguljaškom pristojbom i paušulom od 480 for., slobodan stan, potrebita drva i dva vrta u naravi, nadalje obične pristojbe od mrtvačkih misa i sprovoda.

Usposobljeni natjecatelji imadu svoje molbe do 15. studenoga t. g. podnieti poglavarstvu obćine Prezid.

— Na pučkoj učioni u Otoku ima se popuniti mjesto učitelja s godišnjom plaćom od 300 for., stanom u naravi i 6 hv. drva. Natjecatelji neka šalju svoje svjedočbami obrazložene molbenice putem predpostavljenih oblasti do 15. studenoga t. g. c. kr. kotarskoj oblasti u Vinkovcih. — Putni se troškovi naimenovanom neće naknaditi.

Javna zahvala.

Slavna obćina hreljinska dokazala je svakom sgodom, da joj napredak školske mladeži veoma godi. Prošle godine sagradila je uz pripomoć vis. zem. vlade veoma krasnu školu na kat, te ju obskrbila sa najpotrebitijimi učili, — ove godine pobrinula se i za bolje materijalno stanje svoga učitelja povisiv mu plaću na 600 for. Ujedno je ustrojila i mjesto učiteljice, za koje će se doskora natječaj razpisati.

Ovomjestnu učionu polazi redovito do 200 djaka. Slavno obć. poglavarstvo uvidjajuć moj veliki napor i požrtvovanje, te priznavajuć liepi napredak školske mladeži, podielilo mi je pr. god. 50 for., a ove 40 for. nagrade.

Na ovoj toploj brizi nemogu na ino, nego da mu doviknem: od Boga mu zdravlje, a od mene najusrdnija hvala i slava. U Hreljinu, 23. listopada 1875. Josip Maletić, učitelj.

Slavna obćina Klošter-Ivanić, koja je za boljak i prosvjetu našega puka osobito zauzeta, što je i nedavno zasvjedočila, dočim je svojim učiteljem plaću na 600 for. povisila, pristupila je k „učiteljskomu družtvu podžupanije križke“ kao utemeljitelj.

Na čem joj se ovdje javno najsrdnija hvala izrazuje.

Bregi, 12. listopada 1875. U ime prv. odbora:
Antun Basariček, predsjednik družtva.

Sva gospoda predplatnici, koji nisu još svoga duga za „Napredak“ namirili, pozivlju se ovime, da ga čim prije namire.
Uprava „Napredka.“

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 32. U Zagrebu, 10. studenoga 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Oris psihologije.

Piše **J. Glaser.**

(Dalje.)

Osjećala.

Koliko osjećala razlikujemo? Razlikujemo jih šest, i to: vid, sluh, njuh, okus, opip i životno (vitalno) osjećalo.

Od kojih česti sastoji svako pojedino osjećalo? Svako osjećalo sastoji od trijuh česti: *a)* od periferialnoga diela ili spravâ na površju našega tiela (oko, uho, nos, usta, koža usmina (Lederhaut), osobito na krajnjih čestih istoga, kao što su prsti i jezik. Za vitalno osjećanje jesu vanjske i nutarnje česti tiela, osobito pako ove posljednje. *b)* Od srednjega diela t. j. živaca, koji posreduju medju spravami i mozgom. *c)* Od centralnoga diela t. j. mozga, osobito moždjana (Grosses Gehirn), glavnoga toga orudja našega duševnoga rada. Od savršenosti moždjana zavisi savršenost našega duševnoga rada. Čim ima više crievolikih zasuka na površju moždjana, tim je veće površje, tim je, vele, veća duševna sposobnost.

Opis oka, kao sprave vida. Oko je kruglja sa kosom osi u šupljini naše glave. Ta kruglja sastoji od trijuh kožica. Prva se zove bjeločica. Ona je neprozračna, a samo s prieda nešto izbočena i prozračna. Prozračni dio zove se rožnica. Izpod kože bjeločice imamo kožu žilnicu, koja sastoji od samih žila, koje hrane oko. Iz ove kože izlučuje se crna mast, te ju tako crno bojadiše. Tim postane oko tamnicom (camera obscura). U njoj se svi oni traci svjetlosti, koji bi mogli pokvariti sliku, absorbiraju. Izpod kože rožnice je koža žilnica plava, siva ili crna, i zove se šarenica. U sredini šarenice nalazi se mala luknja, koja se zove zjenica. Zjenica se može stegnuti i razširiti, a to biva pomoćju mišičnih vlakanaca, koji su u koži šarenici. Treća se koža zove mrežnica, jer sastoji od živčanih vlakanaca, koja su poput mreže prepletena, te sačinjavaju 5 nasada. Peta nasada prama živcu (koži žilnici) sastoji od samih gredica (Balken), čepića (Zapfen),

Digitized by Google

zato se i zove čepićna nasada (Zapfenschichte). Odavle ide utisak živcem u mozag. Koža mrieżnica nije ništa drugo, van ogranci živca osjetnika, koji u mozag vodi. Osim toga nalazi se iza kože šarenice leća i to medju ciliarnim nabirajućim viencem (Ciliarfaltenkranz). Iza ovoga imamo medju kožom mrieżnicom gustu tekućinu, tako zvanu caklinu. Prostori medju kožom rožnicom i šarenicom, zatim medju šarenicom i lećom zovu se komore (prednja i zadnja), koje su napunjene vodenom tekućinom. Iz ovoga vidimo, kako je ova sprava umjetno sastavljena.

Kroz zjenicu idu zrake od predmeta prama sredini oka, te se tu tako razbiju, da od predmeta postanu slike na koži mrieżnici (čepićastoj nasadi). Pomoćju živca ide svaki utisak u mozag, gdje ga duševne sile prime.

Rad, koji se u oku (spravi) obavlja, zove se fizikalni, onaj, koji se u živcu i mozgu ovršuje, životoslovni, fiziologički, jer traje samo za života. Prelaz utiska iz mozga u duševne sile zove se duševnim (psihičkim) radom.

Sluh, sprava kojom slušamo. Sprava osjećala sluha t. j. uho, takodjer je dosta umjetno sastavljeno. Tu imamo najprije uško (Ohrmuschel), kojim primamo zvukove t. j. valove zraka. S vremenom se je izgubilo svojevoljno micanje uška, kojim smo mogli svoja uška tamo okrenuti, odkuda je zvuk dolazio. Veli se, da je grčki lječnik Hippokrat jošte mogao svojim uškom svojevoljno gibati. Životinje, kao konj, vol itd. mogu uškom gibati u podpunoj mjeri. Medju kostmi glave nalazi se vanjski i nutarnji zvukovod. Od vanjskoga zvukovoda razstavljen je nutarnji jednom kožicom (opnom), imenom bubnjić.

Vanjski zvukovod je jedna ciev; nutarnji zvukovod sastoji od prednje česti ili tako zvanoga bubnjića (Paukenhöhle), u kojem se nalaze male kosti, kao mlatić, nakovanj, leće i stremen (imena po obliku). Mlatić je spojen s bubnjićem i jedna kost s drugom. Odavde se dolazi u 3. čest zvukovoda ili suvojku (Labyrint), koja sastoji od trijuh lučića i od spužnice. Suvojke jesu tako zvanim pritvorom u savezu sa stremenom, nakovnjem itd. Spužnica i lučići napunjeni su nekom tekućinom. U njih se razgranjuje takodjer živac, koji vodi u mozag. Najvažnije je njegovo razgranjenje u spužnici, te se sastoji od velike množine vlakanačkih okrajaka (Endfäserchen). Mi ih imenujemo po njihovu odkritelju „Cortički organ“. Misli se, da se svakim onim okrajkom može primiti jedna vrst glasa i priobćiti mozgu, kao što se na glasoviru može jednom tipkom samo jedan glas proizvesti. Od množine tih okrajaka zavisi sposobnost sluha.

Zvuk uhvaćem uškom, dolazi vanjskim zvukovodom bubnjiću, a odavde po kostih u suvojku, te uzdrma ovdje nalazeću se tekućinu.

Tim je fizikalni rad dovršen. Okrajci živčanih vlakanaca skupljaju se u osjetljivu živcu, koji primiv te utiske priobćuje ih mozgu. Odavde prolaze utisci u dušu, te je tim obavljen fizikalni, fiziologički i duševni rad.

Opis osjećala opipa, okusa, njuha i vitalnoga osjećala.

Opip. Sprave ovih osjećala nisu tako komplicirane. U našoj koži usmini (Lederhaut) nalaze se na površju našega tiela i to osobito na krajevih, kao što

Digitized by Google

su prsti, jezik itd. male živčane bradavice. One su početak živca, koji vodi u mozag. To su naša pipala. Predmeti moraju doći s njimi u doticaj, ako hoćemo saznati njihov agregatni savez atoma.

Okus. Za okus imamo živčanih bradavica u ustijuh i na jeziku. Od ovih bradavica vodi živac u mozag. Nezna se u ostalom za pravo sjedište okusa, da li je naime samo prema korenu jezika ili pri kraju ili možebiti i na nebu naših usta. Kao što se nezna za pravi početak, tako se nezna ni za živac, koji u mozag vodi. Dvanaesti živac glave ide u jezik te se zove Hypoglosus, ali tvrde, da služi za kretanje. Jezik i usta služe takodjer za proizvadjanje glasova (govor); ali mi jezikom i pipamo. Mi možemo ovom osjećalnom spravom obaviti više vrsti rada, dočim okom i uhom možemo samo jednu vrst. Moramo još i to zapamtiti, da svaka stvar, koju želimo okusiti, mora doći u doticaj s ustima, te se mora u njih slinom raztopiti. Ako se neda raztopiti, onda je nemožemo okusiti.

Njuh. Njuh imade svoju spravu u nosu. Tuj u koži sluznici, koja nosne školjke u nozdrvah obavija, nalaze se u gornjih predjelih vretenasta tjelesa, stanice njuha (Riechzellen), t. j. početci živca, koji u mozag vodi. Česti onih stvari, koje hoćemo mirisati, moraju doći u nos. Te su česti tako sitne, da u zraku lebde ili su plin, zato Kant i zove njuh osjećalom daljine. Ovdje je doticanje živca fizikalno, pokret u živcu i u mozgu fiziologički, prelaz u dušu duševni rad kod osjećanja ili percipiranja dražila, dakle u tvorenju osjećanja, zamjetbe.

Vitalno osjećalo. Za vitalno osjećalo, kao što je zdravlje, bolest, glad, žedja itd. nije još pronadjena sprava; nije dakle opredieljeno, da li za njih obstoje kakovi posebni živci, ili da li u obće živci osjetni imadu to svojstvo, da mogu javljati duši životne osjećaje. Poznato je, da ovakovo osjećanje dolazi iz svih česti našega tiela, da je dakle ovo osjećalo razgranjeno po svem vanjskom i nutarnjem tielu. (Sliedi.)

Tajne u kapi strošine.

Život i smrt! To su svagdanje, nu ipak najstrašnije protivnosti, što nam ih vidljivi ovaj sviet podaje. Svaki dan, svaka ura, dà, svaki časak dovodi nam pred oči prirodu i njezinu borbu. Ljubav i žalost izvire iz njezina neusahla vriela.

Život i smrt jesu čudesa, nu ne manje čudo je ono stanje, što no je kao medjašnica medju obima. Stanje, u kojem nisi kadar zamjetiti, je li život još traje, ili mu je nît prekinuta. — Takovo stanje zovemo obumrlost, zamrlost, ili pako prividnom smrti.

Ponajprije vidimo kod bilinstva taj čudnovati pojav. Čujmo, što o tom veli Pavao Kummer u svojoj knjizi: „Život bilina!“ Mašina i lišaji, što no za dugotrajne suše reć bi obumru, oživu iza prve kiše. Dakako i tuj imade medja, do koje traje obumrlost, te onda nastupa prava smrt.

Pasji lišajnik (Lichen caninus) na suhom mjestu tako usahne, da se dade satrti u prah, a čim dospije u vlagu, opet oživi. — Ostane li pako prieko dva mjeseca osušen, to će i ostati u tom stanju, to jest život mu se više nevraća.

*

Digitized by Google

Porastnica (Marchantia) za dva tjedna sasvim izumire. Mašine i lišaji, što no se razvrieżavaju na cjepanicah i panjevih, dadu se u prah satrti: ako li ih pako navlažimo, opet oživu. Tek za pol godine sasvim usahnu.

Pupoljci na grmlju i drveću zimi obumru, a proljećem opet oživu. U jeseni odrezani ogranci imadu u sebi životne snage sve do pod konac proljeća.

U Caplandiji gomolji i lukovice lierovnica počivaju pod glinom kroz cielo ljeto, gdje žarina sunca sve reć bi prigne, i sve uvehne, nu prvi škropac sve opet oživi, — sve se digne te ozeleni.

Vodozemci mogu kao odrveniti, ukočiti se, pa ipak još živu. Na stepah u južnoj Americi aligator se i udav zaglibe u sušno doba u ilovaču, pa da ih izkopaš, mogao bi ih bacati kao mrtvo tielo; nu prva kiša, što natopi žednu zemljicu, opet ih oživi.

Većina zareznika kroz zimu obumre, te kao ukočeni čekaju, dok se i ostala priroda nezapočme buditi iz zimskoga sna. Prvi traci proljetnoga sunašca opet ih, možemo reći, ožive. Ali još žilavijih organizma ima na svietu, naime takovih, kojim možeš svu tekućinu, dà i svaku vlagu oduzeti, da kao mumije usahnu, pa opet im nije prekinuta nît života. Tako biva kod mnogih nevida, a osobito kod onih, koji živu u strošini. Što u strošini? Dakako da tisuće i tisuće ljudi prolaze mimo badnjeva pod strehami, pa ni neslute kakove se u njih kriju tajne. O tom nam liepo pripovieda jedan od glasovitih izpitivaoca prirode Dr. Otto Ule u Halli u svojoj knjizi: „Iz prirode“. (Leipzig. P. Frohberg.)

Odkad je sitnozor usavršen, otvoren je svakomu mikrospički sviet, ako mu se iole prohtije unj zaviriti. S toga ćeš pomoćju sitnozora lasno naići na one sićušne životinjice, što u strošini živu. Prostim okom nećeš dakako ništa zamjetiti. Nametneš li pako nešto one prašine u vodu, pa ako za nekoliko časova kap tê vode sitnozorom motriš, opaziti ćeš prozračne poput hladnetine životinjice, koje se na osobiti način miču. Tê ponešto prugave i vretenasta tiela životinjice drže se na pjesku u strošini pomoćju malih ostva. — Miču se pako poput pijavice, stežuć i raztežuć se. To kretanje biva strjelohitro. Časak ih opet vidiš, kako se svojim trocjepnim repom te glavom lievo i desno kreću, stežu i raztežu a ni nemaknu se s mjesta, na kojem si ih zamjetio. Rekao bih, da promišljavaju, što li će i kamo li će. Tad se na jednom prednji dio tiela razkoli u dvie krpice (Lappen), što no su nježnimi trepavičastimi nîti ili končići kao podstavljene. Gibanje njihovo mogli bismo prispodobiti onomu dvijuh zubatih točaka ili kolesa. Tim gibanjem prouzroče žestoko strujanje, i tako ti struja donese životinjice onamo, kamo su reć bi htjele. Sad istom imaš što gledati; sad ti se istom ukazuje njihov karakter kao grabežljivaca u malom svietu strošine. Divlje na sve strane očima klješte, i eto u tren gutaju ti proždrljivci druge manje nevide. Pošto su pako prozračne, to možemo ove malene žrtve slieditи ća do zeludačna ždrielca, gdje im je počivati. Čudnovate ove živinice, koje radi osobitih ustroja prozvaše kolutaši (Räderthierchen) odkrio je koncem 17. stoljeća glasoviti Leewenhock. Sad je već poznato 180 vrsti, koje osim u strošini još i u vlažnoj vrtnoj zemlji, te na mašini na drveću živu.

Digitized by Google

I u tih životinjica opaziše liep primjer obumrlosti. Kad voda izhlapi, vidimo ih, kako usahnu, kao i svaka druga životinja, nagužavaju se te izgubiv svoj oblik, pričinjaju se kao usahnuli mjehur ili ljuska. Nu prvi, koji ih je odkrio, opazio je, kako za dvie godine oživiše, pošto ih je navlažio. Za njim je drugi pokušao oživiti ih nakon četiri godine. I sbilja oživiše, i to onda prije, kad je u vodu metnuo nešto pieska. On je to s istimi životinjicami pokušao do 16 puta. Neke oživiše za nekoliko časaka, a neke za uru.

Nu nije to jedini stanovnik u prahu strošine. Pomoćju sitnozora možemo odkriti i više takovih basnoslovnih bića. Tako ima žuta i debela tiela životinjica, četiri puta veća od kolutastih. Njenih osam kratkih kosti, podstavljeno je reć bi malenimi i krivimi poput slonove kosti blištućimi nokti. Ona se vuče po piesku lieno kao medvjed ili željva, s toga ju prozvaše „morskim medvjedom“ ili „lienim kročnikom“ (Langsamschreiter). Čim voda izhlapi, uvuče onih osam kosti, usahne, te je slična poput kruglje savitoj bahuri ili hrapavoj babici (Kelleresel, Porcellio scaber). Navlažiš li ju, odmah se započme gibati. U naravi, bar za liepe dobe godišta, ponavlja se ta promjena svaki dan. Juternja rosa ju oživi, a mnogo prije noći počiva u svom reć bi pješčanom grobu.

Još je treći redji gost, što ga kadkad možemo zamjetiti sitnozorom u strošini. To je malena te dugoljasta životinjica sa srebrnasto svjetlim tielom, a na kraju savita repa ima oštar šiljak. Vijuga se i previja poput jegulje, zato ju prozvaše jeguljicom. Kad obumre, vidimo ju savitu kao zmiju, a navlažimo li piesak, to se počimlje gibati najprije rep, zatim glava, a napokon cielo tielo.

I tako se, mili čitatelji, upoznasmo tajnom strošine. Mnogomu se možda činio u početku taj naslov čudnovatim; mnogi je mislio, što li će iz toga izaći; kakova li je to tajna? Nu sitnozor, kojemu reć bi ništa uzmaknuti nemože, odkrit će ih jamačno još više, jer čudesom u prirodi neima konca i kraja.

Po njemačkom Milan Kobali.

Učiteljska skupština petrovaradinskoga okružja, g. 1875.

Priobćuje **Vilim Radl.**

Dne 20., 21. i 22. rujna imali su učitelji pomenutoga okružja i gradova Zemuna, Karlovaca i Petrovaradina svoj godišnji sastanak u Petrovaradinu.

Dan prije, t. j. 19. u 6 sati pod večer sastane se liep broj nadošlih skupštinara u prostorijah stare sgrade gradjanske učione na predtečnu skupštinu, u kojoj bi obavljen izbor dvajuh perovodja i ustanovljen dnevni red. Za perovodje izabrani budu gg.: gradjanski učitelj Vilim Radl i pučki učitelj Mojsilo Bizumić; nu počem je ovaj zadnji tekom sutrašnje sjednice oboljeo, zamjeni ga pučki učitelj g. Tomo Arbić. Prihvaćeni dnevni red ostao je za sliedećih razpravljanja nepromienjen. Svakiput prije podne sborovala je redovita sjednica, a po podne bijaše predavanje, i to: prvi dan predavao je g. gradjanski učitelj Tomislav Jozičić „o novih mjerah i utezih“, drugi dan gosp. gradj. učitelj Matija Vrbančić

Digitized by Google

„o mjerstvenoj obuci u pučkoj školi“, a treći dan čitao je gosp. Antun Čoaš, privr. pučki učitelj, „o zemljopisu u pučkoj učioni, t. j. što se, koliko i kako ima zemljopis u njoj predavati.“

Prvi dan u 8 sati zače prva redovita sjednica. Prisutnih bijaše svega 62 osobe, od kojih nekoliko nije imalo prava glasovanja. G. predsjednik Ant. Otovčević, okružni školski nadzornik, izabra za podpredsjednika g. Tomislava Jozičića, a redateljem predloži g. Antuna Čoaša. Pošto je perovodja Radl zapisnik jučeranje predskupštine pročitao, a skupština ga odobrila, proslovi predsjednik skupštini nekoliko jezgrovitih rieči, naglašujuć, da u našem školstvu ima nedvojbeno dosta mana i nedostataka, koje valja odstraniti i školstvo unaprieditи po tendencijah Njegova Veličanstva našega premilostivoga cara i kralja Franje Josipa I. i Njegova zamjenika preuzv. gospodina podmaršala baruna Mollinarya; neka se dakle skupštinari složno i svojski zauzmu i savjestno izraze tekom razprava o poboljšanju i unapredjenju školstva. Na to pozove izvjestitelja 1. pitanja dnevnoga reda g. Dragutina Vlašića, pučkoga učitelja u Mitrovici, da razloži: „Što je uzrokom i koje su zaprieke, da nam škole pri obstojećem svojem preustrojstvu još uviek nenapreduju.“

Izvjestitelj nabraja mane u školstvu, kao: djelomično ubožtvo žiteljstva, nepravilno uškolovanje i izškolovanje djece; pomanjkanje dovoljno naobraženih učiteljskih sila; okolnost, što mjestna školska vieća s malom iznimkom haju i nehaju za napredak škole i nevrše ni iz daleka svoje dužnosti u smislu §. 5. propisa o nadzoru učiona, pa i drugi faktori, koji si neznaju mnogo glave o napredku njezinu, te u obće neuredan polazak škole i kako je napokon glede materijalnoga stanja učiteljeva u prvom redu sam postojeći školski sustav posve kukavno udešen, te dolazi do zaključka, da se nekoje ovih zaprieka dadu ukloniti osbiljnim strogim izvršivanjem već postojećega školskoga zakona, u kojem treba pokraj manjih partija skorim preustrojiti najnepovoljnije poglavje, obezbiediv naime materijalno stanje učitelja.

Zatim otvori predsjednik debatu.

Jozičić se u bitnosti slaže s izvjestiteljem. Prešav na pojedinosti govori o nedostatnom broju postojećih preparandija. Iztiče i on kukavno materijalno stanje učiteljevo, te želi, da se tomu zlu čim prije doskoči, protegnuv izmedju drugih i §. 126. novoga šk. zakona za provincijal i na našu vojnu Krajinu, jer inače, ako ostanu kod nas oni isti zahtjevi kao i tamo, a plaća manja, da će naši bolji učitelji malo po malo preći onamo. Žali nadalje, kako ostaju neuvaženi zaključci mjestnih i okružnih školskih vieća, okružnih i zemaljskih učit. skupština, s toga nam je umoliti vrhovnu vlast, da što više usvaja zaključke njihove. Glede nemarna polazka škole veli, da se kazne, zaključene po mjestnom školskom vieću, imaju sbilja točno izvršivati.

Predlaže više rezolucija na usvajanje.

Bizumić govori o zlu pohadjanju škole.

Vrbančić broji medju mane i to, što je naš školski zakon svojom pravednom blagodati petogodišnjeg doplatka mimoišao sve starije učitelje, neodrediv

Digitized by Google

im za dojakošnje službovanje baš kao početnikom ništa do gole plaćice. Vrieme od 40 godina službovanja do umirovljenja predugo je. Smatra i to zapriekom, što se škola izdržaje posebnim školskim prirezom, kojim škola bez nužde puku omrzne. Želi dalje, da se ima škola omiliti puku uspješnim predavanjem gospodarstva u pokusnih vrtovih i voćnjacih i podučavanjem djevojčica u ručnih radnjah. — Podnosi takodjer više rezolucija.

Jovanović. Sadanja mjestna školska vieća imaju se preustrojiti tako, da mjestni načelnik neima biti zakonitim predsjednikom u njem, a zaključci tih vieća neka se šalju neposredno okružnoj oblasti, a ne kotarskoj. — Stavlja i on rezolucijâ, da se uvaže.

Jozičić nije za to, da načelnik absolutno nemože biti predsjednikom, slaže se pako, da se predsjednik bira iz sredine školskoga vieća ujedno sa školskim nadzornikom.

Kristić brani mjestnoga načelnika kao zakonitoga predsjednika mjestnomu školskomu vieću, ali želi, da je obvezan mjesečno držati sjednicu pod globom od 2 for. Mjestne školske blagajne imaju se od občinskih oddieliti. Želi još, da mjestno školsko vieće nebude dužno, da opredieljuje globu za nemaran polazak učione i da prodje ta dužnost na okružnu oblast. — Podnaša više rezolucija.

I predsjednik Otovčević veli, da se imaju mjestne školske blagajne izlučiti od občinskih, jer prigodom nadziranja čuje često odgovor, da bi mjestno školsko vieće drage volje doskočilo oskudicam, da imaju svoju posebnu blagajnu.

Schandor opisuje način i povoljan uspjeh uškolovanja i izškolovanja u Zemunu. Govori o tamošnjoj školskoj blagajni i o načinu, kako joj se na uhar siromašnim učenikom pripomaže. Mnije, da bi občine, kao što su za mirovinsku zakladu neku aversualnu svotu položile, imale isto učiniti i za temelj mjestnoj školskoj blagajni. — Predaje jednu rezoluciju.

Pavlović slaže se s Jovanovićem glede načelnika. Glavnom zapriekom školskog napredka navadja to, što učitelj mora često pod školskim vremenom u crkvi pojati, a i s djecom po nalogu crkvenog odbora učestvovati kod pokopa.

Vrbančić još jednom naglasuje njegovanje gospodarstvene struke u pučkoj školi. I on je za to, da občine ulože neku utemeljiteljnu svotu u mjestnu škol. blagajnu i da se iz nje učila nabavljaju. Način uškolovanja i izškolovanja točno je zakonom označen, njega se imamo strogo držati. Želi, da se poboljša materijalno stanje učiteljevo i da se učitelji udružuju, te zagovara što toplije konferencije. Predsjednik mjestnomu školskomu vieću ima se birati. Predlaže, da se višom dozvolom ustanovi odbor, koji će skrbiti za odgoj i naobrazbu učiteljske sirotčadi. — Predlaže više rezolucija.

Krestić spominje, da se djeca često sbog malena prostora škole kašnje upisuju u školu, pa i prije vremena izpisuju; protivan je poldnevnoj obuci, a u ostalom podkriepljuje govor Pavlovićev glede crkvenoga pojanja i pogreba.

Jovanović potvrdjuje rieči predgovornikove o prisilnom izpisivanju djece poradi tiesnih školskih prostorija, a k tomu još i sbog pomanjkanja shodnih uči-

Digitized by Google

teljskih sila za razrede, koji se imadu na novo otvoriti. Iz sirotinjske se blagajne svatko podupire, samo ne siromašni učenici, neka bi se s toga godimice opredielila stanovita svota za siromašnu djecu i predala mjestnomu školskomu vieću. — Predlaže jednu rezoluciju.

Mirković misli, neka bi svećenik radi korrektnijega te jednostavnijega postupka pri uškolovanju po krstnoj matici zvanično izdao izkaz djece, koja su za školu sposobna. Pita još, da li je učitelj dužan službe u crkvi obavljati.

Na ovo zadnje odgovara Jozičić, da naš školski zakon učitelja na to izrikom neveže, te da tu svake sumnje nestaje. Slaže se pako s predgovornikom glede uškolovanja djece uz rečenu pripomoć svećenika.

Konačno govori izvjestitelj, koji još jednom ističe nered pri upisivanju djece, akoprem je postupak zakonom točno opredieljen; pripoznaje i on korist udruživanja učitelja, ali da im se prije materijalno stanje poboljša; slaže se radi pripomoći siromašne djece iz ubožke blagajne i preporuča, da se usvoje rezolucije.

I tim se prešlo na glasovanje za podnešene rezolucije. Usvojene budu ove:

„1. U sporazumljenju sa zemaljskom vladom neka naša vis. vlada ustroji dovoljan broj preparandija, jer će se samo tako doskočiti oskudici na učiteljih, a preustrojstvo naših škola imalo bi se unaprieditи.“ – Usvojeno jednoglasno.

„2. Novi školski zakon za Hrvatsku i Slavoniju pogledom na materijalno stanje i službovanje neka se što skorije protegne na Krajinu, jer će sve bolje učiteljske sile malo po malo svoja mjesta ostaviti i u Hrvatsku i Slavoniju otići.“ — Primljeno jednoglasno.

„3. Neka se vis. glavno zapovjedničtvo umoli, da kotarskim i okružnim oblastim strogo naloži, da svoje dužnosti u pogledu škole točno i u vrieme vrše, a glavno zapovjedničtvo neka bi zaključke okružnih učiteljskih skupština što više usvojilo i pravednim željam istih udovoljilo.“ — Jednoglasno usvojeno.

„4. U mjestno školsko vieće izabrani članovi neka iz svoje sredine biraju predsjednika; načelnik neka je član istomu, ali ne zakoniti predsjednik.“ — Primljeno ogromnom većinom glasova.

„5. Neka se učitelj drži strogo školskoga zakona, jer nije dužan, obavljati crkvene službe za vrieme škole, a ako ga tko prisiljuje na to, neka se pozove na dotične §§. i obrati na oblast radi zaštite. Izvan školskoga vremena stoji mu to od volje za platu ili badava.“ — Primljeno jednoglasno.

„6. Uškolovanje i izškolovanje neka se obavlja strogo po zakonu, a svaki nered pri postupku istoga neka učitelj javi neposredno okružnomu školsk. nadzorniku.“ — Jednoglasno primljeno.

„7. Učiteljem, koji su do oživotvorenja sadašnjega školskoga zakona preko 10 godina služili, neka se dade, ako ne više, a to makar jedan petogodišnji doplatak.“ — Usvojeno jednoglasno.

„8. 10% školski prirez neka se kao i ostali porez kupi u zemaljsku blagajnu, a učitelj neka se kao i ostali zemaljski činovnici izplaćuju iz poreznoga ureda.“ — Jednoglasno primljeno.

Digitized by Google

„9. Neka bi vis. glavno zapovjedničtvo dozvoljelo, da se ustroji odbor, koji bi se za odgoj i naobrazbu učiteljske sirotčadi pobrinuo.“ — Jednogl asno usvojeno.

„10. Neka za obradjivanje voćnjaka i pokusnih bašta dade občina poslenike, a učitelj na svoju i školske knjižnice korist na polak svaki proizvod uz jeftinu cienu prodaje.“ — Primljeno većinom glasova.

„11. Da se mladež u pčelarstvu poučiti može, neka se kod svake učione sagradi pčelinjak, a občina iz občinske blagajne neka za uzgoj kupi jednog dobrog pčelca, kojeg će učitelj u obrocih odplatiti.“ — Po većini primljeno.

„12. Zaključci mjestnoga školskoga vieća neka se dostavljaju neposredno okružnomu školskomu vieću odnosno okružnoj oblasti na daljnje uredovanje.“ — Primljeno jednoglasno.

„13. Mjestna školska vieća neodredjuju nikakovih kazna sbog nemarna polazka škole, nego čine samo prijavu označiv ujedno koliko je vremena škola zanemarena, a oblasti odredjuju globu.“ — Jednoglasno primljeno.

„14. Neka se umoli vis. glavno zapovjedničtvo, da izvoli izdati naredbu, po kojoj bi se siromašni učenici iz občinskih ubožkih blagajna novčano podpomagali. U mjestnu školsku blagajnu imala bi občina doprinositi svake godine najmanje 100 for. i tu svotu u svoj godišnji proračun uzeti. Dalje neka bi se mjestne školske blagajne, koje su s občinskimi spojene, od istih izlučile i mjestnomu školskomu vieću predale.“ — Prihvaćeno jednoglasno.

U drugoj redovitoj sjednici bude čitan i usvojen zapisnik jučeranje sjednice. Na dnevnom redu bila je tada razprava:

„O koristi učiteljskih sastanaka i zadruga i o nuždnom odstranjenju nekih školskih mana.“ Izvjestitelj: Stefan Janković, pučki učitelj u Rači.

Osim učiteljskih sastanaka i zadruga smatra on nuždnim još i popularna predavanja puku o važnosti škole, ob odgojivanju i obrazovanju djece, o poljodjelstvu itd., da tim dodje škola i učitelj u volju naroda, od koga on uprav živi, te navodeć jučerašnji zaključak ob uzdržavanju učitelja iz zemaljske blagajne, veli, da bi se tim učitelj lako narodu odtudjio. Na drugom mjestu ističe mane sadanjih knjiga u pravoslavnih škola glede staroga pravopisa, te zagovara Vukov pravopis, kojim su već pisane neke nove šk. knjige, koje da bi se imale uvesti i u naše škole. Govoreć o školskih knjižnicah, scieni, da bi se osim strukovnih još i druga puku razumiva djela nabavljala, i neodobrava, što se samo one knjige za školske knjižnice nabaviti mogu, što ih je vis. vlada preporučila, nego da se u toj struci učitelji dogovaraju na godišnjih sastancih, i vis. vladi samo zaključak na odobrenje podnesu. Veli konačno, da po vlasti naložene mjestne školske knjižnice nepostoje, a da li već obstoji okružna, to nezna. — Stavlja više rezolucija.

Jovanović dokazuje važnost učiteljskih sastanaka i predlaže, da se učitelji po kotarih sdruže u manje sborove, u kojih bi se i držala praktična predavanja.

Jozičić naglasuje u poduljem govoru potrebu daljnjeg obrazovanja učitelja nastavnimi tečaji, učiteljskimi zadrugami, prisustvovanjem predavanju svojih kolega i izpitom, dopisivanjem, obveznim izradjivanjem barem jedne godišnje teme, što ima odboru na ocjenu predati. Zahtieva od učitelja zvanični popis svoga

Digitized by Google

godišnjega rada u školi. Tuži se mimogred na kratak rok od 4 nedjelje za nastavni tečaj. — Podnosi rezolucijâ.

Čoaš zagovara udruživanje učitelja po kotarih.

Vrbančić nepojmi bojazan izvjestiteljevu, kad veli, da bi se učitelj narodu odtudjiti mogao, ako bere svòju plaću iz zemaljske blagajne; i opet naglasuje, da se siromašna djeca podpomažu; upozoruje na nedostatak okružno-školske knjižnice, nego preporučuje mjestne školske knjižnice troškom mjestne školske blàgajne; zagovara napomenute zadruge i slaže se s Jozičićem glede popisa učiteljeva rada u školi, no ne istom koncem godine, već za stanoviti odsjek vremena, n. pr. nedjeljno, i to samo u dotičnom zapisniku. — Donaša rezolucija.

I Vlašić pobija izvjestiteljevu bojazan ob otudjivanju učitelja narodu tim, što bi se plaćao iz zemaljske blagajne.

Schierer podkriepljuje obrazloženje predgovornikovo, a u stvari bilježenja školskoga rada predlaže, da se uvede formalni dnevnik. — Podnese rezoluciju.

Jozičić razjašnjuje, kako je mislio glede saobštivanja godišnjeg rada u školi, što se sudara s mnienjem Vrbančića.

Mirković iz Karlovaca pita sbog mirovine srbskih učitelja, kako da se jedni učitelji iste občine, koji dobivaju plaću iz jedne te iste blagajne, sile na uplaćivanje u mirovinsku zakladu, a drugi ne: kuda da se dakle ovi zadnji rad mirovine obrate?

Predsjednik Otovčević ubaviešćuje predgovornika i upućuje ga, neka se molbenicom obrati na vis. c. kr. glavno zapovjedničtvo, odkud će jamačno dobiti dovoljnu ubaviest. — Nadalje neodobrava izvjestiteljevu opazku, da oblasti nebi imale preporučivati knjige za školske knjižnice, razjasnjuje dotične naredbe; odgovara istomu u stvari okružno-školske knjižnice i izvješćuje, da je vis. gl. zapovjedničtvo dozvoljelo 1000 for. iz okružne školske btagajne u korist iste knjižnice i da je glavna naručbina knjiga obavljena tako, da će se već početkom ove šk. godine predati okružno-škol. knjižnica posebnomu upravlj. odboru, što će ga ova skupština imati izborom sastaviti. Pristaje uz mjestne šk. knjižnice. Glede bilježenja učiteljeva rada u školi slaže se sa Schiererom.

Pavlović se slaže, da se učitelji smatraju kao zemaljski činovnici, a biranje da prinadleži samo okružnomu šk. vieću. — Predlaže jednu rezoluciju.

Vrbančić usvaja po Schiereru predloženi šk. dnevnik.

Vlašić pristaje u načelu uz predlog Pavlovićev.

Jovanović predlaže, da se izabere odbor, koji bi novim pravopisom složene knjige za pravoslavne škole proučio, te najshodnije od njih na uvadjanje predložio, i koji će imati u sutrašnjoj sjednici podnieti zaključak.

Pošto je skupština ovaj predlog prihvatila, odmah bi obavljen izbor desetorice.

Posljednju govori izvjestitelj, koji nastoji ublažiti onaj passus svoga izvieśća, gdje veli, da bi se učitelj lako mogao otudjiti narodu, beruć svoju plaću iz zemaljske zaklade.

Pri glasanju za predložene rezolucije budu primljene sliedeće:

Digitized by Google

„1. Stari pravopis neka se iz srbskih škola izključi i zamieni novim Vukovim.“ — Prihvaćeno jednoglasno.

„2. Po kotarih imaju se ustanoviti učiteljski sborovi. Učitelji u gradovih mogu se sdružiti s bližnjim kotarom ili nek sačinjavaju posebnu zadrugu. Nastojati je o tom, da se ustroji čim više učit. zadruga.“ — Jednodušno primljeno.

„3. Svaka zadruga neka ima svoju vlastitu knjižnicu. Za uzdržavanje iste doprinaša svaki član po družtvenih pravilih.“ — Usvojeno jednoglasno.

„4. Svaki je učitelj odnosno učiteljica dužan biti članom ma koje učiteljske zadruge.“ — Primljeno jednoglasno.

„5. Okružni šk. nadzornik neka svake godine dostavlja temata odboru učiteljske zadruge za izradjivanje, ovaj ih u sporazumku drugih članova izradi, a dotični izradak pošalje drugoj zadrugi na uvidjenje.“ Primljeno većinom glasova.

„6. Neka je svaki učitelj dužan kroz godinu dana izraditi jednu temu i poslati odboru na prosudu. Odbor ju prosudi i učini opazke, pa ako je objelodanjenja vriedna, preporuči, da se u kojem školskom časopisu oglasi.“ — Većinom glasova usvojeno.

„7. Neka je učiteljem dopušćeno prisustvovati predavanju svojih sudrugova, a okružni školski nadzornik imao bi naznačiti dotične učitelje, koji bi predavanju prisustvovati imali.“ — Prihvaćeno većinom glasova.

„8. Ima se u svakoj školi uvesti zapisnik, u koj će učitelj zabilježiti ne samo svaki pojedini sat i učevni predmet, dapače i označiti, koliko je od svakoga predmeta predavao.“ — Usvojeno po većini.

„9. Neka se iz občinske blagajne nabavljaju školske knjige i potrebite stvari za mladež, a učitelj neka o njih podnese izkaz občinskomu uredu.“ — Jednoglasno primljeno.

„10. Neka bi pravo predloga za namješćanje učit. osoblja prešlo od mjestnoga škol. vieća na okružno škol. vieće.“ — Usvojeno jednoglasno.

(Svršetak sliedi.)

Dopisi.

Iz Vojnića. Kad no nam je pred 2 godine nemila smrt umorila vriednoga sudruga bivšega učitelja u Dunjaku g. V. P., ostala je iza njega jadna sirotinja, naime supruga s petero djece, jedno drugomu do uha — bez krova i doma.

Na njezinu molbu kao i po želji bivšega gosp. k. predstojnika H. obratio sam se bio na svu p. n. gg. školske nadzornike, eda bi joj medju učiteljstvom štogod na pomoć sabrali, da sasvim nepropadne.

Nu hvala Bogu, ovo nastojanje nije sasvim jalovo ostalo, pošto je gosp. okružni šk. nadzornik Dragutin Dürr, kako sam čuo, plemenita duša, pustio u svom području, ne samo kod učitelja, nego i kod drugih dobročinitelja toliko sabrati, koliko eto bijaše moguće, i tako bi putem kotarskih oblasti u Vojniću

Digitized by Google

rečenoj udovici sakupljeni novac od 34 for. 47 n. uručen. Svim p. n. gg. darovateljem. a naročito okružnomu šk. nadzorniku g. D. Dürru budi ovim rečeno od moje strane kao i od strane gospoje udove P. i sirota joj najusrdnija zahvalnost.

V. Stakić, učitelj.

U Orahovici 1. studena. Dne 28. listopada sastalo se učiteljstvo sudb. kotara našičkoga u Feričancih, da zasnuje „učiteljsko družtvo“ za ovaj kotar. Premda je vrieme veoma neprijazno bilo, a putevi u nas, da nemogu biti gorji, nedodjoše ipak samo oni, kojim je najdalje bilo; nu i ovi izpričavši svoj izostatak, pristadoše u napried na sve zaključke sakupljenih. Tako sakupljeni prekrojismo prema našim okolnostim pravila za ovo družtvo i uglavismo sve pripreme za oživotvorenje istoga družtva sa sjedištem u Orahovici. Pravila će se na skoro podastrieti vis. vladi na potvrdu, a dotle će se nastojati o svem za promak i napredak družtva potrebnom, a ujedno i sakupljati utemeljiteljni i podpomagajući članovi. Privr. predsjednikom družtva izabran je g. Nikola Kindlein, a tajnikom L. Vrbanić. Svaki dalnji razvoj družtva javiti ćemo, a u to ime u napried molimo prostora u cienjenom našem „Napredku“.* L. V.

Pod Kalnikom svašta nova: ljudi su razna mnienja, a mnogi rade i ono, što ni sami neznaju; jedni su nam prijatelji, a drugi bormeš neprijatelji t. j. jalni. S kojega su nam uzroka jalni, neka ih bog sudi, jer neznaju što čine. Prvim listopadom nastalo je doba za mnoge starovjerce čudnovato; okružnice preč. duhovnoga stola neuvažavaju se, jer nukaju prvašnje ravnatelje, da budu mjestni školski nadzornici. Mnogi pače izkazuju svoj gnjev, gdje samo mogu. Evo zato primjera.

Kod školske sgrade u Miholjcu bilo je silna popravka, nu gosp. župnik nehtjede prodati ni jedne opeke, premda ih je imao u zalihi. — Mnogi opet sladko sbore: „s osla breme, oslu laglje“, kao i lisica, kad nije mogla do grožđja; ali se opet jêde, što se nesmije orguljati u šk. vrieme, jer bi oni ipak voljeli, da sve ostane po prvašnjem običaju. Vladina je naredba pravedna, a i dosta stroga. „Sprovodi i spričavanja“, neka se kao parada pošteno plate; jer tko će paradu imati, mora i više trošiti. Treba li tomu dokaza?! U obće pod Kalnikom nije inače zlo po učitelje, jer su barem zdravi; nego ih ipak groznica hvata, što ih klasifikuju „sa nedovoljno“ t. j. 3. redom. Čudnovato, da ih neklasifikuju 4. redom, jer podučavaju svaki po 4 razreda! — Utjeha je ipak dobra i mila prijateljica, jer se tješimo time, da imade med kukoljem i pšenice. Naš vrli rodoljub, g. Dragan Fröhlich, poznaje dobro učitelje u našoj obćini, jer nije sriedovječan, nepuše u tikvu starovjeraca, — pa smo uvjereni, da će on, kao veleprijatna i ugledna osoba, znati i veletegobau i velezaslužan trud kalničkoga učiteljstva ocieniti, te gg. profesore odbornike sklonuti, da nam barem dadu „2. red.“ To se od gosp. Fröhlicha pouzdano nadamo. Ja sam sa svojimi sudrugovi uvjeren, da će mnogi govoriti: a blagajna?! Ta nemojte odveć študirati! Ogledajte se u kotar gorski kršne riečke županije, kao na Mrkopalj, Delnice itd., u Slavoniji na Podgorač, Orahovicu, Našice itd. Da li je riečka žu-

* Ustupamo drage volje. Uredn.

Digitized by Google

panija sretnija od križevačke?! No čujte g. uredniče još nešto: Grad Križevci — najstariji u Hrvatskoj — daje svojim učiteljem „II. red.“ Budi pravedno rečeno i ovo: Mi se seoski učitelji tužimo tuj i tamo na svoje seoske školske odbornike, ali budimo sretni, kod kaputaša prošli bismo još gore. Čudnovato doduše — ali žalibože istina. Nu bože naspori to na bolje!

Skupština dalmatinskih pučkih učitelja u Zadru

već je dovršila svoja viećanja. Kako smo obećali, evo skupštinskih zaključaka. Na prvo pitanje o nedostatnoj obuci u kaligrafiji usvojen je jednoglasno predlog Danilov, neka se razširi obseg predavanja krasopisnoga u pučkih i srednjih školah; zatim su primljeni predlozi Buzolićevi: Neka nadzornici zabilježe i pozovu na usavršujući tečaj učitelje, slabe u kaligrafiji. — Učenik neka prvu godinu rabi samo pisaljku i pločicu. — Neka se djeca nevježbaju u nižjih stupnjevih u pisanju neprekidno po cielu uru. — Neka učiteljica uči djevojke sbog ručnih djela pisati slova, koja kašnje moraju na rubenini da vezu. Nek se ljevoruci uče ljevicom pisati. Neka učionske vlasti skrbe za pisaću sprayu siromašnoj djeci. U drugoj, trećoj i četvrtoj godini neka se predaje pisanje 3 sata, kašnje 2 sata tjednom. Neka pisanke za II. i III. razred imaju istosmjernice dvostrukim pravcem. Neka se vlasti pobrinu za dobre klupe.

O drugom pitanju, što čitanje u viših razredih nije ni točno, ni pravilno, ni smisleno, prihvaćeni su ovi zaključci: Neka se nedovolj sposobnim učiteljem nabave metodičke upute za čitanje. Neka se nadzornici osvjedoče, da li se timi knjigami učitelji sbilja okorišćuju. Neka se priberu loši učitelji u jesenski nastavni tečaj. Neka budu nadzornici strukovnjaci iz osoblja učiteljskoga. Neka se osnuje pedagogički list. Neka se školske knjižnice obogate potrebnimi nastavnimi knjigami. Neka se uzmnože podpore za pitomce u učiteljištu. (Predlozi Hardalovi s nekojimi izpravci.)

Na treće pitanje, kako će se uzgojiti ljubav naroda za školu, odgovori skupština ovimi predlozi: Neka župnik priskoči učitelju u pomoć (predlog Petravićev). Neka učitelji ustroje zakladu pod imenom „školski novčić“ i nek se iz te zaklade pomažu siromašni roditelji. Nek list, što će se ustrojiti, nebude strogo strukovni list, već neka list bude za puk i nek se bavi o domaćem životu. Nek učitelji postupaju ljubezno s djecom. (Predlozi Buzolićevi.)

O pitanju, što ima raditi učiona, da bude uzgoj po propisu školskoga zakona, prima skupština izpravljeni predlog Buzolićev, da starija vlast preporuči župnikom, da vrše svoju dužnost, počem mora da bude uzgoj nabožan i čudoredan te po tom iziskuje, da se uči vjerozakon. —

Glede učenja talijanskoga jezika u pučkih školah prihvaća skupština jednoglasno i uz živo odobravanje predlog Korlaetov: Počem je učenje dvajuh jezika nesamo protupedagogično, već i u Dalmaciji protuzakonito, jer §. 19. temeljnog zakona govori, da svaki narod ima pravo uzgajati se svojim jezikom; počem smo, veli, hrvatski narod u hrvatskoj zemlji, pa imamo pravo svojim jezikom djecu svoju uzgajati: to skupština moli višje vlasti, da urede škole u smislu §. 19.

Još se usvajaju ovi posebni predlozi: Neka državna vlada bude zastupana na skupštinah svojim povjerenikom (Danilov). Neka porezni uredi pobiraju globe od roditelja, čija djeca neidu u školu (Korlaetov). Neka višje vlasti udiele učiteljem u potrebi predplatu za dva ili tri mjeseca (Lovrićev). Neka se učiteljem povise plaće po XI. razredu; neka se na 30 godina svede službovanje: neka se školski red porazdieli po vrsti učitelja a ne mjesta (Žagarov). — Neka se uči ćirilica u III. godini i knjige, štampane ćirilicom, poprave Vukovim pravopisom (Midžorov). Neka su dva učitelja na 60 učenika, 3 na 120 itd. (Maroevićev.) Neka se daju ravnateljstvom potrebna sredstva za zornu obuku. Neka se imenuje samo 8 uadzornika mjesto 12, ako neima toliko strukovnjaka. (Korlaetov.) Neka vlada podupre „školski novčić“ (Maroevićev.) Neka vlada da učiteljem sve zakone i uredbe (Nekićev).

Zatim pozdravi i razpusti predsjednik skupštinu trokratnim klicanjem: živio car i kralj! I namjestniku Rodiću kliknuše skupštinari živio! „Primorac.“

Raznice.

— Imenovanja. Nj. preuzvišenost, ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, dozvolio je na molbu zastupstva slob. i kr. gl. grada Zagreba na temelju §. 60. škol. zakona od 14. listopada 1874. iznimice, da se za područje i na teret grada Zagreba postavi posebni nadzornik pučkih učiona, ter je za tu službu imenovao nadarbenika kod sv. Marka i gradskoga

Digitized by Google

zastupnika Eduarda Suhina s djelokrugom, koji je škol. zakonom od 14. listopada 1874. i dotičnom provedbenom naredbom od 8. rujna t. g. br. 4069 opredieljen županijskim škol. nadzornikom. — Nadalje su imenovani: namj. učitelj u Zagrebu, Andrija Hajdenak, učiteljem na vježbaonici uz kr. mužku preparandiju; učitelj Ivan Petrač, namjestni učitelj kr. male realke u Belovaru, Antun Cuvaj i učitelj Dragutin Hirz, učitelji novoustrojene gradjanske škole u Sisku; podučitelji obće pučke škole u Varaždinu, Stepan Matosović i Josip Horvat, učiteljima iste škole: priv. učitelj sesvetski, Ferdo Muzler, učiteljem u Brestovcu; učitelj novogradski, Stjepan Stefanov, učiteljem u Virju; učitelj u Jesenju, August Šuflaj, učiteljem u Lepoglavi; učitelj prezidski, Pavao Osbolt, učiteljem novoustrojene učione u Šušaku.

— Škol. odbor podžupanije zagrebačke sastoji od sliedećih članova: grofa Jurja Jelačića, mjernika Vatroslava Egersdorfera, kanonika Ivana Mikovića, župnika Ivana Jagića, vlastele Sigmunda i Concilie, te od zastupnika učiteljstva Ljudevita Modca i Josipa Posavca.

— U škol. odboru za grad Zagreb sliedeći su članovi: Ivan Vončina, kao predsjednik, Ferdo Šaj, Nikola Badovinac, dr. Stanko Andrijević, Ferdo Vinkler, dr. Franjo Rački, kanonik Josip Šušković kao zastupnik duh. stola, te Ivan Šah i Josip Posavec kao zastupnici zagrebačkoga učiteljstva.

Isti je odbor u prvoj svojoj sjednici izabrao dr. Franju Račkoga za podpredsjednika a Ed. Suhina za mjestn. škol. nadzornika.

— U škol. odbor podžupanije jastrebarske izabrani su gg. Josip Jagunić, odvjetnik, Gjuro Novak, vlastelin (inače svećenik), dr. Dane Medaković, vlastelin, Jos. Roneš, župnik, Josip Bogović, župnik, Tomo Borković, občinski sudac, a kao zastupnici učiteljstva: Luka Vranko i Ljudevit Klopović.

— U mjestni škol. odbor u Belovaru izabrani su od zastupstva gg. Ružić, Dobrić, Omčikus, Hanževački, Radanović i Vosić, a od učiteljstva gg. Antolić i Zadrović.

— Kr. žup. nadzorničtvo za pučke škole u Varaždinu imenovalo je zastupnici učiteljstva u podžupanijske odbore i to za varaždinsku podžupaniju gg. Dr. Pintera i Franju Stepaneka. Za Sv. Križku: Mirka Bakližu i Matiju Preloga. Za zlatarsku: Stjepana Hercezia i Ivana Dornikovića.

— Razredjenje škola u varaždinskoj podžupaniji. Kako već javismo, u koje razrede je koja učiona uvršćena, nadovezujemo još sliedeće: Radovan sa 600 for., Varaždinske toplice 600 for., Križevljan 600 for. Sa plaćom od 400 for. uvršćene su škole: Petrijanec, Sračinec, Nadkrižovljan, Vinica, Maruševac, Voća, Kneginac (zadnje tri obćine su se obvezale platiti mirovinsku pristojbu), Magjarevo, Remetinec. Sa plaćom od 500 for. dotirane su škole: Svibovec i Ljubešćica.

— Školske štedionice. Nedavno je jedna ovdašnja štedionica potaknula pitanje o tako zvanih školskih štedionicah, naime da školska mladež i najmanje prineske u štedionicu ulagati može, te se tako priučavati štedljivosti. O tom je i „Obzor" u svoje vrieme nekoliko preporučnih rieči napisao, a napokon se je pozvalo i zagrebačko učiteljstvo, da o tom izrekne svoje mnienje, bi li naime sbiljam koristno i probitačno bilo, da se te štedionice kod nas uvadjaju. Zagrebačko se je učiteljstvo izim učiteljâ izraelitske pučke škole, jednoglasno protiva tih štedionica izjavilo, te se uslied toga dakako neće s tim ništa pokušavati. Ali ima ljudi, kojim se taj zaključak nikako nemili, koji bog zna kakove motive zagrebačkim učiteljem podmeću. Za takove neće biti suvišno, ako čuju, da nisu samo zagrebački učitelji protiva toj ideji, nego da ona i drugdje toga odziva nenalazi, kao što si oni to uobražavaju. Tako n. p. i u Budimpešti (odkuda je ta idea amo i kolportirana) izlazeći pedagogijski list „Ungarische Schulzeitung" cieni te štedionice jako uvjetovane vriednosti, te veli: „Školske štedionice mogu blagotvorno djelovati samo u sasma stanovitih, mjestnih i osobnih odnošajih: ali one mogu i u isto toliko ili još više slučaja isto tako i još štetnije i pogubnije uplivati. Samo nagomilavanje novca nije još štedljivost. Premnogim izticanjem štedljivosti mogli bi lasno mladež zavesti na škrtost. Mladeži uztezati sredstva, kojimi si pribavljaju kadkada mala veselja, to je barbarski. Tim premnogim štedenjem može se lako u mladeži pobuditi zloduh zavisti: diete imućnijih roditelja može više uložiti, nego li diete siromašnijih roditelja, ono je dakle štedljivije, njegova je štedionička knjižica bogatija, te se tim dakle unosi razlika izmedju siromaka i bogatca već i u istu školsku republiku. A koju bol netrpe roditelji, kada svojemu molećemu djetetu nemogu da dadu nikakova prištedka, jerbo ga žalibože i sami neimaju! Pa onda ono zadirkivanje medju djecom: ono gramzenje za novcem, da si stekne pohvalu rad štedljivosti; sve ono ponukanje na veću i manju kradju, samo da se više uložiti može, te da ga prozovu dobrim štedljivcem: sve su to stvari, koje se u obzir moraju uzeti, prije nego se o tom pitanju kakov sud izrekne. A napokon se timi štedionicami namjeće učiteljem jakih razreda i velik i neugodan teret i izvrgava ih svakojakomu sumnjičenju i napadanju." Tako se dakle slaže sud toga lista posve sa sudom zagrebačkih učitelja o tih školskih štedionica, a to u izvadku priobćuje i „Allgemeine deutsche Lehrerzeitung" br. 43, što sigurno nebi bila učinila, da je oduševljena za tu ideju, nego valjda jer se takodjer s tim slaže. — Mi pako to priobćujemo, da se i kod nas zna, da nije odmah sve zlato, što se velikom hvalom u sviet raznosi.

Digitized by Google

Natječaji.

1. Na obćoj pučkoj učioni sa četiri učiteljske sile u Gjurgjevcu imaju se popuniti dva podučiteljska mjesta s plaćom od 300 for. na godinu i 45 for. stanarine za svakoga.

Za ova mjesta mogu se natjecati izpitani učitelji, podučitelji, učiteljice i podučiteljice.

Natjecatelji dotično natjecateljice treba da su rim.-kat. vjeroizpovjedanja i imaju podnieti svoje molbenice mjestnomu nadzorničtvu za pučku učionu u Gjurgjevcu.

2. Na konfesionalno-mješovitoj obćoj pučkoj učioni u Vel. Črešnjevici ima se popuniti mjesto učitelja grčko-iztočnoga vjeroizpovjedanja s godišnjom plaćom od 350 for., stan od 1 sobe, kuhinja, štala, 1¼ jutra vrta i 5 hvati drva, a za pojanje 12 vagana raži. — Natjecatelji neka podnesu svoje molbenice mjestnomu školskomu nadzorničtvu za pučku učionu veliko-črešnjevačku u Pitomači.

3. Na konfesionalno-mješovitoj obćoj pučkoj učioni u Otrovancu ima se popuniti mjesto učitelja rim. vjeroizpovjedanja, s plaćom od 350 for. na godinu, stan od 3 sobe, kuhinja, izba, štala, ¼ jutra vrta, 1½ jutra oranice, 1 jutra sjenokoše i 5 hvati drva. — Natjecatelji imaju svoje molbenice podnieti mjestnomu šk. nadzorničtvu za pučku učionu u Pitomači.

4 Na obćoj pučkoj učioni u suhoj Kataleni ima se popuniti mjesto učitelja rim. kat. vjeroizpovjesti. s godišnjom plaćom od 350 for., stan od 1 sobe, kuhinja, izba, štala, ¾ jutra oranice. ¾ jutra sjenokoše i 6 hvati drva. — Natjecatelji imaju svoje molbenice podnieti mjestnomu šk. nadzorničtvu za pučku učionu suho-katalensku u Kozarevcu (pošta Pitomača).

5. Na obćoj pučkoj učioni djevojačkoj u Kloštru ima se popuniti mjesto učiteljice rim. kat. vjeroizpovjedanja, s godišnjom plaćom od 350 for., stanom u naravi uz potrebita drva za ogriev ili 52 for. 50 novč. stanarine. — Natjecateljice imaju svoje molbenice podnieti mjestnomu školskomu nadzorničtvu za pučku učionu u Kloštru (pošta Pitomača).

6. Na obćoj pučkoj učioni u Čepelovcu ima se popuniti mjesto učitelja rim. kat. vjeroizpovjedanja s godišnjom plaćom od 350 for., stan od 2 sobe, kuhinja, izba, štala, 1 jutro vrta u 2 komada i 9 hvati drva. — Natjecatelji imaju svoje molbenice podnieti mjestnomu školskomu nadzorničtvu za pučku učionu u Čepelovcu (pošta Gjurgjevac).

7. Na obćoj pučkoj učioni u Turčevićpolju ima se popuniti mjesto učitelja grčko-iztočnoga vjeroizpovjedanja, s godišnjom plaćom od 350 for., stan od 2 sobe, kuhinja, izba, pol jutra vrta i 6 hvati drva. — Natjecatelji imaju podnieti svoje molbenice mjestnomu školsk. nadzorničtvu za pučku učionu u Turčevićpolju (pošta v. Gerdjevac).

8. Na konfesionalno-miešovitoj obćoj pučkoj učioni s dvie učiteljske sile u Grubišnompolju ima se popuniti II. mjesto učitelja i to grčko-iztočnoga vjeroizpovjedanja, s godišnjom plaćom od 350 for. i 52 for. 50 n. stanarine, 1000 □hv. vrta u 2 komada. — Natjecatelji imadu podnieti svoje molbenice mjestnomu šk. nadzorničtvu za pučke učione u Grubišnompolju (pošta vel. Grdjevac).

9. Na konfesionalno-mješovitoj obćoj pučkoj učioni u Pavlovcu ima se popuniti mjesto učitelja rim. kat. vjeroizpovjedanja, s godišnjom plaćom od 350 for., stan od 2 sobe, kuhinja, izba, 1 i pol jutra vrta i 6 hv. drva. — Natjecatelji imadu podnieti svoje molbenice mjestn. šk. nadzorničtvu za pučku učionu pavlovačku u vel. Gerdjevac.

10. Na konfesionalno-mješovitoj obćoj pučkoj učioni u Šandrovcu. ima se popuniti mjesto učitelja rim. kat. vjeroizpovjedanja, s godišnjom plaćom od 350 for.. stan od 2 sobe. kuhinja, izba, štala, 1 jutro vrta i 6 hvati drva, a za službu orguljanja 33 vagana mješovita žita i ¼ jutra sjenokoše. — Natjecatelji imadu svoje molbenice podnieti mjestn. šk. nadzorničtvu za pučku učionu u Šandrovcu (pošta vel. Gerdjevac).

11. Na konfesionalno-mješovitoj obćoj pučkoj učioni s dvie učit. sile u Bedeniku. ima se popuniti II. mjesto učitelja i to grčko-iztočnoga vjeroizpovjedanja, s godišnjom plaćom od 350 for., stan od 2 sobe. kuhinja. štala. 120 □hv. vrta u 2 komada i 6 hv. drva, a za službu crkvenoga pojanja 24 for. na godinu. — Natjecatelji neka podnesu svoje molbenice - mjestn. šk. nadzorničtvu za pučku učionu u Bedeniku (pošta vel. Gerdjevac).

12. Na konfesionalno-mješovitoj obćoj pučkoj učioni s dvie učit. sile u Pisarici. imaju se popuniti oba učit. mjesta i to: jedan učitelj ima biti grčko-iztočnoga, a jedan rim. kat vjeroizpovjedanja, svaki s godišnjom plaćom od 350 for , stan od 2 sobe. kuhinja, izba. štala i 6 hv. drva. zatim za učitelja rim. kat. vjeroizpovjedanja, pol jutra vrta u 2 komada, a za učitelja grčko-iztočnoga vjeroizpovjedanja 1000 četv. hv. vrta u 2 komada i za pojanje 24 f. na godinu. — Natjecatelji imadu svoje molbenice podnieti šk. nadzorničtvu za pučku učionu u Pisarici (pošta vel. Gerdjevac).

Sva ova spomenuta mjesta leže u području belovarske podžupanije.

Za svako od rečenih učit. mjesta ustanovljeno je dotično berivo učitelja u smislu §. 126. zakona od 14. listopada 1874. o ustroju pučkih škola. Osim toga je sa svakim tim mjestom nakon 5 služećih godina skopčan kvinkvenalni doplatak od 10 post. postojeće plaće, zatim pravo na osobnu mirovinu i obskrbu udove i sirotčadi.

Oni, koji žele koje od gore navedenih učiteljskih mjesta postići, neka svoje molbenice, obložene krstnim listom, svjedočbom o svršenih naucih i učit. usposobljenju u smislu §. 110.

Digitized by Google

školsk. zakona, zatim o svom ćudorednom ponašanju i prijašnjem možda službovanju, uprave na občinski šk. odbor onoga mjesta, koje zadobiti žele, podnesu do konca studenoga t. g. dojičnomu mjestnomu školskomu nadzorničtvu.

— Zaključkom občin. odnosno školskog zastupstva upravne občine Maruševec od 16. studenoga 1874. i 19. siečnja 1875. imadu se popuniti na novo-otvoriti se imajućoj djevojačkoj učioni u župi maruševečkoj u Maruševcu mjesto učiteljice, s kojom je skopčana godišnja plaća od 315 for., stan u naravi; u ime paušala 20 for. i za ogriev škole 10 hvati hrastovih drva ili za takove 61 for. a. vr.

Molbenice natjecateljica potrebitimi dokaznicami obložene, imadu se do 15. studenoga t. g. na obć. poglavarstvo u Maruševec pošta Vinica kraj Varaždina podnieti.

— Na ovdašnjoj 4 razrednoj njemačkoj školi ima se jedno učiteljsko mjesto sa godišnj. plaćom od 500 for. i stanarinom od 100 for. a. vr. popuniti.

Za popunjenje istoga mjesta razpisuje se ovim natječaj do 15. studenoga t. g.

Molitelji za isto neka dakle izvole svoje sa dokazi učiteljske sposobnosti zajedno sa dokazom austro-ugarskog podanstva snabdevne molbenice do gore označenog roka ovomu poglavarstvu predati.

— Zaključkom občinskoga školskoga odbora občine Begtež od 23. listopada 1875. ima se popuniti na obćoj pučkoj školi u Kuli učiteljsko i orguljaško mjesto, te se razpisuje natječaj do 30. studenoga t. g.

Godišnja plaća: 500 for., udoban stan, vrt, livada od 3 jutra i 715 četvor. hv., oranica od 1 jutra i 12 hvati drva za porabu učione i učitelja. Molitelji neka svoje molbenice, obložene sa dokaznicami dobe, rim. kat. vjeroizpovjedanja, učiteljske osposobnosti, ćudorednoga ponašanja i prijašnjega možebit službovanja, do gore rečenoga roka podnesu ovom kr. školsk. nadzorničtvu, koje će za vremena prispjevše dostaviti občinskomu šk. odboru u Kuli.

Natjecatelji imaju biti vješti njemačkomu jeziku, koji je na istoj učioni obvezni predmet.

— Za izpražnjeno učiteljsko i orguljaško mjesto na obćoj pučkoj školi u Buku, občine pleterničke, razpisuje se zaključkom obć. školskoga odbora od 19. listopada 1875. natječaj do 30. studenoga t. g.

Ista je učiona uvrštena u IV. razred sa 350 for. plaće, stan u naravi, vrt i 14 hvati drva za porabu učione i učitelja.

Molitelji neka svoje molbenice, obložene sa dokaznicami dobe, rim. kat. vjeroizpovjedanja, učiteljske osposobnosti, ćudorednoga ponašanja i prijašnjega možebit službovanja, do gore rečenoga roka podnesu ovomu kr. šk. nadzorničtvu, koje će za vremena prispjevše dostaviti občinskomu školskomu odboru u Buku.

— Za izpražnjeno učit. mjesto na obćoj pučkoj školi u Poreću občine Begtež razpisuje se zaključkom obć. šk. odbora od 23. listopada 1875. natječaj do 30. studenoga t. g.

Ista je učiona uvrštena u IV. razred sa 350 for. plaće, stan, vrt i 12 hv. drva za porabo učione i učitelja.

Molitelji neka svoje molbenice, obložene sa dokaznicami dobe, rim. kat. vjeroizpovjedanja, učiteljske osposobnosti, ćudorednoga ponašanja i prijašnjega možebit službovanja do gore rečenoga roka podnesu ovomu kr. šk. nadzorničtvu, koje će za vremena prispjevše dostaviti občinskomu odboru u Poreću.

Molitelji imaju biti vješti i njemačkomu jeziku, koji je na istoj učioni obvezni predmet.

Javna zahvala.

Gosp. Andrija Hajdenak, učitelj kr. vježbaonice u Zagrebu, predao je podpisanomu ravnateljstvu 50 iztisaka svoje knjižice: „Njemačko-hrvatsko nazivlje za tjelovježbu i nazivlje za mačevanje“ s tom namjenom, da se razdiele medju siromašnije pripravnike i pripravnice ovdješnjih kr. preparandija, na kojem mu daru ovime izriče javno svoju zahvalnost

ravnateljstvo kr. mužke i ženske preparandije:

Ljud. Modec,

pr. ravnatelj.

Sva gospoda predplatnici, koji nisu još svoga duga za „Napredak“ namirili, pozivlju se ovime, da ga čim prije namire.

Uprava „Napredka.“

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 33. U Zagrebu, 20. studenoga 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for.. za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Oris psihologije.

Piše **J. Glaser.**

(Dalje.)

Koji osjećaji i koje predstave postaju svakim pojedinim osjećalom?

Osjeti, predstave vida Vidom dolazimo do predstava predmeta ovoga svieta, kao i do oblika, boje, veličine, udaljenosti i omjera tih predmeta, do predstave svjetlosti itd. Izključivo okom postaju predstave svjetlosti i boje, postanku drugih ovih predstava pomaže i opip. Lječnici tvrde, da onaj čovjek, koji tekar operacijom vid dobije, koji je dakle bio s početka sliep, drži poslie operacije kocku za prostu četvorinu, a kruglju za kružnicu. On dakle nezna odmah za tjelesninu ni za pravi oblik. Istom kad predmete opipa, dobije pravi pojam o tjelesnini a tim i o pravom obliku. Tako je to zaista bivalo kod svakoga u početku, samo mi to neznamo, jer smo si svjestni samo ob onom, što se je dogadjalo tek poslie treće godine naše starosti. Što i kako je do te dobe bilo, to nam je nepoznato; ali baš u ovoj dobi postaju napomenute predstave. Malo diete pruža ruku za mjesecom i za drugimi udaljenimi predmeti. Tek kad jednom hodati počme, može razlučiti, da su ti predmeti od njega udaljeni. Vidimo takodjer, da kod razpoznavanja udaljenosti mora opip pomagati oku.

Glede veličine predmeta vara nas naše oko, jer veličina jednoga predmeta zavisi o kutu, kojega sunčani traci, reflektirani dotičnim predmetom, prouzroče u oku. Ako je predmet daleko, kut je malen, te nam se i predmet malenim čini; ako je predmet blizu, kut je veći, te nam se i predmet većim ukazuje. Samo izkustvom, pri čem i opip sudjeluje, dolazimo do točnijih predstava o veličini. Što se tiče predstava o omjerih predmeta jednoga prama drugomu, ili česti predmeta jedne prama drugoj, nemože odlučiti samo oko, jer slike o predmetih, tako isto i o medjusobnom odnošaju istih, postaju obratne u našem oku, dočim same predmete, kao i odnošaje ipak pravo vidimo. To dolazi od tuda, ako hoćemo uhvatiti ono, što je u oku dolje, moramo se mašiti rukom

Digitized by Google

gore, ako hoćemo uhvatiti ono, što je u oku desno, moramo se mašiti lievo itd. Kašnje priviknemo onako gledati, kako pipamo. Iz ovih primjera uvidjamo, da u svrhu razlikovanja tjelesnine, oblika, veličine, udaljenosti, omjera, ili odnošaja predmeta, ili česti jednoga te istoga predmeta, mora opip pomagati oku. Vid se zove takodjer osjećalo daljine, jer njim dolazimo do predstava predmeta, koji su bilijune milja od nas udaljeni, kao što n. pr. zviezde. Ni jedno od naših drugih osjećala nedjeluje u tako velikoj daljini.

Poznato je, da nas predmeti vida više puta razvesele ili razžaloste, tim postanu ćućenja. Veseli nas nebo sa svojimi zviezdami, liepe slike u kakvoj galeriji (dvorani), liepo razsvietljeno pozorište, u proljeću gore i doline sa cviećem. Razžalosti nas sirotinja i smrt, boli nas pogled u sunce ili suncem obasjan snieg i t. d.

Osjeti, predstave sluha. Sluhom dolazimo do predstava o zvukovih kad grmi, zviždi, zuji, puca, praska, zveči, šušti, zavija, ruči, hrže, grokće, bleči, gače, kokoće i t. d. Pravilni zvukovi zovu se glasovi. Naše su rieči sastavljene od glasova, zato je sluh takodjer osjećalo govora, pjevanja, muzike. Muzika kao i pjevanje ili nas veseli ili u nas pobudjuje bolna ćućenja. Tako nas isto i govor može razveseliti, ali i razžalostiti, dakle osjete u nas pobuditi. Ima zvukova, koji nas bole, kao što škripanje, pucanje, urlikanje i t. d.

Pita se, kojim od ova dvaju osjećala (vidom ili sluhom) dobivamo više predstava. Jezik (Sprache) nam to najbolje tumači. Naše su rieči ponajviše imena pojmova; ali za svaki pojam ima u duši velika množina pojedinih predstava, n. p. crno. Ali što nije sve crno. — Bukva. Nu koliko ima pojedinih bukava! — Stol. Ali koliko ima stolova! Predstave predmeta, svojstva, veličinu, omjere, čine istih dobivamo okom; imena, što no bilježe obično pojmove, uhom. Buduć pako ima više pojedinih predstava o predmetih, nego imena, zato ide oku prvenstvo.

Što se pako tiče upliva na ćud, tu je uho sposobnije, nego li oko. Uzmimo kako nam zanese našu ćud pjesma, muzika, rieči: Napoleon kod piramida, grčki i rimski govornici: Demosthen proti Filipu Macedonskomu, Cicero proti Katilini.

Ova dva osjećala imadu najznamenitiju vriednost po naš duševni razvitak. U znanosti su i umjetnosti mjerodavna, nu svako pojedino u posebnoj struci, tako oko u prirodnih znanostih, zemljopisu, geometriji, grafičkoj umjetnosti, risanju, pisanju, kiparstvu, rezbarstvu, slikarstvu itd. Uho u jeziku, muzici i pjevanju.

Osjeti, predstave opipa. Tvrdo, mehko, oštro, tubasto, hrapavo, gladko itd. jesu osjeti, predstave, koje pripadaju izključivo opipu. Opip pako pomaže vidu proizvadjati već spomenute predstave. Kod sliepih i gluhoniemih nadomešća opip ponešto vid i sluh. Kod ovakovih je nesretnjaka opip izvanredno oštar. Pomoćju opipa hoda sliepac štapom po ulicah, te si prosi kruha, čita za sliepce priredjene knjige, u kojih su slova izbočena, nauči zanat a ženska ženske poslove. Gluhi uči govoriti pipajuć vibriranje prsiju, grla itd. (Ova metoda podučavanja gluhoniemih je od Niemca Samuela Heinickea.)

Digitized by Google

Osjeti, predstave kusa: Kiselo, sladko, gorko, trpko, slano, papreno jesu osjeti, zamjetbe osjećala kusa. Druge razlike bilježe se imeni dotičnih predmeta, koji su ih prouzrokovali, jer jezik neima posebnih imena za njih, te se kaže: kiselo kao sirče, sladko kao med i t. d. Količina tih zamjetba malena je pram onim, koje pripadaju oku ili sluhu.

Osjeti, predstave, koji su postali njùhom. Njuhom mirišimo. Osjeti i predstave: miris i smrad pripadaju njuhu. Ovdje je jezik veoma siromašan u biljegah za osjete i predstave ovoga osjećala, a to zato, što ih neima u duši. Za bilježenje sličnih različitosti rabimo imena dotičnih predmeta n. pr. smrdi kao trulo jaje, miriše kao ljubica i t. d.

Osjeti, predstave vitalnoga ili životnoga osjećala. Glad, sitost, bol, zdravlje, jakost, slabost, vrućina u vrućici, zima u groznici jesu osjeti, zamjetbe, koje dobivamo vitalnim osjećalom. Još se pravo nezna, bi li osjete zime i vrućine po zraku pripisali opipu ili vitalnomu osjećalu ili pripadaju li posebnim živcem.

Znamenitost ovih posljednjih osjećala, osobito okusa, mirisa i vitalnog osjećanja nije tolika za naš psihični razvitak, kolika za fizični naš život. Oni su čuvari našega zdravlja, javljaju nam kakova su jela i pila, da li je zrak okužen škodljivim kakovim plinom, prahom ili ne; da li smo zdravi ili bolestni i t. d.

Red osjećala. Po ovom, što je dosad o naših osjećalih rečeno, po vriednosti, koju smo im naznačili, možemo im opredieliti red. Već po umjetničko-uredjenoj spravi moramo na prvo mjesto postaviti vid i sluh. Ako pak idemo dalje, te razmotrimo množinu predmeta ovimi osjećali pribavljenih, i ćućenja naše duše, onda ćemo se osvjedočiti o velikoj vriednosti istih po naše duševno usavršenje. Oku pripada prvo mjesto glede množine predstava, a uhu glede ćućenja, kao što je to već rečeno. U pogledu udaljenosti zauzima opet oko prvi red. Okom vidimo zviezde, koje su bilijune milja od nas udaljene, sluh (uho) može samo nekoliko milja u daljinu djelovati. Brzina, kojom sluh radi, veća je od one, kojom radi vid. Pomislimo samo, kako uho svaki pojedini glas naših rieči razlikuje, pomislimo na kapelnika, koji rukovodi cielu glasbu. Oko nemože razlikovati raznih boja na ploči, ako ju nešto hitrije okrećemo. Nu da i oko dosta brzo radi, vidimo kod čitanja. Vježbom možemo oboje veoma usavršiti. Velika množina zamjetba (predstava) ćućenja, kojom ova osjećala druga premašuju, zavisi o velikoj pridržljivosti istih, o kojoj ćemo kašnje govoriti.

Opip. Opip se meće u sriedinu, dakle medju osjećala višega i nižega reda, a to zato, prvo što je veoma važan po one nesretnike, kojim koje od viših osjećala manjka. Njihov bo je opip veoma osjetljiv. Drugo, kao što je prije dokazano, opip je pomoćnik oku kod točnoga zamjećivanja.

Ona druga osjećala (njuh, okus, vitalno osjećalo) zovu se niža, jer neimaju tolike vriednosti po duševno usavršenje, kao što prva. Njihova je sprava takodjer jednostavnija, nego li u viših osjećala. Ova su osjećala, kao što je već rečeno, čuvari našega vegetativnoga života, dakle i služe nižemu opredieljenju, nego li vid i sluh. (Sliedi.)

*

Digitized by Google

Spužva.

Vrlo je čudnovat stvor spužva, te su ju do najnovijega vremena smatrali biljkom. Toga su mnienja bili znamenitiji prirodopisci, kao: Rondelet, Tournefort, Bauhin, Oken, Burmeister, a neko vrieme i Linné; drugi su joj za rana upoznali životinjsku narav.

Sgadjalo se n. pr. na sveučilištih, da ju jedan od profesora pred djaci opisivao kao biljku, a drugi kao životinju. — Najbolje je proučio narav i žiće spužve Oskar Smidt, sveučilištni profesor u Gradcu. On je opisao sve spužve jadranskoga mora, te si za tu nauku stekao velikih zasluga.

Sve spužve živu u vodi prirasle uz hrid ili koj drugi predmet. Ima ih okruglih, gomoljastih, čunjastih, zdjeličastih, čaškastih, grmastih, šibastih i bezlikih. Spužve su smedje ili crne, žute, a sladkovodne zelene, te neimaju kostura.

„Nigdje nevidjeh toliku množinu krasnih modrih i rumenastih spuzva, kao kod Argostolia glavnoga grada Kefalonije“ (Smidt).

Spužva sastoji od tvrde ili pružive tvari pune šupljica, nazvane spužvina (spongin ili spongiolin). Spužvina je kadkad puna kamenastih iglica. Ove iglice leže u samoj tvarini ili strše svojimi šiljci iz spužvine ili se saberu u malene snopiće. Ove iglice čine kostur spužve. Razna su oblika: valjkaste, buzdovanaste, nalik kolesom, krstom i zviezdicam. Na svakoj spužvi ima množina ulaznih i izlaznih cievčica, kojimi ulazi i izlazi voda. Ulazne cievčice vode u središnji prohod, kamo ulazi hrana. Spužve se hrane nevidi (infuzorijami). One brizgaju vodu i tim se razpoznaje samostalan njihov život. — Mlade spužvice kreću se morskom površinom, nu za kratko se pričvrste. Razplodjuju se jaji ili pupčenjem.

Spužve živu zadružno te ih nekoliko stotina zajedno pokriva većkrat prostor od nekoliko četvornih hvati. Prostor obasut raznobojnimi spužvami milina je gledati. Gusti macandrini, koraljnici i zviezdani ih prepliću poput cvietova. Boja im je predivna; živo zelena izmjenjuje se sa crvenom, žutom i bielom. U najljepšoj žutoj i modroj boji sjaju se ljuske gorgona. Mahovnjaci pričvrste se za koralje, a tanahni trakovi plivaju vodom, pa tako je višeputa more nadaleko puno resina, spužva i školjka. To je pravi morski perivoj.

U jadranskom moru živi 107 vrsti spužva. Mnoge se nastanjuju u praznih školjkah i pužjih kućicah, a neke imaju tu moć, da se duboko u klisure uvrtaju. Kako to biva, nije nam poznato.

Najfinije su spužve levantinske (Spongia mollissima), koje dolaze od obala M. Azije. Funta se plaća po 40—60 for. Druga je znamenitija vrst iz grčkoga arhipelaga Spongia zimocca, a treća Sp. aequina. S ovimi glavnimi vrstmi miešaju dalmatinske spužve, kojih ima od Rieke do albanskih obala i jonskog otočja.

Najpoznatija vrst spužva našega mora je Sp. adriatica, a najljepša je ladina košarica (Euplectella Aspergilum), koja spada medju spužve vapnarice, a živi na filipinskih otocih. O njoj reče veliki englezki prirodopisac Owen, da je najljepši proizvod naravi. Spužve nam rabe za pranje, te su kod mnogoga čovjeka vjerni pratilac od kolievke do groba. — Odpadci od jedne vrsti rabe ljekarom porad

Digitized by Google

velike množine resika (joda). Spužva ima i u zemaljskih slojevih, osobito u kredi; ali se znatno od sada živućih razlikuju.

Spužve se love s proljeća, te se tim množina primorskoga naroda hrani. U jadranskom moru vade ih stanovnici otočića Krapanja kod Šibenika. U čamcu sjedi krmilar i po jedan lovac, koj spužve zubljom na četiri parožka vadi. Ako ju nemože odtrgnuti, spusti se u vodu, dahnuv prije dovoljnu množinu zraka i ostaje pod vodom po 3 i pol časka, ali mnogi od njih i zaglavi.

Ako su spužve dublje od 15—17 metara, tad ih vade ronilci. Ronilac obuče odjeću od kaučuka, do glave mu vodi cievi, kojom ulazi zrak, oko vrata si objesi mrežu, a na noge navuče olovne cipele, da laglje tone. Ronilac izadje s čamca po liestvi, a zatim se pusti po užetu u dubljinu morsku. Tako ostane pod vodom i po cielu uru, a kad dade znak, izvuku ga iz vode. Najznamenitiji su ronilci s otoka Kalmino i Pfaro u jonskom moru. Odtud polazi godimice po 200 ladjica u lov. D. Hirc.

Pedagogijske crtice.

Napisao ih **Dragutin Kehr.**

1. Nije onaj učitelj najbolji, koj najviše zna, već onaj, koj mladež — učenike svoje ljubi. Nijedan učitelj, koj mladeži neljubi, nemože uspješno djelovati, a najmanje pučki učitelj. Isus je upitao na jezeru Tiberijskom Petra tri puta, da li ga ljubi, a onda mu je istom naložio pasti ovce.

2. Učitelju je najviše nastojati oko one djece, u koje domu i u kući nevolja, siromaštvo i prostota vlada. Vrući traci njegova ljubećega srdca raztopiti će ledenu koru, što ju nemar i nehajstvo roditelja stvorilo. — Hram Gospodnji otvoren je svakomu, tako isto učitelju! da je i hram tvoga ljubećega srdca svakomu tvomu učeniku otvoren. Tisuću puta ti se sagnuti, da sve podigneš.

3. Mnogi siromašan mladić postao je s vremenom učenim čovjekom, koristnim članom družtva čovječjega. Mnogi mladić, koga je prenagao učitelj i uzgojitelj morda odsudio, postà koristnim i plemenitim čovjekom. S toga: nesudite, da nebudete sudjeni. Izraz: „Glupače, iz tebe neće biti nikada dobar čovjek!“ čuli bismo redje u školi, da je u grudih mnogoga učitelja više ljubavi. Stari Juvenal reče: Puero maxima reverentia debetur.

4. Uz najveću revnost, uz najveći mar i samozataju doživiti će učitelj časova, gdje može reći: „žalostni su.“ — Ima časova u učiteljskom životu, gdje bi morao učitelj sdvojiti, a učenike svoje kao izgubljene smatrati. Nu nadodju li ti učitelju takovi časovi, zavlada li tobom sjeta i sdvojenje, nezdvoj, već radi mirno i postojanošću, i znaj: da biljku, koja je dublje u utrobi matere zemlje, tim jača i krjepčija izadje; tim joj jače i čvršće korienje.

5. Kad učitelju! moraš kazniti, pomisli: da je kazan gorak liek, što ga kao duševni lječnik bolestnomu gojencu pružaš, da mu ćudoredno zdravlje povratiš. S toga ju rabi kod onih, koji su sbilja bolestni, to jest kod onih, koji

Digitized by Google

znadu, što je dobro i pravo; koji znadu, što im je činiti, pa ipak protivno rade. Nekazni dakle radi slaba pamtenja, ili prekršaja, što ga učenik iz neznanstva ili onako nehotice počinio. Hotomična prekršitelja nastoj ozbiljnošću i pravednošću na pravu stazu dovesti.

6. Veliki i glasoviti muževi imali su stroge uzgojitelje. Neoporeciva je istina, da je strahopočitanje temelj uzgoju. Strog uzgoj potreban je kod mladeži, da ju sačuva od razvraćenosti, da nebude žrtvom ili plienom prećerane slobode. Učitelju nezaboravi: Čim su slobodnije forme života, tim strožiji treba da bude javni uzgoj! —

7. Pazi li učitelj strogo na sebe, to znaj, da pazi i na svoje učenike. — Najbolje i najsigurnije sredstvo za to je učiteljevo oko. Čovjek, koj zdravima očima nevidi, i zdravima ušima nečuje, nije za učitelja. Na koliko on svoje oko upotrebljuje, u toliko možeš prosuditi i njegovu uzgojnu sposobnost. Da je mnogi od učitelja pozorniji, da pazi i na tobožnje malenkosti, to nebi toliko puta batine i šibe rabili; dà, nebi ih nikada rabili. Čudnovata je moć u očiju! —

8. Mora li učitelj mnogo vikati i kazniti, to znaj, da nije dosta pazljiv. Čim više kazni, tim mu gorja škola, a obratno čim manje kazni, tim mu bolja škola, a on vrstniji. Dinter veli: „od deset udaraca, devet ih učitelj zaslužio.“ Te rieči daju učitelju priliku promišljati i razmatrati široko i praktičko-psihologično polje.

9. Učitelju je najprije nastojati oplemeniti čuvstvo i volju. Neuzgaja li učitelj čuvstvo i volju, već lih pamet, to ti on gradi na slabu ili bolje nikakovu temelju. Ako je istina, da su mnogo znajući i pametni, to je opet neoboriva istina, da pametni ljudi nisu vazda najbolji. Visoka inteligencija i nećudorednost nedadu se sprijateljiti. Imaš li dobro srdce, to si i dobar i opet obratno. Ljudi neživu kako misle, već misle kako živu.

10. Nije istina, da je teže obučavati u viših razredih, nego li u nižih; nu to stoji, da tu treba veće uztrpljivosti i većega napora. S toga nezamjerimo učitelju, koj želeć da se odmori i odpočine, nastoji, da bude u viši razred premješten. Samo onda, ako učitelju manjka volja i ljubav k zvanju; traži li svagda i svagdje lih svoju korist, to ti je njegova služba zaista gorka i čemerna; tim čemernija, čim mu je manja plata.

11. Liepo je to, kad može učenik kazati: „to i to sam razumio; to znam za sav život.“ A za učitelja je veliko zadovoljstvo i nagrada za toljk trud, gdje vidi i čuje, da je rieč njegova pala na plodnu njivu. A kruna svemu je opetovanje (repeticija).

Pohrv. Milan Kobali.

„Novi teologi“ proti „novim pedagogom“ i dvie ženske preparandije u Zagrebu.

Kada se je radilo o tom, da se naše školstvo preustroji prema duhu i potrebam vremena, naši su protivnici svimi mogućimi sredstvi vojevali proti

Digitized by Google

tomu, dokazujuć, da bi takovo preustrojstvo moglo biti od štete religioznomu naobraženju našega naroda. Sabor je medjutim velikom većinom, dapače skoro jednoglasno, prionuo uz preustrojstvo, stvoriv zakon prema načelom, koja smo mi vazda otvoreno i oduševljeno branili i zagovarali; svietla je kruna taj zakon uz osobitu pohvalu odobrila i potvtdila, — učiteljstvo ga objeručke prihvatilo, — novinstvo domaće i vanjsko kovalo u zviezde; — jednom riečju sav je narod radostno doćekao novi školski zakon, — sav ga je narod iskreno pozdravio, kao sigurno jamstvo bolje i sretnije svoje budućnosti. — Mi smo mislili, da će to naše protivnike umiriti, da će se podvrći volji cieloga naroda, da će se pokoriti želji vlade i svietle krune, te da neće napadati onoga, što je obće priznato kao shodno i valjano. Nu ljuto smo se prevarili; — oni jedva čekaju sgodu, da mogu prigovoriti ovomu i onomu u tom zakonu, ili da mogu dirnuti u one, koji po savjesti, zvanju i dužnosti moraju stajati uz zakon, te sve njegove ustanove vjerno i dosljedno braniti i zagovarati.

Takovu su sgodu prihvatili povodom našega u 31. broju priobćenoga članka: „Rieč o provedbi školskoga zakona“, — te sada u 45. broju „Kat. lista“ tobož braneć opatičku preparandiju i opet udaraju ne samo po zakonu i preustrojstvu, već i po novo utemeljenoj zemaljskoj ženskoj preparandiji, navlastito po njezinu učiteljstvu, koje ironično nazivlju „novimi pedagogi“.

Mi nismo absolutni protivnici opozicije, dapače mi ju odobravamo, jer je u mnogom slučaju dobra i potrebna. Ona naime bistri mnenja i nazore, a pobudjuje na energiju i radinost; ali opozicija treba da bude dostojna i muževna, bez strasti i razdraženosti, da se vodi radi stvari, a ne radi osoba, da je namienjena obćoj koristi, a ne vlastitomu probitku, — i napokon da brani zajedničke interese, a ne monopol pojedinih ljudi ili zavoda.

„Kat. list“ zagovara potrebu opatičke preparandije. On misli, da bi mučno bilo nategnuti koji paragraf proti njoj i njezinu obstanku. — Ponajprije valja nam opaziti, da zakon u nikojem slučaju nesmije biti elastičan, t. j. on mora biti kratak i jasan, a ne takav te bi se mogao po volji natezati i ovamo i onamo. Nu ako neima paragrafa, koji bi se mogao navesti proti, neima ga ni takova, koji bi se dao navesti za obstanak opatičke preparandije. Jer u zakonu se jasno kaže: „Zemlja podiže i uzdržava o svom trošku **potrebiti** broj mužkih i ženskih preparandija.“ (§. 75.) Pošto je pako vlada u ime zemlje u istinu podigla i obskrbila onoliko preparandija, koliko je prema našim odnošajem i okolnostim nuždno i „potrebito“, to je sve ono, što je preko toga suvišno i nepotrebno, te neima razloga svomu obstanku ni po zakonu ni po naravi same stvari. Jer ako je jedna preparandija dovoljna za učitelje, to je sigurno dovoljna i za učiteljice, kojih ima i suviše. Neradi se tu o trošku, kao što misli „Kat. list“, jer kad bi to u prvom redu odlučivalo, — tad je bilo suvišno svako preuredjenje preparandija, dapače onda bi najbolje bilo, da tih zavoda ni neima, već da se učitelji rekrutiraju kao i nekoć iz redova vojničkih i zanatlijskih. — Štednja je hvalevriedna i dobra, ali samo onda, kada je umjestna.

Digitized by Google

Naš narod troši godimice više stotina hiljada na svoje škole. — On mora imati jamstva, da će u iste dobivati valjane i svrsi shodno naobražene učitelje, dotično učiteljice. To pako jamstvo može mu pružiti jedino vlada i onaj zavod, koji je podvržen neposrednoj njezinoj njegi i brigi. — Pa kao što hoće krajiška vlada, „da budućim njezinim učiteljicam bude jednak uzgoj i jednaka obuka“, tako može i mora i naša vlada zahtievati, da se njezine buduće učiteljice pripravljaju po jednih te istih načelih i to u onom zavodu, koji je sama podigla, i koji neposredno ravna i upravlja. Netreba reći: i opatička je preparandija pod nadzorom vlade, i ona se drži njezinih propisa i naredba. To je samo vanjska forma, koja može pomoći ili škoditi prema okolnostim, nu koja neodlučuje vriednosti samoj stvari, — jer kao što u svem, tako i u tom bitnost odlučuje duh, a ne slovo. Privatna djelatnost nemože se nikad tako lako i temeljito regulirati i kontrolirati kao javna. Osim toga ovise privatni zavodi o raznovrstnih lokalnih i osobnih odnošajih, tako te se ni nemogu u svakom slučaju bezuvjetno pokoriti obstojećim propisom. Dosljedno vršenje općih propisa moglo bi jih dovesti u kojekakove kolizije i napokon posve uništiti. — Zato su privatni zavodi u obće proti konformitetu. Sam njihov interes zahtieva, da si nekom posebnošću pribave cienu i razloge obstanku, i upravo s toga nigdje neima toliko obsjene i sljeparije, koliko u privatnih zavodih.

U samu zakonu neima ni govora o privatnih preparandijah, već o privatnih pučkih školah. Ako se dakle i dopusti obstanak opatičke preparandije s pravom javnosti, to se mora od nje ujedno zahtievati barem sve ono, što se zahtieva od svake privatne škole. Zakon veli: „Tražeći dozvolu, imaju kako oni, koji privatni zavod samo za nastavu podići, tako i oni, koji s takovim nastavnim zavodom i odgojilište spojiti namjeravaju, izrikom naznačiti konfesiju, kojoj zavod namienjuju, te im djecu druge vjere neće biti slobodno primati bez naročite dozvole, koja za svaki pojedini slučaj ostaje pridržana zemaljskoj vladi.“ (§. 102. točka *e*). — Opatička preparandija mogla bi prema tomu imati jedino konfesionalni karakter, dakle katolički, a njezine kandidatice nebi se u buduće smjele namjestiti na nijednoj općoj pučkoj školi, koja nenosi karaktera strogo konfesionalno-katoličkoga. Tako je u Ugarskoj i Cislajtaniji, a valjda i po cielom svietu, — to zahtieva sama konsekvencija, a drugo si nežele po svoj prilici ni same opatice. Nu mi znamo posve pouzdano, da u opatičkoj preparandiji ima ne samo katolikinja, već i židovka te pravoslavnih. Mi sa svoga gledišta neimamo ništa proti tomu, dapače mi bismo želili, da se barem u preparandijah nerazlučuje mladež po vjeri. Naš narod treba privesti k jedinstvu i slogi, a to se može jedino onda, ako se narod i njegova omladina uzgaja zajednički. — Čovjek neka u čovjeku ljubi i štuje čovjeka, — razlika pako u vjeri neka nebude povodom neprijateljstvu i zavadnji. Povodom „Obzorova“ članka „o izraelitskih školah“ govorili smo s jednim od najodličnijih i najnaobraženijih Izraelita, i on punim pravom izjavi, da će oni biti prisiljeni separatizam gojiti dotle, dokle se god bude s protivne strane težilo za separatizmom. Mi dakle nismo u načelu proti tomu, što opatička preparandija prima pitomce raznih vjeroizpovjesti, ali

Digitized by Google

moramo već iz konsekvencije zahtievati, da se vrši zakon, tim više što se veoma bojimo, da su opatice već po svom položaju kao redovnice, u stanju bez svake pristranosti i predsude štititi vjersko osvjedočenje svake pojedine svoje pitomice. Mi imamo konfesionalnih preparandija više n. p. u Pakracu i Karlovcu. Iste su pravoslavnoga značaja. Da li bi u smislu našega zakona mogle obstojati ili ne, nećemo za ovaj put razpravljati, samo pitamo „Kat. list“, što bi on rekao, kad bi se u iste primali pitomci katoličke vjeroizpovjesti, i kad bi to vlada mirnim okom gledala? Budimo dakle pravedni, pa se držimo zakona, kao najsigurnijega i najčvršćega temelja.

Zakon nadalje zahtieva, da predstojnik i učitelji privatnih zavoda imadu dokazati, da su onako osposobljeni, kano što se to traži od dotičnih učitelja na javnoj pučkoj školi po §. 110., koji glasi: „Za definitivnoga učitelja pučkih škola može biti namješten samo onaj, tko je na kojoj javnoj preparandiji u austrijansko-ugarskoj monarkiji stekao učiteljsku svjedočbu, ter je kako u obziru kaznenoga zakona, tako i u obziru ćudorednom neporočan.“ „Inostrancu, koji je osposobljenje za učiteljsku službu postigao na kojoj preparandiji austrijansko-ugarske monarkije, na kojoj nastavnim jezikom nije hrvatski, valja se podvrći izpitu iz hrvatskoga jezika.“

Da li su sve učiteljke opatičke preparandije tomu zahtjevu zadovoljile, nemarimo izpitivati, samo toliko znamo, da predstojnica samostana, ako je i položila učiteljski izpit na kojoj preparandiji u Austriji, nezna ni slovce hrvatski, te bi se morala prije nego li je preuzela ravnateljstvo preparandije po novom zakonu, podvrći izpitu iz hrvatskoga jezika. Osim toga nepozna naš zakon nikakovih vrhovnih ravnatelja ni ravnateljica, već odlučuje svakomu zavodu posebnoga ravnatelja, i to izmedju učitelja, koji na dotičnom zavodu aktivno djeluju. Neki vele, da prema zakonom samostanskim nemože inače biti, van da bude predstojnica samostana ujedno ravnateljicom svih samostanskih zavoda. Nu mi mislimo, da se na to nemože obazirati vlada, i da je zakon državni ili zemaljski jači i stariji od zakona privatnoga. Koga prieče posebni odnošaji primati na sebe kakvu dužnost, taj ili neka ukloni te odnošaje, ili se neka odreće dužnosti, kojoj nemože zadovoljiti savjestno i podpuno. Tako i opatice, ako nemogu svojih škola urediti prema zahtjevom zakona, a one jih se neka edreknu, te svoje djelovanje pojačaju u bolnici, — gdje su na svom mjestu i gdje su si za čovječanstvo stekle neprocienjenih zasluga.

„Kat. listu“ nije pravo, što je vlada poslala komisara i što je taj komisar vršio svoju dužnost svjestno i nepristrano; po njegovu imao bi biti prijazan opatičkoj preparandiji. Odtud bi se moglo izvesti, da bi se u protivnom slučaju primanje učenica u opatičku preparandiju bilo ovršilo posve drugčije, naime mnogo blažje, i da je opreznost vis. vlade bila u tom pogledu posve umjestna i opravdana. Nego smiešno je zahtievati od komisara kao savjestna i poštena činovnika, da bude sklon pojedinim zavodom ili osobam, a ne vladi, od koje je poslan, i kojoj ima odgovarati. —

Digitized by Google

Tuži se nadalje „Kat. list“ i na to, što je vlada zahtievala, da u pojedinom razredu, prema smislu zakona, nebude više od 40 učenica. On veli, da „zakon propisuje ono, što se smatra najboljim i najshodnijim, ali da su okolnosti često jače od želje i volje zakonodavčeve i vladine.“ Za primjer navodi gimnaziju, gdje ima i do 80 učenika u pojedinih razredih. — Kad bi okolnosti sbilja bile jače od volje vladine, tad se nebi moglo, ni smjelo ništa prigovoriti, nu ovdje slučajno nije bilo tako, jer je podignuta nova preparandija, koja je suvišak mogla posve dobro smjestiti u svojih prostorijah, a bio je jedino prkos i ja! s protivne stranke kriv, te se nije ta razmirica izravnala onako, kako bi bilo najshodnije i najprobitačnije. Što su pako opatice o svom trošku podigle paralelni razred, nemienja stvari ni najmanje, jer mi veoma dvojimo, da je bilo moguće taj razred u tolikoj brzini onako urediti, kako bi trebalo u interesu što boljega i svestranijega napredka.

„Kat. list“ hvali krajišku vladu i baruna Mollinarya. U tom se i mi s njim slažemo. I mi znamo cieniti one blagodati, koje je taj plemeniti muž za promak krajiškoga školstva učinio. Mi se još i dan danas sjećamo njegove visoke podpore, koju je blagohotno pružao svakomu našemu poduzeću, navlastito pako našoj I. i II. obćoj skupštini. Samo je ta razlika izmedju nas i „Katol. lista“, da ga mi neprestajemo štovati ni onda, kad nam, po svoj prilici nehotice, krivo čini, — dočim ga on hvali samo onda, kad u prilog radi njemu i njegovoj stvari. — Prije nekoga vremena tko je više napadao krajišku vladu od „Kat. lista“, tko je pisao proti krajiškomu školstvu, proti petrinjskoj preparandiji i proti bezvjerskim molitvam, koje se u tamošnjih školah šire i razprostranjuju? Da li je moguće, da se ljudi toli brzo mienjaju, pa k tomu ljudi, kojim se radi njihove značajnosti i dosljednosti diviti moramo?

Ali da „Kat. list“ nam predbacuje, da bi mi rado zaratiti naše dvie vis. upravne oblasti. Kolike li naivnosti! Braneć autoritet naše vlade, mi ju zaraćujemo s drugom oblašću, a oni, koji su svemu tomu dali povod, koji su kašu zakuhali i mreže sapleli, oni su mirni i nedužni. To nam se čini upravo onako, kao kada se je kurjak u bajki potužio na ovcu, koja je niže njega pila, da mu muti vodu. — Mi neimamo ništa proti tomu, što si je krajiška vlada odabrala upravo opatičku preparandiju. „De gustibus non est disputandum“. Samo nam je žao, što je upravo demonstrativno postupala napram javnoj preparandiji, te pomagala kršiti obstojeće zakone i naredbe, naloživ, da učenica, koja se je jur upisala bila u javnu preparandiju, i nekoliko dana u njoj probavila, mora preći u opatičku preparandiju proti §. 13. ustrojnoga štatuta za kr. preparandije, koji veli, „da tečajem godine nije slobodno primati učenike u preparandiju.“ Školska godina počima 1. listopadom. Iznimkom bi u tom mogla biti samo bolest ili koji drugi sličan slučaj; ali poslie početka školske godine iz drugoga zavoda tako rekuć otimati pitomčad, to nije ni najmanje plemenito ni kolegialno, to nebi jamačno ravnateljstvo nikojega javnoga zavoda u nikojem slučaju ni za nikakovu cienu učinilo, — to se može samo od privatnih poduzetnika doživiti. —

Digitized by Google

„Kat. list“ hvali vrstnoću opatičke preparandije. Mi bi mogli proti tomu navesti razloge nekih najboljih učenica toga zavoda, — učenica, koje su javno uztvrdile, da su se zastidile čuvši u nekoj pučkoj školi više, nego li su učile u preparandiji. Nu mi toga nećemo činiti. Mi priznajemo rado, da nam je ta preparandija uzgojila i nekoliko vrstnih te u svojoj struci odličnih učiteljica, kojimi se tako rekuć ponositi možemo, ali nedokučujemo, kako se nebi s njom mogao natjecati javni zavod, na kom već sada djeluje 11 sila. Dvojimo pako veoma, da samostan izmed svojih 30—40 učiteljica može laglje odabrati potreban broj sposobnih individua, nego vlada, kojoj stoji na izbor 1000 učitelja Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i vojne Krajine, i koja se nemora na ništa drugo obzirati, van jedino na sposobnost. Nu opatice imadu tobože internat, u kom su djevojke sačuvane od moralnih pogibelji. O internatih se je već mnogo govorilo. Slavni Diesterweg, koji jih poznavao iz izkustva, reče punim pravom, da u njih može vladati dobar i opak duh. Oni dakle sami po sebi neštite od nemoralnosti, ali ako zlo u njih zavlada, to isto zarazi i okuži ne samo pojedince, nego obično čitave zavode. Nećemo opisivati, što se sve u takovih internatih dogadja, prem bi mogli navesti žive svjedoke. Ali ako misli krajiška vlada, da je već tim ćudorednost budućih svojih učiteljica osigurala, što jih je zatvorila, to se ljuto vara. Jer ako su iste same po sebi zlu sklone, -- one će, kad izadju na svoja mjesta, biti u toliko gorje, u koliko su više bile zatvarane; neće bo imati nikakva izkustva, pa će misliti, da jim je svaki prijatelj, koji jih laskavo i prijazno susreće. Kolike su već djevojke upravo s toga propale i po zlu prošle!

„Kat. list“ spominje nadalje važnost majke kod uzgoja, ali zaboravlja, da se ni upliv otca nesmije prezirati, i da je samo onaj uzgoj valjan, kod koga oba faktora složno i zajednički djeluju. I na javnoj preparandiji je namještena učiteljka, koja je vazda uz učenice, koja prati svaki njihov korak, svaku rieč i pokret, te jim je u svem na ruku savjetom i nagovorom. Kod kuće jih takodjer nepušćaju s vida ni roditelji ni njihovi zamjenici. Ali kad govori „Kat. list“ o uplivu majke, to neka dopusti, da ga pitamo, tko je u stanju bolje zastupati „majku“, da li ona, koja je u istinu bila majkom, i koja je očutila sladku djetinsku ljubav, ili pako ona, koja se je toga za uviek odrekla, i koja bi si to smatrala najvećom sramotom?

Nu opatička je preparandija „pod zaštitom religije“. O tom nedvojimo. Ali čemu to navadjati, dapače naglašivati? Zar javna nestoji pod zaštitom religije? — Mi smo barem mislili, da joj tu zaštitu zajamčuju §§. 185—192. školskoga zakona. „Kat. list“ bi nas rado o protivnom uvjeriti, nu mi se nadamo, da ga na to nije ovlastio ni preč. duh. stol, ni preuzvišeni naš nadpastir, koji je i na posljednjoj diecezanskoj konferenciji dokazao, da njegovo plemenito srdce neće u nikojem slučaju zanemariti škole. I na javnoj se preparandiji uči vjera, i to pozitivna, vjera gospodina našega Isusa Krista; — uči ju vjeroučitelj, koji je za slavu božju barem toliko zauzet, koliko i opatički; — uči ju po knjigah propisanih i po duhovnoj oblasti

Digitized by Google

odobrenih, a vrše se i druge vježbe i obredi. S te strane neće joj dakle nitko prigovoriti moći, van onaj, komu je do sumnjičenja i potvaranja. Neki su vikali, da će učitelji, kad stupi novi zakon u život, pobacati sva razpela i sve ono, što sjeća na kršćanstvo, nu sada bi se ti vikači mogli osvjedočiti, da su učitelji objesili razpela i tamo, gdje jih do sada nije bilo. Mi smo čvrsto uvjereni, da će se dokazati, da je sva vika o bezvjerstvu bila pusta tlapnja, i da si je hrvatsko učiteljstvo svjestno dužnosti, koje ga vežu prema narodu, domovini i Bogu.

„Kat. list“ veli nadalje, da bi nova preparandija mogla pripraviti učiteljke pune znanja, ali prazna srdca; nu nebi li se to isto moglo dogoditi i opatičkoj preparandiji, koja je već do sada uzgojila po koju i prazne glave i prazna srdca. Nećemo navoditi primjera, jer „exempla sunt odiosa.“ Nu tko može jamčiti za svakoga svoga pitomca. Ili nije li se možda dogodilo, da je već i pogdjekoji svećenik pogrješio proti moralu, te uslied toga i kažnjen bio? Zar bi se zato smjelo predbaciti sjemeništu, da u njem nevlada religija, i da se klerici neuzgajaju religiozno? Tko se ikoliko razumije u pedagogiju, zna, da uzgoj nije omnipotentan, i da na pitomca djeluju takodjer i drugi uplivi, koji nisu u vlasti uzgojiteljevoj, i koji ga čestoputa posve prečine i pretvore.

Toliko za sada. Budućnost ima odlučiti, na kojoj je strani pravo. Mi se nadamo, da će u tom, kao i u svem prevladati duh vremena. Dokle se pako ta stvar tim putem nerieši i neizravna, bilo bi najbolje, da se uguši svaki jal i mržnja, — i da prestane svadja, koja je u stanju i najbolje želje i namjere osujetiti. — Prije svega pako neka se vrši zakon! —

Učiteljska skupština petrovaradinskoga okružja, g. 1875.

Priobćuje **Vilim Radl.**

(Svršetak.)

Treći dan uze skupština pretresati temu: „Korist opetovnica i preustrojstvo istih.“

Počem je izvjestitelj Melhior Topalović, pučki učitelj u Mitrovici, iznenada oboljeo, povjeri predsjednik izvjestiteljstvo Davidu Kristiću, pučkomu učitelju u Laćarku, koji čita predani referat Topalovićev.

Tu dokazuje isti u potanjoj razpravi potrebu opetovanja, te dolazi tim i na nedjeljne opetovnice i razlaže što i kako se ima opetovati, a kako s opetovničari postupati. Predavati se ima dvaput na nedjelju kroz dva sata, neuzimajuć ovamo nauk vjere, i ne nedjeljom i blagdanom. Sčieni, da ove škole mogu koristiti i onoj djeci, koja nisu pohadjala pučku školu. Predlaže za učitelja na opetovnici primjerenu nagradu.

Nastavljajuć opetovnicu mogla bi se držati kao neke zabave još i predavanja odraslijim o poljodjelstvu, pčelarstvu itd., pače i tumačiti zakoni, čitati popularne knjige i gospodarski časopisi itd.

Digitized by Google

Kristić prigovara ovomu elaboratu, što se u njem nije povela rieč o manah pri tih učionah, kojih sbilja dosta ima, te naglasuje potrebu preustrojstva tih škola. Govoreć o manah i zapriekah, podaje poglavarstvom prvo mjesto pri odstranjenju istih. Velika je to zaprieka za opetovnicu, kad se svakdanja učiona nemarno pohadja, te je za to, da se nesposobnjaci u opetovnicu neprimaju. — Opredieljuje za te škole vrieme od dvie godine, i to samo onu dobu, kada seoski poslovi miruju, dakle zimu.

Schandor navadja, kako je u Zemunu opetovnica podieljena na 4 godišta sa toliko učitelja, te da u 1. razred iste primaju takove šegrte, koji neznaju ni čitati ni pisati, i kako se ovi postupice za 3—4 godine ipak dotle dovedu, da si kašnje kod zanata najnuždnije zabilježiti mogu.

Čoaš veli, da se ta razdjelba na selu izvesti nemože, jer je tu samo jedno godište i jedan učitelj, te se pri takovih okolnostih malo može pomoći takovim neznalicam, koji se uprav nemogu ni nazvati opetovničari, no početnici, te je za to, da se i neprimaju u opetovnicu. — Pristaje uz Topalovića glede poučavanja odraslih, i to u večer.

Vrbančić je za to, da se poprime takova predavanja, protivan je pako tomu, da se prenese opetovnica na poslene dane. Nesposobnjaci neka se u opetovnicu neprimaju, no ih prisiliti valja, da pučku školu jednu godinu dulje pohadjaju. Mnije, da bi učitelj dužan bio, bezplatno predavati u opetovnici.

Jozičić pristaje uz predgovornika u pogledu nesposobnjaka, nije za nedjeljnu no za večernu školu, i da se ta predavanja tako udese, kako bi njoj i odrasli prisustvovati mogli. Za tu školu treba sastaviti dobru knjigu i osobito uvažiti gospodarstvo. Hoće da se učitelj za taj nauk nagradi, da te škole imaju potrebitih stvari i da se kršćanski nauk posebce u crkvi obavlja. — Predlaže više rezolucija.

Čoaš, potaknut primjetbom Vrbančića, hoće dapače, da diete ima ići u pučku školu dotle, dok nezadovolji zahtjevom, a ne, kao što to zakon ustanovljuje, izrikom samo do 12. godine.

Vrbančić nije za predavanje po večerih, no po danu s razloga, što će učitelj samo po danu moći povesti slušatelje u pokusni vrt ili u voćnjak.

Jovanović usvaja već radi morala predavanja po danu i zahtieva nagradu za učitelja na opetovnici, u koju da se neprimaju nesposobnjaci.

Schierer razlaže sustav obrtničkih učiona, koje bi se imale po primjeru cislajtanskih pokrajina i kod nas pootvarati. — Podnosi rezoluciju.

Predsjednik Otovčević upozoruje, da se nebi identificirala nastavna škola za šegrte po gradovih sa opetovnicom na selih. Nagrada za opetovno obučavanje posve bi bila pravedna, osim ako se nebi premjestila ta škola morda na dva poldneva u tjednu na mjesto svakdanje škole. Priznaje kao i Kristić najvećom zapriekom opetovnice neuredan polazak svakdanje škole. Od velike je nužde u opetovnici dobro sastavljena knjiga. Sjeća neke predgovornike na postojeći zakon, koji jasno sbori, što se ima učiniti s djecom, za koju se koncem propisane dužnosti pokaže, da nijesu dovoljno izučeni, te da Čoaš krivo navadja uprav 12 godinu zakonitim rokom za izškolovanje. I on je za to, da budu posebna predavanja večernja za odrasle.

Digitized by Google

Zadnju rieč ima izvjestitelj Kristić. On zagovara još jednom predloženi princip, da se opetovnice smjeste na dobu, kad seoski poslovi miruju i nadopunjuje ga samo tim, da se zimi može s nedjelje prenieti na druge dane, a ljeti da bude nedjeljom. Pristaje uz Jozičića, da se u njih osobito goji gospodarstvo.

Prešlo se zatim na glasovanje za predane rezolucije i prihvaćene su sliedeće:

„1. Da se ustroj opetovnica što bolje udesi, neka izašalje glavno zapovjedničtvo barem 2 učitelja iz vojne Krajine u napredne države inozemstva, da te vrsti zavode prouče i gl. zapovjedničtvu podnesu izviešće.“

„2. Neka se za opetovnicu što prije sastavi knjiga, koja bi mladeži i odraslim pružala dovoljan nauk u gospodarstvu, obrtu i trgovini.“

„3. Opetovni nauk neka se predaje kroz 2 sata po nedjeljah i svetcih i to po mjestnih okolnostih prije ili poslie podne.“ — Primljeno većinom glasova.

„4. Potrebite stvari za opetovni nauk nabavljaju se unapred iz občinske blagajne. Mogućniji roditelji odštetnju ove stvari, a siromašna djeca dobivaju ih na račun ubožke zaklade.“

„5. Na račun občine imadu se držati barem 2 gospodarska časopisa.“

„6. Opetovnicu neka polazi samo ona mladež, koja je svršila pučku školu po zakonu propisanu, a dužna je opetovnicu polaziti barem do 15. godine.“

„7. Da bude učitelj što voljnije uzmogao ovaj nauk obavljati, neka se nagradi najmanje sa 50 for.“

„8. Po primjeru sadanjih cislajtanskih obrtničkih škola imaju se iste po potrebi i kod nas urediti.“ — Sve budu jednoglasno primljene.

I tim se dnevni red izcrpio.

Jovanović kao izvjestitelj odbora za pregledavanje knjiga pisane novim Vukovim pravopisom podnese sada rad odborov, u kom predlaže, da se umoli okružni školski nadzornik, da bi u vis. gl. zapovjedničtva izhodio dozvolu, kako da se na srbskih školah zamjeniti mogu dotične stare knjige ovimi boljimi:

„Bukvar za srpske osnovne škole. Odobren od školskog saveta. Cena je 20 nov. U Novome Sadu. 1875.“

„Srpska čitanka za drugi razred narodne škole. Cjena mu je uvezana 24 novč. U Budimu. Svojina ugarske kraljevine.“

„Srpska čitanka za treći razred narodne škole. Cena mu je uvezano 28 novč. U Budimu. Svojina ugarske kraljevine.“

„Srpska čitanka za četvrti razred narodne škole. Cena mu je 34 novčića. U Budimu. Svojina ugarske kraljevine.“

Ovim se skupština zadovolji te poprimi predlog izvjestiteljev.

Predsjednik čita zatim naredbu vis. gl. zapovjedničtva, po kojoj se ima obaviti izbor jednoga zastupnika pučkih učiona u zemaljsko školsko vieće. Po svršenom javnom glasovanju, pri kojem bude jednoglasno izabran okružni šk. nadzornik petrovaradinskog okružja g. Antun Otovčević, upozori Vrbančić skupštinu na §. 23. „Propisa o nadzoru učiona u Krajini“, koji kaže, da se „zem. školsko vieće u Krajini sastoji: — — — *d*). od trojice učitelja srednjih, gradjanskih i pučkih učiona“, te da bi ova skupština na temelju toga zakona

Digitized by Google

imala birati dva, dakle još jednoga zastupnika, neka se zato umoli vis. glavno zapovjedničtvo, da bi izvoljelo još ove godine naložiti gradjanskim učiteljem, da iz svoje sredine biraju jednoga zastupnika za isto vieće. Skupština, uvidiv temeljitost tog zahtjeva, primi ovaj predlog jednodušno.

Po tom izjavi predsjednik, da ovogodišnja skupština ima nadalje izabrati tri svoja zastupnika i zamjenike im za zemaljsku učiteljsku skupštinu, počem je prijašnjim rok od tri godine netom iztekao. Na predlog Radla složi se skupština u tom, da će radi ravnopravnosti birati zastupnike jednoga iz sredine gradjanskih učitelja za gradjansku školu, a izmedju pučkih učitelja jednog od Srba za pravoslavne, a jednoga od katolika za hrvatske pučke učione. I tako budu tajnim glasovanjem izabrani gg. gradj. učitelj Tomislav Jozičić, pučki učitelji David Kristić i Dragutin Vlašić, za zamjenike im Matija Vrbančić, St. Janković i Marija Grladinovićeva.

U stalni odbor za pripravljanje tema za buduću učit. skupštinu uzeto je cielo pučko učiteljsko osoblje u Mitrovici i pučki učitelj g. D. Kristić iz obližnjega Laćarka. U gradovih izabiru učitelji izmedju sebe pododbor tomu odboru, o kojem se konštituiranju stalni komite u Mitrovici do 1. studenoga izviestiti ima. Mitrovački će stalni odbor izabrati iz svoje sredine uži odbor, koji će upravljati školskom knjižnicom.

Po zaključnom govoru predsjednika i trokratnim uzhićenim uzklikom „živio!“ na Njegovo Veličanstvo cara i kralja našega i na Njegovu Preuzvišenost gospodina baruna Mollinarya, revnoga toga promicatelja školstva, završeno bude zasjedanje ovogodišnje okružne učit. skupštine.

Raznice.

— Imenovanje. Nj. preuzvišenost, ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, imenovao je pučkoga učitelja u Vuki, Franju Hržića, učiteljem obće djevojačke pučke učione u Vukovaru.

— „Školski prijatelj“ u opoziciji s vladom, „Napredkom“ i samim sobom. I „Školski prijatelj“ navaljuje na nas radi poznatoga članka ob opatičkih preparandijah. Pošto je on razloge „Kat. lista“ na prosto kopirao, to mislimo, da je gornjim člankom i njemu odgovoreno. — Mi nezamjeramo toliko svećenstvu, ako ono brani svoje inštitute, jer je u tom barem značajno i dosljedno, ali neznamo, kako bismo mogli nazvati one ljude, koji svoju rieč gaze. — Tko je prije nekoga vremena više napadao opatičku preparandiju, nego upravo „Školski prijatelj“, koji je tako nedosljedan, da u jednom te istom broju pobija sam sebe. Tako n. p. veli u uvodnom članku: „One zavode, koji su pod nadzorom duvna — steže bogomoljstvo“, te navadja izreke pape Klemensa XIV.: „Sviet se nebi nikad toliko rugao pravoj pobožnosti, da tako zvani pobožnjaci nedavaju sami tomu povoda. Oni malo ne uviek sa same neprijateljske neke revnjivosti nisu s nikim zadovoljni, nego sami sobom, te bi rado, da se svaki podvine njihovoj tvrdoglavosti; jer njihova pobožnost ističe prečesto sa zlovolje. Prava je pobožnost u ljubavi, a bez nje je sve, što činimo za spas, bez koristi. Pobožnjaci škode toliko Krstovu nauku, koliko i bezvjerci. Njihovo je vjersko revnovanje nemirno, pripravno na progonstvo. Obično su sanjari ili sujevjerci, hinci ili blune. Tko si utvara, da je sve grieh, taj služi Bogu kao rob. — Mladež se ozlovolji nad pobožnošću, ako se od nje preveliko savršenstvo traži, i tko se nezna umjeriti, ogaditi će mu djela pokore itd.“

„Školski prijatelj“ navodi nadalje kao neko čudo, što smo pisali onaj članak, kako on misli, proti vladi. Mi znamo zašto on to čini, — ali znamo i to, zašto on od nekoga vremena sistematično vojuje proti vladi i njezinim neposrednim organom.

„Šk. prijatelj“ predbacuje nadalje vladi, da je kod imenovanja povriedila zakon, obzirući se na „protekciju i rodbinstvo.“ Mi bi ipak rekli, da ako je igdje, a to kod imenovanja

Digitized by Google

nije povriedjen zakon. Pa ako i nisu sve osobe prema volji ovoga ili onoga, krivo je to, što za sada naročito za nadzornike nije bilo bog zna kakova izbora. Što se napose onoga slučaja tiče, što ga navadja „Šk. prijatelj“, to se može dokazati, da nije ni najmanje nezakonit, i mi mislimo, da je dotičnik mogao biti s mjesta definitivnim nadzornikom imenovan, jer u zakonu se veli: „Za županijsku upravu pučkih škola imenuje zemaljska vlada izmedju takovih učitelja **pučkih škola,** koji su barem 10 godina u školskoj službi proveli, ili izmedju **drugih poznatih školskih vještaka** potrebiti broj županijskih školskih nadzornika. (§. 159.) Po strogom smislu zakona moglo bi se dakle reći: g. Balog, ako je i bio pučkim učiteljem, nije bio namješten na „pučkoj školi“, nego na preparandiji. — Na preparandiju pako uzimlju se ljudi „vješti“ svojoj struci, dakle on je bio i „vještak“, te je i po tom imao pravo na mjesto školskoga nadzornika.

Na koncu moramo izjaviti, da nam je veoma žao, što moramo prepirku voditi s jedinim svojim drugom. Mi smo mislili, da će sada nastati mir, pošto smo se u principih složili; nu žalibože vidimo, da je nekim ljudem više do osobnosti, nego do načela. Medjutim neka siju razdor, mi ćemo nastojati o slogi.

— Trgovište Virovitica stavila je svoju dječačku školu u I. razred a djevojačku u II. sa svimi dosada obstojećimi doplatci. Koliko se je virovitička občina prvim svojim zaključkom odlikovala, toliko drugi nije na svom mjestu. Jer tim se obilazi zakon, koji veli, da se učiteljice izjednačuju u plaći s učitelji (§. 132.). U pojedinom mjestu okolnosti su skupoće za sve jednake, te neima smisla, da se jedna škola uvrsti u višji, a druga u nižji razred, — ako nećemo povriediti princip jednakosti. — U mjestni su školski odbor izabrana gg. dr. Matić, Ivan Demetrović i Franjo Ferenčević.

— Klasifikacija škola u M. Bistrici. U obć. sjednici u M. Bistrici imalo se 11. o. m. obaviti razredjenje učiona. Velem. gosp. podžupan zlatarski predloži, da se učiona uvrsti u II. razred sa 600 for. plate. Nu slavno občinsko zastupstvo neprihvati taj predlog, već uvrsti svoje učione, kako mužku, tako i žensku u prvi razred sa 700 for. plate. Živili Bistričani!

— U gradski škol. odbor u Bakru izabrani su učiteljskimi zastupnici gg. Franjo Kolić i Iv. Molnar.

Natječaji.

— Na zagrebačkoj višoj djevojačkoj učioni popuniti se imaju dva učiteljska mjesta; jedno za struku prirodoslovno-matematičku, a drugo za prirodoslovno-tehničku t. j. za prirodopis, fiziku i lučbu, računstvo i risanje.

Sa svakim od ovih mjesta skopčana je plaća od osam sto (800) for. na godinu i stanarine sa 15% godišnje plaće.

Na popunu rečenih mjesta razpisuje se ovim natječaj do 25. prosinca t. g.

Natjecatelji imaju svoje na kraljevsko nadzorničtvo za pučke škole grada Zagreba upravljene, krstnim listom, svjedočbom ob učiteljskom usposobljenju, ćudorednom ponašanju, dosadanjem možda službovanju i podpunom znanju hrvatskoga kao nastavnoga jezika, obložene molbenice, do gore naznačenoga roka podnieti šk. odboru sl. i kr. grada Zagreba.

Natjecati se mogu i oni učitelji, koji su usposobljeni za glavne učione, koji bi dokazali, da su naznačenim učevnim strukam vješti, te se obvezali, da će za godinu dana položiti iz dotičnih struka izpit, propisan za učitelje nižih nesamostalnih realka, ili gradjanskih učiona.

— Na dolnjogradskoj dječačkoj pučkoj učioni u Zagrebu popuniti se ima 1 učiteljsko mjesto, s kojim je skopčana plaća od 700 for. na godinu, sa 15% stanarine od godišnje plaće.

Za popunu ovoga mjesta razpisuje se ovim natječaj do 25. prosinca t. g.

Natjecatelji imaju svoje na kraljevsko nadzorničtvo za pučke škole grada Zagreba upravljene, krstnim listom, svjedočbom ob učiteljskom usposobljenju, ćudorednom ponašanju, dosadanjem možda službovanju, obložene molbenice do gore naznačenoga roka podnieti školskomu odboru slob. i kr. grada Zagreba.

Pošto sve molbe i opomene nisu koristile, te nam još uviek predplatnici duguju do 1200 for., predadosmo dužnike od god. 1873. i 1874. sudu, a one, koji nam duguju za god. 1875. umoljavamo po posljednji put, da dug svoj do nove godine namire, jer ćemo inače biti prisiljeni, da i od njih sudbenim putem dug utjeramo. Uprava „Napredka“.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. zbor“. Uredjuje ga **Ljudevit Modec.** Tiska ga **Drag. Albrecht.**

Digitized by Google

Br. 34. U Zagrebu, 1. prosinca 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Cielia god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarsko) državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za ogiase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Metodički prinesci k početnomu računstvu s obzirom na novu mjeru i vagu.

Ako pozorno čitamo naredbu od 24. kolovoza 1875., br. 2949, kojom su izdane naukovne osnove za obće pučke škole, to ćemo među redci naići, koliku važnost sama vis. kr. zem. vlada stavlja na računstvo u pučkoj školi, dočim i sama priznaje, da će već i to znamenitim napredkom pučke škole smatrati, ako bude svako diete, polazivše pučku školu, naučilo valjano čitati, pisati, računati i najpotrebitija materinskoga jezika.

Pa i doista je računstvo za praktičan život od osobite važnosti kod sadanje sve većma rastuće zanatlijske radinosti, orijaški napredujućih obćila, te uslied njih i drugog načina života ljudskoga.

Računstvo zahtieva veću pozornost, pomnjiviju njegu u pučkoj školi, nego mu je dosele na mnogom mjestu posvećivana, a osobito pako sasma drugi metodički postupak s razloga, što evo netom ima prestati dosada rabljena mjera i vaga, a nju zamieniti nova, kojoj je temelj desetični sustav.

Dočim su dosele bili desetični slomci podredjeni običnim, biti će odsada upravo obratno, jer će upravo desetični slomci zauzimati glavno načelo računstva, dočim će se prosti samo u toliko predavati, u koliko će služiti onim polugom razumljivosti.

Nu akoprem će sriedište ciele računstvene poduke sačinjavati u buduće računstvo s desetičnimi slomci, jer će biti odsele temeljem-mjere i vage, kao što su dosada bili novčanoj vriednosti; to ipak nesmijemo, a niti možemo proste slomke smetnuti s vida, i to jedno, što se njimi vrlo oštri um; drugo, što se sravnjivanjem istih sa desetičnimi tekar prednost ovih uvidja, a treće i s toga, što će se isti i kod novih mjera i vaga u praktičnom životu rabiti moći, dočim će se u računstvu vremena upravo rabiti morati; samo, kô što rekoh, biti će poraba istih podredjena desetičnim, a po tom i učenje u školi.

Važnost ove promjene niekati nebi valjda nikomu došlo ni na kraj pameti. Pa, kô što smo mi učitelji svagda i svagdje zvani u prelazno doba prvi se

Digitized by Google

sprijateljiti s promjenom, nju ogrliti, te si njezine razlike u svih potankostih prisvojiti, za da kroz nas pronikne nama povjerenom mladežju, a njome da se presadi u puk, u kom se ima razploditi; tako nam je i u ovoj okolnosti namienjena velika zadaća u pogledu ovih promjena u družtvenom životu. Zato ima ponajprije učiteljstvo proniknuti skroz u duh ove promjene, ono si ima pribaviti podpuno poznanje nove mjere i vage, mora si pribaviti nesamo okretnost u računanju s istom, već i metodički postupak, kako i na koj najlaglji način će uputiti sebi povjerenu mladež računati s novom mjerom i vagom.

Usudjujem se ovdje priobćiti svoje nazore, kako i kojim pravcem bi mogla pučka škola računstvo na temelju nove mjere i vage započeti i nastaviti, da svrhu postigne, nu ne može biti toga radi, kao da se ja držim u toj struci najizvrstnijim, već jedino u namjeri, da pobudim i drugu subraću, da svoj način predavanja javnoj razsudi predadu, pa da možda kojoj učinjenoj mani i nedostatku, koje će sudruzi mi opaziti, u buduće izbjegnem te ih izpravim.

Početi ću s osnovom za jednu učiteljsku silu i to s prvim razredom, a zatim ću postupno i s ostalimi razredi nastaviti.

Zadaća računstvene poduke u pučkoj školi sigurno je i okretno rješavanje budi ustmeno ili pismeno posve praktičnih računstvenih zadaća.

U prvom razredu imadu se proći po obstojećoj osnovi brojevi od 1—20.

Ako se hoće metodički proći prva desetica, to se imade razlagati već uz drugu jedinicu i polovina, uz treću trećina, uz četvrtu četvrtina itd., a uz desetu desetina. Ovim pako postupkom postigne se, da djeca uče računati sa slomci, a i nesluteć dobiju pojam o cielih i slomku sve do desetine, koja je polugom desetičnih slomaka.

Kakav bi se kod toga postupak mogao upotrebiti, nastojat ću razviti u sliedećih redcih.

Ako nebi učitelj imao prigodu, da navede primjer iz učeničkoga života, to može kao nehotice pustiti na zemlju ili pločicu, ili zdjelicu ili crnilku tako, da se potare. Imade li priliku pako da uzme primjer iz života mladeži, to neka uzme svaki prvi i najbolji primjer. N. pr. da predočim pojam slomka, postupao bih ja ovako: Djeco, znadete, da nam je upravo danas Ivica Vukić pripovieda̧o, kako mu je pala pločica na putu, te se razbila. Dakle je li njegova ploča ostala ciela? — (Nije.) — Što se je sa istom dogodilo? — (potrla se). — Kako bi to još nazvali? (razbila se). — Dobro, nu vidite, mi možemo i kazati, da se je ploča slomila. Ako koja stvar ciela padne ili udari o tvrdju stvar od sebe, obično se slomi, a svaki onaj malen dio zove se slomak. — Kako se zove onaj svaki dio slomljene stvari Petre, Franjo, Oskare, Filipe, itd.

Ovako uvježba učitelj sa učenici valjano pojam slomka, te prodje na same slomke već kod broja 2, dočim prelomi šibu, razreže jabuku, ili razpolovi crtu u dvoje, te ih upita n. p. „Što je ovo u mojoj ruci? (Jabuka.) Da li je ovo ciela jabuka? — A što imadem ovo u ovoj drugoj ruci? (Nož.) Pazite! (Učitelj prereže jabuku u dvoje.) Što uradih? — Je li jabuka još ciela? — Koliko

Digitized by Google

komada imadem? — Vidite, kada se jedna cjelina u dvoje jednakih dielova slomi, to se svaki takav dio zove polovinom. -- Kaži Petre, kako se zove svaki komad jedne cjeline, koja je u dva jednaka diela slomljena? Ponovi Jakove, što je kazao Petar. Reci ovo isto i ti Filipe itd. Djeco! kad bi ja ove dvie polovine jabuke opet skupa stisnuo te jih sliepio evo ovako, kakova bi sad jabuka bila? Zar ne, čini se kao da je ciela. — Evo vidite, da dvie polovine čine jedno cielo. Koliko polovina dakle imade jedno cielo? Kad bi ja Franji prikazao jednu polovinu, koliko bi meni još ostalo? Ako se dakle od dvie polovine oduzme jedna polovina, to ostaje još jedna polovina. 1 + 1 polovina = 2 polovine, a 2—1 polovina = 1 polovina.

Ovako ili na slični način može učitelj uspješno rabiti i štapić, a zatim prolazi kod brojke 3 na trećine, kod 4 na četvrtine itd., dok napokon nedodje do 10, s kojom brojkom završi najpotrebitije proste slomke, a predbježno radio za desetične slomke i to sve tako, da djeca niti neznadu o kakovu nazivu.

Ovdje mi je opaziti, da valja učitelju kod četvrtine sravnjivati iste sa polovinom i cielim, te isto tako i kod šestine sa polovinom i trećinom, a kod osmine sa polovinom, četvrtinom i tri četvrtine, jer su ove prispodobe neodhodno potrebite za temeljito znanje dalnjeg računanja.

Za laglje postignuće ove svrbe u prvom razredu poslužit će nam vrlo tako zvana Hermanova slomačna sprava, koja imade deset jednako dugih željeznih žica, a na svakoj provrtani, drveni valjak iste veličine, koji je na drugoj žici u 2 jednake česti prorezan, na trećoj u 3, na četvrtoj u 4 itd. do desete.

Ovakovu slomaču može si svaki učitelj dati sam načiniti, a neznatan trošak za istu biti će doista svaka občina pripravna naplatiti. Kod sastavljanja iste najpraktičnije će biti, ako se za duljinu valjka uzme jedan metar, dočim će mladež već u I. razredu zrijuć i premećuć dielove valjka uočiti veličinu metra i decimetra, a da mu još ni neznadu imena, pa će poslie kod tih rieči imati već i pojam o njihovoj duljini.

Osnovom se zahtievaju sve četiri vrsti računa ustmeno, a zadaćom posve praktične računske zadaće.

Kad su valjano proučene vježbe sbrajanja i odbijanja, tad se može proći na temelju sbrojitbe cielih brojeva k množitbi desetina, a pomoćju odbitbe k diobi, jer došav do desetog diela valjka, rabeć ujedno i praktične stvari za zorove, mora da djeca pojme i desetine, pa kad znadu, da su 2 i 2 desetine 4 desetine, to joj neće težko biti shvatiti, ako joj se kaže, da su dvakrat dvie desetine takodjer četiri desetine, osobito tada neće biti težkoće, ako se i ovdje zorno postupalo bude n. p. Djeco! koliko štapića imadem evo u ruci? Brojte ih! (1, 2, 3, 4.) Nu ja ću uzeti od ovih na stol položenih četiri štapića samo nekoliko. Evo. Sad brojte koliko jih u ruci imadem! — Kolikokrat sam rukom posegô za ova dva štapića? — Nu sad ću još jednom poseći po ona ostala dva štapića. Kolikokrat sam se rukom mašio, doklam sam sva četiri štapića pobrao? A koliko jih imadem u ruci? Evo vidite, dvakrat sam uzeo, a svakikrat dva štapića, pa jih imadem četiri; daklem dvakrat dva su četiri. Evo i ovdje

*

Digitized by Google

imadem četiri štapića, nu da li su tako dugi, kao oni prvi bijahu? — Zašto ne? Jer sam one duge srezao. Pa u koliko dielova sam svakoga prorezao? A kako se zove deseti dio jednoga ciela? Dakle ovo su desetine. Sad pazite! (Učitelj ponovi s desetinami, što je prije izveo s cielimi brojevi.) — Ovako se može uvježbati množitba sa svimi dielovi slomka do 10.

Dopušćam si sastaviti vježbe, kako ih rabim ja, razumjevajuć samo ust. meno i uviek zorno.

$\frac{2}{10} + \frac{2}{10} + \frac{2}{10} = \frac{2}{10} \times 3 = \frac{6}{10}$
$\frac{2}{10} + \frac{2}{10} + \frac{2}{10} + \frac{2}{10} = \frac{2}{10} \times 4 = \frac{8}{10}$
$\frac{2}{10} + \frac{2}{10} + \frac{2}{10} + \frac{2}{10} + \frac{2}{10} = \frac{2}{10} \times 5 = 1$
$\frac{3}{10} + \frac{3}{10} = \frac{3}{10} \times 2 = \frac{6}{10}$
$\frac{3}{10} + \frac{3}{10} + \frac{3}{10} = \frac{3}{10} \times 3 = \frac{9}{10}$
$\frac{4}{10} + \frac{4}{10} = \frac{4}{10} \times 2 = \frac{8}{10}$
$\frac{5}{10} + \frac{5}{10} = \frac{5}{10} \times 2 = 1.$

Kod ovih vježba valja učitelju i opet pozorno se obazirat na prispodabljanje desetina sa četvrtinom, polovinom, trećinom i tri četvrtine, što će doista vrlo lako polučiti, ako će uviek zorno predavati, pa se još bude uz to i napomenutom slomačom služio.

Diobene vježbe razlikujem u sadržavanje i djelenje. Što se sadržavanja tiče, to ću ga samo jednim primjerom razjasniti, a ostale navesti u prispodobnom pregledu, kao što sam to činio kod množitbe.

Koliko desetina ostane, ako od 4 desetine oduzmem 2 desetine? — Kolikokrat po 2 desetine sam oduzeo? — Koliko desetina ostane, ako od 2 desetine opet 2 desetine oduzmem? — Kolikokrat sam dakle po 2 desetine mogao uzeti od 4 desetina? — Kolikorat 2 desetine imadem, ako imadem 4 desetine? — Kolikokrat se dakle sadržavaju 2 desetine u 4 desetine? — Dakle: „Dvie desetine u četiri desetine sadržavaju se dvakrat.“

Ovako se mogu i sliedeće vježbe uporabiti načinom zornim na slomači.

Poslie, kad djeca sadržavanje valjano prouče, prodje se na diobu desetina u 2, 3, 4 i 5 dielova, što se može vrlo lasno pomoćju napomenutoga računstvenoga stroja predočiti. N. pr.:

$\frac{6}{10} : \frac{2}{10} = 3$ $\qquad$ $\frac{3}{10} : \frac{3}{10} = 1$
$\frac{8}{10} : \frac{2}{10} = 4$ $\qquad$ $\frac{6}{10} : \frac{3}{10} = 2$
$\frac{10}{10} : \frac{2}{10} = 5$ $\qquad$ $\frac{9}{10} : \frac{3}{10} = 3$

$\frac{4}{10} : \frac{4}{10} = 1$ $\qquad$ $\frac{5}{10} : \frac{5}{10} = 1$
$\frac{8}{10} : \frac{4}{10} = 2$ $\qquad$ $\frac{10}{10} : \frac{5}{10} = 2$

Razjasnit mi je ovdje još jedan mogući slučaj. Uzmimo, da se ima dokazati, što je póla od $\frac{1}{10}$? Načinimo na ploči crtu: razdielimo istu u 10 jednakih dielova; uzmimo nit konca ili predje; odmjerimo 4 takova djela; svinimo nit u dvoje, a jednu takovu pôlu pružimo po crti i djeca će vidjeti, da ista dosegne kroz dvie desetine; dakle upozorimo i naučimo djecu, da je pôla od $\frac{1}{10}$ ravna $\frac{2}{10}$.

Digitized by Google

Ovako ili slično prodjimo još i sliedeće vježbe:

$\frac{1}{2}$ od $\frac{6}{10} = 3$ desetine
$\frac{1}{2}$ „ $\frac{8}{10} = 4$ „
$\frac{1}{2}$ „ $\frac{10}{10} = 5$ „
$\frac{1}{2}$ „ $\frac{10}{10} = \frac{2}{10}$.

$\frac{1}{3}$ od $\frac{6}{10} = \frac{2}{10}$
$\frac{1}{3}$ „ $\frac{9}{10} = \frac{3}{10}$
$\frac{1}{4}$ „ $\frac{8}{10} = \frac{2}{10}$

Ove vježbe i s njima spojene lagane praktične zadaće zaključuju vježbe prvoga razreda, te ako se u I. razredu ovoliko postiglo, to tvrdim, da je udovoljeno računstvenoj zadaći prvoga razreda. K. Vidačić.

Oris psihologije.

Piše **J. Glaser.**

(Dalje.)

Dražila.

Kao drugi učinak početnih duševnih tvorova naveli smo draženje pomoćju predmeta ovoga svieta, čina, odnošaja, svojstva tih predmeta i t. d. na prosto uzeto dražila.

Kakvoća i kolikoća. Kod dražila se govori o kakvoći i kolikoći. Mi razlikujemo razne boje, zvukove, razni agregatni savez čestica jednoga ili drugoga tiela, razni kus, njuh, to velimo, da to potiče od razne kakvoće predmeta ovoga svieta, koji nas prama tomu raznoliko draže.

Mi osjećamo kakvoću dražila (bielo, crno; visoki, nizki glas; gorko, smrdi i t. d.) pa jih prenosimo na predmete i mislimo, da su ovi razni. Vidit ćemo, u koliko je to istinito.

Dražila dopiru do naših osjećala u raznoj množini, ili nas zadovoljuju ili ne, ili ih dodje preko mjere, to mi zovemo kolikoću.

Kolikoća je višeputa uzrok kakvoći. Očevidno je to kod dražila vida. Tu postane biela boja, ako predmet reflektira sve sunčane trake; crna, ako se ne reflektira ni jedan; žuta, zelena, ljubičasta itd., ako samo spektralne česti sunčanoga traka reflektirane budu, ili samo takove, koje se u slične boje nadopunjuju. Po najnovijoj teoriji postaje svjetlost trepetanjem etra. Ako se trak svietla razbije, dobijemo spektrum. Najlaganijim trepetanjem etra (488 biliuna puta u sekundi) postaje u spektru crvena boja, a hitrijim (764 biliuna putah u sekundi) postaje ljubičast; sve druge boje medju crvenom i ljubičastom postaju postupno hitrijim trepetanjem. U prvom kao što i u ovom drugom slučaju kakvoća je kolikoćom dražila prouzročena. Što je preko 764 biliuna, to neosjećamo više, jer naše osjećalo nije više za to sposobno.

Isto je tako kod zvuka. Čim više trepetâ učini zrak u jednom času, tim je viši glas. Trepete medju 20.000 i 36.000 u jednoj sekundi osjeća naš sluh. One, koje su izpod 20 ili nad 36.000, nemože naše uho osjetiti; 20.000 trepetâ podavaju najniži, obratno 36.000 trepetâ najviši glas. Dakle i tu je kolikoća

Digitized by Google

ujedno i kakvoća. Mi pako razlikujemo glas gusala od glasa trublje. O ovom primjeru je težko kakvoću kolikoćom dokazati. Čim idemo niže u redu osjećala, tim je stvar neizvjestnija. Tako neznamo, da li zavisi kiselo, sladko o kakvoći ili kolikoći dražila.

Poznato je nadalje, da možemo jednim te istim dražilom razne utiske, i tim kakvoću prouzročiti u duši, ako to dražilo samo na razna osjećala djeluje. Tako kod munjevnoga toka vidimo okom svjetlost, boju, čujemo uhom zvuk, a jezikom osjećamo kiselinu, ako ga uvedemo na dotična osjećala.

Iz svega ovoga sliedi: Mi neznamo za pravu kakvoću predmeta, jer nas varaju naša osjećala, čim jedno te isto dražilo može razne kakvoće prouzrokovati, i čim naša osjećala mogu primiti samo opredieljenu množinu dražila. Kad bi jih više mogli primiti, sigurno bi nam se i predmeti drugčije pričinjavali.

Da nas varaju osjećala naša, što se tiče kakvoće, vidi se još i po ovom: Ako smo naime bolestni, postane nam gorko, što nam je prije sladko bilo, što nam je nekoč ugodno zvučilo, nemožemo slušati. Ako pako oko boluje, ukazuje nam se biela boja crvenkastom i t. d. Poslie kako smo voće jeli, voda nam neprija, a poslie pečenke prija.

Kako se dakle u našem tielu ili kakovu osjećalu što promjeni, mienjaju nam se i kakvoće. Kakvoće jesu u obće promjene prouzrokovane u nas draženjem pomoćju predmeta; jesu nešto našemu biću pripadajućega. Kakovi su pako predmeti izvan nas, to mi pravo neznamo, niti ćemo to ikad znati. Beneke veli o tom ovako: Svaka predstava sastoji od duševnih sila (pramoći) i dražila, i buduć da mi jedno od drugoga odieliti nemožemo, da se predstava ne uništi, zato si nećemo nikada predstaviti moći, kakova su dražila sama po sebi (prave kakvoće predmeta).

K o l i k o ć a. Pošto smo obširnije o kakvoći dražila govorili, moramo se sada obazrieti na kolikoću dražila, te ju točnije obilježiti. Već smo prije naznačili, da dražila djeluju na našu dušu u raznoj množini, i da mi to zovemo kolikoćom istih. Beneke je kolikoću draženja glede naših sjetilnih sila razdielio u tri glavna omjera i to: *a)* nedovoljno, *b)* dovoljno, *c)* prekomjerno draženje. Kod prekomjernoga draženja razlikuje još *d)* veselo (orno), *e)* dosadno, *f)* bolno.

Nedovoljno draženje naziva ono, gdje nedolazi toliko dražila, da bi zadovoljila našim sjetilnim silam. N. pr. kad tko polagano govori, kad što u mraku čitamo, kad nam jela nisu dobro začinjena ili dosta slana. Dovoljno je draženje ono, gdje dolazi upravo toliko dražila, koliko treba, da naše sjetilne sile izpune, i zadovolje, to biva onda, kada tko dosta glasno govori, kad ima dosta svjetlosti kod pisanja, risanja itd.

Dodje li više dražila, nego što bi našim duševnim silam upravo zadovoljilo, onda se ovo draženje zove prekomjernim.

Ako dražila odveć nepremašuju naše duševne sile, onda se iste ugodno razigraju, i mi ovo draženje zovemo v e s e l o (orno). N. pr. Plinom razsvietljeno pozorište, pjevanje, sviranje, proljetno sunce, priroda u proljeću.

Digitized by Google

Ako ovakovo draženje dugo traje, to postane dosadnim. Kada nam tko neprestano jednu te istu pjesmu pjeva, kada više puta moramo jesti zasebice jedno te isto, pa makar najbolje jelo, kada bi nas silili neprestano jednu te istu liepu sliku gledati, onda nam to dosadi.

Ako metnemo ruku u vatru, pogledamo li u sunce, ako top pukne, tu dopiru dražila do naših osjećala u tolikoj mjeri, da ih ova više podnieti nemogu, i tim u nas bol prouzrokuju, bolno draženje.

Trag. Poslie poroda naše su duševne sile prazne, mi za njih, kao i za sebe ništa neznamo. Nu odmah u početku našega života šalje nam sviet, koji nas okružuje, dražila u raznoj množini. Dražila dospiju pomoćju naših osjećala u našu dušu, gdje ih pojedine duševne sile primu. (Mi pako nipošto nesmijemo misliti, da pri tom kakove tvari (materije) u našu dušu dospievaju. Sve to, što držimo, da može dospjeti u dušu, jest jedino gibanje živca i živčevine u mozgu.) Ujedno se naše duševne sile nešto i promiene, kad se spoje s dražili vanjskoga svieta. Tečajem vremena postanu nam ove promjene svjestne, i mi dodjemo do svjestnoga ćućenja i zamjetbe. To biva ovako: Jedan predmet n. pr. majka mnogo puta djeluje na naša osjećala; svaki put ostane nešto od utiska u duši, a taj se ostatak zove po Beneku „trag“ ili „uloga“ daljnjemu razvitku. Svaki sliedeći utisak jednoga te istoga predmeta probudi prijašnji utisak ili trag, te se, buduć su jednaki, spoje, dok toliko nenarastu, da nam svjestni postanu. Tim možemo predmete, koji nas draže, zamjećavati.

Konkretnije može se postanak traga protumačiti ovako: Poslie poroda su duševne naše sile latentne, mi neznamo ništa za njih, kao što ni za sebe, one se moraju tekar probuditi, i to biva draženjem živaca i moždana pomoćju predmeta. Sličnosti imademo tomu i u prirodi. Kao što se magnetizam nalazi u gvoždju, munjevina u pečatnom vosku, staklu, pa se dadu trvenjem probuditi, isto tako to biva i s našimi duševnimi silami. Ujedno se one nešto preinače, preformiraju prama utisku, tako, kao što to biva n. pr. u fotografiji. Tu sunčani traci prouzrokuju, da se stvori slika na prepariranoj staklenoj ploči. Buduć da se ove preinake duševnih sila neizgube, dadu „trag“ ili „ulogu“.

Preinačenju naših duševnih sila nismo si u početku svjestni, nego tek tečajem vremena. Najprije si je diete svjestno o promjeni nutarnjega svoga stanja. Ono ćuti, da poslie kakvoga draženja nije u njegovoj nutarnjosti tako, kao što je prije bilo, pa ili plače ili se smije (prvi duševni pojavi). Dakle razvitak duše počima ćućenjem ili osjećanjem. Djeluje li jedan te isti predmet višeputa na nas t. j. draži li on višeputa naša osjećala, to ćemo ga s vremenom upoznati, mi ćemo ga početi zamjećavati. Tako uči diete ponajprije poznavati svoju majku, otca, rodbinu, predmete oko sebe itd. Pošto to tako biva, sliedi, da je moralo iza one prve sveze dražila nešto zaostati sa probudjenimi duševnimi silami (trag, uloga).

Iz navedenoga možemo se osvjedočiti, da je ćućenje uloga svemu duševnomu razvitku, nu ipak se govori o dvijuh osnovah našega duševnoga razvitka, a to o ćućenju i zamjetbi.

Digitized by Google

Ćućenje. Dolaze li dražila u nedovoljnoj mjeri ili u izobilju; ako su dakle draženja nedovoljna, orna, dosadna ili bolna, onda se naša duša bavi više promienjenim svojim stanjem, nego li predmetom, koji nas draži. Duševni tvorovi postavši ovim omjerom draženja, zovu se upravo ćućenja ili osjećanja.

Zamjetba. U omjeru, kojega smo kao dovoljno draženje bilježili, bavi se naša duša više predmetom, koji nas draži, nego li promienjenim svojim stanjem. Duševni tvorovi, koji ovim načinom postanu, zovu se zamjetbe (Wahrnehmungen).

Sadržaj, oblik, snažnost (intensitet) duševnoga tvora.

Na svakom duševnom tvoru razlikujemo troje: 1. sadržaj, 2. oblik, 3. snažnost (intensitet).

Sadržaj. Ono, što si u duševnom tvoru predstavljamo, zovemo sadržaj, n. pr. majka, otac, stol, kruh, vapno, bol, veselje, silost, glad.

Oblik. Naša duša se bavi, što se tiče prvih njezinih tvorova, kod nekoga više izvanjskim predmetom, koji ju draži; kod drugoga opet više svojom vlastitom promjenom. U prvom ponašanju naše duše napram utisku (dražilu) postane zamjetba, u drugom ćućenje. Zamjetba i ćućenje jesu oblici prvih naših duševnih tvorova. Oni postanu po navedenom ponašanju naše duše napram utisku na nju. Mi možemo zato kazati: Ponašanje naše duše napram utisku na nju, podaje oblik prvih duševnih tvorova. Kašnje ćemo učiti poznavati druge oblike duševnih tvorova, koji se iz ovih razvijaju.

Snažnost (intensitet). Dalje opažavamo, da nam jedan duševni tvor stupa pred dušu ili u sviest jasan, razgovetan i sasvim lako, drugi težko, a k tomu može bit taman i zamršen. Ove vrsti stupanja pojedinih duševnih tvorova u sviest, zovemo njihovom snažnošću, intensitetom. Ona zavisi o sposobnosti naših pramoći, o mnogobrojnih utiscih i o množini dražila, koja na jedanput djeluju na naša osjećala. Jesu li naše pramoći dobre i ako ima jedan te isti utisak više puta i to u omjeru dovoljnoga draženja, onda postanu lako svjestni duševni tvorovi, u protivnom slučaju težko svjestni. Nedovoljno draženje kao i prekomjerno oslabljuje i uništuje i materiju (osjećalo), kad n. pr. u mraku čitamo, kad u sunce gledamo, kad iz topova pucamo; dalje oslabljuje, uništuje i duševne sile. Duševni tvorovi, koji tim načinom postanu, takodjer su slabi. Samo u omjeru dovoljnoga draženja postanu predstave, koje postupice ojačuju, dok ne postanu snažne, intensivne; naše duševne sile bivaju podkriepljene.

Zamjetba, zor, predstava. Ovi se izrazi rabe za oblik duševnih tvorova, gdje se duša više bavi predmetom, koji nas draži, nego li promjenjenim svojim stanjem. Kad djeca počmu dulje vremena zrieti svoju majku, otca, brata, sestru, strica, tetku i druge predmete kao mačku, pseto, stol itd., s njimi se zanimati, naskoro oni onda jednoga od drugoga i razlikuju, mi velimo: oni te predmete zamjećavaju. Oni nadalje čuju i imena istih i tako počmu i oni te predmete istimi nazivi bilježiti i imenovati; — počmu govoriti. — Kad može diete (ili mi) ovakove zamjetbe u sebi ponoviti, a da isti predmeti na njegova

Digitized by Google

osjećala i tim na dušu i nedjeluju, onda se ote zamjetbe zovu predstave. (Proste predstave.) Kad si možemo predstaviti predmete, njihove kakvoće, čine, a da nas nedraže, onda velimo, da imademo o njih zorove. Ovdje je uzeto ime zor od zamjetbâ oka, koji se u pravom smislu zovu zorovi. Nu buduć da su nam predstave, pribavljene ovim osjećalom, najsvjestnije, zato se zovu i drugimi osjećali pribavljene predstave naše duše, ako smo si njih bez predmeta svjestni, zorovi. Tu nedjeluju više vanjska osjećala, nego naša nutarnjost (duša). (Kašnje točnije o nutarnjem motrenju, zrienju.) Zorna obuka zove se dakle ona, gdje mi nastojimo, da djeca zamjećavanjem predmeta, njihovih svojstva, čina, raznimi svojimi osjećali dodju do predstava o istih. Tu dakle djeluju sva osjećala, a ne samo oko. Dakako da si okom najviše predstava pribavljamo, kao što je to već dokazano. (Sliedi.)

Prva glavna učit. skupština podžupanije koprivničke.

Dne 4. stud. t. g. sborovala je u školskoj sgradi slob. i kr. grada Koprivnice prva gl. učit. skupština pod predsjedničtvom pogl. g. Franje Lugarića, kr. žup. šk. nadzornika županije križevačke, u prisutnosti svih učitelja i učiteljica spadajućih u područje koprivničke podžupanije.

Već oko 9 sati poče se učiteljstvo u pomenutoj šk. sgradi sakupljati, a kada se je većina sastala, podje u pratnji svoga nadzornika i školske mladeži u župnu crkvu, gdje je, sazvav najprije Duha sv., prisustvovalo sv. misi, koju odčita kateketa koprivničke škole, g. čast. otac Kornelio Kopčić.

Poslie sv. mise sakupi se opet učiteljstvo u školi i to svekoliko u područje ove podžupanije spadajuće, na broju 43.

U pol jedanaest sati otvori g. nadzornik skupštinu liepim i jezgrenim govorom, kojim pozdravi svoje učiteljstvo najljubeznijim načinom, razlažuć mu svoj djelokrug i težku zadaću osobito u početno doba oko boljega unapredjenja pučke škole; zamoli učiteljstvo, da sjedinjenimi silami nastoji ožudjeni napredak pospješiti; najviše pako preporuča učiteljstvu liepu slogu, nazvav mu poznatu poslovicu: „Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari.“

Po dovršenom govoru izabrana su na predlog gosp. nadzornika četiri učitelja u svrhu, da se odašalju i to dvojica: gg. Jakob Šalamun i Josip Herceg po velemož. gosp. podžupana Gavru Kiša, a druga dvojica: gg. Gjuro Ester i Antun Fržić, po pogl. gospodina gradskoga kapetana i privr. načelnika Andriju Zidarića.

Čim pomenuta gospoda biše dopraćena u skupštinu, pozdravi jih g. nadzornik poduljim i vrlo važnim govorom, razloživ temeljito potrebu, svrhu i važnost ove prve skupštine; te jim preporuči najsmjernijim načinom podčinjeno učiteljstvo, da mu budu svakom sgodom zaštitnici i pomoćnici, pa zaključujuć liepi svoj govor uzkliknu „živio“ Nj. Veličanstvu, našemu premilostivomu kralju

Digitized by Google

Franji Josipu I., preuzv. g. banu Ivanu Mažuraniću i velem. g. podžupanu Gavri Kišu, u čem ga svekoliko učiteljstvo glasno poprati.

Na to se gosp. podžupan kratkim i liepim govorom zahvali, obećav učiteljstvu svoju podporu i zaštitu.

Sada zauzme g. nadzornik predsjedničtvo i predloži najprije učitelja koprivničkoga g. J. Šalamuna za bilježnika. Taj predlog bude i po skupštinarih prihvaćen, a g. J. Š. radostno se primi povjerena mu posla.

Tako uredjena skupština poče viećati o sliedećem:

1. U smislu §. 165. zakona od 14. listop. 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandija izabrana su dva učitelja za članove žup. školsk. odbora i to na predlog g. nadzornika učitelji koprivnički gg. J. Šalamun i Gjuro Ester. Dočim je pako Gj. Ester već član gradskoga školsk. odbora, zahvali se na izboru, te bude mjesto njega g. Josip Kirar, učitelj koprivnički, izabran.

Na predlog g. nadzornika čitan je zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih škola i preparandija zato, da se učiteljstvo potanko upozna sa duhom toga zakona i da se pojedinim nerazumljivo razjasni.

3. Kad bi čitan §. 41., koji glasi: „Svaka seoska občina dužna je za svoju pučku školu školske knjige i druge za nauk potrebite stvari prije početka svake školske godine nabaviti“, itd., zapita g. nadzornik, da li tako biva? Nu učiteljstvo nekih občina imalo je povoda pritužiti se, da občine u tom obziru nisu svojoj dužnosti udovoljile.

4. Buduć je u §. 49. izmedju ostalih izrečeno, da će učitelj svakih 14 dana predlagati občinskomu školskomu odboru izkaz školskih izostataka, to je zaključeno, visoku kr. zemaljsku vladu umoliti, da u tu svrhu dade tiskanice nabaviti.

5. Dočim na temelju §. 97. učiteljem javnih pučkih škola, polazećih na učiteljski sastanak, dužne su dotične školske občine dati u tu svrhu potrebitu pripomoć, to se s razloga, što danas mnogi učitelji nisu dobili predprege, vis. zem. vlada najpokornije umoljava, neka odrediti blagoizvoli, da se učiteljem u tu svrhu u buduće dadu dnevnice i miljarina, s koje će si sami predprege plaćati.

6. S razloga, što su mnoge primorske i zagorske občine, kojih se blagostanje nemože niti iz daleka uzporediti sa občinami bogate Podravine, odmjerile svojim učiteljem plaće 1. i 2. razreda, umoljava se visoka zemaljska vlada ovim najponiznije, da bi prigodom uvršćivanja občina u plaćevne razrede, u koliko občine nebi same to učinile, na to obzir uzeti blagoizvolila, da u plaći nebudu podravački učitelji zapostavljeni onim u Primorju ili Zagorju, te da bi se kod odmjerivanja plaća stanovita jednakost uvela.

7. Nakon pročitana §. 136., koji o kvinkvenalnih doplatcih govori, zaključeno je, u svoje vrieme visoki sabor posebnom predstavkom zamoliti, da bi se učiteljem, koji preko 15 godina službuju, dva kvinkvenalna doplatka nadoknadno uračunala.

8. Buduć je uslied §. 143. svaki definitivni učitelj 25% od svoje prve u mirovinu uračunive godišnje plaće polagati dužan, to učiteljstvo ove skupštine

Digitized by Google

vis. zem. vladu najpokornije moli, da bi mu milostivo dozvoliti dostojala, da rečenih 25% u 20 obroka odplati.

9. Kod §. 145. glasećeg o mirovinah, nije ovoj skupštini jasno, odkud će dobivati seoski učitelji mirovinu, ako koji već sada ili prije izminuća 10 godina uzmora poći u mir. Paragraf bo glasi, da mirovinska zaklada mora kroz 10 godina ostati netaknuta, a dotle da su mirovine učiteljem, udovicam i sirotćadi njihovoj dužni posvema plaćati oni, kojim to i sada prinadleži. Buduć pako seoski učitelji nisu do sada imali zakonom ustanovljena prava na mirovinu, to moli skupština vis. zem. vladu, neka bi joj to razjasniti blagoizvolila.

10. Čitane su još sve ostale, do sada izišavše naredbe, kao i šk. nastavni red i to samo ponajglavnije, što se naime pučkoga učiteljstva samoga tiče.

11. Pošto se je više učitelja izjavilo, da su jim župnici one učenike, s kojimi bi morali četvrte razrede otvoriti, od polazka učione odpustili, upitaše učitelji g. nadzornika, što su u tom pogledu činećí? Gosp. nadzornik obeća, da će se glede toga na vis. zem. vladu obratiti za ubaviest, a onda da će shodna odrediti.

12. Kod čitanja naukovne osnove napose o tjelovježbi, pitaše učiteljstvo jedan drugoga, kako da taj predmet svoje učenike uči? — Buduć pako toga predmeta nijedan od skupštinara predavati nezna, to stavlja skupština vis. zem. vladi najpokornije pitanje, kako bi se učio predmet, kojega ni samo učiteljstvo nezna?

13. Želja gosp. nadzornika bijaše, da bi se u ovoj skupštini na temelju propisane naukovne osnove sastavio i red nauka, nu buduć treba da se red nauka za pojedine škole prama broju učiteljskih sila udesi, te po tom četiri vrsti takovih treba za izradjenje, za koje je danas već prekratko vrieme, to je po g. nadzorniku odredjen odbor, koji će ovu zadaću preuzeti i dojdućega četvrtka u tu svrhu u koprivničkoj školi sastati se, te si iz svoje sredine izabrati predsjednika, koji će sjednicu rukovoditi.

U ovaj odbor izabrani su svi koprivnički učitelji i učiteljice; zatim od izvanjskih: gg. Ferdo Hecht, Josip Herceg, Antun Fržić, Stjepan Štefanov, Mirko Štimali, Antonija Brckovićeva, Marija Binderova, Ljudmila Šindlerova i Jelisava Šrabčeva.

14. Pošto su predmeti ove sjednice izcrpljeni, zahvali se gosp. nadzornik učiteljstvu, što se je njegovu pozivu u tako liepom te podpunom broju odazvalo i želi, da bi nam djelovanje ove prve skupštine urodilo obilatim plodom, te zatim u pol tri sata skupštinu razpusti.

U Koprivnici, 7. studenoga 1875.

J. Šalamun.

Dopisi.

Samobor, 21. studena. (Provedba šk. zakona. — Statistika narodnjega školstva.) Biti će tomu dvie godine, od kako su u naše občinsko vieće izabrani

Digitized by Google

novi članovi. Tom prilikom javih, da je tim bila prva zadaća, da se pobrinu za odgoj i obuku mladoga naraštaja, da si urede školu, pribaviv joj najnuždnija učevna sredstva, a učiteljem da pribave sredstva, kojimi će laglje moći živjeti primjereno svomu zvanju.

Školskim se zakonom preustrojava uprava škole i predaje u ruke žup. šk. nadzornika, te mjestnim odborom. Imenovanjem našega žup. nadzornika osvjedočismo se: da je vis. vlada znala naći medju školskimi strukovnjaci muža, koji jedino teži za što većim duševnim napredkom našega naroda, muža, koji će znati i htjeti dopuniti, što je gdje manjkava, a odstraniti, nadje li se gdje što štetna po obuku i odgoj; s toga i radostno pozdravismo imenovanje našega Ivana Filipovića kao žup. šk. nadzornika!

Dodje red i na izbor občinskoga školskoga odbora za tržište Samobor. — Sretne li bio ruke naš vriedni načelnik g. Vojko Spišić, kad mu na njegov predlog budu izabrana trojica od gospode gradjana u odbor, koji će smatrati školu za svoje mezimče, te će raditi samo oko njena razvitka. Članovi toga odbora jesu gg. Engler Slavoljub i Leite, trgovci, te Fran Schwartz, ljekarnik; a zastupnici pol. občine Podvrške gg. Albin pl. Kiepach, veleposjednik, te Žerjavić, kapetan u miru. Kad stupe medju nje još vriedni naš načelnik sa mjestnim župnikom preč. g. Glasićem, tad ćemo i opet ponosni biti i sa mjestnim školskim odborom za trg Samobor.

Dugo vapismo za knjigom, koju nam evo pruža naš „Sbor“ pod naslovom „Statistika narodnjega školstva“. Koli težku zadaću preduze si sl. sbor, da nam pruži savršen pregled škola, opazi svatko, tko je čitajuć prošao knjigu; nu da mu je uzmanjkalo tu i tamo statističkih podataka, bit će ponajviše krivo, što s mnogih mjesta nedobi odgovor na dana pitanja. Čitajuć na str. 106. o samob. školi, začudih se, kako da nisu odposlana pitanja ne samo uvrštena, već je i smiešna pogrieška o polazku djece uvrštena (veli se: dječaka polazi 15, a djevojka 9); s toga molim sl. uredničtvo, da mi dozvoli uvrstiti sliedeći izpravak:

Samoborska škola postala negdje za prvih god. vlade carice Marije Terezije, našao bo se kamen, koj se je imao valjda staviti nad vrata školskoj sgradi sa ovim nadpisom:

1757
Schola com
munitatis
Privilegiati
ō d i **S z a m o b o r.**

Godine 1858. sagradi občina novu sgradu, kojom prilikom potroši na nju znatne šk. zaklade — ali dakako uz dozvolu vlade. — Iste godine otvorena je

Digitized by Google

dječačka glavna učiona sa 4 učitelja. Broj školu polazeće mladeži bijaše godine 1873/4. sliedeći: dječaka 164, djevojaka 126, a opetovničara (šegrta) 32, ukupno 322.

Pripomenut mi je konačno, da je kod preduzete razredbe stavljena dječačka škola u II., a djevojačka u III. plaćevni razred. N. Š.

Iz Gora. Dne 3. listopada t. g. bje u Gorah novoustrojena djevojačka učiona po prečastnom gospodinu kanoniku i župniku Antunu Leopoldu Fetzeru svetčano blagoslovljena.

Toj svetčanosti prisustvovahu svi občinari počam od g. načelnika i revnog ujedno nadzornika dotične učione, sva gg. viećnici, gg. učitelji i gdčne. učiteljice iz obližnjih mjesta, nekoliko otmenih gospodja iz Siska, medju kojimi bijaše i gospodja Antonija Milčićka, supruga kr. bilježnika Milčića u Sisku, koja je ujedno ovoj učioni za desetero siromašne djece potrebite školske stvari darovala. Nu nije dosta, što je samo ovo dala, nego još reče dotičnoj gospodični učiteljici: „Gospodično, ako uztrebate štogod za ručno djelo, samo se na me obratite, ja ću uviek po mogućnosti uslužna biti.“ Doista plemeniti čin ove vrle gospodje potaknuo je mnoge, da budu pravi prijatelji škole. Srdačna joj hvala!

Liepa naša učiona bila je krasno uredjena, resijaše ju i mali žrtvenik, kod kojega je preč. gospodin ponajprije nekoliko molitava izmolio, cielo stanje blagoslovio, zatim liep govor uzhićenim srdcem izrekao. Baš se je vidjelo, da govori pravim, iskrenim srdcem i da je sretan, što je i ovdje djev. učiona otvorena.

U svom govoru razloži on i razjasni našemu puku ponajprije korist učione, pokazav, kako moraju roditelji poticati djecu na revni polazak učione. Tà milina je pogledati našu milu mladež, dječake i djevojčice, kako se oko milog svog pastira, kano pilići oko kvočke savijaju, kako ih blagimi riečmi k sebi priziva i otčinski grli, da zbilja svako diete radostnim srdcem sad školu polazi.

Navede nadalje, kako je žalostno, kad vidimo, kako su ini narodi na visokom stupnju naobraženosti, kako su po svih krajevih svieta škole ustrojene, dočim je naš kukavni narod ogrezao u tmini, te će istom za nekoliko sto godina svrhu postići, za kojom poče težiti. — Zakleo je roditelje i skrbitelje, da nikad protiva učitelju negovore, nego da vazda pred očima imaju, da učiona i crkva jedina su dva stupa, kojih, ako se čvrsto držimo, nikakva bura nas srušiti neće; da učiona napredovati nemože, ako roditelji sa svećenici i učitelji nerade složno na polju prosvjete. Nu žalibože, naš neizkusni narod nepozna korist ove dobrote, nepojmi, kolika sreća roditeljem, ako jim se diete u strahu božjem odhrani, da neostane glupo, nego da uvidi, da ga je dragi Bog za nešto uzvišenoga stvorio.

Najdubljom smjernošću spomenuo je govornik Njeg. Veličanstvo premilostivoga našega cara i kralja Franju Josipa I., jer on jest upravo u razrešenoj krajini dao povod težnji za prosvjetom. Za njegova vladanja podigoše se mnoge i mnoge učione i zavodi, koji, božjom pomoćju a njegovom moćju, svakim danom napreduju. Zatim c. kr. vrhovnog zapovjednika, preuzv. gospodina baruna Antuna Mollynaria, koji je takodjer pravi ljubitelj mladeži i otac domovine; njemu

Digitized by Google

upravo imamo zahvaliti, a i zahvaljujemo mu svesrdno, što nam je ovu sgradu, gdje je dotična učiona smještena, poklonio.

Konačno naglasio je gospodin župnik dotičnoj gdčni. učiteljici H. Z., da je ona prva tako sretna da bude vrtlaricom u novoj bašći, te da nastoji svimi silami otrovno bilje iz srdaca nevine mladeži izčupati, te sladko i plodonosno bilje ćudorednosti i straha božjega u mlada srca krasne ženske mladeži zasaditi, da ova prva mladež uzornim životom budućoj mladeži prednjačiti uzmogne.

Javno je zahvalio gospodin našemu hvalevriednomu gosp. načelniku Josipu Kernicu, kojemu zaista dosta zahvaliti imamo, dočim je on najviše skrbio o popravku dotične učione.

Poslie toga vratismo se u crkvu, gdje svi skupa Bogu zahvalismo s pjesmom „Tebe Boga hvalimo“, a premilostivomu caru sa „Bože živi.“

Svršetkom zahvaljujemo našemu duhovnomu pastiru na trudu, dobroti i nauku; Bog nam dao što više ovakovih čvrstih i stalnih rodoljuba i prijatelja učione, da nam domovina slavnija i dičnija bude. Živio!

Jamnica, dne 23. listop. Uvrstite, g. uredniče! ovo nekoliko redaka, da se i dalje sazna, kako postupa jamnički nadzornik škole g. župnik Milko Škrabal sa svojim učiteljem, i to kad isti traži ono, što mu po zakonu i pravu pripada. Upravo danas po podne iza duga obećivanja pozva me jedva preda se, da mi izplati doznačenu drvarinu u ime občinskoga poglavarstva; on bo upravlja i občinskom blagajnom, te mi ponudi 25 for. i 50 n. mjesto opredieljenih 70 for. 50 n. i pošto ja toga nehtjedoh primiti, razljuti se, poče vikati i psovati, a napokon me odpravi riečmi: „Hajd van, ako nećete ovih novaca, a vi si tražite drugu službu.“ —

Da je sve to istina, može posvjedočiti g. Stjepan Majorinec, kr. porezni činovnik, koji je slučajno prisutan bio. Premužak, učitelj.

Raznice.

— Posveta kapelice u sgradi kr. ženske preparandije. Kako učevni zavodi u Zagrebu u obće koli zemaljski toli gradski sa učevnimi sgradami dosta kubure imadu, tako je bilo i sa novom ženskom preparandijom. Valjalo je smjestiti preparandiju s vježbaonicom, ali kamo? — Zemaljske za tu svrhu prikladne sgrade neima, te se i mužka preparandija morala smjestiti u sgradu bivše uzorne učione, premda svrsi neodgovara, a privatni stanovi za to po gotovo prikladni nisu. Nu pošlo je ipak za rukom pronaći stan, koj ako je i nešto pretiesan, ipak svojim položajem svrsi odgovara, da nemože bolje. Na trgu Zrinjskoga bana, na liepu parku, kojim se Zagreb ponosi, priredjene bi znatnim troškom gradske občine prostorije na preparandiju i vježbaonicu. Sve bi dakle bilo u redu do jednoga; neima u blizini crkve. Ali gradska občina i tuj pomogla i dala prirediti opet znatnim troškom jednu sobu u samoj sgradi za kapelicu. Ta bi dakle 28. p. m. svečanim načinom mladeži otvorena. — Prečastni ju g. kanonik J. Sušković u prisutnosti gradonačelnika i dosta drugih otmenijeh lica, te učit. sbora i šk. mladeži, posveti i obavi u njoj prvu svetu službu. Mladeži bit će taj dan u liepoj uspomeni, jerbo joj je preč. g. kanonik liepim slovom predočio važnost čina i ko što se on zahvalio sl. zastupstvu grada Zagreba, zahvalit će mu na tom svaki rodoljub.

Sada je dakle i kr. zem. ženska preparandija uredjena, kako se samo u sadanjih okolnostih učiniti dalo, ali — kako rekosmo — samo za nuždu. Mjesto je dakako prekrasno i za ovu svrhu upravo sgodno, ali to nije dosta, trebalo bi sagraditi istom sgradu, koja će u svakom obziru svrsi odgovarati. Mi se nadamo, da će vis. zem. vlada sve učiniti, te će se do skora i obe kr. zem. preparandije uzornimi sgradami ponositi moći. Da Bog dao!

— Učitelji u podžupanijskih šk. odborih. Školski nadzornik virovitički imenovao je u podžupanijski odbor virovitički g. Tomu Lukačevića, učitelja virovitičkoga, i Matu

Digitized by Google

Črnka, učitelja gradinskoga, a požežki je nadzornik u odbor požežke županije imenovao gosp. Ivana Šulca, učitelja požežkoga, i Dragutina Žgurića, učitelja kaptolskoga. Po §. 165. školsk. zakona mogu u županijski odbor biti birani samo učitelji nalazeći se u sjedištu županijskoga školskoga odbora. Iznimka se može dopustiti, gdje u dotičnom mjestu nebi bila dva učitelja. Bilo to sada umjestno ili ne, zakon se mora vršiti i nitko nije vlastan ni slovca po svom osobnom uvidjenju promieniti. Oni dakle, koji se ćute u tom povriedjeni ili osramoćeni, mogu se obratiti na visoku vladu, koja će to jamačno dokinuti, a najbolje bi bilo, kad bi se dotičnici, ako nisu tašti i slavohljepni, sami odrekli časti, koje nemogu vršiti po zakonu.

Književna obznana.

Na pitanje mnogih knjižara i pojedinih naručitelja javljam, da od prvoga izdanja „Početnice hrvatske poviesti“ nemogu s nijednim eksemplarom više poslužiti, jer je prvo izdanje odavna već posve razpačano.

Umoljavam svakoga, da se nekoliko dana uztrpiti izvoli, jer se drugo, po najnovijih historičkih podatcih pomnoženo i popravljeno izdanje moje „Početnice hrvatske poviesti“ nalazi pod tiskom, te će za koj dan biti gotovo.

Uvjeren sam, da će ovo drugo izdanje biti posve prikladno za pučke škole, jer sam nastojao, da budem djeci u pripoviedanju što kraći, zanimiviji i razgovetniji.

U Zagrebu, 30. studenoga 1875.

Ljudevit Tomšić,
učitelj doljnogradske škole.

Javna zahvala.

Poglaviti gospodin nadporučnik Antun Golubović, osobiti prijatelj školske mladeži, darovao je prigodom otvorenja djevojačke učione u Kobašu istoj 100 for. za nabavu potrebitih učila. Na tom veledušnom i plemenitom daru uzimam si čast pomenutomu gospodinu darovatelju koli u ime učeće se mladeži toli i u ime ove učione najsmjernije se zahvaliti. Dao Bog. te se ugledali i ostali imućni rodoljubi u ovaj sjajni primjer.

U Kobašu, dne 23. studenoga 1875.

Marija Gabrić, učiteljica.

Poziv.

„Hrvatski pedagog. književni sbor“ imati će u četvrtak 9. prosinca o. m. u 9 sati s jutra u svojoj pisarni u Kukovićevoj kući glavnu godišnju skupštinu, u kojoj će:

1. predsjednik pozdraviti skupštinu;
2. tajnik čitati izvještaj o poslovanju družtva tečajem upravne god. 1875.;
3. blagajnik izviestiti o prihodu i razhodu družtvenom;
4. čitati se pedagogijska razprava, i
5. razpravljati se razni predlozi.

Budući da ovom godinom ističu i tri godine družtvenomu predsjedniku, birati će se u toj skupštini po družtvenih pravilih novi predsjednik, tajnik i blagajnik.

P. n. gg. članovi sbora pozivlju se najučtivije, da dodju što u većoj množini na glavnu skupštinu.

U Zagrebu, 25. studenoga 1875.

Skender Fabković,
predsjednik.

Poziv.

U smislu §. 35. družtvenih pravila „Narodne škole“ sazivljem glavnu skupštinu na 16. prosinca o. g. u 10 satih u jutro u prostorijah doljnogradske obće pučke škole u Zagrebu.

Na dnevnom redu biti će:

1. Govor predsjednikov.
2. Izvješće tajnikovo o družtvenom djelovanju g. 1875.
3. Izvješće blagajnikovo o novčanom stanju družtva.
4. Doznačivanje družtvenih podpora ubogoj mladeži pučkih škola prema §§. 16. i 17.
5. Razni predlozi pravih članova ovoga družtva.
6. Izbor upravljajućega odbora.
7. Gg. redoviti članovi Gustav Hakel i Ivan Lenček čitati će pedagogijske razprave, i to prvi: „O koristnom i štetonosnom čitanju“, a drugi „o čilosti tiela.“

Pozivlju se svi gg. članovi, da u što većem broju prisustvuju toj skupštini.

Posebne pozivnice u tu skupštinu dostavljaju se samo začastnim članovom.

U Zagrebu, 27. studenoga 1875.

Za upravljajući odbor „Narodne škole“:
Ferdo Vuksanović,
predsjednik.

Digitized by Google

Dužnici „Napredka“ za godinu 1875.

Preparandija u Arbanasih, 4 for., Kopčik Martin, Altpazua, 1 for., Čitaonica Nr. 1 Belovar, 2 f. 50 n., Turato Nikola, Kukuljanovo, 2 f., Sorić Mate, Kostrena, 2 f., Magistrat u Bakru 4 f., Učiona Praputnik 4 f., Pužar, Zajezda, Budinšćina, 4 f., Šapčanin Milorad Popović, Biograd, 4.50., Nar. biblioteka Biograd 4.50., Kneževski pošt. ured Biograd 4.50. Učiona u Bistri 1 f. Brod na Kupi 1 f., Učiona u Plešcih 4 f., Ceranić Ive, Brinje, 2 f., Čepin Ante 2 f., Jederlinić Niko 1 f., Marković u Cerni 4 f., Maurović Josip u Drnju 4 f., Lorenz Antun, Dubica, 2 for., 50 n. Učiona u Drenju kod Djakova 4 f., Učiona Gašinec 4 f., Levanska varoš 8 f., Blaga Josip u Daruvaru 2 f., Mesić Jos., Dalje, 2 f. 50 n., Učiona u Sljivoševcih 1 f., Učiona u Marjancih 1 f., Učiona u Radikovcih 1 f., Učiona u Lacićih 1 f., Učiona u Viljevu 4 f., Tomić Stjep. u Liču 4 f., Kindlein Josip 4 f., Brkopac Juraj, Generalskistol, 4 f., Novaković Božidar, Dubrava, 4 f., Ratković Božo, Podlapac, 4 f., Arbić Tomo u Hrtkovcih 2 f., Klopović, Cvjeković 2 f. Premužak, Jamnica, 4 f. Kelčić, Ilova, 2 f., Vidačić, Križevci, 4 f., Ferkić, Križevci, 4 f., Ivkanec Marija 2 f., Heimerl Josipa 4 f., Vudy Šime, Kraljevica, 4 f., Maletić Josip, Hreljin, 4 for. Narodna Čitaonica u Karlovcu 50 n., Valjak Stjepan, Karlovac, 4 f., Ascherfeld, Karlovac, 1 f. Stimali, Gjelekovac, Koprivnica, 4 f., Ravnateljstvo čitaonice Karlobago 1 f., Ravnateljstvo učione Krapina 1 f., Gudl, Krapina, 2 f., Kopsa, Krapina, 2 f., Sedlar, Vel. Erpenje, 1 for., Učiona Jezero 1 f., Kovačka Anka, Kostajnica, 2 f., Kučić Jerko, Komira (Dalmacija) 3 f. Maroević Vicko, Kotor, 4 f., Stangel Ivan, Karlovci, 1 f., Metretić kod Koprivnice 2 f., Učiona Koprivnica 1 f., Tomić Andrija, Bosna, 4 f. Ahčin Franjo. Lokve, 2 f. 50 n. Žitković, Liesing, 2 f., Kanceljak, Orehovica, 4 f., Ferković Nikola, Mitrovica, 2 for., Učiona u Mitrovici 2 for., Kostelić, Josipovdol-Munjava, 4 f., Učiona Martinska ves 4 f., Občina Novi 1 f., Bobinac, Nova Gradiška, 2 f., Učiona u Černiku 2 f. 50 n., Žmara Josip, Novigrad, 3 f., Didović Mirko, Oriovac, 2 f., Školsko vieće u Skarah, Otočac, 4 f., Diklić Dragoil u Švici 4 f., Učiteljska knjižnica Ogulin 2 f., Narodna čitaonica Ogulin 2 f., Učiona u Oroslavju 4 f., Tičak za 14 škola 26 f., Ravnateljstvo gornjo i dolnjograd. Osiek 2 f., Jozičić Tomislav, Petrovaradin, 4 f., Učiteljsko družtvo, Petrovaradin, 2 f., Grginčević, Petrovaradin, 1 f., Martinović, Beč, 4 f., Dolovčak Fr., Šamac, 2 f. 50 n., Učiona Podgorač 4 f., Učiona Škenderovačka, Požega, 1 f., Gimnazija, Požega, 1 f., Učiona u Brestovcu 4 f., Učiona u Rogoljih, Pakrac, 4 f., Filjak Pavao, Pitomača, 4 f. Klemen Vjekoslav, Popovača, 4 f., Košir Iv., Voloder, 4 f., Ivačić Stjepan, Prelog, Draš., 2 f., Dlustuš Ljuboje, Ruma, 4 f., Gözl, Ruma, 4 f., Brnčić Ilija, Ruma, 2 f., Kovačević Luka, sv. Rok Lovinac, 4 f., Občina Draga Rieka 50 n., Učiona Gradina, Suhopolje, 2 f. Učiona u Rušanih, Suhopolje, 2 f., Učiona u Selih, Sisak, 2 f., Senić Ivan, Kaniža, 2 f., Dječačka učiona u Sibinju 4 f., Potočić Stjepan, Rovište sv. Ivan vojni, 2 f, Marin Plemenitaš, Severin, 2 f., Gradjanska učiona Slunj, 1 f. 50 n., Župan, Slunj, 2 f., Učiona Zabok 1 f., Učiona sv. Križ 1 f., Učiona sv. Juraj kod Senja 4 f., Sokčević Ante, Jaruga (Šamac) 4 f., Rimokat. učiona u Sotinu 4 f., Gradj. škola u Titelju 2 f. 50 n., Lucarić Ilača, Tovarnik, 4 f., Učiona u Lukaču, Virovitica, 4 f. Učiona u Baziju, Virovitica, 4 f. Učiona Spišić Bukovica, Virovitica, 2 f., Učiona Bušetina, Virovitica, 2 f., Učiona Gradac, Virovitica, 2 for., Učiona u Turnašici, Virovitica, 2 f. Glavna učiona vojni Križ, 4 f. Ravnateljstvo učione u Varaždinu 1 f., Učiona Vel. Gorica 4 f., Učiona u Vukovini 4 f., Vlaisavljević, Beč, 2 f., Dominković, Beč, 4 f. Stürzenbacher, Beč, 2 f. 50 n., Stakić za svoj kotar u Vojniću 5 f., Mikić Mio u Vučinu 2 f., Učiona Vukmanić 1 f., Stipić Bartol u Zemunu 1 f. 50 n., Košćević Ante u Zagrebu 2 f. 50 n., Božić, Zlatar, 4 for.

Pripravnici: Debeljak 1 f. 75 n., Galjer 1 f. 75 n. Cvetko 1 f. 75 n., Praunsperger 1 f. 75 n., Modec 1 f. 75 n., Imprić 1 f. 75 n., Čikolin 1 f. 75 n., Ježić 1 f. 75 n., Statelov 1 f. 75., Paulin 1 f. 75 n., Rukavina 1 f. 75 n., Kale 1 f. 75 n., Pšeničnik 1 f. 75 n., Canjov 1 f. 75 n., Denk 1 f. 75 n., Haraminčić 1 f. 75 n., Leneš 1 f. 75 n., Beluhan 1 for. 75 nov., Tkalac 1 for. 75 nov.

Pošto sve molbe i opomene nisu koristile, te nam još uviek predplatnici duguju do 1200 for., predadosmo dužnike od god. 1873. i 1874. sudu, a one, koji nam duguju za god. 1875. umoljavamo po posljednji put, da dug svoj do nove godine namire, jer ćemo inače biti prisiljeni, da i od njih sudbenim putem dug utjeramo. Uprava „Napredka“.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 35. U Zagrebu, 10. prosinca 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

O gospodarstvu i cjepiljnacih u pučkoj školi.

Napisao **Jos. Klobučar.**

Malo je koj narod toliko upućen na svoju mater zemlju, kao naš. Za sve, što mu životu nuždno treba, kao i ostalim potrebam, da uzmogne zadovoljiti — traži reć bi neizcrpivi izvor u zemlji, t. j. u svom gospodarstvu. Pošto je tako, nije čudo, što su mnogi jur domoljubi pozbrnost odlučujućih faktora obraćali na gospodarsku struku, taj životni uslov našega naroda u ovoj zemlji.

I u istinu, drugi bi narod ne samo u takovom prirodnom i geografičkom položaju, kao što je naš, živio život sretan i zadovoljan, no on bi i tu svoju domovinu pretvorio u rajoliki perivoj, o kakovu nam priča pripovieda za Kanaan.

Da to nije pusta tlapnja, treba samo malo zaviriti u napredne zemlje, gdje si narodi velikom mukom i čudesnim trudom iz gola tvrda kamena izbijaju svoj živež; polja jim pako i njive više sjećaju na vrtove, nego li na ono, što i zbilja jesu.

Pa ipak naš narod u toli prirodom blagoslovljenoj zemlji jedva proživi od jedne godine na drugu; ako ga pako koja iznevjeri, pada ne samo u žalost i glad, već ugrezava u dugove, i tako razklimava pouzdanje u bolju i sretniju našu budućnost; a povrh toga priliči nam domovina zapuštenoj i neočešljanoj djevojci, koju naobraženi putnik nekom apatijom motri.

Mnogo se toga jurve napisalo, s kojih se razloga nemože naš narod oteti letargiji i bezsvjestnosti u svom gospodarstvu, izmedju kojih se obično iztaknuo i taj: da narod naš nepozna nikakovih potreba; sve pako što mu je najnuždnije, daje mu narav.

Mi nemarimo iztraživati, dokle su već na vrata naših seljaka pokucali mnogi gosti modernoga doba; ali s druge strane moramo uztvrditi, da su jur došla pred njegov prag vremena, koja silno viču: daj, i opet daj.

Crkva i škola hoće svoje; občina i carstvo svoje, koji svi glasno dovikuju: ustaj narode, pljuni u šake te radi i napreduj, ako nećeš, da te kolesa duha vremena potlače, učiniv te kmetom i robom tudjinaca u vlastitoj ti domovini;

Digitized by Google

jer prošla su idilična vremena, kada si frulom u debelu hladu svojih hrastova i lipa dozivao vile.

Kada su nam dakle u istinu nesmiljenom strogosti svojom zahtjevi mnogovrstni kućami naroda zaredili, da li je onda uputno, da ga ostavljamo u njegovoj bezćuti i bezsviesti?

Tu počeku neima mjesta; jer tko čeka, zaostaje; tko pako danas zaostaje — propada.

Neima dakle druge, dočim se naš seljak polagano osvješćuje, nego da mu svi na to pozvani faktori priskoče u pomoć, vodeć ga brzim korakom napried kao Lota, da neostane kao Sara.

Izmedju ostalih odlučujućih činbenika biti će bez dvojbe jedan i pučka škola. Nu plodovi, kojimi ova roditi može, dolaze sporo u narod, stranom što ona odgaja tek budući narod, stranom što je još i sama prilično nova; novotam se pako nijedan narod lako neprivikava.

Ipak je škola, ako ju okolnosti i omedjuju na čedni djelokrug, pootvorila već mnogim oči, pak ako dobri Bog naš novi zakon blagoslovi i neomalaksa snaga učitelja, ona će se bez sumnje svomu narodu predstaviti kao jedna od najčistijih i najpožrtvovnijih mu pomoćnica.

Što drugi faktori mogu i moraju učiniti za promaknuće zanemarenoga nam narodnoga gospodarstva, to ostavljamo njima; mi ćemo si pako u kratko odgovoriti: kakovu bi djelotvornost s gledišta ekonomičkoga mogla zauzeti pučka škola, prilagodiv se novomu škol. zakonu, ter posredno bar pomoći si narodu?

Neima sumnje, da i školu stežu razni obziri, naročito ju vežu šk. zakoni, te ako tko, najmanje može ona, makar i najbolje svoje osvjedočenje sliedeć zagrmiti: sic volo, sic jubeo! —

Koliko toga nisu jurve mnogi napisali, najpače naš M. Stojanović, kako bi se gospodarska obuka njegovati, kake li praktički narodu predočivati imala u pučkoj školi. Ali sasvim tim naš zakon od svega onoga uzeo je najmanju mjeru, bud zato, što za zamašniji pokret na tom polju nisu jošte okolnosti zgodne; budi, što su sile učiteljstva što ostvaranjem IV. razreda, što pomnoženjem inih predmeta do skrajnosti nategnute.

Nu ništa se na svietu nemože na jednom savršeno roditi, pa tako ni zakoni; a što učinjeno nije, temeljite ima nade, da će se svomu životu privesti, jer osnovni je kamen jurve položen. Inače bismo i opet imali uztvrditi, da seoske pučke škole nisu pripravljaonice srednjim školam, već ako takove jesu, a ono bi mogle biti ratarskim i obrtničkim — morati će pak biti svojim konformitetom samostalne za buduće ratare i gospodare. Medjutim nije to nemoguće polučiti i uz današnji novouredjeni i veoma intenzivni uztroj pučke škole, samo da jim više vremena dadnemo za gospodarsku koli teoretičku, toli praktičku obuku.

Uzmemo li na um osnovu izradjenu po vrlom gospodaru Šughu, to držimo, da bi se ona dala prilagoditi našemu preustrojenomu školstvu, počem nam novi zakon jamči, da opetovnjaci imadu u djelatnicih dolaziti u školu, i počem nam pridržaje

Digitized by Google

svakdanje učenike punih pet godina, koji nesamo da bi se mogli, pače morali raznim poljodjelstvenim radnjam priučavati, jer inače jim oduzesmo prije reda i volju i mar za polje i gospodarstvo.

Jest, učiteljeve su sile i dosele nategnute bile; ali ako držimo za budućnost našu valjano, umno i racionalno gospodarstvo kao conditio sine qua non, on nemože svoje eksistencije obezbiediti; to onda možemo lasno pregorjeti u pučkoj školi n. p. gimnastiku; jer neima dvojbe, da se i kod gospodarskih radnja uda vježbaju i jače, i da su ove jako dobar surogat tjelovježbi, što nam najbolji doj kaz daju jake mišice radinih naših seljaka.

§. 54. sl. l. našega zakona temelj polaže u pučkoj školi gospodarstvenoobuci, ovaj bi se indi samo inimi još naredbami detaljirati imao, pak će priekoj potrebi biti udovoljeno, a da će nam gospodarska čitanka sviet ugledati, o tom valjda nesmije biti dvojbe.

U saboru je ove godine od znamenitoga muža jednom sgodom pala rieč: Učimo u pučkoj školi manje o svetcih, više o gospodarstvu.

Mi ćemo ove rieči popuniti ovako: učimo u obće iz svih predmeta najviše ono, što spada u gospodarstvo i obrtničtvo, naročito iz prirodoznanstva, koja nam struka osobito za to priliku pruža; ali dajmo mladeži i priliku, da se ob uharnostih, koje smo jim teoretički utuvili u glavu — i praktički osvjedoči. Theoria sine praxi est os sine axi.

Kako poradi potrebe, da se naime voćarstvo u nas pridigne, tako po zakonu, imadu se uza svaku školu podići i tako zvani cjepiljnaci.

Jedini je dakle za sada to institut, u kojem se budući gospodari bar u jednoj struci praktički izvježbati mogu.

U cjepiljnaku valjalo bi da bude i dobar pčelinjak; ne možda od kamena sazidan, već da se u njem po umnih i racijonalnih izumih pčele goje, to pako može biti, ako se tomu već u preparandiji temelj polagao bude.

Zato neka se pčelarstvo neuči samo iz poučnika, već neka se budući učielji izvježbaju tako, da u sviet dodju ne kao pokušatelji raznih metoda i pokušaja, već kao takovi, koji će biti sobom na čistu, što je valjano, što li nije. Od kada nam je slador prilično pojeftinio, spala je ciena medu jako nizko; ako uza to pčelari još po starom hrvatskom običaju med vade umaranjem pčela, to onda od pčelarstva gotovo nikakove koristi.

Ako naš zakon i uzakonjuje cjepiljnake, zato se ipak nesmije s uma svrći, da su i oni vremenom došli u druge faze, pak da i njim obširnijimi odredbami podloge pomladiti i obnoviti treba t. j. mora da jim se zadaća jasnije označi, kao i nemanje kažiput učiteljem pruži, da i oni budu na čistom gléde dužnosti kao i prava u njih.

Čim su cjepiljnaci po negdje u život privedeni, narod jih je prilično dobrohotno pozdravio; znajuć bo, da će od njih imati stranom posredne, stranom neposredne koristi.

Iz izkustva nam je poznato, da u početku nije narod pitao (moguće da je bilo iznimaka) tko će cjepiljnak obradjivati, tko ogradjivati i ostale potrebštine

Digitized by Google

oko njega namirivati; sve je on to sa svom pripravnošću dao, samo ako je bilo i koristi.

Nu nastale komasacije i segregacije, ukinuta javna radnja, pak i negdje, što je prvoj potrebi voćkami narodu udovoljeno, njegovo je oduševljenje znatno ohladnjelo, volja se po malo od školskih voćnjaka odklonila, i tako moradosmo po nekoliko puta čitati, da su cjepiljnaci u mjesto perivoja — pašnici, neogradjena trkališta pasa i svinja!

Neodklonivo su nuždna dakle tuj nekoja predusretna sredstva.

U cjepiljnaku istina raste ciep, ali probuja u brzo i drač i kopriva; valja dakle češće — bar svaki mjesec po jedan put motičicom i hitrom ručicom pregledati voćke, a da nam neokržljave i nezahire.

Učitelji, misleći koristno s ugodnim spojiti, običavahu za takove lagane poslove uzimati školsku mladež. Očevidna bijaše odtuda korist. Nesamo da se je posao bezplatno i hitro obavio, već se je mladež u svježoj prirodi duševno i fizički oporavila i za dalnji rad pokriepila. — Medjutim ni to nije bilo mnogim občinarom u volji, pače je i u obć. zastupstvih bilo lamentacija, kako učitelji neuče, već s njihovom djecom težače.

Ima dakle toga dosta, s čega — u tom najmanje unosnom službovanju — učitelj mnogu trpiku gutnuti mora, koju lieka donoseća naredba odkloniti može.

Makar cjepiljnak i najvećma napunjen bio voćkami; ipak nemože on tako biti, da nebi po koje mjesto prazno bilo. Pače zahtieva to i samo načelo izmjene. Takova se prazna zemlja obično pognoji i okopavinom, radi boljega obdjelanja zemlje, nasadi. Bilo je pak i sbog toga pitanja: čiji je prirod, dobljen iz cjepiljnaka? Pače zna se za slučaj, gdje su si neki prisvajali pravo i na isto voće iz cjepiljnaka.

Iz svega, što navedoh, vidi se, da nam i cjepiljnake duhom novoga zakona zadahnuti valja, da na novo ožive i da za nje treba regulativ, po kom će se znati: čija je i kakova dužnost; čije opet i kakovo pravo?!

Oris psihologije.

Piše **J. Glaser.**

(Dalje.)

Opis nekojih osobitih predstava, kao što su: prostor, udaljenost, vrieme, kretanje, mir i uzročnost (uzrok, učinak).

Prostor. Stari su držali, da nam je ova predstava prirodjena. Ali nije tako. Beneke veli, da tu predstavu neimamo bez predmeta, dakle je ona skupa sa predmeti; prostor je po tom nešto na predmetih, on je jedna oznaka (akcidene) istih, koju od predmeta odlučujemo, te si ju zasebno predstavljamo. Ovu odlučenu (abstrahiranu) predstavu „prostor“ možemo si tako daleko razširiti, da ju dalje slieditи nemožemo, i tim dobivamo predstavu „neizmjerni prostor“, t. j. „neizmjerenost“.

Digitized by Google

Po Dittesu bi i naša duša zauzimala prostor, jer ako možemo, veli on, postanak svjetlosti tumačiti trepetanjem etra, koj da vas sviet izpunjuje, prem je imaterielan, kako nebi mogli istim načinom tumačiti i prostornost duše.

Prostor bi po Dittesu bio ne samo akcidens predmeta, nego i istih predstava same duše. Za dokaz navadja ovo: Slika vanjskoga kojega predmeta mora najprije postati u duši, mora nam biti svjestna, onda ju tek možemo prenieti na sam predmet, te ga zamjetiti. Kad bi duša bila, kao što Herbart veli, matematička točka, kako bi tad mogli razlikovati jednu predstavu od druge, kako bi si u obće mogli predstaviti prostor, kad u toj točki jedno na drugo pada. Zaoto je po njegovu mnienju „prostor" omjer predstava kao i predmeta jednog uz drugi. Veliki, veći, najveći. Po njegovu tvore predmeti u duši isto tako, kano što smo bilježili u oku, sliku opredieljene veličine. Prema tomu bi dražila, polazeć od predmeta i stvarajuć sliku u oku, zauzimala u duši neku opredieljenu množinu pramoći. Sravnjivanjem predstava a uz nje predmeta postane predstava „prostora".

Udaljenost. Ni ove predstave neimamo odmah iza poroda; jer da ju imamo, nebi malo diete pružalo ruku za mjesecom i zviezdami, kad ih ugleda. Ova predstava postaje dakle s vremenom u našoj duši. Samim okom nemožemo ju dokučiti, jer nas oko vara. I izkusnu čovjeku čine se predmeti dalje, ako medju njimi ima još i drugih predmeta, a bliže, ako takovih predmeta neima. Kakav grad ili brieg u našem obzoru čini nam se isto tako daleko, kao kakva zviezda na nebu, premda je zviezda bilijune milja od nas udaljena, a grad ili brieg možda ni 10 milja. Kad opazimo ladju na moru, čini nam se, da je blizu nas, pa ipak moramo dugo čekati, dok jednom k briegu dodje. Gledamo li pako kola na kopnu, to onda nebiva tako, akoprem nam se daleko čine, jer imade medju njimi i nami još i drugih predmeta. Točno poznavanje udaljenosti nemožemo nikad steći; prilično pak poznavanje možemo postići istom onda, kad se počnemo kojemu predmetu približavati ili od njega udaljivati. Tu pako sudjeluje opip. Dakle samo pomoćju opipa može oko zadobiti predstavu udaljenosti.

Vrieme. Vrieme je predstava, koja je — kao i prostor — postala odlučivanjem (abstrahovanjem) i to iz čina predmeta vanjskoga svieta, takodjer i iz čina našega duha. Sunce se rodi pa zadje, zviezde se pojave pa ih nestane; cviećе cvate pa uvene; snieg zapadne pa se raztopi; u nas se pojavi jedna predstava pa stupi u nesvjest, te dodje opet druga u sviest. Tako isto biva i sa ćućenjem i htjenjem. Dakle čini postaju, traju, prolaze i budu. Iz prirodnih i duševnih pojava odlučujemo (abstrahujemo) predstave vremena sadanje, prošlo, buduće vrieme bez početka i svršetka zove se vječnost.

Kretanje i mir. Udaljenost se mienja medju predmeti. Promjenu mjesta jednoga predmeta naprama drugomu, dakle micanje predmeta s jednoga mjesta na drugo, zovemo kretanje. Iz ovoga se vidi, da je i ova predstava postala razstavljanjem, te da se sam nalazi skupa sa predmeti. Do predstave kretanja našega tiela dolazimo mi sobstvenim svojim ćućenjem, do predstave kretanja drugih tjelesa dolazimo motreć promjenu veličine i udaljenosti jednoga tiela naprama drugomu. Protivno kretanje je mir.

Digitized by Google

Uzročnost, uzrok, učinak. Naše sobstveno biće potiče nas, da tražimo uzrok činom vanjskoga svieta. Mi opažavamo, da naši čini imadu uzroka. Pjevanju je uzrok veselje, plakanju bol ili žalost, zahtjevom naše potrebštine. Tako onda tražimo uzroke i činom vajskoga svieta. Vanjskim motrenjem dodjemo samo do predstave o učinku. Mrzne, kiša pada i snieg; biva dan, noć, zemlja se posuje cviećem, cviet vene. To su učinci. Buduć pako da je s timi učinci uviek skupa zima, oblaci, izlaz i zapad sunca; proljeće, veća toplina sunca; jesen, sunce manje grije; držimo, da su navedene stvari povod, uzrok spomenutih učinaka. U vanjskom svietu možemo samo učinke zrieti i opaziti, uzrok pako slutiti, to moramo oprezni biti u bilježenju uzroka, jer se možemo lako prevariti. Mnienje o uzroku nije uviek stalno, uzmimo samo svjetlost; meteori; zračni pojavi; bliesak, grom. Kako su si to prije tumačili, kako mi?

Postanak jedne stvari pomoćju druge zovemo **uzročnost.** Do te predstave dolazimo vanjskim i nutarnjim motrenjem. (Sliedi.)

Razprave III. bremske učit. skupštine.

Treća bremska učit. skupština držana je ove godine u Bremerhavenu. Učitelja se sakupilo 200—250, a bilo tu i deputacija od šk. oblasti.

Pošto je g. Bulthaupt kao prvak odbora skupštinu pozdravio, izabraše skupštinskim predsjednikom g. Entholta. A dok su izabrani članovi brojili glasove, čitao je Bulhaupt štatute skupštinske.

Zauzev stolicu predsjedničku zahvali se g. Entholt odboru i njegovu prvaku na pripravah i trudu, zatim pozdravi skupštinare, a pod konac reče: „da je škola tlo, gdje valja punom pregršiti neprestano sijati; cviet i pupoljci, da su ćudoredna i marljiva djeca, plod pako naobraženi, radini i zdravi ljudi. — Dao Bog, da razprave ove skupštine pomogle do takova ploda.“

Zatim se prešlo na dnevni red.

Ponajprije ovlastiše odbor, da opredieli po volji mjesto za buduću skupštinu, a u §. 2. štatuta zamieniše rieč „bremska“ sa izrazom sjeverozapadno njemačka skupština, i ovlastiše odbor, da preuzme reviziju štatuta.

I. thema bje: „Moderni život je zaprjeka pučkoj školi.“

G. Schulz-Bremerhaven opisujuć poduljim govorom moderni život kao zaprjeku pučkoj školi, dodje do zaključka: da su posljedice istoga nerad i užitak, junaci na krugljani, kod karta, u krčmi i na bilardu. A kod ženskoga spola je kućanstvo, kuhinju riečju sve nesnosan teret. Žene da drže jedino do izvankućne sjajnosti, a time, da taje svoj karakter, koj ima biti vazda ženski. Predlaže ove rezolucije:

I. „Moderni život prieči pučkoj školi, da postigne namienjenu svrhu.“

II. „Moderni život, buduć se njegovi interesi nesudaraju i neslažu s načeli pučke škole, istu sve više i više odtudjuju.“

Pošto se skoro svi govornici izjavili proti toj themi, a neki su predlagali druge rezolucije, zabaci skupština ove rezolucije. Nu na predlog predsjednikov, da se

Digitized by Google

skupština bez svakoga zaključka nerazidje, izabraše 4 lica, koja kroz pol ure (dotle je trajao odmor) razmišljahu, i sliedeću rezoluciju predložiše:

„3. brem. učit. skupština nemože zasad predložene rezolucije prihvatiti, budući je upravo sadašnjost razvitak škole u svakom obziru podpomogla. Krivi pravac i bolestne pojave moderna života neka nastoji škola svladati temeljitom duševnom naobrazbom i razprostiranjem valjanih uzgojnih načela."

Skupština ju jednoglasno prihvati.

II. thema bje ova: „Broj učevnih ura, imenito u pučkoj školi."

Povod toj razpravi bje recenzija dra. Dittesa o učevnoj osnovi, što ju sastavi predsjednik škola u Bremenu Müller. On tamo dopušta do 32 sata kroz tjedan, a Dittes se proti toj množini ura izjavio, s kojim se izvjestitelj Ittig-Bremerhaven u načelu slaže, te ove rezolucije predloži:

I. „Broj učevnih ura kroz tjedan ima se svesti na stanoviti minimum."

II. „Roditelji morali bi se više starati za uzgoj svoje djece, i školu nesmatrati pjestovalištem."

III. „Nuždna je reformacija školskoga zakonodavstva."

Mnogo se govornika izjavi za predložene rezolucije, pripomenuvši, da je bolje, ako su djeca koj sat dulje u školi pod nadzorom učitelja, nego da se po ulicah skiću bez svakoga nadzora."

Buduć je već bilo kasno, uze g. Ittig 2 rezolucije natrag, te predloži ovu: „Broj učevnih ura kroz tjedan ima se točno opredieliti."

Na što g. Entholt u pol 2 sata skupštinu zaključi.

Priobćio Milan Kobali.

Učiteljsko družtvo „Fruška gora". Provedba novoga šk. zakona u podžupaniji rumskoj.

Shodno naredbam školskih oblasti naših sastaše se učitelji rumske podžupanije 20. rujna u Rumi, da ondje slušaju predavanja o metričkoj mjeri, urečena na 20., 21., 22. i 23. rujna po g. Šk. Koprinskomu, učitelju rumskom. Imajuć na umu, da učiteljem radi troška nije tako lako putovati i sastajati se, i da se neće tako brzo opet desiti prilika, da se o trošku svojih občina uzmognu saći, nezadovoljiše se učitelji ove podžupanije samo slušanjem predavanja o metričkoj mjeri, već tu sgodu upotriebiše na to, da ustroje učiteljsko družtvo, koje okrstiše liepim imenom „Fruške gore", imenom one gore, koja je glavnom podlogom materijalnomu blagostanju bogatoga Sriema, koje će materijalno blagostanje biti jednom od najjačih poluga kulturnomu napredku u Sriemu: a kulturni napredak svrha je tomu družtvu.

Po smislu čl. 1. i 2. naime pravila toga družtva svrha mu je promicati pučku školu i pučku prosvjetu strukovnom knjižnicom, strukovnimi predavanji, širenjem zdravih odgojnih načela a i drugoga svakovrstnoga znanja medju občinstvom svakom sgodom, posebice pako popularnimi predavanji, usvajanjem i zagovaranjem rezolucija izrečenih učiteljskimi skupštinami, imenito ovozemskimi, i zastupanjem interesa školstva i učiteljstva svagdje i svakom sgodom.

Digitized by Google

Liepo su se posastala braća u sobi rumske pučke učione, opredieljenoj za ručno djelo, sastala se braća Srbi i Hrvati, da se slože u liepu četu, koja će vojevati u službi prosvjete.

Stala se pretresati osnova pravila izradjena po rumskih učiteljih, bilo tu debate žive i žestoke. Zar pri razpravljanju osnove za pravila? pitat ćete. Ma da borme, ta mi smo u Sriemu, a ovdje je svaki rodjen govornik, advokat, pače ako vas volja i diplomat. Tri se to dana čarkalo i ovamo i onamo, dok se — uz, vjerujte, težke bolove — nerodi čedo: pravila učiteljskoga družtva „Fruške gore.“ Ali eto jada i gorega. Ureče se zadnja sjednica, gdje bi se pravila, kako su izradjena, proglasila, a družtvo izjavilo privremeno konštituiranim. Prije nego li će se skupštinska sjednica sastati, zaiskaše braća Srbi — njih 15 na broju — konferenciju. Tu se predloži, da se u skupštini prihvati zaključak: „Uredovno je pismo ovoga družtva ćirilica.“ To izazove protupredlog s druge strane, glaseći: „Uredovna su pisma posve ravnopravno latinica i ćirilica.“ Konferencija primi većinom glasova protupredlog, a srbska naša braća na to izjaviše, da se družtvu nemogu priključiti, jer ćirilica nije izključivo uredovnim pismom.

Iznenadjen ste, što ne? Tako nam je i samim bilo. Pitamo se samo, tko si je tako težko ogriešio dušu, zasliepiv sviet u ovom kraju tolikim fanatizmom?

Da li zomborska preparandija, kojoj su svi skoro srbski učitelji u Sriemu bili nekoć pitomci? Ja bih to pomislio, da me nije lanjske jeseni zapala čast upoznati odličnu osobu g. Mite Petrovića.

Gdje je u jednoga od najglavnijih učitelja toga zavoda toliko razbora i pravičnosti u načelih, ne, tu nemože biti leglo fanatizmu.

Pa ipak bismo upravili i na učiteljišta srbska u ovoj monarkiji i na gdu. nadzornike njihove, te, sa čestitosti i patriotizma njihova poznate muževe, ovu uljudnu molbu: tako Vam mora proljevene krvi nesretnih pradjedova naših, tako Vam sreće naše djece, tako vam budućnosti jednoga našega, vjerom, pismom i imenom razdieljenoga naroda, gonite taj po cieli narod ubitačan fanatizam, tu nesnosljivost, tu klicu nesloge i nesreće iz srdaca srbskoga podmladka učiteljskoga, učite jih slozi, pravičnosti, bratstvu, zajedinstvu! Težke nam udarce podnaša narod, podnaša domovina od mržnje i nesloge, što ju neukost sije medju pukom; bit ćemo ruglo dušmanom našim, a domaći naš priepor dat će mu zgodu, da se našom štetom koristi. Ako to tako uztraje, hoće li naš narod uviek te udarce moći snašati? Neće li dušman jednom uhvatiti zgodu, kad se baš budemo najsrčanije za kosu natezali, da nas zadavi?

Od tolike srbske braće trojica shvatiše zadaću svoju i zadaću ovoga družtva s uzvišenije strane, tri čestita druga, koji su nam srdcu tim draži, jer su i vriedni učitelji i čestiti Srbi i valjani domoljubi. Ta su vrla braća naša Stevan Janošević, učitelj rumski, Milan Lončarić, učitelj iločki i Slavoj Živanović, učitelj vrdnički. Nečudite se, što tolikim zanosom o njih govorim, njihovo djelo-djelo je junačko, jer nije to šala slušati, gdje te drugovi nazivlju izrodom, izdajicom itd., prieteć ti se, da će te u „Zastavi“ proštituirati.

Digitized by Google

Skupština je družtvo proglasila privremeno konštituiranim, te si izabrala za predsjednika Jakova Göszla, ravnajućega učitelja pučke učione rumske, za podpredsjednika Stevana Janoševića, za tajnika Ljuboja Dlustuša, za knjižničara Šk. Koprinskoga, sve učitelje rumske, a za članove upravljajućega odbora gju. Mariju Schanerku, učiteljicu rumsku, Iliju Brnčića i Ivana Benaka, prvoga učitelja u Putincih, a drugoga u Irigu.

Pravila su podnesena vrlomu našemu g. podžupanu, s molbom, da jih odpremi vis. kr. zem. vladi na potvrdu. Prijazno nas je taj odličnik dočekao, izraziv osobitu si radost nad ustrojem družtva i obrekav, da će si za dušu privezati naša pravila, i nastojati, da što skorije dobiju potvrdu.

Upravljajući odbor odmah se svojski prihvati rada. Izdade proglas na svekoliko pučanstvo ove podžupanije, da tako prikupi družtvu podpomagajućih članova. Neprodjoše ni tri dana, al eto se iz same Rume upisa njih trideset, od ovih 6 Srbalja.

Uvjereni smo, da će braća po podžupaniji i više vrlih čovjekoljuba prikupiti u kolo naše.

Odbor je odmah doglasio ustroj toga družtva centralnomu odboru obćih učiteljskih skupština u Zagrebu, s kojim to družtvo stoji u organičkoj svezi po ustanovi svojih pravila, kojom se obvezuje pomagati centralnomu odboru u priredjivanju obćih učit. skupština i u izvadjanju njihovih zaključaka. Nadalje dojavljen je ustroj toga družtva pogl. g. žup. školsk. nadzorniku sriemskomu, koj je umoljen, da ovomu družtvu svrati dobrohotnu pozornost svoju, i da mu budne na ruku u radu njegovu oko promicanja šk. interesa, ako se to družtvo u to ime kad molbom nanj obrati; doglašen je napokon ustroj toga družtva učiteljskim družtvom za petrovaradinsko okružje i okolicu, i drugomu za Petrovaradin i okolicu, kojim je ovo družtvo izjavilo, da želi šnjimi održati prijateljski susjedni odnošaj te sporazumak i po mogućnosti solidarnost u djelovanju.

Predloženo je ovim družtvom, da zamjenice ovomu družtvu dostave pravila, i da si dojavljuju, kada će koje od ovih družtva obaviti skupštinu, ili prirediti kakovo bud popularno bud. strukovno predavanje. Iz Mitrovice dobismo umah odgovor, u kojem smo ujedno pozvani na prvu glavnu skupštinu učit. družtva za petrovaradinsko okružje, kamo smo odaslali našega vriednoga podpredsjednika, da nas zastupa. Vrli ga naši prijatelji u Mitrovici upravo oduševljeno dočekaše. Od srdca jim hvala!

Iz Petrovaradina neima nam još odgovora, ali smo uvjereni, da se ni ondje neće prezreti naša bratska dojava.

Dosad je ovo družtvo priredilo po svom pravom članu Ljuboju Dlustušu javno predavanje „o novom šk. zakonu“, koje je predavanje osim mnogobrojnoga obćinstva odlikovao svojom nazočnosti i čestiti naš g. podžupan, a njemu po boku naš g. šk. nadzornik, koj se je slučajno desio u Rumi. Najavljeno je do sada za ovu zimu još sedam predavanja, i to: o metričkih mjerah i utezih, ob odgoju djeteta u prvoj dobi, o munjini, kako da dom podupire školu, o poljskom gospodarstvu, o učevnih predmetih pučke škole, te o svrsi i potrebi njihovoj, i

Digitized by Google

o postajanju zemlje.* Malo je težko s predavanji, jer je občinstvo stranom hrvatsko, stranom srbsko, a valja obojemu da zadovoljiš. Prilježnim i ustrajnim radom savladat će se medjutim i ta poteškoća. Za ljeto označio je ovaj odbor svojim radom sastavljanje štatistike za obseg terraina ovoga družtva, koj se prostire ća do Gibarca i Iloka, jer su i tamošnji učitelji pristupili ovomu družtvu kao pravi članovi. Kako vidite, nije ovo družtvo naumilo obstajati samo po imenu.

I kod nas se počeo provadjati školski zakon. Po vukovarskoj podžupaniji provadjao ga je naš žup. šk. nadziratelj, pogl. g. Dmitar Vurdelja, po rumskoj podžupaniji perovodja kr. podžupanije rumske, g. Branko Nikolić, a u Rumi naš podžupan, velemožni gosp. Budisavljević sam glavom.

Srbi u sriemskoj županiji neće da znadu za obće pučke škole, ali neće jim se opet konfesionalnih škola izdržavati iz svoga džepa. To će jih po svoj prilici dovesti u sukob sa §§., i netko će morati uzmaknuti, ili §§., ili oni. I klasifikovani smo već svuda, izuzam Vukovar. Najbolje prodjosmo mi u Rumi. Dadoše nam, štono reče drug nam izpod Kalnika, II. red.

Reći ćete: jadna radost, kada mjesto od 8000 žitelja, kao što je Ruma, nije uvršteno u I. kategoriju. Tko zna mjestne okolnosti rumske, neće nam se čuditi, reknemo li, da se ni plaći od 500 for. nismo nadali, u koliko odredba takve stoji do občinskoga zastupstva. U zastupstvu občine rumske sjedi osim osmorice odličnijih gradjana veleposjednika 16 seljaka, što Niemaca što Srbalja. Nisu istina sami seljaci po odielu i po zanatu, ali puki seljaci po misli i po ćudi. Neima pako većega protivnika školi, ni većega škrtice, nego li je rumski seljak, imenito Niemac.

Ako bi se mogla učiteljem smanjiti plaća, a broj njihov reducirati na polovicu, na to bi on u svako doba bio spreman, a samo spomen o povišku plaće bila bi dosele podobna izazvati bunu. Pa ipak to zastupstvo jednoglasno zaključi uvrstiti plaću svojih učitelja u II. kategoriju. To je remek-djelo našega vrloga podžupana, velem. g. Budisava Budisavljevića, odlična rodoljuba, savjestna, točna i stroga činovnika, ljubitelja i podupiratelja svega, što vodi k prosvjeti i k blagostauju norodnjem, govornika zlatousta, učenika čuvenoga pjesnika Trnskoga. Nerecite mi, da metanišem i laskam, jer to sve napisah. Nekako mi je i sad još, kao da nisam dosta napisao, jer mi je puna duša dubokoga počitanja spram toga odličnika. Vjerojatnim se čini, da bi on vatrenom i osvjedočivom si rieči predobio i za I. kategoriju većinu zastupstva, ali to što je učinio, bolje je.

Krasna njegova, upaljiva i zamamljiva, iz svega srdca i iz sve duše rečena rieč razpršila je tmine u glavah i feteru i čiki, osvojila jim i omekšala srdca, te oni zaneseni i svladani osvjedočajnom silom gorljiva i možna slova, podpunim osvjedočajem i uvidjajem glasaše za povišak učiteljskih plaća na 600 for.: ovaj povišak plaće postao je po zaslugi gosp. podžupana voljom i glasom naroda.

---

* Nebiste li nam mogli ta predavanja svaki put priposlati, da jih prema okolnostim upotriebimo. Uredničtvo.

Digitized by Google

Pomislite si sada graju na te ljude, kada se vratiše medju komšije i prijatelje svoje, predstavite si, kako je ovim tu pomišljati na rieči i razloge podžupanove, da opravdaju svoje glasanje, pomislite si, kakvi se tu nazori moraju početi širiti medju pučanstvom.

Još jednom! G. Budisavljević učinio je remek-djelo! Do neba mu stup, od učiteljstva slava mu i hvala, a od potomstva milo spominjanje!

Ljuboje Dlustuš.

Dopisi.

Iz Slatine. Sa svih strana donosiš nam mili „Napredče“ viesti, kako se provadja novi toli željno izčekivani školski zakon. Primi dakle i ovu moju iz naše liepe Slavonije.

Ako igdje, to nailazi šk. zakon na mnogo zaprieka kod provedbe u podžupaniji virovitičkoj, gdje je pučanstvo raznokonfesionalno, naime: rim.-katoličko i grčko-iztočno; kako je naime stanovničtvo po vjeri različno, isto su tako i škole. Županijskim indi školskim nadzornikom po Slavoniji naročito pako osječkomu sa podžupanijami virovitičkom i djakovačkom kao i sriemskomu valjalo je pred očima imati svezu prijateljstva jedne vjere s drugom, dotično spajati škole, gdje su u pojedinih mjestih razne konfesije zastupane, u jednu obću pučku školu, što i zakon, ako dotičnici jedne i druge strane privole, naime §. 5. zakona od 14. listopada 1874. dopušća; prem da se §. 4. rečenoga zakona dopušća, da bogoštovne u zemlji stojeće obćine mogu o svom trošku podizati i uzdržavati konfesionalne pučke škole. Pa zbilja naš je nadzornik g. Stjepan Grotić i pred očima imao prijateljski spoj raznokonfesionalnih škola, jer je u onih mjestih taktično nastojao i energično djelovao, u kojih bi se dvie raznovjerske škole nalazile, da jih spoji u jednu obću javnu školu.

Dne 10. o. m. preduzeta bi klasifikacija škola nalazećih se u političkoj obćini Slatina podžupanije virovitičke.

Počem bi se odbor u svrhu klasifikovanja škola u škol. sgradi slatinskoj sastao, progovorio i razvio podžupanijski tajnik pogl. g. Tucić shodno slovo, ka kojemu je nadovezao i žup. šk. nadzornik svoje, započe klasifikovanje sa slatinskom školom. — Čitateljstvu valja znati, da se do sada nalazile u samu mjestu Slatini tri škole, i to: rim.-katolička, pravoslavna i privatna izraelitička.

Nakon malih i neznatnih prepiraka podje za rukom rečenoj gospodi, te spojiše pravoslavnu učionu sa rimo-katoličkom, pošto bi obćinstvo podučeno i umnimi i po školu se brinećimi i zauzimajućimi silami slatinskimi te priveden temeljitimi razlozi već i prije što obćinski odbor što opet mjestno gradjanstvo na spoj škola.

Jednoglasno bi stavljena slatinska škola u prvi razred, te iza toga konštituirao bi se školski odbor. — Hvala Bogu, što je Slatina na toliko sretna, što se svakom sgodom može ponositi svojimi dičnimi i inteligentnimi odbornici,

Digitized by Google

pa tako i danas predloženi i birani bi većinom sami inteligentni, po školu i napredak iste sami prijatelji i skroz promicatelji narodnje prosvjete u škol. odbor.

U odboru je takodjer i mjestni kot. sudac pogl. g. Sallopek, revan pregalac školstva, veleučeni g. Dr. Kviring* i ostala vriedna i inteligentna gospoda.

Buduć pako dosele u Slatini nije bilo djev. škole, to se zaključilo, da se takova već prvim siečnjem 1876. otvori. U obće u koliko mi je poznato dosele, našega su nadzorničtva škole vrlo dobro razredjene, što gospodinu žup. šk. nadzorniku i s-njime djelujućim organom kao i slavnomu občinstvu služi na slavu, jer su time pokazali mar, koj po škole — premda sada u vrieme prilično tra-ljavo i skupo — u svom srdcu ćute. J. Š.

Primorje, 5. studenoga. I ovdje kod nas izveo se je §. 126. u pogledu učiteljskih plaća, koje bi imale biti još prije početka šk. godine uredjene, kao i ostale provedbene naredbe glede nutrnjega uredjenja pučkoga školstva. Nije mi ovdje iztraživati, na kom je krivnja ili ne, da se je cielom tom provedbom zakona do sada oteglo, i da će još i poslie nove godine biti mnogo još neprovedena i manjkava, ali jedno mi je ovdje iztaknuti, što mi se nepravednim vidi, i uslied česa se prisiljenim nalazim, da u sporazumljenju nemalo cieloga ovdašnjega učiteljstva visoku kr. zem. vladu molim i upozorim.

Novi šk. zakon veli, da početkom 1. listopada ima stupiti u život koli u administrativnom toli u nutarnjem uredjenju, t. j. novi nadzor, plaće i nastava. To isto tvrdi i preporučuje provedbena naredba vis. kr. zem. vlade.

Plaće su dakle opredieljene i po novom šk. zakonu izvedene, ali do danas nijedna občina neplaća svoje učitelje po novom kroju. To baš nebi bilo toliko zlo, kada bi se samo izpunila naredba i obistinila, gdje veli, da ako se učiteljem i poslie 1. listopada opredieli plaća, da imaju pravo naknadno tražiti svoj nadoplatak.

Ali čujem, da se sl. obć. poglavarstva ustručavaju svaku novu plaću dati svojim učiteljem prije novoga ljeta, a nekoje da su i molbu podnesle na županiju odnosno podžupanije, da im ova izhodi kod vis. kr. zem. vlade, da ih ova rieši plaćanja kakovih nadoplataka. Nu nijedno pako od ovih poglavarstva neće zatajati, da mu dotični učitelj prvim listopadom t. g. nije počeo po novom šk. zakonu predavanje sa 4 razreda. Ergo kakove dužnosti, takova neka su i prava.

Molimo indi vis. kr. zem. vladu, da nedopusti protuzakonito odkidanje zaslužena i trudom stečena novčića, koji nam jasnim slovom zakona pripada.

Čekali smo i nabrojili dosta gorkih dana i godinica, dok dočekasmo taj akoprem ne baš sjajni boljak, indi nebudi nam još i sada krivnja nanesena.

Mi se tvrdo nadamo od vis. kr. zem. vlade, da će uvažiti našu prošnju te uslišati ju. A ti mili „Napredče“ i s tvoje strane učini što ti je moguće, te zagovori naše pravedne prošnje. Drugiput ću ti nešto novoga i liepoga javiti.** Sada zdravstvuj. Tvoj —e—y.

---

* Žalibože, da ga već krije zemljica hladna. — Slava mu! Uredn.

** Bit će nam drago. Uredn.

Digitized by Google

Iz Vrbovca. Sa svijuh strana prostrane nam domovine dolaze Vam viesti radostnice, u kojih se veli, ova ili ona občina priznavajuć trud i zasluge učitelja joj, povisila mu platu na 600 for. ili 700 for. Tako je i sa občinami i ne preimućnimi bilo. Nu upravo u onih mjestih, gdje bi moglo biti, tu se upravo natražke ide.

Dana 8. studenoga i ovdje se klasifikovala mjestna učiona; nu na žalost ostade na dosadanjih berivih. U toj sjednici, kadno je presv. gosp. veliki župan križevački predložio, neka se vrbovačka škola metne u drugi plaćevni razred, odmah preuzme rieč g. mjestni župnik, te reče, da su takove okolnosti, da se učitelju nemože ni za novčić plaća povisiti, jer, da istinu kaže, mjestni učitelj imade dosta.

Na njegov predlog pristadoše svi seljani odbornici, pošto je uz to još naglasio, da je učitelju gospodariti, pa će više imati, i moći će udobnije živjeti. Ja sam mu u oči rekao, da nam je jalan, te se boji, da nebi morao novčić, dva, više nameta plaćati.

Ali kada bi se imalo urediti, da svaka kuća po 2 vagana lukna ima župniku davati, čudno bi se naš starac ofrkivao! — I tuj se dakle opet obistinjuje ona stara: Sit gladnu nevjeruje!*

Tako kao mjesto Vrbovec prodje i Lovrečina, a i Gradec, premda se je svakako nastojalo, da se opaticam u Gradcu na 600 for. plata povisi; one bo imaju veći privilegij, nego mi mužkarci.

Ta da im je možno bilo i da ima deset plaćevnih razreda, postavili bi bili Vrbovčani svoje škole u najzadnji plaćevni razred, tim više, kad im župnik prednjači. Da neima odkuda, čovjek bi si mislio, nije moguće, pa će kukati i kljucati, kako se može; nu u Vrbovcu može biti, pa ipak nije.

Kad tako misli čovjek stare dobe i seljan, još bi se moglo jedno uho zatvoriti; nu kada tako misli i onaj, kojemu je upravo zadaća, da tare stazu mogućim načinom prosvjeti i naobrazbi, to onda čovjek takovu mora i nehote doviknuti i zapitati ga, da li zna u kojem vieku živi? Čujte samo! — U mjestu Ravnu, i onoj okolici, ostade takodjer na starom; nu kad je neki učitelj rekao u sjednici, da mu bar neku nagradu dopitaju za orguljanje, reče županijski povjerenik, g. Akurti, pošto se učitelju 50 for. godišnjih premalo vidjelo, jer mu je crkva preko četvrt sata udaljena —: „da li Vam je pravo ili ne, to Vas pitat nećemo, nego ćete činiti ono, što Vam se naloži; nije li Vam to po ćudi, a ono Vam prost put, te će si občina za te novce drugoga lako naći.“ Kada tako bodri seljane i ogorčava ih proti učiteljstvu sam žup. povjerenik, koji bi morao iz svijuh sila nastojati, da se po mogućnosti obim strankam udovolji, onda se nije tužiti na neuka seljana, da neima pojma o školi.

Takove se stvari sbivaju u našoj okolici, koje su žalostne, ali istinite!

Adam Smaić, uč. u Vrbovcu.

---

* Na čast budi veleč. svećenstvu rečeno, da nije svagdje tako bilo. Čitali smo bo u javnih glasilih, da su se vel. gg. župnici kod uvršćivanja škola u plaćevne razrede u mnogih mjestih kriepko za učitelje zauzimali. Zato čast takovim župnikom. — Ur.

Digitized by Google

Izvještaj o desetgodišnjici učiteljske „Zadruge“.

(Dalje.)

VI.

Godine 1870/71. bijaše predsjednikom g. Antun Irgolić, tajnikom Tomislav Ivkanec, a blagajnikom Lj. Modec; odborници pako: Ivan Filipović, Ferdo Vuksanović, Iv. Šah i Vjenc. Mařik. Upravljajući odbor imao je ove godine 8 sjednica. U tih sjednicah viećalo i radilo se je o boljku družtva, te je odbor nastojao, da se i po ostalih gradovih naše domovine zabavami „Zadruzi“ priteče u pomoć; a to je dobrim plodom urodilo, jerbo od raznih zabava, koje su se u Karlovcu, Križevcih, Stubici i u Zagrebu priredile, unišlo preko 700 f. Po zaključku pako gl. skupštine imenovao je odbor nadzornike, koji su bdili nad uzgojem sirotčadi. Te godine bile su tiskane male preporučnice i potvrde, kojimi su se skupljali dobrovoljni prinesci u privatnih krugovih. I vis. kr. zem. vlada darovala kao pripomoć „Zadruzi“ 500 for. a. vr. Tečajem upravne godine preminu četiri druga i to: Kolarić Franjo, učit. u Svihsvetih, Mišković Antun, učit. u Stenjevcu, Ester, učit. u Feričancih. Prvi ostavio dvoje, a drugi jedno sirotče, a Franjo Mim, učitelj podgorački, ostavio nevriljenu udovu sa šestero nejake djećice. Na sirotčad od 11 obitelji izdala je „Zadruga“ do 1300 for., a od redovitih članova unišlo je u blagajnu 329 f. Redovitih članova, kojim je po pravilih pripadala podpora, bijaše 56, inače jih je ubilježeno 85, opet za 23 manje od 1869/70. godine; podupiratelja bilo je 32 i primilo je od njih 93 f. 10 n. Družtvena glavnica umnožala se na 19.647 f. 95½.

Budući da je upravljajući odbor želio promieniti neke §§. družtvenih pravila, s toga je sazvao bio gl. skupštinu za dobe I. obće hrv. učit. skupštine, misleći, da će barem onda od 1000 sakupljenih učitelja za promjenu pravila dovoljna množina članova doći, nu nada ga i ovaj put prevari. — Šesta gl. (u zap. 7.) skupština „Zadruge“ obdržavana je 24. kolovoza u sedam sati u jutro u prisutnosti poglav. povjerenika g. Gjure Deželića. U toj skupštini nebijaše nikakovih važnih dokončaka, već bi po običaju samo pregledali račune i blagajnu, a nakon toga izabrali u upravljajući odbor i odobrili ključ, po kom je odbor djelio podporu.

VII.

Od 24. kolovoza 1871. pa do 28. listopada 1872. predsjedaše g. Ferdo Vuksanović, tajničke poslove obavljaše g. Ante Irgolić, a blagajnikom bijaše Lj. Modec, odborници bili su: Ivan Filipović, Vjenc. Mařik, Ivan Šah, Tomislav Ivkanec. Sjednica odborskih bijaše 12. U tih sjednicah razpravljalo se je ponajviše ob uzgoju sirotčadi, te kako i na koji način da utjera odbor glavnicu i dobit, što su dugovali neki članovi „Zadrugi“. Nadalje čitam u zapisnicih, da je odbor opominjao u školskom i političkih časopisih redovite članove, da plate svoje prineske. Pošto je sirotčadi toliko bilo, da jih odbor nije mogao namiriti razpoložívom svotom, bude ključ opet promienjen i to tako: da je 1 sirotče dobivalo 4 f., dvoje 7 f., troje 9 f., četvero 11 f., petero 12 f., a šestero i više njih 13 f. na mjesec. U tom zasjedanju uvedena je matica, u koju se upisuje sva sirotčad, što ju „Zadruga“ podupire, i gdje se koji uči i čemu se kani posvetiti. Iz blagajnikova izvieśća izilazi, da je tada primilo družtvo od utemeljitelja 160 for., od redovitih članova 238 f. 15 n., od podupiratelja 22 for., od zabava u Zagreba 250 for., u Karlovcu 251 f., u ime dobiti 1038 f. 17 n., za knjige 11 f. 10 n Ukupni prihod 1970 f. — Podupiralo se je 39 sirotčadi na mjesec sa 150 f., a na godinu sa pogrebnimi troškovi bje izdano 1341 for. 53 n. Imovina družtva bila je 20.502 f. 40 i pol nov. Ove su godine umrla tri člana: Tomo Sivoš, učitelj u Bukevju, Gjuro Gjurašin, učitelj u Oborovu, i Stjepan Dukarić, učitelj na dolnjoj Zelini: prvi je ostavio 4, drugi 7, a treći 2 sirotčadi. — Redovitih članova bilo je 74, za 11 manje, a podupirajućih 13. Oko sabiranja dobrovoljnih prinesaka za tombolu u korist družtva odlikovale se te godine gospodje učiteljke glavnih zagrebačkih učiona: Anka Majhenka, Anka Kovačićka, Marija Langovka, Zora Franićka i gospodjica Prešernova, te budu po odboru imenovane začastnimi članovi „Zadruge.“

Sedmu gl. (u zap. 8.) skupštinu sazvao je predsjednik za 21. rujna; nu pošto nedodje dovoljno članova, odgodjena bi skupština na 28. listopada; a taj dan bila je odborska sjednica, kojoj prisustvova g. Gjuro Deželić kao poglav. povjerenik. — 28. listopada sastalo se ipak toliko članova, da se je držala gl. skupština. Poglav. povjerenik bio je gosp. Vilim Schmidt. Ta skupština privoli predlogu upravlj. odbora, da se zadružni računi poput inih družtva koncem prosinca zaključuju, a odbor, koga skupština odredi, ima se na koncu godine sastati u kući blagajnikovoj. Odlučeno bi takodjer s više razloga, da svaki učitelj, koj nakon više godina svoga službovanja želi postati redovitim članom „Zadruge“, ima za svaku godinu od svoga stalna imenovanja po 3 for. nadoknaditi. Zatim je odobren i ključ, što ga je odbor izradio. Blagajna bijaše u redu.

Digitized by Google

VIII.

Godine 1872/3. izabra si upravlj. odbor za predsjednika Josipa Posavca, za tajnika Tomislava Ivkanca, a za blagajnika Antuna Irgolića; odbornici bijahu: Ferdo Vuksanović, Iv. Filipović, Iv. Šah i Lj. Modec. U pet odborskih sjednica viećalo se je ponajviše o tom, kako da se dohodak zadrugin poveća. Budući da mnogi učitelji nisu uplatili svoje godišnje prineske, to bi bio odbor i te godine prinuždeu promieniti ključ, te smanjiti podporu biednoj sirotčadi, da nebijaše zabava u Zagrebu, Karlovcu, Križevcih i Kraljevici. Pošto su si gospodjice učiteljke Marija Hofbauerova i Olga Pohova neumornim sabiranjem darova i prinosa za zabavu u Zagrebu velikih zasluga stekle, imenova jih odbor začastnimi članovi. Sirotčadi onih udovica, koje su se u dobre kuće poudale, uztegnuo je odbor podporu. Ove godine izgubi „Zadruga“ tri druga: Vilima Petrička, učitelja u Vivodini, ostavio udovu sa dvoje sirotčadi, koja žalibože nedobiše podpore, jer je pokojnik prestao plaćati godišnje prineske, Stjepana Rubina, učitelja u Bedenici, i Pavla Gregorića, učitelja u Bartolovcu. Prvi je ostavio 1, a drugi 6 sirotčadi. Redovitih članova bijaše samo 45, za 29 manje od pr. godine. Od njih je primila „Zadruga“ 141 f. 50 n., a izdala je na 43 sirotčadi do 100 f. Imetak družtva povećao se je za 2250 f.

Osma gl. (u zap. 9.) skupština obdržavala se je 9. prosinca 1873. Pošto se izabrao revizionalni odbor, koj je početkom mjeseca siečnja 1874. pregledao račune, povela se je rieč o promjeni družtvenih pravila. §. 24. je promienjen, te glasi ovako: „Ako na prvi poziv nedodje dovoljan broj članova, ima se sazvati skupština po drugi put, te se onda drži, ako je na skupštini bar toliko članova, koliko je odbornika“. Zatim skupštinari rieše starije učitelje plaćanja prinesaka, kojim su već odrasla djeca, ali zato u upravljajući odbor mogu kao odborniei izabrani biti. Za udovice pako, koje se poudaju, ostao je §. 15. i nadalje u valjanosti, te se je ostavilo upravljajućemu odboru, da po svojoj uvidjavnosti u takovih prilikah radi. A oni pako učitelji, koji svoju službu boljom zamiene, nemogu biti članovi „Zadruge“, jedino onda, ako su to uzradiii radi svoga zdravlja. (Konac.)

Raznice.

— Imenovanja. Njeg. preuzvišenost, ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, imenovao je izpitanoga učitelja Franju Denka učiteljem obće puške škole u Prezidu, a izpitanu učiteljicu Vlastu Bešvirovu učiteljicom obće djevojačke puške učione u Maruševcu.

— Razpisi natječaja. Neki naši nadzornici nedrže se točno naredbe kralj. zemalj. vlade od 4. listopada 1875., br. 4566. §. 5., koji veli: „Za mužke i dvospolne obće puške škole, čim na njih uzbudu dva učiteljska mjesta, valjati će za jedno od njih, uslied ustanove §. 22. školskoga zakona svaki put razpisivati natječaj s naročitim dodatkom, da se za takovo mjesto mogu natjecati učitelji i učiteljice.“ — Kako se je novi šk. zakon istom počeo izvadjati, te ga još nismo posve proniknuli, može se lako dogoditi, da ovaj ili onaj i nehotice pogrieši proti njemu. Nu zato ćemo mi prema journalističkoj svojoj dužnosti strogo bditi nad svakim njegovim slovcem, te dotičnike bezobzirce upućivati na strogo vršenje onoga, što je najsigurnijim temeljem našega rada, i što svaki hrvatski učitelj, naročito školski činovnik mora poštivati.

Književnost.

— Vrlo revna knjižara braće Jovanovića u Pančevu izdala je svojom nakladom sliedeće knjige:

Osnovi fizike za više razrede narodnih škola, više djevojačke škole i srodne zavode. Napisao Mita Petrović. (Sa 47 slika.) Pančevo 1875. 80 str. u 8mini. Ciena 50 novč.

Mala zemljodjelska čitanka za srbske narodne škole. Napisao dr. Gjorgje Radić (sa 44 slike). Pančevo 1875. 47 str. u 8mini.

Srbske narodne pjesme. Skupio po Sriemu B. M. Pančevo 1875. 151 str. u 8ni. Ciena 60 novč.

Sbirka narodnih pjesama za škol. mladež obojega spola. Pančevo 1875. 88 str. u 16ini. Ciena 10 novč.

Pančevac. Kalendar za narod sa slikama za prestupnu godinu 1876. Uredio Panta Popović. Str. 100 u 8mini. Ciena 30 novč.

Kratki nauk magjarskoga jezika od Milovana Jankovića. Pančevo 1875. Str. 99 u 8mini.

Ove su knjige namienjene školi i narodu, te su dobro došle i našemu ćirilicu čitajućemu obćinstvu, osobito pako prva četiri djela.

— Nadalje ugledala je sviet: „Kratka slovnica za tri nižja razreda učionah pučnih. Složio ju Ivan Mihálovics, učitelj preparandije. U Baji 1875. Str. 30 u 8mini

Digitized by Google

Ciena 12 novč. Dobiva se kod pisca. Veseli nas, da se za naš narod u susjednoj Ugarskoj u obće štogodj radi, a tuj imademo pred sobom knjižicu dosta praktičnu, pak ako će ju tamošnji učitelji znati i htjeti valjano upotriebiti, liepo će tamošnja hrvatska mladež u svom materinskom jeziku napredovati.

— „Djindjilino“ ime je komičnoj pjesmi, koju je s talijanskoga izvornika od J. Giusti-a preveo dr. A. Kačić-Peko. Tisak Mohovića na Rieci sa slikami str. 30. Ciena 80 nov. U toj se pjesmi crtaju uzgojna načela, po kojih se uzgajaju podli, izopačeni gizdelini: Kipovi bez srdca, bez glave, bez poštenja, bez srama.

Natječaji.

— Za učitelja na pučkoj učioni u Dragaliću, pol. obćine Mašić. Plata: 300 for., 6 hv. drva i stan u naravi.

Molbenice šalju se do 20. prosinca o. g. kot. oblasti u Novojgradiški.

— Za učiteljicu na četverorazrednoj djevojačkoj učini u Vinkovcih. Plata: 300 for., stanarina 100 for. i 6 hv. drva.

Molbenice neka se šalju službenim putem, ili neposredno, ako natjecateljice još neslužbuje, do 18. o. m. c. kr. kot. uredu u Vinkovcih.

— Za učitelja i orguljaša na obćoj pučkoj školi u Semeljcih. Plata: 500 f., 30 f. za orguljanje, za svaki requiem 20 n., za pratnju mrtvaca 40 n., stan u naravi, 6 hv. drva i vrt.

Molbenice s dokaznicami šalju se putem svoga žup. šk. nadzoruičtva do 27. o. m. šk. odboru u Semeljcih.

— Za učitelja i orguljaša u Vrbici. Beriva: 400 f. plate, za orguljanje 18 f., za zadušnicu 20 n., za pratnju mrtvaca 40 n., stan u naravi, 6 hv. drva i vrt.

Molbenice s dokaznicami šalju se putem svoga žup. školsk. nadzorničtva do 27. o. m. mjest. škol. odboru u Vrbici.

— Za učitelja na obćoj pučkoj školi u Vučevcih. Beriva: 350 f., stan u naravi, 6 hv. drva i vrt.

Molbenice s dokaznicami šalju se putem predpostavljenoga žup. šk. nadzorničtva mj. šk. odboru u Vučevcih.

— Za učitelja i orguljaša u Sarvašu. Beriva: 400 f. plate, za orguljanje 25 f., stan u naravi, 8 hv. drva za osebnu i šk. porabu i vrt od 100 četv. hv.

Molbenice s dokaznicami šalju se putem predpostavljenoga nadzorničtva do 27. o. m. mj. šk. odboru u Sarvaš.

— Za učitelja i orguljaša u Rakitovici. Beriva: 400 f. plate, stan u naravi, četvrt rali vrta, 2 rali oranice i 6 hv. drva.

Molbenice s dokaznicami šalju se putem predpostavljenoga žup. škol. nadzorničtva do 27. o. m. mjest. šk. odboru u Rakitovici (pošta dolnji Miholjac).

— Za učitelja rimokat. vjeroizpovjedanja u Erdutu. Beriva (po §. 60. šk. zakona) 350 for. plate, 52 f. 50 n. stanarine i s potriebitimi drvi za ogriev.

Molbenice s dokaznicami šalju se putem predpostavljenoga žup. škol. nadzorničtva do 27. o. m. mjest. šk. odboru u Erdutu (pošta Dalj).

Javna zahvala

slavnomu zastupstvu obćine Lič, koje neštedi nikakovih žrtva za prosvjetu i napredak — te uvaživ moje male još zasluge za školu i napredak obćine — promače me iz II. u I. plaćevni razred sa svimi drugimi dosadanjimi užitci.

Tako svjestna obćina: Živila, cvala, napredovala!

U Liču, 1. prosinca 1875. Stjepan Tomić, učitelj.

Gospodi učiteljem

podžupanije križke, koji pitaju, kada će se glavna skupština učiteljskoga družtva u Križu držati, odgovaram ovim, da su nedavno pravila po visokoj zemaljskoj vladi prv. upravljajućemu odboru radi nekih dopunjaka povraćena, te će se ista ovih dana potvrde radi opet vis vladi poslati.

Čim dakle potvrda vis. zemaljske vlade stigne, sazvati će se prva glavna skupština.

Bregi, 7. prosinca 1875.

U ime privr. odbora:

Antun Basarićek, predsjednik.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. zbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Br. 36. U Zagrebu, 20. prosinca 1875. Tečaj XVI.

NAPREDAK.

Časopis za učitelje, odgojitelje i sve prijatelje mladeži.

Glasilo

„Hrvatskoga pedagogijsko-književnoga sbora“.

„Napredak“ izlazi svakoga 1., 10. i 20. u mjesecu. Ciena god. za Zagreb 3 for. 50 novč., za vanjske u austro-ugarskoj državi 4 for., za strane države 4 for. 50 novč. U zamjenu uzimlju se svi slovinski i neslovinski pedagogijski listovi. Dopisi šalju se: Uredničtvu „Napredka,“ novci pako: Upravi „Napredka“ (Pivarska ulica, br. 90) Nefrankirani listovi neprimaju se. Za oglase prvi put redak 5 novč., drugi put redak 3 novč.

Poziv na predplatu.

Godina je evo na izmaku i to šestnaesta životu „Napredka“. Što li je u to doba na polju pučkoga školstva privriedio, nije sudit nam, nego štov. čitateljstvu, ali toliko barem smije izjaviti o sebi, da je uviek bio svomu geslu vjeran, s jedne strane naime da promiče interese narodnje i to kršćanske prosvjete, a s druge strane da pobudi u učiteljstvu samosviest, bez koje u nijednom staliśu napredka neima, da ga obodri na neumoran rad oko uzgajanja i obrazovanja povjerene mu mladeži, kao i oko svoga dalnjega obrazovanja, da ga sdruži i složi, ne da ruši, nego da složno pomaže graditi s drugimi stališi hram bolje budućnosti narodu hrvatskomu. Nije doduše „Napredak“ kod toga nikomu laskao, niti ševrdao, ali je zato interese narodnjega školstva i učiteljstva uviek jednako i odlučno branio. Tako će nastojati i odsele tim više, što stojimo na temelju jasna i pozitivna zakona, kojemu je „Napredak“ — s ponosom reći možemo — izdašnoga gradiva doprineo.

Tom sgodom zahvaljujemo se usrdno svim prijateljem svojim, koli onim, koji su nas podpomagali perom, toli i onim, koji su nastojali, da se list razširi, a ujedno ih umoljavamo, da nas i nadalje u jednom i drugom smjeru podpomažu.

Kao što dosele, tako ćemo i u ovom godišnjaku bilježiti i ocienjivati plodove pedagogijskoga književtva ne samo našega, nego i srodnih nam slavenskih i drugih kulturnih naroda, a ako nam se prijavi obilniji broj predplatnika, nakani smo izdavati posebni pedagogijsko-literarni vjestnik.

Ciena listu ostaje ista:

Za Zagreb	3	for.	50 nov.
„ vanjske u Austro-Ugarskoj	4	„	— „
„ strane države	4	„	50 „

Predplata neka se šalje poštarskom naputnicom: Upravi „Napredka“ Pivarska ulica, br. 90. Tko nepošalje predplatu barem na pol godine, neće mu se list dostavljati.

Napokon se p. n. predplatnici umoljavaju, da točno označe adresu, pod kojom im se list dostavljati ima.

Uredničtvo.

Digitized by Google

Oris psihologije.

Piše **J. Glaser.**

(Dalje.)

Duševne sile.

Naša duša nije jednostavna ili prosta (monos), jer kako bi inače moguće bilo, da tvori tolikovrstne predstave? Kad bi ona bila jednostavna sila, zašto onda nebi mogli okom slušati, pipati, mirisati, kušati, barem zašto se nebi probudili munjevnim tokom u istom osjećalu svi ovi osjeti? Bolje je, ako se držimo toga, da imademo za osjete u pojedinih osjećalih posebne sile, pa još više; ne samo da su u svakom osjećalu posebne sile, nego je i to vjerojatno, da je u jednom te istom osjećalu za svaki pojedini osjet posebna sila. Kad bi mi bielo, crno, žuto, uglasto, okruglo, šiljasto itd. jednom te istom silom primali, tad nebismo mogli pojmiti, kako bi moguće bilo razne te kakvoće, koje su jednim te istim osjećalom pribavljene, jednu od druge razlikovati? Dakle za postanak svakoga pojedinoga duševnoga tvora, za primanje svakog pojedinog draženja vriedi posebna duševna sila. Ono, što smo prije spomenuli o draženju raznih osjećala munjevnim tokom, i o probudjenju raznih osjeta raznimi osjećali, potvrdjuje upravo različitost sila.

Duševne naše sile, koje se u primajućem životu duše pojavljuju, možemo razdieliti po naših osjećalih u 6 raznih vrsti, dakle u sile vida, sluha, opipa, okusa, mirisa i vitalne sile.

Savez duševnih sila. U našoj duši ima mnogo i veoma sastavljenih predstava. Uzmimo n. pr. predstavu jabuke. Ova sastoji od predstava: crveno, okruglo, mehko, kiselo. Te pojedine predstave ili česti sastavljene predstave jabuke, pribavili smo si raznimi osjećali, dakle i silami. Okruglo, crveno, postalo je okom, mehko opipom, kiselo kusom. Tako je to i kod drugih predstava, kao: čovjek, zlato, bubanj itd. Buduć da je tomu tako, da se naime predstave, pribavljene raznimi osjećali a tim i silami, u duši nalaze skupa kao česti jedne sastavljene predstave; zato mora medju našimi duševnimi silami obstojati neki savez. U vanjskoj prirodi nalazimo ovomu sličnosti. Magnetička sila se razlikuje od električke, nu ipak ima jedna na drugu dojma. Mi naime možemo munjevnim tokom magnetovati gvoždje.

Iz prijašnjega, o razgranjenosti duševnih sila, i ovoga o savezu sliedi, da naša duša nije jednostavna (monos), nego da ona sastoji od velike množine sila, koje stoje u neprekidnom savezu, da je dakle naša duša neka mnogostručna jedinstvenost.

Osjetilne sile i pramoći. Sile, u kojih duša naša dolazi na sviet, možemo nazvati osjetilne sile, jer je prvi rad naše duše prosto, nesvjestno primanje podražica od strane predmeta ili recipiranje istih, daklę samo rad osjećala. Kašnje, kad se je već nešto podražica nakupilo, počme diete opažavati predmete i to one, koji se nalaze oko njega, kao majka, otac, sestra, brat, stol (pokućtvo). Ovo već svjestno primanje podražica, koje obavljaju osjećala, zovemo smatranje.

Digitized by Google

Čim si više pribavimo zamjetba i osjeta, tim nam priraste više novih sila, jer svaka je zamjetba i svaki osjet neka nova duhu prirasla sila. U daljnjem razvitku duha postaje još i drugih sila, koje ćemo učiti poznavati kašnje. U ovom obziru mogli bi osjetilne sile nazvati pramoći (prvotne sile) prama silam, koje postaju u razvitku duha i koje bi mogli nazvati sekundarnimi silami.

Svojstva naših pramoći. Niti su nam predstave, stol, kuća; niti su nam pojmovi, sudi, zaključci, ćuvstva, naklonosti prirodjeni, jer mi za njih neznamo ništa, dok si jih tečajem vremena nepribavimo i to ili vanjskim ili nutarnjim smatranjem, kombiniranjem i abstrahovanjem, kao što ćemo to kašnje opisivati. Ipak nisu naše duševne pramoći, kad se narodimo, sasvim prazne. — Našimi osjećali primamo u dušu podražica, koje pridržimo, jer je samo tako moguće doći da opažamo i razmatramo razne predmete, i da si o njih pribavimo predstava. Duševni čini obavljaju se pojedinimi osjećali i to raznom hitrinom, koja nije kod svih ljudi jednaka. Buduć da je to tako, mora u naših pramoćih biti još nešto drugoga. Mi ote uzroke navedenih posljedica, primanja, pridrženja podražica i raznu hitrinu rada naših osjećala i sila zovemo svojstva naših pramoći.

Razlikujemo pako tri svojstva: *a*) svojstvo primanja podražica ili prijemljivosti. Buduć da podražice svjetlosti dolaze u dušu okom, uhom pako podražice zračnih valova itd. velimo, da se osjećalne sile dadu dražili razdražiti; *b*) svojstvo pridržljivost, uztrajanosti. Kako bi mogao bud koji duševni tvor ojačati, svjestan postati, kad nebi od svakoga pojedinoga utiska nešto zaostalo u našoj duši. Tako ostane iza prvog utiska „majke“ trag; ovaj, ponavljanjem istoga utiska tako ojača, da si majku možemo predstaviti, ako nestoji pred nami. Mi tada velimo, da imademo predstavu o majki. Tako je to kod svih naših predstava, a i kod svjestnih osjeta, jer i ova narastu; zato mora biti u naših duševnih silah pridržljivosti. *c*) Nadalje opažavamo, da naša osjećala svoj rad u raznoj hitrini obavljaju. Mi možemo predmete brže pregledati, glasove preslušati, nego li što možemo više predmeta opipati, okusiti, mirisati. Nadalje biva i samo gledanje ili slušanje kod jednoga brže nego li kod drugoga, zato onaj, koji brže gleda u jednom gradu, više toga vidi, nego drugi; a onaj, koji brže čuje, u jednoj operi više čuje, nego drugi. Ova različitost po pojedinih osjećalih i kod pojedinih ljudi tumači se svojstvom hitrosti, brzine naših duševnih sila (pramoći).

Zakoni. Kada kakov utisak dopre u našu dušu, to ga ona primi (recipira), kašnje, kad se je to ponovilo, predmet opazi (percipira). Buduć da to sa svimi utisci tako biva, kažemo, da u ovom radu duše vladaju zakoni i to zakon primanja (recipiranja) i zakon opažavanja (perciparanja). Posljednji zahtieva već nešto duševnoga razvitka. Mi moramo dalje poprimiti, da svaki novi utisak na dušu upotrebljava novu praznu pramoć, jer tragovi ojačaju u duši do predstava, ako se utisci predmeta ponavljaju. Za svaki utisak biti će i mnogo veziva, prazne pramoći, odtud sliedi: Iza svakoga utiska postaje uviek novi trag; dakle zakon: „jednaki se tragovi u duši privlačuju, spajaju i tim ojačuju.“ — Ako se čini pod istim uvjetom uviek na isti način obavljaju, velimo, da stoje pod zakonom. Zakon je dakle obći onaj uvjet, po kojem štogod biva ili biti mora. Uvjet: Ako

*

Digitized by Google

nam u dušu dodje novi kakovi utisak. Posljedica, dogodjaj: 1. Postane novi trag, 2. jednaki se tragovi privlače, te se spajaju.

Mi smo do sada iztaknuli 3 zakona: 1. Zakon primanja (recepcije); 2. zakon opažavanja (percepcije); 3. zakon privlačenja jednakoga (apercepcije).

Kašnje ćemo još i druge poznavati. Ovi navedeni zakoni pojavljaju se odmah pri prvom radu duše, a pošto u dušu neunilaze s vana, moraju joj biti prirodjeni. (Sliedi.)

Tehnička vještina.

Napisao **Dragutin Kehr.**

Praktični školski nadzornici sude po čistoći zadaćnica i liepom pismu disciplinu, estetički duh i uzgojnu sposobnost učitelja. Može reći, što je koga volja, nu to je istina, i biti će do vieka: da učitelj, koj želi biti tehnički vrstan, mora biti nesamo sposoban, već se i uztrajnošću, ukusom i energičkom voljom odlikovati i za uviek se posestrimiti. Kojemu učitelju ote sposobnosti manjkaju, taj neće lje mnogo učiniti; loš mu posao.

2. Rezultat svih vježba u pisanju ima biti liepo i sigurno pismo. I tu je opet učitelju paziti na čistoću i krasotu, na te dvie mile sestrice. Sve, što učenici tvoji oj učitelju! pišu, neka bude čisto i liepo. Nepazi li na to učitelj, to ti nastane formalni rat medju specivično-kaligrafičkim i medju ostalim pismom; ovako vam učitelj s jednom rukom ono ruši, što je s drugom sagradio i podigao.

3. Korektura (izpravljanje) zadaća je neobhodno potrebita, nu koristna biti će jedino onda, ako ju možemo nazvati razrednom korekturom, to jest, ako se istodobno na sve učenike, i na jedan te isti predmet proteže. Nije dosta koriti i izpravljati, već valja učenike rukovoditi, pomoći im do samosviesti; uputiti ih, kako će se čuvati pogrješaka.

4. Svatko od nas znade, da učenike risanje vele zanima. A kao dokaz neka bude dozvoljeno napomenuti, da djeca rišu već u onoj dobi, kad još nisu dužna polaziti školu; kad veselo skakutaju oko mile si majke. U školi im je pako to najmiliji râd, najmilija zabava. Nam se učiteljem veseliti takovu zanimanju te nastojati potaknuti i uzdržati tu revnost, te i tako postići onu svrhu, radi koje je u školu uvedeno. Risanjem se uzbudjuje krasoćut, estetika, čistoća, red i točnost. Ala krasnih li plodova možemo postići, učeć si djecu, miliće svoje, risati! Risanje nadalje unapredjuje i podpomaže obuku prirodopisnu, zemljopisnu i geometričku. Ono naobrazuje duh; ono ga obogaćuje raznimi predstavami. A kako i nebi tolika množina boja, veličine, medja i ostalih svojstva obogaćivala duh!

5. Pjevanjem upoznajemo milu si dječicu s carstvom glasova; usposobljujemo dotične organe izraziti čuvstva, što no prebivaju u nevinom srdcu, milozvučnimi i skladnimi glasovi. To je zadaća pučke škole. Njoj je to osobito u sadanje doba njegovati, gdje materijalni interesi nastoje udušiti sve, što je liepo i idealno. U sadanje doba je nuždno, da idealnim i humanitarnim postignemo idealnost i humanitarnost. Krasne li ti zadaće pučki učitelju!

Digitized by Google

6. Tjelovježbom nemožemo sve postići. Dok je učitelju svejedno, kako učenici pišuć sjede, koliko imadu zadaće izraditi, koliko se putah školska soba zrači, kako učenici gimnastičke vježbe izvadjaju, dotle se neka nehvali, da nastoji učenike zdrave i čile si uzdržati. Kad se pučki učitelj na sve, što ovdje navedosmo, obazire, onda može kazati, postigao sam svrhu, radi koje je tjelovježba u školu uvedena.

Pohrv. Milan Kobali.

Svietlo.*

(Svršetak.)

Likovi, što ih daju sabirajuće leće. Kad mali kakav predmet držimo blizu pred sabirajućom lećom i kroz nju ga gledamo, onda ga vidimo povećana i udaljena. Sabirajuća leća povećava dakle predmet, koji se blizu pred njom nalazi. Sabirajuća leća naziva se zato takodjer povećajuće staklo ili u kratko povećalo.

Kad sitnu štampu gledamo kroz povećalo, vide nam se slova veća. Zato se njim i u mnogih zanatih i u nauci služe, da mala tjelesa povećana vide, sbog toga se i zove „sitnozor“ ili grčkim imenom „mikroskop“. I više povećala meće se jedno za drugim, da bi povećavanje veće bilo. Najprostiji je mikroskop lupa, ona sastoji samo od jedne sabirajuće leće.

Kad kroz sabirajuću leću gledamo na udaljen predmet n. p. na kakovu kuću, crkvu, drvo itd., onda ćemo vidjeti taj predmet umaljen i izvrnut. Kad iza leće držimo papir, naći ćemo lako mjesto, na kojem treba držati papir, da se na njem umaljen i izvrnut, ali sasvim jasan lik udaljenoga predmeta ukaže. To mjesto leži nešto malo iza gorišta. Za taj pokušaj upotrebljava se obično sandučić, koji je iznutra crno obojen, i na kojem je sprieda namještena sabirajuća leća, a iza njezina gorišta komad prozračnoga stakla ili papira. Sbog toga nazvali su taj sandučić tamnom komorom ili camerom obscurom. — Tamnu komoru upotrebljuju svietlopisci ili fotograf za snimanje slika.

Teleskopi. Kad hoće ljudi udaljene predmete da gledaju, onda uzimaju leće u pomoć. Jedna sabirajuća leća daje umaljen lik udaljenoga predmeta, koji se kroz drugu sabirajuću leću, pošto se ista liku primaknula, opet povećan vidi. Te dvie ili i više leća nalaze se u cievih, koje se mogu izvlačiti i uvlačiti. Takove sprave za gledanje udaljenih predmeta (n. p. zviezda) nazivaju se teleskopi ili durbini, takodjer i dalekogledi.

Izdubljena leća. Izdubljena je leća omedjašena dviema oblinama tako, da je u sriedi tanja, nego na krajevih. Buduć se svietlo uviek tako lomi, da se od tanjeg diela odmiče, to izdubljena leća zrake većma razsiplje, tako da se čini, kao da svietlo dolazi sa bližega mjesta, nego li je sbilja. Sbog toga se zove leća razsipajućom. Nju nose kratkovidi ljudi u svojih naočalih.

---

* Vidi broj 31. „Napredka“.

Digitized by Google

Oko. U glavnom uredjeno je i naše oko kao tamna komora. Ono sastoji od jabučice, koja leži u očnoj duplji (očištu). Jabučicu okružuje s polja biela neprovidna koža, koja sprieda providnom postaje, gdje je i više pupčasta te se roženica (rožnjača) zove. Pod bielom kožom nalazi se tamna kožica, koja je sprieda, gdje roženica postaje, providnom, te prelazi u dužicu (šarenicu), koja je kod raznih ljudi različno bojadisana i na kojoj se u sriedini nalazi jedna rupica. Ta rupica zove se zjenica i čini nam se crna. Na dnu ulazi u oko vidni živac, koji se po tamnoj kožici razgranjuje te mrieżnicom zove. Izmedju roženice i dužice (šarenice) nalazi se u jabučici neka vodena tekućina.

Od predmeta, što su pred okom, dolazi svietlo kroz zjenicu u oko, gdje se prolazeć kroz leću tako lomi, da se na mrieżnici umaljeni i obrnuti likovi tih predmeta obrazuju. Posredovanjem vidnoga živca dodju ti likovi do naše sviesti i mi velimo, da te predmete vidimo.

Mi samo one predmete jasno vidimo, od kojih se likovi upravo na mrieżnici obrazuju. Kod običnoga oka to biva, kad se dotični predmet nalazi u daljini od 21—26 cm.; ta daljina naziva se daljina razgovetna gledanja.

Predmeti, koji su dalji ili bliži, samo se tako razgovetno vide, što se prema njihovoj daljini oko manje više napreže.

Ima ljudi, kod kojih je daljina razgovetnog gledanja manja, i takovih, kod kojih je veća od 21—26 cm. Kod prvih obrazuje se lik od predmeta, koji je u daljini razgovetnog gledanja, pred mrieżnicom, kod drugih iza mrieżnice, i onda takovi ljudi nemogu razgovetno vidjeti. Prvi se nazivaju kratkovidi, drugi dalekovidi.

Da bi manu svoga oka izpravili, pomažu si ti ljudi naočali, koje su kod kratkovidih razsipajuće, kod dalekovidih sabirajuće leće. Nije svrha naočala, da predmete možda povećavaju, nego da trake, što u oko dolaze, tako prelome, da se lik upravo na mrieżnici obrazuje. Kod kratkovidih sastaju se traci prije nego trieba, zato se uzimlju razsipajuće leće, da se isti malo razkreče, kako bi se dalje sastali. Kod dalekovidih treba da se traci prije sastanu i u tu svrhu služe onda sabirajuća stakla.

Kratkovidost dolazi najčešće od toga, što se oči neštede, pa zato treba oči od suvišnoga naprezanja čuvati. Gdje je prava kratkovidost, tu je najbolje, da se umah uzmu naočale. Pri izboru naočala mora biti čovjek jako na oprezu, jer hrdjave naočale nevolju će samo još povećati.

Razstavljanje svietla kroz bridnjak (prizmu). Isti pokušaj, što smo ga načinili, kad smo htjeli da pokažemo lamanje svietla kroz bridnjak, opetovati ćemo još jedan put, i kad budemo pazljivije motrili svietao krug na podu, vidjet ćemo, da on nije okrugao, već dugoljast i da nije bez boje, nego da je živo bojadisan, i to na ovoj strani, koja je svietlomu krugu, što no je bez bridnjaka postao, najbliža, da je crven, a na protivnoj plav. Kad se u mjesto na podu sa komadićem biele artije ta bojadisana pruga uhvati, onda se može na njoj više boja razlikovati. Obično se broji 7 boja i to u redu, u kom stoje: crvena,

Digitized by Google

narančasta, žuta, zelena, modra, zagasito modra i ljubičasta. Nu te boje nisu oštro jedna od druge oddieljene, nego se postepeno jedna u drugu prelieva. Ciela bojadisana pruga, koja tim načinom postaje, naziva se latinskom rieči: spectrum.

Kad se spectrum neuhvati artijom, nego sabirajućom lećom, pak se iza leće blizu ognjišta postavi artija, onda leća sve bojadisane trake opet skupi i na artiji se opet pojavljuje biel krug bez boje. Odtuda se zaključuje:

Bielo sunčano svietlo sastavljeno je od bojadisanih trakova, koji se različito lamaju i u koje ih bridnjak razstaviti može. Kad se oti bojadisani traci opet sastave, dobiva se opet bielo svietlo.

Duga. Kad sunčani traci prolaze kroz staklene posude, u kojih se nalaze prozračne tekućine, onda se pojavljuje slično razstavljanje. Osobito krasan je pojav, kad se razstavljaju traci sunčana svietla u kapljicah kiše; taj divni pojav zove se duga.

Jedan dio sunčanih traka, koji u kapljice dodju, odbije se od stražnjega boka kapljica kao od odgledala, te kad poslie toga na sunčanoj strani opet napolje izadje, razspe se u boje. Tako postaje duga. Pri tom dodju od jednoga niza kapljica modri, od drugoga, koji je još viši, crveni, a od nizova kapljica izmedju njih ostali bojadisani traci u naše oko. Sve kapljice, koje prema oku u sunčanih tracih jednako leže, koje se dakle u jednom krugu nalaze, šalju istu boju, te iz toga uzroka je duga okrugla.

Tim načinom odbijeno bojadisano svietlo može samo tako doći u naše oko, ako nam je za ledjima sunce, a pred nami oblak, iz kojega kiša pada. I sunce i oblak moraju prilično nizko stojati, te se s toga vidja duga samo jutrom i pred večer. U jutro je na zapadu, a u večer na iztoku.

Boje, što ih predmeti pokazuju. Kad spectrum padne na crveno staklo, onda izčeznu sve boje osim crvene, isto tako na zelenom staklu sve osim zelene itd. Kad se u plamen od špirita baci nekoliko mrvica kuhinjske soli, onda postaje taj plamen intenzivno žut; u mračnoj sobi, koju samo takov plamen razsvietljuje, čine se svi bieli predmeti žuti, a crveni (n. pr. crveni vosak) zeleni itd. crni. Kroz crveno staklo čini se spectrum, čine se svi bieli predmeti crveni. —

Boja, koju tjelesa u dnevnoj svjetlosti pokazuju, zavisi od toga, koje bojadisane trake dotična tjelesa odbijaju ili u sebi primaju. Najviše tjelesa imadu to svojstvo, da svietlo, što na njih padne, na svojoj površini razstave i dà samo jednu vrst obojenih traka odbiju ili ako su providna, još i kroz sebe propuste, sve pak druge obojene trakove da upiju. Crvena tjelesa odbijaju gotovo samo crvene, biela naprotiv sve, a crna samo malo trakova. Kroz crveno staklo vidimo sve biele predmete sbog toga crvene, jer oni samo crvene trake kroz sebe propuštaju, a sve druge upijaju.

Digitized by Google

Novi pedagogi nemiruju, a novi teologi bjesne.

„Prije svega pako neka se vrši zakon!“

Naše je inomišljenike uvriedilo, što smo njihovu posrednu, ako ne neposrednu navalu na javnu zemaljsku žensku preparandiju suzbili, te čast i poštenje vladinoga zavoda i dotičnoga učiteljstva po svojoj dužnosti branili; s toga i opet navaljuju na nas načinom, koji ni malo nedolikuje javnomu organu, nabacajuć se raznimi pogrdami kao „kleveta, zloba, nespretnost, drzovitost, bezobraznost itd.“ Vjerujemo doduše, da je takav način vojevanja veoma udoban, nu da li je pravedan, i da li k svrsi vodi, neka sude nepristrani čitatelji. Mi i opet velimo, da nismo proti opoziciji u obće, i da neimamo ništa proti tomu, ako inomišljenici misle, da sa svoga stanovišta moraju pobijati naše mnenje i nazore, jedino želimo, da se pri tom izbjegava svakoj žestini i razdraženosti, koja je u stanju još većma zamrsiti odnošaje, te izazvati najgorje i najneugodnije posljedice. Tko brani pravednu i istinitu stvar, taj se netreba služiti pogrdami, on može mirnom dušom očekivati sud obćinstva. Mi s toga ipak neosudjujemo pisca „Kat. lista“, jer znamo, da svaki čovjek ima svoju posebnu narav, i da se jedan laglje razdraži, nego drugi; ali očekujemo od njega, da se u buduće svlada, i da netraži slasti u tom, da svoje inomišljenike napadne ili suzbije odviše žestoko. Prepirkom se nebi smjele oštriti protivnosti, već u koliko moguće sbližavati i izjednačivati.

„Kat. se list“ tuži, da mi „klevećemo“ na njegov list, da smo „zlobni“, „nespretni“ i da nepostupamo „pošteno“. Pa ipak su priznali ljudi posve nepristrani, da je naša odvrata sasvim umjereno i objektivno pisana, i nitko nam nebi mogao dokazati, da smo ijednom uvriedljivom riečju dirnuli opatice ili njihove branitelje, izvan ako se misli, da su opatice „nad zakonom“, da zakon nije poradi njih, da mu se nemoraju pokoravati, i da je svaki onaj, koji jih poziva na vršenje zakona, klevetnik, bezobraznik itd. — Poštivajuć opatice, mi štujemo i njihov zavod, te nam se krivo predbacuje, da bi ga rado raztepsti ili dokinuti. Gdje se je u našem članku i jednom makar riečju spomenulo dokinuće opatičke preparandije? Mi smo zahtievali jedino, da se vrši ono, što se vršiti mora, a nebismo bili ni toliko govorili, da nas nije izazvao „Kat. list“, naglašujuć, „da oštri Katoni nisu u stanju ni jedne nezakonitosti predbacivati opatičkoj preparandiji.“ Mi smo čvrsto uvjereni, a s nami i mnogi drugi uvidjavni ljudi, da „Kat. list“ svojim neobzirnim načinom pisanja opatičkoj preparandiji više škodi, nego li koristi, i da bi opatice punim pravom mogle moliti: „Prerevnih prijatelja čuvaj nas Gospodine!“

Nu što smo naveli proti opatičkoj preparandiji? Naveli smo 1. da joj u zakonu neima temelja, jer da je samo zemlja vlastna podizati preparandije. 2. da bi u najboljem slučaju mogla obstojati kao privatni zavod. 3. da po tom valjaju za nju zakonske ustanove o privatnih školah u obće i 4. da može imati jedino konfesionelni značaj. — Što na to odgovaraju naši inomišljenici. — Na mjesto da nas pobijaju obstojećim zakonom, pozivlju se na nekakovu naredbu

Digitized by Google

Thunova ministarstva, po kojoj da je opatička preparandija javni zemaljski zavod, i s toga da je kr. zem. ženska preparandija i po zakonu i po naravi same stvari suvišna, „jer nepotrebna i jer nameće zemlji troškove.“ — „Doista veleumna tumačenja!“ — „Kat. list“ nezna ni toga, da stare naredbe i zakoni prestaju, čim stupe u život novi njim protivni, pa i novi školski zakon veli naročito u §. 194.: „Ovaj zakon stupa u kriepost početkom školske godine, koja uzsliedi iza proglašenja njegova, i od toga vremena gube kriepost svi dosadašnji njemu protivni zakoni i naredbe.“ — U ostalom nam se čini, kano da ćemo u piscu „Kat. lista“ morati pozdraviti novoga zakonošu i pravoznanca, jer mu je pošlo za rukom iz zakona izvesti ono, što u njem nestoji, i što sama vlada nije znala, naime da neima prava podići javne zemaljske ženske preparandije tako dugo, dok su opatice voljne takovu držati i uzdržavati. Do sada se je u obće mislilo, da kod naše vlade ima dovoljno juridičkih vrstnjaka, naročito pako da je načelnik školskoga odsjeka, bivši nekoč rektor pravoslovne akademije, u tom pogledu pravi kapacitet, ali kako je vidjeti nadkriljuje ga pisac „Katol. lista“, te se odsele školsko zakonarstvo neće tumačiti ni kod kr. zem. vlade, ni „na preparandiji“, kako to naukovna osnova zahtieva, već u uredničtvu „Kat. lista“. — Da je po §. 75. školskoga zakona vlada obvezana podići toliko ženskih i mužkih preparandija, koliko je „potrebno“, jasno je svakomu, izuzam branitelja opatičke preparandije. Medjutim školski je zakon u prvom redu pozvan tumačiti onaj, koji ga je pomagao stvoriti, koji pozna duh i smjer njegov, komu je stalo do toga, da se provadja strogo i dosljedno, i koji je za provedbu odgovoran saboru i narodu, a to je vlada. Ona je osnovala javnu zemaljsku žensku preparandiju znatnim troškom, — ona će ju sigurno znati i htjeti braniti i štititi od svih nepovlaštenih navala i napadaja. Što se pako tiče onoga, da je Thunovo ministarstvo proglasilo opatičku preparandiju javnom, moramo izjaviti, da neznamo, pod kojimi i kakovimi se je uvjeti onda sticala javnost; ali naš je novi zakon u tom pogledu posve jasan, jer veli u §. 3. „Pučke su škole nadalje ili javne ili privatne. One, koje se posvema ili djeloma troškom zemlje ili političke obćine podižu i uzdržavaju, jesu javne škole, te jih kano **takove** mogu polaziti djeca **bez razlike vjeroizpovjedanja.** Škole pako **inače** podignute i uzdržavane jesu **privatne škole.**

Nu „Kat.“ se „list“ poziva i na dozvolu vis. kr. zem. vlade, koja da je izjavila, da neima zaprieke, „da opatička preparandija nastavi svoje djelovanje na temelju novoga školskoga zakona“, i odtud izvadja, „da ista može nositi javni karakter, te primati kandidatice svih u zemlji priznanih vjeroizpovjesti.“ Nu po našem mnenju nije tomu tako. — Visoka kr. vlada dopustila je doduše za sada, da opatička preparandija ostane, ali je dodatkom **„da nastavi svoje djelovanje na temelju novoga školskoga zakona“** mudro izbjegla svakoj obvezi i svakomu krivomu tumačenju. — Nije dakle vis. vlada priznala, da je opatička preparandija javni zavod, jer to po zakonu, naročito po §§. 3. i 75. priznati nemože, dapače ona joj dosele nije podielila ni pravo javnosti, — pošto §. 105. veli: „Privatne pučke škole mogu od zemaljske vlade zadobiti

Digitized by Google

pravo javnosti, ako tečajem bar trijuh godina budu odličnim načinom postigavale onaj naučni cilj, koji je zakonom opredieljen javnim školam iste kategorije.“ — Po tom nemože opatička preparandija bez naročite dozvole (§. 102. sl. *e)* primati učenica druge vjere, a neće po svoj prilici tečajem prvih trijuh godina smjeti ni pravovaljanih svjedočba izdavati, te ju kr. zem. vlada prema okolnostim i dokinuti, naročito ako prestane odgovarati zahtjevom zakona (§. 107.), ili ako bude bezobzirno kršila obstojeće propise i naredbe.

Najviše vriedja „Kat. list“, što smo dokazali, da bi opatička preparandija morala nositi izključivo konfesionalno-katolički karakter, te on s toga više, da „bunimo najveće i najnježnije interese ne samo pojedinih roditelja i djevojaka, nego i katoličke crkve“ (!) — Ako u ičem, a to je u tom „Kat. list“ strašno nedosljedan. U teoriji više on proti svim interkonfesionelnim školam, te dokazuje, da se njimi podupire religiozni indeferentizam, ateizam itd., — u praksi opet, osobito ako je to njemu, dotično njegovim štićenicam, u prilog, ne samo da nije proti interkonfesionalnim školam, nego jih dapače zagovara, dokazujuć da nisu pogibeljne, i da se djeca raznih vjeroizpovjesti mogu ipak liepo zajednički učiti i uzgajati. Mi se tomu radujemo, ali mislimo, da bi „Katol. list“ mogao ipak nešto oprezniji biti, jer bi se lako dogoditi moglo, da bi po toj konsekvenciji i kakav protestantski pastor podigao preparandiju, te u nju primao pitomčad katoličke vjere. Dokle nije bilo javne zemaljske ženske preparandije, dotle se je moglo i moralo dopustiti, da u opatičku preparandiju od nužde idu učenice raznih vjeroizpovjesti, nu danas je ta nužda prestala, te bi za volju zakona i konsekvencije i same opatice morale od toga odustati.

„Kat. list“ nastojao je dokazati, da se opatička preparandija može konformirati javnim propisom, ali napokon priznaje ipak, da „kad pojedinci, ili čitave zadruge stvaraju zavode na svoj trošak, nutarnja uprava nemože biti na vlas onako uredjena, kako je učevnih zavoda **zemaljskih.**“ — Izpričava nadalje predstojnicu, te veli, da nezna hrvatski, ali da pod njom ima drugih predstojnica, koje neposredno rukovode zavode, i koje su podpuno kvalificirane. Po takvoj logici „Kat. lista“ mogao bi i svaki pisar biti odvjetnikom, kad bi si držao kvalificirana i zakonom vješta concipienta. — Ali zakon nepozna nikakvih potajnih predstojnica, već poglavara preparandije, koji je u nastavnom i disciplinarnom pogledu odgovoran višjim oblastim za dobro stanje zavoda, te koji ga i napram trećim osobam zastupa (§. 99. ustrojnoga štatuta za preparandije).

„Kat. list“ nastoji izpričati opatice radi toga, što su proti obstojećoj naredbi primile jednu učenicu zemaljske preparandije poslie početka školske godine, te veli, da je ista pridoniela odpustnicu od ravnateljstva“. — Koliko mi znamo, dotična učenica nije dobila nikakve odpustnice, dapače ravnateljstvo zemaljske preparandije odpisalo je ravnateljstvu opatičke preparandije, da je N. N. na kr. zem. preparandiji položila prijamni izpit, te da je **primljena** kao pripravnica u 1. tečaj istoga zavoda.“ — Po tom se jasno vidi, da su opatice prkosile ne samo ravnateljstvu kr. zem. preparandije, već i samoj naredbi kr. zem. vlade, te jih niti njihovi prijatelji nemogu u tom obraniti.

Digitized by Google

Ali „Kat. list“ neprestaje sumnjičiti i potvarati hrvatsko učiteljstvo. On i opet ističe religiozni karakter opatičke preparandije, dočim se „boji“ učiteljstva, koje bi moglo izići izpod ruku novih pedagoga. Vidi se, da mu nije koristilo ono, što smo mu posliednji put radi toga odčitali. Mi smo proti crkvi i vjeri, jer gonimo „redovnike i redovnice iz škola i gojitbenih zavoda.“ Dakle bezvjerne su i one naše vlade, koje su upravu gimnazija oduzele Franjevcem! Ali za siromašne Franjevce nije se nitko borio, prem su si za hrvatsku prosvjetu, hrvatsku knjigu i hrvatski narod u obće stekli više zasluga, nego li opatice, koje su u svoje vrieme bile najčvršći stup germanštine. Nu ako je religiozni uzgoj osiguran najviše u samostanih, zašto onda nezahtievate, da i druge zavode obskrbljuju redovnici, zašto teologiju neprenesete k Franjevcem ili u drugi koji hrvatski samostan. — Na vaše potvore i sumnjičanja morali bi inače odgovarati; nu neka, mi smo si svjestni svoga djelovanja, a jamačno je i vis. vlada uvjerena o tom, da u zemaljskom zavodu vlada religiozni duh, pa se s toga takova potvaranja ni najmanje nebojimo.

„Kat. list“ spominje nadalje povjerenje, koje da uživa opatička preparandija, stoga što ima više učenica. Medjutim u 1. tečaju ima zemaljska preparandija bar toliko učenica, koliko i opatička. — Ako pak u drugom tečaju ima manje, to niti je čudo, niti znak nepovjerenja, pošto do sada nije ni obstojala. U ostalom žalostno je to povjerenje, gdje se pitomice upravo sile i komandiraju u samostan. Mi joj na takvu povjerenju nezavidimo, već želimo jedino, „da se štuje i vrši zakon.“

Dopisi.

Velecienjeni g. uredniče! Na dopis u „Katoličkom listu“ izpod Kalnika dužan sam istini za volju sliedeća odgovoriti: G. Vurović brani svojim dopisom ono, o čem nije osvjedočen; brani gg. župnike, koji se i sami braniti znadu. Dopis izpod Kalnika nije bio naperen proti gg. župnikom: Cvergeru, Jalžiću i Belošiću, — van u obće prije klasifikovanja škola, — proti onoj gospodi, koja su, prem uvaživši tegotne stanje učiteljstva, motala simo i tamo, dok nisu mnogim učiteljem račune iznenada pokvarila. A da se u školsko vrieme nesmije orguljati, to se znade iz naredbe vis. kr. zem. vlade. Sv. misa imade se odrediti u ne školsko vrieme, a čim učitelj uslied propisanoga vremena započme predavanjem, nije dužan u crkvu; školska je služba glavna, a crkvena u škol. vrieme za učitelja kao orguljaša uzgredna. — Da pako o visoku držanju glave ljutice, otrovnice, nije bilo vriedno spominjati, i o frazah neumjestnih buncati: neka g. Vurović prije svega u buduće shvati duh dopisa, i promotri odnošaje kao i dužnosti obijuh stališa. Sapienti sat.

Iz podžupanije zagrebačke. (Imenovanje mjestn. šk. nadzornika, razašiljanje šk. zakona.)

Već odulje vremena nikakva vam glasa od ovdje, dalnji sviet bi mislio, da vam se posve otudjismo ili da tuj neima duše, koja bi s vami simpatizirala;

Digitized by Google

mnogi takodjer misle: e liepo ti je učiteljem u podžupaniji zagrebačkoj, pa zato i šute; pa bi nam se zato moglo doviknuti: Dok je čovjeku dobro, šuti; kad mu zlo ide, jadikuje i jauče. Nu nije tako; učitelji podžupanije zagrebačke pošto su vam u blizini, sgrću se većinom oko vas, te tako osobno obće s vami i priobćuju vam svoje jade i nevolje, koje ostaju većom stranom u vašoj plemenitoj duši, a vanjsko učiteljstvo za nje nezna. Imade kod nas dosta nevolja i jada, koji nas pritišću, nu neću za sada o njih pisati, neka to ostane do zgodna vremena; sada ću vam samo šaptnuti o imenovanju novih mj. šk. nadzornika.

Sl. podžupanija zagrebačka imenova prije nekoliko dana sve župnike svoga područja privr. mjest. šk. nadzornici. Mi neimamo posve ništa protiva tomu naimenovanju, al ipak primjećujemo, kad je sl. podžupanija tu čast podielila župnikom, ujedno bi bila morala i dotične učitelje ubaviestiti, tko im je sada poglavarom i komu su podčinjeni.

Neki učitelji nebi ni znali, tko je mjestni šk. nadzornik, jer im toga nije sl. županija oglasila, a niti župnici, da im nije do ušijuh došlo preko osoba, koje neimaju nikakva upliva u školi.

Sl. podžupanija razaslala škol. zakon i ovoga provedbu, zatim naukovnu osnovu i ine vladine naredbe, što mislite komu? opeta župnikom kao mjestnim šk. nadzornikom. Ja doduše nisam čitao okružnice sl. podžupanije, te zato ni neznam, imadu li si te spise pridržati mjest. šk. nadzornici ili ih imadu učiteljem ustupiti, nu to vas mogu uvjeriti, da imade učitelja u podžupaniji zagrebačkoj, koji još danas nisu od nikoje strane dobili šk. zakon, provedbu istoga itd.

Kad je već sl. podžupanija razašiljala šk. zakon mjestn. šk. nadzornikom, mogla bi bila slati po dva primjerka, jedan za nadzornika, a drugi za učitelja. Ili možda netreba učitelju da zna šk. zakon i provedbenih naredba?!

Toliko o naimenovanju privr. mj. šk. nadzornika, a sada o definitivnom naimenovanju istih.

U obće se govorka, župnik je rodjen član mj. škol. odbora, al odtud nesliedi, da je zato i rodjen za mj. šk. nadzornika.

Čast i poštenje čestitim i revnim župnikom, koji su i dosele se brinuli za napredak škole, koji su i dosele ljubili učitelja ljubavlju sv. Pavla apoštola, podpomagali ga svagdje i u svem savjetom; takovi župnici su rodjeni za mjest. šk. nadzornika, i griešili bi veoma, kad nebi te časti primili.

Nu imade župnika i takovih, neka oprosti „Kat. list“, koji nisu stvoreni ni rodjeni za mj. šk. nadzornika. Imamo ih, koji su krvni neprijatelji učiteljstvu, odkad se je počelo snovati o preustrojstvu škola; takvi župnici primali bi doduše čast nadzornika, nu ne u prilog napredka, nego da mogu i nadalje svoje možno gospodstvo nad siromakom učiteljem pokazivati.

Imade župnika, koji su iz petnih sila nastojali oko obćina, da se onemogući učiteljem pristup k učiteljskim skupštinam, dapače ima i takovih, koji su javno u obć. sjednicah izrazili: „Učitelju netreba dati podpore za skupštinu, tko je rad ići se potepat, neka ide o svom trošku“, i kad su svojim predlogom pro-

Digitized by Google

drli, sladko nu zlobno se smijahu. Pa što mislite, da su ovakovi župnici brižni za školu? nisu bora mi; nisi ih vidio preko ciele godine u školi, vjeronauk predavao je sam učitelj, samo na izpitu igrali su rolu, te kad su djeca kršćanski nauk dobro odgovarala, brali su lovor-vienac. Takovi župnici nisu stvoreni a ni rodjeni za šk. mj. nadzornike.

Sva ova neka imade na umu sl. podžup. šk. odbor prije nego li će podžup. oblasti predloge praviti o naimenovanju mj. šk. nadzornika; neka nebude mu mjerilom, kako koj župnik može objedom podvoriti, već neka ga sude po vrlinah, naklonosti prema školi i susretanju učiteljevu. Nebude li prave sloge i ljubavi izmedju učitelja (marljiva) i mj. nadzornika, neće biti ni napredka u školi, badava zakon, badava naredbe. Bog s vami! Y.

Izvještaj o desetgodišnjici učiteljske „Zadruge".

(Svršetak.)

IX.

Godine 1873/4. bje predsjednikom g. Ivan Šah, tajnikom Juraj Kuten, a blagajnikom Antun Irgolić; odbornici bijahu: Ferdo Vuksanović, Ivan Filipović, Mijo Vrbanec i Tomislav Ivkanec. Odborske sjednice bile su tri. Ovaj odbor zamolio je vis. kr. zem. vladu, da potvrdi i odobri preinaku §§. 9. i 24. družtvenih pravila. Po dopisu sl. gr. poglavarstva od 19. kolovoza 1874., br. 14.464, potvrdila je vis. kr. zem. vlada ote §§. Te godine bila je priredjena sjajna tombola u Zagrebu, koja je privriedila „Zadruzi" 300 for.; stvari pako za tombolu sakupile su zagrebačke gospodjice učiteljke, a upravni jih odbor u znak harnosti imenova začastnimi članovi „Zadruge" i to: gospodjice Barbaru Rihtarićevu, Olgu Paulićevu, Matildu Bahlinovu i Viktoriju Kirschnerovu. Dični pako Karlovčani priredili su ples u korist družtva. Po nagovoru predsjednika g. Ivana Šaha sakupila su neka gg. zagrebački trgovci razne robe preko 2000 f. vriednote, te su ju razprodavali u korist učit. sirotčadi, i to su: Leop. Baumgärtner, Severinski i Jawand, M. Bastaić, Ivan Wagner, gospodja Josipa Gnezda, g. J. Račić, Ivan Concilia, Reihel i Karpeles, Adolfo König, Kosta Mihailović i Fr. Sollar. — Ove godine pokosi hemila smrt dva člana „Zadruge" i to: Arlova Josipa, učitelja u Vrginmostu, i Lepića Antuna, učitelja u Konjšćini. Arlov ostavio je razeviljenu udovu sa 4. a Lepić sa 6 djece. — Utemeljitelja pristupilo je te godine sedam, redovitih članova bijaše 43, za dva manje, a podupiratelja 4. Podupiralo se je 40 sirotčadi sa svotom od 1313 f., a unišlo od redovitih članova 149 f. Ukupni imetak bijaše 23.852 f. 49½ n.

Deveta gl. (u zap. 10.) skupština držana je 12. studenoga 1874. Razpravljalo se je o §. 9. družtvenih pravila, te je zaključeno, da se taj §. ima protezati na sve diplomizirane službujuće učitelje. Skupštinari pristanu takodjer i na to, da kljastu sirotčad i nadalje od 18. godine „Zadruga" po okolnostih podupire. Pretresivao se je već i po treći put §. 15. družtvenih pravila, i nakon oduljega posavjetovanja izreknu skupštinari, da se poveća podpora sirotčadi onih udovica, koji baš od nikuda nikakove pripomoći neimaju; a prama tomu pako da se manje dieli sirotčadi onih udovica, koje se poudaju, budući da se ta sirotčad smatra kao polusirotčad. Kako bi g. Iv. Šah skupštini javio, da su trgovci sakupili robe preko 2000 f. u vriednosti, predloži g. Ivan Filipović. da se od toga osnuje temelj glavnici za podupiranje učit. udovica. Skupština prepusti to upravlj. odboru, da on o tom zrelo razmisli. — U toj je skupštini odredjena nagrada tajniku i blagajniku po 50 for. nu ne od glavnice, već od zabava družtvenih.

X.

Ove godine, naime od 12. studenoga 1874. pa do danas t. j. 22. rujna 1875., predsjedao je družtvu Tomisl. Ivkanec, tajničke poslove obavljaše Juraj Kuten, blagajničke pako A. Irgolić; odbornici bijahu: Ivan Filipović, Ferdo Vuksanović, Ivan Šah i Mijo Vrbanec. Odbor je viećao u šest odborskih sjednica. Viećalo se je o zaključku gl. skupštine naime o štatutih za penziju udovica. S razloga, što se gg. trgovci naročito izjaviše, da su robu razprodavali lih u korist učiteljskoj sirotčadi, a ne za udovice, odustao je odbor od izradbe štatuta. I za

Digitized by Google

sirotče Milku, kćerku pokojnoga učitelja Mlinarića, pisao je ovaj odbor kotarskoj oblasti i Ant. Petru Mlinariću, umirovljenomu učitelju, da izviesti upravlj. odbor, u koga je to sirotče, kako se uzgaja i polazi li učionu, nu do danas nedobi odbor od nikuda nikakova odgovora; a uslied odpisa sl. gradskoga poglavarstva križevačkoga opredielio je odbor polovicu podpore Somogjievoj sirotčadi, s razloga, što se ovo dvoje smatra kao polusirotčad. — Budući da nisu lanjske godine trgovci razprodali svu robu, koju su sakupili u korist družtvu, to su preostali trg predali ovomu odboru uz točan popis, a blagajnik primio je od gg. trgovaca u gotovom 1382 for. 23 nov., i jedan Rudolfov los nominalne vriednote 10 for. Za taj novac kupljene su razteretnice hrvatsko-slavonske u vriednosti od 1600 for. Od preostale pako robe priredjene bi tombole u Zagrebu, Križevcih i Karlovcu. Od tih zabava unišlo je 730 f. a. v. Varaždinska štedionica darovala je ovomu družtvu 40 for., a zagrebačka štedionica i zalagaonica 20 f. Na Vinici priredilo je dobrovoljno družtvo kazališnu predstavu, a u Varaždinu pako bijaše sjajni koncert u korist „Zadruge". Od koncerta dobi „Zadruga" 120 f., a iz Vinice 25 for. 67 nov. Indi ove godine unišlo je od zabava do 1000 f. — Dragoila Jarnevićeva, hrvatska spisateljica, ostavila je oporukom svoj dnevnik, što ga je vodila od svoje mladosti i inih pisama, sve u rukopisu, učit. „Zadruzi" uz uvjet, da se prije 10 godina otvoriti i objelodaniti nesmije. Ni ta godina neprodje, a da nam neugrabi nemila smrt kojega druga. Dne 18. travnja preseli se s ovoga svieta Andrija Baruškin, učitelj u Brestovcu, i ostavio udovu sa petero neobskrbljene djece. Ove godine ima „Zadruga" redovitih članova 39, za 4 manje od lanjske godine, a sirotčadi ima 44. Od članova unišlo je 141 for.; glavnica iznosi 25.000.

Slavna skupštino! Iz ovih kratkih crtica razabiremo svi, da se kroz ovo nekoliko godina provlači cieli niz jadikovka, da učiteljstvo neprianja uz to družtvo onim marom i ljubavi, kojom ju pozdraviše prigodom njezina osnutka. Kad bi se tuj zahtievalo kakova velika napora ili znatnih godišnjih prinesaka, nebismo ni žalili; nu prinesci toga družtva veoma su neznatni napram blagodati, koju uživa nevoljena učiteljska sirotčad. Ali je žalibože zavladala neka mlitavost i malo se tko brine za drugoga, a nezna jadnik, da čovjek neživi samo za sebe, već i za druge. U nas se svaki osnutak družtva pozdravi velikim slavljem, te sve strastno prione uzanj, ali kako to dugo traje? Veoma kratko vrieme, a onda začme sve malo po malo jenjati mar i ljubav za družtvom, dok napokon nezagrezne u nerad, a posljedak mu odtuda i razsulo družtva. Upravo onim stupnjem raste i pada, kojim i bujica nakon plahe kiše.

Nebih dvie ni tri rekao, slavna skupštino, da je skorom i „Zadruga" takovim putem pošla bila, da nebijaše revnih odbornika, koji su svim pregnućem radili i nastojali, da to prvo učit. družtvo nezapne. Jer kad si pomislimo prvu gl. skupštinu, pa kad se duhom preneseno u tadašnju predskupštinu, nebi ni iz daleka slutili, da će onoga uzhita i one odlučne volje za kratko vrieme od 10 godina skoro posve nestati.

S toga braćo prigrlimo većim marom u drugoj desetini to naše prvo mezimče i gojimo ga onom ljubavi, kojom nam ga predadoše njezini oživotvoritelji. U to nam ime pomoz Bog!

J. Kuten.

Raznice.

— Imenovanja. Izpitana učiteljica Jelena Gruberova imenovana je učiteljicom obće djevojačke škole u Rumi: Marija Binderova, učiteljica u Ludbregu, te Kat. Čaićeva, kandidatkinja za pučko učiteljstvo, imenovane su učiteljicami na dolnjih razredih više djevojačke učione u Varaždinu.

— Krajiško zemaljsko šk. vieće držalo je ovoga mjeseca svoju ovogodišnju skupštinu i svršilo je danas svoj rad. Držalo je svega 9 redovitih sjednica, u kojih je pretreseno do 50 raznih predmeta, koji su stranom od krajiške zem. vlade, stranom od pojedinih članova vieću bili predloženi. Nekoji, viećem stvoreni zaključci, velika su zamašaja po razvoj školstva, pa ako jih bude moguće provesti, to će za cielo i vlada i narod i sve učiteljstvo biti ovogodišnjim radom vieća zadovoljno.

— „Školski" je „prijatelj" kratke pameti. U 23. broju rado bi dokazati „Šk. prijatelj", da nije nikada vojevao proti opatičkoj preparandiji, prem se sve hrv. učiteljstvo sjeća hajke, koju je on i jedan od najglavnijih njegovih suradnika vodio proti njoj i proti duhu i smjeru, koja u njoj vlada. Ali dakako onda se je mislilo, da će vanjska preparandija doći u druge ruke, nego je došla. Medjutim pitamo mi sada, ako su učiteljice, koje su iz opatičkoga zavoda izlazile, bile domovini od koristi, čemu ste onda zahtievali, da se druga podigne „i da na nju zemlja badava troši". — Radi same konkurencije. Doista to bi bila skupa šala! — U ostalom, ako je konkurencija tako koristna i potrebna, zašto neimamo u svakom selu po dvie škole, — u svakom gradu po dvie gimnazije, a u samoj domovini dvie universitete? Čovjek bi se skoro morao čuditi, da tako može pisati urednik školskoga lista, komu bi moralo biti poznato, kakvimi ubitačnimi posljedicami može uroditi konkurencija na školskom polju. — „Školski prijatelj" hoće, da mu dokažemo, da li se ono, što je on pisao o bogo-

Digitized by Google

moljstvu, proteže na naš samostan. Česa mi nismo uztvrdili, ono niti nedokazujemo, a „Škol. prijatelj“ nesmije zatajiti, da je on tamo govorio „o duvnah“ u obće. Mi se nepačamo u nutarnje odnošaje samostana, mi se nebrinemo za njihov privatni život, mi samo hoćemo, da one vrše zakon, koji je stvoren za njih, kao i za nas.

Nu kako je „Šk. prijatelj“ kratke pameti, vidi se ponajviše po tom, što bocka učitelje preparandije radi toga, jer nisu izpitani za učitelje gradjanskih učiona, a sam je prije 2—3 mjeseca tvrdio, da su svjedočbe formalnosti. Kako je opet pravedan dokazuje tim, što zahtieva od učitelja preparandije izpit, od koga su po zakonu (§. 89. ustrojnoga štatuta za preparandije) oprošteni, — dočim bi rado častnu majku oprostiti izpita iz hrv. jezika, koji je po zakonu obvezana načiniti, samo zato što mu je obećala mastnu službu na svojoj preparandiji.

Ali „Šk.“ se „prijatelj“ boji, da bi po našoj logici mogao na preparandiju doći i stari inače vriedni „Volović, praeceptor u Trnju“. — nu mi ga možemo utješiti tim, što smo uvjereni, da se naša vis. vlada brini za to, da Volović ostane tamo, gdje jest.

— Nova naredba. Ovih je dana izašla naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu od 30. studenoga br. 5701, kojom se izdaje propis ob izpitih za učiteljsku službu na gradjanskih školah.

— G. Mile Kunek, posjednik i zastupnik naroda na hrv. saboru, koji je već mnogim hrvatskim družtvom utemeljiteljem, pristupio je ovih dana kao utemeljujući član učiteljskoj „Zadruzi“, te je tim opet dokazao, koliko cieni učiteljski stališ. Živio!

— Razredba škola u krap.-topličkoj podžupaniji. Dosele bijaše u toj podžupaniji 25 pučkih škola, od kojih je 16 bilo u III. a 9. njih u IV. razredu ili još nižem, jer su mnogi učitelji uživali plate samo 315 for. Sada je pako uvrštena škola u Desiniću u I., 11 škola, naime u Vinogori, Poljani, Klanjcu, Tuhlju, Krapini, Krapinskih toplicah, Selih i Sv. Križu, te djev. učione u Krapini, Klanjcu i Krap. toplicah u II., a ostale u III. razred. Obćina desinićka pače izjavila se pripravnom, da podigne gradjansku školu, kad bi od vis. zem. vlade kakovu podporu dobila. — Kad siromašno Zagorje toliko činiti može, što bi istom bogata Podravina učiniti mogla. Ali žalibože da se i tuj obistinjuje žalostna istina: Čim je puk bogatiji, prirodom bolje nadaren, tim je indolentniji.

— Prvo gospojinsko družtvo sv. Vjekoslava u Karlovcu. Učiteljski sbor karlovačkih pučkih škola zasnovao je pravila družtva za podupiranje uboge mladeži višje djevojačke i pučkih učiona u Karlovcu, a vis. ih je kr. zem. vlada jur i potvrdila. Dne 3. prosinca ustrojio se u prisutnosti žup. šk. nadzornika g. Ivana Filipovića privr. upravlj. odbor, te bi za predsjednika izabran g. Janko Tomić, učit. višje djev. učione, za tajnika g. Vinko Blažeković, učit. dječačke pučke učione; za blagajnika pako g. Davorin Trstenjak, ravnajući učitelj višje djev. i pučkih škola.

Članovi družtva diele se: na utemeljiteljne, redovite i podupirajuće — bez razlike vjere i spola. Utemeljitelji plaćaju jednom za uviek ili u 10 mjesečnih obroka 20 f. a. v., dočim će redoviti članovi prinašati redovito svake godine po 1 for., a podupirućim članovom ostavlja se prinesak u družtvo njihovu veledušju. Dao Bog dobar uspjeh ovomu odista liepomu i svake hvale dostojnomu poduzeću u korist uboge mladeži.

— Pedagogija na njemačkih sveučilištih. Na 28 njem. sveučilištih riedko gdje da neima profesora za pedagogiju (za sad od 28 samo na 4 sveučilištih nečita se ta nauka).

Na svakom sveučilištu čita se: I. iz teorije: 1 filozofska pedagogija, 2. gimnazijska pedagogija, 3. enciklopedija i metodologija pedagogije, 4. pedagogijske disputacije. II. iz praktike: 1. Akademijsko-pedagogijski seminar. 2. Didaktika. 3. O osnovnoj školi. 4. Psihologija s pogledom na pedagogiju. III. iz historije: 1. Historija pedagogije, 2. historičko-pedagog. seminar, 3. historičko-pedagog. disputacije. IV. iz pomoćnih nauka: 1. Anatomija za pedagoge: 1. psihologija. 2. etika, 3. anatomija za pedagoge, 4. logika, 5. estetika, 6. prirodopis za pedagoge, 7. matematika za pedagoge, 8. filologijsko-pedagogijski seminar.

Čitanjem nauka čisto pedagogijskih (pod I. II. i III.) zauzimaju se na 24 sveučilištih 45 profesora. (Na lipskom sveučilištu čitaju pedagogiju 5 profesora, na monakovskom 3 profesora, na pražkom 2, na bečkom 2, na hajdelberžkom 3, na jenskom 2). Na godinu dana upotrebljuje se na njem. sveučilištih za pedagog. predavanja 280 ura. Od tih odpadaju:

I. Na teor. predavanja 93 ure. Najveći dio ide na filozofsku pedagogiju (62 ure) a na gimnaz. pedagogiju 27 ura.

II. Na praktična predavanja 113 ura, od kojih na akadem.-pedag.-seminare 90 ura dolazi. Prema tomu vidi se, kakovu važnost polažu Niemci u seminare.

III. Na historijska predavanja odpada 49 ura.

— Krasne li jednakosti! Sabor kraljevine Češke dopitao je pripravnikom i pripravnicam učiteljskim sto štipendija po sto forinti. Ova odluka povjerila se kraljevinskomu odboru, koj je dopitanu svotu razpolovio tako, da se 5000 for. dade učiteljištem češkim, a toliko njemačkim.

Digitized by Google

Čini se, da se razdielilo pravedno. Al tko zna, da ima u Českoj ⅔ Čeha a ⅓ Niemaca; tko zna, da Čeh plaća koliko više danka, nego Niemac; tko zna, da u saboru českom danas banuje Niemac, a ne Čeh: tomu istim migom puca u glavi; taj mahom uvidja, da kraljevinski odbor, duhom i srdcem Niemac, dieli sebi kapom a Čehu šakom.

„Posel z-Budče“ nacrtnu o tom prispodobu. Veli: udružila se dva trgovca, Čeh i Niemac; Čeh dao 10.000 for. u posao, Niemac 6000 for. Trud i muka dali jim čiste koristi 6.000 for.; al kada dieliti korist, Niemac hoće da ima polovinu ove koristi. Pak da se tomu uzprotivi Čeh: gdje ti je taj sud, koj bi dosudio pravo Niemcu?

Književnost.

— Nova mjera i nova vaga Za puk napisao Milan Kučenjak, župnik pod Bielom. Troškom uprave „Pučkoga prijatelja.“ U Varaždinu 1875, Mala 8mina. Strana 30. Stoji samo 5 novč. Mi ovo djelce što toplije preporučamo našemu učiteljstvu.

— Sudbeno živinarstvo. Sastavio Josip Ubl, profesor živinarstva i živinogojstva na kr. gospodarsko-šumarskom učilištu križevačkom. U Zagrebu 1876. Nakladom sveučilišne knjižare. U 8mini. Str. 50. Ciena 40 n. — Ovo će djelce dobro doći našemu puku, koji mnogo blagom trguje. Koliko se svadja i kavga porodi kod kupovanja i prodavanja blaga, a sve to kao i mnoge prevare mogu se prepriečiti jedino poukom. Zato bi trebalo da se naš puk sadržajem ote knjižice što bolje upozna.

Natječaji.

— Za učitelja i orguljaša na obćoj pučkoj školi u Novomgradu, podžupanije koprivničke, obćine novogradske. Beriva trećega razreda, uzato udoban stan, 6 hv. drva za vlastitu porabu, uživanje vrta od pol i livade od pol jutra, sedamdeset vagana raznovrstna žita, za sprovod djeteta od 7 god. 20, a preko sedme god. 40 n., i za svaki requiem 50 n.

Molbenice neka se s dokaznicami šalju do 1. siečnja b. g. kr. školsk. nadzorničtvu u Križevcih.

— Za učiteljicu na obćoj pučkoj učioni u Lokvah, podžupanije delničke. Beriva: 350 f. plate, stan u naravi, uživanje vrta od 88 četv. hv. i 32 kub. met. drva.

Molbenice s dokaznicami šalju se, ako natjecateljica službuje, preko svoga žup. škol. nadzorničtva, a inače preko obć. poglavarstva do 15. siečnja 1876. obćinskomu školskomu odboru u Lokvah.

— Za učitelja na obćoj pučkoj školi u Mrzlojvodici u području podžupanije delničke. Beriva: 400 f. plate, stan u naravi, uživanje livade od 2 jutra, i 24 kub. met. drva.

Molbenice s dokaznicami imadu se slati, ako je molitelj u službi, preko predpostavljenoga žup. šk. nadzorničtva, a inače preko dotičnoga obćinskoga poglavarstva obć. šk. odboru u Mrzlojvodici (pošta Lokve).

— Za učitelja rimokat. vjere na obćoj pučkoj školi u Vuki. Beriva: 350 f. plate, stan u naravi i 6 hv. drva.

Molbenice s dokaznicami šalju se do konca prosinca t. g. šk. odboru u Vuki (pošta Vuka).

— Za učitelja i orguljaša u Zajezdi, obćine Budinšćine, u podžupaniji zlatarskoj. — Beriva: 400 f. plate, stan, vrt, preko jedne rali oranice, 15 hv. drva za učitelja i školu, te za čišćenje šk. sobe i loženje 8 for.

Molbenice s dokaznicami šalju se do konca prosinca t. g. mj. šk. odboru u Završju.

— Za učitelja (orguljaša) i učiteljicu na obćih pučkih školah u Tovarniku. Beriva učitelja: 350 for. plate iz obć. blagajne, 21 f. iz zaklade Opoevčana, 10 f. 50 n. iz zaklade Matizovića i za orguljanje iz crkvene blagajne 21 f., zatim 8 hv. drva. slobodan stan i vrt.

Molbenice s dokaznicami šalju se do konca prosinca kr. nadzorničtvu za pučke škole u Vukovaru.

— Za učitelja i orguljaša u Starih Jankovcih. Beriva: 400 f. plate, slobodan stan i vrt od pol jutra, zatim za školu i učitelja 6 hv. drva, napokon za orguljanje iz crkvene blagajne 20 for.

Molbenice s dokaznicami upravljene na vis. kr. zem. vladni odjel za bogošt. i nastavu šalju se do konca mjeseca prosinca t. g. kr. nadzorničtvu za pučke škole u Vukovaru.

— Za učitelja i orguljaša u Tompojevcih. Beriva: 400 f. plate, slobodan stan, 6 hv. drva i vrt od pol rali.

Molbenice s dokaznicami upravljene na vis. kr. zem. vladni odjel za bogošt. i nastavu šalju se do konca mjeseca prosinca t. g. kr nadzorničtvu za pučke škole u Vukovaru

— Za učitelja rimokat. vjeroizp. na glavnoj učioni u Karlovcih. Beriva: 400 f. plate, 100 f. stanarine i svake treće godine 60 f. za podučavanje opetovnih djaka.

Molbenice s dokaznicami šalju se do 15. veljače 1876. gradsk. magistratu u Karlovcih.

Ovomu je broju priložen prospekt „Vienca“ i „Smilja“.

Izdaje ga „Hrv. ped.-knjiž. sbor“. Uredjuje ga Ljudevit Modec. Tiska ga Drag. Albrecht.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

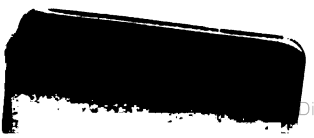
Digitized by Google